Universidad de Deusto
Biblioteca

IAC

NDI

Hiſtoria

ſubtertatis

Universidad de Deusto
Biblioteca

Universidad de Deusto
Biblioteca

Universidad de Deusto
Biblioteca

CLAVDIVS AQVAVIVA, SOCIETATIS IESV PRAEPOSITVS GENERALIS.

CVM primam partem Historiæ Societatis nostræ à P. Nicolao Orlandino, eiusdem Societatis Sacerdote scriptam, tres eiusdem Societatis Theologi, quibus id commisimus, recognouerint, ac in lucem edi posse probauerint; facultatem concedimus, vt Typis mandetur, si Reuerendissimo Domino Vicesgerenti, & Reuerendissimo Patri Magistro Sacri Palatij videbitur. In quorum fidem has literas manu nostra subscriptas, & sigillo nostro munitas dedimus Romæ, Kalendis Octobris. 1614.

Claudius Aquauiua.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Imprimatur, si videbitur Reuerendiss. P. Mag. Sacri Palatij Apostolici.

Cæsar Fidelis Vicesg.

Imprimatur,

Fr. Thomas Pallauicinus Bononien. Magister, & Reuerendissimi P. Fr. Ludouici Ystella Sacri Palatij Apostolici Mag. Socius, Ordinis Prædicatorum. 8. Febr. 1610.

PATRIBVS, FRATRIBVSQVE

SOCIETATIS IESV.

EN tandem Patres, Fratresque Historiarum Societatis nostræ pars prima à P. Nicolao Orlandino conscripta: quæ cum vobis à me ipsius nomine offeratur, libenter, opinor, pauca de illo, deque ipso opere cognoscetis. Ortus Florentiæ stirpe nobili, & indole bona, inque Societatem Romæ cooptatus adolescens humanæ salutis Anno millesimo quingentesimo septuagesimo secundo, multum in literis, ac pietate profecit; vt in vtroque postea magisterium cum laude gesserit. Moribus suauibus, ingenio candido, compositus ad modestiam, religiosæ disciplinæ custos perdiligens fuit. Et, vt fere ad habitum animi oratio fingitur, sicut in vita, sic erat accuratus in stylo. Itaque in literarum laude apprime floruit cultu latinæ, limatæque orationis. Quo genere polito, ac nitido communes Societatis annorum trium literas ab eo scriptas habetis. Inde, cum exigua valetudo studiorum labores non ferret, regendo Collegio Nolano, tum Neapoli Nouitiorum institutioni præficitur. Ex eo munere post annum septimum ad scribendam Societatis Historiam euocatus in Vrbem anno seculi proximi octauo, & nonagesimo, quamuis valetudini diffideret, & longa styli intercapedo terreret, arduam tamen Prouinciam libens accepit. Tantum ex obediendi studio sumebat animi ad conandum. Et scribendi quidem intermissionem demum viri singulare iudicium, laborque suppleuit. At virium firmitas haud perinde fuit in potestate, egregiæque voluntati suffecit. Medio in cursu grauissimo implicitus morbo succubuit. Iamque vitam eius ferme omnes desperauerãt præter ipsum: qui, cum tantum vsuræ lucis expeteret, dum Generalatum B. Ignatij, quem singulari pietate ob primorum memoriam Patrum scribebat, exequeretur, visus est voti compos effectus. Valetudinem enim recuperauit, opus intermissum repetijt, proximè ad metam perduxit, tum rursus languore prostratus necessitati religiose concessit anno millesimo sexcentesimo sexto. Opus ergò reliquit, cui pendentem illum, ambitiosumque Pictorum titulum, Faciebat, ex vero subscribere est. Quod est tamen eiusmodi, facilius vt sit intelligere, quo fuerit perfectionis ipse perducturus, si per otium recognoscere, ac supremam quasi manum licuisset apponere, quam quicquam desiderare perfectius. Porrò Ordini nostro eo debet commendatius esse, quod in moliendo grauissimas inter ærum-

De Autore huius Historiæ.

nas

Universidad de Deusto
Biblioteca

nas prope abfuit à morte, & in peragendo eſt mortuus.

De autoritate huius Hiſtoriæ.

Jam quanta fide digna ſint Hiſtoriarum hæc monumenta, non modo è Scriptoris religione, prudentia, curaque poteſt exiſtimari, ſed & auxilijs, quibus eſt vſus. Habuit enim adiutores ad rerum æſtimationem, atque delectum viros accuratos, ac ſedulos: tum pleraque rerum ex Joannis Polanci Commentarijs excerpſit. Quibus Commentarijs, ſi quicquam eſt inter homines incorruptum, ac fide dignum, haud equidem ſcio quid firmius, ac ſincerius eſſe poſſit. Quippe Polancus ſententia omnium, quicumque nouere, vir grauiſſimus, ac religioſiſſimus fuit: tribuſque deinceps Præpoſitis Generalibus, B. Ignatio primũ (cui vni placuiſſe omnium loco teſtimoniorum eſt) tum Jacobo Lainio, poſteaque Franciſco Borgiæ continuam operam in negocijs æque priuatis, ac publicis, & conſcribendis epiſtolis, & cuncta Societate adminiſtranda nauauit. Itaque nec de incorrupta viri fide, nec de peritia poteſt vlla eſſe ſuſpicio. Cœpit enim ab ipſis prope Societatis incunabulis res eius omnes, & intima quæque pertractare, ac noſſe; atque etiam literis ad memoriam commendare eo conſilio, vt Hiſtoria olim conficeretur. Quam ad rem ſub Euerardo ſolutus functione muneris publici totus incubuit; totumque B. Ignatij tempus, quod Hiſtoriarum hac parte continetur, tribus magnis voluminibus explicauit, cum vita ipſa B. Patris. Eamq. Syluam ex ipſis confecit literis, quæ cum res gererentur, vel ab ijs ipſis, qui gerebant; vel à comitibus, ac plurimum a Præpoſitis Prouinciarum viris grauiſſimis ſcriptæ erant. Vt earum quoque autoritatem neceſſe ſit maximam eſſe: cum nulla ex parte, nec animi vitio fraus immitti; nec error ab inſcitia, aut memoria, aut incuria poſſet irrepere. Accedit ad hæc, quod eæ literæ ſcribebantur ad Præpoſitum, atq. Parentem totius Societatis Ignatium: deinde per Societatis domicilia ſpargebantur. Quæ autem fallacia, vel impune admiſceretur, dum ad ſanctum virum ſcribitur, vel in luce deinde Ordinis totius occultaretur? Quæ quidem literæ, cum etiam num in noſtro tabulario conſeruentur, in varia à nobis digeſtæ volumina, non modo ad Commentaria Polanci, ſed ad eas ipſas, quanta potuit cura, fideq. opus hoc poſt Autoris exceſſum relatum, exactumque eſt. Denique fecit Deus, vt ad hæc vſque tempora ſupereſſent viri ſummæ autoritatis, quorum etiam poſſet iudicijs res tota perpendi, Petrus Ribadeneria in Hiſpania, in Societate à primo eius exortu verſatus, & in Belgio Oliuerius Manaræus, Franciſcus Coſterus, & Eleutherius Pontanus vetuſtiſſimi, & grauiſſimi Patres, ad quos omnes miſſa exempla ſunt Hiſtoriæ huius; & ab ijs, alijſque permultis diligenter expen-

expenſa. Conſiderata ſunt etiam ad hanc diem edita opera, & Hiſtoriæ propriæ, quas quædam Prouinciæ ſuis de rebus concinnarunt: à quibus non niſi in rebus certis, planeque compertis hæc ſcriptio diſſidebit. Illud enim conſtare debet, memoriam hominum longo tempore ſenſim ſine ſenſu multa accipere detrimenta, & multas ſæpe acceſſiones, præſertim vbi res multorum per ora traduntur: cum ſapientiſſime dictum ſit, famam eundo creſcere. At literarum fidelis, ac permanens cuſtodia eſt. Deinde certum videtur præter commoditates alias vniuerſalis Hiſtoriæ, quas apprime ſapiens apud veteres Scriptor, & Hiſtoricorum quaſi Philoſophus exponit Polybius, multo eſſe procliuius in ea labi, quæ ſolum partem, aut Prouinciam complectatur. Quippe vniuerſalem ille ipſe complexus rerum omnium, & Prouinciarum; notatio temporum, circumſpectus locorum; collatio, & comparatio inter ſe molis totius vndique communit, & ab errore defendit. Cum vero ſuas ambæ vtilitates ſeparatim habeant, neceſſe eſt abſolutum quiddam, ac perfectum exiſtat, cum (quod in hoc opere fit) in vnum corpus miſcentur. Tot igitur, atque tanta narratio hæc, vt quam certiſſima euaderet, nacta eſt adiumenta.

Porro quid à nobis requirant prolatæ in lucem res, virtuteſque Patrum noſtrorum admonendi non eſtis. Scribantur hæc (inquit Regius Pſaltes) in generatione altera, & populus, qui creabitur, laudabit Dominum. Voluit ſemper Deus nota facere filijs ſuis Parentes, quæ in eorum maiores beneficia contuliſſet: quibus eos honoribus decoraſſet, quo patrocinio muniuiſſet, quibus prodigijs tutatus eſſet, quam etiam ſeuere, ſi delinquerent, puniuiſſet. vt rerum talium contemplatione filij ponerent in Deo ſpem ſuam, & non obliuiſcerentur operum Dei, & mandata eius exquirerent. Noſtis quam acres ſæpe aculeos habuerint apud cæcas ſuperſtitione gentes alienæ virtutis monumenta. Neque commemorare hoc loco attinet, ſiue trophæa Marathonia, quibus Themiſtocles excitabatur è ſomno; ſiue ſtatuam magni Alexandri, qua conſpecta Gadibus Iulius Cæſar ingemuit, nihil à ſe memorabile geſtum in ea ætate, qua ille totum pene terrarum orbem ſubegerat, ſubitoque Romam ad rerum magnarum captandas occaſiones reuertit; nec denique Q. Maximi, P. Scipionis, aliorumque præterea Ciuium Romanorum voces, qui cum Maiorum imagines intuerentur, ſoliti erant dicere, vehementiſſime animum ſibi ad virtutem accendi. Quid enim admiremur exteros, cum in omni præclara re tam plena exemplorum ſit Chriſtiana Religio? Nobiliſſimorum Martyrum produci agmina poſſent, quos priorum exempla ad glorioſam pugnam, immortaleſque

Quid officij hæc Hiſtoria nobis imponat. Pſal. 101.

Pſal. 77.

Plut. & Valer. Max. Suet. in Iul.

Saluſt. in proœ. Iug.

trium-

Universidad de Deusto
Biblioteca

triumphos incitarunt. Consignata literis à Magno Athanasio Antonij Magni vita quid in alijs, quid in maximo postea Doctore Augustino effecerit, nemo ignorat; qui etiam his verbis Deum affatur. Exempla Seruorum tuorum congesta in sinum cogitationis nostræ vrebant, & absumebant grauem torporem. At S. Nazianzenus de B. Basilij lucubrationibus disputans, Ego quidem (inquit) cum Martyrum encomia lego, corpus aspernor, & cum ijs, qui laudibus efferuntur, animo versor, atque ad certamen excitor. Sed quorsum tam multa, cum ipsum nos Familiæ nostræ Conditorem sacrarum Historiarum lectioni debeamus? Quod si omnibus tanta vis ineſt exemplis, multo certe maior debet ijs ineſſe, quæ Patres filijs, & plurima, & pulcherrima reliquere. Tanquam enim Magnes dum e circulis ferreis quasi cathenam arcana rapacitate struit, vt quisque est proximus, ita primum, ac vehementissime rapit, sic virtutis illecebra, atque pellacia coniunctissimum quemque maxime debet afficere, ac deuincire, ad se seque deducere. Eo fit, vt etiam vulgo fœdissimum habeatur Maiorum non respondisse virtuti. Quippe eadem virtus, & regula posteris est, ad quam vitam dirigere suam iubentur, & quædam clara lux, quæ sicubi aberrent, atque degenerent, prauitatem in obscuro esse non sinit. Quo loco Augusti pulcherrimum factum meminisse iuuat, qui cum Ducum Romanorum statuas triumphali specie in vtraque fori sui porticu dedicasset, professus edicto est, commentum id se, vt ad illorum velut exemplar, & ipse dum viueret, & insequentium ætatum Principes exigerentur. Modo enim persimili nos Historiarum hac editione palam proponimus, populisque porrigimus exemplaria, ad quæ nos, nostrosque posteros exigant. Extet igitur publicè nouum hoc nostræ, & obligationis pignus, & voluntatis. Amemus necessitatem hanc saluberrimam, quæ nos ad præcipuos in omni laude conatus, ac profectus extimulet: demusque operam, quod B. Franciscus Xauerius frequens admonere socios consueuerat, vt, qui de Societate IESV dicimur, nunquam tali capite, talique corpore extitisse videamur indigni. Romæ, Kalendis Nouembris. Anno Domini M. DC. XIV.

Conf. lib. 9. cap. 2.

Sueton. in Aug.

Omnium indignus in Christo seruus.

Franciscus Sacchinus.

HISTORIAE SOCIETATIS IESV. PARTIS PRIMAE

Liber Primus.

SOCIETAS Iesu singulari Dei beneficio toto iam terrarum orbe 1
disperſa, atque diffusa, quotidianis suis conatibus, ac laboribus ita se prodit; vt ad se indicandam commendationem styli, vel lucem historici non desideret. Sed quoniam historici partes sunt, non tàm oculis præsentis seculi, quàm futurorum seruire memoriæ, nec progressiones, & incrementa modo, sed primos etiam rerum ortus, & initia narrare; nec tàm ipsarum pulchritudinem rerum, atque præstantiam, quàm Sapientiam Auctoris, & earum Opificis commendare: idcirco quod prudenti consilio, nec sine peculiari, vt ego interpretor, æternæ mentis instinctu, ab alijs fieri Disciplinis, & Religiosorum ordinibus cernimus; vt sua primordia, atque incrementa, omnemq; suum posteritati cursum diligenti literarum commendatione tradant; id nunc pro nostra, nostrarumq; rerum tenuitate faciendum nobis est: vt huius Societatis res, nostris posteris commendemus: nec ab ea consuetudine discedamus, quæ cùm salutaris ex sese est, atque sancta; tùm minime dubiam diuinæ voluntatis significationem habet. Nam quod ad me attinet, vt fatear, quod res est, nulla mea voluntate adductus, sed eorum dumtaxat impulsu, qui vim apud me Dei, numenq; tenent, hoc quicquid est operis, ac laboris aggredior. Iubet enim illa Maiestas Sanctorum suorum vitas, ac præclara facinora, in quibus ipsa mirabiliter elucet, & ad testimonium suæ gloriæ, & ad documentum posterorum, accuratis literis consignari. Quod cùm in alijs Viris Sanctis animaduertimus, tùm in sanctissimo Constantiensis Ecclesiæ Præsule, quæ in Cypro est, Epiphanio: cuius admiranda prodigia, præstantesq; virtutes, diuino se impulsu instituisse conscribere, discipulus eius eximia sanctitate Ioannes, locuples auctor est. Qui cum instituta pertexere præpropera morte non posset, Polybium Episcopum eiusdem disciplinæ alumnum, operæ suæ vicarium suppositum moriens, graui oratione contestans, hanc esse Dei mentem, vt quæ diuina eius virtus per Epiphanium admiranda patraret, suis ipse literis commendaret, nec sineret ea silentio inuolui, & obliuione posteritatis extingui. adiunxit prædictionem mandatis; accessuram scribenti vitam, dum ea, quæ ordiretur, absolueret. Res, vt prædicta est, ita cecidit; & verum vatem fuisse Ioannem, Polybij, quam manu terimus, testatur historia. Quod si de vnius hominis vita cum virtute acta, ne qua posteros inobscuraret obliuio, tam solicita diuina mens fuit; quid putamus in frequentissima ab se instituta familia, vbi non vnius, aut alterius viri res gestæ, sed tot clarissimorum, exempla virtutum, tot testes diuinæ gloriæ, tanta in obscuritate posterorum, multos iam annos latent, à nobis exiget? Sed Patribus danda venia, qui rebus gerendis intenti non vacabant scribendis. Mecum autem quis neget actum esse præclare, cui diuina, vti diximus, voluntate, hæ reseruatæ sunt partes, vt glorioſos Patrum labores, sua quodammodo reticentia sepultos, apud Deum tamen exquisite descriptos, diligenti inuestigatione conquirerem, & quicquid ex eis ad nos manauit, è diuturnis quasi tenebris in apertum proferrem? Arduum opus, & operosum, fateor. Sed tanta styli mercede proposita, Dei primum, quam dixi, gloria; deinde communi vtilitate fratrum, quid non tentandum? Ille digitos ad scribendum impellet, qui vt stylum prehenderem, auctor fuit. Quoniam autem nouæ Religionis origo describenda proponitur, iure quærere in hac ipsa velut operis prolusione quis possit, Cur in tanta Religiosorum Ordinum copia, varietate, nobilitate, quibus & tanquam adminiculis sustentatur, & tanquam luminibus decoratur Ecclesia: Maiestas tamen illa, cuius spiritu totum Ecclesiæ corpus administratur, & regitur, nouas in ea

2 Placet Deo pias historias scribi

Universidad de Deusto
Biblioteca

familias, nouos ordines suscitet;& tanquam non contenta veteribus,alia ei præsidia comparet, alios denuo splendores accersat. Ac mihi quidem præter arcana eius sapientiæ
3 consilia, quæ rationum omnium momentis longe præponderant, causæ omnino quatuor in mentem veniunt, indicandæ perpaucis. Quarum ea princeps est, vt nouæ Satanæ machinationes, ac technæ nouis item suæ Maiestatis inuentis,nouis artibus eludantur. Excogitarat inuidissimus hostis ad extinguendum omnem cultum sacræ Religionis, perdendamq; innumerabilem vim animorum, vt vnum aliquem è Monachorum numero blande seduceret, teterrimumq; ei suum spiritum inhalaret, per quem toto terrarum orbe sua venena diffundens, tantò certiora suæ nequitiæ iacula figeret, quantò nequiorem satellitem nactus esset: tantò exploratius de religione, de cerimonijs, de Cœnobitica, ac Religiosa vita actum iri confideret, quantò venenata eius proles, & longo vsu Cœnobij,& singulari ostentatione doctrinæ ad perniciem inferendam videbatur instructior. Nec deerant,vt modo significaui, pernobiles in Orbe Christiano familiæ, seu Catholicæ doctrinæ præsidijs, seu sanctitatis splendore coruscæ, quæ ad eam pestem auertendam magno vsui, vti sunt, Ecclesiæ Catholicæ esse possent. Sed,ne versutissimi Draconis astutia,Dei sapientia videretur inferior, opponendæ fuere vicissim nouis impiorum cateruis, nouæ piorum hominum acies, nouis Diaboli satellitibus,noui Christi Iesu ministri. Quorum ex Societate,tam præter opinionem,tamq; opportune conflata religio,satis indicat & vnde &
4 quorsum ea edita, ac procreata sit. Proxima verò nouas condendi familias causa est,vt veterum familiarum studia, quæ interdum aliquid de primis initiorum ardoribus ipsa temporis diuturnitate remittunt, nouarum acuantur exemplis. Sæpe enim, quæ latebat inclusa virtus, æmulationibus lacessita, se prodit; & quæ nullos nacta est æmulos, obsolescit. Vt enim, cum ex quatuor rerum initijs pugnat,& certamen exarsit, tum maxime ad diuturnitatem viget incolumitas mundi; sic inter dicatas Deo familias, vbi pia exarserit æmulatio, purissimus Dei cultus, & vera sanctitas efflorescit. Quantam iam inde ab ortu suo Societas hæc, vt de alijs taceam,nullis dum vetustatis commendata suffragijs, nullis illustrioribus nobilitata factis, vbicumque vestigium posuit, æmulationis flammam iniecit? Quam multi Ordines sese ad industriam, & pristinas contentiones, nouo inspecto Ordine reuocarunt? Quam multi suas curas, atque vigilias, cùm in excolendis perpoliendisq; se ipsis, tùm in fouendis, tuendisq; proximis intenderunt? Testatissima res est hæc, vel ex ipso temporum, ætatumq; discrimine,si quis ætatem hanc,cum ætate Patrum,& hæc tempora,
5 cum illis temporibus comparare velit. Accedit, quod ex ijs, quæ oriuntur familijs, aliæ alias ad excolendam Domini Vineam facultates, & vires afferunt: nec recens oritur disciplina, quæ non singulari aliquo officij munere Apostolicæ famuletur Ecclesiæ:vt nullam temerè,ac fortuito,sed summa omnes prouidentia, ac consilio institutas, ac procreatas intelligas, si cuiusq; vires atque functiones, & quibus quæque sit instructa,& ornata muneribus, animaduertas. Consentanea quippe destinatis vsibus Deus,velut sua dote singulas locupletat, & ornat: singularumq; operam, ad suæ vineæ culturam pro tributis cuique muneribus, & donis adhibet, ideoq; certis ætatibus ac temporibus nouas creat. Societatem verò nostram,ipsam quoque habere præcipui aliquid, quo ei, quam dixi, vineæ peculiarem operam locare possit, quid cunctandum est confiteri, cum id omne diuini sit muneris, atque doni? Proprium est illi suas perpetuo operas, & quasi colonos sponsione voti addita, habere promptos, & expeditos ad obsequium Romani Pontificis, vt quocunque ille iusserit Euangelij causa,sine recusatione contendant. Proprium est,nullo certo loco consistere, perscrutari plagas omnes, vt ingentia vndique Christo Domino animarum lucra conquirant. Proprium item,toto orbe terrarum exposita gratis habere gymnasia ad instituendam, non modo liberalibus disciplinis, verum etiam Christianis moribus iuuentutem. Proprium denique eius (tametsi in hoc æmulas habere iam cœpit) Christianæ legis elementa, puerorum ætatulis,& imperitæ multitudini passim tradere. Quæ quidem omnia, &, si quæ sunt alia, si secum ipse quis reputet, & quanto Ecclesiæ bono ista gerantur, expendat; facile sentiet,cur in tanta disciplinarum copia,alias atque
6 alias Diuina prouidentia moliatur,ac struat. Verum ad id ipsum docendum,ne illa quidem minus efficax ratio est, quod augendis Religionum Ordinibus, ipsa quoque in Ecclesia varietas, quæ fons est pulchritudinis omnis, amplificatur,& crescit. Nam vt in condendo Mundo Fabricator tanti operis, vt suæ in eo vestigia pulchritudinis adumbraret,

3 Causæ quatuor cur Deus nouas Religiones instituat.

ret, & de thesauris suis ex illo immensitatis Oceano suppeditaret aliquid, infinitarum eum rerum veritate distinxit: vt ea de causa Græci propter insignem speciem κόσμον, Latini lucentem, seu mundum nominarint: sic in Ecclesiæ corpore, quam quotidie sibi velut vnicam sponsam exquisitius adornat,& nouis quodammodo splendoribus ad elegantiam expolit, spectabilem quandam ex omni Ordinum, ac familiarum genere varietatem admiscet. Quæ tanta, tamq; admiranda in omni statu,ac natura varietas, non tàm quia spectabilis, ac decora, quàm quia peropportuna, & sæpe necessaria probatur, ab summo illo, ac sapienti Opifice videtur inuenta. Quorsum enim ad capiendos humani corporis sensus tam multiplex est reperta varietas? cur pascendis singulis, singula rerum inuenta sunt genera, colorum, sonorum, saporum, odorationum atque tactionum? Quorsum tot animantium species? tot locorum ac regionum, tot oppidorum tanta descriptio? Quorsum tanta in his notis, vsitatisq; naturis formarum, generumq; dissimilitudo? Num ad vniuersi dumtaxat ornatum, ac voluptatem, an etiam ad multiplicem hominum vsum, atque opportunitatem, quorum gratia, eam, quam dixi, varietatem excogitauit Diuina solertia? Nimirum naturæ hominum variæ, voluntatesq; tam multa, tamq; inter se distantia, ac dissimilia rerum genera requirebant, vt qui re aliqua minus capitur & afficitur, ei nunquam in tanta varietate deesset, quod eius mulceret sensum, & velut arrideret palato. Par in disciplinarum multitudine varietatis est ratio, quam idcirco prouidentia Dei sua in Ecclesia tam est machinata solerter, vt varijs hominum voluntatibus & ingenijs, moribus ac naturis, constitutionibus corporum, atque viribus indulgeret; nec in tanta familiarum copia deesset vnquam, quæ cuique præ ceteris probari posset, & quò suus quemque nutus ac voluntas impelleret. Argumento est, quod multi, qui se ad certam aliquam disciplinam appulerunt,nunquam se ad aliam forsitan inclinarent,nisi congruentem illam cum suis moribus inuenirent. Quàm multi autem in hac noua,minimaq; Familia societatem iniere nobiscum, qui nisi ea edita in lucem esset, in suis adhuc tenebris permanerent, nec vllum de religione consilium, mentemq; susciperent? Nouarum igitur familiarum ortus, in fructu diuinæ ponendus est sapientiæ, quæ & cuiusq; priuati moribus, sensibusq; & vniuersæ Ecclesiæ decori ac pulchritudini, & ceterarum disciplinarum bono atque commodo, & præsenti temporum necessitati, opportunitatiq; voluit esse prospectum. Quibus de causis, vt ceteræ sileantur, sodalitatem hanc nostram potissimum excitatam, in lucemq; vocatam, cum pro me loquatur euentus, malo in hominum cogitatione relinquere, quam in oratione mea ponere.

Iam vero ad huius tanti operis molitionem Architectus ille diuinus, qui stulta mundi eligit,vt confundat Sapientes, IGNATIVM de Loyola nullis instructum humanæ sapientiæ præsidijs, & ex seculi castris nuper abreptum auctorem ac ministrum sibi delegit: vt, quod olim in vniuerso Ecclesiæ corpore, & amplissima filij sui societate fecerat, id in hac minima eidem filio suo addicta, & deuota Societate fecisse nostris temporibus sentiamus. Quanquam apparebant in Ignatio, vt in electis plerumq; Dei, documenta non leuia, vnde prudens rerum existimator, etiamsi quid præstans ille ordiretur Opifex, ignoraret; intelligeret tamen quantus is esset aliquando futurus ad meliora conuersus. Nam & in Apostolo Paulo etiam tùm cum Dei persequebatur Ecclesiam, & in Discipulos Domini minas spirabat, & cædes, non erat difficile conijci, quantus & ipse futurus esset traductus ad Christum. Quippe idem, ac semper sui similis animus est, & eamdem vim suam vbique prodit, siue in tutela verset erroris, siue in patrocinio veritatis. Nam post acceptam gratiam, vt scriptum reliquit B. Macarius, natura manet eadem; & sicut membrana, in qua suo quisque scribit arbitrio, quamcunque scripturam recipit; ita gratia quamcumque naturam. Ac profecto si quis in ipsis seculi tenebris, tanquam ex quadam specula contempletur Ignatium, næ ille vel ex generosis eius incœptis, conatibusq; conijciat ad maiora quædam eum genuisse, & conformasse naturam: eiusque vitæ cursum iam inde à principio ita à Deo fuisse directum, vt humanis postea ad diuina traductis, nihil non in eo summa sapientia permissum, nihil non peculiari prouidentia relictum,& constitutũ animaduertat.

Natus est anno post partum Virginis millesimo quadringentesimo nonagesimo primo, cum octo circiter ante annis portentum illud Orbis terrarum (vt à Sapientibus obseruatum est) & funesta Catholicæ Ecclesiæ pestis, Martinus Lutherus editus esset in lucem: vt tum Deus futuri conscius ad discutienda venena videretur excitare præsidia, quemadmodum

7 Societatis fundator Ignatius, quam ad id opus facultatem haberet.

Hom. 25.

8 Ortus Ignatij.

Universidad de Deusto
Biblioteca

9 Summa vitæ Ignatij ante cõuersionem.

supra dicebamus, cum ad ea spargenda Satellites nouos Satanas educabat. Ortus est nobili,& claro in primis genere in ea Cantabriæ regione, quæ Guipuzcoa dicitur. Habuit enim vtrumque Parentem ex familijs in eo tractu principibus, Beltramum Loyolæ, & Ognes Dominum; & Mariam Saez de Balda, vt nouæ deinde in Ecclesia Dei familiæ Magister ac Parens, talibus eam institutis,ac legibus temperaret;vt earum vim ac seueritatem, plurima, quæ in eam se dicaret ex toto terrarum Orbe nobilitas, non refugeret. Rem militarem iam tum ab adolescentia maiorum exemplo perdidicit: diuturnoq; vsu Castrorum bellica laude floruit: vt suæ mox sodalitatis alumnos siue in obtemperandi celeritate, siue in laborum tolerantia, siue in salutaribus excursionibus, subitisq; missionibus exerceret ad similitudinem bellicæ disciplinæ. Fuit in adolescente incredibilis mentis ardor ad gloriam, sitis ingens humanæ laudis; vt commutato vitæ genere, in eius, qui omnia condidit gloria, laudeq; sitienda, eumdem animi impetum, eumdem retineret ardorem. Elegantiam cum in omni vita, tum in cultu corporis affectarat, vt hæc eius esset elegantiæ prænuntia, quam mox in rebus sacris, cultuq; interioris hominis præseferret. Eminebat altitudo animi in condonandis offensis, in liberali gratificandi voluntate, in detestandis auaritiæ sordibus, & malorum omnium seminario, cupiditate; vt neglectis suis aliquando commodis, & emolumentis, magnifico excelloq; animo totum se ad animarum salutem, & proximorum explicaret. Cernebatur in capessendis rebus arduis animi magnitudo, in gerendis acre consilium, in exequendis ad extremum vsque constantia; vt pro Dei deinde gloria, saluteq; omnium gentium, & hac vel tuenda, vel propaganda familia,nihil non aut alto quodam aggrederetur animo, aut cautissimis consilijs administraret, aut strenuo denique, constantiq; labore perficeret. Erat senilis quædam in adolescentiæ flore maturitas, pari comitate coniuncta, siue in pertractandis hominum animis, siue in eorum captandis voluntatibus, vt olim esset in robusto iam Viro, seu in deducendis ab errore mortalibus, seu in alliciendis, & adiungendis ad Christum comitas grauis. Quid? quod emicabant etiam in eo haud obscuri pietatis igniculi, qui progrediente tempore,cum se ex hominibus transtulisset ad Deum, magnam videbantur in eius pectore vim excitaturi flammarum? Annus agebatur 1521. cum Pompeiopoli ex æneo globo fœdum in crure vulnus accepit. Vt quo die glande ictus ab hoste, & vulneratus est in corpore, (is dies fuit feria altera Pentecostes xiij. Kal. Iunij,vt certis Auctoribus compertum est) eo videretur ab almo spiritu amore ictus, & sauciatus in animo. Apostolorum Principem præcipua quadam veneratione colebat, cuius laudum præconia versu olim celebrarat Hispano: cui & Apostolus ipse ex accepto vulnere grauiter ægrotanti, per quietem mederi visus est, & in præsenti opitulari discrimine. Consulebat quippe tum nobis ouium Pastor B.Petrus, cum suum gregi Pastorem reseruabat, quo diuturniore memoria tam singulare beneficium grex ipse coleret, & peculiarem sibi illum patronum,ac defensorem inter huius vitæ labores, ærumnasq; deposceret. Ceterum quanquam non id quidem nos agimus, vt Ignatij vitam velut ab incunabulis describamus: sed ab eo tempore potius sit iustum nostri operis, & laboris exordium, quo Architectus ille summus, veluti primas huius ædificij columnas posuit, qui fuit annus salutis humanæ millesimus quingentesimus trigesimus quartus; tamen eam omnino tacitam præterire non licet. Inde enim pendent, quæ deinceps toto opere explicantur. Nam quemadmodum ipsemet B. Pater Iacobo Lainio, qui ei in Generalatu successit, narrabat, fere Deus consueuit, quos Duces Religiosarum familiarum adsciscit, eos ita regere,ac deducere; vt ab ijs vult postea disciplinæ suæ sectatores instituí. Itaque, & commodum erit,ante operis ipsius explicationem,lineamenta,& quasi formam aspicere; & iucundum animaduertere,quam lenibus principijs ea,quæ in Ecclesia Dei geruntur acerrime, diuina Sapientia prætexat. Igitur secundum illud Apostolicum visum fecit summa bonitas, vt decumbenti Ignatio, & mali mitigaretur acerbitas, ac depulso periculo dum per longam quietem tibia solidatur,occasionem persanando animo aperiret. Ad leuandam enim molestiam temporis, codicem quempiam petenti ex ijs, quibus insueuerat, per armorum, amorumq; ludibria horarum bonarum raptoribus; euenit sane diuinitus (exemplum memorabile quanti interfit, qui libri in ædibus habeantur) nullo vt eius generis domi reperto, geminus offerretur, alter Christi Domini vitam continens,alter vero Sanctorum. Quibus lectitandis,vt est virtus blandissima mentis humanæ conciliatrix, vbi præsertim suam ei speciem in illustribus proponit exemplis, hoc acrius commouebatur

10 Conuersio Ignatij Ann. 1521.

11 Occasio conuersionis Ignatij ex lectione piorum librorum.

Igna-

Ignatius, quo tanquam ad fomitem, præparatamq; materiam ad eius generosam indolem sanctus ille ardor adhærescebat. Subibat animum præstantissimos quosque ex ijs, quos legebat æmulari ausus, in diuexando potissimum, macerandoq; corpore. Quæ prima virtutis facies sua illa tristitia, & horrore blanditur animis magnis. Recurrebat tamen identidem bellicæ laudis dulcedo, & cogitationem rapiens, varijs depingendis incœptorum fortium imaginibus, per quæ vel beneuolentiam sibi cuius vellet, vel nomen inter bellatores grande colligeret, longo spatio deludebat. Sed, vt erat harum cogitationum tam diuersa natura; ita in abscessu vestigia sui dissimillima relinquebant. Ab ijs, vt solidis, ac succi plenis quietus manebat animus,vegetusq; & quasi pastus: ab his nempe inanibus ac falsis, aridus, sibiq; displicens, ac magis nauseabundus,quam satur. Nec discrimen id nisi multis post diebus obseruauit miles noster, quam exteriorum certaminum ad id temporis prudens, tam interiorum ignarus. At vbi primum diuino clarius illapso radio, in contrarios illos exitus, mentem intendit: relegensq; superiorum alternationes dierum, plane talium discrepantiam commotionum perspexit, ac veluti accensa face in suæ mentis tenebricoso specu dispicere lucem, quidq; ageretur cœpit videre, immenso cumulatus est gaudio, & liquidissima perfusus è Cælo dulcedine. Et sane fortunata illuxit hora illa Christi Tyroni. Radius ille cœlestis fuit ei totius vitæ Magister, eaq; præstans interioris Philosophiæ intelligentia, quæ sanctum Virum compleuit, gradum hunc primum, hoc primum habuit rudimentum. Namque ex eo tempore erectus ad sui custodiam, suarumq; cogitationum, & affectionum, non exitus modo, sed initia, & progressiones vigil obseruans, discernendorum spirituum peritiam singularem adeptus est: regulasq; cœpit statim colligere, quæ in libello exercitiorum de ea re plenæ sapientia extant. Hac igitur luce peruolutandis sanctorum Vitis insistens, & præclarissima etiam quæque dicta, ac facta excerpens, & accurate varijs depicta coloribus in volumen referens, dum ex eorum contentione se ipse velut in speculo contemplatur, induxit constanter in animum ætatis superioris errores, noua instituenda vita, corrigere,totumq; penitus se reducere. Quæ cum secum deliberaret attentus, repente studio precationis accensus, intempesta nocte desilit è cubili, totoq; animo,corporeq; prostratus ante clementissimæ Dei Matris effigiem, dum ab ea poscit opem,vt per eam sibi liceat non inuisum, ingratumve eius filio famulum esse, ingenti motu concussum est terræ solum, & cubiculum, in quo orabat, intremuit. Siue id exorati numinis indicium fuerit, vt olim vsu Paulo, Sylæq; venit nocturnos carceris inter horrores, cum Deo laudes, hymnosq; canerent, seu fugati Dæmonis argumentum; qui ab eo viro, cuius in anima Thronum sibi Deus,sedemq; iam fixerat, ingenti rabie efferatus, velut amplius non rediturus abscederet. Vix induerat hominem nouum, cum ipsa quoque Dei Mater paruulum IESVM in vlnis gestans, eximia specie, ac fulgore nitens suam illi dum vigilat, præsentiam longo spatio declarauit, tanto exultantis animi gaudio, & commutatione voluntatis, vt à cunctis huius vitæ iucunditatibus incredibili repente fastidio cœperit abhorrere, ac nominatim insignem perfectę castimoniæ cupiditatem conceperit. Quo tam eximio in Ducem nostrum beneficio Clementissima Dei Mater tanto ante præmonere nos voluit huius se minimæ Societatis patronam apud Filium suum carissimum semper fore:sibiq; secundum Deum oportere admirabilem eius ortum,secundosq; progressus adscribi: nec aliunde cœlestia nobis speranda præsidia, nisi ex ipsa, cuius nos Deus tutelæ voluerit esse commissos.

12 Obseruat bonarum cogitationum,& inanium diuersos exitus.

13 Apparet Ignatio B. Virgo cum puero IESV.

Ignatius vero confirmatis iam satis viribus,descripta sibi in varias asperitatum formas vitæ ineundæ ratione; consilio inprimis peregrinorum ritu Hierosolymæ adeundæ suscepto,festinans ad sanctæ militiæ tyrocinium,iter in Montem Serratum intendit: nihil tum cogitans vltra, nisi vt (quoniam rudis eo tempore meliorum, virtutis summam in corporis afflictatione ponebat) quam acerbissime sese discrucians, per id quam maxime Diuinæ Maiestati placeret. Vitæ etiam anteactæ commissa existimabat grauiter vindicanda: ob eamq; rem ab ipso statim paternæ domus egressu, cœpit se noctibus singulis acri verberatione contundere: & quidem non tam vt meritas à se Numinis pœnas auerteret, quam vt eius voluntati sanctissimæ gratam, acceptamq; rem faceret. Adeo iam inde ab Euangelicæ perfectionis limine cælestis gratiæ ope, ductuq; prouehebatur ad optimum, & ad gloriam Dei quam maximam (quod vnicum tota deinceps vita destinatum spectauit) quasi nescíens collimabat. Ibat plenus animi,& magna secum voluens, vtque

14 In Montem Serratum ex patria discedit.

Universidad de Deusto
Biblioteca

eam partem, quam maxime rebatur infirmam, aduersus hostiles impetus communiret, in eodem itinere voto se, quod Deiparæ pro suo in eam peculiari studio nominatim obtulit, perpetuæ castitatis obstrinxit. Ac Reginæ Virginum, & nato eius acceptam sponsionem fuisse probauit satis ex eo die deuoto Clienti ad vltimum vsque spiritum excellentis pudicitiæ, intaminatæq; mentis, & corporis donum cælesti benignitate concessum. Nec dubia (vt licet interpretari) Clementissimæ Matris tutela subinde capitis, animiq. discrimen euasit: ex quo potuit intelligi, quam necessarius sit pietatis iter ingredientibus dux certus, & custos. Adiunxerat eunti se comitem Maurus homo (non dum enim ea sex è Tarraconensi Hispania prorsus excesserat) qui cum illato sermone de semper intemerata Dei Genitrice, diu nefarie pernegasset eam à partu Virginem, subditis repente iumento calcaribus, paulumq; progressus, in pagum proximum flexit. Recaluere scilicet in excelso statim Ignatij pectore militares spiritus: vtq; etiam num in quodam quasi Regnorum Christi, ac Mundi confinio versabatur, seculi trutina diuinas res ponderans; statuebat Virginis Matris iniuriam ferro protinus abolendam. Ex altera parte conscientia iam fidelior scrupulum suggerebat, ne forte id genus vltionis æterna vetitum lege, nequaquam Dei, ac Virginis resarciret honorem, sed geminaret offensam. In hoc ancipiti curarum tumultu, eo capto consilio, quod sola excuset piæ mentis simplicitas, vt, si Mula, cui insidebat, in viæ diuortio iter, quod tenuerat Maurus, iniret, intelligeret sibi impium illum haud dubie pugione confodiendum, vbi ad biuium ventum est, continuo bestia, quamuis proximus in conspectu pagus, magisq; tritus inuitaret callis; tamen in alteram se partem, quæ ad Montem Serratum ferebat, immisit. Ad sacrum Montem peruectus, religiose Deo, ac Deiparæ salutatis, eo curam in primis adiecit, vt vitam exorsurus nouam, veterem ab exordio primo retexeret: quod cum per triduum sedulo peregisset, è scripto repetita ab memoria vltima noxarum confessione cunctarum apud Cœnobij eius Virum virtute inclytum Ioannem Clanonium nomine, natione Gallum; eidem pariter sua de vitæ ineundæ ratione consilia ex ordine patefecit. Deducebat nimirum Iustum suum Dominus per vias rectas, Magistrumq; plurimorum vno erudiendo fingebat. Is scilicet consilium illud geminum pietatis palæstram ineuntibus apprime necessarium, menti eius iniecit, vt & generalem instituret Confessionem, cuius ea tempestate vsus non perinde, vt postea eiusmet opera introductus est, increbuerat: & cum viro bono, atque prudenti quicquid meditaretur, communicaret. His enim necesse est oriatur ab initijs disciplina virtutis, his ædificium spirituale statuatur in fundamentis. Nam expiatio vitæ totius anteactæ in primo lumine, ardoreq; illo conuersionis purgat magnopere animum, præparatq; vberioribus è Cælo donis excipiendis. Et omnino immensum quiddam refert ad perseuerantiam, ad progressum, ad omnia primordio semel contendi, quantum cum diuina ope fas est, vt animus in amicitiam Dei, & statum gratiæ reponatur. Ductus autem periti Institutoris aduersus fallacias tenebrarum Patris Angelum lucis ementientis, cum semper, tum inchoanti præsertim est necessarius, quod & rudior discipulus est, & error vel paruus initio, fit longe maximus in progressu. Hæc Ignatius præcipua quadam Magistri summi doctrina non solum peragebat, sed etiam obseruabat, conferens in corde suo, & intentis vbique oculis per iustitiæ semitas incedens, ac notans singula, vt eodem tempore, quos faciebat in discipulatu processus, eosdem haberet in Magisterio. Vbi Clanonius consilia eius probauit, quia legerat nobiles olim Equites cum initiarentur profanæ militiæ, totam noctem in armis excubare solitos; militiam, & ipse sacram auspicaturus ritu persimili, Iumentum, quo erat aduectus, Cœnobio donat: quod superfuerat pecuniæ pauperibus diuidit, gladium, ac pugionem ante Deiparæ aram suspendit; denisq; iam tenebris vni pauperum etiam nobiles vestes, quibus induebatur ad intimam vsque subuculam tradit: seque ipse habitu induit, quem prope Montem Serratum nuper ex itinere comparauerat. Is erat talaris tunica è rudi sacco, funis pro cingulo, calcei è sparto, sed alterum tantum pedem ex veteri plaga imbecilliorem texit: alterum prorsus nudum; nudum item reliquit verticem: suspendit ab latere cucurbitam in vsum aquæ, & viatorium baculum, peregrinorum gestamen, manu præhendit. Hoc ornatu noctem, quæ lucem concepto à Virgine æterno Verbo sacram præcessit, ante ipsius Aram Virginis totam exegit, modo stans, modo genibus nixus, deflens superioris ætatis piacula, totumq; se toto pectore Deo deuouens, atque ei vni statuens in posterum bonam militare militiam. Primo diluculo, ne per lucem agnitus in eo habitu admirationem sibi, & no-

15 Vouet castimoniam.

16 Zelus Ignatij pro perpetua Deiparæ Virginitate.

17 Quid gesserit in monte Serrato.

18

19 Manresam se recipit.

& nomen sanctitatis conciret, Manresam versus discessit, oppidum à Monte Serrato tribus dissitum leucis; in eius Oppidi hospitali domo ante Hierosolymitanam peregrinationem, rudimenta susceptæ militiæ positurus, & quasdam in inchoato Loyolæ nomine, quod magna cura secum gestabat, vitæ spiritualis obseruationes adnotaturus. Euntem festinus Viator assequitur, sciscitaturq; num vestes Mendiculo, magni pretij, vt ille asseuerabat, donarit: qui cum intellexisset misellum eas ob vestes, furti suspicione vexari, fassus id, quod res erat, vt innocenti succurreret; nec addito verbo, quamuis multum de suo nomine, & itinere interrogaretur, commiseratione partim Mendici, partim suimet, lacrymas fudit, adeo se nequam existimans, qui ne benigne quidem alteri posset facere, nisi infamiam eidem, & damnum crearet. Manresæ Nosocomio Sanctæ Luciæ receptus, velut in quæsita diu palæstra pedem posuisset, continuo laxat ardori animi habenas, & indura, & aspera, quæ mente destinarat, sese effundit. Cæsariem, quam pro frequenti eius temporis more studiose nutrierat, confundi sinit, & inhorrescere: barbam temere promitti, vngues excrescere, totum os squalore turpari. Vestis erat, quem dixi, saccus asper, ac vilis; caput dies, ac noctes intectum, humus pro lecto, somnus perexiguus, ac media nocte orationis causa interpellatus: ter quotidie acriter repetebat flagellum: septenas attentione magna prouolutus in genua, recitandis varijs precibus ponebat horas, præter id tempus, quod singulis item diebus audiendo sacro, vespertinisque, & completorijs precibus dabat. Tota ieiunans hebdomada, nec quicquam omnino præter exiguum panis emendicati, & aquæ semel in die degustans, Dominicis tantum diebus, quibus ad pœnitentiæ Sacramentum, & vitæ Panem summa religione accedebat, de ieiunij seueritate aliquantum, si facultas afforet, remittebat. Ab his curis, si quid vacuum superarat spatij, vel ministrabat ægrotis, vel stipem, quam in alios pauperes dispertiret, emendicabat; vel sermonibus pijs homines, qui se offerrent, studebat facere meliores, semper intentus, ne quid corpori blandum admitteret. Itaque non multo tempore in tanta vitæ duritia, corporisq; neglectu viuidæ robur illud iuuentæ elanguit, concidere vires, & nobilem bellatoris speciem pallor, & macies deformauit. Animus interim tranquillus, ac lætus erat. Etenim cum dulcedo cælestis sensum prope omnem asperitatis, qua macerabatur corpus, extingueret: primi quoque ardores quadam sua præcipua dote aditum Satanæ quasi vallo intercludebant: vt bis omnino oppugnatus principio sit, eoq. leuius, quo apertius. Nam cum paulo post donatas pauperi vestes succurrisset, Non ne melius nunc vestitu, qui te deceret, amictus, versarere cum paribus tuis, quam in sacco isto seminudus inter mendiculorum volutarere quisquilias? hanc ille cogitationem, in pauperum se protinus gregem inserens, comiterq; cum ijs agens, miscensq; sermonem, leui negotio repulit. Iterum autem defatigato, & languido, Te miserum, cum oppugnator insusurrasset, quinquaginta adhuc tibi anni restant, isto pacto trahendi; respondit, Diem ne mihi, vel vnum præstare tu queas? & confestim molestia omnis euanuit. nec postea quamdiu inter mortales egit, cogitatio Viro Dei vlla subrepsit, quæ constantiam in susceptæ vitæ ratione tentaret. Ceterum, quia gentis humanæ callidissimus hostis, vbi aperta vi nihil aduersus pias mentes assequitur, dolis, cuniculisq. grassatur: atque, vti se dabant exordia, grandem sibi aliquam temporis progressu, ab indole eius Viri cladem pertimescebat: altera vero ex parte etiam Deus Magistrum experientissimum formans, vicissitudine motuum, ac temporum perpoliri eum, doceriq; volebat, vt ipsis edoctus experimentis, omni hominum, ac temporum generi opportuna præcepta colligeret; cœpit nobilis Tyro simul gradibus magnis prouehi ad arcem virtutis, simul varijs versari modis, multisque, & grauissimis commotionibus agitari, & artibus subtilissimis peti. Quatuor igitur mensibus in æquabili animi pace traductis, peruenusta ei se imago obiectat in aere, cuius figuram dispicere non plane posset. Longior erat tractus in colubri modum, lucidus, idemq; multicolor, & compluribus quasi oculis stellatus, qui intuentem iucundissime oblectabat: euanescens autem relinquebat subtristem. Nec multo post quoniam adhuc in oratione, quę voce fit, Ignatius ferme constiterat, descendere in se altius cœpit, & penitus intrare diuina admirabili è Cælo luce perdoctus. Inuisurus enim sacram ædem mille fere passus Manresa procul, in Rubricati amnis ripa consedit, ore conuersus in aquas, meditabundus. Ita sedenti diuina lux repente oborta, nouam quamdam rerum scenam aperuit. Mysteria fidei tanquam subducto velo oculis quodammodo intuetur: rerum creatarum æstimationem

20 Vitam asperrimam Manresæ instituit.

21

22 Varie exagitatur.

Universidad de Deusto
Biblioteca

tionem iustam,ac precium intelligit: quem ad finem genita hæc vniuersitas sit; quamobrem, & quatenus rebus creatis vtendum sit,cognoscit: in quo virtutis sita vis: qua prius in re, posteriusve, plus aut minus elaborandum: tota denique Euangelicæ sanctitatis perfectio, ac disciplinæ interioris subtilitas eodem in lumine menti eius ostenditur, adeo clare, vt inde alter plane recederet, alijsq; iam luminibus seque,& res ceteras contemplaretur; alijs lancibus boni, maliq; præstantiam ponderaret. Exurgens igitur nouus Vir, ac plane iam vir perfectus in Christo, ad Crucem in proximo sitam euolat, humi prouoluitur: dumq; gratias de tam incomparabili dono ex intimis agit sensibus, illud ipsum quod supra dixi, picturatum coloribus spectrum, & oculis interpunctum apparuit. Sed animaduertens Ignatius, prope Crucem non ita colorum fulgere blanditias,& alia vanitatis argumenta obseruans, plane intellexit venenati eius serpentis, qui mortale genus totum infecit, speciosum esse ludibrium. Ex eoq; tempore cum multis deinceps annis, quanquam non ita collucens, ac bellum sese frequens obijceret, generoso fastidio, & baculo abigebat. Hinc iam interiora Philosophiæ cælestis ingressus, & ab oratione vocis ad mentis progressus actiones, exerceri cœpit meditationibus ijs, quas in exercitiorum spiritualium libello digessit. Nam partim ex eo, quod suo ipse vsu, & quotidiana obseruatione notarat, partim ex eo, quod à diuino illo Institutore didicerat, salutarem quandam orandi scientiam, & meditandi velut artem effecit: quam in dies magis, ac magis auctam, locupletatamq; ad similitudinem exercendorum corporum, exercitia spiritus appellauit: vt quemadmodum suis exercitationibus corpus, ita suis se spiritus aleret, ac sustentaret. Has ille magno suo bono primus expertus, ratus id quod erat, eamdem quoque vim in ceteris habituras, subinde ad aliorum adhibere salutem, & vitæ disciplinam instituit, tam illustri commutatione morum, tam vberi multorum fructu, vt nihil illis videretur, siue ad eligendum vitæ genus, siue ad conformandos mores, appetitioneſque sedandas, siue ad retinendam in præclaris animi nostri decretis, institutisq; constantiam, excogitari potuisse præstantius. Neque omnino, siue tempus, quo conditæ sunt ab homine literarum prorsus experte, siue illa fructus ad pietatem spectetur vbertas, siue infectationes per quas conante Satana opprimere profecerunt, autoritate demum Apostolica comprobatæ, dubitare fas sit quin opus fuerit humano maius: & plane æternæ mentis inuentum. Inter has meditationes in amorem præcipue Christi Domini immensum exardescens, quidq; ille egisset causa nostra, quid æquum esset conari nos in eius obsequium animo versans, cum aueret ei se totum, ac penitus mancipare; & inuenire quemadmodum & vbi rem posset quam gratissimam facere, & cuncta circumspiciens, intelligeret, non posse Saluatori acceptius impendi vsquam obsequium, quam in diuina gloria procuranda per salutem animarum, pro qua scilicet ad terras ille venisset; ad quam quicquid egerat, quicquid dixerat, quicquid ad necem vsque durissimam tulerat, retulisset; ad eam protinus curam toto pectore ferebatur. Et quia proponebat sibi Christum Iesum veluti Regem iusto præditum imperio, fortem, ac generosum, & moribus suauissimis, qui ad pium bellum non alia inuitaret conditione populares suos, quam vt commodis ijsdem, & incommodis vterentur mensæ, lecti, laborum, periculorum, quibus ipsum vti Regem viderent, optime hinc argumentans ex vna parte non posse hac militibus conditionem optabiliorem, honestioremve proponi; nec sane dignum, aut militum, aut hominum numero, qui Rege eiusmodi, piam ad expeditionem sic inuitante, non euolaret ad signa; ex altera vero parte pauperem, eumq; Cruce præeuntem Christum Ducem intuens, & audiens vocem, Qui vult venire post me abneget semetipsum, & tollat Crucem suam, & sequatur me, totus in sanctum id genus belli, totus in studium animarum, totus in ærumnarum, paupertatis, & cruciatuum omnium cupiditatem exardescebat, vt strenue, ac legitime sub tali Duce militaret: erubescens non sequi præeuntem, & meliorem quam sibi Dux assumeret, conditionem pati. Ex hoc fonte,quæ gesit tota vita pro causis animarum,quæq; perspessus est, & multo plura, quæ cupijt perpeti; ex eodem sociorum adlectio, & ipsius Societatis constitutio, & vniuersa descriptio emanauit. Dum vero sanctis hisce curis exercetur, mira vicissitudine, nunc causa nulla antegressa, immenso quodam perfundebatur sensu dulcedinis: nunc vero cuncta illa lætitia ex animo euanescente momento temporis quasi pallio ab humeris sine sensu rapto, ægritudo succedebat,ac tædium,ac stupor: cum grauiter etiam incipit torqueri angore conscientiæ. Nam vt ex diuina luce sese

23 Exercitiorum spiritualium libellum compo nit.

24

25 Angitur scrupulis conscientiæ.

acrius

acrius incitauerat charitas, & dolor etiam peccatorum, & voluntas, quantum fieri posset læsum Dei honorem redintegrandi, inde oculos ad anteactam vitam retorquenti succurrebant non pauca, quæ verebatur ne memoriam in generali confessione fugissent. Quæ Confessario diligenter cum explicasset, itemq; addidisset alia, quæ postea dubitationem mouerant, & alia rursus; nouæ semper aliæ ex alijs dubitationes oriebantur: nullusque fiebat scrupulorum finis, nullus angorum. In assiduo gemitu, & omnibus precibus ad Deum perseuerabat clamans: infixus tamen hærebat pectori vermis, carpebatq; medullas; ac vorabat succum omnem pietatis; & reliquias etiam virium corporis depascebat. Denique remedia alia incassum expertus, memoria repetens quendam è Sanctis Patribus perpetuam sibi ab omni cibo abstinentiam indixisse, dum quod optabat, Deus miseratione tactus concederet, idem faciendum sibi putauit. Id cum Dominico die stetisset, hebdomadam quam longa est, nulla penitus gustata re, nec de septenis cuiusque diei precationum horis, nec de ternis verberationibus, nec de cetera seueritate intermittens,aut remittens quicquam, ieiunus exegit. Et quia fluctus conscientiæ non confederant,& vires etiam num sustinendæ inediæ sufficiebant corpori, longius erat progressurus, nisi Confessarius, cui nihil habebat abditum, altero Dominico die, re cognita, seuere prohibuisset. Nec distulit suam indulgentiam Deus consolationis. Respexit benigne Famulum suum, abundeq; reddita pristina mentis tranquillitate, adeo simul admirabilem addidit scrupulos eximendi peritiam; vt nulla fere deinde offerretur Ignatio tam deplorata conscientia, cui non faceret medicinam. Accessere præclaris hisce donis alia, atque alia cursu perenni, præsertim cælestium visionum. In gradibus templi Dominicanorum, quod Manresæ est, horarias Matris Virginis preces aliquando percurrens, mente in sublimem sensim contemplationem ad augustissimum adorandæ Trinitatis mysterium, quadam sub rerum corporearum imagine contuendum abreptus,incomprehensi eius mysterij notitias inenarrabiles percepit, tanto cum gaudio, vt modum lacrymis eo die adhibere, ne in publica quidem supplicatione, & conspectu multitudinis posset; tanta vero vbertate lucis diuinæ mente recepta, vt homo literarum rudis, de sacrosanctis illis, & inaccessis Dei Vnius, ac Trini splendoribus volumen scribere ordiretur. Et quanquam ante hanc illustrationem præcipuo studio singulas per se Diuinas Personas propria prece salutabat quotidie;tamen ex eo tempore multo fuit propensior ad sanctissimæ Trinitatis cultum, & in Missa, quam postea Sacerdos de ea frequens recitabat, ceterisq; religiosis obsequijs, peculiari sensu, & pietate commouebatur. Ipse Christus Dominus per id tempus frequens menti eius spectandum se præbuit: nec raro Mater sanctissima. Eodem interiore mentis obtutu aliquando dum ad Sancti Dominici sacrificio interest, in hostia sacrosancta Christi Domini præsentiam; alio tempore rationem, & viam,qua sempiternus ille Architectus,& Opifex vniuersam mundi molem procreauit,admirabili modo perspexit. Quibus luminibus adeo præclarum consequutus est donum intellectus,ac fortitudinis; vt quamuis nulla extarent, sacrarum monumenta,ac testimonia literarum, tamen fidei dogmata, & recte tenere posset, ac tradere: nec dubitaret obiecta neci vita defendere. Verum inter Ecstases vna ante omnes octidui spatio memorabilis fuit. In Completorio enim Sabbati auocatus à sensibus, cum octo ipsos dies, ita quasi exanimis iacuisset, vt homines pij condituri sepulchro fuerint, nisi latentis vitæ reliquias ex tenui cordis palpitatione deprehendissent; in Completorio item Sabbati proximi quasi è somno euigilans; &, Ah IESV, suauiter ingeminans, surgensque, omnes, qui intererant, admiratione compleuit. Quo tempore pia est, ac probabilis coniectura, vti olim Gentium Doctor triduo illo, quo nec manducauit, nec bibit, ac multorum sententia, raptus est in tertium cælum, audiuit arcana verba, Euangelijque sacrosancta mysteria, & formam Ecclesiarum diuinitus accepit: ita Ignatio huius minimæ Societatis, quasi fabricam, & exemplar ostensum. Ceterum quamquam ab initio venerationi populo esse cœperat, tum propter constantia virtutis exempla, tum etiam quod consecuta celeriter eum è Monte Serrato, etiam vero amplior fama,de nobilitate generis, mutatis vestibus, relictis fortunis, admirabilem faciebant; tamen hac, & hisce similibus diuinis significationibus vsque eo creuit obseruantia, & sanctitatis opinio, vt cum demum ex vitæ asperitate morbum grauissimum contraxisset, publica magistratus cura, & honestissimarum ministerio Matronarum curatus sit. Inualuerat eius morbi vis vsque in supremum discrimen, quæ cum primum paululum remisit, & vocis ægro potestas redijt,

26 Totam hebdomadam ab omni cibo abstinet.

Scientia mira Ignatij scrupulos eximendi.

27 Diuinę visiones.

Donum intellectus, ac fortitudinis.

28 Ecstasis per octo dies continua.

29 Grauissime ægrotans inanē gloriam expugnat.

Universidad de Deusto
Biblioteca

redijt, repente ad astantes sublato clamore, ne cessate per Deum, inquit, si rursus mors ingruat, ne cessate mea mihi scelera ingerere,& peccatorem ingeminare. Quippe ad nouissimum se agonem paranti cogitatio pertinax occurserat, iustum esse ipsum blandiens, quam propulsare conantem, grauius ea luctatio, quam atrocitas mali defatigarat. Sed ille tumidum Cœnodoxiæ spiritum in præsens egregie debilitatum, ita mox deleuit, ac prope extinxit; vt suis de rebus quicquid Dei gloria posceret, sine vlla blandæ eius pestis titillatione depromeret. Quin adeo ipsemet tam rigidus sui censor, quique vel minutissimas labeculas, nec nisi perfectorum acie spectabiles, Pœnitentiæ sacramento subijceret, professus tamen sit, viginti fere postremis suæ ætatis annis nunquam habuisse delectum inani, quod Confessario aperiret. Non dum confirmauerat vires, cum repetito pristinæ cursu seueritatis, semel, iterumq; reuolutus in morbum, experimento didicit,nequaquam detractum pietatis studio, quod necessitati naturæ concederetur: idque (quod, vt alia, errando, se memorabat edoctum) solebat postea suæ disciplinæ Alumnis paterna benignitate proponere, admonens, vt in mala valetudine, quicquid de valentium remitterent studijs, id obedientia, æquitate animi, patientia, compensare contenti, de cetero laborans corpusculum ne vrgerent. Geminum est illud præceptum, quod item in hac Manresana schola ex obseruatione suimet vsus didicit, nihil somno immodice detrahendum. Nam cum ea potissimum hora, quam quieti necessariæ destinarat, pij sensus, ac gustus affluerent, animaduertens intempestiuum laborem, plus nimio corporis vires, ac mentis affligere; statuit prorsus normam rationis sequi, quodque sibi ad maiorem Dei laudem,consultatione diligenti spatium præstituerat quiescendi,de eo nihil voluntarij studij causa, quanquam alioqui recti,decerpere: iam tum singulare suum illud institutum tenens, non modo, vt nihil temere, sed fere ne pio quidem impetu aggrederetur,nisi præmeditatione matura circumspectans, ad certas bene eligendi regulas, quas inter alia hic obseruarat, exigeret, vt planius in postremo hoc opere differetur.

30 Experimẽto discit parcendum valetudini.

Vtebatur iam valetudine certiore,sed quia grauis languor resederat stomachi,& hyems perfrigida sæuiebat, duplex amiculum è crasso panno, coloris cinerei ruffescentis amicorum impulsu corpori admouit, & ex eodem confectum pileolum capiti operimentum imposuit. Tum Barcinonem discessit,iter in Palæstinam, quod à principio destinarat,primo quoque tempore initurus, Manresam decimo fere postquam venerat mense, valde & sanctitate, & claritate auctam relinquens. Nam cum priuatis congressibus, tum meditationibus exercitiorum, post eam obseruatam viam, complures ad studia intima pietatis prouexerat, & suæ sanctitatis ea relinquebat impressa vestigia, vt quæ potissimum incoluerat loca, subinde veluti sacra populi pietas celebrare incœperit: quorum nonnullis progrediente die, præclara addita sunt monumenta cum titulo. Denique Oppidi nomen, angustis ante finibus notum, toto iam pene orbe terrarum inclaruit. Nec dubitare fas est, quin præcipua quadam indulgentia, eam Ignatius plagam è cælo respiciat,vt incunabulum suæ in Christo infantiæ, altricem primæ mendicitatis, Tyrocinium sacræ militiæ, Euangelicæ scholam sapientiæ, vtque ipse appellabat, suæ primitiuæ Ecclesiæ sedem, tot etiam tamque excellentium donorum conscium,atque testem; certante præsertim in Manresanis cum Maiorum charitate erga eum clientem, Posterorum pietate erga Patronum. Hierosolymitanum ad iter multi se comites obtulere, officioseque in primis Ioannes Paschalis duodeuiginti annorum adolescens, cuius Mater Agnes Paschalis religiosissima fœmina iam inde in initio Manresani secessus venerari Ignatium cœperat.Huic adolescenti, quod ipse post euentum sancte testificatus est, Vir Dei totam vitæ agendæ seriem, & impendentes ærumnas, atque calamitates in discessu ita prædixit, quasi non futura caneret, sed præterita enarraret. Verum neque ipsum, neque omnino quemquam mortalium comitem voluit: nec pecuniæ subsidia, quæ benigne obtrudebantur, admisit, vt quemadmodum secum ipse differebat, nullos haberet comites, nullum subsidium, nisi fidem, spem, & charitatem in Deum; & nihil fiduciam,vel amorem suum à summa bonitate distraheret. Quod propositum tenuit ita constanter, vt cum nequaquam reciperetur in nauim, nisi quod ipsi sat foret nautici panis, inferret, diuque reluctatus, de Confessarij demum consilio intulisset nummulos aliquot,quos in littore sibi reliquos animaduertit, quod nulla adigebat necessitas ferre, ibidem in saxo reliquerit. Ceterum diuino plane consilio ingens discrimen euasit. Nam cum perhonesta Matrona Isabella Rosella forte

31 Manresam nobilitatem relinquit.

32 Prædicit futura.

Hierosolymitanę peregrinationis, nec comitẽ, nec viaticum voluit.

forte in concione humiliter eum inter pueros considentem intuita, ore vidisset supra modum splendido, ac fulgenti: & vocem interiorem audiens, qua iubebatur accersere, accersisset, colereque, vt sanctum Virum cœpisset; eadem operam dedit,ne phaselum, vti ille decreuerat, sed vti onerariam grandem conscenderet, quod cum fecisset, phaselus in conspectu Barcinonis naufragio perijt: onerariam vero vehemens à puppi ventus impellens Caietam quinto die peruexit. Annus tum agebatur 1523. qui plerique Italiæ grassante pestilentia infestus optatam ærumnarum Ignatio segetem obtulit, dum Caieta Romam, ab Adriano Sexto Pontifice benedictionem, ac potestatem Palæstinæ adeundæ accepturus, ac Venetias inde, contendit. Amici Romæ coegerunt, septem circiter ad Naulum olim soluendum, aureorum nummum summam accipere: sed mox ijs tanquam paupertati propositæ minus consentaneis, in obuios pauperes distributis, lætior inde perrexit ærumnis, & mendicitate ditissimus. Excludebatur ab Vrbium, & Oppidorum ingressu: non recipiebatur hospitijs; stipe non iuuabatur, ipsis quoque Viatoribus pallore, ac macie tanquam pestilens erat horrori. Verum incedebat suo Ductor, & Socius peregrino Christus Iesus, tanto præsentior, quanto longius aberant humana solatia. Qui prope Patauium etiam videndum se illi, vti solebat Manresæ, obtulit: consolans,& ad asperiora toleranda confirmans. Idem in Vrbes ipsas Patauium, ac Venetias, quæ ob eosdem pestilentiæ metus perægre patebant externis, aditus ei facillimos dedit. Vtque appareret, certare quodammodo Famuli fidem,& indulgentiam Domini, dum Venetijs Ignatius, ne legato quidem Cæsaris salutato, quo minus in hominibus spei locaret, emendicato victitat, inque sancti Marci foro pernoctat, è prima nobilitate Senator Marcus Antonius Triuisanus vocem audit increpantem. Ergo ne, tu in lecto molli quiescas, & Famulus meus noctem sub dio traducat? Quam continuo ad vocem Vir Clarissimus surgens,eo, qui vocarat, regente vestigia, in Ignatium incidit: & hunc interpretans esse, quem audita vox commendasset, domum deductum hospitaliter habet. Sed is postero die,vbi minus honorifice haberetur,hospitium præoptauit. Solebat ille, proximorum mentibus Verbo diuino pascendis imminens, honestas interdum inuitationes neutiquam recusare. Atque inter cibum modesto fere in silentio ad ea, quæ dicerentur attentus, studiose obseruabat è conuiuarum colloquijs, quæ opportuna suo negotio forent: ex ijsque deinde extremam sub mensam captato ingressu, sermones de rebus inducebat diuinis, tam apposite, tanta dexteritate, ita ex animo, vt magnos in omnium animis motus efficeret. Quod cum Venetijs, à Nobili Mercatore Cantabro inuitatus fecisset, tam sancta ille captus consuetudine, apud sese voluit, donec conscenderet,diuersari. Per hunc ad Ducem Andream Gritum admissus, suam per se nulla adhibita commendatione causam exponens, facile impetrauit, vt quoniam Peregrinorum Triremis iam soluerat, Cyprum vsque Naui, qua nouus Prætor eius insulæ mittebatur, gratuito veheretur. Multis sane modis eminebat sancti huius Peregrini in Deum fiducia, & Christiani pectoris altitudo. Nam cum totus ab aliena benignitate penderet, nihil tamen, vbi Dei laus ageretur, eius retardabatur libera charitas, quo minus omni ope scelera prohiberet. In hospitio prope Caietam, cuius instabulum fuerat receptus, nocte intempesta clamoribus magnis excitus, cum perditos homines vim molientes fœminæ inferre,deprehendisset, orationis grauitate, vultus ardore, oculisque,præ zelo Dei,micantibus conterruit ita, & obstupefecit, vt nec vltra quicquam tentare ausi, nec verbum aduersus hominem ignotum, alienigenam,denique mendicum mittere; extemplo velut oppressi facesserent. In hoc Cyprio cursu dum pari libertate conatur manifestam certorum hominum intemperantiam coercere, admonitus ab amicis, vt sibi parceret (agi enim de eo in desertam insulam eijciendo) ne inde quidem formidolosior factus est. Ac Christus Iesus, qui se toto hoc itinere illi frequenter monstrabat, ita cursum à deserta, quam destinarant,Insula auertit,vt volentes,nolentes, si non iucundum, certe vtilem obiurgatorem, multis prohibitis criminibus, deportarent in Cyprum. Hic Peregrinorum, quam prægressam diximus, naui gratuito item recipitur: lætique omnes ineunte Septembri Ioppem Palæstinæ portum appellunt. Sensere illico terræ altricis sanctitatis contactum: & quædam animos quasi salubritas pietatis afflauit: quoque proprius ad sanctam Vrbem ferebant pedem, hoc acrius inardescebant cupidine primo quoque tempore, augusta illa monumenta oculis vsurpandi, ore lambendi mente tota, & corpore venerandi. Prope eum locum, vnde primum Hierosolymæ conspectus aperitur, singuli seorsim

33 Diuina lux in eius ore cernitur: & ingenti discrimini præripitur.

34 Ærumnæ in Italia per occasionem pestilentiæ.

Christus Dominus ei se ostẽdit.

35 Diuino monitu excipitur hospitio Venetijs.

36 Naugat in Cyprum.

Ignatij libertas in prohibendis sceleribus.

Universidad de Deusto
Biblioteca

37 Peruenit in Palæstinam, & sancta loca inuisit summa pietate.

scorsim colligunt curas,& conuocant ad primam illam speciem, quam religiosissime hauriendam. Iamque animi impetum temperare non valentes, etiam gressu festinant. Ibat præter omnes ardens Ignatius altissima consideratione defixus. Vbi vero sacra ipsa attigit loca, præcipuis nobilitata salutis nostræ mysterijs, solo illo, illis specubus, montibus illis, tectorumque reliquijs antiqua repræsentantibus tempora, ipsaque res ante oculos ponentibus, totus in lacrymas abire, pietatis sensu colliquescere, nec os, nisi ad reliqua raperetur, posse à primis auellere. Plane hoc consilio venerat, vt eam sibi reliquæ vitæ sedem, eam requiem haberet. Quippe Christi Saluatoris amore immensum flagrans, vt est amor impatiens, nec vnquam sua flamma, suoque incremento contentus, è Sacrosanctis illis pignoribus solatium quærebat, & fomitem: vt, quando non dum licebat intueri Dominum vbi est, intueretur vbi fuit: terram premeret, quam pressit: in antro fleret, vbi vagiuit; tumulo prouolueretur, in quo iacuit; &, si fas esset, sanguinem funderet,& mortem obiret, vbi ille occubuit. Statuerat simul ad fideles iuuandos, & barbaros quoque pelliciendos ad fidem, conatum omnem, operamque conferre. Nam hoc inter cetera, (vti dixi) Manresæ, alte in pectus demiserat suum, considerans, quid optatissimum esset Deo, quamobrem Christus vitam profudisset, ad omnium, quantum conniti posset, animarum salutem elaborare. Sed cum Prouincialis Franciscanorum Minister, aliorum, qui idem expetiuerant, experimentis edoctus, nullo modo sineret permanere; potestatem quoque sibi affirmans esse, qui suo iniussu subsisteret, eum anathemate coercendi, obsequij perstudiosus Ignatius, suum illud consilium in aliud tempus reiecit potius, quam abiecit. Interim, quia postera dicta erat reuersioni dies, cupidus relicta à Christo in cælum subeunte vestigia regustandi, raptim in Oliuetum Montem euolat solus, & sine ductore Turca, quod est valde periculosum. Et quia non admittebatur, cultrum, è graphiaria theca custodibus donat: inde ad Bethphagem properat. Hic vero cum subijsset, nequaquam se obseruasse, qua nam ex parte dexterum, qua sinistrum Domini vestigium hæsisset, in Oliuetum recurrit: donatisque forficulis, rursus emit ingressum. Reuertebatur iam domum gaudio plenus, cum obuium habuit Cœnobij famulum ex ijs hominem, quos Christianos cingulo tenus vocant, missum à Patribus Franciscanis, quibus Ignatij absentia cognita, grauem iniecerat curam, ne suus illum feruor sæuitiæ Turcarum,& auaritiæ proderet. Accedebat homo toruo vultu, fuste armatus,& Ignatius perferre quiduis paratus. Sed interfuit simul clementissimus Iesus, qui Iacobitæ pectus ita molliuit, vt Peregrinum nil nisi brachio paulo ferocius prehensum, de cetero humaniter duceret: ipse vero met Dominus toto illo itinere famulo suo diuinam suam præsentiam commodans, & lætitias infundens vberrimas anteiret. Nec minus in Cypro mox adfuit. Nam cum tria starent in portu nauigia mox in Italiam solutura, Turcicum vnum, alterum Venetum firmum, ac magnum prædiuitis Mercatoris, Tertium pusillum vetustate, carieque fatiscens; quidamque peregrinorum instarent apud robusti illius Nauarchum, vt Ignatium susciperet, Sanctum esse hominem memorantes, is, cognito pauperem esse, sanctis nauigio opus non esse respondit. Sed breui didicit cauillator ineptus, re ipsa non ita; Sanctos viros nauigijs, quam nauigia sanctis opus habere. Nam cum tres illæ onerariæ pariter vela secundo vento fecissent, sub vesperam grauissima tempestate coorta, Turcica omnino perijt; Veneta prope Cyprum allisa in scopulos naufragium fecit, hominibus dumtaxat saluis: Paruula, & male cohærens, in quam gratis Ignatio, facileque ascensus patuerat, quamuis multum iactata, cursum tamen incolumis tenuit. Tanti interest, in Hominum Deo acceptorum comitatu versari. Tantum habet fœnus in Minimos Christi deprompta benignitas. Quoniam vero hyems erat asperrima, & nulla Dei Famulo arcendo frigori munimenta, (femoralia dumtaxat è simplici linteo, itemque linteus thorax multiplici in humeris scissura patulus, hisque superiecta perbreuis, attritaque tunicula, præterea nihil: calceati pedes, sed crura penitus nuda) affecta pessime valetudine, stomachoque pessundato, sub anni exortum Venetias attigit.

38

39 Redit solus in Montem Oliuetum.

40 Rursus ei Christus Dominus apparet.

41 Firmissima natis, qua non recipitur naufragium facit: infirma, qua recipitur, portu potitur.

Vbi, dum deliberat, quando consilium commorationis Hierosolymitanæ non succesisset, quam vitæ posthac viam iniret, nihil mediocre moliens; dudumque certus id sequi, in quo rem Deo, Christoque Domino, quam gratissimam faceret, quia id fore persuasum habebat, si totum se ad iuuandas animas conferret, consilio plane admirabili, vt in ea procuratione instructior versari, maioreque cum fructu posset, homo trium, ac triginta anno-

42 Redit in Hispaniam daturus operam literis.

annorum ætatis, statuit curam adijcere ad studia literarum. Eius rei causa repeturus Hispaniam, panni frusto à veteri hospite in stomachi fomentum,& aliquot argenteis nummis donatus, Ferrariam venit. Hic dum preces in templo facit, petenti forte mendico stipem elargitur: Moxque alijs, qui conspicati, atque alijs deinceps, qui exciti priorum susurris accesserant; quoad suam illam pecuniolam ad obolum erogauit: cumque iam ingens circumstaret caterua, tum eorum, qui quicpiam acceperant, tum aliorum petentium, magna charitate, ac misericordia, parcite, inquit, reliquum nihil est: & cunctis obstupescentibus ad emendicandum sibi, quo præsentem sustentaret necessitatem, egreditur. Inde progressum Hispani, qui bellum in Cisalpina Gallia graue cum Gallis per id tempus gerebant, pro exploratore capiunt: pertentandoque fastidiosissime, etiam calceis excussis, & inspecto nudo corpore diu vexatum, tandem sine tunicula sua ducunt ad Præfectum, vt is exprimat vi, quæ cælari putabant. Magnus hic Christi Domini amator iam pridem, vt supra significatum est, vitam eius pro norma proposuerat, formaque, ad quam fingeret, atque exigeret suam; atque adeo existimans in familiari sermone ingenua Christum, & Apostolos simplicitate vsos, hanc etiam vt imitaretur consueuerat modeste omnes promiscue numero multitudinis, absque ambitiosis Dominationis,& id genus præfationibus appellare. Subijt igitur dum ita captus ducitur, id tempus esse, quo aliquid de ea simplicitate remitteret, & Præfectum affari vrbanius expediret. Quam cogitationem vir, mentis suæ custos accerrimus, dum, vti solebat semper, ad rationis iudicium vocat, diligenterque vnde oriretur, quo ferret, explorat, animaduertit sensum esse imbecillitatis humanæ vexationem, ac tormenta reformidantis. Tum secum ipse, Ita ne sumus ad iniurias, ita ad imitationem Christi parati? Castigabo te ego peruerse terror. Et continuo tamquam per Hierosolymæ vias Christum Dominum vinctum agi videret (quanquam nulla hic visio extraordinaria, sed solum vehemens cogitatio interuenit) lætissimus per Oppidum longissimo tractu vadit: coramque Præfecto ne pileolum quidem à vertice summouet, nec nisi per pauca verba insigni cum interuallo, ac tarditate respondet, vt Præfectus continuo mitti iusserit, mente captum pronuncians, forte grauius vexaturus, si vexationis fugitandæ causa, de simplicitate ille sua decessisset. Dimissum, vnus militum misericordia commotus excepit; cumque serum diei iam esset, aliquid quo ieiunium solueret, & vbi sub tecto noctem traduceret, dedit. Ita milites suos Imperator cælestis exercet, non deserit: ærumnæque, quæ segnes animos, vnde fugiuntur, opprimunt; magnos, ac fortes vnde accersuntur, fugiunt. At Ignatius, vt noua cælestis doctrinæ præcepta experiendo perdisceret, vix ab Hispanis dimissus, comprehenditur à Gallis. Sed interrogantibus de patria, hoc tantum effatus, è Prouincia se Guipuzcoa esse, perbenigne à Duce, qui patriam habere se in proximo memorabat, est habitus. Nimirum, vt intelligeret, quam parum humanis fidendum, quam nunquam diffidendum Diuinis præsidijs sit, dum plus apud alienos, & hostes benignitatis, & fidei, quam apud amicos & populares inueniebat. Genuam tandem peregre, inde veteris amici opera conscensa naui, non minora per maris discrimina Barcinonem attigit, peregrinationem vnde inchoauerat, ibi concludens. Protinus hic nouum curriculum intrat longum, intempestiuum, quod sola id ætatis charitas vel auderet ingredi, vel speraret posse conficere. Sub ludi magistro repuerascere incipit; & prima rudimenta latini sermonis, & spinosas Grammaticorum præceptiunculas auide haurire, ac principio quidem, quanquam conatu magno, fructu tamen quam minimo. Simul ad ediscenda memoriter, quæ necesse erat, initia curam applicuerat, affluebant cælestium rerum insignia lumina, motus sanctissimi, liquidissimæ voluptates. His abrepta mens, & exhausta, nec vires, nec spatium literis reseruabat. Homo magni animi, enutritus in armis, ad vitæ seueritatem tanto impetu conuersus, cum hinc vsque adeo blandiretur pietas; inde res omnes humanæ iuxta, vt videbatur, ac diuinæ ab scientia deterrerent, quid ageret, nisi damnatis literatorum nugis, in aliquo specu, sua defleret peccata; sique salutem alienam adamaret, in eam curam exemplo vitæ, & vt posset, ardenti magis, quam docto sermone incumberet? Deus profecto hominem ducebat, Deus, qui, vt solebat postea Lainius dicere) in anima famuli sui Ignatij sibi complacuerat. Eius itaque haud dubie instinctu, ac ductu copiam illam cælestium sensuum atque iucunditatum diligenter pro suo more excutiens, deprehendit non ita abundare, vel cum preces faceret, vel sacrificio interesset, vel alijs opportunis temporibus, vti tum, cum

43 Pecuniam sibi donatam omnē pauperibus distribuit.

44 Pro exploratore captus vexatur.

45

46 Barcinone grāmaticæ inter pueros studet.

Universidad de Deusto
Biblioteca

47 Ardor admirabilis, & constantia Ignatij in studio literarum.

ad Grammaticæ studium sese conferret. Hoc diligenter obseruato, statuens abnormes illas delicias sub pietatis specie, laboris rectissima mente suscepti interpellatrices, nequaquam à probabili spiritu esse, rogato multum Deo, Præceptorem Hieronymum Ardebalum nomine, pium virum, à quo gratuita opera edocebatur, in ædem Sanctæ Mariæ à Mari euocat: totum animi sui statum aperit, fideliterque quid hactenus in causa fuerit perexigui profectus, exponit. Tum flexis genibus spondet se, dum panis, & aqua, Barcinone ad vitam trahendam suppetat, totum biennium, operam ei nauaturum. Recipiat per Deum sponsionem, exigatque pensum; verbisque, ac verberibus ad officium adigat, non secus atque puerorum postremum. Qua sponsione magno animo facta (vt sunt seriæ animi inductiones cum Diuina gratia mire potentes) Dæmonium illud meridianum prorsus abegit. Ceterum vti temperauit intempestiuas animi illecebras: ita, quod de pristina afflictatione corporis, propter ærumnas peregrinationis, & inualetudinem mitigarat, validiore iam stomacho reuocauit. Quanquam calceos, ne sermonum causam daret, in præsens non posuit; sed ita perforauit eorum solum, vt toto paulatim collapso, superficies dumtaxat in hiberno rigore reliqua fieret, quæ non tam pedes, quam patientiam tegeret. In statis vero precibus & contemplationibus, tanta vi rapiebatur in cælum, vt sæpe à Ioanne Paschali, de quo supra memini, cuius in domus parte diuersabatur) inter noctis tenebras, aliquot cubitis sublimis in aere consPectus sit, totum Diuina luce collustrante cubiculum. Deriuabat simul in proximorum adiumenta partem laboris. Interque cetera quasdam è sanctimonialibus Cœnobij Angelorum, extra vrbem tum siti, adhortationibus perpulit, vt certorum hominum consuetudinem, propter quam varij sermones ferebantur, abrumperent. Multa eam ob rem fidelis cohortator indignissime pertulit ab Satanæ administris: vnusque præ ceteris furens, audax in eum, ac valens mancipium immisit, à quo super nefarias contumelias, calcibus, pugnis, fuste, ita contusus est, vt pro mortuo derelictus, prostratus in via, & incidente noto, ac pio viro, in suum diuersorium deportatus, duos prope menses iacuerit in summis doloribus, semper Dominum collaudans, nec facti autorem (quanquam aliunde innotuit) vnquam adductus, vt proderet. Plerosque Barcinonensium rei atrocitas, pro opinione sanctitatis Viri, vehementer commouit: sed præcipue magnum numerum pauperum, quibus cum solitus esset quæritare inopiæ leuamenta, videbatur patronus, ac Pater abreptus. Crebro itaque adibant domicilium decumbentis, deque salute interrogabant: ac pro ea Vota faciebant, non secus atque de sua soliciti.

48 Asperitas vitæ.

49 Conspicitur inter orandum sublimis in aere, in luce mitifica.

50 Studio iuuandi proximos sæuissime cæditur.

1525 Creuit autem Beato Viro, Christi degustato calice, & suppliciorum sitis, & animarum: creuit, & apud populum veneratio ex noua re. Nam cum aliquando ab eodem Angelorum Cœnobio rediens, ex vicinorum trepido concursu, cognouisset hominem præ desperatione inserto in laqueum collo, ab cubiculi tigno se suspendisse, ingressus & ipse domum, iussa recidi reste, cum omnium iudicio plane miser esset extinctus, coniecit se in preces Ignatius, cunctisque admirantibus, redijt homini vita, mansitque dum pœnitentia se ad obitum compararet. Dum vero deuorandis pariter primis literarum molestijs insistit, & tradendis populo Christianis rudimentis, & serendis de pietate sermonibus, & ad vitam quoque perfectam, quosdam spiritualibus exercitationibus expolit: Nec solum id agit, vt singulos virtuti conciliet; sed vt in his studium idem propagandæ pietatis ingeneret; fuere nonnulli, qui totos se in eam procurationem traderent; ipsum tanquam discipuli, ac socij sectantes, & adiuuantes, quem tamen postea profectum in Galliam cuncti paulatim, alij alio versi deseruere. Horum primus Callistus quidam nominatur, qui de Ignatij consilio Hierosolymitana peregrinatione susceptа, eiusdem benemerendi de animis, institutum tenere post reditum decreuit: sed progrediente die, nobilissimo negociationis genere, cum abiectissima mercatura; & animarum thesauris, cum sordidissimo pecuniarum quæstu commutatis, in Indiam, ad augendas opes enauigauit; ex qua tam locuples auro, quam inops apud Deum meritis redijt. Alter fuit quidam cognomento Artiaga, qui postea Indorum in Occidente factus Episcopus, dum per imprudentiam venenum haurit, extremum ibi dem infelici morte confecit. Tertius è Gotholaniæ Proregis aula nomine Cazeres, qui Segouiam repetens Patriam, domesticis blanditijs, ac commodis delinitus, institutæ sanctioris vitæ cursum, vt parum pie, ita abiecte nimium, ignaueque deseruit. Accessit nouissimus omnium Ioannes quidam

51 Spatium pœnitentiæ homini, qui se suspenderat à Deo impetrat.

52 Primi socij Ignatij, qui non perseuerarunt.

quidam adolescens, natione Gallus, qui vt ætate iunior, ita sapientia, ac mente proiectior, ne post agnitam iustitiam, cum explorato salutis discrimine retrorsum conuerteretur, in Monachorum claustra se abdidit. Sociorum hisce primitijs auctus Ignatius, quamquam nec conuictu, nec fœdere dum vllo iungerentur, confecto Barcinone biennio, de Ardebali, aliorumque sententia altioribus iam disciplinis idoneus, Complutum se anno seculi eius sexto, ac vigesimo transfert. 1526

53 Martinus Olauius primus Cõpluti dat stipem Ignatio.

Compluti B. Pater multa patitur.

Complutum ingresso, deque more mendicanti Martinus Olauius, qui (vt in loco exponetur) Doctor iam celebris, Societati nomen dedit, ea vero tempestate adolescens nauabat Dialecticæ operam, primus dedisse stipem narratur. Non raro tamen fiebat, vt inter mendicandum pretiosiora, quam petebat, ac magis optata dona, reciperet, probra, & contumelias. Nam qui vel Euangelicæ vim sapientiæ, vel voluntariam huiusce mendici inopiam ignorabant, cum hominem intuebantur honesta specie, & corpore satis valido manum porrigentem ad stipem, sic incessebant procaciter, vt vnum eorum de turba, qui per pudendam ignauiam rogitant, quod quærere manu, & honesto labore possent. Quam indignitatem cum aliquando vidisset recentis tum Nosocomij Ludouici de Antezana Præfectus, miseratus Dei famulum, ad seque receptum domicilio, & necessario victu curauit. Is vero necessitate liber sibimet mendicandi, consuetudinem succurrendi alienæ inopiæ neutiquam intermisit. Erat Compluti Iacobus Eguia, qui item postea ad Societatem accessit, apud quem Sodales, qui iam se Ignatio aggregarant, diuersabantur. Idem cum præsens cuiuspiam calamitas vrgeret, certum erat Beato Patri perfugium. Et aliquando non suppetente pecunia, arcam aperuit, vt inde Ignatius è supellectili, quod videretur, assumeret: qui vt plurimum diligebat Iacobum, intelligebatq; se non minus ipsi, quam pauperibus benigne facturum, si liberaliter sumeret; è stragulis, ornamentisque lectorum, & alijs huiusmodi vestibus luculentum fascem confectum, humeris tollit, eumque & candelabra quædam baiuli instar, per Vrbis vias asportat. Inter hæc multo impensius leuandis desudabat difficultatibus animarum. Magno ille quidem animo, sequutus consilia auide magis, quam prudenter festinantium amicorum, eodem tempore Dialecticæ, Physicæ, & Theologiæ studijs occupabatur, magnos tamen toto Oppido motus, opera quam animis impendebat, vt erat inusitata res, & successus præclarus, exciuit. Concurrebatur ad eius enarrationes Christianæ doctrinæ: conueniebatur ipse priuatim à multis, consilij causa, & institutionis: nec pauci exercitia spiritus vsurpabant, cum vitæ, morumque commutatione insigni. Eadem sodales quoque eius, quamquam diuersorio discreti, tamen cultu corporis similes, agendi ratione concordes, pro suis quisque viribus munera pertractabant. Itaque sermo multus erat, & multiplex. Quo sacri Quæsitores exciti, Toleto Complutum aduolant, causaque Archiepiscopi Vicario Ioanni Figueroæ commissa, quia nulla erat digna ipsorum mora, breui vnde venerant, reuertuntur. Accersit subinde Vicarius cum suis Ignatium. Inquisitum in eos diligenter demonstrat: nec vitium siue in moribus, siue in doctrina repertum. Proinde licere eis, vti instituerant, pergere. Verum quod Religiosi non essent, habitu eodem ne vterentur. Nulla fuit ad parendum cunctatio, tunicarum alijs aliter tinctis, cum subrufo colore, qui Hispanorum rusticanis est vsitatus, omnes ante constarent. Iussus post paulo vti calceis, Ignatius, qui nullis iam vtebatur, ne hac quidem in re moram fecit; metiri virtutem iam tum doctus ex obedientia, & habitu animi magis, quam corporis. Crescente motu in populo, ac fructu, Satanaque magis, ac magis sibi timente, nouæ quæstiones habentur: sed tum quoque in commendationem cessere innocentiæ, non (id, quod fraudulentus hostis agebat) in publicæ moram pietatis.

54 Iacobus Eguia perfugium Ignatio, ad leuandas miserorum calamitates.

55 Inquiritur in Ignatium, & Socios.

Interim nuncio accepto, Ignatius Callistum è Sodalibus vnum, Segouiæ moribundum decumbere, pro charitate, quam habuit semper erga suos inenarrabilem, sed quæ possit tamen æstimari ex ea, qua promiscue omnes complectebatur, nec dies, nec noctes quiescit, vt in tempore sodali succurrat. Et quidem protinus vbi peruenit, Callisto melius factum est. Quo citius ipse Complutum reuertit. Tum vero ingentem toto Oppido rerum perturbationem offendit, nobilium causa fœminarum Matris, & filiæ vtriusque Viduæ, quæ pietatis ergo, peregrinationem in Boeticam, mendicantium pene ritu susceperant ad Oppidum Giennium, vbi sacrum Domini sudarium; magna religione seruatur. Hæc improuisa, & inconsulta profectio, cum filiam præsertim neque per ætatem, neque

Universidad de Deusto
Biblioteca

per speciem vagari deceret, & constaret Ignatij solitas, institutionem sequi: & humana iudicia facillime se ad deteriorem partem acclinent, omnium fere animos contra innocentem Magistrum accendit. Denique in custodiam ducitur, multosq; habetur dies, causę prorsus ignarus; nec ipse eam requirebat, nec patrocinium, quod vltro obtulere Viri graues, accepit; satis fore Christum sibi patronum dicens, atque ipsum propter quem esset in eum locum inclusus, si è gloria sua duceret, facile vt emitteretur, facturum. Sed simul detentis, & multis præterea accedentibus Ciuium liberorum Christianæ capita legis sedulo explicabat, & quosdam etiam exercebat meditationibus suis. Non enim alligatur Verbum Dei, nec vsquam languescit charitatis industria: solemneq; est Sanctorum vinculis animas liberare multorum. Adfuit mox Segouia valetudine recuperata Callistus, ac feruore incitante, in eandem se cum suo Institutore custodiam sponte coniecit. Sed eum paulo post, ne valetudo etiam num tenera læderetur, educendum curauit Ignatius: quia charitas, quæ patiens est, eadem est benigna. Duodeuiginti ferme diebus exactis, accedit in Carcerem Figueroa Vicarius: postq; alia quærit, autor ne prædictis fœminis peregrinandi fuerit: qui cum sancte pernegasset. Atqui scito, inquit Vicarius, ea te causa teneri. Tum Ignatius, Quando ita res habet, inquit, & illud scias velim, cum hæ se dicerent incitari animo ad vitam per Nosocomia in pauperum obsequijs traducendam, me plurimum dissuasisse, quod minime probabam (quamuis pietas in ipsis appareret) in ea ætate, ac forma causam offensionis cuipiam dari. Verum si pauperum, & ægrotorum teneret charitas, dixi non deesse Compluti materiam: posse etiam, cum ad ægrotos defertur, sanctissimum sacramentum pie deducere. Lætatus est, vt videbatur; hac oratione Figueroa; tamen non ante alterum, & quadragesimum diem, cum ex reuersis peregre mulieribus veritas comprobata est, Ignatium è custodia misit. Tum pronunciata sententia est, capita tria complectens. Primo declarabatur Ignatius omnino innocens. Altero de dogmatibus fidei quatuor annorum spatio dum Theologica interius nosset, disputare prohibebatur. Postremo ceterorum more scholasticorum indui ipse, & Socij iubebantur. Ad id postremum cum respondisset Ignatius, vti facile nuper obtemperatum erat, vbi color dumtaxat fuerat mutandus, ita neque in præsentia vllam fore tergiuersationem, si modo facultas præberetur, pio Sacerdoti Ioanni Lucenæ nomine, qui similibus operibus delectabatur, negocium dedit Vicarius stipem in eam rem corrogandi. Quod is dum comite Ignatio præstat, res memorabilis proditur cecidisse. Homo nobilis vtroque conspecto, & cognito ex Lucena, quem in vsum eleemosyna cogeretur; reprehendens eum, quod id hominum genus foueret: graui cum stomacho elata voce, & multis audientibus, Male ego incendio peream, inquit, nisi iste, (Ignatium demonstrabat) meretur incendium. Dictum, factum. Nuncius eodem die perfertur, natum Carolo Quinto Cæsari filium (is fuit Philippus postea Rex Hispaniarum, appellatione ea Secundus.) Cuius natalem dum tota Hispania, pro seque priuatim, ac publice Complutenses de more festis ignibus gratulantur; ille; quem dixi, nobilis, ædium suarum Turri conscensa, ibique illapsa forte scintilla in pyreum puluerem, quem ad illam celebritatem multum subuexerat, miserrimo incendio conflagrauit, conditionem fideliter implens, quam sibi tulerat, si mentiretur: eodemque se, & mentitum igne demonstrans, & temerarij mendacij pœnas exoluens. Illachymauit ad funestum casum Ignatius. Et certe, inquit, me enimuero perinuito, hunc sibi exitum ipse optauit, ac cecinit. Ceterum altero illo præcepto, ne de fidei dogmatibus verba faceret, quamquam à quæstionibus sua sponte abstinebat, tamen in angustum se videns redactum, & innumeris propositum calumnijs, & prope omnino ab proximis iuuandis exclusum migrare Salmanticam statuit, si Toletanus Archiepiscopus Alfonsus Fonseca, cuius volebat stare sententiæ, id consilium comprobaret. Archiepiscopus multum gauisus Ignatij conspectu, non modo Salmaticensem profectionem probauit; sed etiam benigna cuncta pollicitus pecuniam in viaticum dedit. Verum nec Salmanticæ quies. Habent hoc rara bona, & communem supergressa modum, vt non facile primum apparentia fidem inueniant, siue quod ex se se plerique alios metiuntur: siue quod ipsæ res, vti communem modum, ita etiam æstimationem superant: siue etiam quod extra ordinem ire, magnis est virtutibus commune cum vitijs, prærupta sque verticibus sunt præcipitia proxima: ac nimium sæpe euenit, vt veneranda primo miracula, demum euaderent in luctuosa prodigia.

56 Includitur in custodiam.

57

58 Declaratur innocens, & è custodia emittitur.

59 Obtrectator Ignatij in malũ, quod sibi imprecatus erat, mire incidit.

60 Salmanticæ quoque B. Pater vexatur.

Tum

Tum certe erant tempora maxime periculosa, quæque ad custodiam intentissimam excitarent, cum Lutherus, & aliæ Furiæ, diuinas, humanasque res in Germania permiscerent. Igitur vix inchoauerat Ignatius Salmanticæ, consueta sibi pietatis officia, cum Subprioris (vt ipsi vocant) Dominicanorum, pro eo studio, quo Sanctus hic Ordo in Religionis integritate tuenda eminet, delatione magis pia, quam necessaria, datur in carcerem cum Callisto. Teter erat locus: addita est catena biceps, altero alterius pedi capite innexo. Itaque ærumnis excitantibus, primam noctem in perpetuis Dei laudibus totam traduxere peruigilem. Captis dein reliquis Socijs, dum libellus exercitiorum à Doctis viris excutitur, Ignatius subtilissimis de religione quæstionibus, quibusdam etiam de Pontificio iure, præfatus se doctum non esse, & vbique paratum Sanctæ Ecclesiæ sequi responsa, tam apte, vere, proprièque respondit: iussusque demum eo modo, quo ad populum solebat, primum Decalogi explicare præceptum, tanta sapientia, & grauitate disseruit; vt licentiatus Frias Vicarius, alijque, qui aderant in consilio non modo nihil haberent, quod reprehenderent; sed vehementer cuncta suspicerent. Auxit commendationem Virtutis Magistri, virtus discipulorum. Nam cum fracto carcere quicunque tenebantur ceteri fugissent, Ignatij socij, qui, in communem illum coniecti carcerem nullo compede vinciebantur, soli substitere; quippe quos, non parietum septa, sed amoris Diuini vincula coercebant. Ignatius vero prorsus triumphabat in catena, adeo vt miserantibus eius ærumnas amicis, ingenue diceret, non tot esse in Hispania, aut in terrarum orbe custodias, catenasque, vt non multo ipse plures in Christi gratiam concupisceret. Honestissima denique de eius, & sociorum doctrina, vitaque laudabili lata sententia, altero, & vigesimo die dimittuntur. Sed Deus, qui delectum ad magna Virum, ad propositi sui finem per gradus sensim, & vias admirabiles, quasi manu ducebat, tacito instinctu impulit, vt omnino ex Hispania excedendum, & Parisios abeundum putaret. Causæ profectionis offerebantur potissimæ duæ, altera quod intelligens maiore otio sibi aliquandiu in Sapientiæ studijs immorandum, facilius ab agendo cum populo sibi erat temperaturus in Gallia, vbi ipsa sermonis popularis cohiberetur insicitia: altera, vt interim in illo Christiani orbis totius celeberrimo literarum Emporio, & flore copiosissimo iuuentutis, ad consilij sui societatem, aliquot eximios aggregaret. Ad hanc sententiam, vbi longa consultatione, ac precibus animum appulit, quamuis difficultates maximæ obijcerentur, siue ex aduersa itineri tempestate, siue ex bellis Hispanos inter, & Gallos ardentibus, tamen suam admirabilem constantiam addidit.

61 Datur in custodiam cum suis.

62 Laudatus è custodia cum suis liberatur.

63 Causæ adeundi Parisios.

Socijs igitur relictis Salmanticæ, quos ad se postea, si status rerum pateretur, accerseret, anno seculi eius octauo, & vigesimo, Lutetiam Februario mense peruenit. Hic animaduertens adhuc in studijs se non recta via deductum, sed præpropere ad altiora subuectum, perque compendia magis vagatum, quam progressum; & multa dum simul complectitur, tetigisse plura, quam tenuisse; cum is esset, qui rerum vellet absolutionem, & corpus, non initia, & vmbras; statuit de integro tum, cum proxime videbatur ad laboris metas accessisse, ad carceres sese referre. Igitur, vt latinam linguam perpoliret, inter pueros in Montis Acuti Collegio sedebat auditor, nec initio magno incommodo, cum contubernio vteretur aliquot Hispanorum: sed mox, cum ex piorum liberalitate missam sibi Barcinone pecuniam contubernalium vnus apud quem deposuerat, suos in vsus vertisset, nec soluendo esset; coactus in sancti Iacobi Xenodochium migrare, tum propter viæ longinquitatem, tum quia hospitium nec ad exitum ante solis ortum, nec post occasum patebat ad reditum, & victus erat ostiatim quotidie quæritandus, magnos labores exhausit. Doctorum alicui cogitabat se famulum tradere, vt interim, quod videbat multis iuuenum belle succedere, quicquid superesset ab famulatu otij, in literas conferens, temporisque angustias curæ intentione compensans; demum quantum sat esset, proficeret. Id vitæ genus eo maxime arridebat, quod proponebat Doctorem sibi loco Christi futurum, contuburnales, reliquosque domesticos Apostolorum; eosque non aliter contemplaturum, & auditurum, quam si vel Christus, vel Apostoli in conspectu essent, vel quidpiam imperarent. Eiusmodi tamen conditionem, per homines in tali vsu cognitos, diligenter quæsitam inuenire non potuit. Sed consilium religiosi viri cecidit è sententia, qui cum suasisset, vt in Belgium excurrens ad Mercatorum Hispanensium liberalitatem, modica temporis iactura ocium totius anni redimeret, id exequutus tribus deinceps annis, semel

64 Ex ordine literarum studia repetit.

65 Conflictatur inopia,

Universidad de Deusto
Biblioteca

etiam progressus in Angliam, non suæ paupertatis modo incommoda leuius tolerauit; sed multorum etiam subleuauit inopiam: annisque posterioribus ipsimet conciliatis sanctitate viri Mercatores, vltro annuam benedictionem mittebant. In his excursibus Antuerpiam cum aliquando venisset, in Mercatorum corona, fertur præcipue in iuuenem è Methymna campi, Petrum Quadratum nomine, obtutum fixisse; & seuocatum monuisse, grates, vt ageret Deo, à quo lectus esset, qui olim in sua Patria Societatis IESV Collegium conderet. Quam prædictionem multis post annis comprobauit euentus. Ex ea vero manifestum fit, iam tum fuisse certum Ignatio, & scilicet reuelatum Diuinitus, fore, vt religiosum cœtum ipse fundaret. Et sane tot annorum, tamque graues studiorum labores non videntur ei ætati, & rerum gustui Diuinarum, futuri fuisse tolerabiles, nisi Diuinus quispiam monitus, qui de exitu dubitare non sineret, præiuisset; quem tamen ille, donorum huiusmodi sagacissimus occultator, planius explicare noluerit.

66 Prædicit Mercatori Collegium Societatis ab eo fundandum.

Subsidij Belgici ope, ab Sancti Iacobi Xenodochio in opportunius domicilium transgressus, latinitati impensius excolendæ, ac simul prouehendis ad perfectionem ex Academicis, quos nanciscereturidoneos per pia colloquia, & exercitationes spiritus instituit. Tres præcipue insignem fecere vitæ commutationem Baccalaureus Castrius, Peralta, & iuuenis quidam, Amator nomine. Duo priores Viri erant maxime clari, magnique nominis. Amator in Collegio Sanctæ Barbaræ versabatur sub Iacobi Goueæ Lusitani disciplina, eique percarus. Hi cum pauperibus quicquid habebant supellectilis, etiam libros dedissent, & in obsoleto cultu ad elationem animi conterendam, & humana omnia premenda, quotidianum pastum inter notos emendicare cœpissent: ac demum in Sancti Iacobi Xenodochium, vbi manserat prius Ignatius, se recepissent, magnus in Academia extitit motus. Furebant vulgo omnes in Ignatium. Ab eo Gouea querebatur ad insaniam Amatorem compulsum: ab eo ceteri, præsertim Hispani, par nobile ingeniorum de cursu rerum magnarum deiectum, & in animi vilitatem, segnitiemque præcipitatum. Itaque vbi blanda non succedunt consilia, pene armata manu ad Xenodochium vaditur, & inde vi, tres Tyrones abstrahuntur: qui tempori cedentes, quam diu studijs finem imponerent, perfectionis Euangelicæ propositum distulere. Is fuit velut alter partus sociorum Ignatij præmaturus, nec vitalis. Nam tametsi vitam cuncti laudabiliter, pieque peregerunt: nemo tamen in eius disciplina, ac societate permansit. Dum strepitus ex horum conuersione Lutetiæ gliscit; vetus ille contubernalis Ignatij, fraudatorque pecuniæ, iter in Hispaniam moliens Rhotomagi morbo, inopiaque oppressus, tantum sibi de Viri cognita charitate promisit, vt ad quem potius confugeret, suam nuncians calamitatem, & opem postulans, nullum inuenerit. Nec scripsit is fidentius, quam fecit ille benignius. Continuo hominem consolaturus, & ad amorem si posset, vitæ optimæ pelecturus, statuit ad eum pergere, & quidem ad auxilium ei Diuinum impetrandum, totum iter duodetriginta leucarum, quibus Rhotomagum Lutetia distat, sine vllo cibo, ac potione, plane ieiunus, pedibusque nudis conficere. Quod vbi consilium sterit, cum anxia primum cogitatione, ne id temerarium esset, dein cum graui membrorum torpore, ac stupore luctatus, fusis ad Deum precibus, & constantia, ita ex vtroque victor euasit, vt post tertiam itineris leucam in planitiem superato iugo, progressus, repente illapsa Diuinitus vi, corde, & gressibus dilatatis præ charitatis ardore, Diuinæque affluentia dulcedinis, nec tenere clamores, quibus Deum alloquebatur, posset; nec ingredi, sed rapi, & volare videretur. His quasi cælestibus cisijs vectus, Rhotomagum, vti statuerat, ieiunus, ac vegetus, tertio die peruenit. Nec solatium modo attulit amico, sed admirationem quoque charitatis; & valetudinem breui sua sedulitate restituit: postremo etiam traijciendi in Hispaniam facultatem quæsiuit. Hac ingens illud pectus patientia, cura, constantia in animis ad perfectæ virtutis laudem promouendis enitens, multo minus curis, ærumnisque parcebat, vbi prohibenda esset sempiternæ Maiestatis iniuria.

67 Alteri socij signatij, qui item cum eo non persecuerarunt.

68 Charitas Ignatij mira in proximos.

69 Itaque cum alium Parisijs amicum ab turpi mulierculæ consuetudine, multis tentatis vijs, nequisset abstrahere, ingenioso pariter, fortique consilio, non dubitauit, aduersus ignea Inimici tela pro pudicitia aliena aggredi rem, cui parem Sanctissimos viros ausos miramur pro sua. In stagnum prægelidum, tempestate perfrigida, collo tenus sese immersit, propter quod iter erat impudico ad flagitium properanti, cumque is prope fuit, repente seuera, ac lamentabili voce erumpens, deterrensque, seque dum in suo ille cœno volu-

volutaretur, futurum eo loco denuncians, iustam, vt à misero Numinis iram auerteret; ea specie improuisa, & charitatis admirabilitate perculit, commouit, ab tenaci illo veneno prorsus auulsit. Quod, vt hoc loco narrarem, quia certum tempus non constat, admonuit me Rhotomagensis charitas profectionis. Ex ea, vbi primum Parisios redijt, quia excitati ante sermones increuerant, adeo, vt sacer Quæsitor è Dominicana Familia Vir pius, ac doctus Matthæus Ori, nonnullorum vocibus, & in primis Petri Ortizij Doctoris clarissimi autoritate compulsus, citaret absentem; ad hunc vltro cucurrit Ignatius, paratus recta in custodiam pergere, nec supplicium recusaturus, si quid in se alienum à religione, castisque moribus deprehensum esset; solum rogans breue iudicium, quod Philosophiæ curriculum ad Kalendas Octobris, si permitteretur, ingredi destinasset. Quæsitor cum delatum ad se nescio quid, sed plane inane diceret, & acciturum si oporteret, magnopere admiratus illam iudicij vltro subeundi fiduciam, beneuole, comiterq; dimisit. Ad destinatum diem in Collegio Sanctæ Barbaræ Philosophiam exorsus, intempestiuas rerum piarum imagines inter audiendum, vti olim Barcinone, obturbantes, ea ratione, quam tum efficacem senserat, totum se Præceptori tradendo, ac spondendo numquam ab eius scholis ipso triennio abfuturum, in ordinem, normamque rationabilis obsequij redegit: collocutiones quoque pias, quibus dulcissime cum Petro Fabro condiscipulo longa spatia trahebat, in certum tempus concordi pactione temperauit. Denique in conseruandis modo sodalibus quæsitis, non aggregandis nouis, statuit sibi inter Philosophicas curas elaborandum; quod dum facit, mirabantur amici, prioribus sedatis procellis, negotium ei neminem iam facessere. Quibus ille, nil mirum aiebat, cum & ipse quiescere: protinus autem vt ad Diuina tractanda se ipse retulisset, cooriturasturbas. Nec tamen illa pax tanta fuit, quin Virgarum periculum graue subiret. Solenne est in Academia Parisiensi supplicium, quod de loci nomine, Aulam vulgus appellat, probrosum ad dedecus, & peracerbum ad sensum: quod & in aula frequentissima comprehensus subito reus, cunctis inspectantibus nudetur ad flagra; seditiosorum potissimum, & improborum Academicorum dedecus: & à primario Collegij, cunctisque Magistris, certo à singulis plagarum numero impositio, verberetur. Hoc innocenti supplicium Ioannes Penna Magister non dum plane hominis perspecta virtute parauerat, eo dumtaxat nomine, quod auditores per pietatis speciem (vt ipse interpretabatur) ab sese abduceret, & sursum deorsum misceret omnia. Ignatij quippe condiscipuli, quamuis ipse (vt dixi) ab inflammandis ad Euangelicæ perfectionis laudem abstineret; tamen cum ex eius vsu, exemploque cœpissent suauitatem Domini degustare, festo quoque die pro ludorum oblectamentis, & gregalium liberiore conuictu, sacras ædes, & Oratoria religiose terebant, animosque tum suauissimo mysteriorum vsu, tum orandi iucunditate pascebant. Iamque Collegij primarius Iacobus Gouea vir ille quidem prudens, ac ceteroqui bonus, sed in hac re nimis omnino credulus, Amatoris forsitan Familiaris sui recordatione commotus, quem ab Ignatio sibi raptum indoluisse, narrauimus, sententiam tulerat iniquissimam. Sed quoniam non tam Ignatij, quam Dei causa petebatur, tota illa iniquissimi iudicij calumnia momento concidit, & supplicij turpitudo, quam ad obscurandum Ignatij nomen, & eius eleuandam autoritatem inuidus hostis excogitarat, in illustriorem eius laudem, decusque conuersa est. Cum enim ad inferenda plagarum probra Magistri vniuersi peracerbis instructi virgis conuenissent, Ignatius Goueam adijt, eumque magno animo, ac forti perdocuit, quantis in delicijs ipse quidem haberet vltima quæque pro Christo perpeti, & cunctis esse ludibrio: ceterum eorum se iacturam, quos iam ad frugem reduxisset, ex eo dedecore pertimescere. Qua oratione, & scilicet impulsu cælesti, Gouea repente mutatus, prehensa peramice dextera, hominem deducit in Aulam, & qui plectendi initium facere debuit, præter omnium expectationem palam de eius laudibus dicere instituit, virique sanctitate, constantia, & charitate in proximos collaudata, peccati se insimulat, & suæ sententiæ, iniquitate damnata, Ignatij pedibus se aduoluit, veniam cum lacrymis petiturus. Quo ex facto plura ad Ignatium, eiusque Familiam commoda redierunt. Primum, omnis illius erga se Academiæ, præsertim Goueæ, & Pennæ præcipuus semper amor, & reuerentia. Deinde amicorum copia, grauium præsertim Virorum, atque Doctorum, apud quos cum suis in rebus, tum in alienis, & autoritate valebat, & gratia: ex quibus tres fuere præcipui, & inter Doctores facile princi-

70 Parisijs quoque accusatur, & laudatur.

71 Parato Virgarũ supplicio prope diuinitus liberatur.

72 Autoritas Ignatij inter Doctores Parisienses.

Universidad de Deusto
Biblioteca

principes, Martialis, Vaglius, & Moschosus: quorum primus cum in Diuinis Ignatij commentationibus supera se luce perfundi, & simul quam se scite cælestibus de rebus pius Vir edoceret, attenderet, in eam mentem venit, vt vellet eum publice Theologiæ creari Doctorem, ne dum quidem laurea Philosophiæ donatum: æquum videri negans, vt qui talia & tanta ab eo quotidie disceret, vulgo Doctor haberetur; ille vero, qui doceret, non eisdem decoraretur insignibus: quod tamen ille decus, cuius nec in se meritum agnoscebat, nec speciem plerisque admirabilem admirabatur, constantissime recusauit. Hinc etiam propter initam cum Gouea amicitiam primi in Lusitaniæ Regnum, atque in extremas Indias aditus Ignatij socijs patefacti sunt; quam salutariter, & opportune, testata est tot populorum, atque nationum vix ante cognitarum ad Christi sacra conuersio. Denique Societas ipsa, si verum quærimus, ad sua statuenda primordia, plurimum ex eo tempore nacta est adiumenti. Quid enim mirum, si iam Ignatij fama longe, lateque manante, postea Faber, & Xauerius, & alij deinceps Socij, in eius se perpetuam disciplinam, curamque tradiderint? Namque vbi curriculum Philosophiæ permensus, ne Magistri quidem repudiatis insignibus, quo plus ad animarum causas autoritatis afferret, ad Theologiam se transtulit, in primum illud consilium aggregandorum sibi aliquot sociorum intentus, tertium quasi partum, vti fœcundiorem, ita longe prioribus feliciorem edidit; vnde omnis est proseminata Societas. Multos ille quidem eo tempore, vel ex hæresum scopulis, vel vitiorum probris eripuit, multos ab humanis ad Diuina traduxit: quorum plerique, non vulgari aliqua probitatis laude contenti, perpetuis se inclusere Cœnobijs, reliquo vitæ spatio cum virtutis admiratione exacto: vt etiam num Carthusiensium, & Prædicatorum, & Minorum Fratrum Ordines, testes sunt. Verum ex tanta discipulorum, Sociorumque Ignatij varietate, nouem ei dumtaxat veros, germanosque eius alumnos disciplinæ, iam inde ab æternitate parauerat Deus: quorum hæc nomina fuerunt, & patria, Petrus Faber Allobrox, Franciscus Xauerius Nauarrus, Iacobus Lainius Seguntinus, Alfonsus Salmeron Toletanus, Nicolaus Bobadilla Palentinus, Simon Rodericius Lusitanus, Claudius Iaius Gebennensis, Ioannes Codurius Allobrox, Paschasius Broetus Picardus; Quamquam non omnes simul adiuncti. Ceterum omnes fere, vt locis, atque nationibus, ita & naturis erant, ac linguis, consilijsque dissimiles. Nulla inter eos coniunctio sanguinis, nulla nisi inter paucos familiaritatis, amicitiæve necessitudo, ac ne alibi quidem nisi Parisijs, sese antea de facie norant: quo nec eodem omnes tempore se contulerant, nec idem omnibus studiorum scopus, ac propositum fuit, tametsi idem erat cursus, atque contentio. Verum pro sua quisque sententia, ac voluntate suas sibi vitæ rationes animo describebat, ac designabat, spectans alia omnia præter id, quod ex eorum studijs, & vitæ cursibus, immutabili sui definitione decreti, Diuina constituerat Sapientia: liquido, vt appareat, cum alia nulla conglutinatio necessitudinis fuerit, tantam subito inter eos societatem, & coniunctionem, sine superiore aliqua vi, nutuque cælesti, non potuisse conflari. præsertim quod & Ignatius, homo erat ijs adhuc ignotus; idemque sua voluntate propter Christum factus egenus, nihil amplitudinis in hac vita, nihil splendoris affectans: Sociorumque non modo vitæ genere, verum etiam natura ipsa dissimilis. Declarabat quippe tum omnibus æterna illa Maiestas celsissimæ suæ fuisse dexteræ, non imbecillitatis humanæ, tanti operis molitionem. Cuius, ne quam sibi partem humana arrogaret industria, Diuina prorsus comparatum est voluntate, vt Religionis condendæ consilium, sicut in æternæ mentis delitescebat arcanis, ita nemini ex Socijs prætet Ignatium, cui, vt supra demonstraui, reuelatum Diuinitus non obscuris constat indicijs, veniret in mentem. Quamquam silentio dissimulandum non est, quibus tandem artibus, atque vijs, ex his humanis vsitatisque rationibus ad eos conglutinandos inter se decem, eadem Diuina Sapientia sit vsa: quo magis & primorum Patrum, quibus hæc Fabrica, quasi quibusdam fundamentis nititur, notitia maior; & egregia posteris, cum mutuæ inter se concordiæ, tùm alienæ tuendæ salutis disciplina tradatur. Nam reliquas inter Ignatij laudes, atque virtutes, quibus velut hamo capiebat homines, tres fuere præcipuæ. Prima quidem insignis quædam rerum humanarum, & eorum, quæ vulgus hominum admiratur & suspicit, despicientia: cuius vsu, exercitationeque nihil tam ardenter optabat, nec tam studebat ex animo, quam vt Dei charitate infimo sese cuique submitteret. Altera, pia quædam in omnes homines, vel tenuissimos, cum liberalitate coniuncta voluntas, qua nec

73 Aggregat sibi socios, ex quibus nata Societas.

74 Nouem primi Ignatij socij.

75 Virtutes quibus præcipue Ignatius homines sibi conciliabat.

nec sumptui, vbi opus erat, nec labori parcebat. Tertia, singularis patientiæ laus, incredibili quadam ingenij lenitate permixta, qua non modo alienis imbecillitatibus condolebat, verum etiam iniurias, & offensiones æquorum pariter, & iniquorum, aut prudenter, sciteque dissimulabat, aut comiter facileque donabat; semper bonum pro malo reddens, & ad eos sese maxime applicans, à quibus esset teterrime violatus. Ita tamen, vt æqui simul, & iniqui sentirent, non ex ignauo, inertique animo, sed ex nobili, ac generoso pectore tantæ lenitatis exempla prodire. His Ignatius instructus præsidijs, hac tantarum commendatione virtutum, cum sæpe alibi alios, tùm ad extremum Parisijs eos, quos sibi Deus huius fundandæ familiæ reseruauerat adiutores, conciliandos curauit. Itaque simul ac in Collegio Montis Acuti, humanitatis se literis expoliuit, vti narratum est, in eaque Academia prima aduersariorum tempestate iactatus, illustria edidit suæ documenta virtutis, cœptus est à viris primarijs in pretio haberi, & obseruari in dies magis à bonis. Quæ res illi ad Philosophiæ studia gradienti, non minus honestos, quam faciles aditus in Collegium Sanctæ Barbaræ patefecit: vbi tandem ex animi sententia cum præcipuis, & ingenio præstantibus Academicis agere licuit, ex ipsoque flore seligere, quos ad suæ vitæ rationes sensisset idoneos. Hic ille totum se ad cuiusque nutum, ac voluntatem, quoad licebat, accommodabat, vt cum in animos hominum, sensusque intimos irrepsisset, tum eos nullo negotio penitus pietati, Deoque subijceret. Hic vigil obseruabat dignos, quibus salutares plagas tenderet, & dulces pararet insidias, admonitusque superiorum iactura sodalium, statuit in adlegendis nouis ad eorum pernoscendas naturas, & cautiora afferre consilia, & maturitatem temporis expectare. Hos omni officiorum genere sibi maxime obstringebat, obstrictosque pedetentim ad pietatem inflammabat, & excolebat, dum ad omne Christiani officij decus charitatisque proueheret; satis certus eos, cum ad hunc gradatim apicem aspirassent, illuc etiam sua sponte cursuros, vt in eligendo vitæ genere id potissimum sequerentur, quod è re diuina maxime, gloriaque videretur. Sed illud cecidit prope Diuinitus, vt admissus in id, quod dixi, Collegium, tales contubernales inuenerit, quales fortasse iampridem, si rerum spectetur euentus, nec multo antecedens, nec longe insequens tulit ætas. Fabrum, inquam, & Xauerium: qui vt natura probi, candidique, ita se comes facilesque in eo contubernali recipiendo, cuius non modicam antea opinionem imbiberant, præbuerunt. Erat Faber ex Oppido Allobrogum Villareto Gebennensis Diœcesis, Parentibus ortus pietate magis, quam generis claritate nobilibus: & ab ijs sic educatus, vt iam inde à puero conscientiæ sentire clamores, & quasi morsus inciperet: quodque Diuinæ in eum indulgentiæ peculiare indicium est, septimo circiter ætatis anno, quosdam etiam pietatis igniculos, & peculiares, vt ipse de se scripsit, instinctus ad deuotionis affectum. Quo ex tempore videtur omnem eius voluisse animam possidere, & quasi quodam sibi Diuino coniugio cælestis sponsus adiungere. Ad educationem porro domesticam accedebat optimi institutio Magistri Petri Veliardi, vita, moribusque tam Sanctis; vt eum postquam decesserat, Faber non dubitarit tamquam vnum aliquem de cælestibus inuocare. Is non tam sui alendi gratia, paupertate cogente, quam vt alimenta pietatis suis auditoribus suppeditaret, ludi magister fuit. Omnes quippe Poetas, Scriptoresque profanos, Euangelicos, vt Faber loquitur, faciebat: omnia ad exædificandam in timore Domini iuuentutem accommodabat: & vnde Magistrorum plerique perniciem, periculumque suis discipulis struunt, inde ille salutem, & morum disciplinam comparabat. Vir plane dignus, quem ceteri maximeque ætatis imbecillæ Doctores, ad imitandum sibi proponant. Itaque adolescebat in animis teneris, eo docente cum ætatibus flos pietatis, & Fabri semina sic excreuerant, vt duodecimo ætatis anno, solito vehementius accensus, in agrum solus, Deo inspirante prodierit; & libero, patentique cælo, vniuersorum Domino, sese totum vouenda, & consecranda castitate dicarit. Cuius voti soluendi vim, facultatemque suppeditatam à Deo, adiuuabat etiam & augebat ingens, & pene immoderatus ardor ad studia, quem multis affirmat frænum delictis fuisse. Et vero ea fuit veluti esca, qua pellectum Diuina sapientia, cum ipsummet ad culmen celsissimæ sanctitatis, tum per ipsum animas quamplurimas ad æternæ felicitatis portum deduxit. Pastoritia enim ab arte nobilitate animi, & ingenuo quodam pudore, ac verius occulta Diuinæ prouidentiæ vi refugiens, ad literarum nobiliora studia inuito etiam parente, trangressus, vbi maturum fuit grauiores aggredi disci-

76 Petrus Faber primus Ignatij socius, eiusque prima ætas.

77 Duodennis vouet perpetuam castitatem.

78 A pastoritia arte ad literarum studia tranfit.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Profectus eiusdem in studijs.

disciplinas, Parisios migrauit, è patria. Hic vero tanta vsus est, ac tam celeri progressione discendi; vt Magistro prope esset, condiscipulisque miraculo: Nec in abstrusioribus Aristotelis locis, è Græco præsertim sermone enucleandis, siue peritiorem, siue acutiorem interpretem, ipse Magister Penna reperiret. Sensit id mature contubernalis Ignatius, in eoque morum maiore, quam in Xauerio facilitate perspecta, hoc se facilius cum illo coniunxit. Cumque ambo in eadem domo varijs discreti cubiculis noctu cubarent, cœpit Ignatius officiorum frequentia, sibi hominem obligare. Faber autem grati animi causa, sicut ex Ignatij societate, non commodi parum ad suam leuandam inopiam, ita ipse vicissim iam Philosophus, Ignatio discendi cupido, suam in reddendis, conferendisque quotidianis scholis nauabat operam. Quare paulatim, vsu ipso crescente, qui pectus hominis in dies aperit, & intimos cuiusque prodit affectus, adeo etiam crescere animorum cœpit ipsa coniunctio, mutuaque inter sese fiducia; vt admirabili concordiæ bono, & tranquillissimæ vitæ fructu, perbeatus sibi videretur vterque, dum alter in altero se vicissim ipsum quodammodo contemplatur. Verum Deus, qui maiora quædam spectabat in Fabro, auxit illi, & opinionem de Ignatij virtute, & in eumdem beneuolentiam. Cuius candorem, integritatem, alienæ salutis amorem, tenoremque vitæ omnis admirans, studio sanctæ æmulationis accensus, induxit in animum, eo laudabilius instituere vitæ cursum, quo acriora sub aspectum versabantur exempla, simulque Ignatij ope solicitudinum aculeos, scrupulosque, qui dies, ac noctes animum exedebant, euellere. Factis igitur vitiosæ verecundiæ repagulis, non dubitauit ex humanæ Sapientiæ Magistro, fieri Ignatio in Diuina discipulus. Nihil tum Ignatij ex voluntate magis. Nec abnuit pius Pater Magisterij Prouinciam, quem talis discipuli incitabat alacritas: verumtamen dissimulatis suis de Fabro consilijs, docuit illum, primum cor suum ponere super vias suas, & quotidiana sui pectoris discussione, in sua dicta, facta, & cogitata diligenter inquirere. deinde semel vniuersæ quam accuratissime, deinceps autem octauo quoque die, quotidianæ vitæ confiteri peccata, & Christi corporis renouare mysterium. Sic edoctum, in hisque perdiu exercitum, docuit aduersus eas animi prauitates, procliuitatesque vitiorum excubare potissimum, quæ maxime viderentur infestæ, inito certamine, non cum vniuersis, aut multis, sed cum singulis, aut paucis, & cum ea præcipue (id quod etiam in collationibus Patrum admonet Abbas Serapion) quæ principatum sibi in eius animo vendicaret; eademque vigilantia præcepit, vt totus esset in alicuius propriæ ac singularis persecutione virtutis, cuius vsu, exercitationeque frequenti, eius sibi tandem habitum compararet. Hoc ille posito fundamento, turrim Euangelicæ perfectionis, in eam videlicet altitudinem, quam tantopere suspicimus, excitauit. Quippe vix paululum commonstrata processerat via, cum vergere toto cœpit animi nutu ad instituta Magistri. Quæ cum denique constanter decreuisset amplecti, geminum ex ea deliberatione commodum nactus est: alterum quod elanguere solicitudines illæ, quæ consistere sine iactatione animum non sinebant, & suos excutere cœperunt aculeos; alterum quod cum Philosophiæ decurso curriculo, penderet animo, quænam sibi persequenda via esset, quæ capessenda doctrina; postea omni dubitationis discussa caligine, totum se Theologiæ dicauit; actionemque vitæ cum mentis cogitatione coniungens, non modo sanctitatis, doctrinæque famam, quod non agebat, verum etiam maiorem & Dei, & sui ipsius notitiam, id quod agebat, adeptus est. Confectis Theologiæ spatijs, menteque de Sacerdotio ineundo suscepta, non prius ausus est verendis illis initiari mysterijs, quàm sui Magistri consilium, per quem significatio sibi aliqua Diuinæ mentis ederetur, exquireret. quæ tum demum edita est, cum ad Diuinas Ignatij commentationes, & exercitia spiritus animum appulit. Hoc quippe Deus, & primas illas Societatis columnas, & posteros, qui Maiorum erant secuturi vestigia, promptum voluit habere præsidium. Qua impulsus occasione B. Pater ea, quæ iampridem studiorum causa posuerat, arma resumpsit, vt ea tantisper ad optatissimi contubernalis salutem adhiberet. Altitudine animi, & liberalitate erga Deum plane mirabili Faber ei se culturæ subiecit. Tempestas frigoribus horrida sæuiebat, ac Sequana fluuius Aquilonibus ita duruerat, vt altissima glacies tutum plaustris, & quadrigarum cursibus præberet iter. Sed cum rigerent omnia, vnus ipse flagrans spiritu Dei, paratis sibi ad commentandum locis, in apertum prodibat atrium, alta niue constratum, vbi in Diuinarum rerum contemplatione, dum destinatas explet horas, rigidus permanebat.

79 Conciliatur Ignatio maxime leuandæ inopiæ subsidijs.

80 Prudentia Ignatij in regenda Fabri anima.

81 Insignis Fabri pietas in spiritualibus exercitijs.

Reuer-

Reuersus in cubiculum, nullis ignium fomentis algens corpusculum refouebat, nec vnquam apud inclusum, candens carbo resplenduit. erat ille quidem sepositus in angulo carbonum aceruus, quos foculo imponeret, sed eo sternebat humum ad capiendum somnum, & id erat illi cubile, in eoque nocturno frigore, solo se versabat indusio. Vt autem ex interuallo eum reuisit Ignatius, argumentatus ex ore, labijsque, vt ei mos erat, enorme ieiunium (quod nec diffiteri Faber ipse potuit: sex enim ipsos dies, sine vllo cibo, potuque traduxerat) Non crediderim, inquit, aliquid in hoc peccatum; quin etiam sic existimo plurimum te, hoc ieiunio commeruisse apud Deum; verum tracturus ne sis longius, an hic terminaturus inediam, tantisper expecta, dum hinc digressus post horam ad te recurro. Quippe optasset Ignatius, vt eam quoque ieiunijs metam, quam ipse quondam attigerat, cum iam prope abesset, Faber attingeret. Idcirco ad consulendum Deum, proximam discessit in ædem, & post horam reuersus ad Fabrum, progredi in ieiunio longius vetuit. Tum & cibum, & ignem afferri iussit, vt hominem reficeret, ac recrearet; longius etiam producturum inediam si permisisset Ignatius. At Fabri inter has contemplationes adeo strenue versantis, ita dilatatus est animus, tantisque subito cœpit suauitatibus, ac splendoribus circumfluere; vt non modo in sua illa de accipiendo consecrationis honore, sententia permanserit; sed eodem consecratus anno Sacerdos, qui seculi fuit trigesimus quartus, ætatis vero ipsius duodetrigesimus, Diuino se Famulatui, & animarum saluti deuouerit; factus iam tanti Patris quodammodo primogenitus, & dignus habitus, cui non modo antiquitatis, & dignitatis facile primas, verum etiam virtutis, & probitatis, alij deinceps sodales octo, deferrent. Hoc edito fœtu minus artis, operæque fuit in reliquorum partu ponendum. Tanti est in omni re consentaneum, ac stabile dedisse principium. Xauerius quippe, cum amicum suum, & condiscipulum Fabrum, ingenij, doctrinæque fama præclarum, sat tutum cerneret salutis iter ingressum; in eoque fere quadriennium non presso leuiter, sed fixo firmiter hæsisse vestigio, miro cursu, ac progressione virtutis; non potuit ingenuus homo diutius, quamuis natura feruidior, seu perpetuis Diuinæ gratiæ stimulis, seu vtriusque contubernalis exemplis, tanquam calcaribus obluctari. Ipsa quippe sociorum quotidiana congressio, & qua implicatus erat consuetudo, paulatim eum ad meliora perduxit. Qui, vt familia natus erat amplissima, & Pompeiopoli Regia Vrbe Nauarræ in primis clara, ita spiritus gerebat ingentes, & alta quædam versabat in animo, splendida magis, ac speciosa, quam frugifera, ac salutaria. quippe incensus perenni quadam, & contestata suæ familiæ virtute, quæ ab anno prope millesimo vsque ad id tempus, bellica gloria continuata permansit; in spem venerat aliquando, quemadmodum maiores armis quæsierant, sic ipse doctrinæ gloria, ac sapientia, domesticum posse decus adaugere, Patris præsertim inflammatus exemplo, qui literis, ac prudentia cum generis nobilitate coniunctis, gratiosus etiam tum apud Ioannem Nauarræ Regem in primis erat, consilijque Regij facile princeps. Fouebant tam sublimes cogitationes, rara indoles animi, ingenij magnitudo, præclara corporis constitutio, affluentia denique rerum tanta, vt quocumque placeret ingredi, splendide viuere, ac magnifice posset. Hoc se animo Lutetiam contulerat, hoc consilio, nullis disciplinæ vigilijs, nullis laboribus temperabat. Verum cum ad eius contubernium, non sine Dei nutu, tertium se adiunxisset Ignatius, colebat hunc ille quidem, & verebatur admodum, seu quod acrem & perspicacem, omnibusque expletum numeris esset expertus, seu fama ipsa atque opinione virtutis. Ceterum quod ad animi salutem spectat, iacebat in vltimis; & veluti huius seculi filius, qui non exiguas inanium spes honorum, ac dignitatum alebat in pectore, ad maiorem aliquam sanctitatis laudem non se tollebat. Multo minus ad hæc infima atque humilia, quo itentidem monitor vocabat Ignatius, se despicienda flectebat. Quin suum initio monitorem procacius irridebat, & saluberrima præcepta non modo ab animo, verum etiam ab auribus excludebat. Nec tamen idcirco Magister commouebatur experiens, sed iuueniliter exultantem patientia sua, obsequioque molliebat, mira dissimulatione contestans, bonam in partem se rapere omnia. Et quia videbat, qua re maxime posset altus, & ingenuus animus deuinciri, ei & ipse multum pro merito, ac dignitate habebat honoris, & vt à ceteris haberetur, cum se facultas dabat, non omittebat. quod tum præsertim declaratum est, cum ei in Beluacensi Collegio Philosophiæ tradendæ præposito, Auditores vndique conquisiuit, & conquisitos domum vsque deduxit. Quibus ille beneuolentiæ significationibus

82 Sex ipso dies ieiunium continuat.

83 Fit Sacerdos.

84 Vocatio in Societatem B. Fabri. Xaverij.

85 Xauerius Ignatio conciliatur maxime conquisitis ei discipulis.

Universidad de Deusto
Biblioteca

nibus obligatus, qua erat generis, animique nobilitate se flexit, sincerumque Patris aghouit amorem. Tantum in obsequiorum opportunitate momenti, ac virium est. Hoc nimirum hominem impulit, vt ad eius vitæ genus vehementer animum applicaret: cuius in vita toto fere quadriennio nihil, nisi admiratione, ac laude dignum, nihil nisi simplex, atque sincerum animaduerterat. Ergo post salutares illas Fabri, quas supra commemorauimus exercitationes, cum annum fere septimum & vigesimum ageret, egregieque docendi munere functus esset, ingenti quodam metu suæ salutis admonitus, se ipse collegit, & pugnis interioribus, quibus ad dies aliquot anceps, ac nutabundus hæserat, superatis; illucescente Deo, reputare cum animo suo cœpit rerum humanarum inconstantiam: & varietatem cum veritate, momentum cum æternitate conferre: dum denique sui victor in sinum B. Patris tanto prolixiore, & fidentiore animo se proiecit, quanto antea angustiore, atque obstinatiore refugerat. vt eiusdem propositi, eiusdemque factus particeps mentis, consimilis etiam fundamenta poneret sanctitatis. Quam vero fuerit Diuinæ Maiestati gratum, inimicum vero Satanæ hoc Xauerij consilium, intellectum est ex summo Ignatij periculo; quod & improbissimi hostis calliditate subijt, & Clementissimi Dei miseratione vitauit. Michael quidam Hispanus studiosissimus Xauerij cliens, vt qui in eo forsitan spes suas conditas, & locatas habebat, cum patronum suum, in secreta seloca frequenter abdere, & solito crebrius cum Ignatio, raro cum alijs communicare sensisset; suspicatus id quod erat, Xauerium medijs ex honoribus, ad humile vitæ genus Ignatij consilio fuisse traductum, inusitata rabie efferatus, eius consilij autorem tollere decreuit è medio. strictoque gladio furens, eius in hospitium irrupit, negotium vtique confecturus, nisi huiuscemodi ex occulto, missa voce perterritus, Quo miser raperis? quo festinas insanus? illico destitisset. Quod ipsemet Michael conscientia deinde conuictus, & reuersus ad mentem, agnoscere, & confiteri palam non dubitauit. Vt mirari iam desinas, si in illa turbulentissima tempestate nascentis Societatis, quam Romæ excitatam, in loco dicemus, hic ipse Michael criminationis iniquæ minister, incluſum tamdiu virus acerbitatis suæ, tanta ad extremum iniquitate vomuerit. Iam ex Hispania non ita multo ante Parisios Iacobus Lainius, & Alfonsus Salmeron, primæ iuuentutis vterque, hic annorum ferme nouemdecim, ille duorum circiter, & viginti, transierant. Ac Salmeron, quidem tenuioris fortunæ parentibus Toleti ex Olia, & Magan Toletanis Villis, ceterum probis & honestis est natus. qui cum filij præstans ingenium, & ad bonitatem flexibile, multisque alijs naturæ donis ornatum animaduerterent, aluerunt illum in literis pro sua tenuitate Toleti, deinde Compluti, dum Græce, Latineque haud mediocriter eruditus, etiam Philosophiæ operam dedit. Iacobus autem ex Almaçano Diœcesis Seguntinæ Oppido, locupletibus honestisque parentibus nec minus pijs, ac sapientibus natus, eandem retulit, qua institutus, & educatus est, sapientiam. Is, cum in eadem Academia Complutensi quotidie magis haud ingenio minus, quam morum suauitate floreret, Magisterij Lauream adeptus, Theologiæ quoque disciplinas, attingere in Gymnasio nobiliore decreuit. Cumque Parisiorum Lutetiam cogitaret, quò & Ignatij visendi cupiditas incitabat, cuius recens adhuc Compluti memoria, & admirabilis fama vigebat, rem cum Salmerone communicat, amico indiuiduo, & cui non minimum ad Philosophiam attulerat adiumenti. Sed vt per hominem homini opitulari, plerumque Diuina bonitas solet; ita etiam comparauerat, vt eandem mentem, ac voluntatem in Salmerone Lainius inueniret; imo præcipuum quoddam studium, veterum Philosophorum more, longinquas peragrandi Terras, & varia lustrandi Gymnasia, quo disciplinarum eruditione nobilior, instructiorque rediret. Itaque Parisios ambo se conferunt. quos cum attigissent, prouisum prope diuinitus, vt eo ipso die Iacobus in diuersorio, quod sibi delegerat, ex equo desiliens, in eum ipsum primo quem quærebat, incurreret, soloque aspectu, numquam tamen sibi antea de facie notum, Ignatium esse conijceret; eius videlicet simulacri consimilem, quod sibi ipse crebris sermonibus iam in animo finxerat. Cum eo igitur sine mora congressus, dum sese indicat, & sui causas exponit aduentus, amicitiam momento contrahit. Ignatius autem cum illius Academiæ vsu, tum rerum humanarum in primis prudens, peropportunis illum consilijs iuuit, & quod potuit, etiam opera: vt vel hac ipsa benignitate Iacobus, & opinionem de eius probitate conceptam, & initæ beneuolentiæ studium vehementius auxerit. Ac ne solus, thesauro potiretur inuento, sodalem ad eum

86 Periclitatur B. P. ob adiunctum sibi Xaxerium.

87 Iacobus Lainius & Alfonsus Salmeron ad Societatem adiuncti.

suum

suum hebdomada prope elapsa perducit, Ignatioque se regendos, ac moderandos ambo permittunt, & eodem ferme tempore quo Faber, & Xauerius, post aliquot dierum curriculum in orationis exercitatione consumptum, perfacile inducti sunt, vt ipso cum Ignatio Societatem inirent. Non multis interiectis diebus Nicolaus Bobadilla Palentinus ad hos, quintus accessit. Is confectis item Philosophiæ spatijs, quam & Vallisoleti publice docuerat, eadem incensus cupiditate sua Lutetiæ persequendi studia, cum aduersaretur egestas, confugit ad Ignatium. qui & opinione, & autoritate, & gratia iam parta, multis putabatur Adolescentibus in ea Academia, re domestica destitutis, honeste posse, & cum dignitate consulere. Quo ex numero Bobadilla cum esset, præter sumptus in studia necessarios pia Patris opera suppeditatos, illud insuper est assecutus, vt cuius tempestiuam expertus erat benignitatem, eius instituta non dubitaret amplecti. Vacabat in eadem Academia tum quoque Philosophiæ, Lusitani Regis impensa, Simon Rodericius Lusitanus, ætate florens, indoleque præclara. Is multo ante quam proximi tres, vsu aliquo coniunctus Ignatio, cum ad mutandam in obsequium Dei superioris vitæ rationem, Diuino raperetur instinctu, cogitationes de cælo acceptas tacito ille quidem fouebat in pectore, & cælestium rerum desiderio, studioque tenebatur: ceterum nulla respondebat optatis actio, nisi tum, cum in intimam Ignatij Societatem penitus, & ipse se dedit. Cui cum sensa omnia, pectusque aperuisset, tum demum nouo quodam splendore perfusus Hierosolymam statuit petere, reliquamque ætatem in animorum tutela conterere; non dum doctus, vt testatum literis ipse reliquit, quid ea de re superiores socij tacitis animis agitarent. Hos sex socios (nam Claudius Iaius aliquanto post; Ioannes autem Codurius, & Paschasius post Ignatij Lutetia discessum ceteris aggregati) sic animatos, sibique agglutinatos Ignatius (quamuis de alio alius nemo nosset, vt opportunum visum est, anno 1534. simul conuocat, & ijs tandem arcana sui pectoris, susceptamque iampridem repetendæ Palæstinæ sententiam aperit, siue vt sacra illa loca Christi nobilitata vestigijs religiose conuiseret, siue vt finitimos populos vera quondam religione florentes, sed postea sensim ad impurissima Mahometis sacra delapsos, ad eundem Christi cultum vel cum sanguinis effusione reduceret. Simul & illud addidit, si quis eorum in eandem mentem, sententiamque discederet, ei comitem se futurum, obsequentem scilicet vsque ad mortem. Vix ita se indicauerat, cum pia mens hominis mira omnium consensione probata est, & tanquam diuturnis expetita votis (inaudita quidem adhuc, & vni Deo tribuenda res) sine cunctatione susceptа; nempe ab ijs, qui & varij essent permixti nationibus, nec quanta res ageretur, ignari. Facile vt appareat, immortalem Deum, qui cuiusque intima pertractabat, iam tum eos voluisse monere, qui ad hanc Societatem vocarentur, non magis ad priuatæ contemplationis otium atque dulcedinem, quam ad insuaues actuosæ vitæ labores, paratamque iam aciem conuocari. Annuerunt ergo sanctissimis Ignatij votis ad vnum omnes, polliciti se illum vltro quocunque pergeret, sequuturos: & qui se prodere, atque indicare vicissim non audebant, hac excitati occasione se pandunt, positaque persona, non vt ignoti, externique amplius, sed vt familiares, ac fratres, ex eadem disciplina, ex eodemque nati parente, mutuis sese officijs, & amoris significationibus complectuntur. Auebant illi quidem iam tum ab humanis expedire se curis, palamque inimicitijs huic nequam seculo denuntiatis, destinato se itineri Hierosolymitano committere: ceterum, qui moderatur omnia Deus, rem aliter gubernabat, pergebatque arcano suo consilio Sociorum numerum, iam inde ab æternitate præfixum, alijs tribus aggregandis explere. Quo circa hanc eis rursus mentem inijcit, vt dum Theologiæ finem meditantur imponere, non dum enim à multis erat impositus, quotidieq; magis ad ea, quæ molirentur, idonei, & paratiores euadunt; biennium insuper expectarent. Interim vero ne, aut conceptus animorum remitteret ardor, aut versutissimus Satanas, qui tanto ante hunc prospexerat apparatum, ab institutis aliquem deterreret, tum etiam vt immortali Deo gratior hæc ipsorum voluntas accideret; post longam accuratamq; disputationem, de communi sententia decernunt, vt ad eam peregrinationem religione Voti singuli se obstringant. Ieiunijs igitur, & voluntarijs pœnis corporis antegressis, expiatisq; rite peccatis in ædem Beatissimæ Dei Matris, in Monte Martyrum vacuo, remotoq; ab interuentoribus loco, procul ab vrbe circiter mille passus, vnà se conferunt. Hic sacris operans Faber, cum ad eos conuersus incruentam Hostiam manu teneret, suum quisq; votum clara voce, conceptaq; verborum forma suscepit: ac subinde singuli eiusdem manu Cælesti Epulo recreantur. Tum reuersus ad aram

88 Accessit & Nicolaus Bobadilla

Et Simon Rodericius.

89 Prima Societatis exordia.

90 Prima primorũ Patrum vota an. 1534. in Assumptione B. Virg.

Universidad de Deusto
Biblioteca

91 Votorũ summa.

Sacerdos priusquam Domini sacramenta susciperet;suum ipse quoq;votum vltimus nuncupauit. Ab eo die,qui Assumptæ Deiparæ sacer erat,omnes eam sibi Patronam apud Deum præcipuam adoptarunt,& post Societatem conditam eum diem, quasi primum eius natalem singulari religione, ac memoria coluerunt: eandemq; ob causam ex hoc potissimum anno,ratio à nobis ducetur annorum.Habebit enim delectationem non exiguam per eadem vestigia temporum,quibus gestæ sunt res,lectorem narrando ducere,modo tamen ne nobis hanc legem putemus impositam,vt tenuissima quæq; religiosius, putidiusq; suos in annos includamus: sed ita temporis erit habenda ratio, vt, & quid quotannis gestum sit ex ipsomet narrationis genere,non oscitans lector animaduertat,& tamen in narrandis, quæ iam institutæ sunt rebus,non necesse habeamus earum semper exitus expectare. Multa quippe sunt,quæ alio inchoata,alio absoluta sunt anno,quæ si perpetuo,vt tempore,ita narratione seiungas,festinantem ad rerum euentus lectorem sua voluptate defraudes. Votorum porro ea summa fuit.Primum,vt iam tum nuntium rebus humanis,pompisq; remitterent,& exin de illibatam castimoniam perpetuo colerent. Deinde,vt ad certam diem suis se fortunis, ac facultatibus spoliarent; ita tamen,vt se Paupertatis voto,quàm diu Lutetiæ studiorum cura distinerentur; intelligerent non teneri,nec eius impediri religione, quominus sibi liceret ad ineundum Palæstinæ iter,pecuniarum adhibere subsidia. Vouerunt præterea nihil se vnquam in Missæ sacrificium accepturos,tametsi id honeste,& suo iure possent. obstruenda videlicet iam tum erat cupiditati ianua, quo & paupertas Euangelica custodiretur arctius,& calumniantibus occurreretur hæreticis; quibus videri possent pietatis specie,quæstus,& lucra facere. Quoniam vero ex ijs aliquot,Euangelij prædicandi studio apud infideles,& barbaros tenebantur;hoc quoq; discuti,& agitari cœptum est. cumque iam apud omnes mira quadam animorum alacritate statutum esset,vitam ipsam,si opus esset,in quauis Dei causa constanter effundere;cuncti in eam venere sententiam,vt facta à Pontifice Maximo potestate, religionis propagandæ gratia,Hierosolymam peterent: ibi neglectis vitæ, capitisq; periculis, seu in iuuandis confirmandisq; Christianis, seu in alliciendis vocandisq; Saracenis ad Christum,ad mortem vsq; manerent. quod tamen votum ita omnium consensione temperatum est,vt cuncti quidem Hierosolymam nauigarent,ibiq; rem Diuinæ Maiestati nouis precibus cõmendarent. Ceterum si hæc tum de Hierosolymis permanendo sententia pluribus arrideret,oblata Diuinitus arriperetur occasio. nam quæ melior,quæve propior offerri posset? sin autem in contrariam sententiam plures irent,tum Romam omnes illico se referrent, & ad Pontificis strati genua, suam vltro operam ad animarum causas eius arbitratu,nutuq; deferrent,nulla interposita loci,temporisq; pactione. Denique si Venetias appulsis nullus in Palæstinam aditus patefieret; tamen nauigationis opportunitatem,adhuc anni curriculum expectarent. qua desperata,tum demum peregrinationis se voto liberos intelligerent,& ad Romanum Pontificem,in eius futuri potestate, redirent. His concordissime,& inusitato quodam ardore animi susceptis votis,gratijsque, vt par est,actis Diuinæ Maiestati,cum ciborum aliquid, vnde se reficerent,attulissent,reliquam diei partem læti exultantesq; per pia exegère colloquia,propter fontem sancti Martyris Dionysij,vbi suis ipse manibus præferens caput stillantem fertur cruorem abstersisse. Et iam cadente Sole Lutetiam,in sua quisq; tecta laudantes,& benedicentes Dominum discesserunt,non minus illius diei felicitate iucundi,quo multas sibi videbantur vno quasi prælio peperisse victorias,quam admiratione suæ mutationis attoniti. Plurimum autem admirationis, & gaudij in Ignatij pectore residebat; quod tam suaues suæ fructus industriæ, pietatisq; iam cerneret, & pijs suis cogitationibus,Deus tanto ante conceptis adeo secunda largiretur initia. Tamen humanæ inconstantiæ imbecillitatem reueritus,nec prospero elatus euentu, vt quem non fugeret in his,quæ ad spiritum,& mores pertinent, satius esset tueri parta, quam quærere, nihil tam enixe cùm omni alia adhibita cura, tum supplicationis ardore contendit; quàm vt sibi, suisque à Deo impetraret in instituto constantiam: præsertim quod iam tum animo prospiciebat, eò maiores Satanam huic Arci machinas admoturum, quò maioribus munitionibus cingeretur: nec erat nescius si per incuriam, atque desidiam extorqueri sibi de manibus pateretur tot laboribus partam prædam, agi Diuinæ gloriæ causam, agi discrimen salutis æternæ. Nec frustra fusæ preces. Nam qui dat spiritum bonum petentibus se, is præter occultam quandam vim, interiusque subsidium, quo continenter in sociorum animos influebat, eos in sententia corroborans, atque confirmans, Ignatio insuper tam aptas ad

92 Industria Beati Ignatij in socijs conseruandis.

eos

eos custodiendos vias, rationesque suggessit, vt non miretur tales prodijsse, quos genuit, qui quo spiritu genuerit, inuestiget. Primum eis precandi, & commentandi studium, quo se quotidiana velut esca reficerent, persuasit. Deinde frequentem animorum expiationem,per salutarem cuiusque hebdomadæ confessionem,quam sacra mox synaxis exciperet. Tum anniuersariam votorum renouationem eadem in æde, eodemque quo illa nuncupata sunt, die. Denique mutuam inter eos familiaritatem, communicationémque sermonis; vt frequenter modo in huius,modo in illius hospitio,non dum enim eadem erat omnibus communitas tecti, aut de pijs inter se rebus, aut de literis, doctrinisque conferrent: & cum mutua sibi præberent obsequia, tum res ad victum, & cultum necessarias pro cuiusque fortunis benigna sibi vicissitudine ministrarent. Nec deerant frequentes prandiorum inuitationes,omni charitate refertæ,multo tamen quam inter amicos simpliciores, ac liberiores. Quibus sane præsidijs,non solum inter eos perennis,ac constans charitas dum in literarum exercitatione, se continent, alebatur; sed eo vsque crescebat, & vndique se prodebat, vt in ore Academicorum omnium esset. Cuius tantæ constantiæ causa nulla verior afferri, nec magis efficax potest, quam æternum Diuinæ sapientiæ decretum, quæ illos & cum Ignatio quasi quodam religionis fœdere copulauit, & Ignatio ipso deinceps non modo superstite; verum etiam extincto, seruauit, ac propagauit. Nam si rationem consulas, qui fieri potest, vt homines è media hominum vita nuper egressi in ipso ætatis robore, acri, erectoque ingenio, doctrina singulari,nec dum satis firmis sanctitatis nixi radicibus, toto tamen biennio, & eo amplius (tantumdem enim post nuncupatum Votum effluxerat temporis) adeo firmi constanteque reperti sint,nihil vt in suscepto proposito fluctuarint, nihil animo vacillarint? Quanquam enim Diuino semel cultui votorum religione dicatos necesse erat in fide constare, habet nihilominus admirationem non exiguam, quod, cum integrum adhuc ijs esset, suæ vitæ cursum alio conuertere (vt qui non dum certo vitæ genere se implicarant) nullam tamen ad disciplinam, atque familiam,ex tanta disciplinarum in Ecclesia Dei varietate,mentem suam appulerunt. Ac ne nouæ quidem, vt ante diximus, eis inchoandæ, condendæque in mentem venit. prorsus vt fateri sine cunctatione cogamur præpotentem Deum, ad declarandam suæ sapientiæ vim, eludendamque summi veteratoris astutiam, dum ad hominum se naturas, ac voluntates accomodat, eorum detinere animos voluisse sola spe, atque expectatione suspensos, Hierosolymitanæ prouinciæ; per quos potissimum æterna sua de constituenda Societate consilia, definitis temporum spatijs, momentisque perficeret. Interim vero Deus eum Ecclesiæ parabat Antistitem, qui suæ prouidentiæ foueret, & promoueret orsus.

93 Eodem anno iacta fundamenta Societatis, & creatus Pontifex Paulus III. qui eam cõfirmauit.

PAVLVS is erat huius nominis Tertius, proximus eius sapientiæ minister in hac fundanda, & constituenda familia, qui Clementis Pontificis obitu ad fastigium Apostolatus euentus hoc anno, ita se erga nascentem, & postea etiam adultam Societatem gessit, vt ex his quæ tradituri sumus, perfacile possit intelligi,non minus eum à Deo Societati ipsi, quam Ecclesiæ vniuersæ fuisse donatum. Illud rerum obseruatores Diuinarum haud sine causa notarunt hoc ipso anno, idem sub tempus,quo Anglicanum ab Henrico Octauo inuectum est schisma, eius Ordinis iacta semina, qui non solum præcipua se religione voti Pontificijs dedicaret obsequijs,sed etiam pars esset maxima inter vim impiorum, & fraudes fidei Catholicæ in Anglia sustinendæ.

Er cœptum Anglicanũ schisma.

Porro qui consecutus est anno,toti erant Ignatij socij vna cum ipso Ignatio persequendis literarum studijs intenti: quæ eo celeriores,maioresque progressus habebant,quo nobiliorem ad exitum, scopumque referebantur. Fluctuabat miserandum in modum toto ferme Septentrione religio, & iam serpebat ad Oceanum è sepultis excitata cineribus pestilens, & exitiosa doctrina. Iam ab vno Saxone temulento, velut ab vno capite multarum hæresum diuortia fiebant, & ex eius Excetra nouæ sectæ propagabantur in dies. Iam Berengarij vetus insania, tot seculorum interuallo reuocata bacchabatur impune; & Sacramentariorum rediuiua sementis ingens animis minitabatur exitium. Iam fidelissima quondam Anglia,vt nuper significaui,omni lababat ex parte,& flagitiosi Regis amentia fidem mutare compulsa,nouoperfidiæ genere,noua hæresi, contumacem malebat adulterum,quam verum Christi Vicarium,Ecclesiæ suæ caput agnoscere. Ergo ad fabricanda sib iarma Ignatius,& eius Socij tanto accendebantur ardentius multiplici ornatu, instructuq; doctrinæ,quanto vndiq; periculosius,apertiusq; religionis Catholicæ iugulum petebatur.

1535

94 Miser status rerum christianarum,hoc tẽpore.

Universidad de Deusto
Biblioteca

95 Constantia Ignatij in studijs literarum octo annis Lutetiæ persequendis.

batur. Vbi subit rursus Ignatium admirari, qui quanquam, vt ante significaui,& ætate,& institutione durior videbatur ad studia doctrinæ;tamen eo discendi contentione peruenit, vt non modo post exquisitissimum doctrinæ periculum, atque vsitata certamina perhonorificam Magistri lauream de perceptis artibus reportarit; verum etiam multa cum laude ipsam Theologiæ metam quò tantopere festinabat,attigerit. Neque hic ego illius memoriam repetierim temporis,cum in Hispania compendiario quasi itinere studia sua partim Barcinone,partim Compluti, Salmanticæque percurrit,vbi dum nimium multa vno quasi capessit amplexu,sensit ad extremum se aut nihil,aut exiguum tenuisse discendo. De ea contentione loqui malim, quam in literis annos octo Parisijs continenter adhibuit; Tum cùm ad corrigendum Superioris festinationis erratum, & præteriti iacturam temporis sarciendam, nequaquam aut rei difficultate, aut cursus diuturnitate perterritus, septimo, & trigesimo ætatis anno,nouum ex ordine curriculum inijt; & à primis inchoans disciplinis, ad extremam vsque Theologiam assidua exercitatione contendit: & quidem in summa rerum omnium inopia,& egestate;cuius leuandæ causa compulsum diximus Belgium vsque, seu etiam Britanniam magno cum labore contendere. Nec deerant maleuolorum inuidiæ, motus,concitationesque,si non adeo vehementes,ac crebræ,vt olim in Hispania,non minoris certe ponderis,ac momenti, huc Satana incumbente pro viribus, ne tot victorijs inclytus,ac triumphis Parisina ex Vrbe discederet. Accedebat valetudinis imbecillitas, tentationesq; morborum pene quotidianæ. quibus si studia charitatis in proximos, si frequentes preces,si voluntarias corporis vexationes adiungas,non erit sane, quod magis sociorum lætos in hauriendis doctrinis euentus, quam pium animum admireris Ignatij. quem cum ad perdiscendas literas non curiosa inuestigandi cupiditas,non præteruolans delectatio,non splendor diuitiarum, aut specciosa ambitionis insignia,quæ iam pridem,omnia valere iusserat, inuitarent; tamen solo animo gratificandi Deo, & spe sola potiundæ Diuinæ gratiæ tot, tantasque studiorum difficultates exsorbuit. Nec minus experiens,ac prudens euasit in sacrorum tractatione librorum ad defensionem Diuini nominis, & amicorum, quàm antea fuerat gnarus,ac strenuus in tractandis bellicis armis ad propugnationem corporum, ac murorum. Satis ergo,& à doctrina præsidij,& ab idoneis Socijs adminiculi, id quod spectabat, adeptus; habebat ille quidem in animo ad præstituti biennij curriculum hærere Lutetiæ, tum ne à Societate nouella, quam conseruatam cuperet, deijceret oculos; tum ne spem, facultatemque eius amplificandæ, ac propagandæ dimitteret. Verum cum peracerbi stomachi dolores ex diuturna incommodorum,laborumque patientia, & Parisini cæli affectio eius constitutioni corporis aduersaria; Socij præterea ipsi de Medicorum sententia suaderent, vt peregrinum cælum cum patrio commutaret, parendum sibi esse, & præsenti necessitati putauit, & amatissimis monitis filiorum,non tam suo vtique quam ipsorum bono: quorum tres, quatuorvè cum ad negotia domestica in Hispaniam præsens necessitas reuocaret;Ignatius haud ignarus quantum insidiarum, ac fraudis insit in illecebris patriæ,ac propinquorum,quantū in cetera vitæ inanitate periculi,maluit vnus pro omnibus,omnium negotia curaturus,exiguum ad tempus illuc ipse transmittere,quam socios suos & ætate,& doctrina florentes,& adhuc in virtutis cursu tyrones,tam dubiæ incertæq; peregrinationi committere. His consilijs,ac cogitatis alia intercurrunt aduersa.

96 Et valetudinis suæ causa, & ob negocia Sociorum in Hispaniam redit.

97 Cura summo bono Societatis nomini prospiciit

Veritus humani generis hostis, ne Parisijs de se triumphaturus Ignatius,atque exultabundus excederet, excitatis in eum æmulis,inuidisq; de integro illum adoritur, vt, si res apte caderet,vna eademq; opera omnia eius consilia,& instituta peruerteret. Exoriri dudum cœperat Gallico in Regno vniuerso,Lutetiæq; præsertim, vt supra significaui, Sacramentariorum hæresis Zuinglio duce,teterrima Ecclesiæ Catholicæ peste,quam Rex Franciscus hoc nomine primus, ne latius,longiusq; manaret, omni ope conabatur opprimere: compluresq; publico iudicio damnatos incendio destinarat. Tanta autem iudiciorum seueritate res agebatur, vt maleuolorum calumnijs, quorum plena sunt omnia, vel integerrimus quisque Catholicus sibi ipse diffideret. Præerat sacræ religionis causis Inquisitor etiam tùm Matthæus Ori, de quo supra facta est mentio: cuius ad Tribunal complures Ignatius suo erga rem Catholicam studio ab insanis opinionibus reuocatos, vt cum Ecclesia rediret in gratiam,adducere consueuerat. Verum tam pium hominis erga homines studium longe dissimili munere à perditis hominibus compensatum est,qui temporum occasione captata, libellum Exercitiorum, vnà cum Autore in suspicionem hæresis vocant.

Quod

98 Accusatur liber exercitiorum,& commendatur.

Quod vbi ex amicis resciuit Ignatius, ipse vltro ad sacros Iudices sui rationem redditurus, accurrit; Quæsitorique instat, vt causam omnem accurate cognoscat, & sententiam pro veritate pronuntiet. Aiebat quippe, Numquam se cum solus esset, aduersariorum extimuisse calumnias,imo eas sibi appositisse lucro: vbi autem eiusdem vitæ Socios habere cœpisset,non posse non & sociorum famam,& suam; quam cum Dei causa coniunctam cerneret, omni ratione defendere. Nihil tamen hæc prudentem Inquisitorem, vt lege ageret, permouebant. qui nihil ex accusatorum criminationibus iudicio dignum, nihil solidum deprehendebat, sed omnia niti fraudibus, ac calumnijs,intelligebat. Ergo exercitiorum dumtaxat librum postulat, quem vbi perlegit, ac diligenter inspexit,non modo quod in eis reprehenderet, nihil habuit, sed tamquam prudens,& æquissimus æstimator, intellecto operis pretio, popposcit exemplum, & suos iussit in vsus exscribi. Obmutuerat, & conscientiæ testimonio,& sacri Inquisitoris conuicta iudicio,calumniatorum impudentia: sed non obmutuit, nec instandi finem fecit sancta, & ingenua Ignatij libertas, qui cum propediem in Hispaniam iter haberet, ne vnde publica doctrinæ decora deportarat, inde cum aliqua sua, suorumve nota discederet, iterum, ac tertio ab Inquisitore contendit, vt cognitioni causæ operam daret. Ille vero, cum ne tùm quidem adduci posset, vt quæstionem de rebus vanissimis exerceret, Ignatius, suspecta tempora reformidans, & quasi præsagiens, futuras in Vrbe procellas, cum Scriba, Doctoribusque nonnullis hominem adit, & præsentibus rogat arbitris, vt quid de se, suaque doctrina sentiat, ne grauetur exponere,vsurum se tam luculento testimonio,si quando opus sit ad reuincendos aduersarios, & maleuolorum calumnias confutandas. Quibus rationibus Quæsitor impulsus, Ignatij studio satisfecit,& eius æquæ postulationi,multa eius cum dignitate concessit. Hæc in Ignatium ipsum coorta tempestas, Quarta ad superiores illas Complutensem, Salmaticensem, & Parisiensem accessit. quibus ille,tamquam inter Oceani fluctus immobilis scopulus,constantior in dies,& in Domino firmior euadebat. Consentientibus ergo Socijs,diem statuit, quemadmodum inter eos iam conuenerat,quo cuncti Hierosolymam profecturi, relictis suis ex voto fortunis, Italiam petant, se seque præcurrentem,& Venetijs opperientem, subsequantur. Dicta dies est ad Octauum Kal. Febr. anni huius seculi septimi ac trigesimi. Fabro autem, cuius fidei,virtutique longe plurimum tribuebat, socios reliquos commendat, hortatus eos, vt hominem pro Sacerdotij dignitate, & Vocationis antiquitate,loco Patris agnoscant: teneantque cum mutuam inter se concordiam, tum in inchoata vitę forma,constantiam. Ad extremum bona cum venia sese ab ijs vergente ad exitum huius seculi anno quinto ac trigesimo, non sine teneriore complexu, lacrymisque diuellit.

99 Discedens in Hispaniam Ignatius socios Fabro commendat.

Digresso Ignatio Faber, qui studiorum curriculum illo prior absoluerat, magna cùm doctrinæ, tùm sanctitatis opinione collecta, eodem & ipse incensus ardore,dabat operam continenter, vt & commissos sibi socios partim prudentiæ subsidijs, partim morum suauitate tueretur, & instar optimi negotiatoris, Dei talenta multiplicans, pereuntes passim animas cunctis opibus subleuaret; his,à peccandi consuetudine reuocandis; illis excitandis ad virtutis amorem; multis etiam ad res despiciendas humanas, & quærendas intra Religionis claustra, diuinas alliciendis. Denique ita se tractabat vbique, vt qualis, & quantus ex Ignatij sinu, ac disciplina prodiret; palam omnibus declararet. cuius vt in vitæ genere socius, ita in Sociorum primorum congregatione particeps esse voluit. Eius monitis & exemplis,duo iam Theologię Magisterio nobiles,Ioannes Codurius Allobrox, & Paschasius Broetus Picardus, iam Sacerdotio præditus, anno decurrentis seculi sexto, ac trigesimo,ad alios septem aggregauere sese. Nam Claudius Iaius Gebennensis Theologus item, ac Sacerdos, quanquam certum tempus non plane constat, ante hos accesserat. Hi Votorum renouationi Parisijs in Monte Martyrum xviij. Kal. Septembris cum reliquis interfuerunt, & salutaribus Ignatij meditationibus,ad certum dierum numerum, ceterorum more vacarunt. in quo cum ad placandum cæleste numen, tum ad eius voluntatem explorandam, præter alia suppliciorum genera sua sponte suscepta, triduum sine cibo, potuque, vt item ceteri, transegerunt. quanquam quadriduum egisse Xauerium, sex autem dies Fabrum, vti supra narrauimus, qui longius etiam producturus ieiunium erat, nisi vetuisset Ignatius, memoriæ proditum est. Sic videlicet instituebantur annuente Deo primi illi, vt quorum admiranda magis,quam imitanda viderentur exem-

1536

100 Vita Fabri absente Ignatio.

101 Per eum Societati aggregantur Io. Codurius, & Paschasius Broetus.

Ante hos accesserat Claudius Iaius.

102 Omnes primi Patres minimũ tres totos dies, ieiuni egerunt.

Universidad de Deusto
Biblioteca

pla, eorum pio ardore posteritas, vel ad mediocritatem officiorum, atque virtutum, si summum illud tenere non posset, excitaretur. Theologorum autem, quam dixi, accessio, & eorum in arripienda Societate præstans ardor, plurimum habuit, cùm ad eam amplificandam, tùm ad reliquos Socios incitandos, & acuendos virium. Ea de causa serio sibi quisque persuadere cœpit, quæ molirentur, & inchoassent ea Deo impulsore suscepta, eique fore pergrata. Ideo vel ipso absente Magistro, cœpta ipsi constanter vrgere, diemque profectionis auidius expectare, nec vllis à proposito vel illecebris resilire, vel difficultatibus deterreri. Vt enim prius quam quisquam de alterius mente, voluntateque cognosceret, ad eandem omnes Societatem sua sponte, nutuque ferebantur, ita suum quisque induxit in animum, sic ad aratrum manum vertere, vt quamuis ceterorum quispiam à tergo respectaret, ipse retro nullo modo respiceret. Sed æterna Dei prouidentia, eorum numero, per quos propagare Societatem decreuerat, iam expleto, noluit eos diutius cunctari Lutetiæ. Ingens tùm inter Hispanos, Gallosque de Mediolanensi Principatu post obitum Francisci Sfortiæ bellum exarserat: iamque in Prouinciam maximo cum exercitu Carolus Imperator irruperat. Ea socijs Ignatij causa fuit, quo bellicis tumultibus cederent, dictam profectioni diem anteuertendi. Ac dum plerique ea, quæ Lutetiæ supererant ex bonis suis, in pauperes erogant, aliqui de Socijs diebus aliquot ante, Meldis expectaturi, præcurrunt. Abest Parisijs id Oppidum milliaria circiter quatuor & viginti. Ceteri autem discessere Lutetia decimo Kal. Decembris tanta animorum conspiratione, atque alacritate, vt nec Xauerius Theologicis ab studijs, quorum iam calcem spectabat, auelli se moleste ferret, nec Lainius grauissimi morbi reliquias, quo proxime laborauerat, pertimesceret. Quippe & ille Theologiæ iter iam prope confectum, Christi causa deserere, non minori sibi ducebat gloriæ, quam ad extremum vsque persequi. Et hic nescius sui corpusculi misereri; quod afflictum, & extenuatum consentaneis fouendum erat obsequijs, id quotidiana asperitate cilitij magis atterere, toto illo itinere non dubitauit. Cumque ad Xauerium Pompeiopoli nuncius ex insperato venisset, eum Pompeiopolitanæ Ecclesiæ creatum esse Canonicum, risit ista Vir sapiens, melioribus iam promissis delinitus à Deo, nec quicquam de cogitatæ peregrinationis ardore, ac voluntate remisit. Faber etiam sui discessus, consilijque grauem habuit dissuasorem, Doctorem pium, & literarum opinione nobilem, qui capitalem affirmabat ab eo suscipi fraudem, si Parisijs, vbi tam multis minime dubiam salutis opem afferret, eò solum verteret, vbi in incerta aliorum salute suam operam collocaret. Ac ne temere videretur id ab se dici, productum se pollicebatur ex Gymnasio Parisiensi Theologos omnes, suæ sententiæ grauissimos autores. Verum alia hominum, alia Dei cuncta regentis mens, ac propositum fuit. quod Diuino instinctu, vt euentus quoque affirmauit, sequuti Patres, duci errore omnino non poterant. Ergo alacres omnes, & cælesti quadam voluptate perfusi, quoniam in Italiam consueto per Prouinciam itinere, aditus Cæsaris arma præclusserant, Venetias per Lotharingiam, quæ & Hispanis, & Gallis amicitiæ fœdere iuncta erat, inde per Germaniam iter instituunt. Iter porro ipsum, & peregrinandi ratio erat huiusmodi. Paupere, plebeioque cultu, sed tamen oblongo, vt inter Parisienses mos est Academicos, sua quisque librorum onusti sarcina, viam pedites capessebant, vno nixi baculo, & eorum denique ritu, qui votiuas peregrinationes, religionis ergò, suscipiunt. Sed tantis pede conficiendis itineribus, quanquam suauem, & sine defatigatione cursum, ipsa animorum reddebat alacritas, tamen inter prima peregrinationis initia, morbos contraxere nonnulli. Ac Meldis quidem ex antegressis sodalibus, ingens quidam, & sanguine atratus humor, Simonis in humeris extitit, adeo teter aspectu, vt horrorem incuteret socijs; ille autem tota nocte ingemiscens, & fessos artus nuda in humo, quæ ei pro cubili erat, modo in hanc, modo in illam conuersans partem, non magis angebatur ipso doloris morsu, quam metu, curaque mœroris, ne cœptum iter cogeretur abrumpere. Sed Deus, qui eos Parisijs eduxerat, & suum per Angelum deducebat, medicinam recenti morbo subito fecit. Illucescente die, in ipso discessus articulo, tumor ille, qui fœdum in vlcus videbatur erupturus, sua sponte resedit, vt ne vestigium quidem, vel curiose intuentibus appareret. Interim, qui Parisijs expectabantur, dedere se viæ, primoque itineris die iam Meldas appropinquabant, cum prætereuntium incessum, ornatumque Galli milites admirati, rogant vnde veniant, & quo se conferant. tacentibus Hispanis, Galli socij, (sic enim conuenerant, ne

103 Constans propositum primorum Patrum perseuerandi in Societate.

104 Discedunt Parisijs.

105 Lainius æger cũ cilicio.

Xauerius Canonicatu reiecto.

106 Faber graui dissuasore non audito.

107 Itineris ratio plena sanctitate describitur.

108 Simõ graui morbo repente liber apparet.

ne Nationis Hispanæ nomen, iniuriam prouocaret) respondere, Parisienses se Academicos esse. Cum illi importune insisterent, & de Patrijs perseuerarent inquirere, conuersus ad milites rusticanus homo, nescio quo afflatus spiritu; Mittite, inquit, istos, qui ad Prouinciam aliquam reformaturi contendunt; vt videatur iam tum nostros voluisse Deus, quas ad causas admouendi mox essent, vel illa vaticinatione monere. Meldis prius quam recederent, consultare inter se cœperunt, vtrum corrogando passim ære peregrinandum videretur, an reseruato sibi, quod satis esset argenti, Venetias vsque perueniendum. Deinde simul ne vniuersis, quasi facto agmine, an bipartitis in duas velut acies, iter illud conficiendum. consultoque Deo, post omologesim, sanctamque synaxim, visum omnibus, quoniam inter hæreticos; plurimaque pericula, inter glacies, niuesque prælatas ambulandum esset, subsidium itineris Venetias vsque perferre. & vnà omnes nullo facto ab sese diuortio pergere. His ita constitutis, actis Deo de more gratijs, Meldis vnà omnes excedunt. Tres, qui Sacerdotes erant, Faber, Claudius, & Paschasius quotidie vel Missarum sacra curabant, vel si non possent, vnà cum ijs, qui sacris initiati non dum erant, Sacrosancta Eucharistiæ mysteria, noxis confessione detersis, accipiebant. hoc se viatico, contra omnes difficultates, ac pericula muniebant. Nocturnis, matutinisque temporibus, in diuersorijs ad præfinitum spatium, Diuinarum rerum contemplationi vacabant. In ipso itinere vel ex psalmis decantabant aliquid, vel de Deo agitabant inter sese dulcia, & salutaria colloquia: atque hac perenni vicissitudine, tædia leuabant itineris. Diuersorium introeuntibus prima erat precandi cura, eadem exeuntibus. Introitus plenus erat gratulationis, & laudis, quod eo incolumes appulissent: Exitus implorationis, & precis: vt prosperum iter eis faceret Deus. Fundebant precationem suam, ad propositam aliquam seu Christi, seu Sanctorum effigiem, nec nisi de genu, hospitibus inspectantibus; suspensisque de ceruice coronis, Orthodoxæ religionis indicijs, ad sanciendam Catholicorum rituum inter hæreticos disciplinam. Sobria erat in primis mensa, qualis tenuiorum, ac pauperum. Incessus grauis, & ad modestiam compositus. Inter eos si quid constituendum, ac sanciendum esset, adhibita precatione, in eam quisque partem, quo plurimi incubuerant, inclinabat. Quod institutum tam diu tenuere, dum inter eos, aliquis constitutus est Rector. Quanquam in decernendo, mira erat omnium concordia, & sententiarum summa consensio. Ac ne se putarent à domesticis tutos insidijs, vix Meldis biduo, triduove processerant, cum duo iuuenes sedentes in equis, effusis consequuntur habenis. Hi, sociorum discessu cognito, aduolarant eo consilio Parisijs, vt Simonem à suscepta sententia, & instituto itinere, reuocarent. Erat eorum alter germanus frater, alter eius popularis, ac municeps, peruetteri necessitudinis vinculo ei in primis obstrictus. Absterrere igitur pro viribus à sententia fratrem frater, reuocare amicus amicum: monere vterque concitatam de se spem, temere ne prodigat, certis viarum periculis ne se committat, nec, manifestis indigentiæ, dedecoris, & ignominiæ telis obijciat. Contra Simon admotas ad emolliendum animum machinas, constanter repellere, caliginem mentis, qua ipsi offunderentur, ostendere, conarique simul ambos, si quomodo posset, ad suum vitæ genus adducere. Sed vt hic dejci de sententia non potuit, ita ne illi quidem, ab instituto vitæ cursu diuelli. Lutetiam igitur mœrentes illi, ac re infecta discedunt; hic autem cum melioribus fratribus, & amicis cœptum iter, alacer tenet. Hanc priuatam victoriam, aliæ subinde communes ceterorum Patrum, ex pertinacibus hereticorum concertationibus, qui passim ad certamen religionis prouocabant, excipiunt. Nec enim dubitabant ardentes Viri, suum vbique caput, pro religione tuenda, in apertum discrimen offerre. Cum vero Regni Galliæ fines egrederentur, quasi vltimam ei dicturi salutem, repurgatos rite animos Confessione, Cælesti Pabulo refecerunt. Lotharingiam ingressi, nouis periculis exponuntur. Nam ea quoque Regio Gallis tùm militibus, qui per hunc Lotharingiæ tractum in Belgium furenter irruperant, redundabat, tam multis abactis prædis, vt itineri se committere ne ipsi quidem auderent indigenæ. Mirabantur vbique populi, qui potuissent è militum manibus peregrini homines elabi, non dum edocti, quantum sit in Dei tutela præsidij. Quippe milites illi, nulla intima religione tacti, nullo metu Dei, sine discrimine, quocunque eos agebat libido, & effrænata audacia, rapiebantur. Inciderunt aliquando Socij in copias totius Exercitus ad Vrbem Metas. Huc cunctis aditibus communitis, ægre tandem Parisiensium Academicorum nomine, qui recta ad B. Nicolai religionis

109 Dictum rusticani hominis, simile vaticinio.

110 Quotidie communicant.

111 Precationes, ac pia colloquia.

112 Tentatur Simonis constantia.

113 Dimicationes cum Hæreticis.

Universidad de Deusto
Biblioteca

ligionis causa contenderent, admittuntur; vbi triduo, dum aliò copiæ se traijciunt, obducto, mox ad eum, quem dixi Sanctum, non sine eius præsidio, ductuque pèrueniunt. Templum in extremis fere Lotharingiæ finibus, qua Germanos attingit, collocatum est; prorsus vt eo nostros, non terra peruenisse, incolæ, sed cælo dicerent deuolasse. Adeo obstructa, atque intercluſa periculis erant omnia. Procedebant inter Germaniæ glacies, feruentibus animis, pedibusque cùm increbrescentibus niuibus, & sæuiente cælo, conquiescendum in diem tertium Basileæ fuit. Est hæc Germaniæ vt celebris, sic infelix admodum Vrbs, in qua prauorum dogmatum contagione serpente, nullum pene vestigium Diuini cultus extabat. Ventitabant ad peregrinos Theologos altercandi gratia, non veritatis indagandæ cupidi; bono vtique succincti Magistro Carolostadio, qui nulli disciplinæ impiæ Magistrorum obstinata fatuitate concederet. Peregrini tamen suis partibus nunquam deerant, siue tempestiuis monitis, ac doctrinis, siue probitatis, ac virtutis exemplis. Itaque cum ex alijs regionibus, quà transeundum erat, tùm ex Germania aduersus hæreticos, non contemnendos consecuti sunt fructus: vt etiam concionator hæreticus, cum de suis dogmatibus contulisset, ad extremum manus dederit. Tale edebant vbique modestiæ, ac sinceræ bonitatis specimen, excellentisque in loco doctrinæ; vt non ab Catholicis modo, sed ab ipsis etiam Lutheranis hospitibus, populisque deprauatis exciperentur humaniter. Ex quibus nonnulli viarum etiam duces, sese comites adiungebant. Tametsi pericula intercurrebant identidem, vt cælestis tutelæ noui milites continenter admoniti, plus adhuc in Deum fiduciæ, animique conciperent. Sexdecim fere passuum millia ante Constantiam, Oppidum est, cuius Pastor, Curioque vxorem duxerat, & filiorum copiosum alebat gregem, pestiferæ, atque hæreticæ sectæ gnarus satis, nec literarum, quantum conijci poterat, prorsus ignarus. Is vespertino hospitum aduentu percepto, sex septemve stipatus incolis de Principibus ad eos venit, de itinere bene fessos, disputationis gratia: commissaque pugna, tantum in ea temporis consumptum est, vt horis aliquot iam transactis, Curio dixerit (placet autem ipsamet verba reddere) En iam nox humida cælo præcipitat, suadentque cadentia sydera cœnam. nam crastina die, volo prorsus domum meam veniatis, & libros, liberosque meos inspiciatis. Cœnemus igitur, & cœnati rursus in certamen veniemus. Placuit consilium: ita tamen, vt cum in eadem ille mensa admisceri se vellet, repugnarent Catholici hospites; quod negarent, licere sibi mensa cum ijs vti communi, qui se Ecclesiæ communione priuassent. Subrisit ad hæc Parochus, & alia ipse cum suis, alia Patres vsi sunt mensa. Qua sublata, rursus instaurata disputatio est, tanta contentione ceterorum, tanta Lainij efficacitate irretientis hæreticum, vt in summas ille redactus angustias, adhuc temulentus, & ebrius exclamarit inuitus, Includor vndique, & vbi verser ignoro. Cui vnus è Socijs, Cur igitur, inquit, eam sectam sequeris, quam tutari tu ipse non potes? qua ille voce, & oratione perstrictus, surgit furibundus, & Patribus minitans vincula, Cras, inquit, in custodiam dabo vos, vt doceam, tutari nec ne

114 Periculo liberantur ductu, vt creditur, Angeli.

valeam sectam meam. Deinde nescio quid Germanicè cum iurgio effutiens, aliò se repente proripuit; perniciem haud dubiè aliquam Patribus moliturus; vt ex his, qui aderant, intellectum est. Erat enim genus hominis tale, vt non minacius dixisse putaretur, quam esset re vera facturus. proinde cauendum monebant omnes, matureque sibi à Patribus consulendum. Hi vero recenti occasione læti, vitas suas iam tum periculis pro defensione Catholici nominis offerebant, vno illo dumtaxat anxij, atque soliciti, ne quid inter se dissidij, mutuæve disiunctionis existeret. Verum ad precationem nocte illa conuersi, in omnem animos firmarunt euentum. Mane albente cælo, ingreditur ad eos Vir procero corpore, furentis Parochi præuertens aduentum, eximia quadam conformatione membrorum, annorum, vt ex ore conijci poterat, plus minus triginta. Is hilariore fronte Patres intuitus, Germanicè loqui cœpit, nutuque significare, illinc ocius facesserent, & se quò duceret, sequerentur. Patres sine mora sequutos, nemine prorsus abnuente, nec quo se duceret percunctante, extra id Oppidum, haud vsitato tritoque itinere, sed cœco, atque transuerso, octo circiter milliaribus in viam regiam, ac militarem educit. Inter ambulandum autem Patres sæpe respectans, suauiterque subridens, ipso oris gestu, ne quid fraudis periculique metuerent, bono animo iubebat esse. Pars porro huius viæ quædam difficilior intuentibus videbatur, quæ tamen ipsa nullis constrata niuibus perfacilis est inuenta. Quidam autem è Socijs, colluſtrans oculis terræ solum, obseruare curiosè cœpit,

an ibi

an ibi tritum, & vsitatum iter esset; & circumspectis omnibus accurate, ne vestigium quidem viæ regiæ, aut transuersi limitis animaduertit. attonitus ergo rei nouitate, quod semita illa magis ardua, nec vllis calcata vestigijs, sine vlla niue, reliquum vero viæ totum esset niue respersum; repetebat subinde secum, Qualis hic tandem Vir, cui adeo notæ tam ignotæ sunt semitæ? Denique in militarem, ac Regiam, vbi iam præeuntium videbantur impressa vestigia, deductis Patribus gratus ille, & peramicus ductor, digito, qua tenendum esset iter, ostentans, alio repente discessit. Quid hac illustrius prouidentia? Creditum à Patribus, sanctum Dei Angelum, præsens in periculum missum, ne quos ad maiora Dei bonitas reseruabat, eos in eo Oppido immaturus interitus occuparet. Id quod Patres argumentabantur ex eo, primum quod dux ille de itinere non rogatus, verum eis monstrasset iter. deinde, quod vnusquisque affirmabat è Socijs, quandam se in præcordijs concepisse fiduciam, tanquam filiorum in Patrem; denique quod ab ipsis repente digressus euolauerat è conspectu. Nec sane mirum, vt quem occultum suorum discriminum comitem quotidie precabantur à Deo, eius tam illustri præsidio, tam euidens tantumque discrimen euaserint. Eiusdem tutelæ fuit, plagam comitis insanabilem, quæ socios vehementer angebat, eorumque tardabat iter, diuinitus persanasse. Res est multorum celebrata literis, nec pluribus retractanda, cum sui cruciandi corporis studio Xauerius arcto sibi lacertos, & coxendices funiculo colligatos fœdo vulnere laceraſſet, vt longius progredi iam non posset; reliquos carissimos socios, quoniam vinculis altius impressis Medicorum ars desperauerat, in preces, vnà conuersos repentinam exorauisse comiti sanitatem; vt postridie ille de cubili surgens, fractos senserit excidisse funiculos; & se morbo liberum, & expeditum ad iter.

115 Xauerius mirabiliter sanatur.

Inter hæc Ignatius, quem supra narrauimus, in Hispaniam Lutetia discessisse, vix prima impresserat patrio solo vestigia, cum spectanda Ciuium oculis præsens obtulit, quæ iam ad aures præuolans fama de absente pertulerat. Reclamantibus consanguineis, paterna domo posthabita, Pauperum hospitium Oppidi Aspeitiæ, cui domus Loyolæa proxima est, ad diuersandum subijt: & cui paratæ iam erant domesticæ mensæ, is ostiatim in vniuersæ propinquitatis oculis quotidiana pabula mendicabat. Hic elementa Christianæ legis multitudini, puerisque tradebat: cum dehortante fratre, quod infrequens futurus esset auditor, vnico se audiente puero fore contentum dixisset. sed numerus ingens & ipse frater intererat. illic hærentes in cœno vitiorum ad virtutum pulchritudinem excitabat, vt vbi per iuuenilem quondam ardorem suo hominibus congressu forte nocuerat, ibi iam ætate maturior consuetudinis sanctitate prodesset. Sacris diebus, & interdum frequentius, conciones habebat, & quidem, cum multitudinem ab multis passuum millibus confluentem templa non caperent, in patentibus campis. Vbi obseruatum est tanquam opus humano maius, trecentorum amplius interuallo passuum, quamuis vocem contendere ob imbecillitatem nequiret, singula concionantis verba ab omnibus exaudita percommode. Alijs quoque admirabilibus signis orationi eius pondus accessit. Namque valetudinem viro iam diu Epileptico, & mulieri contabescenti restituit. adductam quoque Energumenam, vt consuetis Ecclesiæ adiurationibus curaret, edito permodeste responso, se initiatum non esse, tamen oraturum pro ea, precibus fusis, ab iniquo obsessore penitus liberauit. Verum ab vniuerso populo multas vitiorum pestes eiecit, multas sustulit consuetudines prauas, & pias induxit, omnibus carus, & virtutis nomine venerandus. His in studijs menstrua ferme mora cum satis iam virium noti cæli clementia sibi videretur adeptus, ad breue spatium se deduci ab suis passus, ne pertinacius altercaretur, suauissimum virtutum egregiarum odorem relinquens, Pompeiopolim, & Almaianum, Toletumque ad sociorum conficienda negotia pedes, inopsque contendit. Quibus confectis, cum ex antiquioribus in Hispania socijs, qui sequi se vellet, neminem inuenisset, Valentiæ Naui consensa in magno prædonum periculo, quod Aenobardus Archipirata mare Tyrrhenum valida classe infestum habebat, grauius tamen à tempestate periclitatus est. Laceris armamentis, fracto demum gubernaculo, eo ventum est, vt omnes abiecta penitus vitæ spe, mortem timidi expectarent, cum tamen Ignatius conscientiæ bono perfruens, nullo posset pauore tangi. Solum inde non modice angeretur, quod gratia donisque Diuinis non perinde vsus esset, vt debuisset. Gaudebat nimirum Dominus exercere suum militem iam robustum, & sancta plenum fiducia quasi in aciem prodeuntem. Ita-

116 Res ab Ignatio gestæ in patria.

117 Miracula quædam Ignatij in Patria.

118 Per ingentia pericula in Italiam redit.

que

Universidad de Deusto
Biblioteca

que Genuam perlatus vix è maris sospes periculis, dum per Apenninum in Aemiliam tendit, à recta deerrans semita, longiusque sensim sine sensu progressus in eas se induit angustias, vt per abruptas cautes, subiecto torrenti horrifica specie imminentes, genibus, ac manibus reptans; in præceps iam iam ruiturus, ægre demum labore omnium maximo, quos ad eam diem tulisset, euaserit. Ex alijs inde difficultatibus, quæ hibernum tempus niuibus, cœnoque altissimo in solo cretoso vias eius plagæ pene insuperabiles reddit, cum Bononiam emersisset, ipsoque in ingressu fallente vestigio lapsus de Ponticulo in fossam, totus luto contaminatus præbuisset spectantibus risum, etiam factum est, vt emendicando lustrata tantæ, tamque benignæ Vrbis magna parte, ne obolum quidem à quopiam reportaret. Hispanorum tamen receptus hospitio, & paululum recreatus, repetito itinere, Venetias attigit. Hic dum ex conuento sodales expectat, nouis in Domino quæstibus

119 Venetijs egregie laborat, & Iacobum Hozium Societati adiungit.

augetur. Ac præter illustres viros, quos Diuinis suis institutionibus imbuit, & in æternæ vitæ semitas ex errore longo reduxit, alios insuper ad suæ vitæ rationes prope factos, & sibi natos adiunxit. In his Iacobum Hozium Hispanum Malaca oriundum, Baccalaureum, & sacræ scientiæ eruditione florentem, & par nobile Fratrum Iacobum, Stephanumque de Eguia Pompeiopolitanos apprime pios Compluti olim Ignatio cognitos, qui nunc forte ex Hierosolymitana peregrinatione redierant. Hozius quoque satis erat sua sponte ad Diuina propensus; tamen, vt sunt plerumque suspecti, quorum de fama, moribusque detrahitur, non prius B. Patri se committere, eiusque commentationes attingere ausus est, quam ad eius scripta pendenda, quæ à maleuolis carpebantur, nonnullisque in suspicionem praui dogmatis venerant, magnam secum librorum supellectilem comportaret. Verum, vt eas cœpit intimo vsurpare mentis recessu, in eisque cælestes haurire dulcedines, è vestigio remisso rebus mortalibus nuncio, vltro se ad Ignatij ductum, ac disciplinam applicuit. Ignatius vero dum ardentius in dies animas sitit, & totis incipit celebrari Venetijs, en alia exoritur, Satana aspirante, tempestas. Spargitur in vulgus rumor, errare eum profugum toto orbe terrarum: statuam eius veluti infamis, ac pestilentis

120 Accusatur, & honorificum innocentiæ testimonium reportat.

hæretici in Hispanijs, & Gallijs publice concrematam. Ea res ad Apostolicum delata nuncium (is erat Hieronymus Verallus, qui postea Romanæ Ecclesiæ renuntiatus est Cardinalis) Beatum Virum impulit, vt ad eum nec appellatus accederet, causæque cognitionem prior posceret: minime dissimulandam silentio ratus tam iniquam, inchoata iam Societate calumniam. Extorsit quod petebat, & post accuratam disceptationem, lata est pro æquitate sententia. Ea ad hodiernum vsque diem Romæ in publicis tabulis asseruatur, testimonium innocentis Ignatij, monumentum virtutis. Quo ex tempore

121 Conciliat Societati Gasparem Doctium.

Gaspar Doctius is, qui apud eundem Nuntium Auditoris partes agebat, impense fauere cœpit Ignatij rebus, eiusque ad instituta sic affici, vt ea complecti quarto à confirmata Societate anno decerneret. Sed cum alia denique mens esset Dei, Lauretano Deiparæ Templo præpositus, eundem in Societatem animum, & amorem, quem initio susceperat, conseruauit. quam quanti faceret, plurimis quoad vixit, officijs, & ijs non vulgaribus declarauit. Hac tempestate functus Ignatius, nihil de suo erga homines studio, præstantique erga animas charitate remisit, sed velut ignis flagrantissimus modicis iniectis aquis

122 Agit familiariter cum Io. Petro Carraffa, qui deinde fuit Paulus IV.

exarsit acrius. Egit inter alios familiariter cum Io. Petro Caraffa, cui postea Ecclesiæ Catholicæ gubernacula Diuina detulit prouidentia, & Paulus Quartus est appellatus. Is & nobilitate generis, & literarum eruditione, & alijs Dei muneribus spectatissimus, Theatino Archiepiscopatu relicto, cum alijs tribus æque pijs, ac nobilibus Viris Clericorum Regularium Ordinem, quos ab Archiepiscopo ceteris clariore, Theatinos nominant, recens condiderat. Vnde factum est, vt Societati quoque nostræ, quæ item Clericorum ordo est, idemque sub tempus apparuit: nec vestium magno discrimine distinguitur, nomen idem Theatinorum multis locis adhæserit. Ceterum Io. Petrus priusquam vsu aliquo, consuetudineque mores calleret Ignatij, falsis criminationibus adductus, vt erat in his, quæ ad Orthodoxam fidem pertinent seuerus, & acer in primis censor, minus eius fauere causæ, in ea quam diximus, suspicionis procella visus est. At Ignatius non præsentibus modo coram salutarem nauabat operam; sed absentibus quoque per literas consulebat. quarum vnius caput, vnde appareat de Exercitationibus spiritus quid Beatus Pater sentiret, non inuidendum est posteris. Ad Emmanuelem enim Mionam Sacerdotem

132 Quanti æstimaret B.P. Exercitia spiritualia.

grauissimum, quo vsus ipse quondam Compluti Confessario erat, Parisios scripsit his verbis.

verbis. Magnopere aueo cognoscere quemadmodum res tibi processerit: neque id sane mirum, cum tantum tibi in re pietatis, nempe vt Parenti filius, debeam. Cuius etiam egregio amori, tamque prolixæ voluntati, quam in me habuisti semper, ac re ipsa comprobasti, vt respondere: atque in hac vita aliquam gratiæ partem referrem, rogaui te, vt ad mensem Exercitia susciperes sub eo, quem nominaui: atque adeo ipse facturum te recepisti. Precor igitur id si expertus es, ac probasti, ad me perscribas ad Dei obsequium. Sin autem expertus non dum es, per eiusdem amorem, ac reuerentiam, & acerbissimam necem, quam causa nostra obijt, peto, quæsoque, vt in ea te des. Tum vero, si te facti pœnituerit, præterquam quod pœnam nullam recuso, putato me planum, & irrisorem, & irrisorem quidem personarum, quibus tantum debeo. Iterum, atque iterum, & quoties valeo, ob Dei obsequium id ipsum flagito: ne ad vltimum Diuina Maiestas requirat ex me, quod non vrserim, neque cunctis meis viribus postularim, id quod in hac vita equidem possum sentire, & excogitare optimum, tum vt homo sibi ipsi proficiat, tum vt fructus ferat, prositque, & proficiat alijs multis. Quod si priorem ob causam necessarium tibi non sentias, præclara cum æstimatione comperies, quantum ad posteriorem conducat. Venetijs Kal. Non. 1536. Hanc Beati Patris cohortationem, commendationemque Exercitiorum, haud frustra fuisse docuit eiusdem Mionæ tandem ad Societatem ipsam accessus, magnoque cum exemplo præstantis virtutis in ea peracta vita.

Universidad de Deusto
Biblioteca

HISTORIAE SOCIETATIS IESV.

Liber Secundus.

HIC erat Venetijs Ignatij cursus, cum ei sexto Idus Ianuarias anni 1537. ad victoriam structæ calumniæ, veluti gaudij cumulus accessit saluus Sociorum aduentus non eorum modo, quos Parisijs in digressu reliquerat, sed insuper aliorum, quos eo absente, pepererat Faber. Ergo hi demum omnes in vnum pariter coeuntes, post dulces amplexus, & mutuam inter sese gratulationem, & plurimas Deo gratias actas, primum Hierosolymitanæ profectionis consilia renouant; deinde ad summum Pontificem iter destinant: à quo & eius ad sacros Ordines voluntariæ Paupertatis nomine, & potestatem prædicandi Hierosolymis Euangelij, supplices petant. Verum quoniam per anni tempus, acerrima sæuiente hyeme, haud ita commodum iter erat in Vrbem, interea ne cessarent, suoque vt posteros docerent exemplo, quibus tandem experimentis, in hanc Societatem sibi aditum aperirent, duobus publicis valetudinarijs tota Vrbe florentissimis, in quibus, & corporum pariter, & animorum periculis ocurrerent, bibertiti, in eo quod continet insanabiles, & in eo, cui à Beatis Martyribus Ioanne, & Paulo nomen est, partim misericordiæ distinebantur officijs, partim purgandis rite pectoribus operam dabant. Quæ quidem omnia tanto ab eis gerebantur ardore, quantum postea relicta tot annos in ea Vrbe vestigia declararunt. Sane id spectaculum Ciuium in se oculos conuertebat, admirantium, & eximiam externorum hominum in alieno solo pietatem, & modestiam animi tantam, vt munia, vel contemptissima inter curandos Christi pauperes, non modo non refugerent, aut exhorrerent, verum etiam vltro sibi deposcerent, ac mira quadam alacritate præstarent. Cernebant perforata vlceribus corpora, non minus ad aspectum fœda, quam ad olfactum grauia, nudis ab eis manibus contrectari, suorum complexu corporum, dum lectos sternerent, excitari iacentia, & in stratis eadem reclinari. Imo à quibusdam ad horrorem naturæ vincendum, ipsam exsugi stillantem saniem, & fœda lepra respersos, tectoque Valetudinariorum exclusos in suo lectulo collocari, nulla contagionis suspicione solicitis, nullo metu perterritis, eminente in primis Francisci Xauerij magnanima charitate. Quid memorem orationis solatia mœstis ægris adhibita? nocturnas actas apud egentissimum quemq, vigilias? mortuorum corpora ad sepulturam rite cohonestata, eademque humo, quam suis manibus effoderant, pie obducta? Non poterat diutius in tanta humilitate delitescere Virum virtus, vt etiam Satanas eam prodere, Deo sit cogente, compulsus. Inter fœminas, quæ tùm cibos parabant ægrotis, Energumena erat. Hæc toruo oculorum obtutu, & conuicijs verberans Patres, ministerij gratia culinam ingressos, Versa ad eos, qui præsentes aderant, Vos, inquit, quod genus hominum istud sit penitus ignoratis. Hi magni sunt Viri, & multa doctrina præditi. qui ne huc aspirarent, valde equidem, sed frustra contendi. Paulo post, cum iterum vnus è Patribus culinam intrans immensis fœminæ vociferationibus exciperetur, blande eam lenire, ac permulcere cœpit. Illa vero corripuit gradum, & vt in ignem se inijceret comparabat, sed ne cogitata perficeret, alia fœmina præsens inhibuit. Illa vero corpus à tergo totum conglomerauit in vertebram, vt suo semper hærens vestigio, subiectas prope flammas capite retorto, contingeret. Eadem subito in suum erecta statum vociferationibus terruit omnia. Patres autem tanto acrius munera illa misericordiæ, & humilitatis vrgere, quanto ea molestiora Satanæ, iucundiora

1 Primi Patres Venetijs in valetudinario ægris ministrant.

2 Energumena Patrum virtutem aperit.

3 Ceteri Patres Romam discedunt: Ignatius Venetijs subsistit.

ra Deo, & gratiora sensere. Quibus dum ad admirationem vsque trimestri fere spatio se continent, postea cohortante Vere, Romam iter intendunt, vno excepto Ignatio: qui satius duxit, siue ad ea, quæ parta erant custodienda, siue ad ea, quæ ad nauigationem spectabant, expedienda, continere se Venetijs. præsertim quod in Pontificia aula versabatur Ioannes Petrus Carraffa, in exitu superioris anni, in Cardinalium numerum cooptatus, qui vt dixi, Venetijs ei non fauerat, & Petrus Ortizius Caroli Cæsaris in causa Matrimonij Catharinæ eius matertere, quam Henricus Octauus repudiarat, apud Pontificem procurator; quem Parisijs autorem fuisse docuimus, vt acerrime in Ignatij ipsius mores, atque doctrinam, id quod etiam discedens commendarat amicis, inquireretur. His igitur ne quam sua præsentia aduersandi initijs rerum communium, antequam veritas corroboraretur, ansam præberet, consedit Beatus Pater Venetijs. Reliqui vero, vt è Gallijs in Italiam, ita Venetijs Romam suis se pedibus contulerunt. terni faciebant iter, cum Hispanis permixti Galli, cum Laicis Sacerdotes, omni subsidio itineris spoliati, emendicatoque parce cibo, nec tamen intermissis, seu anniuersarijs dierum quadraginta ieiunijs, seu quotidiana Synaxi. Somnum in imparatis pauperum Xenodochijs modo inter paleas, modo inter præsepia, sæpeque toti imbribus madidi, fessique captabant. Paupertas adeo eis suauis erat, vt eam sine multis, & magnis incommodis nullam ducerent. Tantum autem cogebant cibi, de crastino nihil soliciti, quantum præsens necessitas compellebat. In hospitio mendicos, in itinere Viatores instituebant. Iter ipsum, soli cum essent, magnam partem in sanctorum rite precibus implorandis, psalmorumque canticis conterebant. Ergo qui tam durum vitæ genus, tamque humile contemplabantur, ignari, quid in humanis pectoribus possit Deus, suspicabantur eos in proxima Vrbis direptione, quæ Clemente Septimo Pontifice Maximo antecesserat, fuisse versatos; ac proinde durissimis supplicijs piaculum suum luere; & absolutionis gratia ad pedes properare Pontificis. Venetijs Anconam versus egressi, ad Adriatici maris oram biduum, triduumvè sine vllo fere cibo (neque enim locus vllus, vbi corrogare stipem possent, Rauennam vsque se obtulit) exegerunt, deficientibus præ labore viæ, cibique desiderio corporibus: cum tamen aliorum quisque magis, quam suis incommodis angeretur. tanta in eos flagrabat charitas, tantus amor. Vbi paulum conquiessent, & Diuina potius ope, quam humana (perexigua enim inuenta est esca) virium aliquid, aut potius anhelitum recepissent, ad cœpta peregrinationis reuertuntur incommoda. Vix itinere repetito, fluuium offendunt maximis, ac perpetuis imbribus, mille circiter extra alueum passibus exundantem. Cumque nummorum nihil esset, vix importunis precibus à portitoribus extorserunt, vt in alteram se fluuij partem, ripamque transueherent. Is cum plana camporum longe lateque stagnasset, diu nudis peditibus fuit per altas aquas ingrediendum. Noctu igitur Rauennam madidi, fameque enecti perueniunt, nullo per eum diem, præter panis frustulum, sumpto cibo, cum tamen pridie nihilo lautius accubuissent. Illud tamen commodi in tantis incommodis haustum est, quod Ioannes Codurius, qui laborabat è pedibus, valetudinem ipsa ærumnarum perpessione recuperauit. Rauennæ publico in hospitio cum pauperibus diuersati, & pauperum pasti more, congruis etiam cœnæ cubilibus sunt excepti, squallore, pedoreque obsitis, quæque fatigatos artus non ad quietem allicerent, sed quieti iam traditos nouis laboribus exercerent. Sordibus scatebant omnia, & mordacissimæ bestiolæ notis vndique excitatæ pabulis fodicabant artus sopori iam deditos, ne quietem defatigati conciperent. Quarum ego rerum commemorationem, quanquam ad commendationem præclaræ virtutis, valet illa quidem plurimum, tamen ne quid habeat iniucunditatis Oratio, non inuitus omitto. Rauenna postridie relicta, cœlo adhuc nubibus tetro continuabant iter. cumque intumescentibus passim fluuijs, transitum negaret inopia, cogebantur æris loco, calamariam modo thecam cum atramento, modo linteos thoraces portitoribus elargiri. sed crebris intercursantibus Anconam vsque fluminibus, imbribusque, actuariolum sine vllo cibo, potuque, ac sine vllo ære conscendunt. Anconam vero ipsam intra lucem, noctemque delati, portorium exigenti Nauar-

4 Ratio itineris.

5 Ærumnæ grauissimæ.

Universidad de Deusto
Biblioteca

cho, cum soluendo non essent, vix ab iracundo homine impetratum est, vt vnus è socijs è Nauigio lapsus, debitam emendicaret in vrbe pecuniam. Ac breuiore mora oppigneratum Bibliopolæ Breuiarium est; acceptoque pretio, reddita sua Nauarcho merces: tùm recta omnes in Xenodochium, deinde tota Vrbe dispersi, ad hominum captandam misericordiam. Qua in humilitate, charitateque se vicissim 6 acuebant, & inflammabant, materiamque sibi mutuo Deo gratulandi, & benedicendi præbebant. Ex ijs vnus, dum stipem in foro corrogat, & Socium alium non procul aspicit, tunica alte succinctum, nudisque pedibus in emporio, modo ab hoc raphanum, modo ab illo olera mendicantem, tali spectaculo repente commotus, reputare secum ipse cœpit eximiam sui Socij in tanta humilitate doctrinam, excellentis acumen ingenij, rara munera, ac dona naturæ, quibus ille magnam sibi gloriam perfacile posset apud homines, si inter eos versaretur, ac degeret comparare; tacitusque in ea cogitatione defixus incredibiliter affici cœpit, & se prorsus indignum tam sancta hominum societate sentire. quæ res postea quo frequentius ad animum recurrebat, eò se acrius sentiebat incendi, talique hominum societate capi. tanti est, propositam ante oculos disciplinam fraternæ virtutis, non oscitanter aspicere. Ergo ex humili illa conquisitione nummorum, tantum pecuniæ comportatum est, vt non solum hilari, frugalique mensa famem suam vniuersi depulerint, verum etiam vnde breuiarium repignerarent, habuerint. Tandem ad augustam Lauretanæ Virginis ædem peruentum; in qua biduo, triduove in piarum rerum commentatione consumpto, Romam eodem patientiæ proposito, eadem constantiæ alacritate discedunt. Nihil enim hoc antecedentibus mitius iter. Rursus alto cum cœno fuit, crebrisque cum imbribus colluctandum. Acciditque 7 nonnunquam, vt Socij tres, cum iam bini, ternivè seorsim, quo facilius necessariam tuendæ vitæ stipem emendicando colligerent, ambularent, inani ventre, pleno autem imbribus dorso, & cœno obliti, totum traducerent diem. Iam Tolentinum cœcis tenebris introierant, cum spe quærendi de more cibi sublata, Simoni Rodericio gradienti per cœnum, fit obuiam quidam obuoluto capite, qui prehensam eius explicat manum, impositisque silentio nummis, iterum complicat, & abscedit. Simon adaperta in Xenodochio manu, reperit quantum ad pauperem cœnam, satis esset argenti: & vna cum Socijs collaudat Domini prouidentiam. Cœnatum est pane, vino, caricis, & sua quoque portio Christi pauperibus reseruata; adeo erat in amoribus paupertas. Aperiat ad hæc exempla posteritas oculos. Nam idcirco in his commemorandis multi sumus, vt quibus itineribus Maiores nostri ad sanctitatem niterentur, inspiciat: nec ab eorum ardore, virtuteque degeneret, quorum in labores sine laboribus introiuit. Iam qui supererant ad Vrbem vsque diebus pari tractis inopia, vt in eius venère conspectum omnium oculis forte recentis, eam eminus venerabundi salutant, telluremque Deo quodammodo sacram, quæque tot sanctorum corporum aceruis, tot Martyrum sanguine redundaret, cum eximio omnes pietatis sensu, tum etiam Lainius nudo pede succedunt. Mox ad limina sanctorum Principum Apostolorum, totis animis, corporibusque prostrati, cum pro re bene gerenda Dei clementiam prece solicita fatigassent, ad suæ quisque nationis diuertit hospitium. Cum vero frequentantibus religiose Templis, serendis inter homines de pietate sermonibus, frugalitate, modestia, summæ denique innocentiæ, & sanctitatis edendis exemplis in hominum venissent ora; Exciti fama curiales Hispani aliquot opulenti, Patres confestim omnes in hospitium sancti Iacobi recipiendos curant; negantes suæ esse dignitatis, nationisque committere, vt tales, tantique Viri tota Vrbe precario cibum quotidie quæritent: simulque eos, quotidianis submittendis epulis, omni victus procuratione leuant. Petrum etiam Ortizium, quem aduersarium suspicabantur in primis, valde sibi præter opinionem propitium, placatumque, Deo cor hominis immutante, reperiunt. qui Patrum aduentu cognito, Pontifici Maximo statim nunciat (is erat, vt dixi, Paulus Tertius è gente Farnesia) nouem Parisienses adesse Theologos, qui paupertatis obseruantissimi, magnaq; sui expectatione inter homines concitata, Hierosolymam cogitarent

8 Lainius Romam pietatis causa nudis pedibus ingreditur.

9 Petrum Ortiziũ præter spem habent fautorem.

rent. Pontifex cum hæc placidis auribus excepisset, iussit eos in posterum diem cum alijs aliquot euocari Theologis, qui super mensam de religione dissererent. Is enim erat ei Pontifici mos, vt audiendis inter epula Sapientibus, vnà cum corpore simul animum pasceret. Iam qui circumstabant Vrbani Theologi modo ex hoc, modo ex illo multa rogabant, rogantibusque satis à Patribus cumulateque factum est, ipso quoque applaudente, & gaudente Pontifice. Sublata mensa ad pedis osculum deuoluuntur. quos Pontifex passis brachijs, quasi cunctos pariter amplexurus, Magnam, inquit, capio animo voluptatem, cum istam literarum eruditionem, in tanta animi demissione contemplor, si quid vobis opus fuerit, quod quidem ad me spectet, libens dabo. At illi, Benedictionem, inquiunt, Beatissime Pater, potestatemque nauigandi Hierosolymam, supplices postulamus. Et hæc, inquit, Pontifex libens largior. Hierosolymam tamen vos, non arbitror profecturos. Quæ sane sunt à Pontifice dicta, vel quia Venetos non ignorabat arma contra Turcas parare (nam & is postea vna cum Cæsare, Venetisque contra eos fœdus inijt) vel cœlesti aliquo instinctu, nauigationis impedimenta præsensit. Socijs etiam non dum sacris initiatis, suscipiendi sacros ordines potestatem quocunque ab Episcopo, vel Antistite fecit, tribus proximis diebus festis continenter. Ab eodemque Pontifice, rogante nemine, pecuniam semel atque iterum acceperunt. Ea postea cum alia Hispanicæ Nationis liberalitate coniuncta, summam aureorum ferme decem supra ducentos expleuit: qua Venetias in vsum votiuæ peregrinationis traiecta, ipsi Romæ quotidianum sibi victum, mendicorum instar, non sine eorum, qui disputationibus interfuerant, admiratione, quærebant: pauloque post inanes; egentesque Venetias, quemadmodum antea venerant, reuertuntur. Hic singularibus officijs, & paterna charitate ab Ignatio excepti, quo se acrius in virtutis exercitatione probarent, & qui sacris initiandi erant, ad sacros ordines compararent, denuo se se ad vsitata Nosocomiorum munera, ad exeuntem vsque Iunium, non mediocri tum suo, tùm Ciuitatis commodo retulerunt. Quo tempore, cum ad Apostolici Nuntij pedes, is erat, quem dixi, Verallus, perpetuæ paupertatis, & castimoniæ vota, vnà omnes vndecim nuncupassent, qui consecrandi Sacerdotes erant, per omnes ordinum gradus ad Sacerdotij fastigium prouehuntur; Mense Iunio, ipsis præcursoris Domini Natalitijs, tanta Arbensis Episcopi initiantis animi voluptate (is erat Vincentius Negosantius Fanensis, Vir & virtute clarus, & genere) vt ritus inter eiusmodi, qui tamen erant illi pro suo munere satis crebri, nihil vnquam simile se testaretur expertum. Quod ille merito Diuinæ gratiæ, quæ tum solito vberior, pleniorque descenderet, acceptum retulit. Verum tantarum apparatu rerum, ornatuque munitis, nulla tamen in Palæstinam transmittendi facultas offerrebatur; cum iam graui inter Solymanum Turcam, Venetamque Rempublicam orto bello omnis peregrinorum, atque institorum nauigatio conquieuisset. Res fuit hominum obseruatione digna: vt cum peregrinorum in ea loca traiectio, nec multis annis ante, nec multis item post ad annum huius seculi septuagesimum intermissa memoretur; eo tamen anno omnis sit in Palæstinam aditus interclusus. Nimirum declarabat etiam tum suam Dei bonitas prouidentiam, quæ cum occultissime suorum peregrinorum gressus ad altiora quædam, quam ijs ipsi spectarent, putarentvè, dirigeret; eorum & fixa consilia, & institutum prope iter abrupit, ad aliaque longe præclariora, consilio meliore conuertit. Ergo spe destinatæ nauigationis abscissa, & si voti religione soluti videri iam poterant, tamen ne qua prorsus religio solicitaret animos, placuit post acceptum Sacerdotij decus, non se continuo commouere Venetijs, sed illic terendis Nosocomiorum liminibus, vsque ad anni vertentis extrema, quemadmodum Parisijs conuenerat, expectare. Id consilium satis ex se pium, prudensque in aliud postea commodius, salubriusque commutatum est. Nam charitatis apud ægrotos, & humilitatis crescente palæstra, cum animaduerterent extremo Iulio modicum temporis superesse, siue ad primitias Sacerdotalis ordinis Diuinæ Maiestati libandas, siue ad colligendam quodammodo mentem, valetudinariorum occupatione distractam, salutare admodum visum, Ciuitatis vitare frequentiam, & in finitima Venetorum Oppida alios aliò dispergi, vbi & piæ precationis studio sibi iam vacarent attentius, & quotidiani mendicitate pastus,

10 Adeunt Pontificem.

11 Impetrant, quæ volunt.

12 Venetias reuersi sacris initiantur ordinibus.

13 Intercluditur nauigatio in Palæstinam.

14 Distribuuntur Patres in loca circa Venetias.

Universidad de Deusto
Biblioteca

pastus, subitisque in foro concionibus, cùm interiori, & domesticæ sanctitati, tùm externorum vtilitati consulerent. Interimque si quis forte restinctis bellorum incendijs, Hierosolymam pateret aditus, Venetias è propinquo, vnà omnes accurrerent. Ignatius igitur cum Fabro, Lainioque Vicentiam: Xauerius, ac Salmeron in Montem Celsum, Oppidum Patauio distans milliaribus non plus quindecim: Codurius, Hozæusque Taruisium: Claudius, & Simon Bassanum: Paschasius, & Bobadilla Veronam distributi sunt. & quo se arctius secessu ipso locorum, diuina cum mente coniungerent, humiles ad habitandum casas proximis in suburbijs, ruinosas plerasque, & cæli patentes iniurijs, ab interuentoribus tamen vacuas, consulto deligunt. Hic dum emendicato, tenuique cibo victitant; dum mutua obedientia, facta vicissim alterius in alterum per hebdomadam potestate, veræ student humilitati, dum diurnis, nocturnisque precibus operam dant, dum breues somnos abiecto in stramine de solo carpunt, tandemque corpus suum verberum acerbitate castigant; quadraginta dierum spatio simillimam Angelorum vitam inter mortales egerunt. Quo dierum elapso numero, tanquam cælestibus grauidati muneribus, cum iam iamque quod breui parerent, parturirent (nec enim ad vnius contemplationis otium, sed ad sua bona communicanda cum proximis vocabantur) ex cœcis illis antris, latibulisque suis in lucem Vrbium repente conuolant, & celebritatem, quam tantisper oderant consectati, populum ex editiore loco voce, gestu, pileo conuocant. Maximus vndique omnium hominum fit concursus, sed tanquam ad ioculatores, non concionatores; & oblectandi sui gratia, risusque captandi, non compungendi animi, & commutandi: inuitante præsertim ipso oris habitu neglecto, atque inculto, & peregrini maxime insolentia sermonis. Verum vt animaduersum est seuere, serioque agi, nec iam locum esse facetijs, ac iocis, sed lacrymis, atque singultibus; tum demum petulans turba, & quod genus esset hominum, quod deridebat, agnouit; & nihil offensa squallore vestium, barbaroque sermone ad grauitatem se ipsa composuit, eos denique veros Christi admirata præcones, quorum præceptis saluberrimis, sobrias cogitationes momento suscipere. Magna omnino commutatio fiebat in vulgus, cum ad orationis ardorem accederet hospitum continentia, qui nouo quasi miraculo non modo nihil ab auditore poscebant, sed respuebant oblatum. Hinc nimirum laudabilis illa, & retinenda vbique Societatis consuetudo, vt in medijs foris, atque plateis desides hominum mentes, diuinis ex improuiso sermonibus quodammodo circumuentas erudiat, & ad pietatem informet; & qui perraro ad sacras ædes accedunt, eos verbo Dei, nec opinantes inuadat, & à flagitijs, ac sceleribus ad sobrietatem, ac recte facta traducat. Enituit in sua cuiusque Prouincia pietas, & singularis virtus, vt etiam incitatiore ad eam cursu, quorumdam periclitata sit salus. Ignatium, Lainium, & Simonem in assidua suorum corporum vexatione, ac contentione laborum, flagrantissima æstate præsertim, graues corripuere febres. Ignatioque insuper permolesta erat ex crebris lacrymis lippitudo; Simonem autem Bassani apud Antonium quemdam Anachoretam, pium admodum senem (nam illuc se cum Iaio receperat) adeo vehemens exagitabat morbus, vt eius Medici saluti diffiderent. eandem quippe vitam, ac diu ille exercitatus athleta, austeram scilicet ambo ducebant. victu arido, duroque, & robore pro cubili contenti, laboribus pro more hospitis frangebant corpus, cum vicinos quoque interdum fundos circumducto senis asello ad emendicanda alimenta obirent: &, si quid aliud operis, muneriſque suscipiendum erat, obuia charitate præriperent. Ergo attritis ad vltimum vsque discrimen Simoni viribus, nihil prius Ignatio fuit, quam vt ad ægrotantem Socium, vnà cum Fabro se consolandi causa conferret. Cura igitur ægrotantis Lainij longe minore cum periculo decumbentis, Vicentinorum quorumdam pietati commissa; ipse febribus adhuc implicitus, Bassanum pedibus, vnà cum Fabro passuum millibus ferme triginta contendit tanta celeritate, vt Faber admiraretur. Simonem; vt suis excepit amplexibus, bono animo esse iussit, haud obscure significans eo morbo nequaquam ipsi moriendum esse. Et quoniam sua toga vestitum, & super asseres iacentem reperit, dedit operam, vt per Anachoretam illum conquireretur lectulus, in eoque detracta veste collocaretur ægrotus. Exinde melius

15 Genus vitæ Patrum in hoc secessu.

16 Adiuti & Proximi.

17 Nonnulli Patrum ægrotant.

18 Charitas Ignatij ægroti dum properat ad Simonem grauius ægrotantem, quę & prædixit sanandum.

melius factum est ægro, & mox etiam salus ipsa penitus restituta, vt vim eximiæ charitatis agnoscas, quæ vt velox tanto interuallo aduolauit ad ægrum, ita & præsens liberationem morbi attulit. Cuius exitum rei, ne de miraculo posset ambigi, Ignatius ipse cum se ad orandum in itinere contulisset, comiti suo Fabro ex oratione prædixerat. cui & tum Faber Socij, & Simon ipse quamdiu vixit, vitam suam acceptam retulit. Hoc signum atque prodigium sequutum est aliud, ad continendos in susceptæ religionis sententia posteros haud minus efficax. Cum enim è tribus Ignatij socijs Fabro, Claudio, Simone vnus in arrepto proposito vacillaret, spectro inusitato perterritus, confirmare animum cœpit. cuius nomen ne quid forsitan in illa Sociorum paucitate offensionis haberet, silentio inuoluendum, nostris Maioribus visum est. sed licuit posteris de eo, quem proxime nominauimus suspicari, vt eidem sit salus animi per Ignatium reddita, cui fuerat corporis. ferunt cum quatuor isti ab hospitio Anachoretæ digressi, Bassani consedissent, hæsitantem fratrem solitudinis amœnitate pellectum, huius actuosæ vitæ labores cum illius otiosæ quiete; & huius pericula cum illius, vt ei videbatur, tuto perfugio cœpisse conferre, ancipitique distractum animo, instituti sui magnitudinem expaueſcere. ita maritimo velut æstu iactatum ad Anachoretam consilij causa voluisse reuerti: sed vix pedem extulisse domo, cum ei semel atque iterum Vir occurrit armatus, qui truci aspectu, strictoque gladio minitans exeunti, pedem referre coegerit, nec prius insequendi finem fecerit, quam ille præcipiti cursu in Ignatij refugit amplexum. Obstupescentibus vbique incolis, qui cum pauore fugientem cernerent; eum tamen; quem fugeret, non videbant. Ne illud quidem ad confirmandas Sociorum mentes miraculo caruit. quod cum ad solitarium illum, quem modo dixi, Simonis videndi causa, vnà cum Fabro se contulisset Ignatius, senex dum curiosius hunc obseruat, exteriore fortassis specie, suæque vitæ norma animi eius metiens sanctitatem, statuit nihil in eo singulare inesse, nihil quod admiratione admodum dignum videretur. Sed bonæ, ac simplici hominis menti nequaquam permisit Deus errorem diutius insidere. Solito vehementius illuxit oranti, plane vt intelligeret, quem parui ipse faceret, eum Apostolico plenum spiritu virum esse, & ad multorum salutem Vas electionis electum, puderetque iam senem leuitatis suæ, quod & euulgare postea non erubuit. Documento insigni, quam non sit temere de Dei famulis ferenda sententia. Idem narrabat, cum in domum suam neminem prorsus admitteret, multorum iam exemplis, qui suis votis minime respondissent, edoctus; in admittendis tamen illis, quos dixi, Patribus, tam se facilem pronumque sensisse, vt eos sine scelere non auderet excludere. Porro amœnus ille secessus Anachoretæ, post annos aliquot ad nos translatus, velut nostris vsibus minus aptus, Capuccinis Patribus est relictus. Non dum destinatum à Patribus expectandæ nauigationi tempus abierat, cum omnes ad Ignatium veluti ad Parentem Vicentiam prima apud eum facturi sacra, deque communi re acturi conueniunt. Sacrificatum est ab omnibus præter quam ab Ignatio, & Rodericio; quorum hic paulo post Ferrariæ; alter autem tanti mysterij reuerentia pauidus, laxiorem ad apparatum animi sumpsit diem: multoque post Romæ in æde Sanctæ Mariæ ad Niues, ad ipsa vagientis Christi cunabula, eius natali nocte, suas quoque Deo primitias vltimus obtulit. Habitabant Vicentiæ, vnà simul in Cœnobio suburbano, quo se antea B. Pater cum Fabro, Lainioque receperat, bellorum olim euerso turbine, & reuulsis foribus, ostijsque, ventorum flatibus vndique peruio. Palea lectum præbebat, pabulum mendicatio. Ergo ex eo numero duo, quod necesse erat in morbum lapsi, publicum in Nosocomium, vastum illud quidem, & satis amplum, sed patens vndique, transportantur. Hic perangustum nacti lectulum, vix vtriusque capacem, præclaram eodem tempore patientiæ, paupertatisque materiam nacti sunt, auctis sibi inuicem inter angustias, & morbi difficultates, incommodis. Suadebat tamen vtrique virtus, & mutuas tolerare molestias importuni frigoris, seu caloris, & sibi quoad poterant vicissim parcere, nec suæ magis necessitati seruire, quam fratris. sed ab humana desertis ope, & rebus pene omnibus destitutis, affuit, vt fere fit, repentinum de cælo solatium. Nocte intempesta alteri eorum (is erat Franciscus Xauerius) qui se vigilem putabat esse, inclytus Ecclesiæ Doctor Hieronymus, cuius ille studiosus in primis erat, spectandum specie graui, ac veneranda se obtulit, eumque peramice consolans, Tu, inquit, hyemem insequentem Bononiæ perages, & multis ibi laborum procellis,

19 Vnus Sociorum terribili viso confirmatur in Vocatione.

20 Anachoreta virtutem præstantem B. Ignatij diuinitus cognoscit.

21

22 B. Xauerius ægrotanti S. Hieronymus apparet, & quædam prædicit.

Universidad de Deusto
Biblioteca

cellis, incommodisque iactaberis. Deque tuis Socijs alij Patauium, alij se Romam transferent: alij item Ferrariam, Senasque concedent. fidem visi fecit mire ad verbum expleta prædictio. Nam & ipse Xauerius, cui obtigit cum Bobadilla Bononia, in magna rerum omnium inopia quartana iactatus, vehementissimos in eo morbo labores tulit: quibus adeo deformatus est, eamque subito contraxit maciem, vt effigies quædam videretur spirantis mortui; & distributis per Italiam Patribus, ea ipsa, quam Beatus Hieronymus indicauerat, sociorum, cunctis adhuc vaticinationis ignaris, distributio facta est. Cum enim in vnum omnes coacti locum de Palæstina rursus peregrinatione quæsissent (nam adhuc classibus æquor infestum spem profectionis ademerat) de communi sententia decernunt, vt id spatij, quod ex votis conceptis reliquum erat, ne incensi semel animi cessatione torperent, fructu etiam vberiore traducerent. Itaque

23 Distribuuntur Patres in Vrbes aliquot Italiæ,

præcipuis Italiæ Vrbibus, inter se descriptis, præsertim ijs, quæ studiorum sedes essent, & frequentissima iuuentute florerent, alij aliò discedunt; in id interim totis animis excubantes, an alios aliquos ad eadem instituta Deus acciret. Bononiam igitur Xauerius, & Bobadilla, Senas Salmeron, & Paschasius; Ferrariam Iaius, & Rodericius: Codurius, Hoziusque Patauium destinantur. Ignatius minus iam impedimenta formidans, vnaque Faber, ac Lainius Romam iter intendunt, vt sese Romano Pontifici cæterorum nomine, ad Catholicæ fidei propagationem, & animorum lucra, quemadmodum Lutetiæ vouerant, consecrarent. Verum prius quam se ipsi disiungerent, mutuoque

24 Primæ viuendi leges, quas sibi præscripserunt.

distraherent, quò paratiores ad animorum causas accederent, legibus se quibusdam adstringunt, quibus sancte, constanterque parerent. Ac primum quidem, vt suum illud perpetuo teneant, ne quid nisi ostiatim emendicatum ad vsus vitæ necessarios vel exigant, vel accipiant: ac ne alias qui lem ad diuersandum ædes, præter publicas hospitales domos perquirant. Deinde, vt ad tuendam concordiam, tum etiam ad Christianæ humilitatis, & obedientiæ palæstram, mutua sibi officiorum vicissitudine, alternis famulentur hebdomadis: idque seu publice, vbi habenda sit concio, & tale aliquid ceteris inspectantibus peragendum; seu priuatim, vbi ad se vicissim regendos temperatione sit opus. Ad hæc in concionibus illud antiquissimum semper ducant, vt in auditorum pectoribus studium virtutis ingenerent, & odium acre vitiorum. Decalogi, Ecclesiæque præcepta perdiligenter enucleent, & ad ea seruanda sempiternis, aut superum præmijs obijciendis impellant, aut Inferorum supplicijs; omninoque intelligant sibi magis agendum ad populum ardore animi, atque oculorum, quam oratione composita, delectuque verborum. Postea etiam imbecillam ætatem, rudemque plebem Christianis moribus, ac præceptis informent: cupientesque sua enuntiare peccata, faciles auscultent, & in omni pietate confirment. Inter hæc vbi satis, superque publicis muneribus factum sit, curarum aliquid ad ægrotorum deriuent hospitium; nullo seu in animos, seu in corpora misericordiæ munere prætermisso. Denique nihil intentatum relinquant, quod vel ad maximam Diuini Nominis gloriam, vel ad animorum salutem senserint expedire; nullis ante oculos propositis præmijs, nisi vna Dei gloria, pro qua suas animas, interposita religione Voti tradiderint. Cum in his rebus decernendis vna omnium mens, vna sen-

25 Prima impositio nominis Societatis IESV.

tentia fuisset, venit in mentem illud etiam in conuentu referre, quid ijs respondendum videretur, qui rogarent, quos se homines, & cuius disciplinæ esse dicerent. Adhibitisq; ad eam deliberationem precibus accuratis, cum secum ipsi reputarent neminem inter ipsos dignitatem capitis obtinere, nisi eum, cuius se addixissent obsequijs, Christum IESVM, nostræ salutis autorem, omnes in eam haud dubie, vt infra demonstrabitur, autore Ignatio, iere sententiam, vt quem sibi ducem in hominum quærenda salute, suarumque actionum omnium statuissent exemplar, eius sibi potissimum nomen assumerent, & ab eo, qui vera esset hominum salus, hæc instituta Sodalitas, IESV Societas vocaretur. His muniti legibus, atque decretis Vicentiam, non sine ingenti Ciuium mœrore, ac desiderio relinquunt, & alias florentissimas sparsi per Vrbes, priuatis, publicisque colloquijs cum hominibus agere instituunt, tanta orationis copia, agendique prudentia, tanto animi ardore, motuque, vt cum omnium oculos in se conuerterent, animos etiam raperent, & immutarent. Atque vt suis parerent decretis, toti erant in ciendis animis, & omni ratione flectendis. stipem vicatim obsecrabant ad victum, degebant inter egenos egeni, nihil in concione, nihil post concionem à circumfusa multitudine postulabant,

26 Labores primorum Patrum in iuuandis Proximis.

ac ne

ac ne oblatum quidem accipiebant, tantæ abstinentiæ populis admiratione suspensis: plebem infimam, puerosque patienter instituebant, eademque æquitate annuntiantibus actus suos sedulam præbebant aurem. Nec in templis modo, sacrisque locis, verum etiam in ipso foro, publicisque plateis ad detestanda flagitia Mortales, maxime vero ad renouanda Eucharistiæ, Confessionisque mysteria, quæ iam pene consenuerant, inflammabant, eo efficacius, quo præsentius aderat è cælo Deus, admirandis quoque prodigijs. Narrabant enim paulo ante in pago agri Taruisini, cui Salzanum nomen, Laurentium quendam Sacerdotem cum cælestem Eucharistiæ Panem ad ægrotum, sine pompa, comitatuque deferret, asellos quosdam extra Oppidum offendisse, qui cum Presbytero occurrissent, veluti sentirent, quod ille deferret, ex vtroque viæ latere, repente discreti procubuerunt in genua. Sacerdotem vero ipsum vno puero comitatum, rei nouitate attonitum, medium inter mites ambulasse quadrupedes, eas vero quasi pompam ducerent, præeuntem fuisse secutas, & Presbytero in ædes ingresso, constitisse pro foribus; nec inde prius abijsse, quam is ab ægro reuersus, eas ad sua pascua cum benedictione dimitteret. Id multis testibus diligenter interrogatis, in publicas relatum est tabulas, & inde ortam in honorem tanti mysterij sodalitatem ferunt. Quoniam autem Simon Rodericius, qui fuit vnus è decem, in eo se Pago fuisse testatur, & pro indaganda veritate, quam suis literis traderet, non mediocriter fuisse solicitum, placuit & nobis rem nostris literis eo mandare libentius, quò grauiore ab autore, testeque manauit. Nec nouum Diuinæ sapientiæ videri debet, voluisse Deum per animantes rationis expertes, ipsos interdum homines erudire, cum his affinia non ignoremus per Antonium Olysipponensem, & alios insigni sanctitate viros fuisse patrata; vt quam recusant homines ab hominibus disciplinam, eam accipere cogantur à bestijs: & qui fidei Magisterio nolunt esse subiecti, subijciantur in discendo, iumentis. Iam vt vnde aberrauit, reuocetur Oratio, toti in formandis ad Iustitiam animis Patres erant. Et, si quid ex his muneribus restabat ocij, id in Valetudinaria publica conferebant ingenti ægrorum, afflictorumque solatio.

27 Miraculum Diuinissimi Sacramenti.

28

Quibus sane rebus Christi bonus odor longe, lateque diffusus, lætas vbique proferebat fruges, vt ex tenui illo, exiguoque principio paucis diebus non modo per Italiam ferme totam Societatis nomen, ac fama peruaserit, verum etiam ad ceteras inde nationes populosque manarit. nihil vt mirum videri debeat, si præcipuæ illæ, quas nominauimus Italiæ partes priscæ Societatis irrigatæ laboribus, suam perpetuo in eam beneuolentiam conseruarint; eique Collegia, Domosque ab Apostolica vix sede receptæ construxerint, ac locarint. Ac Bononiæ quidem euenit, non modo vt Collegium poneretur, sed vt in ea ipsa æde, quam Xauerius incoluerat. Namque is vbi primum Bononiam attigit, cum ad Nosocomium diuertisset, pro insigni sua aduersus Diuum Dominicum pietate, primum sacrum ad sancti illius Patriarchæ corpus fecit, eaque sanctitatis specie; vt ex ijs, qui interfuere, religiosa Virgo Elisabeta ad propinquum suum Hieronymum Casalinum Sancti Petronij Canonicum, Paræciæque Sanctæ Luciæ Rectorem, de Peregrini Sacerdotis virtute multa narrarit. Vnde ad consuetudinem incitatus Hieronymus, cum multo plura vsu comperisset, adeo conciliatus est, vt ipsum ad se migrare Xauerium voluerit. Neque id Pater abnuit ob ædis sacræ opportunitatem. Sed diuersorio, temploque contentus, cetera emendicandi morem non prætermisit. Inde in Canonico mansit mira in Societatem beneuolentia, inde semen ortum Collegij, & tandem ex ipso, quod Xauerius incoluerat domicilio, ad eius memoriam concinnatum sacellum est. Eiusdem institutione ad insignem pietatem profecit Matrona nobilis Elisabeta Gozadina, quæ postea Collegio loco matris est habita. Atque hæc Xauerius ceterique per Italiam Socij. Ignatius vero cum Fabro, & Lainio (vt demonstratum est) Romam properans toto in

29 B Ignatius in Romano itinere multa diuinitus cognoscit.

itinere præsertim dum quotidie Cælesti Pane reficitur, frequentia supra naturam diuinitus lumina recepit. Illud maxime, quod diu in optatis habuerat, animo versabat; quemadmodum posset quasi in familiam Christi IESV famulus cooptari, assidue sanctissimam rogans Matrem, vt apud filium sibi conditionem inueniret: id ipsum ab æterno etiam Patre flagitans, vt cum filio collocaret. Itaque sanctis hisce cogitationibus plenus, quo die propius accedebat ad Vrbem, cum Templum ex itinere salutandi numinis gratia, solus esset ingressus, mente excessit à sensibus, & in ipso contemplationis æstu, Maiestatem Dei Patris, qui Filio IESV Crucem baiulanti, se, suosque amicissime commendabat,

clarif-

Universidad de Deusto
Biblioteca

30 Pollicetur Christus Dominus ei se,& Societati Romæ propitium fore.

clarissima luce perspexit. quos cum in suum Iesus patrocinium fidemque reciperet, ad Ignatium placido ore conuersus, Ego vobis, inquit, Romæ propitius ero. Quo ille tam mirifico viso dulcissime recreatus, Fabrum, Lainiumque compellans, quid nobis, inquit, futurum sit Romæ, in crucem ne Deus, an in Rotam agi nos velit, haud mihi quidem satis est exploratum: illud certe valde persuasum est, IESVM nobis quocunque in euentu nunquam defuturum. & simul vt eorum in sententia pectora magis roboret, visum indicat. Hinc præcepta iam in sententia animum confirmauit, tanquam penitus in familiam Christi IESV receptus,eiusque patrocinio tutus, ac benignitate eius in recipienda clientela inuitatus, vt cætus, quem subinde instituit, Societas IESV nominaretur. Porro huius promissi fidem, nostra tempestate iam cernimus, cum adeo creuit in Vrbe Roma Societas, non modo numero, verum etiam fama, existimatione, necessarijs etiam vitæ subsidijs, vt nequaquam ambigat de fide promissi, qui promissi intueatur euentum. Ex Vrbe vero ipsa in omnem terram, & in fines Orbis terræ est propagata, vt quod in Apostolorum Principe Petro B. Leo Pontifex obseruauit, idcirco eum ad Arcem Romani Imperij fuisse diuinitus destinatum, vt lux veritatis, quæ in omnium gentium reuelabatur salutem, efficacius se ab ipso capite per totum mundi corpus effunderet; id etiam liceat in huius pusillæ Societatis ducibus obseruari. ideo eis Romæ voluisse Deum se præbere propitium, vt recens hæc, quam ad multarum gentium parabat salutem, instituta Sodalitas,inde caperet suæ dona clementiæ, vnde ipsa facilius in vniuersum Orbem duceret propagationis initia. Tantis igitur Patres exhilarati promissis Vrbem intrant Octobri Mense, & vt prima sese opportunitas obtulit, Pontificem adeunt. Huic & suam, & reliquorum operam, vt inter se conuenerat, ad Apostolicas præcipue functiones, citra speciosa tamen honorum vocabula, & dignitates offerunt. Haud ingrata bono fuere Pastori pia Patrum studia, & dum alia se præbet occasio, Fabrum iubet, Lainiumque in publico Sapientiæ Gymnasio literas profiteri. Ignatius vero cum in alijs pietatis muneribus studium suum, tùm in spiritalibus exercitationibus proximo cuique nauabat: quibus in exercitijs præter alios complures, Viris quibusdam Illustribus operam dedit. In ijs Cardinali Contareno excellenti eruditione, pietate, ac grauitate Viro. qui propositas sibi ab eo commentationes expertus, adeo magnificit, vt sua etiam manu descripserit. Gemino igitur ex Societate præsidio instrumentoque, proximorum commodis seruiebatur, literis, ac pietate, formandis moribus, & acuendis ingenijs, vt tanto vehementius in his parandis insudandum posteritati sit, quanto in ceteros hæc ipsa transfusa, commutationes fecisse maiores toto in Orbe terrarum, magna nostra cum voluptate sentimus.

31 Occasio confirmandi nomen Societatis IESV

32 Ignatius, & Socij operam suam Pontifici Maximo dicant.

33 Faber,& Lainius publice docent in Romano Gymnasio.

34 Ignatius multos, & in his Cardinalem Contarenum excolit.

1538 Septimo ac trigesimo decurso iam anno, brumalique ferme tempore ab vndecim per Italiam Patribus distributis in animarum causa consumpto: qui ex eis ab Vrbe aberant, vt ad extremam circiter Quadragesimam insequentis anni consilij capiendi causa conuenirent,per literas admonentur. Interea Petrus Ortizius, cuius non semel est facta mentio, Ignatij consuetudine degustata, animum ad Diuinas eius exercitationes adiecit, facturus & ipse salutaris illius institutionis periculum, quam multorum & vsus commendabat, & fama, qui quo liberius salubriusque animum exerceret, nevè aut Cæsareæ procurationis munus, aut amicorum salutationes obstreperent, perexiguo famulorum numero in Cassinatem Montem,secessu,olim Sancti Benedicti, ac magnifico hodieque Cœnobio, & insignium pietate Monachorum familia nobilem secedit. Ibi Magistro Ignatio, continenter ei contemplationi ad dies quadraginta operam dat: & pio studio par exitus fuit. quem, nisi Ignatius autor fuisset de vitæ summa nihil mutandi, nec decursa iam prope ætas, nec corporis constitutio minus apta retardassent, quo minus repudiatis illico rebus humanis ad laboriosam vtique Ignatij vitam,disciplinamque descenderet. Tamen ex eo tempore mire ei deditus, obstrictusque fuit, & eius vbique familiam omni ope, studioque defendit. Is postea gloriari solitus est, nouum se Theologiæ genus apud Ignatium addidicisse, quam tanto ceteris præferret artibus,atque doctrinis, quanto præstantius est discere vt agas, quam vt ceteros doceas. quippe in hac, intelligendi vim dumtaxat, in illa,voluntatem insuper expoliri, & ad splendorem summi boni, & æternitatis amorem,totum hominem excitari. Per id tempus cum in hoc secessu Ortizio adesset Ignatius, Patauij Baccalaureus Hozius, cui Prouinciam illam cum Codurio obtigisse

35 Et Petrum Ortizium in Cassinate monte.

36 Moritur Hozius Patauij primus mortuorum Societatis.

diximus,

diximus, dum in suo munere intenta cura versatur,breui morbo solutus corpore,ad Deum abijt. Elatus est Vir egregius paulo ante, quam de constituenda religione deliberari cœptum est, Vnus ex ijs, quos Venetijs ab Ignatio dicebamus spiritalibus exercitationibus ab humanis ad Diuina conuersos. Aggregatus ad decem, studuit moribus, ac factis exprimere, quorum imitabatur ardorem, in animorum præsertim lucris, & sanctæ Crucis amore. Qui dum Patauij, vnà cum Codurio versatur, totamque Ciuitatem suis ambo concionibus, sermonibusque permiscent, rei nouitate in suspicionem adducti, ab Antistitis suffraganeo abripiuntur in vincula. Hic ferro, manicisque constricti noctem exigunt tanta exultantis Hozij lætitia, vt temperare ab risu non posset. quanquam ea diuturna non fuit. Postero namque die rebus accuratius inspectis, non modo liberi de custodia, verum etiam omni ad animarum defensionem instructi fauore, cum honore mittuntur. Hozius autem cum iam multas ad Patauinum populum conciones habuisset, ardentiore aliquando spiritu concitatus, in forum ipsum concionaturus egreditur, propositaque hac ex Euangelio sententia, Vigilate, & Orate, quia nescitis quà hora Dominus vester venturus sit, Multa de suprema illa hora acri oratione disseruit. Quis crederet sibi ipsum vaticinari? & idcirco de hora illa tanto animi sensu feciisse verba, quod appropinquantem forte suum præsagiret occasum? Breui delapsus in morbum, in communi pauperum diuersorio occurrit Christo Domino; non vt plerique pauidus angore, & solicitudine conscientiæ, sed tranquillus, vt pauci, conformatione morum, & vitæ recentis exordio. Cuius Viri sanctitatem haud obscura in extincto corpore indicia declararunt: qui cum esset in vita subniger, vultuque deformior, in morte adeo venusto, atque eleganti repertus est ore, vt suos exsaturare Codurius oculos, lacrymasvè tenere præ gaudij voluptate non posset. & B. Ignatius in Cassinensi secessu, cum pro eodem, quem ex graui morbo periclitari cognorat, Deum supplex oraret, repente animo à sensibus auocatus, vidit eius animam, vt olim eodem loco Germani Episcopi Benedictus, luce clarissima circumfusam; eamque inter Angelorum manus euectam ad Paradisi gaudia peruolare. Cumque ad Missæ sacrificium aliquanto post se conferret, atque in concipienda generalis confessionis formula omnes rite cælites inuocaret, splendidissimum item Beatorum agmen eius repente aspectibus sese obtulit, Hozio sic coruscante, vt exuperantia fulgoris, ac lucis secerneretur à ceteris. Fidem visi fecit recens ad multos dies Ignatij lacryma è dulcissima voluptatis haustæ memoria. Cuius idcirco Socium ad sese Deus forsitan cito rapuit,quò suis apud se precibus orienti familiæ suffragaretur vberius. Et ea quidem vel absente augebatur Ignatio; quo nec dum ad Vrbem regresso, in demortui locum restitutus est alius, haud impar Hozio, consors laborum, ac meritorum. Quippe vix è Cassinate Beatus Pater descenderat,cum in itinere adolescens occurrit Hispanus,haud illi ignotus Franciscus Strada; qui è Cardinalis Io. Petri Carraffæ familia, cum alijs egressus Hispanis, dum Cassinum versus iter habet, siue conuenturus Ortizium, cuius opera in Cardinalis familiam ante peruenerat, siue militandi studio Neapolim petens, Diuino consilio incidit in Ignatium, cuius vel vno congressu, colloquioque (quæ vis erat hominis in dicendo) ad nobiliorem repente militiam vestigium, animumque conuertit; & redeuntem Patrem comitatus in Vrbem mox etiam vitæ sanctitate, subeundisque pro Christo laboribus est secutus. Romæ dein paucis diebus ab Ignatij reditu, complures alij rebus omnibus ornatissimi, seu tam sancti cœtus admiratione permoti, seu interiore Dei lumine collustrati, cum in humanis nihil constans, nihil solidum reperirent, in eundem cœtum, numerumque venerunt. Interim & ceteri Patres ad Vrbem Romæ labente Quagragesima, suis ex Oppidis accedebant, vbi Ignatius, Socijque duo, Faber, & Lainius in domo, Vineaque Quirini Garzonij summa virtute Viri domicilium collocarant, haud ita procul ab Aede Sanctissimæ Trinitatis in Cliuo, qui mons Pincius nominatur. sed vbi rescitum est ab amicis, reliquos aduentare Sodales conductis ædibus amplioribus, auctores fuerunt Ignatio, vt relictis prioribus perangustis, in has paulo laxiores, opportunioresque ipsorum vsibus emigrarent. Atque huc exacto Paschate congregantur. Hic cum viderent ne tum quidem sanctæ Ciuitatis adeundæ consilium ex Voto procedere (non dum enim, vel promissi religione liberi, spem abiecerant) nihil prius habuere, quam vt Petro Ortizio nummos aureos decem, ac ducentos anno superiore partim à Pontifice per eum acceptos, partim à pijs Hispanis viatici

37 Eius lætitia in carcere.

38 Os mortui formosius.

39 Eius animam euolantem in cæli videt B.Ignatius: & mox clarissimum sanctorum in cœtu.

40 Addit Societati B.P. Franciscum Stradam.

41 Prima primorū Patrum Romæ Sedes.

42 Secunda Sedes, cuius certus locus ignoratur.

Universidad de Deusto
Biblioteca

43 Reddunt pecuniam acceptam ad peregrinationem Hierosolymitanam.

tici nomine conquisitos, per eos ipsos Argentarios, apud quos eam pecuniam deposuerant, restituerent: ne videlicet alios in vsus, præter eos, quos Domini dederant, insumerentur, ipso admirante Pontifice, dominisque tantam hominum abstinentiam. Deinde facta potestate perampla à Io. Vincentio Carraffa Cardinali Neapolitano, Pontificis in Vrbe legato, cuncta Ecclesiæ administrandi mysteria (Pontifex enim ipse Nicæam vsque, ad componendas Caroli Cæsaris, Francisque Regis controuersias, quò eos euocauerat, se contulerat) omnes vno consensu decernunt, ad eam munerum varietatem rite obeundam, partiendas inter se Curias, & Templa quædam in celeberrima quaque Vrbis regione sita. In ijs Diuino verbo primum ad omne Christiani officij munus populum inflammare; deinde plebi, pueriſque vicatim Christianæ legis instillare præcepta; tum quacunque possent ope, auxilioque tueri animos ardenter instituunt. Septem numero ea Templa fuerunt; & in eo, cui Virgo à Monte Serrato nomen est, Hispanicas conciones Ignatius, alij alibi habebant Italicas. Faber, Xaueriusque alternas in Basilica Martyris Laurentij, quam extruxit S. Pontifex Damasus; Lainius in Saluatoris ad Laurum; Salmeron in B. Luciæ Virginis, Martyrisque; Iaius in D. Aloysij Francorum Regis; Simon ad Archangeli Michaelis in foro Piscario; Bobadilla denique apud Argentarios in Sancti Celsi, concurrente vndique Romano populo, & obstupescente, Clericos linteatos nouo more, nouoque exemplo pulpitum scandere. Et ad Ignatium quidem Viri in primis nobiles concurrebant, vt perbeatus sibi videretur Ortizius, quod eo Romæ concionante, ne vnam quidem ex eius concionibus intermisisset. Doctor quoque Hieronymus Azzius affirmabat, neminem à se vnquam auditum, qui tam apte sibi videretur ad persuadendum verba facere, & tanquam potestatem habens, munus illud tractare, quam Ignatium. Omnino omnium is erat ardor, vt cibi immemores, suique penitus obliti, præter animas nihil appeterent; ac tum demum parandi prandij veniret in mentem, cum è Templis reuersi meridie, nihil domi, vnde se alerent, reperirent: egredique confestim ad stipem emendicandam, laboribus iam exhausti, & alieno etiam tempore cogerentur. Singuli tulere sui laboris pretium. Paucis diebus partim vitæ innocentis exemplo, partim docendi, hortandique assiduitate, ingens animorum commutatio facta est: præcipue saluberrima illa nascentis Ecclesiæ consuetudo, crebræ peccatorum confessionis, & fractionis panis, longo seculorum interuallo reuocata. Nec minus vtiliter ad fouendos ignes, ex assidua mysteriorum vsurpatione conceptos, sanandosque animorum morbos in Ecclesiæ mores, inducta toto anno ad populum sacra concio, per festos scilicet, Dominicosque dies. Orbis quoque pueris, puellisque, & miserandis Virginibus, quarum cum animis pudor in discrimen offerebatur, consuli cœptum; itemque fœminis, quæ se à flagitioso vitæ genere colligebant, & cathecumenis, qui vel à Iudæis, vel à Saracenis ad sanctam fidem transibant, eadem ratione prouisum. Quibus postea pietatis, charitatisque muneribus peropportunæ sunt ædes, atque cœnobia (vt suo loco fusius) auctore, atque adiutore Ignatio, cum Romæ publice constituta, tum Vrbis ad exemplum, per reliquam deinceps Italiam. His Patrum conatibus cum ille idem, qui toties euertere Societatis primordia tentarat, Satanas inuideret, omni iam tum prouisione solicitus, ne si alma in Vrbe radices agerent, longius deinde progressa, toto terrarum orbe propagarentur, admouet omnem machinam ad ea labefactanda, ac conuellenda: & quibuscunque potest artibus in teneros ortus coluber exitialis armatur. Sic enim Diuina comparatum est sapientia, vt hæc à se inchoata Societas, velut etiam vniuersum Ecclesiæ corpus, & rebus turbidis redderetur illustior, & iam tum ab eius velut incunabulis hæreticorum opponeretur amentiæ. Commouet igitur inuidus hostis in pusillam, & modo natam per suos satellites turbulentissimam tempestatem; qua haud scio, si loci, temporis, ac personarum ratio pendatur, an excogitari quicquam tetrius, & horribilius queat: vt mihi quidem ea demum aduenisse tempora viderentur, vt indicarunt extrema; cum suis famulis IESVS Romæ se spoponderat propitium fore. Eius initium Augustini cuiusdam Pedemontani temeritas fuit; qui cultu dumtaxat externo ex Eremitarum disciplina se mentiens, re ipsa clandestinus erat Lutheri sectator. Is praua Magistri dogmata pro concione disseminans, & eo liberius, quod ab Vrbe aberat summus Antistes, tecte nimis, ac dissimulanter ab autoritate Sedis Apostolicæ, fideque Catholica, simplices mentes conabatur auertere. Consilium porro Ignatij fuerat iam

inde

44 Præcipuas Vrbis Curias inter se diuidunt ad pios labores.

45 Renouatur frequens vsurpatio Sacramento.um

Et frequens prædicatio Verbi Diuini.

46 Multa pia opera inchoata,

47 Grauissima tempestate Societas oriens iactatur.

inde ab initio, cum per nobilissima Italiæ Gymnasia Sociorum descriptio constituta est, vt quoniam tum emerserant, qui de suggestis obscure iacerent Lutheri venena, ij obseruarentur à suis, ne quid forte è pestilenti cathedra in concionem effunderent: cumque eum, quem dixi, concionatorem non semel audissent, & apertissimam eius doctrinæ perniciem, pene manibus contrectassent, veriti, ne nascens malum fieret inueterando robustius, hominem confestim adeunt, & quid sua ipsi aure perceperint, quidque ab alijs etiam acceperint, narrant: amiceque simul admonent, vt cum sua, tum populi causa, cui iam virus aliquid esset aspersum, sua dogmata recognoscat, dicta corrigat; & quæ perplexe, obscureque iecisset, planius explicet; & ad Orthodoxæ fidei normam tutius interpretetur. Ille, vt erat extrema tumidus arrogantia, tantum abfuit, vt ad aurem peramantes monitores admitteret, & dicta sua reuocaret, vt posterioribus concionibus, nihilo minus exitiosa prioribus, nec minus impudenter de superiore loco vomuerit. Patres, vbi blandis sentiunt admonitionibus nihil profici, zelo religionis ardentes; vt tam nefarios motus, conatusque prohibeant, ipsi quoque agere de suggestis instituunt, nulla ratione ferentes tantam pestem ad Ecclesiæ manare perniciem. Explicant tacito nomine latentes hominis fraudes, doctrinæ vitia perstringunt, & inuoluta vafrè mendacia, veritatis luce redarguunt. Is, vbi sensit sua patere consilia, & nouis ab hominibus se potissimum peti, rabie accensus, continuo se per opulentos Hispanos, apud quos vsu, gratiaque valebat, ad euertenda noui Ordinis fundamenta, vnà cum autore, & parente conuertit. Multorum igitur conspiratione facta, quorum duces, autoresque quidam etiam feruntur Hispani, eadem opinionum laborantes amentia, Petrus de Castilla, Mudarra, & Barreria nescio quis contra recentem Societatem, fraudes, ac dolos consuunt. Ficta crimina in vulgus spargunt, Ignatium, Sociosque probris omnibus notatissimos in Hispania, Gallia, Venetijs, hæreseos, flagitijque conuictos, vim declinasse iudicij, & ad corrumpendam sanctitatis specie iuuentutem, Romam denique perfugisse. In exercitiorum etiam librum velut omni superstitione, ac prauitate refertum, eodem furore bacchantur. Nec eo contenti, subornant falsum testem, qui veluti studio boni communis adductus, ijsdem fere criminibus tota iam curia dissipatis, ad Vrbis Præfectum Benedictum Conuersinum nouos Sacerdotes accersat. Inuentus est, qui negotium sine recusatione, ac sine mora susciperet. Michael ille Nauarrensis, postquam (vti supra demonstratum est) ex Ignatij cæde Parisijs Diuina est voce deterritus, B. Patris delinitus obsequijs, adeo se illi coniunxit, vt de ineunda Societate à Patribus sæpe contenderit: quibus cum aliquandiu familiariter versatus, non multo post ad ingenium redijt: diremit vsum, discidit amicitiam: &, qui pro beneficijs debuit esse defensor, haud minus impie, quam ingratè ingenita quadam barbarie maluit esse delator. Huic igitur (vt erat Ignatius, Socijque ex pristina familiaritate iam noti) non fuit difficile tam ad veritatem cuncta confingere, vt suspicionem Præfecto moueret. Quæ res quantum Patribus vbique odij, inuidiæque conflarit, testata est fuga multorum, vel ex ijs ipsis, qui ad eorum numerum nuper accesserant, qui ne minima quidem Societate congressus ijs sese coniungere audebant. Iam facti erant omnium peripsema: iam erant ignibus viui multitudinis, ac vulgi vocibus exurendi; quotidieque rumor increbrescebat, multis eos magnisque implicatos esse criminibus, & manifestæ hæresis in Iudicijs fuisse damnatos. Quæ fama non modo Ciuitatis aures, verum etiam multas iam Prouincias, & Oppida præsertim vbi in Ignatium inquisitum olim fuerat, occuparat. Ergo Patres, & Michaelis delatione, & aliorum conspiratione comperta, communi consilio decernunt lege agendum esse, & apud eum maxime Magistratum purgandam iudicio calumniam, ad quem delata res esset: id quod ausa tentare conscelerata illa conspiratio non erat. Adeunt ipsi nec opinantibus aduersarijs Præfectum Vrbis, & de calumnijs permodeste conquesti, rogant hominem, vt delatorem, totamque illam criminatorum manum in iudicium vocet; & simul edocent ad æquitatem spectare Iudicis, vt quoniam non modo de fama, quæ cum Dei gloria, & animarum causa coniuncta esset, ageretur: sed etiam doctrina incorrupta, & euangelicæ vitæ forma vitupperaretur, iudicium omnino constituat, vbi suæ testificandæ innocentiæ, & aduersariorum confutandæ calumniæ copia fieret. Nam eam potissimum causam B. Patri fuisse tantopere expetendi, persequendique iudicij, ex epistola, quam ad virum clarissimum, deinde Paphiensem Episcopum Petrum Contarenum Venetias

scripsit,

48 Quæ maximè causa impulerit Ignatium, vt vel lege iudicium institui.

Universidad de Deusto
Biblioteca

scripsit, constat his verbis. Scimus sane ex hoc non factum iri, vt nemo nos vituperet posthac: neque hoc quæsiuimus vnquam. Tantum voluimus prospectum esse honori sanæ doctrinæ, & vitæ immaculatæ. Nunquam anxij erimus, Domino concedente, dum nos dicemur indocti, rudes, loquendi nescij: & item dum dicemur praui, deceptores, instabiles: sed dolebamus, quod doctrina ipsa, quam prædicamus, non sana diceretur: & item quod via, quam ambulamus, putaretur mala: quorum neutrum est nostrum, sed Christi, & Ecclesiæ eius. Præfectus ergo postulationis æquitate permotus, iudicium statim dat, & Michaelem quam primum sisti iubet.

49 Dominicus de Cupis Cardinalis mire Societati conciliatur.

Interea hoc ipso tempore, quo flammis inuidiæ omnia propemodum conflagrabant, Ioannes Dominicus de Cupis Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinalis, sacrique Collegij Decanus, Quirinum Garzonium, cuius in villam, vt supra diximus, Patres initio diuerterant, pro veteri amicitia, ac necessitudine, ab omni Patrum non modo familiaritate, verum etiam congressione prohibuit, ne qua videlicet ex facinorosorum, vt ille aiebat, contagione, macula eius nomini adhæresceret. Cui Quirinus, consulto se iam dudum in Patrum facta, dictaque omnia inquisiuisse respondit; neque tamen aliquid aliquando potuisse deprehendere, quod non magnopere cum Christiana pietate, moribusque congrueret. Hic Cardinalis exclamans, circunuentus es, inquit, istorum Quirine præstigijs. nec mirum: lupum aperte inuadentem nemo non agnoscit, & fugit; & Ouium specie blandientem quis obseruet, & caueat? Ignoras tu videlicet, quæ de istorum hominum flagitijs ego ipse comperi. Non sunt isti profecto quales tibi cogitatione depingis. Perturbauit non parum Quirini animum hæc Cardinalis oratio: sed cum Patrum innocentiam, & sanctimoniam satis iam notam, ac perspectam haberet, plus suis oculis fidei, quam alienis auribus habendum ratus, è vestigio Ignatium conuenit, & sententia, atque oratione Cardinalis exposita, simul quid agendum videretur exquirit. Cui placido ore Ignatius, ac renidenti, Bono, inquit, animo esto Quirine: breui exuet hunc Cardinalis errorem, quem ei seu Maleuolorum calumnia iniecit, seu rerum attulit ignoratio; totamque istam animi opinionem temerè susceptam, pari studio, ac beneuolentia commutabit. Nos autem interim rem Deo precibus committemus. Ergo cum eadem illa Cardinalis Quirini auribus inculcaret, Abrumpe istorum hominum vsum: Ab improborum contagione facesse: Quirinus Cardinalem tandem obsecrat, vt semel accersitum Ignatium coram interroget, atque à præsenti vitæ rationem reposcat: neque enim viri esse prudentis, quenquam indicta causa damnare. Aduocetur sane, inquit ille, Ego vero hominem perinde ac commeretur, accipiam. Dicta die adest Ignatius, atque in intimum conclaue solus admissus duas ferme horas cum Cardinali consumpsit. Cuius sermonis grauitate, & Diuina plane prudentia, Cardinalis exemplo mutatus, contemptis suæ personæ titulis, & dignitatis oblitus, Ignatij pedibus se aduoluit, credulitatisque suæ veniam petit, & mox abeuntem omni officio, ac comitate prosequitur. Ex eo tempore certam panis, vinique eleemosynam, quamdiu vixit, Ignatij familiæ singulis hebdomadis assignauit. Atque hæc quidem Quirinus, ex Cardinalis ore accepta vulgauit. Verum qui Cardinali lumen prætulit ad Patrum innocentiam pernoscendam, is etiam postea, illustrata veritate, complures, qui in eandem fraudem inducti erant, de errore deduxit. Commodum aderat dicendæ causæ tempus, cum in Ignatij manus incidit epistola quædam Michaelis delatoris ad amicum, summa olim cum Ignatij, & Sociorum laude perscripta. Hanc vocatus ad Tribunal Ignatius, cum ad obiecta crimina sedate prius, tranquilleque respondisset, præsente Michaele mox profert: & subinde quærit ex eo an signum, & chyrographum agnoscat. Teneat ne memoria quæ sua ipse manu perscripserit? Pugnantia quippe ab accusatore dici demonstrabat, & chirographo refragabatur oratio. His conspectis literis, mox & recitatis, homo audacissimus conscientia repente conuictus exalbuit, atque implicatus hæsit; vt ex ipsa oris mutatione Præfectus in suspicionem facinoris venerit, & structæ malitiosè calumniæ. Quid plura? diligenti interrogatione ad fontem, & caput totius fraudis, non obscuris peruenit argumentis: calumniatoremque ipso etiam diffuadente reo, ac pro eius capite deprecante, mulctat exilio. Adducuntur præterea eodem Ignatio flagitante, conspirationis principes duo, vt obiecta ab eis crimina, & in congressibus, circulisque iactata in iudicio confirment, quo & ea diluendi potestas fieret, & se, suosque purgandi. At illi æquitatem Iudi-

Iudicij, & accusatoris exitum formidantes vafrè, astuteque dissimulant habere se, quod Ignatij vitæ, ac sociorum opponant: vt qui ad eam diem omnia de cœtu illo præclara, atque egregia sensissent. Porrò à Præfecto omni ope contendere, vt quoniam inter eos nihil esset litium, ab exercenda quæstione desistat. Tantumq; & amicorum studijs, & suis precibus perfecerunt, vt non modo Præfectum, verum etiam Legatum ipsum Cardinalem impulerint, vt controuersiæ finis imponeretur. Nec ex ipsis Ignatij socijs deerant, qui aduersarijs sponte cedentibus dirimendam litem, & paci consulendum suaderent. At Ignatius, qua erat prudentiæ laude præditus, veritus ne Societati, quæ se Apostolicæ Sedi pro quærenda hominum vbique salute deuouerat, perpetua aliqua hæreret infamia, si aduersariorum accusatio domi, forisque vulgata, & publicis consignata tabulis, non dum transacta causa, supprimeretur, nullis neque precibus, neque minis, ac ne suorum quidem consilijs adduci potuit, vt causam ipsam in Iudicium semel adductam cum ignominia calumniæ desereret. Nobis enim necessaria est vita nostra Augustinus, inquit, alijs fama nostra: vt audeat etiam vir doctissimus affirmare, qui famam suam custodit eum esse in alios quoque misericordem. Intelligebat igitur vir æque pius, ac prudens Ignatius vbi coniuncta est causa proximorum, & honos agitur diuini nominis vitæque ac doctrinæ Euangelicæ, nequaquam suam esse famam temere prodigendam cum etiam S. Hieronymus nolit quenquam in suspicione hæresis esse patientem: imò vero si aliter defendi non possit, iudiciorum æquitate tuendam: disertisque testatus est verbis in eo se non Accusatorum pœnas, quas iam tum eis liberaliter condonabat, sed illatæ infamiæ purgationem deposcere. Itaque quod à Præfecto, Magistratibusque propter Aduersariorum gratiam impetrare non potuit, vt controuersia transigeretur, impetraturum certe se ab ipso Pontifice Maximo non desperat. Is non ita pridem Nicæa, adulta iam æstate reuersus diuersabatur in Tusculano. Huc Ignatius mature contendit, facilesque nactus aditus, qui sit, quæque ipsius vita, & quas sit antea ab hominibus perpessus iniurias, quæue nunc causa apud Præfectum Vrbis agatur, non minus fideliter, quam fidenter exponit, & ad extremum pro institutæ causæ transactione summisse supplicat. Pontifex, qui pro singulari sua prudentia Patrum vitam, institutumque clam examinanda, & exploranda curarat, collaudata pia Ignatij, & Sociorum industria, per cubicularium suum Præfecto nuntiat, iudicium Ignatio reddat, & controuersiam omnem æquo iure disceptet. Quo ille coactus imperio ad cognitionem causæ reuertitur, documento sane mirabili diuinæ erga suos famulos prouidentiæ. Nam cum in eo potissimum tota calumniæ vis verteretur, varijs in locis Ignatium, ac Socios grauissimorum criminum reos, hæresisque potissimum actos subterfugisse iudicium, eiusque calumniæ refellendæ gratia accersenda longinquis è regionibus essent iudiciaria illorum temporum acta, non sine multis sumptibus, ac laboribus, nec exiguo temporis interuallo; manifesto Dei numine factum est, vt in ipso articulo pronuntiandæ sententiæ, ij fere, qui Ignatij iudices in Italia, Hispania, Galliaque sedissent, alij alia de causa in ipsa denique Vrbe reperti sint. Hi fuerunt Ioannes Figueroa Archiepiscopi Toletani Vicarius, qui Compluti in Ignatium, sociosque sæpius acriter inquisiuit. Matthæus Ori ex Dominicana familia Theologiæ Magister, & Inquisitor, apud quem Parisijs Ignatium ipsum falsis item criminationibus semel, atque iterum accusatum fuisse memerauimus. Denique Gaspar Doctius, qui Venetijs Apostolici legati nomine eiusdem Ignatij causam, ipso reo postulante, dijudicauit. Quorum æquissimis omnium sententijs, vt olim, contra falsas criminationes declaratus est innocens; sic in hac actione, & ipse, & alij à quibus erat Societas ipsa conflanda præclaro virtutis, ac probitatis testimonio ab aduersariorum calumnijs vindicati, liberatique sunt. Exercitiorum porro liber, ne ipse quidem Iudicum ora pertimuit: cuius sana, atque incorrupta doctrina tot iam doctissimorum virorum expensa, ac decorata iudicijs, facile se ipsa à suis vituperatoribus vindicabat. Literæ etiam per id tempus à Ciuitatibus, vbi Christianæ rei causa aliquando confederant, tum ad eorum illustranda merita, tum ad confutandas criminationes allatæ: & ex Senensi quidem Ciuitate pro Salmerone ac Paschasio tùm à Vicario Generali Francisco Coscio, tum à Diui Iacobi sodalitate, quò Patres olim diuerterant, plenæ commendationis, ac laudis. ex Bononiensi vero pro Xauerio, & Bobadilla ab Episcopo Sebastensi, Bononiensi suffraganeo, Augustino Zannetto. ex Ferrariensi autem pro eo-

50 Constantia Ignatij, vt causa finiretur lata sententia.

Lib. de bono Viduitatis.

51 Insignis Dei prouidentia pro fama Societatis.

Universidad de Deusto
Biblioteca

dem Bobadilla, & Claudio Iaio ab Octauiano de Castello, Episcopo S. Leonis, suffraganeo item Ferrariensi Vicario Generali. Ferrariensium porro Dux Hercules, qui Patres liberali quondam, & diuturno excepit hospitio non modo per epistolam, verum etiam per Legatum perspectæ ipsorum innocentiæ, & sanctitati testimonium quam præclarissimum dedit. Quibus tot, tantisque rebus Patrum causæ vndique suffragantibus, Præfectus Vrbis Ignatio, socijsque sententiam, ac causam, reclamantibus, strenueque repugnantibus aduersarijs tandem adiudicat, in hæc verba.

B. Conuersinus electus Britouorienſis, Vicecamerarius Almæ Vrbis, eiusque districtus Generalis Gubernator.

52 Sententia Præfecti Vrbis de Ignatij, & Sociorum innocentia.

VNiuersis, & singulis, ad quos præsentes nostræ literæ peruenerint, salutem in Domino. Cum Reipublicæ Christianæ multum intersit, vt eos, qui in agro Dominico vitæ exemplo, & doctrina plurimos ædificant in salutem: & item illos, qui è conuerso potius superseminare videntur zizania, publice notos esse; & nonnulli rumores sparsi essent, & delationes ad nos factæ, de dogmatibus, & conuersatione vitæ, & spiritualibus exercitijs, quæ alijs conferunt, Venerabilium Virorum, Dominorum Ignatij de Loiola, & sociorum videlicet Petri Fabri, Claudij Iaij, Paschasij Broët, Iacobi Laynez, Francisci Xauier, Alfonsi Salmeronis, Simonis Roderici, Ioannis Codurij, & Nicolai de Bobadilla Magistrorum Parisiensium, presbyterorum secularium Pampilonensis, Gebennensis, Seguntinensis, Toletanensis, Viscensis, Ebredunensis, & Palentinensis respectiue Diœcesis. Quæ quidem eorum dogmata, & exercitia à quibusdam dicebantur erronea, superstitiosa, & à christiana doctrina nonnihil abhorrentia. Nos pro officij nostri debito, ac speciali etiam mandato Sanctissimi D. N. Papæ, circa hæc diligenter animaduertentes, quæ visa sunt ad pleniorem causæ cognitionem opportuna inquisiuimus, si forte de quibus prædicti culpabantur, vera esse deprehenderemus. Quocirca examinatis primum quibusdam oblocutoribus contra ipsos, & consideratis partim publicis testimonijs, partim sententijs de Hispania, Parisijs, Venetijs, Vicentia, Bononia, Ferraria, & Senis, quæ in prædictorum venerabilium virorum Dominorum Ignatij, & Sociorum fauorem aduersus eorum criminatores prolatæ fuerunt: Et ad hæc examinatis iudicialiter nonnullis testibus, & moribus, & doctrina, & dignitate omni exceptione maioribus, tandem omnem murmurationem, & oblocutionem, & rumores contra eos sparsos nulla veritate subnixos fuisse, comperimus. Quamobrem nostrarum esse partium iudicamus pronunciare, & declarare, sicut pronunciamus, & declaramus prædictum D. Ignatium, & Socios ex prædictis delationibus, & susurris non solum nullam infamiæ notam, siue de iure, siue de facto incurrisse; Verum potius maiorem vitæ, atque doctrinæ sanæ claritatem retulisse: cum certe videremus aduersarios vana, & penitus à veritate aliena obiecisse, & contra optimos viros optimum pro illis exhibuisse testimonium. Hanc igitur sententiam, & pronunciationem nostram, vt publicum eis testimonium sit contra omnes aduersarios veritatis, & in serenationem omnium, quicumque sinistram illam de eis suspicionem prætextu talium delatorum, & criminatorum conceperint, faciendam duximus: Monentes insuper, & exhortantes in Domino, ac rogantes vniuersos, & singulos fideles, vt dictos venerabiles viros D. Ignatium, & Socios habeant, & teneant pro talibus, quos nos esse comperimus, & Catholicis, omni prorsus suspicione cessante. Ita tamen quatenus in eodem vitæ, & doctrinæ tenore Deo adiuuante (quod speramus) permanserint. Datum Romæ in ædibus nostris die decimo octauo Nouembris Millesimi Quingentesimi trigesimi octaui.]

53 Dei in Calumniatores vindicta.

Huius sententiæ exempla complura testato descripta ad delendam infamiæ notam, omnemque suspicionem ex humanis pectoribus extinguendam, in varias Prouincias mitti placuit. Calumniatorum vero longe alius exitus fuit. Senserunt cælestes iras suæ fraudis vltrices, conspirationis præsertim duces, qui manifestis ipsi conuicti criminibus, & opinionum prauitate damnati perniciem in se ipsi, quam machinabantur Ignatio, retorserunt. Mudarræ quidem effigies, quoniam iudicium ignis, lapsus è vinculis fuga præuertit, media in vrbe concremeta est. Qui in periculo suo anno Millesimo Quingentesimo quinquagesimo quinto, tantum bonitate fidit Ignatij, vt ad eius opem confugerit. Nec Ignatius vllam hominis iuuandi iustam viam omisit. Petrus autem de Castilla æternis tenebris, vinculisque mandatus: cui item in morte resipiscenti præsens affuit de Societate sacerdos, & suprema persoluit officia. Alius etiam paucis interiectis à lata sententia diebus, cum ex grauissimo & inopinato morbo animam ageret, eam demum iniquissimæ suæ pertesus iniuriæ, & peccati se grauiter insimulans, exhalauit. Occultus porro ille Lutheri assecla concionator, sceleris architectus, & princeps, persona tandem posita, Geneuam ad hæreticorum castra transfugit, totus factus è schola Lutheri: à quo & liber ille prodijsse dicitur, qui scripturæ summarium ferebatur inscriptus, merito ab Ecclesia cum auctore damnatus, publicisq; execrationibus, ac maledictis, cum è piorum sedibus, tum è cunctis bibliothecis explosus. Ipse vero ad extremum viuus dicitur fuisse combustus. Hoc Patrum innocentia cohonestata iudicio, illustris videlicet facta est, quæ latebat in obscuro Societas; vt ei non tam repellenda, quam emenda videretur fuisse calumnia. Tanti est in rebus turbidis animum non abijcere, sed fiducia diuini numinis confirmare. Verum illustriorem adhuc Societatem pium mox, ac plane christianum eius facinus reddidit. Quod cum ex summa annonæ caritate complures erecti fame, & pene animam agentes tota Vrbe iacerent, tam miserandum, indignumq; spectaculum Patrum viscera non tulerunt. Ipsi pauperes egentesque de aliena magis, quam de sua egestate soliciti, communem propulsare famem & miserrimo cuique ex inedia iam cadenti succurrere orsi sunt. Commodum in laxiores ædes ad Circum flaminium, Vrbis locum celebriorem iuxta forum piscarium è conducta illa domo, quam supra diximus, locationis peracto tempore commigrarant; cum huc è medijs triuijs perditum quemque deportant, & ciborum opportunitate reficiunt, hyeme rigentem, igne, veste, omni subsidio fouent: ægris lectulos, reliquis fœnum apte substernunt, & vnumquemque sedulo caritatis officio desperatæ iam prope vitæ, salutiq; restituunt. Qua benignitatis fama turba inopum excitata ad ædes Patrum auida, frequensque cucurrit, vt quos sua prostrarat orbitas, noua Patrum misericordia recolligeret: cuius sanè pietatis expertem neminem esse cum vellent, sed desertissimum quemque reciperent, breui prope ad quadringentos mendicorum summa peruenit: quorum non modo corporibus præbebant obsequia, sed & salutem animis afferebant. Imbuebant rudes legis christianæ principijs, vitia inueterata sanabant, & scelerum vinculis obligatos Confessionis sacramento soluebant. Nemini ad eos aditus patebat egentium, qui non sacro illo mysterio rite animum expiaret. Quæ res tota Vrbe percelebrata, incredibile est quantum popularis gratiæ, studijque Patribus conciliarit; vt certatim ad id spectaculum diurnis, nocturnisq; temporibus curreretur. Omnes enim gratuita in egenos benignitate mouemur, præsertim si pateat omnibus, & tenuissimum quemque suscipiat. Eo exemplo excitati nonnulli, detractas sibi vestes, quod præsentem pecuniam non haberent, pauperibus iniecerunt. Delata magna pecuniæ vis est à principibus viris ad sustinendum opus, & promouendum. Eodemq; studio ciues alij piæ æmulationis incensi, ipsi quoque miserum genus hominum pari misericordia, atque humanitate suis ædibus exceperunt. Quicquid autem publicæ misericordiæ nomine mittebatur, summa fide dispensabat Ignatius, nec adduci mittentium precibus vnquam potuit, vt in suorum vsus, quibus satis aspera domi res erat, aliquid è collatis eleemosynis deriuaret. Subducta summa, tria egenorum millia reperta sunt Romæ, quos ad nouas vsque fruges tùm publica, tùm priuata hominum benignitas sustentauit.

54 Succurrunt Patres inopibus, & ægrotis in graui temporum difficultate.

55 Tertia sedes priorum Patrum in vrbe.

Hoc porro tempore multi ex externis cum Patrum vitas, & instituta perpenderent vehementer addubitarunt an ij forsitan essent Euangelici illi viri, de quibus tanto ante B. Vincentius Ferrerius diuinu instinctu prædixerat. Multa quippe videbantur ex eo prædictionis oraculo cum eorum vitis, moribusq; congruere. Nam vt summam illius vaticinationis attingam, Quid magis Euangelicum, quam qui suas animas Euangelij nomine Sedi Apostolicæ deuouissent? Quid ijs egentius, qui suis omnibus spoliati fortunis, & arctissimo paupertatis obstricti voto, nihil omnino suum dicerent, nihil priuatim haberent, perparum autem in communi? qui nihil ex suis laboribus præmij, nihil mer-

56 Prædictio S. Vincentij tract. extr. de Vita spirit. de futuris Euangelicis viris, Societati à quibusdam accommodatur.

Universidad de Deusto
Biblioteca

cedis acciperent? Quid ijs simplicius, qui in tanta doctrinæ copia, tantaque prudentia nihil altum saperent, nihil sublime, sed plebem pueros que docendo, vicos & oppida circuirent? Quid vero mitius, aut mansuetius, quam qui benigne facerent etiam ijs, qui ipsos læsissent? qui ea morum mansuetudine, ea facilitate in omnes essent, vt ad se vniuersos alliceret, & attraherent? Quid porro ijs humilius, aut abiectius, qui mendicorum more cibum per vrbes vltro quærerent, pauperum in hospitijs, ac valetudinarijs inter mediastinos, fœcemq; seruorum dies ac noctes habitarent; vili esca, abiectoq; strato contenti, infima munera non horrerent? Iam mutua, & inflammata caritas quanta erat? qua deuincti & agglutinati vnum omnium cor, vna anima videbantur. Alter alterius portabat, & subleuabat onus, alter alteri in vitæ necessitatibus præsto erat. Et quanquam in magna rerum versabantur inopia, nihil tamen è perexiguis illis copijs, quæ domi erant, cuiquam deerat. Nihil cogitabant, nihil loquebantur, nihil sapiebant nisi Christum: haud amplius humana curantes, sed sui prorsus obliti mortem sperabant aliquando se apud Barbaros, & Infideles pro Christi nomine subituros. Hæc, & alia, quæ vaticinatio illa complectitur, sita erant in oculis omnium: & mouere vel prudentissimo cuique suspicionem poterant, qui ea in patribus intueretur expressa. Patres autem ipsi ea de re rogati qua erant modestia, humilitateque, nihil in se ex tanta illa sanctitate, quæ prædictione illa describitur, agnoscebant: cum tamen, si verum quærimus, in eos multa
34. Mor. c.17. quadrarent. Sed nimirum electorum proprium est, vt B. Gregorius ait, de se ipsis semper infra sentire, quam sunt. Vtinam talis euadat posteritas omnis, vt in eam vsquequaque sancti viri prædicta conueniant.

57 Francisci Borgiæ ad studia pietatis conuersio.

Eodem tempore Caroli V. Cæsaris extincta coniuge, parabat Deus præstantissimum nouæ suæ familiæ tyronem, cuius etiam virtute, auctoritateq; aliquando sustineretur, & crescret, Franciscum Borgiam Gandiensem postea Ducem: cui ab Imperatore Carolo efferendæ cura coniugis demandata, tam præter solitum fulgor diuinæ mentis illuxit, vt dum secum attente reputat, quò tandem rerum humanarum fastigium, speciesq; recideret, tota animi intentione decreuerit, spretis omnibus se Deo dedere, salutemque suam in tuto locare. Itaque ex eo tempore studijs pietatis, ac pœnitentiæ vacare toto pectore, & continenter instituit. qua in meditatione, curaque dum se constanter exercet, næ ille se se nobis generosus miles expoliebat, vt tum demum planum fiet, cum ad eius tempora ventum erit.

1539 Inter hæc nonus, & trigesimus huius seculi annus cunctæ Societati faustus, ac fortunatus, & quasi natalis illuxit. Hoc quippe anno propitio Iesu, de ea in posteritatem propaganda, & vincienda certis legibus patres consensere. hoc illustrior in orbe terrarum facta est, & quotidianis sociorum accessionibus amplificata magis. Hoc inter religiosas

58 Agunt Patres de condenda perpetua Societate.

connumeranda familias Pontificiæ vocis oraculo pronunciata. Hoc ex ea complures in messem Domini ab eodem summo Pastore albescentibus iam frugibus, destinati. Ignatius igitur, socijque & aduersarijs in iudicio magnifice victis, & collatis in egestatem, famemque publicam suæ industriæ subsidijs, cum animaduerterent ciuium erga se studia, voluntatesq; propensiores in dies, eos vero, qui de coeunda Societate mentem, Deo duce, susceperant, in sententia confirmari, nec deesse, qui ad eandem quotidie animum constanter adijcerent, cernerentque præterea magnum sibi aditum, atque ianuam in varias orbis terræ partes longe lateq; patefieri, id quod multorum postulata Principum, literæque ad Pontificem Maximum testabantur, addubitare vehementer cœperunt, ea ne potius diuini numinis voluntas esset, vt quando in Palæstinam traijcere non liceret, haberentq; in posterum suas viuendi rationes ex Apostolica Sede suspensas, hæc ab ea sic instituta Societas, non angustis suæ vitæ spatijs terminaretur, sed nouis deinceps amplificata socijs, per multas item propagaretur ætates. Ergo cum ex suo cœtu nonnullos in varia loca propediem à Pontifice Max. destinandos inaudissent, ne subitum eis esset à se ipsis mutuo seiungi, concordissimis prius animis vnà conueniunt, vt de suæ familiæ statu, deq; re communi deliberent. Ac principio quidem id quod modo significauimus, agitari cœptum est, quænam viuendi ratio sibi sequenda potissimum esset. Nam crescente sociorum numero, & commutata Palæstina prouincia cum alijs terræ partibus, atque prouincijs, quarum pro salute Deo, Deique Vicario se deuouerant, dubitationem afferebat, præstaret ne, vt instituerant, nullo stabilito perpetuæ Societatis fœdere,

atque

atque cœtu, quoad vita suppeteret, in animorum procuratione versari; an potius certam quandam fundare familiam, cuius inchoati iam fructus, & salutaris industria non in hoc modo tam exiguo vitæ curriculo permanerent, sed alijs atque alijs, vocante Deo, in eorum locum, laboresque succedentibus, cum omni posteritate adæquarentur. Id cum in consultationem initio venisset: sententiæque inter se variarent, statuunt in primis amplius insistendum consulendo precibus, ieiunijsque, & cetera afflictatione corporis Deo. Deinde sensim progrediendum, certa singillatim tractando capita, vtque quod probaretur plurimis id demum fixum, ac ratum haberetur. Postremo ne penitus à procuratione salutis publicæ interim desisterent, quotidianæ vitæ munera ita dispertiunt, vt diurna quidem spatia, partim animorum defensioni, partim rerum consultandarum cogitationi, nocturna vero deliberationibus dicarentur. Prima igitur nocte quæsitum est, vtrum Pontificis Romani iussu, cui se Voti nexu pro tuendis animis mancipassent, varia loca peragrantes, oporteret suis quemque rebus, muneribusque nullo ad alios respectu habito, consensuvè præesse; an potius locorum interuallis, corporibusque disiunctos, esse tamen vt animorum consensione, sic meritorum communione coniunctos. Dictisque sine varietate sententijs, perspicua res omnibus visa, tam suauem, tamque arctam Societatem afflatu sancti Spiritus, voluntateque ex tanta morum, Nationumque dissimilitudine coagmentatam omni ope retinendam: præsertim quod ad res arduas, præclarasque moliendas, nihil esset animorum conspiratione præstantius. Proximo deinde conuentu in deliberationem, quæstionemque vocatur, placeret ne ad vota duo Paupertatis, & Castitatis, quæ Venetijs in Apostolici legati manibus nuncuparant, Obedientiæ tertium adiungere; & è suo corpore creare aliquem, cuius ceteri obsequerentur imperio, & quibus ipse perpetuo cum potestate præesset. Ad eam quippe diem nullis certis legibus, nullo proprio Duce, atque Præposito viuebatur, sed Ignatium venerabantur omnes, & agnoscebant vt Patrem. Cuius rei consultatio, quod maioris videretur esse momenti, Patrum animos complures dies exercuit. Eam autem consultationis formam iniuerant, vt vno in conuentu proferrent quicquid pro conseruanda libertate, qua adhuc vsi erant, faceret; in altero quicquid Obedientia haberet emolumenti. Dicebatur ergo in eam partem, quæ suadebat nihil noui oneris assumendum, in primis verendum esse, ne, cum apud non paucos homines deprauatos Religionis nomen inuisum esset, dum religionem ipsi condunt, procurationi alienæ salutis, cui prouisum volebant, officerent. Videndum præterea ne in posterum non ita multi existerent, qui perpetuo Religionis obstricti onere, socios se tam honesti laboris adiungerent. Nimirum insitum plerisque mortalium ijs sponte se dedere, quò libera voluntas inuitat; ab ijs contra refugere, quò vis necessitatis impellit. Ac ne illud quidem vacare periculo, ne summus Pontifex, cuius autoritate, nutuque sancienda denique erant omnia, nequaquam forsitan nouæ Religionis probato consilio, iuberet potius ad vnam aliquam ex veteribus, ac probatis, quarum tanta in Ecclesia iam copia erat, eos aggregare sese, quam vt nouas conderent, indulgeret. Hæc & alia id genus à Religionis cogitatione Patres, consilioque reuocabant.

59 Quam consultandi viam tenuerint Patres in Societate condenda.

60 Causæ condendi ex Societate, perpetuam Religionem.

Ex altera parte neque pauciora, neque leuiora veniebant in mentem, & palam commorabantur, quæ nouam præstare condi Religionem suadebant. Primum institutio legis Christianæ ad vulgi captum accommodata; cuius ignoratione, res Catholica propter exorientes hæresum pestes, magnum tum adibat discrimen. Cum enim ipsi ad eruditiorem plebem, iuuentutemque præcipuo quodam ferrentur instinctu, & simul intelligerent, se haud ita facile, quod spectarent, assequi posse, si cui ex antiquioribus sese Religionibus addixissent; haud ita magni putabant esse negotij à summis Pontificibus impetrare, vt quando nulla esset alia, ea quidem tempestate, quæ proprie in eam curam incumberet, disciplina; nouam hanc, quæ tanto Ecclesiæ bono id vltro, nominatimque susciperet, inter Religiones annumeraret. Deinde ipsa Missionum, ac peregrinationum ratio, quibus se Voto Societas obstrinxisset, versabatur ob oculos. Quæ si Religiosorum potius, quam ceterorum hominum essent, plus vbique viderentur autoritatis, ac fidei, plus habituræ dignitatis, ac fructus. Ad hæc qui Societatem inire vellent, ij non modo religionis vocabulum non horrerent, verum etiam eo mirifice capti propter multiplices opportunitates, quas religionis nexus habet, confestim arriperent, quod alias cunctando, & diffidendo susciperent, præsertim cum animaduerterent recentem hanc Clerico-

Universidad de Deusto
Biblioteca

rum Religionem è nutu vnius pendere Pontificis, cui se peculiari addixisset obsequio, & cuius in tutela, fideque lateret. Accedebat, quod nisi præstantissimum inter eos Obedientiæ Votum, quo præcipua religionis ratio continetur, excelleret; animo iam cernebant, tot insignium Virorum Societatem tanto labore conflatam, perbreui interituram; nec sine ea, quæ ceterarum est ianua, parensque Virtutum, posse quempiam sanctitatis absolutæ fastigium, quo omnis eorum cogitatio referebatur, attingere. Denique si propositum esset, vt iam Vicentiæ constitutum erat, neminem præter IESVM in persequendis animis ducem sequi, relinqui profecto necessarie videbatur, vt, cum eius causa diuitias, facultatesque Paupertate vouenda; voluptates autem, ceteraſque vitæ delicias illibatæ Castitatis proposito respuissent; bona etiam interiora, quæ longo interuallo ceteris antecellunt, intelligentiam, inquam, & voluntatem, Obedientiæ iugo submitterent: & id demum futurum sanctius, longeque Deo gratissimum holocaustum. Ergo ancipiti cura, ac contentione distracti, quo certius ex diuina voluntate cuncta decernerent, quædam subsidia inuestigant: & primum venit in mentem considerare, num expediret, vt pariter omnes, vel ex eorum numero tres, quatuorvè ad dies circiter quadraginta in solitudinem aliquam sese abderent, vbi ceteris soluti curis assidua prece, ieiunijsque, & cetera corporis vexatione à Deo lumen, & opem exposcerent. Verum ne secessum hunc alij secus interpretarentur, & inconstantiæ ob intermissionem munerum publicorum verterent, tum etiam ne fructus, qui ex suis laboribus ad proximum quemque rediret, ijs absentibus interiret; statuunt nusquam ab Vrbe pedem; potiusque vt ante fecerant, assiduitate precum, quotidianisque sacrificijs Dei mentem exquirere, quam ex hominum se frequentia repente subducere. Deinde quo sincerius iudicium sit, primo decernunt, vt suum quisque animum ita comparet, atque instituat, atque erga obedientiam afficere studeat, vt quantum in ipso sit, multò parere, quam imperare malit: deinde, vt ea de re sileant omnes inter sese, ne quis forte cuiuspiam autoritate, aut persuasione ductus in hanc magis, quam in illam partem, sententiamque rapiatur. Denique tantisper cogitatione se quisque ab ea cuius esset, sodalitate seiungat; & quasi alienum hominem ducat, vt omni animi exutus affectu, tanquam alieno consilium daret, id in sententia dicenda sequatur vnum, quod è diuina voluntate potissimum, gloriaque videatur. Ea de re cum multis vtrinque rationibus noctes complures disceptatum esset, tandem vna omnium mens, atque sententia fuit ad duo priora Vota perpetuæ Castitatis, & Paupertatis, tertium insuper adiungendum perpetuæ Obedientiæ; atque ex suo corpore vnum aliquem seligendum, cuius dicto audientes essent reliqui, & cui sua iudicia, voluntatesque submitterent. Sic Christi veros imitatores futuros, qui Patri factus esset Obediens vsque ad mortem: sic eos certum vbique ducem in rebus omnibus, velut internuncium Dei Optimi Maximi, eiusque voluntatis interpretem habituros: sic Societatis administrationem longe optimam fore, si iura omnia, & imperia ab vno quasi fonte, & capite arcesserentur. Hoc sapienti decreto verissima conficiebatur, & suis iam expleta numeris triplici circumscripta Voto, accedente ad extremum Sedis Apostolicæ autoritate, Religio. Quæsitum deinceps est consequentibus diebus de nomine quo recens videretur appellanda Familia. Multo quippe ante quam Patres Romæ conuenirent, vt supra demonstratum est, aut cogitationem vllam de Religione in commune susciperent, id agitauerant inter sese, vt haberent, quid hominum interrogationibus responderent. Cumque nullum alium præter IESVM, quem sequerentur vitæ Ducem, haberent; nec ad solitudinem, & vmbram; sed ad solem, & aciem conuenissent, placuit omnibus, vt à militari vocabulo, Societas IESV (suis enim cohortibus milites, quas vulgo Societates, seu Compagnias appellant ab ipsis fere ducibus nomen indunt) appellaretur. Et quidem Ignatius cum inter primos illos de noui cœtus nomine disceptaretur, hoc ab eis suo quodammodo iure postulasse dicitur, vt quod ad nomen, & vocabulum pertineret, suo id permitteretur arbitrio. Quod duplici potissimum causa fecit. Primum ne si communi res deliberationi permitteretur, ceteri forte consentirent, vt quemadmodum Religiosarum familiarum nonnullæ, ab suo Duce, & autore; ita hæc ab ipso, qui nihil sibi, sed Deo omnia in ea condenda tribuebat, vocabulum traheret: sed altera potior causa est; ne videlicet nouo cœtui nomen imponeretur aliud, quam quod (vt euidens coniectura est) diuinitus ipse didicerat. Cum igitur omnes æquissimæ postulationi Patris, vt

61 Studium Patrũ in exploranda Dei voluntate de noua Religione condẽda.

62 Vnde nomen Societatis IESV & quam id curæ fuerit B. P. Ignatio.

decuit,

decuit, annuissent, is tanquam à Deo iam præmonitus, nihil dubitans, nihil hæsitans pronunciauit, nouam hanc familiam, Societatem IESV vocandam esse. Cuius vocabuli species, iam inde ex Manresanis de regno Christi, vexilliſque meditationibus, ac postea ex diuino illo viso accedenti ad Vrbem oblato, præclariſque alijs mentis illustrationibus in eius animo sic insederat, vt nulla humana vi, momentoque rationis vel ab ea posset appellatione deduci, vel aliam vllam æque aptam excogitare. Quin ab eo testatur se audiuisse Polancus, cum diceret contra Dei nutum se facturum, minimeque leuem apud eum noxam incursurum, si ea de re vel minimum hæsitasset. Et quanquam ex suo cœtu non deerant, qui mutationem nominis suaderent, quod iam tum arrogantiæ nonnulli Societatem insimularent, quæ nomen hoc augustissimum cum omni Christianorum cœtu commune, tanquam suum, & proprium sibi vendicaret; Ignatius in sententia tamen perstitit omni asseueratione confirmans, se quamuis socij omnes ad vnum, & quiuis alius, cuius sequi consilium nulla peccati lex cogeret, dissentirent, nunquam in eorum sententiam discessurum, nec aliquando commissurum, vt id nomen, se superstite mutaretur. Quibus autem Ignatij consuetudo, ac modestia perspecta iam erat; ij sat sciebant, nunquam illum in affirmanda sententia fuisse tam suum, nec tales voces consueuisse mittere, nisi cum quæ assereret, superiore quadam luce, ac diuina ratione perspiceret. Et sane præuidebat haud dubie B. Pater quantam illa appellatio apud huius disciplinæ asseclas habitura vim esset in omni rerum statu, ac tempore. Quippe intelligunt inde, qui in eam se dicant, non in cœtum Ignatij, neque ad suæ dumtaxat studium salutis, sed in filij Dei peculiarem quandam Societatem, ac militiam se vocari, ad gestandam post eum Crucem, ad bellum, ad aciem, contra vitia & Satanam: atque ad illud vrgendum diuinissimum opus, propter quod IESVS ipse lapsus è cælo vitam, & sanguinem fudit. sub illis militandum augustissimis signis, illa omnibus inferenda terrarum gentibus. Auspice, ac præside IESV audendum, confidendumque, ardua aggredienda, dura toleranda, obstantia perrumpenda: illi pugnandum, vincendum, moriendum: neque aliter vitam instituendam, ineundamque pugnam, nisi ea ratione, quam Dominus, & Dux ille cælestis, cùm præceptis, tùm exemplis ostendit. Nihil est, quod siue acrius extimulet segnes, arguatque degeneres, siue validius robur infirmis, animum addat pauentibus, quam sacrosancti eius nominis claritas, & virtus: illud in aduersis solatium maximum; in lætis gaudium; lux in obscuris; in laboriosis quies. Denique hanc professi militiam, assiduo tanquam monitore excitantur illo, vt meminerint, cui se probare Duci debeant: atque in omnibus laborent, vt boni milites Christi IESV. Hæc & multo plura Ignatius præuidens, simul intelligebat nullam iure metuendam arrogantiæ notam, cum semper memoris animi, ac Religiosi fuerit, seu beneficia diuina singularia, seu professionem peculiaris obsequij, quamuis communibus significare nominibus. Ita Ioannes Apostolus absque aliorum discipulorum iniuria, discipulus ille, quem diligebat IESVS sese nominabat; & Paulus Doctorem gentium, ac Magistrum. Ita nomen ipsum Religionis Christianorum commune omnium, iam proprie attributum est ordinibus, qui diuino se cultui dedicarunt, adiecta religione Votorum. Ita sunt cœtus, qui vel à Sanctissima Trinitate, vel à sancto Spiritu, vel à Christo nomen adsciuerint sine vlla inuidia: cum constet non ad excludendos alios fideles; sed vt certa aliqua studia declarentur, simpliciter, ac pie eius generis nomenclationes adscitas. Ita sanctissimus idem, ac sapientissimus Vir Dominicus, sine aliorum, ac præsertim Episcoporum offensione, ad quos proprie Diuini verbi prædicatio pertinet, Ordini suo Prædicatorum nomen imposuit. Ergo neque Societati, cum ab æterno Patre, Filio IESV tradita sit, & is eam in fidem, tutelamque receperit, & ipsa vitam Saluatoris in iuuandis ad salutem hominibus, sibi proposuerit cum Diuina gratia peculiari studio sequendam, verti vitio debet, si id, quod susceperit, nomine ipso præseferat: ac simul necessitatem vltro sibi, imponat præcipuæ curæ, atque virtutis: simul cunctis mortalibus præbeat ansam iuste redarguendi eos, si qui ex ipsa minus tanti nominis professioni respondeant. Quanquam Ignatius, vt erat modestissimus, nec volebat suos quicquam è sanctissimo illo titulo, nisi incitamentum virtutis assumere, Societatem hanc solebat minimam appellare, vt ostenderet alias fidelium sodalitates, atque familias non modo re esse, quamuis nomen haud vsurpent, Societates IESV; sed etiam nostri Ordinis homines ita de se, deque alijs

63 Societatis IESV nomen quos motus, ac sensus excitare debeat in vnoquoque sociorum.

senti-

Universidad de Deusto
Biblioteca

sentire debere, ita modestia, officijs, & honore præueniendo eniti; vt sese pro ommnium minimis ducant, gerantque. His de nomine constitutis addidere Patres, vt Præpositi Generalis potestas, magistratusque non certo annorum numero, sed ijsdem, ac vita terminis finiretur; Et vt Nouitij, & qui Societati annumerari vellent, eorum & spiritualibus Exercitijs, & ministerio publici valetudinarij, & pedestris peregrinationis humilitate accurata fieret, ac diligens exploratio. Et qui ad solemnem professionem admitterentur, ij præter tria Religionis Vota, quartum adderent nominatim peculiaris erga Pontificem Maximum obedientiæ, vt quocumque eos Christianæ rei causa, siue ad fidelium, siue ad infidelium Terras placuisset mittere, nullo postulato viatico, ac sine vlla recusatione parerent: Vouerentque se insuper nauaturos Christianæ Reipublicæ operam in instituenda Christianis moribus pueritia, rudique plebe, quo potissimum quarto Voto à ceteris Religiosorum Ordinibus, Societatis ordo seiungitur. Itemque vt studiorum causa Collegia, quæ velut seminaria quædam eiusdem Societatis forent, annuis cum redditibus liceret admitti. Professorum vero domus, quæ proximorum saluti seruirent, prouentus annuos nullos haberent, nisi in sacrarij impensas: quanquam id quoque B. Patri ad omnes cupiditati aditus obstruendos, postea tollendum visum est. Ceterum decreto illi, quo censuerant institutum Christianæ doctrinæ in eandem Voti formulam concludendum, assentiri Bobadillæ non placuit. Videbatur, opinor, homini durum, quod rem probabilem illam quidem, ac salutarem, verum libere, ac suauiter exigendam, promissi necessitati subijcerent, & vota votis necterent. Sed Patrum sapientiam negligentiæ, obliuionisque formido terrebat, ne quod tantæ necessitatis est munus, minimeque ad speciem amplum, id libertatis inconstantiæ relinquerent. Visumque postea id ita Votum moderari, vt nuncupantem obligaret haud arctiore nexu, quam vel prædicatio verbi Dei, vel Omologesis auditio, aut alia huiusmodi munera, in quibus elaborare quisque debet ex ea, quam suis Præpositis profitetur, & vouet, obedientia. Tametsi ea Patribus causa fuit, vt communi decreto sancirent, ne qui in rerum tractatione, vbi ceteri consentirent, in sua pertinaciter sententia inhæreret, is ad commune consilium admisceretur. Hæc & id genus alia, quæ postea in eiusdem Societatis formulam sunt collata, Patrum consilio, consensuque constituta sunt. Inter has fundandæ Societatis curas non cessabat labor publicæ vtilitatis. Circumspectis vndique totius Vrbis partibus, vt vnaquæque subsidij plurimum requirebat, ita ei potissimum, nulla mora interposita, consulebant. Ac primum Valetudinarijs dispertiti compluribus, & aliorum sibi auxilio, qui Societatem meditabantur, adiuncto, munerum, officiorumque vicissitudine peculiarem quandam rationem, & animorum habebant, & corporum: vt quorum corporibus alij opera & manu, eorum animis, alij verbo, & auribus deseruirent. In sacris deinde fœminarum Cœnobijs, à quibus summo studio postulabantur identidem, modo Diuini assiduitate sermonis, modo animorum expiatione frequenti, veterem disciplinam iam prope dilapsam restituerunt. Ex priuatis autem, nec ijs quidem obscuri nominis ciuibus, quos passim in Vrbem ad pietatem informabant, multo etiam præstantior, vberiorque consecutus est fructus; vt sensim alia Ciuitatis sit visa facies; plurimique variæ & ætatis, & conditionis homines, non modo Patres colere, & beneuolentia complecti, verum etiam ad eos sese adiungere, & eorum expetere consuetudinem, congressusque cœperint. In ijs Petrus Codacius, Patria Laudensis, Sacerdos honestus, & clarus è Pontificia familia, nec paruis Ecclesiæ opibus, ac facultatibus præditus: quas præ Christi amore contemnens, Marthæque munus sibi vltro in Societate deposcens, tanto ei fuit conseruandæ, ac promouendæ subsidio maioribus suspensæ curis, & Diuini verbi prædicatione distentæ, vt eo illa quodammodo nixa à multis Codacij Societas diceretur. Eodem ferme tempore Antonius Araozius Cantaber ex oppido Vergara magno ingenio, & animo iuuenis iamque Theologiæ Doctor cum ex Hispania ad Vrbem accessisset, vt Ignatio se, cui sanguine coniunctus erat, & de quo præclara multa audiuerat, si coram probaretur, adiungeret, tametsi aliquandiu retardarat tempus, in quod incidit gliscentium calumniarum, tamen vbi tam honorifico sunt discussæ iudicio, facile se exorari passus est, vt ad dies aliquot in Exercitiorum recessu propriam aliquam animæ suæ curam gereret. Hic ille rerum omnium, quæ sub aspectum cadunt inanitate perspecta, sine cunctatione decreuit in noua sui propinqui familia, æterna illa quæ non videntur inquirere. Foris

64 Summa instituti Societatis.

65 Per curam condendæ Societatis non intermittitur cura iuuandi Proximos.

66 Petrus Codacius Societati adiungitur primus ex Italis.

67 Et Antonius Araozius Cantaber, & propinquus B. Ignatij.

porro

porro apud longinquos, & exteros ea nota deleta, quam superiore anno Societati inurere conatus est Satan, imò maiorem in gloriam commutata, haud facile dictu est, quantum ei vbique nominis, & existimationis accesserit. Cuius in Vrbe res admirabili cum laude gestæ, non modo per Italiam plurimis testatæ nuncijs, literisque peruagabantur, verum etiam Alpes iam, & maria transgressæ in remotissimas prouincias, atque in oras vltimas peruolarant. Hinc illæ tot virorum Principum ad pontificem literæ, & perhonorifica postulata, vt de Patrum numero aliquem ad se mitteret, quæ eo crebriora & ardentiora in dies erant, quo magis eorum nomen, ac fama crescebat: vt concedendum prorsus fuerit postulationi multorum, quoad facultas ferebat, & copia. Atque hinc Societati Apostolicarum origo missionum. Verum quoniam quæ de constituenda Societate inchoata iam erant, ijs non dum finis, & extrema quodammodo manus erat imposita: idcirco, vt quisque ex Vrbe migrabat, ita reliquis, qui in ea remanebant, aut non longe aberant, scripto potestatem faciebat, vti condixerant, & instituta ad exitum perducendi, & hæc ipsa in ordinem, summamq; redacta ad Apostolicam sedem omnium nomine referendi: constitutiones etiam, ac leges Societatis institutis quam maxime consentaneas, & appositas conscribendi: quæ tandem ad Ignatium delata est cura. Maio igitur mense Paschasius, & Rodericius Pontificis nutu ad redintegrandam sacri cuiusdam Gynecæi disciplinam Senas mittuntur: quibus tertius adiunctus est Strada, is, quem ex Casinate Monte ab Ignatio Romam redeunte deductum, supra diximus. Mirum profecto fuit, quantum ea res laboris, & molestiæ, & iam antea Francisco Bandinio ciuitatis Archiepiscopo, Ambrosioque Catharino germano fratri monacharum præfectæ, & viris alijs longe grauissimis exhibuerit. Concionabantur apud eos persæpe patres, peccata condonabant, nutantes in proposito confirmabant, rudes diuinarum rerum, & hebetes erudiebant. Itaque quod tractatu asperum, & durum erat, lene pedetentim, & molle effectum est; & quod solutum, ac fluxum suis rursus astrictum legibus, & ad diuturnitatem vinctum, mira omnis tranquillitate cœnobij. Eadem opera nobilibus adolescentibus, qui in ea versabantur Academia, ceteræque ciuitati nauatum suis functionibus atque muneribus nonnihil à patribus. Simon explanare publice diuinas Pauli epistolas, vt ea quasi esca nouitatis cupidos auditores alliceret; & de plano agere cum vnoquoque cœpit, respondere consulentibus, confitentibus aurem dare: ac præter crebram animorum expiationem, & Sacrosanctæ Eucharistiæ communionem, valetudinariorum limen terere, subsidia non modo rei pecuniariæ, verum etiam operæ malis affectis afferre, sternere lectulos, & grabatos, quisquilias è pauimento verrere, nec munera etiam abiectiora defugere. Præsto erant solatia verborum, seu ad leuandam morborum comitem ægritudinem, seu ad erigendos animos morientium. Iam sanctæ meditationis exercitatio, vt noua omnibus, & ante id tempus inaudita, sic experiendi cupiditate plurimos incitauit; ad eamque rem separatæ primo extra muros conductæ sunt ædes, quo se liberius contemplandi gratia noui athletæ reciperent: sed postea suspicionibus quibusdam exortis, ne qua in patres commoueretur inuidia, continuo in sua quisque tecta remissi sunt. Fructus, qui solet, prodijt. Sed sacerdos prætereundus non est, quem hæc cælestis exercitatio vehementer accendit. Is scenica leuitate tota vrbe notissimus, scribebat ingeniose comœdias, multitudini mox edendas non ad eius carpenda vitia, moresque notandos, sed ad captandos risus, auresque pascendas: & sacerdotalis dignitatis oblitus, semet in theatrum sæpe dabat mimum agens exhausto pudore tanto nequior actor, quanto poëta præstantior. Sed inter exercendum, oborta de cælo luce, pudor redijt, & semetipsum erubijt: odioque sui, rationem excogitauit, quemadmodum & ab se se superiores castigaret insanias, & offensæ multitudini satisfaceret. Statuit igitur iniecto fune ceruicibus in frequentissimum venire templum, & inspectante populo stratus humi delicti veniam suppliciter implorare. Hoc cum patribus communicato consilio, auctores ei fuère patres ne rem aggrederetur inconsulto Vicario: Si is annueret, ad ipsos rediret reportaturus extrema responsi. Non potuit datam à Deo mentem non probare Vicarius, vt quod corruperant exempla nequitiæ, pœnitentiæ resarcirent. Nec enim leuis est nota christiani hominis, multoque turpior sacerdotis histrionem si velit agere; cum tam graui Cyprianus Martyr exagitet oratione christianum, qui in huius adhuc artis dedecore permanebat, vt affirmare non dubitet, nec Maiestati diuinæ, nec Euangelicæ disciplinæ congruere,

68 Postulantur Socij in varias prouincias.

69 Prima Societatis Missio Senas Paschasio, & Simoni iniungitur. Simul mittitur Franciscus Strada.

70 Scenici Sacerdotis notabilis conuersio per exercitia spiritualia.

Lib. 1. Epist. 10.

vt pu-

Universidad de Deusto
Biblioteca

vt pudor, & honor Ecclesiæ tam turpi, & infami contagione fœdetur. Is igitur magno animo redit ad Patres rem ocius aggressurus. Patres ad Vrbis concionatorem è Franciscana Familia hominem mittunt, vt cum ille ad populum verba faceret, prius quam concionem dimitteret, si ita ipsi visum esset, iuberet populum expectare tantisper, ac tum demum suggestum peteret, & quæ ad petendam veniam facerent, ea verbis supplicibus, & ardentissimis promeret. Vt in sacro illo suggestu scenicus sacerdos apparuit, iamque alia in scena alium gestum agebat, suspensa de collo reste, ore exangui, deiectis in terram luminibus, totoque vultu ad modestiam, humilitatemque composito, excussit illico multitudini lacrymas, qui risus & cachinnos solebat. Valuitque noua illa persona non minus ad sanciendos Christianos mores, quam paulo ante mimica illa ad deprauandos: multoque plus vniuersam concionem vere pœnitentis aspectus, quam prioris concionatoris permouit oratio. Is postea summis à Societate votis, & inflammata voluntate contendit, vt in nouam Familiam, cuius essent ad permouenda pectora tam firma præsidia, nomen daret: sed moræ impatiens longioris quippe deliberationis, consilijque res erat, ad Capuccinos transijt, vbi reliquam vitam in summa religione traduxit, multo vtique lætior horrido illo, contemptoque sacco, morte appropinquante, quam si in molli, & vano perseuerasset ornatu. Quis tam eloquens potuisset orator, aut tam acer, ardensque concionator id homini dissoluto persuadere, quod exercitatio illa spiritus persuasit? prorsus vt fatendum sit, nihil hoc præsidio valentius ad sanandos animi morbos, & hominum ingenia permutanda. Quanquam manus Domini non est alligata: perque ea, quæ minime mortales opinarentur, gaudet suæ bonitatis atque potentiæ explicare diuitias. Venerat Senas, vt supra dixi, cum Paschasio, & Simone Franciscus Strada adolescens ille quidem, & latinis vix tinctus literis, sed ardore animi tanto, tantaque vi dicendi à natura instructus, vt suo & exemplo, & sermone Senensium animos vehementer accenderit. Cuius prædicationis fama Montis Politiani permoti ciues, qui diei iter non amplius absunt, per homines eum certos ad se inuitant. Quò Strada profectus comitibus Senensibus aliquot, quos ad optimam frugem exercitiorum disciplina conuerterat, paratam continuo messem mira cœpit auiditate colligere: complureſque viri docti, grauesque ijsdem pijs commentationibus excoli Senensium voluerunt exemplo. Nec priuatis contenti colloquijs, conciones etiam publicas poposcerunt, cogentes peregrinum hominem, quem nec ætas, nec rerum, aut sermonis vernaculi vsus, nec interiores adhuc literæ commendabant, de superiore loco verba facere, quanquam non concionari, sed clamare se Strada dicebat. Respondit tamen votis euentus, & concionis frequentiæ par fructus. Tum primum frequentandæ Confessionis, & Sacrosanctæ Eucharistiæ mos post tot secula renouatus; tum in annonæ difficultate excogitata ratio ferendæ opis egestati multorum; tùm ad orborum, orbarumque educationem, institutionemque excitata sodalitas, tùm alia multa è diuina re gesta. Nam & pessimum in ijs execrandi vitium toto iam vulgo famosum, graui edicto repressum, & fœminarum in cultu corporis castigatus est luxus. Eæ quippe Strada audito, sua sponte deserunt preciosis sibi vestibus indulgere, lege sibi ipsis indicta, ne deinceps extra modum sumptu, & magnificentia prodirent. Quatuor præterea de primarijs, eosque doctrinæ titulis vulgo nobiles cum ad Societatis meditationes exercuisset, post exposita sacerdoti vitæ vniuersæ peccata, ad sanctam synaxim in ædem quandam, non sine comitatu perduxit. Ea celebrata, quærit ex ijs parati ne sint omnes in Christi gratiam toto oppido mendicare: cum illi constanter annuerent, imo ad maiora se paratos ostenderent, Strada vt eos foueret ardores, in diem Domini proximum prodeuntium agmen indicit, qui pauperibus optata subsidia precario tota vrbe conquirant. Proditur igitur ad dictam diem, & litaniarum sacra carmina concinuntur. Præibat dux ceterorum Strada feriens bacillo fores. Hunc sequebantur collectores octo, & in his illi, quos dixi, doctores; quorum alij alijs vasculis, cophinisque, & propendentibus ex humero manticis ea, quæ dabantur, exciperent. Stupebant omnes, & ad inusitatum spectaculum conuolabant. Doctoresque illos, quos paulo ante velut inclusos fama vulgauerat, sic enim secessum illum exercitiorum interpretabantur, stipem tam demisse, atque humiliter corrogantes, mirantur attoniti. Ea res vel tenuissimi cuiusque liberalitatem exacuit. Hic panem, ille vinum large, ac copiose præbebat; alius ligna, sal alius, & alij alia pro suis quisque opibus, ac fortunis:

71

72 Francisci Stradæ res memorabiles in monte Politiano gestæ.

73

fortunis: pecuniæ insuper non exiguus numerus est congestus: inuentique sunt, qui cum aliud haberent nihil, etiam labetes, & cacabos exhiberent. Res erat visenda nimis frequens de fenestris turba prospectans: multique se confestim per scalas, vti poscentibus stipe occurrerent, demittebant. Ea communis misericordiæ vis fuit, vt sæpe inter quærendum exhauriendæ manticæ fuerint: sæpe alia collecta onera deponenda. Ad extremum toto iam oppido perlustrato, ad ædes hospitales prosequente ingenti caterua diuertunt. Ibi diuino Numini gratijs actis, diuisisque pro cuiusque inopia benignitatis congestæ subsidijs, agmen ipsum dimittitur. Doctores autem illi tam egregiæ sui ipsorum victoriæ haud exiguum tulere fructum, ingentem animi tranquillitatem, ac pacem, quantam nunquam antea sensisse, nec vsu percepisse se dicerent. Narrabat ex ijs vnus, ea se diuini æstus dulcedine delibutum, vt præ gaudij magnitudine indices lætitiæ voces continere non posset. Angustum, aiebat, mihi est pectus, animum non capit meum: in cellam propero, vt quam cohibere nequeo, inclusa vis spiritus liberè erumpat, & lacrymis habenæ laxentur. Eò igitur sine arbitris se se abdit, & totus in lacrymas abit, tranquillatis supra fidem, opinionemque pectoribus: vt tum demum vsu, ac periclitatione perdisceret, quanti sit se ipsum pro Christo despicere, ac sibimet acriter imperare. Tot tantisque Stradæ promeritis Politiani Ciues, vt abeundi tempus affuit, abitum eius peracerbe tulerunt. Fuerunt qui abire parantem genis rorantibus conuenirent, quod tùm maxime desererentur, cum se potissimum eius sentirent institutione proficere. Quin fœminæ amplius sexaginta exercitiorum spiritualium studio, ac desiderio Stradæ obsidentes itinera quasi manu facta discedentem remorabantur; quod dicerent se quoque animas perinde ac Viros, quibus earum exercitationum feciſſet copiam, suis in corporibus gerere.

74 Secunda Missio ab Vrbe Parmã, quo profecti Faber, & Lainius.

Hanc in Hetruriam profectionem aliæ aliorum haud frugiferæ minus eiusdem nutu Pontificis exceperunt. Ennio Philonardo Verulano, Cardinali S. Angeli, cui legatio Parmensis obuenerat, Faber, & Laynius legationis comites, & rerum diuinarum administri à Pontifice dantur. Hi primum paucis aliquot in templo scholis, & sacrarum literarum explanationibus scientiæ opinione collecta; conciones deinde secundo cursu, nec felici minus habuere successu. Declarabat concursus multitudinis ad expianda peccata, quibus audiendis cum spatia diurna non essent satis, adiungebantur sæpe nocturna. Nec defuere, qui pro concione tam crebram mysteriorum vsurpationem vitio verterent; quod ea res potius contemptum quendam Sacramentorum, quam pietatis incrementum habere videretur. Haud tamen languidiora facta sunt hominum studia, segniorue mysteriorum vsus: cum apud optimum quemque valeat magis interioris experientia sensus, quam cuiusquam in dissuadendo contentio. Quanquam pro hac pietate ipsa morum commutatio loquebatur, eamque aduersus obsistentium voces facile vindicabat. Tanto autem magis hærebat in animis tradita disciplina, quanto clariore loco erant, qui eam suis alebant exemplis. Non enim diuina illa mysteria infimi, medijque duntaxat, verum etiam summi, & ex prima nobilitate Viri, fœminæque tractabant. Iulia erat Zerbina in eis sanctitatis fama percelebris, quam aiunt ad menses aliquot nullis vitam epulis, nisi pane illo cælesti, qui totum explet hominem; & quem, qui accipit, nunquam esurit, sustentasse. Hæc in interiore domus suæ cubiculo, vbi ex assiduis fere morbis, corporisue languoribus decumbebat, Ignatij exercitationum expertа dulcedinem, earum quoque vsum ventitantibus ad se Matronis impertiebat: &, quæ virorum prudentiam, studiumque desiderant, vt cum vtilitate tradantur, eas fœminæ fœminis toties iam præmeditatas, animoque pertractatas expedite satis, vtiliterque tradebat. Hanc in colendis rite mysterijs Hyppolita Gonzaga Galeotti Secundi Mirandulani Comitis coniux magno mulierum, Matronarumque comitatu, quæ singulis item hebdomadis ea mysteria frequentabant, imitabatur: & res erat eo progressa loci, teste Fabro, vt nullo Parmæ numero duceretur, qui non singulis saltem mensibus pœnitentiæ Sacramento peccatorum se se vinculis expediret. Qui mos tota deinceps Parmensi, ac Placentina Diœcesi perpetuo viguit. Rudibus Christiana lex explicata; eodemque exemplo ludi Magistri, Sacerdotesque ad id excitati complures. Præclare etiam illud excogitatum à Fabro, vt fœminæ interdum quædam, quas cum honestate grauitas commendabat, priuatorum obirent ædes, & christianæ præcepta doctrinæ teneras puellarum

75 Res Parmæ gestæ.

76 Iulia Zerbina Sanctitate nobilis.

Universidad de Deusto
Biblioteca

larum ætates; & quas pudor, aliaue causa domi incluserat, edocerent. Meditationes rerum diuinarum ad exercendum compluribus non modo viris, verum etiam fœminis cum salute propositæ. Quas vt quisque attentissime pertractabat, ita ceteris non persuadebat modo facillime, sed ipsemet statim magister effectus sedulo proponebat: vt interdum centum, & eo amplius eas vsurpasse vno, eodemque tempore memorentur. Quin Parochi, Sacerdotesque ex discipulis repente magistri ad earum normam christianæ plebis vitam, moresque fingebant. Hinc magni vbique animorum motus, ac magna conuersio præsertim in vno, atque altero sacrarum Virginum Cœnobio, quibus incredibilis quidem religiosæ perfectionis iniectus est ardor, in ijsque reuocata, quæ pene iam ceciderat, disciplina. Sed huius etiam præsidij non exigua ad Societatem ipsam nouæ sobolis lucra redibant. Hieronymus Domeneccus Valentinæ Metropolitanæ Ecclesiæ Canonicus cum Lutetiam Parma contenderet, casuque ad Patres, non Dei tamen sine consilio diuertisset, ab ijs comiter exceptus ad dies aliquot piarum rerum commentationi se dedit. Qua in exercitatione eo vitæ genere subito captus, dimissis comitibus, Societatem cum Patribus inijt. Quam nouam animi inductionem, voluntatemque comites indigne ferentes, vt eum à proposito reuocarent, frustra multa moliti, ad extremum apud Vicarium Parmensis Antistitis criminantur, sublatum sibi per vim socium, doloque à Patribus circumuentum. Ille vero tactis ante Vicarium codicibus sacris per Euangelij verba iurauit nullius se fraude, consilioque deceptum, sed spe tantum salutis inductum apud Patres aliquantisper hæsisse, quorum vitæ genus sibi valde probatum, non potuisse protinus non arripere. Qua de pulsa calumnia, ipse quoque non ita mox in partem laboris, ac meriti, qui mercedis vocabatur in partem, cupidissimus venit; & ibi cœpit ceterorum animis esse subsidio, vndæ suæ hauserat salutis, & sanctitatis initia. Eadem ratione associati sunt Paulus Achilles iam tum Sacerdos, qui strenuam proximis dare operam, & suppeditandis diuinæ contemplationis argumentis, & audiendis sacris confessionibus cœpit: & Elpidius Vgolettus. Itemque Ioannes Baptista Viola, Sylvesterque Landinus Io. Franciscus Placentinus, & alij aliquot, qui suas item curas, cogitationesque ad studium humanæ salutis vna cum reliquis contulerunt. Iam Placentiæ, Regijque quò Lainius euocatus excurrit, sua quoque lætitia messis fuit. Faber vrgendis cœptis paulo diutius Parmæ substitit, quo etiam acerbior visus est eius deinde discessus. Qui vt vulgo cognitus est impendere, & ciuitas, & priuati, quibus fuisse dicitur aliqua cum Romano Pontifice necessitudo, supplices ad eum literas pro Fabro retinendo dederunt: eiusque mox abitum repudiati supplices multis lacrymis deplorarunt. Harum Ciuitatum gratia multa Patribus perpetienda fuere; summa hyeme faciendum iter, & Cisalpinæ Galliæ loca sane frigida traijcienda pannosis, ac male vestitis: vt mirum non sit si diuturnum Faber in morbum (tres enim fere menses consequentis anni decubuit) & periculosum inciderit. Sed videlicet paupertatis amor, & singulare patientiæ studium leuia hæc illis, imo etiam dulcia, ac iucunda reddebat. Per idem ferme tempus Bobadilla in Aenariam ab Vrbe mittitur Regni Neapolitani insulam ad conciliandam pacem inter graues, illustresque viros. Cuius profectionis item fructus, vt ceterarum (neque enim duntaxat loco vir in primis ardens continere se poterat) fuerunt vberrimi. Specimen suæ dabat industriæ, quæ postea latissimum Germania nacta campum, tanto liberius excurreret, quanto iam cohibita videbatur angustius. His missis per Italiam socijs, & toto pectore suam operam, studiumque nauantibus, qui Romæ remanserant, Dei causam pari sedulitate tractabant. Salmeron sacris concionibus, publicisque in inclyto sapientiæ Gymnasio prælectionibus operam dabat. Codurius Margaritæ Caroli Quinti Filiæ à sacris confessionibus assignatus, simul etiam reliquis ex instituto muneribus occupabatur: quibus & Xauerius, & Iaius, & in primis Ignatius persimili animorum compendio, quæstuque præerant. Xauerio præterea domesticum munus ab epistolis erat. Siue nunciandum quippiam, siue respondendum sparsis per Prouincias Socijs vnus omnium nomine eo munere fungebatur. Ignatius autem memor insuper impositi sibi de Societate confirmanda negotij, quicquid à publicis occupationibus dabatur otij, in id sedulo conferebat: & vt erat communi Patrum consensione decretum, instituti formulam in certa quædam capita dilucide, breuiterque digestam Pontifici Maximo Apostolica auctoritate sanciendam, nactus opportunitatem Tiburtini recessus,

77 Parmæ accedunt ad Societatem Hieronymus Domeneccus.

78 Paulus Achilles. Elpidius Vgolettus Io. Baptista Viola Sylvester Landinus Io. Franciscus Placentinus.

79 Bobadilla in Insulam Aenariam mittitur.

80 Romæ gesta hoc tempore.

81 Primus Secretarius Societatis B. Franciscus Xauerius.

82 Instituti Societatis prima formula Pontifici proponitur, & vitæ vocis Oraculo comprobat.

cessus, quò se Pontifex è negotiorum æstu, turbaque receperat per Contarenum Cardinalem suppliciter offert; quam Baetissimus Pater iussam à sacri Palatij Magistro Thoma Badia, qui dein fuit Cardinalis, prius cognosci, ab eoque probatam, vt ipsemet vidit, accuratèq; perpendit; Spiritus, inquit, Dei est hic. Patrumq; consilium, & pia studia collaudauit; simul & illud addidit, sese præsagire iam tum animo Societatem hanc id temporis excitatam, afflictis Ecclesiæ rebus non leui præsidio, atque ornamento fore. Quod summi Sacerdotis, Christique Vicarij testimonium, Tertio Nonas Septembris ore tributum, velut prima quædam Societatis approbatio fuit. Quam, vt publico etiam diplomate consignatam, testatamque rite daret cum rogaretur ab Ignatio, prudentissimus Pontifex, ne quid præcipiti consilio in re tanta luctuosis Ecclesiæ temporibus statuisse videretur, tribus Cardinalibus, apud quos nihil esset gratiæ loci, negotium dat, in ijs Bartolomeo Guidiccionio Lucensi, Viro illi quidem pio, ac diuini humanique iuris bene perito, ceterum nouis Religionibus adeo pertinaciter infenso, vt aduersus earum, quæ iam essent multitudinem, & copiam; quas ipsas ad quatuor reuocandas arbitrabatur, librum etiam conscripsisse dicatur. Non enim summus dubitabat Antistes, quin si Guidiccionio noua esset probata Religio, ea quoque ceteris Iudicibus probaretur; eaque ratione maleuolorum occurreretur inuidiæ. Is igitur cum præiudicium hoc ad causam attulisset, quam breui Patres conficiendam sperabant, eam suo consilio, autoritateque penè discussit; annum certè ipsum deliberandi cunctatione, nouis in dies difficultatibus ingerendis, extraxit. Interea Societati, Deo Optimo Maximo gubernante, & aream patentissimam Patrum laboribus explicante, primus in Indiam aditus aperitur. Lusitani non ita pridem extima Africæ legentes littora, per incognitas vias, & obscuriora maria ad ditissimas Indiæ Regiones, & Orientis partes non minore successu, quam ausu penetrarant. Nec Ioannem Lusitaniæ Regem eo nomine Tertium vlla magis cura coquebat, quam vt barbaras illas nationes, & infida pectora ab execrandis Idolorum sacris ad veri Dei cultum, Religionemque traduceret. Cuius rei gratia idoneos Euangelij præcones, quos cum doctrina probitas commendaret, tota Europa conquirebat. Eius consilij conscius Iacobus Gouæa Lusitanus, is, qui Parisijs quondam clarissimis experimentis Ignatij, sociorumque virtutem perspexerat, hos potissimum ad Indicam expeditionem quodammodo factos, exhibendos Regi putauit. Sed prius ipsius Ignatij voluntatem placuit explorare. Scribit igitur ad Ignatium quam vberem animarum messem Indica Regio à Lusitanis nuper aperta suppeditet. Si ea Prouincia pro suo erga proximos studio, caritateque, ipsi cordi sit, se totius negotij apud Lusitaniæ Regem interpretem fore. Huic rescripsit Ignatius multa ille quidem cum actione gratiarum: ceterum quod peteretur, non id ex sua voluntate, sed ex eo, cui se perpetuo Obedientiæ nexu mancipassent, Christi pendere Vicario. Proinde rem totam cum Pontifice ipso transigeret, cuius semper ad nutum intenti paratique essent. Quo Gouæa accepto responso, cum perfacile id à Pontifice impetratum iri confideret, missio ad Regem literarum Ignatij exemplo cum eius, sociorumque commendatione mirifica, monet non esse è manibus dimittendam occasionem, exorandumque Pontificem ocius, vt ex Ignatij socijs, potissimum eligat, quos ad se Indicæ expeditionis causa transmittat. Ad Regem iam ante præclara Societatis fama peruenerat. Itaque & sua sponte iam incensus, & Gouææ autoritate permotus Petro Mascareniæ suo apud Pontificem Oratori mandat, nulla vt interposita mora cum Pontifice ipso, Ignatioque ea de re perdiligenter agat, ex eiusque socijs minimum sex primo quoque tempore ad se destinet. Et quoniam in Lusitaniam reditum adornabat Orator, illud etiam addidit, videret, vt suum ante discessum rem omnino conficeret, nec sine tali comitatu rediret. Legatus cum Regis mandatum Ignatio primum exposuisset, & è sociorum numero sex minimum postulasset, Ignatius in eandem illi sententiam, atque antea Gouææ respondit, id non in sua esse, sed in Pontificis Maximi potestate, cui iam se totos Voti sponsione dedissent: quanquam quod ad numerum pertineret, fieri omnino non posse, vt vno, aut altero plures Regiæ voluntati concederet. Cum ille nihilominus in eadem postulatione perstaret, negaretque vspiam alibi locari operam posse melius, Ignatius quasi futuri præsagus. At qui, inquit, si è tam exiguo numero sex in vnam Prouinciam auferas, quid quæso ceteris Orbis terræ partibus relinquemus? Totum quippe terrarum Orbem spe quodammodo deuorarat, nimio studio

84 Cardinalis Guidiccionius initio repugnat ne Societas fiat Religio.

85 Societati primus in Indiam aditus aperitur.

Universidad de Deusto
Biblioteca

salutis humanæ. Pontifex ergo Nuntijs Euangelicis Indicæ regioni concessis, quod ad numerum pertinebat, id Ignatij permisit arbitrio. Quod & si molestè admodum primo Legatus tulit, postea tamen cum extorquere maiora non posset, quod dabatur, accepit. In eam prouinciam non minus periculorum, laborumque, quam laudis, gloriæque fœcundam Patres duo Simon Rodericius, quem Lutetiæ Parisiorum in studijs literarum Rex ipse Ioannes aluerat, & Nicolaus Bobadilla, non sine prudenti reliquorum Patrum deliberatione, nec sine multis, vt rei magnitudo postulabat, precationibus designantur.

87 Destinantur in Indiam Simon Rodericius, & Nicolaus Bobadilla.

An. Dom. 1540. Societatis 1.

Anno igitur quadragesimo ineunte Romam è Neapolitano regno Bobadilla, Simon ex Hetruria reuocatur. Atque hic quidem studio propagandæ Christianæ fidei inter infideles, ac barbaros iam pridem flagrantissimus, relicto Senis cum Strada Paschasio, simul atque vrbem attigit, tametsi quartana erat implicitus, de tam optata profectione solicitus, ne discessum quidem Mascareniæ legati, qui moram leuando morbo dabat, expectandum putauit: veritus, opinor, ne tam glorioſæ prouinciæ palmam casus sibi aliquis, si cunctaretur, eriperet. Ergo Nauigij opportunitatem nactus ad portum in Hetruria Pontificium (Ciuitatem veterem vulgus, latine quidam Centum cellas appellant) confestim exit, cum socio Paulo Camerte: & sese mari in Lusitaniam inuitante verni temporis tranquillitate committit. Bobadilla vero etsi paratissimo ille quidem erat animo ad tantum iter, tamen adeo confectus laboribus, & affecta valetudine è Neapolitano regno redierat (graui etenim ischiade laborabat) vt cum Legati iam maturata profectio moræ nihil haberet, suæ missionis vicarium, feliciore Indorum sorte, quam sua Franciscum Xauerium habuerit. Franciscus autem Indicam ab Ignatio prouinciam oblatam haud facile dictu est, quanta & animi alacritate, & oris hilaritate susceperit: vt merito si tantorum originem fructuum, quantos India deinde protulit, inuestiges, nullam sane aliam reperias præter eius singulare, minimeque reluctans obsequium, id præsertim temporis, cum per Apostolicam Sedem nulla adhuc Ignatio potestas in socios, nullum imperij legitimi ius datum erat. Ergo vix tantulo accepto spatio, quantum consalutandis amicis, sarciendæque attritæ tunicæ satis esset, postero die dato prius osculo Sanctissimi Pastoris pedi, regio cum Legato discedit. A Pontifice vero pluribus est ad eam expeditionem verbis, velut Indiæ futurus Apostolus animatus, monitisque peropportunis instructus, deinde ampla cum benedictione dimissus, breui atrum illum Aethiopem, non quidem per quietem (sæpe enim sibi visus erat per quietem magno cum labore eiusmodi hominem gestare) sed re ipsa vigilans suis humeris subuecturus: homo ad illius Orbis salutem, de quo tam crebros, & tam iucundos solitus erat vsurpare sermones, præcipuo quodam nomine procreatus. Nihil ex Vrbe præter Romanum Breuiarium secum extulit. In itinere autem illud semper tenuit, vt certa precandi, commentandique spatia non omitteret: cunctis officioſe demerendis insisteret, vnumquemque comiter affaretur: minimis, vilissimisque in victu, cultuque contentus esset: lassos, & imbecilles omni obsequio refoueret: postremus cubitum iret, primus surgeret: famulique dum quiescerent, ipse iumentis operam daret: nec eos modo, qui erant in comitatu Legati meliores quotidie redderet, monendo, iuuando, docendo, verum etiam eadem in diuersorijs, ac cauponis captata occasione caritatis, virtutisque vestigia impressa relinqueret. Laureto iter institutum est ad sanctam Deiparæ salutandam Cellam, in qua ipso Palmarum die xij. Kalend. Aprilis sacris Franciscus operans Legato, eiusque comitibus diuinam Eucharistiam impertijt: nouumque concepit ardorem cum promulgandi Indiarum gentibus Euangelij, tum dura omnia tolerandi. Bononiam inde peruectus Cardinalem Bonifacium Ferrerium, ad quem acceperat ab Ignatio quoque mandata, conuenit: tantaque modestia flexis in medio sermone genibus, dum ei Societatem commendaret, affatus est, vt bonus senex ea plurimum delectatus, irruens in collum Xauerij, nullum faceret finem hominis dulcissime amplexandi. Sed ipse Bononia discessus celebrem illum Apostoli Pauli ab Ephesinis digressum specie quadam repræsentauit. Cum enim ad suum Franciscus vetus sanctæ Luciæ diuertisset hospitium, dicto rumore inter caros eius in spiritu filios properare Patrem ad Indos, & discedere nunquam rediturum, conuenere ante lucem frequentes in templum: interfuere sacrificanti, eodem porrigente diuinas epulas regustarunt: tum denique haud sine multo fletu, & gemitu abstracti sunt.

88 Pro Bobadilla ægrotante Franciscus Xauerius mittitur.

89 Ratio eius itineris in Lusitaniã.

Prose-

Prosequutis iter, antequam Italia excederent, mira res accidit, quæ plurimum Xauerio ad autoritatem, & effectum earum rerum, quas in comitibus optabat, momenti attulit. Erat in comitatu Legati honestus Vir equitandi Magister, qui paulo antequam Roma abiret, acres impulsus animo senserat, vt remisso humanis rebus nuncio in Cœnobium abderet sese. Verum nihil expedierat. Hunc, vbi ad fluuium è Cisalpinis (quantum è Beati Xauerij epistola vnde hæc hausimus, constat, nomen enim tacetur) ventum est, cupido incessit vadi tentandi: nec omnium deterreri comitum vocibus potuit, quominus temerariam leuissimæ cupiditatis libidinem sequeretur: forte vt animi sui excelsitatem, & regendi artem equi ostentaret. Tanto procliuius vel suos, vel Diaboli ad perniciem, quam diuinos ad salutem impetus cæci mortales sequuntur. Ceterum vix amnem intrarat, cum superante vim equi, artemque equitis agmine aquarum cœpit vterque rapi in præceps. Tollunt voces Mascarenia, ceteruſque comitatus: tum cuncti, Xauerius in primis ad diuinam implorandam opem vertuntur. Nec fuere irritæ preces: cum amplius tria stadia eques abreptus esset, sublimis semper in aqua tanquam manu comitum precibus sustentatus, ad ripam haud dubio miraculo appulsus est. Xauerius quidem Mascareniæ, qui non sine lacrymis orauit, Mascarenia autem, & ceteri Xauerio acceptam hominis vitam tulere. Qui vt emersit attonitus, & stupens nec audebat, nec poterat vocem mittere. Mansitque in eo tanquam ab inferis extitisset, horror quidam, pauorque terrificus. Interroganti Xauerio quid animi haberet dum salute desperata raptabatur à profluente, recurrisse statim Cœnobium dixit, in quo multo mallet esse: Et angore inde perculsum acerbissimo, quod tamdiu vixisset sine cura præparandæ mortis diuinis surdus instinctibus. Palam vero ad comites de pœnis infernis, & vita futura sic agebat, tanquam plane esset expertus, multum iterans non esse differenda recta consilia. Huius itaque voces haud paulum Xauerij iuuabant industriam, qui & in alijs periculis præsto fuit comitibus: omnesque ita excoluit, vt omnis ille cætus, ipsiusmet testimonio Religioſa videretur familia. Sæpissime iterabant sacramenta Pœnitentiæ: & quoniam in diuersorijs sæpe opportunitas deerat, interdiu ex equo delapsus Pater in aliquo diuerticulo hos modo, modo illos audiebat. Ex hac pietate idem factum existimat, vt, cum tres amplius menses magnas inter difficultates via tenuerit, nullus omnino è numeroso admodum comitatu non sanus, saluusque Olisipponem attigerit. Superatis Alpibus, ac pyrenæo saltu, vt in Pompeiopolis fines ventum est, vnde ad suos facile posset excurrere, non acquieuit carni, & sanguini, nec ad patria incunabula reuisenda, vel modico diuerticulo de cursu deflexit. Quibus rebus ita in sui admirationem Legatum rapuit Virum sagacem, atque ad explorandos sensus noui comitis perattentum; vt is præmisso ex itinere tabellario de eius laudibus ad Ioannem multa perscripserit, quibus eum vicere quamprimum, atque ornare Regis animus prægestiret. Paschasius interim Senis & suas, & Simonis obibat partes: nec tamen paratæ messi par erat. Itaque auxilium ei, Ciuitatique ab Ignatio Archiepiscopus Franciscus Bandinius petit his literis. Ea est Paschasij vestri, at potius nostri vitæ integritas, & morum suauitas, vt omnibus gratus, iucundusque sit, mihi vero gratissimus: & in eo munere, quo hic fungitur, est adeo vehemens, vt summa eius cum laude oculos omnium in se conuerterit. Nam verbis hortatur, exemplis iuuat, humilitate allicit, caritate ad bene, beateque viuendum inflammat. Verum quia, vt ait Dominus, messis quidem multa est, operarij autem pauci, optarem summopere, vt eum vos quemadmodum par est, adiuuaretis: quod facile consequemini si duos, aut saltem vnum ex socijs vestris huc miseritis. Quapropter vos etiam atque etiam rogo, vt huic honesto meo desiderio morem geratis. Hoc si feceritis profecto cognoscetis vos huius Ciuitatis saluti, Deique honori consuluisse. Quod vos summopere cupere certo scio. Reliquum est, vt sciatis me vobis quibuscumque rebus potero nunquam defuturum. Valete. Senis xviij. Kal. Septembris 1540. Ceterum iustissimis Archiepiscopi postulatis per sociorum angustias mos geri non potuit: tam multi multas in partes accersebantur. Nam Bobadilla Neapolitanum in regnum Bisinianum remissus erat, per idemque tempus alij alio, præcipue Balneoregium, Brixiam, Parisios, & in Hispaniam missi. Balneoregium bidui ab Vrbe abest, Oppidum in Hetruria sancti Bonauenturæ natalibus in primis nobile. Huc grauis discordiæ causa inter Clerum, populumque sedandæ destinatus est Iaius: cuius primus aduentus, quanquam

90 Periculum ingens vnius Comitum.

91

92 Francisci Bandinij Archiepiscopi Senensis de Paschasij virtute, & pia industria testimoniũ.

Variæ missiones

93 Claudius Iaius Balneoregium missus.

Universidad de Deusto
Biblioteca

neutri parti, vt fere accidit, gratus admodum fuit, tamen is postea aduocata concione, suiq; aduentus ratione reddita, omnium animos sibi adiunxit. Hinc præter opinionem, cum ad audiendum verbum Dei, tum ad enuntianda vitæ peccata concursus hominum auctus, vt ne nocturna quidem defatigato Patri quies reliqua esset: apertisque non dum foribus summo mane nonnulli vndecumque vel per fenestras hospitij, occupaturi aures irrumperent. Controuersiæ porro illæ, quæ sine magna internecione dijudicari vix poterant, summa omnium gratulatione sublatæ sunt: Et quo firmiora pacis fœdera sancirentur, & certiora reconciliatæ gratiæ præberentur indicia, mutuos inter amplexus, venia vicissim, postulata dataq; celebrata est communicatio Corporis Christi, & quidem ab ijs, qui complures annos odijs peracerbis impliciti ad sacrosanctum illud pacis symbolum non accesserant. Deinde multitudini Christiana lege tradita, cum iam secunda cecidissent omnia, Brixiam Iaius ad Cœnomannos egreditur: vt quæ inimicos homines superseminasse zizania Romam vsque nunciatum erat, pro viribus extirparet: quam in rem non exiguo animorum compendio, totum fere annum insumpsit. Eodem dudum ex Politiano Monte Strada præcurrerat, suisque concionibus, quas frequentissima, & cupidissima multitudine semper habuit, ingentes fecerat animorum motus; ac præter ceteram frugem, centum & eo amplius in ea Vrbe adolescentes ad Dei cultum, & seruitutem allexerat. Inter additos ad Societatem Tyrones erat Angelus Paradisius, cum quo vltimum salutaturo propinquos in Oppidum Gadium decem à Brixia passuum millibus à Fabro etiam nunc Parmæ agente missus est Strada. Is continuo publice in suggestum progressus incolarum animos ita permouit, vt qui Dei præcones irridere per iocum, & effusam antea lasciuiam consueuerant, ij postea Strada audito, risus in lacrymas verterent, nec temperare singultibus possent. Cumque primarij quidam eius oppidi ciues odijs inter se capitalibus dissiderent, vniusque patrata cædes ad multorum spectaret exitium, Stradæ concionibus perfectum est, vt irarum restinctis ardoribus non sine mutuis lacrymis, gaudioque gratiarum reconciliatio fieret. Ex ijs mox Stradam conuenère duodecim eoque vsi sequestre, atque interprete, pacem rite sanxerunt, mira populi admiratione, plausuque, sic, vt statim edito ad conuentum signo, ex Consilij publici decreto Consules, & ceteri Magistratus autori pacis Francisco gratulabundi prodierint. Accessit, & Parisina Sociorum profectio, hoc potissimum instituta consilio: quod cum ad Ignatium adolescentes non pauci eiusdem vitæ cupidi se adiunxissent, præclaræ illi quidem indolis, ac spei, ceterum literis non satis expoliti, visum est Ignatio Lutetiam omnes studiorum gratia destinare, vt idoneis exculti doctrinis maiore postea in animarum causa, & autoritate versarentur, & fructu. Præficitur ijs Iacobus Eguia Stephani frater, quem Ignatio adhæsisse Venetijs, vnà cum fratre, & in Cantabriam concessisse iam diximus. Ergo appetente vere ex Vrbe digressi Lutetiæ in Collegio, quod Longobardorum vocant, recipiuntur. Hic dum laico ornatu, cultuque (neque enim per leges aliter licuisset) literarum disciplinæ dant operam, vitam vt poterant, sustentabant. Nec tamen alienæ salutis studium intermittebant: sed modo hos, modo illos ad vsurpanda Diuina mysteria, id quod apud Carthusianos singulis factitabant hebdomadis, incitabant: aliosque ad perfectam vitam, Sanctorumque persequenda vestigia cohortabantur. Iacobus autem, dum vnus omnium maxime pro animis excubat, & Academicorum præcipuam rationem habet, decimum fere post mensem in eius locum Hieronymo Domenecco suffecto, qui hoc nomine Parma fuerat euocatus, sub anni consequentis initium reuertitur in Italiam: & vt commodus in Vrbano ocio præ excellenti simplicitate, & caritate operarius retinetur in Vrbe.

94 Deinde idem Iaius Brixiam.

Strada eodem præcesserat.

95 Angelus Paradisius Tyro Societatis.

96 Primi de Societate studiorum causa missi Parisios: quod primum fuit rudimentum Collegiorum.

97 Iacobus Eguia primus quasi Rector Collegiorũ, præficitur socijs Parisiensibus.

98 Succedit illi Hieronymus Domeneccus.

Hispanicæ Missionis occasio domestica Araozij, & quædam Societatis fuere negotia. Hic natione Cantaber, quem superiore anno inter socios adscriptum memorauimus, cum gemina tempestate iactatus Barcinonem appulisset, perhumaniter à veteribus Ignatij amicis excipitur. Commodum in ea Ciuitate pererebuerat, comprobatam à Petri Sede cum Ignatij vita, doctrinaque Societatem, tametsi non dum plane confecta, & transacta res erat: quo rumore perlato plurima Araozio congratulatio ab hominum repentino concursu facta est. Qui cum Ignatium ipsum, cuius de sanctitate præclaram opinionem conseruabant, aspicere, atque audire per locorum interualla non possent, ad eius

99 Prima in Hispaniam missio, Antonij Araozij.

ad eius se discipulum, sociumque conuertunt: eumque ex edito loco verba facere pene cogunt. Ille vero, vt vidit defugiendi muneris locum non esse, homo tum rudis in dicendo, nec dum sacris initiatus, agere ad populum tam ardenter instituit, vt exquisitos dicendi Magistros, & peritos concionatores facile superaret. Itaque ex auditoribus pro se quisque ad omnia se exhibere paratum, & ad instituendam Societatis domum de suis etiam proferre copijs. Ille vero quoniam illic hærere per negotia non licuit, ingenti ciuium desiderio in Castellam se recepit. Vallisoletique, Burgis, atque ad Infantes, vt appellant, Caroli Quinti Imperatoris filias pari cum fructu de Deo verba fecit, & Turcas aliquas traduxit ad Christum. Ad extremum Cantabriam attigit: cuius cum in alijs compluribus locis, tum Quipuzetæ lætissimam messem Diuini verbi prædicatione collegit. Vergaræ item cum totius Prouinciæ conuentus celebraretur, Synodi rogatu conciones nonnullas habuit: eademque dicendi copia in publica vitiorum probra, & prauos mores inuectus est. Inde cum Aspeithiam contendisset, tam multi vndique ad eum audiendum finitimis ex oppidis conuolarunt, vt quatuor amplius auditorum millia numerata sint; translatoque ex ædis angustijs in patentem campum suggestu, ædificiorum insuper, arborumque cacumina auidis auditoribus complerentur. Qua collecta cursim, & velut ex itinere frugum messe, confectisque suis domi negotijs proximo anno ad Vrbem redijt.

100 Offertur Societati domicilium Barcinone.

Sed vt ad Rodericium, & Xauerium in Lusitaniam illum nauigio, hunc terrestri gradientes itinere, reuertamur, Simon paucis diebus Olisipponem prospera nauigatione delatus, illico virum, per quem ad Regem deduceretur, ab eo missum, obuium habuit. Sed gratijs per eundem Internuncium regiæ benignitati actis, dum ex nausea maritima, & quartana febri releuaretur, Alcazerem (Salatias olim vocabant) in Mascareniæ legati custodia oppidum secessit. Ceterum vix octo, decemvè interfluerant dies, cum Rex Olisippone dicens omnia curationi opportuniora fore, præ ardenti studio videndi alloquendique hominis ad se iubet deduci: exceptumque summa benignitate, & multa cupide scisitatus, simul imperat rebus omnibus liberaliter haberi. Ille vero Deo votæ paupertatis memor, summe ab Rege contendit sibi vt liceret more, institutoque Societatis victum passim, & ostiatim emendicare: id se cunctis regiæ anteferre delitijs. Quo tandem ægre, multisque precibus impetrato, ad publicum Regis Valetudinarium (cui à Sanctis omnibus nomen est) opus sane regium, & toto terrarum Orbe percelebre cum quartana diuertit: nec virium languore deterritus, stipem cœpit ex instituto quærere, ita lætus, quod inter notos, ciuesque suos liceret id documenti Christianæ humilitatis edere; vt vel id vnum satis amplum tam longi itineris pretium duceret. Nihilo interim segnius modo peccatorum confessionibus audiendis, modo vsitatis meditationibus suggerendis, peculiarem quandam animarum curam gerebat. Trimestri dein interuallo subsecutus est Xauerij aduentus cum Mascarenia legato faustus omnino laboranti Simoni: cuius quartana febris quo die expectabatur, vt in Xauerij diem incidit, quasi quempiam supra hominem reuereus, non accessit, salutantis videlicet voce, & caro amplexu discussa. Triduo elapso vterque in regiam euocatur: ac Regi, Reginæque summo studio quærentibus, summo auscultantibus prima Societatis initia, & progressiones, instituta, consilium, ac scopum, & excitata in socios odia, atque procellas enarrant. Nihil hac Regibus commemoratione iucundius, constantiam præcipue commendantibus, qua effectum erat, vt oblata Romæ falsa criminatio iusto iudicij fine dilueretur. Post multa benigne communicata de liberis suis Rex, quos suscepisset, qui obijssent, qui superessent adiecit: Ioannemque Principem, & Mariam aduocat, qui Patres viderent, ac venerarentur. Tum ita subijcit. Summa profecto Christianæ rei in teneræ ætatis conformatione sita est. Idcirco datur à nobis opera, vt qui in nostra Aula sunt Adolescentuli è prima Regni nobilitate religiose, pieque educentur: quos & iussimus octauo quoque die de peccatis confiteri. Si enim à pueris Dei notitia, & obsequio imbuantur, ætate grandiores autoritate multum valebunt: cumque ipsi fuerint, quos esse par est, inferiores ad eorum exempla se fingent: ita populares toto regno, Deo iuuante, corrigentur. Certum enim habemus, vbi Nobilitas emendatis præibit moribus, maximam Regni partem emendatam fore. Proinde hosce vobis adolescentes, quando ante ver insequentis anni nauigationis Indicæ opportunitas nulla erit, perstudiose commendo, tradoque, quorum animos,

101 Rodericij Simonis in Lusitaniã aduentus, & studium paupertatis.

102 Xauerij in Lusitaniam aduentus & Regum Lusitanorum studia in Societatem.

103 Ioannis III. Lusitanorum Regis cura rectæ educationis puerorũ.

Universidad de Deusto
Biblioteca

mos, & mores Christiane formetis. Hic Patres haud minore studio piam illam procurationem, quam Rex obtulerat, acceperunt; nec minore vtilitate gesserunt. Centum fere numero erant adolescentes, lætissima spes Lusitanici Regni, & religionis. His sexta quaque feria Franciscus, & Simon aures confitentibus dabant, & alijs præsto erant officijs: aliosque præterea complures matura iam ætate viros Principes, Dynastasque cum sacræ Pœnitentiæ mysterio, tum piarum commentationum vsu ad ordiendam nouam vitam induxerunt. Henrici quoque, qui Regis frater, mox Cardinalis, ac longo post tempore Sebastiani excessu Rex fuit, summi tum Inquisitoris rogatu quotidie sacri illius Magistratus carcerem reuisebant, vt rei, qui in eo tenebantur, audito verbo Dei sua quoque crimina recognoscerent, & iusto dolore punirent. Dum in his muneribus Patrum cogitationes euigilant, non defuerunt, qui rebus fluxis repente despectis, quorum incitabantur stimulis, eorum vitæ genus, & cursum peterent: vt socij sex breui numerarentur. Primus ad eos dicitur accessisse Consaluus Mederius naturalium rerum, ac diuinarum bene peritus, iam pridem socijs inter studia notus Parisijs. Quo tempore simplici, atque populari similitudine de Concionatore audita, sicut altilia in regiam mensam non inferuntur nisi mactata, nudata plumis, & assata; ita oportere homines, qui placere Deo velint, corpora sua, & cupiditates mortificatione perimere, atque excoquere; induto cilicio totum se ad austera conuertit. Verum enimuero vt palæstram virtutis intrantibus continuo aduersarius paratus est, ita exæstuare libidinis cœpit flammis, vt ex oppugnatione pertinaci, & ipsis quodammodo remedijs inualescente, prope desperans, vehementer saluti suæ diffideret, cum mœstissimo Angelus luce palam apparuit: videntique latine semel, atque iterum hæc verba, Confide, tu saluus eris; ingeminauit. Igitur vbi Olisippone Xauerium, ac Simonem conspexit, angelica se pollicitatione facile potiturum existimans, eorum si vestigijs insisteret, ad Societatem accessit: in eaque ita perseuerauit vt satis certam faceret angelicam vocem. Principio autem Patres sui moris retinentissimi victu non vtebantur nisi precario. Sed ea res cum plus auferret temporis, quam vtilitatis afferret; victum, quem Rex vltro præbebat, renuendum in posterum non putarunt, ita tamen, vt nec ex Valetudinario, quo se, recusato Regis tecto, receperant, pedem efferrent; & institui retinendi causa semel, atque iterum in hebdomada stipem poscerent ostiatim; quam tamen ipsam ad Valetudinarium deferrent vniuersam. Dum autem in Lusitania non inutiliter, nec per ignauiam tempus exigunt, eisque ingenti populi plausu ad voluntatem fluunt omnia, vnum illud crucis amatores angebat, quod insectationibus nullis exercerentur, quibus si diu careret, dicebat Xauerius videri sibi nequaquam fideliter militare: quanquam nauigationis Indicæ diem ardentissimis appetentes votis, ea se interim spe solabantur, ac sustentabant, fore aliquando, vt quod hic frustra quærerent; id in illis partibus copiosissime reperirent. At Rex, Curiæque proceres præsentibus industriæ frugibus valde læti, maiorumque in posterum spe concepta de retinendis in Lusitania Patribus agitare, & alios eius generis potius suis ciuibus quærere, quam Indiæ causa de manibus quos habebant, amittere. Mirifice quippe erga nouum hunc ordinem Rex affici videbatur: collegiorumque in instituenda iuuentute consilium probabat maxime: idemque ingens aliquod eiusmodi collegium recipiendis Societatis alumnis, quod Euangelicorum non in Lusitania modo, verum etiam in India tota seminarium foret, moliebatur, diserte Petro Mascareniæ professus, se quidem vniuersos de Societate in suo regno quacumque impensa libenter habiturum. Quæ quo propensius fierent, ad literas Apostolicas, quibus Societas confirmaretur primo quoque tempore conficiendas, non suam modo, verum etiam Imperatoris, Regisque Galliarum operam, studiumque detulit. Sed videlicet, qui cœpti fuerat autor Deus, idem perfecti gloriam sibi vni reseruabat. Quod priusquam doceo pauca de nostrorum in Germaniam profectione perstringam.

104 Primus in Lusitania Societatem sequitur Consaluus Mederius.

105 Ægre ferunt res nimis prosperas præ amore Crucis: dicente Xauerio, sine aduersis non esse fideliter Christo militare.

106 Regis Lusitani Ioannis III. in Societatem studium.

107 Faber in Germaniam, inde in Hispaniam iturus mittitur.

Reuocatus à Cæsare Ortizius à Pontifice impetrauit, vt secum in Hispaniam Fabrum perduceret. Verum quoniam Catholicos inter, ac Protestantes quoddam Vormatiæ indictum colloquium erat, tametsi nullus seu Cæsaris, seu Regis Romanorum, aut etiam Pontificis nomine interesset, placuit tamèn Pontifici, vt illuc ex itinere cum Fabro Ortizius excurreret, priuatis saltem consilijs rem Catholicorum publicam adiuturus. Versabatur Parmæ tum Faber ingenti cum suorum fructu laborum, cuius Ciues discessum ægre omnes

omnes cum ferrent, præcipue dolebant, qui interius sub eius, & Lainij disciplina studia pietatis inierant, ex quibus nobilis coaluit Sodalitas. His ille multum rogatus, hæc discessurus monita reliquit.

Nolo vos in hoc errore versari, vt putetis aliò egère vos cibo ad augendam pietatem, atque eo, quo vsi estis adhuc ad nutriendam. Nec sane mens sit alia, ac doctrina Philosophi, qui cum de corporum disputat alimentis, docet ea, quæ sunt alendis apta corporibus, valere etiam ad augenda. Ita cum ad alendam fouendamque pietatem vsu iam vestro senseritis plurimum huc vsque valuisse pia ista munera, quæ tractatis; prorsus statuatis oportet eadem posthac vobis necessaria fore ad augendam; præsertim cælesti gustando, & frequentando pane: quod est præcipuum animi pabulum, & quo Angeli, Beatique omnes continenter aluntur; magis vtique animorum vitæ, quam noster hic corporum, quem quotidie frangimus, necessario. Quod ipsum de alijs pietatis studijs, ac muneribus sentiendum est; quale est quotidianæ suæ vitæ rationem ab se repetere, peccata confessione diluere, res diuinas, ac salutares assidua cogitatione versare, denique misericordiæ officijs constanter insistere: quarum rerum vsu, atque exercitatione, si quid est à vobis, aut in animi vestri notitia, aut in Dei, & hominum caritate profectum persuasissimum vobis esse debet, oportere in ijsdem vos officijs, muneribusque, quo magis in Christo crescatis, studijs adhuc ardentioribus contineri. Ratio porro quotidianæ vitæ vestræ talis esse poterit. Singulis noctibus priusquam quieti, soporique vos dedatis, nixi genibus quatuor illa cuiusque nouissima recoletis, supremum vitæ diem, supremumque iudicium, Inferorum supplicia, & Paradisi gaudia. Quibus in singulis contemplandis considerandisque tam diu hærere vos volo, dum Dominica ter recitetur oratio, ter Angelica salutatio. Postea succedet obseruatio pectoris vestri, & totius recognitio diei, in qua post actas diuinæ liberalitati de beneficijs meritas gratias, peccata vestra cum gemitu retractabitis, & ea statuetis certo Sacerdoti, destinatoque tempore confiteri. Id autem genus est quoddam spiritalis Confessionis, qua quis suis noxis animaduersis, earum sese insimulat ante Deum, iusto dolore, & constantissima voluntate susceptæ eas ad præstitutam diem Sacerdotibus enunciandi. Ad extremum rogandus vobis est Deus, vt & vobis ipsis, & viuis omnibus noctem quietam, atque tranquillam; mortuis vero, qui suas apud Inferos maculas purgant, solatij aliquid, & indulgentiæ largiatur: in eamque rem ter Dominicam precem, ter Angelicam recitabitis. Easdem & genere, & numero iterabitis postridie mane, vt & vos, ceterosque viuos ab omni labe integros ea luce conseruet, & mortuis refrigerationis aliquid tribuat ab ardoribus piacularis ignis. Si fuerit otium, licebit insuper aliquid ex vita Christi, vel eius ante signum in cruce traiecti, vel Missarum inter solemnia tacitis mentibus retractare. cuius ad exemplar identidem respectantes vitam vestram, moresque fingatis. Vbi Sacerdos Christi corpus rite confecerit, aut excitatum ab Ara sublime populo præmonstrarit, tum vos vestris malis, morbisque remedia, & quæ optatis dona petetis à Deo; vt robur animi, & cognitionem vestri pectoris, vt mutuam fraternamque concordiam, quodque in summis numerandum est donis, famem, sitimque iustitiæ. Rogabitis etiam ipsum Christi corpus, vt spiritali quadam communione sui, haud abnuat tectum animæ vestræ succedere. quo communionis genere incitabitur in vobis auiditas quædam tanti mysterij, oblectantibus interim vos, & proxime suscepti memoriæ, & spe denuo suscipiendi. Hæc communionis quotidianæ ratio erit veluti quædam animi præparatio longe efficax ad ipsum Sacramentum corporis Domini, quemadmodum, & ad sacramentum Pœnitentiæ spiritalis illa, quam dixi Confessio. Proinde venit in mentem optare, vt Christianus quisque multo ante præcipiat animo diem illum, quo & pectus suum expiare confessione decreuerit, & Christi Domini inire conuiuium. Ita vt quotidie mane simul ac de cubili surrexerit, ita se moneat, & alloquatur. Tali die Sacerdotis ad pedes, tali accedes ad Christi mensam: idque etiam si forte longius ille dies absit. Videte igitur singulis vt diebus memoriam vobis excitetis, ac refricetis huius sacramenti, & suscipiendi pariter, & susceptí: susceptí ad dimidiatum saltem spatium præstituti temporis; suscipiendi vero toto reliquo interuallo dierum; vt hac ratione planissimum fiat, vereri vos, & horrere verenda illa, & sacrosancta mysteria. secus enim periculum sit, ne vel ægre concoquatis, quod ore percipitis, vel non satis auide suscipiatis. Nolite vobis ipsi deesse, quominus octauo saltem quoque die hæc

108 Relicta à Fabro monita Parmensi Sodalitati.

109

110

Universidad de Deusto
Biblioteca

hæc sacramenta tractetis, ac renouetis. Cetera vero pietatis officia, qualis est precatio, qualis pia contemplationis exercitatio, & id genus alia, videte, vt fines illos, seu singulos, seu vniuersos propositos habeant. Primum Dei, & eius Sanctorum gloriam, deinde animi vestri bonum, tum ceterorum commodum animorum. sic enim per ea, quæ dixi munera, quotidiana vobis fiet virtutis accessio, vt humilitatis, vt patientiæ, vt prudentiæ, & aliarum huiusmodi rerum, atque virtutum, quibus paratiores in dies accedatis ad recte agendum. Accedet etiam Dei notitia maior, & maior amor; cumulabitur in proximos caritas: & tutò denique salutis iter tenebitur, dum veluti per gradus vita spiritus sic instituitur. Quod autem ad huius & temporis, & corporis vitam pertinet, oportebit ita vos vestra moderari consilia, sensusque omnes, vt omnis labor corporis, ac contentio, Dei laudem spectet, salutem animi vestri, eorumque animorum, qui in ijs sunt inclusi corporibus, quibus vos laborem vestrum, operamque nauatis. Studete igitur, vt primum Deus vos ad laborem, seu etiam ad quietem impellat, deinde salus animæ vestræ, tum animæ proximorum, deinceps vestri corporis incolumitas, postea incolumitas alieni: denique res familiaris, quæque ad vsus corporis, vitæque necessarios pertinere videantur, ne qua sit ordinis perturbatio, ne qua confusio. Nihil autem in his, quæ commemoraui præposterum, perturbatumque erit, si res familiaris sit famula corporis, corpus animi, animus Dei: quæstusque vestri ad necessitatem corporum; corporum autem incolumitas ad animorum salutem, horum vero studia ad æternæ legis regulam dirigantur. Ita ab hoc vltimo inchoandum primum, & hic ordo seruandus officiorum, vt prima animis, cetera ceteris deinceps rebus pro animorum bono, commodoque debeantur. Nec enim imitandi sunt ij, qui à re familiari, & suo corpore inchoandum putant, vt cum hæc bene constituerint, tum demum se facilius rem constituturos animorum arbitrentur, eademque ratione, quod ad proximos spectat, eorum prius animis, quoad eius fieri poterit, quam vestris corporibus prouidete; vt si in potestate sit vestra vno, eodemque præsidio, & vos à morte corporis, & illos à morte animæ vindicare, malitis vtique multis partibus huic periclitanti, quam illi ruenti, & iam cadenti succurrere. Si hic à vobis rerum ordo seruetur, facile existet ea, quam quæritis in instituto constantia. Hæc Faber. Sane ea Sodalitas etiam num viget, & sexagesimum iam annum, & eo amplius Fabri præceptis sese alit, atque sustentat. Ac progrediente die tantum roboris est adepta, vt eorum quoque patrocinium susceperit, quos & à mendicando deterret pudor, & quos inscitia, ignoratioque Diuinæ legis tenet, & quos Carnifici, patibuloque leges addixerint: eademque semper fuerit, quasi quædam procreatrix, ac parens plurimæ, variæque in ea Vrbe pietatis, plurimæque item sobolis, quæ ex communi, vulgarique vita ad Cœnobiticam, Religiosamque se transfert. His igitur prudentibus monitis quasi Vicarijs sui Parmæ relictis Faber Ortizium sequutus, primus Germaniam de Societate ingressus Vormatiam sub diem octauum ante Kal. Nouembris attigit. Vbi quanquam ei cum hæreticis agendi potestas facta pro voluntate non est, nec propter factionis Lutheranæ perfidiam dignum aliquid agi potuit, nullo tamen loco gregi Catholico defuit. Multi perillustres Viri, atque adeo Ioannes Moronus tum Mutinensis Episcopus, mox Cardinalis ad expiandas rite noxas eo potissimum vsi sunt. Complureſque alij cum Exercitiorum spiritualium, tum concionis sacræ præsidio adeo animo commutati, vt sicut ipse primus Vineam illam colere de Societate cœpit, ita ei primos in Germaniam aditus videatur ipsa debuisse Societas. Hæc foris in rem Christianam Ignatij filij; domi autem nihilo minora in rem Societatis Ignatius ipse, qui quidem in conficiendo Confirmationis negotio, felicemque ad exitum contra vim, autoritatemque multorum principum perducendo, annum integrum desudauit. Dederat Pontifex Max. vti supra demonstratum est Societatis explorandæ negotium tribus Cardinalibus, & Guidiccionio potissimum, qui primo quidem adeo non amice supplices Patres accepit, vt ne conscriptam quidem Institutorum formam adduci posset, vt legeret; sed quæ tamdiu aduersus Religionum multitudinem commentus fuerat, ea vno tempore vniuersa contra nascentem Societatem videretur effundere: Collegasque in eandem sententiam sua autoritate perduxerat. Sed qui semel spes suas in Domino collocarant, nequaquam animo debilitati sunt. Instant, atque vrgent magis; literæque à Viris principibus, & Ciuitatibus afferuntur ad Pontificem, & Cardinales ea de re grauissimæ, sed Satana obnitente pro viribus,

111 Laus sodalitatis Parmensis à Fabro institutæ.

112 Primus de Societate Germaniam adit Faber.

113 Confirmatur Apostolica autoritate Societas præfixa numero sexaginta Professorum.

bus, frustra omnia. Cuius intellecta fraude B. Pater Ignatius, Deum sibi putauit continenti supplicatione, ac ieiunio, ceterisque corporis afflictationibus mitigandum: Vouitque insuper Maiestati Diuinæ, si rei prosperum tribuisset euentum Hostias ad tria millia. Exoratam Numinis Maiestatem declarauit voluntatum repentina mutatio. Nam cum ad eosdem Cardinales, qui & causæ præerant, & à nouis Religionibus abhorrebant, Deo fretus reuertisset Ignatius, eisque permodeste postulati sui rationem exposuisset, illi denuo re diligenter inspecta, ac pertractata repente præter consuetudinem ad id, quod tam constanter repulerant, toto nutu voluntatis impelli, inclinariq; se sentiunt. Ergo rationum ponderibus, ac momentis, quæ contra Religionum multitudinem pugnare videbantur, nouo cedentes instinctu, censuerunt denique Societatem in earum numerum reponendam; ita tamen, vt dum dies aperiret, quid maxime præstaret Ecclesiæ, Professos non excederet sexaginta: vt iam tum Dei voce prænoneri videretur Ignatius, ne magnam in Societatem Professorum turbam, si ei consultum vellet, admitteret. Fidem huius interioris impulsus fecit ipsa Guidiccionij Cardinalis oratio, qui Religionum quidem multitudini suffragari se negabat posse, huic tamen reffragari amplius, superiore quadam occultaque vi nec audere omnino, nec posse. Ita qui diu Societatis ortui fuerat obluctatus, tanta repente voluntatis inclinatione fauere cum collegis ludicibus cœpit, vt apud Pontificem Max. eius deinde causam nemo vnquam ardentius egisse dicatur. Ea re Pontifex non mediocriter delectatus, simulque tam ancipitis deliberationis admiratus exitum prolixo animo, & Societatem ipsam Religionem, & Societati inditum nomen quinto Kal. Octobris anno quingentesimo quadragesimo supra millesimum publicis literis declarauit, confirmauitque, Professorum dumtaxat numero ad sexaginta, vt Cardinales censuerant, coarctato. Qua in re Dei gubernantis consilium, ac præclarissimam prouidentiam suspici licet, qui tam seueris cum Societate legibus agi voluit, eiusque ortum inter tot difficultatum spinas, ac iudiciorum pericula procreari. Primum quidem, vt planum fieret vniuersis quanta Sapientia, consilioque Sedes Apostolica nouam hanc in Ecclesiæ corpus Religionem adoptarit. Deinde vero, vt quod inter arctam hanc, & plenam illam augendi numeri potestatem (quæ triennio post facta est) temporis intercederet, id ipsi Societati, velut alterius periclitationis loco, atque examinis foret. Denique, vt quod semel esset tam diuturnis, exquisitisque iudicijs agitatum, iactatum, excussum; id nulla vnquam vis, ac potestas, aut temere vituperare auderet, aut in controuersiam, dubiumque reuocare.

114 Diuina prouidentia in confirmatione Societatis.

Confirmata igitur à Christi Vicario Societate, & re tanti momenti, tamque omnium expetita votis, Deo gubernante transacta, facile potest existimari, quantum ex ea re lætitiæ, voluptatisque perceperint, & qui degebant in Vrbe Patres, & qui ab Vrbe remoti ex sociorum literis id cognorant. Nec dubitandum quin conferendis præsentibus cum præteritis, perpendendisque Diuinæ sapientiæ consilijs, quæ præter omnem opinionem tam felices ad exitus, tamque inusitatis vijs id operis perduxisset, æstu quodam admirationis accensi ad agendas Diuinæ Maiestati gratias se repente conuerterint. Cuius singulari munere, vt ad perfectissimum vitæ statum ex ipsa seculi fece, sic ad constituendum nouum Ordinem se dumtaxat vnos animaduerterent in hac veluti Mundi senectute fuisse delectos: Et cum in Ecclesiam bellorum maxime vis ingrueret, tum potissimum in aciem, ac pugnam hoc suum agmen eductum, numero illud quidem, virtuteque pusillum, sed Catholicæ Ecclesiæ præcipua quadam Obedientia deuotum, & ad omnes eius nutus intentum. Ergo tanti beneficij nequaquam immemor, aut ingratus Ignatius primo quoque tempore operam dat, vt ea Sacrificiorum summa, quam Diuinæ Maiestati spoponderat, à paucis illis, qui de Societate varijs erant dispersi locis, Sacerdotibus redderetur. Actis, persolutisque gratijs duo restabant adhuc Patrum agitanda consilijs, explicatiora illa quidem, ac solutiora, ceterum momenti permagni, ac talia demum, vt sine ijs omnia superiora acta viderentur inania. Alterum erat, vt ex instituti formula, quam ipse Pontifex approbasset, leges quædam, ac veluti canones excerperentur, quibus cum in vniuerso Societatis corpore, tum in eius membris singulis Religiosa disciplina constaret. Alterum, vt dux aliquis nouæ huic familiæ præficeretur, qui & prudenter eam administraret, & à rebus noxijs, periculisque defenderet: quæ quidem tanto acriora deinceps metuebantur in dies, quanto magis inchoati operis magnitudo crescebat, & nouus Ordo in Vrbis,

115 Sensus primorū Patrum ex confirmata Societate.

Universidad de Deusto
Biblioteca

116 Summam quandam Constitutionum B. Ignatius concipit.

Vrbis, Orbisque Theatro cum curiosius obseruabatur ab omnibus, tum æmulorum patebat inuidiæ. Vtrique igitur rei prope diuinitus est prospectum. Quippe cum digredientes ex Vrbe Patres (vti supra significatum est) manentibus in Vrbe socijs potestatem instituta, legesque condendi reliquissent, ac postea ad vnum eam Ignatium detulissent, is animum in eam curam totum, ac mentem intendit; qui quidem minime nescius, quanta sibi res esset imposita, nihil suæ prudentiæ, iudicioque, quibus tamen ipsis valebat plurimum, fidendum ratus; Deum sibi consulendum in primis frequenti prece, & quotidiano sacrificio putauit. Quo tempore mens eius à Deo mirum in modum illustrata, suauitate quadam spiritus tota vndique perfundebatur hauriens à Patre luminum, quæ mox suæ disciplinæ alumnis consignaret, & veluti dictata quædam de rebus singulis, quibus hæc instituta continentur, excipiens: vt mirum videri non debeat, si cuius in animo speciem operis vniuersi Diuinus Architectus effinxerat, is tam excellens Religionis institutum, formamque descripserit: vt affirmare vere posset, non suum illud inuentum esse, sed eius, qui sibi in monte commonstrasset exemplum. Tanta igitur Dei luce perfusus, dum accurate omnia, solerterque circumspicit, & mysticum Ecclesiæ corpus, membraque singula contemplatur, dum præsentem Ecclesiæ statum, & illorum temporum calamitatem secum ipse perpendit, dum & Religiosorum Ordinum instituta, quæ tum erant in Orbe Christiano, & munerum varietates, vnde is maxime subleuaretur, attendit; neque tamen omittit, quantum & in mentis, corporisque exercitationibus, & in victus, cultusque ratione, naturæ vires ferant expendere: dum hæc, inquam, vniuersa singillatim animo, rationeque perlustrat, sentit se singulari quadam arte, vt ex cælesti illa disciplina perceperat, omnem suorum institutorum formam in certa quædam capita, canonesque digestam, summatim fuisse complexum; quibus non modo regere, ac tueri se ipsa, verum etiam progredi, atque augeri deinceps Societas adulta, & corroborata iam posset. Vt intelligat posteritas vniuersa, quanti tandem ea sint institutorum monumenta pendenda, quæ Beatus ille Pater non tam atramento, quam lacrymis, nec tam humano studio, quam accurata prece, nec tam Magistra prudentia, quam Deo pene dictante conscripsit, vt infra planius ostendetur. Restabat dumtaxat illud, vt Patres pro accepta ab Apostolica Sede autoritate, alijsque mox diplomatis consignata, suo quisque chirographo pijs Ignatij laboribus, vigilijsque subscriberet. Cuius rei gratia, vt etiam Generalis creandi Præpositi, necesse erat, vt qui diuersis essent Italiæ locis, Orisque dispersi congregarentur ad Vrbem, & suos illic conuentus, & cœtus agerent. Atque id ita gestum eo, qui consecutus est, anno, series nostræ narrationis ostendet.

HISTORIAE SOCIETATIS IESV.

Liber Tertius.

QVANQVAM autem vsquequaque perfecta, & suis omnibus expleta numeris Societas non dum erat; constabat tamen in ea, vt in ceteris Familijs Religiosæ disciplinæ ratio: tum primum suo subijci Duci, tum temperari legibus cœpta est, tum Professorum princeps descripta classis, quò deinceps vniuersæ Familiæ pondus incumberet, & per quam nixa ad ea, quæ Deus adderet incrementa, conscenderet. Verum quò planiora fiant, quæ & hoc, & consequentibus scribenda sunt annis, liquidoque simul constet, quam suauiter Societatis res diuina Sapientia proueheret, non alienum fuerit, qualis eius tum status esset paulo ante, quam & ab Apostolica Sede confirmaretur, & à suo Præposito nutu legum contineretur, exponere. Illud iam antea demonstratum est, plerosque è primis decem in varia loca, vt sese facultas obtulerat, fuisse dimissos, Xauerium, & Rodericium in Lusitaniam, inde in Indiam transmissuros; Vormatiam Fabrum in Germaniam. Per Italiam vero Parmam Lainium, Brixiam Iaium ad Cenomannos, Senas Paschasium in Hetruriam, Bisinianum apud Calabros Bobadillam. Qui dum Ecclesiæ spargendis seminibus frugum, quas nunc cernimus, operam nauant, eadem Romæ contentione Ignatius, Salmeron, & Codurius in animarum causa desudabant. Eorum autem, qui se ad Patres iunxerant, versabantur plerique Lutetiæ, tùm studiorum causa, tùm vt florentissimæ illi Academiæ suis prodessent exemplis. Nonnulli etiam componendæ rei domesticæ causa in Hispaniam se contulerant, vbi Societatis nomen, & piæ concionis ardore, & vitæ sanctimonia propagabant. Tam varijs, disiunctisque locis omnis hæc distincta Familia, nec vllis certis deuincta legibus, legitimouè Duci subiecta, constabat tamen ipsa per se, suasque, habebat in dies cum in absolutæ virtutis studio, tùm in proximorum curanda salute progressiones, & gradus; nulla vtique alia vi, impulsuque nisi diuino. Vt enim Deus pro singulari sua sapientia Societatis posteros præmoneret, quam in ea voluntario non coacto; hilari, non seruili delectaretur obsequio, tantum in Sociorum pectoribus obseruantiæ, reuerentiæque aduersus suum ingenerauit Ignatium, vt iam inde à principio vltro ei parere, & tanquam Parentem, ac Magistrum non dubitarent agnoscere. Sic enim sibi ipsi persuaserant, regi se à nemine melius posse, quam ab eo, quem ad constituendam Sodalitatem illam præcipuum ex omnibus Deus ipse delegerat; & per quem ceteris eundem spiritum, eandem gratiam vocationis infunderet. Superæ etiam prouidentiæ fuit, vt cum ad diuersa loca ceteri mitterentur, Romæ solum B. Pater cum duobus socijs veluti quibusdam Assistentibus resideret: Vt per eum diuina mens zelo, animoque præstantem in reliqua huius corporis membra, veluti per caput influeret: eaque inter se coniuncta, & colligata arduis illis tueretur initijs. Eum igitur de suis quisque rebus absens per literas admonebant; ad eum, si quid quæstionis incideret, referebant: eius sententia consiliumque maximi erat apud omnes ponderis: omnesque ad eum non modo suis in rebus, verum etiam proximorum, quorum se ad vsum, & commodum explicauerant, siue auxilij, siue consilij causa confugiebant: idque tam libere fidenterque, quam explorata sibi erat eximia Patris caritas, rara prudentia, singularis humilitas. Quorum menti, voluntatique mens vicissim respondebat Ignatij: cui cum omnes in medullis hærerent; & eadem, qua illi caritate flagraret, non tanquam prælatum fratribus suis, sed tanquam Ministrum, & famulum se

1 Status Societatis hoc tempore.

2 Obedientia primorum Patrum B. Ignatio.

3 Quemadmodũ B. Ignatius Societatem regeret

Universidad de Deusto
Biblioteca

se præbebat, cum præsentibus sua consilia communicabat, & conferebat; in omnique sermone sese affabilem exhibebat, eisdemque & valentibus, & ægrotantibus ministrabat, omnes reuerens, omnes ex Apostoli præcepto tanquam Superiores sibi inuicem arbitrans. Absentes de Societatis vrbanæ rebus certiores per literas faciebat: & quotidianas eius progressiones, & incrementa narrabat. commemorabat res æque lætas, ac tristes, pericula quæ impendebant, odia, quæ excitabantur; varios denique domesticarum rerum exitus, & euentus; vt vsui esse vel ad excitandos sentiebat sodales, vel ad eorum exquirenda rebus in dubijs, inuolutisque consilia. Nec sibi deerat quominus pia absentium studia, nutu sibi significata, modo imploranda principum virorum gratia, modo ipso adeundo, & compellando Pontifice, optatos ad exitus promoueret. Itaque quod admiratione dignum erat in tanta locorum distantia, tanta nationum, voluntatumq; dissimilitudine, tantis rei familiaris angustijs, tanta etiam obtrectatione malorum, sustentabat tamen ipsa sese, vt ante dixi, Deo gubernante Societas, nulla vtique lege alia, nisi caritatis, & flagrantissimo quodam studio Diuinæ gloriæ, & alienæ salutis. Ea videlicet res, & Principibus cara, & populis amabilis, & ipsis erat inuidis metuenda, vt mirum videri non debeat, si iam inde ab ipsis eius non dum confirmatæ cunabulis, tot ad eam Viri præstantes appulerint: præsertim cum in Ecclesia Dei, vt initio monuimus, & veteres, & recentes Religiosorum Ordines, quò se reciperent, non deessent.

Hic erat nascentis Societatis status, hæc pusillæ huius familiæ forma quousque à Petri Sede cooptaretur Religio. Qua cooptata, & post tot Ignatij labores, ac contentiones à Pontifice Maximo confirmata, qui aderant in Vrbe socij, vnà cum B. Patre sedulam dederunt operam, vt ex decreto admonerentur absentes, & primo quoque tempore ex Italia, qui commode possent, ad diem dictam euocarentur; qui vero minus possent, suffragium suum scripto transmitterent: Vt nouæ huic familiæ certum, & constans, & vbique sui simile viuendi genus decerneretur. omninoque Rector aliquis, & Dux legeretur, cuius ex administratione, ductuque vniuersa penderet. Eius eligendi gratia Xauerius, & Rodericius in Indiam profecturi sua reliquerant obsignata suffragia. Faber suum ex Germania per epistolam misit, idque sæpius, & semper idem, ne quod tantis locorum interuallis, aut quoquo modo interciperetur exemplar, aut serius ad Vrbem perferretur. Quod autem ad constitutiones sanciendas pertinebat, ij ratum se habituros esse perscripserant, quod plurimis, qui aderant, placuisset. Conuenerant igitur, vti condixerant, quotquot per Italiam sparsi erant omnes Quadragesimæ ineunte ieiunio, præter vnum Bobadillam, quem Bisiniani demetendis tempestiue fructibus occupatum, dum se parat ad iter, summus Pontifex ciuium supplicatione permotus, commoueri loco vetuit. Itaque cum ad Vrbem nec ipse posset accedere, nec suum absens suffragium mitteret, Patres de propinqua Missione soliciti, quam Pontificia Maiestas vrgebat, coacti sunt nulla absentis ratione habita Generalem Præpositum ex suo corpore constituere. Quatuor igitur à Comitijs abfuerunt Xauerius, Rodericius, Faber, & Bobadilla, & præter hunc, quem nominaui postremum, suum quisque dedère suffragium. Sex autem interfuerunt Ignatius, & Lainius, Salmeron, & Paschasius, Codurius, & Iaius. Qui quidem legitime in Domino congregati, priusquam alia vlla de re inter se agerent, proposito sibi ante oculos communi bono concordissime sanxerunt edenda prius decreta nonnulla, quæ facilem viam ad ea seruanda munirent, quibus ex instituta formula se statuissent obstringere. Quæ res idcirco antiquissima debuit esse, quod ex ea erat aliquando, & Generalis creandi Præpositi, & inferiores legendi Præfectos petenda ratio. Prolata sunt in medium, quæ de Sociorum consilio, ac voluntate ea de re elucubrarat Ignatius, summa videlicet capitum, ac formularum quibus ille nudam Religionis formam, & velut quædam lineamenta descripserat. Quam cum Patres attentis animis expendissent, sæpeque ad trutinam reuocassent; tandem, cum quid opponerent, non haberent, velut à Deo dictatam Regulam summo omnes recepère consensu; singulisque subscriptis, probatisque decretis, & se pariter, & posteros obstrinxerunt. Quæ autem ab Ignatio conscripta, ac digesta tùm sunt, non fuerunt illa quidem instituta, constitutionesque, sed decreta dumtaxat quædam, & veluti constitutionum sementis, vt qui ex eo numero Societatis Præpositus renunciaretur, is ab eis, quæ in pleno Sociorum conuentu constituta iam essent, & ipse vltro recepisset, haud temere, leuiterque discederet, sed

4 Edicitur primus conuentus ad creandum Præpositum Generalem, & Constituriones condendas.

5 Approbatur à Patribus summa Constitutionum ab Ignatio concepta.

sed tanquam suarum constitutionum materiam, ac segetem adhiberet, quarum postea autoritate, nutuque, illa ipsa seu statuendis legitimis pœnis, si quis ea infringeret, sancirentur; seu dubijs, obscurisque rebus, si quæ inciderent, interpretandis. In quo & Diuini rursus prouidentiam Numinis admirère, quæ sicut exortam Societatem non suis repente numeris expleuit, ac cumulauit, sed præcipuis dumtaxat partibus, vti supra significatum est, instruxit, & inchoauit; sic eadem modo nata, cum suos esset habitura progressus, non tam hominis irrigantis industria, quam Dei dantis incrementa concessu; noluit illam inter initia legibus admodum multis, ac constitutionibus alligari, sed simplicibus tantum, ijsque perspicuis contineri decretis: quæ & vnicuique forent disciplinæ tuendæ præsidio, & in Ignatij pectore veluti quædam semina residerent, vnde postea Professorum amplificata, & Coadiutorum adiuncta Classi, talia instituta, constitutionesque prodirent; vt & contextu corporis vniuersi, & singularum compositione partium, hunc, quem cernimus harmoniæ concentum, atque hunc ornatum, quem miramur, efficerent. Quod hoc loco indicasse sit satis: vt quod decretorum genus esset illud, cui suam Patres adscripsere sententiam, testatum esset. Nam de absoluto Constitutionum opere, vbi decreta illa, tanquam semina continentur, suus erit narrandi locus.

Sex igitur qui conuenerant Patres agitare inter sese cœperunt de Præposito creando consilia. Ac primum quidem mutuis ea de re colloquijs cuique interdicitur: triduique supplicatio decernitur. Quarto vero die singuli obsignata sua rite suffragia, & cum absentium coniuncta suffragijs in vrnam conijciunt, clauibusque custodiunt; deinde in aliud triduum supplicatione protracta, septimo tandem die, qui dies fuit Quinto Idus Aprilis, suffragia ipsa resignant, Præpositumque declarant Ignatium dissentiente nemine, præter ipsum. Visum quippe omnibus est neminem posse melius talis Societatis tenere clauum, sociosque suos regere, ac confirmare, quemadmodum in suo ferendo suffragio Xauerius admonet, quam qui eos in Domino genuisset, & per quem nouam hanc in Orbe terræ familiam Dominus suscitasset. Hic ego continere me non possum, quin ex ipsis suffragiorum autographis, velut è puluere antiquitatis erutis, excerpam aliquid, quod & exemplo sit posteris, & voluptati. In sua scribenda sententia pleriq; citato Diuini Numinis testimonio illud addebant, eum se ad id munus eligere, quem maxime ex omnibus sentirent idoneum, idque nullius impulsu, consilioque, sed vna Dei gloria, bonoque Societatis inductos; nec aliter fuisse sensuros, si illa ipsa hora abeundum esset è vita. Ac Codurius quidem Ignatium, quem sua sententia præponit, miris ornat laudibus, sed plane necessarijs. Appellat eum Zelatorem ardentissimum Diuini Nominis, & alienæ salutis, talemque semper à se esse perspectum: & hoc magis oportere eum ceteris præfici, quod omnium minimum se fecisset, & omnibus ministrasset. Deinde si qua forte vis obstitisset, quo minus eligeretur Ignatius, hæc attexit de Fabro. Post quem non minore virtute præditum censeo præferendum honorandum Patrem Dominum Petrum Fabrum. Hæc est veritas coram Deo. Magna profecto laus, vt Fabrum prope exæquet Ignatio: quanquam Fabro secundum Ignatium suffragatur etiam Xauerius: neque enim obscura erat Viri virtus: suffragatur & Simon: nec refragari possent ceteri, si proximum quem præponerent, nominarent; sed nulla apud eos proximi mentio. Ipse tamen Faber, si forte mors Ignatium raperet, Xauerium ei sufficiebat. Nec pigebit totum Salmeronis suffragium adscribere. In nomine IESV Christi, Amen. Ego Alfonsus Salmeron huius Societatis indignissimus præmissa ad Deum oratione, & re pro qualicunque meo iudicio mature pensata, eligo, ac pronuncio pro meo, ac totius congregationis Prælato, ac Superiore D. Ignatium de Loiola: qui iuxta sibi datam à Deo sapientiam, sicut nos omnes in Christo genuit, lacteque pauit paruulos; ita nunc in Christo grandiores solido obedientiæ cibo deducet, ac diriget in pascua pinguia, & vberrima Paradisi ad fontem vitæ, vt cum gregem hunc pusillum IESV Christo Pastori magno reddiderit, veraciter nos dicamus, & nos populus pascuæ eius, & oues manus eius. Ipse vero gaudenter dicat, Domine ex his, quos dedisti mihi, non perdidi ex eis quemquam. Quod ipse IESVS Pastor bonus nobis dignetur concedere. Amen. Illud fere addebant præsertim qui suffragium suum, aut reliquerant abeuntes, aut miserunt absentes, ei se sodali subscribere eumque habituros Præpositi loco, in quem plurimæ voluntates incumberent. Collocat Xauerius insuper in eadem schedula separatim tria Religionis Vota ei tum deferenda,

6 Modus quo declaratus Præpositus Generalis.

7 Formulæ variæ suffragiorũ quibus vsi Patres in declarando Generali Præposito.

Universidad de Deusto
Biblioteca

qui post editum Apostolicum de Societate diploma, Generalis Præpositus renuncietur. Ipse vero Ignatius in sua ferenda sententia, ne alium alij præferre videatur, consulto ei suffragatur, in quem plurimi conspirarent, vno se dumtaxat excepto. Hæc ex ipsis autographis Patrum. Ergo, cum de se agi perspexit Ignatius rei commotus euentu, vt qui insigni quadam animi moderatione præstabat, malebatq; se ab alijs regi, quam alios ipse regere, sermone habito longiore de sui animi, corporisq; imbecillitate, magnopere hortatus est alium deligerent tanto muneri parem: se quidem nec oneri parem esse, nec adduci prorsus, vt qui regere se ipse nesciret, alios regendos susciperet. Proinde rogare enixe, vt in tertium, quartumvè diem obsecratione producta res iterum ad suffragia reuocetur. Patres, cum contra diu frustra tetendissent, inuiti tandem, quod petebat dederunt, quanquam tam insignis modestiæ laus, vt est animorum conciliatrix in primis studia Patrum, voluntatesq; potius acuit, incenditq; quam retudit. Quippe cum ad posteriora suffragia quarta luce reditum esset, rursus in eundem Ignatium reciderunt: qui nihilominus cum perstaret reluctans, Lainius magna libertate intelligens, qui premendus esset locus, vel, inquit, Pater munus accipe, quod tam perspicue Deus tibi imponit, vel, quod ad me pertinet, dirimatur Societas. Nam mihi quidem certum est caput non aliud pati, quam quod vt video Deus optat. Hic ille dum ex vna parte suæ conscius infirmitatis grauitatem oneris reformidat; ex altera diuinæ obsistere voluntati non audet; dubius atque anceps pronunciat huius se controuersiæ arbitrum statuere illum, quem & ad quotidianæ Pœnitentiæ sacramentum, & ad regendum ex Dei præscripto animum, velut diuinæ voluntatis interpretem adhiberet. Huic se vitam omnem anteactam expositurum: nihil hunc ex suis siue animi, siue corporis imbecillitatibus celaturum: quicquid is Christi nomine præcepisset, aut suasisset suo, id se continuo sine mora facturum. Enimuero Patres ægræ admodum ferre toties iam eum sua vota frustrari: reclamant vniuersi. Demum post multam altercationem, cum res aliter obtineri non posset, iterum ei necessitate magis, quàm voluntate mos geritur. Adhibebat B. Pater ad quotidianas peccatorum expiationes ante Societatem conditam ex Ordine Minorum singulari sanctitate, ac prudentia Virum nomine Theodosium. Apud hunc in Cœnobio S. Petri ad Ianiculum, qui mons aureus vulgo dicitur, cum secessisset, totum illud triduum, quod sacrosanctum Pascha præcurrit, quasi telam vniuersæ vitæ retexens in accurata peccatorum confessione consumpsit. Eo elapso scisciatur ex optimo Sacerdote de capessendo Magistratu quid sentiat. Ille vero resistere eum vtiq; Dei numini, si id amplius detrectet, affirmat. Tum Ignatius iterum, ac sæpius, vt Deum consulat obtestatur, ac demum si ita videatur, omni animi tranquillitate suam scripto sententiam explicet, ad sociosq; transmittat. Tum deniq; ad suos redijt. Interim, vt quam sibi grata esset talis creatio Præpositi prodigio Deus aliquo comprobaret, admiranda domi res accidit, non inuoluenda silentio. Versabatur inter nostros non tamen de numero Sociorum Cantaber adolescens, Matthæus nomine. Hic à Dæmone repente correptus miserandum in modum exerceri cœptus est. Affligebat sese identidem humi, prostratusq; adeo firmiter consistebat, vix vt eum homines valentissimi decem commouere loco possent. Os ei fœde intumescebat, sed signo crucis expresso ab eo, qui sacris eum carminibus adiurabat, abscedebat tumor in guttur: atque, vt vnaquæq; pars corporis impuri spiritus turgebat inflatu, ita eodem modo inflatio discussa, fuga crucis migrabat in aliam. Cumq; è spectatoribus quidam minitantes Dæmoni dicerent, breui adfuturum Ignatium, qui ipsum inde pelleret; malus Dæmon discerpens hominem vociferansq; dicebat, Apage, apage nomen istud capitis mihi omnium inimicissimi. Domum reuersus Ignatius, vt ea, quæ gesta erant, se absente, resciuit, clam seducit adolescentem, fusisque precibus Diabolum pellit, puerumque liberum, ac sanum domesticis reddit. Is autem ne diuini beneficij immemor esset, Religiosam vitam apud Camaldulenses ingressus, nouo nomine Basilius est nuncupatus. Et sane quam vehementer Satanas odisset Ignatium, consequens eius facinus declarauit. Quippe in vltionem exilij sui suffocare conatus est dormientem, fauceisque tanta vi pressit, vt IESV nomen inclamare cum vellet, voce penitus inclusa non posset. Ad extremum omni adhibita contentione in salutarem illam vocem erupit, & infernum monstrum protinus ab se abegit: diu tamen raucus, ac prope sine voce fuit. Tertio ab Ignatij reditu lapso die, Theodosius, quò cumulatius, quod rogabatur expleret, non modo vltro ipse Patres adijt, & quid ipse dubitanti B. Viro respondisset, exposuit; verum etiam in

8 Ignatius recusat acerrime generalatum.

9 Energumenus B. Ignatij precibus liberatur.

10 Satanæ odium in B. Ignatium.

in codicillos retulit, prorsus sibi videri Societatis gubernacula Ignatio ipsi prehendenda. Quibus in conuentu publice resignatis, recitatisque, Ignatius repugnare non amplius ausus, sed fiducia Diuini Numinis plenus, tertia Paschatis feria xiij. Kal. Maij delatum sibi munus admisit, eo fermè tempore, quò præstantissimus eius patronus Petrus pascendi Christi gregis onus accepit. Moxque ad opem implorandam septem Vrbis Templa religionis sanctitate præcipua, vt vnà omnes obirent in proximam sextam feriam indicit: atque in D. Pauli potissimum, quoniam eius maxime Apostoli sequi vestigia propositum erat, tum etiam quod locus ille, quippe extra muros, à populari strepitu vacuus est, solenni ritu Professionis suæ Vota ex Apostolici diplomatis formula, nuncuparent. In eo Templo alterutrum peccata confessis, Ignatius Missæ sacrificium ceteris præsentibus orsus est ad aram Deiparæ Virginis, vbi augustissimum Eucharistiæ sacramentum id temporis condebatur. Ea tum ara ad dextram intrantis per principes valuas, sub imos gradus per quos ad sacra Apostolorum corpora ascenditur, stabat. Inde postea translata est in Templi superiora ex partæ læua; vbi illa ipsamet Deiparæ effigies ob rei memoriam religiose visitur, & salutatur à nostris. Ibi igitur B. Pater operans sacris, vt ad communionem Christi corporis ventum est, conuersus ad socios, & prouolutus in genua, læua descriptam Professionis formulam, dextra vero sacram de Patena præferens hostiam, primus Vota sua quatuor clara voce pronunciat. quibus Votis cum se Deo multis cum lacrymis ceteris etiam collacrymantibus consecrasset, de genu consurgens, & ad altare reuersus, rite communicat. Postea cum se iterum ad socios augustissimum Christi corpus dextra præferens conuertisset, accesserunt socij quinque eodem modo, atque eadem ex forma nullo antiquitatis ordine nuncupantes, tametsi primum constet nuncupasse Codurium. Eam nos formulam cum expressam in Constitutionibus habeamus, superuacaneum duximus huc transferre. sumpto Christi corpore, post vsitatas gratias, alias eiusdem ædis aras religionesque venerabundi circumeunt. Circum aram vero maximam ad precioſos Apostolorum cineres cuncti subsistunt, continuoque ad Ignatij complexum, manuumque oscula manantibus præ gaudio lacrymis, certatim currunt. Quibus ipse vicissim pacis osculum singulis reddidit. Ac pro tam felici rei exitu pie cælestibus gratulati ad reliquum Templorum iter lætissimis tendunt animis.

11 Prima Societatis Professorum vota in templo S. Pauli ad altare B. Virginis.

Constituto Societatis capite, talique Duce, duplicata domi tranquillitas est, & nullo negotio membra corporis regi cœpta. Erant tum domi præter sex Professos duodecim fere alij, qui se nuper cum Societate coniunxerant: & suum quisque munus curabat alacriter. Flagrabant apud eos studia priscæ pietatis, paupertatis, & Crucis Christi. Summa erat in obtemperando voluntas, ingens alacritas in obsequijs: mirus in conuictu candor animi, simplices mores, compositi ad modestiam vultus, probitatis indices, & cultus interioris: spectaculum superis, hominibusque iucundum. Nulla nisi virtutis æmulatio, nulla obtrectatio inuidiæ, nulla vox querelarum. Mutuis officijs certabant omnes, honore inuicem præuenientes. Sola erat de humilitate contentio pacis genitrix, & concordiæ. Qui cum essent ex tanta morum, nationum, ætatum varietate permixti, inter se tamen velut vnum corpus, & vnus spiritus concordissime viuebant, vt non tam hominum in terris degentium, quam Angelorum cœtus in humanis corporibus viderentur. Nulla virtutis disciplina præstantior illorum vel consuetudine, vel exemplo, aptis etiam ad permutandos perditos, & profligatos mores. Adolescens per eos dies è transalpinis locis Romam venerat egregijs à natura muneribus, ac donis instructus, sed eo vsque Lutheranæ pestis contagione corruptus, vt suo non contentus exitio, alios etiam quamplurimos in eandem fraudem conaretur impellere; sed dum spargendis longe lateque venenis, peruertendisque sanis mentibus totus intendit, ad sacros Magistratus re delata in custodiam abripitur. Magistratus cum & ipsi per se frustra, & per idoneos Theologiæ Magistros, vt peruersæ mentis adolescentem ad sanitatem reducerent laborassent, ad extremum, ne quid intentatum relinquerent, ætatis florem, & spectatam indolem miserati, sanandum Ignatio tradunt, domique nostræ custodiendum. Blande illum cum suis accepit Ignatius, & placidis manibus tempestiuas admouebat identidem curationes. Tantumque seu prudentis curatio Medici, seu Patrum consuetudo valuit, vt eorum moribus curiosius inspectandis callidus adole-

12 Virtus primæ Societatis Professorum domus, id est Romanæ.

13 Hæreticus adolescens exemplis Patrũ, & B. Ignatij prudentia fit Catholicus.

Universidad de Deusto
Biblioteca

adolescens sensim & ipse commutatus animo sit: & qui furere in Medicos paulo ante consueuerat, medicinasque respuere. Patrum deinde manus, & scalpella non fugerit, pestem vomuerit, virus eiecerit, & voluntaria quadam detestatione animi prauis dogmatibus eiuratis, Ecclesiam sibi reconciliarit. Is deinde rogatus, cur qui tam obfirmato fuisset animo, vt de suscepta mente depelli nullo terrore periculovè posset, Patrum tamen sermone se flecti, ac deliniri sit passus; respondit ita secum disputasse, fieri haudquaquam posse, vt à tam integra, innocentique vita, tam sanctis, commodisque moribus, tanta animorum coniunctione & pace, quantam inter eos aspexisset, vera, ac germana fides abesset.

14 Testimonium sanæ doctrinæ bona vita.

B.Ignatij humilitas.

Iam ipse Dux ceterorum, & caput Ignatius, ne quibus præerat, exemplo minus, quam dignitate præesset, primum in humilibus se continere muneribus, & quidem in ipso culinæ labore, fumoque tanta cœpit sedulitate versari, vt si Generalem Præpositum non agnosceres, vnum aliquem de Nouitiorum grege diceres. Ac ne quid priuata humilitatis exercitatio de publica administrationis cura detraheret, dispertitis vtriusq; studij temporibus, ita alterum cum altero temperabat, vt cum vtrique faceret satis, neutrum alteri fraudi esset. Deinde Professionis lege, cui nuper vna cum reliquo Sociorum cœtu subscripserat, sex & quadraginta dierum curriculo, nullo prorsus intermisso die, Christianæ rudimenta doctrinæ publice in templo tradere pleno Auditorum conuentu, nec fructu minore instituit. Habebat autem iam tum proprium Societas Templum, tametsi conductis adhuc habitabat in ædibus; & id erat Parœciæ cuiusdam S. Mariæ à Strata, vt vulgus hominum appellabat, ad Capitolij radices, haud ita procul à S. Marci; magis illud quidem celebritate loci nostris rationibus opportunum, quam ob causam Polancus ab ipso B.Patre ex tota vrbe fuisse delectum narrat, quam satis commodum, atque laxum. Huius Parœciæ procurationem cum ipso Templo, ceteroque sacro instrumento Societati tribuendam Petrus Codacius anno proximo iam labente curarat, vt cum confirmata Societate videretur quodammodo natum, seu potius vix natam Societatem tectoque carentem Beatissima Virgo domum suam recepisse. Id erat nostris & ad confessiones audiendas vsui, & ad conciones, & catecheses habendas. Hic igitur docere plebem Ignatius aggressus fidei mysteria cognitu necessaria primum vulgi causa non nimis enucleabat: sæpius tamen eadem inculcabat, iterabatque, si vsus esset: Verum postea tempestiue digrediens, certa quædam capita tractabat vberius, non ad aucupandam ingenij, doctrinæque famam, sed ad concitandos animos, motusque gignendos, idque ea sententiarum grauitate, ac pondere; eo animi, & oris ardore, vt Auditores suos eodem igne, quo ipse flagrabat, incenderet. Vix peroratum erat cum illi intimo dolore tacti ex conscientia superioris vitæ, ad Sacerdotum se pedes sternebant, tantoque animi sensu, fletuque sua enuntiabant occulta, vt crebris interrupta singultibus expedire verba vix possent. Interim domi, foriſque multis pietatis officijs, maiore adhuc quam antea dignitate, hominumque admuratione reliqui vacabant Patres. Ac Lainius quidem ea æstate Romæ confessionum, concionumque muneribus occupatus, postulatus est à Margarita Austriaca Octauij Parmensis Ducis coniuge, vt sibi, suæque familiæ ad pietatem, salutemque dux esset. Eademque paulo post Lucam Hetruriæ Oppidum ad parentem suum Carolum, qui per id tempus in Italiam venerat, profectura, Lainium duxit. Ipse vero Lainius non prius ex Vrbe pedem extulit, quam aliquot alios ad Societatem piæ contemplationis exercitatione perduceret. In ijs Franciscum Turrianum Burgensem honesto loco natum, quem adhuc viridem, ætateque florentem, antequam domum reciperetur mors sustulit. Huic contubernalis, ac municeps, & fideli iunctus amicitia erat Ioannes Polancus scriptor Apostolicus, qui ad exercitationes spiritus experiendas, amici exemplo commotus, magno tum suo, tum Societatis bono ad eam animum appulit. Similis Polanco erat Andreas Frusius Carnotensis. Quippe ambo viri tum ingenij laude præstantes, tum multiplici varietate doctrinæ quam in illo tempestiua grauitas, in hoc innatus quidam lepos: & in vtroque singularis modestia condiebat. Et is aulæ pertæsus ad certiores in Christi famulatu spes obsequia transtulit. Sed vt omnium natura fert rerum in qua continenter alia oriuntur, & occidunt; horum in Societate ortum aliorum excepit occasus. Occidit Romæ Marcus Lainius Iacobi frater excellenti pietate Vir,

15 Primum Societati templum S.Mariæ à Strata.

16 B. Ignatius sex & 40. continuos dies docet Christianæ doctrinæ rudimenta.

17 Ioannes Polancus ad Societatem accedit.

Et Andreas Frusius.

18 Primus Romæ, & post confirmatam Societatem omnino primus mortuus Marcus Lainius Iacobi frater.

Is in-

Is inter suos fratres amantissimus Iacobi fuit, eiusque salutis tam studiosus, & cupidus; vt cum de noua quadam Hæreticorum secta inaudisset, qui per id tempus prauis dogmatibus toto Orbe serendis sacra omnia miscebant, suspicari vehementer cœperit homo simplex, ac purus, ne eam forte sectam Iacobus quoque, quem ad clericos quosdam nouæ Religionis constituendæ gratia aggregatum esse cognouerat, sequeretur. Quò circa toto triennio anxias tendere ad Deum manus, ne in hæresim fratrem labi permitteret, sed Religionem puram, atque integram, illibatamque tueretur, & eius potius esset propugnator acerrimus. Eius rei gratia symbolum solebat Apostolicum inter augustissimum Missæ sacrificium, cui quotidie reuerenter adstabat, precationis loco percurrere. Nec prius ab instituta prece destitit, quam exploratum habuit, cui tandem hominum generi sese frater agglutinasset; & quanto tandem interuallo inita ab eo Societas à pestilenti illa, de qua inaudierat, secta distaret. Itaque non sine Dei impulsu reuisendi fratris studio ad Vrbem venit. Vbi dum fraternis monitis, atque consilijs piarum meditationerum ex Ignatij præscripto animum excolit, diuino afflante spiritu, eandem ipse quoque, quam suspectam paulo ante habuerat, Societatem inijt. Postea ad Nosocomium de more missus, in eoque aliquandiu magna & rerum humanarum, & sui ipsius contemptione versatus in morbum incidit; domumque Iulio mense reuersus extinguitur, primus, quem post confirmatam à Petri Sede Societatem in Cælum merita vocauerunt. Post mortem fratri se videndum obtulit, admonens suos vti parentes per literas solaretur, ne se deflerent in terris, cum quo iam rectè ageretur in cælo. Huius è vita discessum non multis post diebus subsecuta mors est item Romæ Ioannis Codurij vnius è decem. Is primus ab Ignatio Professionis suæ vota rite edidit, quo tempore tantus in eo fuit pietatis sensus, tanta vis, atque exuperantia diuinæ dulcedinis, vt cum eam cælare, & diu inclusam tenere non posset, crebris indicare suspirijs, & assiduis singultibus cogeretur. Præcurrebat ipse cum Lainio in itinere illo, quod ad septem præcipua Templa diximus institutum, & ferebatur per liberos campos, replens omnia gemitibus, ac clamoribus: talesque identidem mittebat ad superos voces lacrymarum vbertate permixtas, vt alijs exisse de potestate mentis, alijs periculum videretur adire, ne se nimia contentione disrumperet. Proximum videlicet præsagiebat exitum ex his compagibus corporis, & ad illum iam appropinquantem se ipse parabat: qui vt ipso Natali die Ioannis Baptistæ, cuius etiam nomen referebat, est natus, ipsoque Sacerdos est factus; sic ipso quoque die, ætateque, quibus ille Beatus, de vita migrauit. Pro eius valetudine cum rei diuinæ faciendæ gratia ad ædem S. Petri in Ianiculo tacitus properaret Ignatius, medio in Ponte, qui Sixti dicitur, intentis in cælum oculis velut à stupore defixus repente constitit. Tum ad comitem Baptistam Violam, referamus, inquit, nos domum, Codurius noster decessit. Creditum Ignatio visam, vt antea Hozij, sic nunc Codurij animam in cælum intrantem. Ex horarum quippe ratione compertum, ipso illo temporis expirasse momento. Nec sane causa alia fuit, cur intellecto diuinitus cari sodalis excessu, domum extemplo repeteret, ac non potius aliquo ad piaculare pro eo sacrum faciendum de more contenderet. Quin cum ad Fabrum scriberet, veluti de communis obitu filij, narrauit decedentem Codurij animam, à pio Viro in Oratione defixo, conspectam in cælum esse luce coruscam inter choros Angelicos deportari. Nec sane ad alios candidissimus ille animus spectare poterat, nisi ad eos, quorum sanctimoniam, atque candorem luteo hoc in corpore æmulabatur. Periculo pari, sed euentu dissimili Stephanus Baroelius eo ipso anno, cum postridie quam ad Societatem accesserat, grauiter ægrotaret, nec procul abesset ab extremo vitæ periculo, Ignatius in eadem æde S.Petri in Ianiculo pro eo diuinam rem fecit: & in reditu placido ad comitem (is erat Petrus Ribadeneira) conuersus ore, Non morietur, inquit, hoc Stephanus morbo. Vaticinij veritatem salus mox reddita comprobauit, quam & Stephanus ipse dum vixit (vixit autem ad annum eius seculi septimum, & octogesimum) acceptam semper Ignatio retulit. Amissorum desiderium sufficiendis, vt solet, alijs Diuina prouidentia mitigauit, duobus præsertim Hispanis, quos Araozius ex patria rediens ad Vrbem adduxerat, alterum Martinum Sanctucrucium, qui Societati se dudum addixerat: alterum Aemilianum Loiolam B. P. Ignatij fratris filium, qui quanquam eo ad Vrbem consilio venerat, vt in Aulam potius, quam in Societatem se daret, postea tamen exercitiorum oborta luce, senten-

19 Moritur etiam Io. Codurius vnus è decem.

20 Mors Codurij reuelatur B. Ignatio.

21 Idem prædicit Stephanum Baroelium grauissime ægrotantem non inde moriturum.

22 In Societatem venere Martinus Sanctucrucius, & Æmilianus Loiola: quos Araozius ex Hispania duxit.

Universidad de Deusto
Biblioteca

sententiam mutauit, & Aulæ splendoribus Religionis humilitatem prætulit, pietatem videlicet Patrui, cui se perpetuo Christi caritate subijceret, æmulatus; factus ex nepote filius, ex propinquo discipulus. Eodem fere tempore, renuntiato iam Societatis Præposito, Franciscus Strada ex agro Brixiano ad Vrbem redijt. qui quò paratior ad animorum lucra veniret, Lutetiam studiorum causa mittitur: tametsi diu illic esse Hispano homini, vt suo loco reddam, per arma non licuit. Eodem studiorum causa missus est Andreas Ouiedus Clericus Toletanus insigni iam tum pietate Vir, cum alijs de Societate nonnullis. Nec ita multo post à solenni nuncupatione Votorum Fauentiam missus est Iaius, vbi præter multa è publica, & communi re gesta, veterem Ecclesiæ morem, & consuetudinem retulit crebro vsurpandi mysteria hebdomadis minimum singulis, sodalitate piorum virorum, qui sedulo id curarent, erecta. Inde igitur ad confessiones magna celebritas, vix vt Patri respirandi daretur locus. Quin ea, quam dixi, Sodalitas illas sibi quoque partes imposuit, vt peculiari quodam studio Misericordiæ tueretur officia. Medicum è suo corpore facile principem, Aduocatum, Procuratoremque delegit, qui siue in morborum ærumnis, siue in iudiciorum disceptationibus operam suam gratis egentissimo cuique præberet. Alij mendicorum patrocinio susceptо pro eis eleemosynas corrogabant. Nonnulli velut tutores à lege dati Orbos, Orbasque complexi, studiose quærebant, & vestiebant. & alij alia Christianæ benignitatis officia, parteſque sibi deposcebant; vt viderentur omnia Fauentiæ prisca quadam religione feruere. Sed in tantis ardoribus iubetur à Pontifice Iaius, vnà cum Bobadilla, qui apud Calabros, vti diximus, versabatur, Ratisbonam se conferre; Fabri successurus in locum, qui cum Ortizio in Hispaniam mittebatur. Ea causa fuit, vt Fauentia Bononiam veniens, magnas hæc etiam Ciuitas, dum se ad iter Iaius accingit, commoditates hauserit.

23 Missi Parisios studiorum causa Franciscus Strada, & Andreas Ouiedus.

24 Iaius Fauentiæ multa præclare gerit.

25 Iaius, & Bobadilla in Germaniam destinantur.

Egerat Vormatiæ Faber, vt supra demonstrauimus, cum Protestantium celebraretur conuentus, sed non hæsit admodum diu: nam breui cœtu illo dimisso, continuo Spiram, hinc Ratisbonam cum Caroli Curia ad Cæsareum Concilium, vbi & Apostolicus legatus intererat Gaspar Contarenus, accessit. Quocumque autem vestigium posuit, eundem se Fabrum præbuit, nauum videlicet hominem, & operarium. Apud Ciuitates, & Oppida, quà transibat, conferendis potius salutaribus sacramentis, quæ in ijs maximè locis fidelem Ministri operam requirebant, quam concionibus agendum censuit. Ratisbonæ à Sabaudiæ Caroli Ducis filio, cuius è ditione fuerat, agnitus, & in honore habitus, ad eius Confessiones audiendas eligitur. In tanta autem Aulicorum turba, nationumque varietate vsque adeo se vulgo probauit; vt ad eum vniuersi tanquam ad communem Patrem Germani, Itali, Hispanique concurrerent. Quo fiebat vt viri dignitate, doctrina, generis splendore nobiles sanctis Meditationibus instituti de corrigendis suis, alienisque moribus sedulo cogitarent, nonnullique meliores iam sibi redditi, complures alios ad eandem meditandi rationem blanda cohortatione pellicerent. Feruere præ ceteris Doctor Cochleus Vir insignis, ac prudens, qui non vulgari sui animi bono has ipsas commentationes expertus, gauisusque mirum in modum etiam affectuum reperiri Magistros, quoscunque poterat ad eandem commentandi normam, aut exercebat ipse per se, aut exercendos curabat à Fabro. Nec his contenta finibus Fabri caritas ad absentes, & longe positos excurrebat. Norimbergam ad moribundum Italum euocatus, per eam occasionem aberrantem à Christi caulis ouiculam ex morientis familia ad Ecclesiæ septa reduxit, & quod septimum iam annum non fecerat, ad confitenda peccata. Cuius exemplum negotiatores sequuti duo vagi & ipsi, palantesque per hæresum saltus ad eundem Christi gregem reuerterunt: Maurique item duo ad baptisma perducti. Quod autem in hac prima profectione Germanica admiratione dignum fuit, nemo ex ijs, qui aut Fabro peccata confessus, aut ab eo pijs exercitationibus semel esset imbutus, ab eius vel beneuolentia desciuit vnquam, vel virtutis disciplina deflexit. Nec solum itineribus susceptis quærebat studiose quos Domino lucraretur: sed etiam quos adire non poterat, sedulo scriptis conueniebat epistolis: Nec modo exteros, sed etiam Sodales, quorum pia institutione multorum continebantur auxilia: ac Parisiensibus quidem præclara hæc monita scripsit.

26 Res gestæ à Fabro in Germania præsertim Ratisbonæ.

27 Monita Fabri ad Socios Parisienses scripta.

Largiatur Christus IESVS vberem vobis gratiam, vt quò spectatis recto cursu, velut arcu mentis semper intento studia vestra referatis: & gaudere quasi quodam triumpho

pho possitis, quem ad extremum deportabitis, si cum scientiæ spiritu sancte quoque sentiendi spiritum coniunxeritis. Quæ quidem expectatio desiderij mei, totiusque Societatis tum demum explebitur Christo duce, cum summus ille magister, qui literarum disciplinas postremus infundit, perpetuus vobis quasi quidam Præfectus affuerit, Magistrorum dictata reddentibus, Is est Spiritus sanctus: quo doctore atque Magistro, quicquid tenetur, ac scitur, optime scitur: sine quo quisquis aliquid scire se putat, non dum nouit quemadmodum scire oporteat: vt ipsa quoque Christi IESV præstantissimi Magistri verba, eius ore prolata, tanti Doctoris opera, quo melius recolantur, & memoria repetantur, indigeant. Quid enim ille dixit discipulis suis? Spiritus, inquit, sanctus suggeret vobis omnia, quæcunque dixero vobis. Nec modo suggeret, dixit, sed prius docebit; vt Magisterium sancti Spiritus indicaret, cuius munus est hominibus, quæcunque ille dixerit, non modo suggerere, verum etiam explanatius, vberiusque docere. Ergo si Christus Magister noster, via, veritas, & vita nostra suo vti spiritu non modo ad sensum voluntatis, & cordis; verum etiam ad scientiam mentis, & intelligentiæ nos voluit; quanto magis in percipiendis ab homine disciplinis necessarius eius putandus est vsus? Notum vobis Thomæ Aquinatis exemplum est, qui consueuerat secum ipse non modo, quæ à Doctoribus audisset adhibita precatione recolere; verum etiam, quæ non dum ab his acceperat, coram hoc cælesti Doctore prius mente, ac cogitatione versare. Ergo & vos etiam, atque etiam monitos velim, vt scholas à Doctoribus explicandas tanto & ipsi cum Magistro prius animo percurratis; dein ab ijs explicatas coram eodem Præfecto reddatis, & memoria repetatis. Sane vobis in Domino gratulor, quod hac re longe nobis antecellitis, mihi, inquam, & similibus mei: quoniam prius, quam ad literarum studium vos tradatis, propositum iam habetis, quò cursum studij vestri tanquam rectis lineis dirigere vos oporteat. Quare cum & principium; vnde omnis sapientia manat, & cursum rectissimum teneatis, haud ignotus vobis esse poterit vestrorum exitus studiorum. licebit igitur non modo tum, cum finis studiorum erit impositus, verum etiam in ipso studiorum cursu, vt feciſtis in ingressu, animo esse quieto, atque tranquillo; cuius tanti boni fons, ipsa videlicet est recta mentis intentio, quoniam ad eum recta contenditis, qui vita est, & in quo tandem est vera quies. Quando autem recta ingredi via; quæ Christus est, iam cœpistis, necesse est, vt in ea quoque tenenda acquiescatis, suscipiendis videlicet studiorum laboribus in eodem Mediatore nostro Christo, qui idem & via, & veritas est: quæ à Patre exiuit, & ad Patrem rectissimis quodammodo lineis, cursuque redijt. Est igitur, fratres mei, quod & à vobis Deo grates agantur, nec minores debentur à nobis (quanquam vt dicere institueram) defuit nobis talis, ac tanta componendi, ordinandique studij nostri facultas. Quippe existimabamus nos in literis situm esse, vt ipsæ nobis suum, & principium, & finem ostenderent: cumque ignoraremus eum, qui & vere principium, vt bene ponerentur initia, & vere finis est, vt in eo velut ancora consiliorum nostrorum, atque mentium iactata consisteret, fieri non poterat, quin perturbato ordine, & sine pace animi progrederemur: itaque nesciebamus vti bono literarum, & bonum quod illæ docent, arripere perturbatione finis, atque viarum: dum vias pro fine, viciſſimque finem pro vijs adhibebamus. 28

Sed Faber dum totus frugifer Germaniam pererrat, ecce tibi ab Vrbe mandata, vt cum Ortizio in Hispaniam pergat: qui priusquam Ratisbona se commoueat, Professionis Vota solenni ritu nuncupat in æde B. Mariæ, quæ Capella vetus dicitur, ad Aram maximam, die ipsa Deiparæ Virginis Elisabetham salutantis octaua. Votorum formam, quæ etiam num in eius commentarijs apparet, suo firmatam chirographo ad Ignatium rite dedit, ac magno deinceps animi sensu, & plurima cum actione gratiarum anniuersariam eius rei memoriam quotannis instaurauit. Editis tota ex animi, & corporis deuotione, pietatisque sensu prope incredibili Votis suis, quamuis & frugum vbertate, & suauissimis animi luminibus ei Germania blandiretur, tamen obsequij studio summe alacris Iulio Mense discessit. Ratio vero eius itinerum erat eiusmodi. Velut optatissima nactus otia, & à ceteris curis, atque occupationibus libera, ea tota pijs cogitationibus, & sanctis precibus consumebat. Vt Angelos præcipuo cultu venerabatur semper, & secundam ijs feriam potissimum dedicarat, eosdemque identidem dies, ac noctes pijs vocibus appellabat, præcipue contra improbos spiritus, qui tam multis modis exagitant genus humanum,

29 Pergit Faber in Hispaniam, & ratio eius itinerum sanctitatis plena describitur.

Universidad de Deusto
Biblioteca

manum, ita his se custodibus præcipue in itineribus committebat: hos cognoscebat vbique præsentes, nusquam sine eorum implorata custodia, comitatuque prodibat, vt illi fortunarent iter, & lætos exitus suis rebus afferrent. In omni regno, ditioneque pertreunda Principatus, & Archangelos sibi, & incolis implorabat. Cum ad Vrbem aliquam, Oppidumvè propius accederet, fundebat supra incolas orationem, & clementissimo Dei numini supplicabat, vt eius Regionis Anchangelus, Angelique Magistri singulorum hominum, atque custodes, præcipuo eam studio, curaque defenderent. Inuocabat, & sanctos cuiusque loci patronos, ac tutelares (quem in vsum longa peregrinatione quamplurimorum nomina collegerat) vt pro habitatoribus suis, aut gratias agerent, aut veniam à Deo peterent, partesque illas officij, atque gratiarum, quas ipsi incolæ vel negligerent, vel ignorarent, ipsi vltro susciperent, atque peragerent. Eisdemq; egentes auxilio, & solatio, & singula nominatim calamitosorum genera commendabat. Inter hanc coniunctionem cum Deo, atque cælestibus nullas prætermittebat occasiones serendæ pietatis. Indagabat vias omnes omnibus consulendi: & quocunque ingrediebatur, omnem sermonis occasionem intenta mente captabat: quin intempestiuæ se nonnunquam taciturnitatis accusans, cuius vitio plurima saltem bona fieri desinerent, quæ facta ab hominibus salutem parerent, statuit in posterum accuratius interiori parère voci, & monentem spiritum exaudire, nunquam vt verbo parceret, sed in omni congressu, atque conuictu, in circulis, ac conuentibus, in Templis, ac foris, in domibus, atque vijs, in conuiuijs, & itineribus ex Gregorij magni præcepto curaret, quæ singulis diceret, & quemadmodum vnumquemque moneret, vt quisquis ei se iungeret, aut quo ille se adiungeret, quasi è salis tactu æternæ vitæ sapore condiretur. Bellissimum ducebat esse, & nostri ordinis proprium, relinquere in omnibus domibus, & hospitijs, quo diuertimus, vestigium aliquod sanctitatis. Vbique enim consulendum hominibus esse, vbique plantandum, vbique colligendum cum debitores simus omnibus, & vbique nos spectet Deus: cuius famulos, & administros esse nos voluit. ideo committendum non esse, vt frustra aliquid ad notitiam nostram, conspectumque perueniat: quia Christus, quem sequimur, nihil in se frustra, & inane permisit, non rei cuiusquam aspectum, non vocis auditionem, non iter vllum, non ingressum, non statum, aut sessionem; eundemque cum quopiam diuerteret, non temere, ac frustra, sed consilio, ac ratione ad hos potius, quam ad illos, & oculos, & itinera direxisse: nec frustra, ac sine causa modo maritimum, modo terrestre tenuisse iter, modo foris, modo domi, modo solum, & secum ipso, modo inter homines, & cum hominibus voluisse versari. Quemadmodum igitur nihil in eius actionibus inane fuit, nihil superuacaneum, nihil redundans, ita nihil in nobis deprehendi debere inane, nihil quod causa, fructuque vacaret. Illud addebat ad præmuniendum Castimoniæ thesaurum, obstruendosque aditus insidiatori nequissimo dignissimum commemoratione præceptum. Cunctis in hospitijs, ac diuersorijs non modo statim in ingressu ex præcepto Christi pacem hospiti dandam, sed etiam pietatem palam, ac libere profitendam, tum pijs de Deo sermonibus inferendis, tum religionis aperte colendis officijs: vt religiosi viri, dum ita famæ seruiunt, ceterosque à flagitio suæ probitatis opinione coërcent, vna eademque opera, & pudori suo consulant, & alieno. Nihil enim nos ita continet in officio, vt edita iam virtutis exempla: nihil ita petulantiam hominum frangit, reprimit impudentiam, cupiditates imminuit, vt sobrij hominis, & temperantis aspectus. Ea de causa Faber iure quosdam non tam re, quam nomine Religiosos accusat, quod non sine Diaboli fraude in hunc rapiuntur errorem; vt pudeat coram ijs, quibus cum agunt, libere profiteri quod sunt, quo liberius illi, quicquid collibitum fuerit in aures castas eructent. Et sane in Apostolorum Principe obseruare licuit quam Christum timide profiteri periculosum sit: dum Ioannem in Pontificis domo, quoniam notus erat, nullus lacessit: illum vero adeo nuper animosum, quoniam latere volebat, vox Ancillæ deiecit. Quod recte intelligens Faber iam inde à principio imperauerat sibi, ne quid in conuentu hominum conniueret; ne quid dissimularet: sed perpetuis de Deo, deque virtute colloquijs, quid profiteretur, ostenderet; vt nemo se præsente auderet, aut minus aliquid pudenter facere, aut mollem aliquem, & delicatum inferre sermonem. Hoc instituto iter in Hispaniam per Galliam tenens comprehensus à Gallis, vnà cum Ortizio, ceterisque comitibus, & coniectus in carcerem, in ipsis etiam vinculis

Hom. 17. in Luc. 10.

30 Salubérrimum Fabri monitum ad anteuertendas peccandi occasiones.

31 Faber comprehenditur à Gallis: & eos, quorum in custodia erat, facit meliores.

quos

quos incenderet, & meliores redderet apud hostes inuenit. Agere cum Arcis Duce, & custodibus cœpit, & faces identidem sui admouere sermonis, tanquam si vocatus ad id amice non captus hostiliter videretur. Itaque Ducem ipsum, militarem hominem assidua collocutione mutatum ad reconciliandum, placandumque sibi Deum, & confitenda sibi met peccata conuertit. Ipse vero & Ortizius, ceterique Hispani septimo die præter expectationem, ac spem perhumaniter, ac beneuole, non tanquam è custodia, sed tanquam liberali ex hospitio sine pretio, sine mercede mittuntur. Tantam vim habet in omnem partem, & apud omnes gentes castissimus, & ardentissimus Dei sermo. Inde itinere repetito Madritum in Hispaniam Deo tutante incolumis attigit. Hic more, institutoque suo, ne in tanta animarum siti certo loco consisteret, aut ex vno hominum genere negotiaretur ei, qui amat animas, complura eius prouinciæ Oppida, & loca percurrit, in primisque Cæsaraugustam, Mediolum (hodie Medina cæli) Seguntum, atque Complutum: primusque Societatis nostræ specimen in ijs partibus edidit. Nec modo cum Viris nobilibus, sed quod in Viro graui, eodemque Cæsarei Procuratoris comite spectabile erat, cum plebe, pueriscque, quibus Christianæ legis instillabat initia, multus erat. Ita sibi omnes ordines, omnes adiungebat ætates. In Galapar Oppido, dum ex ea, quam dixi, doctrina, pares laboribus fructus legit; tum demum se intellexisse testatur, quanti tandem à Societate sit faciendum hoc instituendæ multitudinis munus. Sed hæc Faber in Hispania quasi præteriens. Nam eo, qui sequutus est anno, iterum in Germaniam iussus redijt quo eum iam pridem, & rei Christianæ necessitas maior, & operarum minor numerus reuocabant. Interim tamen perficiendo animo suo, & cælestis militiæ exacuendis armis intentus, sciens quantæ essent in paupertate Euangelica vires ad opem superum demerendam, & infernos spiritus profligandos nouum eius votum adiecit. Nam decimo tertio Kal. Decembris proprio se Voto deuinxit, nunquam vel pro Euangelio, Missævè sacrificio, vel pro cognoscendis, laxandisque peccatis aliquid accepturum: ac ne annuis quidem fructibus liberaliter oblatis sese vsurum, nisi ab eo forte coactum, cui repugnare saluo officio, ac religione non posset. Hoc ille Votum inter insignia Dei dona connumerat, qui tales ei vias aperiret conseruandæ, tuendæque paupertatis. Neque hac fuit perfectione contentus: sed postea quo vltra progrederetur inuenit. Obrepserat aliquando repentina quædam animo cogitatio futuræ suis in itineribus egestatis, quam vt animaduertit, deprehenditque suis esse progressionibus aduersariam, continuo noua alia cogitatione, tanquam clauo clauum eijciendam putauit. Induxit in animum se quotannis rebus omnibus, quæ præsentem ad victum, & cultum pertinerent, funditus exuere, nihil vt se spoliatius, nihil esset egentius. Itaque rogauit inter sacrificandum ex animo Christum, quem suis præsentem intuebatur oculis, manibusque tractabat, vt quamdiu vita suppeditaret, nullus abiret, aut recurreret annus, quo mens illa pariter non rediret. Quod si id consequi re ipsa non posset, vt parata non haberet in præsens, quæ ad cultum, victumque & sibi, & socijs suppeditarent, certe lumen aliquod suæ menti præferret, quo intelligeret ei ne gratum, & è re diuina foret, si id sponsione voti, & promissi religione sanciret; Vt se quotannis cunctis rebus præsentibus spoliaret, & Deo decretam paupertatem ad actionem, & vsum eo quoque pacto reuocaret. Omnino agnoscebat iam pridem hoc Dei munus, & hanc ei mentem ferebat acceptam, vt vbicunque terrarum esset, ostiatim sibi vitæ subsidia, atque alimenta perquireret: studebatque solicitus eandem mentem alere, & has salubres cogitationes fouere, quibus perinde vteretur, ac rebus ipsis, cum re ipsa non posset. Cuius actio, exercitatioque adhiberi cum desijt, sensim minui eius putabat amorem, & elangueſcere tantæ virtutis affectum: quia quantum de exercitatione detrahitur tantum remittitur de amore. Ideo voluntatem, affectumque animi cum facultas non suppeteret, excitabat: bonasque (vt dixi) cogitationes aduocabat, quæ instar essent actionis, & votæ paupertatis quodammodo pabulum. Ita cum se à terrenis segregaret, non mirum est, si tanto magis cælestibus, ac diuinis adhæreſceret. Itaque idem sub tempus quo attentius psalmodia insisteret, præclara sibi adiumenta quæsiuit. Inter psalmum, & psalmum breuem quandam precationem raptim iaculabatur ad Deum, cuius generis erat illa solennis, & frequens, Pater cælestis da mihi spiritum bonum. qua in prece totis scilicet missa præcordijs, sensit ad reuocandam, & colligendam mentem multum latère præsidij. Interdum

32 Dimittitur perbenigne cum omni comitatu.

Peruenit Madritum in Hispaniã, multasque oras percurſat.

33 Votum concipit peculiare perfectissimæ paupertatis.

34 Quotannis omnibus rebus sese spoliare decernit.

35 Præclara Fabri adiumenta ad bene recitandũ diuinum officiũ.

Universidad de Deusto
Biblioteca

dum decies augustissima IESV, & eius Matris nomina pie ad horas singulas orandi Canonicas appellabat, vt ad memoriam decem illa sibi redigeret, & in psalmis spectanda proponeret. Primum vnam Dei gloriam, deinde sanctorum honorem, tum incrementa iustorum, postea liberationem eorum, qui noxis essent implicati mortiferis, ad hæc rei Catholicæ progressionem, mutuam etiam inter Christianos Principes pacem, atque concordiam, denique leuationem eorum, quos ea ipsa hora vel dolor aliquis perfoderet corporis, vel animæ solicitudo perederet, vel aduentantis mortis horror inuaderet, vel purgans apud inferos ignis exureret. Hæc ille decem ad horæ cuiusque Canonicæ carmen pie, sancteque recolebat; his mentem lubricam, ne qua efflueret, cohibebat. Nec vero illa ad comparandam attentionem minus efficax ratio erat, quod in inchoandis ijsdem canonicis horis in acerbissimos Christi cruciatus, indignamque necem suæ mentis figebat aspectum, & vt psallendo, canendoque progrediebatur, ita in reputandis acrioribus eius pœnis, atque doloribus procedebat. Intendebantur quippe Christi dolores hoc magis, quo ille propius ad vitæ vergebat occasum: & eadem proportione Faber senserat sibi esse in horarum attentione crescendum, intendendamque vim animi ad intentionem, & incrementa dolorum: vt cum peruenisset ad Nonam sentire quodammodo, & ipse posset dira illa tormenta, & supremos angores, quibus ea Christus hora paternos in amplexus extremum spiritum edidit. Existimabat etiam præsertim nouis, ac tyronibus salutare, si cum se conferunt ad psallendum, continuo sibi quatuor illos veluti fines, quos vltra non prodeant, terminosque præscribant. Primum loci opportunitatem, vbi psallendi fungantur officio. Magni enim interest non illuc egredi cum mens orat, vnde sensus hauriant, quæ cogitationem auocent, alioque traducant. Deinde personas, ac sanctos, qui vel in orandi formulis, atque collectis vel in sacris, nocturnisq; lectionibus memorantur. Postea verba quibus sacrum carmen, & precatio tota contexitur. Denique res, quæ geruntur, actionumque varietatem, quam quotidianæ psalmodiæ vicissitudo suppeditat. Hos intra fines, atque cancellos, qui se tenuerit, is autore Fabro mentis aberrationibus obuiam ierit. Consueuerat aduentante psalmodia ceteris ab negotijs paulisper abduci, ad eamque prius cogitatione, quam pronunciatione conuerti: ne, si repente ab negotio traduceretur ad psalmum, vestigia rei gestæ residerent in animo, perpetui semen erroris. Interdum etiam mentem suam blande fallebat, ne qua libere volitaret, cum eaque tanquam fœdus inibat, vt immota silensque, hoc, vel illo saltem in psalmo, psalmodiæ vè parte consisteret: quam cum in ea constantem, vt pepigerat, habuisset; pacta sua renouabat, & ad insequentem psalmum se rursus admonens, ita dicebat, fac & huic animo sis præsenti, fac attento. Cui cum item fecisset satis, eadem admonitione deinceps progrediebatur ad reliquos, dum ad extremum in omni sui muneris parte constantiam, quam quærebat, esset adeptus. Et quod suos olim Monachos Basilius monuit, idcirco mentis gigni in oratione desidiam, quia non satis præsens Dei numen agnoscitur, id Faber etiam suo vsu didicit, & scriptis monuit, ad coërcendam in orationibus mentem valere plurimum, si quis Deum, Deique Angelum præsentem agnoscat, qui quemadmodum in precatione se gerat, animaduertant: itemque stantem ex aduerso malum Angelum, qui quò plures habeat ad accusandum ansas, inuido, curioso que oculo cuncta eius obseruet, & rimetur errata. Præcipiebat in primis abijciendam oranti solicitudinem lucis crastinæ, rerumque gerendarum vel optimarum, quæ omnino perderet attentionem, nec sineret animum in inchoata prece conquiescere. Quippe animum ipsum in multa, & longinqua diuisum minus posse ei, quod est præ manibus serio, & constanter adesse. Quo circa faciendum ei, qui orare spiritu velit, vt omnem diei cursum sic instituat, ac dirigat, omnes actiones ita dispenset, vt ad eas postea euentuum expectatione suspensus orantis animus non recurrat; persuaseratque sibi hoc Deo res gerendas curæ magis fore, quo magis ab ijs ad Deum curam inter orandum ipse traduceret. Precandi, psallendique functus officio, studebat inde spiritu non excedere. Ac ne se continuo foras proijceret, totumque profunderet, ad ea, quæ orauerat, atque cecinerat, animum reuocabat, id quod ei, & in quotidiano Missæ sacrificio, & in quouis alio pietatis genere solenne semper, & vsitatum fuit: vt ijs peractis ad ea animum attenta cogitatione reflecteret, singulasque velut operis partes recognosceret ipse secum, & tanquam prudens, ac peritus Opifex retractaret. Tanti autem faciebat accura-

Reg.br.q.21.

accuratam in canonicis præsertim precibus attentionem, vt diceret, sæpius esse in memoriam reuocandum orandi tempus; concipiendumque tanto ante cum flagrans studium psallendi sapienter, tum metum, solicitudinemque, ne quid in psallendo, canendoque peccetur: persoluto vero psalmodiæ munere, nisi ex sententia, votoque successerit, suscipiendum esse dolorem, qui perpetuus sit, & ad nouum vsque psalmodiæ tempus conscientiæ pectus vrat. Sed hunc non tam volebat ex importunis cogitationibus suscipi, quibus mens alio rapitur, quam ex amore, & caritate Dei, quod abfuerit sensus orandi inter suauissima Dei verba, & argumenta psalmorum. Multos enim sæpe numero angi in precationis penso reddendo non tam, quod eius fructu priuantur, quam quod id temporis, quo adstant ante Deum, alienæ cogitationes obturbant, minime reueritæ tanti Numinis Maiestatem: tametsi merito timorem hunc, aiebat, fugamque cogitationum ad amorem munire viam. Quippe eo comparato, & in animum semel infuso, tum demum in ipsis rebus subsequatur attentio, ex amore scilicet diuinæ vocis, atque verborum, & ex earum iucunditate rerum, atque factorum, quæ sacro Carmine continentur.

Iam in Gallia Societas, quanquam pusilla illa quidem erat, haud tamen pusillos in ea fructus tulit. Nam nec Domeneccus, quem Iacobo de Eguia in regendis domesticis suffectum diximus, otio languebat: Nec Paulus Achilles, qui illuc etiam biduo fere post sese contulerat, hebescebat. Exercebant & ipsi de more nonnullos, quorum tetigerat corda Deus: qui postea vim remedij cælestis experti, continuo in alios, atque alios de suis fructibus deriuabant. Primus Iacobus Miro Valentinus, ætate florens, literisque Latinis, & Græcis pereruditus in eorum partem venit. Is eo iam discendo processerat; vt se ad Aristotelicas scholas, explanationesque in eadem florentissima Academia compararet, longius postea sua studia tracturus, nisi alio vitæ cursum Deo aspirante conuerteret. Qui dum in Domeneccum municipem suum incidit, ad vsitatas exercitationes admissus continuo Societati se addixit, tanta sui ipsius, & rerum humanarum despicientia, vt quamuis & ætate, & diuitijs, & doctrinæ laude præstaret, parentibusque esset vnigena, & solus hæres; cuncta tamen hæc caritate Christi posteriora duxerit, nullis perinde rebus in posterum, vt sui ipsius summissionis studio, & alienæ salutis addictus. Ergo mox à Domenecco, qui eius iam naturæ dona, & præclaras habilitates inspexerat, ad animarum causas adhibitus, ea cum laude se gessit, vt suorum specimen fructuum breui dederit: ac præter ceteros, veterem quemdam Religionis transfugam hominem perditissimum ad sui claustra Cœnobij, & per hunc postea alios ab errore praui dogmatis ad sanam mentem reduxit. Denique vel ipso absente Ignatio, perinde omnia ab eius gerebantur alumnis, ac si is præsens adesset. Quanquam autem non deerant, qui Patres tanquam rerum nouarum autores insimularent, inuidoque dente carperent; tamen nec deerant quidam ex altera parte viri principes cùm vitæ integritate præcipua, tùm autoritate, & fama doctrinæ, qui non modo priuatim cum vsus esset, verum etiam publice, & pro concione Patrum silentia defenderent, & ab Obtrectatoribus vindicarent: vt ex familia Franciscana nobilis in primis Doctor de Cornibus, & Doctor alius Picardus inter Parisienses concionatores insignis, homo tam amans Societatis, vt in eam significaret se esse venturum, si per valetudinem liceret.

38 De Socijs Parisiensibus. Præerat Hieronymus Domeneccus, aderat & Paulus Achilles.

39 Ad eos aggregat se Iacobus Miro.

Dum hæc in eis, quas diximus, Europæ partibus, à Societate geruntur, Simon & Xauerius, qui in Lusitania versabantur, exacto quod reliquum erat hyemis, ijs quas supra attigimus, occupationum muneribus; vsque adeo probari, ac suspici eorum cùm pia sedulitas, tùm singularis industria cœpta est, vulgo, vt Apostoli appellarentur. Inde hoc primum in hodiernum vsque diem Societati cognomen apud Lusitanos, & Indos, quanquam ea perinuita, ac sæpe reclamante. Hoc rerum successu Rex lætus, addito insuper consilio, ac postulatione Procerum, cogitationem de Indijs ante susceptam in præsentia iam abiecerat, & de retinendis in Lusitania Patribus tota mente susceperat. Quod illi subodorati Ignatium per literas admonent, & eius simul sententiam rogant. Ignatius consulto Pontifice, cum Regis ad arbitrium Pontifex rem omnem reijciendam putasset, rescribit Patribus, se Regi permittant: & quamuis aliud antea dederit in mandatis, quicquid tamen Rex ipse iubeat, sine hæsitatione perficiant. Quod si suam Rex sententiam exquirat, diuidendam sibi videri prouinciam, ita vt in Lusitania Simon hæreat,

40 Homines Societatis in Lusitania Apostoli vocantur.

41 Manet Simon in Lusitania Xauerius pergit in Indiam cum autoritate Apostolici Legati.

Universidad de Deusto
Biblioteca

reat, Franciscus in Indiam pergat. Rex Ignatij consilium sequutus, appetente iam nauigationis die Xauerium aduocat, & ei rem Indicam studiose commendat: hortaturque, vt adiungendis ad Christum Ethnicis, Neophytisque in fide firmandis vigilanter insistat: Lusitanorum arces, ac præsidia lustret: deprauatos mores corrigat: deque rebus singulis per otium ad se perscribat. Ad extremum acceptum nuper ab Vrbe diploma cum literis Apostolicis, quibus ille in India Legatus Apostolicus designabatur, ex improuiso profert, Xauerioque reddit. Id ei prorsus ignaro vltro Rex ipse curauerat, quò maiore cum potestate, autoritateque prouinciam illam obiret. Xauerius actis de more gratijs, daturum se operam, Deo propitio, respondit; vt nec voluntati Regiæ, nec suo muneri, quantum in ipso esset, vllo loco defuisse videretur. Et quoniam suis Oeconomis Rex mandarat, nihil vt Xauerio, comitibusque profecturis in Indiam siue ad tuendam valetudinem, siue ad commodum, cultumque deesset, Xauerius Regijs curatoribus,& Antonio præsertim Taidio, Castanerio comiti, Indicæ Classi instruendæ præposito, complura

42 Studium paupertatis B. Xauerij. nauigationis in vsum identidem offerentibus obstirmato animo diu restitit: deinde vero ne fastu potius, aut pertinacia, quam paupertatis amore videretur cuncta respuere; vulgares quasdam, & crassiore textu lacernas, non tam sibi, quam duobus comitibus Paulo Camerti Italo,& Francisco Mansillæ Lusitano ad arcenda circa Bonæ Spei Promotorium Antarctici frigora: itemque sacros aliquot libros, quos sibi vsui fore videbat in India, postulauit: reliqua reiecit omnia: quod diceret suscepto Paupertatis Voto, & Dei causam agenti nequaquam esse de crastino laborandum. Hortante deinde Comite, vti ministrum saltem puerum, quem eo nomine Rex misisset, assumeret. Mihi vero (Xauerius inquit) dum his manibus, pedibusque vti licebit, opus ministro non est. Cum ille nihilominus vrgeret, ac premeret, negans eius esse personæ, quam gereret, aut vestem ad nauis marginem, inspectante nautica, vectorumque turba sua manu perluere, aut cum ceteris tractare lebetes. Atqui (Xauerius inquit) personæ tuendæ præcepta, quæ narras, quo loci rem Christianam adduxerint, vides. Ego vero & ollas, vbi res postulauerit, in oculis multitudinis attrectare, & lauare mea manu pannos in animum iam induxi. Quo responso Comes obmutuit, & cælestem hominis sapientiam admiratus, eam sæpè in circulis prædicare consueuit, crebrisque illud vsurpare sermonibus, In classis discessu non minus cum Xauerio, vt plus acciperet, quam cum alijs, ne plus exigerent, fuisse certamen. Simon deinde supremos inter amplexus Xauerium sibi post alia hæc

43 Visum B. Xauerij, quo significabantur ærumnæ Indicæ. dixisse, narrauit. Meministi ne, Pater, Romæ, cum ambo in Nosocomio versaremur, te meis nocte intempesta excitatum è somno clamoribus, cum vociferarer amplius, amplius, amplius? idque, quid esset tibi percontanti, me eo tempore subterfugisse prodere? Hunc quoniam rem ad exitum video dirigi, sic habeto. Haud scio an vigili, an sopito, obiecta tum mihi est scena perampla multiplicium ærumnarum, quas diuini obsequij gratia subirem: tantumque tum æterna bonitas mihi roboris, & animi dedit, non modo vt oculos ex horrido conspectu illo non retorquerem, sed vt præ cupiditate plura, & acerbiora tolerandi, in eas, quas exaudisti voces, amplius poscens, eruperim. Iam igitur spero, quando ad hanc me prouinciam clementissimus Deus pro sua pietate selegit, pariter facturum, vt quæ tum Romæ dedit votis exposcere, re etiam exequi donet in India. Ab hoc colloquio, ceterorumque sociorum complexu conscensa Prætoria, qua Martinus Alphonsus Sosa Indiæ Prætor designatus vehebatur, septimo Idus Aprilis in Indiam soluit.

44 Simonis Rodericij fe; uor. Post Xauerij digressum suspicatus Simon regia iam de Societatis fundando Collegio euanuisse consilia, propterea quod ea de re diu secum Rex ipse non egerat, antiquissimo suo illo spiritu vocandæ ad fidem Nationis Indicæ stimulante, constituit Lusitania clam relicta in Indiam soluere. Id quò commodius, & sine interpellatoribus faceret, nauigationis apparatum Bernardino Excalceato Longobardo silentio imperat; fidem suam obligans se illum in Societatem simul ac consenderint, recepturum. Verum id consilij haud quaquam vltra processit. Nam cum quædam Ecclesiæ prædia possessore vacua sese offerrent, facile Regi fuit per Sedem Apostolicam inuenire, quemadmodum Societatis stabilire Collegium, & perpetuis bonis instruere sensim posset. Simon ergo præter opinionem, præterque animi sententiam in Lusitania manere coactus, cum ad extremum in Dei prouidentiam omnia referret, ad Lusitanos pro virili iuuandos suas curas, & vigilias

lias intendit. Nec solum orientalem Oceanum, sed etiam Borealem sub hoc tempus, religioni velificans, cœpit nauigare Societas. Extremo fere anno in Hyberniam Oceani Britannici Insulam missi sunt Salmeron, & Paschasius, cuius suscipiendi itineris ea causa fuit, quod quemadmodum supra significauimus Angliæ Rex Henricus huius appellationis Octauus, diuortio cum vxore Catharina facto Caroli Quinti matertera, contra ius, fasque Annam Boleniam in matrimonium duxerat. Quas tam nefarias nuptias cum Romanus Pontifex Clemens Septimus ratas habere nullo modo posset; imo & in Cæsaris gratiam, &, vt æqua iura poscebant, sua autoritate damnasset, Rex amore insano corruptus, cum multa antea pro defensione Catholicæ fidei præclare fecisset, ad extremum vertit omnia: & Lutheri, quod dudum oppugnauerat, dogma sequutus, per summam impietatem, ac contumaciam ab Apostolicæ Sedis autoritate desciuit. Nec modo quotquot in Anglia suo parebant imperio, terrore iniecto coëgit se vnum secundum Christum Anglicanæ caput Ecclesiæ in diuinis humanisque iurare, verum etiam longius scelere, atque impietate prouectus in finitimis Ciuitatibus seueriſſimis sanxit edictis, ne quem alium præter se illius Ecclesiæ caput agnoscerent: & ad maiorem Apostolicæ Sedis, quæ in Hyberniæ Regnum legitimam dominationem habebat, & habet, contumeliam, ac probrum, eius Regni principes, populosque citarat. Qui tanti Regis oppressi Tyrannide, quanquam ei se palam non audebant opponere, aut Regijs aduersari Præfectis, à quibus illa Insula Britannicis commendata Regibus administrari consueuerat, intactam tamen Catholicam fidem, & sinceriſſimam erga Romanum Pontificem Obedientiam animo, ac voluntate seruabant. Cuius rei certior Pontifex factus, cum præclusos sibi vndique videret aditus ad ferendam tot animis opem, qui maiorem in modum, seu ad tutandam religionem auitam, seu ad participandos interiores Ecclesiæ thesauros Catholicis administris egebant, consilium denique cœpit, maxime vrgente Roberto Armacano Antistite, vt eo de Societate nonnullos nuntiorum nomine ampla cum potestate legaret: qui in Insulam interiorem ingressi, si id consequi possent, tot animarum periculis obuiam irent. Ad eam prouinciam lectus est omnium primus Ioannes Codurius,vt ex eius suffragio, quod ab Vrbe discessurus pro creando Præposito Generali præscripserat cerni potest. Verum eo inopinata morte prærepto, id munus Alphonso Salmeroni, & Paschasio Broëto delegatur mittebantur Apostolico more sine sacculo,&pera. Sed Patris cælestis cura non defuit. Franciscus Zapata scriptor Apostolicus Societatem meditans, tertium se,Tyrocinium sic posituras, adiunxit,sumptus magna voluntate ministraturus itineris,& communium laborum particeps, periculorumq; futurus. Hoc illi aucti socio, quarto Idus Septembris tres simul ab Vrbe profecti,solo Obedientiæ ductu,perlongo,difficiliq; itineri se committunt. Atq; vt Societatis posteri quales ad has expeditiones Ignatij sententia requirantur, intelligant, non ab re fuerit,quibus ille monitis abeuntes instruxerit indicare. Monebat primum Sapientissimus Pater cum omnibus quidem vniuerse,sed cum inferioribus, æqualibusq; præcipue habita dignitatis cuiusq; ratione oportere eos esse in loquendo moderatos,& parcos;in audiendo autem faciles, & patientes,vt tam diu ei,quem admitterent,patulas præberent aures,dum ille sensus omnes animi sui sibi expressisse videretur: ac tum demum breue responsum,facileq; subijcerent,vnde omnis instandi præcideretur occasio. Ad hominum vero beneuolentiam diuini obsequij gratia colligendam imitarentur Apostolum, qui omnibus fiebat omnia, vt omnes Christo lucrifaceret. Nulla enim re æque,ac morum,studiorumq; similitudine beneuolentiam conciliari. Itaq; obseruatis cuiusq; moribus,ad eos se quantum ius; fasq; permitteret,accomodarent: adeo vt si quempiam animaduerterent acrem, & incitatum, etiam ipsi lentitudinem inter agendum morosam excuterent: contraq; tarditatem, grauitatemq; tantisper induerent; si is, cum quo agerent,circumspectior,& in loquendo tardior appareret. Ceterum qui versetur cum iracundo, si eodem ipse quoque morbo laboret, neq; vna & eadem sit in rebus omnibus vtriusque sententia,magnum dicebat esse periculum,ne qua demum inter ipsos existat iræ contentio. Qua propter, qui se ad iram procliuem sentiat,eum oportere continenter singulari quadam obseruatione, ac prouisione animi pectus ante munire, ne occupetur ab iracundia, sed æquo potius animo ferat quicquid ex eo, quem infirmiorem forte perspexerit, triste pertulerit: quippe à tardis, & lentis ingenijs non adeo magnum iurgij, rixæque discrimen, vt à viuidis, & natura præferuidis imminere.

45 Hybernicæ missionis occasio.

46 Salmeron,& Paschasius in Hyberniam missi.

47

48 Monita eis à B. Ignatio tradita.

Universidad de Deusto
Biblioteca

In vocandis porrò hominibus ad virtutem suis ipsum armis petendum Satanam docebat, ijsdemq; vtendum artibus ad salutem, quibus ille abutitur ad perniciem. Quod sancti quoq; Basilij præceptum fuit. Quippe Satanam iusti viri animam petere aggressum, non continuo apertis consueuisse fraudibus, & insidijs, sed tectis, & quasi quibusdam cuniculis oppugnare; ac primo quidem nihil rectis eius actionibus aduersari, nihil contradicere, quin potius callida omnia dissimulatione probare; multa etiam, quæ speciem præseferant honesti, astute suggerere: atque ita sensim in eius familiaritatem sese insinuare, dum ad extremum simplicem hominem, & veteratoriæ fraudis ignarum laqueis suis irretiat, implicatumq; teneat. Idem ergo in alliciendis ad salutem animis faciendum. Laudanda prudenter initio, quæ sunt in hominibus recta, vitijs parumper intactis; ac leniter in eorum gratiam irrependum. Qua conciliata tum demum admouendum morbis animi medicinam: vt cum ingressus eorum quodammodo fuerint, exitus nostri sint. Ad curandos autem eos, qui perturbatiore, tristiorevè animo essent, hilaritatem vultus suscipiendam, & verborum comitatem, quam possent maximam, vt noxio affectu in contrariam partem impulso ad æquitatem sese animus reuocaret. Non modo in habendis publice concionibus, sed etiam in priuatis Colloquijs, ac rebus ceteris; præcipue autem in placandis iris, atque discordijs illud vtique præcipiendum animo, ac cogitandum monebat, fore, vt aliquando omnia sua dicta, atq; facta in vulgus emanarent, & quæ in tenebris dixissent, proferrentur in lucem. In negotijs conficiendis diem potius anticipandum, quam prorogandum, vt si quid in crastinum sponsum esset, id hodierno persolueretur. Quod ad rem nummariam pertinet, nolebat eam ipsorum manu contingi; ne eam quidem, quam mulctæ nomine pro dispensationibus imperassent, sed pecuniam omnem quacunq; ratione collectam per alios potius pauperibus diuidendam, atque tractandam, vt iure iurando affirmare possent, si vsus esset, se ex ea muneris procuratione, ne assem quidem, aut obolum attigisse. Vbi loquendum foret cum Magnatibus partes loquendi Paschasij essent: consultarent autem inter se, vbicunq; posset sententiarum diuersitas nasci: quodq; de tribus duo probassent, id fieret. Romam sæpe ex itinere, statim vt in Scotiam, ac rursus cum primum in Hyberniam appulissent, ac deinceps singulis quibusq; mensibus diligenter de suis, legationisq; rebus literas darent. Hæc & his affinia ex prudenti Patris disciplina prodibant, cum par illud, quos dixi Patrum ad iter Hybernicum comparabat. Cuius quidem valde secundi expectabantur euentus, nisi in tempora turbulentissima, vti mox indicabimus, incidisset.

49 S. Basil. in regulis breu. interrog. 245.

Sequutus est annus alter & quadragesimus grauis admodum & Ecclesiæ vniuersæ, & summo sacrorum antistiti Paulo Tertio. Nam præter quam quod tota iam Anglia, vt supra significaui, ab Orthodoxa Religione desciuerat, & Germania quoq; non modo ipsa in tenebris ruere, & cœca errorum offundi caligine, verum etiam in alias cœperat regiones male haustos errores effundere: Gallia insuper, Hispaniaq; atroci bello flagrabant, rupto inter Francorum Regem Franciscum, & Imperatorem Carolum fœdere, quod tot laboribus ictum erat. Italiæ vero propediem ab ingenti, & formidabili Turcarum classe haud inani rumore vastitas imminebat. Vt merito vigilantissimus Ecclesiæ Pastor impendentibus vndiq; malis, ne à repentinis obrueretur, longa animi prouisione caueret, dum & Apostolicis literis, & fidelissimis Nuncijs, & honestis legatis, & alijs peropportunis rationibus Christianorum Principum animos pertinaciter infensos ad pacem studet, concordiamque reuocare. Qua nisi confecta Concilium Oecumenicum tot malorum leuamen, quod iam diu Paulo hærebat in animo, conuocari non poterat. Quod autem ad animorum commune commodum desertum à bonis, labefactatum à perfidis pertinebat, huic ille, vt omni item ratione consuleret, per viros idoneos, & egregie fideles elaborabat. Hinc nimirum tantus ille apparatus Apostolicarum Missionum, tanta Pauli festinatio in mittendis è perexiguis illis Societatis copijs, quoscunque poterat, in affectas, ac laborantes Ecclesiæ Catholicæ partes. Ac post duos quidem in Hyberniam destinatos Patres, totidem alios in vnius Fabri locum, quod supra significauimus, Iaium, & Bobadillam, in Germaniam ire iussit: quorum ille in eam prouinciam hoc ipso anno ineunte peruenit, hic edita prius in Vrbe professione solenni, modico subsecutus est interuallo. Ita nouem ex Professis erepto iam morte Codurio, duo dumtaxat in Italia, hoc, quem ingredimur, anno, Ignatius, Lainiusq; manserunt. Reliqui extra Italiam longe lateq; dispersi pro Apostolica Sede varijs, arduisq; muneribus occupabantur. In Vrbe præter vsitata in omne hominum genus Christianæ pietatis

50 Res Catholica in Septentrione valde laborat.

51 Quæ in loca per id tempus sparsa Societas.

tis officia, quæ à nostris in conspectu Sedis Apostolicæ, in oculis ciuium omnium, in aduenarum frequentia gerebantur; Ignatio imminens cura erat, cùm de Ecclesiæ vniuersæ bono, tùm de suæ propagatione familiæ. Itaq; dum à suis modo hæc, modo illa terrarum sola nutu Pontificis obeuntur; is quoq; suas ex Vrbe colonias deducendas curabat. Socios septem misit Aprili mense, vsq; Auenionem in Galliam pariter profecturos; inde duos perrecturos Lutetiam studiorum causa: quorum alter Petrus erat Ribadencira, etiam tum puer, qui paucis ante confirmatam Societatem, diebus ad eundem se Ignatium applicuerat: quinque porro in Lusitaniam progressuros ad inchoanda, vnà cum alijs, qui Olisippone substiterant, Collegij Conimbricensis exordia, Martinum Sanctucrucium, Herculem Buccerium, & Guilielmum Codurium, Ioannis fratrem, cuius de felici in cælum excessu supra commemoraui: itemque Antonium Criminalem, & Nicolaum Lancillottum olim mittendos Indiam ad Xauerium. Omnes autem augustis illis Societatis initijs itinera, vel longissima, vt primorum instituta tenerent, pedibus capessebant paupere cultu, & mendicorum more, corroganda passim stipe, perquirendoque publico aliquo, si quod forte reperissent, hospitio. Qui cum vix paululum ex itinere conquiessent, mox ad facienda de Deo verba publicis excitabantur in foris. Quoscunque de Viatoribus nacti essent, opportune, importune ad detestationem vitæ præteritæ, & peccatorum expiationem incendebant. Egressos ex hospitio, vt de primis Patribus dicebamus, armabat Oratio, excipiebat ingressos, & qui Sacerdotio præditi non dum erant, octauo quoque die, aut etiam sæpius sacrosancto Christi corpore pascebantur. Summa inter eos item pax, quod in longis itineribus rarum, summa animorum, voluntatumque consensio. In ambulando, vt quisque imbecillissimus erat, ita modico interuallo ceteris anteibat, ne valentiorum præcurrente vestigio cogeretur ambulare contentius. Si quem in itinere inopinatus morbus inuaderet, reliqui omnes dum ille conualescceret, consistebant: sin vis morbi diuturnitatem, periculumvè portenderet, ceteris abeuntibus vnus cum ægroto remanebat; & ad ministerium pariter, & solatium. Ita in his peregrinationum molestijs, laboribusque ingens erat omnium alacritas, perennis hilaritas; quia Christi amor, & crucis sitis, quicquid erat asperum mitigabat. Sed ad Ignatium vt redeam, dum in his curis totus hæret in Vrbe, & Societatis gubernaculis ne quopiam incurrat, sed sine vlla offensione cursum teneat, nunquam recedit, additur ad Transalpinas superioris anni Missiones, Italica. Lainius quippe (Margaritæ Austriacæ cura Ignatio relicta) Pontificis iussu Venetias, ipsa flagitante Republica, proficiscitur. Vbi rem Christianam, cuius gratia vocabatur, dum reparat, Patauini simul initia Collegij, quamuis non id agens, adornat. Suboriri in celeberrima illa ciuitate iam cœperant ex occultis stirpibus hæresum monstra; & quæ perditissimi homines, illuc de industria summissi latenter asperserant, deteriorem in dies dabantur in segetem. Malum eo formidolosius, quo tectius ouium lupis ementitis amictum. Sed ne quid prædarum amplius facerent rabidæ bestiæ, Dei verbo Iacobus instructus, ad frequentissimos ciues locis compluribus conciones; in Templo verò Sancti Saluatoris pomeridianas lectiones, & scholas habuit, Euangelium S. Ioannis interpretans. Mirum quantum hæ probabantur, & aduersus absurdas nouitates valebant. Itaque clarissimorum rogatu ciuium, quos diebus sacris consilium publicum distinebat, in professos dies traductas ter in hebdomada, frequentissimo ac florentissimo audiente cœtu prosequutus est. Ac dum ea, quæ recta, & quæ praua sunt, docet, institutionis assiduitate perfecit, vt ex errore complures, nec pauciores è cœno vitiorum emergerent. Quosdam autem, quorum præcordia pestilentiæ iam virus imbuerat, ad sanitatem blando colloquio reuocauit: Alios ad arctioris vitæ genus, perpetuumque Cœnobium impulit. Eiusdemque hortatu pauperum hospitia, quæ magna premebantur inopia, copiosa hominum misericordia leuari cœpta: cùmque alijs præsidijs, tùm exercitiorum potissimum, pietas, quæ apud plerosque languebat, cum publica omnium gratulatione reuiruit. Inter eximios pietatis professores vir erat generis amplitudine, prudentia, & alijs populo miris ornamentis præstans, Andreas Lipomanus, vulgo ab Sacerdotio, seu Prioratu, quod possidebat Venetijs, Prior Sanctæ Trinitatis appellatus: quanquam & Patauij Prioratum S. Mariæ Magdalenæ habebat. Hic Lainij vsu, & meditationum secessu, ita animum agglutinauit Societati, vt amore, studio, officio factus sit tanquam vnus ex ea. Cuius de ceteris virtutibus dicendi tum locus erit, cum ad eius præcla-

52 Aliquot missi Parisios.

53 Missi alij in Lusitaniam.

Et profecturi in Indiâ Antonius Criminalis, & Nicolaus Lancellottus.

54 Ratio itinerum recèu Societate.

55 Lainius Venetias mittitur: & res ibi gestæ præclaræ.

56 Conciliatur Andreas Lipomanus, qui fuit primus Collegiorum Societatis in Italia fundatur.

Universidad de Deusto
Biblioteca

præclaram, & his initijs consentaneam vitæ clausulam ventum erit. Ergo non solum suas in ædes Venetijs transferre se ab Hospitalibus Sanctorum Ioannis, & Pauli, vbi summa caritate habebatur, Lainium voluit; sed etiam Patauini Prioratus ædes excitando Collegio destinauit. Agebant tum Patauij Ioannes Polancus, & Andreas Frusius studiorum causa, non ita pridem ab Ignatio, seu verius propter Religionem à Deo missi, nempe in eam Vrbem, quæ & Venetæ ditionis princeps, & celeberrima studiorum sedes est: vt vnde in Italiam clandestinæ sensim hæreses ex corruptis Germaniæ partibus influebant, ibi primum Catholicæ fidei propugnaculum, capitalibus eus hostibus opponeretur. Nam cum ad Polanci, Frusijque laudabiles vitæ rationes in eadem Vrbe se Hieronymus Otellus, ætate ille quidem iuuenis, sed virtutis, ac literarum disciplina prouectus, applicuisset, ibidemq; Ignatij iussu Stephanus Barocelius ex Lusitaniæ reditu constitisset, factum est, vt hi quatuor eandem simul vitam in domicilio conducto degentes, moxque in Lipomani ædes, vt in sequenti anno dicetur, transgressi, Collegij, quod fuit in Italia ceterorum antiquitate princeps, primum veluti semen iecerint. Qui quamuis doctrinæ studia nihil intermitterent, studebant tamen reparandis animis vsque adeo, Frusio præsertim Sacerdote, vt Patauinæ domus initia eorum quoq; industriæ referantur accepta. Iam Salmeron, & Paschasius, ijs, quæ protulimus, instructi monitis; tum etiam Sedis Apostolicæ autoritate muniti, Galliam multo cum labore, atque, vt inter strepentium bellorum suspiciones, manifesto etiam carceris periculo prætergressi, Scotiam versus, nauigationis cursum instituunt. Quò periculis haud sane minoribus, difficultatibusq; perducti, inde in Hyberniam non sine peculiari Diuini Numinis beneficio, quadragesima oriente perueniunt. Hic vasta offendunt omnia, plena trepidationis, & periculi, longeq; opinione peiora, non rei Catholicæ modo, verum etiam in ipsius ciuilis vitæ prudentia, atque ratione. Genus illic hominum incultum, ac rude, & quod deterius est, Pastorum vigilijs plane destitutum. Nulla erat apud eos Parochorum, nulla Episcoporum libera procuratio. Proceres vniuersi, vno dumtaxat excepto, qui tamen ipse ceteros imitaturus credebatur, non solum Regis in edictum, voluntatemq; iurarant, verum etiam iure iurando sese astrinxerant concrematuros literas vniuersas Romani Pontificis; &, si quos inuenirent huius viæ viros, vinctos ad Regem Angliæ, vel ad eius Vicarium in Hyberniam perducturos. Ita illi cum Apostolicis coniungi nuntijs ne mediocri quidem sermone, congressuq; sunt ausi; ac ne tutum quidem eis reditum ex Insula illa præstare. Patres tamen non idcirco animis conciderunt, nec spem penitus abiecerunt; sed mutandis subinde latebris, captandisq; temporibus omnem laborem, ac diligentiam in tutandis, curandisq; Catholicis collocabant, modo tacitis passim monitis eos corroborando; modo castum Religionis cultum, & quæ potissimum oporteret adsciscere, quæq; reijcere, perdocendo. Compluribus sacrosancta mysteria rite ministrabant. Aures confitentibus admouebant, & pro accepta à Romano Pontifice potestate, parce tamen, moderateque adhibita, modo cumulatam peccatorum indulgentiam tribuebant; modo nuncupata rite vota, quæ illi nunquam soluerant, permutabant: multis etiam retenta, & Apostolicæ Sedis arbitrio reseruata facinora condonabant: alios alijs animaduersionum nexibus relaxabant: nec paucis irrogatam, aut ab homine, aut à iure mulctam liberaliter remittebant. Qua ex re ingens apud eos populos vbique lætitia, & singularis admiratio, Patrum præsertim continentia, atque integritate perspecta, qui relaxationes, exceptiones, immunitatesque, aut plane gratuitas, aut ære permodico tenuioribus indulgebant. Quod tamen ipsum memores Ignatij præcepti, manu sua non audebant attingere. Sed aut per eos ipsos, vnde solui debuit, aut etiam per Episcopum partim ad sacrarum ædium instaurationem, partim ad Viduarum solitudinem, & pudicitiam Virginum defendendam, partim ad alia id genus Christianæ pietatis officia, vniuersum conuertebant. Ipsi vero rerum omnium egentissimi, suiq; instituti retinentissimi, nunquam vel pro se aliquid postulabant, vel admittebant oblatum. Hunc in modum diebus quatuor, & triginta ea regione lustrata, ipso vulgi patefacti rumore, ab Anglis Indigenis quæruntur ad necem proposito indicibus magno pretio. Nec defuerunt fraudulenti quidam, qui negotiatoribus quibusdam Anglis per speciem negotiationis implicitos, venales Patres molirentur exponere; nempe ijs, qui nihil spectabant aliud, nisi vt Henrico Regi captiuos, cuius iam vim, manusq; prope diuinitus Hyberniam traijcientes, euaserant, exhiberent. Ergo Patres cum moram diuturniorem non modo animis non frugiferam, sed ne tutam quidem ijs, qui erga se officiosi

57 Collegij Patauini initia.

Additur Societati Patauij Hieronymus Otellus.

58 Salmeronis, & Paschasij res in Hybernia.

officiosi esse vellent animaduerterent (in apertum enim se vitæ discrimen, ac fortunarum, tanquam rei perduellionis obijciebant) ne quid cuiquam sua causa crearent periculi in Scotiam reuertendi consilium capiunt: præsertim quod ab Vrbe discedentes, id habuerant in mandatis, vt, si forte minus tuta commoratio videretur Hybernica, in Italiam remigrarent. Abeunt igitur ex Hybernia, relicto apud eos populos, cùm sui desiderio non paruo, tum singulari documento virtutis; qui morte, periculisque contemptis, nulla sua vtilitate, quæstuque, sed vna dumtaxat animorum salute, ac caritate ducti, tantum itineris suscepissent. In Scotiam deinde reuersi, forti & illic animo pertentarunt, vt Regem ipsum adirent, Catholicamque rem Schismaticorum furore quassatam aliqua ratione leuarent. Sed cum omnes aditus impia Procerum vis, ac potentia, qui à Religione defecerant, obsideret: omnisque fere prouincia illa rebellem secuta Britaniam, eodem pariter conflagraret incendio; in Galliam re desperata transmittunt. Cumque Diepam Normandiæ portum appulissent, inde pedibus Lutetiam. Qua in Vrbe dum moras trahunt, accipiunt à Pontifice literas, vt eadem cum potestate in Scotiam remigrent. Sed illi hæsere tandiu, dum certior Pontifex factus, quo eius Regni loco res essent, iussit eos, Scotia prætermissa, ad Vrbem regredi rectius in Italia, quam ibi, vbi essent, suam operam locaturos. Lutetiæ igitur Francisco Zapata studiorum causa relicto, Romam ipsi humiles, pannosique Sedis Apostolicæ Nuntij, & perexiguo instructi viatico reuertuntur. Lugduni autem cum plena suspicionibus essent omnia prælio inter Hispanos, Gallosque commisso, simul ac par hoc clericorum in ea regione comparuit, Gallus alter, alter Hispanus, inusitato squallore sordidi, & obsoletiore neglecti vestitu, pro exploratoribus comprehensi, conijciuntur in vincula. Verum à Cardinalibus Nicolao Gaddio, ac Francisco Turnonensi Lugduni tum forte morantibus, non ita mox agniti, honorifice dimissi sunt, viatico insuper, equisque donati. Hic fuit Hybernicæ Missionis exitus: quæ tametsi arcano quodam mentis supernæ consilio ex animi sententia non successit, documentum certe fuit singularis Patrum erga Sedem Apostolicam obedientiæ, & paratissimi animi testimonium ad subeunda pro religione pericula, vitamque ipsam pro animis exponendam. Nec reticeri debet hoc loco Roberti Armacani Archiepiscopi Religio, qui profectionem Patrum ante curarat. Is natione Scotus, & à puero cœcus, scientiæ, pietatisque præstantia ad sacras euectus infulas, vbi cognouit minus peragi potuisse ab Nuntijs Apostolicis, quam optasset: Nunc video, inquit, nisi oues audiant vocem Pastoris, me parum proficere: & ab vrbe delatus in Hyberniam, contemptis periculis, ex quibus singulari Dei tutela, liber euasit, multis, & maximis, totam suam lustrauit Diœcesim cum inæstimabili commodo populorum. Inde nauata præclare opera toti rei Christianæ publicæ in Tridentino Concilio, dum iterum in Hyberniam tendit, Lutetiæ inter Nostrorum manus, quos omnes vnice diligebat, religiosissime cessit è vita nocte, quæ præibat diem S. Martino sacrum, illa Viri eius Sanctissimi verba habens in ore, Domine si adhuc populo tuo sum necessarius, non recuso laborem: fiat voluntas tua. Sed ad nostra vt redeamus: qui in Germaniam missi erant, non vnius loci arctabantur angustijs, vagabantur etiam longius animarum incitati dulcedine. Ratisbonæ Iaius in colligendis frugibus totus erat: crebro inuisebat Antistitem, & sui admonebat officij: stimulabat ad optima quæque Canonicos: & proprijs in ædibus modo hunc, modo illum aut salutaribus priuatim colloquijs, aut spiritualibus Societatis exercitationibus adiuuabat. Ad Senatum perorauit egregie; terræque bonæ quantum conijci poterat, semen Diuini verbi mandabat. Sed dum suis consilijs, autoritateque hæreticum Ciuitati percarum tentat à concionandi munere remouere, multorum subijt inuidiam, multis etiam Sacerdotum reformationis nomine, cuius autor habebatur parum gratus erat. Ipse vero cum cruces vndique, & pericula intentarentur, triumphare gaudio cœpit: & minitantibus prærupta Danubij, respondebat intrepidus, in cælum se tam facile aqua, quam terra ire posse. Nec defuerunt, qui ei aut mortifera exitia veneni, aut subitum molirentur exilium. Complures tamen viri boni, Catholicique, atque inter hos ciuitatis Episcopus in oculis eum ferebant, palamque exultabant, & quod tam constanter ille se facinorosis opponeret, & quod innocentis vitæ speculo, facilitateque permira, haud contemnendos suæ tolerantiæ fructus ferret. Aggressus est explanare publice Pauli Epistolam ad Galatas maxima omnium fere ordinum corona, ipsius etiam præsentibus Lutheranis: & quamuis in eadem

60 Salmeron & Pascasius redeunt in Scotiam, inde Parisios, inde in Italiam.

61 Lugduni pro exploratoribus capiuntur.

62 Res in Germania Claudij Iaij.

63 Amor Crucis.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Vrbe duobus in Templis pestilentissimæ Lutheranorum conciones haberentur, ipse tamen tanta omnium constantia, sitique audiebatur, vt ne per Autumni quidem vindemias, vt mos erat, intermitti sacram illam paterentur explanationem. Bobadilla vero morbo imbecillus, Oeniponti, vbi Ferdinandus Rex vnà cum liberis tunc agebat, remanimorum, & priuatis cum prima nobilitate colloquijs, & ceteris ex instituto muneribus impigre prouehebat. Sed Curia mox Viennam translata, Regem ipsum adijt colloquij causa, lætoque exceptus ore, animoque ad prolixiora colloquia per opportunitatem temporis inuitatur: eiusque rei gratia, atque auxilio, partim publicis concionibus, sacrisq; lectionibus, partim dimittendis rite peccatis, instituendisque aliquot ex Iudæorum, ac Turcarum impietate catechumenis, rem diuinam curauit: &, quod caput est, admissus ad opportuniora illa, quæ dixi, colloquia, multa de rebus salutaribus cum Rege contulit, nostrorumque interim causam, quæ Ratisbonæ periclitabatur, apud eum æque accurate, atque vtiliter egit.

64 Res Bobadillæ.

Faber autem dum in Hispania Principibus, populisque carus, animas enixe studet ab interitu vindicare, in Germaniam à Pontifice Maximo, qui illius Prouinciæ deplorabat occasum, remeare iubetur. Qui cum comitem ex suis haberet neminem, tacitis apud se precibus optauit à Deo, aliquos sibi saltem ex alienis adiungi, & eos demum, quibus cum pacificum iter, ac sine vlla animorum dissensione conficeret. Cumulate quod postulauit, accepit. Quippe præter opinionem (relicto in Hispanijs Ortizio) duo ei sponte viri, non modo itineris comites, verum etiam eiusdem instituti socios in perpetuum obtulerunt, Ioannes Aragonius, & Aluarus Alfonsus Regij Sacelli Sacerdotes, apud filias Imperatoris Caroli, Mariam, & Ioannam: quarum illi iussu Petrum Fabrum Toletum vsque comitati, capti sanctitate congressus, bona cum venia Dominarum, aulam protinus reliquerunt, cum eoque quocunque pergeret, reliquam sibi vitam agendam putarunt. Hoc igitur comitatu Faber trimestre ferme iter ingreditur: quantis difficultatibus periculisque sibi met testis est in ea, quam reliquit de suis rebus ephemeride. Vbi Deo vni refert acceptum, quod præter omnem spem salui Spiram, incolumesque peruenerint. Propterea quod & in Hispania citeriore latronum ex vnguibus prope diuinitus sint erepti; & in Gallia è pedore carceris, tenebrisque, & in Sabaudiæ finibus è militum insolentia; & ex Hæreticorum insultibus in Germania; interdumque ex incommodis valetudinis, ac conflictatione morborum; ac denique (quod grauissimum ipse pro summo suæ concordiæ studio ducit) ex spiritu diuisionis, ac dissensionis. Cum autem per Sabaudiam iter haberet (ne hæc quoque præclara Fabri prætereatur actio) & ad Oppidum, cuius grauis erat in animorum causa necessitas diuertisset, facta ibi plena cum spe Diuini verbi semente, suam ipse patriam in conspectu positam, & prope quam tenendum erat iter, ne spe quidem lucri animarum ab Religiosa seueritate deflectens, auersis oculis missam fecit. Spiræ ingens erat parata iam messis: sed cum initio Cleri obmurmuratio perstreperet, Patris prudentia, ac comitate sedatur, quin ipsos quoque religionis causa aduersantes rectæ vitæ exemplo, & candore animi paulatim sibi deuinxit, vt eius postea discessum ægre tulerint: populi autem studio, pietateque crescente demetendis frugibus dies totos, distinebatur. Concionatorem, cuius de Religione suscepta mens erat, atque doctrina modo in medium afferendis, quæ cum illo sibi conueniebant, modo prætermittendis, vbi dispar erat vtriusque sententia; modo etiam ad eius Monasterium eleemosynis summittendis, mire conciliatum ad veritatis lucem pulsa caligine præparauit. Clerus, antea solutior, breui se ad seueritatem veterem reuocauit. Tractari cœptum est Sacerdotium more maiorum, pari, inquam, animi, corporisque candore; custodiri arctius in Religiosis ordinibus disciplina; Plebs fieri ad diuina propensior, vt affirmarint Parochi, plures ad sacram Eucharistiam Paschate accessisse postremo, quam totis annis ante viginti. Episcopus in corrigendis moribus multo erat ardentior: cuius Vicarius, nostris iam antea exercitationibus institutus, tanto in eos, qui fouebant amicas, zelo, studioque flagrabat, vt bello palam concubinis indicto, aut vniuersas se sponderit eiecturum, aut munus suum cito depositurum. Cœpta sunt etiam ipsa pietatis officia maiore exerceri cum sensu. Iamque Catholicis plus vulgo honoris, & fidei, plus obedientiæ Prælatis deferebatur. Denique tum primum spes Fabro iniecta reparandæ Germaniæ, & ad auitæ religionis regulam dirigendæ. Qui vero ei se adiunxerant Sacerdotes,

65 Faber in Germaniam redit auctus duobus Socijs Ioanne Aragonio, & Aluaro Alfonso.

66 Præter patriam habet iter, nec visit.

67 Res Spiræ gestæ

cerdotes, eos satis rebus diuinis imbutos, curabat, insuper vsitatis Societatis peregrinationibus exercendos. Ac primum quidem Ioannem Aragonium Iulio mense; deinde vero paucis post mensibus Aluarum Alfonsum cum baculo, & sine nummis ad sanctatrium Magorum corpora Coloniam ire iussit. Quod tanta ab ijs cum accessione spiritus factum est, vt eorum alter Aluarus, magnis, varijsque laboribus, ac periculis, latronum, ferarum, pestilentiæ, famisque perfunctus tantum se ex ea peregrinatione hausisse commodi confirmarit, vt nullius rei conditæ pretio eam voluerit prætermissam: paremq; alacritatem præstulerit Aragonius. Quo lætissimus exitu Faber, quanquam animo impelleretur ad communicandam lætitiam pio cum ijs colloquio, percunctandoque de rebus sacris, ac religiosis, quas memorandas vidisset; tamen hac coërcita voluntate, cohibitaque lætitia ad gratulandum Deo seceſſit. Reputabat animo, qui eis re, qui verbo benigne fecissent, qui hospitium præbuissent, qui iter quoque monstrassent: hisque omnibus Litaniarum serie mercedem vberem, ac sempiternam, sanctorum allegans patrocinia, à Deo precabatur. Addebat, & qui vultu, dicto, facto quopiam acerbi, aut aduersi fuissent, quibus cælestem misericordiam implorabat: cum existimaret permittere Deum interdum, vt homines Diuina gratia indigentes iustis molesti essent, vt ab his cum exempla humilitatis, tum precum auxilia reciperent: per quæ descenderent in se ipsos, & ad meliora conuerterentur. Sed ad iuuandos opera ipsa, & labore populos intentus, quoniam Io. Moronus, cui Pontificis iussu parebat, potestatem fecerat, quo maximum operæ inuitaret pretium adeundi, Albertum Archiepiscopum Moguntinum, eundemque sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinalem, conuenit: cumque nonnulla de Religione, deque rebus grauibus vna contulisset, eius autoritate, nutuque, permulta Cardinalis vtiliter, præclareque sanxit. Quæ forsitan causa fuit, cur ex ea quoque ciuitate quorundam commoueretur inuidia. Quod cum Faber animaduerteret, non tulit pacis Angelus, quorum quærebat animas, eorum nascentes iras, & offensionem. Itaque non prius inde recessit, quam turbarum sedaret initia, & tranquillandis animis odia concitata restingueret. Ibi etiam hominem olim professione Monachum, vsu exercitationeque rerum diuinarum, ad purum, & castum Religionis cultum, ex hæresum labe, ac corruptela traduxit. Quibus rebus cum & eximiæ prudentiæ, & spectatæ doctrinæ, & singularis probitatis specimen præbuisset, tantam sibi eius ciuitatis, Cardinalisque conciliauit beneuolentiam, ac gratiam; quanta in Societatem postea visa est redundare. In digressu scripta quædam de religione; quorum de veritate Cardinali non liquebat satis, quæq; nulli alij tuto committenda putarat, vni expendenda Fabro, ac dijudicanda permisit. Cumque ei speciosa munera, vas præsertim argenteum magni ponderis obtulisset; Faber paupertatis in primis amans scite remisit, quod diceret se non ex eorum esse numero, qui argenteam supellectilem, sed qui bona sua secum ipsi portarent. Postero tamen die Cardinalis, prænso suis manibus abeunte, in Breuiarij thecam de zona suspensam aureos centum florenos iniecit. Quos cum recusandi non esset locus, ne contemni tanti Antistitis liberalitas videretur, qui vim non modo verbis, verum etiam manibus afferebat, eos partim misit ad socios, qui Louanij, eò Parisijs, vt mox dicam, transgressi, studiorum gratia magna in paupertate degebant, partim in egenorum pabulum, aliosque pios vsus sine cunctatione distribuit. Inde Spiram vnde abierat, reuersus præclaris cœptis perseueranter instabat. Cuius in promouenda Religione labores, eruditionisque catechismo populis indicant etiam illa. Finitima in ciuitate vir erat, haud ita sanus in fide Dynasta, qui publice edixerat, ne cum ad sacras ædes composito agmine populus incedebat, Sanctorum præferrentur imagines. Processit tamen suo more populus ad supplicationem, Sanctorum prælatis Iconis, nec Principis reformidans edictum. Hic ille Præfectum suum cum satellitibus mittit, qui contumaces increpet, & in ius vocet violati mandati. At illi præclari facinoris conscientia erecti, libere Præfecto respondent, Dominum suum magno in errore versari, si existimet se esse tam hebetes, ac vecordes, vt non intelligant, quid sacræ sibi velint imagines. Deinde ad Præfectum oratione, ministrosq; conuersa, Si vos, inquiunt, qui Principem vestrum in errorem impellitis, non concreditis, vt Deum in sanctis suis, sed in eius tantum persona dignis honoribus prosequamur; Quonam ore postulatis à nobis, vt Principi vestro, non in eius tantum, sed in vestris quoque personis obtemperemus? Qua argumentatione perstricti obmutuere Ministri, re to-

68 Mittit Socios in peregrinationem ritu Apostolico.

69 Insignis caritas Fabri, & imitatione dignissima.

70 Conuenit Archiepiscopũ Moguntinum: resque apud eum gestæ Moguntiæ.

71 Fabri abstinẽtia.

72 Regreditur Spiram.

Universidad de Deusto
Biblioteca

re tota in præsens, ne quis popularis motus existeret, dissimulata. Erat etiam Spiræ ex Hæreticorum schola Augustinus quidam ad restinguenda in Auditorum animis bonorum operum studia in primis efficax. Faber autem vicissim in refrigerandis hominum ardoribus, ne quid noui moris admitterent, desudabat; hominemque sane idoneum, qui se ad illius Hæretici partes meditabatur adiungere, ab eius consuetudine prudenter abduxit, traduxit ad suas, vt nemo pestilentissimo illi Ministro deinceps infensior fuerit, hoc Christi Tyrone; nemo magis, aut doctrina, aut moribus aduersarius.

73 Moguntiam reuocatur.

Non diu Spiræ substiterat Faber, cum Moguntiam celeriter reuocatur: fuit enim Archiepiscopi Moguntini consilium, vt Fabrum, de cuius eruditione, agendique prudentia multum sibi iamdudum pollicebatur, vnà cum alijs ex sua familia pereruditis viris, ad Tridentinum Concilium proximis Kalendis Nouembribus destinaret. Deinde Moguntiam ad docendi prouinciam reuocaret. Sed hanc ei legationem (si vita suppeditasset) Sedes Apostolica reseruauerat, vt suo loco reddam. Verum dilato in aliud tempus bellorum trepidatione Concilio, ne tam salutari Fabri careret vsu, consuetudineque, hominem apud se tenuit, nec Spiram redeundi potestatem fecit. Ergo ipso iubente Præsule Moguntiæ consedit, quanto animorum bono insequens annus ostendet. Sed inter hæc quis esset animi eius habitus, quantis cumularetur cæli muneribus ex eius ad Lainium epistola iuuat cognoscere. Vbi præter alia, dum diuinæ liberalitati pro innumerabilibus eius erga se beneficijs meritas gratias agit, & à Iacobo etiam exigit; hæc apud hominem sibi coniunctissimum, & in eadem palæstra spiritus studiose versantem scribit ipse de se.

74 Epistola Fabri de animæ suæ profectu ad Lainium.

Vtinam tibi frater carissime explicare possem, quæ, & quanta bona, ex quo à te Placentia digressus sum vsque ad hunc diem, & animam meam intrauerint, & in ea permanserint: quæ cognouerim, quæ senserim in ijs, quæ ad Deum, quæque ad sacratissimam eius Matrem pertinent, & ad beatissimos tum Angelos, tum animas, quæ vel in cælo, vel in Purgatorio sunt. Interiora vero mea quid referam? eleuationes, & depressiones meas? introitus in me, & exitus ex me? quo modo didicerim mundare corpus, & animam, & spiritum; purificare cor meum, & reiectis impedimentis præparare, vt diuinarum gratiarum liquores recipiat, retineat, conseruet, petendo ad omnia hæc diuersa dona, quærendo, pulsando? De ijs vero, quæ ad proximum spectant, non minus multa possent dici, in quibus Dominus Deus modos mihi, & vias dedit, veritates ostendit, & vitas, vt illum cognoscam, illi de bonis congaudeam, de malis compatiar, pro illo gratias, & agam, & petam, & veniam, ac remissionem quæram, & excusationes inueniam; & coram Deo, & sanctis eius bona de illo, ac pro illo loquar. In summa, Iacobe frater carissime, nunquam ego non dicam factis, aut verbis exequi, sed neque cogitatione possim comprehendere, quæ beneficia in me Deus meus contulit, & conferre paratus est, meas contritiones alligans, sanans omnes infirmitates meas, delens meas iniquitates: ipsi gloria amen, ipsi laus, ipsi honor, & benedictio ab omni creatura. Ego quidem dico amen. Sed & tu etiam obsecro de hoc fratre tuo illum laudato, illi benedicito; quod ego de vniuersa Societate, & de misericordia Domini tam abundanti hactenus super illam effusa facere quotidie non desisto. His anima Fabri sanctos inter labores pro animarum causis in dies vberius cumulabatur à Deo muneribus. Qui vero Parisijs agebant (erant autem numero sexdecim) ij, & literarum pariter, & pietatis studia colebant: quanquam postea belli formidine circumstrepente ad paucos hic numerus redijt. Rex namque Galliæ Franciscus publice, seuereque edixerat, vt qui de Caroli ditione erant, omnes ad vnum intra diem octauum Regno facesserent. Ergo, & de Socijs, octo, quippe Hispani inter quos erat Strada, coguntur excedere, duce Hieronymo Domenecco, quem Parisienſi domui præfuisse iam diximus. Is igitur veluti nouæ Coloniæ Dux, septem cum Socijs Hispanis Hispanus Louanium versus iter instituit: sed primum Bruxellas, dū hostilis exercitus, qui Louanium tenere dicebatur, castra moueret, deinde Idibus Augusti Louanium venit. Hic illi dum inchoata Parisijs studia quieto persequuntur otio, eadem opera nouam Societatis inchoant domum, futurique iaciunt fundamenta Collegij plurimum eam rem Fabri nomine, ac fama iuuante, qui primus etiam in Belgio Societatem illustrauit. Interim Antonius Araozius Sacerdos iam creatus Professionis suæ votis primus post decem in Ignatij manibus rite editis, vnà cum Iacobo de Eguia remittitur in Hispaniam, eo forte consilio, vt quam in ijs populis animorum propensio-

75 Parisijs migrant Hispani socij Louanium vna cū Hieronymo Domenecco.

pensionem biennio ante perspexerat, eam vsitatis Societatis artibus tueretur. Pedites pro more iter emensi, vbi Barcinonem attigere, tantam è vestigio nacti sunt messem, vt ne minimæ quidem parti satis fuerint colligendæ: nec longius progredi alia in Oppida, Vrbesque licuerit: sed reliquum anni tempus in vna illa ciuitate fouenda, iuuandaque consumpserint. Quippe omnium fere Principum beneuolentiam, egregiamque voluntatem erga Societatem, Proregis, ac Proreginæ, Ducis etiam Cardonæ, eiusque coniugis: Episcopi, Præfectique Neapolitani maris, & id aliorum Principum genus experti; ausi sunt vel nobilissimos viros ex hominum turba, strepituque rerum humanarum ad exercitiorum otium seuocare, atque in his eum, quem dixi Præfectum. Qui quo liberius à salutationibus amicorum, curarumque molestijs cælesti illi contemplationi vacaret, in aliud se transtulit domicilium ab interuentoribus vacuum, cuius se ianitorem velle agere, ne quis talem virum tali munere occupatum interpellaret, Prorex ipse iactabat. Is erat Franciscus Borgia, tum Lombai Marchio, paulo post Ioannis sui parentis obitu Gandiæ Dux, interiora studia pietatis iam ingressus: qui audiens breui Araozio discedendum, perstudiose literas ad Ignatium dedit. Atque inter cetera. Tantum hic profuit, inquit, vt equidem pro magna duxerim huius ciuitatis infelicitate si auocetur. Atq; adeo pro iuncto mihi huius regni onere, putaui hoc tibi significandum, vt Angelus Persarum fecit, cum pro filijs Israel ob recta exempla, & alium inter Persas fructum retinendis contendit. Hæc ea multo plura Prorex haud quaquam vero maiora. Confessionibus, non dies, non noctes erant excipiendis satis, vt interdum vix sacrificio Missæ liberum spatium concederetur. Concionabatur varijs locis Araozius frequentissimo hominum cœtu, & orationis facultati par vitæ respondebat integritas. Quo primum die in æde S. Mariæ à Pinu verba fecit, pro consuetudine loci absoluta concione magnam ei vim pecuniæ obtulere, in qua repudianda ita certandum fuit, vt populus ad strepitum altercantium accurrerit: qui re cognita haud sine secunda admurmuratione discessit. Quin adeo cum Priori sanctæ Catharinæ Dominicano nobilis concionator super Araozij dictione differens affirmaret, si homines Societatis conuenirent vniuersi in tractandis rebus, quæ ad mores pertinent, magnum eos momentum ad morum vbique correctionem facturos, Prior vir pius, ac doctus, Societatisque studiosus subiecit. Non isthic rei summa vertitur, sed in eo, vt vniuersi consentiant in factis, Deique verbo gratis vbique vulgando. Hinc facile existet, vt quantum opus est ad vsum pietatis, etiam dictionis forma consentiant. Eam habebat vbique terrarum gratuito impensus pietati labor approbationem. At Araozius nullam virtuti promouendæ non adhibens machinam, studuit viros inter se nobiles conciliare, & mutuis turbatam odijs redintegrare concordiam. In imbuendis pia exercitatione mentibus, res, vt solet, ex sententia cedebat, petentibusque ne decem quidem institutores satis videbantur esse facturi: tanta erat competitorum vis, atque frequentia. Is postea ad Vrbem, non sine multorum reuocatus est lacrymis: ipsaque ciuitas desiderium absentis non diu ferens, de eius reditu cum Pontifice Maximo per literas egit. Ille vero dum Romam anno iam labente reuertitur, haud inutiliter in ea ipsa Triremi, quà in Italiam, vnà cum Turcis, Mauriſque, & ad Transtra damnatis est vectus, nauigationis tempus expendit. Inter hæc haud sane minus, qui longiore tractu disiuncti, quam qui propius aberant, in lucrandis animis excubabant, Remanserat in Lusitania, vt supra demonstrauimus, Deo rem gubernante, Simon; Xauerius vero nauigaturus in Indiam conscenderat iam Prætoriam. Atque in Lusitania quidem cum Diui Antonij Archimandritæ ædes Rex Patribus assignasset, eas Simon incolere cum duobus non amplius Socijs instituit, Bernardino excalceato, quo cum iter, vt dictum est antea, pararat in Indiam, & Consaluo Medærio. In attributas ædes tres hi demigrauerant, cum suam Dominus familiam auxit. Sub idem quippe tempus Sociorum supplementum Parisina ex Vrbe comparuit, pauciſque post mensibus ab Vrbe Roma. Quocirca cum operarum numerus Olisippone creuisset, crescere etiam laborum suauissimus fructus cœpit. Maxima nobilitatis pars ad Diui Antonij repente confluxit, ibique octauo quoque die, vel cum rarissime singulis saltem mensibus sacrosanctæ Confessionis, & Eucharistiæ mysteria capere reuerenter instituit: vt id iam nouum in Regis Curia videri vsu increbrescente desierit: quam religiosorum conuentum rectius, quam secularis Principis Aulam, nominares. Ad exemplum porro Nobilitatis plebs reliqua forma-

76 Antonius Araozius primus post decem professus & Iacobus de Eguia in Hispaniam mittuntur.

77 Res ab Araozio gestæ Barcinone

78 Pecuniarum abstinentia, quam vtilis ad fructū animarum.

79 Araozius Romam redit.

80 Assignatur Olisippone Societati ædes S. Antonij.

Universidad de Deusto
Biblioteca

formabatur; quæ quidem in dies magis reuerens Patres; suæque sitiens salutis, eorum pie dexteras implorabat. Præstantiores tamen fructus è sanctis meditationibus petebantur. Quibus familiari adiuncto congressu tum sanctius vitæ genus complures, tùm Societatis instituêre nonnulli. Inter alios Emmanuel Godinus Olisipponensis honesti viri filius Regis ex aula, qui apud Xauerium per sacram Confessionem vitæ anteactæ maculas expiarat; Germanique fratres duo, quorum alter item Emmanuel Fernandius, celebris postea Concionator, & perutilis Christi seruus; Quartus autem Castellanus quidam honestus vir, & in disciplinis Theologicis iam emeritus; idemque maximæ ædis concionator, Archiepiscopoque Olisipponensi percarus. Nomen literæ vetustæ non prodiderunt, satis tamen certa sunt argumenta Franciscum Netum fuisse; qui, dein fratrum suorum causa aliquid turbarum passus in Lusitania, Vallisoletum concessit: ibique anno 1546. dum miro cum fructu concionatur, summo cum populi totius luctu religiose decessit. Hic igitur cum Simone sæpe congressus, statuit tandem humana relinquere, seseque cum Simone ipso, socijsque coniungere. Sed cum ea de re prius populum, cui tum maxime consultum volebat, admonendum putasset; destinato ad eam rem die per occasionem instituti sermonis ad Auditores orationem repente conuertit, eosque compellans; Aut ego, inquit, vera vobis ad hunc diem cecini de loco hoc, aut veritatem celando fefelli. Si vera cecini, & qua debui libertate perdocui, quod me fecisse profiteor, relinquitur profecto, vt quæ vobis audientibus de paupertate disserui, ea putetis esse verissima. Sed illud mihi forsitan obijciet quispiam, Quomodo tu secularis homo cum sis, & in medio vulgo verseris, ita ista prædicas? contraria sunt dicta factis. Quam tu nobis paupertatem, quam commodorum despicientiam narras? qui pingui Sacerdotio, & Ecclesiæ reditibus diues es? Vitæ tuæ non consentit oratio tua. Hæc & similia sibi ipse dissimulanter obiectans, & rationando percurrens, ad extremum ita concluſit. Atqui vt intelligatis, me ex hoc loco fucum vobis non fecisse, sed verissima prædicasse, hoc ipso momento temporis linquo omnia, & ad Diui Antonij Archimandritæ recta propero, vt bonis illis cum Patribus Christum sequar. Haud aliter fecit, ac dixit vniuersorum approbatione mirifica. Quod postea exemplum alios etiam quosdam ex eadem Ecclesia sequi non piguit. Iam ne Simoni quidem, qui barbarorum ad Christum accessum tam sitiebat ardenter, suus ex alienigenis manipulus defuit. Saraceni quinque, in ijsque vnus domi suæ pernobilis ex Mauritania, vt ad Christi signa transirent ad Lusitaniæ Regem accesserant: & id ipsum par Iudæorum efflagitarat. Hos septem Rex Societati instituendos, & ad nouam militiam informandos tradidit. Quorum postea sacro Baptismati, Christianæque militiæ sacramento, ingenti gratulatione, cum populus Olisipponensis, tùm Aula Regis interfuit. Vt prima hæc in Lusitania Deo oblata libamina, adumbratio fuisse quædam, & quasi præsagitio videretur eorum, qui non ex Indijs modo, verum ex vltimo quoque Orienre Societatis essent opera ad Christum aliquando venturi.

81 Emmanuel Godinus Societate recipitur.

Emmanuel Fernandius, & alij.

82 Concionatoris feruor in Societate capessenda.

Demum cum è domesticis discipulis omnino duodecim, partim Roma, Parisijsque missos, partim etiam in Lusitania receptos aliquandiu Simon ad Diui Antonij retenuisset (placuerat enim recens erectam stabilire domum) tandem eos Conimbricam Rege postulante deduxit. Ibi Rex luculentam excitauerat Academiam, sed quoniam ad Indos, quos ad veritatis lumen cupiebat adducere, suas cogitationes, curasque conuerterat, Patrum nactus opportunitatem, & ibi condendi Collegij consilium cœpit, vbi & Conimbricensi Academiæ coniungendis studiorum sedibus subsidio foret, & regionis Indicæ Seminarium ex Euangelij præconibus collocaret. Erat etiam in animo aliud Eboræ exædificare Collegium, eiusque rei gratia eò miserat, qui & eam, quæ designabatur, aream inspiceret, & ædificij formam, rationemque præscriberet; sed quoniam in aliud tempus dilata res est, eodem & nos illa pariter differemus. Nunc quod ad rem Conimbricensem attinet, eius componendæ causa Simon iussu Regis eo se contulit: ibiq; confestim ædibus Regia mercede conductis, acceptisque & area exædificando domicilio perampla, & ære ad bibliothecam, data sunt principia Conimbricensi Collegio, Rectore Iacobo Mirone, nec dum Sacerdote, qui cum Pontio Gogordano, & altero socio nuper Lutetia venerat. Quo feliciter inchoato, &, vt initia illa ferebant, necessarijs rebus instructo, constitutaque insuper domestica disciplina, Simon vnde abierat se recepit. Ac protinus ab hoc exordio in eam amplitudinem regia fouente beneficentia id Collegium euasit;

83 Initium Collegij Conimbricensis.

euasit; vt diu tota Societate par nullum habuerit. Hic autem inter initia nullo vulgus nouam familiam habebat in pretio: Idiotas, Tabernarios, & Hospites, alijsque eiusmodi ad contemptum, nominibus appellabat. Quippe externi ferme cum essent omnes, Societasque recentissima, multa erat obmurmuratio populi, & varia de ipsis in Turbis opinio. Sed vbi solidarum documenta virtutum ab ijs edita, vulgus semel inspexit, in admirationem contemptum vertit, contumelias in laudem. Quin sola probitatis fama ad Patrum numerum aggregauêre se octo. Et quoniam Academici, discipulique nonnulli ad Patres illos verebantur accedere iussus est à Simone is, quem dixi, Godinus, quique ex vsu, consuetudineque Xauerij Societati se addixerat, cultu, ornatuque discipuli extrà Societatem ad tempus esse, suo vt exemplo reliquam iuuentutem ad Confessionem alliceret: eoque cultu annum fermè transegit, Simonis haud irrito voto. Eodem hoc anno primum à nostris in orientis Indiam Euangelicæ prædicationis inuecta lux est felici appulsu Xauerij. Is anno superiore cum Indiæ Prætore, Martino Alphonso Sosa, Olisippone discesserat, comitesque secum duxerat è Societate Sacerdotem Paulum Camertem, & Franciscum Mansillam non dum sacris initiatum. Cum his pridie Nonas Maij Goam appulit, mensibus tredecim in ea nauigatione consumptis, quæ semestri fere spatio confici solet. Causa moræ Hybernatio Mozambici fuit fere semestris, sed ea perutilis, & opportuna permultis. In itinere Dominicis diebus verba faciebat, nec deerat continenter ægrotis: quorum etiam animos sacramentorum præsidijs, vnà cum valentibus subleuabat. Nauigia de maioribus quinque, vectoribus referta compluribus in Mozambico subsistere tempestas compulit. Est in ea insula Lusitano Regi nobile propugnaculum: in eademque & Lusitani, & Saraceni genùs hominum pacatissimum suas vtrique sedes habent. Semestri circiter interuallo complures è vectoribus morbus strauerat, & instar octoginta perierant. Xauerius, socijque ægrotis curandis intenti animis, & corporibus succurrebant. Ac socij quidem cum Classis è Mozambico soluisset, ægris cum militibus remanserunt. Xauerius autem præcucurrit obsecrante Prætore, cuius & valetudo tentabatur, ne sacramenti opportunitate careret, ingraueſcente vi morbi. Sed prius quam Goam ventum est, Melindam Saracenorum Oppidum, vbi Lusitani negotiantur, appellunt. Christiani vero, qui suum obirent in ea diem, maiusculis tumulis condebantur impositis sacræ Crucis, quæ pulchre eminus spectarentur, insignibus. Vt autem cominus Classis apparuit, Christianorum Melindensium agmen Crucem marmoream inauratam præferens obuiam protinus se effudit. Nec abfuit Rex ipse Melindæ, qui consalutandi Prætoris gratia non vulgari humanitatis, & officij significatione, nauim vsque conscenderat. Crucis ad aspectum exhilarati sunt vniuersi, salutari redemptionis nostræ trophæo tam ex insperato barbaras inter nationes inuento. Cum Christiano iam vita functo suprema iusta persoluerentur, Saraceni spectandis Christianorum ritibus obstupuerunt, haud tacita suorum animorum de Christianis sacris opinione. Nec deerat sibi ipse Xauerius, quominus aucupandis occasionibus obtruderet Euangelium. Percunctabatur ex eo nobilis Saracenus de Christianorum ad templa concursu, deque eorum in suo colendo Christo feruore: nam apud suos priscam illam consenuisse pietatem, & Mahometis exoleuisse reuerentiam querebatur: quod è septendecim Melindæ Fanis, tria dumtaxat, eaque à perpaucis solita essent adiri; tantumque mali in immane aliquod ipsorum scelus, facinusque referebat. Cui cum multa in eam sententiam respondisset Xauerius, negaretque mirum esse quod & illorum preces verum Dei numen auersaretur, & fictæ pietatis cultum aboleret, is, qui veræ pietatis autor ab impijs Saracenorum superstitionibus abhorreret: Saracenus & si non plane ille quidem Xauerio assentiri visus est; alius tamen inter eos Sacerdos extitit, qui nisi Mahometes intra biennium ipsos reuiseret, se eius & sacra, & sectam testaretur protinus deserturum. Quippe infidelium, & conscelleratorum proprium est à spe, fideque destitui; nihil autem habere certi quod colant, nihil explorati quod credant. Hinc ad Socotoram insulam deuehuntur ad oram Africæ Orientalem sitam prope fauces sinus Arabici. Regio est in primis æstuans: tellus vt derelicta, & inculta, sic exilis, & macra. Non tritici ferax est, non Orizæ, non vini, non vllius pomorum generis, nec incolarum alius vllus est cibus, nisi, lac, caro, dactyli, ex quibus & panem exprimunt. Hi se Christianos dicebant, & ad Apostolum Thomam, quem præcipua veneratione colebant, suam referebant originem. Ab eo priscos olim

84 Xauerius in Indiam peruenit.

85 Gesta in Mozambico.

86 Gesta Melindæ.

87 Socotoræ Insulæ status, & religio.

Universidad de Deusto
Biblioteca

olim suos in ea Insula baptizatos glorioſe iactabant, cum tamen ipſi, quid Baptiſmus eſſet, penitus ignorarent. Multa ibi etiam tum obſoletis iam Chriſtianis moribus, religionis priſca veſtigia cernebantur. Templa videlicet aliqua peruetuſta ad pietatem magis, quam ad elegantiam extructa: Cruces in Altaribus collocatæ, & præpendentes lychni: ſuus autem cuique Templo, Sacellove Cacizius, ſeu Parochus præſidebat. Sed hi Cacizij literaturæ omnis expertes ne literarum quidem apices, & elementa pernorant, ideoq; ne vlla quidem apud eos erant monumenta doctrinæ, codices nulli, nullus Chriſtianæ legis inſtitutor, ac doctor, Sacerdos nullus. Sed omnia craſſis circumfuſa tenebris, & Saracenorum, ſiue Ethnicorum ſuperſtitionibus inuoluta, vt ne radium quidem Chriſtiani fulgoris admitterent. Quater tamen in die ad ædem ſacram ſalutandi Numinis cauſa coibant, nocte, luceque media, & matutinis, veſpertiniſque temporibus. Populum ad id non ære campano, aut tintinnabulis egeſtate premente, ſed ligneis crepitaculis, vt maiore apud nos in hebdomada, conuocabant. Multas memoriter precationes, non vernacula illa quidem, ſed peregrina lingua compoſitas pronuntiabant, ad earum tamen ſurdi ſententiam. Ea ſonare chaldæum aliquid videbantur; vocemque dumtaxat illam ſæpius iterabant Alleluia, Alleluia, ijs, quas dixi, precationibus intermixtam. Xauerius veſpertinis aliquando precibus Cacizij cuiuſdam præſens affuit, ſane longiuſculis, quibus recitandis thus identidem adolebat. Et quanquam Cacizij rei vxoriæ dare operam ſolent, ieiunio tamen dediti apprimè ſunt, quo colendo, piſce etiam, ac lacte, non modo carnibus abſtinent, millies potius oppetituri mortem, quam vt de piſcibus, quorum tamen diues eſt Inſula, ore contingant. Vitam igitur id temporis dactylis, oleribuſque ſuſtentant, & binas quadrageſimas, quarum bimeſtris eſt altera, quotannis colunt. Quo tempore ſi qui è vulgo carne veſcantur, templi aditu arcentur, ſicut & fœminæ vniuerſæ quamuis à carne temperent. Saracenis porro Socotoræi vſque adeo animis erant infenſis, vt ne Chriſtiana quidem cum eis ſacra participanda cenſerent. Parebant tum Saraceno Dynaſtæ, cum ad eos penetrauit Xauerius, cuius oppreſſi Tyrannide, cum varijs, ac flebilibus modis exercebantur ipſi, tum eorum cara pignora è maternis erepta complexibus execrandis ſacris initiabantur. Quod indigniſſime, vt æquum erat, Xauerius ferens, cum eos Chriſtianis ritibus inſtituere peregrina lingua non poſſet, quod reliquum erat, digitorum argutijs, & nutibus imbuebat: plurimamque parentum ſoboIem, non modo ijs non inuitis, verum etiam libentibus ſacro fonte reſperſit. Quin ſuam quiſque ad eum prolem Baptiſini cauſa deducebant: eique peramanter de ſuis dactylis offerebant, ſuam excuſantes inopiam; &, vt apud ſe pluſculum moraretur, orabant: breui etenim fore, vt ſacro latice tota illa Inſula tingeretur. Nec abnuiſſet longiorem moram vir ſitientiſſimus animarum, niſi Prætoris autoritas vetuiſſet, cui Xauerij ſalus antiquiſſima erat, veriti ne à Turcis, quorum illa Inſula populationibus eſt infeſta, in ſeruitutem abduceretur. Inde igitur ille digreſſus, vt primum ſe tulit occaſio, ad Luſitanum Regem literas dedit, ſanè quam ardentes: quibus eius tutelæ Socotoræos Chriſtianos tanquam oues errantes, deſtitutaſque paſtoribus commendabat: demonſtrata rei facilitate, quæ nullis impenſis, periculiſque, ſed ſolo Regio nutu confici poſſet, ſi modo Regiæ Claſſi illac profecturæ mandaret, ſuo vt præſidio Socotoræos ab immani illius Dynaſtæ Tyrannide vindicaret. Rex, qua erat in Deum pietate, eò illico Claſſem deſtinat, & pulſis Saracenis Socotoram capit, indigenaſque ſeruitio liberat, & valido præſidio cingit Inſulam. At Xauerius Arabiæ, ac Perſidis oram præteruectus Goam Indiæ caput, Vrbemque præcipuam, vti ſignificatum eſt, attigit pridje Nonas Maij. Conſtat autem Indiam ipſam ab eodem Apoſtolo Thoma peragratam, & eius olim ſanguine pro Chriſti amore reſperſam, multis factis in ea Chriſtianis. Sed horum poſteri cum Saracenis, Ethniciſque permixti ad impios ritus, moreſque degenerauerant: nihil vt in ea Chriſtianæ pene Religionis (vicis quibuſdam exceptis, qui à Sancto Thoma nomen habent) præter ipſam famam, nomenque ſupereſſet. Verum eo non multis annis ante commigrantibus Luſitanis, & propagato late imperio ſeſe erigere Chriſti cultus, & reuerentia cœpit. Primi Apoſtolici operis fundatores Franciſcani Religioſi fuere. Ex ea quoque ſubinde familia primus, ac deinceps alter Epiſcopus fuerant Fernandus, & Ioannes Albuquercius. Sed ille annularis ſolum, vt vocant Epiſcopus venerat Archiepiſcopi miſſu Funcalenſis: hic pleno iure conſtitutam Romani Pontificis Pauli Tertij autoritate

88 Res à B. Xauerio geſtæ in Socotora.

89 Status Indiæ.

tate Sedem acceperat: eoque primus Indiæ cenſetur Antiſtes: qui tum Paſtorali muneri ſedulus præerat, cum Goam Xauerius appulit. Itaque cum præter Franciſcanos nulli dum in eas oras Religioſi penetraſſent, hique perpauci numerarentur: nec Sacerdotum vulgarium copia maior ſuppeteret, non modo in alijs Luſitanorum Oppidis, ſed etiam in ipſa Vrbe Goa Ethnicorum, Saracenorumque ſuperſtitio etiam tum vigebat, qui ſuis nefandis ſacris in ipſis conniuentium Luſitanorum oculis operabantur: & qui præ cæteris pollebant opibus, fortuniſque nouos vſque adeo Chriſtianos exagitabant, vt qui ad Chriſtiana ſacra tranſire vellent, pauci admodum reperirentur. Apud Luſitanos autem veteresque Chriſtianos is, erat ſtatus, qualem, ſcilicet conijcere eſt, Sacerdotum abſente præſidio, apud militares ferme homines eoſdemque victores, apud mercatores, & eoſdem dominos, in ſumma raritate iuſtarum coniugum in altricibus licentiæ oris, tam procul ab noto orbe, inter opportunas iniurijs gentes, ac fœdis Dæmonum ſuperſtitionibus deditas, quarum vel aſſidua ipſa conſuetudo poterat Chriſtianæ vitæ ſanctitatem corrumpere. Igitur nullus prope ſacramentorum, concionum vero nullus penitus erat vſus, perrarumque ſacrificium. Deprauata erant omnia iniuſta vis, & libido: & cuncta vbique vitiorum monſtra, nullum nacta monitorem, pudorisve magiſtrum dominabantur impune. Sed in tantis tenebris tempeſtiuus, & plane ſalutaris Xauerij aduentus illuxit. Is conciliata ſibi prius, vt mos eius erat, quod facillimum pro Antiſtitis pietate fuit, Albuquercij Epiſcopi voluntate inchoandam ſibi animorum ſalutem à cura corporum, Saluatoris putauit exemplo: eaque de cauſa domicilio alio nullo, præter publicum Valetudinarium ſibi delecto, eadem opera grauiter affectis adeſſe, dies ac noctes cœpit. Pernoctabat enim iuxta miſerrimum quemque, quò celerius, atque expeditius ſingulis momentis, intendentibus ſe periculis ſubueniret. Nec vero communi ſolum laborantibus morbo, verum etiam elephantiaſi, & tetra lepra reſperſis pari ſuccurrebat officio: quibus & confitentibus ſe adiungere, & ſacram Euchariſtiam ſua manu porrigere non dubitabat: Mortuorum etiam cadauera ſuis ipſe manibus funebri linteo ad ſepulturam inſuebat: & hanc poſtridie piaculare ſacrum excipiebat. Recte valentibus, ſeu quotidiana myſteriorum diſpenſatione, ſeu diuini prædicatione verbi, ſeu etiam cateceſi perenni, colloquijſque priuatis nullo loco deerat: vt etiam vias, plateaſque cum tintinnabulo circumire, & puerorum, ſeruorumque gregem ad diſciplinam Chriſtianæ legis cogere, non alienum, aut ab ætate ſua duceret, aut à perſona. Adeo erat in eo præclara quædam humilitatis, caritatiſque ſocietas. Qui ventitabant ad catecheſim ij trecentorum inſtar erant, eiuſque muneris vtilitate perſpecta, eadem haberi in omnibus Goæ Templis iuſſu pij Præſulis cœpta eſt: hodieque mos hic viget ingenti Ciuium tùm approbatione, tùm commodo. Vinctos in cuſtodijs non modo officioſe ſtatis temporibus inuiſebat, verum etiam collectitio ære iuuabat: &, ſi quid ad eum interdum eleemoſynæ nomine deferebatur, id vniuerſum egenis, ægrotiſque quam occultiſſime diuidebat. Quibus Apoſtolicæ caritatis officijs eo vſque celebrari, peruulgarique cœptus eſt; vt iam tum appellaretur Apoſtolus. Sed mire ſuaues æterni conſilij vias licet animaduertere. Superiore anno 1541. dum Societas ad iter Indicum in Europa ſe comparat, cœptum Goæ nobile ſeminarium eſt. Iacobus Borbanus à prima ætate aliquandiu inter Franciſcanos verſatus, dein Sacerdos è populo pietate nobilis, Ioannis Tertij miſſu opimo cum ſtipendio in Indiam tranſmiſerat, vt verbi Diuini præconio Luſitanis, & Indis opitularetur. Is, & Michael Vazius totius Indiæ Proepiſcopus, & Coſmus Annius Scriba Regius communi conſenſu Prætore Stephano Gamma, & Fernando Roderico quæſtore cum autoritate, tum re iuuantibus, Seminarium ad alendos, inſtituendoſq; è cunctis Indiæ ferme nationibus adoleſcentulos inchoarant; qui Chriſtianis imbuti myſterijs Sacerdotum deinde partes, aut certe interpretum ſuſtinerent. Situ delecto in regione, quam ſtadium equeſtre vocabant, Borbanus ædificio, puerorumque inſtitutioni, qui ſtatim ad ſexaginta collecti, præficitur. Ergo vbi Xauerius cum Socijs adfuit, eorumque vitæ conſuetudo, religioque perſpecta eſt, nihil habuere antiquius, quam vt tam ſalubris incœpti procurationem ad eum deferrent: quod tam opportune cecidit, vt neſcias vtrum Societati adeunti Indiam præparata ſedes, an tam præſtanti operi Rectores diuino conſilio aduectos verius dicas: cum verum vtrumque ſit. Dubitabant primi Seminarij autores quo id appellarent nomine. Coſmus Annius ſanctæ fidei, cuius propaga-

91 Inchoat Xauerius Euangelicá prædicationem ab exercitatione miſericordiæ operum.

92 Seminarium Indorum Goæ inchoatum anno 1541.

Universidad de Deusto
Biblioteca

pagatio spectabatur: alij sancti Pauli malebant, idque posterius, cum præsertim eo titulo magnificum extructum sit Templum, ita increbuit, vt late per Orientis oras ipsi quoque Societatis homines, Patres de Sancto Paulo nominentur. Suscepit illico nouus Prætor Martinus Sosa, grauitatem æstimans rei, noui Collegij confirmanda, & augenda commoda: benignissimeque Ioannes Rex, alijque post eum prouexere in eam amplitudinem, vt vel cum primis Europæ Academijs tum ædium magnificentia, tum Religiosorum numerosa familia, tum disciplinarum omnium tractatione conferendum, non solum Indiæ opportunitates attulerit maximas, dimittendis in eius mundi oras Diuini verbi præconibus, sed etiam Europæ decus adauxerit: vnde homines id opus in ijs terrarum finibus excitarint. Hoc autem initio non est Societati Collegium traditum, sed solum Seminarij procuratio delegata. Cui Xauerius, ne se angustijs tecti vnius includeret, dum ex Europa auxilia submitterentur, Paulum Camertem imposuit: mansitque ibidem Borbanus adiutor, quoad quarto circiter post anno pie vita perfunctus in Collegij Templo est conditus. Ceterum Xauerius dum auxilia ex Europa postulat; eos aiebat mittendos in Indiam, de quorum virtute merito sibi polliceri posset omnia: tum quia res ipsa permagni momenti esset, tum quia ingentes essent terra, marique labores, præsertim Goæ, cuius longe aliud experiundum est cælum, excipiendi. Ideo requirebat in eis optimam primum constitutionem corporis, roburque virium; deinde viridem potius, quam inclinatam ætatem; denique maiora facta, quam dicta.

93 Cuius procuratio Societati delegata.

Restituta Goæ veteri disciplina, ad eandem in ora Piscaria instaurandam egreditur procul Goa in meridiem leucas amplius centum quinquaginta. Namque India inter Indum & Gangem inclyta flumina à continente longo tractu procurrens in æquor, Commorino Promontorio finitur: cuius in Promontorij flexu ad eoum latus ora Piscaria est, à piscatu gemmarum adepta & nomen, & omnia: quippe quam natura quasi vnica illa dote affatim curiositati mortalium, & auaritiæ commendatam, videtur de cetero neglexisse. Promontorij frons vnde Piscaria in Septentrionem curuatur septimo ab æquatore haud amplius gradu distat. Inde tota plaga solis ardore feruida accensis arenis torretur, & pene intolerabilis ad habitandum efficitur: ac tantam cæli, locique intemperiem par ciborum, ac pharmacorum inopia comitatur. Sed illud in Promontorij flexu ad excitanda sapientum ingenia admirabile visitur. Aestas ibi & hyems non tam temporum vicibus, quam exiguo terrarum discrimine dirimuntur. Quo tempore in altero laterum Hyberna tempestas ventis, & imbribus perpetuis inhorrescit (His enim potius, quam rigore frigorum hyems ibi censetur) eo tempore latus aduersum aridæ æstas accendit. Nec minore admirabilitate, tanquam partitis regnis venti vno eodemq; tempore contraria latera contrarij perflant. Oræ Piscariæ Accolæ gentis vocabulo Parauæ nominantur. Horum vni cum Saracenus quidam, quorum sub dominatu iniquo tenebantur, in aurem lacerata aure auelliſſet (genus contumeliæ apud eos intolerandum) tanquam ex scintilla incendium inter nationes vniuersas exarserat; Saracenis ad delendam penitus Parauarum nationem efferatis. Tanto in discrimine Parauæ ad hominem perhonestum indigenam, sed Christianum Ioannem Crucium nomine, quem olim in Lusitania Ioannes Rex equitum Christi donarat insignibus, consilij causa confugiunt. Ioannes vnicum restare subsidium admonuit, si ad opem diuinam per Christi cultum, qui solus verus est; & ad Lusitanorum auxilium receptum haberent. Cuius sapientis consilij monumentum grati deinde Parauarum Principes Crucij cognomentum sumunt. Ergo Crucij probato consilio legatos ad Prætorem Indiæ mittunt. Is non solum iniurias Parauarum vlciscitur, sed etiam ab Saracenorum eos Tyrannide vindicat, simulque è populo vniuerso ad viginti millia salutari Baptismate consecrantur. Michael Vazius, quem modo in Seminarij Goani institutione memorauimus, legatorum Parauarum internuncius, & fautor apud Prætorem fuerat: qui cum rei gestæ seriem, paratamque messem, ac præ locorum difficultate nouelli solitudinem gregis Xauerio exponeret, facile virum ad lucra animarum per maxima quæque discrimina paratissimum incendit, vt eam sibi prouinciam nullo modo præreptam vellet. Itaque continuo Antistite, ac Prætore aditis cum bona eorum venia, ac laudibus plurimis, tres secum (ne sperata progressus felicitas linguæ tardaretur inscitia) commorinenses è Seminario Goano deducens Octobri mense discedit. Vbi ad Promontorij extrema peruenit, iter flectit, intenditque Tutucurinum,

94 Xauerius in orã Piscariam contendit.

95 Mira natura regionum earum.

96 Ora piscaria qua primum occasione ad Xauerium adiuncta.

curinum, qui pagus est admodum frequens. Multi eiusmodi occurrabant pagi, qui tametsi Christi legem (vt nuper dixi) paulo ante susceperant, nemo tamen in ijs ex Lusitanis, vnde Christianæ legis elementa perdiscerent, est inuentus Sacerdos: nemo, qui Missæ sacrificium rite faceret, arcente regionis inopia, solique sterilitate. Quo circa de Religione interrogati, illud modo habebant in ore, Christiani sumus, tametsi Christiani nihil præter nomen haberent. Ad hos Xauerius simul atque ex itinere diuertisset, ad expiandam puerorum multitudinem instruxit cæleste lauacrum; sed qui fari per ætatem poterant, ipsi sponte tanquam diuinitus misso Patri, nullo dato ad preces canonicas spatio, ac ne ad cibum quidem nocturnamve quietem, acriter vt consignarentur, instabant: vt tum demum se intellexisse Xauerius diceret, talium esse Regnum cælorum: nec sibi defuisse, quominus, tam pijs contentionibus deseruiret, tanta præsertim in ijs indole animaduersa: quos, nisi per Sociorum paucitatem staret, speraret vtique per quam optimos Christianos fore. His obeundis ex itinere passim Vicis, Ethnicorum offendit pagum in suis superstitionibus pertinacem. Quem cohortatus, vt vniuersæ Piscariæ secutus autoritatem, verum Dei numen agnosceret, is nimium suas adamans tenebras, negare primo per suum sibi licere Dynastam, nouos sacrorum ritus admittere, noua Numina venerari. Xauerius tot animarum miseratus interitum, prodigio extorquet, quod hortatu non potest. Laborabat ex partu mulier tertium iam diem, eaque non obscura: nec præsenti periculo toties compellata Deorum Numina succurrebant: cum illuc adhibito interprete Xauerius aduolat, & spem opis ostendit. Dein domesticorum permissu laborantem hortatur, vt desperato iam prope corpore, animi saltem saluti consulat, simulque fidem edocet. Quam cum ad aurem non inuita mulier admitteret, percunctatur Xauerius velit ne esse Christiana. Annuenti recitat Euangelium, & iam pene moribundam salutaribus lustrat aquis. Vix expiata fœtum effudit innoxia. Ergo & puerum recens natum, & pueri patrem, reliquosque familiares satis institutos eadem perfundit aqua, non minus miraculo attonitos, quam rei lætos euentu. Prodigij admiratio plurimis fuit persuasio Baptismi. Pagus enim ille, & si Dynastæ metuebat edictum, tamen facta ab eius curatore, qui illuc ad exigendum vectigal venerat, potestate, perfidia in fidem versa, vniuersus secutus est Christum. Hac parta præda Tutucurinum tandem peruenit. Hic ab Incolis, vnà cum comitibus peramanter excipitur. Quos autem ad Christum nuper accessisse cognouerat, eos Prætor fouebat vt Pater, & Xauerio magnopere commendarat. Vt autem eos filiorum numero Prætor, ita illi Prætorem Parentis vicissim loco, numeroque ducebant, quos, & valida paulo ante Classe à Saracenorum iniurijs, rapinisque defenderat, & piscatorijs actuariolis, quæ prædones illi rapuerant, recuperatis ex eorum nauibus prædam fecerat. Locupletioribus nauigium suum cuique reddidit: tenuioribus vero Saracenorum scaphas insuper condonauit. Saracenos porro ipsos ita profligauit, ac fudit, Ducibus interemptis, vix vt eorum vestigium reliquum fuerit. Inde igitur Punicale profectus Xauerius consignat infantes, & populum, pueroſque de more perdocet. Lues tum forte eo in Oppido, quod quidem perfrequens est, grassabatur: & erat suo quisque periculo, metuque suspensus, cum ad Xauerij aduentum spe salutis iniecta plurimi ad eum vndique certatim conuolant. Ipse vero, vt erat insita quadam in omnes humanitate, ac misericordia, perbenigne adibat ægrotos; recitatoque super eos Euangelio, plurimos & à morborum cruciamentis, & ab impuris spiritibus vindicabat. In eodemque Oppido satis constans, & idoneis confirmata testibus fama est, adolescentulum vita functum ad B. Patrem ingenti parentum comploratione perlatum, prehensa à Xauerio manu; & Christi nomine iussum surgere, cunctis stupentibus, surrexisse. Eundemque à Christiana muliere suam orbitatem deplorante rogatum, paruulum vt ad filium delapsum in puteum, & penitus exanimem extractum ne grauaretur accedere; negasse puerum mortuum esse, iussisseque bono animo mulierem esse: cumque ad puerum accessisset, complicatis ad orationem genibus frigidum cadauer signasse Cruce, continuoque puerum exiluisse de feretro, & se matri viuum, atque incolumen statuisse. Quarum fama rerum, quas nos cursim attigimus, aliorum stylo iam tractatas vberius, vel ipso premente Xauerio longe lateque manauit, ingenti rei Christianæ commodo, nec minore ipsius commendatione Xauerij.

97 Res à Xauerio gestæ in ora piscaria.

98 Labor autem ex partu Mulieris cessat.

99 Duos vita functos excitat.

Hæc est messis, quam anno altero à sua confirmatione Societas dimissis in omnem

Universidad de Deusto
Biblioteca

terræ Orbem messoribus suis veluti primitias quasdam obtulit Deo. His sudoribus non modo per Europam, ipsasque Britanniæ Insulas, verum etiam per amplissimas Indiæ regiones, vnà cum sui nominis fama Dei verbum, nomenque portauit. Et ea quidem sex iam toto terrarum Orbe distinctas, si ex superiore narratione recte colligas familias sibi constituit, Romanam, Olisipponensem, Parisiensem, Patauinam, Louaniensem, & Conimbricensem. Ceterum quam ei diuina clementia reliquis deinceps annis rebus gerendis affuerit, vt instituimus persequamur.

HISTORIAE SOCIETATIS IESV.

Liber Quartus.

DVM tot terrarum spatijs, interualliſque diſiuncta, sed vno tamen Spiritu coniuncta Societas in suis perennibus studijs, muneribusque se continet, breui se per Orbem terrarum, quasi quædam fœcunda propago longe, lateque diffudit. Initus Sociorum numerus instar octoginta repertus. Extant etiam num Simonis Rodericij literæ ad Ignatium, vbi tradit, tertio & quadragesimo huius seculi anno ad quinque & viginti Sodales creuisse Collegij Conimbricensis initia: Regique in animo esse centenos alere. Proinde Patrem obsecrat, mittat ex Italia Sociorum, quam maximam copiam, sat cultam literis, ac doctrina. In Olisipponensi domo seni. In India cum Xauerio terni: totidemque Patauij præter Iacobum Lainium, quem hinc Venetias migrasse narrauimus: Parisijs vero, Louanijque vtrobique versabantur octoni. Cum tamen Romæ cum Ignatio degerent multo plures. Rediere mox ex Hybernia bini, totidem Barcinone. Quinque degebant in Germania, ijsdem curis animarum studijsque distenti. Quæ summa quanquam illa quidem sexaginta capita superabat, nequaquam tamen extra Pontificij diplomatis fines, cancelloſque prodibat, in quo Professi dumtaxat vni, Societatis appellatione censentur: quorum quanquam erat ad sexaginta numerus, Apostolica definitione præscriptus, longe tamen aberant ab hac summa, qui tùm Patres inter Professos erant adscripti: cum præter primos vix hoc anno Professus reperiatur Araozius. Et tamen cum tantum adhuc esset interiectum inter hunc exiguum Professorum numerum, & eum, quem Petri Sedes præscripserat, interuallum, Ignatius ex præsentibus futura coniectans, constanter cœpit de proferendis his terminis agitare. Multa quippe iam aggregata iuuentus, singulis dispersa domibus, vt in intimum Societatis corpus adlegi posset educabatur. Complureſque viri graues, & eruditi ad eadem instituta, cùm admissæ iuuentutis incitabantur exemplis, tùm secundissimis Societatis confirmatæ sermonibus. Iam multis in Prouincijs eam sibi Sedes collocasse cernebant. Iam in Orientis Indiam læto penetrasse prouentu, tam celebri sui nominis fama, vt in omnem Europam voces, significationeſq; referrentur. Complures etiam Ciuitates, Virique Principes fauſtis hiſce excitati clamoribus vltro se ad fundanda Collegia, domoſque, ſuppeditandis liberaliter ſumptibus, offerebant. Ergo tanta iuuenum, virorumque frequentia, quibus plenus aditus denegari non poterat, ad Societatem vndique conuolante, reliquum erat, vt quos Sedes Apostolica circundederat ipsi cancellos, eos Ignatio postulante, reuelleret: præsertim id temporis, cum constitutionibus non dum editis, nec tot in Classes hac distributa familia, vna tantum Professorum cuicunque proposita Classis erat, qui modo esset excellenti aliqua doctrinæ laude, vt Apostolicæ iubebant literæ, Christianæque vitæ puritate conspicuus. Tales porro multi cum essent, taleſque cum continenter euaderent, fieri omnino satis nequaquam omnibus poterat, si transilire constitutos terminos non licebat. Adit igitur ad Pontificem Paulum supplex Ignatius, eique in mentem reuocat, quæ pro Dei caritate, & animarum salute geri vbique non ignoraret à suis. Docet quanta vbique se messis, nisi messorum copia desideretur, aperiat; quam multi eandem vitæ Societatem expetant, quam multi dum admittantur expectent. Ad hæc studia Ciuitatum, postulata Principum, Vota populorum de Societatis Collegijs, domibusque fundandis, & domi suæ collocandis exponit. Quibus Pontifex beneuola,

1543
1 Numerus Sociorum hoc tempore ad octoginta.

2 Confirmatur Societas nullo præfixo numero Professorum.

3

Universidad de Deusto
Biblioteca

accepris aure, rem dixit in conuentum signaturæ gratiæ referendam. Est is Pontificia in aula conuentus ex ijs potissimum viris, qui postulata grauiora referendi ius habent Pontifice ipso præsente certis, statisque diebus. Is de postulatis Ignatij cum frequens esset habitus, Pontifex ex augustissima illa sanctitatis Cathedra tam prolixo studio, æquissimæ postulationi concessit, vt non modo Societatis amplificandæ omni, seu temporis, seu personarum definitione sublata potestatem fecerit, verum etiam conscriptam iam, declaratamque Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Religionem sua iterum autoritate confirmarit, publicisque literis consignarit, pridie Idus Martij.

4 Domus Romanæ Sedes amplificatur.

Quo etiam tempore domus Professæ construendæ facultas præter opinionem, præsentemque spem prope diuinitus est oblata, & quidem celeberrimo, opportunissimoque Vrbis loco. Aberat haud ita procul ab æde sanctæ Mariæ de Strata, cuius supra meminimus, ædes altera Curialis, hortis adiuncta domesticis; cui à Beato Andrea de Phracta nomen erat. Hanc cum Salassiorum Episcopus, Vicarius Romani Pontificis, Philippus Archintus, & Apostolicus sacrarum ædium inspector offendisset incultam, nec solum ab hominum celebritate, sed etiam ab Curione ipso desertam, ac mulieri commendatam; quæ interdum vicinorum Parochorum operam necessarios in vsus emendicabat, Ignatium rogauit, vt tantisper eius ædis procurationem susciperet. Qui professus instituti Societatis non esse Parochorum officijs illigari, tamen ad breue tempus ex caritate suscepit. Interim sponte sua Archintus, qui id pridem meditabatur, summo Pontifici, quo loco res Paræciæ illius offenderit, exponens; quam non necessaria tanta Curiarum esset frequentia, quamque Societati extruendæ domui opportuna, facile impellit Beatissimum Patrem, vt qui Societatem tanquam suum partum complectebatur, ei sedem, ac domicilium vellet attribui. Perfert illico fama Placentiam, vbi Curio Vitus Cosserius nomine Octauij Ducis in obsequijs versabatur, quid negotij Romæ tractetur. Is multorum gratia subnixus graue certamen contra moliens trepide viam ad Vrbem corripit nec longe processerat, cum sublapso oppressus equo miser extinguitur. Tum demum vacuam successore Paræciam tanquam cælesti significatione, Deo tam repentino Parochi occasu præmonente, Pontifex, in proximam sancti Marci ædem animarum procuratione, reditibusque translatis, Societati addixit. Eo igitur loco non procul ab arce Capitolina Professorum est cœpta domus piorum ædificari subsidijs. Quo in opere, sicut & in re curanda domestica, mirifice enituit Petri Codacij nauitas, & industria. Ergo dum propagandæ Societati mirum in modum Pontifex studet, eamque quotidie beneficijs ornat amplissimis, Ignatius, Socijque in omnem firmandæ religionis partem suas vicissim curas, & vigilias intendunt, Romæ præsertim, quæ cum sit sanctitatis domicilium, & veritatis magistra, si se morum, doctrinæque integritate Societas ipsa puram, castamque seruaret, sentiebant etiam fore, vt reliquus terrarum Orbis nullo negotio ad eius componeretur, & fingeretur exemplum. Quo circa ad religionis integritatem vsquequaque retinendam præter vsitata, ac propria sui ordinis munia, maiora quædam moliri animo, & grandiora cœperunt: quibus & ruentibus ad interitum animis præcluderetur aditus, & ad vitam nitentibus panderetur. Ac primum quidem ad eos, qui abhorrebant à Christo, Christianisque sacris, hoc est, ad Iudæos suæ pietatis oculos retorserunt. Quorum in Vrbe vis magna cum esset, ne sordes suas cum Christiana plebe misceret, rationem excogitarunt, quemadmodum non quidem ex ipsa Vrbe, Ecclesiæque finibus pellerentur, quod optabant aliqui, sed vt è cœcis perfidiæ tenebris, ad splendorem veritatis educti, fidei iugo dura colla submitterent. Quod vt procliuius redderetur negotium, cum videret Ignatius, pro iniquissima æstimatione mortalium, qui fere præsentia damna spei æternitatis anteferunt, multos ab religione suscipienda rei familiaris iactura retardari, omni ope per se, perque Cardinales amicos contendit, effecitque, vt constitutione Pontificia, quæ anno superiore edita est, manerent ijs, qui Christiani fierent, pristina patrimonia, & hæreditatum iura: quin etiam bona quæuis fœnore parta, si modo certus Dominus, cui restitui deberent, non extaret, ipsismet tamquam in pium opus addicta possidere fas esset. Neque hac contentus benignitate, vt erat non ad inchoanda promptior, quam ad consummanda constantior religionis opera, cum Iudæorum nonnulli obortam è cælo lucem cœpissent aspicere; sedes autem vbi separatim à suis degerent, magistrosve, à quibus

5 Iudæis conuertendis, conuersisq; nauata Romæ opera.

bus erudirentur, aut etiam vectigal, vnde se alerent, non haberent: pie fecit Ignatius, vt quotquot perdita è gente aquam salutis expeterent, in nostras interim ædes, nec commodas, nec instructas, congregarentur. Hic eorum & corpora pascebat, & animos: imbutosque susceptæ fidei mysterijs, sacro fonti tradebat. Deinde varia eis inter Christianos reliquos opificia, vnde commodius, & tutius, suas tutari vitas possent, per pios homines conquirebat. Quæ tam egregia caritas complures ex obstinatis illis mentibus ad Christum flexit, præsertim de præcipuis; quorum pia fides ad sanandam aliorum perfidiam momenti plurimum attulit. Quippe illi diuinitus iam edocti, Magistrique veritatis effecti, quibus eam armis oppugnare paulo ante consueuerant, ijsdem mox acriter defendebant. Errantis populi sui redarguebant insaniam, & testatum tot oraculis Christum iam inter homines natum, meridiana luce clarius demonstrabant.

6 Domus Catechumenorum excitatur Beati Ignatij cura.

Verum cum tam frequens & Iudæorum ad Ecclesiam, & Christianorum ad Societatem accessio quotidie fieret: vt eos Patrum nec ædes capere, nec sustentare tenuitas posset; strenue in eam curam Ignatij virtus incubuit, vt certum Catechumenis domicilium à fundamentis erigeret. Quod vt operoso, ac molesto, ita felici, ac salutari labore perfecit. Autor etiam fuit, vt Pontifex Paulus multa ei Collegio priuilegia, quæ ab alijs deinceps Pontificibus aucta, & locupletata sunt, ad perpetuitatem conferret operis. Iulius autem Tertius, & eius successor Paulus, ad eius alimenta Collegij singulis Italiæ synagogis certam quotannis pecuniam in perpetuum imperarunt. Quod Ignatij monumentum in hoc Orbis terræ Theatro etiam num permanet tali Vrbe, ac Ciuitate dignum: quæ nullum genus hominum, quod in Ecclesiæ sinum se conferat, aspernatur. Ac dum cunctos adiuuandi consuetudo tenetur, pari studio, ac caritate liberorum solitudini consultum est: quorum imbecillissima ætas orbata cultu, atque institutione parentum nisi ex publico instituatur, & bonis artibus excolatur, patet omni vitio, præsentissimum Ciuitatis exitium. Actum igitur Ignatij consilio, laboreque, vt instituendis pueris, puellisque geminæ seorsim ædes assignarentur, quo destitutæ illæ soboles, quas à Græcis orphanos vocant, admissæ, eiusdem Ignatij legibus, vt etiam ante Catechumeni, regerentur. Hic ad definitum tempus aluntur ætatis. Hic Christianis moribus vniuersi, & pro cuiusque captu varijs artibus informantur. Quibus exculti, ac perpoliti ex eo tandem loco, maiore Reipublicæ commodo, minore certe incommodo dimittuntur. Creuit hoc opus ad summum, vt iam nobilissimas Purpuratorum Patrum, Virorumque Principum tutelas ambiat. Eodem fere tempore subuentum ei generi puellarum, quas miserabiles vulgus appellat. Hæ Parentum siue incuria, siue vitio, certe rerum adigente penuria, in periculo versabantur, ac sæpe pudicitiæ naufragia indigna faciebant: qua ex re crebri animarum fiebant interitus, nec raræ cædes, & clades aliquando familiarum. Cui etiam incommodo, vt pro suscepta animorum tutela, obuiam iret Ignatius, Cœnobium sanctæ Catharinæ, quod à Funarijs nomen habet, multo labore fundandum, instruendumque curauit: Nobile in primis opus, nec minus elegans. Quo in extruendo Federici Cæsij pietas Cardinalis Portuensis, præter cæteros sese extulit, vt fidem facit recens ædes affabre facta. Hæ quoque fœminæ ex Ignatij legibus, ac disciplina reguntur, dataque sunt ad operis incrementa, diuturnitatemque à Pontificibus immunitates, & iura. Inter cetera, Rectoribus facta potestas, vt quæ versantur in lubrico è parentum domo, vel ijs inuitis, ac repugnantibus rapiantur in claustra: ita tamen, vt cum certam ad ætatem peruenerint, in earum sit potestate, manuque velint, nec ne connubij vinculo, an potius Religionis astringi. Si malint nubere, ab ijs, qui Cœnobio præsident (de primarijs quippe Viris præfici solent) vt bene collocentur, adiuuantur. Sin autem deliberatum sit, Religiosam vitam colere, tùm in eodem quidem versari Cœnobio, sed discretæ tamen à cæteris, permittuntur. His operibus aliud haud momenti minoris per Ignatium adiectum. Patres dum interuisendis ægrotis, iuuandisque morientibus lustrant Vrbem, decedentes sine Pœnitentiæ sacramento, magno sui dolore complures aspiciebant: quibus cum pene animam exhalabant, tum demum Sacerdos accersebatur, & cum defectio totius corporis vocem incluserat, tum Sacramentorum præsidia parabantur. Ignatius igitur tot animarum periculis anxius, confestim ad Pontificem

7 Eiusdem Ignatij cura ædes Orphanorum instituuntur.

8 Et miserabilium Puellarum.

9 Et decretum Innocentij III. renouatur, ne Medici curent, qui confessi non fuerint, &c.

Universidad de Deusto
Biblioteca

tificem re delata, sua oratione, consilioque peruicit, vt Innocentij Tertij salutare decretum, quod ipsa temporum abrogarat iniquitas, & quo summus ille cauebat Antistes, ne prius ægris corporibus Medicus, quam curationem animis Presbyter admoueret, vniuersæ Ecclesiæ bono reuocaretur. Quod adeo postea Pius Quintus Pontifex approbauit, instaurauitque, vt pœnis acrioribus etiam cauerit, ne quisquam à Medico conuiseretur ægrotus, priusquam remitterentur à Sacerdote peccata: temperatione tamen adhibita temporibus consentanea, quo facilius decretum illud tota vbique seruaretur Ecclesia.

Hæc à Patribus in Vrbe Roma, Ignatio duce: nam minora illa, quanquam non minus frugifera, ac salutaria, crebritas concionum, assiduitas Catechesis, exercitiorum vsus, reconciliationes gratiarum, egenorum subsidia, & id genus alia sexcenta, iam velut quotidiano vsu contrita, non inuitus omitto. Nec æquum erit describendis Societatis incrementis, tradendisque posteritati vitæ documentis intentum de his in posterum nimium esse solicitum. Et vt ex Vrbe foras per alias partes egrediamur Italiæ. Reuersus ex Hispania Araozius, & aliquandiu moratus in Vrbe, & suis iam concionibus clarus Marcelli Ceruini Cardinalis sanctæ Crucis, qui postea eodem retento Marcelli nomine, Pontifex fuit, rogatu, Neapolim mittitur, vt in Abbatia, quæ Capella dicitur, creditum ipsi gregem excoleret, & Ciuitati illi pijs suis prodesset officijs. Exceptus est à Prorege, alijsque Regni Proceribus amanter, & honorifice; &, quæ sibi Romæ data erant in mandatis, ea diligenter, ac studiose curauit, vt complures annos eius concionum, virtutumque memoria in hominum mentibus, sermonibusque viguerit.

10 Araozius Neapolim mittitur.

Fulginium, & Mutinam Salmeron, & Paschasius ex Hybernia reuersi missi sunt. Ac Fulginium quidem aduocauerat de nostro numero Ciuitatis Episcopus Blosius Sanctæ Crucis, modo nominati Cardinalis, autoritate interposita. Vbi Religiosis fœminarum Claustris, veterèm viuendi regulam Paschasius reddidit: plurimosque Sacerdotes, qui per summam inscitiam sustinere personam illam, munusque non poterant (vix enim literarum apices norant) grammatica instituendos curauit. Idemque miro quodam artificio ex pellicatu duodecim, in quo duodecimum nonnulli annum iam hæserant, ad legitimi Thori fidem, pudoremque sancti coniugij reuocauit. Eo in genere, cum alia quædam non vulgaria, diuina potius quam humana gessisset ope, totus adhuc in ea Vrbe purganda, eiusdem Cardinalis rogatu in montem Politianum, ipsius Præsulis Patriam, Ignatij iussu, se transfert: pari incolarum tum vtilitate, tum gaudio: atque vtrobique præter cetera in tradendis Christianæ fidei elementis tricenos posuit dies. Mutinam autem Ioanne Morono iam Cardinali Ciuitatis Episcopo vnum aliquem de Patribus postulante, profectus est Salmeron: vbi multa & agendi, & patiendi pro Deo facultas fuit. Eius vineæ excolendæ necessitas biennium fere Patris operam, ac culturam exegit. Quippe sic excreuerant, Diabolo superseminante zizania, vt bonum semen obruerent. Ac sane quidam tam alte imbiberant falsi dogmatis virus, vt non modo nullam redarguenti, & vera differenti Salmeroni fidem adiungerent, verum etiam tanquam ardenti febre phrenetici insanirent in Medicum. Ausi sunt indocti, sapientis accusare doctrinam, & mores castissimos flagitiosi culpare: multa de eo mendacia in vulgus spargere, multa indignissime comminisci, vt dum flagrat infamia, & obtrectatorum laceratur inuidia vir animosus; ac fortis, alio vertat solum. Ille vero locum suum constanter tenuit, & modo publicis, modo priuatis sermonibus periclitatus est omnia, vt ab errore reuocaret errantes, perditos reduceret ad salutem. Carpebat libere vitia, prauosque in mores inuehebatur acerrime, & hæreticorum coarguebat insanias. Sed videlicet maior fuit ægrotantium furor, quam vt dexteram curantis admitterent. Nam cui debuerant meritam pro beneficio gratiam, ei simulatam rependunt iniuriam. Missis ad Romanæ Curiæ Magistratus delatoribus iniquissimis, innocenti struxere calumniam. Qua re cognita Ignatius Salmeronem ad Vrbem tantisper reuocat, vt criminationes oblatas præsens diluat. Quas ille vt Vrbem ipsam attigit, ita depulit, vt aduersariorum magno sit probro cum insignis impudentia repressa, tum illustrata singularis inscitia. Tres tamen ex ea Ciuitate sibi Socios adsciuit, nec in tanta improborum insectatione plane

11 Fulginium Paschasius.

12 Inde in Monte Politianum.

13 Salmeron Mutinam.

14 Vbi calumnijs exagitatur.

plane operam lusit. Interim Venetijs Lainius susceptum semel cum erroribus bellum acri contentione, nec exitu infelici persequitur. Inuenti sunt, qui suæ pertæsi dementiæ, probrosos codices, omnique macula notatissimos concremandos afferrent. Iuuenes duo, qui pium sanctorum cultum, Ecclesiæque potestatem, & Indulgentias Pontificum deridebant, cum Lainio congredi ausi coram multis arbitris, testibusque Patris disputatione conuicti, veritati dedere manus toto obstupescente conuentu. Ad eius conciones, quas diebus ante ieiunium magnum, in maxima totius anni licentia, nouo more, nouo habebat exemplo, ingens tamen vis hominum confluebat; sed in Quadragesima multo maior. Cui cum de more pretium laboris offerrent, eo constanter reiecto, ac de suggestu gratijs actis, serio Iacobus admonuit, ne quid tale deinceps afferrent, quod per Societatis statuta (cuius esset, quæ gratis accepisset, gratis dare) nihil sibi liceret accipere. Quod quidem & ei, & Societati vberiorem populi gratiam, beneuolentiamque comparauit. Hic ad Autumnum vsque consedit: inde Patauium inchoandi Collegij gratia, quod Andreas Lypomanus, vt supra demonstratum est, cogitabat. Iam enim Patribus, qui habitabant in alieno, huius Sacerdotij domicilium, & ædem sacram, quò proxima migrarant æstate, Lypomanus attribuit. Quoniam autem habitatio satis laxa videbatur, quinque alios ab Ignatio poposcit, vt eius amplificatione familiæ, melius & alienæ promouendæ salutis, & disciplinæ religiosæ constaret ratio. Quos tamen de victu, cultuque corporis noluit esse solicitos suppeditaturus ipse de suo quicquid ad tuendam vitam pertineret. Mos est gestus pietati hominis, & sociorum numerus, quem postulauerat, missus. Ergo & illuc velut Collegij positurus initia, & constituturus domesticam disciplinam, subsecutus est Lainius. Interimque crebro faciendis ad populum verbis ante, & post meridiem sacris diebus, ter cetera in hebdomada sancti Matthæi Euangelium exponens stratas humi mortalium mentes erigebat ad supera: Societati vero famam comparabat, ac laudem. Non solum autem Mutinæ, Venetijsque singulari Diuini Numinis beneficio demonstrata est populis Hæreticorum venenata sementis, sed eo etiam duce perfectum, vt Tartarei Satellites Satanæ dum Patrum amicos Parmæ infectantur, editi, ac patefacti odio fuerint vniuersis: in eosque ea sint excogitata præsidia, quibus optata salus, toti parta videatur Italiæ. Faber, & Lainius Parma, Placentiaque, vbi fructuosam locasse operam memorauimus, discessuri, quò constantior, ac diuturnior frugum fœcunditas foret, Sacerdotes ex vtraque Ciuitate complures, viros honestos, & animarum peramantes in primis, tuendis partis, & vrgendis cœptis præposuerunt. Qui dum Patrum vestigijs acriter insistunt, & ex eorum præscripto in conseruandis animis elaborant, totum triennium modo Sacramentis administrandis, modo tradendis cælestibus exercitijs, modo etiam Christiana explananda doctrina, parandisque egenæ plebi subsidijs, haud vulgari probitatis opinione, fructuque duxerunt. Disrumpebatur inuidia Satanas, & tam lætos rei Christianæ progressus indignissime ferens vnum è satellitibus suis Hæreticum hominem impulit, vt per summam licentiam dogmata exitiosa disseminans, simplices falleret, &, si quomodo posset, robustioribus etiam mentibus fucum faceret. Cum eius nequitia, prauitateque bonorum vicissim Sacerdotum industria, ac fides recta pugnabat. Quippe assueti iam Patrum vsu salutaria à noxijs, & à sanis vitiosa secernere, notabant tanquam digito impudentiam audacissimi nebulonis, & manifestam redarguebant inscitiam. Itaque homo imperitissimus, ac perditissimus non modo pestem suam non infudit in Ciuitatem, aut quemquam ab incœpto deterruit, verum etiam explosus ipse, exsibilatusque se abdidit, ora hominum erubescens. Qui cum in viros bonos quicquam iam aperte moliri non posset, studuit occultis artibus eorum famæ, ac sanctimoniæ detrahere; tantumque venenatis suæ linguæ telis, fraudibusque perfecit, vt aduersus optimos Sacerdotes vehemens sit commota tempestas, libere vt amplius cum hominibus agere, aut in suis versari functionibus non liceret. Hi, quod ad orationem, & piarum rerum commentationem mentes hominum exercerent vulgo contemplatores clerici dicebantur. Et quanquam illi quidem ex Societate nostra non erant; quoniam tamen eius erant imitatores, & amici, ansam dedere improbis, omnia sua dicta, atque facta criminandi, nostrisque Patribus adscribendi tanquam earum (vt appellabant) autoribus nouitatum. Admonitus de his turbis Ignatius oppor-

15 Lainius cœpta feliciter Venetijs persequitur.

16 Patauinum collegium in certa locatur sede, & Lypomani sustentatur impensis.

17 Aduti Parmenses, & Placentini Sacerdotes pij, qui inique vexabantur.

Universidad de Deusto
Biblioteca

opportunitatem sermonis ad Pontificem nactus, narrat ei non modo quid Parmæ turbarum à nefarijs oriretur hominibus, verum etiam quanta Christianæ Reipublicæ labes, Venetijs, Mutinæque se pandat. Quæ nisi mature propulsetur, totam Italiam occupatura videatur: idem Cardinalium multis, Burgensi, ac Theatino, quibus aduersus eam pestem custodiam Pontifex commiserat, grauiter, ac sæpe commemorat. Quorum Pontifex, præter id, quod tribuebat Ignatio, autoritate permotus, ingentique metu suspensus, ne pestis illa permanaret in venas, seseque in nobilissima Ecclesiæ membra diffunderet; nouum quoddam Tribunal excogitauit è Cardinalibus senis, sapientia, zeloque præstantibus, qui summa cum potestate in Hæreticos, ac deprauatos inquirerent: quique in hac custodia, tanquam in quadam specula collocati, in omnem Ecclesiæ partem acriter excubarent, vt qui per contumaciam recens à veritate desciscerent, illico proderentur, & statuendis meritæ seueritatis exemplis omnes hæresum stirpes, ac radices euellerent. Diuinum prorsus inuentum, & ad Lutheri impetus retundendos, cuius sectatores totis iam neruis in Ecclesiæ Romanæ conspirarant, exitium; contraque omnia id genus monstra peropportunum. Quo quidem Italia mox vniuersa capitalibus Religionis hostibus vndique cincta, visa est integritatem suam diuinitus obtinere. Voluit insuper iustissimus Pontifex honestis illis, quos dixi, Parmensibus Sacerdotibus, ne quid de sua fama, atque existimatione deperderent, publica Iudicij sententia, pronunciante Ludouico Milanesio Protonotario, & Apostolico Vicelegato, caueri. Quo iudicio, & illorum cum dignitate virtus, & aduersariorum cum probro calumnia patefacta est: quod idcirco curarat Ignatius, ne aut innocentium, amicorumque impunitæ abirent iniuriæ, aut aliqua propter eos aspergeretur Societati labes; neue animarum commune bonum in ea Ciuitate, tot laboribus inchoatum, subito per indignam calumniam euanesceret. Hunc habuit exitum tempestas illa Parmensis. Ex qua tantum hausit Diuina sapientia boni, quantum vix optasset humana, constituto nouo, sed admirabili quodam de religione consilio: quod reliqui deinceps Pontifices tanti fecerunt, vt omni priuilegiorum genere semper ornarint, omnique iudicio decorarint.

18 Pontifex consilium è Cardinalibus instituit ad conseruandā Catholicæ fidei integritatem.

Iam si contra Exorientes hæreses in Italia vsque adeo vigilabat Societas; in Germania, vbi pestes illæ nundinabantur, & vnde huc deportabantur impune, somnum capere profecto non poterat. Quibus locis eo iam redacta res Catholica videbatur, vt, si Fabri, Iaij, Bobadillæque ad Ignatium datis literis habenda fides est; nisi suam Diuina clementia mature ferret opem, breui se Lutheranam ingemisceret: tanto studio pestilentissimi illius Doctoris, seu potius corruptoris alumni regiones illas vbique peruagabantur: tamque impune populis, quod vellent, nutu persuadebant: cum contra ab ijs, qui poterant, & debebant, nullæ, aut perexiguæ aduersus intestinos hostes agerentur excubiæ: nulla Pastorum vigilantia perditorum hominum cohiberetur impietas. Nimirum possidendi cœca cupiditas, viuendique insana libertas, sursum, deorsum miscebant omnia: quarum pestium altera Principes, altera populos exercebat. Patrum tamen animos à defendenda pro vi-
ribus Christi Sponsa nec laborum, periculorumque magnitudo, nec infensissimorum hostium multitudo terrebat. Opponebant audacter mendacijs apertissimis liquidissimam veritatem, & castæ religionis antidota modo publice, modo priuatim aduersus impiorum venena promebant. Nec certamen, vbi opus erat, nefariæ sectæ cum Ducibus abnuebant: Catholicosque vicissim Duces, & animarum Pastores sui commonebant officij, suggerendis perite rationibus tuendi Gregis, & pestis præsentissimæ depellendæ. Versabatur etiam tum Ratisbonæ anni huius in Ortu Claudius Iaius: quæ ciuitas libera cum sit, & soli subiecta Cæsari, tanto in ea vehementius res Catholica laborabat, quanto minus is, qui res gerebat Magistratus, ad abigendos Hæreticos cum Antistite conspirabat. Quin etiam potestatem Senatus ipse geminæ Ecclesiæ malignantium in vna, eademque Ciuitate permiserat, quarum alteram Lutheri curabant Alumni, teterrimo scilicet sui didascali ritu: In altera Curiones alij clam cum Laicis Eucharistiæ mysteria sub vtraque specie communicabant.

19 Germaniæ status perditissimus.

20 Patrum conatus prore Cahtolica

21 Claudius Iaius Ratisbonæ desudat.

Nec

Nec his incommodis obuiam ire pro suo studio, haud implorato Cæsare, Præsul poterat. Satis igitur habebat negotij Iaius, hostibus retundendis; quorum se nefarijs conatibus vigilijs vicissim opponebat acerrimis: vt si qua pars Ciuitatis à Luthero se glorietur intactam, ea gloriam hanc continentibus Iaij vigilijs, & laboribus acceptam ferat. Is & publicis prælectionibus, in quibus erat vel ipsis hostibus admirabilis, & functionibus saluberrimis Catholicos vniuersos, Religiosos perinde, ac Laicos in officio continebat. Is ad castigandos, formandosque denuo mores plebis Dei cohortabatur Episcopum, & quam ea res esset gerenda solerter, ne quid offensionis haberet in populis, admonebat. Is nullum tempus, siue publice, siue priuatim, ipsius quoque admonendi Senatus, ne stultissimis Hæreticorum suffragaretur erroribus amittebat. Vt mirari iam desinas turbulentiorem in eum, quam superiore anno concitatam ab improbris tempestatem, qui ferre hominis externi consilia non possent, quibus insanissimæ suæ libertatis peti iugulum sentiebant. Quanquam autem in pauperem, & inermem manus inijcere Deo prohibente sunt veriti, quantum tamen in ipsis fuit, vertendum homini mitissimo solum erat. Sed odia vicit hostilia singularis caritas Patris, insolentiam mansuetudo: perseuerauitque monitis, & consilijs, optime quoque de maleuolis, & ingratis in sua statione mereri. Quoniam autem paululum ab Vrbe secesserat Pastor, ad hunc se contulit, vt, & quantum commissis ouibus immineret exitij, commonefaceret, & simul ad promulgandum Apostolicum Iobelæum, quod toto Orbe Christiano id temporis emanarat, incenderet. Res cessit ex voluntate. Vix ipse Ratisbonam retulerat gradum, cum ex Episcopi familiaribus quidam eius consilij conscij promulgationem illam anteuerterant: expletisque rebus omnibus, quas indulgentiæ promerendæ nomine in suo diplomate Pontifex imperabat, prius exemplo, quam verbo Iobelæum, vulgo nunciarant ingenti Catholicorum gaudio, incredibili Protestantium inuidia, quorum hæc in oculis gerebantur. Mitem se prorsus in Hæreticos Iaius, dum eos sanare studet exhibuit: qui vt omnibus omnia fieret; & faciliores præberet aditus ad colloquium non horruit iam ætate prouectus linguæ asperæ disciplinam: eaque re, saluti non paucis fuit, quorum iam animos ad veritatem diuina benignitas flexerat, alios autem in hæresi pertinaces, post vnam, & alteram correctionem ex Apostoli consilio sibi prorsus deuitandos putauit. Horum præcipue fuere duo iræ cælestis exempla; alter Laicus Doctoris cohonestatus insignibus: qui communionem sub vtraque specie, quod nemo ad eum diem ausus fuerat, Senatui impudenter obtruserat, magna sane Catholicorum clade. Alter ex Beati Francisci familia tanto priore nequior, quanto sanctioris disciplinæ desertor; qui cum diu Lutheri virus foueret in pectore, palam tamen effundere, perfidiæ notam veritus, apud Senatores Catholicos non est ausus. At vbi Senatum omnem ruere in hæresim sensit, cum eoque è Catholicis desciuisse complures (iam enim id vulgo fieri repugnante nemine cœptum erat) ipse quoque persona posita togam exuit, cucullam abiecit, & de Lutheri Cathedra se professus regendam malignantium suscepit Ecclesiam, ducta ex egregiæ disciplinæ legibus muliercula, scelus scelere cumulans defectionem sacrilegio. Hos à conceptis Iaius reuocare flagitijs sæpe conatus, cum diu frustra sudasset, æquissimus ille Iudex, qui rebus non indormit humanis, nec in apertis, testatisque sceleribus semper diu conniuet, repentino, diroque supplicio vindicauit. Ac Laicus quidem paulo post acerrimo, subitoque morbo correptus geminæ horæ spatio inter dirissimos cruciatus contaminatam animam vomuit. Impurus vero ille desertor quindecim interpositis vix diebus in ea ipsa corporis parte, vbi Deo dicatam castitatem sacrilegus violauerat, summorum dolorum cruciatu confectus interijt. Quæ duo irati Numinis documenta in impios, ac flagitiosos fuere perspicua, & permutandis illa quidem peruersis mentibus apta satis, nisi dementia, & cæcitate longe grauiore pœna, æquitas diuina mulctasset. Non enim aut Senatus, aut qui Senatus peccarant exemplo meliores tantis terroribus facti sunt: imo adeo in procliue lapsi omnes; vt tota fere ciuitas Lutheranam se esse Iaio ingemiscente, mirata sit. Quo loco nequaquam satis dignis efferam laudibus Bauarici Guilielmi Ducis in tuenda Religione constantiam. Qui simul ac de Ratisbonæ defectione cognouit, capitali cauit edicto, ne quis è sua ditione in eam ciuitatem, nisi ea toto ex animo resipiscceret, pe-

dem

22 Et grauiter exagitatur ab Hæreticis.

23 Iaij mansuetudo & indulgentia in animis subleuata.

24 Duo exempla iræ diuinæ in Hæreticorum duces.

25 Præstans Guilielmi Ducis Bauariæ studium pro Religione catholica.

Universidad de Deusto
Biblioteca

dem poneret: vna, eademque medicina & suis, & alienis salutem parans; suis quidem; ne quid ad eos ex contagione vicinæ Vrbis pestilentis afflaret auræ: alienis vero, vt tanto ciuitas priuata commercio (est enim in ipso quasi Bauariæ centro collocata) perfidiam abijceret, & redire cogeretur ad fidem. Metuentibus autem ne id edictum seges esset, ac materia bellorum magnus animo, ac pietate Dux respondebat, Ditio vniuersa, & vita eripietur mihi citius, quam vt populum meum Luthero impio prodam. Optime nimirum intelligens minime consentaneum esse, vt patriæ Religionis sanctitatem, æternamque suorum Ciuium salutem, aut vitæ suæ commodis, aut suæ tranquillitate ditionis posteriora duceret. Itaque ad hodiernum vsque diem magna cum voluptate cernimus Bauariæ prouinciam non modo nil bellicis periclitatam tumultibus impiorum; sed Deo tam nobilem Principis remunerante animum, & vnius virtute Guilielmi, hæreditario in posteros quasi iure transfusa, Religionis esse Catholicæ propugnaculum. Ne Germaniæ videlicet ipsi ante Maiestatis Diuinæ Tribunal excusationi sit locus, quæ sua quodammodo intra viscera, non vnum, aut alterum oppidum, sed tot populos antiquissimæ pietatis obseruantissimos, etiam num continet. Deplorabat Iaius miserabiles Ratisbonæ ruinas, cuius erigendæ causa biennium fere totum nullis curis, vigilijsque parcebat, sed aliò migrare compulsus persequi curas suas, vt eius ferebat caritas, saltem in fouendis Catholicorum reliquijs ad extremum vsque non potuit. Nam

26 Iaius Ingolstadium abit: & Ioannis Echij cathedræ in Academia succedit.

Sedis Apostolicæ Nuncius Casertanus Episcopus, cum Norimbergam Ratisbona transiret, de huius status commonefactus, Iaium iussit se propediem subsequi. Qui dum in digressu more suo, Catholicorum confirmat Ecclesiam, ecce tibi ab eodem Nuncio, qui dimisso cœtu, opinione celerius Norimbergam reliquerat, mittitur Ingolstadium. Quo quamuis summe in obstruendo aditu vigilaret optimus Princeps Bauarus, tamen, vt mala facillime propagantur, exitialis Lutheri lues afflarat. Hic Iaius totam traducit ætatem, & dum multos errore liberat, eximiæ sanctitatis, & doctrinæ specimen præbet, quæ quo latius ad multorum pateret vtilitatem, partim Roberti, de quo supra meminimus, Archiepiscopi Armacani consilio, partim Doctorum Ingolstadiensium precibus, studijsq; publice docere compellitur præsertim, vt eius sustineret cathedræ maiestatem, quam Ioannes Echius Catholicæ defensor Ecclesiæ magni Vir nominis, & cuius multa extant opera, nuper morte reliquerat. Iaij igitur opera inclaruit primum Ingolstadij Societas, quem postea abire parantem, quam studuerit omnis illa Academia degustatum semel hominem remorari, posterius indicabimus.

27 Bobadillæ labores Viennæ: & nobile cum Lutherano certamen.

Bobadilla etiam tum Viennæ in Regis curia commorabatur æque carus, vtilisque proceribus, sed tum maiore in pretio habitus, cum ad singulare de religione certamen lacessitus à Lutherano victor euasit. Erat is Lutheri discipulus multo genere, quam fide clarior, Regique fuerat à consilijs, plus animorum gerens in pectore, quam doctrinæ. Qui cum vel suo ab religione discessu non æquis oculis aspiceretur à Rege, vel quod inconstantiæ famam toto iam vulgo subiret, ausus est intoleranter iactare se Rege ipso præsente, suscepturum de Religione cum Bobadilla dimicationem, modo corona, & Iudices non deessent: quibus arbitris, si iudicaretur à recta aberrare sententia, daturum se protinus manus, & ad Catholicos rediturum; sin minus permitteretur in ea, quam arripuisset, opinione versari. Rex sponsione accepta, senos Iudices dat: Bobadillamq; ad pugnam vocat. Bobadilla autem tali gratulatus occasione, quanquam disceptatorum fides in tanta hæreticorum colluuione poterat esse suspecta, tamen Deo, causæque fretus, & studio recuperandæ palantis ouis accensus, descendit in arenam, & cum procaci aduersario concurrit. Aderat spectaculo Rex, & frequentissimæ nobilitatis cœtus cupide expectans altercationis euentum. Feruebat disputationis æstus, & ratio cum ratione, autoritas cum autoritate pugnabat. Sed quoniam nulla vi conuelli veritas potest, nullis obscurari mendacijs, haud diuturna potuit esse contentio. Victa est à veritate vanitas, à pio, sapientique Orthodoxo, Lutherani insanientis impietas. Cuius in inquinata doctrina, quinquaginta minimum axiomata, alijs alia tetriora, arguente Bobadilla deprehensa sunt. Bellus igitur Lutheri sectator, & tali dignus Magistro, omnium calculis, suffragijsque damnatur. At ille se victum negans, noluit oblatis vltro stare conuentis, sed ad inscitiam peruicaciam adiunxit, perfidiam ad errorem. Sententiam æquissimam Iudicum prauarum opinio-

opinionum obstinatione reiecit, & ipsos Iudices eiurans iniquos, pertinaci furore testatur, eundem se fore semper, qui fuisset nouorum dogmatum sectatorem, hostem Religionis antiquæ. Rex non tam hominis pertinaciam, quam impudentiam demiratus & si pro dignitate criminis statuere in eum grauius aliquid cogitauerat; tamen ne quid ex ea re turbarum inter nobiles oriretur, perturbatissimo præsertim rerum statu parcendum nobilitati putauit; satis habens in sempiternam eum Cœnobij custodiam constrictum tradere. Huc miser inclusus ignominiæ dedecore in rabiem verso, sibi ipse manus attulit: sed suo vulnere ad necem saucius, vnde eruptura mors erat, inde salus extitit. oborta de Cælo luce, culpam agnouit, scelus exhorruit; &, qui vitam malebat perfidus, quam haustam semel hæresim ponere, nunc cum in præcordijs conceptam iam mortem contineret, suam retexit orationem, & vnam clamat esse veram, germanamque Romanæ Ecclesiæ fidem, in qua se mori malit, & cum Deo expiandis suis rite piaculis reconciliari: adeo in ingratissimum quemque splendet maxime diuina clementia. Susceptis igitur supremis rite mysterijs in eiusdem Ecclesiæ complexu extremum spiritum edidit) ditissimæ Dei bonitatis non Viennæ solum, in alijsue Germaniæ partibus, verum etiam in ipsa Romana Curia, quò dudum rei fama peruaserat, argumentum. Instabat per id tempus Norimbergæ conuentus, quem Diætam vulgus appellat, vbi ne quid contra religionem decerneretur, Episcopus Casertanus (cuius nuper meminimus) Nuncius Apostolicus erat affuturus. Is Bobadillam sibi comitem, quem recens disputationis victoria longe, lateque nobilitarat, adiunxit; & Norimbergam per niuium algores, ac pestilentiæ pericula sospes vterque peruenit. Eius in primis opera, consilioque dum conuentus ageretur, vsus est Nuncius. Et quanquam ea in Vrbe breuior est ducta mora, Bobadilla tamen vix paululum ex itinere recreatus peruagatus est totam, solicito animo cunctas perlustrans Ecclesias; quarum duntaxat vnam ritu Lutherano curari, cum reliquæ catholico curarentur, inuenit. Exiluit tum gaudio Pater, quod hic plus, quam alibi sanitatis, aut certe minus prauitatis offenderet, Sacerdotum vt videbatur, insito quodam à maioribus studio: qui cum ætate grandiore iam essent, haud æquis ferebant auribus, animisque ab auita se religione diuelli. Metuendum nihilominus fuit, ne quod postea euenit, desipientibus Principibus Ciuitatis ipsa quoque ciuitas reliquarum imitata licentiam, in eadem hæresum corruptione desiperet. Vrbe lustrata ad hominum se Pater studia, Clerique præsertim pernoscenda conuertit. Cumque animaduerteret genus id hominum in loquendo esse solutius, atque liberius; ad omnem tamen humanitatem, præsertim in aduenas, sua sponte propensum; familiariter & ipse primis cum Sacerdotibus, diuinique Verbi præconibus agere cœpit: vt, si quis forte curationem animorum admitteret, eam haberet in promptu, aut si quid occultæ fraudis hostium ex ore imprudenter excideret, id ipse quantocius illustratum, atque editum omni studio, curaque dilueret. Quo in genere sane vehementer in ijs partibus rei Christianæ profuit. Ea re Pater cum Ecclesiæ Lutheranæ Præposito, qui Ratisbonensibus consentaneas suæ Sectæ leges tradiderat, familiaritatem inijt. Ac nisi tam subita ex ea foret Vrbe migratio, in spem venerat, aut ad saniora reuocandi consilia eius, quem dixi Præpositi; aut eius certe cohibendi, retinendique, ne ad inferenda maiora Ecclesiæ damna præceps rueret. Non enim vafrum, & præfractum, vti Buceri, sed ingenuum, ac facile, & ad bonum omne flexibile sensit ingenium. Verum quoniam breui conuentus ille solutus est, remigrandum vna cum Nuncio Viennam fuit, vbi & à Rege, & à Curia cum honore exceptus ad animorum defensionem auidus redijt. Longum esset quæ pro eorum salute gessit, enumerare, dum se se ad cuiuscunque mores, atque naturam quoad liceret, accommodat; illud certe prætereundum non est, quod cum à Sacramentorum communione multos iam annos publici flagitij conscius Germanus nobilissimus abstineret, sæpeque ab ipso Rege, sæpius etiam ab amicis nequicquam esset admonitus, vnius simplici Bobadillæ congressu, momento resipuit. Accidit illi ad pedes, & cum cetera colluuione vitiorum grauissimum illud, & diuturno silentio tectum facinus victo pudore deposuit, obstupescentibus tam subitæ mutationis miraculo, quot quot hominem antea norant. Non diù Viennæ substiterat, cum Spiram, vbi conuentus alter habendus erat, migrandum fuit. Eò Rex Episcopum Passauiensem, qui suas partes ageret, mittendum censuit: Episcopus autem Bobadillam comitem deducendum; nempe eum, qui & Proreſtantibus, Catholicisque iam no-

28 Bobadilla Norimbergæ adest Apostolico Nuntio.

29 Redit Viennam.

30 Abit Spiram, deinde Passauium.

Universidad de Deusto
Biblioteca

tus, & sua esset prudentia, consilioque publicæ rei adiumento futurus. Quo in munere cum Regis studio, voluntatique Præsul ille singulari Patris industria feciſſet satis, venit etiam in mentem Passauiensis sibi commissi Gregis, cui & morum castiganda licentia, & hæresum contagione pellenda consuleret. Suam igitur ad Ecclesiam, remisso Bobadilla Viennam, se retulit; cum quo tamen ipsi conuenerat, vt cum de re Spirensi Rex cognouisset, liceret sibi per eum, ceteramque Curiam in suam illam Diœcesim ad nauandam iterum sibi operam reuocare. Fecit postea Rex Episcopo Patris copiam, immunitatesque & iura, quæ in rem Passauiensis populi sperari ab Regia illa Maiestate poterant, Bobadilla suggerente concessit Quibus delectatus admodum Pater, cum Christianos aliquot, qui præputijs positis apud Turcas, Christum eiurauerant, Christianæ Ecclesiæ reconciliasset, Passauium, alacer ad spem prædæ maiorem, & vberiora animarum lucra recessit.

31 Res gestæ à Fabro Moguntiæ.

Agebat interim Moguntiæ Faber strenuus animorum, fideique defensor, & pro concione psalmos Dauidicos explanabat plausu incredibili populorum, vtilitate pari. Qui dum ad eximiam, saluberrimamque doctrinam, vitæ candorem, morumque suauitatem adiungit, Moguntinorum animos æque, ac Spirensium breui sibi deuinxit. Rationem exercendi Spiritus per pias commentationes compluribus de primarijs, duobus præsertim Episcopis tradidit, suffraganeo Moguntino, & Nemburgensi Episcopo designato, qui dum ad actionem, & vsum expertæ contemplationis præcepta reuocant, quotidianæ mentis exercitationi horæ spatium matutinis, nocturnisque temporibus tribuebant. Concubinis implicitos Parochos ad pudorem Faber, & sanctimoniam scite traduxit. quo facto mirum, quantum ei Ciuitati salutis, quantum sibi vulgo & amoris, & fiduciæ conciliarit; vt perbeatus sibi videretur quisquis ab eo Viro vel exercitiorum haurire doctrinam, vel sacris posset expiari mysterijs. Et quoniam linguæ ignoratione plerique tanto frui bono non poterant, inuentus est singulari Dei prouidentia summæ fidelitatis interpres, per quem tuto se se Patri indicare, totosque pandere non puderet. Quid multa? in spem Faber ipse venerat copiosissimæ aliquando frugis, id quod ei plurimorum incensa studia, & æternæ salutis vota pollicebantur. Quo circa scribit ipse ad Ignatium se, vt ex collectis Parmæ frugibus Romam reliquisse pro Parma non pœnitebat: ita ne Parmam quidem pro Germania piguisse relinquere, ac ne Germaniam quidem propter Hispaniam; neque hanc rursus propter Spiram, nec Spiram denique propter Moguntiam. Tanta erat vbique segetis seu perceptæ, seu speratæ lætitia. Cum autem à sacris de more lectionibus cessandum esset, Faber per eas ferias Ascafenburgum, quo Albertus Cardinalis & Antistes Moguntinus iam abscesserat, vt grauia quædam cum illo de re diuina conferret, excurrit. Excitat Pastorem in primis ad conformandos mores frequentissimi gregis. Moguntina namque Ciuitas tantæ in Germania auctoritatis, si in fide, Christianisq; moribus ipsa perstaret, sperabat fore vt eius ad exemplum ciuitates aliæ complures, aut in eadem fide nullo negotio continerentur, aut certe non tam lubricæ essent, & procliues ad hæresim. Cardinalis quanquam erga Fabrum optime iam erat affectus, eiusque singularem admirabatur coniunctam cum virtute doctrinam; tamen multo nunc vehementius admiratus, edoceri per illius secessus otium de Societatis institutis accuratissime voluit. Cui cum prudenter cumulateq; satisfactum esset à Fabro, is vsque adeo probauit omnia, imò etiam suspexit, vt Societatem sibi videri diceret prope diuinitus ad ea tempora tam difficilia, tamque aspera reseruatam: simul & illud Fabro recepit, quæ pie sibi, ac salutariter suggessisset, eorum se propriam, ac peculiarem habiturum esse rationem; perfecturumq; rebus ipsis, vt intelligeret quanti tandem apud se forent eius diuina ac salutaria (sic enim loquebatur) præcepta. Interim monet præclaris cœptis insistat, nec suscipiendis pro suo Grege, & Dei gloria laboribus terreatur. Gratam sibi rem facturum, si ad explanationem Psalmorum tam vtiliter institutam, latinas etiam diebus Dominicis conciones adiungat. Id cum Faber Card. Archiepiscopo, cuius erat omnem humanitatem expertus, pollicitus esset, paucos intra dies Moguntiam redijt. Hic dum Clerum æque, ac populum ad omnem pietatem erudit, ecce tibi Coloniam, vbi Ioannes, & Aluarus socij eius versabantur per Theologum quendam celeriter euocatur, quod Ecclesiæ illi maximum ab hæresum naufragio periculum immineret. Sed quoniam propediem rediturus Archiepiscopus dicebatur, Faber ad eius aduentum Colonien sem detinuit Nuncium, interimque diuinis illum rebus per vsitatas commentationes instituit. Cuius is consuetudine,

32 Excurrit Ascafenburgum.

33 Coloniam, periclitanti vt ciuitati succurrat, ad vocatur.

suetudine, appositisque cælestium cogitationum epulis degustatis modico dierum interuallo, Societati se dedit, Fabroque Cardinalis concessu coniunctus, cum eodem Coloniam redit. Hic Pater id, quod ex Nuntio audierat, re ipsa comperit, valde in lubrico rem versari Catholicam, pessimo loco illius Ecclesiæ res esse, in qua ipsemet Pastor, & Antistes Hermannus, seu veteratorijs hæreticorum artibus, seu pernicijosis catholicorum assentationibus praue cœperat de religione sentire. Cumque nemo esset, qui se tanto Præsuli auderet opponere, vnus inuentus est Faber, qui placato prius hostijs, precibusque continentibus Deo, Archiepiscopum conueniret, & peramice, libereque sui admoneret erroris: tantumque profecit modestissimis suis, pleniſque sapientia monitis, vt de Pastoris fide, doctrinaque meliora sperari sint cœpta. Verum tamen cautioribus consilijs vtendum ratus (nam in suspicionem venerat, ne malorum stirpes, quæ non dum satis videbantur euulsæ, se abeunte, renascerentur) Nuntium Romani Pontificis de Colonien sis Ecclesiæ statu, quò acrius illùc vigilias intenderet, commonefecit. Is erat Ioannes Poggius, vir pereruditus, ac prudens, qui postea Sanctæ Romanæ Ecclesiæ renuntiatus est Cardinalis, Legatus in Vrbe Bona, haud ita Colonia procul. Is de illius Ecclesiæ rebus edoctus, & præsens periculum perhorrescens nullo modo passus est moueri loco Fabrum. Nam quod spectabat ad Moguntinum, bono animo iussit esse; se daturum pollicitus operam, ne paucorum mensium absentiam is iniquius ferret Antistes. Igitur obsequutus Nuntio Faber Coloniæ resedit ad acerrimam, ac perennem eius Ecclesiæ custodiam; vt per eum potissimum steterit, ne multo fœdius, tetriusque, aut illius splendor Cathedræ, aut nobilissimum Germaniæ membrum ab impurissima Lutheri schola tam luctuoso tempore fœdaretur. Dum in hoc totus est Faber, & inclinantem, ac prope iacentem religionem omni ope conatur erigere, præstantissimum ad eam rem Socium, & sui simillimum adiutorem, Deo mittente, nancisci tur, Petrum Canisium Neomagensem, ab Geldria Belgij Prouincia, qui iam tum & religionis propagandæ catholicæ, & contra hæreticos defendendæ studio flagrabat acerrimo: ad eamque pietatem cùm vitæ accedebat singularis integritas, tum literæ interiores, & eloquentia non vulgaris: vt ipsa morum similitudo duos videretur Petros vno quasi spiritu colligasse. Neomagi Materteram Canisius habuit egregie piam, quæ illum studio pietatis adducta, vt partum suum vnice diligebat. Quem cum in deligendo vitæ genere fluctuantem animaduerteret, diuino instinctu, afflatuque tale, ante Societatem cognitam, oraculum edidit. Tu, inquit, Fili, cooptaberis in nouum quendam Sacerdotum ordinem, quem in Ecclesia sua multorum in salutem parat Deus. Eos ego per visum vidi, & te ad eos adiungi. Graues erunt viri, docti, modesti, Deo pleni, & animarum caritate præditi. Bono igitur fac sis animo, & spe huiusce modi te sustenta: nam breui à Deo potieris hoc dono. Is ergo auditis, quæ de Fabri sanctitate, doctrinaque circumferebantur, Moguntiam eo consilio se contulit, vt quem de fama iam norat, eum etiam de facie nosset. Quem vbi cognouit, ac degustauit, animi sui lætitiam his ad amicum testatus est litteris. Secundis, inquit, ventis Moguntiam veni. Virum, quem quæsiui, si tamen Vir est, & non potius Angelus Domini, meo magno bono reperi: quo nec vidi, nec audiui doctiorem, profundioremque Theologum, aut tam illustris, eximiæque virtutis hominem. Simul vero, atque Coloniam Faber attigit, is penitus Societati se addixit inter exercitia spiritus, octauo Idus Maij ipso die suo natali, & Apparitioni Archangeli Michaëlis sacro: quo die tertium & vigesimum auspicabatur ætatis annum, certis votis emissis, inter quæ illud erat quemcunque religiosum ordinem Societas iussisset, si ea non reciperetur, suscipiendi. Is è Germanis primus in Societatem venit, in alijsque postea regionum earum adiungendis elaborauit feliciter, per exercitationes maxime B. Patris: quas vt mire ipse sibi frugiferas reperit, tota deinceps vita, nunquam commendare plurimum destitit, seduloque tractare. Sed de Canisio plura alibi: de quo Francisci Stradæ in Epistola ad Ignatium extat hæc vaticinio, quam Encomio propior sententia: Canisius ad me, eruditissima illa, ac purissima anima misit Epistolam, quam mitto in Vrbem, vt agatis gratias Deo tam de sincero spiritu, tamque lecto, & eximio Dei famulo; quem seruabat sibi Christus absconditum tanquam triticum electum in magna copia palearum ad magnam laudem, & gloriam suæ tremendæ Maiestatis. At ipse de Fabro ad amicum scribit ita Canisius. Illi nihil æque in votis est, ac

34 Petri Canisij ad societatem accessus, & laudes.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Christo cooperari in salutem animarum. Nullum ex illius ore verbum siue in vsu, familiarique congressione, siue dum mensæ accumbit prodire audio, nisi quod Dei honorem, & pietatem sonet: neque tamen ob facundiam audientibus grauis, ac molestus est. Didicerat videlicet ab ipso Christo sanctis epulas condire colloquijs, nec vt plerique positis ante oculos cibi suauitatibus fallebatur; sed ventre, ac palato superior statuerat oportere sibi esse conuiuium diuini sermonis escam, non blandæ voluptatis illecebram. Faber autem hoc sibi appositio lucro, dum pro Nuncij Apostolici voluntate in eius, quem dixi, Præsulis curationem vigilanter incumbit; ecce tibi ab Ignatio literæ; vt relicta Colonia in Lusitaniam cum Aluaro Alfonso, & Ioanne Aragonio Lusitani Regis filiam comitaturus (ea erat Philippo Hispaniarum Principi desponsa) protinus iter paret. Vnum enim, aut alterum eius rei causa è primis Societatis Patribus postulauerat Ioannes Rex: idque suo Romæ oratori mandarat. Quæ res Simoni Rodericio, quo cum Rex egerat, grata admodum visa est; oblatamque Societati putauit occasionem per Reginæ tam beneuolæ comitatum aperiendi sibi aditum in Castellam, ex eaque deinceps in reliquum Hispaniæ Regnum. Qua de re perscripserat ad Ignatium, & vnum omnium maxime appositum nominauerat Fabrum; aut, si quid hunc impediret, Iacobum Lainium; auctor insuper, vt ei comites, quos modo nominaui Aluarus, & Aragonius adiungerentur. His mandatis Faber acceptis, quamuis curæ vrgerent grauissimæ, tamen ex obedientiæ nutu diuinam gloriam interpretans maximam, confestim se ad iter accingit. Poggium latere non potuit, qui frustra conatus hominem ab consilio deterrere, dat ad Pontificem literas, quam incommoda eo rerum articulo talis Viri profectio accideret grauiter explicans, roganque vt subsistere omnino iuberet. Nihilo secius maturauit Faber, quid Poggius moliretur, Ignatium edocere, quo is rerum omnium conscius, opportunius apud Sanctissimum Dominum, quod è re videretur, efficeret. Sed paulo diutius, vt mox referam, fidelis ille Dei famulus Belgio debebatur, quo rerum agendarum decus tolerantiæ corona geminaret. Id quod & Andreæ Ouiedo in ipsis ad Fabrum perferendis Ignatij literis feliciter obtigit. Louanienſibus Socijs eas literas Ignatius commendarat. Ab his Tabellarius Andreas electus dum obsequenter properat, haud ita Colonia procul, vt homo ille, qui descendebat in Ierico, incidit in latrones: qui non modo eum viatico, paucisque nummulis, verum etiam vestibus ad diploidem vsque despoliauerunt: conuicisque, & plagis quinis impositis abierunt semiuiuo relicto. Sed qui iacentis alligaret vulnera in ea solitudine non accurrit: Vnus ille verus Samaritanus, qui & animi, & corporis plagas curat, robur prostrato dedit, quo suis manibus connixus in pedes debilitata membra Coloniam traheret. Hic literas, quas multo maluit incolumes, quam paucos nummulos, imo etiam vitam, Fabro reddidit: toto ille quidem externo habitu teter, sed ore lætus, animoque iucundus; quod totidem & ipse suo corpore plagas obedientiæ causa, quot suo Christus propter obedientiam Patris, excepisset in Cruce fixus. facile vt appareat, quemadmodum illum iam tum pene ab Tyrocinio probauerit Deus, cui maiora certamina veterano parabat.

35 Vocatur Faber in Lusitaniam.

36 Andreas Ouiedus à latronibus spoliatur, & vulneratur.

37 Status Sociorum Louanij.

Discesserat Louanio veris ante principium Hieronymus Domeneccus alijs cum duobus euocatus ad Vrbem, relictis ibi Strada, Ouiedoque, & tribus alijs, qui dum cœptum vrgent studiorum iter in domicilio conducto, æquis etiam passibus in religiosæ disciplinæ curriculo procedebant; & vt domesticos intra parietes suum quisque animum pro viribus exercebant, ita foris vsurpandis apud Carthusiam diuinis subinde mysterijs vulgo erant sanctitatis exemplo. Quicquid à literis dabatur otij, id non suis relaxandis, sed alienis subleuandis tribuebant animis. Quo in genere Strada calebat non tam ætatis æstu (erat enim natus annos quatuor & viginti) quam pietatis ardore. Is tum in Falconensi Collegio Metaphysicis operam dabat, sed longioris veluti suæ desidiæ pertæsus (sic enim otium illud literarium interpretabatur) memor lætarum segetum, quas antea concursandis Italiæ oppidis colligebat, optauit etiam ardentiore siti agrum peragrare Louanicum. Ac primum Louanienſis Academiæ Cancellarium Ruardum Tapperum aggressus, virum sane grauem, ac doctum, eumdemque ad pietatem propensum suis sermonibus impulit, vt in exercendo de more spiritu ternas quotidie horas ex summis ereptas occupationibus collocaret. Cuius frugifer exer-

38 Stradæ ardor.

39 Ruardo Tappero tradit exercitia spiritus.

fer exercitationis euentus Stradæ vicit expectationem. Deinde Sacerdotem quendam Cornelium Vuishauæum Artium iam Magistrum, & Theologicis satis imbutum, sua iam sponte ad Societatem incumbentem, ijsdem meditationibus propius vrsit. Multa autem de eius sanctimonia, & innocentia ex Petro Canisio, multa item ex ipsis Carthusiæ Monachis audierat. cuius Cornelij laudabiliter acta vita in magnum olim est relata volumen, stylo illa quidem rudi, & impolito, ceterum eiusmodi, vt inde compendio excerpere, quæ & rationi, & veritati maxime consentanea videantur, non grauemur. Is Mechliniæ, quæ Belgij Ciuitas est, nec Louanio longe distans, non minus pijs, quam honestis parentibus natus ad annum vsque duodeuigesimum non sine peculiari Dei prouidentia multis in ærumnis, & incommodis educatur: vt iam tum ad baiulandam Crucem, & Religiosam disciplinam videretur instituti. Puer Parisijs latinis vix tinctus literis reuocatur in Patriam: in qua contra omnem animi nutum, voluntatemque à literis ad opificia traductus, cum robustior accessisset ætas, ad ingenuas artes, quò toto impetu ferebatur, parentum permissu Louanium se retulit, eosque breui habuit in doctrina progressus, vt ad Magisterij gradum, & Sacerdotij decus præter spem omnium, expectationemque conscenderit. Sacerdos cooptatus, & Ecclesiæ bonis auctus, Louanij in rem Catholicam egregie laborauit. Abhorrebat ab Hæreticorum hominum vsu, prauorumque consuetudine, quorum dum miserabiles redarguit insanias, perniciem à sanis, fraudem à simplicibus propulsabat. Assiduus erat æque, ac pius in accurata procuratione sacrorum. Sedulus, ac benignus in admouenda confitentibus aure: nec animorum modo saluti, verum etiam corporum ægestati, (quoad poterat) consulebat. Virginitatis, & vitæ Cœnobiticæ tam erat amans, vt complures Virgines, Adolescentesque varijs in ordinibus collocaret: eiusdemque consilio fœminæ non paucæ Deo dicatam Virginitatem in ipsis seculi fœcibus custodirent. Cuius multiplicis in Christo prolis spectata sanctitas, eximiæque virtutes in communem Patrem spiritus redundabant: vt iam tota illa regio Cornelij nomine personaret. Mirantibus autem de vulgo plerisque cur, qui tam multos ad religiosa castra submitteret viuere ipse cum populo mallet: præstabilius sibi videri dicebat, si nullius ipse Religionis institutis astrictus, Religionum claustra repleret, quam si in eorum aliqua semel inclusus, paucos ad ea in posterum excitaret. Verius fortasse diceret, ne se quidem de populo diu fore, sed iam tum præmittere, quos haud ita mox impigro cursu consequeretur, & quidem in eam familiam, quæ in medijs collocata cœtibus ad eandem vitæ perfectionem ceteros inflammaret. Sane diuino consilio factum putes, vt dum nullam ad disciplinam animum applicat ei se potissimum reseruaret (quemadmodum ad Ignatium de Cornelio scribit Strada) vbi suæ sitis ardorem in aliena perquirenda salute, defendendisque ab hæresum labe Catholicis mitigaret. Etenim paucis ante diebus quam Louanium Parisijs Socij illi, quos supra nominauimus, commigrarent, mos Cornelio fuerat in precatione frequenti supplices ad Deum manus tendere, vt auxilia sibi aliqua piorum hominum demonstraret, quorum Societate fruges in Ecclesia Dei longe vberrimas ferret. Itaque diuino admonitu exaudiuit interius, propediem Louanij sodalitatem quandam Euangelicorum hominum, cui ipse se coniungeret, affuturam. Cuius ille videndæ studio incensus simul ac Patres appulere Louanium, tanquam id quod quæreret, olfeciſſet, in perpetuum eis adhæsit. Primus eum Strada conuenit: à quo de Societatis institutis edoctus, inspectoque diplomate Pontificio exultare gaudio cœpit, palmasque in Cælum tollere, ruere in amplexum Stradæ, & eam, quam sibi narrauerat Societatem, ardenter expetere. Nec mora, Sorori satis amplæ familiæ procuratione relicta, compositisque domesticis rebus ad exercitia magno ardore animi recessit. Recessus autem is exitus fuit, vt inter sacrificandum in abditissimis Eucharistiæ mysterijs Christo præsenti, Societatem se vouerit iturum. Quanquam inter exercendum congelare quodammodo visus est, & expers esse lacrymarum, ac gemitus, expers intimi doloris, ac gaudij; quibus animi motibus tangi plerumque solent, qui has primo exercitationes attingunt: vt affirmaret Strada frigidiorem se in eis vidisse neminem. cum tamen, vel ipsa vociferante fama pernosset, quanti candoris, & innocentiæ Cornelius esset, qui tam ardenti pœnitentiæ studio corpus domuerat suum, vt quatuordecim ipsis annis, siue ad tutelam Virginitatis, quam perpetuo coluisse creditur, siue ad placandum cæleste Numen non tam suis, quam alie-

40 Adiungitur Societati Cornelius Vuishauæus.

41 Eius vita ante initam Societatem.

Universidad de Deusto
Biblioteca

42 Socij Louanienſes in ædes Cornelij migrant.

nis culpis offenſum, textum horrenti crine cilicium continenter induerit. Ceterum ijs exercitationibus ſolido magis animi fructu, quam ſenſu quodam teneriore perfunctus, ſuſceptoque certo, ac ſtabili de Societate conſilio, Stradæ, ſocijſque auctor fuit, vt relictis, quas conduxerant ædibus migrarent in ſuas. In his illi velut in Collegio quodam, domoque propria commodius ex Societatis diſciplina vitam inſtituerunt. Ea res Societatis in ea vrbe famam, & nomen auxit. Cum enim ex ſociorum præſcripto Cornelius ſacrarum Confeſſionum prouinciam ne apud Sanctimoniales quidem, & gynecea deponeret, nouum videlicet vitæ genus profitebatur vbique: & eam vbique familiam, cuius

43 Init Societatem Petrus Faber de Hallis, Belga.

in vſum, poſſeſſionemque tranſierat, peruulgabat. Hoc Louanij primum, deinde etiam in tota illa prouincia propagandæ Societatis pignus per Stradam pene adoleſcentem diuina nobis liberalitas obtulit. Cornelium haud ita multo poſt alius quidam Petrus Faber de Hallis, natione Belga, qui & ipſe Louanij Theologiæ operam dabat, ſubſecutus eſt; quem ne nominis ſimilitudo errorem creet, ab altero nos Fabro, patrio, aut etiam gentilicio vocabulo ſecernemus. Horum acceſſione, accedente inſuper exercitiorum vſu percrebro patens tum ianua Socijs noſtris aperiebatur, cum ſecundæ ab Ignatio literæ perferuntur, vt Louanio primo quoque tempore Societas omnis excedat.

44 Iubetur Socij cuncti ire in Lusitaniam.

Strada autem, Ouieduſque cum Ioanne Aragonio, qui Louanium dudum venerant, Fabro in Luſitaniam profecturo præcurrant. Quippe literæ Simonis vrgebant, vt ex Hiſpanis Socijs, quos Lutetia diſceſſiſſe cognorat, nonnullos Conimbricam ſtudiorum ſedem Ignatius mitteret, Rege ad Collegij numerum amplificandum intento. Quod Ignatium opinor impulit, vt priuſquam de felici Louanienſium rerum ſtatu cognoſceret, (alteras quippe literas non dum acceperat) ſubitam illam Sociorum migrationem imperaret. Ergo tres illi, quos dixi, pariter in Zelandiam opportunitatem aucupaturi nauigij, ſine cunctatione digreſſi reluctantibus ventis, & ægrotante inſuper Aragonio, Louanium redeunt ſpe nauigationis excluſi. Sub idem tempus Faber quoque Colonia nauigationis cauſa Louanium venit Octobri circiter ineunte, Cornelio, & Socijs expectatiſſimus. Quos vt Pater aſpexit, & iucundiſſimis excepit amplexibus, conuerſus ad Cornelium, qui propter eius aduentum feſtum diem agere vi-

45 Faber venit Louanium.

debatur. Age, inquit, Corneli ſatis iam habeo te de facie noſſe: quem & ſi meis oculis antea non vidi, te tamen noui. Nihil eſt cur de nobis vehementius angaris: poſtridie hinc in Luſitaniam obedientia nos auferet. Cui Cornelius aduerſari, inquit, imperio iſti, & obedientiæ, nec auſim equidem mi Pater, nec omnino debeo. Ceterum illum ipſum, qui & obedientibus frænum injicit, cum vſus eſt, Chriſtum inuoco, ne te hinc abire, & auolare permittat: ſed quamdiu huic populo vſui fueris, remoretur. Subriſit Faber, & tamen Antuerpiam ad Luſitana inſpicienda nauigia, quæ ad oppidum Veras appuliſſe ferebantur, poſtero pergit die: quæ vt ad ſoluendum inſtructa, & expedita iam vidit, confeſtim nauigationis ſocios deducturus, Louanium repedat. Vix eò redierat, cum tertiana febris acceſſit. Hæc penitus ſtrauit hominem. & lecto affixit, ne moueri loco poſſet, adeo pertinax (quippe bimeſtris) vt eius iam ſaluti medici, & curationi diffiderent. Sed cum ei Cornelij preces pro ſua Louanij commoratione veniſſent in mentem, hominem ad ſe accerſitum rogat, iam vota vertat, & argumenta precandi, & qui tam pertinacem febrim fuſis precibus aduocaſſet, is denuo adhibita precatione diſcutiat. Fecit imperata ſimplici, candidoque pectore; & exinde melius factum eſt laboranti, vt è lecto ſubinde ſurgere, ſuiſque niti pedibus medico admirante iam poſſet. Decumbentis in ea Ciuitate fructus, ſatis aperte, vnde commoratio illa ortum habuiſſet, oſtendit. Nam illud certe Medicus aperte profitebatur, nequaquam videri à natura tantam eius morbi pertinaciam eſſe. Is excitatum Stradæ congreſſu Cornelium Societate recepit, & periclitatum, probatumque ad firmitatem intendit. vt idcirco & in morbum videatur fuiſſe delapſus, & ex morbo Cornelio ſupplice, releuatus, vt cuius eſſet tanta vox commendationis in vulgus, eius virtutem & ſanctitatem diligentius excuteret. Senſit

46 Ægrotat; interimque multorum animas ſanat.

47 Præclare exercet virtutem Cornelij.

enim continuo Faber periculum eſſe ne viro bono, ac ſimplici Angelus præſtigiator illuderet; eoque exquiſitius toto trimeſtri veluti rudem, integrumque diſcipulum quotidianis experimentis exercuit modo tolerantiæ, & ſui ipſius victoriæ, modo Chriſtianæ humilitatis, & rerum humanarum deſpicientiæ, idque non tam in vm-

in vmbra domeſtica, quam in luce clariſſima Ciuitatis, cuius ille in honore habebatur, ac precio. Exercebat eum per Stradam longe ætate poſteriorem nec dum ſacris initiatum; & adiungebat concionaturo pediſſequum Sacerdotem, vt clepſydra in manus ſumpta, de ſuggeſti gradibus coram populo dicendi ſpatia metiretur. Sæpe etiam hominem increpabat iure, iniuria: ſæpe domeſticorum in auribus, oculiſque quo maiore illum rubore perfunderet, accuſabat. Alias etiam ad explorandam in omnem partem æquitatem eius animi, atque conſtantiam mutabat ea, quæ deprimebant, cum ijs, quæ tollebant animos, & augebant; Et probra vertebat in laudes, dedecora in reuerentiam. Interdum vero iubebat eum aliquid exſcribere: quod cum ille vt poterat, exſcripſiſſet, Faber eò conſciſſo tanquam male, vitioſeque deſcripto iubebat eadem iterum, ſæpiuſque deſcribi; & quo plures haberet anſas ad reprehendendum, modò literarum apices inuenuſtos, modo crebras lituras, quæ ſcripturæ ſpeciem obtererent, vitio dabat: nunc obliquos linearum ductus, nunc aſperſas papyro maculas, & atramenti labes vituperabat, obſeruans interim velut ex inſidijs, num quod impotentis animi verbum ex ore excideret; num quid ab eo fieret turbulenter, & iracunde. Conſueuerat ſecundum cœnam ei præſcribere, quæ poſtridie ab eo geri vellet, & ad periclitandam accuratius obedientiam, plurima ei in eam diem, quæ certo ordine, & ratione digereret, imperabat. Iubebat (verbi cauſa) iter aliquod ab eo ſuſcipi, & ſimul viarum numerum, & ordinem perturbatiſſimum deſcribebat, quem in eo itinere conficiendo ſeruaret, mandabatque negotium aliquod, & quibus ſimul id verbis gereret peruerſis ſcilicet, ac præpoſteris imperabat. Exacto die rationem mandatorum, & præſcripti ſimul ordinis repoſcebat, vtrum in conficiendis negotijs viciniora prius in loca, quam remotiora ſuo arbitratu, an prius ſe in hæc, quàm in illa præſcripto exordine contuliſſet. Similique ratione vtrum hæc, & illa verba, quemadmodum ab ſe acceperat eodem ordine reddidiſſet, an commutato ordine ſuum ad arbitrium expoſuiſſet. Pugnantia quoque, & quæ fieri vno, eodemque tempore, ab eo nullo modo poſſent, imperare conſueuerat: vt quem afferret diuerſa inter imperia conatum ad parendum, & obtemperandum ex ipſa animi pugna, atque ancipiti cura perſpiceret. His demum experimentis Societate repertus eſt dignus, & contra ludibria callidiſſimi hoſtis præmunitus; tum receptus vt frater, cum ſua voluntate, iudicioque ſpoliatus, & altis nixus humilitatis radicibus eſt inuentus. Hinc eius in Fabrum ſingularis obedientia tanquam diſcipuli in Magiſtrum, filij obſequentis in Patrem, vt in eius conſpectu præ reuerentia, & pudore vix hiſceret, mandataque eius vel tenuiſſima religioſius exhauriret. Nihil vel à principibus rogatus viris, aggredi voluit iniuſſu Fabri, palam eius profeſſus obſequium, nec maioris Patris erubeſcens imperia, qui patria, & ipſe poteſtate ceteris imperabat. Sed Fabri mora non vni Cornelio, ſed ipſi quoque Stradæ in ætatis iam ſe corroborantis gradu diſciplinæ aptiſſimo ſalutaris fuit: cuius ille ductu, conſilijs, inſtitutione, multo clarior toto Louanio factus, egregia poſuit nouæ prædicationis exordia. Excitauit Tyronem vetus Magiſter ad conciones latinas in Falconis Gymnaſio, vbi Strada ipſe de Auditoribus vnus erat. Eaque re & frequenti illius Academiæ iuuentuti, Magiſtris non modo non inuitis, verum etiam poſtulantibus, & Stradæ facultati, quæ Philoſophiæ ſtudijs, intermiſſo bene dicendi vſu, vt plurimum exareſcit, opportune conſuluit. Itaque ſimul ac inflammandæ iuuentutis gratia verba facere acer adoleſcens inſtituit, repente ad eum, quem priuatæ iam ſcholæ prodiderant, ingens Academicorum multitudo confluxit, eaque in dies ſic augeri cœpta, vt iterum ac tertio fuerit laxiores in exedras emigrandum. Magiſtri porrò omnes quò latius noui concionatoris pateret vtilitas, autores fuere Fabro, vt eum Ad Archangeli Michaëlis, quæ de præcipuis Louanij ædibus vna eſt, feſta ſaltem quaque luce, concionari iuberet. Quorum Faber conſilijs paruit ſpe propoſita copioſæ frugis, tametſi partem in eo ipſe laboris, atque oneris morbo ſtratus non ſubterfugit: qui vt animos adderet in eo genere dicendi imperito, inuenique nec Philoſophicis ſtudijs cura noui laboris officeret, concionum ei argumenta, vel de lectulo ſuggerebat, eaque diuidebat in partes, vt pro lectione vox eſſet, pro librorum apparatu culti pectoris ſapientia: nihil vt Stradæ propemodum præter actionem, vſumq; memoriæ, qua plurimum valebat, operis, muneriſque relinqueretur. Prodibat igitur animoſus adoleſcens in publicum, & Fabri dimicans armis, ardorem addebat de ſuo,

48 Iuſſu, & auxilio Fabri Strada latinas conciones habet.

fideli-

Universidad de Deusto
Biblioteca

fidelitatemque memoriæ; si tamen de suo ardebat, quem Dei spiritus incedebat: quo ille sic æstuabat, vt eodem igne tota propemodum concio conflagraret. Dabant ei operam præcipui Theologiæ Doctores tantis plausibus, tantisque motibus animorum, vt lacrymæ ex oculis vberrimæ fluerent. Religiosi omnium ordinum, quotquot Louanij resident, Stradæ ex ore pendebant. Concurrebant etiam cum viris fœminæ latini imperitæ sermonis, non tam auscultandi gratia, cuius ad linguam surdæ penitus erant, quam vt os spectarent Agentis, & ab sancto illo igne calescerent, quo pectus feruebat orantis. Spirabat in eo mens Fabri; cuius, & spiritum hausisse videbatur, & literas.

49 Oliuerius Manaræus studio Societatis incenditur.

Oliuerius Manaræus, quem nobis Deus ad hæc tempora reseruauit, cum adolescens literarum studijs vacaret Louanij, tantam & ipse flammam Strada semel audito, concepit; vt cum is peroraſſet, ad ægrotantem continuò Fabrum confessionis gratia cucurrerit: multisque, & supplicibus verbis orarit, vt in suum se contubernium placeret admittere, secuturum se illum, quocumque præiret; profecturum quocumque mitteret. Quem tamen Faber ætatis veritus inconstantiam, & ne puerorum more, quam subito exarserat, tam cito refrigesceret, in aliud tempus, diemque distulit, dum & ætatis imbecillitati plus roboris, & susceptæ menti plus firmitatis accederet. Sed cum per os Stradæ Faber Louanienſium animos incendisset celebrari, quotidie magis Cornelij domus est cœpta. Accedebant viri graues grauissimis cum decumbente acturi de rebus: ex eoque tanquam ex oraculo responsa petebant, re ipsa probante, quæ de tali viro multorum fama, rumoresque nunciarant. Et quanquam salutantium turba morbi vim non mediocriter intendebat, ægertamen imbecillitatem corporis, animi virtute superabat: & præstanti quadam erga proximos caritate facillime ad se se aditus patere cuique volebat, nec a se quemquam, nisi æquum vsquequaque, placatumque dimitti. His humanitatis, caritatis, industriæque præsidijs feruere Louanij visa sunt omnia, multique fepositis domesticis curis ad exercendum pie animum excitari. Vnum memoro Theodoricum Hesium Leodiensis Ecclesiæ prodecanum, Quæsitoremque Catholicæ religionis, qui quondam Adriano Pontifici à secretis, & à sacris confessionibus fuerat, imo cuius consilijs Pontificatum ille suum rexisse dicitur, & quem propter integritatem vitæ, splendoremque doctrinæ, nisi mors interuenisset, in amplissimum Cardinalium Collegium cooptaret. Is cum in has mentis exercitationes esset ingressus, singularem hanc sui fructus significationem egressus dedit, vt ad collocandam in tuto salutem suam totum se Fabro crederet; omnemque vitæ cursum tota voluntate permitteret. Faber tamen, & ætatis, & personæ ratione habita, quarum altera inclinata iam erat, altera sua sponte spectatissimis ornata moribus alienis adminiculis non egebat: tum vero Leodiensis Ecclesiæ propositio bono, non ei censuit vitæ genus, institutumque mutandum. Suasit potius, & quæ possidebat in vita bona, & quæ regebat in Republica munera ea prudenter administrare, ad Dei scilicet gloriam, & proximorum vtilitatem, esseque in nobili illa Ciuitate probitatis exemplum, propositum ad imitandum, cùm populo vniuerso, tùm clero præcipue. Amplexatus est vir egregius totis præcordijs salutare consilium & ad optatam actionem, reliquo vitæ spatio sobrie, pie, iusteque tradueto, tanquam bonus, fidelisque discipulus reuocauit. Fœminarum præterea cœnobijs, quæ & ipsæ nouæ Societatis operam sitiebant, certa quædam viuendi norma, ad quam religiosæ vitæ cursum dirigerent data est. Repressa morum licentia, vetus reddita disciplina. Virgines complures integerrimis nuptijs cum Diuina Maiestate coniunctæ, sacris addictæ Cœnobijs: compluresque in Societatem adolescentes adsciti: tanta denique morum in omni hominum genere facta conuersio; vt iam tum de ordiendo Louanij Collegio viri graues apud Cæsarem agendum putarent. Quibus ex rebus, Deo Duce, bene ac fideliter gestis conijci haud ægrè potest, quanto commodo inferioris Germaniæ semel, atque iterum sociorum in Lusitaniam nauigatio dilata, quanta cum prouidentia diuini Numinis relictus ibi, vbi erat, morbo ingruente, sit Faber. Quicquid enim deinceps in ijs regionibus ad Dei gloriam, communeque Ecclesiæ bonum à Societate gestum est, id omne, si verum quærimus, his debetur initijs. Interim Faber dum diuturno conualescit ex morbo, à Pontifice, quem, vt supra demonstratum est, Poggius admonuerat, Lusitanica profectione in aliud tempus reiecta, Coloniam iubetur denuo se referre, nempe ad eius fulciendas, prohibendasque ruinas, cuius iam

50 Theodoricus Hesius totum se Fabro permittit.

51 Faber Coloniam redire iubetur.

antea

antea fidem confirmauerat vacillantem, præsertim quod auditum forsitan Romæ fuerat, Lusitani Regis filiam, quam comitaturus Faber erat, in Hispaniam appulisse; Salmanticæq; celebratas esse iam nuptias. Ex Pontificis mente, suam illico Ignatius quoq; mentem, voluntatemque mutans per literas Fabrum admonet, vt Socijs, qui Louanij, tum erant, in Lusitaniam cum Strada missis, ipse Coloniam repetat, non prius indè recessurus, quam rursus admoneretur.

52 Araozius cum quinque Socijs in Hispaniam discedit perrecturus in Lusitaniam, sed salutati obuijs mora tempestas retardat iter.

Ac ne Societatis in Hispania propagandæ consilium in Regis pectore congelaret, misit ad eum Ignatius ex Italia, id quod Regi pergratum fuit, vnà cum Araozio socios quinque, quorum hi Collegij numeros Conimbricensis explerent; ille vero Regis mentem, atque consilium, dum eò Faber appeteret, confirmaret. Discessere sex ab Vrbe Roma mense Nouembri non sine monitis, ac mandatis Ignatij de rebus singulis cum Rege Ioanne gerendis. Quo in itinere pedibus de more suscepto, nullam Araozius tutandi animos occasionem dimisit, seu cœlestibus Sacramentis, incensisque concionibus, vbicumque defatigati consisterent; seu opportunitate, familiaritateque congressus, vbi de more procederent. Reducti sunt per huius profectionis occasionem in rectam salutis semitam bene multi, Prato præsertim in oppido apud Hetruscos, Pistorij, & Lucæ. Qua in Vrbe non defuere, qui Patris monitu vel obstinatam hæresim ponerent. Propè Saonam, nauim inueniunt, ab Hispaniæ prope litoribus, tanquam ad eos excipiendos vi tempestatis repulsam. Quæ non magis opportuna nostris, quam nautis vectoribusque saluti, vt sæpe solet, tempestas fuit. Quippe accommodatis Araozij commonefacti vocibus ne in grauiora reciderent mala, apud eum sua quisque peccata contritis dolore pectoribus expiarunt (quorum id multi multos iam annos scelerate neglexerant) ijs insuper, quæ ex alieno rapuerant, quæque diu iniuste possederant, restitutis. Confessionem mensa cælestis excepit, conuenientibus duo de triginta cum duce nautis, nouo exemplo, spectaculo periucundo. Ea res Saonensibus calcar, & ad pietatem incitamentum fuit, repente ex oculis nocte discussa, vt de Cœlo missam lucem agnoscerent, & Sacramentorum, diuinique verbi pabulum flagitarent. Annuit postulantibus Araozius, cuius ad pedes, ac disciplinam, quoniam natalitia Domini iam obrepserant, incredibilis multitudo confluxit, vtilitate permira. Hinc mitigato iam Salo Genuam, inde Corsicam præteruecti, Barcinonem flectunt iter; quo sub anni consequentis initium peruenerunt. Sed prius quam illuc se flectat oratio, pauca sunt perstringenda de Gallia.

53 Status sociorum Parisijs, quibus præerat Paulus Achilles.

In hac vero rem Christianam haud mediocriter formido bellica retardauit, nec tamen in tantis motibus ij, qui de Societate Parisijs erant, suis partibus muneribusque deerant. Quin meliorum spe temporum se solantes, fratres suos, qui Regio edicto compulsi, Louanium ante confugerant, ignari quid de his recens statuisset Ignatius, impetrata à Rege venia cupide reposcebant; nequaquam tutam eorum in Belgio commorationem rati, vbi Cliuensis Dux Gallico præsidio cinctus, suis excursionibus vastabat omnia: eodemque propediem ingenti cum exercitu aduolaturus Carolus dicebatur, patrimonij damna, & contumelias vlturus. At Ignatius sociorum de socijs solicitudine delectatus rescribit, quos requirerent, eos in Lusitaniam missos esse; & simul ex eis quærit, num & & ipsi eò sint migrare parati, an & Parisijs in mendicitate manere vitam, & studia sustentaturi precario. His quæstionibus prudens Pater dum filiorum tentat animos, eorum etiam postulata discussit. Quibus tamen illi per literas fecere satis, suam vbique contestati fidem, alacritatemque parendi: seu pede nudo currendum esset ad Indos, & toto itinere mendicandum: seu Lutetiæ in paupertate manendum, & alienis studia sustentanda subsidijs. Quo præsidio pietatis armati constantissime vel inter armorum strepitus, institutum vitæ, studiorumque suorum in Longobardorum Collegio tenebant. Admittebant ad exercitia Spiritus non sine præsenti fructu passim aliquos, Paulo de Achille, qui socijs præerat, institutore; Sacerdosque ex ijs Gallus ad eos transijt homo nauissimus, qui parentes suspicatus discessum suum ægre laturos, quò ab eis abesset longius, in Apostolici Nuntij comitatum (is erat Aquileiensis Patriarcha) qui per Galliam in Scotiam iter habebat, se se occultus iniecit, inde Romam ad Ignatium cum Patriarcha venturus. Scotiam vt ventum est Ecclesiam illam hæreticorum furore quassatam, aspicere sine suspirio Sacerdos ille non potuit; itaque perinde atque vnus è nostris

Universidad de Deusto
Biblioteca

ſtris orſus eſt Catholicæ rei omni ratione conſulere, vt eò diuinitus deſtinatus, non fortuito videretur appulſus.

In Hiſpania nata ſunt Collegij Complutenſis initia, tenuiora illa quidem vt omnium natura fert rerum, ſed tamen eiuſmodi, vt ex ijs, quæ cernimus incrementa, prouenerint. Iecit tanti Collegij ſemen mira Dei prouidentia, Franciſcus Villanoua Placentinus. Is ad Conimbricenſe Collegium Roma miſſus, moxque in Patrium Cælum valetudinis remiſſus cauſa, cum ex annuo fere morbo, quo peregrini Cæli, & pedeſtris itineris inſolentia conflictatus eſt, emerſiſſet, poſtea Compluti primas literas puerorum more perdiſcere, iam natu grandior, & grammatices exſorbere moleſtias, incredibili patientia, admirabili paupertate, & neglectu maximo rerum omnium inſtituit. Qui cum ex communi, vulgarique vita, nec generis commendationem afferret, nec fauoris, ac gratiæ: ita tamen in Societate præclaris ſuæ prudentiæ, virtutiſque documentis Complutenſibus ſe probauit, vt vniuerſorum, & ſibi, & Societati voluntates adiunxerit. Itaque tantum abeſt vt ei quicquam, aut literarum ignoratio, aut generis obeſſet humilitas, & deformitas oris, vt in eius diſciplinam viri docti, grauesque ſtudio incenſi diuinarum rerum ſe ſponte traderent: ad eumque velut ad Magiſtrum diſcipuli, ſuis de rebus, quæſtionibusque referrent. Adeo vera virtus vbique literis, ac doctrinæ: & pietatis actio naturæ dotibus antecellit. Sita quippe erat ante oculos omnium ſingularis eius pietas, & humanarum rerum deſpicientia cum in anguſto tugurio, humilique caſa à pijs ſibi delata Matronis, quaſi ludo quodam virtutis aperto, & ſe, & alios in oratione Dei, pietatiſque muneribus exercebat.

54 Franciſcus Villanoua Complutum abit Conimbricam valetudinis cauſa: & fit Complutenſis Collegij ſemen.

In Luſitania ſecundo item curſu res proceſſere. Nauus & induſtrius habitus inter ſodales eſt Pontius Cogordanus Gallus, qui dum Conimbricæ ad animorum defenſionem doctrinarum ſibi ſubſidia parat, quaſi proluſione quadam, modo remittendis pro poteſtate noxis (erat enim iam Sacerdos) modo alijs obeundis ex inſtituto muneribus præclare animis conſulebat. Mulieres non paucas, quæ pudorem ſuum publicauerant, caſtè docuit ſe ſe in poſterum gerere. Quibus etiam ne ad eoſdem ſcopulos denuo offenderent, Simonis opera Cœnobiorum ſunt extructa perfugia, ab eodemque leges, canoneſque perſcripti, quorum obſeruatione, atque cuſtodia, & loca ipſa ſe ſe tutari, & qui in ea ſe reciperet ſexus, vitam poſſet ex ſanctitate degere. Probatum in vulgus id operis eſt, & Academicæ iuuentuti ſalutare compertum. Hac quippe flagitiorum obſtructa ianua, propoſitisque ante oculos tot recentis Societatis exemplis, inſtituerunt & illius Academiæ Doctores, Auditoreſque literarum ſtudia cum probitate coniungere, eique tam ſerio, tam conſtanter operam dare, vt eorum complures totos ſe Deo cum in alijs familijs, tùm in Societate deuouerint. In his Melchior Nunnius, qui in Pontificij iuris diſciplina haud contemnendos proceſſus effecerat: quem ſecuti mox ſunt, Fructuoſus Noguera, Ludouicus de Grana, & Melchior alius Carnerius, is, qui poſteà Nicææ factus Epiſcopus in Machao Sinarum inſula operam ſuam ſane quam vtiliter poſuit. Conſaluus item Silueria Comitis Sortellani filius, annorum ille quidem non amplius viginti, ſed iudicio tamen, ſenſuque peracri, & ad pietatem ſuo nutu propenſus. Qui vt nouam hanc ſalutis ſemitam inijt, tam mites ſubito mores induit, tantum Crucis concepit amorem, vt domi, foriſque & admirationi fuerit vniuerſis, & diſciplinæ; Martyrij profecto diademate dignus, quò & Deus iam dudum vocabat, & eius poſtea virtus in Regno Monomotapenſi prouexit. Hunc ſubſecutus eſt nobilitate par, pietate nihilo inferior Rodericus Meneſius Prætoris filius Olyſſiponenſis. Cui Conimbricenſi ab Vrbe remoto, vt etiam Conſaluo, Iacobus Miro, ne propter eorum nobilitatem, turbarum aliquid oriretur, exercendis operam dedit. Quanquam mox cognito à Parentibus vtriuſque conſilio, quicquid ex carne, & ſanguine turbarum extitit, quod haud exiguum fuit, id filiorum conſtantia mirabiliter ſedatum. Hæc Academicos allexit alios tùm Canonum, legumque peritos, tum Theologicæ diſciplinæ: extremo vt anno ſeptem, & quadraginta numerentur adſcripti. Quo ex numero Antonius Correa, Nunnius, Chriſtophoruſque Riberij, Emmanuel Morales, Pauluſque Soarius viri haud vulgares, ſuiſque hodie clari laboribus memorantur, cuius tantæ fœcunditatis particulam, Domus etiam Oliſipponenſis obtinuit, vbi perpauci Sacerdotes, ac Socij, Simonis excitati vigilijs pari induſtriæ fructu pro animis depugnabant. Simon enim ſtrenue, & ſine

55 Rerum ſtatus in Luſitania.

56 Cooptatur in Societatem Melchior Nunnius.

Fructuoſus Noguera, Ludouicus de Grana, Melchior Carnerius.

57 Conſaluus Syluerta.

58 Rodericus Meneſius, & alij multi.

ſine ceſſatione Dei cauſas agebat, non in Aula modo, vbi propter famam ſanctitatis venerationi cunctis erat, verum etiam in vrbe reliqua vijs publicis obeundis, & nouis ſemper rationibus indagandis, quibus prædas faceret animorum. quò & domeſticorum ſolicitudinem adiungebat, vt ſua vocatione digne vbique Societas ambularet. Rex ergo cum ſua conſilia cerneret ex animi ſententia, & voluntate procedere, ingentem hauriebat animo voluptatem, eoque maiorem, quod & Ciuitas vniuerſa, & Conimbricenſis academia, repentina quadam voluntatum inclinatione, contra quam rerum primordia, & ipſiuſmet Regis ferebat opinio, in Societatem mirifice propendebat. Quò circa tanto animatus ad inchoata perficienda vehementius, quanto magis ea, quæ iam inchoauerat, arridebant, Collegij Conimbricenſis ædificationem curauit ocius ad exitum, finemque perduci. Ac ne quid Patribus exhiberetur negotij, hominem in primis gnarum, atque nauum operi illi præfecit. Iuſſitque alias inſuper comparari domos Patrum ædibus continentes, quò laxius amplificata iam familia, dum ædificium perſoluitur, habiraret: itemque omnia ab œconomo ſuo, quæ ad victum, & cultum pertinent nouis deinceps Collegij Colonis vſque ad centeſimum, quoad certum vectigal attribueret, ſuppeditari. Simon autem Conimbricam res Societatis inſpecturus abeunte iam anno profectus, ſuo ſocios exhilarauit aduentu, eoſque ad meliora, & exemplo promouit, & verbo. Sed quoniam, quos oportuit parandis inſudare doctrinis, ij plurimum ex otio literarum haud leui iactura in miniſterium rei domeſticæ deriuabant, is, vt ei incommodo ſemel acriter obuiam iret, ſex alios magis corporis, quam ingenij muneribus aptos, & quorum humeris rei familiaris onus imponeret, in Societatem ſapienter admiſit: ad exemplum videlicet Romanæ domus; cuius initio Patres cum verbo, & orationi inſtantes eſſent, animorumque procuratione diſtenti, prudenti conſilio deligendos Apoſtolorum more ſibi aliquos cenſuerunt, qui miniſtrarent menſis, & rem domeſticam procurarent. Venerat per eos dies nobilis ex India Legatus ad Luſitanum Regem. Hunc Rex auebat Chriſtianum fieri, hortatuſque Simonem eſt, vt conuiſeret hominem, & ad Chriſtum omni ratione pelliceret. Quem cum Simon frequenter adijſſet, viciſſimque ille Simonem, congreſſu blandiore deuinctus, ſenſim & ad aures, & ad animum, quæ docebatur, admiſit. Ergo breui Deo colluſtrante ſe dedit, & nefaria deteſtatus Idola, veterem, per Baptiſmum abiecit, Adam, nouum induit, tanto animi ardore, atque conſtantia, vt quoniam magni apud ſuos nominis ferebatur, eius ſperaretur exemplum ad fidem Indis plurimum profuturum.

59 Incrementa Collegij Conimbricenſis.

Sed quando Indorum incidit mentio, eorum hunc annum commemoratio claudet. nam quæ proximo apud eos geſta primo Xauerij in Oram Piſcariam ingreſſu, ſupra memorauimus, ea in labentis illius anni ſupremos menſes cecidiſſe ipſius Xauerij teſtatur epiſtola Tutucurino data. Totum autem hunc ille annum, & eo amplius in Commorini promontorio magno Chriſtianorum bono, & acceſſione conſumpſit. Nam extremo fere ſuperiore vix Tutucurinum attigerat, cum ad excolendos incolas, Chriſtumque docendum, animum appulit. Deinde ad vniuerſi promontorij Accolas veſtigijs, curiſque conuerſis, non prius ab opere deſtitit, quam longiſſimum illum Commorini tractum, triginta amplius Oppidis, viciſque diſtinctum, vel ad Chriſti cultum reduceret, vel in eo iam ſuſcepto recenti inſtitutione firmaret. Tutucurinenſes vt ad tractandum lenes, ſic in lege Domini plane rudes offendit, vt quid ea ipſa lex eſſet, quidue omnino credendum homini Chriſtiano præſcriberet, penitus ignorarent; nullumque Luſitanæ linguæ, cum tamen Luſitanorum ſatis magnum, haberent vſum. Quo circa lectis Xauerius toto ex Oppido viris, quos ſapientiores ceteris adnimaduertit, adhibitiſque Luſitanæ linguæ peritis Catechiſmi ſummam multorum dierum labore Malauarice conuertendam curauit. Ea quippe lingua regioni vernacula eſt. Quem cum memoriæ prius ipſe mandaſſet, eo mox coactos tintinnabulo pueros, Viroſque quamplurimos quotidianis explanationibus imbuebat. Cuius inſtitutionis vtilitas, quò pateret latius, pueros, quorum expertus erat ingenia, menſe fere interiecto, iubebat parentes ſuos, atque propinquos, totamque deinceps viciniam eadem, quæ ipſi docti eſſent, edocere viciſſim. Dominicis, feſtiſq; diebus Oppidanos vniuerſos æque viros, ac fœminas, pueros, & grandes natu, cum vnum conuocaſſet in locum exorſus ab inuocatione diuiniſſimæ Trinitatis, cuncta multitudine excipiente, Apoſtolicum Symbolum, Decalogum, precationem Domi-

60 Res Indiæ.

61 Labores Xauerij in promontorio Commorino.

61 Ratio tradendi Catechiſmi pulcherrima.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Dominicam, & Salutationem Angelicam voce magna præibat. Symbolum vbi communiter ita decurrerat, iterabat à capite solus: insistensque singulis in articulis, cum populum admonuisset, Christianos inde nominari, quod firmiter, ac sine hæsitatione ea duodecim capita crederent: Age, clamabat, vti Christianos vos profitemini, non ne item hosce articulos fide certissima creditis? statimque iucundissimo plane spectaculo, magnis clamoribus simul vniuersi, brachijs ante pectus Crucis figuratis in modum, firmissime credimus, respondebant. In qua fidei professione sane frequenter gregem nouellum Xauerius exercebat. Inde præfatus quemadmodum credendo symbolo Christiani vocantur, ita custodiendo Decalogo Christianos fieri, ac nominari bonos; contraque malos, illud qui violent, præcepta singula percurrebat, tum Christianis, tum Ethnicis eorum cum insito naturæ lumine conuenientiam valde mirantibus. Posthæc decantatis singillatim precationibus singulari arte Doctor industrius præcationes ipsas symbolo, atque Decalogo interserebat. Nam cum rursus primum fidei præiuisset carmen; populo pariter acclamante subijciebat, Iesu fili Dei largire gratiam nobis, per quam firmiter, & absque dubitatione vlla primum fidei credamus articulum: hoc nobis vt des, orationem Dominicam pronunciamus. Ea pronunciata clementissimam Deiparam idem sibi, vt à filio suo Iesu impetraret, verbis prope ijsdem, & vocibus precabantur, salutationem Angelicam subiungentes. Quo ordine reliquis decursis articulis, eadem plane ratione interiectis inter singula precationibus præcepta legis exequebantur, Xauerio hæc duo beneficia plurimum commendante, vt sæpius flagitarent à Deo. Primum vt constantissima fide Christianæ religionis tenerent dogmata, tùm vt, sicut opus est, obseruarent præcepta. His enim exoratis, cetera illis benignissimum Patrem vberius, quam

63 Ingens fructus.

nossent petere, concessurum. Documenta fructus ex hac Euangelici Magistri sedulitate, morum commutatio, ingens Ethnicorum cursus ad sacrum fontem ex omni ætate, sexuque: cumque de omnibus bene sperabat Xauerius, tum vero nescio quo pacto tenera magis delectabatur ætate, vt quæ, & sitire Christum videretur ardentius, & ad orandi disciplinam multo esse propensior. Quin ab Idolorum cultu sic erat auersa, vt eorum cultores parentes suos grauiter incusaret: cuius iustissimum odium sua sponte flagrans adhuc magis incitabat, acuebatque Xauerius; cum ad eas pestes amoliendas, sicubi eas esse compererat, coacto puerorum agmine signifer anteibat. Quo illi antesignano, duceque concitati vehementius omni impetu irruebant in spurcissima simulacra, sputisque & dignis affecta probris affligebant, & prosternebant: agentesque veluti de hoste triumphum comminuebant, & dissipabant. Vt non tam venerationi parentibus, quam ludibrio liberis fuit insolentissimi superbia Luciferi. Perpurgato insigni oppido Tutucurino, & Christi legi subiecto, alia cœpit Commorini Oppida, Vicosque Xauerius doctrinæ gratia peragrare, Christum vbique disseminans: paucos vt intra menses tota illa Prouincia magno suo gaudio senserit se esse Christianam. Quanquam enim inter Christianos adhuc multi Ethnicorum ritu viuebant, tamen eius rei causam non præfracta hominum ingenia, nec peruicacia aliqua, sed tùm Doctorum sustinebat inopia, tum Brachmanum, de qua nos mox, obstinata perfidia. Tanta autem eorum qui Christum agnoscerent fœcunditas fuit, vt interdum vno, eodemque die Xauerius vicos totos salutis aqua respergeret; Ea vero baptizantis defatigatio, vt & vires continua agitatione lacertos, & vox fauces iteranda Catechesi deficerent. Nitidos, & ablutos maiore etiam cura, industriaque fouebat. Nam solis ardore contempto circum vicos, & oppida nudo plerumque pede, ocreis etiam iam vsu detritis feruida arena cursabat, Sacerdotum personas vnus sustinens plurimorum, & singulorum necessitati prospiciens. Hic placandis dissidentium iris illic Idolorum superstitionibus abolendis, modo confirmandis Christianorum animis, modo Neophytis adiungendis, interdum cæremonijs, sacrisque ritibus sanciendis; interdum inuisendis, & consolandis ægrotis. Quibus Xauerius officijs, & parta strenuissime tuebatur, & noua continenter addebat. Cuius spectata in vulgus sanctitas cælestibus testata signis, atque prodigijs, non mediocre pondus ad fidem faciendam afferebat. Sane constat compluribus salutem corporis,

64 Multa edit miracula etiam per pueros catechistas.

& valetudinem eius precibus restitutam, qui cum singulorum votis occurrere, optatisque non posset (passim enim eius cognita virtus expectabatur) pueris, Neophytisque mandabat, vt ægrotorum domos adeuntes primum domesticos, vicinosque vocarent, dein-

deinde fidei symbolo vna cum eis, qui conuenerant, pronuntiato, ægros ad spem salutis erigerent: tum ijs, qui aderant spe, & expectatione suspensis certas precandi formulas adhiberent. Ita vna, eademque opera, & corporibus salus afferebatur, & animis. Accedebant excogitata pro animorum salute præsidia, & singularis Patris industria. Qui cum vnus omnia non posset, Neophytorum opera, quorum iam mentes religionis elementis imbuerat, ad imbuendos etiam ceteros vtebatur: habitoque ex sedula pietate delectu, eos quoquo versus monitos dimittebat, vt in domibus, publicisque vijs, forisque omnibus Catechismum, quemadmodum ad se acceperant, edocerent. Verum in tam alacri animorum procuratione, tam prospero rerum cursu, gemina adhuc cura pium pectus angebat: altera Parochorum, & Sacerdotum inopia in tanta animorum copia: altera perfidorum reliquiæ Brachmanum, hostilesque fraudes in medio Domini grege. Ad leuandam Sacerdotum penuriam Neophytos singulos muneris sui Vicarios, quos

65 Præfectos quosdam rerum vicatim instituit, quos Canacopolas Indi vocant.

Canacopòlas appellant, in singulis oppidis, vicisque constituit. Cui hominum generi, quo suo muneri præessent alacrius, eius rogatu pecunia certa quotannis ab Indiæ decreta Prætore, à Rege deinde Lusitaniæ aucta, & confirmata est. Ea cum ab Indis Reginæ Catharinæ Soccorum, & crepidarum nomine penderetur, autor ei magnopere Xauerius fuit, vt id æris in annuum Catechistarum vectigal verteret: in eoque cum ad Reginam scriberet, piè lusit, cum diceret nullis eam Soccis æque facile scansuram in cælum, ac precibus Neophytorum, quorum in magistros, atque doctores id opis, subsidijque conferret. Horum instituendorum prima causa fuit, vt essent, qui, & periclitantibus pueris Baptismi opportunitate succurrerent, & repentinis in rebus, quoties ipse per

66 Canacopolarum munus.

locorum interualla non posset, Neophytorum necessitati consulerent. Proinde omnibus in locis singulos, binosve delegit, qui Christianæ legis intelligentia, pietatis ardore, morum integritate ceteris anteirent. Qui quidem in suo quisque pago Sacerdotum, vt dixi, penuria Parochorum instar quoquo modo essent, à quibus & sacra curaretur ædes, & Catechismus tam latino, quam patrio, vernaculoque sermone modo Viris, modo fœminis traderetur. Ab ijsdem & solennes de more nuptiæ pronuntiarentur, & in discrimine collocati consignarentur infantes. Hos item cum infantium numerum, & natorum annos, tum eorum, qui aut in sinu pellices, aut in pectoribus fouebant iras, vicos reuisenti Xauerio, ex eius præscripto edere diligenter oportuit, quò malis ille præsentibus, quam præsentissimam curationem afferret. Ita res omnes Vir solertissimus vbique breui, & cognoscebat simul, & componebat, vt quam breuissima interposita mora suam alio locaturus operam festinaret. Iam Brachmanum cauendis insidijs, fraudibusque commode se facturum existimauit, si veluti perpetuus quidam designatus inspector sæpe vicos, & oppida, quæ peragrando docuerat, concursaret, lustratisque ad vnum omnibus, in orbem denuo recurrente labore, ad Vicum vnde initium fecerat, se referret, singulas instar Apostoli confirmans Ecclesias, & Parochorum numeros explens omnes, Brachmanumque commenta dissoluens. Hi sapientes habentur Indorum, vt origine peruetusti, ita tumore

67 Brachmanum genus & superstitio.

nobilitatis inflati, qui & Sacerdotali, & Regia stirpe se progenitos iactant, quamuis ab vtroque splendore moribus valde distent. Horum scitis publica omnia, & priuata iura subiecta sunt. Hi cæremonias, & iusta funebria suo arbitratu præscribunt: ijdemq; magno suo quæstu prodigia, sortes auguria interpretantur. Horum disciplina, institutisque Reges ipsi cunctis in rebus magnis pariter tenentur, ac paruis. Sagax omnino in eis mens, sed disciplinis non admodum culta: doctrinæ supplementum calliditas. Mendaciorum opifices, & consuendis dolis exercitatissimi: huc ingenij vires exerunt: hic se totos conterunt, vt mendaciorum portentis, simplicioribus animis fucum faciant fidem, & autoritatem tribuit dictis opinio sapientiæ, & simulatio callida sanctitatis: vt quicquid portentosum, vel enorme confinxerint, facile in vulgus probent. Fraus omnis ad auaritiam spectat, vt dona offerantur Idolis, suæ familiæ pabulum: quæ si offerre populus intermittat, denunciant iras Deorum morbos, & neces, & Dæmonum incursiones: oblata deinde furtim deuorant, aut domesticum in vsum vertunt. Simulant se carnibus abstinere, & sanguine præditis animantibus: cum tamen & carnes suauissimas gustent, & quicquid ex sanguine concretum est in occulto conficiant. In Pagodibus, quæ & ædes sunt, & simulacra Deorum, dum

Universidad de Deusto
Biblioteca

de cibarijs populi ventrem farciunt, tympanis perſtrepunt non tàm harmonicò, ac leni, quam abſurdo, barbaroque concentu: quo multitudini fidem faciant, quam ſuaues ſint Dijs epulantibus miſſæ dapes: nam & Deorum fingunt ſimulacra prandere, quorum ipſi prandia, & dona liguriunt. Eſt apud eos Brachmanum genus, 68 Iogues ſimiles priſcis Gymnoſophiſtis. quos proprio vocabulo Iogues appellant, Poſteri, vt videtur, Gymnoſophiſtarum Græcis olim celebratorum, qui cælibem vitam agunt. Nam alij & liberis operam dant, & vxorum multitudine quas Pagodum in vſum eſſe mentiuntur, intemperantiſſime potiuntur. Iogues autem partim longiſſime peregrinantur ſtipem emendicantes, aſperiore veſtitu, cultuque: partim in ſubterraneis ſpecubus duriſſimo vitæ genere ſemetipſi diſcruciant, abſtinentque ab omni corporis voluptate ad certum annorum ſpatium: quo exacto in Abdutos (id nomen ordini) magna cum gloria referuntur: ij poſtea tanquam humano faſtigio celſiores, & omnium rerum adepti licentiam, nullis iam tenentur legibus, & in omni ſcelerum, & flagitiorum genere volutantur impune. Eſt & ijs maximus Rector, qui vectigalia perampla diſpenſat; vocatoſque ad ſe certis temporibus impoſtores varias in regiones ad prædicanda impiæ vanitatis deliramenta dimittit. Parabrammam neſcio quem Deum antiquiſſimum colunt, & ex eo filios tres: quorum in gratiam terna fila gerunt è collo ſuſpenſa. Multis præterea non hominibus modo, ſed mutis etiam animantibus cæleſtes habent honores, & Templa ædificant ſane magnifica. Fanum eſt Simio dicatum: cuius dumtaxat pecori in victimarum vſum cuſtodiendo, porticus miram in longitudinem excurrit columnarum ſeptingentarum è marmore miræ magnitudinis. Elephantis etiam religionem Numinis tribuunt; Bobus autem eo maiorem, quod mortuorum animos in eam maxime belluam immigrare opinantur. Multos habent ſuarum ſuperſtitionum libros magno labore, ſtudioque conſcriptos: vnde ſuo arbitratu promant, quæ ad decipiendum populum contracto ſupercilio, & magna pompa verborum ediſſerant. Horum omnium Xauerius fraudes cum exagitaret, & vulgo patefaceret, diſrumpebantur dolore Brachmanes: cumque ſe diutius occultare non poſſent, Xauerium aſtute conueniunt, eumque, vt in ſuis fraudibus conticeſcat, munerum ſtudent delinire blanditijs: negant ſe patrimonium, vnde alantur habere, præter illa ſimulacra Deorum, quibus ſi offerri dona deſierint, ad vltimam redigantur inopiam. Ceterum vnum ſe noſſe Deum effectorem rerum omnium; eique ſe pro eo ſupplicaturos enixe, ſi ſuas artes cælatas velit. Xauerius repudiatis precibus, præmijſque nefarijs, ſerio admonet impoſtores decipiendi finem faciant, & ſalutis iter, quod non ignorent, arripiant: à fraudibus ni abſtineant, ne ſe quidem finem eos prodendi facturum. Tranſibat multos in obeundis Chriſtianorum vicis aliquando Pagodes, & eorum in vno Brachmanes fere ducentos offendit: à quibus beneuole exceptus, cupide agere cum ipſis cœpit. Ac primum conſidere cunctis iuſſis, quærere ex ijs, quid eis tandem ad beatam vitam ſui præciperent, & imperarent Dij. Illi vero ſubita interrogatione perſtricti, poſt longum inter ſe certamen, reſpondendi partes octogenario ſeni pauidi deferunt. Is non malitia minus quam ætate decrepitus reſponſi periculum mutua interrogatione declinans, Ecquid, inquit, vobis ad beatam vitam veſter imperat Deus? qua Xauerius calliditate perſpecta negauit ſe verbum prius eſſe facturum, quam ipſe ad interrogata, vt ferebat æquitas, reſpondiſſet. Tum 70 Brachmanum abſurda præcepta. ille ſuam prodere coactus inſcitiam, reſpondit, qui ad Deos ire vellent, ijs omnino duo lege præſcribi: primum vt à mactandis Vaccis, quarum ſpecie colantur, abſtineant. Deinde vt eorum cultoribus, & adminiſtris Brachmanis de ſuis bonis, ac fortunis impertiant. Hoc Xauerius reſponſo commotus elata cœpit voce Decalogi, Symbolique præcepta patrio ipſorum pronunciare ſermone, paululumque in ſingulis exponendis hærere. Deinde quid Paradiſus, quid Inferorum locus eſſet: quique huc, quique illuc raperentur oſtendere, adiecta ad extremum cohortatione peracri. Vix perorauerat Pater cum Brachmanes vi veritatis adacti in eius ſurrexère complexum, vno fatentes ore nullum alium Deum eſſe præter eum, quem Chriſtiani colerent, & cuius lex, ac præcepta adeo naturæ lumini, rationique congruerent. Tum illi ex Xauerio viciſſim curioſius

ſciſci-

ſciſcitari per multa: an animus noſter ſicut, & ceterarum animantium, vnà cum corpore pariter intereat. Deinde quà morientibus exeat: an in ſomniantibus, qui ſibi cum amicis vel remotiſſimis colloqui, & verſari videntur, deſtituto corpore longius abſit. Itemque albus nè, ateruè ſit Deus. Quippe illi cum ſint atro natura colore, eodem autumant eſſe Deum. Ad hæc ita reſpondebat Xauerius accomodato ad eorum ſenſus, captumque ſermone, facile vt ea perciperent, quæ & de Dei natura, & de animi immortalitate humana mens capit. Quibus cum quid opponerent non haberent, vehementer vrgere Xauerius, Chriſtianorum vt legem, quam adeo rationi conſentaneam, veramque ſentirent, amplecterentur. At illi veriti famam vulgi, ſed multo magis famem, ſi quæſtuoſas artes ſuas deſererent, religione mutanda; dilexerunt magis tenebras, quam lucem. Xauerius igitur, ne ſuam in ijs operam perderet, hanc conuertit ad plebem, multoſque è fallaciſſimis Brachmanum fraudibus traduxit ad lucem: quanquam & inter Brachmanos qui lucem aſpiceret, inuentus eſt vnus. Qui vt erat ingenio, moribuſque percommodis, ex aqua renatus, & ſpiritu, factus eſt repente de veteratore, & architecto mendacij, veritatis perceptæ Magiſter. Populares ſuos, quos fictis antea fabulis imbuebat, Chriſtianis poſtea legibus inſtituendos populo admirante ſuſcepit. Cuius Xauerius permotus induſtria, ratus è re Chriſtiana fore, ſi quis alius autoritate præſtans ad Chriſtum ex ea ſecta tranſiret, Brachmanem, qui in celeberrimo Gymnaſio hauſiſſe literas ferebatur, ſine arbitris, & ſine teſte conuenit; in eiuſque familiaritatem ita ſe paulatim inſinuauit, vt ille ſibi cuncta ſuæ academiæ myſteria, quæ Sacramento adactis enuntiare nefas eſt, aperiret. Ea fuerunt eiuſmodi. Vnum eſſe Deum Cæli, Terræque Opificem, quem ſoli Brachmanes venerantur omni ex parte perfectum: Deos autem, qui coluntur à plebe, nihil eſſe aliud, niſi Dæmonum ſimulacra. Scripturarum ſe monumenta quibus Acadamicorum leges continerentur, habere: è quibus ille quædam (interpoſita ſingulorum explicatione) in medium protulit. Agi etiam apud ſe octauum diem, vt apud nos Dominicum, ſolennem, ac feſtum, eumque præcipuo cultu à ſapientibus obſeruari. Precandi formulam vnam omnibus eſſe propoſitam, paucis compoſitam verbis, quæ illud ſonant. Adoro te Deus, & tuam in perpetuum imploro gratiam: hanc illi formulam octauo præſertim quoque die frequenter vſurpant, voce tamen, ne ſilentij iusiurandum violent, adeo ſummiſſa, vt exaudiri vix poſſint. Et quod admiratione dignum eſt, illud in ſuis monumentis ſcriptum reperiunt, venturum aliquando tempus, cùm omnes vna lege viuant, vna omnes religionis diſciplina ſe regant. Hæc & alia huius generis (nam inania quædam tacere, quam memorare præſtat) cum ex ſuis arcanis peritus Academicus indicaſſet; ex Xauerio viciſſim de ſuis aliqua percunctatur, ea ſe pollicitus nemini proditurum. At Xauerius, imo verò, inquit, niſi Chriſtianorum myſteria te recipias cuilibet vulgaturum, ea ex me non audies, cum ille recepiſſet; orſus à Baptiſmo Sacramentorum videlicet ianua, illam Chriſti vocem, qui crediderit, & Baptizatus fuerit, ſaluus erit, diligenter ediſſerit. Deinde ſymbolum & dena præcepta legis breui explanatione percenſet. Quæ poſtea Brachmanes in commentarios omnia retulit, & Xauerio deinde narrauit, ſibi viſum in ſomnis Chriſtianum ſe eſſe iam factum, & ei ſocium, ac comitem acceſſiſſe; proinde ſe optare Baptiſmum. Quem tamen, quia non dum ſatis paratum Xauerius ſenſit, abluendum in præſentia non putauit. Hæc de Brachmanis, deq; Xauerij actis in ora Piſcaria: quæ quidem ad Indiæ Prætorem, Epiſcopumque perlata fuere iucunda, qui cum lætiora ſperarent in dies, tam induſtrio præſertim viro apud Indos agente, cœptum Seminarij opus, vndè ad albas iam meſſes operæ breui prodirent, ſtrenuiſſime promouerunt. Porro in eo regendo ita ſe Camers tractauit, vt affirmarit is, quem ſupra nominaui Borbanus, ſe tum demum, quem quæreret, inueniſſe: & Regem Prætor monuerit, ſi totas quamprimum Indias cernere Chriſtianas cuperet, quam plurimos curaret eiuſmodi de Societate mittendos. Hi ſunt huius anni labores, in quibus illi præcipua nota felicitatis illuſtres, per quos toto ſuperum exultante concilio mille amplius Commorinenſes infantes ad beatam vitam ex ipſo penè genitalis vndæ gremio peruolarunt. Tanta autem in his locis Xauerij animum gaudiorum copia pertentabat, vt ingentis ſui laboris, ſolicitæque in proximos caritatis, fructum quendam vel in hac vita præcipere, & in Cœlo conditam præguſtare

71 Brachmanis conuerſio.

72 Brachmanum myſteria.

73 Præclarum Societati nomen primorum Patrum virtute, & induſtria partũ.

74 Gaudijs cæleſtibus inter ærumnas Xauerius, ſupra quam capere queat, completur.

Universidad de Deusto
Biblioteca

mercedem sibi quodammodo videretur. Et ille quidem cum Romam ad suos scribit, disertis verbis affirmat, tantam esse vim gaudiorum, quæ Deus in ea excolenda barbarie sedulo laborantibus elargitur, vt, si quid est solidi in hac vita gaudij, id vnum ibi esse videatur. Idemque sæpius auditus est inter eos labores cum cælestis se iucunditas superfunderet, exclamare, Quæso te Domine, noli me tantis obruere in hac vita gaudijs, aut si pro tua infinita liberalitate his me circumfluere omnino placet: transfer me hinc ocius in istas sedes, regionemque beatorum. Nam qui tuam semel dulcedinem degustauit, is necesse est acerbam prorsus sine te vitam agat. Ergo hæc eorum vel in hac vita merces, qui Christum Iesum & eius animas sitiunt; quique nihil sibi ea de causa in periculis & laboribus parcunt, vt vbi nulla est laboris satietas, ibi nulla sit satietas gaudij. Quæ si tanta est in exilio, quanta tandem erit in patria? vbi laxatis huius mortalitatis angustijs totos sui pectoris sinus beata mens pandet, & ibi semper satura sine saturitate potabit, vbi diuini perennisque fons gaudij sine cessatione manabit.

1544

75 Ignatius in vrbe domicilium sanctæ Marthæ excitat.

Aderat iam annus quartus, & quadragesimus cum Ignatius insigne & luculentum in Vrbe opus sua industria, & autoritate constituit. Id olim S. Marthæ vulgo dicebatur, duplici ex genere fœminarum; altero earum quæ matrimonij lege solutæ, à meretricio quæstu se reciperent, vt inde amplius egredi, nisi vel thori legitimi causa, vel religiosi claustri nomine non liceret, altero earum, quæ quamuis in matrimonio collocatæ, vitam tamen contaminatam agebant. Hæ cum animum ad pudicitiam reuocassent, in eandem includebantur custodiam, item cum eo, vt ne ipsæ quidem, nisi ad redintegrandam matrimonij fidem extra illa septa prodirent. Harum igitur receptaculum, quod cœnobio Conuersarum, siue coniugij nexu excluderentur; siue quod ad religiosa vota non satis animi haberent, plurimarum sane commodo institutum est. Has Ignatius ditioribus antea Matronis in officio continendas, alendasque tradere solitus, postea cum earum in dies numerus increbresceret; ne cui oneri esset, certis in ædibus includendas, & de publico sustentandas, Pontificio insuper in eam rem diplomate impetrato, curauit. Is primus excitandæ nobilitatis causa in summis rei familiaris angustijs nummos aureos centum, redacto ex defossis in area Professorum Domus lapidibus precio, ad eius operis primordia contulit: quod hoc anno cum gestum sit, ea fuit nobis causa operis paulo ante constituti, moxque perfecti hoc in loco memoriam illigandi, Ad eius vero loci custodiam, administrationemque piorum hominnm Sodalitatem instituit. Quò postea vel perillustres Antistites, Purpuratique Patres non dubitarunt adscribi: quorum ex collegio Protector etiam à Pontifice datus. His patrocinijs, auxilijsque anno 1546. cum pleræque earum mulierum matrimonij solutæ nexu, ad religiosam vitam animum adijcerent, nec faciles in sanctæ Magdalenæ Conuersarum cœnobium receptus inuenirentur; additum est operi Monasterium sanctæ Marthæ nomine ad eas proprie recipiendas. Quod Monasterium cum sanctitatis fama celebraretur, & a Virginibus quoque cœpisset incoli, paulatim in harum duntaxat vsum conuersum, hodie inter Vrbis nobilissima numeratur, primi eius instituti fœminis, siue quæ custodirentur ad tempus, siue quæ ex ijs religiosæ fierent in aliam sedem translatis, quæ nunc Domus Pia, & interdum male nuptarum vulgo cognominatur. At dum noua semper animo in rem communem molitur Ignatius, nihil tamen institutis superiore anno muneribus operæ detrahebat: imo vero ea constanter vrgebat, dum aliquando coalescerent, & suis viribus niti possent. Professorum quidem inchoata iam domus ad eam magnitudinem liberali hominum pietate peruenit, vt omnis Ignatij familia plurimis adaucta socijs eò se conductis ex ædibus Septembri mense trastulerit. Hinc in omnem Domini vineam cultores industrij, nauique prodibant. Iamque in Italiam vt supra demonstratum est, Salmeron, Lainius, & Paschasius varijs dispersi locis, operam locabant suam: ac Salmeron quidem ad huius exitum anni Mutinæ morabatur; Paschasius vero ex Politiano monte, quem colere ad Maium vsque intenta pergebat opera, Regium Galliæ Cisalpinæ ad restituendum mulierum Cœnobium à Cardinali Carpense destinatur. Is erat Rodulphus Pius, cuius Fidei, tutelæque primæ nostræ Societatis cunabula Summus Pontifex Protectoris nomine commendarat, præstanti prudentia Vir, autoritatis vero tantæ, vt ipso absente Pontifice, secundo in

76 Cœpta Romæ habitari propria domus.

77 Paschasius Regium in Cisalpinam Galliam, missus.

Vrbe

Vrbe Legatus summa cum potestate remanserit. Ab hoc ergo Paschasius ad id, quod dixi, cœnobium cum literis destinatus, etsi perlibenter, vt decuit, primo exceptus est, & paratas ad cetera Virgines se se profiterentur, tamen vt communes ordinis leges & Religiosos viros, qui ad Omologesim assignabantur, & si qua alio ex cœnobio ad ipsas iuuandas esset accersenda Virgo, reciperent, nullo modo potuere perpelli, vt cogeretur homo lenissimus pro potestate accepta die glorioso in Cælum Christi ascensus sacræ eas mensæ communione priuare. Nec tamen ab ingenita lenitate discedens, blandè illas ad impetrandam gratiam sancti Spiritus cohortatus peculiarem in Odæo precationem habere iussit aliquot dies, vt quid ipsis expediret, diuinus inspiraret afflatus, idem rogaturum se ipse pollicitus, eius vtique non ignarus, quod tradidit Augustinus, inanem esse strepitum monentis vocis, nisi sit intus, qui doceat. Flexit cæleste Numen rigidas mentes, & teterrimo pulso hoste, fouit frigidas, & direxit errantes, vt, quæ sui Pastoris detrectarent imperium, eæ mox ab oratione digressæ, ministris eius obsequentissimas se præberent; &, quæ salutis medicamenta respuerent, eæ hæc arriperent auidissime, Tanti est Deo dicatas mentes ex Dei spiritu, & sua ex arte tractare. Laborum merita cumulauit in Paschasio morbi grauissimi patientia. Aegrotauit ad mortem, sed eorum misertus est Dominus, quorum vitæ per suum famulum consulebat: vt ei corporis salutem redderet, per quem multis parauerat animi. Non dum is viribus recreatus Fauentiam mittitur, eodem Cardinali rogante, quanto illius Ciuitatis bono, quantis quæstibus animarum suis infra locis exponam.

Ep. 1. Io. tract. 5.

78 Inde Fauentiam mittitur.

Iam Lainius Collegij Patauini constitutis initijs, dum non vulgari Societatis commendatione ciues ad amorem Christianæ pietatis inflammat Brixiam iussus se recepit. Hic quanquam consilium eius erat habendis per valetudinaria, Virginumque Cœnobia cohortationibus, simulque tradenda pueris, ac rudi vulgo catechesi magis vtili, quam speciosо labore versari: tamen reluctante Episcopi vicario, ac iubente suggestum conscendere, orsus à Quinquagesima frequenti hominum conuentu in Aede Principe conciones, per singulos Quadragesimæ dies, eodem eas concursu populique fructu pertexuit: cum tamen alias alijs conciones in Templis inter hebdomadam ter haberet, crebramque confitentibus aurem adiungeret. Quotidiana fructus vbertas, & agri quem colebat necessitas, Episcopi vicarium impulit, vt peractis etiam Paschalibus ferijs rogaret Patrem, ne die saltem festo dicere deinceps ad populum intermitteret; terque item in hebdomada aliquid ex sacris literis enarraret. Quod Pater cum suscepisset, ne vacuum diem vllum exigeret, reliquis diebus hebdomadæ ad tria cœnobia Virginum verba faciebat. Porro illud erat potissimum Vicario propositum, vt Ciuitas illa, apud quam Iaium, & Stradam superioribus annis elaborasse docuimus, opiniones ab orthodoxa religione abhorrentes, penitusque infixas certorum hominum mentibus stirpitus euelleret: & catholicas, magisque pias insereret. Qua in re adeo eloquens Lainij pietas fuit, suggerente vim dicendi cælesti numine, vt mille amplius ipsis ex auditoribus affirmaret Vicarius palam profiteri paratos se, si vsus poscceret, pro veritate catholica iugulum, ac ceruices offerre. Confluebant ad eum seu disserendi, seu consulendi gratia doctissimi quique: eoque audito non modo ipsi ponebant errorem, sed libros quoque, vnde errare didicerant, exurebant. Fuit è nobilitate non nemo, qui purgatorium ignem nullum post hanc vitam apud Inferos diceret, idque ratione demonstraturum se superbe iactaret. Hunc postea cum ad Lainium tribus cum arbitris accessisset, dissentis doctrina conuictum, cedere in conuentu ei, quam oppugnauerat, veritati non puduit. Quod idem Cœnobitæ inter suos doctissimo, & alijs, qui iam alte Lutherum hauserant, vsu venit. Confirmato in Catholica sententia populo, nihil negotij fuit diuinum rursus instaurari cultum, & pietatis priscæ viriditatem, quæ doctrinis exitialibus exaruerat, reuocari. Redditus est suus splendor sanctimonialium Cœnobijs legum custodia reuocata, Hospitalitas culta magis, irarum restinctus ardor, mysteriorum renouata celebritas, contemplationis præcepta tradita; eaque re perfectum, vt è Clero duodecim, qui remittendis rite peccatis videbantur idonei (nam pauci iam reperiebantur, eiusmodi) gratuitam in eam rem operam, assiduamque conferrent, & certo die quaque hebdomada conuenirent, se seque mutuo incitarent, deque vijs agerent quamplurimos adiuuandi. Ergo alia prorsus paucis mensibus Brixiæ facies, vix vt eadem agnosci possit.

79 Lainius Brixiæ egregie laborat.

Universidad de Deusto
Biblioteca

80 Lainius Patauium redit.

set. Ea re lætus Vicarius cum retinere hominem diutius vellet, perferuntur ab Vrbe literæ, quæ Patrem iubebant, vnde abierat, se referre. Patauium igitur cum rediret, præclaram Societatis famam Veronæ, Vicentiæ, ceterisque locis Sociorum virtute collectam, studijs confirmare recentibus, atque augere non destitit. Patauij autem ad insequentem remorans annum, & Patauinos, & Venetos gerendis ex instituto rebus, mire sibi, Societatique deuinxit. Qui vero de Socijs studiorum causa Patauij versabantur, ij quoque plurimo plurimis ad salutem æque peregrinis ac ciuibus vsui erant, exercitiorum communione præsertim, quibus & nouos sibi socios idenridem aggregabant.

81 Fabri res Louanij.

Faber nauigatione Lusitana in aliud tempus protracta, vt supra demonstratum est, reditum suum anni nascentis exordio Coloniam adornabat: sed prius quam se Louanio commoueret, messis particulam, quam & suis concionibus Strada, & sua ipse pararat industria, prætermittendam non putauit. Quippe rumor sparsus de Patrum in Lusitaniam profectione nonnullos ex Academicis excitauit, vt eos sequendi cupiditate mirifica continuo Societatem amplecti; & rebus omnibus sponte missis peregrinari cum peregrinantibus vellent. Nouendecim se ad iter accinxerant, sed ex eorum numero selecti nouem, Petrus Faber de Hallis, quem post Cornelium ad Societatem applicuisse animum iam docuimus, Teologiæ Baccalaureus, & concionator, Leonardus Kesselius Louanienſis, qui & ipse Societati paulo ante nomen dederat; Hermes Poen Rotornacensis Ecclesiæ sancti Petri Canonicus in Liliano Collegio Ethicorum explanator, ac doctor; Iacobus Lhostius Duacensis Dialecticæ, Rethoricæque Magister; Ioannes Couillonius Insulanus, vir & ipse pereruditus, & græci sermonis interpres; qui postea Tridentino Concilio theologus Bauarici Ducis interfuit. huius deinde municeps Maximilianus Capella; Daniel Donderanunda Colonienſis Sacerdos; Cornelius Vuishauæus, senioris Cornelij Nepos: ac denique Thomas Poghius eiusdem indolis, nobilitatis, expectationis ac ceteri, Omnes erant Latinis exculti literis, & eorum quinque liberalium artium iam Magistri: reliqui aut Theologiæ Baccalaurei, aut Iuris vtriusque discipuli. Qui cum sua Fabro consilia tacitis inclusa pectoribus indicassent, votorum compotes facti sunt. Sed cum per otium meditandis de more diuinis exerceri non possent, satis habuere sua apud Fabrum expiasse peccata, & post cæleste conuiuium anteactæ vitæ reddidisse rationem. Spectaculum æque superis, ac mortalibus gratum, tot Deo victimæ vno tempore, vna animorum consensione dicatæ. Interius cuiusque gaudium, frontis indicabat hilaritas, & thesauri inuenti lætitia præstabat animis contra Satanam, domesticosque constantiam. Iactabantur à parentibus minæ, & ex præcordijs alta suspiria ducebantur, cum è complexu sibi abripi terras viderent in vltimas cara pignora filiorum. Sed ad inusitatam liberum fortitudinem, nouamque pietatem arescebant eorum lacrymæ, remittebantur minæ, paterna flectebatur impietas, vt etiam ad pedes prostrata non nunquam ab Dei famulis veniam peteret. Adeo bellum est inter domesticos fletus surdis ad Deum auribus properare; & generoso quodam pectore Crucis causa paternas iras, & blandimenta contemnere.

82 Nouem Tyrones in Lusitaniam destinantur. Petrus Faber de Hallis. Leonardus Kesselius. Hermes Poën. Iacobus Lhostius. Io. Couillonius. Maximilianus Capella. Daniel Donderamunda. Cornelius Vuishauæus iunior. Thomas Poghius.

83 Maximiliani Capellæ vocatio.

Pugnabat non cum domesticis, sed secum ipse, is, quem modo dixi, Maximilianus obsurdescens ad Dei vocem. Qui natus annos vndeuiginti, cum ad expiandum rite pectus apud Fabrum solito crebrius Stradæ concionibus esset inductus, inclinare sensim ad Patres cœpit. Sed hanc mentis inclinationem, propensionemque temere suspicatus ex leuitate quadam potius, quam diuino instinctu profectam, pro nihilo habendam duxit. Commodum Louanienſibus Socijs cum adiunctis sibi recentibus copijs Lusitanæ peregrinationis tempus instabat, cum eadem Maximiliano cogitatio recurrit; inquirensque secum ipse, & identidem consultans profecturis nec ne comitem se adiungeret, ne tum quidem diuinæ voci patulas aures præbuit. Manendum cum suis statuebat magis, quam peregrinandum cum alienis; eamque mentem haud mediocriter confirmauerat auditus concionator in primis nobilis, qui leuitatem hominum accusabat, quod ad vnius adolescentis vocem (Stradam autem describebat) tanta expectatione concurrerent. Placuit tamen officij causa postremam dicere Fabro salutem. Quem cum ad Cornelij fores offendisset, Faber eius salutationem anteuertens, Num ne & tu, inquit, Maximiliane nobiscum? Ad quam ille vocem tanquam è Cælo missam, & humana augustiorem sine cunctatione respondit, Volo & ego vobiscum Pater. Altè quippe vox

pe vox Fabri animum adolescentis intrarat, & præcordia tota commouerat, vt obluctari nulla ratione iam posset, qui diuturna secum luctatione pugnarat: id quod ipse postea mira cum laude Fabri, & diuinæ admiratione clementiæ suum stuporem accusans, animique duritiam prædicare consueuit. Tum Faber, Ascende igitur, & tu Cœnaculum hoc, vbi Strada sarcinas colligit. Ascendit ille, quo iubebatur, & duodeuiginti reperit eiusdem mentis lectissimos iuuenes. quibus aggregatus & ipse domum redire pertæsus, Amico tradidit cubiculi clauem, qui supellectilem domesticam custodiret, & ad Parentes mitteret. Porrò Faber nouem ex eo numero, vt dixi, à se delectos socios cum Strada, Ouiedo, & Aragonio ad Rodericium in Lusitaniam destinat, reliquos vero ne grauius Ciuitas commoueretur, Cornelij curæ commissos, Louanij commouere se voluit; grauiter quippe illa commota iam erat, gymnasiarchæ præsertim, tot Doctorum, Academicorumque tam repentino discessu. Quæ causa fuit, vt in Fabri, Stradæque digressu Cornelium vnum omnes peterent, autorem, vt dictitabant, tantorum motuum, atque turbarum: ijdemque, si quem Societatem odorarentur expetere, hunc Collegiorum claustris arcte concluderent. Illuxerat alter ab Epiphania Domini dies cum duodecim Socij in Lusitaniam designati, Antuerpiam contendebant. Ibi Compostellano cum Archiepiscopo, cuius omnem humanitatem toto illo experti erant itinere, secundissimo vento soluerunt, vt triduo penè portum, quem petebant, attigerint: sed mox reflante vento fœda procella in diuersa iactati, & varijs agitati casibus appulere Corunnam in Gallæcis. Hic à probo ciue perhumaniter excepti, cum ad eos visendos Oppidani concurrerent, Strada velut aduocata diuinitus concione, vsitato cœpit ardore animi, copiaque dicendi de Deo verba facere, fructu præsentissimo. Quippe eo ipso die ex auditoribus Ioannes Beira Sacerdos Ciuitatis, canonicusque, qui dein multa tulit, ac fecit in India, mundum exuens, & Christum induens ad eos, quos dixi, duodecim se adiunxit, quorum vni viribus imbecillo, ægrotoque mulam, qua vehi consueuerat, dono dedit. Hac noui comitis aucti præda, læti Corumna per Compostellam Apostoli Iacobi sacros venerati cineres, perrexere Conimbricam. Simon cum de tot fratrum cognouisset aduentu, ministros, & iumenta ad recreandos pedites, socioſque præterea domesticos, qui propius aduentantes exciperent, obuiam misit. Peruenere tredecim, eo, quem diximus aucti socio, decimotertio Kal. Maij, quanta gratulatione Collegij, quàm caris, fraterniſque complexibus, quàm varijs humanitatis, & caritatis officijs commemorare superuacaneum est. Propria hæc adultæ, & iam corroboratæ Societatis, quanto magis nascentis?

84 Præter nouem dictos Strada, Ouiedus, & Io. Aragonius in Lusitaniam abeunt.

85 Ex itinere Io. Beira adiungitur.

Faber autem cum duobus Socijs Aemiliano Loiola, cuius supra meminimus, & Lamberto Castrio Leodienſi theologiæ Baccalaureo ad xi. Kal. Febr. Coloniam rediens in itinere Leodium, Traiectum, Aquisgranum vsque adeo suis concionibus incitauit, vt ex ijs vrbibus ad eum plurimi Coloniam se venturos, vel exercitiorum causa, vel disciplinæ reciperent. Coloniæ vero Aluarum Alfonsum incolumen reperit, Canisium autem Patre defuncto profectum in patriam. Hunc igitur per literas consolatur, & consolandæ Nouercæ rationem edocet, simulque ad maturandum reditum cohortatur. Quibus ille perlectis literis, multo Fabri, quam Patriæ cupidior composita celeriter re domestica Coloniam reuolat, non sine acerbis suorum querelis, & quod paternos fundos exteris erogaret, & quod re familiari temere constituta, hospite insalutato, discederet; tum vero, quia peregrini hominis auaritia (Fabrum autem significabant) fictæ religionis specie à suis se patereturauelli. Quibus sane querelis quanquam Faber haud magnopere mouebatur, tamen consolandi magis, quam sui purgandi gratia literas ad Nouercam dedit, vt simul intelligeret, nec se pecuniarum spe ad Societatem inuitasse Canisium, nec eam Canisij fuisse pietatem, vt aut suis, aut alienis ad id illecebris indigeret, quæ ipsa potius ad religionem ceteris esset illecebra. Tres enim ille delectos iuuenes secum duxerat, quorum duo Carthusienſi, tertius nostræ familiæ nomen dedit; vt iam tum Societatis spiritus in Canisio se proderet, cuius Tyrocinium à captandis, & lucrandis animis inchoasset. Iam Faber ad maiora, & difficiliora conuersus, locata Coloniæ domo, quod primo strenue, ac fortiter instituerat, id denuo ardenter repetit: vt Archiepiscopum Hermanum in religionis sententia iam ante nutantem, sed tunc etiam ruentem cohiberet à lapsu, & in aula, atque orthodoxa fide contineret. Is absente Fabro,

86 Faber Coloniam remigrat.

87 Canisius domesticis rebus compositis cum Fabro coniungitur.

88 Faber periclitanti Coloniæ opitulatur.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Fabro, Lutheri spiritu totus afflatus aduocarat è Germania superiore Bucerum, Melanchthonem, Pistorium, Sarcerium, & id genus alia portenta, nequissimæque illius sectæ ductores, quorum pestilentissimis consilijs haustum prius ipse venenum, tota sua Diœcesi longe, lateque diffundi impia dissimulatione sinebat. Faber ergo cum perturbata vidisset omnia, & iam prope ad desperationem adducta, quod reliquum fuit, cauendum catholico populo, intactæque ab hæresi Ciuitati putauit. Non dum enim veteratores illi admiscere pestem eam passim ciuibus ausi erant. Huc suæ neruos industriæ, vigiliasque vel morte proposita confert omnes. Plurimis locis plurimas conciones habet, & lectissimos sibi vndique auditores adiungit. Dabant ei operam Doctores varij cum Academicis continenter. Aderant & ex consulibus sæpe aliqui, Procerumque corona Latini non imperita sermonis: complures item ex Clero, Canonicique, & Leodiensis Episcopus, denique ipsa robora ciuitatis, quæ doctissimis Fabri nixa præceptis velut murus quidam oppositus Luporum arcebant incursus. Ac dum contagionis pericula propulsantur, optatissimi in animis fructus sua se sponte fundebant. Ingens ad confitenda rite peccata cursus hominum erat: vt cum audiri à Fabro vis tanta non posset, adhibendus ei præterea fuerit Aluarus Alfonsus homo nouus. Eucharistiæ vero pia frequensque libatio, quæ vsurpari iam vulgo desierat, maiore in prætio præsertim à nobilibus habita. Nec defuerunt ex consulum numero qui suis cum familijs cœlestes illas dapes sacro Paschatis die de manu Fabri, Parocho non modo non repugnante, verum etiam exultante susciperent. Academicis etiam nonnullis, quos lues importata peruaserat, ereptus error, & excussa noctis caligine dies redditus. Religiosa cœnobia passim adita, & suis restituta legibus; eademque ad arma interiora sumenda contra nouos animarum prædones, Diabolique satellites incitata. His Ciuitati muniendæ præsidijs Faber intentus, simul externa iungebat. Is Bruxellas in Aulam Cæsaris ad Ecclesiæ Colonienſis Archidiaconum Ioannem Gropperum, & ad Antonium Perenottum Granuelanum, qui demum Cardinalis fuit, tum Atrebatensem Episcopum, strenuos religionis Catholicæ defensores, acres literas dedit, quibus insidiosas Hæreticorum artes, fallacesque dolos aperiebat, orabatque serio, vt Cæsarem admonerent; & Colonienſis Ecclesiæ causam, quam conscelerata hæreticorum vis sub ouina pelle conaretur euertere, omni ardore defenderent; viderentque vt per Cæsaris iussa Bucerus, & Melanchton, ceterique tenebrarum principes, qui specioso Reformationis vocabulo, non modo iam conniuente, verum etiam ipso vrgente Pastore, cuncta turbarent, confestim è Colonienſis Ecclesiæ finibus pellerentur. Nam quod longe deterrimum erat, ausos etiam eos esse impudentissime reformationem illam suam, quo plus haberet autoritatis, ac fidei, ficto Cæsaris nomine, Gropperique, & virorum clarissimorum confirmare Iudicijs: quasi verò satis ipsi non essent impij, nisi pios etiam viros in eiusdem societatem sceleris, & impietatis accerserent. Dum responsum expectat, & eminus pugnam parat, cominus etiam lacessit hostem, Bucerum, & Melanchtonem, & hos nouos Magistros, qui se germanos Euangelij profitebantur interpretes prouocat ad certamen, in omnique congressu manifestissimis argumentis, atque rationibus eorum confutat insanias tanta eruditione, ac varietate doctrinæ, tanta ingenij fama, atque admiratione virtutis, vt qui sibi aliquid esse videbantur, nihil præ illo se esse sentirent, nec tamen vt idem saperent, assentirent. Quippe inflatas opinione sui mentes, vt est inimica superbiæ veritas, altissima nox tenebat, ne lucis dulcedine, quam pene manu prehenderant, fruerentur. Quanquam accedebat peruicacia obstinatissimæ voluntatis ex insanæ libertatis amore, & putridæ carnis obsequio, vt apertis oculis non liberet aspicere, quod pigeret amplecti. Victa pertinacia non est, sed repressa audacia: vt intra Coloniam debacchari suo arbitratu præsente Fabro non posset: quin & Præsulis impudentiæ, ne fines transiret omnes iniecti fræni: vt merito qui recte sentirent, asserent, nisi Fabri vigiliæ interuenissent, perituram funditus fuisse Coloniam. Nimirum diuina vir ille pius iungebat humanis, & contentiones suas flagrantibus precibus admiscebat. Abdebat se in sacellum vndique circunseptum ad B. Virginis Vrsulæ, quam auream Cameram vulgus appellat, sanctarum Virginum cineribus, ossibusque decorum. Hic mente, & corpore stratus humi, multo cum imbre lacrymarm in conspectu Dei suam animam effundebat, causamque religionis tanto commendabat ardentius, quanto vehe-

89 Rem Catholicam etiam per literas Faber tuetur.

90 Prouocat ad certamen Hæreticorum primos.

vehementius laborabat. Hic sacris operabatur assidue, hic rerum diuinarum notitias plurimas, & magnas accipiebat: quibus, quo mens eius acrior, & vegetior euadebat in dies, eo pericula cuncta robustius, & peruersorum hominum calumnias contemnebat. Vnus ipse pauperculus, humillimusque peregrinus, & hospes terrori erat robustissimis, & superbissimis aduersarijs. Nec Coloniæ modo clamoribus suis, assiduisque vociferationibus lupos terrebat hiantes, sed Ciuitates etiam longe positas per Epistolas admonebat, rabidas cauerent feras Christi imminentes ouili; simulque eas, & agnoscendi pariter, & declinandi rationem, viamque tradebat. Qua vero ipse potissimum in curandis eo infectis veneno mentibus norma se regeret ex epistola ad Lainium plena prudentiæ apparet: cuius exemplar ex Hispano, quam fidelissime redditum, huc adscribam.

Gratia, & pax Redemptoris nostri sit semper in cordibus nostris.

91 Fabri ad Lainium de modo recte curandi Hæreticos Epistola plena sapientiæ.

Quod à me sæpius per literas postulasti, vt vias aliquas ijs traderem, qui velint inter Hæreticos alienæ prodesse saluti, nec suæ tamen obesse, iustis ego de causis non dum respondi, tùm quia non dum satis ad cogitandum spatij datum est, tùm quia à rebus domesticis nulla quies. Accedit etiam, quod ex imbecillitate præterita minus adhuc est firma manus, vt ea ad scribendum commode vti queam: & quod caput est, nihil in mentem venit, quod ad rem faciat. Scribam igitur ea duntaxat, quæ in buccam veniunt. Ac primum quidem ijs, qui prodesse velint huius ætatis Hæreticis, videndum est, vt magna aduersus eos caritate præstent, eosque vere diligant, pulsis ex animo cogitationibus illis, quæ quoquomodo illorum apud nos existimationem minuant. Proximum est vt eorum nobis animos, voluntatesque captemus, sic vt ij vicissim nos ament, & de nobis optime sentiant. Id facile consequemur, si eos comiter alloquamur; & in familiari sermone de ijs rebus duntaxat agamus, de quibus inter vtrosque conueniat, omni altercatione sublata; vbi pars videlicet altera, alteram videatur abijcere, vel deprimere. Agendum quippe ijs de rebus est prius, quæ voluntates conglutinent, atque coniungant, quàm de ijs, vbi sententiarum inter se pugnantium dissimilitudo nascatur. Quoniam autem hæc Lutheranorum secta filiorum est subtractionis in perditionem; & prius in eis recte agendi pietas, quam recta fides extinguitur, faciendus est gradus ab ijs, quæ pertinent ad recte sentiendum secundum affectum, ad ea, quæ faciunt ad recte credendum, secus vtique ac olim in Ecclesiæ nascentis exordio, cum primum homines conuertebantur ad fidem: quo sane tempore fide primum, quæ est ex auditu, mentes erant imbuendæ mortalium, & ab erroribus reuocandæ deinde sensim deducendæ ad recte sentiendum de moribus, operibusque susceptæ fidei consentaneis. Si quem igitur suscipiamus curandum, qui non modo prauitatis erroribus, verum etiam perditis moribus sit imbutus, omni insinuatione vtendum erit, vt eum auocemus à vitijs, prius quam verbum vllum de prauis eius opinionibus faciamus. Ac mihi quidem vsu venit aliquando, vt ad me Sacerdos accederet rogans, atque obsecrans, vt suas opiniones de Sacerdotum coniugio sane falsas, si qua esset, ratione conuellerem. Ego vero, cum familiariter in eius me sermonem insinuassem, dedissemque, ille mihi se totum aperuit: deprehendi eum vitam agere in morte peccati, multos iam annos meretricijs amoribus irretitum: perfeci tamen, disputationis pugna remota, vt vita priore damnata ad frugem sua voluntate rediret. Is simul à peccando disceſſit, Deoque adiuuante, muliercula tandem caruit continuò sua sponte nulla illata catholicæ doctrinæ mentione conciderunt errores omnes; vt qui ex inquinatæ illius vitæ sordibus, & ortum habuerant, & progressus. Quoniam autem in ceteris Lutheranorum erroribus, is est ferme communis, vt humanas actiones, ac facta suis meritis spolient, contemptisque recte factis omnia in fide reponant; idcirco faciendum nobis est, vt in eorum congressibus, atque colloquijs ab operibus, ac recte factis progrediamur ad fidem ijs perpetuo sermonibus inferendis, quibus eorum ad amorem, ac studium excitentur. Vt, cum negat hæreticus Ecclesiæ licere proposita capitalis peccati pœna, quemquam alligare psalmodiæ, vel Lithurgiæ, tum isti adhibenda est cohortatio peracris, quà cùm ad orationis, ac missæ, tum ad alia huiusmodi incitetur officia: quoniam iste ab audiendi recte sacri, psallendiue pietate certis, statutisque temporibus prius excidit, quam à fide. Obseruan-

92 Necessaria primum caritas.

93 Tum conciliatio beneuolentiæ.

94 Dein reuocandi prius ad viram bonam.

95 Ostendenda bonorum operum merita.

Universidad de Deusto
Biblioteca

seruandum est autem sane diligenter id, in quo Lutheranorum duces, ministrique niti solent, cum aduersus Ecclesiæ præcepta, sanctionesque sanctorum Patrum suos tuentur errores: id autem est nimia imbecillitas virium ad obtemperandum, ac tolerandum aliquid propter Deum; ita vt eis Ecclesiæ leges, atque præcepta supra vires, minimeque ferenda videantur. Quo circa ad istos erigendos, & animandos plena spiritu cohortatione opus est, vt in spem redeant, & confidere incipiant fore, vt & ipsi queant non modo quicquid imperatur, verum etiam longe maiora Deo adiuuante præstare. Atque hic ego sic existimo, si qui efficacitate doctrinæ, aut ardore spiritus persuadere Luthero posset, vt excussis ex animo prauis suis opinionibus, & recepto Religionis ornatu se se alacri quadam parendi voluntate ad ea, quæ imperantur, explenda, & facienda conuerteret, fore, vt eo ipso nulla adhibita concertatione hæreticus esse desineret. Quanquam istuc quidem maiorem quandam vim spiritus, copiamque desiderat, & multo igne diuino opus esset, vt ad hanc ille summissionem animi, ac tolerantiam, consimilesque virtutes, quas tanta hominis mutatio postulat, perueniret. Quod quoniam sine præcipua quadam Dei ope perditis in hominibus, & iam prorsus euersis fieri nullo pacto potest, iccirco perexigua spes est etiam, ac pene nulla reducendi id hæreticorum genus ad sanam mentem. Quisquis autem nullis alijs sermonibus, atque colloquijs nisi de instituenda recte vita, de virtutum pulchritudine, de orationis studio, de supremo vitæ die, de æternitate gehennæ, deque alijs huiusmodi rebus, quæ vel ad emendandam Ethnicorum vitam pertinent, cum hæreticis congrederetur; næ ille multo magis eorum animis, ac saluti consuleret, quàm si eos autoritatum vi, & rationum copia conaretur obruere. Denique, summatim vt dicam, id hominum genus cohortationibus, & oppurtunis monitis eget ad componendos mores suos, & ad suscipiendum metum pariter, & amorem Dei, amoremque benefactorum: vt hac veluti medicina suis illi imbecillitatibus medeantur, fastidioque rerum diuinarum, & euagationibus mentis innumeris, quibus inter cetera mala, morbosque laborant: quæ non continuo mentis apicem, intelligentiamque, sed prius pedes, manusque, cum animi, tùm corporis petunt. Iesus Christus Redemptor vniuersorum diuino suo spiritu eorum feriat, leniatque præcordia, qui videt verbum suum in chartis scriptum nequaquam esse ad permouendas hominum mentes satis. Non dilatabo orationem meam, tantum rogabo, animum vt spectes meum obsequendi cupidum optimo tuæ mentis studio, quo adductus hoc me rogasti. Cum plus otij nactus ero, plura forsitan in hanc sententiam: quanquam haud scio, an hùc etiam reuocari possint omnia.

96 Addendus animus desperantibus.

97 Lutherus ipse, si persuaderetur, vt recte vellet viuere, sua sponte etiam recte sentiret.

98 Vtilior apud Hæreticorum oratio apta ad mores formandos, quam subtilis disputatio.

His prudentiæ præsidijs & si Germaniam Faber pro derelicta, ac prope deposita iam habebat, eam tamen vt curaret, recrearetque plurimum lobarabat: & sanè per eum vel maxime stetit nutans iam Coloniæ religio: eodemque impulsore, & autore viri Principes excitabantur ad spem totius restituendæ Germaniæ. Quam cum in Lusitaniam migraturus Ignatij iussu relinqueret, quanto cum illius incommodo, damnoque reliquerit, grauissimis ad eundem Ignatium literis testatus est Iaius. Conijciebat acutissime morborum naturas ad eam curandam, iuuandamque nationem; & Hæreticorum tenebat artes, atque fallacias; aperiebat fraudes, redarguebat insidias. Obseruabat eos, qui ab Ecclesia desciscunt consueuisse primum in ijs officijs, muneribusque torpere, quæ sunt secundum gratias Dei, & differentes eius donationes, ac proinde parui-pendere, in minimisque ducere quicquid non suo ipsi iudicio, ductuque repererint. Ita fieri vt suæ fidei, suæque spei rationes, causasque requirant, omnia in dubium incertumque reuocantes; istoque modo effundant quicquid in eis à Spiritu sancto infusum est muneris, atque doni, & veram fidem, quæ Fide catholica, & sanctorum Patrum autoritate nitebatur, abijciant. Quibus Dei donis effusis, tum demum suum quemque dogma procudere; & ex suo sensu iudicioque sibi fidem fingere. Conquirere enim singulos per se ipsos rationes, atque argumenta complura, eaque item per se discutere, atque expendere, scrutari curiose locos diuinorum codicum, & eorum enudare sententias, vt propriam, priuatamque fidem, hoc est omnem errorum prauitatem, fecemque colligant. Eodem modo vbi quempiam ad sua dogmata, opinionesque pellicerent, ante omnia dare operam, vt eum diuino fidei lumine, ac donis cælestibus spolient. Quippe ab eo tanquam principium, & fundamentum hoc primum astute poscere, vt omnem animi

99 Origo hæresis in plerisq; contemptus gratiarum Dei, & iudicij sui fiducia.

100 Fraus Hæreticorum in simplicibus decipiendis.

animi affectum, perturbationemque (sic enim impij interpretantur Catholicæ fidei constantiam) tantisper exuat: & se quadam in æquitate constituat. Quid est autem affectum animi ad eorum normam, regulamque deponere, nisi fidem Catholicam ponere, atque abijcere? simplicitatem exuere, deserere humilitatem deditæ, captiuæque iam mentis in obsequium sanctæ fidei? Qua ex captiuitate simul ac isti quempiam abduxerint, tum ab eo insuper petunt, vt ex sacris literis, oraculisque, & inuentis (quamuis hebes & imperitus sit) ab sese rationibus fidem quærat, nullo adhibito iudice præter se. Vbi vero in eum iam locum quispiam venit, vt veram, Catholicamque fidem perdere, vel perdidisse se sentiat, tum suadet etiam atq; etiam ad maiorem scilicet Dei, quem tentant, iniuriam, & suas fraudes speciosius obtegendas, fidem à Deo poscat, & vim rectè iudicandi de diuinis oraculis, expendendique sapienter pondera, ac momenta rationum: cum fides sit munus Dei, nec omnibus impertiatur. Atque in hunc modum miseri isti falluntur, & fallunt, errantes, vt Paulus ait, & in errorem mittentes. Quanquam autem in pertractandis Hæreticorum mentibus leniſſimus Faber erat, & tanta in eos caritate, quantam supra meminimus, tenebatur; tamen vt olim B. Antonius, & eos, & eorum omnia sic abhorrenda pijs, Catholicisque censebat; vt ne tum quidem audiendos esse diceret, cum recta præciperent: negaretque Diuinæ satis Maiestati gratum, vt eorum ad nutum, voluntatemque, vel institueretur aliquid in Ecclesia boni, vel meliorem ad formam reuocaretur. Vt enim multa vera interdum Dæmones, non tamen veritatis ex spiritu confitentur; sic illos, & si multa interdum bona, & salutaria præcipiant; ea tamen, quoniam non bono præcipiuntur spiritu, minime grata, & accepta esse Deo. Hæc erat Fabro agendi ratio cum Hæreticis; atque hæc ad eos noscendos, atque sanandos præcepta tradebat. Aderant Coloniæ de Societate iam sex pijs omnes intenti curis, nec Proximorum fructu pertenui. Vacabant studijs suis pari contentione, ac progressione discendi; & vnà cum Fabro in domicilio conducto aliena misericordia victitabant Carthusiensium præsertim Patrum, geminæque Matronæ. Nihil autem tam Faber spectabat, quam vt in Germania stabilem aliquam Societati domum, fundatamque relinqueret. Ideoque Petrus Canisius, tota iam Colonia notissimus de comparandis ædibus, vnde Collegij duceretur initium, agere cœperat. Et res iam bellissime procedebat, adiuuante Carthusiæ Priore Gherardo Hammontano, cum per Ignatij literas iubetur Faber in Lusitaniam, postulante rursus Rege, & nutu accedente Pontificis, se conferre: qui ne tantillum ab ea, quam tanti faceret, obedientia discederet, discedendum protinus, quamuis re infecta, decreuit. Sed in ipso discessus articulo è duodecim illis, quos Louanio Conimbricam miserat, quinque à Simone Rodericio, seu valetudinis causa, cui peregrinum cælum oberat; seu quia Lusitani Proceres iniquo ferebant animo Collegium Conimbricense pro Lusitanis, & Indis erectum ab exteris occupari, in Belgium remittuntur. Ex his Faber vnum, & alterum Danielem Donderamundam, & Iacobum Lhostium confirmatis iam viribus Romam misit. Tres reliquos, Kesselium, Poghium, & Fabrum Hallium spe futuri Collegij remanere Coloniæ cum superioribus iussit, quibus omnibus Kesselius ipse præesset, vti præfuit tanto cum rerum successu, vt remissus adeo mature plane diuinitus videatur. Et quanquam hoc tempore alia siue studiorum rationibus, siue sanctitati domesticæ, tam perditis Coloniæ rebus loca opportuna magis offerebantur, Faber tamen affirmabat interiore quadam animi permotione commonitus saluo se officio non posse, subsidia illa, quæ Deus mitteret, quæque spem optatæ messis afferrent, inde dimittere. Optabat autem ijs in locis, non modo exiguas illas copias, quæ de Societate remanserant, sed Societatem ipsam pene adesse dimidiam, quæ precationum gemitibus, lacrymisque perennibus diuinas leniret iras, & Nationi illi placaret. Nec spe frustratus est sua. Hoc quippe iacto semine haud ita multo post, & erecta, ac confirmata, quæ pene iacebat in Germania religio, & plurimis in ea locis amplificata, & propagata Societas est. His editis vtcunque principijs, recedit Colonia Faber quarto Idus Iulij consalutatis amicis, sua digressione mœstissimis, præsertim Carthusiæ Patribus. Quos adeo sibi, Societatique conciliarat, vt præter alias suæ beneuolentiæ, caritatisque significationes, frequenti conuentu decreuerint, inter suum & nostrum ordinem peculiaris amicitiæ fœdera sancienda, thesaurosque suos interiores omnes, & bona omnia spiritualia communicanda nobiscum, id quod summa ab ijs consensione concessum, publi-

101 Quam censeret Faber ab Hæreticis abhorrendum. 2. Tim. 3.

102 Coloniæ iam de Societate agebant sex.

103 Faber iterum iubetur in Lusitaniam proficisci.

104 Redeunt è Lusitania quinq; ex quibus Leonardus Kesselius Societ. præficitur: & Iacobus Lhostius Romam mittitur.

105 Faber Colonien sium perstudiosus.

106 Carthusiani Patres ita à Fabro conciliati, vt peculiarè cum Societate germanitatē instituerint.

Universidad de Deusto
Biblioteca

publicis etiam literis, ac diplomatis testatum, & consignatum esse voluerunt. Placet autem Petri de Sardis maioris Carthusiæ Prioris, & Generalis eorum Patrum conuentus ad B. Ignatium literas, hic subijcere, quo testatior sit eius Ordinis in nostrum Ordinem beneuolentia, præclarumque illius de prima nostra Societate iudicium agnosci queat.

107 Literæ Prioris Maioris Carthusiæ ad Societatē.

Frater Petrus humilis Prior Maioris Carthusiæ, ceterique definitores Capituli generalis Ordinis Carthusiensis. Reuerendo in Christo Patri, ac deuotis Viris, dominis Ignatio Præposito, suisque fratribus nouæ Societatis nominis IESV, vbilibet locorum constitutis, salutem, quam præparauit Deus, diligentibus se. Audita fama odorifera, Fratres in Domino dilectissimi de vestra exemplari conuersatione, salutari doctrina, & voluntaria paupertate, ceterisque virtutibus, quibus in tenebris nostri deplorandi seculi refulgentes perhibemini homines in via perditionis errantes ad arctam viam salutis reuocare, vacillantes stabilire, stantesque ad proficiendum in virtutibus stimulare, & magnum in Domino Ecclesiæ Catholicæ fructum afferre, gauisi sumus in Domino, gratias illi agentes, quod in tanta desolatæ Ecclesiæ suæ calamitate, qua premimur excitare dignatus est, & mittere nouos operarios in vineam suam recordatus misericordiæ suæ. In quo quidem sancto opere cupientes vobis pro nostro modulo cooperari, fraternitatem vestram obsecramus per caritatem eius, qui pro nobis non dubitauit animam suam ponere, ne in vacuum gratiam Dei recipiatis: sed in sancto proposito perseuerantes in omnibus exhibeatis vos, sicut Dei Ministros, in multa patientia, non deficientes inter labores, pericula, & persecutiones, quæ omnibus pie viuere volentibus occurrere solent: tempore enim suo metetis non deficientes. Et nos, Fratres, si quid poterimus apud Dominum, diuinis sacrificijs, orationibus, abstinentijs, ceterisque pijs exercitijs, quorum omnium vobis, & successoribus vestris in vita pariter, & post morrem singularem concedimus participationem, vestris pijs conatibus libenter cooperabimur in Domino, postulantes vt nos vicissim in orationum, & bonorum participatione commendatos suscipere dignemini. Datis Carthusiæ sub sigillo nostro: Anno Domini 1544. feria quinta post Dominicam, Cantate, Sedente nostro Capitulo Generali.

108 Discedit Faber Colonia.

His igitur Faber Patribus pusillum Societatis gregem, quem relinquebat nouo fœderis, & coniunctionis iure commendat. Ipsum vero gregem ad constantiam, & mutuam caritatem, ad omnemque perfectionem virtutis inflammat: hortaturque tutelares præcipue cælites implorare condiscant, eos præsertim, quorum corpora Coloniæ solum, terramque cohonestarent; Tres, inquam, sanctos Magos, & vndena Virginum millia, Societatemque sancti Gereonis, illius Ecclesiæ decora, & patrocinia: quorum nixi tutela, rem Ecclesiæ cum animarum causa coniunctam constanter gererent, ardua hon refugerent, nec aduersariorum ora formidarent. Denique singulos arcte complexus, illic sui pignora reliquit amoris, vnde nunquam rediturus abiret, secum auehens animo quidem Germaniæ viscera, qui suam sæpe animam pro ea tuenda, ac defendenda tradiderat; Corpora autem præclara sex Craniorum munera ex eo, quem prædixi, Virginum comitatu, quæ sua sponte varia Cœnobiorum liberalitas, ex suis deprompta Thesauris pro eximia in hominem obseruantia, pietateque detulerat. Louanium cum venisset,

109 Louanium venit inde Veras nauigat secundo vento concesso diuinitus.

Cornelium Vishauæum Veras vsque comitem habuit. Ea est Lusitanarum nauium statio, & maritimo aditur itinere, tridui ferme Louanio distans. Vix hinc ambo soluerant, cum nauim defecerat ventus, & remiges dabant manus vano labore iam fracti. Qui cum Fabrum, & Cornelium inter se colloquentes, & mussitantes aspicerent, stomachum in eos cœperunt erumpere, & lingua increpare vernacula. Quid vos inter vos ita garritis? cur non orando fatagitis, vt ventus secundus aspiret, quo destituti nunquam Veras hac nocte tenebimus? Faber cum quid illi in se iactarent Flandro ex Cornelio cognosset, reprehensionem placide ferens, Recte monent, inquit, Conuertamus nos ad preces. Vix eas inchoauerant, vix Dei clementiam primis precibus implorauerant, cum optatus ventus exoritur, & duas intra horas ludibundis pariter, & admirabundis Vectoribus Veras appellunt, humilitatis ne potius ope, an orationis ardore non facile dixerim.

110 Claudij Iaij res in superiore Germania.

In superiore vero Germania biennium, & eo amplius Iaius egerat, & eam sibi celebritatem nominis compararat animorum commodis procurandis, vt singularem eius virtutem, eximiamque doctrinam in tanta præsertim Hæreticorum colluuione plerique Germaniæ sibi Præsules certatim expeterent. Vicit Competitores suos Otho Truchses, iam Augu-

Augustanus Antistes, is, qui postea Sanctæ Romanæ Ecclesiæ creatus est Cardinalis, Vir & autoritate in Romana Curia præstans, & apud Pontificem gratia; vnde & victor euasit: quamuis & opimis stipendijs, & ordinariæ honore cathedræ, atque omni officiorum genere, postremo etiam datis ad Vrbem literis Academia Ingolstadiana retinere Iaium tentauerit. Multa quin etiam abeunti ad viaticum Ciuitas obtulit, sed qua liberalitate oblata sunt, eadem sunt reiecta constantia. Ex itinere Aistitensis Episcopus intercepit, deque Augustani, qui tum forte Spirensi Synodo intererat voluntate, ad duos habuit menses, ingenti cum suo, atque suorum commodo: Absoluto conuentu honesto cum comitatu grassatorum metu dimisit, Equo insuper Dilingam vsque vel inuitissimum vehi iussum, & subsidia itineris recusantem. Dilingam vbi peruenit, magnam subito spem concepit Catholicæ rei cum apud Clerum, tum apud populum subleuandæ eo maxime, quod reperit in Othone Episcopo mirificum, & eximium Deo placendi studium, & se, suosque ad meliora prouehendi: vt maius optare in animarum Pastore vix posses. Is olim Fabro instituente, meditationes Societatis expertus, ijs iterum percoli, & veluti rudis voluit erudiri discipulus; vt tanto vberius pastorali è Cathedra sibi creditam doceret plebem, quanto plus ipse priuata in schola cælestis sapientiæ hausisset. Sed dum in subleuanda pro virili Germania euigilant Iaij curæ, de Fabri discessu ex Lhostio, & Dondemunda, qui Romam Dilinga transibant, non sine suo dolore cognoscit. Hisce igitur dat literas ad Ignatium, vt quanta cum Germaniæ labe, bonorumque desiderio Faber abscesserit, certior fiat. Cuius vel nomen ipsum in vtraque Germania Catholicos erigebat, & ad vtriusque reparandæ spem, viros etiam Principes excitabat. Eodemque autore lectissimi quique conuolabant ad Christum, & Societatis instituta petebant. Hoc ad Ignatium Iaij de Fabro iudicium. Cuius collegæ desiderium eo molestius ferre debuit, quod eo absente haud ipse leuibus oneratus est curis. Non enim diu Dilingæ consederat, cum Salisburgum Archiepiscopo flagitante Ducis Bauariæ fratre, proficiscendum fuit. Conuocabatur in eo Oppido Prouinciale Concilium, cui & interesse Augustanum, & Aistetensem Episcopos oportebat. Ergo & Iaius illuc suam dicturus in omni consultatione sententiam, expetebatur. Quoniam autem proximo Spirensi conuentu de concilianda opinionum inter Catholicos, Sectariosque concordia disputatum erat, & res erat in proximum Vormatiæ prorogata conuentum, quærebatur potissimum, quid nam ea ipsa de re respondendum Cæsari videretur. Hic Iaius quæstionem lubricam, & difficilem odoratus negat primum consentaneum esse rationi, vt quem Romanus Pontifex in Germaniam destinasset, is eius iniussu ad id concilium accederet. Deinde docet sibi non licere suam in controuersijs de Religione sententiam, quas Romanæ Sedis arbitrio dijudicari oporteret, palam dicere. Rogat igitur Archiepiscopum, suum excusset accessum. Quem ille sic excusauit, vt tamen sese Salisburgi, quoniam ad Vrbem scribere per tempus non licuit, tota illa Synodo contineret. Rogatusque Iaius ab Episcopis consultoribus, priuatim saltem suam sententiam diceret, morem gessit: itaque quæcunque in disceptationem cassura videbantur, ea cum Iaio communicata sunt prius. Ac dum Synodus vniuersa coiret, in mentem venit, duo potissimum, quo controuersiæ omnes reuocari videbantur stylo persequi, pluribusque differere. Quorum erat vnum, nulla ratione debere Præsules, & Episcopos ferre, vt in populari, laicoque conuentu de religione quicquam agitaretur, aut decerneretur. Alterum Protestantes, & si cum Catholicis in omni doctrina consentiant, nolint autem Romano subesse Pontifici, nihilo minus pro Schismaticis, hæreticisque ducendos. Quæ cum Iaius non in aliorum vsum, sed sibi ipsi, quò consulentibus haberet in promptu, quid responderet velut in commentarios retulisset, simulque in re tam graui progredi pedetentim, cauteque cœpisset, Præsul ea cognita diligentia, describendum sibi elucubrationis illius popposcit exemplum, responditque benigne Iaio, nec suo, nec suorum Episcoporum nomine quicquam iniussu Romani Pontificis de Religione in conuentibus ciuilibus actum iri. Atque hæc totius Synodi clausula fuit. Cui primus ipse Salisburgensis Archiepiscopus, deinde Augustanus, & Aistetensis, ceterique deinceps Episcopi subscripserunt: & Augustanus quidem amittere se denos Episcopatus, & patrimonium, & vitam malle, quam vt vlla in disceptatione cum Lutheri sectatoribus consentiret, asseruit; nec dubitauit eorum se technis, fraudibusque constanter opponere. Quæ cum ex voluntate fluere omnia, & Salisburgensem

111 Iaij de Fabro iudicium.

112 Perutilis Iaij opera in Salisburgensi consilio.

Universidad de Deusto
Biblioteca

genſem Antiſtitem, cuius magna erat autoritas, ac poteſtas, adeo contra Proteſtantes obfirmaſſe animum Iaius cerneret, vt nihil vllà in re dementiſſimæ illorum temeritati concederet, lætus, & alacer ad ſingulares animarum prædas Dilingam redijt, recuſatis vbique muneribus, quæ pia Præſulis liberalitas offerebat. Sed diebus non ita multis interpoſitis Vormatiam ab Antiſtite Auguſtano, qui propter Synodum eo præcurrerat, & rem Catholicam peſſimo loco offenderat, euocatur. Accitum hortatur, ad Vrbem ſcribat de Oecumenico conuocando Concilio, ne totius Germaniæ defectionem, & impendentes ruinas breui cogatur aſpicere. Quanquam autem Salisburgenſis Epiſcopus, alijque paſtores, quibus cum Iaius egerat, meliora ſperabant; nec concedendum Hæreticorum poſtulationi putabant, vt Concilium ſingularis Nationis conuocarent; Iaius tamen monendum Ignatium per literas, quo res eſſent loco, quaue ratione malis inſtantibus occurri poſſet, exiſtimauit, à quo deinde Pontifex Maximus de rebus ſingulis certior factus, opportuna Chriſti gregi præſidia pro ſua prudentia compararet. Sed quoniam Vormatienſe Concilium altercationibus inutilibus magis, quam ſalutaribus decretis intentum, diuturnius fore videbatur; Iaius interim ſuo muneri nunquam defuit: ſed ſingulis adeundis Epiſcopis, & ad defenſionem religionis animandis, confirmandiſque, Catholicorum partes ſtudioſe fouit, publicaſque ad ea priuata Concilia conciones addidit. In eadem Germania Paſſauij, totaque illa Diœceſi perampla Bobadilla autore multa quoque pie, & è re diuina conſtituta ſunt. Nam qua & ipſe apud omnes autoritate valebat, plurimum eius opera vtebatur Antiſtes. Qui Spiram ad Synodum profecturus Bobadillam ſibi comitem animo deſignauerat, cuius literis, atque conſilio in agitandis rei Catholicæ cauſis ſubleuarentur Epiſcopi. Bobadilla tamen eodem, quo Iaius ſpiritu, Præſuli non geſſit morem, negans id ſine Pontificis Maximi autoritate, aut eorum, qui ab eò iubendi poteſtatem haberent, vlla ſibi ratione licere. Itaque illo abeunte, reſtitit ipſe Paſſauij, proſpiciendis, vt inſtituerat, commodis animorum. Hic præter cetera cum laude geſta, complures in carcerem Sacerdotes ſacrilegis nuptijs, hæreſibuſque coniectos, frequenti collocutione permouit, vt praua dogmata publice eiurati reijcerent, & digna ſcelerum immanitate ſupplicia in arctis luenda Cœnobijs ſibi vltro depoſcerent. Sed qui Paſſauium Spiræ gratia deſerere haud expectato Pontificis nutu, non erat auſus, is ad vocem Alexandri Farneſij Cardinalis, apud Cæſarem tum Legati, Spiræque verſantis, eo confeſtim accurrit. Res Ferdinando Romanorum Regi, Curiæque Proceribus grata admodum, nec frugifera minus, nauiter animis à Bobadilla defenſis, & re Catholica tum Dei verbo, tum ſaluberrimis ſuſtentata conſilijs. Eo dimiſſo conuentu, cum certatim à Viris Principibus in ſuis expeteretur imperijs, atque Prouincijs, is Paſſauienſem Epiſcopum, qui maxime vrgebat, ex omnibus ſequi maluit: cuius ex Diœceſi Viennam paulo poſt, quo ſe Rex contulerat, accerſitur. Vbi præter concionum labores, curauit etiam Paſtorum, Doctorumque mores ad veterem Eccleſiæ diſciplinam Regia autoritate fingendos; rogatuſque perſæpe de rebus fidei grauiſſimis ab Rege ſententiam, eadem ſemper libertate reſpondit. Quanquam autem conformationem illam in Clero morum, cum qua populi ſalutem coniunctam cerneret, exoptabat: nihil tamen de ſua vnquam aduerſus omnes Antiſtites obſeruantia, pietateque remiſit: quin eorum ſemper exiſtimationem, ac dignitatem tum publice, tum priuatim, & apud Dynaſtas, & apud populos tuebatur. Eaque de cauſa cum initio Paſſauij Regis literas accepiſſet, quibus ſuam de inſpiciendis Auſtriæ Cœnobijs voluntatem ſignificabat, libere ad eum reſcripſit, caueret prorſus, ne quid in ea re ſine Præſulum autoritate tentaret, ne videlicet Monachorum diſciplina vulgo deſpectui, & imperitiſſimo cuique ludibrio eſſet. Poſtea vero cum ad Vormatiæ conuentum ab eodem Rege velut Doctor vnus inuitaretur è ſuis, is Sedis Apoſtolicæ autoritatem non dubitauit opponere, ſine qua ſibi non liceret ijs ſe cœtibus admiſcere, cum mox tamen ad vnius Apoſtolici Nuntij nutum eo repente cucurrerit; quanto rei Chriſtianæ bono poſterius indicabitur. Perſequebatur ſua Lutetiæ ſtudia Paulo de Achille Moderatore Societas, non literarum modo verum etiam pietatis, ac ſanctitatis. Multos enim Paulus ad ſanctimoniam ſuo incitauit exemplo. In ijs nobilem concionatorem Auguſtinianum Theologiæ Baccalaureum; Sorbonicum, qui nouæ huius Societatis fama permotus, cum pijs mentem contempla-

113 Vormatiam Iaius aduocatur.

114 Bobadillæ ſtudia pro Religione Paſſauij.

115 Adit Spiram.

116 Tum Viennam.

117 Deinde Vormatiam.

118 Res Societatis In Galliam.

templationibus exercuiſſet, alios repente mores induit, aliud vitæ inchoauit exordium. Quem honeſtus Canonicus imitatus, natione Sabaudus, & luculento Sacerdotio diues, ex eadem ſpiritus officina ad ſocios tranſijt. Verum anno circiter medio cogitur ſecundo Societas emigrare Lutetia, non quod inde natio exigeretur Hiſpana, aut ad id Regio, vt antea, compelleretur edicto; ſed quod conſilij eſſet in tanto armorum ſtrepitu declinare tumultum. Cum enim Rex Franciſcus inaudiſſet Cæſarem inopinato in ſuum Regnum ingenti cum exercitu per Germaniam traieciſſe, & munitiſſima quæque loca partim obſidione, partim irruptione cepiſſe; veritus ne ſi ſerius cohiberetur à Gallis, in ipſa Galliæ viſcera penetraret, ſtatuit ipſemet, Lutetia relicta Cæſaris copijs feſtinanter occurrere. Sed quoniam, vt belli tempore vſu venit, abſente Rege quidam Pariſijs extitit rumor, Cæſarem haud ita longe ab Vrbe diſtare, oppreſſurum vtique ciues omnes, nudos ab armis, præſidio deſtitutos; tantus Pariſienſibus iniectus eſt terror, vt nobiliſſimus, ac ditiſſimus quiſque vnà cum familia alio ſeſe nimia celeritate proriperet. Hanc tantam populi trepidationem, qui ſedaret cum eſſet nemo, eas videlicet partes Pariſienſis Academia ſibi vltro depoposcit, & è ſuo numero (is erat numerus ad ſeptem millia) conſtituto duce, forti animo decreuit, Cæſarem ab Vrbe arcere, tutoſque ciues ab obſidione præſtare. Societas ergo ſublato pacis otio, quo literarum alitur diſciplina, & obſidionis premente metu, ſanioribus vſa conſilijs, loco ceſſit, ac ſe Lugdunum tranſtulit. Verum poſtea Crepinij (id Oppidum in Sueſſionibus eſt) pace inter Regem, & Cæſarem conſtituta, decimo quarto Kal. Octobr. cum rumor ille euanuiſſet, par ſociorum Lutetiam redijt, & præcipitante anno Societas etiam reliqua: cui Ioannes à Prato Turonenſis adiungitur, Vir ſane pius. Qui cum de ineunda Societate ſcriberet ad Ignatium, trium ſponſione votorum ſeſe Deo in exarandis literis obligauit. Acceſſit hic ad Emmanuelis Mionæ vicem hominis natu iam grandis; ad quem ſupra de ſuſcipiendis exercitationibus ſpiritus literas Ignatij protulimus. Quippe certum iam Societatem ſequi Mionam, cum in obſidionis diſcrimine ægrotaret Paulus Mediolanum deduxit, vbi à Clericis Regularibus ſancti Pauli Decollati, qui Barnabitæ vulgo nominantur, exceptus ſane quam amanter, curatuſque, & priſtinæ valetudini redditus eſt: & ab his caritatis initijs inter eorum, & noſtrum ordinem beneuolentiæ profecta coniunctio. Hæc de Gallia perpauca, iam de Hiſpania paulo plura. Nam Barcinonem tandem Araozius, vti ſupra demonſtrauimus) poſt quam vnà cum Socijs in inſulam Corſicam fuerat tempeſtate delatus, Ianuario menſe, ſumma ciuium gratulatione, peruenit. Apud eos, quanquam in Luſitaniam Ignatij iuſſu properabat, plurimos tamen coactus eſt dies, toto illo agro Hybernis imbribus exundante ſubſiſtere. Breuis hæc mora, & Proregis fauente pietate, & Conſiliarijs eius obſecundantibus, ſeges fuit vberrimæ meſſis. Erat autem Prorex Aquilaris Marchio, Franciſco Borgiæ in ea recens adminiſtratione ſuffectus. Cuius nutu, ſtudioque multa ab Araozio è re Chriſtiana, & publica conſtituta ſunt, placata odia implacabilia, repreſſa Bacchanalium licentia, inſtituta ad vſum Euchariſtiæ crebriorem gemina ex Viris, fœminiſque ſodalitas, excitatus ardor ſpiritus in ijs maxime, qui biennio ante eiuſdem Patris ductu ſtudijs ſe pietatis addixerant. Denique ex ijs, qui exercebantur, in Societatem cooptati nonnulli. Reperit hac in Vrbe Araozius, vt ad Ignatium ſcripſit, puerum quadrimum optimis parentibus natum, qui multa, & mira de Societate prædicabat: cuius dictis autoritatem tribuebat ingenij prodigium, quo præter omnem naturæ curſum, & Euangelia Domini memoria tenebat, & latina lingua præſtantius, quam vernacula loquebatur. Id vulgo prodigij inſtar habitum eſt: atque haud ſcio, an abſque peculiari Dei numine, qui puſionis ſpiritum, in ea ſuſcitauerat ciuitate, quæ & Ignatij primum, & eius deinde familiæ peramans ſemper fuit. Dilapſis aquis, imbribuſque cohibitis, Araozius imperatum perſequens iter Valentiam verſus, fruſtra obnitente Prorege, & Ciuitate perinuita diſceſſit: nempe vt ex itinere Valentinorum animos pertentaret, & ſpem Collegij, quam iam ante Hieronymo Domenecco dederant, exploraret. Hieronymus enim cum in ſua Patria Societatem vehementer expeteret, oblatis ex hereditate materna, & è ſuo Canonicatu reditibus annuis egerat ea de re ſedulo cum Ignatio: cuius pijs votis, vt Beatus Pater annueret, Araozio in Hiſpanijs tunc agenti mandauit, vt Valentiam ſe conferret, & Petrum Domeneccum Hieronymi patrem de filij mente, conſilioque doceret. Fecit quod

119 In trepidatione belli tãtiſper Pariſijs diſceditur.

120 Res Hiſpaniæ.

121 Araozius multa præclare gerit Barcinone.

122 Adit Valentiam.

123 Agitur de inſtituendo Collegio Valentiæ.

Universidad de Deusto
Biblioteca

quod iubebatur Araozius, & sententiam voluntatemque Patris mire congruere cum pietate filij, sensuque perspexit. Itaque de eius consilio dedit ad Ignatium literas, rem prorsus, vt maturaret; & quatuor, quinqueue de Societate, Valentiam quam primum mitteret. Quo accepto responso Beatus Pater Iacobum Mironem Valentinum, qui in Lusitania Conimbricensi Collegio præerat, euocandum Valentiam putauit, aliosque nonnullos ab Vrbe mittendos. Araozius vero nobilitate rogante Quadragesima etiam cohortante, verba aliquoties fecit ad populum perfrequentem, coronamque tam spissam, vt præ confertissima turba in Templum aditus non paterent. Hac celebritate cum primo Quadragesimæ Dominico die mane peroraſſet; post meridiem, dum ad ædem S. Mariæ Conuersarum dicturus accedit, non templum modo, sed & fenestras, & vicina tecta, totamque aream obsessam multitudine reperit: ex qua multi impransi sedes occupasse, alij ieiunium inibi vtcunque soluisse dicebantur. Ecce autem simul atque Concionator appropinquans apparuit, ab his, qui Templi foribus excludebantur, tollitur clamor, vt producatur suggestus in aream. Eo producto, nube etiam perpetua fauente vmbra, prius dicentem vox, & latera defecere, quam audiendi ardorem populus mitigaret. Eo die Araozius in gemina dictione quinque horas impleuit, pauloque post cum iam discessum ab Vrbe adornans, ad idem Cœnobium salutandi gratia, vt fit, sese referret, suspicati ciues, qui videre euntem, ad concionandum accedere, ita repente vndique conuolarunt, templumque complerunt, vt religioni sibi duxerit Pater adeo esurientibus animis, quamuis ex tempore panem vitæ non frangere. Denique summe paratos ad excipiendam diuinam culturam homines sensit, atque in eadem manere sententia, imo etiam ardentiore de collocando in ea Vrbe Collegio. Cuius profecto principia si repetere velimus altius, ab ipso ducta reperiemus Ignatio. Qui cum olim Parisijs de Sociorum, Medicorumque consilio discessisset in patriam, & confirmata iam valetudine, Pompeiopolim, Toletum, aliasque Hispaniæ vrbes ad Sociorum conficienda negotia, vt supra demonstratum est, peragrasset, tandem Valentiam venit, vt in Italiam solueret. Qua in Vrbe dum nauigium opperitur, Castrum quendam Carthusianum, Lutetiæ sibi peramicum, suarumque virtutum spectatorem offendit. Qui tam felici gratulatus occursu, Ignatium ad primarium Patritium, sibi familiarem (is erat Martinus Petrius de Almacano, vir non minore in Deum pietate, quam generis nobilitate clarus) adducit. Apud hunc dies aliquot diuersatus, quotidianis sanctitatis exemplis, perpetuoque tenore vitæ, breui suarum laudum præconem, hospitem ipsum habuit. Cuius vox, patrocinante iam fama, magnos ad beatum Virum concursus hominum excitauit, præparatisque opinione ipsa iam animis sanctus Pater assidua rerum cælestium tractatione, dicendique ardore, sic profuit, vt & multis salutis initium fuerit, & suæ familiæ semen Valentiæ reliquerit. Hinc nimirum fundatæ iam Societati tam faciles aditus: hinc Valentinorum ciuium ad expetendam, complectendamque Coloniam tanta propensio. Araozius autem Valentiæ ad Martij moratus Idus, Gandiam postea salutandi Ducis gratia Francisci Borgiæ contendit. Hic quoque Dei Verbum instituto suo, moreque prædicat, & quam nunc libenter à Duce recipitur, tam mox ægre dimittitur. Detulit ei suam Dux operam, studiumque ad promouendam rem Valentini Collegij, partemque sibi in eo instituendo, & construendo depoposcit. Cui Araozius, actis, vt par erat, gratijs, ne liberalem animum aspernari videretur, rem dixit ab Ignatio Mironi mandatam: hunc Valentiæ propediem affuturum, & hunc potissimum consulendum. Fuerat etiam in animo Duci vnum aliquem de Societate à Pontifice Maximo postulare, qui filios Agarenorum, quorum in sua ditione magna vis erat, Christianis moribus informaret, & ad religionis cultum sanctius erudiret. Verum postea re diligentius agitata præstantius duxit Gandiæ collegium, vnde in omnem illam vineam naui cultores existerent, excitare, quam per vnum, aut alterum hominem vni tantum parti, membroue consulere. Rebus ita cum Duce, Ciuitateque Valentina transactis, cœptum Araozius iter prosequitur, magno vbique sui desiderio relicto quacunque transibat, Madriti præsertim: vbi Maria, & Ioanna Caroli filijs postulantibus, verba fecit. Interim Iacobus Miro acceptis Ignatij literis Valentiam discedebat, tres secum socios ducens Franciscum Roias Castellanum iam Sacerdotem, Antonium Monim Lusitanum, & Iacobum Romanum.

124 Ad audiendum Araozium mirus concursus.

125 Araozius Gandiã adit ad Ducem Franciscum Borgiam.

126 Iacobus Miro Conimbrica Valentiam ad inchoandum Collegium migrat.

Ignatius

Ignatius vero quatuor alios ab Vrbe misit, Petrum Canalem, & Ioannem Guttam Gallos, duosque præterea Italos, Iacobum quendam Bononiensem, & Iacobum Mariam. Hi cum Valentiam attigissent, omnes à Petro Domenecco Patre Hieronymi, ceterisque primarijs ciuibus festa gratulatione recipiuntur, quibus & domus illa, quam ad eam rem Araozio designauerant, assignatur ampla satis, & Collegij peropportuna primordijs; nec ignobili Vrbis loco, publicoque coniuncta Gymnasio. Iam nobili illa in Academia leuiori Sophistarum doctrina, quæ ad eam vsque ætatem viguerat, exposa, probi tam scientiæ Diuinæ Magistri, quam ceteris tradendis artibus præerant, qui germanam docendi rationem ex Parisiensi formula, ac disciplina tenerent. At Miro cum in studiorum ferias, quæ repeti nisi ad B. Lucæ natalitia non erat mos, eius incidisset aduentus; tantum cœpit temporis in animorum conferre salutem, quantum feriæ illæ literariæ concedebant. Quo in munere ea Ciuitatis approbatione, plausuque, versatus est, vt illa in dies magis Societatis lætaretur ingressu, & spem præberet vberiorem perficiendi Collegij. Instauratis literarum studijs, quia Theologiæ curriculum Miro; Artium reliqui tres erant ingressi, hanc consulendi animis inière rationem, vt Sabbatum, diemq; Domini, quos feriatos, & inanes habebant, rebus diuinis procurandis, animisque tuendis, reliquum vero hebdomadæ literarum contentioni dicarent. Atque hac temperatione ad menses aliquot, dum neutrum studium negligunt, salutariter vsi sunt. Eadem ferme inita ratio in Complutensis Collegij primordijs. Quorum, vt signaficatum est, autor Francisci Villanouæ pietas fuit, cum in tota vita, tum in sermone præcipue: quibus ille rebus adeo sibi ex ea Academia optimum quenque deuinxerat, vt de Societatis inchoando Collegio summa consensione decreuerint. Eius rei causa mittuntur nonnulli Conimbrica: qui cum Villanoua eadem in domo de aliena benignitate victitantes, vna eademque opera, & Collegij statuendis initijs, & literarum disciplinæ vacabant, pari omnes integritate vitæ, pari laboris industria. Nec tamen animorum deserebantur obsequia, concurrente vndique ad exempla virtutum magna hominum multitudine, quorum multi, aut vitæ genus in Cœnobijs cum perfectiore mutabant, aut in medijs hominibus saltem mores. Ex ea disciplina prodijt F. Iacobus de Yepes, qui Societatem ille quidem in animo initio habebat, sed occasione quadam postea S. Hieronymi instituta susceptit, vbi & virtute, & prudentia, & literis ita præstitit, vt eum dignum Rex Philippus secundus existimarit, quem ad suas Confessiones adhiberet, & postea iunior Philippus Episcopum Turiasonensis Vrbis, Pontifice annuente, crearit. Tres etiam Societati obtulere sese, suoque ad id exemplo alios quosdam ex Academicis perpulerunt, reclamantibus Principibus viris, & rei insolentiam non ferentibus. Verum Deus (vt est eius consuetudo infirmissima adminicula deligendi) multos abundantes doctrina, indoctum per hominem Villanouam, perque Ignatij discipulum, qui ipsum septendecim ante annis: Ignatium minus audierant, veram edocere sapientiam gaudebat.

In Lusitania vero ipsa Simon Rodericius, Valentiam, Complutumque quos Ignatius imperauerat, missis, & ijs, quos dixi, Louanienſibus in patrium cælum remissis, sexaginta Conimbricæ Socios habebat, designato ijs Martino Sancticrucio Mironis loco Rectore. Hos, quo magis ex instituto, & discendi contentione proficerent, & exercitatione virtutis, sapienter, vt ei diuinus suggerebat spiritus, vt ex Ignatij eliciebat epistolis, certis legibus, præceptisque muniuit. Deus, qui dat incrementa, continentem rigantium adiuuabat industriam, vt verbis exequi non satis queas, quotidianos nouæ familiæ, cum in omni varietate virtutum, tum in sui despicientia, & abnegatione progressus. Exemplo fratres suos Simon magis, quam sermonibus incitabat, & quam in ceteris adamabat religiosi ordinis disciplinam, eam ipse vita, & moribus exprimebat; nec Conimbrica prius extulit pedem, quam vt suis spectaret oculis præscriptarum legum inuoquoque custodiam. Adiumento ad hanc præclaram institutionem non mediocri fuerunt Andreas Ouiedus, & Ioannes Aragonius multis, & illustribus documentis cum ceterarum virtutum, tum canonicæ disciplinæ; vt in recentissimi cuiusque pectus horum spiritus rudundaret. Nam de Francisco Strada, cuius iam concionum fama, atque virtutum domesticorum animos occupauerat, commemorare quid attinet? Qui cum Conimbricam longo ex itinere peruenisset, in ipso pene aduentu ad abiectissima munera tanquam ad splendidissimas epulas inuitatur. Quæ is non minore caritate, atque ala-

127 Datur opera Valentiæ, & studijs animarum, & literarum.

128 Idem fit Compluti sub Francisco Villanoua.

129 Secũdus Rector Conimbricæ Martinus Sancti crucius. Socij iã sexaginta.

130 Exẽplo sunt Socijs Conimbricẽsibus Andreas Ouiedus, Io. Aragonius, Franciscus Strada.

Universidad de Deusto
Biblioteca

131 Strada eximiè utiliter concionatur.

critate, quam sunt à caris oblata fratribus, obeunda susceptit: vt ea in re Ignatij discipulum posses agnoscere, nec ibi fidem desiderares aurium, vt famæ celebritati concederes, vbi præsentis virtutis testis esset oculus, & aspectus. Ab hoc humilitatis aditu Strada Societatis res vehementer domi, foriſque prouexit. Nec dum ab itinere respirarat, cum à Simone iussus per omnem Quadragesimam festis, Dominicisque diebus binas in die conciones instituit. Et quanquam egregij concionatores in tam nobili ciuitate non deerant, ea tamen nouo homine degustato ad eum frequens accurrit: vt cum ædes non caperet vniuersos aduocanda deinceps concio fuerit in Aulam regiam. Fructus porro omni expectatione superior, emendatio morum, vulgi beneuolentia, nobilitatis de Societate iudicia sancta. Academicorum præda, quorum se vndecim Societati dedere. Franciscus in his Veira, qui diem extremum in India clausit, & Ioannes Gouea, Franciscus Petrius, & Michael Botellus, Antonius Monis Phæbi frater Regij cubicularij, quem Valentiam cum Mirone profectum supra demonstrauimus, & Consaluus Vazius de Mello, qui Lusitaniæ prouinciæ custos, ac Præpositus obijt. Horum deinde exempla secuti sunt Ioannes Dictius Flander, & Georgius Serranus, qui item fuit huius Prouinciæ moderator, ac Præses; & non ita longe post Emmanuel Nobrega Sacerdos, Regij Cancellarij ex fratre nepos, quem & spectata virtus, & Pontificij iuris prudentia commendabat; qui primus Brasiliam Prouinciam rexit: sed flagitantium tantus numerus fuit, vt lectissimus quisque dumtaxat aggregaretur: nempe, quem vel eruditio non vulgaris, vel eximia aliqua, & præstans indoles commendaret. Itaque Simon, qui prius ex Italia, & Gallia Sociorum requirebat auxilia, postea rogauit Ignatium finem mittendi faceret: tanta erat & ineuntium Societatem vbertas, & affectantium. Qui post quam familiam suam Conimbricensem domesticæ disciplinæ præsidio circumseptam ad omnem sanctitatis laudem, & generosæ victoriæ sui ipsius exacuisset, media circiter Quadragesima Olisipponem se contulit. Hic non tam secundis rebus præclaros progressus remorante Satana, quam ferendis aduersis, & primi illius temporis subeunda procella Societatem admodum illustrauit à Ferdinando quodam licentiato, quod eius fratrem veluti otij domestici perturbatorem exegerat è Conimbricensi Collegio, petulanter conuicijs lacessitus, manibusq; per summam contumeliam diuexatus. Nihil tamen inter hæc Simone tranquillius, qui cum vlcisci conuiciatorem, qua valebat apud Principes gratia, percussoremque facile posset, tamen & suæ professionis, & sui memor officij maluit vltro supplicium deprecari. Sed à iustissimo Rege, quanquam supplicij lenitatem exorauit, impunitatem tamen omnem impetrare non potuit. Nam & hunc & fratrem, quem contra Simonem multa edidisse cognorat, mulctat exilio, totoque suo Regno pellit. Porro non solum apud multos passim in familiari sermone, sed libellis etiam scriptis, quos & ad Regem ipsum, & ad Henricum Inquisitorem Catholicæ veritatis, & ad Nuncium Apostolicum dedere ipsa Societatis fundamenta subruere conati erant. Omnes fere immunitates, & iura ab Apostolica Sede ei concessa fictis mendacijs conuellebant, & infirmabant. Docebant falso à Simone iactari Societatem vnius Apostolicæ Sedis potestati subijci, sed omnino ordinarijs Episcopis: vt corrigi ab ijs, & quibus vellent obligari legibus posset. Societatem in Lusitania nulla canonum disciplina, nullis certis legibus contineri, sed vnius Simonis arbitrio cuncta regi: qui nisi paucorum gratia, aut etiam imperitorum plausibus niteretur, desereretur à suis, oppugnaretur ab exteris. Insimulabant etiam hominem contumaciæ, qui contra diploma Pontificis Maximi reuulsis numeri definiti cancellis Societatem plusquam sexaginta Sodalibus auxisset. Hæc & his affinia, vt erant excogitata leuiter, & malitiose conficta, ita breui, sua sponte videlicet conciderunt. Nam & binis Sedis Apostolicæ literis, quibus Societatis instituta sanciuntur, exhibitis; & deinde recenti diplomate, quo Societatem ipsam Pontifex Maximus priuilegijs ornarat amplissimis, in apertum, lucemque prolato, tota vrbe perspecta magis Societas est, & Simon ipse tanto clarior apud omnes effectus, quanto in vtraque fortuna inuentus est fuisse constantior.

132 Aggregati ad Societatem Franciscus Veira, Io. Gouea, Franciscus Petrius, Michael Botellus, Antonius Monis, Consaluus Vazius, Io. Dictius, Georgius Serranus, Emmanuel Nobrega.

133 Simon & Societas exagitantur, & inde illustrantur.

134 Araozius Conimbricam peruenit.

Accesserat interim Conimbricam Araozius adolescente iam vere, & noua, quam inspexerat, Societate lætatus, dedit ad Ignatium literas de eius felicibus incrementis, de disciplinæ religiosæ ratione, de quotidianis studiorum progressibus, de Academicorum nobili, frequentique conuentu. Deinde Sociorum quinque, quos ex Italia deduxerat adiuncto

adiuncto manipulo, cum & priuatis cohortationibus, exemploque domesticos, & publicis concionibus incendisset externos, inde Almerinum, quo se Rex cum Curia receperat, est profectus. Eius exhilarati conspectu Rex, & Regina permulta ex eo de Societate cupidius adeo iam late dispersa scisciti cognoscunt. Eorumque rogatu Almerini primum, deinde Olisippone, Eboræque, & vbicunque Rex ageret, publicos sermones instituit, mutua sane gratulatione & concionantis, & concionis. Erat enim quod Deo mirifice gratularetur Araozius, cum & Regiæ curiæ ordinem, ac disciplinam, & propensam Lusitanorum in Societatem voluntatem pari veneratione coniunctam intueretur. Cuius vbique aures de vijs publicis cum varia Oppida permearet, secundis populorum admurmurationibus, quæ sine rubore audiri non poterant, personabant, modo de se, modo de suis socijs, veluti prisci illis Apostolis, Apostolorumque Vicarijs. Eadem Regis erant de Societate iudicia, qui Simonem ægrotantem, vt primum se contulit Almerinum, non alienum duxit Maiestate sua, vnà cum Principe filio, Episcopisque nonnullis inuisere. Nec ita mox Eboræ, cum per æstiuas Gymnasij ferias, illac quidam è Conimbricensis Collegij socijs ad ædem B. Mariæ ad aquas Lupias, Societatis more peregrinarentur, Rex eo, quo incedebant, habitu ad se clementer admisit, & ad constantiam susceptæ mentis peramicis, & tempestiuis monitis excitauit; sique illac prætera iter peregrinantes haberent, iussit ad se omnes adduci, eorum conspectu quasi Pater indulgentissimus gaudens. Erat inter eos is, cuius supra facta est mentio, Olisipponensis Prætoris filius Rodericus Menesius è Regijs olim pueris, præstanti ingenio, atque memoria adolescens, qui vel integras aliorum conciones reddebat ad verbum, literisque mandabat, germanus frater nobilis Virginis ex honorarijs Reginæ pedissequis. Hunc Soror vt pannosum aspexit, ac squallidum sine lacerna, sine liberali viatoris amictu, dedecus id suum interpretata, eiulare muliebriter cœpit, & discruciare se ipsa. Tantum aberat à vera rerum intelligentia, quæ docet voluntariæ illius paupertatis sordes aulicis splendoribus anteire: neque eiuscemodi squallorem Christianæ nobilitati probro, sed decori, atque ornamento esse. Ceterum Rodericus cuncto in itinere non modo constantiam excellentem, sed etiam paupertatis amorem exercuit, non vt interdum fit rerum toleranda penuria, sed copia recusanda. Namque Mater eius subodorata profectionem, homines dispoſuerat, qui equis, ceteroque suppeditando commeatu peregrinum commode ducerent, vel forte abducerent, alijs interiectis, qui tanquam fortuito facti obuiam mendicanti stipem luculentam ingererent. Sed non minus fuit sagax Rodericus in præsentiendis cognatorum artibus, & cauendis; qui tanquam ipsam iam sibi Euangelicam paupertatem adoptasset in Matrem, vbique salubrem eius duritiam Matris terrenæ blanditijs prætulit. Hoc prospero rerum statu ipsis Bartholomæi Apostoli Natalitijs Faber Olisipponem appulit: inde Eboram, vbi tunc Aula versabatur, profectus, paucis diebus ita se Regi probauit, vt Rex non amplius mittere in Castellam, sed apud se retinere decerneret. Excurrit Pater subinde Conimbricam, & inde reuersus, aduentante autumno, decidit in morbum, vnde iustior iam moræ causa homini nata: vt cum regio consilio videretur mens etiam conspirasse diuina. Dum Conimbricæ fuit Ioannem Nunnium in Societatem adlegit. Sacerdos is, idemque Abbas erat, multa prudentia præditus, ad pietatemque longe propensior: qui iam inde à principio ita sibi persuaserat, & in animum induxerat salutem sibi esse in vnius orationis studio, eoque potissimum vitæ genere, quæ contemplatione alitur, collocandam. Præerat Ecclesiæ cuidam non admodum frequenti procul ab Vrbe Bracara passuum mille fere duodecim, loco (vt ei videbatur) ad suæ vitæ rationes appositio. Hic quotidie quinas, senasve orarioni tribuebat horas. Multus erat in afflictando corpore: quotidiano etiam Missæ sacro, audiendisque confessionibus operam dabat: & gregem suum diuino pascebat verbo, & salutari colloquio: vt iam vulgo sanctus Abbas appellaretur. Ipse tamen nequaquam sibi faciebat satis: quod Sacerdotij vectigalibus vteretur, suoque viueret arbitratu, multum existimans ad perfectum sui holocaustum deesse. Inter hos ad meliora vocantis Dei instinctus Melchior eius frater pridem in Societatem admissus. Compostellam ad sancti Iacobi cum peregrinaretur, illac consulto transijt fratris animum tentaturus, posset nec ne de Societatis institutis edoctus, ad eandem & ipse vitam allici. Ille vero etsi de Societate, ipsa sentire optime visus est; tamen quoniam ea susceptis vitæ rationibus, quietique propositæ

135 Adit Regem, & concionatur.

136 Regis, ac Reginæ in Societatem voluntas.

137 Roderici Menesij amor sanctæ paupertatis.

138 Faber Olisipponem peruenit: ægrotat.

139 Vocatio insignis ad Societatem Ioannis Nunnij, qui deinfuit Æthiopiæ Patriarcha.

Universidad de Deusto
Biblioteca

sitæ aduersaretur, vt quæ non sola mentis agitatione contenta in ipsa quoque versetur actione, studiorum, institutorumque dissimilitudinem excusauit. Ita dimissus Melchior, neutiquam ob irritum primum conatum, spem curamque fratris, quo vellet, demum trahendi deposuit. Cum igitur Fabrum præclara sanctitatis fama in Lusitaniam præcurrisset, hortatur Abbatem per literas, vt Conimbricam ne grauetur accedere: inspecturus rationem viuendi sociorum, deq; suæ vitæ genere communicaturus cum Petro Fabro primo Sociorum Ignatij, Viroque plane insignibus à Deo donis ornato, qui propediem ex Germania expectabatur. His literis ad priores stimulos, quibus à sancto Spiritu dies, noctesque compungebatur, additis, Ioannes certum sacrificiorum fecit numerum, totum se Dei voluntati permittens, enixeque rogans, vt significare, quod sibi futurum esset vitæ genus gratissimum, vellet. Audijt sinceri animi preces clementissimus Dominus, & aperte reuelauit suæ esse voluntatis, vt Conimbricam se conferret: à Fabro sibi quod sequendum foret ostensum iri, ipsumque in eodem viso Fabrum ostendit. Id quemadmodum factum sit Melchior eius frater, qui cetera scripsit, non tradit: sed (vt alij prodiderunt) videre sibi visus est per quietem Sacerdotem in sacrosancta Liturgia sacrificantem, se vero ministrantem: cumque ad pacis osculum, quæ de illius Ecclesiæ moræ sacris operanti porrigitur, ventum esset, Sacerdotem ex dextero porrectam latere recusasse, innuentem sibi pacem ex læuo porrigi: illum vero ex dextero, vt mos ferebat, perseuerasse, vicissimque è sinistro presbyterum: cumque ea de re longior esset altercatio Ioannem somno esse solutum, & intellexisse Sacerdotem sibi requirendum, qui esset ostensus, & ab eo pacem Domini, vt ille interpretaretur, sumendam. Hæc vbi statuisset, tamen ad certius explorandam Dei voluntatem ad Angelorum confugisse Reginam, certo ei sacrificiorum dicato numero, atque Matrem clementissimam videndam ei se præbuisse cum eodem Sacerdote ad latus, quem sacrificantem ille conspexerat, ac monuisse, iret Conimbricam, & in Collegio famulum illum suum præstolaretur: ex ipso cogniturum quid à se Dei voluntas exigeret. Nec segnis ad imperium Ioannes fuit. Habitu pauperis assumpto Conimbricam pergit, ac velut hospes in Collegio ad quadraginta dies versatur assiduas inter luctantis animi angustias: veritus ne si Marthæ negotijs dato in Societatem nomine, nimium premeretur, sancti otij, cui iam insueuerat, dulcedine priuaretur: certisque dimissis sequeretur incerta. En tandem Faber, cuius vt os aspexit, plane simulacrum sibi ante ostensum agnoscens, animum illi suum penitus patefecit: ac genus, quod tenebat vitæ, & varias spirituum commotiones. Cui Pater, post quam cuncta diligenter audierat, Vnum hic ego, inquit, monebo, ne in supremi iudicij die queraris tibi non satis explicatum fuisse. Posthac in tuo secessu, vsuque contemplationis nequaquam tu pristinam pacem animi, & dulcedinem experiere. Dum enim illud vitæ genus sequebare, quod acceptissimum Deo putabas, is tibi fideliter obsequenti cælestium consolationum copiam large suppeditabat; verum cum iam noueris multo perfectius vitæ genus institui posse; quo in sancta paupertate, atque obedientia temetipsum illi in sacrificium mactes, tuamque operam non ad exigui vnius populi, sed ad omnium mortalium salutem ex obedientiæ nutu deriues, plurimas hauriens ærumnas, inter ipsius vitæ versans discrimina ad gloriam eius maiorem; hinc iam tibi neutiquam consueta aderit in otio tuo tranquillitas: sed assidui peruellent animum aculei, quod declines ærumnas, & Crucem; & vestigia deseras Saluatoris, esca tui commodi, ac priuatæ quietis illectus. Hac Fabri oratione tanquam diuino oraculo ictus, repente abijcit se eius ad pedes, paratumque offert ad nutum. At Faber, sustine, inquit, consilium in præsentia: surge, vt moris tui est, mediam sub noctem ad preces; totumque te Numini Diuino tradens prouoca Dæmonem, vt, si quid post initam Societatem facturus tibi negotij est, faciat in præsens; & cuncta suæ prauitatis tentamenta expromat. Orta dein luce sacrosanctum fac sacrificium, coramque Domino de instituenda vita delibera, & id sequere, quod eo loco decreueris. Cum paruisset, inque prouocando Dæmone, haud parua ex lucta superior euasisset, inque oratione, & sacrificio egregijs Diuinæ clementiæ recreatus esset pignoribus, in Societatem receptus est: & statim humilibus exerceri cœptus officijs: quæ tanta administrabat alacritate: rebus in omnibus ita dicto audiens erat Præsidum: vt affirmaret Faber ex ijs, qui iam vitæ spirituali insueuissent, neminem à se perspectum, qui tam facile alieno arbitratu fingi, flectique se sineret. Is haud ita longe post (vt suo loco narra-

narrabitur, Aethiopiæ creatus est Patriarcha, magnisque ad extremum virtutum meritis clarus, consentaneum his initijs vitæ exitum in India Goæ habuit. Calebat tum Xauerius in India, & re Christiana in Commorino bene constituta inter anni superioris extrema, & consequentis initia Goam ad transigenda grauia pro religione negotia Indiæ cum Prætore, reuertit. Deduxit secum adolescentes aliquot è nobilitate præcipua instituendos in eo, quod diximus, contubernio, magna iam ex parte constructo. Et quoniam præclara iam fama rerum à Xauerio gestarum Goam præuolauerat, reditus nimirum eius maxima omnium gratulatione celebratus est. Hic persolutis Episcopo, Prætorique debitæ salutationis officijs, cum ad diuersandum in valetudinarium, & pauperum hospitium se de more reciperet; inuitus in contubernium illud Præsule iubente traducitur: nec prius Goa discessit, quam illius iuuentutis instituendæ formam, legesque præscriberet. Postea, quæ in rem Christianam à Prætore postulauerat, impetratis; reuertitur in Oram Piscariam, Mansillam iam Sacerdotio præditum reducens, ac tribus comitibus item Sacerdotibus, quorum industria solicitudines suas releuaret, adhibitis; non ex eadem illis quidem Societate, sed tamen eiusmodi, vt non inuiti operam ei suam ad animarum lucra conferrent. Cum his prouinciam partitus, quanquam in ijs omnibus, qui ad Christi partes transibant, instituendis elaborabat; plus tamen laboris, ac curæ in imbuendos, ac consignandos infantes, ne vitam prius amitterent, quam innocentiam recuperarent, insumpsit: id quod Mansillæ solicitus, anxiusque, & ceterorum Sacerdotum auribus inculcabat. Porro Neophytorum animos ita curabat, vt eorum corpora, cum res posceret, non desereret. Nec caruit illustri Dei prouidentia celeris eius in Commorinum reuersio. Nam cum Badagæ populi, fera tum gens, & immanis, Oræ Piscariæ finitimi, seu prædæ cupiditate, seu odio religionis accensi, totam illam regionem depopulando peruaderent, Christiani subita incursione perterriti, relictis exemplo vicis in maritimos scopulos modico interuallo diffugerant, haud dubie fame, siti, æstu, ceterisque vitæ incommodis perituri, nisi calamitosæ fugæ Xauerius vicinis confestim actuarijs omni commeatu refertis, & pecunia à Magistratibus corrogata, misericors occurrisset. Eodem caritatis ardore frangere eorum cupiditatem, atque insolentiam aggressus, qui Piscariæ præerant, superbeque Neophytis imperabant, cum proficeret nihil, implorandam sibi Prætoris dexteram tum Cocini degentis, existimauit. Eoque tum se potissimum contulit, cum iam prosperos rei Christianæ speraret euentus, & vberem suæ industriæ messem alacer meteret; trigintaque partim vicos, partim Oppida probe iam culta, & instituta relinqueret. Atque vt ex vno eodemque itinere duplicata lucra referret, nauigatione relicta, per Trauancoris Oram terrestri cursu contendit. Est enim Trauancor in Commorini Promontorij latere occiduo tractus maritimus, circiter octoginta millibus passuum longitudine ab Coulano Oppido ad Cuneum summum, vnde Promontorium diximus in Oram Piscariam flecti. Itaque ex Ora Piscaria, quæ Orientali iacet in Promontorij latere, ad Occiduum transeuntes Trauancor excipit. Hinc Malabarica plaga pari, ac Trauancor, longitudine Septentrionē versus Cocinum vsque succedit, Cocinoque demum Goam leucarum centum tractus ascendit. Trauancor vicis ferme triginta distinguitur. Incolæ sunt piscatores partim Ethnici, quos Machoas appellant, partim Saraceni, Xauerio vehementer infensi, quod Parauas accolas traduxisset ad Christum. Xauerius tamen eorum contemptis iris, & animarum prædæ nihilominus inhians, vel dissuadentibus amicis infestissimam Christianæ nomini regionem audacter ingreditur. Hic longe alia offendit omnia, atque inanis hominum trepidatio depingebat: non tamen diuinæ aliena fiduciæ, qua pectus suum munire, & confirmare didicerat. Sensit obeundis passim vicis mentes hominum molliores, nec abhorrentes ab euangelica disciplina: vt vel hinc se intellexisse fateretur, & quam sit Deo, in Dei causa, sine hæsitatione fidendum, & quam non extimescendi terrores hominum. Vir excelsi animi, atque consilij periclitatis prius animis Barbarorum ad eorum non dubitauit adire Tyrannum, & eum sibi blandis primum conciliare colloquijs, sensimque monita insinuare salutis; deinde patriam dissuadere superstitionem, in qua plus veneni delitesceret, quam salutis; & cultum veri Numinis suadere, in quo salus hominum sita esset. Quod si fixum, ac certum ei esset, religionis cultum nulla ratione mutare, saltem eius mutandæ potestatem edicto faceret ijs omnibus, quibus præerat. Id à Rege cum Xauerius extorsisset, inopi-

141 Res Indiæ. Xauerius recurrit Goam.

142 Redit in Comorinum cum aliquot Euangelij.

143 Succurrit Christianis, qui vexabantur ab Ethnicis, & ab auaris præfectis.

144 Transit in Oram Trauancoris.

145 Impetrat à Rege Ethnico potestatem populis ad Christi sacra migrandi.

146 Plurimos Christo parit.

Universidad de Deusto
Biblioteca

inopinato gratulatus euentu totam illam regionem auido pede percurrit tam diuite animarum præda, vt hominum plus decem millia menſe vertente ſalutis aqua perfuderit. Cuius laboris magnitudinem vnus ipſe propemodum ſuſtinebat, ſed iucunditate animi tanta, vt eam nec ſtylo ſe poſſe conſequi (cum ad Ignatium ſcriberet) confirmaret, nec oratione complecti: quæ quidem tanto erat optanda magis, quanto res inter aduerſas probabatur eſſe ſolidior. Nam & hic pro grege fuit cum efferatis Badagis non ſine capitis periculo dimicandum. Qui dum Trauancoris ingreſſi fines, Neophytorum vicum, vbi tum Xauerius erat, irrumpunt, ingens repente clamor ab incolis tollitur, puerorum, fœminarumque ploratus. Quo Sacerdos miſericors excitatus ſuo neglecto capite in confertiſſimos barbaros ſeſe inijcit, fide non ferro protectus: furenteſque adeo vultu ipſo, verboque conterruit, vt illi tantæ conſtantiæ obſtupefacti miraculo, partim metu, partim pudore perfuſi, ſponte diffugerent. Hoc memorabile Xauerij facinus pietate plenisſimum, non minorem ei tota illa regione gratiam, quam opinionem, famamque comparauit, vt vulgo magni Patris vocabulum reportarit, & Rex ipſe toto ſuo regno cunctis edixerit, vt magno Patri, perinde, ac ſibi cunctis in rebus obtemperarent. Itaq; prodeuntem in late patentes campos verba de Regno cæli facturum ex diuerſis vicis caterua ad quina, vel ſena millia ſequebantur, & odore ſanctitatis illectæ, & ſuauitate doctrinæ. Cumque opportunitatem ſuggeſti, humilis camporum planities, & ſolitudo negarent non alienum ducebat ſuæ eſſe perſonæ, ac dignitatis occurſantium cacumina arborum, vnde diuina ſemina longe, lateque iactaret, aſcendere, tanto in ſuis mox fœcundiora ſegetibus, quanto & ſolertioribus eſſent excuſſa manibus, & terræ ſinu auidiore concepta. Hunc in modum totam illam regionem ſine defatigatione pererrans, & Chriſti iugo ſubmittens, curauit certis erigenda locis ſacella viginti: ne aut ſub arborum opacitate, vt ante fieri conſueuerat, aut nautico ſub linteo, carbaſiſque prætentis peragerentur Diuina myſteria. Eandem hic & Baptiſmo expiandi rationem, & Neophytos inſtituendi formam (quam in Ora Piſcaria vel per ſe, vel per idoneos viros ſingulis ſolebat in Pagis) perpetuo tenuit. Nec minora in hac, quam in illa Ora contra inanes, & commentitios Deos odia reperit incolarum: vt, & diſturbatio ignominioſa fanorum, & ſimulacrorum declarabat euerſio. Adeo vt nullum ei ſpectaculum lætius, iucundiuſq; quam cum à ſuis cultoribus impura illa euerterentur Idola: & probroſa illa Numina protrita, ac conculcata, ludibria fierent puerilis ætatis. Manarenſes Inſulæ finitimæ populi noua hac Parauarum, Machoarumque pietate permoti, ſupplices & ipſi Patrem per internuncios ad ſuum euocauère Baptiſmum. Pater autem ne ab alijs pro animarum ſalute negotijs, grauiſſimiſque Dei cauſis abduceretur, Sacerdotem operæ ſuæ Vicarium ad eos legat. Qui cum iam plurimos piaculari tinxiſſet aqua, Iafanapatanius Ceilanæ terræ Tyrannus, cuius in ditione Manarenſis erat Inſula, Idolis ſuis ad amentiam addictus, immiſſa in nouellum Chriſti gregem militum manu, miſerabiles edidit ſtrages. Sexcentorum cædes illa fuit Patino in Pago, qui tum in India perobſcurus, nunc incolarum Martyrio nobilis, Pagus Martyrum appellatur. Hæc Tyranni ſæuitia Xauerium impulit, vt ſine cunctatione Cocinum peteret, Prætorianam opem teneræ illi imploraturus Eccleſiæ. Quo ex Oppido datis ad Manſillam literis, iubet eum confeſtim ex Ora Piſcaria in Trauancoris Regna migrare, ad gregis ab ſe relicti cuſtodiam: & ex itinere Macucum Commorini Oppidum, quod rogatus ipſe per negotia grauiora non potuit, ſacro fonte luſtrare. Cocini igitur Michaelem Vazium Vicarium Epiſcopi generalem conuenit, hominemque Diuinæ gloriæ ſua ſponte percupidum impulit, vt coram ad edocendum Regem in Luſitaniam renauigare non dubitaret. Praua omnino apud Indos, & pernicioſa vigebant inſtituta, quibus acriter occurrendum fuit. Goæ Brachmanis fauebatur. Dæmonum ſimulacra multis locis colebantur impune. Neophyti tota in Ora Piſcaria Regijs ab Miniſtris opprimebantur. Cocinenſis Rex, quanquam cum Luſitanis amicitiæ fœdere copulatus, bona omnium, qui baptiſmum ſuſceperant, proſcribebat: quæ res multos à Baptiſmate deterrebat. Quibus rebus & ex Michaele coram, & è Xauerij literis Rex cognitis, non ſolum animum adiecit, vt operas quamplurimas, & lectiſſimas in Indiam mitteret, ſed etiam grauiſſimis literis Prætori mandauit, vt toto agro Goënſi impura Dæmonum ſigna, nec publice, nec priuatim vlla ratione permitteret, & in quos tantæ impietatis vel tenuiſſima ſuſpicio caderet, in eos grauiter, ac ſeuere animaduerteret. Itemque ne Brachmanum, Ethnicorumque ſolennia, feſtique dies agitarentur; neque publica munera, quæ paulo ante mandari Ethnicis conſueuerant, ijs in posterum mandarentur; ſed ad honores, & Magiſtratus nouella deinceps Chriſti ſoboles vocaretur, quo & à ceteris Chriſti Religio ſuſciperetur alacrius, & maiore vulgo haberetur in pretio. Similiter ne Mancipia Saracenis, ac Mauris ex Ethnicorum numero venderentur: quo facilius traducerentur ad Chriſtum. Porro Templa vero, æternoque Deo varijs locis extruerentur: Chriſtianis in posterum parceretur, intactis eorum à Cocini Rege fortunis: ad quem etiam ea de cauſa Rex ipſe Luſitanus ardentes literas dedit. Quæ quidem omnia, & id genus alia facile impetrarat ab eo Xauerius, ſed in exhauriendis Regijs mandatis Miniſtrorum deſiderata ſedulitas eſt. Tanto rei Chriſtianæ emolumento Xauerius Cocini ex itinere facto ad Prætorem, qui Cambaiam verſus tendebat, euolans Iafanapatanij Regis in Manarenſes crudelitatem expoſuit. Soſa audita tot innocentium cæde, ſic in Tyrannum exarſit; vt efferueſcentis iræ flamma mulcenda Xauerio fuerit. Opportune per eos dies ad eundem Prætorem Iafanapatanij Regis germanus frater Regni hæres, fraternæ crudelitatis metu confugerat, vltro, ſerioque pollicitus, ſi Luſitanis armis in Regnum ſuum reſtitueretur, cum Regni ſe Proceribus Chriſtianum fore. Quo promiſſo Prætor adductus, iubet è veſtigio ad Nagapatanum, Luſitanorum in Ora Piſcaria Oppidum, quod contra Iafanapataniam ſitum eſt, validam ornari claſſem, vt Tyranni frater, ſi Chriſtiana ſacra ſuſciperet, reſtitueretur in Regnum. Tyrannus vero ipſe, tot innocentium carnifex, vel eodem ſæuitiæ iugularetur exemplo, vel ad Xauerij mulctaretur arbitrium. Sed rem totam vt opportuniore loco commemorabitur, caſus inopinatus euertit.

147 Maximo animo infert ſe in periculum, vt Neophytos tueatur.

148 Magnus Pater, et cognomen fit.

149 Concionatur in late patentibus campis ex arboribus.

150 Excitat Sacella viginti.

151 In Inſula Manaria ſexcenti Chriſtiani ab Ethnico Rege occiduntur: pro reliquis Xauerius elaborat.

152 Manſillam in Trauancoris Oram mittit.

153 Multa ab Rege Luſitano pro Religione impetrat

Universidad de Deusto
Biblioteca

HISTORIAE SOCIETATIS IESV.

Liber Quintus.

ORIEBATVR in eodem seculo annus quintus & quadragesimus, cum sedes, domosque decem in varijs Orbis terræ partibus constituta Societas incolebat. Proxime namque ad superiores domos accesserant in Hispania Complutensis, & Valentina, in Germania Colonienſis; quibus merito adnumeratur è suscepta iam dudum Seminarij procuratione Goënsis in India. Erant tamen adhuc sedes istæ sine suo censu, sine prouentu, nec præter Romanam, & Lusitanas, vlla erat ad diuturnitatem fundata, & constituta satis. Omnia quippe tum rudia, atque inchoata, vt rerum ferme ceterarum initia, sed tamen eiusmodi, vt tanquam in sementi futuræ messis vbertatem aspiceres. Quanquam autem alienis vbique subsidijs suam Societas mitigabat inopiam; tamen non idcirco sinum coarctabat suum, nec se petentibus denegabat. Verum curis suis in Deum, vnde erat suspensa, proiectis, quotquot illa Maiestas mitteret, admittebat: quorum eo maior in dies numerus erat, quo sincera eius in homines studia in dies magis celebrabantur: eaque de causa passim à populis, passim à Principibus expetebatur. Sed nimium secundo cursu naufragij aliquid faceret, caute omnia circumspectans Ignatius, statuit apud animum suum duo sibi antiquissima semper fore: alterum, ne quempiam sine magno delectu Societate reciperet: alterum, ne quis in eam iam receptus ad animarum ante causas adhiberetur, quam multa, & magna suæ documenta virtutis, atque prudentiæ domi, foriſque dedisset. Vsu quippe quotidiano reddebatur Beatus Pater in tractanda Societate solertior, & Oecumenico iam instante Concilio facile poterat admoneri, laborandum suæ esse familiæ de tuenda opinione iam parta si & Concilij Patribus sua vellet institutа probari, & cunctæ simul Eccleſiæ, qualis hæc Societas esset, quibusque imbuta moribus, declarari. Hisce animi decretis, ac legibus ita parebat, vt cum multis ex partibus Dynastarum, ac Præsulum postulationibus vrgeretur, suorum potius paucitatem excusaret, quam vt in aliquod discrimen Societatis nomen, si temere annuisset, offerret. Cumque ex omni ætate complures Societatis ineundæ gratia concurrerent, is ita cuiusque naturam, atque indolem, vires, ac propensiones explorabat; ita vitam omnem, ac mores excutiebat, adhibito non domesticorum modo, verum etiam externorum, notorumque testimonio, vt neminem non ad id natum, ac prope factum in suum cœtum, numerumque conscriberet. Malebat quippe, quod crebris solebat vsurpare sermonibus, Societatem virtute præstare, quam numero: & re magis ipsa, quam nomine, cultuque distingui. Et quanquam studio ad eos maxime ferebatur, quorum iam cernebat haud exiguos in doctrina processus; tamen ad instantia Eccleſiæ tempora, non tam eos, qui doctrina, quam qui rerum vsu valerent, & in communi hominum cœtu gradu aliquo dignitatis excellerent, exigebat: quod horum breui in Societatem suus fructus extaret, & autoritas ipsa iam parta plurimi momenti esset, siue ad grauiora gerenda negocia, siue ad agendum pro dignitate cum proximis, virisque Principibus. Quanquam id genus hominum Beatus Pater eo periclitabatur attentius, quo notabilior eorum in vtramque partem expectabatur euentus, qui si voto, expectationique minime responderent, non dubitabat eos, humanis iudicijs, sermonibusque neglectis, de suo cœtu dimittere. Erat Gallus quidam, vt hoc de multis, egregie literatus, ac doctus, Mathematicis præsertim literis, ac varietate linguarum Guilielmus Postellus,

1545
1 Decem Societatis hoc tempore domicilia, Romæ, Patauij, Coloniæ, Louanij, Parisijs, Compluti, Valentiæ, Olisippone, Conimbricæ, Goæ.

2 Cum B. Ignatij in delectu Tyronum, & sedibus nouis recipiendis.

3 Guilielmus Postellus ab Societate amandatur.

stellus, qui non exigua in speciem etiam pietatis documenta præbens ad Tyrocinium admissus est: sed breui deprehendit Ignatius hominem non prophetico, vt ille opinabatur, afflatum spiritu, sed plane spiritu erroris inflatum. Itaque nullam contumacis doctrinæ, quæ cum sapientia vera pugnaret, rationem ducendam ratus, mature ab Societate Mathematicum ita secreuit, vt vsu, colloquioque eius vniuersos Socios interdiceret. Qui demum fertur ætate decrepita Catholicus obijsse Parisijs. Vt autem hunc Beatus Pater ex suo grege reiecit, sic alium longe ante probauit, & prius quam se ceteris aggregaret, ad suæ vitæ rationes maxime idoneum sensit. Hieronymus Natalis is erat, qui cum Parisijs primorum Patrum tempore versaretur, Miona optimo Sacerdote, beatique Ignatij magno admiratore, & confessario, vti supra significatum est, qui deinde etiam in Societatem est cooptatus, ad confessiones suas vti cœpit. Quæ res & Lainio primum, & postea etiam Fabro facile persuasit, vt cum eo congredi ausi de ordienda perfectiore vita studioſe agerent. Neuter tamen profecit aliquid, ne Miona quidem, qui cum studeret hominem ad Ignatij ductum, consuetudinemque pellicere, non tulit id sedate Natalis: præciseque negauit: & addidit. Cur tu Ignatianus non es, & esse me vis? Cum eo tamen nonnullum vsum habebat Ignatius, qui ne ad pietatem sua natura propensum, earumque partium negligeret virum, in ædem ab interpellatoribus liberam aliquando seduxit. Hic eo audiente longas sane literas, quas ad Nepotem suum in Hispaniam de rebus deserendis humanis, & via ingredienda salutis accurate perscripserat, recitat. Qua Natalis incitatus epistola, & ex altera parte diuinis obluctans impulsibus, Euangelij codicem profert, & ad Ignatium, en, inquit, quem ego sequar. Non enim te, qui quem exitum cum socijs tuis sis habiturus ignoro: & simul euolat è conspectu. Ex eo tempore diu ille nec Ignatium ipsum vidit, nec ex eius Sodalibus quenquam. Inde varia in loca digressus, duodequadragesimo eius seculi anno in maiorem Balearem in patriam redijt. Vbi ad initium anni quinti, & quadragesimi in summa iucundæ vitæ materia mœstissimus, & valetudine incertissima consedit: vt posset animaduertere se nequaquam in suo loco versari. Nec acres à Deo stimuli defuerunt, eius vt iniret, & perambularet itinere. Ac primo quidem incitamento fuit constans hominum prædicatio de sanctitate cuiusdam Virginis Elisabethæ, & quamdiu superstes fuit, & mox demortuæ. Cuius etiam vitam eo lectitauit ardore, vt ab ea lectione vniuersæ vitæ suæ maculas confessione deterserit. Nec minus ad incitandum virium habuit familiaris vsus cum Antonio quodam Anachoreta viro eius opinione sancto, qui cum antrum quoddam diu incoluisset, iam in cisterna arida morabatur. Eius sermonibus ægritudinem leniebat: eodem autore piæ precationis studio se totum dedidit: in eoque dum perenni exercitatione se continet, subijt animum aggregare sibi quam fidissimos socios, quibuscum solum verteret, & vberiore disciplina percepta, comparataque in populares conciones diuite supellectili, totus deinceps in subleuandis animis elaboraret. Agebatur ille iam tum Societatis spiritu, si testatissimam Dei vocem exaudire vellet. Sed nescio quo modo bonum nostrum stupidi non sentimus, nec ad Dei vocem aures faciles admouemus, nisi nostræ faueat, arrideatque sententiæ; perinde, ac si vox Dei humanis sit metienda iudicijs, non expendenda diuinis. Acerrimus omnium stimulus fuit Xauerianæ exemplar epistolæ ab amico missum: vbi post commemoratam ingentem inter Indos animorum messem, de confirmata Societate ab Apostolica Sede Franciscus plurimas Deo gratias agebat. Quod tum primum ad Natalis aures cum venisset, vehementer commotus percutit palma mensam exclamans. Hoc iam aliquid est. Nuncius quippe confirmatæ Societatis excitarat illi memoriam illius quondam Parisini colloquij, quod cum Ignatio habuerat. Itaque tanquam postremis eius verbis exclamationem subijciens, significabat, postquam summi Antistitis adesset autoritas, iam Ignatij res in exitum opinione sua longe meliorem euadere: & certi aliquid apparere, quod tuto sequi liceret. Quis hic non admiretur Dei sapientiam, rem Romæ in luce Christiani Orbis, ac prope domi gestam Natali nunciantis ex India? Nimirum, vt tanti viri ad Societatem accessio præcipue deberetur Xauerio, qui tempore eodem haud multo minus nostrum hunc veterem mundum epistolis, ac rerum fama gestarum, quam nouum illum præsen-

4 Hieronymi Natalis Vocatio.

5 Poterat vnus esse è primis Patribus, sed noluit initio Ignatium sequi.

6 Incitatur epistola B. Xauerij ex India scripta.

Universidad de Deusto
Biblioteca

tia, ac labore demerebatur. Ergo Natalis nulla mora interposita Romam constituit petere, tum vt maiora sibi quæreret adiumenta doctrinæ, tum vt ex Ignatio peteret pie viuendi præcepta: & Sociorum interim paupertatem opportunis leuaret subsidijs. Nam commutandi vitæ generis nulla mens erat. Consultus ea de re, cui plurimum tribuebat; Anachoreta, suasit prorsus ne id iter vlla conditione omitteret. Itaque bona suorum venia, qui discessum eius grauiter, ac moleste ferebant, eodem anno, Iulio ineunte discessit: inchoatoque Octobri se Romam contulit. Hic à Domenecco ad Ignatium adductus, pro voluntate cum Beato Viro sæpius egit. Confirmato dein vsu de Lainio conqueri, & Domenecco cœpit, quod quædam ad exercitia spiritus trahere conarentur inuitum; quæ vtique non ignoraret, quantas haberent ad persuadendam Societatem vires, cui multis se nominibus minime idoneum, habilemque sentiret: ac protinus totam suam vitam aperuit. Quæ cum attente Beatus Pater audisset, suauiter, id modo respondit. Bene est, si Deus huc te vocarit, non deerit in quo recte, apteque labores. Proinde suis ille rebus melius expensis, agitatisque ad ea, quæ formidabat Exercitia se contulit; quod Ignatius pro se (vt idem ipse loquitur) preces ad Deum fecisset, iam omnia caduca fastidiens, ac moræ omnis impatiens. Ac dedit operam prudens sancti Patris caritas, vt locus amœnus ad hominis ægritudinem leniendam idoneus quæreretur. Hic duce Domenecco (qui ipsiusmet Natalis testimonio plurimum ea re semper valuit) Exercitationes exorsus, initio totus ardebat cupiditate, vt aliqua sibi visio, aut reuelatio, vel tale extra ordinem signum ostenderetur. Vitam omnem apud Ignatium expiauit: secundumque confessionem hoc illi Pater monitum dedit. Velle Deum, vt quemadmodum viribus, ac facultatibus animi, corporisque abusi sumus, ipsius vt contra nutum faceremus, gratia eiusdem abiecta: ita recuperata per pœnitentiam gratia, ijsdem viribus ad vitæ emendationem vtamur. Quod in illud Apostoli recidit. Sicut exibuistis membra vestra seruire immunditiæ, & iniquitati ad iniquitatem, ita nunc exhibete membra vestra seruire iustitiæ in sanctificationem. In secunda Exercitiorum hebdomada singularem ex meditatione Regis, ac Vexillorum profectum sensit. Tum deliberationem de vita instituenda ingressus, vsque eo commotus, ac perturbatus est, spiritu cum carne luctante, vt non ille mente, non corpore consisteret. Scribebat multa in partem vtramque suadentia religiosam vitam, atque dissuadentia: sed nox omnia erant, ac cœcæ tenebræ: obscura mens, voluntas dura, corpus ipsum ab stomacho, & capite infirmum, vt Domeneccus animum desponderet, moneretque re illa infecta pergendum ad reliqua. Ac Natalis ipse missam rem facere statuerat, nisi proxima nocte summum adhibenti conatum succederet. Illuxit ea ipsa nocte pie perseueranti radius cælestis, tetraque discussa caligine, totum in virum alterum commutauit. Itaque post diligentem consultationem ad nouum è cælo lumen, arrepto statim calamo, vt spiritus agebat Christi, summo cum animi solatio hæc exarauit, quæ ex ipso autographo deprompta vulgare iuuat. Hactenus (inquit) collegi, quæ potui pro vtraque vita, & comperi, quæ religioni contraria offeruntur, tam esse nihili, vt necessum non fuerit illa nominatim diluere. Imo vero ea ipsa, quæ refragari videbantur, re vera suffragia sunt. Ceterum quod me grauissime mouet illud est: quod rem plane nullam inuenio, quæ contra pugnet, præter quandam animi abalienationem, ac fugam. Id autem maximum, ac certissimum signum est eam esse Dei voluntatem: quandoquidem sensus ei, ac deprauata voluntas, & mundus, honor, ac genus quoddam infidelitatis, cogitando nimium difficultates, aduersantur, quæ percipere non possunt regnum Dei, & contraria sunt spiritui. Itaque quamuis obstarent, oppugnarent, terrerent omnes difficultates, & multo plures, quam sensi ego, vel omnino vllus vnquam mortalium sensit, vel obiectare Diabolus potest, ego in nomine sanctissimæ Trinitatis, Patris, IESV Christi, & Spiritus sancti statuo, ac propono sequi consilia Euangelica cum votis in Societate IESV: & animo paratus sum facere, quæ ad illam attineant, etiamsi velint, vt statim voueam. Idque nunc cum summmo timore, ac tremore, & Domini

7 Venit Romam, secedit ad exercitia spiritualia.

8 Vouet Societatem ingressurũ.

Nostri IESV Christi, ipsius summa fretus, qua in me vsus est, misericordia, Voueo tota anima, tota voluntate, tota virtute. Sit illi gloria. Amen, die vigesima tertia Nouembris post decem, & octo Exercitiorum dies. Voto huiusmodi nuncupato incredibilem addit non solum animi voluptatem, ac pacatissimam quietem hausisse, sed etiam corpori leuamentum: vt tum demum intelligeret, quanti sit liberalem in Deum esse, qui se vinci liberalitate non patitur. Ergo auctis animis, & nouo igne concepto, die eodem addidit votum, etiamsi Societas ipsum non reciperet, nihilominus tria se Religiosorum vota facturum: quod paucis post diebus cum iam tertio Kalend. Decembris vsitatis percunctationibus antegressis, domum ad Ignatium migrasset, ita coarctauit, vt nollet sibi libertatem alibi vouendi remanere, nisi quando nulla re, nullo modo, ad nullum ministerium etiam infimum aditus in Societatem pateret: nec demum si excluderetur, nisi vbi ilia consuleret, voturum. Tanto animo ei se cœtui dedit, à quo tandiu fugitarat. Potuit hic vnus è Principibus huius esse familiæ, si suspicari posset vnquam quid tenuissimis illis Deus ordiretur initijs. Sed vt vnus adhuc de populo, humano contuebatur oculo diuinos orsus: nec citius oblata lux est, quia specie ductus externa sero introspexerat, quod latebat: sero Dei munus, quod offerebatur, agnouit: vt esset seges humilitatis, quæ fuerat causa tarditatis. Nihil enim illo deinceps humilius, atque modestius; quia memoriæ continenter hærebat, quam respuisset ingrate, quod Dominus offerebat; & qui cum primis huius operis fundamenta non iecit, certe proximus primis inchoatum, vt opus vrgeret, labori, & operi non pepercit. Quo domum receptus est die, monuit beatus Ignatius, vt biduo post ministrare Coquo, & Hortulano inciperet; & quotidie caput ex Gersone, in quo meditaretur, legeret: tum alia capita, vt necessitas, vel infirmitas postularet. Idque dixit Beatus Pater cum mirifica, vti semper solebat, laude eius libelli, addens fore, quod in se ipse quidem esset expertus, vbi etiam fortuito aperiret, vt quæ præsenti necessitati conuenientia essent, occurrerent. Prima inter experimenta, siue fodienda humo, siue opera Coquo nauanda magnis cumulatus est cæli voluptatibus: paulatimque ægritudines, quibus ante conflictabatur conscientiæ tranquillitas, ac Dei famulatus absterfit. Numerat ipse in singularibus è cælo delibatis iucunditatibus, inter vescendum oblatam cogitationem, quod sese Deus aleret. Ita enim res habet: quanquam Deus aperiens manum suam implet omne animal benedictione; tamen viros religiosos, qui ipsi non serunt, aut congregant in horrea, præcipua cura pascit. Itaque cum alij labores manuum suarum manducent, hi laboribus manuum Christi vescuntur. Fames, ac sitis Christi emit illis, conditque cibaria: Christus sua impellit gratia fideles ad benigne eis faciendum. Idem se fideiussorem pro ijs, imo Vicarium constituit. Caritas Christi corda etiam fratrum ad omnes domestici vsus labores incitat. Ac proinde Christus est vere, qui religiosos pascit. Et hæc dum versat mente Natalis, tanquam paupertati recens susceptæ ab suo Christus calice stillam infudisset, nil mirum, si tanta est delibutus dulcedine, quantam exquisiti caducarum epularum sapores elaborare non possunt. Ac de hoc quidem pio, strenuoque viro suis plura locis. Quanquam autem in improbandis, probandisque Sodalibus lentus admodum erat Ignatius, & in maturandis, suspendendisque Principum postulatis sustentabat ipse sese, non tamen Collegiorum cœpta, quæ sine Sociorum copia perfici, atque amplificari non poterant, deserebat: sed eadem animi magnitudine, qua noxia reprobabat, adscisebat vtilia: &, quæ bene inchoata iam erant, perpolienda curabat: Vt Patauinum Collegium, quod triennio ante nostri nominis studiosissimus Lypomanus, vt supra demonstrauimus, extruere, ac fundare decreuerat. Hic enim ea de causa in Patauini fundamenta Collegij Prioratus sui bona (eorum parte dumtaxat ad victum sibi reseruata) vltro, ac libens Ignatio obtulerat, modo eam rem Pontifex suo probaret, ac confirmaret assensu. Quod à Pontifice impetratum Lypomani animum ad cogitata perficienda, & cedendum possessione omni sui Prioratus Collegio, incitauit. Eaque mox insequenti anno assignatio gratis imperante Pontifice transacta est. Quanquam Ignatius pro eximia sua grati animi pietate, omnium voluit eorum fructuum plane integrum Lypomano vsum relinqui. Per idem fere tempus nonnulli etiam ex Ecclesia fructus, eo-

9 Quanti faceret B. Ignatius Gersonem, idest libellum de imitatione Christi.

10 Singularis consolatio Natalis sub ingressum Societatis ex cogitatione, Quod se Deus aleret.

11 Patauino Collegio attributus Prioratus à Lypomano.

Universidad de Deusto
Biblioteca

12 Et aliquid Collegio Valentino à Domenecco.

13 Multa Societati priuilegia Sedes Apostolica impertit.

dem annuente Pontifice, in Collegij Valentini primordia per Hieronymum Domeneccum deriuati, collatique sunt: quæ prima habuit Societas domicilia nonnullo annuo firmata in perpetuum censu. Atque his subsidijs auctus ab Vrbe tam Patauini, quam Valentini Collegij numerus. Cumulauit hanc liberalitatem Sedes Apostolica spiritalibus facultatibus, publico diplomate rite dato: quo Societati potestatem faciebat ampliſſimam cum Euchariſtiæ, Pœnirentiæque myſteria vulgo miniſtrandi; tum etiam Euangelij toto Orbe Chriſtiano diſſeminandi. Reſpondit pro virili tantæ beneficentiæ Societas, multo iam laborum, periculorumque contentione maiore pro ea tuenda, ac defendenda ſuſcepta. Ac Romæ quidem, vt ab ea domo, quæ reliquarum parens, & exemplar eſt ducatur initium, deſidabant pro communi Eccleſiæ bono de Societate triginta: tantoque ab eis accuratius diuina res agebatur, quanto eis viciſſim Deus maiora in dies commoda ſuggerebat. Cumque in reliquas ex inſtituto curas pie, ſtrenueque ſuum tempus impenderent; haud modicum conferebant inflectendas Iudæorum mentes, & conuertendas ad Chriſtum. Quorum erat eo mollior, crebriorque conuerſio, quo liberaliorem dexteram ad leuandam Catechumenorum inopiam, tam Pontifex, quam Romanus Populus explicabat. Augebant Patrum onera piæ fœminæ, Matronæque nonnullæ, quæ quo certius, atque exploratius in tuendo vitæ curſu Diuinæ ſe Maieſtati probarent, eorum ſeſe imperio, atque obedientiæ, obſecundante Pontifice ſubiecerant Principe Eliſabetha Roſella, quæ inde ab initijs Ignatij (vt ſupra memoratum eſt) eius ſanctitate perſpecta, eiuſdem in ſtudijs paupertatem deinceps conſtanti pietate leuauerat. Ferebant curarum pondus Iacobus Eguia, Elpidius Vgolettus, & Petrus Codacius: tum Hieronymus Domeneccus, & qui Mutina non ita pridem ad Vrbem remeauerat, Alphonſus Salmeron. His duobus proximis, quia maioris erant in Vrbe nominis, ad conciliandos iratos vtebatur Ignatius. At Elpidius cum Ribadeneira, & Iacobo Salmerone Alfonſi minore germano Patauium autumno diſceſſit: quo vix peruenerant, cum Iacobus die Sanctis omnibus ſacro ad eorum Concilia religioſe migrauit in cælum. Venerat & Lainius Romam Quadrageſima iam exacta, quam Baſſani concionando conſumpſerat, ſiue vt de Patauino Collegio cum Ignatio coram ageret, ſiue vt ab Vrbe, Concilio Oecumenico iam indicto, cui intereſſe debebat, non abeſſet. Baſſani autem, ne rem commendatione dignam ſilentio prætermittam, non hæreſes modo, quæ toto exoriri oppido ex Germaniæ vicinitate iam cœperant, ſua prædicatione diſcuſſit; verum etiam incolarum animos in religionis ſententia adeo confirmauit, vt eius poſt diſceſſum contra latentes peſtes ad defectionem denuo ſolicitantes, acerrime ſe defenderint. In vrbe vero ipſa, vt laboris partem cum ſocijs ſibi diuideret, inſtituit ad Beati Laurentij in Damaſo matutinis, pomeridianiſque temporibus, nobili corona, nec plauſu minore verba facere. Tanta quippe de eius doctrina, ac ſanctitate continuis incrementis fama ſurrexerat, vt non deeſſent, qui ei iam Infulas, Pedumque deferrent. Vrbanus certe Labacenſis Epiſcopus poſtulauerat cum ſibi primo in Epiſcopatu collegam, mox etiam ſucceſſorem: ſed ſerio reluctante Iacobo facile ſenſit contra honores, & ambitionem, quam clauſi in Societatem cuncti ſint aditus. His Patrum in Vrbe vigilijs reſpondebant foris ceterorum curæ ſodalium. Agebat in Aemilia Paſchaſius, & Cardinali rogante Carpenſi, Fauentiæ ſubſtiterat: nempe in ea Ciuitate, quæ mirum in modum cæleſtis erat indigens opis, & in qua morum probitas, & ſacrorum vſus magna ex parte conciderat: intemperantia, inimicitiæ, maledicta late dominabantur. Nullus pene Sacramentorum vigebat vſus, maledicendi vero creberrimus, & quidem in ipſis puerorum ætatulis. Iam infamis Concubinarum amor prauæ conſuetudinis æſtu, ne peccatum quidem, aut res nefaria numerabatur. Inimicitiæ ferebant æuum, & centeſimum tranſgreſſæ annum viridiſſimæ adhuc velut in flore poſteris in medullis hærebant. Hinc per omnem Prouinciam irarum propagatio, & partium contentiones acerbiſſimæ, rixarum procreatrices, ac cædium. Morum porro corruptelam ſequebatur, vt fere ſolet, opinionum peruerſa temeritas. Irrepſerant quippe Lutherani Miniſtri hoc aditu patefacto, Bernardinus præſertim Ochinus nobilis eloquentiæ, & à natura multis ornatus donis, niſi quod datum eſſet ad ſalutem, in perniciem conuertiſſet. Hi ſuis infuſis inciuitatem venenis, velut viperæ turbarant omnia; paſſim vt in tabernis, officiniſque peſti-

14 Sancti labores Romanæ domus.

15 Præcipui operarij Romanæ domus.

16 Lainij prædicatio, Baſſani, tum Romæ.

17 Epiſcopatum recuſat.

18 Paſchaſij labores Fauentiæ: cuius vrbis deterrimus ſtatus deſcribitur.

peſtilentis venena Magiſtri impuniſſime tractarentur. Paſchaſius igitur ciuitatis perſpecta lue, & Fauentinorum pertentatis ingenijs, quæ videbantur elatiora, timide primum, ac pedetentim ad ea mutanda, & curanda deſcendit; communicatiſque cum Vicario Præſulis ſuis ante conſilijs, præſtantiſſimum quenque, & præ ceteris ad pietatem propenſum, blanda oratione demulcet: deinde, quo faciliorem, & ad ſanandos mores, & ad ſanciendam religionem ſibi aditum aperiat, ab officiorum pietate, benefactorumque diſciplina inſtitutionem ſuam, & curationem aggreditur; haud ignarus benignitate potiſſimum, ac recte factis Diuinam prouocari clementiam: ab eaque ſubminiſtrari vires, ac facultatem ad poſſeſſionem perfectæ iuſtitiæ. Erat tum ingens in ea Vrbe pauperum, ægrorumque turba; quibus vt pro Chriſtiana pietate ſuccurreret, ciuibus autor fuit, vt eade re Sodalitium inſtituerent. Cuius dux operis Paſchaſius ipſe delectus, Sodalitium, quod à Caritate nominari placuit, ſuis cum legibus condidit; quibus non alienis modo ſodales illi corporibus, ſed ſuis etiam animis laborantibus opem ferrent. Ac ne tam oratione, quam re ſodales ipſos impelleret, ijs ſecum adhibitis, totam luſtrauit Vrbem ad inquirendos, & conſolandos egenos. His ad ſacramenta ſalutis erectis, Medicorum, Medicinarumque, ac conſentanei victus in omni morborum perpetuitate præſidia comparauit. Progreſſio operis ſane opinione felicior, quotidianæque pietatis in Sodalibus incrementa magnos vbique fecère motus: nec minorem certe famam peperere Paſchaſio. Cuius ille ope grandiora pro animis ausus; publice ſe ad explananda Chriſtianæ legis initia ſine pompa, ſine oſtentatione conuertit. Ea res, vt ibi noua, atque inſolens, ſic ætatum eſt omnium, & omnium ordinum celebrata concurſu. Porro quam in Templis publice Chriſti legem, eandem priuatim multis in Gymnaſijs teneræ enucleabat ætati, magiſtris, ac parentibus non inuitis: quos eadem opera, vnde pueritiæ erudiendæ formam peterent, edocebat. Nam cum in ijs ſcholis pueri verſarentur ad quadringentos, ita ſuum quiſque didicit obſeruare, & caſtigare ſermonem; nullius vt ex ore, vel iuſiurandum excederet, vel maledictum: qua in re ſi quando conſuetudine impellente delinquerent, continuo ſe criminis inſimulabant, pœnaſque à Paſchaſio ſibi depoſcebant. Accedebat publicæ concionis hortatus ad populum vniuerſum, & priuata cum vnoquoque congreſſio: quo vtroque præſidio Fauentinorum prope iam deſperata religio, demum in integrum renouata, & reſtituta eſt. Complurium & virorum, & fœminarum flagitijs addicta iuuentus, ad pudorem, & ſanctimoniam reuocata. Pax etiam frequens inter primarias conſtituta familias, vt aliquando homines amplius centum principe in æde ex inueteratis inimicitijs mutuas ſibi iniurias, indignaſque cædes populo inſpectante, donarint, vbi lætam celebritatem Paſchaſij pauca, ſed grauia verba de pacis bono, odiorumque pernicie clauſerunt. Hiſce animi prauitatibus, moribuſque ſublatis, non magni videlicet negotij fuit prauas etiam ex hominum mentibus opiniones euellere; & ſanis doctrinis, atque dogmatibus Hæreticorum refutare conatus. Quicquid autem veneni furtim ſparſerant, omni animi prouiſione compreſſum eſt, & ſemen ipſum obrutum, ne nouam daretur in ſegetem; quod ſi quorundam iam præcordia vitiarat, adhibitis præceptorum ſaluberrimis curationibus, quicquid illi obbiberant, vomuerunt; & in Orthodoxæ religionis ſinum, gremiumque, vnde Lutherana fraus abſtraxerat, reuolarunt. Dum in his curis, laboribuſque non Fauentiæ modo, verum etiam in alijs Familiæ partibus Paſchaſij defixa mens eſt, totus ei, & hic, & conſequens fluxit annus.

19 Per opera miſericordiæ animorum medicinam Paſchaſius inchoat.

Interea Pontifex Paulus ad Oecumenici Concilij curas, rebus iam inter Galliæ Regem, Cæſaremque compoſitis, triennij interuallo ſe reuocat: iamque ad id ſuos de more legatos Ioannem Mariam de Monte, Marcellum Ceruinum, ac Reginaldum Polum ex Cardinalibus deſignauerat. Hos centum amplius ex Italia ſequebantur Epiſcopi, frequenſque ex Hiſpania, Luſitania, Galliaque Patrum numerus. Principum inſuper Legati omnium, & ex vniuerſæ Eccleſiæ Clero, Religioſiſque familijs doctiſſimi quique. Theologorum item par, qui pro Pontifice Maximo in tanto conceſſu de religione diſſererent, Apoſtolicis legatis placuit ſupremo Antiſtiti ex ea potiſſimum adiungi Familia, quæ cum iam pridem Romano ſe Pontifici deuouiſſet, Religionem cernebatur auitam contra Hæreticorum temerariam audaciam omni vbique doctrina, ac ſanctitate defendere. Lecti ſunt igitur Iacobus Lainius, & Alphonſus Salmeron, notæ vterque atque

21 Succeſſus optimus Fauétiæ ex opera Paſchaſij.

21 In Concilium Tridentinum deſtinãtur Lainius, & Salmeron.

Universidad de Deusto
Biblioteca

eruditæ probitatis. Quod & si magnum, & amplum ad Societatis videbatur existimationem, tamen quoniam nouæ plerumque, subitæque amplitudini comitatur inuidia, Ignatius tenero suæ familiæ ortui haud in rebus prosperis minus, quam in asperis cauens, delatum munus honoris sedulis tuendum votis, atque accurata precatione putauit. Sentiebat Vir nimirum prudens, non ab Hæreticis modo, verum etiam ab ijs, quos aliena felicitas vrit, haud exiguum imminere periculum: & Patrum virides spectabat annos pronos ad plausus, procliuiores ad gloriam: quippe quartum & trigesimum Lainius annum, alterum & trigesimum Salmeron vix agebat. In quibus ne qua fieret pietatis virtutisque iactura cum insigni aliqua Societatis nota, cuius illi personam in celeberrimo illo totius Orbis Terræ Theatro gesturi mox erant, plurimis eos ante quam discederent, & suis, & alienis precibus, hostijsque muniuit, & sapientibus instruxit monitis, ac præceptis. Quorum hic ego summam, quoniam non vulgarem prudentiæ disciplinam continent, non grauabor attingere. Ad maiorem Dei gloriam, inquit, Quemadmodum in vsu, consuetudineque cum multis ad salutem, & spirituale commodum animarum multum proficitur, si Deus adspiret: ita è contrario nisi nos aduigilemus, ac Deus adiuuet, magnum & nos facimus damnum; & interdum etiam illi, cum quibus versamur. Ceterum quia pro instituti ratione abstinere ab hoc genere commercij fas nobis non est, quanto præmeditati magis, ac præmuniti accesserimus, & aliqua norma directi, tanto expeditior in Domino erit progressus. Eam ob rem quædam significabo, quæ aut ipsa, aut eorum similia addendo, seu demendo vobis vsui in Domino erunt. Tria igitur omnino, vt vniuerse loquar, in obeundo munere isto spectare vos volo. Primum in ipso Concilio maximam Dei gloriam, communeque Ecclesiæ bonum: deinde extra Concilium antiquum vestrum tuendi animas institutum: quod quidem potissimum nobis in hac profectione vestra propositum est. Denique domi, & inter vos priuatam animi vestri curam, studiumque; ne vos ipsos negligatis, ac deseratis, sed assidua vos cultura, ac diligentia quotidie magis reddatis idoneos ad sustentandas impositas partes. Et in Concilio quidem decet vos in loquendo tardiores esse, consideratos quidem certe, ac beneuolos in decernendis præsertim, quæ aguntur, quæque agendæ sunt, rebus: in audiendo vero attentos, atque sedatos; & ad perspiciendam eorum, qui dicunt, mentem, studium, nutumque sagaces; quo faciliorem arripiatis ansam, siue respondendi cum vsus fuerit, siue silentio conniuendi. In disputationibus, quæ inciderint, in vtramque partem momenta erunt afferenda rationum, ne vestro addicti iudicio videamini; perpetuo id studendo pro viribus, ne quis vnquam ex oratione vestra minus æquus, placatusque discedat. Rerum, quas afferetis, neminem è viuis autorem appellabitis, præsertim de primarijs, nobilibusque, nisi diu, multumque rebus agitatis, atque perpensis: æqui omnibus, obnoxij nemini. Si res, quæ in controuersiam venerint, eiusmodi erunt, vt vocem vestram eliciant, dicetis sane animo per quam sedato, ac modesto sententiam vestram: eamque hoc, aut consimili claudetis exitu, saluo meliore iudicio. Denique illud persuasissimum vobis esse debet, quæ ad doctrinas pertinent, siue humano studio partas, siue haustas, inditasque diuinitus, plurimum ad ea valere tractanda, si de ijs sensim, sedendo, & quiescendo, non cursim, & velut ex itinere differatur, ac proinde æquum fuerit disputandi rationem non otio, commodoque vestro, sed eius, qui cum agetis commodo, ac conditione metiri, vt quo Diuina voluntas duxerit, eo feratur. Iam vero extra Concilium nullum munus bene merendi de proximis prætermittetis. Quin aucupandæ occasiones erunt, modo audiendi, & condonandi peccata, modo habendæ Orationis ad populum, interdum etiam excitandi homines ad cælestia per salutaris contemplationis otium, nonnunquam imbuendæ Christi lege puerilis ætatis, denique conuisendi, & fouendi Nosocomiorum ægrotos: vt vis Diuini Spiritus in omne Concilij corpus eo descendat affluentius, quo fuerit tot humilitatis, & caritatis officijs euocata feruentius. In concionibus nullum locum attingetis, vbi cum Protestantibus non conueniat Orthodoxis: sed ad mutandos mores, & persuadendam Catholicæ Ecclesiæ obedientiam omnis vestra spectabit oratio. Crebra tamen mentio extremis præsertim concionibus, sacrisque scholis erit ingerenda Concilij, pro quo Deo populum supplicare iubebitis. In auscultandis rite peccatis sic habetote, quicquid in aurem confitentis dixeritis, prædicandum super tecta: ac proinde ea semper animi prouisione ad auscultandum accedetis, ac si dicta

22 Quos B. Ignatius & precibus ad Deum iuuit.

23 Et monitis Sapientibus; quorũ summa narratur

24 Quo modo agẽdũ in rebus Cõcilij proprijs.

25 Quomodo in iuuandis animis.

cta vestra omnia enuncianda essent in vulgus: sua vero peccata confessis statuetis pœnitentiæ loco precationes aliquas pro secundo euentu Concilij. In explicandis item spiritalibus exercitijs, vt etiam in omni collocutione priuata, idem tenete præceptum, vt in publico vos putetis habere sermonem. Et in exhibendis his, quas dixi, Meditationibus id vniuerse tenendum erit, ne cuipiam ad commentandum alia proponatis argumenta præter ea, quæ prima hebdomada proponuntur, nisi forte perpaucis; & ijs, qui de vitæ genere per electionis locos deliberare velint. Quos tamen ipsos non permittetis vllis se votorum sponsionibus obligare, nec arctioribus inter initia cubiculis includetis. Quin etiam exercitij leges, atque præcepta, cuique erunt mitiganda pro tempore, idque tum maxime, cum vni omnia meditationum argumenta præscribenda videbuntur. In erudienda pueritia docendi ratio ad ætatis imbecillitatem accomodanda erit instillandis sensim Christianæ legis elementis, & pro auditorum genere, captuque enucleandis. Quam legis explanationem claudet item perbreuis cohortatio ad placandum precibus sanctæ Synodo Deum. Publica valetudinaria quarto quoque die frequentabitis alternatim, horis scilicet non importunis ægrotis, quorum & peccata rite soluetis, & dolorem consolando lenietis, non orationis modo præsidio, verum allato aliquo pro facultate munusculo. Eosdemque, & inchoati Concilij in suis sint memores precationibus, admonebitis. In omni hominum congressu, colloquioque captandum erit tempus cohortandi homines ad pœnitentiam, & sacrosancta mysteria capienda, proposito ante oculos non modo cuiusque priuati bono, verum etiam Christiani Orbis vniuersi tenente Concilio. Denique vt quæstionibus finiendis vtilis est sermo consideratus, & parcus, quemadmodum dictum est, ita excitandis ad pietatem animis prolixa, apta, beneuolentiæ, affectusque plena commendatur oratio. Restat tertium, quod in munere isto pro dignitate gerendo spectare vos conuenit, quod quidem in vobis ipsis tuendis, conseruandisq; positum dicebamus. Quanquam enim vos non ignorare necesse est, quæ professionis sunt vestræ, tamen hoc in primis meminisse æquum est, vt summa sit inter vos animorum conspiratio; mutua consiliorum omnium, sententiarumque societas: neue suo quisquam iudicio, prudentiæque præfidat. Et quoniam propediem Claudius Iaius, quem Cardinalis Augustanus procuratorem suum ad hoc Concilium mittit, vnà etiam vobiscum coniungetur, horam aliquam dicabitis de nocturnis, tum cuiusque diei actis inter vos conferendis, tum quæ postridie videbuntur agenda: priuatasque vestras, siue per vocale suffragium, siue alia quapiam ratione deliberationes habebitis. Deinde quo maiore vos, & humilitate, & mutua inter vos caritate contineatis, rogabit quisque singulis noctibus alternatim reliquos socios duos, vt ipsum corrigant, & vbi visum fuerit, libera oratione castigent: nec castigantibus causam facti reddet, nisi postulatus, & iussus. Matutinis temporibus, quemadmodum per diem gerere vos oportet, vnà deliberabitis, rationemque vitæ vestræ quotidie semel, atque iterum à vobis ipsi reposcetis. Hæc autem ad actionem quinto, postquam Tridentum peruueneritis saltem die, memineritis reuocanda.

26 Quo modo in domestica disciplina.

His prudentissimis præceptis filiorum discessum Beatus muniebat Ignatius: quibus illi nec recentis splendore muneris, nec tot vndique virorum illustrium elati concursu, tam ad nutum, tamque submissis animis paruerunt, vt mirum non sit, si qui dat gratiam humilibus, is præcipuam eis suæ gratiæ opem ad sustinendum cum laude impositum munus, vt insequens docebit annus, attulerit. Inchoata est sacra Synodus anno circiter exeunte Idibus Decembris, & tum primus Patrum consessus est habitus, nec alius hoc anno postea. Quocirca, & nos tribus his Patribus in discessu relictis, ad Ignatium recurremus. Qui quanquam sese nauiter domi cum Socijs in omni pij muneris varietate versabat, foris tamen non deerant persæpe onera, curæque pergrandes, siue quas Principum virorum fides, siue quas communis vltro caritas commendabat. Qualis illa, qua pacem studuit, concordiamque inter Ioannem Lusitaniæ Regem, Romanumque Pontificem conciliare. Ardua sane res, & implicata satis: in qua diu multumque sudandum Beato viro fuit, grauiter exacerbatis vtrinque animis Michaelis Syluij Visensis Episcopi, eiusdemque Cardinalis causa: vt mira Deus prouidentia tanquam in eius difficultates temporis pacificatorem præparans, tantam & apud Pontificem, & apud Regem Ignatio autoritatem feciſſe videretur. Is pro eo quantum & causæ grauitas postulabat, ac

27 B. Ignatius dissidium inter Pontificem, & Regẽ Lusitaniæ tollit.

se,

Universidad de Deusto
Biblioteca

se, suamque familiam vtrique debere Principi intelligebat, forti animo prouinciam hanc, parteſque ſuſcepit: & pijs precationibus Societati imperatis poſt diuturnam contentionem ſingulari Dei beneficio exitum pacis, qui ſatis vtrique parti faceret, inuenit, ſuæque induſtriæ, ac laboris fructum, & multo magis in Deum fiduciæ, conſtantiæque tulit, impetratis etiam à Pontifice, quæ Rex ſacro quæſitorum tribunali poſtulabat. Nec minus ſane feliciter ab Hiſpaniarum Principe Philippo commiſſa ſibi pietatis negotia apud Pontificem explicauit.

28 Res in Germania.

In Germania Vormatienſis conuentus ſuperiore anno, vti diximus inchoatus, etiam tum, quæ temporum iniquitas erat, perſeuerabat fructu minimo. Namque inter ſalutares Germaniæ leges vnà cum ſit, vt perturbatis rebus communi otio, conuocandis his cœtibus conſulatur, animaduerſum nuper eſt, nihil in eis contra Lutheri contagia fuiſſe præſidij, nihil medicinæ. Quippe toties non Vormatiæ ſolum, verum etiam Ratisbonæ, Spiræ, Norimbergæ eo nomine celebratis nunquam tamen clementia, ac facilitas Cæſaris impetrauit, vt liberæ Ciuitates, Principeſque viri, aut vitiatæ religionis cultum deſererent, aut caſtæ ſuſcipiendæ gratia ad Concilium Oecumenicum ſe conferrent. Ep.77.ad Olimp. Fiunt enim, Nazianzeno teſte, Principum lenitate deteriores Hæretici, nec humanitate flectuntur. Itaque modo Concilij ſedem, modo eos, qui Concilio præerant, criminantes, anxijque rerum euentu, publicum illum declinabant, horrebantque congreſſum: Cæſaremque ſperabant in ſuam perduci poſſe ſententiam, de conuocando Germanico, patrioque Concilio: vbi non modo de publicis Imperij legibus, verum etiam de rebus ipſis Religionis vnà Germania deliberaret. Cui rei Societas, ex quo in Germaniam pedem intulit, ſemper ſe conſtanter oppoſuit, & tam de ſuperiore loco, quam de plano; tam ſcriptis, quam oratione diſturbare temeraria Hæreticorum conſilia, machinaſque conata eſt; id quod in Iaio, Bobadillaque cerni licuit: quorum ille cum Auguſtano Epiſcopo, hic cum Apoſtolico Nuncio Hieronymo Verallo Vormatiam venerat. Vbi dum ſolerter ambo peruigilant, omnique ope contendunt, ne quid in tam celebri conuentu, in quo & Cæſar, & frater eius Ferdinandus, & omnis fere chorus Antiſtitum cum Germaniæ Proceribus aderant, contra Romanam decerneretur Eccleſiam, declararunt profecto ſuam erga ſanctiſſimam Petri ſedem, & voluntatem, & fidem. Ac Iaius quidem ad cetera officia ſacras prælectiones, ac conciones adiunxit, & vniuerſæ Quadrageſimæ ſpatia Procerum audiente corona & ipſo quoque Romanorum Rege confecit, tanto animorum motu, tanta pietatis, eruditionis, & eloquentiæ fama, vt ad audiendum interdum ipſum quoque Cæſarem excitaret, mirificum ſuæ laudis, doctrinæque præconem. Sed Diuina eius dicendi vi Rex tenebatur in primis, vt etiam perinuito concionum extorqueret exempla: quæ mox communicata cum alijs præſertim Epiſcopis, Proceribuſque, tota fere Germania circumferebantur. Hic ille Ferdinandus eſt Rex, qui poſtea ad Tergeſtinum Epiſcopatum (vt id ipſum ſuo loco fuſius) prouere conatus eſt Iaium. Sed perennes Iaij labores, quantum & ad rem Catholicam promouendam, & ad eludendas Proteſtantium artes, quantum vero ad ornandam, & illuſtrandam in Germania Societatem attulerint opis, locupletes fuère teſtes, ſeu Legatus Apoſtolicæ Sedis Alexander Farneſius, ſeu comites eius perilluſtres Antiſtites. Ac Legatus quidem tanti hominem fecit, vt eius, & ad conuictum familiaritate, & ad res grauiſſimas Conſilio, operaque plurimum vteretur. Vormatienſis porro conuentus, quanquam, diuturnus, non eum tamen exitum habuit, quem aut Cæſar ipſe, aut optimus quiſque Catholicus expetebat. Verum tamen aduerſus rem Catholicam, bonis pro ea omni ope pugnantibus, nihil eſt decretum, nec admiſſa Hæreticorum iniquiſſima poſtulatio de domeſtico, patrioque Concilio, quamuis illi & numero ſuperiores eſſent, & inſolentia. Quin vt ex rebus minus commodis ſolet plerumque Deus commodi aliquid, & vtilitatis excerpere; ſic ex eo conuentu geminum Eccleſiæ commodum, & opportunitatem elicuit: alteram, quod Cæſar ſubiectorum improbitatem, ac peruicaciam in ſuæ maieſtatis dedecus redundantem, planius iam perſpectam edomare armis, & coercere conſtituit: id quod haud ita poſt, Pontifice opitulante, perfecit: alteram, quod prudentes Germaniæ Paſtores animaduerſa vbique luporum fraude, atque rabie, qui in veſtimentis ouium Domini caulis totis faucibus imminebant, intenderunt vigilias ſuas ad cuſtodiam ſibi crediti Gregis, optimo Iaij vſi Conſilio. Qui eis magnopere autor fuit, vt quoniam

29 Obſtitit ſemper Societas ne fieret Nationale Concilium.

30 Iaij, & Bobadillæ conatus.

31 Vormatienſis conuentus exitus.

niam Theologicæ literæ vulgo ſordebant, cum Sacerdotium ipſum, propter quod illæ addiſcuntur, iaceret; eoque Doctores, & Curiones, & Concionatores Catholici deficerent, in ſua quiſque Epiſcopus Diœceſi Collegia è lectiſſimis adoleſcentibus inſtitueret tenuiorum, videlicet Catholicorum liberis, qui diuinas literas ad euertenda noua opinionum commenta ſcholarum more perdiſcerent, & in paſtores, cuſtodeſque Chriſtianæ plebis ſuccreſcerent. Hoc Conſilium decedenti ex Vrbe Iaio peropportune ſuggeſſit Ignatius; quod Epiſcopis illis vſque adeo probatum eſt, vt ad id ſuſcipiendum, & adhibendum paratiſſimo animo Salisburgenſis, Aiſtetenſis, & Auguſtanus præſertim Antiſtites inuenti ſint: ſed antequam dimitteretur conuentus, Iaius à Germanis inuitatus Epiſcopis, vt ſuas ſecum obiret, & viſitaret Eccleſias. Ille tamen de mandato Pontificis Auguſtano ſemel additus, a lijs obſequi pro voluntate non potuit. Quoniam vero Salisburgenſis vt Ingolſtadium ad docendi munus reuerteretur vrgebat, is, dum ea de re Ignatij nutum expectat, Dilingam cum Auguſtano concedit: eoque in agro, vt etiam in Bauarienſi mira cum vtilitate verſatur, vt non paucos cerneret, qui cum à Luthero deſciſcerent, Catholicæ Eccleſiæ ſinum collacrymantes expeterent. Sub idem fere tempus poſtulatur à varijs Principibus opera Iaij: adeo ſecundi manabant de eius integritate, atque eruditione ſermones. Sed indictum Tridenti Concilium, quo & illi properandum erat, omnium vota & poſtulata diremit. Quippe Auguſtanus Antiſtes delato ſibi per id tempus à Pontifice Paulo honore Galeri: Iaium ſuo nomine, vti ſupra ſignificatum eſt, ad inſtantem iam Synodum cum Eccleſiæ ſuæ Canonico, docto viro, legandum putauit. Quo cum Decembri circiter ineunte veniſſent, à Tridentino Cardinali perhumaniter ſunt excepti. Sed paratum Iaius recuſans hoſpitium ad publicum Xenodochium, Præſule illo repugnante, diuertit. Hunc poſtea Cardinalis familia ad Apoſtolicos legatos procurationis literas exhibiturum honoris ergo deduxit. A quibus item publico, vt mos eſt, exceptus honore poſtridie etiam priuatim, dum officij gratia vnumquemque ſalutat, præcipua quadam amoris ſignificatione ſuſcipitur, non tam Auguſtani commendatione grauiſſima, quam quod iam eſſet rerum geſtarum prædicatione notiſſimus. Hæc de Iaio. Nam de Bobadilla nihil præter illud ad nos peruenit, eum Ferdinandi Regis curiam ſecutum, Synodo Vormatienſi dimiſſa, reliquum hunc annum cum multorum exegiſſe ſalute: eumque contra Lutheri ſcholam, contra quam & Ferdinandus ipſe Cæſaris ex præſcripto, Boëmiæ copias inſtruxerat, ſua arma ſumpſiſſe; miniſterium videlicet Verbi Dei, Sacramentorumque & varia Chriſtianæ benignitatis officia, modo in omnem caſtrenſem turbam, modo in morbidum, & ægrotantem militem.

32 Vtile Conſilium Iaij ab Ignatio ſuggeſtum de excitandis Seminarijs.

33 Iaius ad Concilium Tridentinum mittitur.

Coloniæ paucis menſibus à Fabri diſceſſu ſubſecuta mors eſt Lamberti Caſtrij vnius è nouem, qui illic de Societate degebant, haud exiguo & ipſius Societatis, & rei Catholicæ detrimento, ſiue quod ætatis, ingenijque robore primam lauream in ſcientia rerum diuinarum Louanij ſibi conquiſierat, ſiue quod Fabri educatus in gremio virtute iam diues, & per quam optimus eius agri colonus euaſerat. Primus ibi de Societate functus eſt vita, & apud Carthuſiam ſepulturæ mandatus. Per id tempus maius adhuc incommodum in ea Vrbe Societas tulit. Erat inter Coloniæ ſocios, quemadmodum à Fabro didicerant, eadem tecti, eadem menſæ communio, idem quoque ſtudiorum curſus, idem pietatis inſtitutum: tanta vero animorum concordia, exercitatioque virtutum; vt Ciues omnes in ſui venerationem, admirationemque conuerterent; & quamuis corpore Faber abeſſet, totidem tamen videretur ſui ſtudij reliquiſſe Vicarios. Ita pro Colonia omnes contra Hæreticos intentis animis excubabant. Talis erat Aluarus, talis Keſſelius, talis & Caniſius in primis, qui tametſi commendationem non habebat ætatis, nec dum orbem omnem ſcientiæ Diuinæ confecerat, Fabri tamen exemplo, conſilioque excitatus, publicis, priuatiſque ſermonibus Catholicorum tollebat animos, & incendebat. Hæc igitur ſociorum laus velut ſeges, ac fomes inuidiæ, ut Colonienſem populum, qui ſe fidelem Cæſari, & Deo Catholicum præferebat, recreabat maxime, ſic vrebat, & fodiebat Hæreticos: quibus velut anſæ quædam Societatis inſimulandæ dabantur, & eius curſus optimos retardandi. Quippe Hermannus Archiepiſcopus poſt Fabri diſceſſum diuturnæ diſſimulationis impatiens, ſpreto Cæſare, Chriſtique Vicario nouum Religionis commentum, ſed diu animo incluſum, ſpecioſo reformationis vocabulo tentauit inducere:

34 Coloniæ moritur Lambertus Caſtrius.

35 Procella aduerſus Colonienſes Socios.

cumque

Universidad de Deusto
Biblioteca

cumque nefarijs suis consilijs aduersari Societatis instituta sentiret, rem per otium aggreditur, publicæque administrationis nomine senatui conatur obtrudere, ne contra Aggrippinensium decretum, nouas Religiosorum familias admittat; Societatemque ausam Senatus iniussu Coloniam accedere nominatim exturbet. Senatus, qui probabilem in primis vitam, doctrinamque Societatis non ipse probabat modo, verum etiam probari à bonis omnibus sentiebat, agendum tam seuere nullo modo censuit: sed ea prius admonita, edixit nouo decreto, ne qui de eius familia Coloniæ degerent, religioso ritu viuerent; mutuoque potius à se ipsi disiuncti separatis in ædibus habitarent: ac ni parerent, Vrbe sane excederent. Nostri tamen prudenter obtemperando, quiduis potius perpetiendum putarunt, quam vt Dei causam, locumque desererent; exceptique sunt vagi, errantesque partim à Carthusiæ Priore Gherardo, partim à licentiato Andrea Barndhet, quem Faber ad Colonienses Socios scribens, singulariſſimum refugium appellat. Quæ mens iniecta Tyronibus adeo congruere cum huius disciplinæ spiritu visa est, vt eius deinceps proprium quodammodo fuerit non domicilijs modo discretos, verum etiam toto cultu corporis immutato medios inter Hæreticos, Barbarosque versari. Nec alia fuit aut Ignatij in Vrbe sententia, aut in Hispania Fabri: qui segregationem illam eodem quasi ducti spiritu ita collaudarunt, vt ad eam constanter retinendam per literas hortarentur, quarum hæc erat fere sententia. Licet inter vos tecto sitis, corporibusque seiuncti, Diuina tamen ope facile consequemini, vt fraternis inter vos animis semper esse, versarique videamini; cum & in voluntario disciplinarum studio, & in vitæ proposito, susceptisque rite votis tam arcto inter vos nexu ad IESV Christi gloriam ipsi vos adstrinxeritis. Cuius veluti glutino caritatis, totam hanc conglutinari familiam, & copulari par est. Ceterum diuinæ tutelæ fuerit, vt cuius causa ista perfertis, is aliquando dispersiones congreget Israëlis. Hæc fere illi tametsi alter ab altero longe distaret, vt appareat eodem spiritu, vt dicebamus, illa fuisse dictata. Cuius vtriusque dispersæ sobolis congregandæ læta promissio haud inanis, atque irrita fuit. Quippe hoc ipso anno extincto inani illo de Societate rumore, non sine eius, quem nominaui Prioris, amicorumque labore, æstus ille Senatus deferbuit: meliusque de rebus nostris edoctus, permisit eos tranquille, & libere Coloniæ degere. Ergo Iulias ante Kalendas, & aucti in ea Vrbe numero sunt, &, prohibente nemine, habitatione coniuncti; non religioso illi quidem ritu, ac cœnobitico, sed Academico, & per contubernia variæ, & plurimæ iuuentutis: ex qua multi vitam admirati eorum partim suam cœpere corrigere, partim inire quam viderant, non tam vestis mutatione, quam morum. Ita quæ struxerat Satanas in perniciem, retorsit Dominus in salutem. Interim ne per Vrbem distracti, quæ necessarios ad vsus pertinent, socij nostri desiderarent, aut ab instituto propter inopiam deterrerentur, Ignatius ex Italia, Faber ex Hispania subsidiorum interdum aliquid submittebant. Nec defuit illis cum Vormatiæ degeret Iaius accepta à Cardinali Farnesio in eam rem stipe. Accessit, & caritas Bobadillæ, qui cum Apostolici Nuncij comes transiret, & re sodales iuuandos curauit: & sui recreauit opportunitate consilij; facile, vt appareat, quanto animi robore Patres illi resistendum impiorum conatibus existimarent, vbi spes aliqua affulserat vel communis tuendæ salutis, vel gloriæ Diuinæ propagandæ. In ea disiunctione Tyrones illi sæpe se vicissim, vt peramantes fratres, interuisebant, mutuaque consiliorum, sermonumque societate iuuabant, vt corporum ipsa disiunctio coniunctionem potius animorum acueret, quam dirimeret. Quanquam & illud commodi, eo quasi diuortio, diffidioque consequebantur, vt Vrbis statum vniuersum, & aduersariorum callerent insidias, simulque operam darent, tum vt Hermannus Antistes, tum vt eius similes intelligerent se ex illo Senatusconsulto, odioque malorum non modo animos non abiecisse, sed sumpsisse maiores. Quamobrem Canisius, vt ingenij acumine, & dicendi facultate præstabat, sic in re tuenda Catholica, primas sibi laboris, atque operis deposcebat: acpræter Germanicas suas statis ferijs in Capitolio conciones, aggressus est insuper sacrosanctum Euangelium in Gymnasio Montano, & epistolas ad Timotheum in ipsis Theologorum exedris explanare. Quo industræ genere mirum, quam aduersarij subito congelarint, & sibi ipsi Canisius primarios, ciuitatemque omnem adiunxerit, vt etiam ad res eum grauissimas adhibendum pro communi salute ciuitas ipsa censuerit. Quippe cleri vniuersi rogatu legationem ad Principem obijt,

36 Segregatur iussu Senatus.

37 Probatur Ignatio, & Fabro ea separatio, ne Colonia desererent.

38 Iterum coniunguntur.

39 Iuuantur ab absentibus Patribus consilijs, & re.

40 Res à Canisio gestæ.

obijt, Clerumque Leodiensem contra Coloniæ Præsulem Hermannum, eiusdemque rei gratia poltea Vormatiam legatus ad Cæsarem est. Quibus ille vbique negotijs ex animi sententia confectis, magnum attulit, & Ecclesiæ Coloniensi præsidium, & studijs suis Theologicis optatum otium. Qua in disciplina cum longe admodum videretur excellere verita Theologorum Academia, ne alio forte, vbi studia literarum magis florerent, abduceretur, dat ad Ignatium, & Bobadillam literas ardentissimas, Canisium, vt tantisper Coloniæ relinquant, dum spatijs sacræ doctrinæ decursis, Doctoris eum insignibus, titulisque condecoret: id enim & Academiæ honestissimum fore, & Ciuitati ipsi in tanto Religionis discrimine, salutare. Non abnuit Ignatius, qua erat prudentia, tantorum postulationi Doctorum, dum pariter socijs suis consultum cupit; quamuis ex aduerso Cardinalis Augustanus vrgeret, vt ad Tridentinam Synodum Canisium cum Iaio mitteret. Et vero Canisio Coloniæ præsente, nostri non modo benignius, pauloq; tractabantur humanius, sed ipsimet & ad artium disciplinam, & ad alia pietatis munera incitabantur ardentius; tantus iam esse cœperat domi, forisque Canisius. Idem B. Patris iudicium fuit de ijs, qui perdiscendis literis apud Louanium operam dabant, vt quamuis ab nonnullis illius Academiæ Doctoribus non æquis oculis aspicerentur, præsertim Cornelius Vuishauæus, de quo crebra iam mentio facta est, sua tamen studia constanter tenerent, nec procurationem alienæ salutis, quantum per ea liceret, omitterent. Erat autem Louanij pusillus nostrorum grex, cuius videlicet incrementis officiebat Magistrorum conspiratio, dum suos Auditores Collegiorum septis inclusos, nostrorum vsu, congressuque prohibent, veriti ne verborum allecti blanditijs eorum vestigia sectarentur, qui superiore anno Societati addicti in Lusitaniam, vnà cum Strada repentino auolauêre nauigio. Parisijs magis secundæ res nostræ fuêre. Nam cum Lutetiam, bellorum trepidatione transacta, Mediolano Paulus Achilles, Lugduno reliqui de Societate se retulissent, omnes in Collegium Longobardorum, & amanter recepti, & numero aucti. Erat in his Ioannes Baptista Viola, & Ioannes Pelletarius, qui quanquam ex Societatis lege viuere per initia illa non poterant, neque se in vulgus indicare; tamen dum inter otia literarum, modo cælestibus sacramentis, modo saluberrimis exercitiorum præceptis suam cuique operam nauant, contubernales, externosque collegas, mirifice ad pietatem, & omnem officij laudem inflammabant. Nec minus belle, prospereque in Hispania Societas procedebat: ac primos quidem huius anni labores, ac studia Lusitaniæ Faber, Araoziusque dicarunt. Faber cum ex morbo se recreasset, Ebora Conimbricam ad inspectanda per ocium Collegij fundamenta se retulit. Consedit hic ad dies aliquot præclaris exultans initijs, & eximio fratrum delectatus obsequio, moderatione animi, atque concordia. Discipulos nostrates offendit ad sexaginta, pari omnes animo, voluntateque cum in sententia permanendi, tum ad virtutem currendi contentius. Cecidit percommode, vt nobilis illa Academia, quæ in Vrbe infera, & à Collegio nostro disiuncta suas obire literarias exercitationes consueuerat in superam, & nostris proximam se transferret. Vbi cum Regis munificentia conquisitis vndique excellenti doctrina magistris studia calerent, nostri priuatis exercitati Gymnasijs, & æmulatione accensi domestica, quouis doctrinæ genere inter Academicos se probabant. Nec tamen in tanto literarum ardore spiritus disciplina languebat, sed in dissimili studio æquis prope passibus currebatur, admotis præsertim à Fabro facibus concionum, priuatorumque sermonum: à quo quemadmodum & literarum studia societatis ex instituto tractarent, & semetipsi tueri possent, ne ea fraudi essent disciplinæ virtutum, probe edocti, & instituti sunt. Atque hæc quidem Faber intus. Nam foris tam ipse, quam Strada sacro quoque die, vel in æde principe, vel apud votas Deo Virgines, alijsque locis magnos per Euangelium fecêre motus. Testabatur id præter confitentium turbam, exercitia flagitantium vis: quorum ex recessu, quamuis multi multis onusti bonis in sua tecta discederent, in Sociorum tamen numerum non admodum multi, verum lectissimi quique venerunt, inter ceteros Ludouicus Consaluius à Camara, Prætoris Materiæ Insulæ filius, vir claro loco natus; nec ingenio minus, doctrinæque varietate nobilis, Græcis, Hebraicisque literis eruditus, vt qui Parisijs præstantissimis Doctoribus operam dederat. Emmanuel Sà apprime doctus, & ingenio valens adolescens: Antonius Gomius acerrimo inter Conimbricenses ingenio, Philosophusque; Pontificij item doctus iuris, qui peramplum insuper

41 Sociorum Louanienſium Status.

42 Status Parisiensium.

43 Res Fabri in Lusitania.

44 Status Collegij Conimbricensis.

45 Societati additur Ludouicus Consaluius a Camera.

46 Emmanuel Sa, Antonius Gomius.

Universidad de Deusto
Biblioteca

super patrimonium pios in vsus pro Christi amore conuertit. Sed præter socios inter anni huius initia præsente Fabro receptos, alijs ferme triginta bimestri vix spatio Societatis iniecta mens est. Quibus cum primo vitæ suæ ratio explicata non esset, nec satis constitutum quid sequendum foret, postea cum Fabri in agendo suauitas, & salutaris colloquij vis accessisset, decreuerunt denique in hunc quasi portum se salutis recipere; sed non omnibus continuo, vt significaui, pro voto patefactus est aditus: erant adhuc & ipsi periclitandi magis, & res melius constituendæ Collegij. Quorum autem studijs, reliquo anni tempore, mos est gestus, accedente post Fabri discessum, Simone Conimbricam, hi fere sunt, Emmanuel Morales, Franciscus Henricius, quorum iam vterque Sacerdos in Indica expeditione decessit; Alphonsus Barrettus Portuensis; Ambrosius Herrera, Consaluus Rodericius, Henricus Henricius, etiam num cum hæc scribebamus, in Commorini Promontorio superstes, Nicolaus Vincentius Rodericius, Georgius Vazius, Michael Sosa, & Ioannes Azpilcueta Martini Nauarri viri doctissimi consobrinus, qui in Brasilia extremum vitæ diem morte confecit. Faber igitur cum tam florentem messem Conimbricæ reliquisset, & apud illos ciues opinionem de Societate conceptam mirum in modum auxisset, Eboram ad Regis Curiam Februario ineunte se retulit suo more ita terens Principum limina, vt secum religiosæ solitudinis secretum assidue circumferret. Quærebat nimirum vbique Christum, & vbique reperiebat. Incidit aliquando cum egrederetur è Regia, frequentissimam in equitum turmam, quæ Ducem quendam magnifice exceptura conuenerat: cumque ad id spectaculum maximus vndque concursus fieret, ipse de via, curriculoque deflexit, dum turba defluueret, & proximam in ædem sacram secessit. Verum hic visendi studio, id quod declinauerat leuiter subeunte, oculos in Christi signum Cruci affixi repente coniecit, & omnis ille animi motus, cupiditasque ita deferbuit, ita euanuit, vt solutus in lacrymas, ex intimis sensibus in actiones gratiarum eruperit, collaudans Dominum, qui se suo dignaretur aspectu, reputans id demum verum, & iucundum spectaculum esse; si sibi ante oculos quis constituat assumptam ab eo humanitatem nostram, & in celeberrimo totius orbis terræ theatro nequissimos inter latrones duro in patibulo constitutam. Proinde huc curiosos oculos retorquendos, hic mitigandos, sanandosque non oculorum modo, verum etiam aurium, ceterorumque sensuum insatiabiles appetitus: quippe cum infinitis sit partibus melior huius spectaculi nuda cupiditas, quam spectaculorum omnium, quæ subiecta sunt sensibus insidiosa voluptas. Solenni luce Mathiæ Apostoli è sacris cranijs Virginum, quæ Colonia tulerat, geminum Regi, ac Reginæ dedit ea cum præfatione, se cupientem earum Virginum honorem, non potuisse excogitare, quemadmodum cumulatius honoraret, quam si in talium Regum manibus collocaret. Gauisi sunt dono Principes, & ab ipsomet voluere Fabro in Oratorio Reginæ decora in capsa reponi. Et sane non est facile cogitatione, ne dum stylo assequi, quam multus esset Faber in cultu Beatorum, sacrarumque eorum reliquiarum. Didicit afflante spiritu memoriam, cuiusque Beati cum pietate coli, si quis primum gratias ageret Diuinæ clementiæ, quod eum iam inde ab æternitate prædestinasset, & vocasset ad gloriam, ad eamque suis itineribus, & quasi gradibus perduxisset. Deinde si eàsdem sacratissimæ Dei Matri gratias, Angeloque eius custodi persolueret, & ijs Cælestibus singillatim, qui ad eius salutem, & gloriam aliquid contulissent. Postea si & ad Deum, & Sanctum illum pro ijs, qui & præcipuo eum colerent, aut coluissent honore preces sterneret. Tum si Deum ipsum studiose rogaret, vt eius literarum monimenta, si quæ forent, rerumque ab eo gestarum memoriam custoditam, & conseruatam vellet: denique si pares eius ossibus, vbi vbi essent, tribueret venerationis honores, & ex ijs aliquid vnde se muniret, & tueretur, exquireret. Porro tam erat in colendis Beatis Faber attentus, non modo ad eorum, ac Dei laudem, sed etiam ad degentium in terra præsidium. Nam cum tantum interfit pietatis publicæ summorum ad eam Principum habere propensos animos, ipse interiore præsensit admonitu, eoque perillustri, cælestium omnium tanti esse suffragia, vt vel vnius præsidium plus efficacitatis habeat ad corrigendos hominum mores, quam cunctorum edicta Regum, industrijque conatus. Hoc igitur impensius studebat ipse ad causam pietatis humana, & cælestia sociare præsidia, & ipsis quoque Regibus patrocinia conciliare Beatorum. Quibus Præsidibus Ioannem subinde Regem, Reginamque Catharinam affatus de sua

47 Emmanuel Morales, Franciscus Henricius, & alij.

48 Fabri vel in multitudine animi solitudo.

49 Pietas Fabri de Sanctis meditatio

50 Quantum præsidium sit in Sanctis ad reipublicæ bonum.

51 Faber, & Arazius in Castellã discedunt.

sua in Castellam profectione ita cum illis egit, vt tandem eorum bona cum venia sibi cum Araozio liceret abire, manente in Lusitania Simone. Aegre illi quidem passi sunt tantos à se Patres, quibus tantopere vtebantur, auelli; sed Societatis videlicet bono sua commoda posteriora duxerunt. Abeuntibus commendatitias ad Philippum ea tempestate Hispaniæ Principem, eiusque coniugem dedere literas, deinde ipsis peramica mandata, vt si cubi suum studium opportunum sibi esse sentirent, se per litteras admonerent; nullo loco se monentibus defuturos, & nisi Castellæ perneccssaria vtriusque opera videretur, rediret saltem alter in Lusitaniam. Horum post discessum, quarto nonas Maij Conimbricam Simon venit. Vbi cum feruere suos apud socios mortificationis studia præter modum, præterque morem animaduerteret, operæ pretium duxit nimijs ardoribus moderari: & quanquam ille quidem ad prudentiam Præpositi referenda putabat omnia, per eos tamen dies, quibus illic substitit, fiebat interdum ab eo satis ampla potestas, vt ad obtinendam animi sui victoriam nonnulla in eo genere, quæ prodessent etiam proximis gererentur. Atque vt pauca de multis. Ambrosius Ferreria cum Vrbani amici permotus exemplo ad Societatem animum appulisset, iussus est, periclitandæ constantiæ causa per vrbem mediam sine pallio pileoque ipsa meridiana luce cadaueris cranium dextra præferre, atque hoc ferculo, habituque in obuijs templis ad preces faciendas tantisper subsistens ad Patres recta procedere. Qui dum libens obtemperat, & tota notus vrbe præsertim musicæ artis, canendique claritudine per frequentissimam ciuitatem ferali illo incedit ostento, sibilis, & conuicijs excipitur insequente à tergo velut amentem lasciuiente puerorum turba. Tali experimento edito societate tandem recipitur, haud eorum indignus numero, qui stulti fieri pro Christo non abnuunt, vt sint denique sapientes. Iubebat etiam Simon è socijs aliquot nocturnis tenebris voces illas cum terrore iactare, Infernus, Infernus his, qui mortifero vrgentur crimine. Alios autem passim eleemosynam tritis emendicare lacernis, quæ res vt noua, & id temporis inusitata, sic ad incutiendum ruborem valuit plurimum. Quosdam vero primis se intendentibus tenebris mittebat foras, vt medijs in triuijs, compitisue edita voce clamarent, Heu, Heu peccatores à peccando iam desistite, moriendum cum sit vobis. Quibus aliquando carminibus probus quidam admonitus Clericus, protinus occurrit, & cum viarum teneret itinera salutares illos præcones in vrbis loca deduxit plurimis nobilitata flagitijs: illic vociferare iussos. Nonnullos eodem modo in mediam hominum turbam mittebat Simon, qui contentis vocibus ingeminarent identidem. Terra, Terra ad forum adsis auditura verbum salutis. Cumque ad dicendum vnus aliquis è Collegis haud imparatus accederet, populusque tumultuarie ei pulpitum excitasset, eo ille conscenso præmonebat initio Stradam postridie verba facturum, adessent frequentes: interim nonnulla breuiter se quoque dicturum. Atque hoc exordio de supremo vitæ die, formidandoque iudicio, deque reddenda Deo ab vnoquoq; ratione commodum instituebat, frugiferumq; sermonem. Die insequenti conuocata à fratribus concione Strada eodem vestigio præparatis iam animis ad accipiendos diuini verbi fatus suam habebat orationem. Quibus tum sermonibus, tum clamoribus, varij existebant inter homines motus pro cuiusque animi affectione, vel sensu. Quidam intimo dolore saucij ab inueterata peccandi consuetudine, abducebantur. Alij contra liberius obtrectantes Patrum facta carpebant. Prudentiores vero, aut qui tales sibi videbantur, in ea fuere sententia, vt nimij illi reprimerentur ardores, duobus, tribusue ex eo numero coërcendis. Qui vero se ipsi penitus ignorabant, nec sua satis peccata pendebant, aiebant terrores illos ad Niuitas aliquos pertinere: qui tamen sine animorum ingenti fructu, commodoque non erant. Nec vero è spiritualium exercitiorum secessu minora cernebantur in animis lucra, cum ex eis tam commutati homines prodirent: vt miraculo pariter, & incitamento ceteris viderentur. Quippe tanto ardore animi magnalia Dei loquentes audiebantur, vt illud in eos apte caderet, quod & à multis satis in tempore iactabatur. Musto pleni sunt isti: hinc & illud in vulgus fluxit, quod & valde percrebuit, qui apud Patres se semel exercerent, eos sæpe visa videre. Quæ fama ipsum quoque Cardinalem Henricum, Eundemq; supremum in hæreticos iudicem tandem impulit, vt per hominem fidelissimum de re tota cognosceret. Dederat autem id negotij Rectori Academiæ fratri Iacobo de Murcia ex familia S. Hieronymi, ita tamen, vt dissimulanter, & sine Societatis nota in eos, qui exercebantur, inquireret. Qui dum facit imperata, legitimeq; fratres nostros de obiectis visis inter-

52 Exempla mortificationum publicarum Conimbricæ notabilia.

53 Varij sermones de mortificationibus publicis.

54 Inquiritur in exercitia & laudantur.

Universidad de Deusto
Biblioteca

interrogat, inuentus est, qui (Rodericum Menesium fuisse aiunt) se visa vidisse diceret, & quidem horrifica. Cui Rector, & quænam, inquit, sunt ista visa, quæ dicis? scribamque suum simul admonet, vt quæ narraret, exciperet. Ille vero memetipsum, inquit, vidi, quem nunquam antea probe videram, tetrum sane monstrum, & cuius simile nunquam vidi. Ita dum inuestigatur improbitas, probitas illustratur. Quotidiana porro sociorum domi, foriſq; palæstra, nulla ferme alia, nisi continens erat precatio, vt instar criminis haberetur, si quis domo egressus non pium aliquid ad commentandum passim inter itinera comparasset. Solenneque omnibus erat, vt prius quam tecto pedem efferrent, in sacellum se reciperent ante Augustissimum Eucharistiæ Sacramentum, dum futuræ precationis argumenta colligerent. Ex quo haud raro fiebat, vt multi in itinere æstu contemplationis abrepti, in obuia quæque, seu homines, seu lapides, seu oneraria iumenta, velut capti oculis, nec sentientes incurrerent: occursantium ludibrium in terris, quorum in cælis conuersatio, ipsis admirationi Angelis erat. Accedebat in ore pallor è precations assiduitate contractus, tantaq; macies, vt ioci causa dictitarent homines, palearum illos fuligine eum sibi colorem accersere. Ac ne cœnationis quidem tempore contentionem remittebant orandi. Quam ipsam pius inter epulas Anagnostes, vt solet, alebat. In libandis autem cælestis aræ mysterijs fratrum pietas tam erat incensa, & ea vis lacrymarum, vt ad id pietatis spectaculum non modico itineris interuallo complures Academici conuolarent. Atq; hæc domestica, illa externa. Magnæ hominum cateruæ non ex ciuibus modo Conimbricensibus, sed ex proximis etiam pagis ad expiandos apud illos animos confluxerunt. Quibus in audiendis, perinteque tractandis egregie versabatur in primis Andreæ Ouiedi, & Ioannis Aragonij lenitas singularis. Conimbricensis etiam Episcopus, qui sacris à concionibus paulo ante Regi fuerat, & Principis institutor, ex Augustiana familia, Ioannes Suarius vir de Societate inde vsque ab eius in Lusitaniam accessu, perpetuis & maximis officijs optime meritus, nouo sibi onere imposito, ad id sustinendum, alias præter Societatis, quam tantum complectebatur, operas non quæsiuit. Cuius & hortatu præclarum orbitati Virginum domicilium magnis ad vrbem sumptibus extruendum, vndè vel ad honestas postea nuptias, vel ad sacra Cœnobia dote dicta dimitterentur, curauit. Extat adhuc huius pietatis Conymbricæ monumentum, cuius Societas ipsa primordia, quoad suis progressionibus vteretur, & ministris committeretur idoneis, aluit, ac sustentauit. Hic erat Societatis in Lusitania cursus, cum in eo quoque Regno Concilium Tridentinum indictum est. Quò cum Regij Legati, Lusitanique de more Præsules vocarentur præstans pietate Rex de Religionis propagatione, morumque confirmatione solicitus per literas Simoni mandat, vt cum eruditis de Societate Patribus accurate perpendat, quænam potissimum ad celeberrimum illum totius Orbis conuentum suo referenda nomine viderentur. Eidemque postea Concilio Societatem nostram cum studiosissime commendasset graui oratione testatus est, quam illa non in Lusitania modo, sed in ipsis etiam Indiæ regionibus pro Dei gloria, & animorum commodis desudaret. Addidit & id Societati oneris Rex, vt Simon loco Ioannis Suarij, quem Conimbricensi Ecclesiæ præpositum diximus, institutionem susciperet Principis, rogato Ignatio, vt ad id muneris permanere eum in Lusitania sineret. Dudum si quidem B. Pater cauebat, ne nimius Aulæ vsus, ac fauor Simoni, Societatiq; incommodaret. Sed neq; pietati eximiæ Regis, neq; ingentibus erga Societatem meritis, quod is adeo sancto consilio postulabat potuit denegari.

Faber interim, & Araozius cum ex Lusitania in Castellam iter facerent, substitere Salmanticæ, vbi suis concionibus Araozius totam Ciuitatem incendere, ac permiscere cœpit: Faber autem priuatis colloquijs, & conceptos fouebat ignes, & nouos denuo suscitabat. Multæ se ad animorum tutelam aperiebant viæ, & laboris vndique suggerebatur occasio. Tum demum in ijs prouincijs Societas perspici, quæ ad id tempus pene ignorabatur, est cœpta: tum à Principibus viris eius expetita Collegia. Florebat tunc in Academia Salmaticensi ex B. Francisci familia Alfonsus de Castro. Ex Dominicana Franciscus victoria, clari vterq; nominis apud scholas; nec pietatis sane minoris. Qui Fabri quem Lutetiæ iam ante norant, Araozijq; aduentum non modo omni beneuolentiæ significatione complexi sunt; verum etiam Societatem ipsam adeo in vulgus commendarunt, vt Salmaticensium de ea vocanda consilium, ac voluntatem accenderint. At Patres cum satis haberent in præsentia prima quasi semina procreandarum frugum in tam nobili ciuitate ie-

55 Studium precandi Conimbricenſium.

56 Ioannis Suarij Conimbricenſis Epiſcopi in Societatē ſtudium.

57 Simon inſtituendo Principi præficitur.

58 Res Araozij, & Fabri in Caſtella.

59 Salmanticæ Societaté illuſtrāt.

te iecisse, coeptum iter prosecuti, Pintiam, quam & Vallisoletum vocant, ea tempestate regni sedem, decimo septimo Kal. Aprilis appellunt, & pauperum ad hospitium suo more diuertunt. Hic & commendatitijs Lusitani Regis epistolis, & Lusitanorum Procerum haud minus benignos, quam expeditos aditus ad Philippum Principem, & Mariam coniugem nacti sunt. Ab his primo comiter excepti, postea etiam per otium ad colloquium inuitati, tam propensos in Societatem eorum animos perspexerunt, vt latissimum tota in Hispania campum explicari suis laboribus iam tum cernerent. Tantorum igitur Principum nixi præsidio, sed multo magis Dei, quò maior in alias mox Hispaniæ oras aperiretur ianua Vallisoleti primum, & in ipsa Curiæ luce Societatis exequi munera, eamque velut pennicillo adumbrare rebus ipsis instituunt. Itaque & in Templis, & in foris ad populum frequenter agere; crebro christianis rudes, pueroſque moribus, & institutis imbuere: crebro nosocomiorum, in quibus etiam pernoctabant, publicique carceris limen terere. Qua studiorum assiduitate, varietateque munerum cateruæ videlicet hominum, velut graui excitatæ veterno, & ad aspectum nouæ lucis, & ad deponenda peccata conuolabant. Quarum fama rerum publicis è plateis in Curiam, & ex Curia in omnem pene transuolabat Hispaniam, vt multis esset, & admirationis materia pariter, & sermonis. Aiebant aliqui Vallisoleti Ignatianos seu patria voce Inighistas, quidam autem Papistas (nam Papæ, sedique Apostolicæ præcipuo eos voto deuinctos, iam fama vulgarat) apparuisse. Nec pauci similitudinis errore decepti Theatinorum eos vocabulo, quorum item sacer ordo haud dissimili cultu, nuper surrexerat, describebant. Quidam vero quoniam nihil nisi morum conformatio eorum in ore resonabat, malebant eos, vt multis etiam locis in Italia, reformatos Clericos appellare. Nec deerant, qui cum forte altius de Patrum virtute sentirent, dictitarent eos esse Apostolos magni Dei, qui ruentibus ad Tartarum animis tempestiuas porrigerent dextras. Erant tamen omnium iudicia iudicio Curiæ, & euentuum expectatione suspensa, nec audebant in vulgus vitio vertere, quod consentiente regio Principe gerebatur. Quibusdam autem instar erant miraculi: quod cum omni genere, sexuque promiscuo tam versarentur innoxij. Nec dubitauit in media Curia Melchior Canus belle iocari, Patres Societatis Iesu herbam quandam secum solitos circumferre, quæ vim haberet interimendæ libidinis: eoque velut antidoto tuto posse inter fœminarum versari greges, & & confitentibus puellis aurem, salua integritate præbere. Ea vox seu candido, sinceroque ex animo, seu quo alio profecta, admirationem certe multis attulit: sensimque sparsa per Curiam ad Principis peruenit aures. Qui rei auditæ curiosus inuestigator Ioannem de Zuniga (is erat ei veluti morum magister, ac custos) ad Patres misit scisciatum, quod herbæ genus illud esset, tantæ potestatis, ac virium, quam illi perhiberentur habere. Fecit imperata Ioannes, expositisque Philippi mandatis ab Araozio contendit, vt rem sibi totam, quam mox ad Principem referret, exponeret. Hæsit hic paulisper Araozius, tum rem totam indicaturum se esse respondit, modo is eam Principi, quemadmodum ab se acciperet, accurate, fideliterque referret. Cum ille se reciperet verissimum, inquit Araozius, est, quod de huius nostræ herbæ potestate narratur: tantarum quippe virium est, vt non modo nobis ad frangendas cupiditates, libidinesq; sit vsui, verum etiam tutum quoddam ad continendam linguam, & conterendam elationem animi, & omnia vitia præsidium. Eademq; tam multas facultates, proprietatesq; complectitur, vt equidem valde velim & Principi, & toti Curiæ eius vsum notum, ac familiarem esse. Porrò nemo nescit varias à Deo virtutes inditas herbis, quarum beneficio solus is potiatur, qui cognitis, & inuentis vtatur. Acuerunt hæc cupiditatem Ioannis, qui vt sine mora sibi nomen ederet tam salutaris herbæ, nec se diutius properantem ad Principem cunctaretur, ac suspensum haberet, acrius institit. Cui Araozius, hæc, inquit, herba communi sermone, Timor Domini, nuncupatur. Is eas omnes, quas enumeraui virtutes, ac multo etiam plures, quam dixi, continet. Eo nos quotquot de Societate sumus, frequenter vtimur: eius præsidio innoxij in medijs flammis, periculisq. versamur: eo instructis, ac bene munitis vbique gentium bene nobiscum agitur. Hoc igitur Principi velim referas: hoc fideliter narres. Qui si me autore in animum induxerit suum, eo, quoad vixerit, vti præsidio, Timore, inquam, Domini, næ ille magno suo bono experietur, quam admirabiles fructus pariat, quantarumq; sit virium. Acquieuit responso Ioannes, & amplius quod requireret, nil habuit.

60 Adeunt Philippum Principem & Mariā coniugem Vallisoleti.

61 Pij labores ad populum.

62 Varijs nominibus appellantur.

63 Qua herba Societas vtatur aduersus intemperantiam.

Universidad de Deusto
Biblioteca

buit. Principi autem, quæ acceperat ad verbum reddidit. Ea mox per omnem peruagata Curiam secundissimis excepta sunt auribus. Princeps autem eo pergebat alacrius præclaris Patrum fauere cœptis, quò eorum manabat latius, & fructus vbertas & opinio virtutis. Cuius honestissima de Societate iudicia ipsa quoque Curiæ lumina, vt consimili eos honore colerent, admonebant. Iam qui Principis arcanis præerat, is ad sacras confessiones Fabrum sibi delegit quem & ex regio consilio, & ex prima nobilitate secuti sunt multi. Primas autem ex fautoribus obtinebant Cardinalis Toletanus Ioannes Tauera summa integritate, ac sapientia Vir, quem Philippus ipse propter consilij prudentiam, atque fidem verebatur vt patrem; & Bernardinus Pimentellus Taueræ Marchio, qui & Fabrum ad confessiones adhibebat; deinde Apostolicus nuncius Poggius, cui in Germania plurimis iam pridem experimentis perspecta fuerat Fabri virtus, & industria laborum. Huius sic ad Ignatium meminit Araozius. Habemus hic Poggium nuncium tam bene in Societatem affectum, vt ad temporales quidem res, alter Petrus Codacius; ad spirituales vero alter Iacobus de Eguia existimari possit: nec alio nisi Fabro à confessionibus vti placet. Apostolico porro nuncio, Cardinalique adiungebantur, quotquot fere in Aula morabantur Episcopi, Salmaticensis in primis, & Calaguritanus. Nam Pompeiopolitanus cum alia multa de Societate probabat, commendabatque, tum institutum condendi Collegia, quæ cunctis Pastoribus veluti Seminaria quædam suarum Ecclesiarum fouenda, & promouenda dicebat. Probabant autem & id vehementer quod nouus hic Ordo nullo à ceteris discreto cultu, sed eo, qui cum Clero regionis cuiusque congrueret, vteretur. Sic enim fore, vt is omnem oram, ac regionem ad sanandos mores, & curanda vitia minimo negotio peruaderet. De Doctore Ortizio, cuius in Societatem humanitas supra demonstrata est, deque commendatarijs maioribus Castellæ, ac Legionensi, omninoque de regij Consilij Præside nihil attinet dicere. Quorum vt erat pietati mens dedita, ita & Societatem pia in primis, ac beneuola fuit. Nec minus ab hæresum vestigatoribus huic familiæ nominis, & autoritatis accessit. Quippe horum in eo regno potestas summa cum sit, quicquid ab his pium, sanctumque probatum fuerit, probatur à ceteris: probant autem nihil ex his, quæ ad Dei cultum, quæq; ad Catholicam religionem pertinent, nisi vt par est, censorio quodam, seueroque iudicio. Ergo hi Fabro, Araozioque agentibus apud populum auditis, vberrimaque ex eorum laboribus messi, tum etiam eximia erga sedem Apostolicam fide comperta, voluerunt & ipsi suis Societatem cohonestare iudicijs, eiusq; tum prudentiæ, tum doctrinæ captiuos quosdam, & inclusos hæreticos, qui suam detestati proteruiam in Ecclesiæ sinum reuolare decreuerant, commiserunt. Erat tùm summus in hæreticos iudex & inquisitor Iacobus Tauera Cardinalis Toletani propinquus haud familiæ nostræ minus, quam Cardinalis ipse beneuolus. Horum erga Patres honestissimis iudicijs satis declaratum est, quam temere ad eorum tribunal fuerat olim delatus Ignatius: quaque fuerit, & vitæ grauitate, & doctrinæ constantia sanctus illæ præditus Pater, cuius filij tantæ sanctitatis, & cruditionis documenta iam darent. Tum demum improbissimi calumniatorum, qui ad eam diem de Ignatio, Societateque vigebant, euanuere rumores. Nam quanquam alias cum Ortizio Faber, vt supra significatum est, varijs in Hispaniæ locis, atque in ipsa etiam Curia dictis, factisq; notitiam aliquam Societatis attulerat, id tamen ex itinere, & cursim fecerat, mox in Germaniam rediturus. Nunc autem aptissimum tempus nactus Philippo Principe, Coniugeq; propitijs id ipsum per otium & accuratius fecit, vt quæ se absente prauæ de Societate opiniones emerserant, noua sua præsentia discuteret, & tanti Patris reuerentiæ consuleret: dum obloquentium ora minime reformidans vltro conuenit vnumquemq; & de suis studijs, institutisque respondet. Quo etiam nomine nobilibus quibusdam Lusitanis plurimum Societas debet, qui Mariam Principem ex Lusitania comitati, & in eius perseuerantes Aula non ad alios se in Castella curandi animi causa, nisi ad Fabrum, & Araozium adiunxerunt, ceteris suo exemplo commonitis, vt omni suspicione deposita, tuto Patribus se committerent. Illud insuper Curiæ testati Societatem in Lusitaniæ regno, totisque ferme Indijs, non Ecclesiæ modo, religionique, verum etiam publico otio, tranquillitatique mirifice profuisse. Quod sane testimonium recentissimæ Xauerij literæ, Prætorisque Indici maxime confirmarunt. quæ à Lusitano Rege missæ, & de suggestibus in concione perlectæ, mirum est quantum in hominum pectoribus ardoris iniecerint.

64 Amici Societatis in Curia Philippi.

65 Sacrorum Quæstorum de Societate honorifica iudicia.

Gestie-

Gestiebant vniuersi lætitia nouæ sobolis ad Christum accessu, & sui conscientia teporis, metu quodam intimo pulsabantur, ne quod de Iudæis olim pronuntiauerat Christus, multi ab Oriente venirent; & cum Abraham, Isaac, & Iacob recumberent in regno cælorum; filij autem regni eijcerentur in tenebras exteriores. Id erat plurimis vitiorum frænum, & melioris vitæ stimulus ordiendæ. Certabat cum plebe nobilitas, Principes cum priuatis in ornatu morum, cultuque iustitiæ: delectabant Philippi, Mariæq; coniugis incensa studia: qui dum & suis, & alienis animis consultum volunt, omnem sui adeundi copiam Patribus faciebant, & quicquid in eam rem opis expeterent, porrigebant. Quorum etiam in gerendis rebus animaduersa prudentia, integritateq; non dubitabant ad grauissimas vti causas, vix vt interdum populo mos, qui frequens vndiq; ex omni genere confluebat, à Patribus geri posset. Ipse vero Ioannes, quem supra nominaui Zuniga, eiusq; coniux Stephania Requesensis Patres frequenter adibant, cum eisq; de animi salute auidissime conferebant. Aluarus vero de Corduba Regij Princeps stabuli, Patrum vsu, colloquijsq; adeo se pietatis studijs, & caritatis addixit, vt eius vxor Maria Aragonensis pari pietate fœmina dictitaret, se ante Patrum aduentum Aulico fuisse Equiti, postea rari exempli Equiti collocatam, qui recte factis insisteret, & confectis quotidie suis cum Philippo negocijs in interius conclaue se abderet, aut si forte versaretur in Pardo (regium id erat nemus) opacæ arboris latebram quæritaret, vbi de more se ad orandi munus, ac pensum referret. Præcipua eius exercitatio caritatis in proximos erat; eaque de causa in Valetudinario, vbi & ægrotis suis manibus ministraret, & eorum indigentiæ consuleret, multus, & frequens erat: primisque se intendentibus tenebris vnà cum equitibus alijs, quos eius excitarat exemplum, sese ad Nosocomium sublatis in humeros culcitris conferebat, vt Christo in suis minimis lectum sternerent. Nihil his inferior erat Ferdinandus Sylua Comes Cifontanus magno apud Carolum loco, à quo & filiarum custos, quas Infantes appellant, & totius illius Curiæ quasi Magister est factus. Is eam de Patribus opinionem hauserat, vt cum ad eos adiret, illud fere haberet in ore, Conferamus nos ad Clericos sanctos, tanta erat de sanctitate vtriusque opinio. Ab eisdemque voluit scripto sibi tradi precandi viam, & sui pectoris discutiendi præcepta. Confluebat ad Xenodochium, quo Patres primo diuerterant tanta hominum vis, tum ceterorum, tum Procerum, vt amicorum rogatu coacti sint sedes illas pauperibus cedere, & in alias ipsi paulo commodiores, quas eis Princeps instruxerat, immigrare. Nec vero Vallisoleti modo, eorum se nauitas continebat, sed bona Principum venia Madritum Faber excurrit, vbi Caroli filias, ijs iam æque notus, ac carus inuisit. Apud has verba fecit, & ad paratas meditationes haud inuitas admisit. Quarum natu grandior, cum de more rogaretur à Fabro, quid ex adhibita commentatione commodi percepisset, respondit. Roga mi Pater Dominum, vt me sibi talem instituat, qualem vestra Societas optat: concepta videlicet animo vota perfectæ virtutis inter percepta commoda numerabat. Hinc Faber ad Cardinalis Toletani ditionem, quem Madriti reliquerat, flexit iter: quibus locis quod tribus fere ante annis industriam in defendendis animis singularem ostenderat, hoc nunc auidius ab vniuersis excipitur. Hic re bene gerenda cupiditatem Societatis cum alibi passim, tum Toleti, vbi ad excitandum Collegij decus multorum se benignitas obtulit, incitauit. At Faber, qui prius in ipsa Regni sede, quam vsquam alibi vberioris spe fructus collocare Societatem malebat, satis habuit in præsentia prolixam Toletanorum voluntatem in posterum confirmare: &, haud inani spe data, Vallisoletum Iunio exeunte se retulit. Quippe visa Principibus ac Proceribus diuturnior optati hominis est absentia: reuersoq; seuere mandatum à Curia in posterum ne discederet. Interim multæ Ciuitates studio Societatis accensæ eam ad se per literas euocabant. Quarum ne contemnere Faber preces, ac vota videretur, Ignatio vrgente præsertim, vt inchoati Valentini Collegij haberetur diligens, ac potior ratio, Araozium ad eas destinat. Cuius ciues Vallisoletani discessum autoritate Principis interposita impedire conati, nihil scilicet profecerunt. Nec enim exorari causa cognita Princeps potuit, gauisus potius tot ex partibus Societatem acciri, quam vt vni loco esse iuberet affixam. Interim ex Maria coniuge Carolus nascitur Kal. Iulij. Cuius partus lætitiam, mors funestissima Parentis (quæ rerum humanarum inconstantia est) paucis diebus extinxit, vndecima videlicet à partu luce: quanto omnium mœrore, fletuque, quanto Principis luctu, cui carissima & vere con-

66 Fabri, & Araozij autoritas in aula; & fructus.

67 aber excurrit Madritum.

68 Et Toletum.

69 Moritur vxor Philippi Principis Mariæ ex partu.

Universidad de Deusto
Biblioteca

iux erat, quid attinet memorare? Ingenti quoque, si sensum hominum spectes, nostræ Societatis incommodo, cuius illa fauebat initijs: quanquam Societas iam tum tacite admonebatur haud humanis, sed diuinis nitendum esse præsidijs.

70 Araozius adit Complutum.

Compluti Araozius Rectorem Collegij maximi, quod appellant, optantem aliquot è Societate Theologos ad instituendum sacræ doctrinæ in eo Gymnasio Collegium primum adijt. Deinde ex ceteris, qui propensiores ad Societatem videbantur, Ioannem Medinam Virum apprime doctum, magnæque autoritatis, nominisque conuenit. Qui de huius constitutione Collegij consultus, respondit non tam id ductu Societatis inchoandum, quam in eiusdem Societatis vsum conuertendum. Sic fore vt nec Collegij decus ei abesset Academiæ, & nouo insuper Societatis decore, quod, expeteret, augeretur, in eoque cum grauissimorum virorum mente, sensuque, Medinæ sententia congruebat.

71 Emmanuel Lopius in Societatem Vallisoleti receptus.

Illud tamen Araozij aduentu Compluti perfectum, vt alij de Societate discipuli Villanouæ adijcerentur, auctumque Sociorum numerum ædes laxiores exciperent. Accesserant autem huc ex Lusitania Maximilianus Capella, & Vallisoleto Emmanuel Lopius nuper ibi receptus, qui vnà cum ceteris literarum studijs intenti non intermittebant ad sancienda Collegij primordia, aliquid etiam foris nauare proximis. Sumptum suppeditabat illustrium Matronarum pietas, Eleonoræ Mascareniæ, coniugisque Cifontani Comitis Ferdinandi Syluæ, & quas primum nominare debui, ipsæ Cæsaris filiæ. Quarum perenni benignitate, Nostrorum & studia nitebantur, & vitæ.

72 Barcinone expetitur Societas, & gesta ibi ab Araozio.

Rebus Complutensibus ita compositis Barcinonem Araozius recta properat; vbi meliore etiam loco, & solutiora offendit omnia. Iam Societatis amici ad vsum Collegij parauerant ædes, iam satis ampla librorum supellex à Ioanne Pusale viro pio, & erudito, Beatique nostri Patris amico de vita abeunte legata. Iam Sacerdotes duo nomina Societati daturi partes eius, ac munera in præparatis ædibus incenso animo, populique approbatione susceperant: quibus & tertius post Araozij aduentum, adiunctus est socius: selectique in eundem numerum de multis alij, quibus eadem à Deo donata mens erat. Quos inter Antonius deinde Cordesius præstantia virtutis, ac rerum gestarum excelluit. Accedebat optimi Præsulis, Prætorisque voluntas, qui & de Societate præclarissime sentiebat, & Araozij concionibus supra modum oblectabatur. Araozius tamen ipse, cum ad explendas omnes partes, numerosque Collegij nondum promptum animaduerteret, quod satis esset argenti, Barcinonensibus spe iniecta Collegij, bibliothecam duntaxat, & domicilium, vt vsui futura mox Socijs, admisit: ceterum prius omnia dixit cum Ignatio Societatis Præposito communicanda, & mentem eius per literas exquirendam. In eo autem domicilio tribus illis Sacerdotibus collocatis, præside Ioanne Queralta, cui postea in bene coeptis firmitas defuit, meliusque de rebus Societatis edoctis, & ad constantiam incitatis audiendi, remittendique de more peccata ius impetrat: reliquos eiusdem mentis, ac propositi viros bona spe complet, quoad recens Dei vocatio pia precatione, diuturnitateque, suam quasi maturitatem assequatur. Hunc in modum confirmatis Barcinonensium animis inde migrat. Ignatiumque de re Barcinonensi, ac Complutensi per literas

73 Status Sociorũ Valentiæ.

docet. Cui rescripsit Ignatius, videri sibi vt in Hispanias, vbi & Societatis instituta vulgo nota, probataque iam essent, & antiquæ suspiciones excussæ, socij alij mitterentur. Ad extremum Barcinone relicta, Valentiam, Nouembri ineunte, perrexit. Hic Ciues reperit plane nostros: & quanquam Valentiæ non dum Templi copia Sodalibus facta erat, nec per literarum studia vacare proximis satis poterant: currebatur tamen ad eos certatim mysteriorum gratia, & studio salutis. Et ij quidem ne plane sui essent, sed otij aliquid ceteris impertirent, duos ex hebdomada dies mysteriorum procurationi dicabant: cetera compensabant exemplis, quibus acrius humana pectora, quam disertissima oratione ciebant. Quippe elucebat in eorum victu frugalitas, perpetuus in disciplina tenor, in afferendo consilio prudentia, in quotidianis congressibus ardor spiritus, in omni denique actione modestia, vt maior ex ipso aspectu, quam ex verbis disciplina

74 Laus Iacobi Mironis.

virtutis existeret. Ac de Mirone quidem, qui ceteris præerat, scripsit ad Ignatium Araozius, egregium se innocentiæ reperisse cultorem, quique apud eos ciues mira sanctitatis opinione floreret: in ceteriſque laudibus splenduisse ieiunio, vt qui nullo sæpe cibo biduum, triduumue traduceret. Auctior autem idcirco Mironis familia, Collegijque

75 Ludouicus Consaluius Conimbrica Valentiam missus.

tum erat, quod Ignatius impetratis ab Apostolica Sede reditibus in fundamenta Collegij,

gij, continuo illuc de suis aliquot ab Vrbe miserat, nonnullosque de Lusitania Simon, in ijsque Ludouicum Consaluium, cuius inductioni animi, consilioque tota se propinquorum, amicorumque nobilitas opposuerat. Nec tamen hoc Valentini Collegij incrementum prorsus detrimento vacauit: vt rara inter homines lucra non damnis immista sunt. Quanquam & hoc damnum summa bonitas demum in lucrum vertit. Antonius Monis (quem huc ex Lusitania missum supra docuimus) sensim languidior in disciplina factus, tum occulto germani, qui ad id Valentiam Olisippone venerat, colloquio delinitus, cum ei, quas ante Collegio Conimbricensi donarat, facultates suas donasset, cœpit inquietior agere, & respectare mortalia, seu vitam affectare vagæ, liberioriſque sanctitatis. Missus ad Fabrum curandus, perrexit in Lusitaniam. Ibi cum stimulante conscientia, tum Satana illudente, nullo remedijs loco relicto, è Conimbricensi fugit Collegio. Ruebat cœcus in exitium, nisi (vt iure postea ipsemet interpretabatur) tanquam catena fratrum precibus teneretur. Cum enim in Montem Serratum venisset, nec diutius ferre conscientiæ diurnam, nocturnamque luctationem posset, eam prodigi filij vocem vsurpans; Ibo ad Patrem meum, Romam iter arripuit per summas brumæ rigentis iniurias, & ærumnas alias: vnde grauiter, diuque Auenione decubuit. Vbi attigit Romam, non ausus coram Beato Patre iniussus apparere, per epistolam ex Hospitali domo sancti Antonij Lusitanorum veniam suppliciter petijt in eius conspectum veniendi. Totus erat squallore deformis, ac macie, crassa tunicula tectus; crura, pedesque nudus. Iussit continuo Ignatius in ædem duci Professorum ædi vicinam, curarique & suppeditari necessaria, tamen ad duodecim dies ab suo conspectu arcuit, vt & ipsi, & alijs prodesset exemplum. Quos dies in luctu totos, ac lacrymis egit Antonius: & incitante ardore aliquando ab cingulo superne nudus, crudo se flagello cruentans sacras stationes obiuit, aliaque moliebatur, nisi mature Beatus Pater admonitus vetuisset. Admissus tandem ad conspectum, complexumque dulcissimi Patris, & Sociorum conuictum non longo superfuit tempore, sed ea virtute, vt videretur labi permissus, quo excitaretur robustior. Ac ferme sic vsu venit, vt tepidorum non sit potentior medicina, quam publica, & grauis ruina. Sed vt redeamus Valentiam; cum ad duodecim Sociorum cœtus excresceret, laxiores migrarunt in ædes optimo loco sitas, & publicum propter Gymnasium, sed mercede conductas: quas tamen mox emendas curauit Araozius: & sumptus quidem, dum fructus capere ex Ecclesiæ prouentu per Apostolicum diploma licuit, suppeditabat Petrus Domeneccus, Hieronymi parens, vir egregie pius, & Societatis, cui se filius peramans consecrarat, studiosus in primis, quam & in partem hereditatis filij, viuens ipse, videnſque vocauit. Araozius autem vrgebat de more verbo, ceteriſque suæ disciplinæ præsidijs. Cumque Ciuium cepisset animos, & in Societatem confirmasset, loci vicinitate admonitus ad Gandiæ Ducem Franciscum Borgiam, seu officij gratia, seu vt de re Collegij cognosceret propius, excurrit. Iam enim norat postulatum à Duce Collegium, eamque rem ad Fabrum, cum in Castellam venisset, ab Ignatio fuisse reiectam. Tametsi postea longiore Fabri, Araozijque in Lusitania mora, sex è Societate ad initia Gandiensis Collegij impetrauerat Dux. In his Andream Ouiedum, quo moderatore strenue sane Gandiæ promota res est. Nam & ad populum statis ferijs nauus Pater agebat, & in æde quadam addicta Collegio rite animos expiabat. Nec deerat vicinitati pagorum solita Catechesi, ceteriſque animorum subsidijs, diuisa cum fratribus cura: sed spes scholarum, quo non modo Ciuitas, verum etiam ipsa vicinitas inuitata iam erat, solatio fuit: quibus paucos intra menses apertis, & docendi onere leuaretur Ouiedus, & longe plurimorum consuleretur inscitiæ. Quicquid ab his gerebatur, probauit Araozius. In Duce porro singularem pietatem animaduertit, adeoque propensos in Societatem animos, vt iam tum audiret illum velut vnum se de societate iactantem. Quanquam autem nostrorum Dux ipse vitis, studijsque satis ille quidem affatim consulebat, nihil tamen adhuc cogitati operis inchoauerat. Cunctationis causa eius scilicet animi magnitudo, quia peramplum moliebatur amplæ familiæ Collegium ad propagandam inter Mauricos (eos ita nominant, quì oriundi ex Mauris Christiani facti sunt) quibus ea redundabat Regio, religionem, ac fidem; tum etiam Ignatij prudentia, qui non ignarus inchoata præclara nimia sæpe festinatione peruerti, progrediendum pedetentim existimabat. Dux autem & si ad rem Collegij multa poscebat, omnia

tamen

76 Antonij Monis post fugam ab Societate insignis pœnitentia.

77 Araozius adit Gandiam, vbi inchoatum Collegium Ouiedo præg.esso.

Universidad de Deusto
Biblioteca

tamen ad Ignatij referebat arbitrium: adeo ex animo verèque Societatem, quam verbo profitebatur, induerat. Ergo per Andream Ouiedum prima est operi admota manus, nam supremam imponendam à Fabro in Italiam redituro proximus indicabit annus: in quem nos, & pij Ducis ad Societatem accessum, & Collegium Gandiense reijcimus. Dum in his locis, muneribusque ad insequentis anni primordia Araozij labores euigilant, moliens Faber Vallisoletani fundamenta Collegij apud Philippum, vt diximus, versabatur. Complures ibi de primarijs, Episcopisque ad exercendam de more mentem, quod paulo ante videbantur horrere, mira comitate perduxit. Quos medij homines imitati complures, in alios repente viros, magno Aulæ miraculo, commutati sunt, alijs aliud salutis iter ingressis, & expetentibus Societatem non paucis. Extra Curiam vero dum in Euangelio suæ non parcit operæ, pene innumeros parit Deo: vt ipsemet nonnunquam admiratione perfusus benignitate tam clementis Numinis erubesceret, quæ suos non aspernata labores, tanta fœcunditate donaret. Ac ne tam prospero efferretur euentu, modestiæ causa dictitabat, nisi olim Ignatij calamitates, & tempora præcurrissent, merito se potuisse tam secundum Hispanienſis rei cursum habere suspectum: vt qui iam vsu didicerat, quod B. Marcus Anachoreta prodidit, Deum explorata indignitatis nostræ ratione pleraque hominibus auxilia consueuisse, præuia calamitate conferre. Sed quoniam partam tueri prædam vix vnus poterat: non dum enim, quibuscum suas diuideret curas, habebat, consilium cœpit, vt ex multis, quorum corda inter exercendum tetigerat Deus, optimum quemque deligeret, & in Societatem adscriberet. Nam haud ita pridem Sacerdos quidam Iacobus Mendius, & alij quatuor, daturi nomen accesserant; quorum explorare iam Faber animum miris modis, & saluberrimis experimentis instituit. Hunc numerum alij auxère mox quatuor, vt iam delecta familia, præter commune tectum, vbi ad Societatis normam dirigeret vitam, nihil vltra requireret. Commodum Philippus Princeps extincta coniuge Vallisoleto Madritum cogitabat, cum Faber non cunctandum ratus, de constituenda in ea Vrbe domo Principis ante discessum agere per opulentos viros instituit: tulitque celeris industriæ fructum, domicilio confestim, & alimentis inuentis. Nec defuerunt, qui large oblata pecunia sacram ædem inchoare percuperent. Fauit tam pijs conatibus præter ceteras ea, quam supra memorauimus Eleonora Mascarenia; quæ & Philippi pueri curam gesserat, & Caroli nuper nati gerebat. Ea Fabrum priusquam Madritum infantem aueheret, vt ei benediceret, & bene precaretur, accersijt: tanti apud eam & Fabri sanctitas, & Societas erat, vt merito Beatus Pater eam Societatis Matrem appellare consuesset. Ex his initijs magnitudo Vallisoletani Collegij, quam hodie cernimus, & Professorum luculenta domus extitit. Faber autem è nouem quos delegerat Socios eos modo quos sensit idoneos, sed præcipue Iacobum Mendium, Ioannem Consaluium, & Hermetem Flandrum Vallisoleti reliquit: reliquos Madritum secum, vbi commodam eis habitationem parauerat Princeps, abduxit. Hic commendatis Beato Ignatio per literas Germaniæ partibus, quarum pro salute superioribus annis adeo sudarat, & alserat, præclaros animi sui impetus ad omnem laborem pro Hispaniarum quoque salute renouat. Ne quem autem commoueat quod Faber, & Araozius Curiam coluisse dicantur, à qua potius longe abesse, si disciplinæ rationem consulas, oportebat. Illis enim initijs vehementer intererat nascentem Societatem, & obscuram, & quam Satanas maleuolorum sermonibus omni ope conabatur obruere, ante omnia summis probari capitibus, vt inde ad subiectos populos tanquam semen suæ propagationis acciperet. Nec tamen cessabat Beatus Pater identidem admonere, vt nulla re nisi obeundis religiosæ disciplinæ muneribus, solidæque humilitatis exemplis, cum prodesse saluti communi, tum Societatem euulgare studerent. Nec omnino Araozium laudabat, qui quanquam non sine publico ingenti bono, tamen plus nimio videbatur Procerum consuetudine vti. Quippe ea erat sapientissimi Patris sententia, non vsu Magnatum, & tractatione ciuilium rerum, quod seueriſſime interdicebat, sed constantibus laboribus, vita irreprehensa, Diuini verbi prædicatione Apostolica, terendis Nosocomijs, publicisque custodijs, & id genus caritatis, & humilitatis officijs colligendam esse approbationem, & autoritatem, quæ necessaria est euangelicis operarijs, vt labores in subleuandis animis salutariter ponant. Denique quam ipsis hominibus Religiosis fugiendas aulas, tam enitendum vita, rebusque gerendis, vt de

toto

78 Fabri res Vallisoleti præclaræ.

Tract. de pœnit.

79 Adduntur Valli soleti ad Societatem nonnulli, & domicilium ibidé inchoatur.

80 Eleonoræ Mascareniæ præstás in Societatem studium.

81 Cur Faber, & Araozius aliquandiu in aula versati: & quomodo illic agendum moneret B.P.

82 Res Indicæ.

toto ordine bonus in eas odor ad Dei gloriam penetret. Hactenus de rebus Hispanis, sequuntur Indicæ, clausula haud iniucunda lectori. Versabatur Cocini Xauerius extremo anno superiore: cum idoneis autoribus est allatum, duos è Macazariæ regno Dynastas ad ouile Christi frequenti comitatu per Mercatorem Lusitanum Antonium Paiuam non multis ante mensibus accessisse: euocatisque Malaca legis diuinæ Magistris confirmasse: sed ad id tempus pecudum ritu vixisse: ceterum in posterum Dei notitia, cultuque imbutos, hominum more victuros. Est autem Macazaria insula ingens, leucas ab Cocino in ortum prope quingentas, ab Molucis insulis item in ortum circiter quinquaginta distans, trecentas ferme ambitu colligens: sub idem fere tempus ex Ceilano insula nunciabatur præcipuum eius regni Dynastam Regis filium natu grandiorem, cum Lusitanorum exhortatione Christianus fieri multis cum alijs decreuisset, à barbaro Rege parente cum alijs septingentis fuisse necatum; visasque post eam internecionem Cruces duas, alteram in cælo igneam, alteram in hiatu terræ, vbi patrata cædes erat: quarum hanc cum barbarorum perfidia, sæpe ingesta humo conaretur opprimere, semper tamen emicuisse, eoque prodigio complures fuisse permotos: Regis autem filium natu minorem cum regiæ primarijs, & consanguineis aliquot ad Christum esse conuersum. Qua gemini lætitia nuntij Xauerius anceps, dubiusque in Macazariæ ne Regnum latissimum Euangelij campum, an in Ceilanum excurreret, cum illuc ipsa longinquitas ad labores, huc propinquitas ad celerem fructum accerseret, statuit denique, quoniam & nonnulla Sacerdotum auxilia in Macazariam à Malacæ Præfecto missa erant, & ipsum oportebat ad expeditionem, quæ Nagapatani contra Regem Iafanapataniæ parabatur, adesse, Macazaria tantisper dilata in Ceilanum proficisci, paratam Classem primo quoque tempore conscensurus. Adiacet Ceilano Manaria insula, vbi sexcentos ab impio Rege Neophytos superiore anno cæsos esse memorauimus. Anno igitur ineunte Mansilla comite Cocino soluit; Ceilanumque delatus in insulam, incidit in Regis filium: ex quo rursus, & quæ de fratris, aliorumque nece nuper Cocini nunciabantur, accepit; & admiranda cognouit ostenta, studiaque populorum inclinantium ad Christum, & ipsum denique clam baptismate cum sobrino suscepto, Proceribusque nonnullis, ad Indiæ festinare Prætorem, contra paternam sæuitiam, fidem imploraturum, & opem. Quibus rebus Xauerius cognitis dat è vestigio literas ad Paulum Goam, duos vt e Patribus, qui ex Europa propediem expectabantur, ad Ceilanum rem Christianam curaturos cum his Dynastis restituendis mittat. Ipse vero remisso in Commorinum Mansilla confestim Nagapatanum, qua significaui de causa, ex Ceilano traijcit. Hic classicum illum apparatum ad nihilum recidisse, & pene de manibus elapsam esse victoriam, incredibili suo dolore cognoscit. Nam nec Rex ille, qui se Christianum fore spoponderat, in suum restitutus est Regnum, nec tot innocentium Manarensium cædes merito expiata supplicio. Nauigium quippe Lusitanorum onustum mercibus, dum è Peguano regno in Indiam remeat, ad Iafanapatani Regni fines appulsum, & à Tyranno tanquam pignus ad impetrandam confirmationem pacis opportunum, protinus occupatum, ponere tantisper arma suasit, quoad recuperarentur amissa, ingenti Francisci dolore, quem tamen sapienti animo, ac silentio pressit. Ceterum vltricem Numinis dexteram, & si paulo serius intentam, non diu tamen contractam Tyranni crudelitas sensit. Nam & Manaria insula non longo post tempore ab Indiæ Prætore spoliatus est, alijsque affectus cladibus, & Manarenses ad vnum omnes fugerunt ad Christum: vt paucorum pro Deo mors obita velut semen innumeris fuerit & libertatis, & vitæ. Sedit Nagapatani Pater ad dies aliquot: cumque regredi in Commorinum vellet, & ventus regredienti aduersus, progredienti secundus esset, is obsequens vento, nouum inijt pro sua pietate consilium. Nouerat Meliaporam Nagapatano passuum millia non amplius centum, & quinquaginta distare (Lusitanorum id oppidum est frequens, & copiosum, omnis autem regio Choromandel vulgo dicitur) in Ora Indiæ maritima eoi lateris Goano obiecti, leucis ferme centum, ac quinquaginta à Commorino Promontorio, parique interuallo ab Goa, si transuerso itinere Indiæ latitudo secetur. Visitur hic ædes Apostoli Thomæ loci religione percelebris, quam ipse ex Idolorum Fano, vero, viuoque Numini concinnauit, dedicauitque; nec Christianorum modo peregrinorum, verum etiam Ethnicorum, & barbarorum frequentia nobilis: vbi proximo in Colle cæsus, & sepulturæ mandatus Apostolus

83 Xauerius de Macazaria insula, & Ceilano læta cognoscit.

84 In Ceilanum tendit.

85 Apparatus contra Iafanapatanium Regem euanescit.

86 Xauerius S. Thomæ Apostoli sepulchrum visit.

Universidad de Deusto
Biblioteca

lus perhibetur. Cernitur, & hic saxum eiusdem Apostoli cruore respersum, quod singulis annis triduo ante ferias Apostolicæ mortis, inter sacrum Missæ rubescit, cum ipsum candidum sua natura sit, sanguineoq; velut rore, quamdiù diuina res agitur, stillat; qua peracta redit ad naturam suam, & quem exuerat, candorem repetit. Inde tanta loci vel apud Ethnicos veneratio. Ergo Xauerius Quadragesima occidente Nagapatano soluit: eodemque mox tempestate reiectus, cum in itinere sine vllo cibo totam traduxisset hebdomadam sui propositi tenax, pedes Meliaporam venit: vbi Apostolicos cineres, sedemque generosæ mortis auida religione salutat. Erant tum in Oppido Meliapora, cui ipse Apostolus melius iam nomen dedit, præter frequentes indigenas, Lusitanorum familiæ amplius centum: quarum curandis animis Præsulis Vicarius Gaspar Coëllius præerat. Huic Xauerius secundum Apostolum salutato, consilium exponit itineris sui, eumque adeò sibi, veteri sua in omnes Præsules reuerentia, insitaque sermonis affabilitate deuincit, vt cum Meliaporæ Valetudinarium, Cœnobiumue Religiosorum, quo diuerteret, nullum esset; Vicarius eum domi suæ non tàm hospitem, quàm contubernalem, quatuor ipsis mensibus continenter habuerit: quanta cum fruge, testati sunt Oppidani, quorum ille mutuas, & implacabiles leniuit iras, & vitia inueterata curauit. In tradenda rudi populo Christi lege, quoniam late patebat inscitia, nunquam pepercit operæ. Prauas consuetudines studiose minuit, & quæ corrigi, sanarique nulla Vicarij autoritate potuerant, vna Xauerij comitas emendauit. Apud hunc Xauerius ipse, cum ad orandum nocte intempesta de more surgeret, in ædem venit Diabolis infestissimam: ab ijsque inter ardentes preces truci fremitu, horrendisque clamoribus verberatus, è plagarum acerbitate triduo fractus, debilitatusque decubuit. Nec tamen aut institutam ea nocte precationem abrupit, aut à nocturna illa orandi consuetudine discessit vnquam, adeo tartareas illas potestates irrisit, ac pro nihilo duxit. Interea cum incertus esset animi, pergeret ne ad Macazarios, an permaneret in India nocturnis, ac perennibus precibus (nam diurnis per occupationes non satis poterat) voluntatem diuini Numinis exquisiuit, & deprecatore Apostolo Thoma persensit, interiore lætitia indice, eam eius fuisse mentem, ac voluntatem; vt Malacam, inde vero in Macazariam se conferret, non tam ipsos Macazarios instituendi gratia, quod intellectum est postea, quàm vt ex itinere, populis plus egentibus opem ferret. Proinde illud apud se certum, ac fixum habuit, vt quod diuino instinctu conceperat, id omnino perficeret, & tempora captaret omnia transmittendi Malacam tanta præditus Dei fiducia, vt si forte deesset Lusitani nauigij facultas, non dubitaret se Malacam petenti vel Ethnicæ cuipiam scaphæ, saracenæue committere. Prius autem quam Meliaporæ solueret, in Lusitanum Mercatorem incidit, qui diuinis eius delibatis sermonibus sensit alias quasdam latere merces longe suis pretiosiores: quibus cum ex Euangelij consilio cupidius inhiaret, homo locuples, perpetuusque mundi miles in ipso ætatis flore decreuit abijcere suas; ijsque indigentissimum quemque diuisis, pauperem cum Xauerio vitam in Societate traducere Ioanni nomen erat, annorum quinque circiter, & triginta: in cognomento variant vetera manuscripta: de Airo magis conuenit, quanquam de Eyro, vel Durum autores Xauerianæ historiæ maluerunt. Qui tandem, vt Xauerius prædixit, religiose vitam inter Franciscanos absoluit, cum aliquot annos Xauerio non tam adiutor laborum, quam seges patientiæ fuisset. Et quidem ad paupertatis experimenta, vt seculi negotijs, tractandique argenti dulcedini insueuerat, vix nauigium, mercesque vendiderat pretium collaturus in pauperes, cum alio quam occultissime comparato nauigio fugam cœpit instruere. Sed Xauerium cælesti lumine collustratum nullæ hominum latebræ fefellerunt. Accersit hominem, & nihil tale opinanti, peccasti Ioannes, peccasti, ingeminat. Qua voce non quasi ab homine, sed tanquam ab contuente pectora Deo missa, mercator conterritus, expiato per pœnitentiam animo, totum se maiore constantia ad abditum Euangelij thesaurum inuestigandum recepit. Hoc auctus socio Xauerius, & de voluntate diuini Numinis iam certior factus, Augusto exeunte Malacam soluit. Hic suum Macazaricæ profectionis consilium Præfecto aperit, qui cum paulo ante Sacerdotem quendam religione præstantem in naui bene instructa cum Lusitanis aliquot eò misisset, vt Neophytorum saluti consuleret, iussit Patrem, dum nauis illa rediret regionis illius, morumque nuntia, subsidere Malacæ. Interim Xauerius huic nauat operam vrbi.

87 Meliaporæ pietatem excolit.

88 Ab Dæmonibus cæditur, & mire constantiam retinet.

89 Ad consilia Euangelica Ioannem Durum traducit.

90 Malacam adit, cuius situs describitur.

Est

Est autem Vrbs nequaquam hac tempestate pristinæ suæ magnitudini par, tamen nobile emporium, frequensque, sita vltra Gangem in Aurea Chersoneso, æquinoctij subiecta signo, à quo duos ferme gradus septentrionem versus abest. Distat ab Vrbe Goa leucas fere sexcentas. Imbres ibi fere quotidiani, quibus & nimij Solis temperantur ardores, & perpetua tellus viriditate vestitur: vt inanis iam illa Poëtarum, aut Philosophorum videatur opinio, regionem hanc quippe à Sole rubentem, torridamque semper ab igne, nequaquam habitabilem esse. Hac in Sinarum regionem, Iaponiamque, hac ad Molucas, Bandam, Iauam, hac ad alias nobiles insulas cursus est. Xauerius nihil hic sani moris inuenit. Quippe inter gentes diù commisti incolæ fide dumtaxat salua, eorum opera iam didicerant: sensimque tantus eos stupor mentis oppresserat, vt ne vitiorum quidem turpitudinem sentirent satis; &, quod deterius est, admota medicamenta respuerent. Verum, qua solebat, ægrotantium vulnera, placida Xauerius manu pertentans modo publicis, modo priuatis colloquijs, pharmacisq; dissimulanter adhibitis, cœpit eos paulatim ad aliquem morborum sensum, & ad amorem Christianæ elegantiæ, vnde olim defluxerant, reuocare. Itaque eo demorante Malacæ paucis mensibus immutata Ciuitas est, plurimique vetere castigata, nouæ vitæ dedere principium, nemine fere ex oppidanis inuento, qui non ei se totum, vt à peccatis solueretur, ostenderet. Fuit ei rei adiumento non leui prodigiorum, quæ per Xauerium Deus edidit, insolentia. Quorum ille fama Sancti cognomen in Indijs paulo ante relictum, hic etiam apud Malacenses inuenit. Nam præter reliqua, quæ ab alijs copiosè tradita, nos consulto mittimus; Malacensis fœminæ filiam, quam ipse nuper ad Christum adiunxerat, excitauit à mortuis. Cuius rei testes Malacensium literas sane graues Borbanus accepit, vt eas extemplo ad Lusitaniæ Reginam Catharinam mittere non dubitarit. Eademque in Vrbe Franciscus Lopius Almeida eques teterrimo oppressus morbo, simul ac capiti manus visitans Xauerius imposuit, recreari vires sensit, morboque omni leuari. Multosque ibidem alios, sacrosancti Euangelij verbis pie recitandis, sanauit ægrotos. Sed viri sanctitatem non tam prodigiorum admiratio, quam vera humilitas, & ardens caritas illustrabat. Qui vt Christianam disciplinam fœde iam labentem erigeret, haud contentus veteribus, noua insuper Christianæ pietatis excogitauit officia. Nam vbi Sol se conderet, & opacare nox terras inciperet, is arrepto tintinnabulo totam quotidie vrbem vespertinus obambulabat, & excitatos sonitu ciues elata monebat voce, vt eorum pro animis, qui vel igne apud Inferos purgarentur, vel mortifera noxa inter homines vrgerentur, diuinæ clementiæ supplicarent. Quæ lugubris, & plena pietatis vociferatio, vt Malacensium auribus insolens, sic erat animis ardens calcar, seu ad concipiendam misericordiam in mortuos, seu ad auersandam ex culpa contractam, funestissimam viuorum mortem. Cumulabat hunc laborem occupatio alia non leuis, studium latini catechismi in Macazariensem vertendi linguam vsu iam docente, quanti referat eorum, quibus cum agas; callere sermonem: acuebatque priuatam hanc curam spes fructus exploratissima: quod gens illa ad veri Dei cultum mirè perhiberetur idonea: vt quæ nulla haberet Deorum fana, nec superstitionum magistros, aliosue, qui ad colenda Idolorum portenta compellerent; nec præter Solem, cui cælestes honores tribueret, numen vllum. Quamuis bellicosa gens esset, & quæ discordijs ciuilibus, ijsque continentibus vreretur. Inter has curas, & Ignatij ab Vrbe, & Simonis ex Lusitania literas longo interuallo Xauerius optatissimas accipit. Eæ nunciabant Sociorum ex Europa subsidia mitti: qui Goam cum peruenissent ex eorum propius literis de ipsorum aduentu cognoscit. Quibus rescripsit illico, vt ex ijs duo in Commorinum Promontorium, dum Ceilani petendi maturitas esset, diuiderentur, opem laturi Mansillæ, quem cum tribus ibi Sacerdotibus in Christianorum institutione reliquerat. Tertius vero in Goana ciuitate resisteret, grammaticam traditurus Alumnis in Collegio sanctæ Fidei. Mansillæ interim in Commorino promontorio nunquam intermissi labores plurimis fuere saluti, qui quanquam nulla penè habebat adiumenta doctrinæ (grandior enim ad Societatem accesserat) aliquandiu tamen satis habuit ad tolerandos pro Christo labores & in animo spiritus, & firmitatis in corpore: quoad inani laborum metu segnior ad parendum factus, ab sociorum numero segregatus est. Tanti Xauerius obedientiam, vt egregius Ignatij discipulus faciebat. Tradebat ille hoc tempore magnæ Neophytorum turbæ elemen-

91 Deprauatos Malacensium mores Xauerius corrigit.

92 Edit miracula.

93 Præclari labores Xauerij in Malacensium cultum.

94 Mansillæ labores in Cõmorino: qui mox propter inobedientiam ab Societate dimissus.

Universidad de Deusto
Biblioteca

elementa doctrinæ, quam innocentem veluti gregem voce duntaxat non difficile agebat. Baptismo excipiebat Infantes, funera christiano ritu curabat, commissas suæ tutelæ Commorini & Trauancoris regiones crebro interuisebat, ac confirmabat. Camers vero haud minoribus Goæ premebatur oneribus, puerorum institutioni præpositus: nempe in eo Collegio, quod & familia satis ampla, & linguarum varietate constabat. Sexaginta in eo intra decimum & vigesimum ætatis annum educabantur adolescentes, barbaricis iam inde imbuti moribus, adeoque ab omni humanitate magnam partem remoti, vix vt distarent à bestijs. Et, quod grauius est, inuiti sub ea disciplina plerique: vt qui piorum liberalitate per Paulum, & Borbanum à dominorum seruitute redempti, Christi cultum necessitate potius, quam sua voluntate susceperant. Qua in re præter laboris patientiam, Pauli se prodebat prudentia, dum & ad Episcopi, aliorumque moderatorum nutum se totum fingit, atque accommodat; & tamen nihil abhorrens à suis legibus, & institutis admittit. Habebat ille quidem adiutorem in eorum catechesi Borbanum, Lusitanosque præterea duos, alterum adolescentem non dum sacris initiatum, legendi, scribendique vix gnarum, alterum Sacerdotem cuiusdam Sodalitatis ædituum, minus illum quidem plumbeum, sed parum tamen ad docendum aptum. Horum magisterio vtebatur mercenario, vt Lusitanè, latinèque loquendi, scribendique principia, teneræ instillaret ætati. Verumtamen hi ipsi tam multis erant implicati curis, vt in vnum Paulum diurnæ, nocturnæque solicitudinis pondus incumberet. Accedebat procuratio rei familiaris. Quæ quanquam ex primarijs quibusdam viris Collegij Patronis pendebat maxime, nullus tamen Paulo rei familiaris administer adhibebatur, præter vxorium quemdam virum, qui diurna cibaria, & quotidiana subsidia à propola comparabat. Paulus tamen proposita sibi ante oculos per omnem Orientem fidei propagatione, & religiosæ memor obedientiæ, quæ tantum oneris subire compelleret, omnes videlicet molestias, & absorbebat alacriter, & concoquebat. Is adeo omnibus se probauit summis, medijs, infimis; vt ad euocandam ex Europa Societatem, cum omnium animos incendisset, tum præcipue Principum, Xauerij iam ante rebus gestis, & præclaris facinoribus excitatos. Sane fructus eius perhibentur eximij, adolescentium ad virtutem progressio, morum institutio, linguarum in vnam domum introducta varietas, quibus omnes fere loquuntur Indi, Canarina, Malabarica, Ceilana, Bengalensi, Peguana, Malacensi, Sina denique & Abissina. Præstantioris etiam indolis adolescentes, natuve grandiores adeo sibi familiarem vtramque linguam Lusitanam, ac Latinam assiduo vsu, exercitationeque reddiderant, vt nullo iam negotio disciplinæ Christianæ summa in omnem posset transferri sermonem. Ita quisquis diuersis è prouincijs Christianæ legis gratia Goam Indus appelleret, eius Seminarij beneficio perbelle poterat edoceri. Pauloque duce illud est in more positum, vt ex omni adolescentium numero peritissimus quisque ad Neophytorum Parœcias vrbi proximas mitteretur; vt quod ipse in eo Collegio ad salutem hausisset, id eorum vernacula lingua pro suggestu ceteris impertiret. Res cedebat ex sententia haud mediocri animorum prouentu prorsus adlaborante Camerte, & in cudendis idoneis operis excubante. Cuius ad opem, atque subsidium expectati ex Europa socij quarto nonas Septembris cum Ioanne Castrio in Sosæ locum nouo Indiæ Prætore, sublequuti sunt Antonius Criminalis, & Nicolaus Lancillottus Itali: ac Ioannes Beyra Hispanus; is, quem ex itinere Belgico Societati auctum à Strada narrat. Hi de discessu à Simone præmoniti, non æquissimis modo, verum etiam gratissimis, & libentissimis animis, ac Beyra etiam genu flexus, tanti erroris exceperunt imperium. At Criminalis cum ex eo sæpius periclitandi gratia perquireret Simon, vtrum de duobus eligeret, si daretur optio, in Italiam ne redire, an traijcere in Indiam; vt suam penitus voluntatem abdicarat, vnum & idem semper respondit, se paratum ad omnia: se pari animi æquitate futurum siue ad Turcas, Tartarosue proficiscendum esset, siue enauigandum ad Indos id modo se dolere, quod Indicis ærumnis esset indignus. Eadem animi æquitate idem in Indiam iter superiore anno susceperat monitus vt postridie discederet, sed post iactationem naui Olisipponem regressa non tenuerat cursum. Horum & nauigatio classiarijs peropportuna fuit, & aduentus tam gratis animis Goæ exceptus, quam ardentibus expetitus. Sed quoniam hæc, vt significauimus, auxilia Mansillæ destinata iam erant, dantur confestim supplices ad Xauerium literæ pro eis Goæ retinendis,

95 Pauli Camertis labores in regendo Seminario Indorum.

96 Veniunt in Indiam Antonius Criminalis, Nicolaus Lancillottus, Ioannes Beyra.

nendis, adhibendisque tanquam puerorum educationi magis, quam ipsi Mansillæ, ad eius Promontorij culturam accommodatis. Dum responsum expectatur, Socij inter se se ad commodam eius Collegij administrationem de munerum partitione deliberant. Ac Lancillottus quidem ceteris omnibus Xauerio absente, præficitur: qui tamen ipse grammaticam docere cœpit. Neophytorum Magister, Paulus Camers eligitur qui inter eos diuersaretur, & rudia eorum ingenia ad ciuilem pariter, & christianam excoleret elegantiam. Idemque concinentibus canonicas horas adesset in æde, ne quid facerent indecore, & Missarum solemnia, festa quaque luce alternantibus alumnorum choris, modulato cantu perageret. Criminalis ædituus simul, & custos ægrorum, Beira ianitor constituitur. Verum suo quisque muneri ita præesse debuit, vt ceteris in obeundo suo, si quando vsus esset, vicissim adesset, & à valentioribus iuuaretur infirmior; omninoque linguarum disciplinæ operam darent. Hac munerum distributione familia illa, quæ nondum in Societatis potestatem venerat, nec ad eam alendam certum vectigal habebat, cœpta est augeri. Erat tamen eis cum Neophytis mensa communis: tametsi è moderatoribus externis pendebant omnia; nec ita multo post in Commorinum Criminalis, & Beira perrexere. Per hoc ferme tempus ecce tibi Dynastæ illi, quibuscum in Ceilano Xauerius egerat, Goam veniunt: ac subinde nobilis alter Dux magno cum eiusdem nationis numero, vt veri Dei adepti notitiam, castissimum eius cultum suas in patrias, vel cum sanguinis profusione referrent: testati ea se de causa non modo æquo animo tantum iter emensos, sed coniuges etiam, liberosque, & bona sua vniuersa in potestate reliquisse Tyranni, Lusitanorum imploraturos arma, viresque, nisi aliter ei Regno Salus, quo iam per Lusitanos tanta lux esset illata, parari posset. His igitur honestissima tam Cleri, quam Magistratuum, totiusque nobilitatis pompa Indiæ Prætor exceptis, & catechismi, Baptismique causa sacrorum Antistiti commendatis, Ceilanio Regno consulturum se esse respondit. Antistes autem suam receptos in fidem, Societatis in disciplinam tradidit, quam illi quotidie tanquam imperiti pueri frequentantes, non erubescebant audiendis, describendis, memoriterque, quæ docebantur, reddendis repuerascere quodammodo, atque renasci, quo citius in Christo per baptisma renascerentur. Verum de hoc anno hactenus: qui domicilijs tribus (vt verbo colligam) ijsq; diuersis, Valisoletano in Regno Castellæ: Gandiensi in Valentino, Barcinonensi in Catalauniæ, Societatem auxit; peropportunis vbique: sed maxime salutare fuit missum Indijs subsidium: vbi regiones illæ albæ iam erant ad messem: & populus, qui ambulabat in tenebris currebat ad lucem, sponteque sua, Deo dulciter attrahente, fontem expetebat salutis. Cum ex altera parte messis vbertate neglecta, miserandum in modum hebescerent operarij, vt mirari iam desinam tam crebras, tamque incensas Xauerij voces efflagitantis ab Europa subsidia, & dulcissimos ex India sodales ad paratissimas animarum escas, euocantis, & inuitantis.

97 Lancillottus Goæ locijs præficitur, & grammaticam adolescentes Indos docet.

98 Præfecturam morum in Seminario obtinet Camers.

99 Criminalis & Beyra in Commorinum missi.

100 Ceilanij quidam Proceres catechesi eruditur.

Universidad de Deusto
Biblioteca

HISTORIAE SOCIETATIS IESV.

Liber Sextus.

APPETEBAT annus sextus, & quadragesimus, cum & maior Sociorum in dies numerus, & sedium amplificatio Ignatij curas, atque vigilias amplificabat. Fuit is annus eo præcipue Societati memorabilis, quod suis quasi partibus, & membris est absoluta ad scholasticos, atque professos, quos ad id temporis vnos complectebatur, gemino ordine Coadiutorum spiritualium, ac temporalium addito. Ac temporales quidem adlegendi Coadiutores causa in promptu est; vt essent, qui Sacerdotalibus occupatos muneribus, & animarum causis intentos in vitæ domesticæ vsibus subleuarent. Quorum multis nominibus beata sors est. Nam thesauri, quem clariorum tractatione munerum reliqua Societatis congerunt membra, participes, & procul à periculis absunt, & curis, quæ ipsa munerum procuratio habet adiuncta: & sancta caritatis obsequia, quæ Christus Dominus in quemcunque suo collata nomine, tanquam in se se collata recipit, multifariam cohonestant: quod viris re, ac spiritu pauperibus, quod religiosis, & sacris, ac personam Christi propius referentibus exhibent; quod demum ijs, qui pro communi animarum salute dies, ac noctes tanquam succincti excubant, depugnantque: quo fit, vt opera quoque ipsorum spiritualis negotij naturam postremo induat: ac sicut de Philippensibus Apostolus ait, ipsi etiam, imo longe quam Philippenses, interius Euangelio communicent. Præter quam quod sitientissimus animarum Ignatius, vbi se opportunitas daret, voluit eos quoque pro suo modulo pijs colloquijs, adhortandoque maxime ad frequentem vsum sacramentorum, quodque norint docendo, ad maiorem proximorum vtilitatem eniti. Spirituales vero Coadiutores adlegi eo necesse fuit, ne in tanta varietate functionum, ac munerum, quæ pro animis Societas tractat, operarum aliquando vbertatem desideraret, & copiam. Namque Professi cum ex quarto voto se nominatim Pontifici ad quascunque fidei causa missiones obstringant: & grauitas rerum huic voto, ac professioni subiectarum non eximiam solum virtutem, atque prudentiam: sed etiam multum postulet literarum admodum multi esse non possunt. Diuino ergo prope excogitauit instinctu Ignatius, vt deligeret aliquos, quorum pietas, ac prudentia cum idoneis coniunctæ literis, & ad rem gerendam diuinam, & ad animarum causam procurandam, adiumento sibi esse possent. Hos Coadiutores spiritales appellare placuit. Eosque pariter ac temporales ceteris socijs sic aggregare; vt datis suæ virtutis experimentis, & ad maiorem merendi facultatem, & ad suauiorem quendam pietatis gustum tria religionis vota publico ritu, ac ceremonia susciperent; nulla tamen solemnis Professionis lege alligarentur, sed meritorum in partem, benefactorumque Societatis vniuersæ, perinde atque ipsi Professi vocarentur. Quæ vota, quanquam ex eo genere sunt, quæ simplicium nomine continentur, in ijs tamen intimam, absolutamque contineri religionis naturam; & eos, qui ea suscipiunt, vere & vsquequaque religiosos esse, velut eiusdem Societatis, ceterorumue Ordinum Professos, posteriores declarauère Pontifices. Eaque de causa si suo vitio, ac voluntate se se ab hoc corpore segregauerint, velut amputata

1546
1 Instituuntur in Societate Coadiutores spirituales, ac temporales.

2 Quam felix sors Coadiutorum temporalium.

3 Causa adlegendi Coadiutores spirituales.

4 Sunt vere, ac proprie religiosi vtrique Coadiutores.

tata membra, mortem noxæ capitalis incurrere, nec effugere posse Pontificum anathemata, quæ Religionum sunt transfugis, Apostatisque proposita. Ex quibus illud etiam efficitur, quod & in Apostolicis literis scriptum est, vt neutrum Coadiutorum genus possit, cum ad hunc gradum peruenerint non secus atque Professi hæreditates vllas iure successionis adire, nec eorum nomine Collegium vllum, Domusue Societatis, si eorum propinqui moriantur intestati. Vt autem gemina hæc Coadiutorum classis auctoritate, nutuque Sedis Apostolicæ sanciretur, supplicatum est à Patribus, & impetratum: eaque de re luculentum à Pontifice Romano Diploma acceptum est, facta insuper potestate cum spiritualium Coadiutorum viginti communicandi priuilegia Professorum, quæ deinde anno millesimo quingentesimo, quadragesimo nono vniuersis sine exceptione sunt data. Cuius adiunctio, & constitutio classis quam diuinum B. Patris inuentum, quamque opportunum Societati, totique Ecclesiæ salutare fuerit longus iam, & quotidianus ostendit vsus. Ferunt illi egregie suam laborum partem: ac præter cetera munia totos dies affixi sunt templo, admirabilique audiendi sedulitate pœnitentium celebritatem, atque frequentiam tuentur, ac fouent: ijdem nocte intempesta interrupta quietis, somnique dulcedine excitantur ad ægros, & moribundos: carceris limen terunt: publicum valetudinarium inuisunt: pie, officioseque comitantur eos, qui rapiuntur ad necem: concursant Pagos, & Villas catechismi gratia: sæpe etiam ad sacras Virgines, sæpe ad multitudinem verba faciunt. Demum voluntate diuina e Præsidum suorum interpretatione contenti, cum sciant religiosi obsequij perfectam laudem nihilo sibi minus, quam cuiuis membrorum corporis huius patere, ac remotiora esse pericula, gaudent hac sancta distinctione, & varietate partium, quæ necessaria corpori est. illud modo soliciti, ne membra se ipsi minus commoda, & digna præbeant. Ignatius autem dum totus in fingenda, formandaque Societate versatur, præclara etiam passim prudentiæ suæ, sanctitatisque vestigia in administrandis, gerendisque negotijs relinquebat. Nam quæ ad fortunas, & rem familiarem pertinent nolebat, nisi parcissime, cumque per alienos nequiret, per suos geri. Rogatusque à Lusitanis, vt de fructibus Ecclesiæ quibusdam Collegio decernendis in Vrbe transigeret, hanc ipse curam ad Lusitani Regis Procuratorem reijciendam putauit, quod diceret, magis consentaneum suis hominibus esse diuina, & æterna, quam humana, & caduca tractare. Quædam vero, quoniam Societatis moribus minus congruere visa sunt, ea ne per externos quidem confici, tractarique passus est. Nam cum eius perstudiosus Ortizius opimum Sacerdotium ad alenda Nostrorum Compluti studia liberaliter obtulisset, modo vnus aliquis è Professis per Apostolicæ Sedis autoritatem animarum procurationi præesset, Ignatius in summa rei nummariæ caritate id à Pontifice peti vetuit: actisque tantæ pietati gratijs rescripsit ad Ortizium non opes quærendas esse Professis, sed fide omni præstandam votæ Deo paupertatis inopiam. Pari constantia tribus, quatuorue Professis Episcopatus oblatos tametsi non dum lex vlla propria de repudiandis honoribus lata erat sed tantum hic sensus inde à principio Patrum insederat mentibus, obfirmato tamen animo recusauit. Quanquam ab admittendo Aethiopici Patriarchatus honore, quem tùm nostris Professis Lusitaniæ Rex deferendum curauerat, Fabrumque nominauerat, non abhorruit: quod ea muneris legatio non tam honoris esse, quam multi oneris videretur; nec tam dignitatis, & copiæ, quam humilitatis & inopiæ. Quin Aethiopicam profectionem adeo è re, gloriaque diuina sibi esse persuaserat, vt, si ceteri eam abnuerent, sibi ipse deposceret, ni Societas intercederet. Probabant autem ad id ipse, & Iaius, & Lainius, & alij cum rerum vsu, tum morum, atque etiam corporis habitu ante omnes Paschasium sed legatione dilata nemo nisi multis post annis est missus. Quanquam autem interiores, & domesticæ curæ satis impeditum, districtumque habebant Ignatium, non tamen in eo tuendorum hominum suscepta semel solicitudo languebat. Ac Romæ quidem præter quotidiana Dei verbi, & sacramentorum præsidia, quibus salus animis parabatur, Iudæi, Turcæque non pauci apud cathecumenos Christi baptismate tincti sunt. De medijs etiam lupanaribus pessime institutæ puellæ, & iam ruinæ proximæ in contuberniorum traductæ perfugia: aliæ vero ex ipsis ereptæ flammis ad Sanctæ Marthæ destinatæ Cœnobium. Quarum vna ab insano amatore diuulsa, Matthia

5 Laus, & labores Coadiutorum spiritualium.

6 Cura B. Ignatij in paupertate, & bona existimatione tuenda.

7 Repudiantur Episcopatus.

8 Tuetur B.P. Societatem aduersus calumnias.

Universidad de Deusto
Biblioteca

cursorum Magistro ; infixos in eius præcordijs reliquit aculeos , quos cum miser ille ferre non posset , turpes delitias sibi fremens ereptas in eius diuortij autorem exacuit dentem , Ignatiumque , & eius familiam carpere vbique cœpit , & lacerare conuicijs , vellicare passim famam, & nouum Ordinem apud omnes in inuidiam vocare . Qui quoniam Pontificis in Aula gratiosus erat , & vir in primis acer , nec manu minus , quam lingua promptus , laborandum vehementer Ignatio fuit tribunalibus imploratis , ne qua Societati vix ortæ labes aspergeretur , ne ve maleuolorum sermo partas iam laudes , & bonum nomen obtereret . Res est publicis transacta iudicijs tanta huius commendatione familiæ , vt nisi offensa diuini Numinis intercurreret , emenda potius ei fuisse , quam defugienda procella temporis videretur . Ergo & calumniatorum obstructa ora , & ipse sceleris architectus vxore ducta , cum ex ea postea liberos suscepisset ; & fractis libidinibus vti iam mente cœpisset , superioris vitæ agnouit erratum : odiumque in amicitiam, iniurias in beneficentiam vertit ; & suo denique perdocuit exemplo , quanti sit audacter , minimeque timide materiem , & alimenta subtrahere libidini hominum vel inuitorum . Inita est , & concordiæ conciliandæ ratio nobiles inter viros , & prouocationes ad singulare certamen (non dum enim in id pœnam anathematis Synodus Tridentina contorserat) impeditæ . Nec vero ab ijs fouendis , quos morbus strauerat , cum per negotia grauiora licebat , curasque domesticas , cessabat Ignatius . Quo in genere illud sane commemoratur insigne , & ad vtilitatem pariter , & miraculum . Petrus erat Ferrus Patauinus admodum pius ; & , si cultum spectes exrernum , vnus aliquis de populo ; si vitam , Religiosus . hunc pestilens febris , quæ tertium iam & sexagesimum tenebat diem , ad extrema perduxerat ; nec in humanis artibus spes erat vlla . Accessit de more , vt eum viseret , & confirmaret Ignatius ; omnique asseueratione prædixit , breui eum à Dei Matre sanandum . Nocte insequente cum totis sensibus vigilaret ægrotus , grauis se Matrona , & ad aspectum decora spectandam præbuit candido amictu , nobilique Virginum stipata choro , quæ cum ex eo quæsisset , cuperet ne conualescere , sanitatique restitui ? & ille protinus annuisset ; expressam in papyro sui oris effigiem similem eius , quæ ad Cryptæ Ferratæ , nono ab Vrbe lapide , pie colitur , ægro dedit ; eamque iussit admoueri præcordijs : qua ille ad pectus admota somno est consopitus . Dein ex interuallo excitatus , liberum se ab omni morbo , & vacuum sensit , haud dubius acceptæ salutis , & relegatæ febris , sed inuentæ penes ipsum icunculæ nulla mentio . Nimirum sic in eius animo sui speciem aspectus ille Dei Matris impresserat , vt effigie non egeret externa . Postridie reuersus Ignatius hilari præter solitum ore , quasi noui non ignarus euenti , Petrum, qui valeat rogat . Cui , cum ille recte respondisset : subiecit Ignatius , Non ne ego dixi fore , vt Dei Genetrix te sanaret ? Hoc ex ipso Petro iure iurando interposito postea compertum , qui prædictionem illam ortam ex sancti Patris precibus , quas ille Virginis ante genua pro sua salute fuderat , intellexit . Multa alia in Vrbe sunt gesta . Sed aurium occurrendum satietati prætermittendis quotidianis , & vsitatis .

9 B. Ignatius futura prædicit.

10 Iacobus Lhostius de Societate primus Siciliam ingredi tur. & ab eo gestæ res.

Hoc anno primum missus est in Siciliam de Societate Sacerdos Iacobus Lhostius, vnà cum Præsulis Agrigentini Vicario (Cardinali rogante Carpensi) cuius in tutela ea versabatur Ecclesia . ergo is in eam cum venisset insulam , Drepani primum docere Christum pueros , ac rudes instituit , & rite confitentibus aures dare : quamuis id temporis probro propemodum erat crebra , & aperta confessio . Aegrotis in Valetudinario officiosus , ac sedulus aderat : & ad leuanda peccatorum onera assiduis hortationibus inducebat . Studuit & cum Vicario conuulsam Gynecæorum disciplinam modò priuato , modo communi reuocare colloquio : nec ex inclusis illis fœminis defuere , quæ ad antiquam formam se denuo fingi , & tanquam recudi paterentur à Patre . Comes autem Pater ipse mox additus in inspicienda sua Dioœcesi Vicario tradebat vbique Christum . Eosdemque Saccæ labores in eruendis populis , reformandisque mulierum contubernijs , spe quam optima renouauit . Sacerdotum insuper tentandam scientiam Vicario iubente suscepit , eosque ad sustinendas illas cum dignitate personas , obeundasque suas rite partes incendit. Eadem quoque atque his affinia ab eo Biuone curata . Patauij confirmabatur in dies ,

& sua

& sua capiebat incrementa Societas . Tres Theologiæ persoluto curriculo , Frusius, Otellus , & Polancus , Venetias , & hinc Bononiam discesserunt . Bononia autem , cum aliquandiù subsitisset , is, quem nominaui postremum (nam Romam comites perrexerunt) ad domesticas concionum , ceterorumque munerum occupationes , adiunxit etiam varia in oppida profectiones . Pistorium autem in Hetruria , quod vigesimo milliario Florentia distat, postulante de sociorum numero pio Præsule, eodemq; Cardinali Roberto Puccio cum venisset , Præsulem ipsum sanctis meditationibus , vt exoptabat , instituit; roganteque vt de sui muneris cura sibi aliquid ederetur , & scriptis instruxit , & verbis. Itaq; iam sua sponte pius Pastor incensus acriores concepit ignes, & præter illorum temporum mores ad prædicandum Dei verbum induxit animum ingenti gregis commodo , secunda populi admurmuratione . Pater autem cùm omne genus ciuium ad omnem Christianam laudem vsitatis rationibus inflammabat , tum in sodalitio quodam è prima nobilitate conflato , vbi omnis erat exercitatio pietatis , crebros cœpit habere sermones , tanta auiditate , vt eum sibi omnes nec opinantem sui sodalitij Rectorem , & ab Antistite coram , & ab Ignatio per literas depoposcerint . Sed res non erat huiusmodi , quæ Societatis in hominem conueniret . Ceterum quod erat legibus consentaneum , id prolixe datum , vt plusculum cum ijs Patri liceret esse,modo cohortandis , Et animandis sodalibus , modo pernoscendis , & remittendis rite peccatis ; cum tamen alibi bis in die , interdum etiam ter ad populum diceret . Res eo deducta est , vt Collegium expeteretur: quo domi in posterum continenter haberent , vnde optatum pabulum suis animis quotidie peterent . Pratum deinde profectus inter Pistorium , ac Florentiam denis passuum millibus ex æquo distans, conciones & in æde maxima,& in frequenti foro nonnunquam habuit . Per finitimos etiam cucurrit pagos prospero vbique successu . Cumque Florentiæ dux Cosmus communibus significasset amicis sua se in vrbe Societatis optare Collegium , ad eum se Polancus contulit , vt eius mentem propius inspiceret . Quem cum in eadem mente , sententiaque reperisset , & demonstrata sibi ad Collegij sedem loca plurima perspexisset, vnum præ ceteris cum æde probauit . Per eamque occasionem bene mereri in ea ciuitate de animis cœpit : & puellarum pudori , quæ nec in Cœnobio , nec in matrimonio collocari per egestatem poterant , opportune consuluit : ne vel concepta Deo famulandi vota , vt vsu sæpe venit , amitterent ; vel quod grauius est, ipso flore abuterentur ætatis . Autor quippe fuit , vt ad Romanæ ciuitatis exemplum , miserabilium puellarum Cœnobium , ædesue aliqua conderetur , vbi tam diu florens illa ætas ab amatorum procul insidijs teneretur inclusa , dum vel honesti , sanctique coniugij opportunitas aliqua , vel sacri claustri se se facultas offerret : simulque facilem , & expeditam ostendit viam tam egregij operis inchoandi . Quod misericordiæ genus , adeo est quorundam complexa pietas , vt bonorum suorum alij partem dimidiam , alij domicilium , prædiumue , matrona etiam quædam aureos mille , & suam ipsis operam vltro deferrent . Ergo semel inchoatum , atque extructum id opus , sua sponte causa patrocinante coaluit . Porrò Bononiæ hoc anno primum ducta sunt initia nostri Collegij . Cum enim Franciscus Palmius , Benedicti , de quo mox agam , frater , inter Sacedotes Curiæ Sanctæ Luciæ diuersans , nostrorum Parmæ conciones scilicet ardentissimas audisset postea Bononiam reuersus , & sua sponte , & multorum ciuium studijs , qui primorum Patrum concionibus interfuerant , incitatus , tres, quatuorue ab Ignatio de suo numero postulauit . Eo igitur priusquam Tridentum se conferret , missus est Salmeron . Is tota Quadragesima non matutinis modo temporibus ad frequentissimam multitudinem , verum etiam pomeridianis ad Monachas verba fecit , cum turbæ insuper confitentium multam operam sæpe daret , vix vt ad ea commentanda , quæ pro concione diceret , otij aliquid superesset . Inducta est nouo more frequens Omologesis , frequensque Synaxis , & iam tum singulis seu mensibus fere duceni , seu hebdomadis ad tricenos hosce sanctitatis fontes inibant . Abeunti Salmeroni Tridentum suffectus est Domeneccus , deductisque aliquot è Societate discipulis prima iecit fundamenta Collegij . Non dum in eorum numerum Franciscus Palmius venerat , sed operarij hominis partes nauiter sustinebat: & tanquam vnus è Socijs animorum cultui , curæque cum Sacerdote vacabat externo . Ipse autem victum , ac cultum ex hominum misericordia comparatum nostrorum suppeditabat inopiæ , & ad S. Luciæ ad diuersandum dedit hospitium . Hic dicere de superiore

11 Frusius,& Otellus Romam adeunt Patauio .

12 Polancus Pistorium: remque pietatis gerit egregie .

13 Inde Pratum adit tum Florentiam: vbi autore ipso récepta culum puellis periclitantibus conditur .

14 Bononiensis Collegij prima origo .

15 Domeneccus res primus ordinat.

Universidad de Deusto
Biblioteca

loco Domenecceus instituit, hic mederi contritis corde, & peccata pro potestate laxare: Nec interim aut Monacharum claustris, Vicario flagitante deesse, aut nobilium institutioni Virorum commentationibus exhibendis. Aeger erat corpore, nec parcebatur ægroto. Tantus erat ardor vndique confluentium: quorum dum studet animis curationem afferre, sui corporis negligentia haud mediocriter morbi vim intendebat. Incitati sunt alij Ordines, vt diebus sacris concionem nouo aduocarent exemplo: pijsque è matronis instituta Sodalitas, quæ respiscentibus è flagitiorum fece mulierculis tuta perfugia compararent. Iamque ex ijs aliquæ sui pertæsæ dedecoris, induxerunt animum ad Cœnobium, & bona sua vniuersa eo secum, omnemq; supellectilem deportarunt. Sed haud scio an maximum priuatim, ac publice fuerit emolumentum, iuuenum par egregium per commentationum secessum, quibus dictandis semper vt supra indicatum est Domeneccus excelluit, sacræ Christi in Societate militiæ partum, Annibal Codrettus Gebennensis, & Benedictus Palmius Parmensis, Franciſci, cuius modo memini, frater. Is dudum adolescentulus Parmæ ex Fabri, Lainijque institutione, & vsu degustata pietate cœpit ad summum eius decus ab sancto Spiritu incitari, testante iam tum Lainio ad verbi diuini prædicationem eum vocari diuinitus. Sed dum robur ætatis expectat, ac Bononiæ liberalibus disciplinis excolitur, parum abfuit, quin religionis conceptæ semina, condiscipulorum vt sæpe fit, licentia elideret: præsertim cum graues ea tempestate Bononiensem Academiam distraherent factiones. Deo autem cuncta suauiter temperante, euenit, vt Benedictus ex morbo relatus in Patriam, corporis valetudinem breui quidem recuperaret, sed varijs conflictari angoribus mentis inciperet. Colluctabantur scilicet aduersi inter se spiritus, reluctantemque adolescentem assiduis morsibus vellicabant. Quibus super angustijs cum Baptistam Pezzanum grauem, ac sapientem Sacerdotem ex primis illis Fabri, Lainijque discipulis, qui & ipse tandem Societatem iniuit, consuluisset: is non solum palam cruciatus causam aperuit, quod cælesti vocationi durus obsisteret; sed etiam ad Iuliam Zerbinam virtutis opinione inclytam, de qua item nos quædam alias memorauimus, duxit. Ex ea cum idem prorsus audisset, cedere tandem Deo statuit: continuoque, quasi debellatum iam foret, pacem animi miram adeptus, Bononiam rediit. Hic vero cum se excolendum Domenecco tradidisset, ita liberali pectore superam hausit flammam, vt sua sponte tria religiosorum consueta vota conciperet. Bononia Romam profectus, receptusque ab Ignatio domum, tanto sub magistro dignum, præstanti indole tyrocinium posuit. Fauentiæ Paschasius agebat, vbi & per Episcopi Vicarium, & per vrbis præfectum qui magistratus illos nuper inierant, ipsumque libenter audiebant, in sanandis vitijs elaborabat. Habebat quotidianas scholas de Christiano officio ad Sacerdotes admodum indigos eius opis, nec tamen interim aut conuersis ad pœnitentiam fœminis sua voce deerat, aut ei, cuius iam meminimus, sodalitio. In gymnasijs etiam enucleabat legis diuinæ præcepta & quæ in Nosocomijs, ceterisque pietatis officinis proximo inchoauerat, ea hoc anno feliciter Deo obsecundante perfecit: multis etiam per diœcesim à Vicario inuisente circumductus ad ornatum, cultumque sacrorum, & morum correctionem præclare decretis, ac gestis Venetijs & Bassani, alijsque finitimis locis Lainius, & Salmeron prius quam Tridentum attingerent, rem animorum strenue promouerunt. Agebat iam tum Iaius ab huius anni ortu Tridenti, Augustani Præsulis Procurator, vt supra demonstratum est. Quoniam autem supra designatos tertium hoc anno de Societate Theologum Pontifex Maximus suo nomine mitti voluit, placuit Ignatio ad Lainium, & Salmeronem, Fabrum adiungere. Sed hunc Romam ex Hispanijs, vt inde ad Concilium pergeret, reuocatum febrium ardore consumptum, in Cæleste Concilium sua merita vocauerunt. Cuius de obitu, virtuteque nos plura posterius. Duo igitur illi sanctæ Synodo, & Iaius interfuere. Ac Iaius, qui ad anni superioris occasum ante præcurrerat, graues adhibebatur ad causas, magnoque erat apud omnes Tridenti loco. Consulebatur in circulis de Concilij rebus, & à Præsulibus multum adhibebatur. Vocabatur & ad communes, ac generales, & ad priuatos, proprioſque conuentus: nec tamen vsitata Societatis munera, cum se dabat occasio, prætermittebat. Facta erat ei à Ludouico Madrutio Tridentino Cardinali potestas cùm prædicandi Verbi Dei, tum expiandi animos sacramentis, quam cum ijs etiam liceret, quos idoneos comperisset suo arbitratu communicare. Ea cum alias subseciuis horis, atque momentis,

16 Instituta Matronarum Sodalitas perfugium emergentibus e flagitijs.

17 Societatem init Annibal Codrettus, & Benedictus Palmius.

18 Res Paschasij Fauentiæ.

19 Faber in Tridentinum Concilium destinatur.

20 Iaij studia Tridenti.

tis, tùm Quadragesima senescente, bene, & nauiter vsus est. Amabat fidem hominis Tridentinus Antistes, & cum eo liberius interdum, ac familiarius agebat. Qui cum pro sua pietate beneficus in pauperes esse vellet, quinta sacrosanctæ hebdomadæ Feria vno adhibito Iaio conclaue clam intrat: vbi opipare extructa mensa mendicorum turbæ nudo capite ministrauit: deinde saturis infudit aquam: & noua singulos veste donauit: crumenamque aureo nummo iniecto viritim dedit. Ad extremum breui habita cohortatione, quorum pauerat corpora, eorum refecit & mentes: ac tum demum ipso labore iam fessus dimisso inope, cum Patre discubuit, illatisque inter epulas de pietate sermonibus simul animum pauit. Interim Lainius ac Salmeron varijs ex laboribus ad Concilium Maio mense peruenerunt, vbi & ipsi à Legatis Apostolicis, altero Cardinali de Monte, altero sanctæ Crucis peramanter excepti: cum tectum & commeatus liberaliter offerrentur, maluerunt ad B. Elisabethæ, vbi locum parauerat Iaius (erat enim ad Societatis functiones magis appositus) quam apud tantos Præsules, vel spendidius habitare, vel laxius. Indictus erat in diem septimum Iunij consessus quintus. qui dum appetit, pij Patres ex Ignatij præceptis publicum adire valetudinarium instituunt: laborantibus æque animis, ac corporibus, aures, ac manus pariter admouere: puerulis in tradenda Christi lege magistros, egenis in quærenda stipe tutores, patronosque se dare: nudis vestem, sedem vagis pios per homines comparare. Tantaque Tridenti vis erat pauperum, vt ad eorum leuandam inopiam in suburbanas reiecti sedes, Legatorum, & Antistitum eleemosynis essent alendi. Quibus modo re, modo verbo frequentes aderant Patres, viciſſimque apud eos rem diuinam matutinis temporibus faciebant. His videlicet caritatis officijs certam sibi viam ad dicendam cum vtilitate, & dignitate sententiam muniebant, & in hunc modum se se cunctis Patribus, & eruditione doctrinæ, & ingenij facultate, & modestiæ significatione probarunt; maximamque sibi apud omnes, & autoritatem conciliarunt, & gratiam. Tum demum intellectum est, sapientiam interdum sordido latere sub pallio. Nam cum initio pannosi, & male vestiti in illius theatri conspectum se se Patres illi dedissent, nec obsoleti humilitate vestitus tot Senatorum ora refugerent, erant videlicet plerisque despectui, & ipsis quodammodo Hispanis horrori. Qui mox vt reconditas intus opes, abditosque inspexere thesauros, agnouerunt populares suos, & suæ gratulati nationi lætis eos oculis aspexerunt, quos tristi supercilio paulo ante despexerant. Adeo cultui corporis præstat animi. Quanquam & corporibus postea suus est adhibitus cultus, veste à Cardinali Legato, quò maiore cum dignitate prodirent, suppeditata. De Præsulibus multi suam, & coram, & scripto sententiam, priusquam eam in clarissimam illam Concilij lucem proferrent, nostris cum Patribus conferebant. Latinam quoque Salmeron Orationem habuit elegantis illius conuentus auribus dignam, & quæ tot Præsulum iudicio mox edita ad nostram vsque seruaretur ætatem. Veniebat in disceptationem de diuina hominis iustificatione satis apud Theologos implicata, & agitata quæstio; sed in qua Patrum sapientia, & singularis modestia se prodereret. Ac Lainio quidem cum pro ea, quam gerebat in eo Senatu persona, princeps deberetur in dicenda sententia locus, maluit primis Salmeroni delatis sustinere postremas. idque à Legatis vel inuitis extorsit. Glorioſa humilitas, & vt intellectum est postea, non inopportuna Concilio. quæ & pectus illud scientia exuperans honestissimo illi theatro monstrauit, cum de ijsdem rebus tot iam Doctorum disceptatione discussis, nouo quodam dicendi genere, noua doctrinæ varietate differeret; & occultum quasi iudicem dedit earum rerum, quæ à prioribus disputatæ, & agitatæ iam essent. Multa quippe refellenda, ac confutanda, quæ non tam vere, quam acute dicta, multa etiam aperienda, ac distinguenda fuerunt, quæ minus essent explorate prolata. Itaque quod Lainij suasit humilitas, Legatorum id amplexa prudentia, eam sibi veluti legem ac canonem in posterum statuit ad moderandas, temperandasque sententias: vt inter Theologos primo loco Salmeron, postremo Lainius de re proposita disputarent. Cum autem inter illius Concilij Præsules non deessent, qui noua opiniones quanquam rationi illas quidem admodum consentaneas, in medium afferrent; Ignatius suam ea de re sententiam Lainio, socijsque significauit, serio commonefactis, ne nouam vllam opinionem firmis licet rationibus nixam, proferrent in medium, quæ vel ad Hæreticorum commenta deflectere, vel ad eorum, qui noua sectantur, opinionem videretur accedere: Et quamdiu

21 Lainius, & Salmeron mutua præclare Tridenti gerunt.

22 Opē ferunt egentibus.

23 Paulatim eorū sapientia enotescit.

24 Salmeron orationem latinam habet.

25 Primus Salmeron postremus Lainius dicebāt sententiam.

26 B. Ignatius monet, ne doctrinas nouas sequantur.

Universidad de Deusto
Biblioteca

diu catholica ab Ecclesia pars non definiretur alterutra, à probabilissimis etiam rebus, & assensum cohiberent, & linguam. Quotidiana vero Sociorum experimenta Legatos Apostolicos impulerunt, vt eorum peracuditis ingenijs, & ad faciendum de Iustificatione decretum, & ad grauissima quæque concilij negotia plurimum vterentur. Iusserunt inter cetera Lutheranas ab eis hæreses vniuersas, exceptis quæ ad originis labem, quæque ad Iustificationem pertinent, in compendium, summamque conferri. id quod ab ijs magna est laboris impensa, & summa fide perfectum. Cum à Concilio vacabant, redibant ad officia pietatis, dabant operam verbo Dei, & rite confitentibus crebras aures; reuisebant Nosocomium, & Mendicorum turbæ pulchris artibus consulebant. Apostolicis quippe legatis, & Cardinali Tridentino consultis, Antistitum, Oratorumque omnium, & eorum, qui maioris cuiuspiam in Concilio videbantur autoritatis, sibi indicem confecerunt, stipemque à singulis, facto à Legatis initio, per certum hominem corrogarunt. tantumque subito corrogatum est æris, atque argenti; vt nudis egenorum corporibus sex, & septuaginta subministrata sit vestis. Qui cum per vrbem composito agmine ad ædem, vbi concionem alter habebat è Patribus, conuenissent, verbo Dei primum, deinde extructis epulis sunt excepti, totique pasti ad sua tecta dimissi. Ea res ita est probata Principibus, Legatisque, vt cum Germanico ex bello contra perduelles Hæreticos, de quo nos postea, miles plurimus reuertisset, egestate fatigatus, & morbo, Cardinalis Sanctæ Crucis Patrum eum pietati, fideique commendandum putarit. Nec pium Præsulem fefellit opinio, ære confestim diligenter à Patribus & ad vestienda nuda corpora conquisito, & ad reficienda fame, morboque confecta. Itaque recuperata valetudine, breui in Italiam, vnde abierant, reuerterunt. Quæ omnia reuocandis ad actionem Ignatij præceptis, quæ supra descripsimus, quanta cum Societatis existimatione sint acta, nihil attinet dicere. Nam cum in omnium oculis sita esset egregia Patrum & in proximos caritas, & in se ipsos despicientia, nunquam tamen intermissa cogitatione Concilij, vagari scilicet toto cœpit Orbe terrarum, tantarum fama, rumorque virtutum: eodemque tempore omnis, vel ab hæreticis, vel à maleuolis in societatem intentata calumnia, sua sponte refutata consenuit. Quin & Concilij Patribus, quorum sane multi familiæ huius rationem funditus ignorabant, licuit eam in viuis illis expressam imaginibus intueri. Qui vero fictis iniquorum adducti mendacijs minus commodam de eadem opinionem hauserant, hanc illi compertis rebus, commutauere cum optima. Nec deerant multi, qui vt animarum onere leuarentur, Societatis operas flagitarent: domique suæ Collegiorum molirentur initia. Claramontanus certè Episcopus Guilielmus de Prato, vnus è Concilij Patribus Gallicanis, prius cum Iaio, deinde cum Lainio de Societatis institutis sermone collato, duo Collegia (quibus demum & tertium addidit) meditabatur extruere. alterum Parisijs, alterum Billoni in sua Diœcesi, Collegijq; in vsum ædes Episcopatus, quæ in via Cytharæ Parisijs collocatæ sunt, à Pontifice Maximo, cum ad Vrbem se contulit, impetrauit. Quocirca iure Araozius cum ex Hispanijs ad Ignatium scriberet, affirmauit nostros illos Tridenti Patres, plus in Hispania paucis mensibus Societati nominis attulisse, quam compluribus simul annis quotquot de Societate in eo Regno fuissent. Iam Concilij studia bello Germanico deferbuerant, cum Lainium Ignatius, vt Florentiam mitteret, reuocabat. Quod vt sensere legati, ceterique Præsules, qui Lainij præsentiam, sententiamque ad Iustificationis causam maxime requirebant, datis ad Ignatium literis eius reuocationi grauiter intercesserunt, ne prius Lainius inde discederet, quam inchoatum de Iustificatione decretum ad calcem, finemque perducerent.

27 Munera ijs imposita ab Apostolicis Legatis.

28 Dant simul operâ pietatis operibus.

29 Parta Societati in Concilio egregia existimatio.

30 Conciliarus Claramontanus Antistes trium postea Collegiorum fundator.

31 Ferdinãdus Rex Iaio Tergestinum Episcopatum curat tradendum.

Per hoc tempus Tergestinorum Episcopo vita functo (est autem Tergeste Istriæ vrbs in Italia, qua contingit Illyricum) Romanorum Rex Ferdinandus Ecclesiam illam Iaio tradere, cuius & vitam admirabatur, & literas, constituerat. Mouebant pium Regem, & communis calamitas temporum, quæ tantam hæresum luem Christianam effudisset in Orbem, & orbæ illius discrimen Ecclesiæ, quæ Germaniæ iam deprauatæ propinqua, sine acerrimo, vigilantique custode contra glisscentem pestem vix, ac ne vix quidem se ipsa defenderet. Vrgere igitur per literas Iaium, vt prouinciam sua vigilia, & caritate dignam, si à Pontifice maximo imponatur, accipiat. Nihil eum aut sibi gratius, aut populo facturum vtilius. Iaius vero, qui & iudicio bene instituti animi (Nam etiam num adole-

adolescens in libello horarias Deiparæ preces continente Augustini, Gregorij, & Bernardi certas sententias de fugiendis honoribus ad perennem memoriam scripserat) & adiumento doctrinæ, & Societatis maxime disciplina ab his honoribus abhorrebat, simul ac eius rei nuntium accepit, non modo animum suum contra oblatas insulas acriter obfirmauit, verum etiam communem parentem Ignatium per ardentes literas obsecrauit, vt & suis, & suorum votis deprecaretur à Deo, ne tantum onus in suos humeros rueret; verum ab ea cogitatione mentem pij Regis auerteret idque ipsum apud Pontificem, & quoscumque oporteret omni ope curaret: se quidem, nisi obedientia Tridenti teneret, rem omnem fuga, & latebris discussurum. Et iure vir sapiens sibi metuebat, qui metuentes sanctos viros in accipiendis Ecclesiæ gubernaculis sæpe legerat, aut viderat: nec ignorabat, quod scriptum Nazianzenus cum Episcopatum fugeret, reliquisset, metum hunc omnium maximum metum esse, & hoc periculum vnum omnium periculorum extremum. Itaque cum Labacensis Antistes, qui Regis confessionibus præerat, Venetias eo se consilio contulisset, vt de Tergestina Cathedra Regis nomine cum Iaio ageret & Iaius illuc de Legatorum sententia se transtulisset, prudens Pater, audita ab Episcopo Regis mente, quanquam quid respondendum esset, constitutum animo iam habebat, tamen ne præcipiti consilio, aut cœco videretur impetu duci, horæ spatium ad deliberandum in precationibus postulauit. Deinde secundum precem, conscientiam suam, fidemq; testatus affirmauit illud suis humeris impar onus nullo modo suscipiendum sibi videri. ac Regi quidem beneuolentiæ, tamque honesto de se iudicio multam se pro eo, ac deberet, habere gratiam; ceterum rogare summis precibus infimisque, vt ad eam prouinciam aliud sibi genus hominum, ac de Societate perquireret. Id quod in Bobadillæ gratiam addi placuerat, nam & ipse non ita multo ante oblatam ab eodem Rege Episcopi Cathedram constantissime recusarat. Nec vacasse prouidentia diuini Numinis animaduersum est, quod Labacensis Episcopus, quo die tractaturus cum Iaio negotium Venetias nauigabat, tantum non in Adriatico mersus est; vt infelix ipse nauigationis cursus, præsensque discrimen admonere posset hominem, quam importune cursum illum, quamque inuito Numine suscepisset. Ergo Iaio frustra tentato, Rex faciliore via negotium confici posse ratus, si Pontificis Maximi nutus, atque autoritas intercederet, dat ad ipsum Pontificem literas, eumque orat, atque obsecrat, vt recusantem Iaium Tergestinæ Ciuitatis Episcopatum, virum ceteroqui, & eximia probitate, & singulari doctrina, ad id munus ornatum, recipere pro potestate iubeat, si illum Domini gregem in tanta Hæreticorum importunitate saluum, & à Luporum incursibus tutum velit. Proprias etiam ad oratorem suum Iacobum Lassum, literas dat, vt cum Pontifice coram agat, & Tergestinæ Ecclesiæ causam mature, & accurate conficiat. Eam strenue, vt erat iussus, vrgebat Orator, & ad exitum iam penè perduxerat, cum ad eam disturbandam, & euertendam Ignatius post acres vigilias, perennesque labores sensit omnes gratiæ aditus intercluso. Nam nec ab Oratore, quem vt regijs mandatis exhauriendis maxime intentum, ita sibi aduersarium grauissimum sensit; nec ab amicis Cardinalibus, aut ab ijs, qui in Aula aliquid gratia poterant, nec ab ipso Pontifice, quem æquissimæ Ferdinandi postulationi obsequi cupientem, multis frustra rationibus ante docuerat, quam ea res Societati noxia, quamque periculosa foret, ab horum inquam nemine sperare aliquid opis, aut gratiæ poterat. Ergo in tanta rei desperatione vna erat, quam assiduis, & intentissimis alebat precibus, Dei fiducia, quæ tot incassum itineribus pertentatis per facilem demum, & expeditam disturbandæ rei viam, rationemque suggessit. Ea fuit, vt Regem ipsum à suscepta reuocare sententia per accuratam conaretur epistolam: vt ille ipse telam retexeret, qui fuisset exorsus, & qui fixisset aculeum, is euelleret. Consilium inuentum est fuisse diuinum. Nam quanquam postridie quam ad Regem scriberet, dicebatur in Concilium Cardinalium de Tergestina Cathedra referendum, tamen impetrata per Margaritam Austriacam, cui à Confessionibus Ignatius erat, otij morula, literas ad Regem in hanc sententiam dedit.

32 Iaius constanter recusat.

33 Conatus Ignatij ad disturbandum negotium.

Nobis, Rex præstantissime, & Optime, neque Maiestatis vestræ voluntas, Societatem nostram ornandi, neque studium animabus vestrorum populorum consulendi obscurum est. Qua de vtraque re gratias agimus, habemusque quantas maximas humilitas nostra potest, illud precantes à summa bonitate, atque sapientia, vt Maiestati vestræ rationem

34 Ignatij Litere ad Regem Ferdinandum, ne velit in Societate honores mutare.

Universidad de Deusto
Biblioteca

tionem inspiret, qua quæ sancto zelo expetitis efficere opportunissime possitis. Ac nobis, quidem illud beneficium erit maximum, ille fauor amplissimus, si nos ad viam professionis nostræ syncere, ac fideliter prosequendam iuuetis. Cui rei ita aduersari honores persuasum habemus, vt plane, deque animi nostri sententia pronunciemus, si cogitatione fingendum sit, qua nam ratione posset hic ordo euerti, nescire nos quicquam excogitare Episcopatuum receptione deterius. Nam qui primi in hanc conuenère Societatem ea singulis mens, illudque propositum fuit, omnes vt terrarum partes ad Summi nutum Pontificis religionis causa peragrarent: ita vt primus, atque germanus huius familiæ spiritus sit cum omni humilitate, atque simplicitate ex vna, in alias, atque alias Ciuitates, & Prouincias pro Dei gloria, & animarum salute cursare: certaque nulla regione operam suam concludere. Quod vitæ institutum, non sedes modo Apostolica comprobauit, sed etiam aperta præbuit è Cælo documenta Deus: quibus placere sibi ostendit vario, multiplicique prouentu pietatis, quo hominum nostrorum labores sua clementia fœcundauit. Itaque cum in conseruatione primi spiritus quasi anima sita sit Religiosorum cœtuum, haud dubium est, quin eo retento, nos conseruaturi; deserto perdituri Societatem nostram simus. Quanquam & inde intelligere aperte licet, quanta nobis pestis Episcopatibus recipiendis impendeat. Nam cum hoc tempore Professi haud plures nouem simus; atque eorum quatuor aut quinque delati Antistitum honores sint, quos constantissime pro se quisque repudiauit; si iam vnusquispiam admitteret, idem alij licere sibi putarent: neque iam solum à pristino suo spiritu Societas hæc degeneraret, sed membris hinc, & inde dilapsis penitus solueretur. Denique cum sanctæ humilitatis, ac paupertatis exemplis multum adhuc pusillus hic ordo profecerit, si nos iam populi honoratos, & copiosos spectent, omnis ea præclara opinio in aduersam mutabitur, cumq; multorum scandalo etiam bene gerendæ in posterum animorum causæ ianua præcludetur. Sed accumulare rationes necesse non est. In clementiæ vestræ, sapientiæque sinum confugimus: vestræ nos fidei, vestro patrocinio dedimus, orantes, obsecranteſq; per Iesu Christi sanguinem, vt quoniam certum habemus hinc impendere Societati nostræ exitium, Vestra Maiestas pro sua benignitate, ac religione talia à nobis propulset, arceatque discrimina: & pusillum hunc recens editum gregem suum existimet, saluumq; & conseruatum velit, ad Maiestatis æternæ gloriam: quæ religiosissimam Maiestatem Vestram tueatur, assidueque vberius cælestibus donis suis ornet, & cumulet.

35 Permouit Regem Ignatij epistola.

Hæ rationes, Ignatijque autoritas, ac præcipue Deus, qui suorum famulorum pia vota respexit, ita Ferdinandi animum inflexère, vt Oratorem suum ex templo monuerit, vt inchoata ab actione, & iam pene transacta desisteret. Iam vero Rege ipso mutato, cui gratificari Pontifex vellet, quid ni & ipse Pontifex Ignatij præsertim rationibus animo obuersantibus mutaretur? Non enim eæ duntaxat, quas ad Ferdinandum epistola breui perstrinxerat, sed aliæ permultæ causæ grauissimæ Beatum virum incitabant,

36 Causæ propter quas honores Societas repudiat.

vt contra primos honorum impetus tanta contentione pugnaret. Ac primum quidem, quia cum plerumque ad Ecclesiæ vocentur honores, quos excellens aliqua laus in his familijs, cœtibusque nobilitat; paucis annis lectissimorum hominum flore familiæ ipsæ priuantur: & suis velut exhaustæ medullis, ac succo quantum amittunt ex viribus, tantum de subleuandæ Ecclesiæ facultate deperdunt. Declarant nobiles in Orbe Christiano familiæ, quæ cum excellentium virorum gloria, ac copia non multis annis ante florerent postea ipsis luminibus ad Episcopatus, & honores euectis, minores haberi sunt cœptæ: nec modo suam Ecclesiæ operam, proximisque de more nauare, sed ne se ipsæ quidem

37 Prima causa.

satis tutari, ac suis niti viribus potuerunt. Deinde, quia vni delatus honos, aliorum,

38 Secunda causa.

qui silebant, animos sæpe commouet: & qui nihil de honoribus à conspectu remotis, & longe positis cogitabant, eos quoque præsentium fulgore deceptos ad ambitionem accendit. Omnes enim gloria ducimur, & magis virtutis insignia, quam virtutem ipsam

39 Tertia causa.

plerique sectamur. Porrò spectandis honoribus nihil recte agitur: quia vitiosa ex mente, velut ex vitiata radice ea quoque, quæ ex ea prodeunt, benefacta vitiantur. Perit & sinceriſſimus religiosi pectoris candor, vbi tota honoribus mens intenta per variæ dissimulationis ambages ad eos solicita peruenire contendit. Itaque nihil in dictis simplex, nihil in conuictu sincerum, sed sempiternis fucis, & occultis artibus plena sunt omnia, vt iam in ipsa Religionis tecta, pulsa religione, conspicias mores irrepsisse politicos, & in hæc

hæc spiritus domicilia se se Aulam obtrusisse. Et sane hæc in primis Beatum Patrem ratiocinatio commouebat. Ducenti fere nunc in Societate numerantur, qui ad eam accessere humilitate pellecti: horum alij nouo honorum accipiendorum instituto quasi iam Societate euanescente offensi diffluent: alios ambitionis solicitabit illecebra; ex ingressuris vero, quos incitabat amor humilitatis, id est optimi quique retardabuntur: & è contrario quosdam ambitio ipsa pelliciet: quo ex semine nihil bonæ frugis sperari possit. Tum vero in tanta studiorum diuersitate alijs probantibus honores, alijs damnantibus, præter cetera damna, etiam animorum abalienationes inter socios, & diffidia necesse erit existere. Hanc inquam rationem magni æstimabat B. Pater. Accedit quod cum semel admissis communes in cœtus honoribus existere cœpit ambitio, distrahuntur hominum studia, & laudatissimæ illæ curæ, quas magna animorum consensione in suæ quisque familiæ commodum conferebat, diuisæ languescunt; dum spei nouæ velificans ad priuatas vtilitates, ac lucra studium omne conuertit; quanto Religionis incommodo, atq; pernicie, vel ex priuati cuiusque familia in communi vita conijcias, quæ tam diu augetur, ac floret, dum in ea sua quisque lucra in commune confert, & caritate quadam fraternæ concordiæ in eius familiæ bonum vniuersi conspirant. quod si distractis emolumentis, ac lucris, suæ quisque augendæ rei priuatim intendat, domus illa breui dilabitur, & ad inopiam, famemque redigitur. Eadem & in Religione labes, vbi propositis honorum illecebris suas quisque agitare spes incipit: & Religione ipsa posthabita, cui prius desperatis honoribus studio omni, curaque seruiebat, necesse est conuersis curis, atque vigilijs suæ deinceps vtilitati, glorieque deseruiat. Nec minoris illa momenti, & propria Societatis est ratio: quod patefacto in eam honoribus aditu desideraturi sunt in posterum Romani Pontifices, qui de nostro numero gratuitam, ac voluntariam non mercenariam operam sibi nauent: aut suspicari certe poterunt spe præmiorum eos duci in susciendis, gerendisque negotijs. Vbi autem spes, aut metus interuenit, quæ potest esse in agendo libertas? Quæ quidem eo est necessaria magis, quò grauiora sunt illa, quæ gerunt præsertim apud Dynastas, ac Reges, si legatione fungantur. Quam igitur fidem nostris hominibus habeant Pontifices Maximi, si quorum prudentiæ confidunt, eorum integritati diffidant? Aut quam habituri sunt Reges ipsi, si speratis eos honoribus, & domi iam conditis agi perspexerint? Quin illud etiam necesse est Pontifices angat, & solicitos habeat, quod cum rei bene gestæ remuneratio debeatur, multosque ad graues, & varias Ecclesiæ causas prospero sane successu de grege nostro frequenter adhibeant, vix fieri potest, vt in remunerandis cuiusque laboribus, ac contentionibus æque omnibus satisfaciant; ne vbi par est magnitudo laboris, atque virtutis, merito doleat se relictum, qui in honoribus præteritur. Sæpe etiam nostri homines in gerendis pro Apostolica Sede negotijs, Pontificios Ministros, & Apostolicos Nuncios, qui apud Reges, Principesque versantur, tanquam suæ gloriæ æmulos & aduersarios grauissimos sentient, iniquo ferentes animo sibi quenquam in negotio administrando præferri; mittique homines de longinquo, qui suas in partes inuolent, & in propinquam suæ gloriæ segetem irruant. Nulla enim potest esse concordia, vbi est de honore contentio: & quem extra honoris aleam forte diligas, in honorum cursu non feras. Quid igitur agant, aulicis artibus eruditi, ne speratum sibi gloriæ munus præripiat quisquam? Certe nihil aliud, nisi vt eorum clam conatus euertant, consilia, & bene cœpta disturbent, & quicquid illi scite construxerint, ipsi destruant; vnde necesse sit innumerabilium oriri dimicationum semina: & negotiorum expetitos exitus impediri. Vel certe Religiosi ipsi ad eorum se voluntates, quos aduersarios reformidant, accommodabunt: cumque ijs mutuæ apud Sanctissimum Dominum commendationis inito fœdere, non legationi, sed ambitioni seruient. Porrò ipsa officiorum, ac munerum dignitas, quæ Societas administrat, si suspicio exoriatur honoris, hebescit quodammodo, & obscuratur. Vt enim si Dei gloriam præclara illa munera tantum spectent splendorem suum obtinent, ita si referantur ad nostram, continuo sordeant, in minimisque ducantur. Quid gloriosius, aut ad speciem amplius, quam propter Christum itinera longa suscipere, vltimas peragrare terras, certa adire pericula, primariosque inter viros stabilire concordiam? quid illustrius, aut honestius, quam religionis proferre fines, Catholicorum tueri partes, Petri Sedem, Pontificum autoritatem, fidem, existimationemque sacri Senatus ab Hæreticorum morsibus, latra-

40 Quarta causa, quæ maxime commouebat B. Ignatium.

41 Quinta causa.

42 Sexta causa.

43 Septima.

44 Octaua.

45 Nona.

Universidad de Deusto
Biblioteca

latratuque defendere? At si in his gerendis, quæ tantam ex suo genere speciem habent, appareat ab ijs, qui ista gerunt, emolumenta perquiri, captari gloriam, mercedem ab hominibus expectari, quam ista subito contemnuntur, & sordent? Vt enim ea, quæ nihil ex se splendoris, ac dignitatis habent, si Dei caritate gerantur, continuo pulchritudinem, & lucem induunt; sic quæ ex sua natura pulchra, & speciosa sunt, si nihil altum spectent, nihil æternum, sed ad priuatas rationes, & terrena commoda referantur, in noctem incidunt, & redduntur obscura. Tales autem necesse est Societatis conatus, & functiones euadant, si in eam inducantur honores. Nemo enim persuadere sibi poterit, eas gratis, & recta mente susci pi, ac non potius emolumenti gratia, & propter iam communicatos, & propter iam paratos honores. Quid? quod ipsi Ecclesiæ Præsules, & qui in ea amplum aliquem dignitatis obtinent gradum, nostros iam sibi dignitate pares, & quasi de honore certantes haud æquis oculis intuebuntur? Neque enim magna vacat inuidia, habere iam æmulos, atque pares, quos modo subiectos, atque inferiores habebas. Declarat id in viris amplissimis frequens vsus, qui cum priuatos homines, quamdiù in Religionis humilitate se continent, eximiè diligant, eorumque sint peramici familiæ; postea cum & illi ad eosdem euehuntur honores, vbi emolumenta se viciſſim expungunt, atque extrudunt, eos continuo deserunt: totaque amicitia repente in simultatem, beneuolentia in alienationem commutatur; vt in eorum quoque familiam vnde prodierint, eorum sæpe causa iræ, simultatesque redundent. Nec in postremis ea est habenda ratio, quod qui vocantur ad honores, cum sæpe in his familijs alios habeant, quibus præ ceteris sint amici; alios, quibus haud ita beneuoli, necesse est vt honoris potestatem adepti, faueant illis, his aduersentur. Quorum vtrique suos item amicos habent, quos suas ad partes adiungant: & hi viciſſim alios, qui sibi pariter adhæreant, & adiungantur. Quod nihil est aliud, nisi pernicioſas fouere factiones, alere in Religione diſſidia, Societatem sanctam dirimere, & corpus omne discerpere, atque distrahere. Vt merito interdum à summis Pontificibus cautum videas, ne Religiosorum ordinum Protectores ijs præponantur ordinibus, vnde ipsi prodierint; sed eum quisque ordinem, ac cœtum protegat, qui eum nihil attingat, & in quo nulla possit esse gratiæ, iræue suspicio, sed eadem omnes æquitate contineat, vt pax sit membris, & non sint in corpore schismata. Adde quod isti, qui ad ampliſſimos Ecclesiæ honores, & Præfecturas ascendunt, sæpe Religiosæ Oeconomiæ, & eorum, qui præsunt administrationi plurimum obsunt. Nam cum eorum qui parent, sæpe causas, parteſque suscipiant, si quod rogantur, & rogant, importunis precibus impetrarint, audaces eos, qui parent, in eos qui præsunt, reddunt; obedientiam infirmant, atque debilitant; & ex eodem grege complures vnius lacessunt exemplo, ne suos Præpositos vereantur, ac timeant: sed excusso disciplinæ iugo audacter ad se confugiant. vt quod detrectant, abijciant; quod concupiscunt, exorent. Sin autem repulsam forte tulerint, nec quod rogarint, extorserint (Præpositi enim qui res propius attingunt, acrius plerumque vident, quid è re diuina sit potius, & iustam habent denegandi causam) tum isti veluti se contemptos putent, grauiter offenduntur, iras suscipiunt implacabiles; &, si qua in re incommodare, aduersarique toti Religioni possunt, oblata occasione non parcunt. Denique cum ita comparatum sit, vt optimus quisque religiosæ vitæ cultor sanctæ humilitatis latebras amet: vt quisque minime esset virtutis amans, atque adeo etiam ad res pie, ac prudenter gerendas idoneus, ita ambiret maxime lucem, & speciosa munera, per quæ gradum sibi faceret ad honores, & tandem iuratæ obedientiæ iugum excuteret. Qua ex re non Societas modo, quæ suam libertatem, simplicitatemque tueri non posset; sed vniuersa Ecclesia, quæ ministros rebus agendis, & honoribus administrandis parum idoneos haberet, detrimentum haud dubie magnum acciperet. Hæ, aliæque rationes B. Ignatij menti obuersabantur, quamobrem Ecclesiæ honores quamquam per se bonos, hominum tamen vitio, qui suis emolumentis metiuntur omnia, minus quærendos, præcipue tamen in Societate, &, vt noxæ omnis amputaretur occasio, & propter peculiare institutorum eius genus, existimaret veluti materiam periculorum, segetemque superbiæ, ac totius ordinis perniciem, totis viribus declinandos. Quod illud etiam indicat, maximum meo iudicio, atque haud scio, an omnium grauissimum argumentum: quod viri sancti, & omnium iam virtutum absolutione perfecti, in quibus haud ita multum periclitatur

46 Decima.

47 Vndecima.

48 Duodecima.

49 Tertiadecima.

50 Quartadecima causa.

clitatur humilitas oblatas insulas, togamque purpuream non modo obfirmatis animis, iudicijsque recusant, sed ne offerantur, aut per vim obtrudantur, in longinquos sæpe recessus, & occultissimas latebras se se abdunt; non tam de honoribus cogitantes, quam quemadmodum venientem iram effugere queant, vt de se ipse Nazianzenus fatetur. Nec quenquam ex eis sane reperias, si præteritos euoluas Annales, & ab vltima antiquitate memoriam replices, qui delatos honores, ac magistratus, nisi illustris aliqua diuinæ voluntatis significatio facta sit, aut sua voluntate admiserit, aut non strenue, constanterque repulerit. Longum esset sanctorum fugas enumerare, & nimium aberraret oratio, si id susciperem: sed plena est omnis antiquitas, plena literarum monimenta, cuique prompta. Quod si sanctorum omnium iudicio, atque sententia non tam ambiendus in Ecclesia Dei, quam fugiendus est honos; quanto magis in his sanctitatis ordinibus, qui singularem humilitatis disciplinam continent: & vbi prauis, ac propinquis exemplis magis coniuncta, quam dispersa multitudo se inficit, danda est opera, vt omnis gloriæ cupiditas, omnis honorum relegetur ambitio? Libet hoc loco illud Patriarcharum par, geminum Ecclesiæ lumen, nostræ testes proferre sententiæ, Dominicum, & Franciscum. Quorum vterque cum apud Ostiensem Cardinalem versaretur in Vrbe, disertis verbis quid de admittendis in suas familias sentiret honoribus, declarauit. Nam cum Antistes ille studio religionis incensus suam deploraret ætatem, quæ tales ferret, & educaret Episcopos, elatos, vanos, & quæ sua sunt, non quæ Iesu Christi sunt, quærentes; desideraretque nascentis illius Ecclesiæ primordia, in qua Pastores animarum nullis inflati diuitijs, nullo fastu tumidi gregem Domini singulari modestia & caritate regebant, subijt animum priscos Ecclesiæ mores posse facile reuocari, si ex nouis Dominici, Franciscique familijs deligerentur Antistites; qui paupertatis in studijs, & humilitatis educti, aut prisca illa Apostolorum tempora toti terrarum orbi referrent, aut meliores certe euaderent suæ tempestatis Episcopis. Placuit igitur ex vtroque quid in re proposita sentiret, exquirere. Verum hic sancto quodam ex humilitate certamine inter egregios Patriarchas exorto, vter altero prior pio Præsuli responderet, post multa Franciscus, qui primas sibi depopoſcerat humilitatis, obedientiæ primas Dominico detulit. Qua vir Sanctus impulsus, sententiam suam pauciſſimis indicauit, & conuersus ad Præsulem. Satis, inquit, Præsul ampliſſime honesto, excelsoque loco Prædicatorum ordo versatur, si dignitatem suam agnoscat. Nam ego quidem quantum in me erit, nunquam prorsus assentiar, vt mei Ordinis Fratres ad altiorem conscendant honorem. Deinde Franciscus magno quodam excitatus ardore perpaucis & ipse suam in hunc modum sententiam dixit. Mei Fratres, Antistes optime, minores iccirco vocantur, ne optare vnquam audeant se esse maiores, sed ipsa nominis appellatione commoniti, perpetua se in humilitate contineant, insistantque vestigijs humilitatis Christi, quò post hanc vitam ad Beatorum veros, & æternos honores euehi queant. Et vos Antistites, si fructus in Ecclesia Dei, quales optatis, nostris ex Fratribus expectatis, nolite illos extollere, sed in ea, qua degunt, humilitate seruate: & cum senseritis eos studere gloriæ, & contra suæ Professionis propositum sublimes cathedras affectare, comprimite cupiditatem, ambitionem retundite, nec gloriæ stimulis indulgete. Quibus vtriusque præstantis Patriarchæ sententijs satis, opinor, declaratum est, quid de accipiendis in his familijs honoribus sentiendum sit. Quod si corroboratis iam vetustate familijs, nec ad eandem formam conditis id curandum, & prouidendum est, quanto magis huic modo natæ Societati, nec ad ceterarum institutæ formam, sed præcipuo quodam sacramento in speciosis muneribus, atque functionibus Romano obligatæ Pontifici? Nam & nouitas ad ferendam tantam vim onerum, atque munerum satis roboris plerumque non habet, & notitia Pontificis Maximi, cuius est egregia in Ecclesiam merita, insignemque virtutem dignis condecorare præmijs, obuios semper habebit, quorum labores, atque virtutem, ex hac sibi addicta cohorte, vel ipsis repugnantibus, cohonestet. Quid igitur ijs silentibus, & annuentibus? aut quid vltro quærentibus, aut petentibus? Omnino quod ferendum forsitan in alijs sit, & excusationem iustam habeat, id in hac prorsus familia, nisi omnem obstruat honoribus aditum, intolerabile videatur. Iccirco sanctissimis

In Apologetico.

51 Quid SS. Dominicus & Franciscus de admittendis honoribus senserint.

52 Propria causa cur Societati vitandi honores.

Universidad de Deusto
Biblioteca

ctissimis in ea legibus, institutisque cauetur, vt ad excidendam stirpitus ambitionem, in solemni se quisque Professione votorum, voto insuper alio Deo obliget, ne vel domesticos, vel externos honores, non modo rectis studijs, planoque cursu, sed ne transuersis, quidem, & obliquis itineribus aucupetur. Quod si quem forte talem in Societate deprehenderit, & odore vllo suspicionis olfecerit, statim prodat, Præpositisque denunciet. Proditusque, si manifesto crimine teneatur, perpetua multetur ignominia, omnisque suffragij iure penitus spolietur. Delatos autem, & imperatos honores, nisi diserti præcepti vis adigat, & Pontifex ipse compellat, eadem voti religione recuset. Quanquam veri, germanique filij Societatis Iesu, non tam metu capitalis fraudis, quam studio imitandi Christi Iesu, & amore virtutis honores fugitant. Et quisquis in accipiendis, aut non accipiendis honoribus studiose disquirit, quousque progredi reluctando debeat, ne mortem criminis, aut gehennam incurrat, adulterinus, non verus filius agnoscitur, qui agatur à Deo, spirituque proficiat.

53 Res Germanicæ.

Referamus nos ad historiam, & extremam linquamus Italiam, Germanicamque proximam penetremus. Erant Bobadilla, Canisiusque ineunte anno Coloniæ magno cum illius Ecclesiæ bono. Sed diu hic Bobadilla, Catholicis quamuis enixe retinentibus non consedit, vtiliorem se Colonien sibus arbitratus fore, si cum Apostolico simul nuncio Cæsaris curiam sequeretur. Erat quippe Romanorum Regi percarus, & Cæsaris amicis amicus: nobilitatemque sibi curiæ, cuius magnam partem confessionibus operam dabat, adiunxerat. Literæ abeunti sunt datæ, vt Colonien sis Ecclesiæ nomine Cæsaris maiestatem, eiusque Concilium alloqueretur. Id ille valde ex animo, & cumulate fecit: nec præsentem apud Cæsarem modo, sed absentem apud Pontificem quoque patronum se per literas præbuit. Cuius patrocinium, & Pontifici ipsi pergratum visum est, & eius vicissim literis, vt de Germania bene mereri pergeret, collaudatum. Spiram ergo se contulit, deinde Ratisbonam ad indictum in ea vrbe conuentum: vbi Catholicis pariter, ac Protestantibus priuatis studuit prodesse colloquijs. Quanquam autem conuentum hunc, oecumenico iam inchoato Concilio, Catholici Principes non ferebant; eum tamen Cæsar, qui Tridentinum à Protestantibus reijci iam perspexerat, ne qua in parte conciliandæ paci, otioque publico defuisse videretur, haberi permisit: ita tamen, vt acta singula ad Oecumenicum demum essent referenda Concilium, & vniuersæ Ecclesiæ Synodo Synodus priuata subesset. Bobadilla vero præter alia pie, ac salutariter gesta, librum, quem de christiana conscientia conscripserat, exponendum certis diebus pro concione suscepit, idque latine, maxima procerum, Antistitumque corona, varijs intermista nationibus, Germanis, Gallis, Italis, & Hispanis. Deinde sequenda mox Cæsaris castra fuerunt, & ad exiguum tempus Ratisbona relicta, in milites curæ vertendæ. Decreuerat in Ratisbonensi conuentu Carolus Imperator ferreum os Protestantium, quod nec ipsa poterat Maiestas imperij, nec sancta Synodus sua autoritate frangere, pertinaci ferro subigere, & quos clementia non flexerat, animaduersionis seueritate domare. Acuebat Cæsaris animos præstans studium Romani Pontificis, qui ad opprimendas illas pestes nullis neque sumptibus, neque vigilijs parcendum ratus, fortissimo cum exercitu Ducem Octauium, & Alexandrum Cardinalem Farnesios, illum copiarum ductorem, hunc Apostolicum Legatum ad eum miserat. Inchoatoque bello, dum nauiter ferro miles, Bobadilla votis, & roborando milite suas etiam egregie partes implebat. Omnino erat eius sine cessatione contentio, copijs iam vtrisque coniunctis, Cæsaris, & Pontificis. Aderat sedulo morbo affectis siue vt animos sacramentis, siue vt corpora quacunque posset ope, leuaret. Nempe illum Cardinalis Farnesius Italorum nosocomio præfecerat, quo crebro inferebantur ex pugna saucij. Res quippe gerebatur ardenter, & tormentorum vis innumera, densusque telorum imber sternebat passim corpora, & inutilia reddebat. Ergo quotidianis prælijs curæ Patris intendebantur, & noui conflictus seges erant noui laboris. Non poterat animi robori par esse corporis: tentari & ipse cœptus est morbis, & ex laboribus haurire vulnera, quæ manus non imponebat hostilis. quanquam ne ab hac quidem semper intactus, immunisque fuit. Capiti aliquando inflictum est vulnus, & nisi plagæ impetum, petasi crassitudo retunderet, haud dubie lethale. Pari Dei prouidentia pestilentiæ vulnere saucius breui conualuit. Admiratione porro non caruit, quod æger, & imbecillus, cum vix hæreret vestigio, & succiderent

54 Bobadilla abit Colonia ad Ratisbonensem conuentum.

55 Dein sequitur castra Cæsaris.

56 Præest Nosocomio militari Italorum strenue etiam ægrotus ipse.

ciderent genua, nihil propemodum de laboris contentione detraxit, ne quid debilitatis, ac saucijs de expectata caritate detraheret. Accedebat nocturnæ quietis asperitas, quam non in molli culcitra, lectuloque, nec in leui, dolatoque robore, ac ne veste quidem detracta, sed in ipsa soli duritie cum diurno amictu carpebat. Quid enim ei iam difficile, & arduum esset, cuius præcordia caritas occuparat? Porro cum integris, ac valentibus, longum esset dicere, quam ardens in cohortandis, quam lenis in amonendis, quam assiduus in audiendis, expiandisque rite fuerit. E castris cum Ratisbonam se referret, partam tolerantiæ palmam noua quædam illustrauit occasio. Iter ingresso repente grassatores occurrunt, hominem spoliant, & acerbis plagis afficiunt: inhumanius forsitan tractaturi, nisi tribus Italis apparentibus, dum ad eos se conuertunt, ille nudus cum solo aufugisset indusio. Fuerat in animo Ferdinando Bobadillam destinare Tridentum, sed castrensis necessitas, ac solitudo militum prohibuit: nec ipse forsitan Bobadilla tam insignibus patientiæ meritis, & tot vndique conglobatis occasionibus abundasset. Tolerantiæ porro laudem egregia cumulauit humilitas, cum vti supra significaui, oblatam ab eodem Rege Pontificis cathedram non accepit: testatus se à Deo, non ad honorem, & amplitudinem, sed ad paupertatis humilitatem, obscuramque potius vitam fuisse vocatum. Sed dum & armorum terrore Cæsar, & Oecumenici conuocatione Concilij Pontifex religionem auitam ab Hæreticorum furore defendunt, cum his quoque Deus quasi quadam conspiratione consentiens, portentum illud orbis terrarum, seminatorem malorum omnium, & huius temporis Antichristum de medio sustulit. Piget infernum hoc monstrum suo nomine, nominare. Ille, inquam, catholicæ Religionis transfuga, desertorque Cœnobij, instaurator hæresum omnium, illud Dei, & hominum odium, duo de trigesimo suæ defectionis anno cum laute, & splendide cœnatus esset, facetijsque de more lusisset, ea ipsa nocte repentino morbo correptus, iugulatusque, sceleratissimam animam vomuit, gratissimam Satanæ hostiam, qui se talibus oblectat escis, vnde eius saturetur ingluuies. Poterat ad huius nuncij famam, tanto velut onere releuata catholica respirare religio, poterant boni omnes, & Orthodoxi diem festum agere, si is funditus perijsset. Sed reliquit regulus virulentus viperinam in Orbe terræ progeniem ingenti rei catholicæ labe, & viuit adhuc in semine haud minus exitialis humano generi sublatus è viuis, quam fuerat inter viuos. Vbi enim iam non extant eius immanium scelerum impressa vestigia? Aras euersas, disturbata Cœnobia, sacra omnia polluta, supremam denique vastitatem in amplissimis ab eo relictam Europæ Regnis, atque Prouincijs, ingenti nostro cum dolore perspicimus. Quò nostris hominibus elaborandum est magis, vt omnem huius furiæ sementem comparandis excellentissimæ sanctitatis, doctrinæque præsidijs, quantum in ipsis est, enecent, & extinguant: omninoque sibi persuadeant cum refractarijs hominibus, & catholici nominis inimicis sempiternum bellum sibi esse susceptum.

57 Spoliatur, & vulneratur à latronibus.

58 Recusat Episcopatum.

59 Mors Lucheri.

60 Res Hispanicæ.

In Hispanijs inchoatum superiore anno Gandiense Collegium Ducis benignitas augebat, & suis omnibus explebat numeris. Additi Ouiedo & alijs, quos huc missos supra memorauimus, socij quatuor Franciscus Onofrius Gallus, Ambrosius Belga, Albertus Caballinus Italus, & Petrus Canalis item Gallus; quem Dux numerum augere ad duodecim minimum Academicos cogitabat. Faber autem, cum hac ad Vrbem iter haberet, persalutato Duce in ædificij fundamenta, quæ tum ponebantur, primum lapidem rite iecit. Scholæ deinde apertæ, & philosophia tradi cœpta ab eo, quem primum nominaui, Francisco, antegressis in aula Ducis ad ingenij specimen, atque doctrinæ de eadem disciplina, diuinaque scientia disputationibus eruditis: & postremo etiam oratione latina; quæ Dux omnia cum erudito, item nobilique conuentu cohonestauit, & verbis amplissimis commendauit. Vnde autem hæc docendi consuetudo, quæ primis annis nulla memoratur, extiterit facile intelligetur, si scholarum ortum, quantum ex vetere memoria collegimus repetamus. Tenendum est autem inter Collegia Societatis, & Professorum domos indicatum initio discrimen: quod in domibus plerumque degunt, qui fine disciplinis impositio proximorum vtilitatibus toti seruiunt, & liberali hominum misericordia, nullis

61 In Collegio Gandiensi primum docere Societas cœpit.

62 Vnde in Societate docendi origo.

63 Discrimen domorum, & Collegiorum.

Universidad de Deusto
Biblioteca

redditibus sustentantur. Nullas enim non modo priuatas, sed ne communes quidem fortunas stabiles, fundatasque vel habent, vel habere domus illæ possunt; ac ne Collegiorum quidem iuuari subsidijs. Hoc enim seuere interdictum voluit B. Pater, vti prorsus necesse erat. Nam cum vellet perfectissimum illud Euangelicæ paupertatis genus in professis vigere, si licuisset, quemadmodum ab ceteris fidelibus eleemosinæ conquiruntur, ita eas ab Collegijs accipere, iam hæ vel fuissent, vel videri poterant, non minus certæ, quam fundorum prouentus. In Collegijs autem varia literarum eruditione iuuenes non dum publicis, aut solennibus deuincti votis, quamuis vere, ac proprie religiosi sint, excoluntur. Quorum accuratæ disciplinæ, ne quid inferat moræ quotidiana mendicitas pastus, sapienti consilio constitutum est, vt annuis ea fructibus, ac prouentibus gaudeant. Sunt igitur in Societate Collegia suis alendis excogitata discipulis, non ijs, qui disciplina percepta cooptatique certum in gradum proximis toti vacant. Atque initio quidem in illa sociorum paucitate, ea, quam dixi, doctrina publicis ex Academijs, gymnasijsque petebatur; domi autem dumtaxat erant literarum exercitationes, quò & inhærerent audita tenacius, & postea publicis in gymnasijs specimen præberetur illustrius, tum celeris, & præstantis ingenij, tum exquisitæ, & singularis industriæ. Interdumque ad domesticas altercationes, disputationesque externi quoque Condiscipuli, quod postea constitutionibus confirmatum est, Dominicis quibusque ferijs inuitabantur, vt per eam occasionem; viam sibi domestici ad instillandum eis aliquid de suo spiritu, virtuteque munirent. Postea Societate crescente, cum & priuatis, assiduisque exercitationibus, & ingeniorum, quæ plurimo cum delectu admittebantur, celeritate complures in disciplinis quotidie præstantes euaderent: vt iam tradere alijs, & communicare cum suis, quæ ipsi ab exteris accepissent, pari propemodum cum laude possent: accederentque subinde insigni doctrina viri, omnique eruditione perfecti, qui suam continuo possent in erudienda iuuentute operam Societati nauare, visum est eius etiam modi Collegia instituere, in quibus & domestici præceptores traderent disciplinas, & eas cum externis quoque communicarent. Et sane incredibilis fœcunditas fructus satis est argumenti id inuentum cælestis fuisse consilij. Scholarum quippe beneficio, quæ gratis cuique patent, præstantissima multorum ingenia, quæ rei familiaris angustijs, sordidis perirent in artibus, è tenebris quotidie emicant, & sese efferunt ingenti sæpe reipublicæ commodo, magna sui nominis gloria. Id autem quanti tandem apud Deum est, tantam vbique vim pauperum sine mercede docere, ne neglecta iaceant, quæ nata insordibus iacerent ingenia? Quod si misericordiæ putatur eximiæ pascere famelicos, aut subministrare nudis, vnde se tegant; quantæ misericordiæ fuerit, non modo ingeniorum famem exfaturare doctrinis, & inscitia, erroreque detracto, mentem scientiæ cultu, bonisque artibus exornare: verum etiam tradere ea, quibus hæc insuper in egeno corpore consequaris: & huic amplas diuitias, atque fortunas, ex animi diuitijs, ac bonis pares? Nam quid ego de pietate dicam, morinique, si non alio scholas habere nos iuuet, vt ad virtutis decus, pietatisque permulti solæ doctrinæ trahantur illecebra. Quibus vero copiosa est domi res, & ad alendos magistros abunde suppetit, quia tamen tanti interest cui quis tradatur in disciplinam, præbent hæ scholæ magnum conscientiæ leuamentum, cum missis ad eas liberis suis acquiescunt: satisque factum officio putant. Ipsa deinde scientia fructuosior & ad humanas res, & ad diuinas existit, quod recta fere (vt sæpe discentes monentur) mente percipitur; & ex fonte timoris Domini, vnde ratio postulat, hauritur. Porro si Ciuitatum, ac rerum publicarum status, si Clerum omnem Catholici gregis, si Religiosorum Ordinum septa pererres, si cuncta denique animo, ac ratione perlustres, quam multos vbique reperias harum scholarum alumnos, & huius vestigia disciplinæ? Quos enim pueros infirmis erudimus ætatibus, ij postea veluti perexigua quædam semina in egregias educti plantas, suis fructibus implent omnia. ij suos vicissim liberos piè, ac prudenter instituunt, vt Dei numen reformident, & eius præceptis obtemperent. ij sæpe dominantur in ciuitatibus, & rempublicam tenent: ij pijs moribus, & reconditis literis autoritate iam parta, in omnibus ferme cœtibus primas obtinent. Si Clerum spectes, ad hos præcipui Eccleſiæ; præsertim

64 Vtilitas publica è Societatis gymnasijs.

65 Prima vtilitas.

66 Secunda vtilitas.

67 Tertia vtilitas.

68 Quarta vtilitas.

69 Quinta vtilitas.

tim vbi cetera genus illustrat, deferuntur honores. Ex his animarum prodeunt vbiq; Pastores. Exhis Pontificum & Antistitum egregij consultores, & administri leguntur. Ex his denique inter ipsos frequenter Antistites, ac Præsules, viri lectissimi cooptantur: hodieque multos iam cernimus in toga splendere purpurea cum Senatoribus orbis terræ, quos non multis annis ante priuatos, & auditorum e numero nostris in exedris cernebamus. Si vero Cœnobiorum claustra penetres, quam multos in ijs ex eadem scholarum disciplina reperias? Nam vt omittam Societatem hanc nostram, quam non inficior his se plerumque alere, ac propagare subsidijs, quis non videat ex tanta iuuentutis copia, quanta in omnem locum nostris redundat ex scholis, ceterorum quoque Ordinum claustra, cœtusque compleri. Non enim omnes ad vnam familiam vocat Deus, neque ad eam facti sunt omnes, sed qui cunctos fabricatus est Ordines, & singulari prouidentia cunctis prospicit, is alios ad alium vocat, & alijs alias habilitates animi, & dona distribuit: vnde ad alium alios procreatos & institutos intelligas. Quod cum Patres illi, qui disciplorum apud nos animos tractant, & pietatem promouent, animaduertant, studeant, & ipsi inditos à Deo nutus alere, prudenterque ad cuiusque naturam, ac propensionem, institutionem suam accommodare. Itaque scholarum nostrarum bono gaudent Ordines vniuersi, nec exigua nobis laborum videtur merces, cum varias in familias adolescentes se nostri contulerint. Nec mirum si ex celeberrimis alioqui Academijs, & gymnasijs florentissimis non perinde multa ad eas, vt e religiosis deriuetur vbertas. Illa quippe literarum potissimum eruditionem in auditoribus spectant suis, eoque se putant satis muneri suo fecisse: hæc in suis cùm pietatem in primis, morumque probitatem, tum interiores etiam literas, exquisitamque doctrinam: cuius vtriusque rei coniunctio ea demum est, quæ, & si id non agas, ad Dei Regnum teneras adolescentium mentes effingit. Resque vitæ perfectioris, si verum quærimus, magna ex parte ad adolescentulos, & iuuenes redijt partim quia robustior ætas institutum iam vitæ cursum ægre deserit, alioue detorquet; partim quia in robustas item mentes, & humi defixas haud ita diuina vis influit, vt in teneras atque molles, quæque non ita hærent in luto rerum humanarum. Omnino tenera flectuntur, ac mollia; annosa, & inueterata non item: vt non mirer, si instituendæ apud omnes gentes, atque respublicas adolescentiæ tanta vbique sit cura, tamque multa à sapientibus, ac Philosophis ea de re præcepta tradantur. In quam sententiam multa sane diserte, copioseque Ribadeneira noster: vt & singularem eius muneris vtilitatem, & consentaneam rem esse doceat Societati nostræ, teneræ, rudique ætati primas quoque literas tradere. Hæ igitur causæ fecere cur moliente Francisco Borgia Duce Gandiæ Collegium, in quo ex Maurico genere innocentes ætates religione sincera imbuerentur vna cum literis, eorum institutionem, publicamque aliorum doctrinam Societas, vti supra commemoraui, susciperet, non leui ob hoc quoque tam publice salutare institutum Francisci Borgiæ merito, vt eius inuitatu primum in Europa ludum literarum Societas aperiret. Ouiedus inter hæc magnis animo incitabatur ardoribus. Tanti Societatem faciebat, vt quoniam indignum rebatur se, qui per vota solennia in eius corpus cooptaretur, votum ediderit eidem in ianitoris, aut coqui, aut alio famulari ministerio seruiendi, præclare secum actum iri cum gaudio cogitans, si qua re inseruire ei liceret. Et admirans, laudansque erga hunc cætum Dei clementiam, in rebus, quæ ad eam pertinerent, profitebatur singularem se opem summæ eius Maiestatis sentire, quam non item experiretur in alijs. Quo autem ipse vchementius caritatis igne succendebatur, hoc ad alios inflammandos & diligentius elaborabat, & fortius. Ad studium sanctæ contemplationis ex Ignatij præceptis plurimos exercebat: tantusque erat hominum ardor, vt vno eodemque tempore, vnus ipse quatuordecim exerceret, & nemine ferente moras, aut in eo quemquam sibi præferri, sæpe esset de loco, & principatu contentio. ceteri Socij certatim tali Rectoris exemplo ante oculos constituto animorum etiam commodis inhiabant: & quo acrius persuaderent dicendo, vita in primis, moribusque docebant. Erat admirationi singularis eorum frugalitas, frequensque ieiunium, vt qui pane duntaxat arido, olei stilla, saleque consperso famem suam mitigarent. Precatione, diuinæque contemplationis vsu omnium in se oculos conuertebant, qui quo liberius, vberiusque Dei spiritum haurirent, hominum vitata frequentia interdum se in nemora, syluasque addebant: ac rupes asperas, & ardua iuga petebant: sæpius tamen

70 Sexta vtilitas.

71 Curæ Ouiedi Gandiæ.

Universidad de Deusto
Biblioteca

men in publico valetudinario solandis ægrotis, riteque expiandis operam dabant. Pueros catechesi, concione populum instituebant; nihil denique ex statis laboribus ac muneribus missum faciebant. Miro autem Valentia ex ijs, quos ad perfectam vitam informabat, aliquot Duci per literas, vnde suum posset amplificare Collegium, identidem offerebat. cui item per literas Dux, Modo ne cesses, inquit, Gandiæ quidem nunquam eis, quos miseris locus deerit. Qui porro deesset, cum vir ille liberalissimi in pietatem pectoris nequaquam domestico contentus Collegio, de aliorum alibi cogitaret initijs? Ac Compluti quidem certum nostrorum numerum suis impensis alere, ac reditibus cœpit. & ad Toletanum Archiepiscopum Ioannem Silicæum literas dedit, vt quam ad bene merendum suis semper de liberis propensionem, voluntatemque præ se tulisset; eam in sustentandos nostrorum Compluti labores, operasque conuerteret. Ad Cæsaraugustanum item Archiepiscopum Auunculum suum Ferdinandum Aragonium & ad Aragoniæ Proregem, Virosque primarios misit, vt sedium aliquid Cæsaraugustæ nostris hominibus inchoarent: quos vt factis magis, quam sermonibus incitaret, fortunas in eam rem aliquas, & domicilium, quod illic habebat, primus obtulit. De alio item ponendo Hispali Collegio cum Matertera (ea Medinæ Sydoniæ Comitis vxor erat) & cum vxore Marchionis de Plego consilium suum communicauit: statueratque ex suæ Præceptoriæ fructibus, quæ propter Hispalim sita erat, decerpere aliquid in alimenta nostrorum. Aequum quippe dicebat esse, vt vbicumque Dei liberalitate bonorum aliquid accepisset, inde suam Deo decimam in hac Societate persolueret. Nempe egregia pietas, Societati eum arcte coniunxerat: & ea crescebat in dies: tantosque habuit à funebri illo Imperatricis elatæ spectaculo continenter progressus, vt vir grauissimus, idemque doctissimus Michael Turrianus cum ex Vrbe in Hispaniam hoc ipso anno reuertisset, Ducemque consalutasset, vehementer sit eius, & altissimam humilitatem, atque modestiam, & eximium candorem pectoris admiratus. Hic est Michael Turrianus, quem pupillam oculi sui aliquando vocauit Ignatius: tanti faciebat hominis sapientiam: vsque eo candidissimum ingenium, & mores optimos diligebat. Complutensis erat Doctor è maiore Collegio, inque causa eius Academiæ grauissima Procurator lectus, & missus in Vrbem, B. Patris congressu aliquandiu, ne qua ex illius veteribus per Hispaniam calumnijs labes sibi aspergeretur, abstinuit. Sed vbi primum Nicodemi ritu clanculum virum Dei conuenit, vix dena is verba protulerat, cum ei penitus Doctor se se permisit. Ad exercitationes spiritus, ipso instituente Ignatio, secedit in Villam: vbi cum ad deliberationem de genere vitæ legendo venisset, noluit quicquam per se se transigere, id solum figit, sibi id vnum sequendum, quod videretur Ignatio. Qui cum super ea re hostia sacrosancta ter oblata, videri sibi optimum referret, vt lucris animarum, Societatique se dederet, ac rationes præterea consilij huius vellet adiungere: vetuit Doctor verbum addere. Nam si rationibus, inquit, finienda res esset, fortasse mihi non deessent, quibus diluerem tuas. Sed mihi abunde est ita tibi videri. Hæc anno secundo super quadragesimo gesta. Ex quo tempore animo se tanquam vnum de Societate gerens, addito eius ineundæ voto, iussus est à B. Patre differre tantisper ingressum dum Academiæ causa confecta, reuersus Complutum rerum ab se gestarum rationem redderet. Huius rei gratia hoc anno per autumnum ex Vrbe recedens, accepit multa ab Ignatio in mandatis: interque cetera, vt Gandiam ad salutandum Ducem accederet: quo scilicet mutuo de rebus diuinis affatu, tantorum virorum pietas confirmaretur magis, & incalesceret. Igitur Gandiam vt venit, continuo Ducem adijt, spectator eius futurus virtutis, cuius iam fuerat auditor hominem religiosum, non Ducem reperit. adeo se Franciscus in studia veræ pietatis abdiderat: præsertim quod paucis ante mensibus coniuge morte sublata, liber iam ab rebus humanis, desierat esse diuisus, vt solum quomodo placeret Deo, non quomodo vxori, suo in animo pertractaret. Ergo ad perfectæ vitæ studium effusis habenis currebat: & quoniam à fundamentis nouerat inchoandum, hæc quo altius, firmiusque locaret frequens sibi velut gymnasium humilitatis extruxerat: in quo dum dies, noctesque se continet, quotidianis exercitationibus, quibus se ad deponendum fastum, & demittendos spiritus stimulabat, libellum sane reperit, Michaëlis sententia salutarem, quo etiam autore in lucem editus, ab ijs, qui stadium, curriculumque pietatis ingredi volunt, perutiliter etiam num, iucundeque tractatur. Ignatij vero libellum, qui contemplandi præcepta, virtutesque

72 Borgiæ liberalitas in Societatem insignis.

73 Michaëlis Turriani ad Societatem vocatio.

74 Borgiæ Ducis virtus.

tesque complectitur, auide vniuersum exhausit, & ad multos dies haud oscitanter adhibitum, atque perlectum, ita suspexit; vt quo tutius degustaretur ab alijs, nec quemquam rei nouitas deterreret, contendendum à Pontifice Maximo existimaret, sua vt autoritate, iudicioque tam salutari suffragaretur opusculo. Itaque facta ab Ignatio potestate, id ipse supplices per internuncios, ac literas à Pontifice postulauit: eiusque postulationi Pontifex altero post anno adeo prolixe, ac liberaliter annuit; vt in Apostolicis literis, quibus has institutiones Ignatij suo patrocinio, & autoritate communit, non modo eas approbet atque collaudet (vt suo loco reddam) verum etiam singulos vtriusq; sexus hortetur, vt ijs se se excoli, & pie vti non dubitent. Ab eodemque Dux Borgia impetrauit, vt quisquis ijs vteretur, & inter eas esset exercitationes vniuersæ vitæ peccata confessus, is pro Apostolica mansuetudine cunctis noxis eximeretur. Cumulata erant iam boni Ducis, & vitæ communis officia, nec ad exhauriendam omnem laudem restabat aliud, nisi vt Christi consilia secutus ad perfectæ niteretur iustitiæ fastigium. Huc quippe illum cælestis Spiritus velut occultis itineribus adigebat, & huc denique, eo duce, Dux ipse conscendit, statuitque funditus humana deserere, quò ad diuina raperetur ardentius. Itaque eam ex omnibus disciplinam, quam sectaretur, arripuit, vnde & cœlestem hausérat contemplandi rationem, & tot quotidie suis etiam ciuibus adiumenta petebat. Id Ignatio per Fabrum, cum Romam venit, significauit ipse silentio, Societatem se pollicitus iturum, cum primum grauiora quædam explicasset in sua ditione negotia.

75 Curat cõfirmationem Pontificiam libelli exercitiorum: & indulgentiã exercentibus.

76 Statuit Societati se tradere.

Valentiæ, Mirone duce, Societas ingeniosis, & eruditis est aucta tyronibus. Faber autem cum hac transiret, eorum in literis incitauit ardorem. nec minor erat de eorum in doctrina processu Ignatij solicitudo: qui ne spiritus inter ardores, vt sæpe fit, res tanta frigeret Theologorum, Philosophorumque theses; eorum vero, qui se literis perpolirent humanitatis orationes, & carmen, ad se mittenda curabat. substitit & hic menses aliquot Araozius, & suis concionibus, atque exemplis cum multos ad pietatem incendit, tum multorum ex animis suspiciones, quas obtrectatorum improbitas grauibus etiam viris iniecerat, aperiendis institutis nostris euellit. Quin ipsimet sacræ religionis Inquisitores, peruestigatis rebus omnibus, accurateque perspectis fauere Societatis cœperunt industriæ, cuius antea metuebant inuidiam. Quos cum Præsul ipse Thomas Villanoua præclara sanctitate vir, tum alij complures, & literis, & nobilitate præcipui in tuenda Societate secuti sunt. Verum dum hic Araozius pulchram sementem facit, in Curiam reuocatur à Fabro, propediem ad Concilium Oecumenicum discessuro. Hic strenuus erat vtriusque labor; nec huic dispar euentus. Nam quæ per Fabrum in Curia priusquam discederet, Deus egerit, in ijs præsertim, qui columnæ videbantur in Aula, ea Araozius cum ad Ignatium scribit, sane prædicat admiranda. Nec dubitat quin si ceteris ille sit ita perspectus, vt sibi, qui eo miser carere debeat, gratias acturi sint Deo, quibus tanti liceat frui Patris aspectu. Ait animam illam eius esse refertam misericordijs, qui & Pater misericordiarum, & totius consolationis est Deus. Sancti viri abitum, quoniam plurimæ nobilitatis in sacris erat confessionibus auditor, plurimæ quoque subsecutæ sunt lacrymæ. Abijt laboribus penè fractus, & Barcinonem versus, vbi & vires reficeret, properabat. Ipse vero Araozius perseuerabat in Curia: tametsi non raro etiam ad finitimos excurrebat. Complutum inuisit, & in Collegio, quod Maius appellant, factis de Deo verbis eam admirationem, assensionemque commouit, vt insignes animorum commutationes inter collegas effecerit. Fuit qui Patre inscio aspero sacco, & pede nudo panem, ac stipem Ciuium in oculis emendicaret: cuius singulare factum propter eius autoritatem, nobilitatemque multum valuit ad exemplum. Apparebat autem Compluti facies aliqua iam Collegij, cui prærat Villanoua. Socij autem piæ precationis, ac pietatis haud minus, quam literarum curis intenti, semper in id attentis animis excubabant, vt discipulis prodessent externis. Et quo commodior nostris esset suæ pietatis alendæ materies, Eleonora Mascarenia lectissima fœmina (cuius supra meminimus) instrumentum eis Sacelli domestici suppeditauit: in quo erat Ara perelegans pennicillo elaborata, Reginæ quondam Elisabethæ, deinde Philippi Principis ad Eleonoram dono translata. Quamquam autem huius Matronæ benignitas numquam non prompta, & exposita cuique erat: adeo tamen extrema Sociorum erat egestas, ac pene fames, vt panem

77 Cura B. Ignatij vt proficeretur in literis.

78 Araozij testimonium de Fabro.

79 Egestas Sociorum Complutensium.

Universidad de Deusto
Biblioteca

nem sæpe desiderarent, nec alia re quam coctis cœnitarent oluſculis. Itaque partim paupertatis, partim laborum incommodis, cum primum vires intendit æstas (quæ grauior est plerunque Compluti) plurimos morbo strauit. quos, ne rerum necessariarum desiderio plane deficerent, eiusdem Eleonoræ consilio, impulsuque Caracam vicinum Oppidum, vbi parata erat apud Infantes habitationis opportunitas, Villanoua traduxit. Cuius eximia tum in imploranda piorum misericordia solicitudo, tum in ministrando, & consolando caritas, (erat enim ægrotantibus minister, & coquus,) morbi molestias non mediocriter mitigauit. Habebat autem sui laboris adiutores Araozius in hac prouincia minime segnes: & præter Villanouam, eum, quem supra meminimus, Aemilianum B. Patris nostri nepotem, qui non exiguos capiebat ex suis concionibus fructus. Is dicendi vsu in optimorum concionatorum numerum iam peruenerat. sed labores eius acriores, quam diuturni fuerunt. Nimijs enim contentionibus arteriam fregit, & sanguinem excreauit, vt Araozij iussu cessandum denique ei fuerit, nec multo post in flore ætatis, & summa omnium expectatione, singularique suorum Cantabrorum dolore excessit è vita. Sed bene cum illo actum, nec male cum proximis, quibus suo patrocinio facilius apud æternum in cælo Verbum, quam hic verbo & oratione consuleret. Araozius in Curiam reuersus audiendis vniuersæ plurimorum vitæ peccatis, & pijs huiusmodi assiduo labore distinebatur officijs. Adfuit Vicecancellario Aragonensi supremo eius vitæ die, plurima non morientis modo, verum etiam viuorum, qui lectum eius de principibus circumstabant, vtilitate; vt affirmarent deinde nonnulli, nihil se tam malle, quam Patris in amplexu, gremioque emori: ab alijsque euocari deinceps in eorum de vita discessu summo cum studio cœptus sit. Occurrendum etiam fuit clerici cuiusdam amentiæ, qui de Societate vulgo habitus (nihil enim cultu corporis seiungebatur à nostris) magna cum offensione Madriti concionem aduocabat. Et quoniam vestis ipsa paulo contemptior erat, existimabatur ceteris esse præpositus. Quoties pro suggestu verba faciebat, aliena loquebatur; & mirabantur homines concionem ei dari, cui simul ac fari cœpisset, desinere per sanos omnes liceret. Nempe exierat de potestate mentis, quod postmodum patefactum est, cum foras egressus pugnis obuium quemque male mulctauit. Ergo Araozius sacrosancto Pentecostes die, quo complebatur omnis amplitudo Basilicæ, postquam & crebris assensionibus, & multis admirationibus verba fecisset, eripuit omnibus hunc errorem, & sparsos temere de cœtu nostro sermones, rumoresque compressit, vt Angelum, non hominem locutum vulgo dicerent: nec tam illius consecutus amentia communis hominum hostis, quam huius videretur perdidisse prudentia, cui ob hoc aliquid audere permittitur, vt Leo Pontifex ait, vt à Fidelibus, Christi gloria, maiore vincatur. Araozius autem dum labores laboribus cumulat, ipse quoque grauiore tentatus est morbo: in eumdemque iterum, ac tertio recidit, vt eius iam salus desperaretur à medicis. Curatus est Philippi iussu perdiligenter, ac peramanter, qui eam Antistiti Pompeiopolitano curam, & Gubernatori mandauit. Medici quatuor de nobilibus ei semper aderant, & tamquam destinatus, sedulusque minister Nuntius Poggius. Visitabatur à multis, & Dei verbum extorquebatur ab ægro. Vix febrium remisit ardor, vix dolor aliquid relaxauit, cum ad dicendum importunis precibus in ædem trahunt. tanta erat sitis diuini verbi, nec mirum si alieno homines non parcebant, qui sibi ipsi parcere in animarum causis, periculisque non poterat. Aegrotabat ad mortem coniux Comitis de Palamos, & ab ægroto ægrota popoſcit opem. Surgit Araozius festinus è lecto, & imbecillo spreto corpore, ad emigrantem animam languidos artus trahit. Totis duabus noctibus ei affuit, somni & quietis oblitus, vt ad æternæ quietis portum animam illam, quæ tertia demum luce migrauit, animando, & confirmando proueheret.

80 Aemilianus Loiola laborum contentione arteriam rumpit: vnde anno 1547. moritur.

81 Quidam parum sanus pro vno Sociorum habitus toti ordini fatuis concionibus conflat inuidiam.

82 Araozius æger summæ est curæ Principibus. Ep. 36.

83 Eius ægri cura alienæ salutis.

84 Barcinone conditum Orphanotrophium.

85 Faber ægrotat Barcinonæ: pergit Romam alieno tempore: moritur.

Barcinone qui de nostris agebant haud segnem operam in fouendis animis collocabant: & ad cetera benefacta illud adiunctum, quod puerorum orbitati, ac solitudini parato Guiomaræ Grallæ sumptibus domicilio consultum est, candidoque amictu puerorum turba distincta. Pia nobilisque Matrona Fabrum ad animi sui curam adhibuerat, & ex præstantis magistri præceptis parem virtutis hauserat disciplinam, tota pietati, ac recte factis intenta. Faber autem ipse cum ex Curiæ laboribus Romam pergeret, febribus æstuans ad dies aliquot Barcinone quieuit. Dumque ne hic quidem in Confessionibus, ac concionibus parcit sibi, sed honestæ quoque piget quietis, & otij; cui satis exhibebat

bebat tertiana negotij, serius conualescit, seriusque in Vrbem intrat. Feruebant iam caloribus omnia infesto Caniculæ signo. Nec probabat B. Pater eo articulo in Vrbem ingressum. Sed cum adhibiti in consilium Patres contra censerent, vimque eleuarent discriminis, vti his Ignatius, ita Faber vtrisque pio, ac cœco quodam obtemperandi studio cessit. Romam, quò non raro vel valentibus, mordente sidere, pestifer est accessus, imbecillus, ac prope æger accedit. Hic paucos intra dies morbidum corpus nouus æstus adoritur, noua morbis vis arripit, & interficit. Cecidit præcipuum Societatis columen, & cunctos socios mœror ingens inuasit. Ipse vero B. Pater Ignatius, quo putas animo carissimi sodalis occasum tulit? Si mortui bonum spectes, non nisi æquo, quem ex medijs laboribus in illam requiem excessisse sine dubitatione credebat; sin autem suum, & Societatis commodum, non nisi ægro: quoniam carebat eo, quem ex cunctis Socijs principem Christo genuerat: desiderabat singulare virtutis exemplum: requirebat hominem ad res gerendas nauum, diuinæ gloriæ percupidum, sitientissimum alienæ salutis. Multa de hoc heroe dispersè hactenus, diffuseque sunt dicta. Multa adhuc dicenda supererant: quæ tamquam Euangelici operarij exemplar, vt haberentur ad manum, proprio includere visum est, & vulgare volumine. In præcipuis eius laudibus est conuersatio quædam perennis in Cælo, vsusque continuus cum augustissima Trinitate, Christo Domino, Deipara, Angelis, & hominibus sanctis, hoc insignior, quod ex occupationibus tantis; totque peregrinationibus animarum causa susceptis, non ea laxamentum, sed pabulum, & incrementa capiebat. Quin ipse profitebatur etiam in meditationis quiete: plus sibi iucunditatis, succique solidi affluere ex agendis cum Deo, atque Cælestibus mortalium causis, quam ex rerum consideratione altissimarum, si ab omni eam vel viuorum, vel mortuorum vtilitate seiungeret. Quicquid vnquam accideret, mente emicabat in cælum, gratiasque agebat suo, aliorumque nomine; seu veniam, aut opem pro re, ac tempore precabatur. Vtcunque nouus animum tangeret motus, mira illum dexteritate assueuerat statim sustollere ad æterna; ad fidei normam dirigere, & in lucra conuertere. Denique aduersus imbecillitates humanæ naturæ experimento comperit nequaquam dimicatione anxia digladiandum; sed remedium efficax, si animus sublime habitaret: quo carnis non aspirarent iacula, totamque mentem occuparent cælestia, ne locus terrenis pateret. Ex hac cum summo bono coniunctione perpetua, familiaritateq; Cælestium, itemque assiduo in ijs implorandis studio fiebat, vt semper sensu pietatis dulcissimo quasi exundans, facillime omnium, ad quos accederet, pectora quoque compleret: vnde tanta in eius dictis vis, tantus è consuetudine familiari quæstus pietatis: tanta, quod minime agebat, existimatio eius, atque celebritas. Nec minor abeuntem ad superos veneratio est prosequuta. Scripsit Gandia Romam Ouiedus personam apprime sanctam, & Dei spiritu mire præditam Fabri post obitum confirmasse indicatam sibi fuisse diuinitus admirabilem eius, qualis sanctorum est, gloriam ipsumque conspectum multa luce fulgentem Patrem; Ex quo multa, & præclara audiuerit de Christi Domini obedientia, deque gaudio, quo ipse quoque propter oppetitam mortem obedientiæ nomine in beatis illis sedibus frueretur, cum sane domum illud obitæ ita mortis obedientiæ causa magnificaret. Gandienses autem nuncio migrationis accepto publica gratulatione, lætitiaq; diem illum tamquam eius celebrasse natalem; & tanti viri patrocinio nixos mirificos in pietate fructus, & progressiones deinceps expertos: & Collegij socios illum sibi eo etiam titulo adsciuisse Patronum, quod in fundamenta Collegij lapidem primum ipse misisset. Ouiedus quidem singulis deinceps annis quibus Gandiæ fuit, candidum in vrbem cereum misit, rogans B. Patrem, vt ardentem tumulo Fabri iuberet imponi, quo sibi ille spirituale lumen à Patre luminum impetraret: idque esse significabat priuati sui cultus testimonium, quoad, vt sperabat, communi, & publico efficacius oraretur.

86 Fabri præstantes virtutes.

Ex Lusitania nouem ad Indos rogante Rege missi sunt, quorum Franciscus Petrius, Alfonsus Cyprianus, Franciscus Henricius, Nunnus Riberius, Henricus Henricius sacerdotio præditi: alij suo tempore initiandi, Nicolaus Nunnius, Adamus Franciscus, Balthasar Nunnius, & Emmanuel Morales iunior, qui mox rebus in ora Piscaria multis præclare gestis ad extremum non tenuit in Societate constantiam. Hi omnes in classe, quam Laurentius Petrius de Tauora duxit, tribus nauibus ad vectorum adiumenta partiti, sexto idus Aprilis Olisippone soluerunt. Simon autem impositam sibi regij filij prouinciam

87 In Indiam missi Franciscus Petrius, Alfonsus Cyprianus, Franciscus Henricius Nunnus Riberius, Henricus Henricius, Nicolaus Nunnius, Adamus Franciscus, Balthasar Nunnius, Emmanuel Morales.

Universidad de Deusto
Biblioteca

uinciam gerebat accurate: sexta quaque feria confitentem de suis noxulis audiebat; & erat illi in moribus, ac virtutibus magister, & pater. Is non amplius decem natus annos, iudicio præcurrebat ætatem, vt altero tanto natu grandior videri posset. Erat læta messis in Curia, & qui superioribus annis Curiam ipsam propius inspexerat, is sine magna sua voluptate non poterat tam insignem commutationem animorum inter Proceres admirari. Id quod ille verbo Dei, diuinisque sacramentis acceptum referendum putabat: quo velut ex fonte complura alia pietatis officia, & benefacta prodibant. Conimbricense Collegium constabat iam sodalibus octoginta, & eorum quindecim continenter cognoscendi, ac remittendi peccata ius exercebant: nec deerant qui Dei verbo frequenter insisterent. Vnus Strada, vt erat fortis actor, & vehemens, incendebat vniuersa: vt interdum prodeundum esset in publicum, cum densissimum auditorem magnitudo templi non caperet: dicendi ardore calebat frigidus auditor, seu dum è fæce vitiorum emergit ad frugem, seu dum è populari turba transuolat ad cœnobia. Nec

88 Ingreditur Societatem Gaspar Berzæus Belga.

defuit Societati pars sua ex ijs, qui de populo sese in claustra retrudebant. Aggregati sunt non pauci, & inter eos Gaspar Francisci Belga Berzæus, in Zelandia insula oppido Goeza natus. Is post prima pueritiæ rudimenta Louanium ad studia grauiora profectus, inde per varios casus in Lusitaniam venit: Ita videlicet Deus, cuius admiranda consilia per occultos sæpenumero anfractus certissimum exitum habent, minime sentientem ad

89 Certa vectigalia Conimbricensi Collegio attributa.

Apostolicam gloriam euocabat. Cum enim Conimbricæ versaretur, Stradæ concionantis inductu Societati nomen dedit. Cuius viri virtus, sanctissimique labores pro animarum salute susceptí, suo reddendi sunt loco. Vt autem suum quisque munus cum laude tenebat, ita ne diuinæ quidem benignitatis desideratæ sunt partes. Certis quippe Collegium vectigalibus instrui cœptum: cui & Arriaga quidam Musicus bonum pecuniæ numerum in morte legauit: & geminum Rex Cœnobium, Pontifice annuente, decreuit alterum è Benedictina, cui à sancto Felici nomen est, alterum ex Augustiniana familia, quod appellant S. Ioannis de longa valle. Nostri autem ne pluris cespites, atque glebas, quam animas, & res diuinas facerent, in eorum possessionem profecti, spargere in arua pectorum diuini verbi semen, & repurgare animos sacramentis instituunt: vt Deo Monachi illi, colonique passis manibus gratias agerent, quod tales in manus potestatemque venissent. Pauci quippe qui supererant ex solitarijs illis Monachis, cum susceptæ vitæ ducibus, pedagogisue carerent, spiritalibus exercitationibus expoliti ad normam veteris disciplinæ mores suos fingere, atque instaurare cœperunt. Ad Stradam,

90 Strada peregrinatur euangelizans: in qua vrbe Portus singulares parit vtilitates.

vt me referam, is post magni Ieiunij saluberrimos quotidie diuersis in Templis dicendi labores, ad sancti Iacobi in Compostellam peregrinationis nomine, nobilem simul plagam Durium inter, ac Minium amnes suæ opibus linguæ ditaturus, rite cum socio mittitur. Subsidium itineris obuiæ hominum misericordiæ, tectum Xenodochia pauperum, suppeditarunt. Nec tamen à dicendo, vbi se facultas obtulit, aut ab alijs instituti sui muneribus cessauit vnquam. Vrbem, quæ Portus dicitur, vt peruenit, statim postero die, qui S. Michaëlis apparitioni sacer erat, patenti in area ad populum dixit, quo pars maxima Ciuium publica in supplicatione conuenerat. Probatus est populo viri ardor, adeoque aures omnium, animosque retinuit, vt cum ter, quaterue in die dicere instituisset, terna amplius hominum millia ad se audiendum alliceret. Duos in ea Vrbe retentus est menses ingenti vniuersorum non populi modo, verum etiam Cœnobitarum, Monachorumque bono, qui se nouos animos induisse, & nouos impetus confitebantur expertos ad progressionem spiritus, ac pietatis. Nec defuerunt, qui de suis domibus, complexuque parentum ad paupertatem, crucemque cœnobij sponte confugerent. Ex

91 Constantia Vasci Ferras adolescentis in Societate sectanda.

ijs aliquot Societati dedere nomen, quorum Vascus Ferras adolescens in eadem ciuitate Canonicus, & ecclesiæ bonis satis locuples, cum se Conimbricam silentio proriperet, parentes, qui in eo spes suas iam collocauerant, vt filij sensere fugam, mittunt illico, qui filium præcurrentem consecuti, reducant. In reditu cum ante fores Hospitalis pauperum domus, vbi Patres diuersabantur, iter haberet, in eorum hospitium euolans, negauit se, vt ad suos pergeret, vestigium esse moturum. Nec aliter fecit, ac dixit. Nam & parentis autoritatem, qui cum primarijs viris dissuadendi gratia eò venerat, paruipendit: obijcientemque quartum de parentum honore præceptum, ille vicissim commemoratione primi, quo Deum iubemur super omnia diligere, confutauit; & maternas, Fraternasq;

blandi-

blanditias, stultasque lacrymas, & omnium insidiosum propinquitatis amorem, non tam ingenita nobilitate reiecit, quam pia crudelitate contempsit. Quin etiam lerico detracto vestitu, quem poposcerant, & ipsis quoque calceamentis, quæ non poposcerant, procul abiectis, famuli vestem induit; vt eum famulari imitaretur amictu, qui cum sordibus, scrutisque mendici splendida quondam vestimenta mutarat. Magni prorsus animorum motus in ea vrbe Strada faces subijciente sunt facti. Quidam vitam in paupertate traducere; alij vastis in eremis se se condere. Nonnulli etiam inglorij, ignobilesq;

92 Feruor inter Portuenses excitatus.

peregrinari longo tempore decreuerunt. Vis porrò confitentium tanta fuit, vt cum tertius in auxilium accitus aduenisset è collegio Conimbricensi Sacerdos (nam alter comes erat Stradæ) quartusque ex eadem ciuitate se ad illos insuper adiunxisset, à prima luce ad tenebras, accedentibus morem gerere pro voluntate non possent. Gratiarum præterea reconciliationes, nec paucæ, nec exigui momenti factæ, odia inueterata finita, alienum æs suis dominis persolutum, adita valetudinaria, ægrotisque cum relaxatæ rite noxæ, tùm diuisa passim emendicata benignitas. Eadem collata in vinctos officia,

93 Succurrit vinctis in carcere.

omni prope humano, diuinoque subsidio destitutos. Rarus quippe ad eos vel sacramentis expiandos, vel Dei verbo confirmandos aspirabat sacerdos: raro apud eos res diuina fiebat, viuebant propemodum Ethnicorum instar, & ritu pecudum decedebant, nullo sæpe adhibito sacramento, nullo sacerdote qui fugientes animas contra hostiles communiret insidias. Stradæ igitur eximia caritas, & ijs instituendis, subleuandisque, & eorum expediendis, conficiendisque negotijs operam dare semel aggressa, rationem etiam inijt, quemadmodum illi, & sacrosanctæ Liturgiæ mysteria spectare possent, aut ijs adesse præsentes. Quippe areola dono accepta, conquisitoque ad id argento sacellum condidit, & exornauit, quò non solum vinctorum sacrificij tempore, verum etiam aliorum penetraret aspectus. atque vt perenne sacrificium in eo fieret, nec deesset minister assiduus institutus est certo stipendio sacerdos, cuius in potestate sacellum id esset. Deinde tribus honestis ciuibus ad captandam erga id hominum genus misericordiam, maturo consilio constitutis, ipse abeundi veniam petijt, abeuntemque prosecutæ sunt lacrymæ, & desideria multorum. Quocunque progrediebatur, auidissimum vbique reperiebat auditorem. Cumque per Bracarensem diœcesim iter haberet, Archiepiscopi iussu, qui eum comiter, & humaniter exceperat, in æde maxima verba fecit, tanto concionis frequentissimæ studio, silentioque, vt cum ad duas dixisset horas, tùm tamen videretur incipere. Compostellam properantem fama præcurrerat, & Redondellam aduentanti parabatur plurimus auditor, tintinnabulo circumstrepente per Oppidum. Hic quoque vt fari cœpit, suo more incendit omnia, non tam orationis flumine, quam lacrymarum. Clericus etiam dies, apud quem ille diuerterat, paulo dissolutior, pia hospitis collocutione resipuit: adeoque à se discessit, vt etiam fugam meditaretur ex fæculo. Strada vero imperata peregrinatione perfunctus, accepit à Simone mandata, vt Conimbricam rediturus in Vrbe Portus tantisper hæreret. Id enim Ciuitas ardorem

95 Redit in Vrbem Portus.

experta viri per graues adeo literas atque nuncios repoposcerat à Simone vt diceret se à Summo Pontifice, si opus foret flagitaturam. Hic ille & inchoata perfecit spatio sesquimensis & perfecta tutatus est: excitatamq; ad omne officij munus sodalitatem in sententia confirmauit. quæ Dominica quaque luce suos conuentus agebat apud Henricum Goueanum: vbi & ratio eorum, quæ ab Sodalibus in proximorum commodum gesta erant, reposcebatur; & de ijs iterum, quæ gerenda deinceps viderentur deliberabatur. Sane hæc Stradæ peregrinatio multum in Lusitaniæ Regno Societatem, eiusque institutorum genus nobilitauit: ex eoque tempore multus de ea, & honestissimus passim sermo. Plurimum autem admirationis habebant cum gratuita caritatis officia, quæ spectabantur in Socijs, tum mens simplex ac pura, seu diuinæ quærendæ gloriæ, seu humanæ tuendæ salutis. Ergo expetebantur vbique, & à Pastoribus flagitabantur assidue, vt partem oneris sustinendo leuarent. Nec deerant, qui partiendis suis cum Societate reditibus amplificare Conimbricense Collegium vellent, & nouas quoque ei sedes, ac domicilia construere. Conimbricenses vero Collegæ non minore studio in sui ipsius victoria, quam in perdiscendis literis toti erant: quo in genere adeo multa tentabant, & audebant, gra-

96 Leonis Henricij feruor.

uibus vt interdictis eorum esset frænanda licentia. Aucupabantur tempora omnia, nec dimittebant oblata. Fuit Leo Henricius Tyrorum e numero, qui peregre de more profectus,

Universidad de Deusto
Biblioteca

fectus, dum reputat secum qua nam re posset insignem sui ferre victoriam, in eam venit mentem, id fore, si nudus. quantum pateretur modestia per oppidum, quod primum occurreret, mendicaret. Id cum stetisset, simul in oppidum venit, quia frigidior afflabat aura, timens valetudini, aliquandiu hæsit anceps: tum animi illa sui excelsitate superuacui & pudoris, & timoris victor, exuit vestes, oppidumque nudus mendiculus totum obit, statura etiam perpusilla opportunus contemptui. Ita, quod quærebat, abunde collegit, pretiosam ludibrij stipem, atque probrorum. Iter tum prosequutus, metam vbi attigit præscriptæ sibi peregrinationis, petulantem in templo hominum turbam inuenit, quæ lasciuis id canticis, & amatorijs saltationibus funestabat. Enimuero res indigna ardentissimo Tyroni visa domum orationis fieri speluncam latronum: indictoque de superiore loco silentio, de his ipsis Domini verbis, Domus mea domus orationis vocabitur, differere ardenter instituit. Disrumpebatur hic inuidus Satanas, nec poterat tantam notam diu tacitus ferre. Ergo ex suis saltatoribus vnum aliquem manu promptum instigat. vt interpellatorem lætitiæ dicere aggressum pariter interpellet. Itaque ingesto conuicio desinere hominem iubet: cumque ille dicendo pergeret, colaphos ad conuicium adiungit: vt quem minarum terrore non posset, alaparum nota compesceret. Ille vero ne ex eorum numero esset, qui, quod sibi vltro susceperint, sat placide ferunt, quod vero ab alijs illatum fuerit, sedato animo ferre non possunt, Deo primum pro accepto munere (sic enim colaphos illos interpretabatur) gratias egit; deinde humi prouolutus, pedesque hominis osculatus, dexteram illam, quæ probrum intulit, ad osculum petijt. Quod tantæ moderationis exemplum, nisi natura barbarum, agrestemque animum Satanæ spiritus occupasset, flectere vtique, & mitigare posset, suum vt scelus, & tam nefarium crimen agnosceret. Sed derisit velut insanam pij hominis humilitatem saltator insanus, & illum ebrium temulentus exclamat. Ille vero & sobrium se dixit esse, qui contumeliam illam in Dei beneficium reponeret, quamuis id derisor ipse non caperet, nec intelligeret quanto se bono affecisset: & concionem, quam instituerat persequutus eo plus fidei nactus est apud populum, quo magis orationis pietatem actionis sanctitas commendabat. Perlato ex Vrbe diplomate, quo duplici Coadiutorum gradu addito suis omnibus membris iam Societas absoluebatur, id Simon cum socijs promulgaret, iussit scripto quemque edere, quem potissimum gradum adamaret. Tum vero pulcherrima patefacta ambitio est, & studia diuersa vnum, idemque petentium. Berzæus Gaspar ad Religionem se venisse respondit non ministrari, sed ministrare: proinde penitus tradere se in perpetuum adiutorem Professorum, siue domi in culina, vltimove alio ministerio, siue baiulandis quocumque locorum, terra, marique epistolis & mandatis inter Turcas, Ethnicos, Hæreticos: siue inter nosocomia in leprosorum, pestilentium, & quorumuis ægrorum obsequijs; siue peragrandis India, Aethiopia, & cunctis barbaris terris vlla sine exceptione, in fame, & siti, in frigore, & nuditate, per æstum, per imbres, per niues: demum Agnum se quocunque ierit obedientia monstrante paratum sequi, Christo passo eadem cogitatione armatum. Ioannes à Sancto Michaele, posteaquam per voluntatem Præpositorum voluntatem suam Deo sacrificarit, semper se habuisse persuasum, velle suum sibi non esse: nec restare optandum quicquam, nisi quod Præpositis videretur: eodemq; sensu ad durissima quæq; Deo adiuuante vel inter Ethnicos, Mauritanos, Turcasq; perpetienda in præsens paratum. Melchior Nunnius æquata in lance ad omnia se esse. Si tamen Professio plus aliquid dignitatis, aut gratiæ apud homines, aut commoditatis ferat, malle se adiutorum temporalium esse coquum. Si plus afferat perfectæ virtutis, plus crucis, plus tolerantiæ dedecorum, & iniuriarum, plus ærumnarum, atque periculorum ad excolendam Domini vineam & propagandam, se quidem talia cupere. Emmanuel Aluarius, Nihil, inquit, mihi melius, maiusque eligere est, quam obedientiam parentem felicitatis. Melchior Carnerius, Statuo in hac sancta Societate perpetuus adiutor esse temporalis in humilibus ministerijs ad maiorem conscientiæ meæ securitatem. Antonius Quadrius Paratissimus, inquit, sum summis & infimis de hac Societate Dei mei, & Domini Iesu Christi inseruire. Id vnum cupio, nihil vt mihi vnquam mandent, vel mandare omittant, vel concedant, quo mihi indulgeant: sed me Præsides libere omnino, seuereque ad suam voluntatem regant. Emmanuel Nobrega, Velim, inquit, nescire quicquam velle: sed in omnibus Christum modo, & hunc crucifixum velle. Alij alia

97 Conimbricensium sociorum obedientia.

edidere

edidere magni animi responsa: sed hæc ad specimen satis. Sociorum quoque numerus, vt plerunque solet, virtutis ex ardore crescebat, & quanquam assumebantur multi quotidie, multo tamen plures aut differebantur, aut omnino missi fiebant. Quoniam vero Societas ipsa quotidie magis suis vndique partibus explebatur, hoc anno primum ea, quæ in Lusitaniæ regno degebat, Prouinciæ nomen accepit: hoc Prouincialis creatus Præpositus Simon Rodericius: hoc votorum renouatio in communi conuentu fieri cœpta tanto animorum motu, sensuque, tam ingenti collacrymatione cunctorum, vt tum primi ad Societatem accessus renouari lætitia, tum repræsentari suæ cuiusque iucundissimus dedicationis dies videretur. Cuius cælestis consuetudinis ortus ab eo nimirum repetendus est tempore, quo B. Ignatium memorauimus cum delectis Lutetiæ Socijs consueuisse quotannis prima illa vota, quæ in Monte Martyrum nuncupauerant, renouare. Quippe vt id Pater ad continendos in sententia Socios prope diuinitus excogitarat, sic qui Societatem deinceps suam inire vellent, dum ijs periclitandis opera datur, ne à proposito resilirent, eos eodem modo voluit vota illa, quæ Tyrocinio exacto nuncupauerant, non modo semel, verum etiam iterum, ac bis in anno repetere: diuinum prorsus inuentum, & superioribus antea seculis inauditum. Quod triplex sua sit vtilitas. Prima, quam modo dixi, vt qui biennio expleto religiosa vota susceperint, ij inter literarum, & experimentorum curas magis in sententia confirmentur. Altera, vt sponsionis Deo factæ nulla vnquam obrepat obliuio. Tertia, vt exardescat acrius concepta per initia iam pietas; & quæ forte studiorum contentionibus exaruerat, reuiresçat. Quæ quidem omnia magno nunc suo bono posteritas sentit, & sibi quisque etiam num satis locuples testis est, quoties hæc vota renouat, & instaurat, quanto pietatis sensu tangatur, quantis motibus agitetur, vt sibi semper videatur incipere, & recens hæc clausta, atque hæc Gymnasia sanctitatis adire. Quod si id nostra quoque sentit, & experitur ætas; quid mirum si prima illa in tali instauratione lacrymas non tenebat? Per idem tempus ex Africa in Lusitaniam Christianæ religionis causa traiecit nobilis Saracenus, Dux equitum, & qui domi suæ conditiones honestissimas, Christianus vt fieret, recusauerat. Illuxerat videlicet ei Christus, & è cœcis superstitionis tenebris vocauit in admirabile lumen suum, vt vel ut ictus sagitta ceruus conquiescere omnino non posset, nisi velocissimo cursu peteret vitæ fontem, & mystico partu renasceretur in Christo. Is commendatus à Rege Simoni breui Christum ipsum didicit: tum sacris initiatus Conimbricam venit, vt quem imbuere vsquequaque præpopera pietas non permiserat, eum nostros apud Patres, & dies eruditet vberius, & viua fidei roborarent exempla.

98 In Lusitania Societas Prouinciam primam habuit sub Prouinciali Simone Rodericio.

99 Vota communiter cœpta renouari: eiusq; rei vtilitates.

100 Nobilis Saracenni ad Christum conuersio.

Eodem tempore Societatis apud Indos nomen propagabatur, & fructus. Iam eò manipulus ille, quem supra significauimus Sociorum appulerat: & duobus locis cunctus erat numerus bipartitus, Goæ, & in Ora maritima Commorini. Si tamen posteriores Socij certo potius consedisse dicendi sunt loco, quam omnem illam permeasse prouinciam. Reliquerat in ea Mansillam hispano cum sacerdote Xauerius, tribusque nuper initiatis indigenis: cum eisque se Criminalis, & Beira magno cum animorum bono coniunxerant, Christianis compluribus factis. Duos tamen ex eo Xauerius numero Molucas ad Insulas euocauit: quorum in loco totidem ex Lusitania suffecti sunt socij. Regionis horror, ac sterilitas, tum etiam ingeniorum, incolarumque ferocitas mutuis semper incensa discordijs Patrum animos vehementer angebat, perpetuo periculorum metu suspensos; sed dilatabat obsequium Dei, & spes vtilitatis oblata, ne periculis, angoribusq; concederent. Iam Xauerius qui Malacæ menses aliquot expectabat, dum de sacerdote, militibusque ad Macazares superiore missis anno, nuncius aliquis referretur, (eo enim, vt supra docuimus, parabat iter) vbi nihil inde renunciari perspexit, Macazariam petere sine cunctatione constituit. Quarto igitur Idus Ianuarij, Duro comite, socioque Molucam versus, Malaca soluit; placidoque vento ad Amboinum, vbi præsidium Rex Lusitanus habebat, est vectus decimosexto Kalen. Martij. Distat hæc insula ab vrbe Malaca passuum millia fere nongenta, frequens indigenis, adeniscque. Ea circuitu millia passuum amplius octoginta complectitur, & vicis frequentibus habitatur, Christianis tùm quidem septem, sed sacerdotum præsidio funditus spoliatis. Ceteri ex Ethnicis, Saracenisque constant, quorum hi numero vincuntur ab illis, & feris odijs inter se certant, propterea quod Saraceni cogunt Ethnicos vel Mahometanam complecti sectam,

101 Indicæ res.

102 Xauerius in Amboinum aduectus sedulo religionem excolit, & propagat.

Universidad de Deusto
Biblioteca

vel sibi esse subiectos; cum tamen illi nec Mahometis vocabulum queant, nec tolerare seruitium: longeque minus à Christianis sacris, quam à Mahometanis abhorreant. Septuagesimum iam annum, cum eò Xauerius appulit, Mahometica superstitio tenebat, quorundam improbitate Caciziorum, qui illuc ex Vrbe Meca (ea est in Arabia, vbi spurcissimum Mahometis cadauer execranda ceremonia colitur) aspirarunt. Saraceni tamen indigenæ suæ sectæ rudes, imperitique spem Xauerio dabant suæ migrationis ad Christum. Christianos autem pagos Xauerius ipse concursabat alacriter, & infantes, puerosque non dum salutari tinctos aqua sine cessatione lustrabat. Quorum multi simul ac emersissent è fonte, perinde ac si ad eam horam reseruati diuinitus essent, è vita migrabant. Plane eiusmodi erat Xauerij caritas, quæ ad laborum amplitudinem, molemq; se ipsa corroboraret, longiusque porrigeret. Et quasdam insulas adire in animo habebat, quarum incolæ humanis vesci carnibus ferebantur. Sed noua in Amboino ipsa de hominibus bene merendi facultas oblata est. Biennio ante Castellanorum naues quædam ex Hispania Tidorem appulerant receptæ ab Tidorensi Rege libenter, quod Lusitanorum cum Rege Ternatino amicitiam ægre ferens, ex ipsorum inter se Europæorum conflictu suarum incrementa opum sperabat. Ignorasse dicitur eam expeditionem Carolus Imperator Castellæ ea tempestate Rex, ac pronunciasse licere Lusitanis perinde contra eos, atque contra Piratas tendere. Sed mitius agendum Christiana mansuetudo suasit. Ferdinandus Sosa missus est Goa in Malucum, qui exceptos homines deportaret in Indiam, vnde fieret potestas volentibus patriam in Lusitanis nauibus repetendi. Cum hac igitur Castellanorum, suaq; classe in Amboinum apppulit Sosa, quo Xauerium mira Dei erga mortales indulgentia paulo ante præmiserat. Is grassantibus morbis præsertim inter Castellanos diuturna prius nauigatione, rerumq; omnium egestate misere fractos, omnium animis, corporibusq; ingenti solatio. & auxilio fuit. Enunciantibus suarite peccata laxauit, verbo ad tolerantiam excitauit, migrantes è corporibus roborauit, quò fidentiore animo, æquioreq; discederent: id quod is difficillimum esse dicebat, qui diuinas transgressi leges conscientiæ torquerentur aculeis. Quo enim maiore audacia in flagitiorum se antea cœno peruolutassent, eò minore postea diuinæ clementiæ fiducia solitos hinc abire. Deniq; vt viuis adhuc consentanea medicamenta, ciboſq; sic vita destitutis preces funebres, & suprema officia curauit. Multis etiam, qui mutuis flagrabant odijs (quod late patet inter milites vitium) in gratiam, concordiamq; reduxit. Inter Castellanos erat Sacerdos ad eam diem per oceani blanda discrimina sequutus multo inferiora tot ærumnis, & mortibus præmia, Cosmus Turrianus nomine. Qui ex ipso Xauerij conspectu eam pectore concepit flammam, vt animo se se totum ad mansura, æternaque animarum lucra transtulerit. Et quanquam consilium in præsens omne reticuit, tamen mox vbi peruenit in Indiam, & ab Antistite, quam habuerat Indiæ petendæ causam, facultatem munera obeundi sacerdotalia impetrauit, aliquanto spatio Goanarum vna Paræciarum administrata, per exercitiorum spiritualium tandem suprema adminicula abstractus à seculo ad Societatem accessit, Iaponicæ olim Ecclesiæ, vt suo demonstrabitur loco, secundum Xauerium primus Pater, & Pastor futurus. Interim Xauerius toto trimestri in Amboino consumpto Molucum versus Macazariam petiturus, excurrit. Est autem Molucus insulis prope innumerabilibus, sed tamen modicis discreta regio, Aequatori subiecta diues aromatum, Caryophilli præsertim, quod toti terrarum orbi suppeditat. Ab Ethnicis, & Saracenis incolitur: eadem frequens est aduenis ac peregrinis, qui commercij causa vltro, citroque commeant. Has inter insulas Ternate præstat, quæ Saraceno Dynastæ Aerio nomine Regis Lusitani stipendiario parebat, ex Amboino, vnde Xauerius soluit, passuum distans millia ferme ducenta; vrbemq; habebat cum arce Lusitanorum, cognominem insulæ. Huc cum venisset Xauerius, profligatissimis moribus offendit omnia, diuturno ex vsu consuetudineque Saracenorum, Ethnicorumque. Sed suo more comiter sanare morbos aggressus, pactiones iniquas rescidit, fœnerationes sustulit, libidines minuit, & cathechesis assiduitate inscitiæ caliginem dispulit, quo in genere adeo collaborauit, vt orationis Dominicæ, & salutationis Angelicæ carmen, symbolumq; Apostolicum, & alia ex disciplina Christi præcepta, quocunq, te verteres, audires. Ea pueri Molucenses in foris, puellæ in tectis, agricolæ in campis, piscator in mari, pro vecordibus, & delicatis canticis cantitabant. Eratq; in ea sententia Xauerius, vt maior in Molucis, quam apud Indos Euan-

103 Militibus Lusitanis, & Castellanis in summa calamitate succurrit.

104 Vocatio ad Societatem Cosmi Turriani.

105 In Molucum Xauerius nauigat: egregioque ibi elaborat.

Euangelij prædicandi opportunitas esset; eoq; vel ex India Societatis essent homines euocandi, quod postea fecit, misso ex India supplemento. Quod si in arce Moluci conderetur aliquod Societatis Collegium, non dubitabat, quin prope innumeri Christi sacra capesserent, Id igitur tum agebat, vt iu extrema illa ora Societas pedem poneret: quod miro cum Moluci compendio, & rei Christianæ bono deinceps est factum. Hic etiam regis Almansoris Tidorensis filiam, coniugemque olim Boleifis regis Ternatini à Saracenis ad Christianos auertit. Ea Neachiles ante baptismum postea Elisabetha nominari voluit: sublimi atque erecto ingenio fœmina, & in patrijs superstitionibus apprime versata. Sed vt in acrioribus ingenijs (velut in cera puriore flamma) lex Euangelij nitidius splendet; sic illa longiore disputatione Xauerij Mahometicam arguentis insaniam semel accensa, cunctis illis regionibus fulsit acrius: facileque Christum induit, & Mahometem, cuius iam erat pererudita mendacijs, haud difficulter abiecit. Sane tam illustre Reginæ Ternatinæ exemplum potuit vniuersas ab impuro Mahomete Molucas ad Christi sacra traducere, nisi regis Aerij tyrannis, qui mortui Boleifis regnum inuaserat, & in Christianos, neophytosque crudelitas, ab eius imitatione plurimos retardaret. Illa vero, vt suum in pectus Christum iam altè demiserat, quanquam regno amisso, & cunctis spoliata bonis magna in egestate viuebat, tenuit tamen in susceptæ religione constantiam, Christianosque apud se voluit habere propinquos, & vsurpandis crebro salutis inuentæ mysterijs, solatijs se cœlestibus sustentabat: denique spe cælestis & sempiterni minimi pendebat terreni & caduci regni iacturam. Ceterum Xauerius in recudendis Ternatinorum moribus spatio item exacto trimestri Macazariam, quæ bidui ferme aberat, cogitabat. Sed cum certis ex autoribus cognouisset in regione Maurica, quæ Morus vulgo dicitur, plurimos esse Christianos, quorum salus Sacerdotum nudata præsidijs, vltimum iam discrimen adiret, omisso ad Macazares proficiscendi consilio, quibus aliena præsidia minus deerant, ad ferendam Christianis Mauricis opem, animum, cursumque conuertit. Absunt Mauricæ à Molucis leucas prope sexaginta solo asperæ insulæ, sterilesque, vt quæ triticum, & vinum negant, nihilque armentorum, aut gregis alunt præter paucos admodum sues, non tam ad escam, quam ad miraculum, cum tamen apris abundent. Arbore etiam abundant palmetis indicis haud absimili, vnde qualiscunque panis, vinumque, atque etiam vestis petitur, Orizæ quod satis est, ferunt. Gens porrò ipsa Terræ ingenio probe pari, aspera, & inhumana, literarum penitus expers; quæ ne prima quidem elementa pernorit: ac ne habeat quidem vlla instrumenta, aut monumenta doctrinæ: feritate autem barbarieque tanta, vt non modo alienis peregrinisque non parcat; sed in suos etiam ferro, ac veneno grassetur. Itaque Xauerius cum tot regionis pericula, tot incommoda, tantam rerum omnium penuriam secum ipse recoleret, pro sua erga Deum fiducia Romam ad Socios scripsit, sibi videri potius illas diuinæ spei, quam Mauri insulas appellandas. In quibus tam liquidis, perpetuisque animi gaudijs perfusum se esse commemorat; vt nunquam meminerit aliàs se fuisse maioribus: & perappositas eas insulas credat ad oculorum aciem breui ex iucundissimi fletus suauitate perdendam. Regio crebris terræmotibus, horrendis fremitibus, & subterraneis passim ignibus quatitur: compluresque ex his locis tanto cum fragore flammarum globos euomunt, vt quæuis ænea tormenta cum concepto igne orbem suum excusserint, longe superent: ijdemque eminus saxorum ingentes moles, veluti prægrandes arbores eiaculentur: vt Tartari species quædam ad deterrendos impios proposita videatur à Deo. Interdumque acrioribus ventorum flatibus tantos cinerum eructant aceruos, vt in campis totos oppleant, & perfundant agricolas, vix vt eorum oculi, & nares extent; dæmonum quam hominum propiores: Apros etiam in saltibus passim obruant, & excæcent; & pisces, qui cinere aspersam aquam hauserint, totis littoribus fusos enecent. Oppida præruptis, excelsisque rupibus tanquam à natura mænibus, muniuntur: ascensu tam arduo, impeditoque saxis, nullius vt pateat iumenti vestigio. Inde incolæ rident hostem, & omnem eius conatum, si eo propius nitatur, eludunt. Dispari sunt insulæ inter se lingua, interdumque eiusdem insulæ Pagi: quamuis lingua Malaica, quæ ab Malaca per Molucas longe diffunditur, propter commercium vtantur omnes. quæ causa fuit, vt in eam potissimum Xauerius linguam symbolum Apostolicum, & decem præcepta legis apta cum explicatione conuerteret. Erant in his

106 Pergit in insulam Morum.

Universidad de Deusto
Biblioteca

in his locis Christianorum vici complures iamdiù inculti, horridique, seu quod ab India longissime absunt, seu quod vitæ ducem sacerdotem quem habebant vnum, sustulerant è medio. Ergo hæc loca Xauerius tot vndique cincta periculis, adeo peregrinis, & ignotis infensa, tam omnibus seu vitæ tuendæ præsidijs, seu valetudinis orbata subsidijs, (id quod sacerdotes ceteros ab accessu deterruit) ipse in animum induxit suum, vel cum capitis adire periculo, memor illius Christi vocis, Qui voluerit ànimam suam saluam facere, perdet eam. quam sententiam facilem illam quidem aiebat existimanti videri, sed nihil esse experienti minus. Vbi enim incidit eiusmodi tempus, vt pro Deo vitam exponas, nescio quo pacto fieri, vt quod dilucidum videbatur esse præceptum, magna dein obscuritate inuoluatur: eiusque vim ne doctissimos quidem satis assequi posse, nisi Deus ipse interior magister accedat. Complures eius amici vehementer orabant, ne tam efferatos homines, qui nihil nisi cruorem sitirent humanum, adire vellet, neve caput suum committeret ijs, qui venena passim spargerent, sicasque vibrarent. Precibus lamenta miscebant, & suo nutu ad interitum properantem cunctabantur adimendo nauigio. sed cum certum, & fixum esset Deum sequi vocantem, affirmabat ille eo se nixum, & velut incubantem, si nauis adimeretur, in Mauricam transnaturum: omnino enim desertis ijs populis, & omni adiutore carentibus ab se deberi subsidium. Itaque illi, quod vnum reliquum erat, præsentissima quisque remedia contra omnes pestes, atque venena certatim afferunt. Quæ tamen vir fortis, in Deoque magnanimus, ne quid de concepta fiducia minueret, neve se medicamentis humanis, aut certe solicitudine, qua ad id tempus caruerat, oneraret, inuicto animo, constantique reiecit, & gratijs actis orationis sanctæ perfugia, qua nullum præsentius dicebat esse remedium, potiora poposcit. His in locis menses fere tres commoratus Christianorum vicos prope triginta lustrauit, eosque ita sibi, Christoque deuinxit, vt è feris homines redderet, & qui vana gerebant Christianorum nomina, paulatim morum quoque mansuetudinem & res ipsas induerent. Baptisma infantibus, cathechismum adultis impertijt. Idolorum sacrificia, quantum in ipso fuit, de medio sustulit. Neophytorum miserias iuxta in animis, ac corporibus subleuauit. Iauarorum impietatem, barbariemque modo peramicis monitis, modo minis cælestibus mitigauit. Est id inauditæ feritatis hominum genus, de quo auditione in Amboino perceperat ab Euangelio alienum: qui quoscunque nacti sunt, mactant; & cum externorum copia defuit, (nam in hos potissimum sæuiunt) in domesticos rabiem vertunt: nec à liberum, vxorumque cæde temperant. Hos paulisper Xauerius, captata, è flagrantibus naturæ caminis occasione, cohibuit. Aiebat erumpentes è terræ visceribus flammas Idolorum denuntiare cultoribus parata supplicia, easque inferorum sedes esse, quò sceleratissimus quisque, & qui secus quam decuit vixerunt, in omnem trudantur æternitatem. Nec aliud ingentes illos terræ motus, fremitusque portendere, nisi quod dehiscens terra id genus hominum absorbere iam gestiat. Omnino magna vis disciplinæ christianæ, vt vnius Xauerij præceptis gens illa vniuersa, qua non alia antea ferocior, nec immanior sensim exculta, & condocefacta, breui etiam ad elegantiora defluxerit. Innumerabilis hominum multitudo tot errorum depulsa nocte, splendidissimum veritatis lumen aspexit: ac præ ceteris oppidum in primis Batechinæ nobile ac frequens Tolum. Cessit denique Christo Satanas, tenebræ luci, & omnis illius regionis tartarea dominatio, venerandæ Crucis imperio. Quod non obscure Xauerius sensit, cum Missarum inter solemnia, quibus ipso die Michaëlis Archangeli festo rite operabatur, horrendis motibus terra contremuit, sapienter ex ea concussione coniectans omnes tum aduersarias potestates ab Archangelo illo male mulctatas, fugatasque se se in Tartarum condidisse. Tum demum vulgo intellectum, obfirmatam illam Xauerij voluntatem, qua perinuitis moliebatur amicis in has insulas proficisci, non temere, casuque susceptam, sed à Deo fuisse profectam; qui tot animarum miseratus interitum, hoc eis iam inde ab æternitate præsidium comparauerat. Atque vt totis etiam Indijs in posterum prouideret, ne sparsa semina aut furacibus paterent auibus; aut inimici zizanijs obruta perderentur, Xauerius datis ad Regem Lusitanum literis, Euangelij Prædicatores mittendos curauit in omnem locum, ac regionem, vbi Lusitanorum arces essent: instituendumque Inquisitionis sacræ Tribunal, ne qui de Sara-

107 Caritas & fiducia in Deo Xauerij.

Saracenis ad Christum, Iudæisue transissent impune gradum referrent, quod tamen non nisi post anno seculi sexagesimo institutum est. Iam celeri cursu præcipitabat annus: iam nouus appetebat; cum Xauerius acto de superbissimo hoste triumpho, in Molucum reditum adornabat, cunctas reuisurus, & confirmaturus Ecclesias. Quem nos reditum quoniam destinatum est suo quamque loco rem tradere, illuc scilicet reseruamus. Atque hunc in modum hic Societati traductus est annus, gemino auctæ Collegio, Bononiæ vno apud Italos, Vallisoleti altero apud Hispanos.

Universidad de Deusto
Biblioteca

HISTORIAE SOCIETATIS IESV.

Liber Septimus.

RENOVABAT curas suas Ignatius renouatione temporum, & annorum: eaque tanto erant acriores, quanto difficiliorem Societatis moderandæ prouinciam dies ipsa, numerusque reddebat. Indagabat solerter omnes non modo fouendæ, ac sustentandæ verum etiam eius promouendæ, atque augendæ vias. Et vt erat sagax ad prospicienda pericula, prudentissimis vigilijs quicquid progredienti officeret, remouebat. Itaque primum ad quotidianæ precationis sedulitatem gratiam sibi virorum principum adiungebat, qua diuina benignitas, dum placidam votis intendit aurem, familiam suam secundo cursu proueheret. Conciliabat sibi non modo Pontificem, & Cardinales, verum etiam Regum, Principumque legatos & quicquid eiusmodi Romæ virorum erat, cui & dignitas reuerentiam, & autoritas suaderet obsequium. Hos subinde aut per se, aut per suos comiter inuisebat, & quanti apud se quisque esset, vel exquirendo consilio, vel commendandis tùm domesticis, tùm, si postularet caritas, alienis causis facile declarabat. Quibus officijs prompti ei vicissim erant Principum aditus, obuia comitas, parata beneuolentia. Ioannes Vega, ille vir siue religione, siue belli ac pacis artibus plane summus, nec vllis vnquam laudum præmijs adæquandus, ex Oratore Cæsaris apud Pontificem, Siciliæ iam Prorex ad Philippum Archintum Salassiorum Episcopum, & Almæ Vrbis Vicarium in Ignatij, societatisque commendationem scripserat: cui Vicarius ipse rescripsit, pergratum quidem sibi fuisse commendationis officium; sed ita, si suum vicissim, cum commendaret Ignatium, & eius familiam, pari animi affectu, voluntateque susciperet; venia insuper postulata, si cum eo de Societatis amore certaret. Cardinalis item Franciscus Mendoza tùm quidem Caurienſis, postea Burgensis Episcopus cum ex animo Ignatium, sociosque diligeret de collegio instituendo Salmanticæ cogitatione suscepta, Michaëli Turriano, quo plurimum olim in Vrbe vtebatur, quique hoc demum anno Societatem propius inijt, eius initia collegij commendauit. Deinde quo firmioribus nixa radicibus sua sumeret incrementa societas, B. Pater iam tum à Principio, ne quis in eam adscriberetur, non diligenter, ac fastidiose probatus, sagaci cura prouidit. Quanquam autem probationis domicilium non dum erat in Vrbe proprium, atque à cetera Patrum habitatione seiunctum, nouorum tamen animus atque constantia varijs, exquisitisque rationibus tentabatur. Ac præter menstrui spatij solitudinem in contemplationis diuinæ recessu, iubebantur ad conterendum animi fastum, necandamque superbiam, modò plateas, & celeberrima Vrbis loca mendicorum instar obire, modo ex improuiso desides in turbas conciones habere, & alia quoque exequi duriora perpessu, quæ ad posteros transfusa deinceps, ad hanc vsque vsurpantur ætatem. Quæ tamen cum iterum, ac tertio à viris etiam grauibus facta essent, non sinebat eos B. Pater in eo genere longius progredi. Spectabat quippe ex eorum victorijs non præsentem modò, verum etiam futurum fructum: & periclitationes illas eo potissimum excogitarat, vt insito suæ quisque excellentiæ amore inter initia deuicto maiorem in agendo, dicendoque libertatem, cui vitiosus sæpe pudor, aut metus officit, obtinerent: partim etiam ne ijs arduum videretur, ac durum, si quando ad ceterorum prodesset exemplum, stultos effici Christi causa, & sapienter desipere in oculis, luceque mortalium. Multi enim præclaris à natura donis ornati, vel quia nimium

1547 I B. Ignatij industria in Societate prouehenda.

2 Ratio exercendi Tyrones B. Ignatij.

3 Quem vsum habeant publicæ mortificationes.

nimium vident, pollentque iudicio, vel quia angusto, timidoque sunt animo, dum hominum iudicia reformidant, nec satis audent ingenij subire discrimen, nullam vnquam præstantiam laudis assequuntur: & munera ipsa, ac dona naturæ ignauo sæpe obrutà metu, nec efferunt, nec expoliunt. Ita qui fama hominum libere negligenda, ac contemnenda facile in primis numerari poterant, ij nimium ea verenda, ac perpendenda vix in tertijs, vltimisque consistunt. In valetudinarijs autem periclitatio maior. Suum enim fere quisque mensem in ijs, cyanea, rubraue induti penula, velut ceteri pueri, nouitij ministrabant: ibi cibum cum ceteris famulis capiebant: ibi cum ceteris pernoctabant: nec ante reuocabantur, quam cum laude destinatum experimenti curriculum confeciſſent. Et quoniam constabat inter nosocomiorum Præfectos, atque Ministros experimenti nomine illos mitti, probabantur ab ijs acriter, nullis blandæ caritatis, vt inter nos, fomentis adhibitis; nempe ab ijs, qui non inuiti seueritatis, & imperij partes illas agebant; sæpeque eos multo quam famulos accipiebant asperius, mansuetorum abusi silentio, ac patientia. Onerabant eos laboribus, ac conuicijs: iubebant terram fodere cadaueribus obducendis: vocabant ad efferenda, & sepulturæ mandanda: imperabant vicissim vigilias apud ægrotos sine discrimine, & sua quiete fessa lumina diurnis ex laboribus fraudabant: aquam, & ligna, & cetera pondera languidis etiam humeris imponebant, & perpetua quadam officiorum, munerumque vicissitudine labori labor, & onus oneri succedebat; vt ne optatæ quidem precationi, spectandoque sacrificio spatium præter quam festa, & sacra luce concederent. Si quid erat inter seruilia munera abiectum, & ad nauseam horribile; si quid asperum, & operosum, id eis seruorum fæx, laborum de more fugitans, & semet exonerans, relinquebat. Nec tamen par laboribus esca: quæ ipsa tam contempta, tamque exilis erat, vt ne arido quidem pane satiarent desideria naturæ. Si sacerdotes essent, qui probarentur (quod sæpe fiebat) ij ad hos labores adiungebant sua voluntate curam confirmandi animas, quæ migrabant, ne qua ab Ecclesiæ sacramentis abiret inermis. Ceteris autem ægrotis, vt peramanti manu, sic peramico ore minuebant, quoad poterant, leniendo dolorem. Hoc à Tyronibus experimento dato, mittebatur ab Ignatio minister, qui & ex Præfectis, & ex ipsis singillatim ægrotis eorum de moribus accurate cognosceret, vt qualis quisque esset, & quantus dilucide doctus, simul etiam quantum cuique imponendum, quæue admouenda curatio, & an denique is esset de Societate mittendus, retinendusue deliberaret. Quos autem suo numero dignos inuenerat, hos non vni tantum, sed sæpe pluribus præponebat officijs, non modo vt desidiæ nullus esset suæ domi locus, sociorumque paucitatem supleret industria; verum etiam, vt ipsa munerum varietate obseruarentur ingenia, & in quo quisque maxime excelleret, appareret. Ita multi ad multa euadebant idonei, dum vnus pluribus occupatur, & diutinetur officijs: nec vnquam deerat, quem cuique negotio præficeret, omnibus omnium pene functionum vsu, munerumque iam doctis. Timidi præterea, angustique cum ad varias causas adhiberentur, altiores quodammodo fiebant, animosque tollebant. Vt enim situ, & desidia tabescimus, cum in mandandis curis, atque muneribus præterimur; ita cum adhibemur, erigimur. Nec enim tam inertes, ac segnes ipsa natura, quæ longo tandem vsu acuitur, ac perpolitur, quam inertiæ sæpe fama, & ignauiæ suspicio nos reddit. Itaque publicus Societatis Scriba, cui omnia committebantur arcana, concionibus, sacrisque lectionibus simul operam dabat; idemque & christianæ doctrinæ, & procuratoris Generalis officium administrabat; nec tamen à Culina, Triclinijque muneribus erat immunis. Is erat Ioannes Polancus, qui nuper ex Hetruria reuersus Barptolomæo Ferronio in ea cura successerat. Namque B. Pater nullum certum ad id temporis ab epistolis adiutorem habuerat: sed Xauerij initio (vt olim significaui) postea aliquantum Hieronymi Domenecci, & Andreæ Frusij opera, sed Feronij maxime vsus erat. Sub extremum is annum sæculi eius vndequadragesimum Societati se adiunxerat, Lusitanus natione, ac genere nobilis, ex oppido Blanco diœcesis Guardiæ, virtutis vero clarissimæ: interque cetera tantæ animi ad parendum æquitatis, suasque; ita propensiones oblitus, vt nunquam ex eo Ignatius, quamuis super ea re sæpe, diuque iussisset in sacello domestico preces facere, & alias tentasset vias, potuerit elicere num ad studia literarum animo magis, quam in alteram partem ferretur. Huic igitur Iustorum fine sublato, Polancus suffectus, quæ diximus onera, & alia permulta non ad breue

4 Periclitatio Nouitiorum in valetudinarijs.

5 Varijs muneribus alūnos exercebat Ignatius: vnde multiplex vsus redibat.

6 Ioannes Polancus incipit ab epistolis, ac secretis iuuare B. Ignatium.

7 Barptolomæus Ferronius moritur.

Universidad de Deusto
Biblioteca

breue tempus, sed annos plurimos mira constantia pertulit. Frusius autem ad cetera munia conciones adiunxerat in æde nostra: Et Otellus item non dum Sacerdos in contubernijs sacrarum Virginum, Nosocomijsque. Cuius mirus animi candor vim etiam mirificam orationi tribuebat, vt insideret in animis, & fidem faceret. Dicebat interdum apud Monachas B. Annæ, & ad sinceram paupertatem, nihilque vt suum possidendum eas pluribus hortabatur: cumque bipertita esset oratio auscultantes aliquando fœminas monuit, vt quoniam prior absoluta pars erat, dum ipse anhelitum tantisper reciperet, eæ ad sua digressæ cubicula, quicquid sepositum haberent, confestim promerent, & ad Præfectam deferrent. Enituit hic ingens huius sexus alacritas. Cunctæ ad vnam Otelli vocem suas ad arculas cucurrerunt, & quicquid conditum habebant, vel vilissimi pretij vel maximi repente prolatum ad Præpositam detulerunt, continuoque ad concionem reuolant, tanto iam suauius degustaturæ diuina, quanto se libentius despoliassent humanis, quod Otello secundum concionem Præses ipsa gratulabunda narrauit.

8 Frusij, & Otelli labores.

9 Sanctimonialium B Annæ ad Otelli vocem obedientia.

Nec minor animi prouisio fuit in muniendis Collegiorum initijs B. Patri quæ quoniam sine perfecto obsequio, legibusque constare vix possunt, scribebat ad eos, quos ad ea inchoanda misisset, vt delecto inter ipsos duci, atque rectori, tanquam sibi ipsi obtemperandum putarent. Et interdum volebat, vt à Collegio ipso crearetur rector ea ratione, quam in Generali creando Præposito prima erat secuta Societas. Placebat, opinor, consilium ex vsu, dieque capere, vt quæ potissima rectoris legendi ratio ineunda esset, vsus quoque doceret. Nam postea eam sequutus est, ac lege sanxit, quam comperit optimam, hodieque sequimur vt Rectorum, ac Præpositorum omnium lectio penes vnum sit Præpositum Generalem; qui de cuiusque moribus, ac conditione diligenter edoctus, cum suis tandem Assistentibus matura deliberatione constituat, quæ cuique sit mandanda, & imponenda prouincia. Quem autem sibi ipsi tum Socij aliquando Rectorem, ac Præpositum delegissent, eum extemplo ratum Pater habebat, & ab ipsa lectione probabat: eumque eadem autoritate præesse, ac si præesset ipse, iubebat, cui ceteri eadem quoque obsequij submissione, ac reuerentia parerent. Quod si quis contumaciter detrectaret imperium, eum de Societate pellebat. Quanquam autem quod ad leges attinet, eæ conditæ non dum erant, tamen ne nullæ prorsus essent, aut sine disciplina multitudo iam inchoata se regeret, scripsit rudia quædam monita, atque præcepta, quorum ad normam diuersi sociorum cœtus, atque Collegia quam diù certæ leges ederentur, se ipsa dirigerent. Ea sunt huiusmodi. Primum vt purum pectus, & in amore Dei flagrans perpetuo custodirent, nihil vt aliud amarent, expeterentve, nisi Deum, aut esse, ac sermocinari cum Deo: cum proximis autem eius duntaxat gratia, non animi laxandi causa, temporisque fallendi. Deinde vt loquendi tempus pariter, ac modum præscriberet ipsa necessitas, & vtilitas seu propria, seu aliena, euitatis semper ijs, quæ ad animorum progressum, bonumque non facerent; quale est inane studium inuestigandi res nouas, & aucupandi omnem auram rumoris, atque sermonis: darentque operam, vt de humilitate potius, deque suæ voluntatis interitu, quam vt ridiculos, & alienam vellicantes famam sermones inferrent. Tum vt eloquentiæ, aut elegantiæ laude nemo se se iactaret, nec prudentis, disertiue hominis famam, gloriamque captaret, proposito sibi ante oculos Christo Iesu, qui hæc ipsa contempsit, & contemnenda nos docuit: maluitque propter nos abiectus esse, nulliusque inter homines numeri, quam in honore, ac pretio. Nihil intueri, nihil agere prorsus vellent, quod non ante oculos diuini conspectus, cunctorumque hominum auderent: ita enim fore, vt Deum præsentem semper agnoscerent. Nunquam aduersus aliquem præfracte contenderent, sed cum æquitate animi suæ sententiæ rationes afferrent, veritatis potius demonstrandæ gratia, ne proximi ducerentur errore, quam ambitione victoriæ. Inter cetera illud maxime cordi esset; vt ea ab se se abijcerent, ac repellerent, quæ à mutuo, fraternoque amore diuellerent: studerentque pro viribus, vt se se intimis sensibus adamarent, memores semper illius Christi vocis, qua suos discipulos compellabat. In hoc cognoscent omnes, quia discipuli mei estis, si dilectionem habueritis ad inuicem. Si quis aliquid delinqueret, quo sibi videretur apud ceteros minor fieri, is animum ne deijceret, ne ve ita se submittere, vt de bene cœpto cursu deflecteret. Sed veniam potius ab ijs, qui suo offendi potuissent exemplo, & pœnarum simul aliquid postularet: ageretque Deo ex animo gratias, qui se idcir-

10 Cura B. Ignatio summa obedientiæ.

11 Prima Regularum Societatis rudimenta.

co ca-

co cadere, labique permitteret, vt qualis esset intus, ceteris appareret; nec haberi vellet ab hominibus melior, quam re vera esset in oculis Dei. Ceteri vero Socij fraterno admoniti casu, secum ipsi reputarent, posse in grauiora se ruere, & pro fratris emendatione diuinæ clementiæ supplicarent. In Præpositis, & ijs, qui præessent, Christum semper agnoscerent: ad eosque in suis rebus fidenter accederent, & persuasum penitus haberent per eos se regendos, ac pertractandos à Deo. Omnia animi cogitata, & Satanæ tentamenta minime paterentur occulta, quin ea potius spiritualibus Patribus, ac Præpositis aperirent cum se ipse Satanas in lucis Angelum transfiguret. Itemque sua omnia de consilio, iudicioque Patrum magis, quam suo gerenda sibi esse intelligerent: quin suum potius suspectum semper haberent, tutumque minus. In conuictu, atque congressu moderatione vti nossent, ne se aut nimium hilares, atque remissos; aut nimium tristes, grauesque præberent, apostolico illo commonefacti præcepto, modestia vestra nota sit omnibus hominibus. Benefacta vel perexigua nunquam spe maiorum, futurorumq; differrent. Esse enim communem Diaboli fraudem in apprehendenda virtute, contemptis præsentibus spectare futura. Omnes in qua vocatione vocati essent, in ea vtique permanerent, nec primam fidem irritam facerent: perpetuum enim humani generis hosti fuisse morem, vt qui in solitudine Domino famulantur, eis cupiditatem inijciat vitæ communis, vt si quam præstantiam virtutis sibi videantur adepti, ceteris eam impertiant, communicentque cum proximis: vicissimque eos, qui nauant operam proximis solitudinis amore, tanquam vitæ perfectioris incendat. Ita ex rebus longe positis ansam perpetuo capere disturbandi propinquas.

His monitis perinde ac iustis legibus parebatur à singulis: idque tam sponte caritate eos agente, vt non ab homine tradita, sed à Deo viderentur accepta. Sapienter autem & ex more veterum inter se Ecclesiarum, quem iure S. Basilius ab temporibus Christi Domini, & Apostolorum repetit, B. Pater ad gloriam Dei latius celebrandam, ad confirmandam inter se compagem corporis vniuersi, conglutinandosque in dies magis vniuersorum animos, simulque excitandos sancta æmulatione, & exacuendos in publicæ procuratione salutis excogitauit, vt quarto quoque mense de rebus, quas vbique gereret, mutuis se se literis cuncta Societas admoneret. Qui mos diu saluberrime viguit, donec Societate ipsa crescente, semestres; dein etiam annuæ literæ datæ sunt. Has persequebatur hoc anno vias vigilans Pater, quibus familiam suam ad meliora proueheret: sed non minoribus curis, atque vigilijs futura prouidebat incommoda, & prouisis acriter occurrebat. Senserat quantum ex regendis fœminis detrimenti nostra Societas caperet, & neruos omnes intendit, vt ab ea procuratione in posterum immunis esset. Iamq; onus S. Marthæ, gemina erecta sodalitate virorum altera, altera matronarum, quæ ei procurationi præesset, abiecerat. Sed quoniam nobiles & piæ quædam fœminæ, nutu Pontificis interposito per vim extorserant ab Ignatio, vt eius ad arbitrium, ac normam vitam agere obedientiæ professione sibi liceret; paruit tum quidem obsequentissimus Pater, sed paucos intra dies tantum ex onere sibi impositi laboris, ac molestiæ pertulit, dum homo impeditissimus quotidianis mulierum querimonijs, anxietatibus, percunctationibus distinetur; vt plus ei prope negotij paucæ piæ fœminæ, quam Societas vniuersa faceret. Ea res Ignatium impulit, Pontificem vt adiret: expositisque susceptæ procurationis incommodis graui oratione perucit; vt non ab ea modo, verum etiam ab omni Monacharum administratione libera in perpetuum Societas esset: idque Apostolici diplomatis testimonio cautum voluit. Pari prudentiæ laude piorum Sacerdotum, quos à Somascha vocant, nobile sodalitium, quod instar tum erat religiosæ familiæ, ac postea in veram religiosi ordinis formam Apostolica autoritate coaluit, cum per virum grauem, ac religiosum coniungi cum Societate nostra, & in vnum veluti corpus coire tentasset, minime assentiendum Pater putauit; siue quia tanta multitudo alijs iam institutis, & alijs moribus assueta, tametsi in vnum corpus facile coalesceret, non tamen ita facile eundem spiritum, eandemque vitæ formam arriperet, atque indueret; siue quia non generatim, sed viritim explorandæ sunt ad cuiusque religiosi instituti naturam idoneæ hominum vires, ac dotes. Certe cum alio sacro ordine, vbi res ab Ignatio impetrata non est, cœpta consociatio non processit. Nimirum sempiterna sapientia id Ecclesiæ suæ ex multiplici Clericorum regularium varietate volebat decus accedere: tantoque plura laboranti se-

12 Iussit Ignatius quarto quoque mense literas per Societatem cõmunes scribi: quæ quadrimestres inde vocatæ & magno vsui fuere. S. Basil. in Mor. c. 70.

13 Societatē procuratione Sanctimonialium liberat.

14 Non probat vt cuncta Sodalitas à Somascha Societati adiungatur.

Universidad de Deusto
Biblioteca

15 Quam vellet B.P. Societatem professam & à forensibus litibus, & negotiorũ externorum procuratione longe abesse.

ti seculo ex multiplici opera, & labore, pro cuiusque ordinis proprio instituto excitari præsidia. Maximam autem B.Pater prouisionem animi in tuenda vbique Societatis existimatione, prohibendisque, quæ eam quoquomodo læderent, adhibebat. Idcirco nec quæ ad rem familiarem, ac fortunas pertinent, nec quæ à Societatis institutis, moribusque aliena videbantur agitari per nostros æquo animo patiebatur. Ea de causa Conimbricensis Collegij rectorem Martinum Sanctucrucium, cum ad vrbem litium causa se conferret, quod eo tempore nullum erat Societatis Romæ Collegium, vetuit illum Pater ad se diuertere, sed apud oratorem Lusitani regis esse iussit: quo salua Professæ Societatis existimatione, quam vnam Romani tum norant, liberius sui Collegij bona litem persequi, iudicioque liceret. Eandem ob causam Cornelio Vishaueo, quem Louanio Romam euocauerat, quod suum ante discessum, ipso Ignatio inconsulto, cuidam mulieri absolutionem ex certo anathemate impetraturum se Romæ receperat, Ignatius, vt id resciuit, suum illi galerum, ac baculum reddi iussit, forisque tandiu emendicando versari, quoad Apostolica sede soluendæ fœminæ potestatem, quam spoponderat, impetraret. Vt facile sit intelligere quantum à causis, quæ nullo modo ad pietatem, vel longius pertinent, vellet Ignatius huius disciplinæ sectatores abesse: qui & suo præibat exemplo: cum inter cetera ijs, qui per ipsum in aulas admitti Principum postularent, respondere esset solitus; se quidem præstantiorem Dominum nescire, quam quem sibi ipse delegisset: in huius familiaritatem si vellent, omni se ope adnisurum, vt reciperentur. Eodemque iudicio minime consentaneum Societatis rationibus censuit, vt qui sacros essent ad ordines prouehendi, eorum periclitandis moribus, vel scientiæ, quisquam præficeretur è nostris. Non potuit tamen optime merito de Societate Vicario, qui id ab eo summe contenderat, penitus denegare: veruntamen ea lege, ac conditione concessit, vt nostri non ipsi suum de quoquam iudicium, idoneus nec ne esset ad capessendos ordines pronuntiarent, sed tantum quid in interrogato, tentatoque animaduersum esset, simpliciter enuntiarent. Et quoniam vndique captandis animarum lucris imminebat, restituendisque hominibus in gratiam Procreatoris illud addidit, vt qui promoueri ad ordines vellet, is prius vniuersæ vitæ peccata confessione diluret; deinde si subire periculum certum esset, periculo vtique se committeret. Ita se aiebat, vel ipso monstrante vsu, intellecturum, susceptum ne munus gerere è re diuina foret, an reijcere, atque deponere: quod si dies ostenderet nullo modo fore, voluit sibi licere, id confestim relinquere, & ei remittere, qui dedisset. Quod quidem postea ab eo positum, atque relictum argumento non leui esse potest, nequaquam Societatis id moribus satis conuenire. Tametsi postea consequentibus temporibus repugnari tot Summorum Pontificum voluntatibus, nutibusque non potuit; quominus denuo impositum gemina etiam illa, quam modo dixi, conditione sublata, reciperetur. Augebantur autem Ignatij curæ ad incrementa familiæ, quæ varijs locis propagabatur in dies. Ea in interiorem Siciliam patefacto iam à Iacobo Lhostio primo aditu, vt supra demonstrauimus, penetrauit; missusque eo est Hieronymus Domeneccus Proregis in gratiam Ioannis Vegæ, eiusque coniugis Eleonoræ. Lhostius autem versabatur etiam tum in Agrigentina Diœcesi, vbi & superioris anni res cœptas vrgebat, & nouas inchoabat. Is Collegium quoddam ex eo genere fœminarum, quæ suis ex probris se se ad pudorem, frugemque reciperent, excitauit: diuersa percurrit oppida: varijs fœminarum Cœnobijs, & Dei verbo, & sacramentorum administratione consuluit: denique post multa præclare gesta, cum de Domenecci cognouisset aduentu, Panormum vna cum Vicario se contulit. Hic Patrem amantissimum amplexatus, cum eoque ad dies aliquot in animorum defensione versatus, postea vnde abierat, se recepit; nec ita multo post Louanium profecturus euocatur ad Vrbem. Panormum Domeneccus vt attigit, adhiberi à Prorege continuo, & eius coniuge non solum ad ipsorum confessiones cœptus est, sed præcipue ad fœminarum componendas Cœnobia; in quibus erant quædam adeo perturbata, atque in lubrico posita, vt nisi efficax medicina præsto foret, (erant enim fœminæ fugæ magis, quam claustris intentæ) breui dilapsa, funditus interirent. Tale erat, carum, quas Conuersas nominant, Contubernium. quo denique ad exemplar antiquitatis Hieronymo satagente reducto, tantus sensim pœnitentiæ, pietatisque feruor exarsit, vt eæ fere omnes viderentur imitatrices quædam flagrantissimæ Magdalenæ. Quarum etiam rei familiaris angustijs, quò

16 Nec probat nostros esse initiandorum Sacris ordinibus iudices.

17 Iacobus Lhostius in Sicilia rem diuinam procurat

18 Ioannis Vegæ, & coniugis postulatu mittitur eodem Hieronymus Domeneccus.

19 Præclare eius labores Panormi.

constan-

constantius in ijs studijs se continerent, accurate ab Hieronymo prospici per viros nobiles cœptum est: qui & autor Proregi fuit, vt sumptus quosdam publicos in epulum Ciuitatis, Curiæque anniuersarium, quod sacro Christi corporis die præberi consueuerat, in Conuersarum subsidium multo vtilius, sanctiusque conuerteret. Impetratumque ab eodem Prorege est, vt Innocentij decretum de non admouenda ægrotantium corporibus curatione prius, quam animis medicina confessionis esset admota, tota vrbe promulgaretur. Et erat spectaculum sane pulchrum, cum hinc ægrotorum lectulos, & grabatos sedulus circuncursaret presbyter; illinc exactas ægrotorum syngraphas anxius circungestaret medicus. Quo edicto per vniuersum deinceps regnum edito, ac promulgato, plurimorum vbique saluti, atque pudori, quos ad sacerdotum pedes conspici suppudebat, opportune consultum. Orphanis vtriusque sexus, etiam Panormi domus adiuuante Prorege, ac coniuge, & aureis annuis bis mille, quæ iam parata in id genus puellarum habebat dotes, à Ciuitate suppeditatis, inuenta. In Montis item Regalis vrbe nauata est populis, sacrisque Cœnobijs, modo tradendis orandi præceptis, modo saluberrimis concionibus frequens opera. Eodemque hortatore Hieronymo, & annuente Prorege, ex multatitia pecunia liberati viginti, qui ære alieno permodico, diuturno situ carceris tabescebant, ingenti coniugum, liberumque dispendio: alijs autem quatuordecim exeundi ad opus publicum vnà cum custode facta potestas, vt suis se neruis, lacertisque redimerent. Messanæ porrò (nam & huc Domeneccus accessit) per sacerdotem externum pijs iam meditationibus institutum, compluribus prospectum est. Et eandem ipse præsidio magnas in animis commutationes fecit. Fuit in ijs Baronis filius, quem cum frangere, atque edomare seueritas paterna non posset, tres in triremi menses inter mancipiorum quisquilias, fæcemque continuit. Hic, vt in Domenecci manus incidit, paucorum dierum secessu, exercitationeque precandi ferociam posuit; & suis mox redditus mansuetus, vt agnus, fidem parentibus fecit, quanto sit ad frænandam liberorum insolentiam orationis exercitatio præstantior, quam aut seruitus ignominiosa triremis, aut dedecora, & probra virgarum. Vitiosa præterea sacris in templis ambulandi consuetudo diuinos inter ritus, ac ceremonias, cum ex tota vrbe Messana, tum reliquo deinceps è regno, eodem autore, sublata. de eiusdemque consilio tota Sicilia edictum à Prorege, vt cathechismi summa à se conscripta singulis in Gymnasijs traderetur à ludi magistris. Eratque in animo pio Patri, si annuisset Ignatius, quo facilius in omne regnum induceretur id moris, suam quoque ei rei operam peregrinando nauare. Sed aliter Ignatio visum, qui magnitudine diuinæ gloriæ nihil non metiri, & ponderare solebat. Quibus Domenecci studijs agi de constituendo Messanæ Collegio ardenter est cœptum: & res ad Ciuium relata concilium, secundissimo euentu transacta. Nec defuere priuati, qui si res aliter cecidisset, suis sumptibus vectigal instruerent; sed publica Ciuitatis pietas desiderata non est: quæ ad Collegij primordia, præter opportunitatem habitationis, ac templi, aureos annuos quingentos fundationis ergo decreuit: deditque vna cum Prorege literas supplices ad Ignatium pro inchoando Collegio, & eas quidem eiusmodi, vt in magni beneficij loco numeraturam se diceret, si fieret voti compos. Accepit quod petebat, vt consequens indicabit annus, & eadem ab Ignatio voluntate concessum, qua postulatum est à Ciuitate Collegium.

20 Res ab eodem gestæ in Monte regali.

21 Et Messanæ.

22 Ciuitas Mamertina collegium petit.

Reliquam per Italiam eadem contentione, studioque ceterorum sunt curæ Patrum longe, lateque dispersæ, eorum præsertim, qui Oecumenico interfuere Concilio, quibus nihil quietis, ac cessationis vnquam erat. Celebrabantur in singulos dies bini conuentus, matutini de morum conformatione, pomeridiani de dogmatibus Catholicæ fidei. Primus huius anni consessus de iustificatione fuit Idibus Ianuarij; secundum quem de sacramentis agi cœptum. Dederat autem in mandatis; vt supra demonstratum est, nostris Patribus Sanctucrucius Cardinalis, vt Hæreticorum errores omnes congererent, quos postea ad Theologorum priuatos cœtus legati referrent. Ac primo quidem genus illud hæresum, quo sacramentorum omnium sanctitas petebatur; deinde singillatim, quæ Baptismati, quæque Confirmationi refragabantur exposita. De vno quoque genere dicta est à Patribus magno cum assensu, & approbatione sententia. Cumque paucis admodum vnius horæ spatium daretur ad dicendum, Lainio scribit Canisius (qui per id tempus ab Augustano Cardinali Tridentum venerat) ternas à Præside fuisse tributas.

23 Res à Lainio & Salmerone gestæ Tridenti in Concilio.

Eisdemq;

Universidad de Deusto
Biblioteca

Eisdemque mandatum est Patribus vt ex sacris Conciliorum, Decretorumque Pontificum monumentis & ex sanctis Patribus, atque Doctoribus obseruarent, notarentque percurioſe locos, vbi hæresis vna quæque confutata damnetur. Relatusque eodem modo ad Theologos operis labor est. Et tamen inter tot Lainius curas à sacris concionibus non cessabat, adeo laboris contentio cum ingenij celeritate certabat. Quinto nonas Martij septimus de sacramentis consessus est habitus: quinto autem Idus, octauoque consessu Synodus Oecumenica cæli inclementia, alijsque causis Bononiam transferenda visa erat. Ergo & illuc legatorum iussu Lainius, & Salmeron: Iaius autem commouere se Tridento per Cardinalem Tridentinum (qui Augustani nomine id vetuerat,) omnino non potuit, sed hæsit ibi cum Hispanis Præsulibus ad dies aliquot. Verum postea impetrauit ab vtroque, sibi vt liceret suis Præpositis obsequi, Patauiumque vna cum Canisio concedere, mox Bononiam, vt in mandatis Ignatius dederat, perrecturus. Patauij autem ægrotantem summo cum periculo Salmeronem inuenit. interimque Lainium per literas Sanctucrucius, vt Bononiam properaret, vrgebat, & quæ se autore cum Salmerone elucubrasset, afferret. Discessit cum Canisio, nulla interposita mora: erat enim inter Theologos de Pœnitentia agitari iam cœptum. Verum eo abeunte, præter spem Salmeron e cubili surrexit, Ignatij videlicet votis, precibusque vt & eius, & aliorum ferebat opinio: Commodum Tridento Iaius accesserat, & simul ambo Bononiam. Hic Lainium totum abditum in Concilij curas, cogitationesque reperiunt: qui cum in consessu Patrum tribus continentibus horis suam de pœnitentia sententiam, summa attentione dixisset, iussus est de reliquis sacramentis aliquid pariter elucubrare, nec tamen extra conuentus vllum ei tempus, aut à cognoscendis, laxandisque peccatis, aut à sacra dictione vacabat. Et ille quidem ad S. Petronij frequentissimo cœtu, & crebris assensionibus orsus est dicere. Vt autem fructus aliquis suæ vocis extaret, resipiscentibus ex ea scortis, flagitioſisque fœminis tutam cœnobij custodiam, non exigua per Redemptoris amorem Antistitum, populique implorata benignitate curauit. Nec hebetior languore morbi Salmeronis est facta laus: cuius vbique doctrina, atque eruditio, præsertim cum suam per biduum de Missæ sacrificio sententiam dixit, egregiam laudem adepta est. Iaius autem tametsi ad Concilium accesserat, non ei tamen, vt Augustani procurator, intererat. Quippe Hispani, quos dixi, Præsules, alijque item ex alijs nationibus, Cæsaris in gratiam, qui finitimis populis consulebat, Trideuti substiterant. Itaq; quanquam plurimi tùm Bononiæ conuentus; nullus tamen fuit de Dogmatibus fidei, aut de morum reformatione consessus. nono etenim decimoque consessu Aprili, Iunioque mensibus nihil actum, nisi de vniuersi prorogatione Concilij. Quod quidem sub huius anni finem & alterius initium, vel dimissum, solutumque dixeris, vel in annum huius sæculi quinquagesimum, Iulio Pontifice, prorogatum. Eodem & Paschasius Fauentia venerat, vbi magnum sui desiderium apud Ciues illos ex vberrimo allato fructu reliquerat, facturus id ipsum breui Bononiæ, si valetudini pepercisset: sed dum animi viribus, non corporis se metitur, ex assiduitate laborum ita caput obtudit, vt de Sanctucrucij sententia, cui à confessionibus erat, balnea ei fuerint Politiani Montis periclitanda: vbi multa quoque, quoad per valetudinem licuit, ex instituto gessit. Præbuit cupientibus diuina mysteria, & ex locupletiorum benignitate, qui balnea celebrabant, curauit tenuitatem Virginum sustentandam. Plurimis, & in his Cardinalis germano fratri, piæq; coniugi meditandi, & contemplandi vias aperuit; & inter eam exercitationem de vniuersæ vitæ peccatis eos rite audijt. Eadem in ipsa vrbe gessit vberius, vbi ad orandi præcepta tres Sanctucrucij sorores exercuit. Postea Bononiam reuersus cum renouatis in integrum viribus renouare curarum simul impetus cœpit: totumque ibi annum in suis tractandis armis, telisque consumpsit. Adiutores habuit Salmeronem & Palmium: ac Salmeronem quidem quoad Concilij curæ permitterent (quanquam enim publici cunctorum Patrum consessus iam esse desierant) non tamen priuati quidam subinde cœtus, in quibus de Pontificum indulgentijs, deque Purgatorio differebatur igne, deerant. Verum extra cœtus illos fessas sæpe Salmeron aures confitentibus afferebat, & pro potestate accepta reos interdum aliquos Lutherani dogmatis absoluebat. Franciscus autem Palmius, quem inchoando Collegio fundum fuisse diximus, cum Societati se consecrasset, paucos intra dies eius cœpit adiutor esse, cuius antea fuerat auditor. Intendit vires

24 Concilium trãsfertur Bononiã: vbi rem optime Lainius gerit.

25 Paschasius Fauentia Bononiã, inde in Montem Politianum.

26 Salmeronis, & Francisci Palmij Bononiæ industria.

res ad pristina illa quidem, sibiq; vsitata salutis alienæ præsidia, sed nouo more, atq; ardore tractanda; & cum inflãmandis de superiore loco peccatoribus, tum de plano purgandis egregiam operam dabat. Quærebat Bononiæ Salmeron Ignatij admonitu nostris aptum rationibus locum, & suum ad id studium Cardinalis ipse Sanctucrucius detulerat; sed dum nihil tale se se nouis aspectibus offert, interim ad B. Luciæ, vti prædiximus, merces cuiq; suas impertiendas Societas exponebat. Dictis à Lainio, ceterisq; Patribus Iaio, Salmerone, & Canisio suis in Concilio sententijs, discessit cum Canisio Lainius Florentiam, manentibus Iaio, & Salmerone Bononiæ. Versabatur iam tum à primo vere Florentiæ Frusius, & Otellus: qui tametsi ignoti homines, & repentini haud faciles initio aditus ad sua obeunda munia nacti sunt; eos sibi tamen faciendis ad Monachas verbis, interuisendis ægrotis, tradendisq; sæpe vulgo Christianæ legis initijs, sensim aperuerunt. Itaque inuitari paulatim à Sodalitatibus, quæ in ea vrbe plurimæ sunt, ad dicendum; euocari ab ægrotantibus ciuibus in suis casibus ac periculis; fieri à Vicario tota sua diœcesi dicendi potestas; adiri, & consuli cùm à nobilitate, tùm à multitudine cœpti sunt. Otelli vero ne Monasteriorum lateret in angulis prope diuinitus accepta facultas celebrem in ædem, ac patentem educta penetrare intima cuiusq; pectoris tanta vi, tantoq; impetu cœpit; vt quotidie increbresceret auditor, eumq; eiusdem ædis amplitudo non caperet. Et erat ille quidem Otellus primo aspectu non satis vendibilis populo. Nihil enim in eo pictum, nihil elaboratum: inflexaq; ad miserabilem sonum voce cachinnos interdum irridentium commouebat. At vbi animis semel insederat, quod ardenter vibrarat in aures, permouebatur vndique concio, & altis flamma concepta præcordijs, modo exitum quærebat ex oculis vberi fletu, modo ex faucibus crebro suspirio. Aduocanda igitur multitudo fuit laxiorem adhuc in ædem: interdumq; tanta erat populi comploratio, vt ad implorandam Dei misericordiam ingentes voces vniuersus efferret. Hoc à duobus Patribus exemplum editum facile persuasit pio admodum, clarissimoque viro Petro de Toleto, vt cum per natalitia Præcursoris Domini ciuitatis Patroni concionator ædi maximæ quæreretur de Lainio euocando cum Præpositis ageret: atq; hæc Lainio causa, vt dicere instituerem, discedendi Bononia fuit. Qui Florentiam vt attigit, repudiata hospitij liberalitate, quam complures obtulerant, in valetudinarium S. Pauli commodo ciuibus loco, suppeditantibus ad victum sumptus eo, quem dixi, Petro & filia eius, Ducis coniuge Eleonora, cum Canisio diuertit. Orsus est postridie natalitiorum B. Ioannis (nam ipsum diem, natalem celebris supplicatio occupat) suas frequentissima multitudine conciones: & maiore in dies conuentu, silentioque totis octo diebus, quibus continenter ea solennia celebrantur, exceptus. Affirmauit sane Frusius nihil ijs concionibus absolutius. Quin ipse Lainius peculiarem quandam diuinæ benignitatis auram se fatebatur expertum, & supra spem, supraq; votum euentum sibi cessisse dicendi. Vrgere igitur Præpositi, Canoniciq; & ex prima nobilitate complures, vt octauas vltra ferias B. Baptistæ veterem præter morem conciones protraheret, aut aliquid, si liberet, de sacris literis explanandum, seu in eadem aggrederetur æde, seu in æde Martyris Laurentij; cuius vtriusq; amplitudo Basilicæ tali esset eruditione digna. Oblatum operæ de more precium pertinaciter, vt semper consueuerat, recusauit; sed cum vrgendi non esset finis, id in egenos iussit per ædis sacræ Præpositos summa cum admurmuratione distribui. Deinde canonicam Ioannis epistolam enarrare eodem loco, eodemq; hominum conuentu (tria enim amplius millia numerabantur) instituit. Nec tamen interim aut voce deerat sacris Virginum contubernijs, aut auribus consulentium, & confitentium celebritati. Delata Ducis nomine in consequentis anni quadragesimam concionandi prouincia, obsequuturum se Ducis pietati, ciuiumq; recepit. Sed dum aures, animosq; multitudinis dicendo tenet, iubetur ab Ignatio Perusium Legato, Episcopoq; rogante proficisci. Tulit id iniquissimo animo tota ciuitas; sed spe celeris reuersionis iniecta, se ipsa placauit. Interim Otellus suos sine vlla defatigatione labores persequens, incendebat Auditores ad Archangeli Michaelis. Recurrebat per interualla ad sacra Gynæcea, circuibat pagos, & villas spe quæstus, ac prædæ, quam ex animis capiebat ingentem. Deniq; cessabat nunquam. Nec tamen tantæ assiduitati par reficiendi corporis cura. Pallebant ora ieiunijs, & grandis macies ostentui simul erat, & miserationi, vt iam mirandi finem facias, qui tam moueret, & incitaret animos tam sine vllo lepore concionator. Frusius autem ne ipse quidem desidia languebat, qui & collocanda apud pœnitentes opera, & exercendis in orationis pietate compluribus & explananda deniq; Lainij ex præscripto, epistola priore Petri partem leuabat oneris, ac

27 Florentiæ Frusius primo & Otellus, deinde & Lainius dant operam saluti Proximorum.

Universidad de Deusto
Biblioteca

28 Lainius Perusium abit.

laboris. Neque nihil Canisius agebat, quoad peregrinum per idioma liceret. Sed hic ocius Romam æstate senescente se contulit. Lainius autem Perusium ingressus consalutato Legato, primarijsq; viris (aberat enim per id tempus Episcopus) pauperum ad hospitium suo more diuertit; & quandiù vindemiarum feriæ multitudinem auocabant, prælegendum potius aliquid, quam ad populum sermones habendos de Legati consilio suscepit: nec defuit ei frequentissimus auditor; qui belli malis paulo ante mitigatus quotidie magis increbrescebat. Postea cohortari etiam populum cœpit, & enunciantibus peccata remittere: qui dabat illi operam tam auidis auribus, animisq; vt eius retinendi gratia ad Aduentus Dominici ferias omnem lapidem postea mouerit. sed Florentinis in eos dies data fides obstabat, quominus Perusinis mos geri posset. Actæ sunt ab Episcopo gratiæ Mediolani versantibus per literas, alteras ad Ignatium cum commendatione Lainij; alteras ad ipsum Lainium sane quam officiosas: & ingens eius significata propensio ad perpetuum aliquod nostris opus Perusina in vrbe fundandum: quo & viri nobiles, quos orandi, meditandiq; præceptis imbuerat, & ipsa ciuitas propendebat. Hoc peculiari in nos beneuolentiæ Perusinæ ciuitatis initium fuit. Cuius admoniti recordatione postea Societatis amici postulauere Collegium, postulatumq; ab Ignatio liberaliter impetrarunt. Lainius porro Florentiam rediturus Eugubium Perusio proximum, Sanctæcrucij rogatu direxit iter (erat enim Episcopatus ille eius fidei, curæq; commissus.) Ibi sæpe ad sacrarum Virginum claustra, sæpè ad populum verba fecit, certante cum vtilitate frequentia. In digressu flexit ad Cives Politiani Montis, quorum id erat precibus ab Ignatio concessum, triduoque de Deo publice, magno cum auditorum sensu disseruit. Quoniam autem vnum aliquem de Societate popoſcerant, nihil Lainio Florentiam reuerso prius fuit, quam vt illuc Frusium, vel ex fructuosissimis auulsum curis, atque muneribus destinaret. Ipse vero cum Otello Florentiæ consedit. Et Otellus quidem matutinis Dominicis solennis aduentus ad S. Laurentij, pomeridianis apud Monachas: Ille vero die festo in æde maxima in conuentu quinque hominum millium Euangelium prædicabat. Plurimus vbiq; fructus, & sacramentorum crebro vsu testante, & eleemosynarum benignitate permulta; quodq; caput est castigatione præteritæ vitæ cùm in omni hominum genere, tùm in virorum, fœminarumque cœnobijs. Affatus est Hispanos populares suos, milites præsidiarios domestico, vernaculoque sermone non sine insigni permutatione morum. Iam consultoribus complebatur hospitium, & magnum sustinebat de officio respondendi munus. Quod ipse respondisset, id ratum erat, nec parcebatur auro vel ponderoso, quod contra fas haberi responsum esset. Sane præstans hominis eruditio Collegij cupiditatem in omnibus incitauit. Oblati sunt ei sex, septemue ad Societatis sedem in vrbe loci: sed cum idonei minus viderentur omnes, nullum Lainius probauit. Perseuerabat tamen ciuitas in sententia, studioque Collegij: & Alexandet Strozius, qua erat autoritate summe à Duce contendit, vt id alicubi in sua ditione construeret. Obtuleratque suam prolixe Dux operam tanta voluntatis inclinatione, vt affirmaret Strozius breui Pisis id inchoandum. Cum Lainius interim & in aula Ducis, & vrbis in arce confitentibus operam daret, conscenderat iam Frusius Politianum Montem; & eius aduentus, quo tum magis inexpectatus, eo ciuitati gratior, & fructuosior incidit in primas Aduentus Dominici ferias, cum repente destituta concionatore ciuitas, quo se verteret, non habebat. Nam qui conciones instituerat, intemperantia linguæ lapsus, & delatus ad Ducem, purgandi sui gratia Florentiam contenderat. Ita peropportunus accesserat Frusius, successurus extemplo vicarius alieni muneris, atque prouinciæ. Ac præter solitas conciones ter in hebdomada pias quasdam de sacris voluminibus habebat scholas: tradebat multis orandi vias ex Ignatij libello: acerbe dissidentes ad concordiam, læsos ad pacem reuocabat. Archipresbyter inter ceteros ex eius vsu longe factus est melior, &, quo erat apud suos loco, progressus eius redundauit ad multos. In extrema quoque Tuscia iuxta Ligures Societatis operæ magnis animorum commodis desudarunt. Occasionem Deus obtulit inusitatam. Sylvester quippe Landinus sacerdos ille quidem satis probus, ac nauus, sed in aduersa valetudine fractior, ac stomachosior, iussus ab Ignatio perdiligenter ante curari, simul ac valetudinem recuperauit, quod suo minus profuisset exemplo, remittitur in patriam, non omnino ille quidem ac vere de Societate dimissus, tametsi vehemens eius rei suspicio conscium, suæ mollitudinis, ac morositatis animum perculit: sed consulto, ac prudenter est ab Ignatio, vt sui corrigendi locum daret, relictus ambiguus, atque suspensus. Malgratum

29 Excurrit Eugubium.

30 Inde in Montē Politianum, quò Florentiam reuersus Frusium mittit.

31 Sylvestri Landini ad curandam valetudinē dimissi præclari labores in extrema Tuscia prope Ligures.

gratum igitur patriam in agro Sarzanensi confirmaturus valetudinem petit: totoque itinere ita se tractauit, ac gessit, vt videretur sapientiæ fuisse diuinæ leue illud erratum in tyrone permittere, quod & ipsum ad modestiam erudiret, & peroptatæ frugis seges esset in proximis. Quocunque ingrediebatur, sui vestigium relinquebat ardoris. Agebat vbiq; de Deo modo publice, modo priuatim. Auocabat homines à flagitijs, & ea confessis rite laxabat: tutumq; iter errantibus ostensurus abstinentiæ, ac continentiæ præibat exemplis. Ac Lucensi quidem in vrbe vir primarius hospitium, Ciuesq; alij non exiguum ei pondus argenti, quod abeunti post terga iactabant, & ad iter obtulere iumentum: ex quibus nihil prorsus Sylvester attigit, mira suspensis admiratione beneficis, tam inusitato spectaculo continentiæ. Alio quoq; in Oppido, cui Massæ nomen, de suggestu Oppidanis incensis, & multis modis pecuniam obtrudentibus, eadem abstinentiæ documenta dedit. Hic concionatorem quendam fœdissimos ferentem errores de superiore loco libera oratione coërcuit. Inferebat ille præter cetera singulari Dei Matris candori intolerabile probrum: docebat eam non modo primam originis labem, vt ceteros contraxisse mortales, verum etiam quotidianis noxis, & venia dignis aspersam fuisse labeculis. Quò publice discusso monstro populum ab eo Sylvester abduxit, constanter vltro pollicitum, nunquam ei se nebuloni aures, operamq; daturum. Malgratum cum peruenisset, afflictam admodum offendit patriam ex horribilis calamitate procellæ, quæ paucis ante mensibus populata agros erat vniuersos, nihil vt intactum ex arboribus, frugibusq; relinqueret, totoque quadriennio sperari fœcunditas vlla vix posset. Per eam igitur occasionem solari populares suos sacramentorum præsidijs instituit, & crebriorem eorum vsum facile persuasit. Discedebant ab improbitate, & diuturno amicarum vsu non pauci: compluresq; cum eo se se in diuino famulatu coniungi, & eum sequi vehementer auebant. Valebat voce, quia valebat exemplo. Habitabat in publico hospitio patriæ suæ cum egenis egenus, tota reclamante familia, ac propinquitate. Adhibebat ad conciones vim ieiuniorum, ac precum. Erat in oculis multitudinis vitæ sanctimonia, religiosa in circulis vox, morum suauitas in congressibus. Itaq; ad arbitrium flectebat animos, & in eius admirationem familiæ, vnde hæc hauserat, traducebat. Creber erat in dicendo, & ad varia hominum genera ter in die sæpe dicebat. In sacerdotum conuentu leges quasdam, & instituta de conformandis in Oppido moribus scite condidit probis inductis, prauisq; sublatis. Agitabatur anniuersarius assumptæ in cælum Deiparæ dies, sed in scurrilibus saltationibus, profanisque lætitijs, cum Sylvester ab insanis illis gaudijs Christi plebem abductam ad vespertinos in templo cantus, & meliora gaudia conuertit. Et quoniam circum ea loca pestilentes versabantur Hæretici, in eos ille suæ orationis tela contorsit; ab eorumq; vsu, fraudibusq; populum vt caueret, admonuit. Erant, qui nullum habebant sexta feria, quadragesimaq; in ciborum ratione delectum: & qui purgandis mortuorum animis, vexandisq; apud Inferos impijs certas sedes, & loca negabant: & qui viros sanctos, quos sua merita transtulerunt in cælum, iusta veneratione, cultuq; spoliabant: & qui denique Christi Vicarium, & Sedis Apostolicæ autoritatem horrore quodam animi contemnebant. Quos omnes pro viribus Sylvester exagitans disputationis altercatione terrebat. Exprobrabat publica eorum dedecora; & consentaneam doctrinæ vitam, ne cuiquam bono fraudi esset, redarguebat. Sacerdotes, quos minus sibi beneuolos initio senserat, arcto sibi caritatis vinculo copulauit, eosque ad ferenda in improbos arma, sanandosq; animorum morbos docendo, monendo, totoq; suo munere rite obeundo, prouocauit. Captabat autem suorum munerum tempora prudenter, ac callide. Nec cessabat in finitimis suæ patriæ locis sicubi nundinæ agerentur, conuentusque forenses, tum maxime admouere faces animis verbi Dei. Petebat & templa deserta, conciliatisq; sibi Parochis, repente concionem ex paganis, agricolisque cogebat. Omnino merebatur hominis ardor veniam admissæ culpæ inter tædia cruciantis morbi: neue eum dimitteret è suo grege Societas, qui Societatis spiritum non dimiserat. Hos igitur inter ardores optatissimas accipit literas ab Ignatio, se in Sociorum numero retineri. Quarum ad aspectum prouolutus in genua palmas, & mentem pariter in cælum sustulit; Deoq; gratias egit, quem plurimis, attentisq; sacrificijs, vt placaret, elaborarat: totidemque postea pro re impetrata curauit. Tum vero in omnem rei bene gerendæ partem curas suas Sylvester intendere; tum se incitare acrius, & exardescere quanto iam certius illius se membrum sodalitatis vidit, quæ se Deo totam ad animarum salutem impertit. Ad eius vocem abde-

32 Vehementer gauder se in Societate retineri.

Universidad de Deusto
Biblioteca

bant se homines vtriusq; sexus in claustra:largior erat in pauperes beneficentia:ponebantur iræ veteres, ac recentes: castigabant sua ora maledici exigebantur dies sacri religiosius: tractabantur sacramenta frequentius: deniq; frangebatur os aduersariorum, & eorum,qui eius se conatibus opponebant.Quibus etiam perniciem, necemque minitantibus haud infracto respondebat animo,libere se in eorum vitam,moresq; quoad eos componerent,inuectum iri:nec se in tam honesta causa mortem optatissimam formidare.Qui præerant ei fauebant, & apud eum suos animos expiabant: dederantque literas ad Ignatium, ne ab se tam strenuum,atq; operarium hominem amoueret. Quarum ea summa fuit. Vbe-

33 Literæ ad Ignatium de Sylueſtri Landini præclaris factis, & vitæ asperitate.

res ibi Deum per Sylueſtrum cœpisse fructus: & eius magnopere desiderari præsentiam, vt perpoliret incœpta,& inchoatis tam bene rebus plus roboris,ac firmitatis afferret. Per eum non priuatos modo, qui peracerbis flagrabant odijs, verum etiam populos vniuersos ad concordiam reuocatos,transfugas in sua Cœnobia remissos: varias artes ad publica minuenda vitia salutariter adinuentas: cumq; diebus vix festis ad mysterium accederetur altaris, eius hortatibus factum esse, vt ad id etiam profestis frequens populus venerabundus accurreret. Addebant etiam Sylueſtrum nescium sibi parcere,immoderatos exhausisse labores,insomnes duxisse noctes, quotidiana tolerasse ieiunia: & ad sedanda desideria naturæ panico,non tritico;aqua non vino vti solitum: vitamq; eius omnem perpetuam quandam fuisse vocem in auribus populorum. Quapropter multis rogabant, & obsecrabant Ignatium,ne Prouinciam illam tanta virtute priuaret.Hæc exempla intueri par

34 Claudius Iaius Ferrariam mittitur Ducis postulatu.

est,si qui religiosi homines valetudinis interdum causa reuertuntur in Patriam. Extremo Iulio Ferrariam ex Concilio profectus est Iaius,postulatus ab Hercule Duce.Nam cum Dux ille aliud vitæ meditaretur initium pij Archidiaconi Mutinensis colloquijs,qui ei fuerat à confessionibus,incitatus(Is erat Guido Guidonius)sacerdotem optabat idoneum, cui regendi,moderandiq; animi sui potestatem omnem traderet,& cuius tuto consilijs, ac sermonibus acquiescere. Guido conquirendi hominis negotio suscepto, nostrorum Patrum,qui in Concilio fuerant,fama permotus, Gallum hominem Iaium,quem Tergestinæ cathedræ recusatio longe, lateque nobilitarat,appositum,& ad Ducis rationes, & ad

35 Ignatij monita Iaio, quemadmodum se cum Duce habere Ferrariæ deberet.

Vxoris voluntatem,(ea enim Gallis ex regibus ducebat ortum)existimauit. Ergo datis ad Ignatium, Pontificemq; literis Iaium impetrat. Cuius vt obsequijs Iaius ipse, nutibusque pareret, consulendum sibi putauit Ignatium, quemadmodum cum eo se Duce tractaret. Respondit B.Pater,cupere se cum Societate vniuersa tali Duci, qui laicos inter Principes Societati nascenti studiose fauisset, toto animo deseruire; amplectendamque perlibenter oblatam occasionem ad contestandam debitam, gratamque memoriam. Quod autem ad agendi spectaret modum,atq; formam;seu de Deo habenda esset oratio,seu lex explicanda diuina,seu alia quæuis munera pie gerenda,vnum & idem putaret esse responsum, totus videlicet vt ex Duce penderet. Aequum enim esse, vt cum is esset à Christi Vicario Ducis vsibus,commodisq; concessus,sineret sane ab ipso Duce se regi.Et quamdiù Ferrariæ apud illum esset,eum sibi superioris,& Præpositi loco duceret, quoties vel Dei causa, vel ipsius Ducis bonum,ciuiumq; requireret.Quod si permitteretur à Duce potestas,tùm

36 Quid Iaius Ferrariæ gesserit.

quibuscunque posset officijs pro Societatis disciplina,moribusque vacaret.Eò vt venit, & salutato Duci ex Ignatij præscripto se obtulit,recta publicum ad hospitium:in eoque continuo morbis & animorum,& corporum quicquid potuit, attulit opis.Inter pauperes diuersanti,Ducis liberalitas prolixa,ac cumulata non defuit: sed affirmabat multo se libentius inter ægrorum pedores,ærumnasq; versari,quam inter odores Aulæ, Curiæq; blanditias.Apud orbas(ea est ædes à Duce condita,quæ sancta Maria de rosa dicitur)multorum animis præsto fuit,& sacramentis administrandis,& verbo.Nec tamen in S.Annæ valetudinario (id enim ei nomen)quotidiana messis deerat: sed quo lætior in fruge quærenda, animisq; tuendis opera poni posset, Cardinalis Saluiatus ciuitatis Antistes omnem cum eo suam autoritatem,potestatemq; communicauit.Ceterum Iaius obseruabat dicta Ducis,totumque ei se se de Ignatij consilio,Pontificisque nutu dediderat, tanto Duci ipsi

37 Quatuordecim iam Socij Patauij.

gratior,quanto in tot,tantisque & eruditionis,& sanctitatis laudibus obsequentior.

Patauij in inchoato Societatis Collegio quatuordecim iam agebant: qui cum ex Academicis auditoribus, tum cetera ex vrbe complures modo orationis ardore,modò cælestium contemplatione rerum ad optima quæque pellebant. Exijt Stephanus Baroelius

38 Stephani Baroelij Bassani opera.

Bassannum vsque suam rite operam locaturus:quam & egregie cunctis locauit in rebus.

Mira

Mira quippe erat egentis hominis abstinentia, in medijs præsertim occasionibus locupletandi sui, si offerentibus annuisset. Sed sensit in ore pauperis longè fœcundissimum Dei Verbum; nec quemquam melius persuadere diuina, quàm qui contempsit humana: Nudos autem, & inopes à Christo lectos, vt per Orbem terrarum semen cæleste dissererent. Ideo nihil ei tam cito oblatum, quam subito repudiatum: nihil tam benigne missum, quam ab eo grate, comiterque remissum. Omnino totus quocunque pergeret, frugifer fuit, nullis seruandorum hominum vijs, nullis artibus prætermissis.

Germanico inter hæc confecto bello, Duceque Saxone vnà cum Lantgrauio à Cæsare capto, volens nolens iam dabat manus Hæreticorum indomita contumacia. Iam armis in Germania silentibus, res catholica respirabat. Huic se quantus erat Bobadilla præseruidus, & stylo, & voce,vt eam ab Hæreticorum improbitate defenderet, impertiebat. Passauij latinis per quadragesimam concionibus apud Antistitem amantissimum; deinde etiam Ratisbonæ suam operam posuit. Vbi quanquam Senatus, & plerique ciuium Lutherana lue corrupti spem curantium debilitarant, ac fregerant, Bobadilla tamen, nec insanientium numero territus, nec autoritate permotus tempestiuas curationes admouit. Extorsit inter cetera, publica vt Deo supplicatio, gratulatioque pro victoria Cæsaris aduersus Lutheranos Principes sub ipsis hostium oculis decerneretur; & alia insuper catholico ex ritu ac ceremonia longo interuallo intermissa repeterentur. Sane magni ponderis apud Germaniæ Proceres, & Antistites vox eius erat, sed apud Romanorum Regem longe maximi. Atque ille quidem tam desperatis rebus, tam luctuosis Ecclesiæ temporibus haud exiguos, contemnendosque fructus tulit. Modo hanc,modo illam Ecclesiæ partem curaturus ægrotam, & male affectam nunquam eodem loco consistens, sed tanquam verus Apostolus (vt de eo Viennensis scripsit Antistes cuncta pererrans, hoc etiam anno nimijs ex laboribus ægrotauit. Vix è morbo recreatus ad Curiam gratissimus redijt, & Augustæ coepta est auita redintegrari religio; vbi etiam ab Augustano Cardinali tum primum post exactos ex ea vrbe Catholicos,in æde maxima solenni pompa, apparatuque,incredibili Catholicorum gaudio, peruersorumque dolore sacrificatum. Coloniæ quoque melius rei gerendæ spes aucta, improbo iam pulso Pastore Hermanno. Qui cum Domini gregem luporum dentibus non dubitaret obijcere, & iam de Lutheri cathedra se professus, exitialis doctrinæ pestem in omnem suam diœcesim impudenter inueheret, spoliatus est à Romano Pontifice, Cæsare etiam suffragante, amplissima dignitate, & summo cum dedecore de Pontificio throno deiectus. Eique statim vir ornatissimus, & religionis antiquæ retinentissimus subrogatus Adolphus, vetere ex familia Scaueburgensium Comitum. Qui simul ac cathedram illam honoris, ac sanctitatis ascendit, diœcesim suam multis locis Hæreticorum contagione vitiatam, incorrupta religione reuocanda, sanare strenue, ac fortiter est aggressus. Nauabat ei suam Societas operam non modo vltro peruulgatis artibus, ac vijs, verum etiam proprijs, & peculiaribus. Quod vt perpetuo posset, augebatur exercitiorum beneficio Sodalibus,tametsi angusta Domi res erat. Sed Canisio antequam in Italiam iter arriperet, qua iam erat vulgo nobilitate, viæ consulendi Sociorum egestati, non defuere. Louanij nostri cum inter se se locis essent antea, tectisque discreti, in vnam eandemque omnes congregati sunt domum: & suis quisque rebus in commune collatis, Cornelium Vishauæum Rectoris loco, dum nutus expectatur Ignatij, sibi delegerunt. Coniuxerant autem se se simul præter Cornelium, Adrianus, ab Adriano, & Daniel Paribruk, Nicolaus Gaudanus Theologiæ Baccalaureus, & Cornelius Brogelmanus, Antonius Vinchius item Theologus, & alij quatuor; quorum plerique nuncupatis priuata religione votis, Societati se se adiunxerant. Daniel suo patrimonio ceterorum leuabat inopiam, & in egestate facta nomina dissoluebat: non dum enim ijs certum, ac commune vectigal, ac ne vllus quidem ciuilis erat beneficentiæ mos, sed amica paupertas contenta modico solicitudinem lucis crastinæ pellebat ex animo; & plus erat cordi mentis esca, quam ventris: leges quasdam disciplinæ causa, dum propriæ expectantur ex Vrbe, quoad eius fieri poterat, obseruabant. Quanquam quid legibus opus erat,vbi Dei spiritus Rector erat? aut quid erat negotij continere eos in officio, qui sibi ipsi lex erant? Cornelius Præses totus in repurgandis, & instituendis ad orandi rationem animis versabatur: ciusque opera

39 Res in Germania Bobadillæ.

40 Coloniæ status.

41 Louanij iterum in eadem tecto Socij versari incipiunt.

42 Cornelius Vishauæus, & Antonius Vinchius Roma inueniũt.

Universidad de Deusto
Biblioteca

bene multi Religionum petebant claustra. Quod cum inuidiam Cornelio conflaret, euocandus vnà cum Vinchio ad Vrbem fuit. Gaudanus autem Bergis flagrabat studio dicendi; & erat in eo facultas sane mirabilis, & instrumenta naturæ, atque doctrinæ. Itaq; celebrátur vbique, & dabat ei populus frequens operam, qui summa illum & beneuolentia, & veneratione colebat: cumque auditum esset eum esse dicturum, occupabantur diu ante subsellia; proximisque currebatur è Pagis. Ad eius vocem ponebantur hæreses, & vitia inueterata permulta: mysteriorumque præter superiorum temporum consuetudinem increbrescebat. Parisijs nihil hoc anno noui perexiguæ illæ sociorum copiæ, quæ illic agebant, fungebantur apud Carthusienses muneribus suis. Et erant qui Theologicis imbuti literis Societatem habebant in votis, quos tamen habitationis remorabantur angustiæ. Quærebant ædium aliquid proprium ac stabile, propediemque dum suas Antistes Claramontanus adijceret, vt erat vltro pollicitus, expectabant.

43 Nicolaus Gaudanus pertitis Concionator Bergis.

44 Tenues Lutetię res.

Apud Hispanias erant omnia secunda magis: & Araozio in Aulam iam reuerso prouincialis cura mandata, secundo à Simone Rodericio qui prouinciam Lusitanam regebat, in tota Societate Prouinciæ præside. Cœperat ibi Societas (quemadmodum supra docuimus) sedes habere quinque. Deni ferme degebant in singulis. Sed Barcinonę haud amplius quatuor. Nec multo plures, seu in ipsa Regis aula, seu in Hispania tota, dispersi. Idem autem laborum vbique cursus. Et Araozius modo hic, modo illic, qua præstabat facultate dicendi, Villanoua autem Compluti orandi, contemplandique præsidijs mentes hominum incendebat. Huius ex disciplina Ioannes Aluarius prodijt, qui primas inter philosophos obtinebat, & multos annos in theologiæ studio consumpserat, vir singulari modestia, & in domando animo in primis acer; idemque cùm multis alijs rebus à Deo ornatus, tùm ardore, & contentione dicendi. Datus & in Societate locus est Ioanni Valderauano theologo. Compluti autem ne assiduis, & communibus morbis hoc quoque anno, vti superiore, sociorum corpora tentarentur, salubriorem eis locum Villanoua quæsiuit, & eum potissimum de Ortizij sententia, quem Monasterium vulgo appellant propè Oppidum Galapagar. Verum vt eorum Deus virtutem, & hominibus testatam faceret, & simul exerceret ad palmam, ne hic quidem morborum tentatio defuit. Iacuerunt omnes præter vnum Valderauanum, vt ægrotantibus fratribus, & minister, & consolator adesset. Accedebant ad morborum molestias paupertatis incommoda, & penuria rerum omnium, sterilitate loci, vt necesse habuerit Ortizij misericordia suas receptos in ædes omni rerum opportunitate fouere. Idemque ministrorum sedulitatem addidit ex suis familiaribus aliquot: qui dum suam cuique operam herili iussu dispertiunt, ægrotantium sanctitate capti, quam illi modo mutui pietate sermonis, modo in ferenda paupertatis, & morbi plaga tolerantia declarabant; tanto sunt studio ac desiderio Societatis incensi, vt eorum duo Iacobus Caballarius, & Ioannes Sanctius eam non dubitarent amplecti; Tertius autem sacerdos Iacobi propinquus, qui Ortizij sacello præerat, reditus Ecclesiæ quosdam eidem Societati, sicut & Ioannes Sanctius è gemina prædiorum possessione concesserit. Vt aruit morbus, & Sociorum valetudo reuiruit, ne qua fieret studiorum in posterum, vt ante consueuerat, morbis interpellantibus tanta cessatio, multo eis salubrior, & opportunior extra portam S. Iacobi inuentus est locus. Atque hic demum rebus suis melius compositis vnà omnes degere velut in Collegij formam duce Villanoua cœperunt. Hic ipse primum ceterorum moderator, & dux philosophiæ studium inchoauit, & quicquid otij, vel à studiorum contentione, vel à domestica procuratione supererat, id totum aut in familiares, piosque sermones, aut in exercendos ad orationem quam plurimos conferebat. Grauibus quippe viris ex ipsa Academia, ijsque sane multis exercendi sui ratio demonstrata est: quorum etiam aliqui Societatis ineundæ consilium susceperunt, vt Doctor Alfonsus Velascha Villanouæ magister, qui tùm publice philosophiam tradebat: cuius quanquam fuerit flagrantissima postulatio, nec iustis audita de causis; tamen in communi hominum vita talia edidit sui documenta progressus, vt Toletanus Canonicus primum, deinde etiam Osmensis Episcopus, ad extremum Compostellanus Archiepiscopus sit creatus. Felicior Petrus Tablares grandior iam ætate Sacerdos, & homo peracutus, ac lepidus, naturaque adeo facundus, alijsque præditus ornamentis, vt apud Proceres, ac Dynastas magnam sibi autoritatem, & gratiam conciliaret. Is inter Societatis exercitia cum ad eligendum vitæ

45 Secundus Prouincialis in Societate Araozius, Hispania extra Lusitaniam decreta illi prouincia.

46 Iniere Societatem Ioan. Aluarius.

47 Et Io. Valderauanus.

48 Complutęsium Sociorum ærũnæ & salutaria exempla.

49 Iacobus Caballarius & Ioannes Sanctius Societate recepti.

50 Receptus & Petrus Tablares.

genus

genus de more ventum esset, sordium & paupertatis impatiens, in quas vltro se coniecerat (erant enim à suis moribus, consuetudineque penitus abhorrentes) exarsit iracundia, & stomacho in Villanouam, & ministrantem fratrem, & impetu quodam animi incitabatur identidem, vt impacto Villanouæ colapho terga verteret: iamque id Satana instigante decreuerat, cum Deus, qui mentes hominum ad ea sæpe tenenda, & persequenda conuertit, quæ nimis illi caute, & studiosè declinant, eius repente animum ita perculit, atque permiscuit, vt colliquefactus in lacrymas amare cœperit, quod abhorrebat; & in animum plane induxerit, rebus humanis pro nihilo habitis, ad eos se se ipsos adiungere, quorum paupertatem stomachabatur, & sordes. Nec dubitauit reuisenti se Villanouæ cogitata pectoris aperire, eique supplex esse, vt de animo, quem in eum gessisset, sibi veniam daret. Is postea ad Societatem adiunctus multis ei in rebus, ijsque sane grauibus vsui fuit, vt is, qui & apud viros Principes, (vti diximus) autoritate præstabat, & comitate morum capiebat vniuersos: nec apud eos, qui accederent ad enuntianda peccata, virium minus habebat, quos ad acrem suorum scelerum detestationem, & per acerbas lacrymas adducebat.

51 Multi Sacerdotes Toleti exercitijs spiritualibus exculti maximo fructu.

Tam copiosis exercitiorum fructibus Satanas inuidebat, & aduersari tantæ fœcunditati suis, vt solet, artibus conabatur: sed plane frustra. Erat Toleti Doctorum par nobile, Peralta, & Montalbanus, & ille etiam Canonicus, & ambo Societati nostræ, cuius & primos Patres Lutetiæ iam nouerant, in primis dediti. Qui cum & Euangelij præcones eximij, & Dei famuli præstantes essent, vehementer optabant, vt Societas, quæ in Italia, & Gallia tam frugifera, hominum sermonibus ferebatur, & in Hispania talis esse iam cœperat; eadem in suos quoque populares, ac ciues partem aliquam tam fructuosi laboris, atque operæ deriuaret. Ea de causa prædicare laudes eius, & instituta, eamque etiam atque etiam populo notam facere, non desistebant. Qua prædicatione permoti sacerdotes alij sex, virtute, ac literis probe instructi, auidis eam animis expectabant: vt, si res famæ, atque expectationi hominum responderent, eius instituta sine dubitatione capesserent. Verum cum Toletum nemo se de Societate conferret, mittendum sibi ipsi de suo numero Ioannem quendam Rinconem qui eius de moribus, institutisque cognosceret, Complutum putarunt. Hic vt eò peruenit, congredi quam primum cum Villanoua cœpit, & vsu arctiore coniungi. Deinde ad exercendum sanctis meditationibus pectus eodem autore se contulit: qua in exercitatione eo vsque profecit, vt iam ad instituendos in eo ipso alios satis idoneus videri posset. Toletum igitur ab hac exercitatione reuersus collegis suis, quæ gesserat, videratque narrauit, tanta Societatis, & exercitationum, quas illa ad excitandam in humanis pectoribus religionem adhibere consuesset, prædicatione, ac laude; vt illi ab eo summe contenderent, ne grauaretur ea ipsa orandi præcepta, quæ à Patribus accepisset, sibi etiam pro facultate suggerere. Nec id Rincon, qui ea magna ex parte sibi descripserat, recusauit: & quoad vsu aliquo valuit, studuit eos ad exercitiorum normam, regulamque dirigere. Res latere non potuit, nec in occulto esse, quin ad aures Antistitis Toletani Ioannis Martini Silicæi peruenirent, calumnia vt solet adiecta, quod vulgo dicerent Sacerdotes illos velut ambitiosos Apostolorum æmulos, vt Spiritum sanctum deuocarent è cælo affectasse illum recessum. Quocirca visa est res digna, quæ veniret in examen: datusque in eam diligens, & clandestinus est cognitor, vnus ex administris, vt Consiliarijs Antistitis. Qui dum eorum Sacerdotum mores solerter exquirit; & à notis familiaribus de cuiusque vita accurate cognoscit, tam multa in eorum laudem, tamque præclara ab vnoquoque suis auribus audiuit; vt tum demum senserit quam contemnendi sint vulgi rumores, quamque ab hominum opinione res ipsa distaret. Itaque vt eam comperit, sic ad concilium retulit: magna & exercitiorum, & eorum, qui ea vsurpauerant sacerdotum commendatione, ac laude. Quos cum vnum in locum sex omnes Præsidens conuocasset, Is erat Iacobus Martinus Silicæus sobrinus Antistitis, collaudatis admodum exercitationibus illis, rem dixit optimam, & salutarem esse: ceterum eas communicare cum alijs, & peruulgari vetuit. Quem prudens subinde Consiliarius excipiens, si res, inquit optima, & salutaris est, supprimenda certe non est, sed diuulganda potius: atque huic ab omnibus est assensum: & tum demum in Concilio ita decretum, vt piæ illæ exercitationes, & earum vsus in potestate cuiusque relinquerentur: qui quidem vsus plurimo Toletanæ Ciuitatis bono deinceps

52 Toleti in spiritualia exercitia inquiritur, & laudantur.

Universidad de Deusto
Biblioteca

ceps vigüit. Hæc Toleti dum fiunt, Madriti Societatem complures auebant, quos Araozij publica vox excitarat: sed per angustias & rei familiaris, & tecti per paucis mos geri poterat. Agebat & de nostris augendis, retinendisque ciuitas Vallisoletana: Romanæq; vrbis exemplo eadem, quæ in ea curabantur officia, curaria nostris apud se volebat. Gandiæ autem rem Collegij vna cum Academia pij Ducis solicitudo prouexit. Quanquam autem exiguum tum quidem Collegium ipsum erat, primum tamen in Hispanijs annuæ pecuniæ idoneis subsidijs ad vitæ fructum instructum, & ornatum est. Eadem Ducis pietas Cæsaraugustanum Collegium, vti supra significatum est, agitabat: cumque ea de re cum Ignatio per literas communicasset, Ignatiusq; purum ad eum obsignatum suo chirographo folium dedit, cui pro sua Dux ipse prudentia, habita rerum, locorumque ratione, quicquid videretur inscriberet. Quæ significatio fiduciæ mire affecit animum Ducis, Ignatioque iam, & eius Societati deuinctum, multo adhuc arctiore vinculo colligauit. Inchoauit ergo sine cunctatione Collegium: nec aliud in omni Societate eo inchoatum est anno. Erat Cæsaraugustæ vir nobilis oriundus ex oppido, quod Villam Simplicem vocant, Ioannes Consaluius nomine regius Aragoniæ Conseruator, quod ad regiæ administrationem pecuniæ pertinebat officium, nunc extare negant. Is ex iusto matrimonio susceptis liberis, vxorem vbi composuit, totum se pietati, accepto etiam sacerdotio, dedidit: èq; sua domo Collegium excitauit Virginum autoritate Pontificia, in quo filiæ suæ, & aliæ nobiles, vel ad Cænobium, vel ad honorabile coniügium educarentur. Quod Collegium post annorum aliquot experimentum, cum e sententia non succederet, relato item Roma diplomate, diremit. Post hæc cognita Societate ratus id maioris fore in commune emolumenti, domicilium idem cum æde sacra ad excitandum ex ea Collegium dedicauit. Cuius possessionem, primi Cæsaraugustam ad stabilem sedem hoc anno missi, sacerdotes Franciscus Roias, & Hercules Buccerius, ille Hispanus, hic Italus iniere: sed in conducta domo habitantes tantum sacra æde vti cœperunt, eaque perparce; quod Archiepiscopus nequaquam probare nouæ accessum familiæ videbatur. Hoc fuit Cæsaraugustani Collegij primum, sed minime stabile fundamentum. Nam, vt de exitu tandem lætissimo tanto maiores Deo grates agantur, tacendum non est, duorum, quos dixi, sacerdotum, neutrum sub hoc Christi vexillo locum suum tenuisse constanter. Interim tamen multa præclara gesserunt. Quod sane non raro præsertim ea tempestate singulari euenit prouidentia, vt in multis opera Deus minus constantium, dum constantes, firmique succederent, vteretur. Ad hæc Ioanne Consaluio vita breui defuncto, liberi eius pertinacissimis dissidere litibus inter se de dissoluto, abalienatoque Collegio Virginum cœperunt, Anna, quæ restituere Virgines volebat, negante prius contubernium rite sublatum, Ludouico, & Aldunzia paternam tuentibus voluntatem. Itaque post aliquantum molestiarum pacis, rectiq; exempli causa Ignatius omni cedendum suo iure existimans, Socios etiam iussit Cæsaraugusta discere, sed permissi à Ciuitate non sunt, vt anno infra suo narrabitur. Hac æstate cum Regni Aragonensis conuentus Monzone in oppido haberetur, eodem & Dux Borgia Philippi iussu Principis euocatur: nec cælesti per id tempus contemplatione distento, quamuis per literas id tentarat, recusandi locus fuit. Quin per honorifico Tractatoris munere decoratus (sic enim appellant, qui præcipua conuentus negotia pertractant, magnæ omnino existimationis viros, spectatæque cum apud Regem fidei, tum in rebus gerendis prudentiæ) negotiorum, quas vitabat occasiones, subterfugere Dux Borgia non potuit: & tamen in earum æstu, Catalauniæ quoque se Monasterijs Virginum impertijt, curauitque, vt meliores illa mores, qui iam obsoleuerant, prima ex antiquitate repeterent: Ignatioque apud Sedem Apostolicam rogatu Principis, à quo binas super ea re literas acceperat, strenue adiuuante, restituti sunt. Araozius autem versabatur vna cum Duce, sed suo more læsa ex laboribus valetudine, Ducis cura apud quem ægrotabat, releuatus est: confirmandique sui gratia Barcinonem inde traductus. Quoniam autem id temporis de constituendo Principis œconomo Duce Borgia; qui Societatis ineundæ votum superiore anno conceperat, agebatur, Araozius ea de re Ignatium commonendum putauit, vt quid facto opus esset, secum ipse perpenderet, dispiceretque an priuato professionis ritu Ducis esset animus confirmandus, modo ratio aliqua iniri posset, qua vel ad tempus, quoad liberorum necessitati consuleret, ei liceret suas administrare, ac dispensare

53 Inchoatum Cæsaraugustæ Collegium.

54 Borgia ad Conuentum Aragonensem à Philippo principe euocatur.

55 B. Ignatius impetrat à Pontifice potestatem Borgiæ professorum vota concipiendi.

fare fortunas. Non neglexit quod prudenter suggerebatur, Ignatius: tacitoque nomine hanc illi à Pontifice potestatem & profitendi priuatim, & administrandi ad certum tempus res priuatas æque, ac publicas impetrauit. Concessit quoque Duci Pontifex, vt autoritate apostolica Disciplinarum vniuersitatem excitare Gandiæ liceret: quæ Societatis administrationi, ac potestati subesset: quæ biennio post rite inchoata est, & anno quinquagesimo à Carolo Cæsare cunctis ornata beneficijs Academiarum Salmanticensis, & Complutensis. Eamque primam omnium Societas Academiam habuit. Dedit Gandiæ nomen Societati inter alios Franciscus Saboia, qui Ducis liberis instituendis præerat. is confectis Philosophiæ, ac Theologiæ spatijs Doctoris erat honestandus insignibus, & satis ad dicendum facultatis habebat, quam augebat commendatio virtutis, & suauitas morum. Quæ cum ad famulatum Dei ornamenta contulisset, tempore non longo (nam quarto post anno decessit) sed nauiter ac fructuose in sancto opere collocauit. Dederat & nomen Balthasar Diazius consanguineus Andreæ Ouiedi; & huc Barcinone se contulerat Antonius Cordesius bonarum vterque partium, & ad Societatem factus. Sed desideratus est Petri Fabri discipulus Ambrosius Belga, qui eo ipso die, quo superiore anno magister, vitæ laboribus functus in cælum abijt. Is & suum videre magistrum, & eius defendi precibus magnopere gestiebat, haud irrito voto: quippe octo diebus ante diuino admonitu suum præsensit obitum: qui vt propius adfuit, defixis in cælum oculis, manibusque precatus est Deum ne se diutius in hoc moraretur exilio: cumque ad iter illud sacramentis se supremis armasset, relictis suæ virtutis haud exiguis exemplis, illa ipsa, qua Faber, feria apostolicis nobilitata vinculis hinc excessit. Artium curriculum ab Francisco Onofrio Gallo anno iam ante inchoatum persecutus est Emmanuel Sà, qui cum Ludouico Consaluio ex Lusitania Valentiam venerat. Septendecim annorum erat Emmanuel cum docere philosophiam cœpit, & quasdam etiam theologicas theses magna cum laude sustinuit: nec minor erat virtutis, quam scientiæ in tanta ætatis viriditate maturitas. Onofrius autem, & alter Sociorum tradere theologiam cœperunt. Horum Dux studijs propinquam Collegij vineam olearum amœnitate distinctam peropportunum leuamen attribuit: cui se præsente, vna cum liberis precatione, sacroque carmine Canonicis choroque Cantorum supplicantibus benedicti religiose voluit: primusque pallio posito, arreptoque ligone lætus aggressus est vites, quas, vt alter Isaac, sublatas in humeros filius alacer comportabat, infodere; easdemque inuocato cælestium nomine, suo ordine disponebat. Gnatus autem natu maximus, & cetera proles imitabantur piam genitoris industriam, pulchro sane spectaculo, & oculis insueto. Quiedus sæpe agebat ad populum, magnoque audiebatur hominum cœtu, motuque, nec tamen intermittebat aut Neophytis solatium orationis afferre, aut eos, qui apud se peccata deponerent, intentis auribus auscultare. Valentiæ Miro informabat homines ad orationem vsitato secessu: ex eoque numero theologiæ doctor, & Dei verbi prædicator eximius se se ad nostros adiunxerat: sed quoniam teneriore, ac molliore in suos animo videbatur, nec satis tanti beneficij vim, magnitudinemque perpendere, consultus Ignatius non dubitauit in tanta operarum penuria, vel ornatissimum virum de suo cœtu dimittere; ne male posito fundamento, aut quauis postea ventorum procella mutaret, aut miserandas ederet aliquando ruinas. Huius quoque Collegij egestati Dux Borgia mille aureis nummis subsidio venit. Inter literarum studia, quæ sane calebant, pro se quisque proximos inflammabat, apparebatque flammæ fructus opinione maior. Ioanna Cardona spectatissima fœmina magistrorum superabat expectationem, quæ nec publici valetudinarij pedores horrebat, nec ægrotantium spiritum, quibus se ministram iungebat, squalloremque vitabat: quin & plagis eorum pia dabat oscula, vt de Beato quondam Basilio commemorat Nazianzenus: Et quod maximum in Deum amoris indicium est, adeo diuina eius consuetudine, colloquioque ducebatur, vt septem, nouemque interdum horas nixa genibus hæreret immota, tanto totius corporis æstu, vt madefactum sudore solum tanquam ab imbribus digressa relinqueret. Par in proximos caritas, quæ diuino ab amore nunquam potest esse seiuncta. Cui cum virum carissimum non ita pridem inimicorum odia necassent, virilis tamen fœmina interfectorem in eius ædibus conuenire, & ipsa dextera, quæ tantum nefas in virum admiserat, dapes respuit. Quid huic non dimitteret

56 Gandiæ in Societatem adscriptus Franciscus Saboia.

57 Et Balthasar Diaz us.

58 Ambrosius Belga moritur.

59 Emmanuel Sà adolescens docet philosophiã.

60 Ad usum Collegij vineam ferit Borgia ritu humili, ac pio.

61 Res gestæ Valentiæ.

62 Ioanna Cardona ad eximiam virtutem Mironis institutione profecit.

Nazianzenus in vita.

Universidad de Deusto
Biblioteca

teret Deus, quæ talem Deo donauit iniuriam? Hoc demum fœminarum genus est, quæ sacramentorum tractatione, & quotidiano vsu proficiunt. Ea postea in eo ipso hospitio, vbi Christo in suis minimis ancillari consueuerat, magna sanctitatis opinione relicta, ad Deum abijt, tanto hinc egressa fidentius, quanto ad mortem parata prudentius. Hæc memorari hoc loco, quod in eam sanctimoniam ex Mironis disciplina profecerat, votisque & castitatis, & paupertatis emissis, etiam Societati (quantum in ipsa erat) se deuouerat.

63 Res Lusitaniæ.

In Lusitania eadem erat apud nostros conseruandi animos alacritas, & industria. Strada sitienter audiebatur in Curia, & in eadem regium puerum Rodericius instituebat optatissimo progressu. Is ad Ignatium sex è sodalibus misit, missurus etiam plures, si requireret: adeo se multi perspectis vitæ rationibus offerebant. Caruallus quidam adolescens, cui Pater vxorem obtrudebat inuito, cum Societatem postulanti Conimbricæ, non fieret satis, silentio ad Simonem contendit; sed priusquam è paternis sedibus euolaret, vt consilium patri significaret; hoc illi ex Euangelio scriptum reliquit; si quis non reliquerit Patrem, aut Matrem, aut fratres, aut sorores, aut vxorem non potest meus esse discipulus. Cumque ei magis sapere paupertatis humilitas, quam diuitiarum iactantia cœpisset; in itinere commutauit cum mendico vestitum; nec puduit in Curia, vbi Simon erat, apparere pannosum. Ea re gratiam videlicet apud Deum, & homines inijt. Exceptus quippe à Simone benigne, literas ab eo Conimbricam abstulit, quibus iubebatur inter nostros sine mora conscribi. Postea à Pædagogo, qui eius reditum obsidebat, in itinere comprehensus, de sententia dimoueri nullis persuasionibus potuit. Nam quod ex Euangelio discedens parenti reliquerat, id in pectore assidue versans multo maluit in disciplina Societatis esse Christi discipulus, quam in matrimonij iugo seruus esse mulieris. Martino Sanctacrucio Rectori post eius ad Vrbem discessum, suffectus est Ludouicus Consaluius Valentia reuocatus, cuius magnopere laudabantur, & spiritus incrementa, & huius instituti notitia. Ad hunc Simon literas dedit, vt è Collegio Conimbricensi deligeret quatuor, quos ad Aethiopas magni Congi, Lusitani Regis postulatione dimitteret. Cum enim Congi Rex, & ex nobilitate complures, doctorum destituti præsidio ad Ethnicos mores, & patria vitia relaberentur, multique nondum sacro abluti baptismate sacerdotum operam desiderarent, non committendum pro sua pietate putauit Ioannes Lusitaniæ Rex, vt vbi quondam fuerat suæ gentis industria nec cælestibus sine prodigijs vera inducta, ac propagata religio (vt id ipsum infra nos fusius) ibi eam iam syluescentem, ac quotidie degenerantem, absque nouis operis, & noua cultura desereret. Ergo ad huius nuntij vocem Sociorum omnium erecta sunt studia, & eam sibi omnes expeditionem multis cum lacrymis flagitarunt. Lecti sunt Georgius Vazius, Christophorus Riberus, Iacobus Diazius sacerdotes omnes, & Iacobus Soueralius non dum sacerdos, alto ceteris mœrore prostratis, quibus sors tam optata non obtigit. Quanquam alijs multis sua peregrinatio non defuit. Antonius quidem Gomius, Consaluusq; Vazius vicinis oppidis, vrbibusque percursis à monasterio S. Felicis ad Vrbem vsque Portus (ea est autem regni pars inclita inter Dorium & Minium amnes) Euangelium longe, lateque disseminarunt. Bis terue in die vel in campestri planitie sequentem à tergo turbam diuinis sermonibus incendebant: pernoctabant gratis communibus in hospitijs; & tenui victu emendicato reficiebant ex laboribus corpus, & vires: quodque oratione docebant, corroborabant exemplo, contemnendis munusculis, & pecunia, negligendis vitæ commodis, & blanditijs. Nihil enim æquè mouet hominum pectora, vt gratuita in animas caritas, & exquisita in Euangelij præconibus paupertas. Itaque capiebant operæ fructum inducta vbique pietate in hominum mores, & sacramentorum celebritate, quæ ad eam diem iacuerant, renouata. Nullus ferme erat dies, quo non ambo ad quinquagenos audirent confitentes, Vianaque in oppido interrumpenda quies nocturna erat ad commentanda, quæ per diem ad populum dicenda essent, ne pœnitentis multitudinis studia, cursumque tardarent. Pulchre & illud in vrbe Portus à Consaluo gestum, qui vt taurorum ab spectaculis multitudinem auocaret, matutina concione ad pomeridianam dictionem tùm, cum agitandæ feræ erant, vniuersos inuitat: testatus se tum demum intellecturum, qui nam seculi, qui nam Domini serui forent; cum qui Theatrum, qui Templum peterent, obseruaret; nec mutaturum se dicendi consilium, quamuis à

64 Caruallus in vocatione constantia.

65 Conimbricæ Rector Ludouicus Consaluius.

66 Lecti ad missionem Congana Georgius Vazius Christophorus Riberius Iacobus Diazius Iacobus Soueralius.

67 Antonij Gomij, & Consalui Vazij egregia opera peregre.

uis à corona relictus, vetulam duntaxat audientem haberet. Hoc ardore curiosæ multitudinis studium, & cupiditatem repressit, & ab diro spectaculo ad audienda Dei verba conuertit. Vt enim se quisque Dei famulum, non mundi, Satanæque mancipium declararet, dicendi tempus sedulus anteuertit: Itaque à prandio ingens ædem multitudo compleuit: vt cuius erat oculis noxium pabulum præparatum, eius iam auribus salutares epulæ præberentur. Ciuis erat hac in vrbe Henricus Gouea, qui olim à Francisco Strada solenni meditatione exercitus, tanta est à Deo luce perfusus, vt vel in illo suo vitæ genere, quoad eius fieri posset, Apostolicos imitari labores, & vitam vellet. & quo posset Deo & proximis vacare liberius, domesticis negotijs fidelem famulum præficit, domumque suam domum facit orationis, distributis ita diurnis spatijs, atque temporibus, vt sua orando Deo, sua perscrutando pectori diei pars dicaretur. Familia eius paucis diebus in religiosorum est versa Cœnobium: vt non mireris tres eius liberos in Societatem se recepisse, cum vel ipsi famuli, seruique vbi vbi essent, nihil nisi de Deo agere, ac loqui possent. Donum in eo erat orandi præclarum, & excellens quædam de diuinis rebus sermocinandi facultas, quæ magnum in animis ciendis habebat ictum: nimirum Ignatij, Xauerijque fortitus spiritum videbatur. Nam spiritus ille Patrum pectora peruadebat: & materiam inter externos nactus idoneam, longè latèque serpebat; vt mirum videri non debeat si Patrum hortamenta salutis, & peccatorum sequeretur perfrequens expiatio, & certa morum, vitæque conuersio. Denique noster Henricus lucrandis Christo animis se totum dabat, & quos lucratus erat, studiose fouendis. Hos in vsurpandis crebro mysterijs firmabat ad constantiam, illos orandi præceptis, quos ad ea capienda ingenium, ac natura genuerat, imbuebat. Neque vnius ciuitatis, oppidique bono contentus industriam, ac solicitudinem suam ad villas, & loca finitima deriuabat: vt quæ iam aliam se autore instituerant viuendi rationem cùm in sententia confirmaret, tum ad meliora proueheret. Hac tanta animorum procuratione, atque solertia Ignatium Azebedium Christi postea Martyrem Deo peperit, quem cum audisset rerum humanarum satietate teneri (eius quippe cor iam tetigerat Deus,) viginti ferme millia passuum conuenit hominem, eumque incensum sermonibus suis tandem perpulit, vt Conimbricam ad exercendum spiritum se colligeret, vnde omnis eius salus, &, vt suo reddetur loco, sanctitas non vulgaris. Georgius Morera & Sylueſter Alfonsius in Oppido Guardiæ, Bellæsperæ, ac circumiectis magno successu elaborarunt. Sustulit Morera Guardiensis populi partim Episcopum, partim Decanum sectantis graue diſſidium, publicasque alias criminum causas. tanta autem dexteritate, atque constantia, ne verberum quidem comminatione lentior factus, honoratum sacerdotem ab inueterato abstraxit flagitio, vt is tandem virtutis degustare dulcedinem incipiens, immensasque Patri gratias agens, adhortaretur eum, parem vt in alijs quoque peccato implicitis explicandis retineret viam agendi. Neminem enim fore, quem non è sententia flecteret, quando ipsum toties, tamque grauiter ab alijs frustra concussum, potuisset euertere. Nec minus vtilis Emanuelis Nobregæ per pagos proximos error fuit. Sacerdotes nefarijs cum scortis, veluti iustis cum vxoribus magna omnium offensione coniunctos, ad sanctimoniam, atque pudorem populo admirante traduxit. Animasque, nudis interdum pedibus, atque mendicus, & sui corpusculi prorsus negligens, quæritabat. Minitabatur vbique promptas iras diuinæ iustitiæ, populosque ad sua castiganda peccata terrore incusso flectebat. Longum esset persequi, quos ad concordiam Nobrega reduxit, vel crebris cum iniurijs, ac probris, in Christi gratiam exceptis. Quodam in oppido ex itinere, fameque fessus conscendit recta suggestum: sed quia non satis erat ad dicendum solutus, & expeditus, dilapsa tum quidem concio est: ceterum Parocho persuasit, vt ad pomeridianam dictionem populum inuitaret. Fecit ille quod rogabatur, sed tamen cum stomacho, populoque significauit inuitus, Licere ei, si collibitum esset, balbum illum Clericum (sic enim describebat in risu Nobregam) audire dicentem: futurum tamen, vt non multum inde referret ad suas animas commodi. Adfuit nihilominus populus inuitatus, & contra opinionem Parochi adeo balbi verbis exarsit, vt de eo retinendo, vel regio nutu interposito, cogitaret. Fructus quo magis insperatus, eò gratior, vberiorque. Ibi fœmina, quam iam inde à prima ætate Satanas exercebat, post exposita apud Nobregam humili confessione peccata prorsus liberata est, seu ad declarandam vim

68 Henrici Gouex virtus eximia.

69 Ignatius Azebedius Societati adiungitur.

70 Missio frugifera Morerx, & Sylueſtri Alfonsi.

71 Missio Emmanuelis Nobregæ, & præclarus euentus.

Universidad de Deusto
Biblioteca

vim tam salutaris mysterij, seu ad vindicandum à derisoribus hæsitantem lingua Dei præconem. Olisippone audita de more vox est Stradæ in frequentissimo conuentu, nec minore sane prouentu. Intendebatur hominum ardor, cùm eorum qui sacra mysteria celebrabant, tùm eorum qui pie in sua corpora sæuiebant. Erat enim id temporis apud Patres hoc in more positum, vt sexta quaque feria pijs hominibus (vnde conflata Sodalitas) in æde concluſis, primis se intendentibus tenebris, copia fieret verberandi sui. Verberatio hæc psalmo quinquagesimo finiebatur, & antequam veniretur ad verbera, vnus aliquis ex Patribus sermonem ad horam de acerbissimis Christi Domini cruciatibus, & flagellis habebat. Strada tamen ad horæ quadrantem dicendi terminis coarctatis, verberantium etiam conuentum vno cum fructu mirifice auxit. Conimbricæ se se aggregauere non pauci: nec in alimenta recepti numeri regia liberalitas deerat, vel aduersante per suos satellites communi hominum hoste. Postridie idus Aprilis ædificari cœpta noui moles Collegij simplici, sanctaque cæremonia. Horam precationi communiter omnes in templo dedere, deque sanctissimo IESV nomine sacerdotes fecere sacrum: tum ad aperienda fundamenta vniuersi concurrunt. Pie alacriterque laborantibus examen apum exiſtit, quod cum aliquandiu circumuolitasset sonoro discursu, procul e conspectu euolans bonæ spei plenos omnes reliquit, ex memoria editæ olim S. Ambrosio infanti significationis. Nouo igitur capto impetu lectos aliquot lapides in Sanctissimo IESV nomine, cui ædificatio tota dedicabatur; tum Pauli Tertij Romani Pontificis, & B. Ignatij, & Regum Lusitanorum, ad extremum eximios tres in Sanctæ Paupertatis, Castitatis, & Obedientiæ, quibus debent Religiosorum tecta fundari, Simon post precationem solennem rite iecit, nullo alio maiore apparatu, quam suæ, & sociorum insignis pietatis, & dulcium lacrymarum. Placuit etiam ad memoriam agendarum Deo gratiarum, & sanctorum demerenda patrocinia, quorum dies agebatur natalis, Tiburtij, Valeriani & Maximi nomina tribus imponere socijs Antonio Quadrio, Christophoro Mendio, & Georgio Serrano: quorum post aliquod tempus primo, postremoque ad nomina sua reuersis, vni Mendio ad finem vsque Valeriani permansit. Ignatij quoque Societatis Parentis statuit Simon ei nomen imponere, qui primus post cœptum ædificij opus in eo Collegio nomen Societati dedisset. Euenitque vt subinde reciperetur adolescens ex oppido Gouea Vascus Martinius, cui beata forte obtigit non vocabulum modo, sed & præstantes B. Patris participare virtutes. Hic enim Ignatius ille Martinius est sanctitate percelebris, cuius præclaras laudes suus annus exponet. Crescebat moles inchoati Collegij manibus quoque & opera famulorum Dei, quos spectandos seculo generis claritudo, seu dicendi facultas, siue alia decora faciebant: vt virtutis quodammodo manibus virtuti domus extrueretur. Crescebat ardor suæ priuatim cuique spiritualis domus ædificandæ. Crescebat & regius fauor, liquido vt appareat cetera eis insuper adijci, quibus antiquissima cura sit Regni diuini. Serio quippe res agebatur, & precationis studium, sitisque colloquendi cum Deo in ijs Patribus ardens erat. Nullus tum precationi modus, nulli termini à legibus constituti, nisi forte, quos præscriberet orandi dulcedo: vt etiam extra precandi tempora, vel aliud agentes, nec sentientes orārent. Nulla eorum colloquia nisi de Deo, nec aliud nisi Deum illorum congressus, consuetudoq; redolebat. Cuius odore qui propius accederent, excitati, ne ipsi quidem audebant alios coram ijs inferre sermones. Quippe eorum duntaxat vultibus contemplandis in eam de ipsis opinionem veniebant, vt tanquam Deo plenos, & supra fastigium hominum collocatos reuererentur, ac colerent. Quid crucis mortificationem memorem? quid varias, multiplicesque sui deprimendi, ac demittendi vias? Ioannem Aragonium cerneres pueros inter orbos vijs publicis cantitare. Franciscum Veiram Conimbrica profectum, pannosum & scrutis obuolutum, nulla oris, animique mutatione Olisipponem intrare, suoque vultu, coloreque in cœtus hominum se se inferere, versarique cum ijs, quibus ante notissimus erat, & quos suæ disciplinæ habebat addictos; perinde ac si splendido quodam, nitidoque cultu fulgeret. Alios autem plebeio, laceroque indutos amictu cistam gestantes in manibus obsonatorem domesticum sequi. Quosdam vero cum in publicum prodeundum esset, ad vestiariam celeri cursu tendentes, contemptissimum quodq; vestis genus omni conquisitione delectum arripere. In ijs Nobrega, foras animarum causa mittendus, perquisitis sibi cum socio breuioribus quibusdam lacernis, quæ genu vix

72 Communis verberatio sexta quaque feria.

73 Cœptum ædificari Collegium Conimbricense.

74 Ardor pietatis in Conimbricensi Collegio.

75 Varia mortificationum genera.

vix tangerent; pallijsque, ac galeris omni vetustate contritis, tam lætus, tamque alacer pedestre illud ingressus est iter, ac si ad agendum lætitiæ diem, & iucundas quasdam epulas vocaretur. Hos ardores ponderosa, plenaque sapientiæ de studio perfectionis epistola B. Pater ab vrbe laudauit, erudijtque: docens quam ad excelsum vitæ genus vocati essent, quot haberent præsidia: Quam timenda remissio, quam nimia quoque contentio obsequij gubernaculo temperanda. Qua in re, dum scientia expolirentur, & ad animas deinde iuuandas instruerentur, elaborare præsertim deberent: quaque via interim proximorum commodis inseruire. Quibus literis Collegium illud, vti profecit semper, ita hodieque merito gloriatur. Interim in India Henricus Henricius, quem superiore anno aduectum narrauimus ex Lusitania, iussus in oram Piscariam proficisci Tutucurinum, & Punicale aliaque minora oppida sibi credita decem dierum interuallo percurrit. Sed Punicali velut aliorum in vmbilico diutius, quam in ceteris residebat. Inde suam cuique opem pro comperta necessitate mittebat, & per vnum aliquem ex Indigenis ab se edoctum, institutumque ceteros locos instituendos, erudiendosque curabat. Fructus respondebat industriæ. Præerant alijs alij de Societate locis, vbi religionis elementa tradebant, & omnem excolebant ætatem. Alliciebantur ad Christum æthnici, & ad id plurimum ponderis Prætorum in primis habebat fauor. Desudabant in eo tractu præter Henricum, Alfonsus Cyprianus, Franciscus Henricius, & alij duo; quorum omnium moderator, ac caput erat Antonius Criminalis. Nam Beiram recessisse cum alijs in Molucas, haud ita post dicemus. Vsus catechismi sane multiplex: binæ quotidie ad pueros lingua vernacula; singulæ ad fœminas sabbato; singulæque die Domini scholæ habebantur ad viros. Ora claudebantur Idolis, & relegata superstitione, quotidie magis efflorescebat Christi religio. Repugnabant videlicet æthnici, & Saraceni frendebant: nec deerat à falsis fratribus frequens etiam tolerantiæ materia; sed occaluerat Operarum Domini iam virtus in rebus turbidis, asperisque vt nec insultantem improbitatem, atque perfidiam, nec quæuis aspera, Dei causa formidarent. Ingens in ijs regionibus morum labes, nulla penè scintilla rationis; minor incolarum ad legem Christi propensio, minus etiam erecta ad res diuinas ingenia; tametsi ad humanas, & ea, quæ corpus tangunt, acuta satis. Paupertas inter eos summa, pudenda nuditas. Itaque versabatur in lubrico virtus; nec ad eos cuiquam tutus erat accessus, nisi vera, ac solida virtute munito. Ad eliciendos è vastissima illa regione fructus aliquos, opportunissimum videbatur teneris puerorum annis vnà cum literis virtutem tradere, quorum postea inter suos se se explicaret, ac propagaret industria; quique indigenarum sermone percepto in ediscenda Christi lege fidem non desiderarent interpretum, qui vertendo multa peruertunt. Idem erat, vt dicebamus, Lancillotti iudicium, qui robustiorem non probabat ætatem, in qua adeo vitijs excœcata mens erat, & Satanæ fraudibus irretita, vt ad christianam erudiri pietatem longo, & operoso labore vix posset. Lusitanorum in India vires, opesque perpetuo quodam adminiculo sustentabantur æternæ mentis, ad Euangelicum, opinor, lumen in eas partes inferendum. Et anno quidem antecedente vrbe Dio à Barbaris occupata, expugnataque propemodum arce, magnum res Christiana discrimen adierat. sed opportune (vt solet) diuina vis adfuit, quæ tormentis bellicis in Lusitanum obuersis, ne ignem conciperent, vim ademit: quo concepto Lusitanorum haud dubie plerosque concerperent: nec enim globorum declinare vim poterant, & fugæ omnis itinera crebris erant infesta missilibus. Affirmabant etiam in summa turri principis ædis conspectam esse præstanti forma mulierem, quæ contrariam cœcaret aciem, orbaretque luminibus. Credita est Dei mater Lusitanis venisse subsidio, cuius ope pulsus sit hostis, & ipsa ciuitas vindicata. Iam Xauerius, quem in insulis Mauricis supra reliquimus, Christianorum lustratis pagis ad confirmandos Molucensium animos Ternatem redijt. Hic tres circiter obduxit menses dispertitis ita muneribus, vt diebus festis man e ad Lusitanos, vesperi ad Neophytos verba faceret: vtrisque autem confitentibus promiscue operam daret: seorsimque ad Lusitanorum coniuges quarta quaque, & sexta feria de symboli capitibus, de præceptis Decalogi, de pœnitentiæ, Eucharistiæque bono dissereret. Regem Aerium, qui eius videbatur lætari congressu, frequenter inuisit: ostendebat il-

76 Res Indiæ.

77 Henricus Henricius oram piscariam iubet excolere.

78 Indiæ mores depraua.

79 Fauet Deus mirabiliter Lusitanis in India.

80 B. Xauerij res in Molucis.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Je quidem spem aliquam suscipiendæ religionis, & eundem aiebat à Saracenis atque Christianis coli Deum, futurumque vt in eandem aliquando religionem vtrique coirent: verum quominus eam susciperet, impediebat effrenata libido, & immoderata vitæ licentia. Nec ab eo Xauerius expressit aliud, nisi vt polliceretur, è liberorum multitudine quos habebat, vnum se daturum ad fontem, qui postea Mauricis imperaret. Ceteros quoque Saracenos non admodum in sua secta pertinaces Xauerius reperit, vtpote suæ disciplinæ planè rudes, ac sine Magistris. Aethnicos vero minus & hic abhorrentes à Christo, quam ab impurissimo Mahomete. Quo circa vtrorumque sperabatur in expedito conuersio, simul ac in Moluco Societas domicilium constitueret. Vnus ipse paucis mensibus Oppidanorum animos sic excoluit, vt populum prorsus alium, atque inuenerat, in suo discessu reliquerit. Multos Christi militiæ adscripserat, & in ijs duas Regis sorores. Cui rei plurimo fuit adiumento sanctitatis opinio cœlestibus testata signis, atque prodigijs: Quo maiore Ternatinorum mœstitia, & vberioribus fletibus Indiam versus Amboinios ex itinere reuisurus, abscessit. In Amboini portu Lusitanorum onerarias offendit quatuor, quarum vt nautis, vectoribusque consuleret, & eadem simul opera cunctis incolis, modicam sibi in ipso litore è stramentis casam, quoad in Indiam renauigandi facultas esset, extruxit; eodemque opere iuxta Sacellum; vbi accedentibus sacramenta præberet. Inde Christianorum repetendis pagis consignauit infantes; rudes, & imperitos erudijt. Vigesimo autem quam appulerat die ad vitandam amicorum, Neophytorumque in digressu comploratione, instructum repente nauigium de media nocte conscendit. Verum deprehensus, ac proditus ita cœpit animo tangi, totisque tentari præcordijs (ingens quippe turbæ, quæ se in portum effuderat, fletus, & clamor eruperat,) vt miseratione quadam subuenire inciperet, ne maius aliquod incommodum eorum animis, si digrederetur, accideret, maiorem tamen Dei gloriam sperans in sententia perstitit: & pie pios consolatus est gemitus, hortatus insuper, vt exercitationem disciplinæ Christianæ nullam diem intermitterent: Neophyti autem breuem Symboli explicationem ab se traditam studiosè recolerent, memoriæque mandarent. Nec defuit sacerdos amicus, qui pro sua pietate id operis, muneriſque susciperet, vt eorum institutioni quotidianæ binas horas impertiret, & semel in hebdomada ad Lusitanas fœminas de capitibus Symboli, deque saluberrimis confessionis, communionisque mysterijs pro facultate differeret. Tandem à caris in Christo filijs pius Pater auulsus secunda nauigatione Malacam venit: cum tamen Regium nauigium, quò conscendere inuitatus abnuerat, animo (vt postea cognitum est) præsagiente futura, in vastas Syrtes inciderit. Commodum è Societate iam tres, cum eò Xauerius appulit, appulerant, Ioannes Beira, & Nunnus Riberius Sacerdotes, Nicolausque Nunnius adhuc ordinum sacrorum expers, quos, vt ante ostendi, per literas Xauerius euocauerat. Hos cum bimestri amplius spatio iucundissime apud se habuisset, postea de rebus Molucensibus accurate præmonitos dimisit in Molucum. Sed Beira ad insulas Mauricas cum socio Nicolao, Riberius in Amboinum solus diuertit. Vbi quadrimestri statione Lusitanæ classis, sexcentos circiter ad Christi cultum adduxit, & Christianorum peragrandis locis catechismum passim tradidit; nefaria simulacra confregit, populis, quos alta nox premebat inscitiæ, Euangelij lucem prætulit; & recedente Classe, Lusitanos quosdam, qui se socios tam sancti laboris obtulerant, ad augendum Christianorum numerum excitauit. Xauerius vero dum nauigationis Indicæ tempus aduentat, quatuor Malacæ menses in suis se curis, muneribusque continuit: & ad excutiendas è Neophytorum pectoribus inanium Deorum fabulas, Euangelicam eis de Christi aduentu inculcabat historiam; institutoque suo mortuorum animas, quas crucians purgaret ignis, vt etiam eos, quos mortifera peccati fraus vrgeret, sub primas quotidie tenebras adiuuandos piorum precatione curabat. Ad eam rem ciuitas Malacensis certum constituit hominem, qui læua laternam, dextra tintinnabulum tota vrbe circumferens nocturno strepitu, & inflexo ad commiserationem vocis sono, cùm sui cunctos admoneret officij, tùm iræ cælestis improbis terrorem incuteret. Is postea mos ab vrbe Malaca in omnem Indiam, vltimiq; Orientis vrbes longe lateque profectus, etiam num viget ingenti mortuorum, viuorumq; compen-

81 Reuisit Amboinios, à quibus ægerrime dimittitur.

82 Reperit Malacæ Ioannem Beiram, Nunnum Riberium Nicolaum Nunnium quos in Molucum mittit.

83 Præclara gerit, instituitque Malacæ.

compendio. Sequitur res admiranda quam per Xauerium diuina Maiestas, & ad illustrandam Christiani nominis gloriam, & ad declarandam suam in Christianos prouidentiam, tutelamque patrauit. Appulerat intempestæ noctis silentio Malacam valida Regis Aceni classis è Somatra insula, quæ est è Regione Malacæ. Hic dispertitis inter se muneribus Barbari ex improuiso partim inuadunt arcem, partim Lusitanorum in portu naues incendunt. Illi à præsidiarijs militibus forti animo repelluntur. At hi Lusitanos Nautas nec opinantes opprimunt; nobilibusque nauigijs ignem injiciunt. Qua capta præda, atque illata pernicie Christiano, Lusitanoque nomini insultantes, exultantesque discedunt: nec eo contenti, piscatores quosdam Christianos factos, amputatis naribus, auribusque, extremisque calcaneis, ad Malacensem præfectum Simonem Mellum cum exaratis eorum cruore literis mittunt, contumelioseque lacessentes ad pugnam. Mouit omnes miserabilis suorum species, quos adeo barbara crudelitas deformauerat. Præfectus autem perlectis in conuentu militum literis, & illatam non tam Lusitanæ genti, quam Christo, Christianoque nomini reputans contumeliam, de Xauerij consilio constituit, classe aliqua raptim instructa abeuntem hostem fortiter insequi: & victoriam pie pugnantibus pollicebatur à Deo in Dei causa Xauerius. Verum nauigiorum obstabat inopia, tot hostili iam flamma crematis; septem autem duntaxat relictis, tempestate quassatis, quæ ad rem bellicam vsui esse, nisi refecta, non possent. Ergo in ea hæsitatione Xauerius, quoniam & diuinæ Maiestatis honos, & Lusitani Regis agebatur existimatio, comparandæ classis onus, parteſque suscepit: ad militesque conuersus, Deus, inquit, nobiscum stat, cuius ego vobis nomine iam ante denuncio, ne quemquam à tam pio bello, quò ille ipse haud dubie nos vocat, vllus auocet metus. Ego memet vobis socium periculorum omnium, ac comitem offero, vt Christi, ac Regis persequamur iniurias. Ea vox militum accendit animos. Nemoque fuit quin se se in id bellum, haud dubia spe victoriæ, cum Xauerio pariter offerret. Porro ducum, militumque consensu præfectus Simon Xauerio ipsi cuncta permisit. Is cum armamentarium videret inane, septem Nauarchos de nobilibus, ac locupletibus aduocauit; eosque blanda oratione perpulit, vt pro sui Regis, & Christiani nominis maiestate lacera illa, quæ dixi, nauigia, singuli singula suo labore, atque impensa reficerent testatus eos in eam rem sumptum centuplicato fœnore recepturos. Ita quatriduo stetit in portu classis pro loci opportunitate rebus omnibus ornatissima. Præficitur Franciscus Sà, Simonis affinis cum Lusitanis militibus centum, & octoginta. Hos Xauerius, quoniam sequi pro voto non licuit (non enim Præfectus vrbis populo reclamante, permiserat) pro concione solatus bono animo esse iussit, prosecuturum se prorsus animo, precibusque, quos corpore non liceret. Deinde monuit, vt pro Christo Domino crucis in patibulo pro eorum salute necato, mortem sibi quoque contemnendam putarent: Eiusque pendentis specie sibi ante oculos collocata bellum, præliumque capesserent: affuturum illum haud dubie pugnantibus, & opem poscentibus allaturum. His præceptis instructos rite confitentes excipit, & Eucharistiæ sacramento confirmat. Sic armatos pergere in hostem iubet ad exploratam, certamque victoriam. Cuncti diuino impulsi spiritu sacramento se obligant, & Dei spondent ante conspectum, vltro se pro Christo mortem, si res ferat, appetituros. Ea cohors honoris causa, & ad tenendum, quod Deo teste professa erat, Iesu Christi cohors à Xauerio vocitata est. Verum in ipso portu egregie ornatum, instructumque nauigium seu Satanæ odio, seu Gubernatorum incuria, inspectante ciuitate deprimitur, ingenti rerum omnium damno, præter quam militum, nauticorumque. Visum tùm vulgo indicium, quasi diuinitus editum futuri periculi, ne plena aleæ susciperetur expeditio. Fremere spectantes Ciues, & verbis carpere, nunc classis, nunc vrbis Præsides, temerarij certaminis autores. Simon quanta sibi tempestas impenderet inuidiæ, secum ipse perpendens, Xauerium properè accersit. Is tùm in ægrotorum æde sacris operabatur, quibus tranquille peractis, priusquam nuncius verbum esset effatus. Abi, inquit, ac Præfecto renuntia me mox affuturum, & bono animo esse iube, quod extremis temporibus, & cum deplorata sunt omnia, tùm suis Deus adesse soleat. Deinde subsecutus ipse, plena consternationis, atque tumultus offendit omnia. Et ad Simonem læto ore, animoque fidenti, Quid est, inquit,

84 Multæ Xauerij prædictiones, & mira per eum parta victoria.

85

Universidad de Deusto
Biblioteca

Simon quod res tantula frangit animos? omnipotens est, cuius nos in fidem, tutelamque proiecimus. Dein singulos milites, Ducesque corroborans ad tam honestum, ac salutare bellum iterum acuit. Præfectus quanquam Xauerij cœptis impense fauebat; tamen ne quid inconsulto videretur aggredi, primarijs ciuibus ad consilium vocatis, diligentem eius rei deliberationem habuit. Dictis sententijs ciues ad vnum omnes temerariam censuerunt expeditionem illam: contrà milites, tentandam belli fortunam, satiusque esse honesta morte defungi, quam datam semel Christo fidem fallere. Id adeo in omnium animis fixum fuit, vt nouo protinus sacramento, nouo iure iurando se se vniuersi deuinxerint, ingenti ceteris admiratione suspensis, quos nullus attingebat instantis periculi metus. Xauerius collaudata militum fide inculcare spem Dei cœpit, apud quem non esset vlla distantia, vtrum in paucis, an in pluribus adiuuaret: pro vna amissa biremi, duas ante noctem accessuras. Euasit quod cecinit. Non dum se condiderat Sol, cum gemina biremis Iacobi Suarij, qui recto cursu, ne portorium solueret, nauigabat, Malacam propter apparuit. Ea Xauerij precibus ad vrbem appulsa,
86 Classem auxit, & belli Socium se Suarius obtulit. Adeo stare cum Lusitanis Deus, Xauerio supplice, videbatur. Ergo alacres cuncti milites non plus ducenti triginta, nauigijs octo grandioribus Acenorum classem insecuturi discedunt. Eam cum multos dies intra Cambilæ promontorium frustra quæsissent, & re infecta iam Malacam peterent, non multum inde prouecti de occultis Acenorum insidijs apud amnem Perlensem ex piscatore cognoscunt. Audierat quippe hostis, Lusitanas illac naues Malacam transituras. Exultare igitur ad eum nuntium lætitijs omnibus Præfectus classis: gaudiumque suum assumpto iucunditatis ornatu, lautius milite, socijsque tractandis, & bombardarum omnium disploſione testari, tantum iam conceperat in præcordijs, Deo corroborante fiduciæ, euidens exorati Numinis, victoriæque instantis indicium. Barbari bellicis excitati tormentis, vt ex captis ab exploratoribus scaphis cognitum est, direxerant in pugnam naues, concitatoque impetu ferebantur ad prædam. Præfectus vero Sà Promontorij opportunitatem secutus, quod Perlensis amnis imminet ripæ, eius in recessu vbi leniſſimus fluit, classem ocius ad prælium instruit. Mox accenso milite reuocandis in mentem Xauerij monitis, & sacramento IESV Christo bis dicto, in hostem ducit. Defluebant ex aduerso, secundo tamen amne in pugnam barbari dissono tympanorum concentu, horrendoque vlulatu. Præibat eorum Prætoria, quaternis turcicis cincta triremibus; sequebantur biremes senæ ordinibus distinctæ nouem innumeris fistulis, ac bombardis instructæ. Lusitanus, vt primum barbarorum agmen promontorij flexus aperuit, repente tribus cum nauibus occurrit hosti, ceteris, vt aciem direxerat, subsequi iussis. Barbarus furore præceps, dum bombardas ante tempus in hostem incendit, irrito ictu globos omnes in vndas excutit. At Lusitanus, pro quo Dominus dimicabat, præ grandi globo grandiore intorto bombarda, Acenorum Prætoriam tam certò librauit ictu, vt eam funditus in alto demerserit (profundo quippe alueo Perlensis est amnis, & torrens, rapidusque fertur, vt nusquam toto cursu vadum aperiat) Ergo hic depressa librato globo Prætoria, dum turcicæ triremes omissa pugna cursum inhibent, Duci, Proceribusque opem laturæ natantibus; victoria Lusitanis primo impetu se sponte obtulit. Biremes namque sex insequentes à tergo, in turcicas triremes, quæ ex obliquo naufragis excipiendis occurrerant, incursantes; & posteriores incussæ prioribus, proræque puppibus, se se inuicem implicabant, & collidebant, vt iam secum ipsa, non cum aduersa pugnare classis videretur hostilis. Sane accidit quasi miraculum à Deo, qui vt olim paucis militi-
87 bus Hebræorum immittebat pauorem in hostium castris, & ea conturbabat, ac
Iudic.c.7.& 1. Reg.14. permiscebat, vt cuiusque gladius verteretur in proximos, & mutua se cœde truncarent: sic in hac pugna, paucorum terrore militum, classem hostium turbauit ingentem, & inter se se commisit atque permiscuit, vt sibi ipsa exitium esset, & extrema pernicies. Namque impeditam ad pugnam, & sibimet cohærentem vno tempore Lusitanus aggressus ter effusa tormentorum procella, nouem inter se conferta nauigia momento demersit, & alia complura ingenti barbarorum strage labefactauit, ac fregit. Remiges, militesque superstites pauore cœci, & natatu petentes effugium, rapidum defluerunt in amnem: cuius repentinis hausti vorticibus nusquam amplius apparuerunt.

runt. Nemo prorsus euasit, ne nuntius quidem tantæ cladis. Et, vt ex captiuis postea rescitum est, quatuor barbarorum millia, in quibus Turcæ, Ianizarique complures, & primarij ex Aceni Regis Aula non pauci perierunt. Tam insigni nobilique victoria Lusitani, Immortali Deo, vt par erat magnopere gratulati classem vniuersam, præter decem illa, quæ depressa diximus in aqua nauigia, in suam potestatem redegerunt, diuitem sane prædam, sine sanguine, sine labore. vt tum planissimum fieret, non partam humanis viribus: sed donatam à Deo fuisse victoriam. Aucti sunt spolijs cuiusq; generis pene innumeris; bombardis ferme trecentis, nauigijs quinque & viginti, inutilibus concrematis. Perlensis præterea Rex Acenorum metu, rapinisque leuatus, & amissa præda ferro recepta, Lusitano Regi pro accepto beneficio stipendiarium, & amicum vltro se fecit. Hic Xauerianæ vaticinationis terminus fuit, hic saluberrimi consilij, & intentissimæ precationis exitus: hæc fiduciæ merces in Deum, hoc præmium, quæ nullis trepidantium, aut desperantium vocibus minui, nullis obtundi falsis rumoribus potuit. Cum enim Malacæ interim à Saracenis accolis rumor esset temere dissipatus, Lusitanos in pugna cecidisse, & lamentis, ac gemitu, fœmineoque vlulatu tecta reboarent, Xauerius eadem semper fronte, eodemque vultu fausta vbique, ac prospera promittebat: timidos, & prouidentiæ cælestis immemores increpabat: abiectos & pene desperatos erigebat ad spem, & ad obtinendam in instituta prece fiduciam. Quin eo ipso die, & ipsa hora, qua congredi inter se se classes aduersæ cœperunt, cum ad populum verba faceret, ad Christi simulacrum in Cruce pendentis extemplo conuersus primum pugnæ conflictum describere per ambages instituit, & ardentibus oculis, multoque fletu rorantibus exclamare, o IESV, Deus cordis mei, quæso te per passionem, & mortem tuam, ne deseras quos pretioso sanguine redemisti. Hæc & alia, quæ Dei spiritus suggerebat, effatus, reclinauit paulisper caput ad pulpiti marginem, quasi quadam corporis iactatione deficiens, eoque mox tanquam ex quiete, ac cessatione sublato, læto ore, ac renidenti extemplo proclamat. Nunc demum Malacenses mœrorem ponite, nunc iucunditati vos date: modo à Lusitanis fusus, & prostratus est hostis, haud amplius tribus desideratis è nostris mox spolijs onusti reuehentur cum captis nauibus, nobilique præda. Certo die, (diem autem ipsum reditus designabat) hic reduces aderunt. Gratias ergo Deo, qui magna fecit in populo suo, & victoriam dedit nobis Dominus omnipotens. Recitemus semel orationem Dominicam, & Angelicam salutationem: Easdemq; pro paucis illis, qui de nostro numero ceciderunt, iterum repetamus. Habita prædictioni fides est, ingenti concionis admurmuratione, & pie ab omnibus actæ grates. Ipsa oris repentina mutatio, & perspecta viri sanctitas nullum dubitandi relinquebat locum. Eadem die matresfamilias separatim in alio templo pro concione solatus, non modo victoriam, victoriæque diem, sed ipsum quoque affuturi nuntij diem, quem de suorum essent accepturi salute, prædixit. Triduo interposito, eo ipso, quo prædixerat, die nuntius affuit: Nuntiumque ingenti cum præda victores, incredibili Malacensium gaudio subsecuti sunt. Ij victrici classi obuiam omnes ad litus effusi, pauerunt oculos tam inusitato triumphi spectaculo: cum quinque & viginti barbarorum capta nauigia ab octo duntaxat Lusitanis nauibus agerentur. Vt autem cœptum est victoriæ tempus in communi gratulatione disquiri, repertum est diem ipsum, & totius victoriæ seriem cum prædictione Xauerij mirifice conueniſſe: cum tamen locus, vbi pugnatum erat, passuum millia ferme ducenta Malaca distaret. Extremo fere anno prius quam in Indiam renauigaret, noua spes Xauerio se se obtulit in vltimas etiam terras inferendi nominis Christi. Angerus erat ex Iaponia quidam Cangoximæ honesto loco natus, quem cum conscientiæ peccatorum stimularent, nec respirare sinerent, ad suos se se Bon- 90
zios (qui apud Iapones velut religiosi numerantur) adiunxit. Verum cum ex eorum Angerus Iapo. cum Xauerio congreditur, vnde B. Patri consilium Iaponicæ expeditionis.
clausstris, consuetudineque nihil opis ad sananda mentis vulnera reperiret, statuit apud exteros quærere, quod inuenire domi circumspectis omnibus nunquam potuit. Cumque de religionis Christianæ mysterijs, deque rebus à Xauerio gestis multa ex Lusitanis institoribus cognouisset, studio elatus visendi hominis, vberiusque rei cognoscendæ Christianæ, non dubitauit, eius requirendi gratia vasto, atque ignoto se se mari committere. Itaque notis cum Lusitanis itineris ducibus Malacam soluens post varios errores, atque discrimina, Xauerium, qui e Molucis Indiam repetens Malacæ substiterat, summa

Universidad de Deusto
Biblioteca

sua cum voluptate conuenit; nec minore certe Xauerij: qui vt mira quædam de Iaponibus audierat, tum demum in spem venit viam sibi in eas Insulas per hominem Iaponem aperturum iri. Scisciatus ex eo varia, & multa Lusitano sermone, cuius haud erat ignarus Angerus, ex ipsis responsis, ac percunctationibus minime vulgaris indolis specimen cepit: hominemque pedetentim est orsus Christianis expolire præceptis, scrupulosque, ac solicitudines animi, quibus dies, & noctes exedebatur, eximere; denique semina tranquillæ vitæ, & veræ pacis inserere: vt iam suæ peregrinationis fructum sibi capere videretur Angerus. Et erat ille quidem ætate grandior, verumtamen tanto studio explicationi catechesis intererat, vt capita subinde symboli, quæ in codicem sua sponte retulerat, in conuentu populi memoriter recitaret. Cum rogaretur an Christi legem susceperi Iapones essent, si quis eam ad illos deferret: respondit, eos varijs ante percunctationibus exploraturos, quid religionis afferret; maxime vero vtrum dictis facta, & doctrinæ vita congrueret. Quod si & oratione eorum quæstionibus consentanea, & vitæ probitate eorum experimentis fieret satis, non dubitabat quin, & suæ Prouinciæ Rex, & de Proceribus etiam multi, & quisquis denique iudicio aliquo esset, Christi legem arriperent. Et vero negabant Lusitani mercatores maiore apud Ethnicos vllos; quam apud Iapones fructu collocari posse operam. Quibus Xauerius cognitis, incredibili continuo incitatus est studio Iapones adeundi, nullis aut maritimis tempestatibus, periculisque deterritus, aut Sinensium pyratarum latrocinijs, & excursionibus, quibus iter illud infestum erat, exanimatus. Ergo mensibus ferme quatuor Malacæ consumptis, vt primum idonea fuit in Indiam traijciendi tempestas, Angerum cum Lusitanis amicis Goam, Commorinenses ipse Neophytos ex itinere reuisurus, via breuiore præmisit. Malacensi autem ciuitati socios duos efflagitanti sui muneris, laborisque vicarios, eos se missurum recepit. Interimque ne Malacenses inter Neophytos cathechismi studia languerent, munus id externo sacerdoti Vincentio Viegæ egregie probo, nauoque concredidit. Mox ipse Cocinum versus nauigaturus extremo anno conscendit: quò nisi proximo ineunte, non appulit.

HI-

HISTORIAE SOCIETATIS IESV.

Liber Octauus.

1548
1

Exercitia spiritualia B. Ignatij Apostolica autoritate confirmantur.

DVO de quinquagesimo eiusdem seculi anno res Societatis eundem tenebant in Vrbe cursum. Ignatius præter ceteras de more curas, condendis constitutionibus, ac legibus diuturna commentatione, atque obseruatione, maxime vero precationis assiduitate vacabat. Interim, quod inter prima votorum habebat, postulatu Francisci Borgiæ Gandiæ Ducis ex Romano Pontifice est consequutus, vt exercitiorum libellum autoritas Apostolica comprobaret. Destinatis censoribus viris grauissimis Ioanni Aluaro de Toleto Cardinali Burgensi ordinis Prædicatorum, Philippo Archinto Pontificis in Vrbe Vicario, atque Aegidio Foscarario sacri Palatij Magistro ex eodem sanctissimo & sapientissimo Prædicatorum cœtu, dupliciter ex Hispanico idiomate latine liber conuersus, inspiciendus est traditus: qui vtrumque exemplar, ne vocula quidem mutata maxime commendarunt. Tum comprobatio, & commendatio ampliſſima Apostolicæ Sedis accessit, in hæc verba.

PAVLVS PAPA III.

Ad perpetuam rei memoriam.

PAstoralis officij cura, in vniuersum Christi gregem nobis commissa, & diuinæ gloriæ ac laudis amor facit, vt ea quæ salutem animarum, & spiritualem earum profectum iuuant, amplectentes, vota eorum, qui aliquid, quod fouere, & nutrire pietatem in Christi fidelibus valeat, à nobis exposcunt, ad exauditionis gratiam admittamus. Cum ergo (sicut dilectus filius, nobilis vir, Franciscus de Borgia, Dux Gandiæ, nobis nuper exponi fecit) dilectus filius Ignatius de Loyola, Præpositus Generalis Societatis IESV, per nos in alma Vrbe nostra erectæ, & per nos autoritate Apostolica confirmatæ, quædam documenta, siue exercitia spiritualia, ex sacris Scripturis, & vitæ spiritualis experimentis elicita, composuerit, & in ordinem, ad piè mouendos fidelium animos, aptissimum redegerit, illaque Christi fidelibus, ad spiritualem consolationem, & profectum magnopere vtilia, & salubria esse, non solum fama, ex plurimis locis allata, prædictus Franciscus Dux didicerit; sed etiam experimento manifesto, cum Barcinone, tum Valentiæ, tum Gandiæ, id compertum habuerit. Quare idem Franciscus Dux nobis humiliter supplicari fecit, vt documenta, & spiritualia exercitia prædicta, quò latius eorum fructus pateat, & plures Christi fideles maiori cum deuotione ad vtendum illis, inuitentur, examinari facere: &, si approbatione, & laude digna inueniremus, approbare, & laudare, aliasque in præmissis opportunè prouidere de benignitate Apostolica, dignaremur. Nos igitur, qui documenta & exercitia huiusmodi examinari fecimus, & quæ testimonio, ac relatione, dilecti filij nostri, Ioannis Tituli S. Clementis, presbyteri Cardinalis Burgensis Episcopi, ac hæreticæ prauitatis Inquisitoris, & venerabilis fratris nostri Philippi Saluciarum Episcopi, ac dictæ Vrbis nostræ in spiritualibus Vicarij generalis, nec non dilecti filij Aegidij Foscararij, nostri sacri Palatij magistri, nobis desuper facta, pietate, ac sanctitate plena, & ad ædificationem, & spiritualem profectum

fidelium

Universidad de Deusto
Biblioteca

fidelium valde vtilia, & salubria esse, & fore comperimus: debitum etiam respectum ad fructus vberes, quos Ignatius, & ab ipso instituta Societas præfata, in Ecclesia Dei vbiq; gentium producere non cessant, & ad maximum adiumentum, quod ad id prædicta exercitia attulerunt, non immerito habentes huiusmodi supplicationibus inclinati, documenta, & exercitia prædicta, ac omnia & singula in eis contenta, autoritate prædicta, tenore præsentium, ex certa scientia nostra, approbamus, collaudamus, ac præsentis scripti patrocinio, communimus: hortantes plurimum in Domino, omnes & singulos, vtriusque sexus, Christi fideles vbilibet constitutos, vt tam pijs documentis, & exercitijs vti, & illis instrui deuote velint. Necnon concedentes, vt huiusmodi documenta, & spiritualia exercitia imprimi, à quocunque bibliopola per prædictum Ignatium eligendo, libere & licite valeant. Ita tamen, vt post primam editionem, sine consensu eiusdem Ignatij, vel successorum eius, nec ab hoc, nec ab alio omnino, sub excommunicationis, & quinquaginta ducatorum pijs operibus applicandorum, pœna, imprimi possint. Ac mandantes nihilominus vniuersis, &c. Datum Romæ apud sanctum Marcum, sub annulo Piscatoris, die vltimo Iulij. M. D. L VIII. Pontificatus nostri anno quartodecimo.

Blo. El. Fulginensis.

2 Versio exercitiorum ab Andrea Frusio edita typis mandatur: qui primus liber ex Societate impressus.

Secundum hanc Pontificis autoritatem cum esset libellus typis mandandus, ea versio, quam ediderat Andreas Frusius, non tam verba verbis vt altera, sed fideliter sententiam reddens, visui aptior, ac prælo dignior visa est. Isque primus faustissimo sane initio Societatis impressus est liber. Amplificabat præterea familiam suam Ignatius socijs modo recentibus adscribendis, modo mittendis velut alias in vrbes, regionesque colonijs. Inter adscriptos accessit ex Hispanis Michael Ochioa Nauarrus cùm ætate, tùm probitate florens: cui vel non sentienti curationum Deus gratiam, donumque contulerat. Aestuabat quotidianis febribus, qui hæc memoriæ prodidit, Ioannes Polancus. cuius curam aliquam cum Michael gereret, eique in sermone, vt fit, iniecisset, se Barcinone, alibiq; morbos interdum aliquos certis adhibitis precationibus depulisse; percunctari ex eo Polancus cœpit, quo tandem verborum genere, quaue mente inter curandum vti soleret, & vbi spem poneret reddendæ salutis; cumque in verbis nihil non sanctum, ac pium; in mente nihil non rectum, ac simplex animaduerteret: quippe & à Deo Michael optabat, sperabatque salutem, & curationem omnem referebat ad Deum, sensit vir prudens candidum iuuenem gratia sanitatum à Deo fuisse donatum. Placuitque in se ipso, (Ignatio tamen ante consulto) collati muneris periculum facere. Nec abnuit Ignatius, cum ne ipse quidem aut in curandi ratione, aut in curante quicquam agnosceret vitij. Prudenter tamen Polancus fecit, ne eo ipso die, quo remittebat febris, quæque porrigebatur inter horas fere decem & octo, Michaelis operam adhiberet; sed postridie illum, tum, cum ardentissima, & grauior solito recurrebat, acciret; quo die testatur ipse quandam se in præcordijs sensisse fiduciam recuperandæ salutis, quæ plerunque solet esse impetrati à Deo muneris, & gratiæ subsequentis indicium. Mox igitur ad Michaëlem, vtere, inquit, in me beneficio isto, quo te Deus ad aliorum vtilitatem gratis, & liberaliter instruxit; salutem enim per te prorsus mihi reddendam spero. Ille vero iussus suo more, & sua ex fide facere, cum sacra quædam verba exarasset in scheda recitata ante augustissimum Eucharistiæ Sacramentum ter Dominica prece, & Angelica salutatione, schedulam ipsam ex ægrotantis ceruice suspendit. Qua admota sensit æger è vestigio veluti quandam à capite ad calcem totius corporis refrigerationem. Tum demum magno suo bono Polancus gratuiti in fratre muneris vim persensit. Sed ne superstitionis vlla prorsus relinqueretur suspicio, vt conceptis in posterum verbis, vsitatisque suis ritibus abstineret, verum benedictione potius aliqua, imponendisue super ægros manibus vteretur, admonuit. Itaque hoc ipso anno Tybure, & postea etiam in Hispania persæpe complures ægros sola manus impositione sanauit.

3 Adscribitur in Societatem Michael Ochioa, gratia curationum præditus.

4 Curatur ab eo Io. Polancus.

5 Exordium Tyburtini Collegij pacata per Ignatium Ciuitate oppido S. Angeli.

Sociorum autem quasi coloniæ in Italia constitutæ sunt duæ: altera Tybure haud ab Vrbe procul; Messanæ altera in Sicilia. Ac Tybur quidem per occasionem pacandæ ciuitatis, quæ ab Oppido finitimo S. Angeli efferatis animis diffidebat, Ignatius ipse se contulit. Vbi cum & Tyburtinæ ciuitatis magistratus, & Margaritam Austriacam

Octauij

Octauij, Parmensis Ducis coniugem (cuius finitimum erat Oppidum) conuenisset, singulari arte curauit, vt Barptholomæi Cardinalis à Cueua arbitrio controuersiæ causa permitteretur: tantumque sua perfecit industria, vt armis tandem, quæ mutuus irarum furor in cædes manifestas acuerat, populus vterque proiectis, mutuam rediret in gratiam, extinctisque funditus dissensionum seminibus pax constantissima sanciretur. Exceperat Ignatium hospitio cum comite sacerdote, qui Tybure conciones habuerat, Ludouicus Mendoza, Societatis amicus. Is eam nactus opportunitatem sacram Deiparæ ædem, quam extra muros sub ipsas villæ Mæcenatis magnificas ruinas, & insanas substructiones habebat cum domo, & hortis sanè quam amœnis, obtulit nostris, quam etsi postea, vt animarum vsibus parum accommodam nostri deseruere; ibi tamen primum Tyburtinæ sedis duxere primordia die ipso natali Deiparæ, cum ipse Ignatius ineundæ possessioni, & celebritati exornandæ cum aliquot Patribus interesset. Messanæ autem, & Proregis Vegæ rogatu, & ciuitatis pietate constitutum est Collegium. Et hoc anno primum Collegia, quæ docendi prouinciam susciperent, in his Italiæ partibus cœpta sunt. Nam in India Goæ, & in Hispania Gandiæ, scholas publice à nostris expositas, supra demonstrauimus. Prius autem, quam ab Vrbe dimitterentur, qui ad Mamertinum destinabantur Collegium conuocatis domesticis omnibus diligenter eis B. Pater consilium suum, quasque haberet diuini obsequij rationes, quantum speraret eius regni, ac totius Ecclesiæ emolumentum, quamobrem existimabat Ioannis Vegæ Proregis, ac Iacobi à Corduba Syndici, ac Mamertinorum etiam ciuium postulatis obsequendum exposuit. Vt vero idoneus posset haberi delectus, subiecit, vt singuli postquam triduo rem Domino commendassent, scripto ad hæc capita, quæ item scripto sunt tradita, responderent. Primum quidem an æquo, paratoque quisque animo esset, seu mitteretur ad Siculos, seu retineretur in Vrbe, id gratius habiturus, quod Præposito visum fuerit: cuius se gubernationi, tanquam Vicario Dei subiecit. Proximum autem, an qui eò destinaretur, eadem æquitate animi perrecturus esset siue ad ingenij, ac literarum munera, siue ad manus, & operæ ministeria: ita vt & docti in labore manuum, & qui nil didicissent, docere, quantum in ipsis esset, parati essent. Ad hæc si studiorum causa mitterentur, num parati essent vel scholares quauis in disciplina, quocunque sub præceptore versari; vel magistri doctrinam quamlibet tradere. Denique an præter obedientiam in his, quæ dicta sunt, exequendis, id insuper essent habituri præstantius, aptiusque diuinæ gloriæ, quod eis esset à suo moderatore præscriptum, flectendis suis omnino sensibus, atque iudicijs aduersus mentem, sensumque Præpositi. Hisce percunctationibus aliqua ex parte seculi iudicio stultis, sed in Euangelicæ schola Philosophiæ altissima sapientia plenis alumnorum suorum mentem prudens magister ad eximij decus obsequij veterum Patrum exemplo formabat. Ac plane memorabilis fuit euentus. Dicta die ad vnum omnes sex circiter, ac triginta numero, quotquot erant domi, etiam coquus, suas tradidere syngraphas: in quibus cum absoluta sui abdicatione iudicij, ac voluntate promptissima, ad omnia se itinera, quocunque, quamuis ad Indos mitterentur, ad omnia munera, ac ministeria, quæcunque iniungerentur, paratos, & alacres offerebant. Et sane quoniam earum quædam autographa nactus sum iucundum fore posteris arbitror, ex vna Canisij formula specimen omnium degustare. Habita mecum, inquit, qualicunque deliberatione, super ijs, quæ Reuerendus in Christo Pater meus, & Præpositus Magister Ignatius breui proposuit, primum adiuuante Domino in vtramuis partem æque per omnia moueri me sentio siue domi hic manere perpetuo iusserit, siue in Siciliam, Indiam, aut quouis aliò transmiserit. Tum si in Siciliam abeundum sit, simpliciter mihi gratissimum fore profiteor quale quale iniungatur obeundum illic officium, ministeriumue, etiam Coqui, Hortulani, Ostiarij, auditoris, & in quauis disciplina, licet mihi ignota, professoris. Atque ab hoc ipso die, qui est quintus Februarij sancte vouco sine omni respectu me curaturum nihil in posterum, quod quidem ad habitationis, missionis, similisque commoditatis meæ modum vllum facere posse vnquam videbitur, relicta semel, ac semper eiuscemodi cura, omnique solicitudine Patri meo in Christo Reuerendo Præposito. Cui sane tam quoad animi, quam corporis gubernationem, & intellectum ipsum, & voluntatem meam per omnia plene subijcio, humiliter offero, fidenterque commendo in Iesu Christo Domino nostro Anno octauo super millesimum

6 Aedes S. Mariæ à passu Societatu traditur.

7 Constitutum Messanæ Collegium.

8 Quo modo B. P. per occasionē Siculæ expeditionis Domesticorum obedientiam explorarit.

9 Singulare specimen obedientiæ Canisij.

Universidad de Deusto
Biblioteca

10 Duodecim ex diuersis nationibus in Siciliam destinantur.

mum quadragesimum. Iætus hoc animorum ardore B. Pater, Deoq; gratias de eo plurimas agens, è nationibus varijs decem, quos mitteret, designauit. In his Hieronymum Natalem Hispanum, Andream Frusium Gallum, Petrum Canisium Germanum, eosdemque sacerdotes: interque nondum initiatos, Benedictum Palmium Italum; cum alij, si non vniuersa natione, prouincijs certe differrent. Qua ex tanta varietate gentium cælestis eius caritas, qui fecit vtraque vnum, non modo consensionem maximam, sed etiam germanitatem conflabat amabilissimam. Quorum aliquos Ignatius coram prius periclitatos in ratione docendi, postea vna cum ceteris ad Pontificem Paulum deducendos curauit. Apud quem latinam orationem piam admodum, & ad rem accommodatam Canisius habuit. Cui Pontifex magna paternæ indulgentiæ significatione respondens, Pergratum, inquit, fuit nobis videre vos filij carissimi. Amamus enim Societatem vestram ex animo, vt qui cognitam habemus virtutem eius, & recte facta: & quantum, quibuscunque adhuc in terris versata est, spiritualem fructum fecerit. Vos quoque, quod fore confidimus, eodem tenore pergite. Curate, vt qui ad istam profectionem præcipue lecti estis, fungamini diligenter officio vestro: cunctis recta præbete exempla, & existimationem de vobis conceptam augete. Neque solum regnum, ad quod tenditis, sed etiam Ecclesiam vniuersam vitæ vestræ probitate, atque orationibus adiuuate. Videtis quam mala, quamque difficilia tempora sint, quot animæ in errorem inducantur, & pereant. Itaque nominatim vobis commendamus, vt cunctis viribus contra impia Lutheranorum zizania insistatis, aduersus quæ omni nos vigilantia intenti Concilium generale coëgimus, vrgemusque, ac volumus teneri, ac perfici; sperantes, quæ in eo tractari cœpta sunt, optatum ad exitum Deo iuuante perductum iri. Adiuuate igitur Filij & vos Ecclesiam sanctam Christi. Nos vero pro nostro munere, ac singulari clementia erga vos, nunquam protegere vos, & Societatem vestram, ac fouere desistemus. Hæc cum dixisset ad Siculam missionem reuersus, inter alia quantas haberet Messana commoditates ad ponenda prima in eo Regno Societatis fundamenta, multis ostendit. Illi benedictione accepta, deque more pedi pie osculo dato, quibusdam etiam Cardinalium & Margarita Austriaca salutatis (quæ modesta officia non parum in rem Societatis publicam valuere) postridie Neapolim versus in Siciliam traiecturi discedunt. Messanam paschales inter ferias ingressi, maximum ibi populi concursum cum Domenecco præstolantis offendunt. Ingens omnium gratulatio, consalutatioq; ac dulcis complexatio facta est. Quanquam autem Societati ciuitas vnà cum æde sancti Nicolai domum sine cunctatione parauerat: tamen quoniam multa erant non modo ad Templi decus, & habitationis vsum, verum etiam ad commoditatem, & elegantiam concinnanda Gymnasij, ædes sibi Societas ipsa ad menses aliquot mercede conduxit; expositoque repente Gymnasio, varijs expolire doctrinis, & quidem pluribus quam postulauerat ciuitas, frequentissimam iuuentutem instituit. Natalis qui ceteris præerat, tres Grammaticæ tradendæ præfecit: & Parisiensis Academiæ in docendo morem pedetentim induxit. Præerat primæ classi Benedictus Palmius. Alteri Annibal Codretus. Tertiæ Ioannes Baptista Brixianus. Canisius tradebat artem dicendi, Dialecticam Isidorus, Græcas literas Frusius, Natalis Hebræas. Quanquam hic, Hebræa quoque schola Frusio breui relicta, Theologiam ipse mane tradere, deque officio Christiano pomeridianas explicare quæstiones, vel Collegij administratione distentus instituit. Nec tamen festis quiescebat diebus, quibus in æde maxima, maximoque conuentu nec sine Vega Prorege Diui Pauli explanabat epistolas. Iam obrepserat autumnus, cum instauranda studia rursus erant. Cumque ad eam disciplinam auditor vndique conuolaret, prælectionum promulgatus est Index, non Siciliæ modo, verum etiam toto Calabriæ Regno, ipso prius implorato Prorege, ne Catanenses Academici repugnarent: nam & ex Calabria centum amplius expectabantur auditores. Quibus tam faustis excitata principijs, non modo de Collegio, verum etiam de vniuersitate instituenda cogitare ciuitas cœpit: idque à Pontifice Paulo toto illo applaudente Concilio, quod Signaturam nominant, impetrauit. Itaque & Collegij nostri Rector idem erat, & vniuersæ futurus Academiæ: ex eodemque Collegio Cancellarius eligendus, qui dignissimum quemq; ad decretos doctrinæ gradus eueheret, & partis industriæ decoraret insignibus. Verumtamen graues subinde coortæ difficultates fecere, ne officiosæ ciuitatis consilium pares princi-

11 Discessuri Summum Pontificem adeunt.

12 Verba ad eos Pontificis.

13 Quæ, & à quibus in Collegio Mamertino tradi cœpta.

14 Decernitur Vniuersitas excitanda Messanæ, & Societati tradenda.

principis exitus sortiretur. Interim illa nullis parcebat impensis, vt assignatas Collegio ædes opportunos in vsus concinnaret: in eamque rem præter aureos annuos quingentos incredibili Ciuium consensione ante decretos, duo millia circiter & quingentos impendit. Licuit igitur nostris Septembri exeunte migrare suas in ædes, scholasq; conditis legibus aperire. Proximo vero ineunte mense docendi initium, luculento orationum, ac præfationum apparatu, oratoribus Canisio, & Palmio, multoque in publicum proposito carmine triplici è varietate linguarum Hebrææ, Græcæ, & Latinæ celebratum est. Res habuit plurimum gratulationis, ac laudis, & cohonestante persona Proregis, & nobilitatis gestiente corona. Sed quo magis Societatis studia ciuium respondebant expectationi, eò ciues ipsi negotium Vniuersitatis vrgebant, cuius conficiendi gratia literas ad Ignatium dedere cum literis quoque Proregis. Extra Gymnasium porrò feruebant ceteræ pro animarum salute functiones. Templo ornatiore iam reddito non Architecti opera modo, verum etiam sacrorum varietate Cinerum à Prætoris coniuge Eleonora, & Elisabetha filia, Domeneccus ad populum Prætoris ante conspectum; in Gynæceis Stephanus Baroelus plena spiritu verba fundebant. Atque illius insuper misericordia stipem cum Socio publice quæritantis plurima vinctorum turba ære alieno obnoxia, solutis ante nexibus peccatorum, è diuturnis tenebris est educta, Proregis adiuuante, imo etiam stimulante pietate. Quam & communis imitata ciuitas est, & priuati complures; eiusdemque liberalitate, orphanorum sedibus extruendis congesta vis æris. Itaque crescebat in dies fructus, & se se quotidianæ messis fœcunditas profundebat, vt operarum quoque numerus fuerit, qui eam demeteret, augendus. In Gymnasio præter crebrum sacramentorum vsum Christiana lex explicari, cùm publice in æde Collegij singulas inter hebdomadas, tùm in vnaquaque classe priuatim instituta est; ingenti scilicet parentum, & Reipublicæ gaudio, nec bono minore. Habebat & Italicas conciones Canisius: habebat & suas Palmius, qui iam tum naturam ad dicendum admirabilem præseferebat. Quibus concionibus adeo læta messis exuberabat, vt ne auctus quidem operarum numerus ei demetendæ par esset. Tam secundis Sociorum rumoribus excitatæ eiusdem insulæ ciuitates, & oppida cœperunt & ipsa Societatem ardenter expetere; & pro Collegio supplicare Proregi. Multa præterea toto Siciliæ Regno & admonente Prorege, & Societate adiuuante magno cùm animarum, tùm Reipublicæ commodo gesta sunt. Collegia fœminarum adhibitis orationis exercitijs ad pietatem incensa: multisque locis, Agrigenti, Panormique præsertim earum fluxi mores coerciti. Pluribus item Cœnobijs sacrarum mulierum, publicisque custodijs; tùm ære large tributo, tum Dei verbo subuentum. Complures è Gymnasio Mamertino studium Societatis incenderat; sed prudentissime Natalis fecit, vt & lectissimo cuique propositis ad orandum communibus locis, exquisitum haberet in communicanda Societate delectum, & ad eam ineundam nemo verbo consiliove excitaretur à nostris non quod adhortari ad vitam perfectam in loco minus liceat: sed quod lubricum negotium existimaret: vt, qui probe nosset celsissimum Religionis statum, non puerorum ludum esse sed eorum, qui tota inductione animi, sublata in humeros cruce Christum sequi, & se ipsos omni ex parte abnegare constituunt. Quò cum aspirari nisi Patre trahente non possit, quis non videat quantas sit editura ruinas, si tantum consilijs res nitatur humanis? Itaque satius existimabat homo prudens, si quorum decretum est animis opem ferre, ijs non tam persuaderetur claustrum religiosæ vitæ, quam sacramentorum crebra, & accurata tractatio: vt, si qui postea vocarentur à Deo, vocem eius pararent animo, & aure puriore perciperent. Quæ item prouisio tanto erat Societati necessaria magis, quanto illius vsus est cum iuuentute frequentior.

15 Scholarum repetitio Sapienti cum apparatu.

16 Res Messanæ & in reliqua Sicilia ex vsu pietatis gestæ.

17 Prudentia Natalis in admittendis in Societatem adolescentibus.

Linquamus Siciliam, & inspiciamus Hetruriam, cuius in vrbem Senas se contulit Lainius, vbi præter cetera ad frequentissimam multitudinem maxima in æde suo more dixit sub anni primordia: nec modo festis ad populum, verum etiam profestis diebus ad Monachas. Postea Florentiam, vt fidem suam liberaret, ad Quadragesimæ conciones reuertit. Orsus à Septuagesima in Templo maximo, celeberrimo de more conuentu. Audiebant illum sæpe octo, nouemque hominum millia, & fructus numero respondebat. Quo die concio de Magdalenæ lacrymis haberi solet, eo die cum ex more peruetusto meretriculæ conuenissent, earum circiter octo ad vocem Lainij resipuerunt. Canonici alijque

18 Lainius Senis, tum Florentiæ euangelizat.

Universidad de Deusto
Biblioteca

alijque ciues expetitum sæpe Collegium rursus quærere, nec in eius alimenta de bonis suis, si opus foret, abnuere. Nec interim ingrati fuere Otelli sermones, quos & in Sanctæ Felicitatis æde quotidie, & sæpe in alijs ædibus habuit, nouo etiam ex recenti sacerdotio ardore succensus: qui & ipso in templo principe vicarius Lainij auditus est. Ducis enim coniux ad inchoandum Pisis Collegium suam studiosè operam offerebat, eoque Lainium repente euocauit, quem & ad prædicandum Dei verbum, & ad res animi componendas adhibitum, Florentiam deinde remisit. Hic ille impositò suis concionibus fine sane fructuosis, discessum parabat Venetias, vt cum illa Republica de Patauini Prioratus possessione, cuius causa grauis in nos surrexerat aduersarius, vt iam exponam, tuenda, atque vsurpanda transigeret. Quanto autem & Ciuium, & Ducis desiderio Florentia discesserit consequi oratione vix queam. Ac Dux quidem locum, & sumptus ad Pisanam Societatis habitationem vltro pollicitus; postea Lainio discedente, nec Ignatio rem vrgente, mentem illam remisit. Lainius autem Iaio sibi adiuncto cum Venetias peruenisset, in magna negotij desperatione Priorem S. Trinitatis offendit. Patauium profecti die beato Marco sacro publice in possessionem rei diuinæ, quando in humanæ non poterant, veniunt. Regressique Venetias, dum componendæ rei tempus aduenit, Euangelio, ceterisque suis rite functionibus toti vacant. Verum rei compositione longe detrusa Ferrariam se Iaius retulit, & Lainio socius subsecutus est Salmeron, qui Bononiæ etiam tum Concilij causa se tenebat. Aduersabatur autem Societatis causæ, & egregiæ pietati Prioris eius germanus frater, Eques ille quidem honestissimus, sed qui adiecto ad Prioratum oculo, quem iam diu spe deuorauerat, & designauerat filio, totis pugnabat viribus, ne eo alieni potirentur. Ac sane præstans autoritate Senator, & in ea Republica vir grauissimus magnum exhibebat Lainio, ac Salmeroni negotium. Qui cum in Senatum, vbi præsens aderat Eques ipse, suam causam defensuri venissent, parum fauentes aures, & animos externorum hominum paupertas inuenit. Verum vbi silentium consecutum est, sermonem Lainius orsus adeo sapienter, modestèque de re tota disseruit, vt ad extremum cum peroraſſet, Senatorum omnium consurrectio facta sit consalutantium perhonorifice Oratorem, cuius suspexerant in tanta eruditione modestiam. Cuius etiam disputationem ab eodem postea de Senatorum sententia scripto mandatam, in pleno Rogatorum conuentu (vt appellant) recitari placuit. Adeo in omnium animos æque vehementer, ac suauiter disputatio illa penetrarat inter cetera dum recensetur quam nouæ huius Societatis opera Deus vti voluerit, alijs per Italiam sparsis, alijs in Germaniam missis, alijs in Belgium, & in Galliam, alijs in Hispaniam, ac præcipue ad Lusitanos, alijs demum ad Indos magno cum religionis Christianæ incremento, videri tamen adiecit singulari Dei cura ex omnibus terris missos ad Venetorum ditionem. Nam primos Ordinis autores, vbi confectis studiorum spatijs Lutetia recessere, conuenisse Venetias: ibi in Nosocomio incurabilium, & Sanctorum Ioannis, & Pauli pauperibus cum approbatione ciuium ministrasse: ibidem ex ijs septem, cum vniuersi numero non nisi decem essent, sacerdotio initiatos: in eiusdem Reipublicæ clarissimæ Oppidis, vrbisque eos posuisse publicarum concionum, exhortationumque rudimenta. Deinde ipsam Rempublicam à Summo Pontifice per Oratorem suum Antonium Venerium clarissimum virum aliquot sacerdotes ex eadem Societate postulasse: cumque præ paucitate non nisi vnus mitti potuisset, eius operam Deo iuuante, in verbi diuini, sacramentorumque ministerio Venetijs, Patauij, Brixiæ, Bassani probatam: aliosque sub hæc eodem è numero, item Brixiæ, & Vicetiæ, & Taruisij, & Veronæ secunda fama, & Ciuitatum gratulatione versatos. Ipsorum quoque scholarium sextum iam annum, & studia, & mores & operam Patauij in omnium esse conspectu. Denique his excipiendis, qui se se inopes Christi causa fecere, excoluntque ad animarum subsidia, fieri opus pietatis in quo cuncta pietatis opera (breui singula declarabat) contineantur, tum quæ ad corpora, tum quæ ad animas pertineant. Hæc, aliaque cum probarentur, res tamen adhuc erat ad conficiendum difficilis & genere ipso causæ, & quia præpotens aduersarius. Quocirca Lainius, cum transigendi negotij nullum exitum reperiret, Ignatium per literas monet, quo res sit loci, & ad placandum cæleste numen semel sacris operetur, hortatur: Fecit, quod rogabatur Ignatius, & Lainium postea de sacrificio Natali die Beatæ semper Virginis rite facto certiorem facit, & bono animo esse iubet, spe iniecta

19 Abit Venetias.

20 Negotium Patauini Collegij prospere conficitur, successu à B. Ignatio diuinitus impetrato.

minime

minime dubia felicis euentus. Nec sane alium, ac prædixerat, exitum habuit. Octauis eiusdem Virginis ferijs habito Rogatorum concilio, cunctorum fere suffragijs adiudicatur Societati possessio. Ingens admirationis stupor homines illius Reipublicæ vsu prudentes, ac peritos inuasit, quod nullo exemplo, nullo more aduersus patritium, & illius generis Equitem in conuentu Senatorum centum & quadraginta quinque (tot enim interfuere dando suffragio) vbi tam multos Senatorius Eques, & amicos, & propinquos habebat, tantum humiles, externique homines potuissent. Duo quippe ex Senatu illo duntaxat, qui suffragarentur Equiti, sunt inuenti; cum tamen ille suis antea denuntiasset amicis, quemcunque sors dedisset euentum, eum se acceptum eorum fidei, gratiæue laturum. Sed nimirum antiquior eis veritas, quam amicitia, vel propinquitas fuit. Ac ne quid hominum gratiæ, studijsque tribueretur, sed omnia Dei clementiæ referrentur accepta, quo die decreta nostris est à Senatu possessio, abfuerunt Senatores illi, qui præ ceteris Societati fauebant: commemoratque Ribadineira, qui tùm cum Lainio præsens aderat, idemque ipse Lainius ad Ignatium scribit Vincentium Riccium præpositum illius Senatus arcanis, cum causa hæc agitaretur, ita nostros compellare solitum, Nullum mihi vobiscum Patres aut amicitiæ, aut officij ius, nulla necessitudo intercedit. Verumtamen hanc mihi Deus, vt sentio, mentem dat. Pietatique & æquitati causæ consilium est omnia posthabere. Ad hæc vertit Deus in Societatis commodum, quod aduersarij in eius moliebantur incommodum. Qui cum de Patauini Collegij socijs improbos sparsissent vulgo sermones, vt eos in inuidiam, & suspicionem adducerent: Senatus in eorum iussit mores, atque doctrinam clam diligenter inquiri, consilio prope diuino. Nam quibus id muneris mandatum est, ac nominatim Ludouicus Donatus Capitaneus, vt vocant, ac Vicepotestas, nostris inscijs, de eorum vita, moribusque tanta ad Senatum scripsere cum laude, vt non modo omnis sit absterſa suspicio, verum etiam & eorum, quæ penè latebat probitas declarata, & in gerendis rebus singulariſſimæ mentis candor. Id videlicet Senatum impulit, vt rem pro Societate decerneret, eique possessionem, quam quærebat, adijceret. Re transacta perlatæ sunt Venetias Pontificis literæ, & in Senatu publice recitatæ. Eæ Senatorum de confecto negotio lætitiam auxere. Qui suam insuper operam Societati ad maiora, cum vsus poscеret, spoponderunt. Sane ex eo tempore complures illam è Senatoribus complexi sunt: eorumq; beneuolentiam, ac studia Lainij non intermissus dicendi labor aluit. Is cetera inter officia festo die sacras pro concione literas explanabat, & priuatis congressibus omni hominum generi consulebat. Nec minus & ad placandos auersarios, & ad confirmandam in bonorum animis Societatis opinionem prudens Ignatij liberalitas valuit, cum annuam aureorum quadrigentorum ex accepto Prioratu pensionem sponte sua Nepoti Prioris obtulit. Quanquam Priori quidem longe fuit Patris animus gratior, quam liberalitas: maluitque vir pius Deo intactum, & illibatum esse quod dederat, quam id cum carne, & sanguine dispertire. Ceterum Patauij socij nostri, & se, & proximis pariter excolendis pro sua virili tanto muneri respondebant: tametsi vberiores in horreum Domini fructus per studiorum curas condere non licebat. Vrgebantur enim acriter studia illa, quò meliora fabricarentur animis adiumenta. In hoc Collegio Petrus Faber Belga, cuius supra meminimus, ne Fabro alteri discessum ex his tenebris inuideret, eundem in illam lucem biennio post secutus est abeuntem: qui morte appropinquante velut acto de hoste triumpho in ea diuini oraculi verba, Laqueus contritus est, & nos liberati sumus, fidenter animam egit. Direpta pro voto lite Lainius aliquanto post Romam; Salmeron Veronam, Antistite postulante, discessit. Is ineunte anno cum Bononiæ, Concilij causa versabatur (non dum enim solutum id erat, tametsi nihil grauioris in eo momenti iam gerebatur) nullum prætermittebat de proximis benemerendi munus: ac præter statas quadragesimæ conciones ad Sanctæ Luciæ; viros etiam primarios ex Ignatij præceptis ad orationem informabat: & nobilium confessionibus operam dabat. Quo in vtroque munere latius adhuc patebat Paschasij labor, qui viros, fœminasque complures, in ijsque matronas amplius triginta in imperatis orandi, meditandique locis acriter exercebat. Quanto cum fructu testata est cùm fœminarum egregia mutatio, quæ spretis Satanæ pompis Chri-

22 Clam explorantur, & inde illustratur Patauinorum Socio-rum virtus.

23 Moritur Patauij Petrus Faber de Hallis.

24 Bononiæ obita munera à Salmerone.

25 Et Paschasio.

Universidad de Deusto
Biblioteca

sto vacare pijs in precibus, & subleuandis pauperibus didicerunt; tùm eorum, qui ne quid amplius cum seculo haberent, salutari repente fuga, partim se ad Societatem nostram, partim ad alia transtulere cœnobia. Præ ceteris autem Paschasij fructibus, parochorum fuit ad meliorem frugem, sacerdotumque reuersio. Erant enim tanta intempetantia nonnulli, cùm honoris sacerdotalis obliti, tùm muneris, quod gerebant, vt lupas secum, & scorta ducerent. Sed pia orandi consuetudine perfectum est, vt qui ab earum non poterant diuelli consuetudine, mox putridæ carnis scabie, atque dulcedine cum suauitate Domini commutata, facili negotio disiungerentur. Complures etiam vigilans, & nauus Pater, pestilens Lutheri dogma dedocuit, & catholicum, ac salutare perdoctos ad sacramenta salutis adduxit. His Patrum studijs, officijsque apud S. Luciam, qui templum illud celebrare consueuerant excitati, simul ac senserunt, à nostris stabile domicilium tota vrbe perquiri, duas templo coniunctas ædes, ne inde illi migrarent, eorum in vsus suis sumptibus compararunt, suamque insuper in ædificium operam obtulerunt: vt id operis simul inchoatum, & magna sit ex parte hoc ipso anno perfectum. Vix propriam nacta sedem Societas, haud vulgare in proximo S. Luciæ templo pignus condidit Iacobum Lhostium Belgam virum optimum, quem de Societate primum in Sicilia Agrigenti in animarum causa nauiter elaborasse supra meminimus. Is è Sicilia Louanium profecturus, Louanienſis Collegij Rector à suis popularibus postulatus, cum ex itinere Bononiam venisset, morbo, ac laboribus fractus ad æternam vocatus est requiem. Huic B. Ignatius in Siciliam abeunti dedit (vti erat solitus) in mandatis, vt octauo quoque die ad se perscriberet: quod ille executurus, quamuis sæpe non esset, cui daret literas, & decantare sæpe eadem cogeretur, nullam tamen elabi patiebatur hebdomadam, quin aliquid exararet: malebatque tabellariorum penuria plenos diù reseruare fasciculos, dum dandi se facultas offerret, quam nimis prudens in parendo videri. Acciditque nonnunquam, vt cum quid scriberet nihil esset, hoc ipsum tamen scribere non puderet, nihil illa hebdomada ab se se gestum. Cuius modestia pariter, minimeque ficta obedientia mire captus Ignatius affirmauit confessionem illam longe sibi gratiorem fuisse, quam si multa, ac præclara gessisset. Veronam Salmeron quod dudum dicere institueram Ludouici Lipomani Episcopi optimi, & doctissimi viri; cuius multa extant præclara monumenta, rogatu se transtulit, vbi ijsdem & dicendi, & docendi muneribus in æde sacra perfunctus ciuium animis valde profuit. Nam & mentes hominum in fide nutantes, ac peregrinis doctrinis abductas in religione catholica confirmauit: & ad eius vocem probrosi Hæreticorum codices à dominis vltro prolati, incendio mulctati sunt. Reliqua ab eo ex instituto gesta, quandiù Veronæ fuit: fuit autem ad breuem moram; nam Duce rogante Bauariæ, iussus est à Pontifice in Germaniam proficisci. Iaius toto ferme anno Ferrariæ consedit, posteaquam ab Lainio Venetijs digressus est: Ferrariæ autem & Ducis, & primarij cuiusque viri confessionibus præfuit, ægrotorumque insuper in valetudinario communi multo sane libentius, quam nobilitatis in Aula. Nec defuit continens vox monentis seu publica, seu priuata, qua & fœminas, quæ se omnibus peruulgabant, & viros vitæ huius irretitos illecebris in cœnobiorum claustra compulit. Consulebatur à Duce cum de animi salute, tùm de recti officij ratione sane frequenter; cuius etiam hortatu omni conatus est ope vxorem eius opinionum prauitate deceptam de errore, fraudeque deducere. Verum, vt est tenax in vtramque partem fœminarum ingenium, seu superstitio animum perculit, seu religio, eius tum quidem conatus Deo, viroque gratiores, quam vxori salubriores fuerunt. Accessit & hoc anno labor saluberrimus Sylueſtri Landini, qui tota Lunæ, Sarzanæque Diœcesi, Firizano præsertim in oppido motus incredibiles excitauit. Quippe adhibitis ad dicendi munus de more ieiunijs, sanctisq; precibus, penetrabat ancipiti diuini verbi gladio medullas cordium, intimosq; recessus. Diebus non plus viginti conformatæ sunt eo dicente Sodalitates, ac cœtus, Collegia excitata mulierum; mos crebræ confessionis inductus: lex explicata Christiana: hæreses, quæ iam alte in ijs regionibus succrescebant, extirpatæ radicitus. Quo in genere adeo exarsit, vt aliquando contra hæreticorum turbulentam demen-

26 Inchoatum Bononiæ proprium domicilium ad S. Luciæ.

27 Iacobi Lhostij mors Bononiæ, & virtus.

28 Salmeron etiam Veronæ operam nauat.

29 Iaius Ferrariæ.

30 Sylueſtri Landini circa Sarzanam profectus.

dementiam continenti oratione sex horas dixerit; accitus deinde Romam, Fulginumq; Episcopo flagitante missus, varias & illic animorum commutationes fecit. Admiranda sane eius erat in audiendis hominibus patientia. Afferebat aures vigiles horis antelucanis obscuram in ædem, & ad secundam noctis nullo tædio, nulla defatigatione defessas confitentibus exhibebat. Eo hortante copiosum in egenos erogabatur argentum, nobiles discordiæ sedabantur: ingens hominum vis ad disciplinam diuinæ legis, quam tradebat ipse, cum Pastoris commendatione mirifica, concurrebat. Per exercitia B. P. Ignatij adhibebatur vitijs robustissima temperatio; & in peccatis obfirmata mens hominum ad pœnitentiæ, & confessionis lacrymas flectebatur. Erat in dicendo semper idem, qui fuit, efferuescens, & ignem spirans, crebrasque ex concione lacrymas exprimens, tanto animorum assensu, vt perbeatus sibi videretur Antistes, quod ad præsentem sui gregis opem, talem sibi virum diuina prouidentia submisisset. Redeo ad Lainium in Siciliam profecturum, quem & Alexander Farnesius Cardinalis, vt Montis Regalis Ecclesiam, cuius ipse Præses erat, inspiceret: & Siciliæ Prætor Vega, vt ei Regno Euangelica prædicatione nauaret operam, postularant. Ea causa fuit vt Neapolitana quoque ciuitas nostros homines degustaret. Nam cum in aduentus Dominici ferias Lainij iter incideret, illic, ipse quod reliquum erat anni, concionando consumpsit. Placuit autem priuatæ quietis gratia apud Monachos sancti Benedicti diuertere. Cui Nolani Comitis vxor Maria sancta Seuerina, quæ Nolanum deinde Collegium fundauit, pari pietate, & nobilitate fœmina pro sua singulari caritate euicit, vt necessaria suppeditaret ad victum. Exceptus est perhumaniter à Prorege, & ad Oliueti Montis comiter auditus. Varijs autem locis conciones instituerat tanta hominum siti, vt eodem interdum die semel, iterum, ac tertio dicendum ei ad populum esset. Dixit aliquoties in æde principe: dixit & ad D. Mariæ Maioris frequentissimo, honestissimoque conuentu, tantis autem motibus animorum, vt de aduocanda Societate confestim, parandisque ei quamprimum sedibus deliberari sit cœptum. Explanationes etiam scripturæ diuinæ in eodem Cœnobio, vbi diuersabatur, instituit. Nec tamen aurem aut consulentibus denegabat, aut sua peccata pandentibus. Comes eius Ioannes Philippus non dum sacerdos adiumento illi erat, & in exercitiorum tradenda notitia, & in Christianæ explicatione doctrinæ. Quarum rerum vsus late admodum patere in ea vrbe cœpit. Curatumque à Lainio est, vt ipsis abeuntibus non deesset, qui simili ratione vulgo scholam illam in more iam positam explicaret. Abeuntes ingens multorum subsecutus est mœror. Et Abbas quidem S. Seuerini, qui Lainium hospitem tot diebus habuerat, toto suo cum Cœnobio discessum hominis peracerbe tulit, nec continere vlla ratione se potuit, quin cum Ignatio multa per literas quereretur, quod hominem ad eam ciuitatem mire factum, alio repente legaret. Alterumque Lainium, qui eadem pro Dei gloria, & animarum salute præstaret, ex Vrbe poposcit.

31 Mittitur Fulginum: & pari ibi euentu elaborat.

32 Lainius in Siciliam profecturus Neapoli eximium Societatis specimen edit.

Dum hæc in Italia geruntur Bobadilla sui semper similis catholicam apud Carolum rem curabat. Hispanis aulicis, Italisque permultis aures in Confessione præbebat, complureſque de restituenda in Germania religione libellos scriptitabat. Expetebatur à Proceribus multis: quibus vt morem gereret, modo ad hunc, modo ad illum ad definitum dierum numerum diuersabatur. Sensit enim operam suam, si quando vnquam Germaniæ necessariam hoc anno maxime: cum post partam Cæsaris ex Hæreticorum insolentia victoriam, plurimi etiam in Saxonia, de Præsulibus, atque Dynastis ad auitam religionem cum integris populis migrare se velle profitebantur. Permirumque fuit, quam ad eam multi in tanta operarum paucitate remigrauerint. Et quidem electores duo Palatinus, & Brandeburgensis cum Augustæ vna cum coniugibus versarentur, tota quadragesima diuinæ semper psalmodiæ, sacrisque solennibus interfuerunt: Brandeburgensis autem vetuit suos totum per id tempus carnes, ceterasque ab Ecclesia vetitas escas attingere: idemque confessionis, & Eucharistiæ vsum, moremque catholicum imperauit, pollicitus insuper se Christi Ecclesiæ quicquid abstulerat, redditurum. Ortodoxi vero Itali, Hispanique optimo erant Germanis exemplo: quorum in Quadragesima tantus, tamque admirandus extitit ardor, vt feria quinta in Cœna

33 Res Bobadillæ in Germania.

34 Pietas Italorum & Hispanorum Augustæ.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Domini, ne in summis quidem illius plagæ frigoribus, niuibusque prælatis publicam sui verberandi consuetudinem intermiserint. Nec minor hæreticos stupor oppressit, cum longum tota vrbe se diuerberantium agmen, & lacerantium cum sanguine terga contemplabantur attoniti, vt etiam perfidi dictitarent, fictum illum non verum fuisse sanguinem, qui de cuiusque dorso decurreret: & suspicionem suam facile probarent in vulgus, nisi infecta cruore flagella, vestesque se cædentium in medium repente prolata frigidam Lutheranorum calumniam, & commentum inane refellerent. Vlmæ etiam Germanorum amplius septena millia geminum illud, quod ante dixi, salutis mysterium catholico more tractabant: restitutumq; Dei clementia longo est interuallo augustissimum Missæ sacrum. Verum cum multa in Germania profluenter, ac prospere cecidissent, illud tamen ex Bobadillæ voluntate non omnino satis: in quo ipso non vulgarem ille apud sanos adeptus est laudem. Nam cum libellus vulgaretur de catholicæ fidei doctrina, ac ritibus, quos Germania tantisper, dum Concilium res statueret, sequeretur; vnde nomen libello factum est, Interim; in eoque permitterentur aliqua pacis gratia, quæ nec satis congruere catholicis moribus viderentur, nec Cæsaris possent autoritate constitui, Bobadilla talis concordiæ generi, & dictis pariter, & scriptis se se constanter opposuit: eoque est aduersando, & contradicendo progressus; vt quamuis esset in Curia Principum plerisque percarus, à Ministris tamen Imperatorijs, qui concordiam illam confici, priusquam in Belgium Cæsar recederet, cupiebant, iussus sit ipsius Cæsaris nomine è Germania facessere: quod ille sane numerauit in lucris, cum pro se causa staret, & glorioſum sibi duceret magis Deo placere, quam hominibus. Ergo instructus equo, itinerisque subsidijs, & bona ipsius existimatione apud Sedem Apostolicam, cui concordia illa probari non poterat, non parum aucta, remittitur in Italiam. Verum B. P. Ignatius amandatione illa cognita nec dum satis liquido causa comperta, itemque veritus ne iustum in repugnando modum Bobadilla transilijsset, reuertentem ad Vrbem non continuo recipiendum suas putauit in ædes; sed ita in eius se se reditu sustentauit, vt nec Pontificijs, nec Cæsarianis vlla præberetur ad reprehendendum ansa: nec ceteris de Societate operarijs vsquam locorum ad res gerendas aditus redderetur angustior. Coloniæ Leonardus Kesselius ceteris præpositus socijs, in Academicis elaborabat externis: quorum ad eum multi non vulgaris ingenij, nec communis indolis ventitabant: septem Societati datis nominibus apud nos religiosum in morem se continebant: nec reliquæ ciuitati Pater deerat seu audiendis, remittendisque peccatis, seu de Deo verbis publice faciendis: complureſque pietate incitati nostrorum sacræ confessionis, & Eucharistiæ mysteria frequenter inibant. Porrò domesticæ paupertati Colonienſis Carthusiæ Prior Gerardus subsidio erat: cuius pietas tanta fuit, vt non modo Socijs octo Colonienſibus alimenta præberet, sed Romanæ Societatis egestate perspecta quingentos ad Ignatium Rhenenſes aureos subsidij causa transmiserit. Et quoniam aliquot piacularia postulauerat grana, Ignatius ei septem numero misit, admonens se ab alijs, quibus vnum ex ijs traderet solitum exigere, vt, si totius vitæ generalem Confessionem nunquam instituissent, primo quoque tempore instituerent: ac deinceps Eucharistiam, & Exomologesim singulis vt minimum, mensibus instaurarent. Quas conditiones B. Pater addebat pro singulari sua Ecclesiasticarum rerum veneratione: &, quia semper illuc habebat intentam prudentissimæ suæ mentis industriam, quemadmodum animas ad diuinæ gratiæ statum ipsa adiuuante gratia reuocaret. Addidit grati animi ergo Colonienſi Priori, eiusque Monasterio Societatis meritorum plenam communicationem. Louanij Daniel, & Adrianus cum alijs quibusdam, & literarum simul studijs, & proximorum bono vacabant. Bergis inuigilabat animis Gaudanus, qui fructum ex ea vinea tulit eiusmodi, vt vescentium cælesti pane frequentia veteris Ecclesiæ facies exprimi quodammodo videretur. Opponebat ille se audacter hæreticis, & abductam à catholica religione plebem in sinum Ecclesiæ reducebat, ipsis hostibus admiratione perculsis. Componebat vulgi mores, & modo vestium luxum, modo conuiuiorum immoderatos sumptus libera oratione carpebat. Hunc ad vrbem

35 Bobadilla constanter obsistit libello, qui dictus est Interim: ob eamque rem iubetur è Germania facessere.

36 Cautio B. Ignatij ne Principes offenderet.

37 Res Colonienſes.

38 Gerardi Carthusiæ Prioris in Societatem pietas.

39 B. Ignatius quanta veneratione tractaret Ecclesiæ res: & quo modo piacularia grana daret.

40 Nicolai Gaudani Salutaris Bergis opera, qui cum Daniele Paribruto, & Nicolao Lanoio Romã accitur.

Ignatius

Ignatius cum Daniele, & Nicolao Lanoio, alijsque nonnullis, quo facilius Societatis institutum, & vitæ formam arriperent, euocauit. Erat autem Lanoius in Theologia Baccalaureus, Canonicusque Furnenſis; idemque in Augustiniano Cœnobio Magister, ac Doctor: cuius de virtute suis nos infra locis. In Gallia non dum alibi, nisi Lutetiæ Societas residebat, cui tum præerat post discessum Pauli Achillis, Ioannes Baptista Viola. Hic vna cum Socijs doctrinarum studijs operam dabat: interimque nonnullos Academicos, qui videbantur vineæ Domini profuturi, sacramentorum ministerio, sanctisque meditationibus exercebat. E præcipuis autem in eo genere lucris, Euerardus scilicet Mercurianus fuit, is, qui postea vniuersæ Societati præfuit. Qui cum in exercendo de more spiritu plurimum profeciſſet, suis in Belgio rebus ante compositis, Lutetiamque deinde reuersus, Natali Deiparæ die iam philosophus, theologusque, nuperque sacerdos creatus Societati se dedit. In ea breui non vulgarem in hominum pertractandis, ac iuuandis ingenijs apud omnes adeptus est laudem. Quantum autem virum reliquus vitæ cursus, & magistratus probe gestus ostenderit, tum memorabitur, cum ad ea tempora ventum erit.

41 Lutetiæ Societatem init Euerardus Mercurianus is, qui fuit postea quartus Generalis.

Latius in Hiſpanijs res patebant, & quidem in medijs fluctibus, ac turbinibus, Salmanticæ, Complutique præsertim; in eis nimirum vrbibus, vnde postea maior extitit frugum, messisque lætitia. Ac Salmanticam quidem Michaël Turrianus, vbi iam notissimus erat, Ignatij iussu cum Petro Seuillano se contulit. Is anno superiore varijs Araozium in itineribus comitatus, eius exemplo, saluberrimisque colloquijs ac maxime studio suo magnum ad pietatem gradum fecerat, vt etiam Cæsaraugustanæ, & Complutenſis Ecclesiæ Canonicatus, vnà cum perhonorifica Theologiæ cathedra recusarit. Qui dum Toleto Salmanticam transit, adiunxit sibi Ioannem Baptistam Sancium Toletanum nobilem postea verbi Dei præconem: cuius cum præcordia Dominus pertentasset, aureorum ad tria millia de suis bonis erogauerat in egenos. Quo posito fundamento sequi cum Turriano Christum in Societate decreuit. Dederat is & Philosophis, & Theologis operam: nuncupatisque Societatis votis eodem cum Michaële Salmanticam venit. His se se Maximilianus Capella de Lusitania reuersus adiunxit. Quibus omnibus cum Comitibus, vrbem illam Turrianus ingressus domunculam mercede conduxit Augustiniano Monasterio propinquam, ex qua postmodum in aliam æque humilem est facta migratio è regione S. Blasij. Hic tanta Patres vrgebantur inopia, vt cum sibi concinnassent è conclaui, cubiculove sacellum, ad id ornandum picta tabula non suppeteret, sed in eo impressam nescio quam in papyro figuram, pro scitè picta tabula collocarent. Quam tamen egestatem placidissime ferebant præbendis confessionibus auribus, erudiendis Christiana lege puerulis, frequentandis, iuuandisque valetudinarijs, publicis denique custodijs interuisendis intenti. Vt autem ciuitatis moderatores senserunt Dei seruos nihil ex suis laboribus præmij tanta in egestate perquirere; & huic abstinentiæ parem comitari modestiam, humilitatem, pietatem, certos ad eos homines submiserunt, qui curiosius exquirerent, & explorarent, quod genus hominum illud esset, quæ vita, qui mores. Ij Turrianum allocuti, & de Societatis rebus copiose & grauiter ab eo edocti, sic ad eam subito totis animis inclinarunt, nihil vt eorum in moribus, institutisque quod in dubium verterent, amplius esset: sed tam exploratis, perspectisque rebus, tam secundis in Societatem & animis, & sermonibus se retulerunt ad suos; vt ceteri impulsi consules, atque rectores suis vxoribus imperarint, ne ad confessiones suas in posterum alios, nisi ex ijs Patribus adhiberent. Vnus autem ex ijs, qui missi fuerant tam extrema Patrum permotus inopia, rudi illa, quam dixi, figura in papyro signata suis è sacello reuulsa manibus, elaboratam aliam penicillo tabulam dono misit, in qua ostensi Hebraicæ multitudini à Pilato Christi Domini miseranda imago spectabatur. Ea tabula, & plena pietatis imago adhuc visitur, & seruatur à nostris testis egestatis, & priscæ paupertatis exemplum. Rerum cursu sat prospero repentina concitatur ex nobili concionatore Theologiæque doctore tempestas. Quippe sempiternus hostis humanæ salutis, vt omni fraudum genere pollet, ad recte cœpta disturbanda, quæ aliter nequit, hanc adhibet in pessimis artem; vt inter procuratores ipsos diffidia serat; quæ quidem inter homines religionis professione conspicuos tanto sunt pernicioſa magis, quanto populus Christianus clariora ab ijs exempla caritatis & consensionis expectat. Neque

42 Res Hiſpaniæ.

43 Salmanticæ domiciliũ inchoatur.

44 Vehementer Salmanticæ Societas exagitatur.

Universidad de Deusto
Biblioteca

ea est vna pernicies in concertationibus illis ; sed aliæ multæ grauissimæ. Distrahuntur vires cohortium Christi, quique se contra communem hostem iuuare debuerant, inuicem atterunt : autoritas super hæc,in qua rerum apud populos agendarum acies est, hebetatur, ac frangitur. Ergo fraudulentissimus Draco inclytam videns ex vna parte sancti Dominici sobolem, & rerum antiquitate gestarum, præclarisque deinceps, ac perennibus in tempus omne laboribus, atque virtutibus inter præcipua Ecclesiæ sanctæ perstare columina : atque ex parte altera Societatis prospere adolescentis incrementa, contraque nefarios ipsiusmet impetus multiplicari copias intelligens harum inter se familiarum homines committere sæpe tentauit, specie quidem recti (qua viri boni arte falluntur) sed consilio pessimo : vt, quod modo significabam, inter se dum certant, neutri Reipublicæ vlla re tantum prosint, quantum inanibus contentionibus, & inconsideratæ æmulationis exemplo noceant. Sed, vt adhuc Dei, Dominique communis prouidentia, vigilantia Præsidum, & ipsorum priuata religiosorum cura Insidiatoris nequissimi deprehensæ, elusæque sunt artes ; nec ad multos permanauit venenum, quamuis aliquem interdum afflarit, ita spes est in posterum sacri vtriusque vexilli milites,cum sanctæ caritatis, mutuæque conspirationis glorioso certamine bella Domini bellaturos. Ex hoc igitur sanctitate, sapientiaque, & ornamentis omnibus spectabili ordine Melchior Canus, huius (quam ideo exequimur, vt contra callidissimum virtutis hostem cognitio eius fraudum, vigilantiam bonorum exacuat, præmuniatque) concitator procellæ fuit. Is, dum temporum ante actorum cursum, statumque præsentium notat, & comparat ; in eam venerat argumentando sententiam, quam & tenebat firmiter, ac penitus in animum demiserat suum, instare descripta ab Apostolo nouissima tempora, mox adfore Antichristum, iamque Prodromos eius adesse. Hos, quantum ipse sibi videbatur ex literarum sacrarum comprehendisse notis, homines esse Societatis ; ac proinde populo fideli omnino cauendos: suarumque partium esse monere, prædicere, denunciare priuatim, & publice ne incauti mortales per speciem pietatis sibi misere paterentur imponi. Quam persuasionem Antichristi siue instantis, siue iam nati hoc tenacius arripuerat, quod, si in ea falleretur, dicebat vacare periculo. Nam increbuisse eam Apostolorum tempore, deinde Magni Gregorij ætate celebratam, postremo S. Vincentium Ferrerium in eadem fuisse: atque adeo falli cum Sanctis nihil turpitudinis, nihil habere discriminis : Quanquam Deus nemini ita suam adalligasset potentiam, quin posset eas res cui, & quando libitum foret, reuelare. Quo loco licet animaduertere,quantam habeat vim præcepta semel, & altius immissa in pectus opinio. Namque sapiens hic alioqui Doctor ex Antichristi rumore, qui sæpe vanus extiterat, vnde admoneri debuit, ne & ipse in errorem facile raperetur, causam vltro traxit errandi eo quidem minus impetrabili venia, quod ignorare non debuit homines olim fuisse, qui & ipsas Mendicantium, atque adeo sanctorum Dominici, & Francisci Sanctissimas Familias eadem fabula in contemptum vocare conati sint, & ex ijsdem, quas ipse colligebat notis ostendere asseclas earum Nuncios Antichristi esse, vt videre est vel apud Sanctum Thomam, qui libro contra impugnantes Religiones, docte, pieque aduersariorum impias calumnias & insanas rationes refellit. Ergo quæcunque in Societate cernebat, quæ speciem haberent noui, qualia necesse erat videri non pauca, cum ipsamet modo genita, ac plane noua esset; sine vlla dubitatione in eum sensum Antichristi, atque satellitum eius interpretabatur. Appellabat alicubi populus homines Societatis Hispano vocabulo Ignighistas: id aiebat Melchior proprium hæreticorum esse de autoris dici nomine: sic Nicolaitas, Arrianos, Pelagianos, nouissimeque Lutheranos ab nefariæ sectæ inuentoribus nominatos. Quod cum diceret, non tamen animaduertebat clarissimis S. Benedicti, Dominici, Francisci, alijsque familijs, quas plerique mortalium ab parentibus vocant, iniuriam irrogari. Quod autem primi illi Patres Societatis operarum paucitatem laborum multitudine compensaturi, frequenter in hominum consuetudine cernerentur ; id aiebat esse penetrare in domos. Cum pueris, infirmæque ætati rudimenta fidei summo studio tradi videbat, hanc omnino artem Hæreticorum monebat esse: atque adeo Iuliani olim desertoris fuisse, quo teneros annos aduersus Christum veneno impietatis imbueret. Quod Societas, quippe cum Clericorum esset ordo, nullo vtebatur habitu simili Monachorum, sed tantum communi, probatoque sacerdotum, id fieri interpretabatur

45 Diaboli fraus in serendis inter Religiosos dissidijs.

46 Homines Societatis pro Antichristi præcursoribus describuntur.

C. 24. & 25.

batur ad obtegendas culpas, & maiorem peccandi licentiam, ne certus vestium ornatus, & religiosa professionis insignia fræno essent. Nondum absolutæ erant constitutiones Societatis, ac leges; in quibus condendis nunc maxime B. Ignatij desudabat industria, tantum quibusdam, vt dictum est, monitis, & caritatis legibus viuebatur: id vero cum Melchior scrutatus omnia, comperisset, Illuminatorum prorsus aiebat esse nullis coërceri legibus, sed sui quemque sensus agi libidine. Exercitia spiritualia, quia nulli sunt, nisi ad meditandum vsui, eoque vulgari passim non expedit, ne, quæ percipi meditando debet vtilitas, lectione euanescat, hanc non vulgandi curam detorquebat in argumentum praua doctrinæ, lucemque reformidantis. Postremo non recte de Ignatio sentiens,in eadem existimatione cunctam eius familiam reponebat, quod fructus ex arbore non bona, esse boni non possent, nec credendum Religionis institutori, cuius doctrinam Deus è Cælo, vti adhuc in S. Dominici, Francisci, ac Benedicti perspectum erat initijs, non comprobaret miraculis. Hæc ferme criminabatur hoc tempore : quibus alia alijs deinceps annis deque nomine ipso, & institutis adiecit. Nam bonus vir, quoad vixit, quanquam supremo tempore dicebat placari se velle, nunquam potuit penitus siue dedoceri, siue quiescere. Ceterum per id tempus, cum id, quod sibi finxerat de aduentante Antichristo celebraret, nouæque huius alumnos familiæ ita describeret, vt emissariorum, atque satellitum eius notas apte in eos omnes quadrare contenderet, idque non modo in circulis, priuatisque congressibus, verum etiam è sella doctoris deque suggestu, ac pro concione iactaret, vt erat doctrinæ fama, ac probitatis opinione vulgo nobilis, facile hæc non modo imperitæ multitudini, verum etiam Principibus viris obtruserat ; vt iam à nostris sibi quisque caueret, eosque per vrbis itinera digito commonstraret ; nollentque Senatus, ac Magistratus potestatem eis facere Christianæ tradendæ doctrinæ, vel rusticis, vrbanæque fæci : nec sane restaret aliud, nisi vt veluti quisquiliæ, & purgamenta vrbis, vrbe protinus pellerentur : id quod erat apud Academicos agitari, & deliberari iam cœptum. Turrianus autem, qui vsum iam aliquem cum Melchiore habebat ; cuius nec ignorabat ingenium, hominem conuenit, summisseque rogat, vt perpusillam, & suis laborantem initijs Societatem sua malit autoritate protegere, quam vexare, erigere quam affligere : literasque Sedis Apostolicæ, quibus illa probata, & confirmata iam erat; statim exhibet, & simul, quæ sint de ea recentissima iudicia Pontificis, qui duos è Societate Theologos suo nomine ad Concilium Tridentinum, & ex eadem Apostolicum nuncium ad Indos miserit edocet. Ignatium autem, quem appellabat indoctum, multos annos operam dedisse Philosophis, multos Theologis, apud eosque tantos effecisse processus, vt post tentatam acriter eius scientiam Doctoris lauream è Philosophorum spatijs honestissime reportarit. Nihil his permotus ille, sed palam dictitans præmonendam fuisse multitudinem, ne se in fraudem pateretur induci, nihil se in eo tam dolere subiecit, quam quod Turrianus etiam, cui esset amicus, ijs se cum hominibus coniunxisset. Hos inter fluctus pauci illi de Societate patientia, modestia, simplicitate versabantur insigni. Tametsi dolebant exercitationem illam in publicum noxiam, nunquam tamen aduersarij mentem damnare sunt ausi. Erat hæc ingenua bonitas in primis huius disciplinæ alumnis ad posterorum exemplum: adeo vt Hieronymus Natalis multis post annis cum Societatis res in dies magis illustrarentur, nec Canus multum mitigaretur, plurima sibi ea re sacrificia illum abstuliisse scriptum reliquerit,se vero ab damnando eius mentis consilio semper abstinuisse sententiam. At optimus doctor Turrianus, in quem prima vis tempestatis incubuit, dum statum rerum Araozio Prouinciali nunciat. Gratias age, inquit, Pater Domino, quia videtur nos per suorum vestigia famulorum deducere, eumque per tramitem, quem sibi ipse delegit, & instituit ; tanquam nos aliquid essemus, vel aliqua ad eum sequendum esset in nobis facultas. Tanta tamen Iesu dulcissimi suauitas est, ac benignitas, non modo vt mortali in corpore totam asperitatem viæ huius, molestiamque, quò facilem nobis, suauemque relinqueret, assumere in se se voluerit, sed etiam nunc immortalis auxilio nobis vsque adeo affluenti, & cunctis quodammodo fortunis suis adsit; vt tanquam sensus expertes, ac prorsus sine vllo labore nostro per iter, quo nos ad maiorem sui laudem nominis agi permittit, trahat post se. Hæc, & alia in eandem sententiam Turrianus. Nec vero solum bonitas summa suis famulis amaritiem calicis suæ dulce-

47 Quid contra tempestatem Turrianus adhibuerit.

84 Insignis patientia Patrum Salmanticæ.

Universidad de Deusto
Biblioteca

49 Io. Penna ex ordine Prædicatorum Societatem defendit.

dulcedinis vbertate condiuit, sed etiam defensores, qui causam eorum sponte susciperent, vnde tali rerum articulo expectandum minime videbatur, excitauit. Quippe Ioannes Penna ex eodem ordine singulari pietate, ac doctrina vir, & Salmaticensium Doctorum è numero, acri studio diuini honoris accensus inter tot, tantasque Societati criminationes oblatas, inuestigare, ipse per se, studioseque perscrutari mores eius, & instituta cœpit. Cumque omnia reperisset longe alia atque ea, quæ ab oppugnatoribus iactabantur, non dubitauit recentem Ordinem iniuria vexatum aduersus Collegæ morsus scripto etiam, literisque defendere. Aduersarijs Societatis aiebat non secus accidisse, atque Iobi sancti amicis, qui cum falso sibi persuasissent in hac vita neminem à Deo, nisi nocentem rebus asperis exerceri, ex eo pronuntiato, ac vana persuasione collegerant vniuersam calamitotissimi viri vitam nihil veræ, solidæque sanctitatis habuisse, sed meram simulationem, ac fucum: ac proinde consolationis loco reprehensionem exorsi, multa protulerunt in simulatorem quidem recte cadentia: quæ tamen in virum re ipsa sanctum, Deoque gratissimum collata distabant à vero longissime. Similiter Pharisæos ex ipsorum, Christique vitæ dissimilitudine, ac præsertim quod traditiones, quas illi primas habebant, magister cælestis posthabebat Dei præceptis, & illas quidem omitti non oportere, sed hæc facienda, in his insistendum docebat: persuasos nihil in eo veri esse, cum se Dei filium perhibebat, blasphemiam proclamasse. Quæ opinioni illorum congruens erat appellatio, & vera, si conijceretur in mentientem, sed collata in verum Deum, ipsa erat maledictum horrendum, & blasphemia maxima. Similiter ergo Societatis accusatores, cum sibi persuaserint eam Antichristo præire, ac præsternere iter, multa de Hæreticorum moribus disputare, non aliena, si per se considerentur à vero; sed quæ ad hunc ordinem traducta manifeste falsa & contumeliosa sint. Nam in primis ab sede Apostolica comprobatam esse Societatem; deinde negari non posse, quin vberes in Ecclesia Dei fructus vbicumque versaretur, afferret. Quæ duo argumenta S. Thomas vrget contra eos, qui religiones impugnant. Ad hæc certum esse religiosi naturam ordinis, votorum compage quasi vitalibus artubus contineri: cetera extrinseca esse, proque instituti modo, aliter, atque aliter apte ad finem propositum temperari. Quam adamussim exigenda ea, in quibus hic ordo ab ceteris differt. Ac nominatim quod non nisi communi sacerdotum vestitu, quo facilius in hominum quorumuis, ac præcipue Hæreticorum ad omnes Christo lucrifaciendos det se se consuetudinem, plane esse Dei sapientiam, vitæ Apostolicæ, Christique conueniens. In ipso vero religionis cuiuspiam autore non requiri miracula, quæ non fidelibus, sed infidelibus signa sunt. Quin potius, hoc plane esse Antichristi dogma, si quispiam asseueret nullum hominum cœtum recipiendum, cui non rerum admirabilium perpetratio suffragetur. Quippe nouissimis temporibus in Ecclesia perrara fore miracula, cum tamen Antichristus, eiusque satellites falsorum prodigiorum multitudine in fraudem inducturi sint, si fieri possit, etiam electos. Ac mirum sane videri aduersarios mentionem feciisse signorum: cum facilius fuerint suam de Antichristo persuasionem confirmaturi, si miracula huius ordinis multa celebrarentur; quæ tanquam fallacia criminantes, ceteris Antichristi notis adijcerent. Sed admirabili sapientiæ diuinæ dispensatione factum, vt Societatis filij non ita multa in Europa, terrisque fidelium miracula ederent, nisi certa, & extra calumniam posita, reddentes passim non corporibus, sed animis sanitatem, ac vitam. Denique aiebat Penna, fortasse aduersarij dicent, Petri Cathedram, quæ firmamentum est veritatis, posse in confirmandis Religionibus saltem in facto errare, quod tametsi concederem, tamen equidem semper crediderim, te potius hominem nescio quem, quam Christi Vicarium falli. Verum enimuero prædicare ordinem religiosum, quem Sedes Apostolica rite (nam quis vnquam aliter factum ostendet) comprobauerit, pernicioſum Ecclesiæ esse, Antichristi Antecursorem, atque homines ex ea professione omnes natura status ipsius deceptos, aut deceptores esse, Res est in omnes partes absurda, ne quid grauius dicam. Nam alioqui Ecclesia, inquit, manca esset, nec sibi sufficiens, si spiritus Dei in re tam graui errare illam sineret; comprobando, ac proponendo cuncto Christiano populo nomine virtutis, & Christi, vitæ genus, quod esset Antichristi, atque Diaboli. Absit, Absit. Hæc scripsit, vulgauitque non modo ex ordine, sed etiam Cœnobio eodem Penna. Nec modice ceteri

ceteri Patres, vt veri S. Dominici filij per vnius inconsideratum zelum excitatam doluere flammam: ad eamque restinguendam, vt perpetui veritatis custodes exarserunt, & ante ceteros ipse totius Ordinis Generalis Magister doctissimus & grauissimus vir Franciscus Romæus hoc edito suis mandato.

50 Francisci Romæi Generalis Magistri Prædicatorum ad suos literæ.

Vniuersis in Christo Venerabilibus Patribus, & Fratribus Ordinis Prædicatorum vbique terrarum constitutis, Frater Franciscus Romæus è Castillione sacræ Theologiæ Professor, ac totius dicti Ordinis humilis Generalis Magister, & seruus salutem, & Spiritus sancti consolationem.

Pateat vobis qualiter hoc calamitoso tempore, quo religio Christiana Hæreticorum telis impetitur, malorumque Christianorum peruersis moribus labefactatur, nouus ordo Presbyterorum regularium sub titulo nominis IESV, de vrbe quasi præfidiaria manus Dei benignitate submissus est: quem ob ingentes fructus, quos lectionibus, & concionibus publicis, priuatorum adhortationibus, confessionum audientia, ceterisque sacris exercitijs, ac sanctorum morum exemplis in Ecclesia facit, Sanctissimus in Christo Pater, & D. N. Paulus Papa Tertius approbauit, & confirmauit. Quod ideo vobis significatum voluimus, ne huius instituti nouitate seductus quispiam vestrum commilitones suos ad eundem scopum tendentes, & à Deo sibi suppetias missos, per errorem fortassis oppugnet, eorumque detrahat institutis, quorum fructibus gratulari, & pios actus æmulari debuerat. Credimus quidem vos omnes, vt pote cælesti sponso dilectos, & amicos, varietati, qua sponsa illius amicitur, non detracturos; sed eam potius caritate, quæ congaudet veritati, complexuros, & exosculaturos. Attamen, ne officio nostro desimus, omnesque motus præueniamus, Vobis omnibus, & singulis præfatis fratribus præsentium tenore mandamus, & autoritate nostri officij in virtute Spiritus sancti, & sanctæ obedientiæ, ac sub pœnis arbitrio nostro taxandis, præcipimus ne dicto Ordini per Apostolicam sedem approbato, & confirmato, aut eius institutis vllo modo detrahere, aut de eo obloqui audeatis, tam in publicis lectionibus, sermonibus & congressibus, quam in priuatis vestris colloquijs: quin potius eum, Presbyterosque eius tanquam vestros commilitones iuuare, & contra impugnantes protegere, & tueri studeatis. In quorum fidem, & robur has fieri, & nostri officij sigillo muniri iussimus. Datum Romæ decimo Decembris millesimi quingentesimi quadragesimi octaui.

Fr. Franciscus Romæus Magister Ordinis Prædicatorum assumptionis nostræ anno tertio.

51 Paulus Societatem defendit.

Paulus quoque Pontifex, quo causas offensionum mature opprimeret, Apostolicum diploma edidit, in quo duos statuebat Antistites Conchensem, & Salmanticensem, iudices, tutoresque ordinis ab se se recepti, vt & à publicis, & à priuatis obtrectationibus nullo habito personarum discrimine seueris Ecclesiæ censuris, & animaduersionibus cum Societatis instituta, tum ipsos homines vindicarent, in eosque pariter animaduerterent, qui moras aliquas inferrent Collegij Salmaticensis initijs: Mandabatque in eodem diplomate Pontifex, vt qui publice, priuatimve Societatis nomini detraxissent, ij eodem modo violatam eius famam palinodia resarcirent. Quoniam autem Canus, vt diximus, quo sua probabilius de Antichristi præcursoribus somnia venditaret, plusque Societati fidei abrogaret, autoris existimationem, ac famam exprobrandis eius vinculis, & iudicijs sæpe dilacerauerat, misit Ignatius exemplar editi testimonij à Bernardino Conuersino vrbis Romæ Præfecto de suis, suorumque moribus, deque iniquis malorum criminationibus, & calumnijs; quò luculentissime, & perpetua eius declarabatur integritas, & calumniatorum notabatur iniquitas: ad hoc autem testimonium literas priuatas adiunxit, in quibus amplam faciebat Michaëli Turriano, Francisco Stradæ, & Ioanni Aluario potestatem quoduis suo nomine adeundi Tribunal, & in iudicijs publicis, si quando reddenda esset instituti nostri ratio, aut priuilegia exhibenda Pontificum, se sistendi. Verum hæc tum Salmanticam sunt perlata, cum iam mendacijs nixæ calumniæ sua sponte prope conciderant, nec desiderata sunt amplius ab Vrbe tot diligentiæ

52 B. Ignatius quid ad Societatis defensionem præscripserit.

Universidad de Deusto
Biblioteca

ligentiæ præsidia. Nam ex vna parte Ioannis Pennæ singularis industria, ex altera eorum, qui suspecti habebantur, perennis ardor in obeundis vel inter procellam muneribus suis aperuerunt oculos hominum, vt viderent, quo tandem ex fonte tanta fructuum manaret vbertas. Deduxerunt credulos de errore, conciliarunt auersos; & suspicionum vanitate discussa tetram turbinum noctem in diem nitidum, lætissimumque verterunt. Quod autem in tantis turbis diuinam erga nos beneuolentiam maxime commendauit, illud fuit, quod in ipso tempestatis æstu, medijsque turbinibus, dum nec suam homines inconstantiam, qui modo Societatis beneuolos, modo se alienos declarabant, nec Patrum satis perspicuam innocentiam sentiebant, nobilem Deus fœminam Comitem montis Regij Mariam Pimentellam, quæ se se intra Monasterium S. Mariæ sub eadem Diui Dominici disciplina collegerat, vt nostris necessaria victui, cultuique prospiceret, excitauit. Hæc cum externos Societatis in pietate discipulos pie, modesteque venerantes in æde sacra Deum contemplaretur ex odæo: quæsiuit quod genus illud adolescentium esset, tam singulari pietatis specie præditum: cumque responsum esset eos esse quorundam clericorum, qui nuper illuc attigerant, in Domino filios: tum illa, quæ vna ex parte meminerat ea, quæ vulgo iactabantur in nostros, ex altera tam modestos, adeoque pios contemplabatur eorum disciplinæ alumnos, statuit ex ijs euocare nonnullos, à quibus de recentium religiosorum vita, institutisque cognosceret. Sensit ergo ex eorum moribus, ac sermonibus longe alios esse, atque æmulorum obtrectatio, & inconstans vulgi fama descripserat: nec dubitauit, vt in Sociorum animos semel intrauit, eosque penitus inspexit, totosque tentauit, vitæ sibi duces, ac magistros adsciscere, eosdemque ad confessiones ad extremum vsque spiritum adhibere. Ita constitit præclare Dei prouidentia, aduersus hasce molestias Societati ex ipsa præcipue Dominicana familia defensionem, opemque præbendo, vt ordinis vtriusque viros quanto Satan distrahere fraudulentius conabatur, tanto arctius Spiritus sancti caritas copularet.

53 Diuina prouidentia in tuenda Societate Salmanticæ.

Compluti quoque suppeditata est patientiæ facultas modo morbis, & egestate; modo æmulis, & maleuolis ingruentibus. Nemo non tentatus, & conflictatus est morbo; vix vt esset, qui vicaria opera laborantibus ministraret. Cœpta sunt etiam benignitatis alienæ remitti subsidia, vt contra hyberna frigora tueri se Socij idonea veste non possent. Ortizium insuper Societatis fautorem, atque beneficum importuna mors sustulit. Quibus rebus adducti maleuoli, vt viderentur bene diuinasse; iactabant breui Societatem omnem interituram. Ioannes quoque Silicæus Archiepiscopus Toletanus, qui iam se parum æquum Societati præbebat, expectabatur Compluti propediem ritus eius exploraturus, ac vitam. Sed his minis, difficultatibusque Villanouæ virtus, qui ceteris præerat, non frangebatur; imo in spem erecta maiorem, Antistitis expetebat aduentum, vt res omnes excuteret, & suo arbitratu iactaret. Eademque prudentia, quo facilius hominum suspicionibus, & maleuolorum sermonibus obuiam iret, per occultum curauit amicum, Academiæ Rectori suggerendum, Societatis vt instituta cognosceret, &, si quid in ea noxium esset, inquireret. Intelligebat enim fraude, & arte Satanæ fæpe fieri, ne veritas illustrata patescat: quæ dum suppressa latet, errorem animis creat. Itaque Villanouam Rector accersit, ex eoque rationem de Societatis moribus, institutisq; reposcit. Cui cum is abunde feciſſet satis, ad extremum ipsemet precibus à Rectore contendit, vt adhibitis in consultationem Theologis, ex ipsis etiam æmulis, inuidisque causas excitati rumoris summa seueritate perquireret. Probatum est Rectori consilium, & res tribus commissa Doctoribus inter æmulos facile primis. Hos Villanoua conuenit, & ad eorum interrogata omnia, quæstionesque seu de libello exercitiorum (de quo multa iam animo falsa conceperant,) seu de institutis, moribusque nostrorum ita respondit, vt eos pigeret facti, tæderet susceptæ mentis. Inter aduersarios autem, & qui à nostris abhorrebant, Casa quidam è Collegij Doctoribus non magnæ ille quidem autoritatis, sed robustæ in primis audaciæ multa in ipsas quoque literas Apostolicas, quibus & Societatis instituta, & B. N. Patris exercitia spiritualia probantur, effuderat. Non defuerunt viri boni, atque pij, & in ijs Doctor Lartaunus, Cusquensis postea Episcopus, qui eius se maledicentiæ vltro opponerent, tantis vtique studijs, ac contentionibus, vt non modo inter ipsos Academicos, verum etiam in populo varij motus, & sermones existerent: atque Apostolico diplomate, quo Casa citabatur ad Vrbem, fuerit occurrendum.

54 Compluti quoque Societas exercita.

55 Villanoua turbis obuiam it. Rectorque Academiæ Complutensis Societatis res probat.

56 Doctor Casa terrore Pontificij mandati, quo citabatur ad Vrbem à maledictis desistit.

rendum. Sed homo leniſſimus Villanoua, hoc accepto diplomate, ne quod religiosa lenitate posset, id tentaret iudicio, haud vtendum continuo putauit: admonendum potius hominem censuit per Ioannem Costam Doctorem eximium, & qui primas tùm cathedras obtinebat, dein Legionensem rexit Ecclesiam, si forte rediret ad officium iudiciorum metu simul incusso, accepti significatione diplomatis. Cessit ex sententia pij pariter, ac prudentis viri consilium. Casa quippe diplomatis Apostolici certior factus, Romanæque Curiæ iudicium reformidans, quanquam Societatem nunquam penitus adamauit, ita se tamen in præsens dedit in alteram partem, vt ex maledico, mordaciq; nostrarum repente laudum fieret prædicator. Fuit tamen & vulgo admirationi non modo huius, verum etiam aliorum Doctorum repentina mutatio, nec bono minori; cum plerique de populo partim se in fraudem, non sine dolore faterentur impulsos, partim insultarent in æmulos, eisque suum exprobrarent errorem. Vallisoleti vocatus ex Lusitania Strada, Duce postulante Gandiæ, orsus est Verbum Dei, quo consueuerat, ardore tractare. Postulauerat eum à Ioanne Rege Borgia: & rei Salmaticensis gratia, cui peropportuna in tantis turbis sperabatur eius dicendi facultas, haud grauate Simon dimiserat. Verum cum Salmantica Vallisoletum, mox eo rediturus accederet, retentus est ab Apostolico nuncio Poggio. Conuentus hominum ad audiendum nullo templo capi poterat, & audiebatur tam fructuose, quam auide. Complures præter ingentes populi motus, ad Societatem animum appulerunt: peccatorum vero relaxatio tanta, vt omnium cognosci crimina, causæque non possent. Quibus rebus permota ciuitas ædem nostris cum tecto dedit, eamque habitationem, quò religiosis esset vsibus opportunior, suis sumptibus Poggius auxit: nec defuit liberalitas ciuium siue ad domesticam supellectilem comparandam, siue ad corporum alimenta. Barcinone versabatur etiam tum Araozius Prouincialis, quò superiore anno confirmandæ valetudinis causa ex Curia se receperat, æque omnibus carus, primarijs præsertim viris, qui Societatem ferebant in oculis. Causa moræ Principis pietas fuit, quæ reformandis Catalauniæ Monasterijs, accepto per Ignatium ab Apostolica Sede diplomate, præposuerat Araozium; eundemque suis de rebus sacer hæresum Inquisitor familiæ nostræ coniunctissimus, consulebat: cum tamen ille se nec curis prouincialibus, ac vigilijs, nec dicendi contentionibus relaxaret: ac plurimum simul laboris iuuandis moribundis assumeret: ad quos & ipse æger, ac febri æstuans opportune, importune accersebatur. Hic vero ferebatur ex labore labor. Etenim dum vni cuipiam aderat, adstantes, qui dexteritatem hominis in vltima tanti negotij clausula mire probabant, adigebant propemodum spondere ipsis quoque, si quid humanitus euenire, quamuis inualidum adfuturum. Id inter illustris viri suprema cum vxori eius, alterique illustri fœminæ Comiti promisisset, tum sane belle valentibus, haud multo post vtrique adfuit morienti. Et quidem Comiti vix quarto post die. Tanta est vitæ nostræ inconstantia. Quæ clarius idem sub tempus in Tortosæ Episcopi, Barcinone tum agentis, fine perspecta est. Ab huius congressu Araozius de breuitate humanæ vitæ, deque repentinis, & varijs casibus, per quos multifariam mortalium multi ex improuiso, imparatique tolluntur, multa loquutus, vix domum peruenerat, cum Episcopi famuli trepide adsunt, instantque vt festinet, inter legendam epistolam, vt erat valens, & hilaris apoplexia correptum Antistitem, mutumque, ac stupentem agere animam. Accurrit protinus Pater, pauciſque horis bonus Antistes extinguitur, diuinitus haud dubie sermone illo præmonitus, ne repentinus qui ei instabat occasus, plane improuisus accideret. Nec silenda est honestæ Virginis pietas, quæ totam noctem in lacrymis nixa genu transegit, summum vitæ arbitrum rogans, vt spiritum suo Parenti, cui vespere medici vix ad horam vnam, aut alteram prorogarant, in aduentum Araozij sequenti luce produceret: & voti præter opinionem omnium facta est compos. Valentiæ, qui publicam de Societate frequentabant Academiam, ij mirum in modum & disciplinæ progressu, & ornamento modestiæ ceteris prælucebant. Itaque commendabantur identidem à Doctoribus, & publicis honoribus decorabantur. Qua Sociorum in literis cura ciuitas, quæ supremam Gymnasij procurationem habet, priuilegium de Societate tulit, vt ei in posterum Philosophiæ, ac Theologiæ gradus assequi sine vllo sumptu, pretioque liceret. Miro præter administrationis domesticæ munus bis in die Magistrum sententiarum Socijs explanabat, vt eadem opera, exercitationeque sibi, alijsque prodesset. Nec tamen intermittebat

57 Stradæ conciones Vallisoleti, & cœptum ibi domicilium.

58 Araozij curæ Barcinone.

59 Moribūdis adest solertia singularis.

60 Literarios gradus Valentini gratuitos Societati iubent attribui.

Universidad de Deusto
Biblioteca

61 Frequens Eucharistiæ vsus cum vocaretur in dubium ab Archiepiscopo egregie cõmendatur, de sententia Theologorũ Valentinorum.

bat causas animarum. Conciliati sunt eo duce dissidentium animi non inter nobiles modo; primariosque viros, verum etiam inter religiosos, principesque Doctores. Dos est orbis curata Virginibus, & confitentibus exhibita omnis sedulitas aurium. Verum cum in præcipuis fructibus crebram confessionem, crebramque Eucharistiam Societas numeraret; Satanas, cui ea plerumque res plagas luculentas imponit, tam crebrum vtriusq; mysterij vsum in magnam dubitationem, ac suspicionem apud vulgus induxit, pugnantibus pro vtraq; parte tota ciuitate sententijs, præstaret ne crebrius, an rarius sacrosancta illa tractare mysteria: & de suggestibus orta lis erat, dum alij aliud pro concione probare, aut improbare contendunt. Id videlicet diuinæ gloriæ amantissimum Archiepiscopum Thomam de Villanoua impulit, vt conuocatis cunctis fere Theologis, de eorum sententia decernere, quid præcipiendum populo videretur. Tum indicta in diem Dominicum concione ipsemet de superiore loco duas ad horas ea de re verba fecit. Et antequam peroraret, frequentem synaxim adeo populo commendauit, quod ex tota illa disputatione iam effici videbatur, vt potestatem cuique faceret, octauo minimum quoque die

62 Rerum status Gandiæ.

sacra illa vsurpandi mysteria. Itaque quæstioni finis impositus, & os ijs obstructum, qui tanquam rerum nouarum autores nostros homines in circulis vellicabant; eorum vero, qui longam non ferentes ieiunij moram, ad sacras epulas auidissime properabant, exhilarata, & confirmata pietas. Gandiæ rei Christianæ, & pueris erudiendis, & inflammanda multitudine, & studijs alijs allaborabat Ouiedus. Catechesis ei quotidiana erat, & quæ perpetua fuit humilitas hominis, præ ceteris muneribus cordi: ideo par fructus operæ. Quanquam autem in elementis eius disciplinæ tradendis peculiaris erat cùm pusillæ ætatis, tùm imperitorum habenda ratio; ita tamen in docendo se versabat, vt nec suum pabulum viris, doctisque deesset, & tamen pudorem eis non afferret illius humilis turbæ conuentus, tametsi verecundiam adimebat Ducis cognata Ioanna, quæ cum Nepotibus, grauibusque viris sedula, ac frequens aderat. Faciebat & ad Neophytos subinde verba, communique valetudinario periculis admonentibus, succurrebat. Cumque Gandiam Ducis visendi gtatia Stephanus Almeida Carthaginensis Episcopus accessisset, de consilio eiusdem Ducis ad exercendam diuinis contemplationibus mentem adiecit animum. Ouiedoque adhibito Murciam iter instituit: quo in itinere locis quibusdam

63 Exercitiorum spiritualiũ vsus.

suæ diœcesis inspectis, Murciæ demum in exercitia illa se abdidit. Instituebatur ab Ouiedo vnà cum Canonico quodam principis ædis Ecclesiaste tanto cum fructu; nihil vt aliud tractare animo videretur, nisi quemadmodum Deo se probaret, & creditum sibi gregem pro eius voluntate foueret. Cuius rei gratia venit in mentem poscere aliqua de Societate subsidia: datisque ad Borgiam literis de instituendo Murciæ Collegio tum primum agi cœptum. Auxit autem vehementer exercitiorum studium conuersus nuper latine eorum liber, vt supra demonstrauimus, & Romæ typis Borgiæ sumptu impressus, vna cum illustri in ipso libri vestibulo Pontificis Maximi testimonio. Is Gandiam allatus tantis illico exceptus est plausibus, vt inde in posterum quotidie nostri antelucanæ contemplationis locos, & argumenta colligerent: eumque morem vnà cum Amita imitatus est Borgia, & inflammata ceterorum pietas, ne ad ea præcepta dubitarent instituti. Absoluto Collegij opere, pridie eius diei, quo gloriosus Christi in Cælum celebratur ascensus, nouas in ædes migratum est, postridieque nouo in templo pro autore Collegij, recepto iam tum more, sacrificatum: initæque cum Duce, & liberis epulæ in interiori, communique Cœnaculo: postea inclinato in pomeridianum tempus die, theses Philosophicæ, ac Theologicæ propugnatæ. Tredecim in eo habitare Collegio de Societate cœperunt, plures olim rebus corroboratis, futuri. Voluit autem disciplinis Dux Borgia filium suum Aluarum inter nostros operam dare. sed aliò Aluarus conuertit animum. Cumque idem Compluti duobus liberis suis Ferdinandus Vega percuperet, quanquam eum deinceps aditum ceteris aperiri non est passus Ignatius; tali tamen viro de Societate tam merito, vt etiam ipsi Duci, non negandum putauit. In tam felici rerum cursu

64 Nimius feruor Andreæ Ouiedi, & Francisci Onofrij.

illud erat incommodi, quod & qui Collegium administrabat Ouiedus, & qui publice docebat Franciscus Onofrius in spatio, stadioque pietatis nimia vterque contentione currebat; prorsus vt Ignatio frænis viderentur egere. Quorum hic quotidie media nocte ad confitendum Domino surgens, septem ipsas horas continenter in oratione perstabat; ille vero præter horarias preces, pensumque psalmodiæ, priuatæ insuper precationi

ternas

ternas quotidie tribuebat horas: ter se flagellis verberabat: lacrymarum tantam vim effundebat, vt cum nocerent aspectui, studio adhibito contineri vix possent. In rebus autem turbidis, & aduersis tam æquis, pacatisque animis Ouiedus erat; vt ab humana gloria potius, ne in ijs nimium sibi placeret, quam ab infirmitate animi, ne eas ferret iniquius, metuendum sibi esse fateretur. In consolandis quoque iuuandisque proximis omnino misericordem experiebatur dexteram Dei; tamen in contemplatione

65 Solitudinis amore capiuntur.

vsq; eo complebatur dulcedine; vt iam non libenter, nisi quatenus caritas, vel obedientia exigeret, externis occuparetur actionibus: resq; eo processit, vt demum auide raperetur in syluas, & sanctæ otia solitudinis. Itaque communicato cum Onofrio iam sacerdote consilio, cum is & comitem se, & ministrum volens adiungeret, ambo ad Ignatium scripsere, veniam vt se saltem ad septennium ab vsu hominum remouendi concederet, rationibus multis orantes. Nam quod ambo sacerdotes essent, non carituros diuinorum ope mysteriorum: inuicem etiam aduersus tentamenta, & ludibria Satanæ totum aperientes animum, consilio, & magisterio iuuaturos. Porro actionem eam demum perfectam esse, quæ ex contemplatione manaret. Ad perfectionem autem nobis contendendum, haud dubie esse, cum Christus Dominus admoneat ijs verbis, estote perfecti sicut & Pater vester perfectus est. Qui autem non sit plane perfectus, eum multas inter actionem noxas, quanquam leues, tamen noxas committere: potius autem finendum omnem perire mundum, quam vt culpa suscipiatur quamuis leuissima. Ad extremum se ex viris admodum religiosis cognouisse & Historijs sancti Francisci, licere hanc solitudinis adeundæ potestatem petere; & à Præsidibus concedendi debere: verum se se totos in potestate futuros Præpositi sui, & obedienter iussa facturos. Erat Gandiæ Ioannes Texeda, vir de Franciscana familia asperitate vitæ, & contemplatione rerum diuinarum, & aliarum celebritate laudum insignis: quem Barcinone olim cognitum Borgia, Gandiamque eius Præsidum voluntate ductum, veluti suæ pietatis magistrum habebat. Eodem Ouiedus, & ceteri Socij plurimum vtebantur: & primos illos, qui Seraphici Patris Francisci viguerunt tempore, imitabantur ardores: vnde & factum est, vt in eam sensim solitudinis mentem Ouiedus, & Onofrius venirent. Sensit continuo vir experiens Ignatius,

66 Non probatur Ignatio amor Solitudinis in Ouiedo, & Onofrio.

& in spiritibus internoscendis cælesti quadam prudentia præditus periculum fraudis: nec dubitauit Patrum vota, ac postulata damnare: quæ non modo à susceptis vitæ rationibus abhorrerent, verum etiam vehementer cum studiorum præclare cœptis, tum animarum lucris officerent. Quomodo enim vir in primis sapiens eorum probaret consilium, quos ex acceptis Dei donis, muneribusq; naturæ, primaq; vocatione, & successu rerum satis intelligeret ad homines tuendos, ac conseruandos natos? eosq; dona illa non pro se accepisse duntaxat, verum etiam pro aliorum communi salute, ad idq; vocatos? Nec vero in hoc vitæ genere vias, rationesque deesse adipiscendæ euangelicæ perfectionis. Fallebat nimirum homines, nondum solitariam vitam expertos, vitandi leues culpas cupiditas, tanquam eas omnes vitare possemus, vel non plurimæ etiam solis irreperent: vel metu leuium culparum magna essent facta prætermittenda. Nam etsi omnia debent posthaberi culpæ vel leuissimæ, quæ quidem prudenter, deditaq; opera contrahatur, non tamen maiora officia, in quibus periculum sit leuium culparum, continuo sunt postferenda minoribus, quia tutiora hæc sunt. Adest enim maioribus ex obedientia, & caritate conatibus auxilium è cælo vberius, & caritas operit multitudinem peccatorum. Ad extremum nihil magis formidandum est, quam ne priuati otij studio animarum causæ, ad quas Deus vocet, prætereantur. Sed sunt nonnulli, vt B. Pontifex Gregorius admonet, qui magnis ditati muneri-

P.P. Pastor cap. v.

bus, dum solius contemplationis studijs inardescunt, parere vtilitati proximorum prædicatione refugiunt: secretum quietis diligunt: secessum speculationis petunt: de quo, si districte iudicentur, ex tantis proculdubio rei sunt, quantis venientes ad publicum, prodesse potuerunt. Qua enim mente is, qui proximis profuturus enitesceret, vtilitati ceterorum secretum præponit suum, quando ipse summi Patris vnigenitus, vt multis prodesset, de sinu Patris egressus est ad publicum nostrum? Hoc igitur, quod Gregorius admonet, animaduertens Ignatius, vt medicinam comminus Ouiedo faceret, accersendum eum Romam putauit. Sed quoniam Duci aliter visum, qui discessum Patris superuacaneum esse iam scripserat, supersedit. Testabatur autem Ignatio Dux ipse, secum Ouiedum ea de re contulisse, & suam sibi aperuisse sententiam; se autem respondisse, quanquam ad actionem

Universidad de Deusto
Biblioteca

reuocanda mens illa non videbatur, esse tamen, quod Deo gratias ageret, cuius liberalitate medios inter homines præmia solitudinis obtineret: & cum actuosæ vitæ fructibus, ac præmijs Monachorum posset merita sine monasticæ vitæ laboribus adipisci: addebatque toto eo temporis interuallo, quo expectabatur ab Vrbe responsum, in magna illum tranquillitate animi, & æquitate fuisse: nec tum fuisse minore, cum accepto responso, quod petebat, negatum est. Bonarum quippe, & humilium est mentium non pertinacem in sua esse sententia, sed facilem se præbere, & sese flectere aduersus Præpositorum sententias, atque iudicia. Quo circa recte in ijs literis Dux sentiebat, quicquid in Ouiedo ex eo solicitudinis latebras quærerent, non tam quia Dux, quam quia iam inde ab Isabellæ Imperatricis obitu (quemadmodum significatum est supra) asperæ vitæ studijs vehementer erat addictus. Et quanquam mortalium oculos specie fallebat externa; tamen & precationis assiduitate, & inediæ tolerantia, & quotidiano sacræ lectionis vsu nullis sæpe cedebat Anachoretis, & qui syluas inter, ac nemora delitescunt. Et tamen, cum ad Religionem animum appulit, non syluas abditas, nec hominum meditatus est fugam, sed ad hanc vitæ quasi communitatem, societatemq; mortalium, quam sequimur ipsi, studia sua, ac vota cuncta conuertit. Atque vt de eo iam proprie dicam. Is hoc anno Professionis vota solennia tum meriti amplioris, tum firmioris constantiæ causa, domesticos intra parietes nuncupauit. Nondum enim Religionis cultum induerat, & per Apostolicam ei sedem licebat adhuc bona sua, priuatamq; rem toto tractare triennio, & ipsam quoque administrare rempublicam. Cuius professionis gratia Prouincialem Araozium euocauerat, & sacro Purificationis Deiparæ die incredibili iucunditate animi, ijs se se votis, & sacris vinclis astrinxit. Quo ex die cœpit illum Beatus noster Pater, Patrem Franciscum Borgiam, mutatis titulis appellare. Nec mirum in Ignatij venisse mentem tanta vti in admittendo ad ea vota Duce, festinatione; qui meminerat, eum tot iam annos vitam quandam instituisse cælestem, Religiosæ vtique propiorem, quam populari; & in cultu seculi

67 Ouiedi obedientia.

68 Vnde intermoscendæ à quo spiritu sint voluntates.

69 Borgia Solennia Societatis vota nuncupat.

70 Eiusdem studia virtutis ac profectus.

seculi mores gestasse cœnobij. Qui in ipsa Catalauniæ prætura nitido sub amictu, & personæ illi decoro applicabat ad nudum corpus rigido ex crine cilicium: & vberes inter epulas, quibus excipiendi non raro erant pro dignitate conuiuæ, fraudabat genium suum tacitis, arctisque ieiunijs: & inter Curiæ blandimenta, ac voluptatum illecebras sæuiebat in corpus suum quotidiano, immitique flagello: & inter homines horarum omnium, multipliceſque garrulitatis ansas, multas suffurabatur horas, vel ad dulcia cum Dei Maiestate colloquia, vel ad iucunda pabula sacri codicis. Cuius studij fructus tum primum apparuit, cum & pijs scriptitandis libellis (quorum vnum, cui titulum fecit, De Confusione, ante biennium editum supra diximus) & habendis priuatim ad sacras fœminas concionibus, cunctis repente fuit admirationi pariter, & exemplo. Et anno superiore cum domi suæ instituisset, vt sua cuique daretur post epulas concio, tanquam vnus è numero semel, atque iterum loco suo verba & ipse fecit ac posteriore quidem dictione de cognitione sui ipsius tanto animi ardore, tanto verborum, & sententiarum pondere egit, vt omnes velut emoti mente, vnde subito tantæ dicendi vis, tantus rerum diuinarum sensus existeret, affirmarint in eo Deum fuisse locutum, excipiendamque aureis literis declamationem illam fuisse, quæ tota vndique Deum spiraret, nec tam librorum monumenta, quam orationis redoleret incensum. Continebat autem in suis se perennibus exercitationibus Tyro Christi, & aggregatus nouæ militiæ pietatis augebat, & pœnitentiæ studia; ne abusus gloria nominis, tum in certando frigeret, cum maiora danda essent suæ experimenta virtutis. Sed prudens Pater Ignatius nimios reformidans ardores, vtendum suo iure censuit, & moderari cœpit in Filio, quod dissimularat in Duce. Duci quippe nullos vnquam frænos ardoris iniecit, vt quo acriora essent inchoata studia virtutis, eò radices ageret altiores summæ constantiæ. Nihil enim tam firmat animum ad constantiam, quam perennis exercitatio virtutis: qua paululum intermissa, sæpe labat, mutatque sententiam, & quasi sua destitutus esca languescit. At vbi magna, longaque opera vsum & facultatem peperit, firmauitque, & suam Dux fidem professionis vinculis obligauit, in tutoque quodammodo posuit suæ constantiæ bonum, tum demum B. Pater adhibere modum tantis contentionibus cœpit, & suis quasi finibus coërcere exundantes ardores. Principio igitur gratias Deo agere iussum de ijs, quæ ad eum diem eo opitulante gessisset, hortatur illum, vt quoniam alia ætas, statusque conditio alios mores, aliam vitam postularet, ex nimio precationis otio partem aliquam in literarum studia deriuaret, & ad infusam diuinitus disciplinam adiungeret eam, quæ studio comparatur humano. Maioris quippe aiebat esse virtutis, muneriſque diuini varijs in locis, officijsque frui caris amplexibus Dei, & eius gloriæ, honorique seruire, quam id ipsum quærere aut vnius intra loci cancellos, aut in vnius muneris, precationisue functione. Deinde quoniam frequenti ex inedia stomachus crebro languebat, nec legi mentis suæ repugnabat admodum lex membrorum, temperatis iussit vti ieiunijs, & consentaneo victu firmare vires: vt cum æque corpus, atque animum accepisset à Deo, paratus esset vtriusque rationem ei reddere, qui dedisset: nec sineret corporis obtundi robur, & deperdi vigorem; quo semel amisso, minus esset deinceps ad sua munera, & functiones idoneum. Quod autem ad quotidianam verberationem attinet, quoniam propositum erat in honorem quondam passi, & dilaniati verberibus Christi, non prius verberandi sui finem facere, quam vim aliquam cruoris effunderet, vetuit in posterum Pater sanguinem mittere, & huius loco lacrymas suasit fundere, quas aut suarum, alienarumue commemoratio noxarum, aut cælestis aliqua contemplatio, suauissimusq; Christi amor exprimeret. Has enim piæ mentis actiones omni ex parte frugiferas esse, corporisq; exercitationi, ex Apostoli sententia, multis partibus anteire. Ipsam vero corporis exercitationem eatenus in laude poni, quoad rectori animo in comparandis sibi suis de Cælo donis ancilletur, & seruiat. His finibus, atque cancellis asperiori Borgiæ vitæ præscriptis, nihil erat amplius, quod in eo vel detereret, vel desideraret Ignatius. Eminebant in egregio quippe viro expressæ, non adumbratæ virtutes, & ea præcipue, quam Christianorum notam dicit esse Macarius, alij autem Electorum, singularis humilitas. Hanc comitabantur par caritas, & in rebus gerendis non tam humana, quam diuina prudentia. Theologiæ autem si quid initio defuit, id postea studium continens annorum aliquot ab edita professione suppleuit: vt iam in homine Societatis, & eo, qui eius esset olim gubernacula tractaturus, amplius quod requireres

71 B. Ignatius temperat ardorem exundantem Borgiæ.

72 Virtus eximia Borgiæ: & quèadmodum res domesticas composuerit.

Universidad de Deusto
Biblioteca

reres nihil esset. Interim ex accepta ab Apostolica Sede potestate rem priuatam componebat,ac publicam; & professione vitæ nouæ dissimulata prudenter, studebat ijs finem constanter imponere, quæ Societatis propiorem conuictum morarentur, ac cultum. Filias in matrimonio, & quidem honestissimo collocauit: Filio quæsiuit vxorem Comitis Oliuæ filiam, quæ cum parenti in Comitatu succederet, Gandiensium vectigalia per se satis ampla, auxit etiam vehementius: vt inter primarias Hispanorum Procerum domos, non modo generis nobilitate, verum etiam amplitudine fructus ea sit habenda familia. Quanquam Franciscus Borgia maiores diuitias æstimans cunctis Aegyptiorum thesauris, atque honoribus improperium Christi, non magnum aliquid se reliquisse putauit, cum illa reliquit: sed ijs pro nihilo habitis, atque infra se positis, de accepto paupertatis munere nunquam satis se Deo gratum fore, quamdiu vita suppeditaret, arbitrabatur.

73 Tenuia Societatis initia Cæsarauguſtana.

Cæsarauguſtæ pauci admodum de sociorum numero versabantur, quorum pijs conatibus cum minime obsecundaret Antistes, & multis insuper obtrectationibus, ac calumnijs eorum patientia peteretur, satis habuerunt futuræ messis iecisse sementem, certa spe nixi diuinæ clementiæ fore, vt qui cum fletibus semen mitterent, plenos aliquando manipulos cum exultatione referrent. Nec tamen omnino nihil seu præbendis, adhibendisque Christi misterijs, seu colloquiorum pietate, assiduitate, opportunitate proficiebant: sed spes erat omnis in tranquillioribus sita temporibus, vbi transacta frigoris hyberni tristitia placidior se verni temporis hilaritas aperiret. Hic in Hispania cursus.

74 Res in Lusitania.

Iam in Lusitania tribus discreta locis Societas in Curia,Olisippone, & Conimbricæ perpetuis progressionibus vtebatur. Prouincialis etenim Rodericius in eadem apud Regem instituendi Principis cura se continebat: nec vni proderat regio filio, sed qua valebat apud Regem autoritate, modo per se, modo per alios sacerdotes & corporum egestati, & animorum commodis seruiebat. Verum suorum iam desiderio tædebat curiæ,

75 Simonis cogitatio de aulæ fuga.

& per occasionem Aethiopicæ profectionis, cuius supra meminimus, fugam tentabat ex Aula: veneratque in mentem, si profectio illa minus procederet, Brasiliam à Lusitanis nuper inuentam saltem petere. Sed non semper votis nostris diuina mens annuit, quæ minus eius voluntati consentiunt: & ad ea sæpe vocat, quò nullis nutibus inclinamus: vt, quo minus de nostro imperata res habet, eò cumulatiore mercede meritum expleatur obsequij. Sæpe Simon expeditionem Indicam exoptauit, sæpe in vltimas terras meditatus est fugam: & tamen præter animi votum, præterque sententiam illic semper hæsit, vbi Deo rectori visum, penes quem vniuersorum est cura: cuius sapienti administratione vniuersorum commodis,ani misque consulitur. Olisippone eodem loco res erant. Feruebat sodalitas illa, quam & ad celebranda diuina,

76 Sodalitas se verberatiũ Olisippone.

crebro mysteria, & ad castiganda sua flagellis corpora memorauimus excitatam. Ea ducentis amplius constabat sodalibus, quorum ingens erat ardor spiritus inter flagella, quem modo Ioannes à S. Michaele, modo suis concionibus, prius quam Castellam peteret, alebat Strada. Nec deerant, qui vel spectandi cupiditate, vel deridendi gratia Sodalitium illud ingressi, postea pœnitentium capti gemitibus, altisque fletibus, totis commouerentur animis, & pias illas inter querelas sua quoque vulnera, ac peccata sentirent. Sane Ioannes Fernandius Castellanus, vt de ceteris fileam, adolescens præ-

77 Io. Fernandus, qui deinde in Iaponia egregie laborauit in Societatem recipitur.

diues,& ad pietatem propensus, cum audiendæ suauissimæ symphoniæ nomine huc esset ab amico deductus,præter opinionem in ea pietatis palæstra quodammodo circumuentum, & intercluſum se vidit. Hic eius cœperunt aures,& diuino illlo sermone, qui faces animis admouebat,& salutari flagrorum crepitu, quæ vel durissimum quemq; flecterent, personare,haud ingrata,& iniucunda fraude: cuius in pectus,atq; medullas tam dulce, tamq;efficax symphoniæ genus illapsum protinus est;vt de ordiendis vitæ melioris initijs cogitatione susceptra,Patres frequenter adiret;cum ijsque multus esset:dum ad extremum ad eos aggregatus haud leuia suæ & humilitatis & caritatis inter eos, & vero etiam præclaræ sui victoriæ documenta dedit.Incessus eius per vrbem erat eiusmodi,vt quanquam alios in admirationem raperet,alij tamen,qui eum non nossent,exprobrarent illi dementiam. Quibus ille & dictis respondebat, & factis, se non extra mentis potestatem exisse,sed tum maxime in officio mentis esse cœpisse. Is est, qui deinde in Indiam missus, & in Iaponiam à Xauerio ductus, vnum è primis nouæ illius Ecclesiæ columinibus fuit. Conimbricæ nonaginta amplius de Societate degebant, quorum plerosque & in-

& ingenij vis, & alia Dei munera plurimum commendabant. sed centum amplius satis erat alendis benignitas Regis, eiusdemque sumptibus Collegij surgebat opus ducentorum facile capax. Constitutus est à Simone nouus huic Collegio Rector Ludouicus de Grana, pro Ludouico Consaluio, quem animis subsidio mitti varia in loca placuerat. Sed hunc prius in eodem loco ministerijs culinæ subiecit, vt vbi prudentis suæ solicitudinis documenta præbuerat, ibi præberet humilitatis. Cum enim iuuentutem illam de more Simon inspiceret, dixit in conuentu,velle se acrem vni ex eis notam pudoris, ac mortificationis inurere: & vtrumque Ludouicum mox aduocans, Granam iussit præsse Collegio,culinæ subesse Consaluium. Cumque ex Simone quæsitum esset, vter de duobus sua opinione depressus magis, notatusque discederet, superuacanea visa est in

78 Conimbricenses iam prope centum, quibus Rector præficitur Ludouicus Grana.

conuentu, nec satis digna responso talis interrogatio: quod inter Dei famulos iam constaret humilitatis officia ad ingentem spectare quietem: honoris autem, ac dignitatis tota crucibus plena esse. Ex hac autem iuuentute, (ne hoc silentio prætereamus) decimum iam mensem Vincentius Rodericius capitis doloribus angebatur: nec quamuis Olisipponem curationis,& cæli gratia missus esset, vinci morbus seu loci clementia, seu medicamentis potuerat: sed cum initio remisisset, deinde sic creuit, vt absessum medici metuerent; quem & erumpens per auriculam indicabat sanies. Iamque ægroti desperauerant vitæ, cum ex inopinato Simon,qui diu abfuerat, Olisipponem Conimbricam redijt: cuius videndi cupidus suum ante obitum æger, magnam in spem venerat recuperandæ salutis; atque hac imbutus spe cum Patrem cœpisset alloqui, & eius inter amplexus considere iussus esset, non enim moriturum; statim omni euanescente dolore pulsus est morbus, ægroti ne fide, obsequioue, an etiam virtute paterni verbi, atque complexus, nouit ille qui scrutator est cordium, & per hominem ex homine morbum disipulit. ingens certe in adiumentum Brasiliæ, quo postea est missus,salus est Vincentio restituta: eaque ipsa tempestate res in Vrbem (vbi adhuc epistola conseruatur) tanquam mirabilis scripta. Constat etiam inter Lusitanos ipsi Consaluo Sylueriæ iam deposito, vitam ad præclara illa, quæ postea gessit, & ad martyrium Simonis item precibus reseruatam.Cum enim Conimbricæ Consaluus iaceret moribundus,præter eius cubiculum summo mane transiens Simon,esto,inquit,bono animo,ego sacrificatum eo pro valetudine tua. Dumque ille sacrificat, repente Consaluus Ludouico Grana,& alijs tribus præsentibus sublata voce sanum se se, & salutem sibi à Simone exoratam exclamat, vti re ipsa compertum est, & ad beneficij memoriam,quia dies sancto Sylueſtro erat sacer, aliquandiu Sylueſtri nomine voluit appellari. At Rodericum Menesium magnæ expectationis iuuenem, maturæque Cælo virtutis omnibus præmunitum diuinis mysterijs inter pias fratrum preces, & lacrymas securum, lætumque acerrimus lateris dolor ad gaudia beata Olisippone transmisit. Quo tempore etiam in Martino Sancticrucio Collegium Conimbricense damnum fecit, qui dum sedulo eius procurat causam, in Romana domo pie decessit.Porro literarum disciplina pariter, ac spiritus prope vigebat ex æquo. Triginta iam theologiæ dabant operam, & suum quisque ingenium alebat diligentia, fouebat industria. Plurimæ, ac variæ ex hoc Collegio profectiones institutæ sunt. Aliquot in Indiam missi, in ijs Gaspar Berzæus, quem supra nominauimus, alijque, quos nominabo posterius. Georgius autem Morera, & Ludouicus Consaluius in ditionem quandam equitum Hierosolymitanorum, doctrinæ valde indigam, exierunt. Cuius inter oppida Pedrogaum maius, cum vsque adeo priuatis arderet odijs, vt sextum iam annum Dominum suum ab aditu oppidi pertinaci contentione repelleret, ad Patrum aduentum posuit iras, suosque cum Domino in gratiam redijt. Omnino fuit omni fide superior is, qui per eos perceptus est fructus; cum tamen summa in egestate, & ex obuijs cuiusque eleemosynis sane modicis famem pellerent. Sed cumulabat quotidianum fructum voluntariæ paupertatis exemplum; vt quocunque se verterent summa omnium veneratione exciperentur. Ad eos audiendos promulgato Magistratus edicto multitudo vndique vel ex locis remotioribus confluebat, & paratissimæ mentes erant ad accipiendos cælestes fatus, vt non necesse haberent Patres in elimandis concionibus tempus terere. Sed cum ex animo, & ex præcordijs diuina verba promerent, concipiebant illi repente flammas, ac lacrymarum copiam, quas nouæ vitæ subsequebatur initium. Ad vnam aliquando concionem, cum alter è Patribus peroraſſet, homines ad viginti multis,

79 Honores in Religione pudoré afferunt, non officia humilitatis.

80 Simonis Complexu Vincentius Rodericius curatur eiusdéq; Sacrificio Consaluus Sylueria.

81 Rodericus Menesius moritur, & Martinus Sancticrucius.

82 Missiones ex Collegio Conimbricensi.

83 Multæ pacificationes.

Universidad de Deusto
Biblioteca

ac diuturnis implicati discordijs ad optatam, tentatamq; sæpe concordiam populo inspectante, cum lacrymis, mutuisque complexibus redierunt. Omnino probro erat, & Turcæ numero ducebatur si quis talibus concionibus non adesset. Fama vicinos æque, ac longe positos excitabat, vt Patres ardenter accerserent: nec denegare se impigri Sacerdotes poterant tot, & tantis euocati clamoribus; communes fructus oratione vix explices. Sacerdos triginta & octo annos habens in infirmitate libidinis, hominemque refugiens, qui in Pœnitentiæ piscinam eum mitteret, audito verbo Christi se se confestim erexit, & vagam fœminam (quam vxoris instar habebat) abiecit. Quæ ipsa ad eiusdem Patris vocem publice in concione proclamans, fletibus, ac gemitibus terruit omnia: nihil reuerens ora hominum, quæ scelerum dolore compuncta vereri cœperat Deum. Restinctarum irarum numerus innumerabilis prope fuit, nec memorandæ sunt singulæ. Eodem in oppido Pedrogao, eademque in prouincia elaborabat etiam tum Berzæus, cum

84 Gaspar Berzæus destinatus in Indiam agre, à populis dimittitur apud quos elaborabat.

indicæ profectionis accepit imperium; multaque in ea Prouincia, prius quam in Indiam recederet, recte gessit. Is, cum quopiam perigrinando veniret, æstuans adhuc ex itinere concionem protinus aduocabat etiam tum, cum opprimeret nox, & nihil antecederet ad cogitandum spatij. Cuius ad Indiam missio vbi emanauit in vulgus omni studio conati sunt incolæ, vel retinere hominem apud se, vel profectioni moras inferre. Subijciebant animorum subinde pericula, quæ si ille negligeret, reus quodammodo fieret alienæ desertæ salutis. Oppidi quoque Iudex, modo id ab vxore, ac liberis impetraret, Gasparem in Indiam sequi in animo habuerat. Adeo sibi omnes spectata viri virtus, admirabilisque in hominibus tuendis industria deuinxerat. Verum omnibus ille rebus celeriter, & ex sententia confectis Conimbricam, vt imperata faceret, se recepit. Discedentique suffectus est is, quem dixi Consaluius; qui quotidie Dei verbum modo hoc, modo illo in Oppido feriarum ex ordine prædicabat. Quod ipsum vrgebat Georgius alia in Oppida, vicosque profectus. Cuius ad vocem præter reliquam frugem viginti Virgines inprimis nobiles castimoniam in perpetuum colere Christi nomine decreuerunt: per eamque occasionem cœnobium ex dotibus hortante Patre, quæ coniugijs debebantur erectum. Ea vbique erat auiditas verbi, vt cum auditum esset nostros esse dicturos (noctu autem ferme dicebant, tùm cum ex agris vniuersi reuerterant) oppidani locis editioribus pyras incenderent, vt hoc omnes admoniti signo ad audiendum verbum Dei vicinis è ruribus, montibusque descenderent. Illi vero nulla interposita mora, rusticis curis, negotijsque posthabitis, aduolabant. Et quo id studium incitaretur ardentius, hærerentque in mentibus audita fidelius, non deerant in eos, qui concionantium

85 Ludouici Consaluij & Georgij Moreræ conatus.

86 Pœna hominis in simultate pertinacis.

monita neglexissent, diuinæ interdum seueritatis exempla. Ac Georgius quidem Morera cum pro concione quendam, qui obuio denegauerat inimico salutem, suppresso tamen nomine perstrinxisset, postea conuicijs ab eo petitus, ac probris, (peracerbe enim homo sibi conscius tacitam illam obiurgationem tulerat) supplex ad pedes accidit, vt leniret iratum. Sed cum ille teneret iras, & ingestis maledictis abscederet, prius quam domesticum intra limen vestigium inferret, confracto ex rixa in itinere brachio, & in partes comminuto, suæ maledicentiæ pariter, & peruicaciæ pœnas dedit. Ita qui vlciscendi animum, & iracundiam non remisit, brachium vnde eam expleret, & exerceret amisit. Illud horribilius, quoniam & facinus longe tetrius. Dum varia de more loca

87 Blasphemus homo fulmine extinguitur.

Emmanuel Nobrega percurrit (nam & hic ab anno iam elapso pergebat propter animas mare, & aridam circuire) templum ingressus, vbi chorus ex vtroque sexu promiscue profanis canticis colludebat, lasciuos illos symphoniacos, obiurgauit. Verum tam salutari Patris admonitione præ impuris illis neglecta delicijs, insanis omnia vocibus perstrepebant. Quidam vero ceteris petulantior, & impietate superior, vt stomachum Nobregæ faceret, & simul indicaret, quam nihil eius dicta, vocemque perpenderet, ipsum cœpit diuinum Numen impie figere maledictis. Inhorruêre pili, aureque famulo Dei & fixis illico in terram genibus properauit auertere diuinas iras. Senserat, opinor, eas impijs illis imminere ceruicibus. Nec vanus fuit ille sensus. Quippe digressum inde blasphemum vnà cum Socijs, & in equo sedentem, repente lapsum de Cælo fulmen vnà cum equo intactis, attonitisque comitibus interemit. Si piaculum fuisset occultum, aut maledici verteretur ingenium; auditæ forsitan preces essent: nunc vero tam apertum, testatumque facinus tam praua, & conscelerata mens hominis præsenti fuit, testatoque item

item vindicanda supplicio: ne aut hæreret apud imperitum vulgus diuinæ prouidentiæ fides, aut scelus scelere, & supplicia supplicijs homo maledicus cumularet, si dimitteretur inultus. Ex eo tempore plus Nobregæ fidei, plus Euangelij præconibus aurium adhiberi vulgo cœptum. Labor iam in Africam, & ad itinera Tingitanæ Prouinciæ, quæ in extrema Mauritania sita est: vbi Lusitaniæ Rex Ioannes vrbes aliquot maiorum virtute partas firmis cum præsidijs habebat, sed præcipuum Lusitanorum propugnaculum Septæ erat, finitimis Saracenis oppositum, atque obiectum. Ea vrbs est ad fauces herculei freti Hispaniæ quondam æmula, & totius Mauritaniæ Metropolis, quam septem fratrum vrbem dixere quidam. Eius Præfectus Alphonsus pari pietate, ac nobilitate vir, nonnullos de Societate postulauerat à Simone per literas: nec abnuit Simon, seu in illius ciuitatis, ac Præfecti gratiam, seu quod vrbs finitima Tituanum plurimos habebat in seruitute Christianos. Quin hinc orta Tingitanæ profectionis perhibetur occasio.

88 Ioannes Nunnius, & Ludouicus Consaluius in Mauritaniam mittuntur.

Quippe Hispanus erat quidam cognomento Contreras, apprime sanctus, qui caritatis studio flagrantissimus, eorum sibi Christianorum depoposcerat curam, siue vt corpora de seruitute redimeret, siue vt animos à Satanæ dominatu defenderet. Hic oblatum Episcopatum, & Abbatiam simul adiunctam constanti animo recusauerat, eodemque semper tenore vitæ adeo se probauerat vniuersis; vt magna apud Hispalim sanctitatis opinione decesserit. Cuius ad funus facto vndique ex ea ciuitate concursu, tanta fuit seu piè cadaueris attrectandi religio, seu reliquiarum inde aliquid asportandi cupiditas, vix vt aliquid ex barba, capillo, vnguibus, totoque cultu corporis superfuerit. Hoc igitur tam egregio viro de medio sublato, par nostrorum, qui demortui iacturam quoquomodo lenirent, ac compensarent, postulatum est. Ac tum primum de Societate Mauritania vidit Ioannem Nunnium, & Ludouicum, quem dixi, Consaluium, Sacerdotum par sane præstans. Qui Septam cum peruenissent, inchoare subinde magno hominum motu

89 Laus Contreræ in iuuandis captiuis.

conciones suas, præbere confitentibus, & ægrotantibus operam, agere cum Saracenis ardenter, & commune valetudinarium, carceremque constanter adire. Qua munerum assiduitate Gubernator ad Simonem id perfectum scripsit, vt ciues illi, qui prauitate morum Saracenos ipsos quodammodo superabant, diebus vix quindecim viderentur Monachis præstare. Tituanum haud amplius quindecim passuum millibus Septa distat, vrbs ditionis, superstitionisque Saracenorum. Huc se Patres facta ab Acene (sic vocant Præsidem) potestate, non tam Euangelij promulgandi, ac proferendi gratia (quod iniquis animis Saraceni tulissent) quam suos inuisendi, ac redimendi nomine contulere. Erant enim in ea seruitute Christiani ferme sexcenti: nec ferme fructum alium, nisi ex his vinctis, captiuisque ceperunt. Quo circa Consaluio visum, vt quoniam multa, eaque momenti permagni Lusitano Regi suggerenda conceperat (relicto ad captiuorum solatium Tituani Ioanne) in Lusitaniam ipse rediret. Ioannes autem aduecto ex Castella, ac Lusitania captiuorum in vsus argento, cœpit eos concessu Præsidis modo administrandis solicite sacramentis, modo priuata institutione iuuare. Tanta autem miserorum ad expianda peccata vis, & alacritas erat, vt totum ille diem ijs audiendis, soluendisque consumeret: quotidie nonnullis, re diuina peracta, sanctissimum Christi corpus, quo ad id tempus solatio caruerant, impertiret. Sapienter autem suum cuique diem conueniendi sui, quo facilius cuique consuleret, tribuebat: tantoque erat apud omnes in honore, ac veneratione, vt obuiam facti per vrbem ad osculum manus, pallijve certatim ruerent. Cuius reuerentiæ pariter, & amoris conciliatrix in primis erat admirabilis eius, & ardens caritas. Sex enim quotidie captiuorum custodias, in quas illi singulis noctibus includebantur, adibat; vt si quem morbo inueniret oppressum, eius illico omologesim exciperet, animumque curaret. Postea vt curarum etiam aliquid corporibus impertiret, carceris ad cancellos suum cuique cibum Saracenis stupentibus, deferebat.

90 Res gestæ à Consaluio & Nunnio Septæ, ac Tituani.

91 Consaluius redit in Lusitaniã.

92 Nunnius Captiuis Christianis Tituani consulit.

Erant autem & in ea vrbe Iudæi, quibuscum frequens erat de religione certamen. Namque cum Saracenis, ne apud Præfectum vrbis saracenum offenderet, cautius agendum putabat. Is igitur in Iudæorum Synagogam ingressus, vbi puerorum gregem Rabinus instituebat, congredi cum eo cœpit. Altercatione orta multi alij confluxere eius generis homines: senioremque subinde alium, qui inter eos sapientis nomen inuenerat, Pater aggressus, docere in conuentu multorum ex Sanctorum Vatum oraculis, & prædictis instituit Messiam, qui Iesus esset, tot iam ante seculis aduenisse. Verum obstinatis, (vt solent)

93 Et Iudæos reuincit.

Universidad de Deusto
Biblioteca

lent) animis, Iesum esse Messiam, eundemque Deum esse Iudæorum turba negante, inusitato Nunnius ardore succensus, vociferatur palam pro ea se veritate paratum mortem millies oppetere, id quod eorum nemo pro suæ legis defensione tentaret: iamque inter omnes constare mortales, quam vile vbique gentium, quamque despectum Iudæorum genus esset misera vbique seruitute oppressum propter nefandum scelus necati Messiæ. His se Rabinus flexit; & ab ea altercatione digressus cum Nunnium sine arbitris conuenisset, non cunctatus est confiteri, satis sibi ex Prophetarum vocibus eum, quem diceret, liquere Messiam: sed oportunitatem se temporis expectare, dum Saracenorum excusso iugo, suis cum liberis Septam euaderet. Complures hic nutantes in Religionis sententia confirmauit, & ex vtroque sexu permultos persoluto pijs ex hominibus pretio de seruitute redemit: captiuorumque vim magnam peropportunis auxilijs, subsidijsque leuauit.

94 Regnum Congi vbi situm, quando inuentum, & Christo subiectum.

In regnum Congi (Manicongum quidam appellant) Georgius Vazius, & Socij, quos superiore anno profectos ex Lusitania demonstraui, sospites peruenerunt. Est id Regnum Hesperiorum Aethiopum ad extimam Africæ oram, ab ipso prope æquatore exoriens in meridiem porrectum, & late in mediterranea quoq; introrsum recedens. Namq; Africa ab Septentrione in meridiem longissimo tractu, graduum septuaginta porrigitur sic, vt fere quinque & triginta à Gaditano freto ad æquatorem, totidem inde ad Bonæ spei Promontorium, vltimum ab Austro limitem numerentur, & media Africæ longitudo æquatori, Zonæq; torridæ subsit, quam falso antiquitas opinabatur exustam penitus, & inhabitabilem, & imperuiam. Et sane quanquam vestigia sint apud veteres rerum scriptores Africam olim circum nauigatam; ipsæ tamen regiones, ac gentes à feruida plaga ad Bonæ spei promontorium omnino ignoratæ videntur. Quas magna gloria suæ nationis, & amplificatione Christianæ fidei Lusitani aperuerunt. Autor præclari operis fuit monito etiam, vt dicitur, diuino incitatus, Henricus Ordinis Equitum Christi Magister, Ioannis primi eo nomine Lusitanorum Regis, eius, qui Septã. (de qua nuper meminimus) de Mauris cepit, filius. Henrico igitur autore sub annum salutis millesimum quadringentesimum, vigesimum vltra montem Athlantem (qui ad eam diem terminus nauigationis fuerat) leucas quadringentas viginti processum est ad montem Leænam, insulis quoque in Oceano, & alijs, & ea nobili, cui nomen à materia fecere, inuentis. Sub Alfonso mox quinto tota illa ora, quam Guineam appellant, est cognita. Ioannis demum secundi tempore, quo Astrolabium præclaro sane consilio ad nauticum vsum cœpit accommodari; regnum, de quo loquimur, Congi sub annum fere millesimum quadringentesimum, octogesimum quintum apertum: ac subinde missa per honorifica legatione cum tribus è sanctissima Prædicatorum familia pietate, doctrinaque spectatis viris, facile ad Christi sacra traductum est. Rex de Regis Lusitani nomine Ioannes, & filius item ab Lusitani Regis Filio Alfonsus nomen accepit. Is, cum Patri successisset, superatis hostibus, ac rebellibus haud dubia ope cælesti annos quinquaginta, & Regnum, & religionem Christianam ingenti animo, & pietate defendit. Eo dein mortuo, Euangelicis quoque cultoribus primis extinctis, ijs, qui successerant, magis exemplo noxijs, quam doctrina vtilibus, cum regnaret Iacobus quidam Christianus quidem professione, sed moribus, ac vita longe ab eo nomine alienis; eumque imitati populares ad vitia, & superstitiones auitas ruerent, Ioannes Tertius religionem à suis Maioribus illatam in Regnum Congi sustentaturus eos, quos nominaui, de Societate impetrauit ac misit. Hi cum in celebri S. Thomæ insula, quam sub ipso æquatore Cosmographi locant, vnde in Congi regnum facilis est traiectus, aliquandiu substitissent, febribus, alijsque morbis acerbe vexati, inde Pindam, Emporium Congani Regni, nondum valetudine recuperata transmittunt. Eorum aduentu Rex cognito, à leucis quinquaginta tum honoris causa, tum, ne quid discriminis adirent ab hostibus, duos è proceribus obuiam misit: quorum vterq; ijs erat instructus opibus, copijsque; vt ad omnem nutum quindecim virorum millia cogere perhiberetur in prælium. Ab his in vrbem regiam ligneis equis de more vecti perducuntur ad Regem, cuius vehiculi tale commentum est. Dolatum robur in Cantherij formam palmorum crassitudine ferme trium, bubulo corio pro ephippijs ad insidendum sternitur. Hic imponitur qui vehendus est eques, vehiturque vna cum tigno duobus à baiulis, altero ab anteriore, altero à posteriore equi parte, succollantibus vicissim alijs, vbi longius est iter. Hisce impositos equis languidos Patres, & aduentantes ad

Herodot. l. 4. Plin. l. 2. c. 67. Solin. c. vlt. Mela l. 3. c. 10.

95 Equi lignei Conganorum.

vrbem

vrbem Rex extra muros honoris causa progressus comiter excepit festis, maximisque suorum clamoribus, vt eis in acie, prælijsque mos est. Ponè Regem pulchra excitata Crux erat, quam ille dextræ complexu tenebat, & hic Patres, cum tribus liberis, multisque proceribus expectabat. Qui simul eos currentes ad osculum manus animaduertit protinus anteuertit, eorumque manibus sua leuiter ante tactis, suauium dedit: quem item morem in osculanda Regis dextra secuti sunt Patres quanquam solis ille sacerdotibus manum ad tactum pariter, & osculum præbuit, laico, qui inter eos erat solum ad tactum. Is alias in sua Regia, cum Principum legatos admittit, in edito suggestu, vt ex omni parte conspici possit, eburneæ insidet sellæ, mitratus infula è palmæ folijs opere subtili, & eleganti perfecta, à capite ad pubem nudus: cetera ad pedes vsque, vestis bombicina contegit. Læuum brachium armilla ex Orichalco adornat. Equina cauda pendet ex humero. Id solis Regibus datum. Quinquaginta hominum millia habere dicitur ad nutum semper intenta, & vectigalia perampla. Sed huius adeo erat profusa socordia, vt cum primum ingens ei auri pondus esset allatum, postridie nihil esset: diuq; exhausta Regia pecuniæ nihil haberet. Regio non omnino insalubris est, nec qui perhibentur calores, mordent acrius. Quo tempore Sol propius ad nos, ac boreales tractus accedit, & affert æstatem, hyems illic à Martio ad Augustum vsque tenet, non quidem imbribus fœda, sed crebris infesta ventis, & molesta frigoribus: quibus arcendis & propulsandis indigenæ, quoniam vestium fomenta non suppetunt, geminam accendunt pyram alteram à tergo, à fronte alteram: nudi quippe ambulant pube duntaxat velata: nec pileo, nec calceis vtuntur. Quod si quis alicunde subuculam nactus sit, hanc à corpore non amplius remouet, donec vsu detrita in scruta sua sponte recedat. Alimenta tenuia sunt, nulliusque pene succi: legumen colligunt grano paulo ampliore quam milij, ex quo farinam ditiores, & albi (sic vocant Europæos) in panem exprimunt: nam tritico omnino carent: ac nisi recens, & quo confectus est die, panis ille gustetur, adeo breui, facileque corrumpitur, vt in crastinum seruari non possit: farinam autem ipsam inter saxa magno labore pinsunt, nullus enim apud eos molarum vsus: & vulgus quidem alio vescitur cibi genere, alio nobilitas haud sinapis absimili. Vinum eius nullum, nisi exsudans è palmis humor: hoc se se alunt, & sustentant indigenæ. Poma velut cucumeres, eaque, ne solo pane victitent, obsonij loco. Si copiosior oblata sit esca, copiose; sin parcior, parce modiceque aluntur: & ea contenti non quærunt amplius. Nullas habent in matrimonio coniunctas fœminas præter Regem, Procereſque nonnullos: cum tamen plures, paucioresue pro opibus alant pellices. Pharmacis æque, ac medicis prorsus carent. Itaque passim velut passerculi reperiuntur exanimes. Omnino magna apud eos rerum omnium inopia, vt ex Lusitania conuehenda sint omnia: augetque insuper egestatem effusa largitas. Quicquid in manus venerit, largiuntur: nihil recondunt in diem posterum, nihil de futuro soliciti, hebeti incuria, non virtutis amore. Ac ne pecuniæ quidem vlla iam copia est, redactis in potestatem hostis (quem Ianchale vocant) auri fodinis. Sane si sua ad Deum referrent incommoda, miseraque sordes, eorum communis vita, vitam Anachoretarum omnium facile superaret. Quibus & consulto ceteræ vitæ opportunitates denegatæ videntur à Deo, ne, si ijs affluerent, deteriores, & nequiores euaderent: cum tamen in tanta victus, cultusque penuria toti ex fraudibus, mendacijsque conglutinati sint. Exprobranteque sibi sua mendacia, doloque, petulanter irrideant, atque contemnant. Adeo in naturam consuetudo migrauit. Constat Prouincia vario hominum genere Christianorum, & Ethnicorum, indigenarum simul, & aduenarum: quorum hi albo, illi atro colore cum sint, color ipse in vocabulum transijt, & hac se nota mutuo in sermone secernunt. Indigenarum mite, facileque ingenium est: nec ijs ita magno labore Christum probes: totum in deserendis vitijs negotium est. Inter errores, quos Diabolus rusticis præsertim Ethnicis persuadet, is est vnus, vt in hac vita se immortales credant: nam mortuos non vere mortuos, sed alio translatos affirmant: nec eis quisquam morte videtur extingui, nisi, qui obtruncatur in acie: nec vero cuiquam maius obijci probrum potest, quam si ei paternus, maternusue exprobretur occasus. Pari insciti sibi persuadent se nihil in vita delinquere. Cumque in ijs instituendis, & ad Baptismum præparandis præciperent Patres, vt ex anteactæ vitæ peccatis dolorem caperent, respondebant expertes se esse peccati: nec aliquid, cur sibi succenserent, habere.

96 Mos Congiani Regis in admittendis legatis.

97 Mores Gentis.

98 Labores Patrũ in Conganorum cultura.

Universidad de Deusto
Biblioteca

habere. Nam Patres humaniter ab Rege excepti, deductique ad hospitium (cuiusmodi sunt Aethiopum ædificia) culmo, paleisque contectum, quanquam valetudinarij, nunquam tamen aut stata sacrificia, aut sacras conciones, ceteraque de more functiones intermiserunt. Quoniam autem præcipuus in ea ciuitate fructus elici videbatur è scholis, Soueralius publice ludum aperuit, maximisque tum valetudinis, tum egestatis incommodis, laboribusque pueros ferme sexcentos, & primis literis, & Christianis moribus imbuebat. Sed quo facilius susceptum ferret, & sustineret onus, alios sibi Hypodidascalos subrogauit: quibus omnibus, pariterque discipulis quotidianam à Rege impetrauit annonam: quam si Rex denegaret, nemo vtique ad eam disciplinam accederet. Mira prorsus morum vbique corruptio, culpæ pars maxima (vti iam significatum est) in sacerdotibus, qui de Lusitania venerant, residebat: qui præter vitæ licentiam, ac pessima exempla partes suas adeo oscitanter agebant; vt in sacro tribuendo baptismate magnum simul puerorum virorumque gregem, nulla antegressa catechesi lustrarent; nihil vt Christiani illi de lege, quam acceperant, responderent, nisi quod salis micam aliquando gustassent. E nostris sacerdotibus vnus Riberius quintum intra mensem, vel assiduis fere febribus implicitus, mille & septingentos ad Christum Aethiopes, Vazius trecentos, Soueralius etiam inter scholæ curas quadringentos adiunxit. Idemque Vazius proximos pererrans pagos cum interprete, ac sine commeatu trium ac viginti dierum spatio duo millia & septingentos, in ijsque septuagenarios aliquos, & octogenarios aquis salutaribus expiauit. Tria templa in regni finibus excitauit, Saluatori vnum, Mariæ adiutrici alterum, tertium Ioanni Baptistæ. Duobus autem in templis ad vnam, aut alteram horam quotidianus catechismus erat, & à catechismo Baptismus. Hactenus de Aethiopia.

99 Multi ad Christum conuersi.

100 Discedunt in Indiam Antonius Gomius, Melchior Consaluius, Gaspar Berzæus Baltha sar Gagus, Paulus à Valle Sacerdotes Laici Io. Fernandius Ludouicus Froes & alij tres.

In Indiam decem hoc anno de Societate è Lusitania gemino vecti nauigio, soluerunt: in ijs Antonius Gomius, Gaspar Berzæus, Balthasar Gagus, Paulus à Valle, Melchior Consaluus sacerdotes. Ioannes Fernandius, Ludouicus Froes tresque alij sacerdotij expertes: quorum nauigatio multis sane fructuosa vectoribus, & Gasparis nobilitata virtutibus non est inuoluenda silentio. Is Olisippone nauem Ioannis Mendozæ conscendit decimosexto Kalend. Aprilis cum Sociorum parte dimidia quibus præerat Melchior Consaluius. Nam cum Antonio Gomio quem Rodericius mittebat in Indiam, vt Socijs, qui in ea erant cum potestate præesset, quod in remotissimas regiones ferebatur migrasse Xauerius, ceteri vehebantur. Ea igitur nauigatio amplam sane Gaspari præbuit de Deo pariter, hominibusque benemerendi materiam: ac primum quidem de suis socijs è maritima iactatione, nauseaque laborantibus. Quibus dum accurate ministrat, & coqui munere palam fungitur, ita despicabilis initio visus est, vti paranti ad focum cibos, ac satagenti, procaces circum pueri præter ceteras contumelias, appositam quoque ollam, aut furto subducerent, aut per lasciuiam frangerent. Quidam etiam ab innocente vix pugnos, ac colaphos abstinerent. Perspecta dein patientia, & grauitate viri, paulatim contemptus in reuerentiam vertit: nec defuerunt, qui laboranti per se, perque suos opportune succurrerent. Henricus Macedus vir honestus, ac pius rei indignitate commotus puerum deinceps suum eo munere fungi iussit. Qua relaxatus occupatione Gaspar instituit quotidianam ad nautarum, vectorumque turbam explicationem dominicæ precationis, legisque Christianæ; festis vero diebus de officijs misericordiæ sermones. Eblanditusque à Magistro Nauis, vt ad Dei opem, & Cælitum implorandam litanias publice recitari permitteret, eas quotidie sub noctem cunctis præsentibus, ac respondentibus decantabat. Cum autem socijs melius esse cœpisset, ijs adiutoribus operam suam ad verbum Dei prædicandum, prohibenda flagitia, curandos ægrotos vetere Societatis instituto conuertit: rem in primis arduam, atque difficilem. Præter naualem quippe turbam, colluuiemque seruilem, vectores ferme quadringenti numerabantur, nefarijs plerique scortis, quæ secum aduexerant irretiti; aleæque rixis, & id genus alijs assueti flagitijs. Sed Gasparis, Sociorumque sedulitate ea breui animorum commutatio facta est, vix vt ipsi, qui eam oculis cernerent, satis crederent. Inter eiusmodi occupationes cum intolerabili Guineæ æstu, atque malacia morborum grassari lues cœpisset, aucta est Patribus noua laborum, meritorumque materia. Neque enim ad ægrorum duntaxat curam, atque solatium suam operam transtulerunt, sed quicquid ipsis

101 Gasparis in Itinere laboriosa caritas.

102 Pietas Patrum in vectores ægrotos.

ipsis ad tam longæ, ac periculosæ nauigationis viaticum datum fuerat, id illi totum cum egentibus communicarunt. Et adfuit (vt solet) huic vicissim benignitati benignitas Dei; qui eo liberalius rerum omnium copiam suppeditabat ipsis & augebat, quò sua illi prolixius, liberaliusque sine vlla exceptione in vsum pauperum erogabant. Quæ res vulgo animaduersa plurimos impulit, vt quicquid haberent, id vltro Patribus in egenos distribuendum offerrent. Quidam etiam haud infimæ sortis negotiator primo se ægrotantium ministerio, nec ita multo post Societati nostræ addixit. Cum autem aliquando Gaspar statim è suggestu descenderet ad ægrotos, tanti exempli admiratione permotus Mendoza Præfectus seduxit hominem in cubiculum, eique moderandi, regendique animi sui potestatem omnem tradidit. Ab eo igitur pijs priuatim exercitationibus expolitus, vltro deinde cum alijs opportuna de Deo, diuinisque rebus habere colloquia suos primum familiares edocuit, tum cetéros in officio continere; egenos, & imbecilles quotidianis sustentare subsidijs, expiare denique frequenti confessione peccata. In hunc modum magna ex parte nauigationis cursu confecto, circa Bonæ spei promontorium grauis extitit repente tempestas. qua Deo propitio feliciter superata rursus altera longe læuior, quæ sex ipsos dies tenuit, subsecuta est. Negabat Nauarchus vnquam se vidisse maiorem: tantamque vim aquarum nauis acceperat, vt exhaurientium labore victo, mortem quisque singula in momenta velut attonitus expectaret. Interea Gasparem, qui tam præsentis periculi nescius in inferius cubiculum ad orandum se abdiderat, vir grauis, rerumque peritus adijt; placatoque perbreui illa quidem, sed accurata confessione Deo, dixit actum iam esse de naui, nisi manifesto suo Numine diuina clementia, quæ magis flectitur vnius amici precibus, quam vt eius seueritas multorum irritetur offensis, extrema laboranti fortuna succurreret. Ergo è vestigio Gaspar in lucem prodit, & exanimatos metu vectores fidenti voce confirmat. Concurrunt vndique ad eum omnes perinde, ac si propulsare periculum cunctis è capitibus vnus posset. Ille vero conuersis in irata freta luminibus, feris fluctibus benedicit, & ad propitiandum cæleste Numen statas litanias, & Pœnitentiæ dicatos psalmos indicit. Cuius erecti fiducia pariter vniuersi paulum ex tanta pectorum trepidatione respirant. Postea cum Præfecti rogatu Gaspar ad Gubernaculum constitisset, contra tumentes fluctus, qui fremitu horrendo iactabantur in nauim, saluaris identidem crucis signum obiectat, is crebro verbis vsurpandis, Christus vincit, Christus regnat, Christus imperat, Christus ab omni malo nos defendat. Continebat interim impetum suum, ne cum vectoribus nauim obrueret perpetuo imminens procella capitibus; nec tamen minas suas frendens pelagus remittebat, vt & cedere carminibus sacris videretur repressa tempestas, nec tamen minis, atque terroribus finem faceret, dum conscelerateræ mentes prauis suis cogitatis atque consilijs vltricem Dei dexteram irritare non desinunt. Quippe terrore illo, periculoque mortis iniecto, scorta cuncta Gaspar induxit, vt suas confestim sordes, atque flagitia pœnitentiæ sacramento detergerent, properarentque reconciliari cum Deo, priusquam desperatis iam prope corporibus, ipsæ quoque animæ sempiternis traderentur incendijs. Nec ægre ab ijs extorsit, obuersante ante oculos morte, quod in securitate non potuit: in qua quædam armatas iam fuste manus ab eo dum meliora suadentem abigit, vix abstinuit. Hac tempestate, multisque alijs scopulorum, ac Syrtium periculis, Deo miteſcente, deuictis, nemine prorsus, quod in his locis rarum admodum est, desiderato, ad Mozambicum nauis appellit. Hic optatissima quindecim dierum à ceteris capta quies: nam Gaspari, Socijsque potius renouatus est labor. Qui de aliorum magis, quam de sua incolumitate soliciti, deportatis in publicum valetudinarium ægrotis, eodem ipsi quoque ad eorum refouenda corpora, animosque succedunt. Haud sane ijs hospitiorum opportunitas deerat: quibus multi, vt ad tuendam valetudinem vterentur, instabant: obijciebantq; morbidis tractandis corporibus è pestilenti ægrotorum anima contagionis periculum: quæ dum olim minime Xauerius cauet, eo ipso in loco certum discrimen vitæ adisset. At Patres cunctis periculis præ caritate neglectis, freti Deo, à quo tam suaue mandatum acceperant, inter ægrotos numero centum ac viginti dies nocteſque versari, confessiones excipere, moribundos ad extremum certamen armare, mortuos tradere sepulturæ, pharmaca, ciboſque illis emendicare non dubitarunt. Ipse vero Gaspar eodem tempore coqui, & pharmacopolæ, & concionatoris, & parochi vnus & idem agebat, & sustinebat partes:

103 Vis recti exempli in Euangelico operario.

104 Ingens periculum euaditur.

105 Procella vtilis morum emendationi.

106 Gaspar & Socij Mozambici præsto sunt ægrotis.

Universidad de Deusto
Biblioteca

partes: quæ autem erat pro concione dicturus, ea fere vel dum cibos parat ægrotis, vel ipsos apud ægrotos, aut etiam cum mortuorum corpora ad sepulturam consuebat, commentabatur. Nec diuina fiducia frustrata Patres est. Namque eos tot inter incommoda, tantosque labores perpetuo incolumes, atque robustos pene miraculo conseruauit. Cumque profectionis tempore summis etiam precibus ægrotantes, vt in Indiam adueherentur, instarent, idque ijs, Gaspare deprecante concessum esset, nauigio receptis quicquid eorum in vsus necessarium fuit, tota illa nauigatione suppeditatum est. Interim Xauerius Cocinum versus, rediturus citeriorem in Indiam, quemadmodum extremo anno superiore docuimus Malaca soluerat: sed antequam conscenderet nauim, pueros quosdam, quos è Molucis in Goënsi collegio instituendos abduxerat, nauclero, vt in Indiam deueheret, commendauit semel, iterum, tertioque denuncians, valde se nauigio illi metuere, ne magnum aliquod discrimen adiret: nec inanis fuit ille metus, quem instinctus haud dubie diuinus iniecerat. Nam prope Ceilanum insulam repentino incursu quodam nauis hæsit in syrtibus: & spe sublata salutis ad vnum, & commune perfugium Dei Matris vniuersi concurrunt. Senserunt confestim omnes implorata subsidia, & præter spem erepti periculo Cocinum tenuerunt incolumes. Xauerij quoque nauis toto triduo fœda tempestate iactata, extrema fortuna stetit, & iam vectoribus, facta iactura, mors versabatur ob oculos; cum ad ea, quæ terrent ceteros, impauidus, intrepidusque Xauerius cunctos cælestes ex ordine, præcipue Cæli, terræque Reginam, diuinas, vt auerterent, & mitigarent iras deprecabatur: quibus ille præsidijs vndique circumseptus, & spe omni in immensis Christi promeritis collocata, longe maiore animi voluptate in horribili illa tempestate periclitans fruebatur (quemadmodum ad Romanam Societatem scribit ipse de se) quam præsenti deinde periculo liberatus. Vt quo tempore ceteri vectores omnes præ mœrore, ac desperatione salutis ploratus ingentes, & eiulatus edebant, ipse præ gaudio, cælestique lætitia suauissimos lacrymarum imbres effunderet. Cumque alij suum iam deplorantes interitum vota facerent, nunquam se omnino pelago sua capita traduturos, si præsens illud discrimen euaderent; ipse vicissim Domino supplicabat, ne se prorsus ab eo periculo vindicaret, nisi ad paria, aut etiam grauiora propter eius obsequium gloriamque pericula reseruaret. Eò sæpe rapiuntur; & euolant, qui Deo ardent. Indiam vt attigit, Commorinensium Christianorum vicos, primos suæ industriæ fructus, ingenti omnium gratulatione reuisit. Quippe oppida vniuersa, Pagique perpetuo quodam legis Christianæ concentu se se obuiam effuderant: detractisque sibi vestimentis sternebant iter, qua transiturus erat, humilique de genu religiosas manus, non sine multis expressis gaudio lacrymis osculati, suos etiam elatum in humeros ad varia templa festis puerorum, puellarumque clamoribus deportabant. Quibus inspectis, & confirmatis Ecclesijs, recreatosque plurimum Socios sub Antonij Criminalis custodia sua præsentia alloquioque relinquens, Ceilanum in insulam soluit. Hic quoniam fructum aliquem ex fuso paucis annis ante tot martyrum sanguine capere gestiebat, mortuo iam Regis filio Sobrinoque illo, qui Goam biennio ante se autore, contenderat; tentandum sibi de cetero existimauit animum Candensis Regis, an & ipse ad verum Dei cultum posset perlici. Qui non modo inusitata quadam beneuolentiæ, honorisque significatione Xauerium excepit, verum etiam magna animi voluptate de religionis nostræ mysterijs disputantem audiuit. Ab eaque disputatione diuino lumine collustratus, ad eandem illico Religionem toto animo incubuit; & vt eandem Regnum suum vniuersum susciperet, curaturum se spoponderat. Illud insuper vltro pollicitus fœderatum se, ac stipendiarium Lusitani Regis fore, gemina illa conditione duntaxat. Primum vt inter se Lusitanosque, quemadmodum inter ceteros stipendiarios perpetuæ pacis fœdera sancirentur. Deinde vt ad sedandos, comprimendosque populares motus, quæ forte nouo ex cultu religionis existerent, præsidium sibi mitteret Lusitanæ cohortis, vnà cum Præfecto, vel Duce, cui ea ipsa stipendia persolueret, quæ Prætor Indicus decreuisset. Quo tam felici Christianæ rei primordio in Regno Candensi lætus, gratulansque Xauerius, egit eodem cum Rege, vt ad Indiæ Prætorem (is erat Ioannes Castrius) præstantem aliquem autoritate virum legationis nomine secum mitteret. Quod magna sua cum voluntate Rex fecit, Legatoque potestatem dedit suo agendi nomine, quæ Xauerio viderentur, amplissimam: syngrapha insuper adiecta, qua fidem suam

obligabat

107 Xauerius redit in Indiam.

108 Xauerij Constantia in periculis.

109 Reuisit Christianos Commorinenses.

110 Bene rem gerit in insula Ceilano.

obligabat actum se habiturum, quod apud Indiæ Prætorem legatus, Xaueriusque suo nomine transegissent. Itaque discedens cum Legato Xauerius Februario exeunte Cocinum venit. Hic missis in Lusitaniam, & Romam literis, quam maximum Sociorum numerum, atque ipsum Simonem Lusitanæ prouinciæ præsidem ad Orientis culturam inuitat. Regem quoque Lusitaniæ, vt Indicis Lusitanorum præsidijs concionatores curet idoneos; edicatque suis in India procuratoribus, atque Præfectis, omni vt ope Religionis propagationem vrgeant, foueantque Neophytos, cohortatur; addito etiam, si opus esset, terrore minarum, & proscriptione bonorum. Quippe in vno Indiæ Prætore spem Ethnicorum omnem positam esse: simul & illud à Rege petit, certis vt locis annuo cum vectigali domicilia instituendis Lusitanorum, Indigenarumque pupillis attribuat. Inde Cocino Cranganorum venit Lusitanorum vrbem, atque hinc denique inito iam Martio Goam. Erant tum in Goano Collegio Paulus Camers alumnorum custos, & eorum Magister Franciscus Petrius, nostrorum vero Rector Nicolaus Lancillottus. Et alumnorum quidem Seminarium satis copiosos, & lætos afferebat fructus. Nam præter interpretes, sacerdotesque non paucos, qui multo cum fructu in Commorinum inde prodierant, alumni iam adulti complures in soburbanos emissi vicos, Goam sæpe Ethnicos ad baptismum, & Christi disciplinam adducebant. Hic Xauerius Indiæ sibi Prætorem primo quoque tempore conueniendum putauit, qui cum Bazaini vnà cum exercitu versaretur, relicto in Collegio S. Pauli eo, quem dixi, Legato Regis Candensis ad eum ipse se contulit: & quanquam anceps admodum, dubiusque de euentu videri poterat, tùm quod fama erat rebus nostris minus fauere Prætorem, tùm quod eum audierat pari in causa Regi Tanoris, qui Christianum se esse velle cum Regno dicebat, nihil aliud obtulisse subsidij, præter vnos Euangelij præcones; ipse tamen suæ memor in Deum spei, atque fiduciæ Prætorem ipsum adit: eumque de rebus Societatis melius edoctum facile sibi, Societatique placauit. Imo de itinere fessus, & imparatus subitam eo rogante concionem habuit, & quicquid postea pro Rege Candensi postulauit, accepit. Quippe ille Goensi Præfecto, Quæstorique Regio mandauit, vt dum Goam ipse rediret, perhonorifice, liberaliterque legatus rebus omnibus haberetur. Et quoniam paucos illum intra dies vna cum comitibus à Xauerio baptismo cognouerat expiandum, candidam vestem pretij non vulgaris ad baptismi cultum singulis dono misit. Postea Goam reuersus centurionem ad Regem misit Antonium Monis Barrettum cum Lusitanis militibus centum, ferreis fistulis, & tormentario puluere instructis ad custodiam Regij corporis, terroremque eorum, qui se vel Regiæ menti, vel Christum susceperis opponerent. Præterea sericæ vestis apparatum sane munificum, ditissimumque, vnde sibi stolam conficeret innocentiæ, processurus ad fontem. Xauerius autem remisso ad Regem legato, cum Goæ rogante Prætore subsisteret, nihil habuit prius, quam vt ex fide data duos de Societate Malacam mitteret. Misit autem Franciscum Petrium, & Rocchum Oliueriam de quibus haud ita post. Nec sane absque diuino consilio Ioannes Castrinus Prætor, vt Xauerium tantisper Goæ teneret, elaborauit. Namque ipsimet, cum paulo post clarus victorijs, & ob res bene gestas præmijs, & prorogatione prouinciæ in triennium, nouo cum Proregis titulo ex Lusitania recens ornatus è vita decessit, peropportuna Xauerij opera in suprema illa de æternitate alea fuit. Interim industrius Christi seruus, dum totus modo hac, modo illa ratione sanandis animis, seruandisque vacat veterem amicum in ancillarum amores effusum de industria conuenit, & ad paratum iam prandium hospitem, conuiuamque se obtulit. Formosæ ministrabant ancillæ, pellices hospitis. Verum cum inter eas nullus famulus appareret, vix poterat intemperantiæ notam verecundans iam herus effugere. Xauerius tamen præter omnem eius metum, ac suspicionem, nullum ea de re verbum, aut à mensa, aut super mensam fecit. Ergo id hospitem impulit, vt de cetero Xauerium fidentius adiret, & vltro domum ad conuiuium vocaret. Et ille inuitanti comiter obsecutus, scisitabatur identidem, qui tandem sorores eius illæ germanæ valerent: relictoque in eius animo velut aculeo nil vltra quærebat. Paucis interiectis diebus redit is ad Xauerium, & prouolutus ad genua, en inquit, adsum imperata facturus, tuum enim silentium illud tantis clamoribus perculit mentem meam, vt dies, noctesque nulla iam queat ratione consistere. Pergratum mihi feceris, si meis de rebus ex animi mei salute tuo arbitratu decreueris. Fecit propenso animo, cupidoque iam

111 Goam peruenit.

112 Bazainum ad Indiæ Prætorem contendit: & quod optat, impetrat.

113 Adeit Io. Castrio morienti, qui primus Proregis titulum in India ab Io. iij. paulo ante acceperat.

114 Industria Xauerij in detrahendis pellicibus homini multis implicito.

Universidad de Deusto
Biblioteca

115 Militem perditissimum curat mira solertia, ac lenitate.

pridem, quod rogabatur Xauerius, & autor ei fuit, vt animi maculis confessione deletis enuptas pellices ablegaret,& pudicitiæ deinceps,sanctimoniæque se dederet. Verum admirabilem Xauerij artem in tractandis animis, extrahendisque de fœce vitiorum, & faucibus inferorum,non vnum eius facinus declarauit. Lusitanus erat miles in classe, quæ Mecanum fretum nauigatione petebat,pene perditus, desperatusque cuius salutis sitiens,auidusq; Xauerius eodem conscenso nauigio socium se illi nauigationis adiungit: & tum comiter appellando,tum vsu perfamiliari & obsequijs, quibuscunq; poterat demerendo,ita sibi deuinxit hominem;vt iam vltro expeteretur ab eo. Vbi maturum visum est, Xauerius illato de lubrica militum conditione sermone,percunctari ex eo cœpit, quam paratus ad mortem esset, quæ & naturæ mortalitate nunquam longius abesse posset, & multo propius bellicis casibus immineret: nominatimque de peccatorum confessione, quampridem ea vsus non sit,sciscitatur. Cui cum ille totos annos duodeuiginti sacramenti illius exortem se fuisse non sine gemitu respondisset,sibique in animo fuisse quidem classis ante discessum, tot oppressam sceleribus conscientiam exonerare; sed peccata confesso absolutionem à Vicario negatam, Xauerius nimiam Vicarij seueritatem dissimulanter incusans,bono animo esse iussit: & auditurum se illum si vellet, vltro recepit, simulque rationem perfacilem dedit, qua vel ab vltima pueritia peccata vniuersa in memoriam sibi redigeret. Quod cum ille ad spem salutis erectus per multos dies libenter, sedulo que fecisset: Xauerius vna cum milite egressus è naui, quæ obuiæ vrbis opportunitatem nacta substiterat,dedit operam confitenti. Confesso crebris sane cum lacrymis, ac gemitibus pœnitentiæ loco nihil amplius præter Dominicam precationem, & salutationem Angelicam imperat; pollicitus de cetero satisfacturum se pro illo offensi Numinis Maiestati. Continuoque in proximam syluam milite relicto se abdit. Hic nudatum corpus tamdiu aculeato flagello diuerberat, dum Patris vestigia secutus miles, ex ipso plagarum crepitu latebram reperit. Qui vt cruentum & lacerum tergum aspexit, obortis lacrymis in medium prosilit:humique stratus ante plectentem sua terga Xauerium, non prius inde surrexit,quam ille suo punire supplicio aliena peccata desineret. Id spectaculum militare pectus iam confessione mollitum vsque adeo flexit, & in se se armauit, vt omnes anteactæ vitæ fraudes ipsemet deinde voluntaria pœna mulctaret, & benefactis

116 Diuinis consolationibus reddit dat.

malefacta sarciret. Porro in erudiendis Goæ puerulis, seruitijsq; & faciendis ad populum de more verbis totos sæpe consumebat dies. Noctes in precationibus traducebat modo supra apsidem augustissimi Sacramenti, modo in hortis domesticis,nitente Cælo. In his tum primum animaduersa est multitudo illa diuinæ dulcedinis,& vbertas; qua eius vndique perfundebatur,& circumfluebat animus: quam cum angustiæ humani pectoris non possent capere, voces illas cogebatur identidem ad Deum mittere, satis est Domine satis est. Per id tempus pridie nonas Septembris pars Sociorum quos supra dixi cum Gaspare ex Lusitania Goam peruenit tum, cum Xauerius Commorinensem in oram parabat iter: qui dulcissimorum fratrum aduentu cognito, vt eos,qua par erat amoris significatione reciperet, non se commouit. Cum autem inter sese summa animi voluptate, quæ Societas ad Dei gloriam in Europa,Indiaque gereret, contulissent, actis bonorum omnium autori gratijs, visum est Xauerio, vt Gaspar, de quo mira quædam sermonibus

117 Perueniunt è Lusitania Socij.

ferebantur, natali die Beatæ Virginis in æde nostra concionem haberet. Confluxit ad audiendum ingens hominum multitudo. Sed is exili, tenuique voce cum esset vsus vt à paucis exaudiri vix posset, expectationi hominum neutiquam satisfecit. Quamobrem Xauerius, qui statim eo audito ad suos Commorinenses, vti destinauerat, euolauit, in mandatis ei reliquit, vt exercitatione, per noctem eodem in templo declamans, augere & corroborare vocem studeret. Fecit obedienter mandata Gaspar, tandiuque nocturna se se contentione fatigauit, quoad domestici nihil vltra requirerent. Ita paucorum dierum interuallo grandiorem, ac pleniorem vocem nactus, longe dein vberrimum ex suis concionibus fructum tulit. Sed homo nauissimus

118 Gaspar Barzæi multiplex labor.

119 Vnius ex B. Vrsulæ comitatu Reliquijs ingentia pericula superata.

non concionibus vnis distinebatur, sed manum ad omnia, quæ caritas offerret, admouebat munera. Et quoniam Magistrorum laborabatur inopia, de grammatica idem, deque philosophia, ac demum de sacro prouerbiorum libro scholas habere cœpit. Ad septimum Idus Octobris altera Goam nauis, vbi cum Socijs Gomius vehebatur, accessit omnino præter spem, nec sine prodigio. Deferebat

bat ea secum vnius Virginis caput ex Sancto Vrsulæ comitatu, cuius præsentissimam vectores opem, in suis perspicue periculis sunt experti. Cum enimventorum impulsu in arenam, ac syrtes prope Mozambicum inuecta nauis esset, excusoque gubernaculo, omnes spem salutis abijcerent, ea, quam dixi, Virgine perpetuis gemitibus implorata, incolumes ex illis syrtibus emerserunt. Verum, cum in reponendo clauo, qui reuulsus erat, diu,multumque nautæ desudassent, & ad extremum vna cum perficiendi spe conandi quoq; animum abiecissent,cunctis alto mœrore prostratis,sacrum caput proferens Gomius,Tentate, inquit, idipsum denuo in huius sanctæ Virginis,& Martyris nomine, & pro comperto habete eam vobis alterum de duobus impetraturam, vt vel suo loco gubernaculum collocetur,vel sine clauo prouehamur in portum. Mira res, Nautæ cum paruissent, statim suo loco gubernaculum collocarunt. Id postea cranium à Prætore,& Episcopo, ceteraque nobilitate ingenti pompa religionis exceptum, ad Societatis nostræ templum ipso Sanctarum Virginum natali die delatum est: ex eoq; tempore cœpit vndecim millium Virginum nomen tota Goa celeberrimum esse, & dies earum natalis apparatu magnificentissimo, & gratulatione maxima coli. Administrationem Collegij continuo Lancillottus Gomio cessit;sic enim Xauerius ipse, cognito ad id eum munus à Simone mitti,discedens in Commorinum,mandarat.Gomius misso ad Xauerium Paulo de Valle, qui & literas perferret,& deinde in Commorinensis Ecclesiæ cultura maneret, cœpit statim ostendere plus sibi ad agendum cum populo, quam ad tenendum administrationis religiosæ clauum facultatis suppetere. Nam ante cognitum satis patriæ eius ingenium, quam Conimbricæ,quam Parisijs rationem acceperat, in eam Goanum Collegium,redigere,& id genus alia moliebatur.Idem tamen, vt erat acer, & animo magno, nec vulgari facundia priuatim,publiceque exorsus agere, ingentes tota vrbe motus excitauit.Interea Gaspar ex laboribus in morbum lapsus saluratur ab eo, perque iocum iussus ocius conualescere,quod imponendam eius humeris crucem domi iam conditam,ac paratam haberet,postridie de cubili surrexit, Gomiumq; conuenit ad iussa omnia perexpeditus, & alacer. Cuius singularis obsequij & illud haud leue documentum est. Mos est Prætoris Indici vel in annonæ caritate,vel cum in milites stipendia non suppetunt, publico in loco præbere epulum,quò tum vescendi, tum spectandi gratia ingens vndique turba concurrit.Id per eos dies cum à Prætore daretur,eò se conferre iussus Gaspar,vt ad circumfusam multitudinem verba faceret,nulla interposita mora,cum Cosmo Turriano,qui Societati Goæ se nuper adiunxerat,alioque Malabare fratre ad publici conuiuij locum properat, imperata facturus. Accumbebant tum conuiuæ ferme sexcenti,& circumstabant spectatores innumeri,cum Gaspar singulas perlustrans mensas,quorumdam insusurrat in aures, quam vellem vos Christi epulum de peccatis inire confessos? Verum cum inurbane à quibusdam,& petulanter exciperetur,cœpit ille plenus Deo verbis Christi ad se vocantis libere vociferari,Venite ad me omnes,qui laboratis,& onerati estis,& ego reficiam vos.Quo inusitato insinuationis genere cum conuiuas rei nouitate suspensos sibi attentissimos reddidisset;eadem vocis, animique contentione dicere aggressus ad finem vsque perrexit,tam expedita, & profluente quodam modo celeritate verborum; vt nunquam meminerit se dixisse solutius. Vis obedientiæ videlicet linguam soluerat, quæ vel infantes facit esse disertos, & expeditos elingues. Vbi perorauit,edixit secunda,quinta, & sexta feria multo lautiores se illis epulas,quam dedisset Prætor,appositurum,pabulum nimirum diuini verbi:quod ingentibus animorum studijs,ac commodo,vti receperat,postea præbuit. Alias etiam ab eodem Gomio iussus Andream Carualium ætate, nobilitateq; florentem(erat enim Ducis Alcacesij frater)ad Societatem Gaspar adducere,is cœco item ductus obsequio fecit imperata sane feliciter,& nouo socio Societatem auxit: cuius deinceps exemplo nobiles alij non pauci ad pietatem animum appulerunt. Nouum haud dubie vocationis genus,idemq; si prudentia expendatur humana,probabile minus; sed qui sapientiam sapientium,& prudentiam prudentium reprobat, is vtique admonere nos voluit,quanti cœcæ obedientiæ stultitiam in suis famulis adamet,per quam eorum in animis res admirabiles sæpe gerit.Nec tenuis fuit ille fructus,quem è Gaspare carcer dedit,qui sua peccata vniuersus ad Patris genua confessione deposuit:eodemq; autore litanias pie quotidie psallere sub noctem cœpit,& è vinctorum numeroCensorem legere,qui temere iurisiurandi cõsuetudinem,& peccata publica coargueret.Erat inter eos Brachmanes,Chrisna Lucù nomine diuitijs,autoritateq; domi suæ facile princeps.Sexaginta quip-

120 Obediẽtia Gasparis.

121 Obedientiæ vis.

122 Item obedientiæ vis.

123 Carcer pie correctus à Gaspare.

124 Insignem Brachmanem conuertit ad fidem.

Universidad de Deusto
Biblioteca

pe aureorum millium annuum vectigal habebat. Hunc priuatim Gaspar aggressus, multisq; habitis disputationibus sæpe conuictum, demum perpulit, vt spatium ad deliberandum sumeret, & rem Deo precibus commendaret. Biduo interiecto Gomium Brachmanes euocat, contestatusq; nulla se cupiditate libertatis adductum, imo permittentem, cupientemq; vt in sua causa suus æquitati locus, legibusq; daretur aperit suum de Christiana religione consilium. Qua præda valde lætus Antonius tota illico de re Prætorem admonet: veniaq; haud ægre Brachmani, impunitateq; criminum impetrata, hominem deducit ad nostros Christianis præceptionibus imbuendum. Virum secuta mox vxor, sororisque filius ipsi quoq; expetiuère baptisma. Id vnà cum viri, auunculiq; baptismo totis octo diebus tinnitu festo, symphonia, choreis, ingenti omnium ordinum studio celebratum est. Viæ vrbis vario peristromate, virentiq; palma elegantem in modum ornatæ: ipsi candidati magna tùm Brachmanum, tùm Christianorum frequentia ad templum in equis deducti. Ibi re diuina solenni ritu peracta, concioneque ad populum habita, demum ab Episcopo, Prætoreque honoris causa de fonte susceptí. Marito Lucù Lucæ de Sà: vxori Isabellæ: Adolescenti Antonij nomen impositum: In hanc deinde familiam Prætor cùm alia multa publice, priuatimque beneficia contulit, tum vero Lucam ipsum Tanadoris, amplissimo inter Brachmanes Magistratu, condecorauit. Is adhuc Ethnicus propenso semper animo fuit in Lusitanos, tanta autem in omnes liberalitate, vt mille aureorum pondus leuidensæ munus, minimeque dignum sua persona duceret: in pauperes vero tam benigne profusus, vt videri posset hoc potissimum adminiculo fontes sibi diuinæ aperuisse clementiæ, tutamque muniuisse viam ad accipiendam, comprehendendamque veritatem. Eius ad Christum accessio alios subinde nouos ad baptismum ex Ethnicis euocauit: cum ipsimet dictitarent æquum esse vt filij parentem sequerentur. Adeo efficax in vtramque partem Principum virorum exemplum & Dynastarum est. Indi disciplinæ Goensis alumni varia ex ætate nonaginta iam prope erant, additis à Lusitano Rege prouentibus. Porro ad incitandam Sociorum virtutem, acuendamque in animis tuendis industriam, Nicolao Lancillotto, & Paulo Camerti, Antonio Criminali, & Alfonso Cypriano primis omnium apud Indos ex B. Ignatij literis in Societatis corpus adscriptis Coadiutorum spiritualium delatus est gradus. Extant etiam num. Lancillotti literæ ad B. Ignatium, quibus ei maximas pro collato munere gratias agit. Extant & Criminalis Latinæ simplici stylo, in quibus tamen magnæ virtutis multa interlucent lumina, præsertim submissionis, & obedientiæ. Indignum se eo gradu profitetur: & cuiuis de Societate etiam seruo in perpetuum iampridem obedientiam obstrinxisse. Quod vero potestatem B. Ignatius parem sibi Professis per literas impertierat, integram rem ad Xauerium delaturum ait, nec vsurpaturum, nisi quatenus illi videatur, perinde ac si nullas ab Ignatio literas accepisset. Tam procul ab immunitatibus ambiendis aberat. Adeo non obedientiam modo, sed & ordinem in ea, graduque suos conseruatos volebat, & ipse omnibus subiacere. Sed ipsammet epistolam, vt S. Martyris reliquias infra vulgabimus: cuius cum præstantem obedientiam, alias quoque memorauerimus, eo præcipue merito factum videtur, vt primus ex hoc cœtu glorioſam sanguine fuso victoriam loqueretur. Iam Xauerius ex Commorino Goam rediturus Cocinum venerat, cum Paulum à Valle obuium habuit: ex quo & nouos cum Gomio socios aduectos cognouit, & alias ab Europa literas accepit. Quæ fuerit vtriusque in sancto complexu, congressuque spiritus exultantis iucunditas, cogitari potest ex his, quæ Paulus in Lusitaniam protinus scripsit. Sed vtinam, inquit, explicare vobis aliquis posset beatitatem, qua tum delibuta est anima mea. Verum ego quid aliud dicam ignoro, nisi frigidis admodum verbis vere, vere, vere seruus Dei est iste, & nunquam inueni similem illi. Sane fratres, non colloquio tantum, sed ore, & conspectu ipso implet homines Deo seruiendi desiderio tam suaui, & odorifero, vt inenarrabile sit. Eius os benedictione plenum est: nihil aliud, nisi assidue personat, laudetur Iesus Christus, voce tam pia, vt colloquentibus sensum eundem insinuet. Hac cælestis lætitiæ vbertate Cocini ex sancto congressu Dei famuli fruebantur, cum tristissimus Goam nuntius affertur, Xauerium à Badagis in ora piscaria pro Christi fide varijs cruciatibus interfectum. Qui rumor temere dissipatus non modo Lusitanorum, Christianorumq; verum etiam Ethnicorum. Maurorumq; animos (quæ erat omnium in eum pietas, ac beneuolentia) incredibiliter affecit. Fuerunt, qui cæsum eius corpus omni conquisitione

125 Primi in India Societatis spirituales Coadiutores.

126 Criminalis obedientia.

127 Xauerij sanctitas.

sitione perueſtigaturos se vltro promitterent: alij curaturos se per Regem, vt in Sanctorum numerum referretur, vel si triginta aureorum millia in eius ceremoniæ sumptum erogãda forent. Multi varia per eum prodigia, vel miracula edita, nec pauci vitæ sanctitatem, futurorum scientiam, virtutum reliquarum præstantiam ingenti eius desiderio commemorabant. Verum cum paulopost ex eadem ora duo de Societate vitæ eius nuncij interuenissent, absterſus est mœror omnis, & conuersus in citharam luctus: cuius posterioris lætitiam nuncij mox vndecimo Kalendas Nouembris ipsiusmet Patris reditus confirmauit, cumulauitque. Ille nouis auctus auxilijs alias circunspicere Societatis sedes cœpit, & alijs alias vrbes, regioneſque distribuit. Lancillotto Coulanum, Cypriano Socotoram insulam (quanquam postea, incertum qua de causa, non eo, sed Meliaporam abijt) Alfonso Castrio, nuper in ipsa India ad Societatem adiuncto Molucum, Melchiori Consaluio Bazainum, Armuziam denique Gaspari Belgæ. Et Armuziam quidem ad opprimenda nefaria scelera, quæ ibi superstitionum omnium colluuio pepererat, Xauerius ipse iam cogitauerat: verum mutato cum Iaponica profectione consilio Gasparem sui simillimum in suum substituit locum: præsertim quod is iussus Goano Collegio, socijsque per Indiam sparsis præesse, studio humilitatis modis omnibus impositum onus tentabat excutere. Singulis autem singulos è Societate ministros, & adiutores adiunxit. Fuerat enim Ignatij mens, diſerteque perscripserat, ne nostri in India soli, sed minimum bini per eas prouincias, & remota loca discurrerent, tametsi paucitas hominum sæpe cogebat disiunctas etiam oras sine vllo comite peragrare: cum quidem necessitas pereuntium tot animarum subiecta oculis ita commoueret præcordia eorum, quos caritas Christi tangebat, vt non modo soli omnes deuorare ærumnas parati essent, sed etiam (sic loquitur Lancillottus) fruſtatim se se diuidi, dissiparique, quo varijs in locis si fieri posset, euangelizarent, ipsi percuperent. Xauerius cum in dies plura de Iaponicis Insulis, de incolarum frequentia, ingeniorum præstantia, alijsque huiusmodi rebus cognosset, maiore incensus est studio peragrandæ Iaponiæ. Iam Angerus ille, quem Goam præmissum supra demonstrauimus, satis de Christianis ritibus ac mysterijs edoctus gemino cum famulo ab ipso Antistite baptizatus erat, & Collegij nomine, Paulus Sanctæ fidei, ad indicandum gratum in id Collegium animum, appellatus. Ergo ipsum, & Iapones alios breui in Iaponia ipsa sibi futuros interpretes Lusitano sermone curat, ac primis literis, atque exercitijs spiritus excolendos. Ipse compositis rebus domesticis nunquam interquiescens sub anni finem Goa rursus egreditur, & vt certa Molucensium negotia cum Prætore Garzia Sà transigeret (qui ex arcanis Regis Lusitani libellis Castrio Proregi suffectus, ad persequendas reliquias Cambaici belli Goa discesserat) in Cambaiam vsque contendit, & ex itinere, vt constituerat, suos Bazaini reuisit. Ita hic illi absumptus & exactus est annus. Quanquam de suis ille rebus parce admodum, ieiuneque scribit, cum tamen multa de eo fuse, copioseque, & ab externis scribantur, & nostris. Vbicunque versabatur tantæ erat apud omnes existimationis, ac nominis; vt in magno beneficio Dei poneret, quisquis tanti viri frueretur aspectu. Is, cum de Societatis in Europa progressu cognosceret, tam tenero, mollique animo, tam vberi, lætoque fletu diuinæ munificentiæ grates agebat, vt in eundem fletum ipsos quoque nuncios, & spectatores adduceret. Crebra erat eius in ore Sanctæ Trinitatis, & augustissimi I E S V nominis vsurpatio, ex redundantia conditæ pietatis in animo: sæpeque ad meritam gratiarum actionem pro diuinis in Societatem muneribus incitandam, teneriore quodam animi sensu dicebat ad suos, Quam bonum habemus Deum, quanto opinione nostra meliorem? vt ijsdem tangi motibus videretur, atque is qui dicebat, Quam bonus Israel Deus his, qui recto sunt corde? Quoniam enim recto is erat corde, cunctisque Deum spectabat in rebus, ideo & Deus videbatur illi tam bonus. Negabantque omnino domestici, quæ per Xauerium Deus admiranda patrabat, ea sibi licere verbis exequi, adeo erant effatu grandia. Sed quoniam de Xauerio Goaque diximus: dicamus & de quibusdam alijs eius socijs, lociſque nonnulla, quæ superiore ex narratione supersunt. Bazaini Rex Lusitanus nuper Collegium annuo cum prouentu ad instituendos indigenas excitarat: quod onus cum propter exiguum suorum numerum Lancillottus recusasset, Franciscanis Patribus impositum est. Verum ijs deinde ponere cupientibus, vt à suis institutis abhorrens, iterum nostris obtruditur, & assen-

128 Distributio Patrum per Indiã.

129 B. Xauerij sanctitas.

130 Bazainij Collegij exordium.

131 Melchior Consaluius primus ei præpositus.

Universidad de Deusto
Biblioteca

tiente Xauerio; Episcopoque Goensi susceptum, & Melchiori Consaluio mandatum. Est is locus cum ad continendos in institutis patrijs, Christianisque ritibus Lusitanos, tum ad perducendos ad Christum Ethnicos, & Saracenos mire accommodatus. Regio feracissima est, cælum saluberrimum, puteales aquæ dulcissimæ, vrbs elegans & ædium pulchritudine, & mole, ac descriptione templorum. Ea subterranea ferme sunt, ac fornicata, intercolumnijs, sacellisque decora, eodem saxo, opereque constructis. In ora maritima Commorini quatuor de Societate varijs locis rem diuinam curabant: quibus præerat, & quidem ab ipsismet delectus, & à Xauerio probatus, vti supra significatum est, Criminalis: cuius ingens erat, & frugifer labor in percurrendis Christianorum locis, & lingua Malabarica perdiscenda. Versabantur in eodem tractu Franciscus Henricius, Balthasar Nunnius, & Henricus Henricius, (quanquam duo illi longe ab hoc tertio disiuncti) & singulorum curæ plures erant commissi loci. In eademque ora cum Emmanuel Morales, tum Alfonsus Cyprianus, priusquam Meliaporam peteret, ætate senex, lacerto iuuenis deludauerant. Magnis omnino laboribus pari fructu vinea Domini colebatur, nec excolentium animi gaudio minore, cum æternus Paterfamilias solatijs cælestibus operarum suarum & labores condiret, & robur augeret. Affirmabat Henricus gustum spiritus in medijs laboribus, animisque captandis fuisse tam vberem, vt, si data esset optio, mallet haud dubie quispiam in ijs se contentionibus perpetuo frangere, quam subito in cælum rapi. Catechismus mane puellis, vespere pueris tradebatur. Vnusque ex indigenis singulis docebat in locis; alius, qui discerent, euocabat. Docendi ratio ea nimirum erat, quam Xauerius ipse reliquerat: cuius & labore conuersum Malabarice catechismum adhibebant. Henricus arduo ille quidem opere, negotioq; linguam sibi Malabaricam compararat: verum vt eam semel arripuit, facilem eius tradendæ, ac perdiscendæ viam excogitauit, & vocabulorum indicem texuit. Sane prodigij instar indigenis visum, quod tam bene, tamque breui (semestri scilicet spatio) tam implicatum, obscurumque sermonem peregrinus homo didicerit. Itaque nullo adhibito interprete verba facere aggressus, ferebat fructum vigiliarum suarum; sensitque dubiam interpretum fidem, qui cum aliud intelligerent, atque acciperent, reddebant perperam sententiam docentis. Quoniam autem cum ex Moluco rediret Xauerius satis fusam mysteriorum omnium Christianæ legis explanationem Malabari sacerdoti tradiderat, vt Malabarice conuersa cunctis in eius oræ templis publice recitaretur; ea vt primum Henricio præsente recitata est, curauit ille nostris literis describendam, quo Socij reliqui notis familiaribus assueti, & prælegere eam populo possent, & prælegentibus operam dare. Sed Xauerius, quo celerius inchoatam eius linguæ grammaticam Henricus absolueret, nec semper esset adhibendus interpres, labores illius minuendos censuerat, tot Ecclesiarum procuratione sublata. Is igitur per otium auctum aduersus Ethnicorum quoque fabulas scribere instituit, vt earum vanitatem redargueret, & mendaciorum portenta refelleret. Constanterque suæ cœcitatis Ethnicos admonebat, qui cultum omnipotenti Deo debitum in Dæmones, & saxa conuerterent. Idemque numerosum Brachmanum gregem ad disputationis certamen vnus vniuersos, iuuenis seniores, quorum esset luce clarius confuturus errores, prouocabat: quod si frangi disputationis contentione non possent, ad indicandum vtra de duabus suane an Brachmanum verior esset, sanctiorque religio, ignis periculum non recusabat, & in ardentem rogum gestiebat ascendere, si conditionem auderent accipere. Tantum suis famulis fidei medios inter infidos, impiosque per opportune Christus infundit. In explanandis aliquando religionis Christianæ capitibus suis auditoribus affirmauit, si quis ex ijs veram, accensamque fidem possideret, iuberetque Christi nomine ex obsesso corpore abire Dæmonium, id protinus abiturum: quod cum arripuisset Neophytus, venissetque in certamen aliquando cum Iogue, (quod Brachmanum genus esse diximus) sine vlla dubitatione recepit se in Christi nomine, atque virtute de humani corporis domicilio, quod Iogues ille non posset, dæmonem expulsurum. Animaduersum est autem, ex quo coli in eis regionibus cœptus est Christus, imminutam, ac debilitatam esse vim Dæmonum. Nam antea tantus erat eorum terror, atque licentia, vt nemo solus ad proximum litus auderet accedere, spectrorum immanitate deterritus, quæ piscatorum inter cymbas igneis se se formis obijciebant. At posteaquam illata in ea loca Crux est, desieruut monstra illa

132 Socij Comorinenses.

133 Solatia cælestia inter pios labores.

134 Henricus Henricius Malabaricam linguam perdiscit, & ad artem reuocat: ac ceteri eius præclari conatus.

135 Magna Henrici fides.

136 Virtute Crucis fracta vis Dæmonum.

illa hominibus infesta esse. Quod olim virtuti Crucis Serenus tribuebat Abbas. Qui cum disputat apud Cassianum, quid causæ sit, cur Dæmones, qui superiore tempore inter Anachoretarum duntaxat initia tantæ fuerint feritatis, postea non eandem suo tempore vim haberent, colligit ad extremum virtute Crucis etiam deserta penetrante, & vbique eius gratia coruscante retusam eorum fuisse nequitiam. Inter Ethnicos tamen sæuam adhuc tyrannidem exercebant, ab eisque diuinos sibi expetebant honores, ac nisi pecuniæ magnitudinem, arietumque multitudinem, quorum cruorem dicebantur exsugere, & alia, quæ postulabant, afferrent, exitium eis minitabantur, ac necem. Ita infelices illi terrore compulsi Diabolum adorabant, & domos suas funditus exhauriebant, vt ei munerum deferrent honores. Henricus autem, vt Christi gregem tantis terroribus liberaret, spondebat sacris se carminibus eiecturum quicquid prauorum Dæmonum in humanis corporibus habitaret, quod nec Iogues ipsi possent, nec ceteri Brachmanes attentarent. Sane Neophytorum fides erat illustrior, quam credi posset. Nam & alius cum ægrotantem inuisisset amicum, Rosario, quo vtebatur ad preces, eius iniecto ceruicibus, morbum depulit. Qua re celebrata, totoque oppido peruulgata, quisquis deinde labebatur in morbum, ad id Rosarium medicinæ gratia confugiebat, oblata etiam Neophyto, si opus esset pecunia: quam tamen ille ne auaritiæ sordibus splendorem gratuiti muneris inquinaret, sedulo repudiabat. Alius erat penes Henricum Neophytus puer, qui Goensi è disciplina prodierat. Hic captus à Saracenis, & in eorum fana productus ne mortis quidem minis adduci potuit, vt vel Christi fidem proderet, vel genu Mahometi submitteret. Sed supernæ prouidentiæ fuit, cui robur poterat ad ferendam necem, tortoresque sufficere, ei potius aditum ad eos declinandos ostendere. Itaque relictus in compedibus ne euolatet paucos intra dies incenso ab hostibus oppido, necatisque compluribus, elapsus est incolumis ad Henricum. Narrabat is inter Saracenos se vidisse multos Lusitanorum fugitiuos seruos, qui Christi fidem adhuc arcte tenerent, eosque se grauissimos hortatores, ne eam ipse desereret, habuisse. Qui & suprema suis cum è vita migrarent, officia patrio ritu cum Ethnicorum admiratione persoluerent. Inter Ethnicos Commorinenses erant, qui Deum vnum colerent, & simulacra contemnerent: inciditque Ethnicus in Henricum probitatis, & sapientiæ fama nobilis, qui plurima euerterat, ac deturbarat Idola. Is & verum Dei numen ex Ethnicorum Antistite quodam, qui & ipse Deum colebat vnum, simulacrorum inimicus acerrimus, & principis parentis lapsum se didicisse narrabat, Satanæ inuidia, fraudeque decepti: tametsi in tantis tenebris sæpe veris falsa miscebat. Habebatur is à suis præsertim Brachmanis in honore, quos tamen insimulabat amentiæ, qui mutis lapidibus diuinitatem tribuerent, & commentitios Deos omnium irrisione ludendos, tam impudenter inducerent. Sed suam Brachmanes excusabant inopiam, & satius esse dicebant falsa illa Numina comminisci, quam miserandum in modum fame necari: proinde rogabant, suas vt fraudes cælatas vellet: quas ille tamen prodebat, & enunciabat. Sane moribus erat commodis, tametsi Christianus non erat, rogatusque ab Henrico, quid illis Ethnicis futurum censeret, qui vitam cum virtute traducerent, respondere non dubitabat, dum Pagodes colerent, nunquam eos ad paradisi gaudia profecturos. Plura in his locis delubra visuntur sane magnifica, eaque marmorea, & pictis animantium variata figuris, quibus præsunt Brachmanes ventri dediti, qui dum suos mentiuntur comesse Pagodes (vt supra memorauimus) magnam vim congerunt libationum, epularumque vnde ventrem farciant, atque distendant: exhibitoque nidore Pagodibus, sibi suisque familijs ipsam saginam vendicant. Ceterum regionem neque insalubrem, neque admodum sterilem, (vt initio ferebatur:) vsu deprehendit Henricus, clariusque postea longinquitate vitæ ostendit, quam (vt supra significatum est) ad eam vsque diem, dum hæc scriberentur, produxit. Franciscus Petrius, & Rocchus Oliueria, quos missos à Xauerio diximus, Malacæ perutilem posuerunt operam, quò ad eam diem nulli è ceteris Religiosorum ordinibus aspirauerant. Sesquihoram quotidie Petrius, è Xauerij præscripto in imbuendis Christiana lege puerulis consumebat: eiusdemq; iussu, quam creberrimas conciones habebat, minimum diebus festis; matutinis ad Lusitanos, vespertinis horis ad captiuos, indigenasque Christianos. Sabbata vero Decalogo, symboloque tradendis ad Lusitanas fœminas reseruabat. Sed antiquissima, fuit illa cura publici

137 Neophytorum insignis fides.

138 Religionis veræ magna vestigia in Ethnicis quibusdam.

139 Cura pecuniæ multos in impietate detinet.

140 Malacæ Franciscus Petrius, & Rocchus Oliueria nauiter se se gerunt.

Universidad de Deusto
Biblioteca

blici valetudinarij: vbi præter cetera, semel saltem in hebdomada rite sacrificabat, &, cum vsus poscret, sacramenta præbebat: similiterque in eo sodalitio, cui à misericordia nomen est, quoniam propter inopiam Sacerdoti alendo non erat, quarta quaque feria rite sacris operabatur. Rocchus de eiusdem Xauerij sententia præter ægrotorum sedulam curam, cum disciplinæ Christianæ teneræ Lusitanorum ætati, tum scribendi, legendique, & grammatices etiam elementa tradebat. Is primo suo aduentu simul ac ludum aperuit, centum & octoginta nactus est pueros institutionis indigos, vt qui ex matribus nati gentilibus, Patres habebant alia curantes omnia, præter optimam liberorum educationem. Catechismus autem tam late patuit, vt tota vrbs, ædesque priuatorum eius cantico resonarent. Eratque ab eodem Xauerio conuocandi homines ad catechesim, sicut & protestandæ fidei constans ratio præscripta. Egrediebatur per vrbem cum tintinnabulo Rocchus, & certis quibusdam locis præconis more clamabat, Mittite Christiani vestros filios, filiasque, famulos, & ancillas, vt audiant sanctæ fidei prædicationem.

141 Formula contestandæ fidei à B. Xauerio edita.

Formula vero protestandæ fidei, quam & memoriæ Catechumenus quisque mandabat, & initiandi baptismo concipiebant, hæc erat. Deus, vere confiteor, vt bonum Christianum decet, Sanctissimam Trinitatem Patrem, Filium, & Spiritum sanctum tres personas, & vnum Deum. Credo firmiter nihil hæsitans quicquid tenet, & credit Romana mater Ecclesia, atque ita promitto me victurum, moriturumque in fide sancta catholica Domini mei Iesu Christi, Dei & hominis pro nobis mortui: & nunc pro eo tempore, quo moriturus sum, si tum loqui non potero, confiteor Dominum meum Iesum Christum ex toto corde meo. Resistendum præterea Malacæ fuit Iudæorum acerbis odijs, qui se nostris profitebantur infensos. Omnem quippe lapidem cæci illi, & inferorum flammis addicti mouebant, vt Patrum ab vsu, atque præceptis Ethnicorum greges auerterent. Apud hos ipsi, vt etiam apud Arabes, Saracenos, ac Persas circumcisionem,

142 Iudæus quidam conuertitur ad Christum.

Moysemque disseminant: eoque consilio Malacam se conferunt, vt proselytos aliquos faciant, quos eadem opera gehennæ filios efficiant. Fuit tamen ex eodem numero Iudæus quidam, qui se Romanum diceret, & verba facientem ad populum Petrium non audiret inuitus, celebraretque eius subinde domum, vt cum eo nonnullos veteris instrumenti locos, quæstioneſque conferret. Quem cum Pater comiter accepisset, blandaque oratione sibi penitus adiunxisset, faciles sibi ipse ad insinuandum in eius pectus Christum parauit aures. Verum orto de lege nostra sermone, nihil illi durius, quam vt credamus Deum hominem factum, flagellis cæsum, in crucem actum, denique ceteros vt mortales morte consumptum. Quorum omnium à Petrio causas, atque rationes, quemadmodum illa fieri possent, diligenter edoctus, discussis extemplo tenebris clarissimum veritatis lumen aspexit, & alium mutatus in virum, dum ea, quæ didicerat, videratque sedula mente pertractat, inuentum in æde Misericordiæ Petrium totis vlnis amplectitur, testatus velle se prorsus Christianum esse, Christumque per otium pluribus edoceri. Tam incensis ardoribus denegari à Patre non potuit, & quinque disciplina dierum ad sacrum fontem instructus, eo denique cum suis domesticis septem ritu, apparatuque solenni, primarijs coram viris, nobilibusque compluribus est exceptus. Is postea Cocinum, vbi filium habebat, egressus, dedit operam, vt quem ex sanguinibus, & ex voluntate carnis gehennæ genuerat, eum longe vtique felicius ex aqua, & spiritu cæli gaudijs procrearet.

HI-

HISTORIAE SOCIETATIS IESV.

Liber Nonus.

ANNO eiusdem seculi nono & quadragesimo, duobus & viginti Societas locis, prouincias duas cum suis Præpositis, Hispaniam, & Lusitaniam (vt supra demonstratum est) iam constitutas habebat. Quibus & Indiam Præposito ei Xauerio, hic ipse annus adiunxit. Quæ vero in Italia, Sicilia, Germania, & Gallia, Societas versabatur, eam ipse per se administrabat, & temperabat Ignatius: tametsi in Sicilia præerat, vt inspector aliquis Iacobus Lainius. Magna autem erat vbique præsertim Romæ, vnde in reliquum terrarum orbem disseminabatur, eius & nominis, & numeri propagatio. Pauci tamen gradum ad solennem votorum Professionem faciebant. Nam præter Borgiam, quem superiore anno vota illa remotis arbitris suscepisse narrauimus, nemo ea iam diu susceperat. Quanquam enim ea de re Hieronymo Natali nuper aliquid Ignatius innuerat: tamen cum suam ille tenuitatem modeste primum excusasset, quod diceret gradum illum sua virtute superiorem esse, satisque sibi fore, si inter Professos trium votorum adscriberetur, peteretque, si Patris perseueraret imperium, quatuor vt Romæ vota eo præsente sibi liceret & in eius, vt aiunt, manibus nuncupare; dilata res est. Quatuor tamen hoc anno, eodem sacro Annunciationis Angelicæ die, tametsi non eodem loco, in eo constituti sunt gradu. Ac Romæ quidem Emmanuel Miona, Ioannesq; Polancus; Gandiæ vero Iacobus Miro, & Andreas Ouiedus, omnes insigni virtute, & literarum eruditione conspicui. Ceterum Romana domus in dies magis multis vndique ex Italia, Gallia, Germaniaque viris idoneis confluentibus augebatur. Nec Ignatij pectus diuinæ fiduciæ plenum ab aperienda ianua compluribus, initiorum deterrebat egestas, extremo præsertim anno, cum præter solitum res erat aspera domi, & humanæ spes oblanguerant. Ceciderat quippe vniuersæ Pastor Ecclesiæ, qui primus Societatis instituta probarat, & eam plurimis beneficijs, ac priuilegijs ornarat Paulus Tertius: quo ex oculis repente sublato, cum Cardinales illi, qui statas, ac certas in vsus Patrum eleemosynas erogabant, ad sublegendum ex suo corpore in demortui locum Pontificem se conclauibus inclusissent, haud ita cito, vt videbantur, de successore deliberaturi, desperabantur videlicet ab eis vsitata subsidia. Eodemque ferme tempore, qui rem domesticam administrabat Petrus Codacius; & cuius sedula ex prouidentia tota domus apta pendebat, subito extinctus, reliquam spem omnem, quæ quidem in humanis erat, euerterat. Sed Ignatius, qui diuina sese spe confirmare, & sustentare didicerat nec vnquam idoneis inopiæ metu aditum intercludere erat solitus, constituto rei familiaris administro Pontio Gogordano, eo ipso tempore alios ferme decem ad suum numerum aggregauit. Nec eum frustrata spes sua est, euidenti Numinis prouidentia. Cardinales quippe benefici inter ipsas creandi noui Pontificis curas Ignatij memores, ex arctis illis comitiorum claustris nummos aureos ad eum ducentos dono miserunt. Eodemque tempore Ioanni Crucio obsonatori ad Lateranensem Basilicam tendenti, dum per Coloſſæum transit Amphitheatrum, ignotus homo marsupium cum aureis fere centum in manus iniecit, statimque se se subduxit: Nec multo post eidem ante lucem ad quippiam coëmendum egresso, prope ædem B. Mariæ super Mineruam alius item ignotus aureos circiter septuaginta nil tale cogitanti ex improuiso dedit. Quæ cum Patribus in conuentu narrasset, ingenti omnes admiratione perfudit, alios alia suspicantes. Multi enim

1549 1 Status Societatis an. 1549.

2 Inter Professos adscripti Emmanuel Miona, Io. Polancus, Iacobus Miro, Andreas Ouiedus.

3 Paupertas Romanæ domus & B. Ignatij in Deo fiducia.

4 Cardinales ex ipsis Comitij septis mittunt B. Patri eleemosynas.

5 Ioanni Crucio obsonatori ab ignotis vltro pecunia traditur.

Universidad de Deusto
Biblioteca

enim fucum Ioanni factum ad ulterina pecunia putabant. Alij Diaboli eas esse præstigias. Rectius illi, qui rem totam in Dei prouidentiam suos erga famulos referebant. Pecunia certe proba, & optima reperta est, demumque talis, qua magnæ Patrum inopiæ, præsentique vitæ necessitati prospectum est. Polancus etiam ipse, qui literis hæc ipsa mandauit, dum in agitandis, commouendisque in cista scrutis, atque quisquilijs versatur, anxius ne quid forte literarum momenti cuiuspiam, vt fit conscissas inter epistolas interiret, non modicam in inuoluta charta pecuniæ vim, & eam quoque recentissimam reperit: vt de diuino miraculo nemo sanus auderet ambigere, quisquis secum attente perpenderet, nihil incuriæ loci potuisse relinqui, vbi tanta premeret, & aduersaretur egestas. Quæ cum Polancus vna cum Philippo Archinto Almæ Vrbis Vicario pro amicitia aliquando conferret, conuersus ad eum Vicarius, Ne dubites, inquit, quin ista vobis de cælo subsidia Codacius etiam num vester suo more procuret. Nouerat quippe Præsul ille sapiens quanta inter nos Codacius caritate præstaret: nec eam occasu vitæ mortalis arbitrabatur imminui, sed longe acrius ortu immortalis accendi. Sane is, vt in loco significaui, iam inde ab ipso Societatis exordio, eius curationem domesticam tanto ardore susceperat; vt ceteros omnes victus quærendi labore, ac solicitudine releuaret. Qui cum esset vrbe tota notissimus, primariosque apud viros gratia valeret, non solum in alimenta Patrum eleemosynas corrogabat, sed sua denique perfecit industria, vt illi templum, & proprias ædes haberent. Decennium in hac domestica procuratione versatus, (tantundem enim in Societate nostra vixit) breui, nullaque antegressa diuturnitate morborum, strenuæ suæ caritatis à Deo præmium tulit. Nam cum à prandio negotij causa ad Ignatium, vt consueuerat, ascendisset, in ipso pene cubiculi limine repente factus attonitus in terram concidit, & mox animam egit. Noluit videlicet eum diuina clementia, cum corpore esset obeso, & tot laboribus iam exercitus trahere animam inter tormenta morborum, sed repentino ictu, subito hinc illum, nec tamen imparatum, aut improuidum rapuit, quem eo ipso die mane accepimus sacrificium pie Deo, & multo cum sensu fecisse: vt pietas inusitata sacrificantis præsagitio quædam esset obitus aduentantis. Vir fuit apprime sanctæ humilitatis amans, quam & rudi, tritoque vestitu, & toto habitu corporis, multo etiam clarius sermone, & moribus præferebat: adeo etiam mitis, vt quamuis interdum à B. Patre exercendæ virtutis gratia acciperetur asperius, animo semper tranquillissimo digrediens, hoc tantum, O suauem Patrem, diceret. Ad hæc adeo Societati erat addictus, vt ipse interdum Ignatius diceret, ne verberibus quidem, si vellemus, possemus domo Codacium pellere. Huic igitur ob hasce virtutes, vtque de nascente Societate tam merito B. Noster Pater grati animi causa honores fundatorum omnes decreuit: annuam videlicet, quandiu vixit, de more candelam, missarumque certum numerum: vtque confessu, ac loci dignitate Professis omnibus anteiret: mortuo vero præter consueta suffragia, vt etiam sepulchro honorifica cum inscriptione lapis imponeretur. Tanta erat sancti Patris in referenda gratia non externis modo, verum etiam domesticis, sibique subiectis nobilitas animi. Exercitiorum spiritualium mos increbrescebat in dies, & ea erat quasi quædam Societatis sementis, adeo homines, qui vacuo animo ea capesserent, immutabant. In ijs Io. Alfonsus Victoria natione Hispanus Societate nondum inita, ab exercitiorum recessu digressus, ad reportandam, obtinendamque de se ipso victoriam sic exarsit, vt in ipsis bacchanalibus, cum personati homines vanis spectaculis implent omnia, aliud ipse vulgo non inane spectaculum exhibuerit. Sacco indutus, & pœnitentis amictu per celeberrimas prodire vias cœpit, flagrisque in terga sæuire, adeo pertinaciter, & inclementer, vt non prius diuerberandi sui finem faceret, quam totus vndique cruore redundans ad ædem nostram longo circuitu peruenire. Hoc primo edito tyrocinio, Societati nomen, & vitam dedit. Ad augendum vero, & interius Societatis bonum, & commune commodum animorum, quibus ea perpetuo consulit, censuit Ignatius, quod ceteris prudenter Ordinibus à summis Pontificibus datum esset, vt priuilegijs quibusdam, atque immunitatibus, quo se melius tuerentur, ac regerent; potirentur, id etiam recenti huic Societati à Pontifice Paulo, priusquam occumberet, impetrandum. Nec abnuit supplicantibus pia benignitas Patris, & Cardinale Sfondrato eius rei procurationi præposito, quod à nostris postulatum est, referente concessit: id quod Apostolicis etiam literis testatum,

6 Polancus quoq; præter spem domi pecuniam recentissimam reperit.

7 Petri Codacij in Societatem caritas.

8 Moritur prope repentino, sed optime præparatus.

9 B. Ignatij gratus animus.

10 Init Societatem Io. Victoria, cum insigni feruore.

11 Impetrata ex Summo Pontifice priuilegia permulta.

statum, & consignatum pius Pontifex voluit cum honorifica hac præfatione.

PAVLVS EPISCOPVS SERVVS SERVORVM DEI
Ad perpetuam rei memoriam.

Licet debitum pastoralis officij omnibus regularem vitam ducentibus, vt in suis disciplinis, & laudabilibus institutis conseruentur, & augeantur, nos reddat fauorabiles, & benignos; ad Societatem vero IESV per nos institutam, & approbatam, cuius specimen, veluti ager fertilis in Domino multiplices, atque vberes fructus animarum, ad summi Regis laudem, & fidei incrementum attulit, & affert quotidie verbo, & exemplo in populo Christiano, dirigentes præcipue velut pius Pater oculos mentis nostræ dignum censemus, vt ipsam Societatem, eiusque in odorem suauitatis Altissimo deseruientes personas, specialibus fauoribus prosequamur, illaque sibi fauorabiliter concedamus; per quæ Societas ipsa vtiliter regi, & prospere dirigi, ac ad animarum auxilium fideliter in Domino procedere valeat. Hæc in Vrbe. At prope eam Tybure in eius loci possessionem, quem à Ludouico Mendoza Societati datum supra diximus, Michael Ochioa, postquam egregie operam aliquandiu Neapoli hoc anno posuerat profectus, mirum quam vehementer vniuersam ciuitatem, & habendis concionibs, & catechesis assiduitate permouerit. Qui cum sacris initiatus non dum esset, plurimique, vt ei sese aperirent, confitendis longo interuallo peccatis magnopere flagitarent, consecrandus quamprimum videlicet sacerdos fuit, & ab ea consecratione continuo magnam vim hominum, qui pœnitentiam diu neglexerant, vel eam perperam egerant, non in ipsa modo vrbe, verum etiam locis finitimis audiuit: cui rei plurimo adiumento fuit facultas illa, quam supra memorauimus, accepta diuinitus pellendi morbos, ægrotosque curandi. Nam cum ad eum multi per occasionem curandorum corporum, & ex ipsis ciuibus, & è vicinis populis ventitarent, ij positis extemplo peccatis salutem sæpe totius hominis reportabant. Noua in Siciliam deducta Panormum Colonia: de qua priusquam aliquid dicam, pauca quædam de Collegio Mamertino perstringam. Renouata est Messanæ, vt alijs etiam locis compluribus, longo admodum interuallo sacramentorum pietas, tum nostrorum concionibus, incensisque colloquijs (creber enim Natalis erat in dicendo, creber & Palmius vehementissimus adolescens) tum exortis occasionibus, quas subijciam. Miserat ad Mamertinos ciues rogatus Ignatius ex vndecim Virginum millibus, crania duo, honestissima in arca recondita, ornatu decoro, nec sine sumptu. Quæ quo maiore cum dignitate, splendoreque exciperentur, publicam supplicationem indici placuit: eaque varijs religiosorum ordinibus inuitatis, vna cum clero solenni pompa, instructoque per vrbem agmine circumferri. Procedebant externi quoque Collegij nostri discipuli ad modestiam ore compositi cum ardentibus facibus, cereisque. Comitabatur nobilitas, & Magistratus, populusque frequentissimus, magna ex parte confessionibus expiatus: atq; hac pompa sacrijs cranijs ad ædem Collegij perlatis sacrificio rite facto, in pomeridianum tempus de Sanctorum cultu reiecta concio est. Eam Natalis habuit apud aures eruditas, & elegantes. Nec minor expiandorum rite peccatorum ea se dedit occasio, quod cum & vrbs ingenti concussa motu, & de cælo tacta paucos ante dies arx esset vrbis, in eaque templum ipsum non sine strage hominum ictu fulminis deflagrasset; ita exanimata Ciuitas est, vt sese plerique ad componendam animam, & abijcienda confessione peccata conuerterint. Datæ sunt etiam aures religiosis fœminis, à quibus cum rogaretur Societas, vt eas ad pietatem informaret, consultus Ignatius, respondit non abhorrere ab institutis nostris, si earum semel confessiones exciperentur: vtilius tamen fore, si spiritualibus primæ hebdomadæ exercitijs ad rectam peccatorum confessionem erudirentur. Quod consilium sequuti Patres, non modo apud sacras Virgines, verum etiam nobiles apud Matronas, quæ ijs exercitationibus vsæ sunt, plurimum in eo genere profecerunt; vt interdum piæ confessionis vtilitas non modo ad animos pertineret, sed etiam in corpora redundaret. Laborabat ex partu Matrona quædam cum desperatione salutis, cumque diu parturiens, fœtum non posset eniti, à Medicis destituta, sacerdotem de Collegio aduocat, & expiatis rite peccatis, extinctum continuo fœtum effudit innoxia. Qua re peruulgata, complures ad confitenda ad S. Nicolai peccata excita-

12 Michael Ochioa Tybure sedulo diuina procurat: & corpora etiã multorum sanat dono suo curationum.

13 Progressus Collegij Mamertini & vtilitas in publicum.

14 Duo ex vndecim millibus Virginum sacra crania ab Ignatio missa, honoribus summis recepta.

15 Sententia B. P. Ignatij de communicãdis exercitijs hebdomadæ primæ.

16 Confessio peccatorum & parturientem soluit, & Energumenam liberat.

Universidad de Deusto
Biblioteca

excitatæ sunt fœminæ. Alia vero adolescentula, quam pertinax, & impurus Dæmon inuaserat, confessionis item voto facilem sui liberandi viam, & rationem ostendit. Hæc ita interdum Dæmone exagitante furebat, vt constringenda esset; & à multis, ne quo præceps rueret, aut in aliquem irrueret, continenda. Admotæ sunt, quæ solent Energumenis, curationes: sed cum nullæ proficerent, ad Cornelium Vishauæum deducitur, qui suo candore, ac pietate satis negotij putabatur his Energumenis exhibere. Hic data sibi à muliere fide expiandi rite animi cum mens rediisset, vsitatis orsus est exorcismis nequam illum hospitem, vt inde excederet, fatigare, & torquere torquentem. Aequum certamen videbatur; ac pugna inter ardentem orationibus sacerdotem, & nescium Dæmonem adiurationibus cedere. Qui cum suum prouideret exilium, rogabat Patrem, ne se in ignem mitteret, si inde dimitteret; illius videlicet memor ignis, qui paratus est Diabolo, & Angelis eius, quorum innumerabiles pene Deus ad exercendos homines in iudicium magni diei vinculis æternis sub hac caligine reseruauit. Verum diu obluctante Satana, & diem ex die moras trahente, Cornelius destinatis aliquot ad eum fugandum, & exigendum Missis, post tertiam Diabolus Hostiam, fremens, ac frendens excessit, exanimi relicta puella, & instar mortuæ. Quæ cum reuixit, & sensum, mentemq; recepit, promissa fecit, & sui pectoris domum pœnitentiæ sacramento purgauit, vt esset ædes in posterum S. Spiritus, non Satanæ diuersorium. Eius sanitas magnæ omnibus, qui prius insanam, ac furentem aspexerant, admirationi fuit: & in ea, quantum sit in Hostia piaculari præsidij, quantum in sacra confessione virium, planius intellexerunt. Nec modo viuis; verum etiam mortuis incruenti sacrificij adhibenda vis fuit. Exaudiebantur domesticos intra parietes per media silentia noctis miserabiles gemitus ex occulto missi, ijque sæpe recurrebant. Qui cum haud mediocri seu terrore, seu miseratione nostros afficerent, & quiescentium somnos interturbarent, conquisitum est diligenter, vnde querelarum insolentia, & lamentabiles illæ voces existerent. Sed nihil obseruari per vigiles vnquam potuit, audientes quidem vocem ex occulto missam, neminem autem videntes. Venit igitur in mentem, animam fortasse mortui purgatorijs in ignibus laborantem viuorum flagitare suffragia. Nec vana fuisse suspicio visa est. Quippe rei diuinæ procuratione facta, vox illa siluit: placatique in posterum sunt horrifici illi, nocturnique gemitus. Tam præsens, tamque efficax est mortuorum, viuorumque subsidium augustissimæ aræ misterium. Iam quod ad Gymnasij rem spectat, quanquam ea, quoque suis progressionibus vtebatur, tamen generale gymnasium, quod Sedis Apostolicæ autoritate Societati concessum supra demonstrauimus, cum primum Messanam, Pontificiæ perlatæ sunt literæ, sua difficultate non caruit. Nam tametsi Ciues ei rei primo vniuersi fauissent, iam tamen multi censebant nequaquam fieri posse vt Rectori Collegij iuris & medicinæ magistri subijcerentur: sed re denuo ad consilium reuocata, omniumque transacta consensu, gratiæ Deo plurimæ persolutæ, & Ambrosij, Augustinique hymnus pie ab omnibus decantatus. Quanquam ne id quidem consultum ad vsum vnquam est reuocatum. De integro enim contra pugnarunt ij, quibus nullo modo ferendum videbatur, vt seculares Doctores ab Religiosi hominis potestate, ac nutu penderent. Cui difficultati Natalis vt occurreret, ita rem temperauit, vt Academia duas in partes distributa, earum in altera classes Humanitatis atque Grammaticæ, itemque Philosophiæ, ac Theologiæ Societas contineret: in altera reliquas disciplinas, reliquosq; Doctores suus quoque Rector externus, ac præpositus regeret. Quæ distributio ita quidem probata est ciuibus, vt eam ob causam Natalem appellarent amatorem ciuitatis, & patriæ patrem. Ceterum vt sæpe rationibus publicis priuata officiunt studia, suspicati quidam consilij eius autorem esse Proregem, cui libenter aduersabantur, dedere operam, vt in distributione Academicorum prouentuum vix quinta pars, ac dimidia tribueretur Collegio, cui tamen scholarum longe pars maxima, haud pauciores quindecim assignabantur. Ita cum nullo modo subsidia oneri ferendo sufficerent, tota res salua vtrinq; gratia, & caritate discussa est. Inter hæc respondebant opinioni hominum Magistrorum Collegij perspectæ literæ, docendique ratio. Atque, vt non modo excultæ iam humanitate disciplinis grauioribus iuuentuti, quod anno antecedenti fieri cœptum est, verum etiam frequentissimæ pueritiæ, latinæque linguæ rudibus consuleretur vberius, tributa est in scholas quinque omnis grammaticæ disciplina. Quarum doctores, atque

17 Cornelius Vishauæus Energumenos curat.

18 Sacrificij Missæ vis.

19 Decreta Societati Vniuersitas exitum non habet.

20 B. Ignatius volebat singulis hebdomadis de successu scholarum à magistris edoceri.

Magi-

Magistros, vt superiorum etiam classium, quo incitarentur ardentius, oportuit ex Ignatij præscripto singulos singulis ad eum hebdomadis de rebus suis accurate perscribere. Ex omnibus autem disciplinis, quæ nostris à Doctoribus tradebantur, multiplex est varietas thesium publicis locis ante propositæ, toto biduo altercando discussa: idemque factitatum toto triduo continente in studiorum instauratione. Res acta cum dignitate, ac splendore, multum habuit commendationis in populo. Nec minus illud approbationis ac laudis, quod ad alias literarum altercationes præcipuis ab Ordinibus è Collegio euocati, cum interioris eruditionis, tum modestiæ singulare specimen præbuerunt. Contulerunt autem se ad eos conflictus disputandi gratia Natalis, & Canisius: quo in vtroque certabat cum literis virtus, & excellens modestia: Quæ cum alias in ea vrbe, tum vero maxime cum apud Franciscanos disputatum est, se se ostendit. Vbi cum disputationis ante certamen orta esset, (vt solet, sed non optimo more) de loci dignitate contentio, dum & suum tueri religiosi quidam ius volunt, & primæ vicissim Societati ab auditoribus tanquam Clericorum ordini deferuntur, Natalis pertinacia certaminis excitatus, elata voce clamat, minime æquum esse, vt qui nuper illuc venerant, & omnium essent Religione postremi, Religiosis antiquioribus primas sedes in disputando præriperent. Se in arenam illam honoris, ac dignitatis, nec primum, nec secundum, sed omnium nouissimum descensurum. Quæ cum dixisset repente silentium consecutum est; & cum pace disputationis instituta contentio. Qua in pugna Natalis modestiæ par sapientia, subtilitasque respondit: vt omnes qui aderant, admirati, non satis constituerent, vtra in eo maior sapientia ne, an humilitas esset. Adeo altera alteram condiebat, & illustrabat. Venio iam ad Lainium: cuius in Siciliam appulsu de Panormitano Collegio cogitari cœptum est. Is cum ad hebdomadas aliquot multorum cum salute Neapoli substitisset, ineunte anno in Siciliam inde soluit, operam diuino verbo daturus, & Farnesij Cardinalis in Monte Regali lustraturus Ecclesiam. Decimo septimo Kal. Februarij insulam attigit: & Panormi per honorifice à Vega Prorege, ceteraque nobilitate excepto designatur ædes ad Quadragesimæ conciones haud à Curia procul. Interim, vt habebat in mandatis, ad Farnesianam diœcesim excurrit, habendisque de more concionibus, & catechismo cumulatissime suum munus, & partes expleuit. Recurrebat tamen à Septuagesima ad Quadragesimam concionum gratia, quas præsente Prorege, nobilique corona instituerat, sæpe Panormum. Sed diuisus tot in res animus, quanquam par erat ille quidem omnibus, socium tamen corpus par viribus non habebat. Ergo factus primis duabus Quadragesimæ concionibus imbecillior, tertiam Lainius inchoaturus, & iam suggestum ascensurus, repentina febri corripitur: vt Hieronymo Domenecco, qui Panormi ab elapso iam anno confederat, eius fuerint, rogante Prorege persequendi labores; Lainio vero ipsi ad Montem Regalem, vnde venerat, remigrandum. Hic, quo magis aucta, & amplificata morbi vis est, eo est etiam pulsa celerius; vt pro miraculo habitum sit eum, cui pene fuerat conclamatum, conualuisse tam cito. Itaque breui se Panormum, confirmatis vix dum viribus, ad institutos labores retulit. Tantus erat vtriusque ardor & coronæ audientis, & Lainij eloquentis. Nec minor vtrinque vis, siue huius in impellendo, siue illius in obsequendo. Fidem fecit cum flagitiorum repressa licentia, tum in egenos erogata benignitas. Insanabilium hospitio, quod summa premebatur inopia, pia Proregis, & Eleonoræ vxoris industria aureorum stipe quingentorum subsidio ventum est. Nam præter id, quod de suo Prorex liberaliter erogauerat, mandauit etiam è suis liberis vni, vt nobilibus cum viris in eam rem stipem à ciuibus corrogaret: ita ad eum, quem dixi, cumulum argenti summa conscendit. Alteri etiam è filijs negotium dedit, vt in conuersas ad pudorem fœminas, orbosque pueros Ciuium misericordiam prouocaret. Quod item plurimo eorum bono, nec minore Ciuitatis exemplo perfectum est. Sexdecim autem ad pudorem, frugemque reductas Lainio dicente fœminas per Quadragesimam memoriæ proditum. Quas cum in ædes suas Proregina, dum de vitæ genere vnaquæque decerneret, recepisset postea conquisita dote partim in matrimonio collocandas, partim in conuersarum cœnobium, seu illic perpetuo mansuras, seu dum virorum copia fieret, deducendas curauit, nonnullasque apud se retinuit. Verum quæ religiosis fœminis traditæ sunt in custodiam, cum ad eas se inuisissent, suum sæpe declarabant ingenium: fabulabantur, cachinnisq; lasciuie-

21 Natalis modestia in postremo loco inter disputantes vltro sumendo.

22 Lainius in Siciliam anni initio venit.

23 Conciones Lainij Panormi efficaces.

24 Io. Vegæ Proregis pietas, & vxoris.

25 Pietas Monacharum conuersarum in fœminas sibi custodiæ traditas, quæ conuersæ mirabili luce, conspecta ab vna earum.

Universidad de Deusto
Biblioteca

bant inter psalmos, communesque cantus, non dum horrere Dei numen edoctæ. Quoad vna lucem quandam diuinam in cœco conclaui, intra quod se diuerberaturæ famulæ Dei receperant, conspicata, serioque inde ad Deum conuersa, ceteras quoque tum oratione, tum exemplo pertraxit. Quarum ne deessent pijs ardoribus Monachæ, parte vestium sibi detracta nouas Christi sponsas protinus induunt. Tum laudatus ab eis solito cum hymno Deus, actæque de more gratiæ: deinde amputati fœminarum crines, spreti seculi testes, ad Proreginam missi. Nihil Proreginæ tum lætius: quæ tanto studio, ac contentione curauerat, vt à sua turpitudine auulsæ fœminæ, vel religioni se perpetuo adiungerent, vel eius intra claustra ad tempus abderent. Nullis igitur pepercit sumptibus, ac laboribus, vt in suscepta mente recens conuersæ perstarent, & suam cuique vestem aptam religioni conficeret. Prorex missis ad cœnobium spectatoribus Lainio, & Domenecco, rem publico scriba testatam voluit, summa cum Lainij voluptate: qui quanquam fœminas illas in Magdalenas suis concionibus non repente conuertit, certe à peccandi vsu, consuetudineque diuellit, & vberiorem præparauit ad gratiam. Studuit insuper cum Domenecco Lainius & Panormi, & in Monte Regali sacrarum Virginum contubernijs instituendis. Quæ cum laxiora vbique iam essent: postea è Tridentini Concilij decreto suis iterum astricta legibus, fructus edidere maiores. Cui rei plurimum ab Vrbe profuit Ignatij solicitudo, qui literas Apostolicas, autoritatemque supremæ sedis, vrgente Prorege, curarat. Hic ego vnum, quoad declarandam sanctitatem Lainij pertinet, non omittam: qui dum fœminarum in Regali Monte cœnobium veterem ad formam reuocat, affirmarunt earum multæ, cum Abbatissæ deligendæ gratia sacram percepturæ synaxim ad rem diuinam conuenissent (ea autem in priuato sacello fiebat à Lainio) visam inter verenda illa mysteria veluti lapsam è Cælo columbam, quæ Patris supra verticem requieseret, haud obscurum symbolum sancti Spiritus, qui copiosum, & largum in Lainium se infunderet. His, alijsque pene innumerabilibus, quæ præterire silentio satietas cogit, Panormitanorum ciuium commota sunt studia, ac desideria Collegij. Res vt optata vehementer, ita celeriter est confecta: & vrgente pia fœmina Proregina in publicum relata concilium. Vt enim Collegium Mamertinum vir eius Prorex, sic ipsa Panormitanum sibi curandum, ac promouendum existimauit. Itaque nemine dissentiente subito probata, & suscepta res est: comparatisque dein ædibus ad voluntatem, nutumque Patrum, & annuo vectigali pro ratione temporum, personisque à ciuitate decreto (aureorum quingentorum fuit in biennium primo, dein in perpetuum attributum) ad Pontificem, & Ignatium datæ literæ, vt missis idoneis ex Vrbe viris Collegij principia ponerentur. Missi sunt autem nouem æstiuis iam caloribus fractis, & Collegij Rector institutus Theologiæ Doctor Nicolaus Lanoius, socio ei Paulo Achille in administratione, vt ea tempora ferebant, adiuncto. Panormum aduentantibus obuiam facti nobiles, primarijque complures; &, vt expectatissimus eorum fuit aduentus, ita singulari Proregis, & Proreginæ, ceterorumque gratulatione ciuium celebratus. Deducti sunt conductas in ædes, iam paratas supellectili satis, & hortis instructas, salubri loco iuxta ædem Misericordiæ sitas, & quinis ad docendum classibus exornatas Platamonis erant nobilis ciuis. Huc ad eos consalutandos suos Iuratos Ciuitas legat, deferendumque, si qua in re opus sit, studium, & operam suam. Statim facti sunt concursus ad templum tametsi alienum, & commodatum, lætamque in celebritatem tristis eius solitudo conuersa, vix vt ad altare sacerdotibus pateret ingressus. Cum autem hæc initia ponebantur, commodum se recens obtulit Collegij amplificandi facultas. Ludouicus Sanciꝰ vir nobilis & honoratus Regentem vocabant, oriundus ex Hispania, & Eleonoræ Proreginæ vehementer addictus, cum diem suum obiret, admonitus, ab excellenti pietate fœmina, vt voluntatem illam erga Collegium, quam viuus ostenderat, in testamento condendo moriens declararet, Sancius bonorum suorum hæredem Eleonoram ipsam instituit, vt si ei videretur, duas ex eis domos Collegio addiceret, vel in religiosa alia conferret opera. Eleonora accepta hæreditate cum ex domorum pretio certam pecuniam in annos singulos orbis pueris assignasset, ducentosque insuper nummos aureos ad leuandam Romanæ domus inopiam misisset ad Ignatium, reliquam hæreditatem in amplificationem noui Collegij Panormitani attribuit. Postu-

26 Visio quæ Lainij sanctitatem indicat.

27 Panormitanum Collegium instituitur maxime cura Proreginæ Eleonoræ.

28 Nicolaus Lanoius primus Collegij Panormitani Rector.

29 Eleonoræ Proreginæ studium erga Collegium Panormitanum.

Postulauerat à Proregina Sancius, vt de vita migranti Societatis Patres adessent: sed ij ne suspicioni locum darent, non prius ad eum se contulerunt, quam ille testamentum obsignasset. Tum Lainius, & Domeneccus accesserunt: nec ad insequentem vsque diem, quo extremum spiritum edidit, à moribundi latere recesserunt. Studiorum vero primordia publici præconis voce, Proregis iussu promulgata per vrbem; & celeberrimis passim locis affixi libelli ea de re sunt. Itaque magno vndique cursu hominum octauo Kalend. Decembris, qui dies Dominicus erat, initium factum in æde sancti Francisci Prorege ipso, magistratibus, primaque nobilitate præsentibus. Eo die cum mane Lainius rem ad frequentissimam concionem exposuisset, à meridie primo Petrus Ribadeneira oratoriæ facultatis præceptor de Societatis instituto, deque literarum, ac præsertim eloquentiæ laudibus cum modesta Proregis, Siciliæ, Panormitanæq; ciuitatis prædicatione luculentam orationem habuit: deinde Nicolaus Lanoius Theologiam professurus verba fecit sapienter, ac pie in commendationem sacræ doctrinæ. Postridie dicturi erant tres, sed cum per valetudinem Proreginæ, Vega, vti optabat adesse non posset, reseruatis in eius aduentum duobus, eodem loco assensuque Paulus Achilles, Philosophiæ magister, liberales disciplinas, maximeque philosophiam celebrauit. Feria deinceps tertia in auditorijs quisque suis scholas auspicati, distributis ita temporibus, vt omnibus omnes audiendi magistros copia fieret. Humanitatem Io. Regerius Gallus, Grammaticam in classibus tribus Magistri totidem Michael Bottellius Lusitanus, Iuuenalis è Subalpinis, Petrus Venustus e valle Tellina exorsi. Ita disciplinarum varietas pulcherrima nationum varietate distinguebatur: cum Hispani, Belgæ, Itali, Galli, Lusitani, raro ante eam diem concentu, Panormitanas aures personarent. Plausibus excepta sunt omnia: quotidieque: nouis auditoribus impletæ sedes, Vna Theologia suos desiderauit auditores, quorum dum à minoribus disciplinis, aut aliunde vis aliqua, numerusque suppeditatur in aliud videlicet reiecta tempus est. Lainius autem præter dictionis aulicæ munus, illud etiam multa cum laude, & vtilitate suscepit, vt ventitantes ad gymnasium auditores Christianæ legis præceptis imbueret, & ad clericos, canonicosque consentaneas eorum muneribus scholas, ac prælectiones haberet. Noui autem Collegæ, ne versandis libris semper intenti, prætermitterent occasiones occurrendi periculis animorum, exibant varia frequenter in loca, & varia apud hominum genera reuocare studebant ad actionem mentis agitationem, & præcepta doctrinæ. Quique operosis diebus in discentium auditorijs sedulo desudabant; vbi sanctior dies intermissionem eius muneris concedebat, alij in custodijs publicis, alij in triremibus, alij in nosocomijs miserorum mentes verbi diuini pabulo recreabant. Omnino res Panormitanas, cunctæque Siciliæ felici cursu cælestis aura prouexit, nihil vt earum inter initia, quod requireres, amplius esset. Abeo iam à Siculis, & dum ad alios per Neapolim stylum verto, pauca de multis, quæ in eius ciuitatis gratiam, commodumque sunt gesta non præteribo. Nam in Siciliam ex ea vrbe Lainio profecturo, Neapolitana ciuitas, & Abbas sancti Seuerini, apud quem is diuersatus, & commoratus erat, coniectura ex eo facta de reliqua Societate, B. P. Ignatium per literas obsecrarunt, alium vt omnino sufficeret. Redierat iam tum Romam ex Germania Bobadilla, & partim domi, partim foris operam strenue nauabat. Hic igitur Lainij vicarius industriæ datus, adiuncto sibi comite Michaele Ochioa Nauarro Neapolim iter instituit. Sed cum propius accessisset, cognito ciuitatis consilio, quæ certum hominem ad Pontificem Maximum ea ipsa de causa, vt aliquot de Societate peteret delegauerat, cunctatur ingressum, dum responsum affertur. Interim ipse veteres ad amicos necessitudinis functurus officio; Michael autem ad Abbatiam, quæ Capella dicitur, extra muros, Cardinalis sanctæ Crucis, vt militibus hispanis diuini verbi prædicatione consuleret, diuerterunt. Deinde responso ab vrbe reddito, Neapolim intrant, & apud eosdem Benedictinos Monachos, vbi & ante Lainius, diuersantur. Hic easdem quoque ac Lainius, Babadilla partes obire nauiter, ac studiose cœpit, & præter statas in æde sacra lectiones, Pauli Epistolam ad Romanos ter in hebdomada suos apud hospites explanare. Michael autem ad Mariæ Virginis Annunciatæ verba faciebat. Cumque nondum haberet ciuitas, vt optabat, vnde Societati Templum, tectumq; suppeditaret, obtulit ei dehabitatione Valetudinarij sancti Iacobi vna cum sumptibus

30 Celebritas in studiorum primordijs.

31 Nationum multiplex varietas in Collegij Panormitani initijs.

32 Nicolaus Bobadilla Neapolitanis operam nauat.

Universidad de Deusto
Biblioteca

neceſſarijs: quod tamen haud ita probatum eſt Ignatio, qui Collegium, & maiora quædam, quo melius conſuleretur animis, expectabat. Quanquam enim Societatis amici Collegij deſiderio, ac ſtudio certas ædes obtulerant, & ſuum quoque Ciuitas præſetulerat deſiderium; apparebat tamen à priuatis magis, quam à principibus, & Magiſtratibus Collegium expeti. Paucorum igitur menſium, ſed plena frugibus mora fuit. Traduxit Quadrageſimam Bobadilla quotidiana dictione, concionem nactus non tam frequentem, & numeroſam, quam elegantem, ac ſedulam. Fructum porro plurima teſtata eſt confeſſio, cui ſedulæ ab eodem admotæ ſunt aures: idemque reuocato iam ad Vrbem Michaële Nauarro, vnde & Tybur miſſum narrauimus, pluribus locis expetebatur. Sed operam ſuam vni tantum Ambroſio Catharino Minorenſi Epiſcopo, ad eius luſtrandam diœceſim obtulit. Quo quidem exacta Pentecoſte profectus, non Minori ſolum, ſed vicinis etiam Epiſcopatibus plurima inter incommoda, commodo fuit. Quippe qui ne febrium quidem inter ardores intermittebat concionibus populum inflammare, & pueros omnes Chriſtianis præceptionibus erudire. Minori Policaſtrum excurrit, & inde Biſinianum, ac denique Roſanum: quibus vbique locis ſemper ſtrenuus, ſemper ſui ſimilis Bobadilla fuit. Ab Vrbe deſtinabantur continenter in ceteras Italiæ partes, qui prædas animorum, quæſtuſque facerent. Et in Vmbriam quidem ſuperiore miſſus anno Landinus continuabat ſuos Fulgini labores eodem ſemper ardore, eademque aurium patientia, quarum confitentibus copiam à matutinis ad veſpertinas, & altas noctis tenebras faciebat; idque non vno dumtaxat loco, ſed pluribus, & in æde quoque maxima ſingulis ſaltem Sabbatis, ſextiſque ferijs flagitante Paſtore: qui & Patris operam ad obeundam, concurſandamque diœceſim ſuam ſalutariter adhibebat. Nec tamen tot in curas, laboreſque diuiſus, linguæ, & orationi parcebat. Habebat ſtatis temporibus in æde principe conciones: priuatim ſodalitates incendebat, interdumque alibi pro re nata dicebat, quantis audientium motibus inde conijcias, quod cum in funere cuiuſdam ciuis, & quo conſueuerat ardore diceret, populus ſic exarſit; vt aliqui inter ipſam concionem exclamarent ſe octauo quoque die, ſi audire vellet, de criminibus confeſſuros: & nobiles quædam, ac florentes ætate fœminæ ad ſua tecta reuerſæ vnguenta pigmentaria, quibus ſua ora turpabant, fucoſque, & odoratas aquas per feneſtras abijcerent, cultum mutarent, & ad modeſtiam ſe ipſæ componerent: plurimæque ſingulis hebdomadis ſacramenta pie tractare conſueſcerent. Adeo in animis de morte habita inſedit oratio. Nec minor fuit ardor in viris. Octoginta iam ferme iuuenes ea tractabant ſacramenta ingenti Præſulis, & Parentum gaudio: ex eoque numero plerique in deſtinatum ab Epiſcopo locum precationis cauſa conueniebant. Coaluit ea turba iuuenum, quæ diſcipulis ferme conſtabat, in ſodalitatem ſane frequentem, & Societatis ſibi noſtræ nomen impoſuit. Valetudinis autem rationem adeo nullam Sylueſter habebat, dum nimijs laboribus, vigilijſque ſe conficit, vt ab ſodalibus ſancti Hieronymi, quorum vtebatur hoſpitio, monendus per literas Ignatius fuerit, vt modum immodicis eius ſtudijs adhiberet, inſuper cum ciuitate rogantibus, vt tam nauum hominem apud ſe diutius eſſe pateretur. Verum ſatisfaciendum Carfagnanæ incolis fuit: qui deguſtatos ſuperiore anno hominis mores, atque labores, reguſtare iterum voluerunt, & ad pertexenda inchoata crebris ab Ignatio repetitum literis impetrarunt. Ad hos igitur in Hetruriæ fines translatus ex Vmbria, Caſulæ partim confirmandis, & perducendis ad finem cœptis, partim nouis rebus inchoandis intentus, deſiderabat auxilia ſacerdotum: quorum ipſe partes obire coactus ad quotidianas dicendi contentiones adijciebat audiendi labores: eademque hebdomada ſex ſeptemue locis, vbi dicendo deſudauerat, ibi in audiendis pœnitentibus laborabat. Concurrebant ex agrorum vicinitate tam multi, vt eum ter in die in ſuggeſtum aliquando compellerent, ex quo duas vltra horas, & ſæpe longius dicendo progredi conſueuerat, vt auditorum & ſiti ſatisfaceret, & inſcitiæ. Sed ne nimis diu in tam vberi, & copioſa meſſe meſſores expeteret, ſacerdotes è circumiectis Carfagnanæ Oppidis nouem, ad gratuitam, & voluntariam ſacramentorum adminiſtrationem excitauit. Qui cum omnes in eam rem ſeſe Domino conſecraſſent, quatuor ſuper hæc è piæ contemplationis exercitatione digreſſi ſtatuerunt ſe Ignatij diſciplinæ, imperioq; ſubijcere. Quos tamen, cum ſuæ quiſq; Curiæ non ſine laude

33 Opera Bobadillæ multis Epiſcopatibus vtilis.

34 Sylueſtri Landini apud Fulginates ſeduli-tas.

35 Transfertur in Carfagnanam: vbi mirifice pietatem excolit.

36 Auxiliares ſibi comparat ſacerdotes.

laude præeſſet, viſum eſt è re diuina ab ea procuratione non amouere. Sane eos ita Syluester inſtituit, vix vt Societatis ſacerdotibus in animarum cauſa, ſtudioque concederent. Quorum prudentia, ac religione fiebat, vt dum fœneratoribus peccata retinent, nec eos optata cum abſolutione dimittunt, fœnerandi conſuetudo vndique tolleretur. Virginum quoque Cœnobium Syluester extruendum curauit, templique fundamenta, ipſo Natali Virginis die iacta ſunt, Patris Ignatij in primo lapide nomine inſcripto. Quibus Caſulæ rebus, alijſque plurimis bene geſtis, Camporegianum ſe Syluester contulit, ne ipſum quidem id temporis ab hæreſibus intactum: quibus infecti ſacerdotes ex eo quidam, Medicique nonnullli, cum de Patris cognouiſſent aduentu, obuiam ei velut officij cauſa prodierunt, & illato de iuſtificatione ſermone, cum Pater ſine benefactorum ſocietate, comitatuque negaret ſatis eſſe ad gloriam, fidem, furere illi atque inſanire cœperunt, & ne apud ſe ea docturus accederet minitari. Pater tamen diebus aliquot interpoſitis, eo fidenter acceſſit, totaque apud eos hebdomada tanto ardore contra hæreſes verba fecit, vt audaces, & nimium animoſos hæreticos ingens terror inuaſerit. In ijs Medicus quidam, qui non vna tantum laborabat inſania, ſed ad ceteras adiungebat impietatem in Cælites, quos ſuo cultu, ac veneratione ſpoliabat, ad Syluestri vocem in eos pauores, ac formidines incidit, ſeu conſcientia mordente, ſeu iudiciorum periculo deterrente, vt conſcenſa mula curſu incitatiſſimo ſe ſe fugæ mandarit. Eo curſu cum beſtia deficeret, nec ferre equitem defatigata iam poſſet, egregius Medicus, qui ex ſectæ diſciplina didicerat ſuo cultu fraudare Cæleſtes, in mulæ diſcrimine modo hunc, modo illum Cælitem inuocabat: facile vt appareat, quanta ſit vis inſtitutionis auitæ, & Catholicæ educationis, quæ vel ab inuito vocem veritatis extorquet. Hic & multos Syluester hæreticos ad Catholicum dogma reduxit, & multos lapſantes coercuit, vt etiam ſacerdotes nonnulli, qui ſanctam Quadrageſimam adipatis eſcis, & voranda carne fœdauerant, poſtea ieiunium quartæ feriæ ſibimet extra Quadrageſimam imperarint. Curſabat huc illuc animarum prædæ ſemper inhians ſine defatigatione ſacerdos, & quocumque ingrediebatur, inflammabat omnia. Exibant ad eum de pagis, atque oppidis ſummi, medij, infimi; & ſeſe, ac ſua liberaliter offerebant. Quin ex itinere rogabant illum oppidorum incolæ flexo poplite, vt ad ſe quoque diuerteret, ſerio polliciti ſe conuolaturos vniuerſos ad confitenda peccata, & in rebus omnibus imperata facturos. Longum ſit enumerare quam multa in oppida ſacramentorum vſum induxerit, quam multos peragrarit, & permutarit pagos. Tribuebat autem ei tantam vim Deus, autoritatemque, vt eum populi, ſacerdoteſque perinde venerarentur, ac colerent; ſuiſq; eum de rebus, negotijſque conſulerent, ac ſi eorum paſtor, & Epiſcopus eſſet. De Carregio magno ſane oppido, non reticebo: cuius admirabilis, & inuſitata mutatio fidem fecit, quam præſentem medicinam perditis moribus clementiſſima Dei manus attulerit. Peſſime eſt initio ab oppidanis exceptus Pater, & inter dicendum identidem interturbatus, vt etiam è media concione digreſſi nonnulli crebris lapidibus templi valuas non dubitarent appetere: alij autem dicenti riſu, & clamoribus petulanter obſtreperent, animique potius gratia, quam proficiendi ſtudio ad eum auſcultandum conuenirent. Poſtea concionibus octo dierum continenter habendis, & quidem vno eodemque die nonnunquam binis, verſa eſt impietas in pietatem, riſus in lacrymas, ſtrepitus in ſilentium: & ad primos auroræ radios ad eum audiendum auidiſſime concurrebant, admonito pridie præconis voce populo, prima vt luce coiret ad ædem, propoſitaque pœna ſi quis violaſſet edictum. Concionum Landino Syluam B. N. Patris exercitia, quæ prima continentur hebdomada, ſuggerebant. In his totus hærebat, & habitabat: his ſuos ille auditores exterritos facile ad pœnitentiam reuocabat. Euocandi fuerunt è vicinis locis ſacerdotes aliqui, qui pœnitentibus operam darent: nec tamen pœnitentium turbæ fieri ſatis audiendo poterat. Præcipuus eius vocis fructus armorum finis fuit, & pax grauiſſimis allata diſcordijs. Nam cum frequens eſſet in Oppido commota ſeditio, cædes quinque & quadraginta patratæ iam erant, in ijſque ſacerdotum trium, tanta impunitate, ac licentia, vt per ſacras ædes, ad aras vſque ſtricto gladio volitarent armati. Diſcedebatur in partes duas, & ſuus quiſque dux parti, ſigniferque præibat. Rem prope deſperatam odiorum & acerbitas, & diuturnitas faciebat. Trigeſimum quippe ſimultates iam tenebant annum tanta obſtinatione factionum, vt nec Ferrarienſis Ducis autoritate

37 Camporegianū iuuat.

38 Hæreticus inſormidine Sanctos inuocat, quos ante negabat colendos.

39 Studia Populorum erga Syluestrum.

40 Carregium excolit.

41 Vnde concionū materia Landino.

42 Pax inſignis inter factiones Carregij.

Universidad de Deusto
Biblioteca

toritate placari, nœclarioris cuiusquam viri possent studio, industriaque leniri, quantis rei familiaris incommodis, quanta vero animorum iactura, damnoque, qui tot annos sacramentorum bono sua se voluntate fraudarent facilius est existimare, quam dicere. Non tulit diuina clementia, vt essent irriti Sylvestri conatus: sed pondus attulit verbis hortantis, vt in animis infixa discordium partium duces ad pacem flecterent. Quos vt Pater animaduertit à concordia non abhorrere (significauerunt enim controuersias omnes eius se arbitrio permissuros) non dubitauit de superiore loco in frequenti conuentu alterum è ducibus suo nomine compellare, Is Ioannes Corsus appellabatur: qua subita Corsus appellatione perculsus, ex ipsa concione respondit, Quid mi Pater imperas? Cui Pater, vt cunctis, inquit, inimicis tuis ignoscas, vicissimque ab eis, quos ipse lacessieris, veniam petas. Ad hanc ille vocem tanquam à Deo missam, ferrum, quo erat succinctus confestim abijcit, & humi stratus pacem supplex inclamat. Hunc ex vtraque factione imitati reliqui, ipsi quoque pacem ingeminant, pacem postulant. Tum ad eos se Sylvester è suggestu demittens, singulisque vt se imitarentur, admonitis, à ducibus osculandi, & amplexandi initium facit, aliosque deinceps eodem pacis osculo, & caris amplexibus excipit. Præeuntem ex vtraque parte secuti sunt reliqui, mutuisque se se osculis, & amplexibus prosequuti, eo animi sensu, ea amoris significatione, vt præ gaudio lacrymæ vbertim fluerent, & ora sibi vicissim, vultusque rigarent. Maximis in miraculis res est habita; vt qui paulo ante Tygridum instar, atque Leonum mutuum sanguinem sitiebant, postea verbo Dei Agnorum in morem mansuefacti, mutuis inter se studijs, officijsque certarent. Admirationem sane ceteris oppidis peperit, tanta Oppidi commutatio. Quin Oppidani ipsimet admirati, ne qua tam singularis beneficij memoriam obliteraret obliuio, notandum diem pacis, atque concordiæ ad anniuersariam gratiarum actionem, tanquam solennem, & festum in posterum decreuerunt. Bononiæ Paschasius agebat, vbi precandi, meditandique vijs suo more tradendis, nulli non hominum generi consulebat; & quidem tam assidua opera pœnitentibus, vt in eis excipiendis partem etiam consumeret noctis. Quotidie porro summam officiorum, quam appellant Angelicam, sacerdotibus explanabat: in propinqua etiam excurrit, componendæ pacis gratia primarios ac nobiles inter viros: eamque diu ab alijs frustra tentatam assiduis conatibus, atque vigilijs Deo obsecundante composuit. Ad hæc Rodulfus Cardinalis Carpensis Meldulam profecturus, quod ei erat paternum oppidum, ad puerorum, ac multitudinis catechesim, eum sibi comitem voluit. Verum postea reuocantibus Bononiam occupationibus, Carpensis nomine ad Ignatium scripsit, vt operæ suæ vicarium, & qui bene cœptis insisteret illuc mitteret. Missus est referente Paschasio, Stephanus Capunsaccus Aretinus, qui valetudinis causa profectus in patriam, varijs in officijs, atque muneribus suam erga proximos caritatem, industriamque declarabat. Studia literarum, vt ætas illa ferebat, & exiguus numerus Sociorum, satis tum Bononiæ, tum Patauij calebant, & præter publicas scholas, quas nostri adibant, habebantur vtrobique priuatæ, præsertim quæ ad humanitatem informabant, exercitationes. Ignatius autem adeo erat de nostrorum in literis progressione solicitus, vt eorum ad se iuberet epistolas non dum castigatas à Magistro transmitti. Ferrariæ distinebatur solitis muneribus Iaius, & præter Ducis, ac filiorum curam, quorum excipiebat per interualla temporum confessiones, multam sui nobilibus copiam, multam populo faciebat: quem cum ad pœnitentiam seu matutinis concionibus, seu pomeridianis prælectionibus excitasset, postea ad partam prædam è suggestu descendens, sine vlla interspiratione laboris in destinatam confessionibus sellam se conijciebat, tanta audiendi sedulitate atque constantia, vt diu interdum inde auelli non posset. Nec licebat ei vel inter acerrimos frigoris morsus, & cadentes è cælo niues à sacra vacare dictione assiduitatem iam auditoris experto, qui cæli contemptis iniurijs ad vsitata pabula recurrebat. Multa alia de Iaio, si satietatem officiorum similitudo non pareret, dici possent. Quanquam interdum subit vereri, ne turpe sit siue scribentem, siue legentem ea, exsatiari, quibus nunquam expleta est gerentium industria. Veronæ Salmeron inusitato conuentu sacras literas explanabat, varijsque in locis, atque cœnobijs sæpe dicebat. Quanquam autem à plerisque perattente, ac beneuole, vt erat solitus, excipiebatur, non deerant tamen perditorum hominum voces, & quorundam hæreticorum conuicia, quibus verberabatur

44 Paschasij res Bononiæ ac Meldulæ.

45 Szephanus Capunsaccus Meldulam missus.

46 B. Ignatij cura de literario Societatis profectu.

47 Iaius Ferrariæ elaborat.

48 Veronæ Salmeron.

rabatur interdum. Is ab eis Romani Pontificis adulator appellabatur: qui cum vera, & quæ credenda sint nosset, ea tamen non auderet effari. Quorum ille vulnera, dum curare pro viribus studet, totis in eos misericordiæ medullis, atque præcordijs commouebatur. Sed discedendum Bellunum fuit Iulij Antistitis electi rogatu ex illustri Contarenorum familia. Cuius quidem postulationi priusquam Ignatius annueret, beneficum censuit S. Trinitatis Priorem Lipomanum commonefaciendum: quò admonito, atq; consulto, profecturus in eam Salmeron Ciuitatem, quam peracerbis inter se odijs dissidere cognouerat, piæ præsidia precationis ab Ignatio postulauit. Est Bellunum Venetæ ditionis vrbs antiqua, & nobilis in Carnis. Hic Salmeron dicere instituit frequentissima multitudine: priuatas collocutiones adhibuit: compluribus precandi vias, & contemplandi dedit: nec aliquid intermisit, quod ad castiganda vitia, pietatem inserendam, & tollenda funditus odia pertineret. Admirationi hominibus erat nouum genus dicendi: & eam demum statuebant veram, atque germanam esse Euangelij prædicandi rationem, qua plenus ardore, ac sapientia Salmeron vtebatur: & qua fructus percipiebat vberrimos, ac præsentissimos: vt negaret populus iam inde à Bernardini Senensis viri sanctissimi concionibus, fructus illis extitisse maiores. Declarabant iræ restinctæ iam flagrantissimæ; positi errores, opinionesque prauissimæ; Lutherani combusti codices, honos redditus sacramentis, Quadragesimæ ieiunia, quæ iam propemodum obsoleuerant, renouata, adstricta Virginum disciplina, quæ Parentum erat culpa solutior. Denique alia id genus complura gesta. Sed hæc primo Salmeronis aduentu: Nam paucos post menses, priusquam in Germaniam ex Ignatij præscripto se conferret, huc iterum se recepit, vbi complura eiusdem generis, obeundis finitimis præsertim pagis, in rem Christianam, catholicamque gessit. Porro constituerat Ignatius hoc ipso tempore Salmeronem in Germaniam vna cum Iaio, Canisioque destinare. Quorum hic è Sicilia nuper accitus venerat; ille Ferrariæ apud Ducem Herculem residebat. Missionis causa Bauariæ Dux fuit, acerrimus Catholicæ religionis vindex Guilielmus, qui dum suæ ditioni, nationique consulit, memor ingentis desiderij, quod Ingolstadij reliquerat Iaius; quantumque & autoritatis, & beneuolentiæ in ijs Germaniæ partibus sibi ipse conciliasset, tres à Pontifice Maximo de Societate Theologos, qui in Ingolstadiensi Academia sacrarum literarum scientiam traderent, & in ijs nominatim Iaium impetrauerat. Id cum Pontifex significasset Ignatio, Ignatius, quos nominaui delegit: ac ne Dux Hercules repugnaret, qui multum, ac libenter vtebatur opera Iaij, cum Cardinali Farnesio egit, vt & propinquum suum Ducem de ea profectione per literas admoneret, quo æquiore animo pateretur ab sese Iaium ad tempus abesse, & Iaio ipsi profectionem illam Pontificis nomine proprijs litteris imperaret. Facta à Duce potestate Iaius, ac reliqui duo ex Ignatij præscripto conuenere Bononiam, in eo nobili gymnasio, quo plus apud Germanos, præsertim hæreticos haberent autoritatis, Doctoris gradus ac titulos susceputi. Cardinalis autem Io. Maria de Monte, qui postmodum ad Pontificatum euectus est, & legatione tum Apostolica fungebatur, id Episcopo Catharino negotij dedit, qui duobus adhibitis ex sua familia Doctoribus, cum doctrinæ feciſset periculum, & positis pridie quæstionibus cumulate satisfactum esset à Patribus, die B. Francisco sacro, Doctoris eos insignibus honestauit. Eo decorati iudicio, vocabuloque, Tridento in Germaniam iter instituunt; quò cum essent ingressi à Tridentino primum Cardinali sua in vrbe, deinde ab Augustano Dilingæ omni officio, & humanitatis significatione excepti sunt. Et hic quidem summum erga Patres studium, affectumque animi illacrymando testatus, Canisium optauit ad Dilingani Collegij, quod suis sumptibus inchoauerat, administrationem, & curam; tametsi de Societatis Collegio mentem non dum susceperat. Pergentes porro Monachium Bauariæ Duci officiosis literis commendauit. Dux vero ipse beneuolentiæ studio, nemini inferior, caris amplexibus, & summi amoris exceptos indicijs Cancellario suo Leonardo Ecchio, verbis grauissimis commendauit. Hoc ab initio vir præstantissimus Ecchius peramicus factus est nostris, & talem se in posterum prætulit. Haud minoribus deinde plausibus Ingolstadium Patres ingressi tota ab Academia, quemadmodum ab ipso Duce in mandatis acceperat, excipiuntur. Nam & Mauritius Episcopus Aistetensis, qui idem Academiæ illius Cancellarius est, & Doctores omnes, atque Magistri ad eos consalutandos in diuersorio summo consensu prodierunt:

49 Deinde Belluni.

50 Frugifera Salmeronis ratio concionandi.

51 Salmeron Iaius, Canisius Ingolstadium destinantur.

52 Bononiæ Doctores creantur.

53 Excipiuntur à Bauariæ Duce perhumaniter.

Universidad de Deusto
Biblioteca

54 Ingolstadij docere in Academia incipiunt, maximo cum assensu.

dierunt: habitaque ab eorum vno plena gratulationis est oratio, cui subito, & eleganter omnium nomine à Canisio responsum est. In eodemque hospitio, cum conuiuium apparassent, vna omnes epulati sunt. Postero die in Collegium, quod appellant vetus, cum honore deductis, sua cuique habitatio percommoda cum instrumento biblico, & domestico assignatur. Salmeron Apostolum Paulum, Iaius Dauidicos psalmos, Canisius Magistrum sententiarum explanandos susceperunt. Dicendi initium sexto Kalendas Decembris à Salmerone, & Canisio (Namque Iaius in ea Academia iam notus scholam suam in instantis anni primordia distulerat) orationibus æque doctis, ac gratis factum est: vt doctissimi quique typis vulgandas esse contenderent. Et adfuit chorus pulcherrimus sapientum, vniuersa Academia, quæ & subinde honestissima sua de Patrum eruditione iudicia hisce verbis expressit, ac typis quoque vulgauit. Nuper quantam lætitiam ceperimus omnes ex aduentu trium Theologorum Claudij Iaij, Alfonsi Salmeronis, & Petri Canisij vix dici potest. Quorum præsentia non solum famam de ipsis excitatam non minuit, verum etiam auget. Quorum singularis in sacrosanctis studijs scientia, tum in omnibus disciplinis exercitatio, postremo sanctimonia vitæ expectationem omnium, eamque maximam non solum æquat, verum etiam superat. Hoc illius nobilissimæ Academiæ de Patrum aduentu iudicium fuit. Qui quidem plurimum etiam gaudij finitimis Episcopis attulit: quorum sæpe fuerant conatus, & contentiones inanes, cum diuinæ scientiæ studia, quæ propter sectarios contempta iacebant, erigere frustra tentarent. Cum autem sacerdotum penuria ad Seminarium Theologicum excitandum Episcopus perurgeret: prudenti consilio Bauariæ Dux fecit, vt ad Ingolstadiensis Vniuersitatis instaurationem Ecclesiæ Decimas à Romano Pontifice in triennium impetraret: primoque anno florenorum millia duo, & viginti collegerat. Verum cum Philosophiæ fundamenta deessent, quæ constantes, ac sedulos sacræ scientiæ præpararet auditores: nec suus dum honos disciplinis Theologicis haberetur, haud lætas admodum fruges nostrorum docendi labor polliceri sibi poterat. Itaque consulto precibus Deo ad Ecchium Cancellarium referunt de condendo Societatis Ingolstadij Collegio. Quod cum Cancellario mirifice probatum esset, tum primum in vniuersa Germania id agitari cœptum est, quamuis alia alibi varijs de causis, maxime ob Ducis Guilielmi, qui item rem vehementer probabat, ac mox Cancellarij, quoque Ecchij obitum condita, & excitata sint prius.

55 Parisienses copiolæ.

Parisijs tredecim fere de Societate in Longobardorum Collegio Rectore Viola, partim contubernalium, partim Bursarum nomine (vt appellant) sua familia dissimulata, degebant. Sed cum ea habitandi ratio religiosis institutis minime esset accommodata, egit cum Antistite Claramontano Guilielmo à Prato Viola de proprijs ædibus comparandis. Is pretium obtulit sexcentorum aureorum. Sed cum nihil aptum tota in academia vel moderato pretio reperiretur, & regius insuper expetendus esset assensus, alia inita pio ab Antistite ratio est: vt dum ædium se facultas offerret, de sui Episcopatus habitatione in via cytharæ commodaret. Ita domesticis incommodis aliqua ex parte consultum est. Paupertatis porro patientiam, conuitiorum tolerantia cumulabat, quibus à multis, & ijs quidem è Theologorum numero verberabantur. Erat in ijs magni nominis Doctor, qui Societatem negabat duraturam esse diutius, & satius esse dicebat pecuniarum subsidia in obuios erogare mendicos, quam in Iesuitas effundere (iam tum enim cœperat hoc nomen audiri.) Alij alias contumelias ingerebant. Nimirum hoc solenne, & antiquissimum Deo est, (quod inculcandum est sæpius) vt rebus asperis suos exerceat; & tanquam viuos cælestis ædificij lapides hic expoliat, & elaboret. Boni autem illi milites Christi, quanquam & rerum premebantur inopia, & hominum vrebantur inuidia, tamen & sodalium numero, & vbertate spiritus augebantur. Euocauerat ex eis ad vrbem quatuor, vt in Siciliam mitteret, Magistros omnes Ignatius: quorum in locum totidem continuo alij, quos Euerardus Mercurianus exercuerat, successerunt: eodemque propendebant alij complures, nostrorum non tam præceptis, & oratione permoti, quam exemplis, ac splendore modestiæ. Quocirca die Præsentationi B. Virginis sacro idem Sociorum numerus in montem Martyrum (est autem is locus excitandis animis imprimis aptus) ad instauranda rite vota conuenit. Cui spectaculo cum præter spem, opinionemque nonnulli affuissent externi Societatis amici, magna & ipsi voluptate animi, sensuque sunt capti. Multa autem quæ prima illa desiderabant initia,

56 Incipiunt simul omnes in commodato domicilio degere.

57 Boni exemplis.

vt sta-

vt stabile domicilium, vt ædem sacram, vt Constitutiones, ac leges, quibus religiosa disciplina fouetur, ac viget, hæc abunde suppeditabat ardor spiritus, qui penes eos erat. Idem ardor paucos illos habebat, qui Coloniæ, & Louanij comparandis sibi literarum subsidijs insudabant. Quorum fœcunda exempla vberem, atque eximiam sobolem Societati pariebant.

58 Hispaniæ res.

In Hispania quanquam Salmanticæ non dum satis constans redierat ex superiore tempestate tranquillitas, frementibus adhuc, & subinde mordentibus aduersarijs, tamen & officiorum perseuerantia in proximum quemque, & recentibus Stradæ concionibus cum aduersariorum maledicentia repressa, tum vulgo magis perspecta Societas. Florebat per id tempus in Boetica sanctitatis, & eloquentiæ Apostolicæ nomine, totaq; celebrabatur Hispania Ioannes Auila experientissimus virtutis Magister, idemque scriptor egregius: cuius, quantum voci eius prouinciæ, ætatisque populi, tantum stylo posteræ totius pene Christiani orbis debent ætates. Hunc Ignatius pro ea caritate, quæ sanctorum inter se animos nectit, edocendum putauit de Salmanticensibus turbis; quidq; ipse pro maiore Dei gloria prouidendum contra censuisset, allatis vndique ex sanctis Patribus, atque Doctoribus testimonijs ostendens, prorsus fuisse curandum, vt fama huius Ordinis, quæ necessaria est causas animarum tractantibus, quantum fieri posset, integra seruaretur. Quibus literis Auila peramanter, & officiose rescripsit, Dei donum, & munus prædicans, quod sibi ab ipso iam inde Societatis ortu intelligere, ac sentire datum esset, id manifestum diuinæ sapientiæ opus esse, magnamque eius, cum in eos, qui Societati se adijcerent, tum in ceteros, qui per eam in virtute erant profecturi, misericordiam, atque clementiam. Probauitque consilium B. Patris, vt ab Sede Apostolica præsidium aduersus eos, qui diuino operi se opponerent, peteretur, quo eorum frænarentur ora, qui sermonibus suis, siue recta ex mente profectis, siue peruersa, in suspicionem illud vocarent. Verumtamen nunquam post conditum orbem, non fuisse virtutem quæ exerceretur, ac vitium quod exerceret. Nec tam cælesti Domino placere famulos suos rebus præclare gerendis, quam aduersis alacriter, & cum fiducia perferendis. Atq; alioqui verus à simulato seruus, quo internoscetur, inquit, nisi præsto sit, quasi lapis Lydius, insectatio? Aquila pullos suos obiectu solis explorat, metalla Argentarij coticula, Christus famulos suos receptibiles camino humiliationis. Denique qua via caput præcessit, hac subsequendum est membris. Quæ ideo libenter commemoro, quia res ipsa in hac sancta Societate: fieri confido. Hæc & id genus multa ad Ignatium Auila, qui sub idem tempus suis literis Antonij Cordubæ, qui Comitis de Feria frater erat, beneuolentiam, & sinceriſſimum in Societatem amorem confirmauit, & auxit, vt eam denique biennio post Antonius non dubitaret amplecti. Hic enim cum multa, & varia spargi Salmanticæ in vulgus de hoc cœtu audiret, Auilam sibi consulendum putauit, quemadmodum nostris cum hominibus sibi agendum esset. Is autem semel atque iterum ad eum de Societate summa cum laude rescripsit, cohortatus hominem vehementer, colere vt eam pergeret, eiusque se instituendum præceptis sine dubitatione committeret. Atque cum ipsemet ex eius vsu multum se in anima boni, commodique cepisse profiteretur, maiora ne expectaret experimenta diei nec se inutili cunctatione data à Deo opportunitate subitæ mortis interuentu priuaret. Quid multa? Præstans hic Doctor, actorque virtutis vsque eo erat noster, & tam præclare de hoc Ordine sentiebat, & loquebatur, vt affirmaret, nihil se tam dolere, quam quod per ætatem, & valetudinem ei sese adiungere cum eius vsu, fructuque non posset. Discipulos tamen suos ad illum, quotquot posset, summa voluntate missurum. Collegium quoque in vrbe Baëza, vbi disciplinæ tradebantur omnes, cuius ipse autor fuerat, persuaserat Societati dandum, & aliud item in vrbe Xerez Ignatio obtulit. Tametsi neutrum B. Patri visum est ea tempestate, cum munera essent multa, quæ de Sociorum paucitate multos occuparent, cum operæ pretio suscipi posse. Ad Stradam vt redeam; vt erat in eo singularis illa, quam sæpe dixi dicendi facultas, semel auditus in æde S. Martini adeo populum permouit, ac cepit; adeo suo ex ore suspendit, vt ad Quadragesimæ conciones continuo sit à Parochis postulatus. Eo dicente excussæ sunt inanes e pectoribus suspiciones, socijque deinceps, & ad consilium, & ad sacramenta fidentius adhiberi cœpti. Versa sunt maxima ex parte in amorem odia, in existimationem contemptio, & in clarissimam lucem atra ani-

59 Ioannes Auila magnus virtutis magister, Societatis perstudiosus, & commendator.

60 Auilæ de aduersarijs tolerandis sententia.

61 Dolet Auila, sibi non esse ætatem Societati idoneam, mittit tamen ad eam discipulos suos.

62 Concionum Stradæ fructus Salmanticæ.

mis

Universidad de Deusto
Biblioteca

mis offusa caligo. Dixit in æde Sancti Martini ter in hebdomada, vt mos est loci, tam densa hominum turba, vix vt eam vllius ædis amplitudo caperet: surgendumque bene mane cuique esset, ne subsellijs occupatis, loco idoneo excluderetur. Excipiebatur eius oratio fletibus magis, atque singultibus, quam admurmuratione, & plausu. Adeo vndique spirabat ignem & permiscebat cuiusque præcordia. Par deinde tantis motibus fructus, qui cum in omni hominum genere præstantissimus apparebat, tum in eis, qui rebus relictis humanis in cœnobia discedebant. Horum centum amplius fuisse numerus perhibetur. Tanta autem confitentium vis affluxit, vt cum satis aurium præberi nullo modo posset, rogandi complures fuerint, suos vt Parochos, aliosue sacerdotes adirent. In placandis, & leniendis iris haud minus efficax vox eius fuit. Vt mittam ceteras, gerebant duo quidam iras aduersus alium, vnde læsi erant, obstinatissimas: & alter alterum acuebat, & stimulabat ad cædem; præsertim quod horum alter fœdum in ore vulnus acceperat, nec deleri nota illa poterat, nisi sanguine percussoris. Clausæ erant monentibus aures, & velut spinis vndique circumseptæ vocem pacis non admittebant. Accessit Strada rogatus, & cum sensisset eos monitis obdurescere, læsorum ad pedes accidit, personamque lædentis indutus profusis lacrymis, en ego, inquit, ille sum, qui læsi: ego qui iniuriam feci, sed delicti veniam peto, sed pacem postulo per Christi crucem. Non diu his lacrymis, supplicibusque verbis vsus est Strada, cum cordium scissæ sunt petræ, & eandem illi vim lacrymarum, ac copiam profuderunt. Tum demum pacem, ac veniam, quasi quodam pudore suffusi, attonitique dederunt. Ita peruicaciam inusitatam inusitata quoque conciliandæ pacis ratio superauit. Discessurus porro Complutum, Academiæ rogatu verba fecit in sacello publici gymnasij in funere Magistri Vegæ excellentis è Franciscana familia Doctoris. Et quanquam dici non plus spatium sumpserat ad dicendum, ita tamen selectissimis auditoribus se probauit, vt superiorum concionum iudicia nouo iudicio confirmarit. Eius desiderium sodales nouem, qui Salmanticæ remanserant, leniebant præsertim Doctor Michael Turrianus; qui & tyronis, & veterani partes pari prope cum laude gerebat. Nam & ianitoris, coquique muneribus, vir tota vrbe notissimus magna animi summissione præerat, & manu sua domesticorum omnium sternebat lectos, sordesque verrebat, mensæ vltimus accumbebat: & quæcumque se dabat religiosæ humilitatis occasio, consectabatur auidius. Cumque se ad proximos conuertisset, faciebat ad vinctos, carcereque inclusos persæpe verba, & eorum confessionibus sedulas aures admouebat: eorum egestati, causis, iudicijs, quoad poterat, & licebat vigilantissime consulebat: vt iam ab ijs haberetur loco, numeroque parentis. Afflictis, & mœrore perculsis nullo loco deerat, nullum prætermittebat consolationis genus. Reos, capitisque damnatos, vt pio, & forti animo graderentur ad mortem omni verborum prosequebatur officio, omni studio confirmabat. Eodem caritatis ardore ijs, quos in suo lectulo morbus extingueret, solatio erat pariter, & auxilio. Quo ex numero iustitiæ publicus administer, qui octauum iam annum facto cum vxore diuortio, capitali scelere se deuinxerat, cum medicinam sacramenti pertinacissime respueret, imo contra monita durior factus, in Cælites maledicta iactaret: ad extremum Turriani opera longas Deo preces, & suas, & Sociorum identidem adhibentis, manus dedit: collectumque tot annorum scelerum exitiale virus per confessionem vomuit, ne mors mortem exciperet, & eo raperetur infelix, vbi horrendis maledictis, & perpetuis gemitibus omnia personant. Compluti Villanoua, qui ceteris præerat non sine magna tolerantiæ laude rem animorum curabat. Erant ei ferenda non modo summæ paupertatis incommoda, verum etiam hominum odia, & obtrectationes inuidæ. Ac paupertas quidem tanta erat, ut cum Petrus de Sylua Societatis nostræ sacerdos morte obita efferendus esset, sacerdotalem ei funeris cultum domestica negaret inopia. Quod admiratus ex Franciscana disciplina vir pius, feralia quædam amicula sacerdotali decora personæ sponte attulit. Ab suo nimirum duce B. Francisco impulsus, cuius Sylua perstudiosus in omni vita fuerat. Non deerat tamen interdum liberalis hominum misericordia, quam diuina benignitas excitabat. Venerat Alfonsus Ramirius de Vergara Complutum, vir cum literarum eruditione clarus (erat enim Doctoris titulis insignitus) tum splendore familiæ: is, qui Rectoris munere in Complutensi Academia summa cum laude perfunctus, Conchensis Visitator Episcopatus, & sacræ inquisitionis lectus est consiliarius. Hic igitur Compluti cum

63 Obdurata dissidentium pectora humiliter are, & lacrymis suis emollit.

64 Michaelis Turriani humilitas, & operosa caritas.

65 Compluti summæ paupertatis angustiæ.

66 Alfonsus Ramirius de Vergara conciliatur, qui deinde Cõplutensi Collegio pro parente fuit,

ti cum ex itinere substitisset, multa de Societate, quam non dum nouerat, audiuit. Vt autem quid genus esset hominum suo vsu perdisceret, agere cum Villanoua cœpit. In quo cum præclara quædam diuinæ gratiæ munera perspexisset, quamuis ille nec dum sacris initiatus, nec dum philosophiæ fines esset egressus, orsus est paulatim intimos ei sui pectoris aperire recessus: admiratusque in sese regendo viri prudentiam, & scientiam plane cæleſtem (apparebat enim in eius consilijs, atque præceptis pondus quoddam, lumenque diuinum) exarsit acriter ad exercitia. In ijs dum dies octo Villanoua Magistro se continet, tanto est animi sensu vitæ vniuersæ peccata confessus, vt nulla vnquam ex confessione meminerit se hausisse maiorem. Qua in exercitatione, vt etiam cetero vitæ cursu Villanouæ virtutibus captus, auelli scilicet ab eius latere, Societateque non poterat: tametsi non deerant viri graues, qui tantam nouis cum hominibus familiaritatem non probarent: Quod dicerent in discrimen vocari nomen, & famam, si quid alienum à bonis moribus aliquando in nouo illo hominum genere deprehensum esset. Interim ille dum res propius inspicit, animaduersa paupertate nostrorum, qui ne proprias quidem haberent ædes, sed incolerent alienas, misericordia adductus rem suam nummariam omnem, quæ ad aureos ascendebat circiter octingentos, vnde domicilium sibi stabile compararet, ad Villanouam misit: sed eam, quamplurimis actis gratijs, Villanoua remisit, conscius hominis egestatis, qui sibi vel de viuo detraheret vniuersa, vt Societatis subueniret inopiæ. Eam rem Vergara suspexit: ac tum quidem quieuit: postea vero plus fortunarum adeptus, & Ecclesiæ quibusdam bonis auctus, haud immemor Societatis nostræ suasit Villanouæ, cum Compluto discederet, vt ædes alias conduceret haud ita ab Academia remotas, & pretium vltro promisit. Paruit tum Villanoua: sed cum anxius hæreret, quod ille Complutum serius rediret, non sine euidenti Dei prouidentia statim natus est alium, qui item pecuniam locatori dandam sibi sponderet. Is erat Iacobus Martinius spectatæ virtutis aduocatus eximiæque doctrinæ, qui quod liberaliter spopondera t, postea pari fide ac religione persoluit. Eius amicitiæ beneuolentiæque in hanc familiam hæc fuerunt initia. Lectitabat is continenter sacrosanctum Christi Euangelium: idque non tam manu, quam mente, & cogitatione versabat. Qua in contemplatione defixus, valde auebat expressum in humanis moribus cernere, quod cernebat in chartis, & vitam aliquam intueri persimilem vitæ Christi: quæ cum nihil haberet extrinsecus singulare, nihil in victu, cultuque præcipui, esset tamen intus solida virtute referta. Angebat illum & rarus admodum sacramentorum vsus, hominumque tanta socordia, vt ante pedes posita tot adiumenta salutis cæci, miserique negligerent. Hinc oculis subinde conuersis in nouam Dei familiam, videri sibi visus est eundem in ea finem, eademque ac Christo studia proposita; & tamen communem ab ea cultum, & victum, communem etiam conuictum extrinsecus adhiberi: ab eademque sacramentorum crebriorem vsum ad mores pristinos reuocatum. Hoc igitur illi hunc ordinem mire conciliauit: hoc ei primas quasi fores aperuit. Interim Vergara, cui socij Complutenses admodum cordi erant, Villanouam Toletum aduocat: vbi domini, qui Compluti domum vendere habebant in animo, versabantur; & simul aureos in eam mille liberaliter assignat. Earum ædium extremo anno inita est à Societate possessio, quæ eo ipso fuere in loco, vbi etiam nunc sedem habemus. Odia vero hominum, quanquam Compluti quidem in Societatem non erumpebant (erant enim ex ipsa Academia, qui nostris tacentibus, ea frangerent, & nascentes subinde sermones obtunderent) vagabantur tamen impune per loca finitima, & de suggestibus spargebantur in populis; vt multi iam pro Societate loqui, cum eaque congredi vix auderent. Quin viri sapientes, & nostri nominis amantissimi, tot adducti sermonibus, etiam ipsi in nostris institutis, & his vitæ rationibus hæsitabant. Ecce autem primis illis rumorum autoribus, aliquantum repressis, studuit aliunde Satanas luminibus noui cœtus officere. Sacerdos quidam Ferdinandus Barrasas nomine fictis quibusdam pietatis indicijs, & externa significatione modestiæ, magnam sibi sanctitatis opinionem, famamque collegerat. Quo velut hamo captus muliebris sexus frequens ad eum confessionis causa concurrebat, cuius ille vicissim vsu familiaritateque pellectus, multa turpiter, ac flagitiose patrauit. Quæ si emanarent, (vt plerunque solent) ne ab hominibus crederentur, Societatis cultum, & quemcumqne alium motum, & statum poterat, imitabatur, vt vnum aliquem de Societate ipsa, sese populo venditaret.

Hac

69 Conciliatur etiã insignis aduocatus Iacobus Martinius optime, item de Complutensi Collegio meritus.

70 Emuntur ædes Collegio Complutensi Vergaræ benignitate.

71 Laborat Societas aliena inuidia: & Villanoua magno periculo liberatur.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Hac simulatione multos in eam opinionem impulit, multos in fraudem induxit. Cuius opinionis confirmandæ gratia toto biennio à Villanoua contendit, vt in Societate sibi locum daret. Villanoua quanquam hominem funditus ignorabat, nec erat nescius, qua sanctitatis fama in ea Vrbe floreret, ex altera vero parte tanta laborabat sociorum, operarumque penuria, vt ne sacerdotem quidem, qui Domesticorum exciperet confessiones, haberet; tamen diuino prope admonitu, vt declarauit euentus, nunquam adduci potuit, vt Barrasæ postulationi concederet. Cuius effusæ in omni intemperantia libidines, & turpissima vita, tot simulationum inuolucris tecta diu latere non potuerunt. Matronæ quædam honestæ, de Societatis existimatione solicitæ, cum contaminatos hominis mores, & suspicionis odore sensissent, & mox etiam non obscuris comperissent indicijs, Villanouam & eius socium Emmanuelem Lopium confestim admonent. Ille vero non dum hominis criminibus, ac sacrilegijs in lucem editis, Barrasam amice monet, quæ ad se certo, constanterque delata sint: proinde caueat infamiam, consulat dignitati. Momordit admonitio illa Barrasam, quam existimari posset acrius, siue quia graue ipsius conscientiæ pondus vrgebat, cuius in vtramque partem magna vis est: siue quia metus solicitabat animum, ne à Villanoua traductus, atque delatus suæ turpitudinis pœnas vltimas daret. Itaque nihil restabat aliud, nisi vt ad cetera dedecora, & maleficia, illud etiam adiungeret, vt Villanouæ sanguine manus imbueret, quas stupris, incæstisque polluerat. Statuit igitur illum de medio tollere, & conceptum iam mente facinus re perficere. Redeuntem Madrito Complutum in itinere cum ferro adoritur. Cuius subito incursu, nihil Villanoua perterritus, tali eum oratione permulsit, vt ille à scelere temperarit. Verum cum effrænatas libidines suas cohibere, vitio iam dominante, non posset: quotidieq; magis eius flagitia, & sacrilegia paterent: tum demum Villanoua ratus sibi diutius saluo officio nefas tacere, constituit, quanquam in discrimen vocari Societatis nomen, famamq; sentiret, si quem cuncta pene Ciuitas, ex grege nostro, numeroque putabat, cum Inquisitoribus indicaret, existimationem tamen Societatis diuino honore posteriorem ducere, & veritate, quæ contra hominum calumnias, atque mendacia facile se per se ipsa defendit, fretus ac nixus ad Inquisitionis Toletanæ tribunal rem deferre. Interimque, ne reus euaderet, Hieronymum Velam Academiæ Rectorem commonefacere. Vela comprehendi hominem confestim iubet, deque eo diligentem haberi quæstionem: deinde singulorum criminum seriem, totumque iudicium publico scriba exceptum Toletum mittit. Quæ cum ab ijs magistratibus essent accepta, reum ad se deduci imperant, & in custodiam dari. Interim fama exoritur non modo Compluti, verum etiam Madriti, totaque illa vicinitate Societatis hominem atrocia quædam ob crimina in custodiam Inquisitionis datum: itaque vapulabamus sermone omnium, nec deduci de errore tam subito vulgus poterat, vt tolerantiæ magis ad horam, quam defensionis essent arma sumenda. Ac Villanoua quidem præsidijs cælestibus sustentatus, quæstionem aliam instituendam curauit, & testes quamplurimos conquisiuit, eosque grauissimos, qui fidem facerent, nunquam ex Societate fuisse Barrasam. Tot, tantarumque multitudine testium obruta videlicet manans est fama, & complutensibus factum satis. Alios vero Barrasas ipse suis confessionibus patefactus, iugulatusque de falsa opinione deduxit: quæstione apud Inquisitores adhibita, coactus est confiteri, nunquam se de Societate fuisse: sæpe quidem se id à Patribus contendisse; sed nullis vnquam precibus extorsisse: simulasse autem vnum aliquem ex ea se esse, quo plus in vulgus fidei, plus autoritatis haberet. Postea publica (vt solet) actione ab Inquisitoribus instituta edito excelsoque loco, velut in theatro, in eam ignominiæ, & dedecoris scenam impurissimus homo producitur, eoq; audiente, innumerabilique præterea multitudine inspectante, iudicium voce clarissima recitatur, omnium cum enumeratione vitiorum, & criminum: nominatimque simulatio illa, qua se de Societate mentiebatur, expressa: ne quid vel erroris in animis, vel in Societate maculæ resideret. Quo iudicio damnatus sempiternæ Cœnobij custodi adijcitur, ex qua tandem elapsus, nusquam amplius apparuit. Hoc tam felici gratulatus euentu, vir religiosissimus Villanoua dictitabat postea, si non aliunde sibi esset explorata in Societatem diuina tutela, satis sibi ad eam explorandam fuisse vel hoc vnum in re Barrasæ recentissimum argumentum, qui tantæ opinionis hominem, in tanta operarum, sociorumque penuria, tanta contentione, studioque locum aliquem in Societate nostra

72 Palam fit innocentia Societatis.

poscen-

poscentem, nulla certa ratione adductus, sed interiore duntaxat instinctu constantissime reiecisset. Habuit autem Villanoua Compluti sin minus constantes, certe nauos ex itinere socios, quibuscum suos labores, curasque diuideret. Habuit Stradam, qui cum ad Prouincialem Vallisoletum se Salmantica contulisset, missus ab eo Valentiam, quam ad dies aliquot inflammauit, inde Complutum venit: vbi ijsdem ad Sanctum Illefonsum vox eius excepta plausibus, non exiguo animis bono fuit. Habuit & Christophorum Mendozam, cuius in excolendis Complutensibus pagis, non sine valetudinis incommodo vigilans labor enituit. Sæpe in stramine cubandum ei fuit, sæpe frigora inter hyberna fugiens captandus somnus, sæpe nocturnis tenebris paganorum obeunda Mapalia, vt quos pascendis gregibus occupatos lucente Sole non poterat, solutos opere, atque negotio per cæcæ noctis tenebras institueret. Barcinone, qui Prouinciæ præerat Araozius, ad dicendi labores, ceteramque sui muneris solicitudinem adiunxit etiam curam corrigendæ muliebris disciplinæ in earum claustris, atque cœnobijs. Quarum quæ à Beata Clara nomen habent, cum suas ad pietatem progressiones ex præceptis, doctrinaque nostrorum animaduerterent, summo studio ab Ignatio postularunt, vt ipsarum Societas obedientiam admitteret: eaque de re scribi etiam ab Araozio voluerunt: qui quanquam alieno ab ea re animo erat, tamen ne regiam fœminæ commendationem, quod innuerant, interponerent, morem ijs gerendum censuit. At Ignatius non modo fœminarum postulationi non obsequendum, sed Araozium insuper accusandum putauit, qui ad id negotij; quod ab huius disciplinæ rationibus plurimum abhorreret, quoquomodo propendere animo visus esset Gandiæ ipsis Martij Kalendis rite Apostolicis recitatis literis in templo Collegij, præsente cum socijs Ouiedo, & ipso Araozio, Duceque Borgia, & Francisco Rocca Decano Canonicorum Gandiensium, qui apostolicorum mandatorum executor erat, excitata est Academia, & eius Rector Ouiedus, autore Ignatio, ad quem ea pertinebat lectio publice declaratus. Is inito munere præceptores eodem loco decreuit. Theologiæ tradendæ Hieronymum Petrium præfecit, doctum plane virum, & in docendi palestra veteranum, Commendatarium Monasterij à mercede Valentini, & Ordinis sui Vicarium generalem. Ceteri Doctores de Societate fuerunt. Ille cum propter famam ad illustranda principia, tum vt socijs in tanta paucitate plus vacaret in alia munera lectus est: ac postea quoque, interdum Borgiæ consilio Philosophiæ quidam externi Doctores acciti, ne quem sociorum ea doctrina ab theologici decursu stadij retardaret. Ipso deinde æterni Verbi à Virgine concepti die Araozius Ouiedo, & Mironi quatuor rite vota nuncupantibus operam dedit: cui spectaculo præsens item adfuit tota cum Duce nobilitas, & à Magistro Petrio, quem diximus, habita concio: in qua pluribus, & luculenter de vitæ nostræ rationibus, institutisq; disseruit. Eodem die cum multis nobilibus, virisque religiosis ac sacerdotibus, qui Valentia eo consilio conuenerant, Dux cibum cum Patribus sumpsit, & cæremoniam illam omni honore, iudicioque decorauit. Porro Gandiæ eodem Societas studio ferebatur ad animarum opem, atque salutem. Ouiedus festis diebus psalmos Dauidicos enarrabat: & verbo perutiliter, vt solebat, non Gandiæ modo verum etiam Oliuæ, quo eum Coniux Comitis euocauerat, laborabat. Hic ex phanatica, lymphataque fœmina dæmonem dispulit. Araozius autem, quanquam crebris tentationibus morbi nectebat hoc loco moras, nec ea, qua valebat dicendi facultate, vti poterat; orationis tamen vocisque iacturam quotidianis virtutum sarciebat exemplis. Valetudinarius etiam Prouincialis nullam sui haberi rationem, aut præcipui aliquid in mensam sibi patiebatur inferri, communibus contentus escis: accumbebat promiscue cum ceteris, sublata omni dignitate consessus. Crebro mensis, & bonam partem Quadragesimæ ministrabat: cibum autem non ante capiebat, quam eo sese reliqui refecissent. Secundum cibum diuertebat in culinam, vt lances extergeret, & quicquid in vsus mensæ patinarum, lebetumque sorduerat, repurgaret. Eadem in cultu frugalitas, in quo nihil nisi tritum, nihil nisi vulgare, communeq; cerneres, vt interdum etiam calceos paulo meliores cum aliorum deterioribus permutaret. Horum vis exemplorum etiam manauit ad Ducem, qui ad Araozium salutandi causa veniisset, in digressu odore humilitatis illectus, descendit in culinam, vbi dum ea humili-

73 P. Christophorus Mendoza Complutenses pagos excolit magna per incommoda.

74 Araozij studia Barcinone: qui increpitus ab Ignatio quod sacri gynecæi curam lentius repudiasset.

75 Gandiensis Academia publicatur.

76 Ouiedus & Miro inter professos adscribuntur.

77 Præclara Araozij exempla.

78 Francisci Borgiæ insignis caritas, & humilitas.

Universidad de Deusto
Biblioteca

militate se pascit,pastum etiam suum imbecillo parauit Araozio, & par ouorum sua manu coxit:quibus ad Araozium missis, monuit per internuncium,oua illa prima ab se cocta forberet. Cui cum præsens inculcaret Ouiedus, quantum Dei munus esset, munera illa humilitatis obire. Tantum,Dux inquit,est, vt equidem me plane indignum putem. Is, qua erat in Ignatium obseruantia, cognita eius de minuendo precationis & pœnitentiæ studio,augendo vero Theologico,voluntate hoc auxit,& illud minuit,cuius studijs,ac disciplinæ, quo solutiore vacaret animo (nam ceteris doctrinis ante vacauerat) secessit in Collegium, quod ipse condidit, & Theologiæ operam dedit,eo præcipua intentus cura, vt cuncta ad sese cognoscendum,despiciendumque reuocaret. Cuius studij re vera Euangelici specimen placet apponere,adscripta ad verbum epistola, quam cum Positionibus, (vt ipse appellat) Confusionis, Emmanueli Sà dedit.

79 Quale studium Borgiæ.

Frater carissime,inquit, vide has Positiones:& in eis adde,vel minue, quod melius visum fuerit. Et, si gratæ sunt,Rectori ostendantur:postea vero carissimo Cæsari. Vtinam & illi,& nobis largiatur Deus huius virtutis gradum, vt aliquando cum Propheta dicamus, Pro Nihilo salui facti sumus.

80 Theses quædam confusionis propositæ à Borgia.

Positiones Confusionis.

Ex nihilo factus sum.
Ad nihilum redactus sum.
Quid sim ignoro.
Si aliquid scio, hoc tantum scio, Infernum domum meam esse.
Problema. Ex me ipso facio nihil.

Defendentur die crastina à prandio. Ad hæc, vt est mire solers pietatis ingenium, Solebat Borgia Theologicarum rerum è S. Thoma deprompta capita in seriem quasi Litaniarum digerere:vt studium esset oratio:deq; Deo disputatio esset consuetudo cum Deo. Postea vero,cum Patres antiquiores Ignatius,& qui ceteris autoritate præstabant, in annum, qui consequitur Iobelæi,in Vrbem per literas,multa cum ijs de Societate,& Constitutionibus consultaturus,inuitasset: visum est ei,vt Dux quoque Borgia (quanquam non dum vestem religionis induerat) ad Vrbem accederet.Qui vero sine suæ Prouinciæ, Collegijque magno damno abesse non possent,ij loco ne commouerentur.

81 Res Lusitaniæ.

In Lusitania eadem erant incrementa domesticarum rerum & ad ea alenda res aduersæ mittebantur,temperamentum prosperarum. Prænobilis adolescens dum Conimbricæ literarum studio dat operam,nostris vitæ rationibus delectatus,eas suscipere non dubitauit. Sed ne auocaretur à suis, nocte intempesta lapsus è muro contubernij, vbi studiorum causa degebat, in Collegium transuolauit. Ea re cognita consanguinei enixe primum ab Rege contendunt, vt eum sibi reddi, quamprimum imperet. Postea cum Rex admodum pius, & diuini Numinis in primis reuerens, nihil se interponendum putaret, adhiberique vim vetaret, vniuersa propinquitas ad conuellendum iuuenem coniunctis viribus se conuertunt. Adeo vehemens Principum virorum oppugnatio fuit, vt in discrimen non exiguum res Societatis adduxerint. Adolescens tum quidem in sententia, propositoque mansit, & suis inuitissimis aliquandiu in Societate vitam egit. Ceterum cum B. Pater ex ijs, qui nobilitate generis, humanisque donis insigniter præcellerent, singularia quoque religiosæ disciplinæ postularet exempla; quod residens ille ex fulgore seculi splendor religiosis in cœtibus, in eam partem, ad quam accesserit, momentum afferat maximum: neque tantam scueritatem ingenium hominis illius, deliciorque natura ferret, visum est expedire, vt rediret ad suos. Quod cum haud minore cum motu fore timeretur; tamen Deo B. Ignatij pia regente consilia, cum pace transactum est. Licuit tamen ex huius exitu, necnon adolescentis alterius, item præ nobilis, qui non multo ante id tempus, cum in Societatem nomen dedisset, post crebras, egregiasque de se ipso victorias, deque inimicis intimis reportatas, ad extremum, regressus est in Aegyptum, haud obscure animaduertere, quanti tandem consilij sit

82 Aliquid turbatum est recepto prænobili adolescente.

83 Magna adhibenda cautio in adlegendis nobilitate eminentibus.

sit Principibus viris religiosos Ordines aperire; quantoque sit moderanda fræno nobilitatis adlegendæ cupiditas: cuius adeo notabilis, vel ad decus, vel ad turpitudinem exitus est. Habent tamen fere generosi natales indolem magnam, & semina præstantia quædam virtutum, rerumque maximarum, quæ cum in euangelicam collata philosophiam, eam penitus hausere in raram omnino, atque pulcherrimam sanctitatis speciem efflorescunt. Id adeo perspici in Ignatio Azebedio, hoc ipso cœptum est anno: qui cum se Conimbricam ad exercendum spiritum contulisset, (vt supra demonstrauimus) quanquam in eligendo vitæ genere visus est cunctari diutius, vt qui sapientis putabat esse, cum in omni grauiore deliberatione, tum in ea, quæ de vitæ statu deligendo suscipitur, non esse præcipitem: tamen ad extremum induxit in animum humana omnia deserere, seseque Deo in Societate dicare. Qua inita bene mane, tanquam prima diei facies, qualis Ignatius aliquando foret, ostendit: cum & infra omnes sese perpetuo demitteret, & præ omnibus se contemneret. Insignis paupertatis amator, cuius in exercitatione, studioque ceteros quibus postea præfuit (primus enim Collegij Olysipponensis gubernacula tenuit) ita suo exemplo continuit, vt cum multa cuique in victu, & cultu perpetienda essent, nullius tamen ex ore vox querelarum exciderit. Quo perpetuo tenore vitæ multis annis in Societate tractis, anno denique millesimo quingentesimo septuagesimo multis alijs cum socijs, quorum ipse signifer, & dux fuit, pro religione Catholica, vt eo loco reddetur, in nauigatione Brasilica, Hæreticorum mucronibus ceruices dedit. Inter hæc dum in Africa Ioannes Nunnius Tituani captiuorum vel corporibus, vel animis redimendis inuigilat, addita Societati Brasilia est. Cum enim Lusitaniæ Rex Ioannes instructam classem Thoma Sosa Prætore mitteret, vt nouam nouo illo in orbe vrbem conderet, & rem Christianam amplificaret, adiuncti sunt ei de Societate sex Ioannes Azpilcueta Nauarrus, Antonius Petrius, Leonardus Nunnius, Iacobus Iacobæus, Vincentius Rodericius: & horum caput, ac Rector Emmanuel Nobrega Lusitani omnes. Hi cum Kalendis Februarij Olisippone soluissent, Brasiliæ portum secundissimis ventis die sexto, & quinquagesimo tenuerunt. Est autem Brasilia noui pars orbis, quæ, vt Indica Historia Ioannis Petri Maffei scite describitur, à duobus ab æquatore gradibus, ad gradus quinque & quadraginta in austrum excurrit. Ea trianguli formam efficit: cuius basis in æquatorem, ac septentriones obuersa ab Oriente in Occidentem recta protenditur. Angulus extremus ignotas ad meridiem regiones attingit, latus eius in Orientem spectans interposito mari Hesperijs Aethiopibus obiacet: alterum latus à Prouincia Peruana disterminant iuga montium adeo celsa, vt ipsos auium volatus fatigare dicantur. Regio multis locis amoena est, cœli admodum iucunda, salubrisque temperies; scatet vbique fontibus, & amnibus inclytis, ferax saccari in primis: nec vites alicubi, triticumque inuectum male respondet: sed vaccarum, & equorum armenta admirabili prouentu, fœtuque gignuntur. Pro pane satiuis radicibus, quas Mandiocam appellant, in farinam redactis, vtuntur: ex ijsdem vel ex milio, aut varijs pomorum generibus conficiunt vinum, in quod se perdite gens ingurgitat. Magna arborum, pomorum, herbarum & animantium siue cicurum, siue syluestrium, quæ nostro non inuenitur in orbe, varietas. Sed mores indicandi sunt hominum, vt quas ad partes Euangelij causa penetrarit, Deo inspirante Societas, planum fiat. Nullos omnino colunt Deos. Ominibus tantum, & augurijs ad insaniam dediti; & Ariolis, impostoribusque miserandum in modum quæstui sunt. Recte, aut perperam factis nihil post mortem præmij, supplicijve superesse arbitrantur. Nudi æque viri, ac fœminæ prorsus incedunt, nisi quod frigidiore cælo bombicinis fœminæ vestibus vti solent, fluxo à vertice duntaxat capillo: nam ceteras corporis partes identidem expilant. insertos habent iam inde à prima ætate deliciarum causa, inferiore duntaxat labro, nonnunquam etiam facie tota prælongos nullius fere pretij lapillos, tetro sane spectaculo. Viuunt in diem, & quicquid habent, in commune facile conferunt, nihil in posterum soliciti; laboris & inediæ patientissimi sunt: triduum ipsum, vbi ciborum penuria

84 Ignatius Azebedius deinde nobilis Martyr, adsciscitur in Societatem, eiusque feruor.

85 Primi de Societate in Brasiliam missi. Emmanuel Nobrega, Ioannes Azpilcueta, Antonius Petrius, Leonardus Nunnius, Iacobus Iacobæus, Vincentius Rodericius.

86 Situs Brasiliæ.

87 Mores Gentis.

Universidad de Deusto
Biblioteca

ingruerit, ieiuni traducunt: ijdem, si copia suppetat, à primis tenebris ad insequentem vsque lucem, in conuiuijs, & compotatione persistunt. Gregatim peregrinantur, ordine simplici, silentio miro. Virum vxor anteit. Carorum aduentum circundatis collo brachijs, appresso ad pectus capite, cum effusa comploratione, altisque suspirijs primum excipiunt, viæ laborem, & incommoda miserantes: momento dein siccant oculos, habentque lacrymas in potestate. Sparsis domicilijs ac pagatim ferme habitant nullo magistratu, legibusque constricti. Connubia apud singulos plura, nec amore, aut beneuolentia diuturniora; quibus inodium versis, aut coniugij satietate restinctis ipsa quoque matrimonij vincula relaxantur, eo etiam impunius, liberiusque, quod nullo dotis emolumento, quæstuque matrimonij societas retinetur. Nam qui ducunt vxores, in beneficij dati loco ponunt, nulla aucti dote, ita cum odio esse cœperunt, iure quodammodo sibi videntur repudiare. Fœminis haud ita multus in partu dolor. A puerperio fœta, confestim ad domesticas curas, & labores exsurgit. Eius loco (quod vix credas) ad dies aliquot velut æger vir ipse decumbit. Hic officij causa ab amicis, ac propinquis inuisitur, huic sorbitiunculæ dantur ad refouendas vires: huic degentis more bellaria, & delicata munuscula deferuntur. Numerandi rationes, ac literas ignorant omnes: tantum tenui quadam traditione nonnulla de Noë, deque Diluuio à Patribus accepisse dicuntur: vt valde probabile sit, post dissipatos quosdam diuino iussu mortales, nullum huic genti, cum nostri orbis hominibus fuisse commercium. Bella inter cognationes sæuiunt. Si quos in bello capiunt, multa cura saginant, dum ad extremum in amicorum conuentu ingenti cum gaudio bene farti, pinguesque mactentur. Eæ optatissimæ Brasilis epulæ sunt: neque, si cui hoc leti genere perire contingat, male secum actum existimat, quinimò ad mortem pergit alacer, ac securus. Bellorum causa inter eos iræ meræ, quibus sunt vehementer obnoxij: & leuissima offensione cientur. Si quis forte mutuo incursu offendat alterum, statim se ad saxa, baculosque conuertunt, morsibus sese appetunt, mutuoque dilaniant: quin etiam in pungentes bestiolas perinde, atque in homines excandescunt, & vlciscendi gratia in ventrem auferunt. Qui diem suum obierint, eos perinde vt decesserint vel integro corpore, vel mancos, aut debiles, vulneribusque confossos descendere ad Orcum putant. Ergo incremata condunt humi cadauera, addito rete cubandi causa (nam in retibus ipsi cubant à terra suspensis ad noxia vitanda animalia) nec non ad dies aliquot escas apponunt, quod ita sibi persuadeant eos & somnum interim capere, & cibo vesci. Lingua nec difficilis cognitu, & præter quasdam rationes, quæ proprias quoque habent; vna ferme communis est omnium, exceptis certarum rerum vocabulis, quæ aliter à viris, aliter à fœminis efferuntur. Beneficiorum acceptorum immemores: belluis, vt quidem initio videbantur, quam hominibus propiores. Nam postea tractabiles magis, nec pauci omnis humanitatis capaces reperti. Ad hos igitur Nostri, Sosa duce cum accessissent, ad Villam, quam vocant veterem, descensione facta, instructo agmine, Christianæque religionis præferentes insignia, patenti loco præcelsa Crucis trophæa fixere. Hic varijs artibus menstruo fere spatio, conciliatis animis barbarorum, & pace cum accolis inita, spatium vrbi nouæ condendæ, duobus circiter passuum millibus à Villa vetere designatur, cui postea Saluatoris nomen est inditum. Sita est ad Bayam, quam vocant omnium Sanctorum, partibus tredecim in meridiem ab æquatore vergens: quam ob rem toto anno exigua habet lucis noctisque discrimina, & vmbras modo dextras, modo sinistras. Baya porro tametsi nomen est vsitatum Hispanis, quo sinum maris, maritimamque ad illum Oram appellant: obtinuit tamen vsus in Brasilia, vt hoc nomine, ob eius Bayæ nobilitatem, sinus & ager, in quo sita est noua hæc vrbs Saluatoris, & vrbs interdum ipsa significetur. Populo autem excitandis priuatim domibus, & cingenda raptim vrbe, dies, nocteque distento, Patres quibus antiquior erat cura boni communis, atque diuini, quam priuati, atque terreni, suis orsi sunt manibus, ac laboribus in Mariæ Virginis adiutricis nomine templum extruere: cuius in ædificium

88 89 90 91 Ædificatur vrbs sancti Saluatoris. 92 Patres ædem sub B. Virginis tutela ædificant.

cium ipsimet suis humeris aquam, & ligna ceteramque materiam proximis è montibus baiulabant: ijdemque excalceati, ac seminudi, non dum vlla in eorum victum, atque vestitum ab Rege decreta pecunia, quotidianum obibant munus, nec rarò cibaria ostiatim emendicabant: & tamen adiuuandis Lusitanorum animis exemplo verbo, sacramentis instabant, dum popularis è Lusitania sacerdos, qui Parochi munere fungeretur, aduenit. Huic concessis ædibus tanto sudore constructis, quoniam indigenarum illi salutem in summa Dei ignoratione versantium præcipua contemplatione spectabant, extra oppidum nouam in sedem loco edito commigrarunt, circumfusis vndique barbarorum tugurijs non sine magno vitæ, apertoque discrimine. Nobrega vero haud ignarus Europæos incolas sancti Vincentij in vltimis Brasiliæ in meridiem finibus ab omni Christiano Pastore disiunctos, sensim barbarorum consuetudine ab auita degenerasse pietate, duos ad eos ex suorum paucitate, Leonardum Nunnium, & Iacobum Iacobæum destinauit. Ipse vero cum reliquis ad Brasilos indidem cicurandos, & erudiendos incubuit. Obstabat his conatibus inscitia linguæ ab omni Europæo sermone penitus abhorrentis. Deinde barbara, atque efferata incolarum ingenia prona ad cædes, & infandis epulis assueta: nec minus in crapulam, veneremque proiecta: eademque à nostris sacris propter veterum Christianorum licentiam, & improbitatem admodum aliena. Accedebat mobilitas gentis, quæ cum sedem identidem pabuli ratione mutaret, non exiguo videlicet propagandæ religioni impedimento erat. Sed non idcirco fracti animis, debilitatique sunt Patres: linguæ primum incommodum acri studio superarunt, & in ea breui tantos habuere progressus, vt, & ad confessiones audiendas, & ad habendas conciones idonei essent, eodemque præsidio doctrinæ Christianæ capita, certasque precationes brasilico sermone conuerterint. Dein vicos, & tuguria paulatim obire, modestia, comitate, beneficijs obligare sibi homines ætatum omnium,, ac simul de rebus diuinis dicere per se ad populum orsi sunt. Quibus ex concionibus admirabiles animorum motus in rudi illa, & tenebris inuoluta barbarie facti sunt. Verum ab amplectenda lege Domini inueterata turpitudo vitiorum, morumque peruersitas retardabat, tametsi mactandis iam hominibus abstinebant. Quos autem à tam nefaria laniena Patres auellere minus poterant, eorum conabantur è faucibus, non sine magno suo discrimine partam summa feritate prædam humanorum corporum extorquere. Et quorum vitæ, corporibusque non poterant, eorum omni studio animis consulebant, captosque homines, quos barbari saginandos in epulas asseruabant, eos ipsi priusquam raperentur ad necem Christum edoctos sacro fonte lustrabant. Sed ne hac quidem ratione miseris prospicere diu licuit. Mali quippe dæmonis artificio sibi barbari persuaserant, intinctis eo baptismate carnibus multum de pristina saporis gratia deperire: ac proinde immutata voluntate ab illo religionis munere Patres arcebant. Patres vero, ne quid ad eorum salutem intentatum relinquerent, diuino prope consilio excogitarunt, vt neci destinatos cum idonea catechesi præparassent ad patibulum prosequuti madentibus aqua sudarijs super aliquam corporis partem vna cum sacramenti formula dissimulanter expressis inter eundum abluerent. Idque sæpe tentatum ex animi sententia cessit. Veneficorum etiam quorum magna vis est apud eos, præstigias, ac fraudes, quo facilius eorum infirmata fide, verum Dei numen populo persuaderent, aperiebant. In ijs præcipua calliditate venificus cum sese omnibus fallacissime venditaret, iactaretque se morbos omnes medendi arte posse depellere, summam sibi autoritatem vbique pepererat. Hunc Nobrega data opera aggressus, rogat qua tandem ope res tantas efficiat, Deum ne consulat effectorem rerum omnium, ac dominum, an dæmonis cuiuspiam consuetudine, & opera ad id vtatur; Arrogantissime respondit, se quoque Deum esse, & Deo prognatum: hominemque certum vnde grauem morbum se depulisse diceret, coram produxit: illum vero regnatorem Cæli Deum sibi esse amicissimum, sibique sæpe numero suam præsentiam declarare: quam tantam audaciam, impietatemque Nobrega non ferens, aduocata repente concione, ingenti ardore spiritus, firmissimisque rationibus, ita hominem confutauit; vt is tandem conuictus, ac fractus sententiam simul, moresque mutarit. Qui cum postea vna cum alijs initiandum vltro se obtulisset, cathecumenus est cooptatus. Patres tamen cum in colendis natu grandioribus animaduerterent, nequaquam respondere operæ fructum,

93 Ad præfecturam S. Vincentij Leonardus Nunnius, & Iacobus Iacobæus mittuntur.

94 Difficultas Euangelij serendi.

95 Patrum conatus ad Brasilorum conuersionem.

96 Industria dissimulanter baptizandi destinatos neci.

97 Venefi.us nobilis ad fidem conuertitur.

98 Præcipuo studio teneræ ætati nauatur opera.

Universidad de Deusto
Biblioteca

teneræ ad ætatis culturam, quæ cum facilius ad Christum flectitur, tum iactam tempestiue sementem fouet altius, suas vi gilias contulerunt. Ac primum quidem infantes, si qui forte ante rationis vsum decederent, in tutum quam primum recipere, & consignare festinant. Deinde Patres, Matresque familias precibus, ac promissis adducunt, vti puerilem ætatem, ac sobolem in disciplinam sibi tradant: quos varijs deinde blandimentis illectos ad Christi legem paulatim instituunt. Hi postea partim exemplo, partim per ocium ijs, quæ à suis magistris acceperint, inculcandis, ad Euangelij propagationem plurimum prosunt, non sine peculiari parentum gaudio, quorum in auribus, oculisque non dubitabant pia catechismi carmina, & beatas Christi Iesu, Mariæque voces domi, forisque concinere. Quibus sane artibus, cum Brasili centum essent iam maturi baptismo, peracto Paschate, maximo apparatu, solennique pompa baptizati sunt: & catechumeni insuper septingenti, dum amplius erudirentur, in aliud tempus summa sui desiderij expectatione suspensi. Sed placuit Deo statim à baptismo Neophytorum tentare constantiam: qui salutaribus aspersi vix aquis pene omnes correpti sunt morbis. Quod quanquam ad baptismum inuidiose venefici referebant, per ludibrium dictitantes, lauatione illa pestem populis importari; tamen eorum improbitatem, atque mendacia, reddita mox Neophytis salus aperte redarguit. Nec deerant, qui barbarorum in Patres odia pari beneuolentia compensarent, quam tam maxime declarabant, cum ad se Patres doctrinæ gratia ventitantes obuijs studijs, & officiorum significationibus excipiebant. Quanquam autem in alliciendis ad Christum Ethnicis, barbarisque iuuandis singulorum Patrum elaboraret industria, Ioannes tamen Azpilcueta Nauarrus erat præ ceteris in admiratione maiore. Is varios pagos, vicosque pererrans, cum dispersos interdiu incolas instituere, & erudire non posset; sæpe eam ob rem apud eos vacuos opere pernoctabat. Quorum linguam paucos intra menses adeptus, tam prospero apud eos versabatur euentu; vt Lusitani, cognitis iam rebus, quæ à Xauerio apud Indos fierent, affirmarent peculiare, ac proprium munus, decusque Nauarræ gentis Ethnicorum conuersionem videri. Huic à Brasilis domus duæ præcipuis in pagis ad instituendos catechumenos extructæ sunt: tertiam iuxta nouam vrbem constructit Nobrega: in qua par patrum erudiendis catechismo Neophytis, tam præclara Christiani nominis fama distinebatur, vt primarij quoque viri finitimorum locorum ad Christum mirifice propenderent: nec eius vtique legem, & cultum abnuerent, nisi eos certi, ac stabilis matrimonij societas, quam contra mores patrios Christiana lex exigit, deterreret. Alijs etiam in pagis Oratoria, sacrasue ædes Patrum monitu constructe Neophyti. Eorundem quoque opera, & consilio dissipati per agros homines à vaga illa, agrestique vita in vicos, & oppida contributi condere sibi leges, & iura describere, Magistratus constituere, & ad humanitatem semetipsos excolere paulatim cœperunt. Quorum fama excitati finitimi, nostros & ipsi, vt ad sese diuerterent, obsecrabant. Sed Sociorum diuortium paucitas non ferebat. Eodem anno colebant indicam regionem de Societate triginta varia in loca distributi. Goæ autem Antonius Gomius, bonæ indolis adolescentes viginti, & plerosque nobiles aggregauit. Extructum est propter Collegium opera in primis curaque Pauli Camertis ad excipiendos, curandosque non Neophytos modo, verum etiam Ethnicos valetudinarium: cuius cum procurationi, tum ministerio Camers ipse præerat: quo facilius talibus eos deuinctos obsequijs ad Deum alliceret, & ad æternitatem dirigeret. Erat autem ita munerum partita varietas, vt dum alij ægrotantium periculis præsto sunt, alij lucrandis Ethnicis inuigilarent. Quorum ad Christum accessum cum Brachmanum pertinax superstitio varijs artibus moraretur, laborabat pro viribus Gomius, vt vniuersi ex ea insula pellerentur. Quæ res quanquam erat illa quidem impetratu difficilis, Patrum tamen industria perfectum est, vt à sua secta quotidie Brachmanes multi deficerent, & relictis tenebris properarent ad lucem. Studebat populo Gomius Quadragesimæ tempore non matutina modo Euangelij prædicatione prodesse: sed vespertinis etiam, nocturnisque de Passione Domini concionibus, quibus auditorum præcordia vulnerabat, & in lacrymas, singultusque soluebat, vt nimijs sæpe ploratibus perorantis obruta vox exaudiri vix posset. Qui postea mos de cruciatibus, & nece Domini per tenebras differendi, quoniam multum habebat & pietatis, & fructus, ab alijs deinceps cultus eadem animorum vtilitate, fructuque diu viguit, vigetque. His, alijsq;

99 Multi baptizantur.

100 Io. Azpilcueta Brasilis egregie salutaris.

101 Indicæ res.

102 Conditum prope Collegium Goæ Valetudinarium.

103 Antonij Gomij Goæ nauitas.

Euan-

Euangelici præconis officijs adeo sese domesticis Gomius, externisque probauit, vt cum Regi Tanoris quæreretur legis Christianæ magister, (quam ille clam susceperat) nullus alius præter Gomium, & ab Antistite Goano, & ab Indico Prætore sit datus. Est autem Tanor maritimum Malabaricæ Prouinciæ oppidum, vnde regnum eiusdem nominis appellatum, octoginta ferme infra Goam ad meridiem leucis, infraque Calecutum quindecim: medio pene spatio Goam inter, & Commorini fines. Plana admodum regio hybernis imbribus ita redundans, vt interdum cubiti altitudinem aqua superet, nec tamen insalubris. Pingue solum, orizæ ferax, atque palmarum: quanquam paruo, tenuique vtantur incolæ victu, cultu nullo, cum Aethiopum more vmbilico tenus nudi ambulent. Varia, vt reliqua ferme in India, apud eos hominum genera. Sed Nayres, qui inter eos nominantur, ceteris honore præstant, bello, & armis apprime dediti. Sequuntur Brachmanes in honore proximi sulpstionum magistri. Latomi vero Fabri, & id genus opifices adeo nullo in pretio, numeroque sunt; vt pro seruis, mancipijsque ducantur, cuiuis iniuriæ, vexationique propositi. Horum Rex, armis nobilis, magni animi vir, magnæq; etiam apud finitimos autoritatis, fratrem habebat ætate quidem superiorem, imperandi vero prudentia longe minorem. Quæ causa fuit, vt illo à gubernaculis regni repulso, ad hunc regius delatus sit honor. Qui quamuis esset è Brachmanum disciplina, tamen iam inde à puero propensus admodum in Lusitanos fuit: eorumque assiduo vsu, crebrisq; de religione sermonibus, sensim exarsit ad baptismum. Deinde à Præfecto, Vicarioque Cialensis Arcis, Cosmoque Annio qui è præcipuis autoribus Collegij Goani fuit, notitia aliqua Christianæ legis accepta, baptismo initiatur, & Ioannes est appellatus. Paulo post vxor quoque salutis aqua perfunditur: itemque è Cialensis regni Præfectis vnus, & è Dynastis alter. Vt autem pleniore notitia susceptæ religionis imbueretur, ex Apostolis vnum (sic enim & ipse Societatis homines, quorum in ea propaganda studium celebrari cognouerat, appellabat) Goano ab Episcopo per literas postulauit. Verum hæc, ne quis grauior populorum motus existeret, in occulto fiebant. Consilium quippe Regis erat prius Nayres regni sui proceres, quos multitudo reliqua imitaretur ad eandem religionem adducere, quam se Christianum publice profiteri. Itaque cum ad eum Gomius venit, domi quidem Christianum, foris Brachmanem reperit. Nam & Christi, quem colebat, in cruce fixi abditam in sinu fouebat effigiem, & tamen trina fila Brachmanicæ superstitionis insignia, palam è ceruice gestabat: nec ab Idolorum fanorumque externo cultu, ceterisque superstitionis ritibus abhorrebat. Ea simulatio Gomium vehementer offendit, præsertim quod eum talibus conditionibus initiatum esse cognouerat. Nec tamen sibi defuit, quominus Regem ipsum, quantam susciperet maculam admoneret, rogaretque, vt palam, & libere Christum, quem induerat, fateretur. Rex tamen factum suum excusabat: & ingentes rerum motus, regnique iacturam, si nouam suis religionem obtruderet, obtendebat, bello præsertim vrgente, quod cum finitimis populis, Dynastisque gerebat. Gomius, quo plures ei recusandi causas adimeret, conciliandæ pacis onus vltro suscepit, nec dubitauit ad eos se conferre Dynastas, quibuscum bellum erat, & pacis gratia passuum millia ferme nongenta pedibus concursare. Haud irritus cursus fuit, optatam statuit inter eos Principes, ingenti partium approbatione, concordiam. Deinde ad Regem redit, & rursus instat, & vrget, vt euolutus illis dissimulationis integumentis, pro Christiano se gerat, Brachmanicasque deponat è collo lineas. Rex cum datis conditionibus se defenderet, Gomium audiendum in præsentia non putauit: Goamque vltro adire, partim cum Episcopo, ac Prætore ea de re colloquendi, partim adstringendæ cum Lusitanis amicitiæ causa, constituit. Nec dissuasorem sui consilij Gomium habuit: qui ad amplificationem, & dignitatem Christianæ religionis pertinere arbitrabatur, si talis, tantusque Rex eo se conferret, vbi fidem suam publice testaretur. Sed monendum per literas Prætorem censuit Georgium Capralem, qui Garziæ Sà vita functo, è regio codicillo successerat, quo loco apud hunc Regem Christiana res esset, qui suorum metu non modo religionem, quam susceperat, occultaret; sed graui Dei cum offensione, superstitionem quam abiecerat, simularet. Dat igitur Rex ipse literas, & ad Episcopum, & ad Prætorem sui aduentus, consilijque nuncias. Quibus ad vrbem allatis, exquiri subito cœptum, quod affuturo propediem Regi genus honoris habendum esset. Ambigebat Prætor, vtrum qui apud suos non dum palam superstitiones

exuerat,

104 Tanoris regni descriptio.

105 Ad Regem Tanoris Gomius mittitur: & conatur, cum iam Christianus esset, ab professione Ethnici cultus abducere.

106 Rex ipse proficisci Goam statuit.

107 Deliberatur nũ, vt Christianus excipiendus sit.

Universidad de Deusto
Biblioteca

exuerat, neque pro Christiano se gereret, eum Goæ pro Christiano accipi, & tractari oporteret. Itaque consilio habito, cum alij aliud rogati censerent, negauit Episcopus neophyto Regi patrium in præsentia cultum, & suspensa de collo fila brachmanica vitio verti, aut fraudi esse debere. Iosephum quoque ab Arimathia, quem iustum sacra testetur Historia, itemque Nicodemum, & Gamalielem spectata fide, & probitate viros occultos Christi fuisse discipulos. Sebastianum quoque Diocletiano percarum, ducemque primæ cohortis Christianis sacris initiatum, militari tamen ornatu, ne à ceteris internosci posset, custodias dissimulanter obire, & Martyribus animos addere fuisse solitum, quoad sui indicandi tempus occasioque se dedit. Similiter huic etiam Regi tam pio, non dum maturis ad profitendam religionem rebus, concedendum aliquid spatij, dum Nayres, ac Proceres vitandæ seditionis causa paulatim ab insita superstitione diuellat. Hæc, & alia in hanc sententiam, studio magis regiæ salutis adductus, quam doctrinæ iudicio, momentisque rationum pius Episcopus dixit. Quanquam enim interdum viri sancti dissimulato religionis ornatu, occulti esse voluerunt, quandiu eos, vel necessitatis articulus, vel casus aliquis aperiret: nunquam tamen eos vsos ad fallendum legimus, vel superstitionis symbolo, vel latebra falsitatis. Nam si licuit extra culpam dissimulare veritatem, non licuit sine scelere simulare mendacium. Nec æque innoxij habendi sunt illi, à quibus simulatur impietas, atque ij, à quibus temporis causa dissimulatur, tegiturq; religio. Vicit tamen Antistitis autoritas, & in eius sententiam ceteri omnes frequentes iere. Confestim igitur cum octo biremibus, idoneoque commeatu mittuntur, qui Regem aduehant. Quorum aduentu Rex admodum lætus ad profectionem extemplo se comparat. Circumstetere propinqui tum Regem, Proceres, præcipueque Brachmanes, eumque monere, & obsecrare, amicasque miscere minas, ne regnum sine causa deserat, & suum caput ignotæ genti committat. Verum in sententia perseuerantem facta conspiratione, dispositisque circumquaque præsidijs in arcem includunt triplici muro circundatam. Is vero implorato Christi nomine, fascia, quam more gentis capiti obuolutam habebat, ceruinis cornibus alligata per vnum, & alterum murum cum ea, quam dixi Redemptoris Icone noctu delabitur: per tertium autem ceteris altiorem cum se dimittere pari facilitate non posset, ex editiore loco se librat, & capite, crureque altero læsis euadit ad litus. Inde ad stationem Lusitanorum ægre progressus, in ascensu scaphæ tumentibus aquis pene submergitur. Consequuntur eum supplices sui, & cum lacrymis, gemitibusque reuocant. Quos ille partim largitione, partim spe celeris reditus consolatus, Goam ire perrexit. Eius in vrbem ingressus ab Episcopo, atque Prætore regio prorsus exceptus est apparatu, ornatis vario peristromate vijs, qua incedendum erat, & prodeuntibus obuiam longo agmine cunctis ordinibus, clericisque, & sacris omnibus sodalitijs cum infulis, & insignibus religionum. Nihil prætermissum, quod vel ad cohonestandam regiam de more personam, vel ad colligandum arctius cum Christiana lege Neophytum pertinere videretur. Deinde Episcopo, Prætorique præsentibus Rex ipse per otium, theologisque nonnullis, quos eius rei causa nominatim vocare placuerat, totum suum de religione consilium exponit, testatus sibi nihil æque in votis esse, atque vt suos populares, vicinosque Reges Christo conciliet: sed seruiendum esse tempori, nec quæ corde nunc tacitus premat, subito expromendum. Malabaricam gentem suas amplecti, ac fauore, alienas horrere, & aduersari leges. Interea sibi Christum, eiusque præcepta penitus in medullis hærere: testesque eius rei Deum & conscientiam habere: simulque ad certamina, vbi res ferat, pro Christi nomine subeunda sacrosancto chrismate confirmari se postulat. Prætor, & Episcopus collaudata viri pietate, cum satius esse dicerent ad ceteros permouendos profiteri palam se esse Christianum, & ope diuina magis, quam humana prudentia, consilioque confidere, ille vero in sententia permaneret, magna rursus pericula, motusque prætexens, aduersus eum vltra niti nec Episcopo, nec Prætori visum: seorsim tamen confirmationis sacramentum enixe petenti minimè denegandum. Decem ferme dies non sine magnis Prætoris sumptibus Goæ substitit, & quidem in perpetuis spectaculorum voluptatibus, apparatissimis ludis, ceteri vt Indiæ Reges intelligerent quam soliciti de illorum salute, commodoque sint Christiani, qui sua tam benigne in eos ornandos, honestandosque profundant. Ea inter gaudia Rex domesticorum reuocatus Epistolis, discedendi veniam petijt: cuius item discessus omni honoris,

108 Haud satis sapienter decernitur excipiendum tanquam Christianum.

109 Rex magnas difficultates superat, vt Goam tendat.

110 Quo ritu Goæ exceptus, & habitus.

noris, officijque genere, omni munerum amplitudine, dignitateque cultus est. Multum ei bombicinæ vestis, multum Gossipinæ famulis largitus est Prætor, vt multo quam ante Lusitanis amicior, obstrictiorque discesserit. Verum domum reuectus promissa non præstitit: nec bonis initijs reliqua consenserunt: vt suspicionem nonnullis fecerit totam eam conuersionem captandæ Lusitanorum gratiæ ab sese fictam: eademque de causa piscatoribus infimo hominum generi seuere edictum, vt Christiana sacra capesserent. Cuius tamen etsi non is fuit, qui sperabatur euentus, prætereundus certe à nobis silentio non fuit: vt intelligatur, & quam non facilis externis probitatis notis habenda sit fides, & quam considerata tarditate nostra Principibus impertienda sint sacra. Nam quo celsiore constituti sunt loco, eo maiore probro Christianæ sunt legi, si ea contempta atque abiecta ad pristinas reuoluantur insanias. Goam ergo renauigans Gomius ex itinere Societatis domicilio Cocinensi aliquod initium autoritate Prætoris dedit. Felicior longe fuit Antonius Criminalis, qui post haustos Christi causa toto quadriennio in Commorino promontorio labores, dum Christi gregem à lupis solicitus arcet, & Ethnicorum furore defendit, ab ijs crudeliter est necatus, feliciſſimus huius Societatis minimæ Protomartyr. Erat is Italus bono loco natus, Sisa ex oppido haud Panna procul: qui cum florem Deo consecrasset ætatis in Societate I E S V, anno huius seculi altero & quadragesimo, vt supra demonstratum est, in Lusitaniam mittitur ab Ignatio: deinde cum duobus socijs pergit in Indiam, & Parauanæ Ecclesiæ à Xauerio præficitur, omnium, qui de socijs in ea laborabant, moderator, ac rector. Hic inter assidua bella finitimorum Regum, summoque in odio sacerdotum Idolorum & Mahometicæ impietatis, aduersante insuper egestate, & rerum omnium inopia, multas, ac magnas propter Christum, & Euangelium molestias tulit, multa incommoda tolerauit. Accedebat interior, ac priuata exercitatio virtutis; quæ tot à Deo suppeditatis occasionibus non contenta, nouam semper sibi ipsa patientiæ materiam, nouas cruces excogitabat. Terra ei cubile erat, tenuis admodum cibus, breuis somnus. Totam illam Commorini Oram, ducenta amplius passuum millia pede nudo, singulis mensibus concursabat. Tantum verò tot inter ærumnas, atque labores cum diuinitate commercium: vt quotidie genibus flexis tricies eoque amplius (Nam quidam quadragies prodiderunt) oraret. Qui dum ad Vada Remanacoris, (is autem Christianorum locus in septentrionem erat vltimus) populis erudiendis insudat; Brachmanæ haud à Regno Narsingano procul à Lusitanis militibus lacessiti, & varijs affecti contumelijs Badagas vicinos populos commouerunt, vt suas vlciscerentur iniurias: nec diutius patriæ religionis Antistites, sacerdotesque Deorum, peregrinis, ac profanis hominibus paterentur esse ludibrio. Quorum illi querelis, ac vocibus incitati, certis de more significationibus iuuentutem ad arma vocant. Millia ferme sex momento conueniunt, & ad Remanacorem agmine infesto contendunt. Res minime dubios, aut ancipites exitus habitura videbatur. Pagus nullo, aut perexiguo munimento septus ad incursum patebat. Incolæ minime feroces ingenio, & super insitam lenitatem, piscando, natandoque magis, quam bello, aut armis exercitati. In Lusitanis tantum erat spes qui tamen ipsi quadraginta numerum vix explebant, cum ab alijs rebus, atque præsidijs, tum à tormentario puluere imparati, quo vel pauci magna barbarorum examina in fugam agere consueuerant. Nota hæc Narsinganis per occultos exploratores, & delatores erant: eoque maiore fiducia, & impetu ferebantur ad prædam. Aduentu hostis cognito Criminalis, præcipitante iam die, Præsidij præfectum Ioannem Fernandum Corream ad pacem duris in rebus petendam hortatur. Sed cum ea frustra tentaretur, Templum, vbi rem diuinam mane peregerat, rursus ingressus, tenellum gregem Pastori Christo commendat: tum de ipsorum magis, quam de sua incolumitate solicitus ad portum accurrit. Iam iamque adesse nunciabatur hostis, cum alij protinus in auia fugam arripere: alij domo raptim elatis, quæ quisque poterat, occupare lintres, vel vbi in ijs locus non esset, ad ipsas in salo stantes adnare naues: alij deficiente consilio, incerti quid agerent hac illac errabundi cursare. Mulierum in primis triste spectaculum; quæ paruulos complexæ liberos, opemque implorantes à viris cuncta lamentis, gemitibusque complebant. Antonius certatim offerentibus illi scapham Christianis, atque vt præsenti exitio subtraheret sese etiam, atq; etiam obtestantibus, imbellem, & opportunam iniuriæ turbam summa ope instat imponere,

111 Rex Tanoris non præstat promissa Religionis Christianæ profitendæ, & propagandæ.

112 Antonij Criminalis Vita, & Martyrium.

113

114

Universidad de Deusto
Biblioteca

re non modo vt corpora, sed multo magis, vt animos eorum defenderet, quos metuebat, ne, si venirent impiorum in potestatem, amittendæ sanctæ fidei discrimen subirent. Inter hæc Badagæ nulla pacis mentione ad aures admissa, irarum,& cupiditatis pleni sine certamine irrumpunt. Lusitanos trepide molientes à terra telis eminus impetunt, lanceisque multi, plerique sagittis. Complures etiam nuper allatis ad eos ferreis instructi fistulis aderant: quibus licet non dum ita perite vterentur, tamen haud semper in irritum plumbea tela mittebant. Icti Lusitani periere postmodum sex. Antonius, dum suimet oblitus, pergit fidelis custos Christi gregi consulere, comitem suum, & interpretem eximia probitate virum occidi circa se videt. Ad eius casum illico manibus, oculisque defixis in cælum, genibus autem in terram,neci fortiter sese offert. Expectantem eo orantis habitu mortem acies prima, vt reor, reuerita, intactum præterit, pileo tantum erepto. Mox plures ex hostibus irruunt, sublatumque de genu eadem oris, animiq; tranquillitate precantem velut interfecturi, pariter & ipsi dimittunt:adeo vel ipsi barbari speciem illam verentur orantis. Non eadem fuit ceteris reuerentia. Saracenus è tertia turma furore amens,sinistrum latus hasta transfigit. Alij manus vestimentis injiciunt, vt ea detrahant, quos saucius iam grauiter Pater suis manibus vltro iuuit: & ne quid prorsus hinc auferret veræ paupertatis amicus, interiorem quoque subuculam sanguine stillantem exuit, barbarisque concessit. Ita nudus, vulneratusque dum pergit in ædem ab alio rursus hasta confoditur: quo accepto vulnere procumbit in preces, extractoque telo, quod altius inhæserat, in templum iterum pergit; cum à tergo strepitum insectantium audiens, tanquam timens inhonesto contingi vulnere, obuertit se hosti, & & obuio pectore Badagæ irruentis lanceam excipit. Qua in plaga dum se more suo rursus sternit ad preces, quartam super humerum accipit, & lapsus moribundus in terram impie à barbaris iugulatur: ij lacerum ac cruentum caput, madentemque cruore subuculam ad ostentationem ex alto suspendunt. Inde ad prædam versi, magno fœminarum, puerorumque abducto numero ad agendas pro bene re gesta simulacro gratias, cum tripudijs, & læto cantu discedunt. Beati Martyris truncum tenui cespite à superstitibus incolis in summa tellure contectum Lusitani deinceps altius effossa humo, cum lacrymis condidere. Vir fuit insigni morum sanctitate dignus tali vitæ clausula, tali palma: minime vulgari consilio, & vsu rerum, mira corporis, animique patientia; ea vero comitate,ac fide,vt eum in suis controuersijs,, ac litibus, iudicem sibi omnes, & arbitrum caperent. Quibus, alijsque egregijs animi bonis, ac virtutibus præditus,eo erat apud Xauerium loco, vt eum adhuc viuum sanctum appellare, præsertim cum ad Ignatium scriberet, non dubitaret. Omninoque eius similes ex Europa socios in eas terras expeteret. Henricus quoque Henricius negabat parem in quopiam à se obedientiæ perfectionem, tantamque mundi ac rerum caducarum despicientiam perspectam esse. Eximiam vero eius caritatem, & animi magnitudinem testabatur Ribadeneira sibi in itinere, quo pariter Auenionem vsque Roma contenderunt; dum ipse Parisios, Antonius Olisipponem peteret, vsu compertam. Nam ille ferendis sarcinulis socios subleuabat, ille in occurrentibus fluuijs vadum primus tentabat, comitesque imbecilliores impositos humeris traijciebat, ille demum cunctis obsequijs in hospitijs, vijsque seduli & serui, & Patris partes obibat. Denique quoniam bonus cordis thesaurus oratione depromitur, adscribamus quam superiore anno ad B. Ignatium, cum ab eo cognouit se inter spirituales Coadiutores receptum, latinam epistolam dedit his verbis.

115

116

I E S V S

Sit semper cum omnibus.

Tuæ humanitati (Venerabilis Pater) me indignum Societatis Coadiutorem benigne placuit admittere: qua in re dabo operam pro viribus, vt tuis votis respondeam, quod quidem Domino Iesu Christo præstante, spero facturum. Non ideo ad hoc munus me idoneum iudico: nam longe me ad tanti muneris functionem distare reperio: nihilominus sicuti tibi visum est, ita censeo me ad vnguem obtemperaturum. Non solum autem Coadiutorem, sed & omnium bonorum, atque meritorum Societatis participem facis, insuper

insuper omnibus facultatibus,gratijs, autoritateque non secus ac Professis, vti libere concedis. Præterea doces me, Pater, hæc omnia ad ædificationem, non ad destructionem concessa: quod mihi proculdubio vbique terrarum in eodem Domino Iesu Christo persuasi sequuturum. Et, vt melius progrediar, & si alias Romæ carissimo in Christo Domino Petro Laudensi vota Paupertatis, & Castitatis, atque Obedientiæ, tibi danda reliqui: licetque alibi idem pluries vouerim, scias velim me non solum Præposito, & Professis, Coadiutoribusque siue cooperatoribus, sed cuicumque Societatis nomine existenti,etiam seruo, perpetuo astrictum esse. Quod attinet ad illa septem, in quorum vnum si quis incidisset, ad Societatem non admitteretur, laudetur Dominus noster Iesus Christus, qui me ab illis protexit, & eripuit. Reliquum est, vt obtenta facultate à Magistro Francisco, quibusue expedierit,gratijs illis in Domino vtar. Nam absque illa omnino abstinendum esse duxi, perinde ac si hæc ad me nunquam peruenissent. Interim Domino Deo optimo, maximoque gratias agam, ipsum precabor, vt omnes nos ad cælestem Hierusalem peruenire concedat. Ex istis regionibus Indiæ, Commorini caput appellatis die quarto Decembris millesimo quingentesimo quadragesimo octauo.

117 Henricus Henricius pro Criminali Socijs Commorinensibus præest.

Hoc igitur sancto viro in gaudia æterna transcripto,Patres,qui in ea Ora versabantur, in interfecti locum ducem sibi, ac Præpositum elegerunt Henricum Henricium præstanti probitate virum, & Malabarici sermonis gnarum: cuius & præcepta, quo facilius ediscerentur, in artem redegit. Eo duce, ac moderatore eadem sociorum in animas studia, & officia flagrabant: ijs autoribus instituta est inter Neophytos sacra confessio, plurimi boni procreatrix, ac parens: emendati ex ea mores, aucta religio, excitatus cultus cæremoniarum, & singularis quædam pietas Christianos in ritus. Ac templorum quidem tanta apud eos veneratio erat, vt, cum quid litium inter Lusitanos, & Indos, Ethnicos, & Neophytos oriretur,ad eas tollendas, finiendasque Neophyti perductos in templum Ethnicos ad iusiurandum adigerent. Vt autem quanta sit iurisiurandi religio Deus etiam Barbaris declararet, immissis interdum morbis repetebat à peierantibus pœnas, quibus illi territi, ære se alieno primo quoque tempore liberabant. Eadem impulsi religione Neophyti, plurimum habebant Patribus honoris, ac reuerentiæ: tantum vero fidei; vt ad eos in templum ægros, & varijs affectos morbis medicinæ causa deferrent: qui si deferri morbi grauitate non possent, Patres ad se vocabant, vt prece adhibita luem pellerent. Sæpeque vsu venit, vt ab aduentu, salutationeque Christi famulorum lues omnis abscederet. Tanta erat eorum pietas, & tam accensa fides. Colani in aggregandos ad Christum Ethnicos, informandosque Lusitanorum mores Nicolaus Lancillottus gemino cum socio incumbebat. Puerorum etiam in ea vrbe Collegium indigenis excitauit: quos & ipse docendos, instituendosque suscepit. Eandem Ethnicis, Christianæq; rei nauabat operam Meliaporæ Cyprianus; eandem Bazaini Melchior Consaluius, gemino item adiuncto socio. Denique eandem cum socijs totidem Malacæ Franciscus Petrius. Bazaini cum superiore anno Consaluius ad Seminarium regendum esset admissus, quod (vt in loco demonstrauimus) Franciscani ante Patres administrarant, Prætor,quo plura fierent religionis propugnacula, hoc anno bifariam Seminarij prouentibus vna cum procurationis onere distributis, suam vtrique partem dedit, Franciscano vnam, Melchiori alteram: & huic insuper aream, domumque aureis mille quingentis in opus, ac primordia Collegij, quod inchoari statim iussit, numnis aureis attributis in annos singulos octingentis. Ea pecunia cum esset vberior, quam paucorum postularet egestas, Patres, ne animorum modo, verum etiam corporum saluti prospicerent, quod ex sua frugalitate, ac parsimonia superabat in Christi pauperes deriuabant. Collegio iam nato I E S V nomen est inditum: continuoque ex eo fructus, qui optabatur, efloruit. Tum proles imbecilla è gremio auulsa parentum, & præceptionibus disciplinæ Christianæ,& primis literarum apicibus imbui cœpta; vt eos non ore modo, verum etiam stylo exprimere, & atramento perdisceret. In Amboino Nunnus Riberius multis, ac magnis pro Christo laboribus functus, ad extremum (vt constans fuit opinio) à Saracenis veneno insidiose parato diem vltimum clausit. Tentarunt illi quidem iam antea circumiectis ignibus virum exurere domi suæ: sed cum hæc fraus ex sententia non cessisset, tentarunt eam,quam dixi, veneni,pretio etiam interfectori proposito, si subsecuta nex esset. Festo igitur die Assumptæ in cælum Deiparæ Virgini, quo die mane cum singulari quodam

118 Iurisiurandi quanta vis apud Indos.

119 Nicolai Lancillotti opera Colani.

120 Cypriani Meliaporæ, Melchioris Consaluij Bazaini, Malacæ Francisci Petrij.

Universidad de Deusto
Biblioteca

dam gestientis animi sensu sacrificauerat, virus latenter infusum secundum cibum vim suam prodidit: quod vbi permanauit in venas, & tota viscera permeauit gignere ingentes æstus, & febres cœpit, tetrosque stomachi dolores ciere. Exinde Nunnus sensim confici, & contabescere in horas, donec septimo tandem die, depastis exitiali peste præcordijs, viribusque consumptis extinguitur. Vir fuit vnus de præcipuis Patribus Societatis nostræ, qui singularis patientiæ, solicitæque caritatis in proximos in ijs locis documenta reliquerit. Sesquianni spatio, (tantundem enim in ijs partibus est moratus) duo amplius hominum millia aquis salutaribus expiauit. Naufragium semel, atque iterum fecit proposita ante oculos semper morte, tot inter odia, & capitales hostes Christiani nominis. Sustentabat herbarum radicibus, orizæ pusillo corpusculum suum. Contra vero tanto in egenos, afflictosque Christianos commouebatur affectu, vt, cum nihil esset, vnde eis opem ferret, sæpe vestes sibi ipse detraheret, quibus eos seminudos, aut scrutis obuolutos inuoluerent. Interdumque cum ad eum mendici venissent subsidij aliquid petituri, Nunnus incredibili quadam miseratione tactus, quicquid pene gerebat vestium protinus exuit, & eorum egestati diuisit, vt mox vnde se tegeret, non haberet. Supremo vitæ suæ die, cum per absumptas veneno vires ingredi ad tuendos de more homines suis pedibus nusquam posset, gestari ab alijs per Christianorum loca se voluit, Ioannemque imitatus Apostolum, piorum inter manus conuisebat Ecclesias, & saluberrimis monitis tum vniuersos, tum singulos confirmabat. Has inter curas, atque labores deficiente iam vita spe plenus, atque fiducia, cum suspensi in patibulo Domini complexus esset effigiem, lætus ex his tenebris in illam lucem excessit. Elatus est Christi Martyr in eam ædem, quam ipse Dei Matri magno labore construxit non sine magna sanctitatis opinione, cultuque bonorum. Ternate in insula Molucarum, vti diximus, celeberrima Ioanne Beira valetudinario vna cum fratre laico Nicolao Nunnio, rem Christianam curante, ingens amplificandæ religionis spes affulsit. Venerat ad Lusitanorum arcem Rex Ternatinus, cuius & in Christianos propensionem, & consilium tradendi ex suis liberis vnius ad fontem supra memorauimus. Is nunc promissi memor cum Beira, Arcisque Præfecto de hoc ipso sedulus egit: testatus ad Lusitaniæ quoque Regem, & Indiæ Prætorem ea de re literas se daturum; cupereque vt & ipsi suas ad eos literas vna coniungerent, quo facilius ad conditiones, quas ipse postularet, illi descenderent. Res eo loci venerat, vt minimum natu filium Societatis in disciplinam Goam mittere in animo haberet. Sed cum eo anno nauigatio conquiesceret, consilium distulit in insequentem annum, quo nobiles alios adolescentulos cum filio se missurum pollicebatur. Et spes erat etiam de filij natu maximi conuersione. Beira per eam occasionem haud immemor quanta Regi cum Xauerio amicitiæ necessitudo fuisset, petiuit ab eo Xauerij nomine, vt ad instituendos indigenas Christiana lege puerulos bona quædam attribueret: cuius Rex petitioni concessit, & potestatem insuper fecit, non modo vt indigenæ, verum etiam vt aduenæ, ac peregrini, qui Christiana sacra capesserent, ijs fructibus alerentur, quorum procurationem penes Societatem esse voluit, vel si eam Socieras recusaret, penes Sodalitium Misericordiæ: domum etiam adiunxit nuper ædificatam cum potestate commodiorem in locum transferendi Collegij, si commodior esset inuentus. Itaque nobiles adolescentes aliquot in id Collegium cum suis recepti famulis, regia iam liberalitate vti cœperant; & spem celeris frugis, copiosæque dabant. Sed de Beira, cuius tam præsens conatibus, ac laboribus Deus aderat, illud ipsum pene commemorari posset, quod de suis laboribus, ac periculis commemorat Paulus, Nam & is Mauricas inter Insulas, atque Ternatem ter naufragium fecit: totoque biduo cum vndis in alto luctatus, nandi, vrinandique imperitus ex arrepta tabula ieiunio, frigidoque ventre suspensus hæsit. Nec pauciora excepit terra, quam mari discrimina, modo venditus Saracenis, ac Barbaris à desertoribus Christianæ fidei, modo illis persequentibus actus in fugam, & in nemora, syluasque compulsus, quarum latebris dies complures sine vllo commeatu, ciboque se contexit. Quoties in eius cædem expediti mucrones? quoties eius vitæ parata venena, collocatæ insidiæ, conflata pericula sunt? Quoties stimulatus est fame, Solis vstus ardoribus, varijsque morbis excruciatus, omni humano medicorum, pharmacorumque destitutus præsidio? Sed admonere Deus tantorum Patrum robore, ac patientia nos voluit, quantos animos geramus oporteat, quantam ex ipso virtutem induamus,

123 Sancti eius labores.

124 Res Ternatinæ.

125 Io. Beiræ pro Christo ingentes ærumnæ.

cum

cum terras illas disiunctissimas pro eius nominis gloria peragrare, & eas colere toto pectore concupiscimus. Egregia vero Gasparis Berzæi Armuziæ opera longe vtilis fuit. Ea est Vrbs emporio in primis nobilis, quæ & regno nomen dedit, & modicæ in qua sita est, Insulæ ad ostium sinus Perfici: quam insulam Gerum suo vocant nomine. Finitimas habet Prouincias nobilissimas duas à Septentrione Persidem, à Meridie versus Occidentem Felicem, quam vocant, Arabiam, Mauris vtramque refertam. Regni caput vbi Turcarum sedes est, Bazoia dicitur. Sed in vrbe ipsa Armuzia Rex habitat, olim potentissimus, nunc stipendiarius Lusitani Regis, haud Babilone procul, quam Baged hodie nominant: ab Goa vero leucis abest amplius quadringentis. Huc Xauerius cum Gasparem destinaret, cuius spectatam iam virtutem habebat, eumque ardorem fidei, & studium animorum, vt Armuziani regni finibus contineri, quin ad mortem, ac supplicia pro Christi nomine subeunda se in medios Persas, & Turcas immitteret, minime posse videretur, in ipso suo discessu plane vetuit, imposito, religiosæ obedientiæ præcepto, suo iniussu ex Insula Armuziæ pedem ad triennium efferre: multaque alia documenta addidit, quibus ille in ea Prouincia se regeret. Raimundo igitur Pereria comite nauim conscendit, qua cum Christianis Saraceni pariter, & Iudæi, complureſque Ethnici vehebantur. In ea nauigatione, quæ bimestris fuit, suam pristinam cunctos adiuuandi consuetudinem tenuit. Quotidie sexus vtriusque mancipijs, & puerorum turbæ Christianæ fidei rudimenta tradebat. Sub noctem litanias decantabat. Sabbato Cæli Reginam, Matrem misericordiæ saluere salutationis vsitata formula in communi iubebat. Dominicis vero diebus ad naualem turbam verba faciebat. Inciderant in eos dies hebdomadæ sacrosanctæ mysteria, quibus hortante Gaspare magnus ad confitenda peccata concursus est factus: plurimi etiam partim studio luendi pœnas, partim aliquid perpetiendi cum Christo, palam se verberibus male mulctarunt. Sexta vero eiusdem hebdomadæ feria, puerorum sese cædentium agmen Gaspar instruxit, totoque nauigio admirabili Maurorum, Ethnicorumque spectaculo circumduxit. Itaque non defuerunt ex his, qui deserta perfidia, Christi fidem ceteris religionibus anteferrent. Tanti sunt vel apud barbaros veræ pietatis exempla. Mascatum deinde Arabiæ Felicis Oppidum Gaspar delatus, complures ibi reperit Lusitanos desertores, & exules, qui tanquam ad Asylum in ea loca perfugerant. Descensione facta, semel atque iterum de Christiani hominis officio coram eius oræ Præfecto, alijsque præterea compluribus sub vmbraculo auscultantibus pro concione disseruit. Vbi perorauit plurimi ad confessionis Sacramentum, quo decimum, duodecimumve iam annum caruerant, accesserunt: quorum vt necessitati, studijsque seruiret, diem amplius vnum, Præfecti, populique rogatu in eo ipso loco nauis substitit. A Mascato prouectus Armuziam, haud à portu procul obuios habuit in duabus cymbis officij causa Vicarium Episcopi cum vniuerso Clero, & Armuziani Regis œconomum cum largo, lautoque commeatu: à quibus perhumaniter exceptus ad Arcis Lusitanæ Præfectum Emmanuelem de Lima honesto cum comitatu deducitur. Ibi cum inter sese Præfectus, & Vicarius de hospitalitate certarent, & Gasparem apud se vterque retinere percuperet, facile eam controuersiam Gaspar ipse diremit, ad publicum valetudinarium suo more diuertens, obstupescente Præfecto tanta hominis summissione, atque modestia: qui Patri confestim iussit apud ægrotos ædiculam extrui, cum pergula more gentis, vbi per æstiuos calores vulgo omnes nocturnis temporibus somnum capiunt. Est enim Armuzia nulla dote nisi commercij opportunitate nobilis: regio infelix, steriliſque. Nullus in arido, sitientique solo dulcis aquæ fons, nullæ ad opacandum arbores, nihil tota insula ferme seritur, telluris humorem absumente vi salis, cuius passim natiui montes existunt: cæsique subinde renascuntur, tantæ acrimoniæ, vt quicquid eo aspersum fuerit, tandem exedat, atque conficiat. Sulphurata præterea multis locis tellus identidem flammas euomit: Auorumque memoria tota Insula septem ipsos annos arsisse fertur: cui fidem afferunt steriles montium vertices ab omnibus nudi virgultis, & ad instar excocti lapidis rusi, cinereique coloris. Nullas quoque fert ea insula volucres, nullum bestiarum genus, siue cicurum, siue ferarum. Sed cunctis non modo ad cibum verum etiam ad potum rebus inuectis, & importatis vtitur. Accedunt calores intolerabiles, ac longe quam sub æquinoctiali linea grauiores: cuius æstus causam in exhalationes calidas, siccasque referunt, quæ ex salso, sulphuratoque solo vaporent. Itaque per æsta-

126 Armuziæ situs, & mores.

127 Nauigatio Gasparis Armuziana perutilis Vectoribus.

128 Mascatum ex itinere iuuat.

129 Armuziam aduectus a d Nosocomium diuerit.

130 Armuziæ sterilitas & calores maximi.

Universidad de Deusto
Biblioteca

tem quibusdam in nauiculis, puluillo capiti subiecto, vultu tantum extante interdiu, noctuque aqua mersi vulgo homines iacent. Salubris tamen corporibus ea regio est: neq; vllus in ea morbus admodum diuturnus ob plurimum sudorem fortasse, qui ex artubus perpetuo fluit: quo cum noxius etiam humor egeritur. Quamuis autem sterilitate infamis Insula sit, loci tamen, situsque opportunitas, quod Persici sinus ostium obsideat, quà totius ferme orientis mercimonia commeant, Armuziam Vrbem in admirabilem celebritatem, frequentiamque perduxit, Iudæis, Mahometanis, Abassinis, Armænis, Georgianis, alijsque plurimarum nationum, sectarumque Ethnicis, Christianisque permixtis mercaturæ causa confluentibus. Nec minor in ea scelerum, quam hominum, Nationumque colluuies: summa diuini, humanique iuris ignorantia, impiæ superstitiones, contractus nefarij, incæsti, vagique concubitus, fidelium cum infidelibus infanda connubia: ex quo fiebat, vt Christiana proles à matribus educata in impios aliarum gentium ritus, moresque transiret. Ad hanc igitur vrbem non minus vitijs, quam diuitijs nobilem delatus Gaspar, simul in eam pedem intulit, quasi ad aduentum eius, vt multi interpretati sunt, Satanas expauesceret, veritus ne diuturno eius Insulæ dominatu spoliaretur, insolitis, horrendisque motibus tota contremuit. Qui tremor cum ad plures dies continuasset, incredibili omnes formidine, pauoreque perculit. Cuius occasione vsus inter concionandum peropportune diuinus Præco admirabili spiritus vehementia, terribilique cælestis iræ denunciatione sacrilegam promiscuarum nuptiarum consuetudinem, peccandique licentiam, magna ex parte discussit. Principio autem Præfecti, Optimatumque voluntates sibi conciliare aggressus, breuiter perfecit humanitate, submissione, prudentia, vt omnium nemo illis esset acceptior, nemo carior, idemq; ad omnia publica, priuataque consilia adhiberetur. Præfectus vero, vbi totius anteactæ vitæ peccata Gaspari semel aperuit, parentis eum deinceps numero semper habuit; omniaque ex eius potissimum præceptis, consilioque gessit, & correcta viuendi ratione ceteris vniuersis diuini honoris studio, liberalitate in pauperes, & pietatis officio præluxit. Per hos maxime viros de statu emporij, & generibus negotiorum, deque hominum moribus probè Gaspar edoctus, neglectum, incultumque iam pridem per operarum incuriam agrum à vepribus, dumetisque purgare, quantum in ipso fuit, instituit. In tanta igitur errorum, nationumque colluuie nullius salutem negligendam ratus, quo pluribus vnus ipse sufficeret, spatia temporis certa ratione dispensat. Quotidie pomeridianis temporibus pueris, Neophytisque, necnon sexus vtriusque mancipijs vicatim ære campano coactis catechismum exponere, tanto reliqui vulgi, multitudinisque concursu; vt eos sæpe ædes ipsa non caperet. Nec ijs modo Christianas præceptiones, atque mysteria, solennesque precandi formulas edisserere; sed diuinarum etiam laudum cantica certis contenta numeris ita tradere, vt ijs mirum in modum allecti homines profanas sensim cantiones, lasciuasque dedisceren, & castissimo versu monitisque saluberrimis dies noctesque omnia vndique personarent, eo etiam nomine gestiente Gaspare, quod insumpti olim à se in canendi arte labores bono animarum, & diuinæ gloriæ inseruirent. Res eo processit; vt easdem Mauri præceptiones, ac monita, perinde ac Christiani passim canerent. Simul etiam quotidianæ singulorum vitæ custodes Pater adhibuit, qui ad se quæ quisque peccaret, cuncta deferrent: propositisque præmijs, ac pœnis, pudici paulatim, ac probi mores in vulgus inducti. Eadem illa rudimenta, legesque serui mox heris, Filij parentibus, Christiani pueri Mahometanis æqualibus, alijsque priuatim edebant, vt eos ad Christum omni arte pellicerent. Iam vero ceterorum quoque salutem curare Gaspar aggressus, hebdomadæ dies ita distribuit, vt secundam quamque feriam Ethnicis, sextam Mahometanis, Sabbatum Hebræis, quoniam sectæ illæ hos maxime festos obseruant dies, festos obseruant dies, reliquos autem Christianis; quorum potissimum gratia in ea loca venisset, attribueret, atque dicaret. Ergo & ægrotis in Nosocomio, quoad licebat sedulus aderat, & custodias frequenter adibat. Conciones vero Dominicis diebus habebat tanto omnium ordinum ætatumque concursu loca certatim occupantium, vti pene ante lucem templum auditoribus oppleretur. Earum vero fructus haud exiguus. Cum enim multi nitrum, ferrum, & cetera metalla, vetitasque merces alias ad Mahometanos inferrent, quod Pontificium anathema contra id facinus in Cœna Domini intorque-

131 Et mores corruptissimi.

132 Terræmotus ad Gasparis aduentum.

133 Conciliat sibi primos vrbis.

134 Catechesis, & piæ cantiones peruiles.

135 Res gestæ in opem Christianorum.

ri so-

ri solitum, vel penitus ignorarent, vel proterue contemnerent, docti quanto id reipublicæ damno, & animorum piaculo fieret, à quæstu plerique sacrilego destitere: & pro ea potestate, quam Gaspar habebat, in gratiam cum Ecclesia restituti. Plurimi à scortis, & nefario pellicatu diuulsi. Sacerdos honoratus, ac locuples duarum concubinarum amoribus irretitus, ex quibus etiam liberos susceperat, salutaria omnia sui Præsulis monita respuebat: is & à Gaspare priuatim admonitus admonitionem videlicet illam permoleste tulit, verum cum speraret se aliqua ratione posse perficere, vt turpiter præuaricaretur & monitor, missitare deinceps munera, & ad prandium inuitare, venientem domo tapetibus exornata, ramisque, ac reliquo omni humanitatis genere excipere: interim tamen ipse eodem in luto hærere, ijsdem in sordibus volutari. Quod cum Gaspar animaduerteret, fecit aliquando, vt pro concione in clericos generatim concubinarum amicos inueheretur. Sed, vt est suspicax male sibi conscia mens, cum se proprie ea concione perstrictum, sacerdos existimaret, dilapsa multitudine, sui similibus clericis, eademque notatis labe succinctus Gasparem adit, acrique oratione communem se contumeliam vlturos minitantur. Gaspar, quanquam nullius in ea re culpæ sibi conscius, culpam tamen prouolutus ad pedes infimis precibus deprecatur: qua illi submissione placati nonnihil, mitigatique discedunt. Postridie cum ad audiendum sacerdos iterum Gasparem reuertisset, & is, qui Christiana modestia, non segni metu; alienique impediendi sacrilegij, non sui defugiendi periculi pridie supplex acciderat, nihilo minore libertate eandem insectaretur intemperantiam, adeo est animo repente commotus, vt nullo modo à lacrymis, ac gemitibus temperaret. Dimissa concione, multis cum lacrymis humi stratus veniam eorum, quæ pridie petulantius in Patrem iecerat, ab eo petit, collatisque in matrimonio concubinis, in virum alterum, & sui dissimillimum se conuertit. Eius exemplo laici complures admoniti concubinas & ipsi vel ab sese amandarunt, vel matrimonio sibi legitimo coniunxerunt, aut etiam dicta dote apud alios collocarunt. Inde cum ad tollendas controuersias, & extinguendas inimicitias, quæ plurimæ inter milites intercedebant, Gaspar animum adiecisset, monitis, & autoritate sua viros aliquot de principibus perpulit, vt mutuo iunctis inter se dextris, & offensionum venia vltro, citroque petita ad ipsas templi valuas magna populi frequentia redirent in gratiam. Conciliatis igitur inter se multorum animis dissidentium, teterrimam aliam humani generis pestem auaritiam, & fœnebre malum aggreditur. Quo in genere tanta erat nonnullorum impudentia, vt aureorum mutuatione vix decem iteratis per annum vsuris integra semper sorte, seque, familiamque turpiter alerent. Ad hæc tollenda scelera singulis Sabbatis de auaritiæ peccato disputationes insigni cum fructu instituit. Nam qui prima luce ad argentarias tabernas protinus se conferre, atque ibi nullo recti, prauique discrimine fœnus exercere consueuerant, iam intima religione tacti domo templum recta ad rem diuinam, inde forum ad sua negotia petebant. Ibi tanquam in Academia de Christiani mercatoris officio de iure mutui, de contrahendi permutandique legibus è Gasparis potissimum præceptis, ac traditione quærebant. Itaque male partæ pecuniæ restitutio plurima, vel in duplum iustis dominis facta est, aut vbi illi non apparerent, in pios vsus. Et vt semel Dei caritas, ac gehennæ formido auaritiæ claustra perrupit, eleemosynæ etiam collatæ complures ad aureorum amplius septem millia: quibus & Nosocomij laxatæ sunt ædes, & orbarum virginum pudicitiæ, multorumque paupertati consultum. Opulenti præterea mercatores suas omnes vltro rationes Gasparis ad arbitrium detulere, parati quicquid à se fraudatum esset, non pecunia modo, sed vbi satis ea non esset, etiam corporibus luere nec defuere, qui veterum peccatorum pœnas, vt Deo penderent, Dominicis, festisque diebus ad templi fores celeberrimo populi conuentu sese publice verberarent. Confitentium porro numerus tantus erat, vt cum dies, ac noctes eis Gaspar adesset, vix interdum horæ spatium ad necessariam corporis quietem, quæ alioqui vel in otio summo trium fere horarum spatio finiebatur, eriperet. Et quoniam valentes, integrosq; differre solitus, ægrotis potissimum, ac prostratis, qui cum periculo versabantur, operam dabat; plurimi Patris aures occupatas ab ægris, morborum simulatione captabant. Complures autem ex ægrotis, & imbecillibus, quorum de salute desperauerant medici, confessione rite obita, (vt sacramenti vim agnoscas) valetudinem mirabiliter recuperabant. Nec deerant ne-

136 Coercita intemperantia.

137 Sublatæ inimicitiæ.

138 Et iniqua commercia.

139 Ardor pœnitentium.

140 Ternæ horæ quietis nocturnæ Gaspari, interdum tantum singulæ.

141 Simulant quidam morbum, vt copiam Gasparis ad confessionem impetrent.

Universidad de Deusto
Biblioteca

farij homines,atque sicarij, qui in maxima scelerum enutriti licentia, atque impunitate dicta Gasparis flocci facerent,præsertim è militum numero, qui mutuis odijs,& inimicitijs impliciti dictitabant, malle se suas vltos iniurias in Tartarum trudi, quam vltionis omissa dulcedine in Cælum scandere. Quod hominum genus,vt etiam blasphemi, seditiosi, grassatores,& alijs huiusmodi cooperti flagitijs, quæcunque Gaspar sapienti ratione, optimoque exemplo constituebat, ea ipsi per summam licentiam disturbabant. Qui quidem omnes, vt oppido pellerentur, egit pro viribus cum Lusitano Præfecto Gaspar, sed propter multitudinem impetrari non potuit. Plurimos tamen ex ijs, quos monentis Patris mansuetudo non potuit, plectentis Dei seueritas,emendauit. Monaianum in Persidis continenti munitum Castellum est Armuzianæ ditionis, quo per insidias subito ab hostibus occupato, missa extemplo sunt recuperandi gratia militum quinque millia, & ijs additi Lusitani circiter quadringenti, Pantaleone Sà duce. Hos Gaspar, antequam egrederentur ad bellum,ad eluendas animi labes Christiano ritu conatus adducere, vix id viginti persuadere potuit. Venientique ad se deinde salutandi causa Pantaleoni, vereri se admodum dixit, ne graues neglecti Numinis pœnas propediem Lusitani darent. Prædictioni respondit exitus. Namque arcem dum obsident, tetra Lusitanam cohortem morbi lues inuasit, pauciſque diebus quinque & quadraginta consumpsit: centum autem circiter percussit hostis, cum alij super alios caderent, & passim instar pecudum vulnerati iacerent. Tum demum victa contumacia est: & ex conscientia delictorum ad vnum omnes sempiterni exitij metu perterriti, Gasparem inclamare, & quam antea proterue reiecerant, confessionem summis votis expetere. Aegre igitur trahentes corpora Armuziam repetunt, Gasparemque requirunt, vt resipiscentes exaudiat, & à peccatis absoluat: nec enim alia ratione, nisi Deo propitiato sperari posse de hoste victoriam,aut si moriendum sit,leuius id laturos,spe veniæ concepta. Gaspar cum vnus omnibus præsto esse non posset, ex ijs complures ad alios sacerdotes illacrymans dimittebat. Sed vulgo negabant milites vlli omnino sese nisi Gasparis arcana sui pectoris commissuros. Quocirca mensis vnius spatio, quo lues tenuit, ita distringebatur homo misericors, vt vno, eodemque tempore, huic aures expromenti peccata, illi voces animam agenti, & orationis præberet officium; & muneri vtrique par esset. Quanquam autem id ille maxime satagebat, vt animorum morbis faceret medicinam, haud tamen curationem, quam poterat, corporum negligebat. Nam & iacentes identidem inuisebat, & inter alia solatij genera, stipendiorum illis æra, vnde sibi pharmaca compararent, à Præfecto curabat. Centum tamen vel hac adhibita diligentia, morbus extinxit. Ceteri vero animi, corporisque recuperata salute, Monaianum reuerterunt. Verum cum bellum longius extraheretur, & amissæ arcis obsidio male procederet, supplicationes ad Dei Matris ædiculam,passibus ab Armuzia vrbe mille quingentis, Gaspar indixit. Procedebant pueri supplicantes, & sexus vtriusque mancipia, necnon magnus Neophytorum numerus; quorum ad quinquaginta asperis instructi flagellis sua terga pulsabant. Sequebantur linteati cum accensis facibus sacerdotes, & extremum claudebat agmen multitudo promiscua. Incedebant excalceati omnes, opem cælestem, ac pacem consono clamore poscentes: nec vllius fuit tam ferreum pectus, quod in petenda à Deo venia, lacrymis non maduerit. Haud in irritum fusæ preces. Monaianum vi, & armis ad eam diem frustra oppugnatum, acceptis demum conditionibus, ipsimet hostes dediderunt. Adeo ad victoriam exorandam plus pœnitentium preces, quam armatorum minæ valuerunt.

142 Quosdam in scelere obstinatos diuina pœna corripit.

143 Quibus resipiscentibus insigni caritate Gaspar præsto est.

144 Supplicatione recuperatur arx ex hostibus.

145 Supplicium diuinum in hominem flagitiosũ, & blasphemum.

Ea res præter spem nunciata ingentem Gasparis cum apud omnes, tum apud milites gratiam, & reuerentiam peperit. Centurio repertus est vnus pellicum amoribus, quas perpetuo tres apud se habebat,infamis,& in Deum,superosque blasphemus,qui Gasparis proterue monita, & commilitonum derideret exempla. Is in arcis obsidione de medio repente sublatus,grauissimas impietatis suæ pœnas dedit: & qua raptus est hora,ea subito offundi tenebris cælum,sæuire venti,mugire tonitrua, mixta grandini pluuia præcipitari, tanto rerum omnium tumultu,horroreque sunt cœpta, vt alter alterum non agnosceret. Semihoræ spatium tenebræ tenuere, vt vniuersum crederes ornatum hunc mundi dilapsum occidere, & interire:&, quod supremo mundi die futurum credimus,vt tum igneſcat, & occidat,cum refrigescet caritas, & abundabit iniquitas, id in vnius hominis

minis obitu factum diceres,in quo vim caritatis omnem abundantia iniquitatis extinxerat. Alius prædiues, ac nobilis Lusitanus, sed vitijs item notatissimus, Gasparem salutaria monita suggerente auersari vsque adeo cœpit, vt eum spoliare vita omnino decerneret. Gaspar nihil eius pertinacia deterritus, magis, magisque pro illo preces, & obsecrationes instaurat:donec octauo die Lusitanus videre sibi illum sera iam nocte per quietem visus est suauissimo odore flagrantem,ore decoro,mirisque splendoribus radiantem, quibus totum cubiculum collucebat. Tum alter nescio quis astare Gaspari videbatur, qui hominem hæc videntem affatus, Cur,inquit, huic, sceleste, tua vlcera, & peccata non aperis? Non ne cernis quanta sit oris dignitas, quantus decor? Hic vero cum Lusitanus Gasparem manibus conaretur appetere,Paterque refugeret; ac fruſtrationem ille ægre admodum ferret, audita vox est monentis, in publico Valetudinario Gasparem diuersari,rem diuinam apud ægrotos facturum. Admiranda somnij virtus ferreum pectus emollijt. Quippe is cum luce euigilans, nocturnumque visum animo reputans incredibilem vim lacrymarum fudit: accersitumque confestim è valetudinario Gasparem summis precibus obtestatur, vt confitenti det operam, paratus obire pœnas, quascunq; præscribat.Mox tempestiuo aliquot dierum secessu, actæ ad eam diem vitæ noxas, quas adhuc nefarie suppresserat, salutariter enunciat, & ex Christiana denique perfectione vitam,moresque componit, cuius rei cum alia multa non obscura signa prodidit, tum quod in egenos paucis diebus aureorum amplius mille quingentos impendit. Alium quendam Gaspar diu, multumque cunctantem, ac tergiuersantem, tandem ad euomendam animi saniem,& confitenda peccata perduxerat: quorum enumeratio cum dies aliquot absumpsisset,pridie quam beneficium absolutionis acciperet,dum circa noctem mediam impositam à Patre pœnam persoluit,ecce felibus, muribus, tetrisq; alijs animalibus cubiculum repente completur. Cohorruit homo ad tam fœdum spectaculum, & peccatorum conscius,ne viuus in Tartarum abriperetur,extimuit. Deinde vbi se ex pauore collegit,detractam è pariete Christi Redemptoris imaginem arcte complexus,magno clamore diuinum Numen implorat. Ad eas voces monstra illa momento diffugiunt tanto cum strepitu,fremituq; vt domus tota concuti,& conuelli funditus videretur. Quibus ille spectris admonitus,quarũ se bestiarum similem effecisset flagitiose viuendo,studuit in humana specie deinceps hominum more viuere,non vitam imitari bestiarum. Alius annos iam complures in flagitiorum cœno demersus cum inde sese extrahi minime pateretur, eamq; ob causam Gasparis colloquium; atque congressum omni animi prouisione vitaret:ipsum forte Gasparem,quem de facie non nouerat,obuium habuit: illatoq; ab eo de confessione sermone,respondit malle se armata cum acie,quam cum Gaspare semel congredi; veritus deinde,ne si diutius in ea vrbe mansisset,ad id,quod adeo horrebat,adigeretur,mutare quamprimum sedem,& in Indiam migrare decreuit. Vix nauim ea mente conscenderat,cum subita vi morbi oppressus,ac simul iræ quodam diuinæ terrore correptus, in singula momenta mortem sibi suspicabatur instare, quicquid increpuisset pertimescens. Hisce timoribus anxius Armuziam iter conuertit, nec prius aliquid habuit, cum in terram exscendit, quam vt Gasparem supplex adiret, eique peccata confessus, concubinam, quam multos iam annos in delicijs habebat, ab se abijceret. Sanatis animi plagis, subinde etiam corporis sanatus est morbus. Centurio nobilis corporis viribus stolide ferox per insignem contumaciam, procacitatemq; totius pene Ciuitatis odia sibi conciuerat: ac proinde cum multis,vt fit,graues,& apertas inimicitias exercebat.Hunc diu,multumq; Gaspar ad morum modestiam,concordiamq; conatu semper irrito cohortatus,cum ei occurrisset in via,Quam me tædet,inquit,istius prosperæ valetudinis? Exorandus vtique mihi est Deus,vti ad frangendam istius mentis duritiem,febrim aliquam actutum immittat. Nec diu sui famuli Deus preces,& vota distulit. Breui Centurio sæua correptus febri Gasparem aduocat,& sua scelera confitetur. Quem deinde Pater apprehensum,inermem,ac supplicem, ad petendam ab inimicis veniam tota vrbe circumagit, tum cum alij lapidibus,alij gladijs, & sclopis instructi inuisum caput opperiebantur ad necem:quorum incensus ad vltionem animi dolor Centurionis humilitate,& Gasparis autoritate mitigatus protinus est. Ita quod ferreus miles assecutus audacia, & robore nunquam foret, vt tot iras inimicorum frangeret,impetumque comprimeret, id morbo subactus Christiana submissione perfecit. Alium item moribus perditissimis, ac sanguinarium in morbo,

146 Apparet Gaspar homini scelesto vnde is resipiscit.

147 Cuidam pœnitenti visa in cubiculo vis magna bestiarum.

148 Morbo alius ad pœnitentiam adigitur.

149 Ferox etiam miles immisso morbo mansuescit.

Universidad de Deusto
Biblioteca

confessionis causa Gaspar inuisit. At ille fracta non dum asperitate, sæuitiaque Patrem
150 Gasparis prædictio pœnitentiam auersanti. auersatus, vltro maledicta,& contumelias ingerit,certus nolle se inultum excedere: id ni faciat,se suumque caput execrationibus, dirisque deouet. Cui Gaspar ita ne, inquit. Atqui non ante crastinus occidet Sol, quam tu quinquies Sacerdotem ad confessionem inclames, & quem paratum ad audiendum abijcis, frustra propemodum reuoces. Vt prædixit,euenit. Postera luce ante meridiem acri symptomate oppressus, posita repente ferocia, magnis vocibus sacerdotem implorat, ac parum affuit præcipitante iam vita, & sacerdote cunctante, quin sine præsidio illo,quod ante neglexerat, negotium de æternitate conficeret. Haud animorum morbis solum,verum etiam corporum vi supera,atque
151 Reddit valetudinem ægrotis multis. diuina Gaspar occurrit. Primarij viri filius,febri grauissima laborabat,eidemque oculus erat diuturna tabe putridus, & acri tumore corruptus: cum remedia omnia morbi vis superaret,nec in humana ope quicquam iam spei, mœrens Pater Gasparem obtestatur, vt pro salute carissimi filij semel rite sacrificet. Fecit ille quod rogabatur: & ipso die, quo salutarem Gaspar obtulit Hostiam, non solum vniuersa febris abijt; verum etiam delapsis ex oculo grandioribus tanquam squamis de integro restitutum est lumen. Tum Parens accito festine Gaspari,& gratijs actis, liberatum vtroque morbo iuuenem vix præ lætitia sui compos,ostendit. At Gaspar modesto vultu Deiparæ Virgini, cuius votiuum fuerat sacrum, tantam virtutem,tamque insigne miraculum tribuit. Idem cum pro amico rogatus pene iam animam agente fecisset,ille vix re diuina peracta conaluit. Nobilis item mulier à Dæmone propemodum obsessa, spectrisque horrificis agitata, nec satis mente constans, in vltimum erat iam adducta discrimen: euocatus à marito Gaspar, vt afflictæ, & exangui manus imponat, per occupationes ipse tunc adire non potuit: ceterum schedulam inscripto Ioannis Euangelio, & alijs quibusdam precationibus pro se mittit,quam Dæmoni, maloque amoliendis mulier è collo suspendat. Id vbi factum, confestim leuata morbo,terroribusque soluta surrexit. Hæc, & alia id genus à Gaspare cælestis cuiusdam virtutis edita documenta, miram ei apud omnes venerationem, & au-
152 Magna autoritas Gasparis ex operibus admirandis & sancta vita. toritatem conciliarunt. Suspiciebant homines summam in eo paupertatem, & in tantis animi bonis, tantaque doctrina tantum sui corporis, vitæque neglectum, magnam præterea rerum omnium humanarum despicientiam: qui nullum ex tot laborum contentionibus præmium,nullam mercedem præter vnam animorum salutem,bonumque requireret. Itaque cum vulgo ab omnibus haberetur vt sanctus, ob frequentes salutantium occursationes nudo erat ei semper capite per vias publicas incedendum. Eodemq; puerorum turbam ad catechismum tintinnabulo conuocante,fenestræ omnes Christianis, Mauriscq; fœminis complebantur partim piam sacerdotis sedulitatem admirantibus, partim miserantibus egestatem: eique ex itinere obuiam factæ, flexis illico genibus vestes certatim osculabantur,& manus. Quibus populi studijs ceteri sacerdotes inuidiæ facibus inflammati, quæsti sunt apud Gasparem, vnum illum ipsum cunctorum confessiones excipere, contemni se,nec in partem vllam vocari laboris. Quibus ille respondebat,testes eos, qui accederent,esse posse,quam nullo artificio, blanditijsq; homines ad se alliceret: vltro autem venientes repellere æquum sibi non videri. Cum vero illi consilium ea de re iniissent,
153 Aliquot sibi socios adsciscit. multis dictis sententijs, statuerunt deniq; perspicuo Dei nutu, voluntateq; id accidere, qui Gasparem ijs ornasset,instruxissetq; bonis,vt eum omnes merito sequerentur. Itaque inuidia in beneuolentiam versa,sua deinceps studia ad eum amandum,& complectendum cum cetera multitudine coniunxerunt. Plurimis Societatis iniecta mens est, è quibus ille paucos elegit; quos scilicet ad perfectam vitam, ac sanctitatem euidenti impulsu diuinus spiritus, instinctuque vocaret: in ijs vnum, qui audita eius concione, detracta sibi in oculis multitudinis vestimenta, & cetera, quæ habebat, omnia diuisit egenis: idemque noctu cubabat humi nudus ad imam crucem: interdiu vero totum sese ad ægrotantium, & egenorum impendebat obsequia. Is vulgo visus est insanire. Sed exposita Gaspari suæ mentis,conuersionisque ratione veræ sapientiæ consultissimus est repertus. Ardebat cupiditate martyrij, & sperabat ad Euangelium disseminandum potestatem sibi fore in Persidem penetrandi. Alius auditus inter ludum à prætereunte Gaspare maledicta dicere, ab eoque grauiter increpitus, confestim relicto ludo, monitorem sequutus est suum, nec ab eo discessit amplius. Haud absimilis ceterorum vocatio fuit. Sed fama Gasparis, atque fructus non vna continebatur Armuzia: transuolabat Persidem,& Arabiam:

biam: & quas pede non poterat regiones, fama, & nomine peragrabat. Germanus erat genere Ioannes nomine Coloniæ natus parentibus locupletibus, qui Turcarum in Oppido Catifa non longe ab Armuziæ finibus pro Mahometano annum iam decimum se gerebat, tormentarij pulueris artifex, atque ob id ipsum genti percarus. Is audito Gasparis nomine, & quæ ab eo gerebantur Armuziæ, constituit prorsus ab impio ministerio ad Christi famulatum, si Gaspar adiuuaret,redire quamprimum. Sed cum atramenti non esset copia, quo literas exararet, è diluto sulphuris puluere, literas ad eum scripsit,latino,belgico, francoque sermone, vehementer optare se, modo apud Lusitanos tuto liceat commorari, Armuziam accedere, & Christo Domino, per Sacramentum Pœnitentiæ reconciliari. Gaspar eo nuncio lætus, extemplo rescribit, fidenter accedat: sibi ac Lusitanis aduentum ipsius gratissimum fore. Hæc epistola à Catifano Præfecto intercepta Ioannis consilium prodidit. Confestim à Turcis de ipsius religione quæsitum. Ille vero intrepide se Christianum fateri; atque ad omnia tormenta, necemq; promptum exhibere pro Christo. Inde furentibus Mahometanis fœde laniatus, atque dissectus, ad vltimum vsque spiritum in veræ fidei confessione permansit. Caput abscissum, & prælongo infixum hastili Turcæ in arcis mœnibus posuerunt. Haud ita multo post à Lusitana classe capto Oppido, atque direpto, Gasparis epistola apud Præfectum reperta, eoque indicio de Ioannis nece cognitum. Ergo refixum è vestigio Martyris caput Armuziam accurate transmittitur, idque à Gaspare postea cum psalmodia, & laudatione perhonorifica conditum est. Atque hæc ab ipso Gaspare in Christianos, & eos, qui ad Ecclesiæ ditionem quoquomodo pertinent, sunt profecta. Iam in Ethnicos, Mauros que & ceteros infideles haud segnior eius caritas, & cura fuit. Quippe in omnes paternos gerebat affectus: &, quo magis in lubrico salus hominum versabatur, eo misericordia in eos maiore tangebatur. Quomodo enim tenerum illud, & pium pectus non totis commoueretur præcordijs cum tantam, tamque diuersam superstitionum, sectarumque turbam,tot à Deo conditas animas certum ruentes ad exitium animaduerteret? Erant, vt sæpe significaui in vna, eademque vrbe præter Orthodoxos, Hæretici,ac Schismatici cunctarum prope sectarum, tum Iudæi, Turcæ, Ethnici, denique ex impijs religionibus fœda colluuies. Quæ miseranda species cum pios in Gasparis oculos quotidie incurreret,existimari potest, quantum ei doloris, & cruciatus afferret. Atque vt de vnis duntaxat Ethnicis dicam, quorum quodammodo insana magis, & deploranda cæcitas est, quis siccis oculis præteriret cum passim ab eis cerneret diuinitatis honores mutis animantibus tribui? Nam & serpentes, & vaccas vulgo colunt. Vacciscque libere per vrbem vagantibus, ad ædium vestibula, quæ apud eos ampla sunt, aquam ad potum exponunt,magno vtique emptam,cum nusquam in insula (vt supra dicebamus) dulcis aqua reperiatur: ijsdem mos est currus triumphales ingentes extruere, in quibus vehuntur multi Pagodibus immolandi: & ipsimet cultris,ac nouaculis se incidunt, donec ex curru mortui decidant. Occisorum porro carnes arcubus eiaculantur in populum, qui certatim eas studet arripere religionis causa. Nec de populo sæpe desunt, qui eadem adducti superstitione sub rotas curruum sese vltro conijciant, & insana religione comminuant: quod nihil gratius suis se Dijs facturos sibi persuadeant, quam si eo leti genere sese mactent, ijsque sacrificent. Cum vir decesserit vxor viua comburitur, & sexcenta id genus apud Ethnicos digna lacrymis Gaspar inuenit. Quibus erudiendis cum vnum inter hebdomadam diem, vti diximus, tribuisset, plurimos à suis auocauit insanijs, plurimos conuertit ad Christum. Aiebant Ethnici, & qui Deum penitus ignorabant, non vnis Christianis, sed sibi quoque, & cuicunque hominum generi Gasparem missum, vt cunctos naturæ legem,& rationis præcepta doceret. Saraceni vero,qui prius hominis paupertate contempta, conuicijs eum, ac probris cœno, ac lapidibus appetebant,postea admirati virtutem, cælestemque philosophiam, qua Christianos iubebat sua cuique reddere nullo habito religionis sectæue discrimine,siue Christiano,siue Saraceno, contemptum in venerationem,ludibria in honores,& officia conuerterunt. Obtulerunt ei splendidam vestem, ac pretiosam, quam cum suis sordibus, vilique tunica commutaret. Sed ille paupertatis amatorem se esse contestans, eam vltro remisit. Complures suo Mahometo,Christianæ legis admiratione,relicto, sequuti sunt Christum: & qui in suis tenebris, ac cœcitate perstabant, ij nihilominus tantum ei habebant honoris, vt

154 Ioannes quidam Colonien. pro Christi fide mactatur.

155 Opera à Gaspare impensa Infidelibus.

156 Superstitio Ethnicorum & Armuzianorũ.

157 Gaspar Ethnicis quoque, & Mahometanis & Iudæis venerationi.

eum

Universidad de Deusto
Biblioteca

eum magnum sacerdotem Christianorum appellarent: & in Coranum suum, quo Christianis intulisse pedem capitale est, prehensa ad osculum subinde manu, vesteque magno comitatu perduxerint. Nec abnuit Gaspar quò ducebatur ascendere, quo certius, propiusque gentis ritus, ac superstitiones refutandi causa cognosceret. Haud minore in existimatione apud Iudæos eius sanctitas erat: quem in Synagogis suis Sabbato disputantem, atque docentem arrectis auribus auscultabant: eumque Zachariæ filium Ioannem Baptistam appellabant. Quo ex numero semper aliqui Gasparis disputatione conuicti, & suæ iam pertæsi perfidiæ, fidei obedientiam amplexabantur. Par ei cura dissecendi cum ceteris sectis, cum se dabat occasio, præsertim cum Mahometica: cuius illepetebat capita, & legis peritos prouocabat ad pugnam: qui cum diu (vt solent) congressum, altercationemque defugerent, tandem veriti, ne, si pergerent certamen abnuere, causæ diffidere viderentur, Persam ætate prouectum, qui non Mahometica volumina tantum, sed etiam Aristotelem lectitarat, & medicam tenebat artem, in medium producunt. Is, siue medicamentis, & robore naturæ fretus, siue audaciam simulans, Gaspari sponsionem obtulit, vt in montem natiui salis squallidum, ac desertum, & omnis inopem alimenti secederent ambo, vter autem in eo monte diutius inediam toleraret, eius religio potior, ac sanctior haberetur. Ad id Gaspar respondit, Tentandumnon esse Deum: hominem à mutis animantibus ratione, & oratione secerni: rationeprius agerent, & concertatione verborum: deinde, si lis ita decerni, & controuersianon posset, tum demum sponsione certarent. His philosophus auditis, rubore statim, mox pallore suffundi: ad extremum pudorem vincente metu, in aliud tempus rem trahendam censuit. Cuius vxor, & filia, quæ præsentes aderant, e nobili Zeidensi familia, quam ferunt ab ipso Mahometo originem ducere, non vulgari indole, & ingenio fœminæ, coniugis, ac parentis animaduersa formidine, contra vero hominis Christiani constantia, sapienter argumentatæ sunt, nihil solidum, atque sincerum patriæ sectæ, disciplinæque subesse. Dein afflatæ diuinitus baptismum à Gaspare seorsim petunt. Gaspar illustres fœminas fidelem apud amicum, & probum catechismi causa in hospitio locat. Ea re cognita Persa iniuriam dolenter expostulat. Coniugem, & filiam repetit.
159 Gaspar contra, nihil iniuria factum dicere: fœminas vltro, ac sapienter sibi consuluisse: multisque vltro citroque habitis, nouam philosopho conditionem ferre: relictampaulo ante disputationem ex condicto repeterent: testes adessent: Si Persa victor euaderet, fœminas sane domum suam abduceret; sin victus, vna cum illis ipse quoqueChristianus fieret. Eam conditionem Philosophus, quia amor, & necessitudo, & ratio præterea dignitatis vrgebat, quanquam inuitus accepit. Dicta certamini die conuenere sponsionis iudices, spectatoresque non sine interprete, & scriba publico, qui dialogum literis ex fide mandaret. Gaspar, vt se quoque Dialecticis imbutum ostenderet Persæ, acutis conclusionibus, & argumentis effecit, primum Dei naturam minime solitariam, aut infœcundam esse: eoque illum disputando perduxit, vt Deum trinum, & vnum ex fidei orthodoxæ decreto, & confessione concederet: deinde Christum verum Deumpariter, & hominem duplici natura in vnam coëunte Personam, non solum de Spiritu Sancto conceptum, & è Virgine natum, verum etiam ad reconciliandum humano generi Patrem sponte subijsse mortem, & durissima quæque perpessum. Denique varie argu-
160 mentando, ratiocinandoque hominem adduxit, vt Christi legem, ac disciplinam dignam esse fateretur, quam prudentissimus quisque susciperet; Mahometanam vero, nec sine dementia posse susci pi, nec sine pertinacia defendi. Vbi ad hunc locum ventumest, nouo perfusus gaudio Gaspar instare rursus cœpit, & clarius eandem confessionem exprimere. Verum confusus, perturbatusque philosophus tam longe se progressum ingemuit, & ne manus dedisse videretur, negotia excusare domestica, subitoque se inarenam, ne datam fidem falleret, descendisse. Denique vt proferretur dies, dum certis libris lectitandis rediret instructior, fractis conditionibus postulauit. Inde furtimex vrbe ad vicinum Dynastam consultandi gratia secessit: à quo acriter obiurgatus, quod cum veteratore, ac venefico (sic enim Gasparem appellabat) egisset, Camelis in Persidis interiora transmittitur: quibus ex latebris, exilioque nunquam amplius reuertit. Insignis ad Caciziorum dedecus (quo nomine Mahometanæ atque Ethnicæ superstitionis, Antistites appellantur) ea fuga fuit. Vulgo etenim fractum, & abiectum Persam

158 Disputationes cum Saracenis, & quorundam ex ijs conuersiones.

sam latebras quæsisse narrabant. Vxor autem eius, & filia Christianis institutionibus 161
eruditæ diuisis in pauperes aureorum millibus fere quatuor, apparatu solenni, atque B Xauerius ab adeunda Iaponia nullis periculis deterretur.
pompa, summoque omnium gentium, ordinumque concursu baptizatæ sunt: & honesto matrimonio collocatæ.

Eodem anno patefactus est aditus, & Euangelio, & Societati nostræ in Iaponias insulas optatissimo appulsu Xauerij. Is Goam è Cambaiæ regno reuersus, distributo Patribus notiore ad Orientem orbe, (vti supra demonstratum est) & constituto Goani Collegij Rectore Antonio Gomio, Indicæ vero prouinciæ Paulo Camerte, omni celeritate profectionem Iaponicam adornabat. Dissuadebant amici, & difficultatibus, ac periculis ingerendis tali ab itinere deterrebant. Nam primum recens appulsæ Malaca naues nunciabant bellum contra Lusitanos in Sinarum portubus comparari, vt ad eos portus accedere, quà Iaponia ipsa petitur non liceret. Dein proponebant amici ante oculos modo locorum interualla longinqua (abest enim ab Iaponibus Goa leucas amplius mille trecentas) modo illius pelagi naturam sæui, atque asperi, quod suis vorticibus totas sæpe naues absorbet; modo etiam pyratarum excursiones, & latrocinia, & super hæc omnia subitas ventorum procellas, quos Typhones appellant, in ea vel maxime plaga furere consuetos, & ipsa cum oneribus vectoribusque nauigia in asperum sæpe litus, ac saxa torquere, vel in medio salo rotata deprimere. Hæc, & alia multa cum ad timoremobijcerentur Xauerio: is & contemnendis iam periculis assuetus vbi religionis propa- 162
gandæ facultas se dedisset; atque adeo indignum existimans inde cælestium mercatores opum metu discriminum deterreri, vnde terrenarum non arcerentur, inuicta constantia respondebat, nihil eorum se prorsus extimescere, cum rerum omnium Domino, atque arbitro deseruiret, cui animata pariter, & inanima famularentur ad nutum. Seruorum autem Dei animos magis in periculis conquiescere, quam in portu: nec maiorem se vnquam sensisse quietem, quam in æstu ipso laborum, atque discriminum. Stimulabat eum ad iter illud genus hominum illius Orbis egregijs à natura donis instructum, & (vt aliquorum Iaponum iam vsu compererat) ingeniorum nobilitate, atque acumine ad percipiendam Christianæ fidei mysteria maxime aptum. Cumque iam Indi tri- 163
ginta de Societate magistros, ac vitæ duces haberent, existimabat tuto se posse, & sine Cum Cosmo Turriano, & Ioanne Fernandio ex India discedit.
regionis Indicæ detrimento constitutum iter arripere. Duobus igitur de Societate comitibus, Cosmo Turriano, & Ioanne Fernandio Hispanis, de externis vero Paulo, famulisque: Iaponibus Ioanne, & Antonio Cocinum à Goa primum, inde Malacam perrecturus, Aprili ineunte discessit. Præerat ei nauigio Iacobus Noronia, quem cum ceteris vectoribus prudens Pater, quo faciliores sibi aditus ad eorum curandos animos aperiret, studuit sibi prius omni comitate, & affabilitate sermonis obstringere: nec abnuit ea de causa subinde cum ludi ferebat honestas, spectare ludentes, & super ludum salsedicta miscere; vt Noronia, qui non dum satis hominem nouerat, nec eius mentem propius inspexerat, cum familiaribus de illo colloquens, dictitaret vnum è populo videri Xa- 164
uerium; nec illius sanctitatem vulgi sermonibus respondere. Verum suam breui Noro- Comitas periculosa nisi eximia ei sanctitas adiisgatur.
nia sententiam mutauit, cito retexuit orationem. Appulso aquationis gratia nauigio, Xauerius in desertum, ac solitarium locum secesserat ad orandum, & in eo totus Deo, extra se positus, fruebatur; iam nauis ab aquatione soluebat, cum sensit Præfectus vnum desiderari Xauerium. Mittit igitur extemplo, qui hominem ocius ad nauim reuocent, diuque vocibus frustra quæsitum, tandem in secessu alienatum à sensibus in precatione reperiunt. Eius rei fama per totam nauim momento dispersa, Xauerio cumulate reddidit, quod comitas non intellecta sustulerat. Præfecto, cæterisque vectoribus maiore 165
fuit in honore, pretioque deinceps: & eius monitis, ac præceptis facilius aures cuiusq; Res à B. Xauerio ex itinere gestæ Cocini.
patuerunt. Cocinum vt ventum est, ad Franciscanos suo instituto diuertit. Hic rogatus à ciuibus, vt aliquot de Societate suæ Ciuitati concederet, sedem idoneam & necessaria cuncta pollicitis, is Iaponicæ profectionis cogitatione suspensus, Petro Consaluio Episcopi Vicario totius rei permisit arbitrium, vt cum Camerte & Gomio, quos ceterorum Moderatores reliquerat Goæ, ea de re decerneret. Erat tum Cocini, quem in Molucum 166
destinatum supra memorauimus, Alfonsus Castrius, quem publice de suggestu auditum, Rerum occultarum cognitio & futurarum prædictio.
probatumque Cocinenses à Xauerio flagitarunt. Sed is tanquam eius palmæ gloriosæ præsagus, quam interfectus à Saracenis pro religione Christiana in ijs erat regionibus

in-

Universidad de Deusto
Biblioteca

inuenturus, cum Emmanuele Morale porro illuc voluit pergere. Eadem in vrbe cum in veterem suum Xauerius amicum Iacobum Madeiram occurrentem ad manus osculum incidisset, percunctatusque ex eo, quam recte valeret, ille, recte admodum respondisset: Xauerius, qui conceptam in eius animo fraudem, quam mox destinarat admittere, Deo indicante peruiderat, Recte tu quidem, inquit, corpore, non item animo vales. Qua ille tam certa vaticinatione perstrictus, è vestigio sequutus est Patrem: nec dubitauit se ipse ei per confessionem aperire, cui iam se viderat diuinitus patefactum: confessionem vero sequuta est morum, vitæque præteritæ castigatio. Septimo Kalendas Maij Xauerius Cocino soluit. Ac dum Nachuaras insulas præteruehitur, exorta repentina tempestas biremes duas ad ima demersit; onerariam vero Xauerij nauim satis per se imbecillam, ita iactauit, atque concussit; vt mortis obiectu nautæ de iactura iam facienda leuandi nauigij causa cogitarent. Sed vetuit Xauerius meliora pollicitus, omni asseueratione confirmans, priusquam Sol se conderet, terras apparituras. Prædictionem Sol occidens affirmauit, cum in conspectum se terra dedit, & tranquillato iam mari, nauigium incolume Malacam appulit. Hic veterem amicum Vicarium, febrium ardore delirum, nec minus animi, quam corporis saluti diffisum offendit. Ergo pro eo sacrificiorum certum numerum Deo vouet. Eo voto facto resipuit, sine mora Vicarius, & mente composita, peccata confessus, cum spe immortalitatis excessit. Malacæ item dum nauigationem Iaponicam opperitur, homines perditissimos, maximeque meretricijs amoribus implicatos ad meliora traduxit. Et quidem cuidam mercatori se ipsum conuiuam offerendo, in familiaritatem intimam illapsus, septem ipsas dicitur, quas ancillarum nomine alebat pellices, sensim aliam post aliam detraxisse; eidemque ad accuratam confessionem perducto facile persuasisse, vt eas honeste fœminas in matrimonio collocaret. Hæc erat diuina Xauerij ars, qua morbis hominum veluti prudens medicus medebatur, tempestiua dissimulatio: vt cum in eorum se familiaritatem penitus insinuasset, tum demum eos suorum vitiorum comiter, & sine arbitris admoneret. Ex quo fiebat, vt quemadmodum remedia minime exulceratis, sed lenitis iam animis adhibebat, ita eorum esset sanitas, & curatio præstantior. Cuius etiam rei documentum illud est: quod cum in eodem Malacensi cursu, eodemque nauigio vector esset apertissima concubinæ societate apud omnes infamis, nec Deum timens, nec homines reuerens; Xauerius tam arctam cum eo familiaritatem, & amicitiam inijt, vt ceteri vectores, quanquam non ignorabant singularem Patris in hominum curandis ingenijs, morbisque prudentiam, nec plerosque lateret tempestiuæ dissimulationis artificium, tum tamen plus solito demirati secum ipsi dicerent, quod olim Pharisæus ille tacitus de Christo dicebat, Hic nescit vtique quis, & qualis sit homo iste, quo tam libenter vtitur. Verum nauigatione peracta suum senserunt errorem. Xauerius enim cum egrederetur e naui, suum illum compellans amicum, Heus, inquit, Domine, nunc demum tempus est. Cui ille, sentio, inquit, quid Pater velis: & concubinam à se cito dimissam honestissime collocauit. Dum in his Xauerius curis nauigationis tempus Malacæ moratur, duæ res admodum lætæ, quæque desiderium ei Iaponicæ profectionis acuerent, afferuntur. Altera quod in Iaponia Dynasta quidam mentem ad Christi legem adiecerat, legatumque ad Indiæ Prætorem miserat cum mandatis, vt sacerdotes aliquot, vnde sanctam legem perdisceret, postularet. Altera quod inter Iapones etiam dicerentur in insula quadam Sacrosanctæ Crucis insignia in honore iam esse: eaque passim ab incolis in ædium suarum vestibulis ad fugandos dæmones excitari, quo maxime præsidio vti solitos Lusitanos aduersus Dæmonum formas, & tetra monstra cognouerant. Quippe in oppido quodam cum deserta quædam spectris dæmonum domicilia, & terriculamentis infesta Lusitanis mercatoribus rei totius ignaris ad hospitium Iapones assignassent, eorum edocti periculo, exemploque senserunt, nihil esse aduersus ludibria, terroresque Dæmonum Christi Cruce præsentius. Quocirca spe concepta Xauerius crebræ ex Satana in Iaponia victoriæ, quando eo iam tot essent venerandæ Crucis inuecta trophæa, gestiebat quam primum in ea loca migrare. Verum Lusitano destitutus nauigio, Sinam Ethnicum nauicularium, cui cognomen erat Latro, Deo tamen magis, quam barbari fide confisus adhibere non dubitans, certa cum eo mercede transegit, vti relictis ad læuam Sinis, sese in Iaponiam cum comitibus extemplo perduceret. Iunio igitur mense, data sibi à Nauarcho fide,

Præto-

167 Res gestæ Malacæ.

168 Sapientia Xauerij in curandis animis.

169 Lætis de Iaponia nuntijs incitatur ardor Xauerij.

170 Vis Crucis aduersus Dæmones.

171 Ethnico Nauiculario se credit.

Prætorique Malacæ, ipso S. Ioannis Baptistæ natali die Malaca discessit, explorata prope spe felicis euentus, & impedimenta Satanæ perrumpendi. Quam quidem in eo fiduciam alebat gemina illa cogitatio. Primum, quod Deus, qui suum consilium intueretur itineris, sibi testis esset, nihil ab se spectari aliud, nisi vt animæ ad eius similitudinem conditæ Conditorem suum agnoscerent; & debitum ei cultum, honoremque tribuerent: deinde, quia cum eius prouidentia, nutuque non modo homines, verum etiam Dæmones regerentur, rabiem illi suam in se expromere, nisi Deo conniuente, & permittente non possent. Hæc tam salutaria cogitata non mediocriter confirmabat Ignatij dictum, quod propositum fere semper habebat: Societatis hominibus enitendum esse, vt se ipsi vincerent, timoresque ab sese omnes abijcerent, qui Dei fiduciam minuerent, impedirentque quominus spem omnem in vno Deo reponerent, ac locarent: cuius quidem assequendæ spei gratia, vias omnes indagandas, ipsum tamen fiduciæ fundamentum, si quidem Dei munus est, collocandum vtique in eo esse; cuius ad arbitrium ea plerumq; fiducia, ijs, qui se vicerint, impertitur. Has præclaras cogitationes vt cum actione coniungeret, instans iam necessitas postulabat. Quippe instituta secundissima nauigatione Nauarchus contra fidem interpositam (quæ barbarorum perfidia est) Iaponici itineris cursu, consilioque mutato, tempus de industria in obuijs insulis temere consumebat. Pupugit ea res Xauerium vehementer, veritum, ne secundis abusi ventis exacta mox æstate cogerentur in finibus hyemare Sinarum. Augebat dolorem pij Patris barbarorum plurima superstitio, qui passim execranda in eius oculis sacra suo operabantur Idolo; quod illi cereis in puppi compluribus, & odoribus ex aquilano ligno incensis ad amentiam venerabantur; Dæmonemque sæpe sortibus consulebant, vtrum secundis essent vsuri ventis, si Iaponiam peterent, & tempestate percommoda: Xauerius autem commemorandis Nauarcho pignoribus, & minis precibus permiscendis, tandem impulit reluctantem, vt iter in Iaponiam dirigeret. Sed eo in itinere Satanas, qui præclara Xauerij incœpta, atque consilia ferre non poterat, miscebat subinde sortes, ne Patris ex sententia properantis in Iaponiam, eductæ caderent. Iamque erat in cursu nauis, cum visum est barbaris ductis iterum sortibus ex Diabolo percunctari num ea nauis ex Iaponia sospes esset reditura Malacam. Edita sors est, in Iaponiam quidem peruenturam, sed Malacam minime reuersuram. Tum vero illi hærere, & in annum proximum Iaponica profectione dilata, apud Sinas hybernare constituunt. Lente igitur prouehebantur ingemiscente Xauerio, qui profectionem suam Dei causa susceptam ad Diaboli nutum, arbitriumque dirigi videbat ab Ethnico: doloremque geminus vno die casus, & miserabilis auxit. Die B. Magdalenæ sacro sub vesperam intumescente fluctibus mari, cum nauis iactis anchoris fluitaret in salo, vnus è Xauerij comitibus Emmanuel Sina in apertam forte sentinam nauis iactatione prolapsus, à capite vmbilico tenus in imo demergitur. Inde ægre extractus omnium opinione mortuus, cum diu exanimis iacuisset, & graue vulnus accepisset in capite, tandem Dei benignitate precibus Xauerij ad salutem reuocatur. Sub primam Emmanuelis curationem, consimili agitatione nauigij Nauarchi filia in altum excussa, sub ipsis parentis, & ceterorum oculis fluctibus hauritur. Tum vero lugubris clamor barbaro vlulatu, planctuque permixtus, qui diem illum, noctemque tenuit, exoritur. Inde ad Idolum sacrificijs placandum versi omnes, diemq; noctemque mactandis auibus, & apponendis simulacro dapibus consumpserunt. Scisciantibus ex Idolo causam cur Nauarchi filia interijsset, Diabolus occasionem ratus optimam in inuidiam adducendi Christianos apud eos Ethnicos, edita sorte respondit, si Emmanuel homo Christianus in sentina perijsset, puellam in mari non fuisse perituram. Sensit ea sorte Xauerius se, ac suos peti, varijsque ab architecto, & parente mendacij modis, ac rationibus oppugnari. Verum eadem semper animi magnitudine, eodem diuinæ fiduciæ robore vir sanctus instructus, cum tantas, & tam apertas iniurias Christo fieri sacris illis impuriſſimis cerneret, nec eas ab se prohiberi vllo modo posse, ardentes sese in preces effudit, vt homines illos pro sua clementia Deus suam ad imaginem procreatos tantis, tamque impijs erroribus liberaret: aut certe communem hostem Satanam illarum superstitionum autorem toties pœna exaggerata puniret, quoties Nauarchum ad sortes ducendas, & se pro Deo colendum impelleret. Huius posterioris optati compos est quodammodo factus. Quippe Dæmon quasi rogatu Xauerij nouas esset

pœnas,

172 B Ignatij uox. Inanes formidines abijciendas.

173 Difficultas nauigationis ex perfidia, & superstitione Nauarchi.

174

175

Universidad de Deusto
Biblioteca

176 Contra terrores Dæmonum remedia.

pœnas, & cruciatus expertus, sæpius ei minitans denunciauit, venisse tempus vlciscendi doloris sui. Cuius ille minas, terroresque deridens, didicit etiam Dei beneficio, quemadmodum in maximis terroribus, quos Dei permissu timidis hominibus Satanas incutit, dimicandum, & quibus tandem præsidijs contra eius impetus sit vtendum. Extat eius ad Goani Collegij socios ea de re epistola sane luculenta: vbi summatim narrat, quid à Deo cæcas illas inter procellas, tenebrasque didicerit, & quam certum, tutumque præsidium sit contra terrores incussos, Dæmonumque terricula, vt sibi quis diffisus, & Deo penitus fretus cor omnis formidinis expers, & pectus gerat: neque permittat, vt tali, ac tanto defensore metuere, aut de victoria videatur ambigere. Nihil enim magis in re tali, talique tempore metuendum, quam Dei diffidentiam: Cum nihil nocere cuiquam Satanas possit, nisi quoad Deus ipse permittat. Ea tempestate perfuncti nautæ, solutis anchoris Iaponiam versus persequuntur iter. Paucis diebus ad Cantoniensem Sinarum portum noua cum ijs pugna oritur. Minus quippe læta de Iaponica nauigatione responsa ab Idolo ductis sortibus reddebantur, & ne cursum intermitterent, neve Cantoniæ in Insulis, vt obfirmato animo constituerant, hybernarent, desudandum Xauerio fuit, modo precibus, modo minis, & nunc pignorum commemoranda iactura, nunc Præfecti Malacensis, & Lusitanorum objicienda formidine, quibus data fides esset, vt Nauarchus in instituta nauigatione procederet. Nec diu perfidus in fide perstitit: rursus in Cincæo altero Synarum portu, qui proximus erat, meditabatur hiberna. Tam multa impedimenta, morasque propius in Iaponiam aduentanti Xauerio Satanas inferebat. Nec ab eo proposito abduci facile Nauarchus posset, nisi obsecundans Xauerij votis admirabilis Dei prouidentia, cui mos est partem illam sustentare potissimum (vt aiebat Ignatius) quam humanis viderit spoliatam præsidijs, ab eo, quem dixi, portu cursum auerteret. Iam erant portum ipsum subituri Cincæum, & illic inuito hibernaturi Xauerio, cum aduolans è vestigio nauicula, obsessum prædonibus portum, actumq; fore de naui, si eò propius accederet, nuntiat. Quo perterritus nuntio Nauarchus (nec enim passuum millibus amplius quatuor prædones aberant) portum illum declinare constituit. Cumque repetenti Cantonienſem aduersus, Iaponiam petenti secundus aflaret ventus, volens, nolens in Iaponiam flexit. Ergo in has demum tam optatas insulas decimoctauo Kalend. Septembris, qui dies Assumptæ in Cælum Deiparæ sacer est, inuitis Xauerius nautis, & reluctante Satana, deportatur. Applicuit nauis Cangoximam Pauli Iaponis patriam; quæ vrbs in regno Saxumæ potissima est, quò maxime Xauerius optabat. Hic ille à Pauli propinquis, atque domesticis, & ab vrbis Præfecto, primarijsque ciuibus vna cum socijs peramanter exceptus, faustum Iaponibus nuncium, & spem præsentem attulit æternæ salutis eo præsertim die, quo videbatur eos inuitare quodammodo in Cælum inuecta ipsa cæli, terræque Regina. Atque vt intelligatur, quæ Xauerius in loca diuino afflatus spiritu penetrarit, subijciamas & nos hic paucis, ne ad alios remittendus sit lector, regionis situm, atque naturam. Iaponiæ nomine in extrema Asia, extremoque Oriente complures insulæ sunt ab trigesimo ferme ad trigesimum octauum gradum ab æquatore in Septentrionem porrectæ, modicis inter se fretis. Euripisque discretæ, decennio antequam eo Xauerius appelleret, à Lusitanis inuentæ. Tres magnitudine præcipuæ Insulæ sunt, Niphon, Ximus, & Xicocus. Niphon tribus & quinquaginta regnis constat non admodum magnis: ceterum compluribus opulentis, quorum caput vrbs Meacum, vnde quidam reliquæ regioni dant nomen. Ab Niphone vocabulo, quod Sinæ paululum immutarunt Iaponis apud nos, & Iaponiæ nomen increbuit. Eius longitudo millia passuum septingenta, latitudo varia traditur: vbi autem maxima centum circiter, & octoginta. Ximus regnis distinguitur omnino nouem, & nobilissimas habet vrbes Vsuquin, & Funaium in regno Bungensi, in Saxumano vero Cangoximam, quam Pauli Patriam esse diximus, eoque Xauerium cum comitibus appulisse. Prima quippe ex India nauigantibus insula Ximus occurrit: quæ idcirco, & quia frequens etiam portubus est, à Lusitanis mercatoribus celebratur. Eius longitudo centum & quinquaginta, latitudo septuaginta passuum millia fere colligit. Xicocus regna continet non plus quatuor, dimidio ferme Ximo minor. Ita Iaponiæ regna vniuersa, seu potius Præfecturæ (nec enim omnia sunt eiusmodi, vt in ea regni vocabulum apte quadret) sex & sexaginta censentur. Terra vero vniuersa Italiæ magnitudine prope par.

177

178 Die Assumptæ in Cælum Deiparæ Xauerius in Iaponiam peruenit.

179 Iaponiæ situs, & magnitudo.

180

par. A Septentrione Tartaros, ab Occidente Sinas spectat, ab Oriente nouam vergit ad Hispaniam ab meridie vasto mari interfuso, non dum exploratum est, quibus terris obiaceat. Vni olim Regi parebat, quem Vo, seu Dayrim appellant. Sed regno à Dynastis perduellibus erepto, distractoque, inane penes eum imperij vocabulum mansit. Summus vero, & potentissimus Iaponum omnium habetur ille, qui Meacum, & Meaco finitima regna armis, atque arcibus occuparit: quem Iaponico sermone Cubucamam vulgo vocant. Regio æstiuis temporibus feruentissima, hybernis frigidissima est. Argenti fodinis in primis nobilis, frugibus vero, agrorumq; fœcunditate non item, bellorum strepitu magis, agrorumq; neglectu, quam telluris vitio, locique natura. Itaque apud eos nec oliueta, nec vineæ nisi perpaucæ: raris etiam triticum locis: quod ipsum imbrium sæpe vi, tempestateque deperditur. Ex eo polentæ genus, offæque, non panem more nostro conficiunt. Panis, communisque cibus oriza est, ex qua vinum etiam exprimunt. Neque oleum habent nisi factitium è cetis ad litus eiectis. Nam pineas vulgo tædas ad lumen adhibent. Pisce abundant, & vario animantium genere, quibus tamen fere abstinent: nec carnes gustant nisi venatione quæsitas. Multa proferri noui illius orbis admirabilia sane possent siue in arborum, ac plantarum ingenijs, siue in aquis medicatis, editisque montibus, vnde erumpunt incendia: sed propositum est non tam aurium delectationi, quam vtilitati seruire: præstatque incolarum, quam terrarum ingenia, moresq; describere: vt appareat quam vere senserit, prudenterque Xauerius, cum Iapones affirmabat ad capessendam, retinendamq; Christi Domini disciplinam longe aptissimos esse: eosdemq; quamuis à natura bene institutos & informatos, diuinæ lucis eguisse præsidio ad discutiendam peccatorum, errorumque caliginem, in qua cum ipsius naturæ deprauatæ vitio, tùm veritatis ignoratione iacebant. Iapones generatim acuti omnes, dociles, faciles que sunt: quod indicant etiam rustici, puerique: quorum hi celerius, quam nostrates Europæi quicquid docentur, dicuntur arripere: illi vrbanos prope mores, minimeq; agrestem indolem præseferre. Literas pleriq; norunt, & discendi cupidissimi sunt. Ea de causa sermones de Deo, diuinisq; de rebus, vt ea omnia, quæ naturæ, rationiq; congruunt, auide ad aures, & libenter admittunt. Lingua vna omnium est, eaq; vberrima, adeoq; multiplex, vt cuiusq; notionis, ac rei multa, atque idem significantia sint verba: quorum alia apud Proceres, alia apud vulgus, alia à viris, alia à fœminis vsurpentur: ijdemq; aliter in familiari sermone mentem suam, atque sententiam, aliter in scriptis enuncient, nec sine elegantia quadam vernaculoque nitore: in ipsa vero scriptione alijs literarum notis epistolas, alijs volumina, libros que conscribant. Vt autem iudicio valent, ita maxime tuentur in omni vita constantiam: memoresque decori, semper animo prouident, ne quid in dictis, factisue molle, aut effœminatum appareat: animi perturbationes & iras diffimulatione mira coërcent. Nam & gradus in ira lentior, & frons hilarior apud eos est: nullæ vociferationes, nulla iurgia seu publice inter populares, ac ciues; seu priuatim inter vxores, ac viros; liberos, ac parentes; heros, ac famulos. Si quid odiosius accidit, contentionis vitandæ causa per internuncios agunt. Inter ipsas quoque noxiorum pœnas conuicia remouent, acerbitatemque verborum: raræ etiam inter eos rixæ, ac prouocationes, cum tamen tanta sit inter eos armorum, & gladiorum impunitas: ferociam quippe omnem, & vlciscendi fitim in tempus differunt. Denique turbidis in rebus, æque ac lætis admirabilem in speciem æquitatem animi, constantiamque conseruant: ad hanc ætas quoque imbecilla, ac puerilis formatur, vt vel in ipsis lusibus, & remissione animorum maturitas in ea quædam, & grauitas senilis eluceat. Natio est laudis, ac gloriæ mirum in modum appetens, & in retinenda dignitate Romanis veteribus prope par. Porro Dayris, id hodieque iuris obtinet, vt quidam quasi Præfectus honoris sit. Eius vnius in Iaponia tota iudicium est, quibus quisque titulis honestandus, decorandusque sit. Ergo apud hunc regni proceres, singulique Dynastæ suos quisque procuratores habent, & pretiosis inter se muneribus certant, vt eius gratiam ineant. Honore posteriora ducunt omnia, nobilitate diuitias, honestate vtilitatem. Paupertas nemini fere probro, aut dedecori est. Patritijs, vel egentibus suus manet honos haud minor quam diuitibus, & opulentis. Nec diuitiæ tanti sunt apud eos, vt nobiles quamuis pauperes, vllis adduci conditionibus possint, vt cum plebeis vel ditissimis connubia iungant. Putant enim, si ad ea descendant,

181 Iaponum imperium.

182 Iaponici soli natura.

183 Iaponum ingenia.

184 Lingua Iaponica

185 Iaponum mores.

186 Auida gens honoris.

187 Nobilitas in pretio.

Universidad de Deusto
Biblioteca

188 Vnica viro vxor.

189 Ludis, & furtis abstinent.

190 Armis gloriantur.

191 Qualis educatio, & alij mores.

192 Superstitiones Iaponicæ.

193

194 Xacæ scriptæ, qualia.

dant, multum se de sua existimatione, ac dignitate deperdere. Sua autem cuique vxor est, non plures: & quoniam ad honestatem valde propendent, ex eo fit, vt omne genus aleæ, & furta omnia veluti res turpissimas auersentur. Ludis idcirco abstinent, quod lusores appetentes sint alieni, sensimque à lucri cupiditate ad furti consuetudinem traducantur. Furtum autem ipsum adeo detestantur, & horrent; vt fures omnes in crucem agant. Itaque tanta supplicij atrocitate proposita pauci apud eos fures. Nullam non modo contumeliæ speciem, sed ne dictum quidem paulo asperius ferre queunt: ergo reuerentur se inter se præcipue nobiles, certantque officijs, & honore verborum. Armorum gloria, virtuteque bellica cunctis se præstare nationibus arbitrantur: ceteraque præ se contemnunt. Tantum tribuunt armis, quantum alia nulla: nec re alia perinde gloriantur, atque armis auro, vel argento decoris: gladios, ac pugiones iam inde à pueritia perpetuo gestant etiam domesticos intra parietes, quos & noctu, cum quieti se dederint, ad ceruical suspendunt. Rem familiarem in armis, & cultu corporis, seruorumque comitatu consumunt. Sagittarij sunt peritissimi, pedestribusque prælijs, (tametsi equorum copia non desit) fere contendunt. Bella continenter inter se gerunt: &, vt quisque vincit viribus, ita latissime dominatur. Instituuntur iam inde ab vtero ad duram, & militarem vitam. In lucem editi, vel tempestate perfrigida lauandi ad flumina deferuntur. Auulsi ab vbere locis asperis, & incommodis procul à Matribus, & Nutricibus educantur. Quod nulla res adeo infringat animos, & eneruet, vt educatio mollis, & delicata. Famem, sitim, æstum, ceteraque mortalitatis incommoda incredibili animi robore, ac tolerantia perferunt. Aperto capite in Sole pariter, ac pluuia vterque sexus incedit. Storeis pauimenta consternunt, vbi & somnum capiunt, ceruicibus tigno subiecto: & humi quoque epulantur cruribus insidentes. Pisce, pomis, oleribus, oriza victitant: & huius frugalitatis beneficio cum secunda valetudine vtuntur, tum ad extremam senectutem plerique perueniunt. Alia ab alijs de Iaponum moribus eleganter, & copiose sunt scripta. Sed nos ea præcipue excerpsimus, quæ docerent quam parata, & idonea ad accipiendos Euangelicæ prædicationis satus Iaponica sint ingenia. Sequuntur ea, quæ lucis Euangelicæ necessitatem indicant, densissimæ errorum tenebræ, atque vitiorum: quæ prope ex æquo cum eorum bonis, virtutibusq; contendunt. Primum enim in Dei cultu, & in finibus bonorum, ac malorum miserandum in modum errant. Nam cum superstitionum apud eos multa sint genera liberum cuique est, quam voluerit sequi: sæpeque fit, vt eodem sub tecto, vir aliam, & aliam vxor, aliam quoque liberi sectam sequantur. Et quanquam sæpe oritur inter eos de disciplinæ dignitate contentio; tamen cum cuique liceat, vt velit, viuere, nullas plerumque ea res turbas excitat. Ea varietas, ac multitudo sectarum è Xacæ fraudibus dicitur extitisse. Hic homo versutus, ac detestabilis è regno Sionis in finitimos Sinas cum Amidam quendam prædicans, superstitionis nouum, perplexumque genus intulisset, demum in Iaponiam quoque inde peruexit. Venerabantur ea tempestate Iaponij Deos tantum suos quasi domesticos è Regibus priscis, vel hominibus alia re memorandis in diuinitatem adscriptos. Neque ab his alia quam vitæ huius (cum eam vnam tum nossent) emolumenta orabant, bonam valetudinem, liberos, opes, & similia horum. Hique sunt Dij, quos Cames appellant. Xacæ autem aduentu Fotoques addidere, quorum principes Amida, & Xaca ipse numerantur, & ab his vitæ post hanc futuræ bona precantur. Nam Xaca cum in Iaponiam, venisset, & præsentis vitæ imperium occupatum à Camibus reperisset; tanquam diuiso religionis regno, mentioneque vitæ futuræ illata, facile persuasit, vt rudes gentes à Fotoquibus venturi æui commoda expectarent. Ita præcipua Iaponum numina Cames, & Fotoques sunt. Ceterum Xaca aggressus suorum somniorum deliramenta literarum tradere monumentis, adeo, siue quia difficile est sibi constare in multo sermone mendacem, siue etiam dedita opera ad dictorum vanitatem tegendam, magister tenebrarum tenebras persequens, implicauit sensus; ac totam orationem vocibus obscurauit ambiguis; alibique aliter pronuntiauit; vt ex eius voluminibus, quæ multa & magna sunt, plurimæ inter se discrepantes, planeque contrariæ, dum ad suam quisque libidinem autoritatem eius detorquet, natæ, ac propagatæ sint hæreses. Omnium tamen

tamen summa eo redit, vt pœnas, ac præmia post mortem vulgaris turba credat manere: Principes, quique sapientiores habentur, arcano quodam interpretantes artificio Xacæ dogmata spatijs huius vitæ cuncta definiant. Sunt præterea, qui & ipsi Diabolo templa erigunt: in quibus effigiem eius multo, quam nos tetriorem, deformioremque depingunt. Is varijs modis illudit hominibus: nonnullisque familiariter vtitur, & varia specie se visendum offert, terroribusque interdum, ac denunciatione pœnarum, vt sibi fana construantur, extorquet. Nonnullis cupiditate vitæ beatioris iniecta, vt ad certum dierum numerum voluntario supplicio sese macerent, persuadet: quod vbi satisfactum sibi esse pronunciauerit, tum demum ad voluntariam quoque necem miseros adigit. Sunt qui Amidæ visendi studio, viam sibi ad eum certa morte munire non dubitant. Ac primum emendicata diebus aliquot stipe, & in manicas indita, concionem aduocant, vt totam sui consilij rationem populo exponant, cunctis admirantibus, & approbantibus tantam hominum sanctitatem. Deinde mare petunt, nauigiumque conscendunt: & alligatis ad brachia, pedes, lumbos, & collum saxis, vel perforata de industria sentina merguntur, vel in altum se ipsi præcipitant. Eam vero nauim amici, atque propinqui separato prosequuti nauigio confestim concremant, nefas rati, quæ tantis religionibus consecrata sit nauis, eam ab vllo in posterum contingi mortalium. Religionum magistris, & sacerdotibus vtuntur ijs, quos Bonzios appellant, flagitioso, atque impuro hominum genere: quorum sectæ plurimæ numerantur, vario inter se cultu, superstitionibusque distinctæ. Nec pauciora genera Bonziarum, quas Biconias ipsi vocant. Bonzij capite, ac mento prorsus abraso inter quotidianas impuritates, atque flagitia, vitam nihilominus celibem profitentur nuptias quippe contraxisse capitale ijs est. Eorum quidam media nocte tintinnabulis excitati, alternantibus in Odæo choris carmina quædam è Xacæ libro suo more decantant: vt in omnibus fere Diabolus Christi æmulatur Ecclesiam. Dies per annum festos agitant multos, & concionibus populum suo arbitratu circumagunt. Claro vt plurimum nati sunt loco. Proceres namque multiplici onerati prole, quibus satis amplum patrimonium relinquere se posse diffidunt, ne turbas aduersus hæredes concitent, ad Bonziorum numerum aggregant. Miserandum in modum populis illudunt. Xacam, Amidamque ante omnia iactantes bina, ternaue annorum millia voluntarijs se afflixisse pœnis, vt hominum innumerabilium saluti consulerent: proinde qui nullas delictorum suorum pœnas luerint, si sectarum suarum autores, ac principes implorarint, eos ab omnibus incommodis, vel ex ipsis etiam inferis liberandos, modo magna eos fiducia implorent, in eisque spem suam ponant omnem. Vtuntur autem ad eos implorandos serie quadam orbiculorum bene longa; atque inter orandum gradatim singulos ad orbiculos eos inuocant. Quam precum seriem alij alijs crebrius, rariusve percurrunt. Ita Diabolus, cui nihil propositum est magis, quam vt criminibus quamplurimis mortales irretiat, cum principum, sapientiæque professorum pleroſque summota supplicij, præmijve post mortem expectatione, quò libitum est, agat: ceterum multitudinem fallaci illa fiducia, ad eandem peccandi licentiam pellicit. Multas habent varijs locis Academias copiosis vectigalibus instructas ad percipiendam, retinendamque sectarum disciplinam: atque vt nulla propemodum sacrosanctæ Christi Ecclesiæ in ludicro illo Satanæ simulacro desit imitatio, præest Iaponicis superstitionibus supremus quidam Antistes, qui vel à stirpe, nobilitateve legitur, vel pecunia. Is late admodum imperat, & copiosis vectigalibus fruitur, vt cum profanis sæpe Regibus certet. Habet & is Meaci domicilium, intra quod Idola sex & sexaginta supra trecenta numerantur, quorum singula singulis vicissim noctibus ad eius latus excubiarum causa locantur. Sacrosanctus vulgo putatur, & pro Numine pene colitur; vt nefas quidem ei sit humi vestigia ponere: quæ si ponat, de honoris illico gradu deijcitur. Eius munus, & partes sunt moderari sacra omnia, & nascentes Bonziorum sectas suo diplomate comprobare, sine quo illæ nullam existimationem, vel autoritatem obtinerent. Ad eundem spectat creare Tundos, qui sunt velut Episcopi, aut creatos à Regulis confirmare (nam & penes Regulos, Dynastasque nonnunquam potestas hæc est) Tundi vero magno & ipsi in honore sunt: ij sacerdotia conferunt, & leuiora quædam curant. Ad eosdemque Antistites pertinet, chirographis quibusdam cauere populo,

195 Diabolum quidam colunt.

196 Bonzij Iaponici.

197 Astutia Diaboli in imitãdis Christianis ritibus.

198 Fraus Diaboli in scelcribus pro pagandis.

199 Summus Iaponicarum superstitionum Antistes qualis.

200 Tundi, genus Antistitum inferiorum.

Universidad de Deusto
Biblioteca

201 Bonziorum auaritia, & fœditas

nihil eum post mortem mali à Dæmonibus accepturum, qui vnum aliquid ex ijs è vita migraturus acceperit. Et quanquam eiusmodi chirographa caro admodum veneunt, plurimi tamen ea, priusquam hinc abeant, comparare sibi non dubitant: eaque diligenter asseruata moribundi sepeliri secum iubent, quorum Diabolus fugetur aspectu. Ea Bonzijs quæstuosa est mercatura; qui quidem suis legibus carne, pisce, vino palam abstinent: oleribus tantum & oriza, nec nisi semel in die vescuntur. Quæ singularis ciborum abstinentia magnam illis in vulgus autoritatem conciliat: & in omni morum, vitæque fœditate tuetur opinionem: cum tamen apud eos ita nefariæ libidines vigeant, vt horrorem non sentiant, neque in peccatis id numerent: obiurgatique risu, & facetijs eleuare conentur obiecta. Id nimirum vmbra illa sanctitatis fraudulentissimus Satan agebat, vt concessarum abstinentia nuptiarum infanda stupra induceret. Quemadmodum enim nec mala permittit Deus, nisi maiorum causa bonorum: ita nec Diabolus quædam ex se bona suadet, nisi vt ad deterrima quæque gradum sibi per ea faciat. Ergo talibus magistris tam nefario flagitio populus totus sordet, & magistrorum se autoritate defendit. Quoniam si Bonzijs, inquit, id licet, quid ni profanis hominibus liceat? Alunt & fœminas Bonzij complures suis in cœnobijs, & claustris, quas colonorum suorum esse coniuges mentiuntur. Adeunt & horis omnibus officij causa Biconias, vicissimque ipsi à fœminis adeuntur. Quorum exemplo corrupti reliqui reuulsis pudicitiæ repagulis, in omnem & ipsi turpitudinem sese intemperanter effundunt. Haud postremas apud Iapones obtinet calliditas, ac perfidia, & simulandi, fallendique studium. Vti quemque pessime oderunt, ita familiarissimis oculis intuentur. Accedit sæuitia morum, & immanitas dira. Leuissimis de causis, quos oderunt, auersos, nec opinantes inuadunt: vnoque aut altero acuti, ac ponderosi acinacis ictu conficiunt. Dein composito, ac securo vultu quasi facinus ad se nulla ratione pertineat, ferrum vaginæ reddunt. Nec fœminis ingenium mitius, quæ suos enixæ fœtus alendi tædio, vel egestate, iniecto pede præfocant. Alicubi etiam mulieres, quæ ventrem ferunt, quoniam persuasum habent, fœminam si pepererint, ad inferna damnari, suum in vtero fœtum medicamentis interimunt. Nulla apud eos publica, & gratuita siue peregrinis, siue pauperibus ægrotantibus diuersoria. Sub dio pernoctant, miseramque trahentes animam ab hominibus destituti, vel ipsa die sanantur, vel extincti morbo abijciuntur in sterquilinium. Quo etiam magis Christianam caritatem erga derelictos, & pauperes admirantur. Forensis res nulla propemodum; non iuris ciuilis formulæ, non citatio reorum, non carcer publicus. Ius totum in armis, aut Principum placitis. Priuatim Patresfamilias suæ quisque domi capitalium rerum cognitionem exercent, & grauiora fere crimina morte puniunt. His priuatis iudicijs populus regitur. In proceres vero seditiosos sic animaduertunt. Aedes noxij Rex milite circundat armato, dataque aut pugnæ, aut voluntariæ mortis optione, si pugnam is optet, commisso protinus prælio cum familia tota deletur; perpetuaque in omnem posteritatem notatur infamia: sin voluntarie necem eligat, optimis vestimentis ornatus vna, aut altera plaga vltro sibimet ventrem scindit: & in viscera tanta vi ferrum adigit, vt ea diffluant. Sic exenteratus amputandas parato ad id ipsum famulo ceruices præbet. Atque id demum mortis genus infamia vacat: nec filij quicquam de iure deperdunt. Ex amicis vero subinde præcipui illatis pariter sibi manibus supra mortuum corruunt: idque honestum sibi, & gloriosum ducunt. Idemque facinus in alijs quoque periculis, præsertim vbi agitur existimatio, ac fama valde vsitatum, ac per honorificum habetur. Reges, atque Dynastæ armatorum stipati caterua difficiles ad se aditus præbent; adductoque supercilio nutibus ferme agunt: & quidam interdum barbaro quodam fastu adorari, colique se iubent. Apud eos regit omnia metus. Nihil opis in populi caritate repositum est, ex quo fit, vt crebræ, & occultæ conspirationes erumpant; has autem Regnorum conuersiones, & summa rerum omnium perturbatio consequatur. Ergo in hanc cæcam errorum, vitiorumque noctem Euangelij facibus Xauerius primus illatis, tenebras paulatim discijcere, & Solem iustitiæ conditum aperire pluribus locis cœpit. Cuius ad aspectum, atque fulgorem pudor in multis redit horrorque vitiorum; emendari in homi-

202 Diabolus cur bona quædam Bonzijs persuadeat,

203 Simulatio apud Iapones multa, & alia morum portenta.

204 Iura Iaponum,

205 Vltro sibi ventrem in periculis scindere honestum.

hominibus ratio, ne bestiarum more viuerent: suscitari, quos Deus indiderat veritatis igniculi: & vt ex ijs, quæ deinceps narranda sunt, planum fiet, sobrietas, iustitia, pietas coli cœpta. Verum enim vero arduum vsquequaque erat opus, longeque humano conatu superius. Inferendum erat bellum infernis potestatibus in vetusta tyrannide obstinatis, lacessenda tanta tot Dynastarum, ac Principum contumacia, irritanda superbæ gentis sanguinaria perfidia, conuellendi patrij ritus, ac mores tot seculorum autoritate firmati, templis incredibili magnificentia spectandis, simulacris non religionis modo opinione augustis, ac sanctis, sed argento quoque, auro, opere admirandis, vitaque vulgo carioribus afferendæ manus. Ante omnia Bonziorum nudanda fœditas, & protrahenda in lucem turpitudo: omnibus denique mortiferæ quidem, sed dulces tamen, & assuetæ carnis illecebræ detrahendæ; eoque omnium odia, insidiæ, iniuriæ subeundæ, in vltimo mundi angulo, in summa humanorum præsidiorum solitudine, & rerum omnium egestate. At Xauerius, cui Apostolicum illud facere omnia, & sustinere omnia propter Euangelium, iam diu steterat: cui reportatæ tot ante de inferno hoste victoriæ animum erigebant, percepta diuinæ tutelæ pignora constantiam roborabant, dulcedo animarum Christo partarum ad noua lucra exacuebat industriam, continuo duce Christo admouet sancto operi manus. Primum omnium induxit in animum, quoniam Bonzios audierat carne; & piscibus abstinere, ab ijs etiam ipse, ne in cuiusquam offensionem incurreret, temperare. Quanquam multo sibi arctiorem abstinentiæ legem indixit, quam quæ Bonzijs diceretur indicta. Ipsa rerum egestas, & diuersa, ac peregrina victus ratio parcius eum viuere, duriusque cogebat. Pro pane oriza, pro obsonio fere pomis, oleribusque barbaro item more conditis leniebat desideria naturæ: nec tamen melius alibi, quam in Iaponia valuisse se scribit, scilicet non tam frugalitatis naturali ope, quam cælestis pabulo caritatis. Deinde sedulam, & accuratam operam dare linguæ Iaponicæ rudimentis aggressus in præcipuis Christianæ fidei capitibus conuertendis adiuuante Paulo complures dies summis laboribus desudauit, non tam quia natura difficilis ea sit ad discendum, quam quod, vt ante diximus, varia, & locuples. Quo accedit exquisita inter vrbanos, & literatos recte loquendi consuetudo: in qua, si quid imprudens pecces, aut à ratione discedas, risu, & sibilis exploderis. Itaque primis illis diebus Xauerius ac, Socij tanquam mutæ quædam statuæ inter Iapones versabantur, & ad eorum voces penitus surdi, cum multa de se dici, agitarique sentirent, obmutescebant. Quanquam autem Paulo Iapone vtebantur interprete, tamen cum hic in sua ipsius lingua peregrinus videretur, & hospes: & literarum insuper esset expers, minus videlicet recte, fideliterque reddebat, quæ Christiana lex tradit. Adeo autem scribebat imperite, vt ea, quæ scriberet, à literatis Iaponibus perlegi sine risu non possent. Itaque Socij simul ac fari cæpissent, excipiebantur cachinnis, & eorum ab omnibus deridebatur infantia. Xauerius tamen alienæ salutis sitientissimus auditorum cachinnatione contempta rem constanter vrgere, & balbutire perseuerabat ad populum. Et quoniam Bonziorum autoritate senserat vniuersæ multitudinis studia niti, faciendum sibi putauit, vt quo magis cetera in expedito forent, eam vel sibi adiungeret, vel obtereret, & euerteret. Ergo per opportunitatem ipsum Bonziorum Antistitem nactus, quem sua lingua Ninxit, appellant, cui omnes tum eruditionis, & sapientiæ fama, qua ceteris anteibat, tum muneris, quo fungebatur: amplitudine, ætatisque praterea autoritate, quæ octoginta annorum iam erat, plurimum tribuebant; comiter sese in eius familiaritatem insinuauit. Inde sensim habitis de religione sermonibus in animorum immortalitate nutantem sæpe senem offendit, tandemq; disputatione prouectus, eum inconstantiæ, leuitatisque conuicit. Quod victoriæ genus, quanquam odiosum victorem victo plerumque reddit, ea tamen Xauerij comitas in disceptando fuit, cum ingenij significatione coniuncta, vt captus potius, obstrictusque Bonzius magno eum honore coluerit. Cuius exemplo ceteri incitati Bonzij, visi sunt & ipsi eius consuetudine mirifice retineri: vehementer insuper admirati tantam animi magnitudinem, acceptamque diuinitus mentem, sic enim loquebantur, vt religionis duntaxat causa e Lusitania in Iaponiam tot, tantisque oceani tractibus, tantisque cum periculis contendisset. Victis in suo Antistite Bonzijs, ijsque sibi deuinctis, quo solidiores in populo fructus, vberioresque perciperet, post degustata Iaponici rudimenta sermonis, Euangelij

206 Difficultas conuertendæ Iaponiæ.

207 Prima cura B. Xauerij in Iaponia conuertenda, suæ vitæ exẽplis prælucere.

208 Deinde linguam ediscere:

209 Tum Bõziorum autoritatem vel adiungere sibi, vel obterere.

210

Universidad de Deusto
Biblioteca

211 Ad hæc potestatem à Rege euangelizandi impetrare.

prædicandi potestatem ab Saxumano Rege petere ante constituit: Pauloque adnitente, qui in salutando Rege anteuerterat, faciles ad eum aditus nactus est. Is Cangoxima milliaria quindecim aberat, Pauloq; ipsi ex Indiæ remotissimis regionibus peregre redeunti, & ob id suis popularibus prope miraculo, valde sese comem, ac beneuolum præbuit. Quoniam autem Lusitanorum iam dudum commercium, quos ad emporia vicina cum pretiosis oneribus commeare didicerat, expetebat, multa ex Paulo de Lusitanorum moribus, ac virtute: multa de rebus indicis, & legis Christianæ mysterijs sciscitatus est curiosius. Cui cum satis Paulus, cumulateque fecisset; deque Xauerio: multa insuper addidisset, ad extremum egregie pictam in tabula, quam ex India aduexerat, Dei Matris imaginem, puerique IESV materno sedentis in gremio, spectandam Regi protulit. Quam Rex submisso poplite veneratus, id ipsum fieri ab omnibus, qui aderant imperauit. Paulus vt ad pietatem propensum Regem sensit, Xauerium ei, sociosque conciliauit. Ipsa quoque Regis mater visa est ad Christi legem non mediocriter affici: tabulæque capta specie paucis post diebus, quam Paulus Cangoximam redijt, nobilem ad eum virum misit, qui sumendum quoquomodo eius curaret exemplum, & simul literis consignanda Iaponicis Christianæ legis initia. Ac pingendæ quidem tabulæ defuit artifex. Ceterum fidei summam dierum aliquot labore conscriptam Paulus dedit. Cuius post reditum, ad eundem Xauerius Regem iam beneuolum, ac paratum profectus, potestatem legis Euangelicæ prædicandæ popularibus suis, edictumque publicum impetrauit. Ita Christiana sacra paulatim in vrbem inducta; Paulique primum vxor, ac filia, tum propinqui, & amici complures, qui haud iniquo animo tulerant eum factum esse Christianum, assiduis eius monitis, & hortatibus ad baptismum perducuntur. Hos deinceps subsequuti sunt alij, & paucorum mensium spatio ciues amplius centum haud repugnantibus, inuitisque propinquis; in ijs Bonzij duo: quos cum alijs aliquot Neophytis Xauerius in Indiam misit, vt ingenuis artibus in Gollegio Goano, & religionis imbuti mysterijs, suis deinde popularibus reuersi prodessent. Ipse vero non dum vsum vernaculi sermonis adeptus, præcipua fidei nostræ capita Iaponice conuersa, literisque nostratibus consignata Neophytis è codice, populoque tradebat. Porro ad eius confirmandam inter homines Ethnicos, & alienos à veritate doctrinam, prodigiorum adminicula, miraculaque non deerant. Ethnico homini Cangoximæ ciui honesto, ac locupleti, filiam quam vnice diligebat, immaturo funere mors abstulerat. Hunc amici Neophyti, cognatique nonnulli nimijs angoribus deditum cum vidissent, & vi doloris pene dementem, hortantur vt ad Xauerium præcipua sanctitatis fama præstantem opem aliquam imploraturus accedat. Confestim ille desiderio carissimæ filiæ ad eum, quem sibi nominauerant, aduolat: & madentibus yberi fletu genis, multis, ac supplicibus verbis obtestatur, & orat, vt opem aliquam, si qua sit, extinctæ filiæ porrigat. Xauerius orbitatem hominis, ac solitudinem miseratus, cum Ioanne Fernandio socio ad orandum se recepit. Nec ita multo post lætus, & alacer, quod indicium solet esse plerumque, Numinis exoràti, è precatione reuersus, hominem iubet bono animo esse, viuere filiam eius, & saluam esse. Ille vero Xauerij verbis non satis intellectis, quæ vtique vir sanctus in re persimili à Christo didicerat, indignabundus abscedit, suspicatus opinor eum vel à suis ædibus abhorrere, vel minorem sibi fidem habere de filiæ morte narranti. Domum repetenti puer domesticus obuiam venit, & filiam viuam, & incolumem nunciat.

212 Primi in Iaponia baptismi.

213 Reddit vitam Xauerius dilectæ puellæ.

214

215 Quo nuncio mœstus Pater exhilaratus domum properat, & quam exanimem reliquerat, viuam reperit. Obstupuit ad eius parens aspectum, & manantibus gaudio lacrymis, ex eamet sciscitatur, qui tandem redijsset in vitam. Respondit illa se cum exisset è corpore dum à tetris quibusdam satellitibus ad horrenda quædam deportatur incendia, repente duobus à viris sane quam egregijs ex eorum ereptam manibus vitæ redditam. Sensit Paterfamilias præsentissimam Xauerij opem, & vna cum filia gratiarum ergo ad eum confestim redit. Filia Xauerium, & Socium eius intuita, admirabunda Patri succlamat, en, inquit, illi, qui me ex inferis reuocarunt, & obortis ambo lacrymis procumbunt ad pedes. Mox tota cum familia relictis superstitionibus patrijs, Christianis sacris initiantur. Disseminata huius prodigij fama, pusio quidam affertur ægrotus totus tumens, ac turgidus: quem sublatum suas Xauerius in vlnas, & aliquoties sic affatus, Benedicat tibi Dominus, pulsis tumoribus sanum reddidit. Ciuis etiam alius locuples, & honestus,

216 Puerum fœde tumentem B. Xauerius sanat.

Et Leprosum.

stus, alta scabie, & lepra respersus Xauerium per internuncium rogat, vt ad se curandum ne grauetur accedere, Xauerius excusatis occupationibus, pro se misit, è comitibus vnum, qui salutato suis verbis ægroto, semel, iterum tertioque perquireret, Christianus ne fieri vellet: cum æger annuisset, is manu ducta in morem Crucis hominem signat, statimq; absterso est omnis macula: nitor redijt; vt nitorem reciperet animi, qui iam receperat corporis. Stetit promissis, & Christianus factus est. His prodigijs quanquam ad Christi fidem populus propendebat, tamen ex altera parte Bonzij, qui initio siluerant, id quod Xauerius tanto ante præuiderat, vt senserunt Christianis institutis sua instituta conuelli, vitia perstringi, discipulos ab se abduci, peregrinam religionem in dies propagari, toto pectore Euangelij cursum euertere, & odio furere in Xauerium instituunt: inire etiam inter se consilium quemadmodum eum, vel de medio tollerent, vel in Indiam relegarent. Interim in ipsum, & eius socios de suggestibus iram suam effundere, maledictis proscindere, Dæmones, ac Veneficos appellare, qui nefarijs præstigijs, & arte Diaboli fictis miraculis, ac prodigijs oculis humanis illuderent. Quibus sermonibus populus incitatus, auersari cœpit eos, quos paulo ante videbatur appetere: prohibere ne in foris dicerent, irridere cum prodirent, & ad risus, ac probra verborum lapidationes adiungere. Quocirca Patres velut domestica inclusi custodia carere publico ad dies aliquot sunt coacti: sed ne sic quidem à petulantissima multitudine tuti esse poterant, quæ nocturna lapidatione fores, fenestrasque petens, concepta in hominum capita odia expromebat in tecta. Nec defuit ad cohibenda ora maledica cælestе prodigium. Appetitus conuicio, & maledicto Xauerius, mente, animoque Dei Numen iratum in maledicum vidit; cuius vicem vir mitissimus miseratus ad eum conuersus, Caueat, inquit, ori tuo Deus. Nec temere ea effatus est verba: repentino enim, & copioso pituitæ cursu fæde misero illi distortum est os; vt quoties hisceret, ac fari vellet, toties intortæ in Dei famulum contumeliæ veniret in mentem. At Bonzij, cum satis non haberent in Xauerium, & socios multitudinem concitasse, viderentque Præfectum vrbis iussu Regis peregrinis hominibus impense fauere, se autem despici, minoresque in dies fieri, tentarunt apud ipsum Regem fictis eos criminibus in inuidiam vocare. Sed clausas Regis aures inuenerunt, qui vel in eos obiecta crimina retorquebat, eorumque auaritiæ, superbiæque singularem modestiam Patrum, & expertem omnis cupiditatis inopiam opponebat; vt esset horum commendatio, Bonziorum acris vituperatio. Quibus Rex ab suo conspectu repulsis, misit illico ad Xauerium: qui suo nomine iuberet bono animo Patres esse, & fidem faceret, quanto eos amore prosequeretur. His regiæ beneuolentiæ significationibus animati, erectique Dei præcones, rursus ad pristinam concionandi consuetudinem medijs in foris, & priuatis in ædibus eos docendi, qui Christiani fieri cuperent, reuerterunt; vt disrumperentur dolore Bonzij, nec tamen conquiescerent, donec euertendæ funditus rei Christianæ Cangoximæ se dedit facultas. Audierat Saxumæ Rex negotiatores Lusitanos ad Firandum, (ea Ximi insula est & cognomine oppidum, in regno Figensi) cum mercibus appulisse, & periniquo ferens animo Firandi regulum sibi infensum inseperatis opibus augeri, se vero diuturna mercium expectatione frustrari, sensim auersari Xauerium cœpit, & ab ipsius doctrina, præceptisque refugere. Cuius offensionem odorati Bonzij tempus suum interpretati, ad eum frequentes redeunt, paratasque nacti aures facile persuadent, si Christi legem Iaponum legibus aduersariam suum in regnum introduci sinat, non modo ditionem eius vniuersam, sed cultum etiam Deorum, maiorumq; instituta penitus ruitura. Proinde capitali pœna sanciat, ne quis in posterum Christiana sacra suscipiat. Hac regulus oratione commotus, & nouis quasi facibus incitatus, vti Bonzij postularunt, edixit. Perculit id edictum Xauerium, & præclaros eius impetus retardauit. Sed cum subeunda esset procella temporis, quæ deuitari non poterat, omne suum tempus partim in vnis excolendis Neophytis, partim in acuenda, & procudenda lingua Iaponica consumebat. Quod ab his otij erat, Deo scilicet tribuebat. Interimq; multa, & grauia in omni vita perferebat incommoda. Quibus ita non fractus est animo, speque deiectus adiungendæ ad Christum Iaponiæ, vt in Indiam scripserit Sociorum accersens auxilia, in ijsque nominatim Gasparem Berzæum euocaret; quem profecturis vna socijs præficiebat. Anno labente cum obseptum Cangoximæ penitus Euangelio videret iter, Neophytorum tutela Paulo relicta ciui eorum, & egregio Christiano, ipse

217 Bonzij rabidè se opponunt Euangelio.

218 Maledico conuitiatori os fœde distorquetur.

219 Saxumæ Rex Lusitanorum commercio destitutus in Xauerium irritatur.

220 Vetat fieri Christianos.

cum

Universidad de Deusto
Biblioteca

221 Xauerius in Firandum abit.

cum Cosmo Turriano, & Ioanne Fernandio mœrente nouello grege in Firandum ad Lusitanos soluit. Reliquit autem Cangoximæ (vt ad Goensis Collegij Socios scribit ipse) Neophytos fere centum probe edoctos, & institutos; qui postea vel ipso orbati Paulo omnique Patrum ductu, ac magisterio, adeo constanter in Christi fide manserunt, vt non modo totos annos tredecim eorum nemo à suscepta religione defecerit; sed numero insuper aucti sint ad quingentos, vita & moribus ceterorum Iaponum tam dissimiles; vt vt id anno huius seculi tertio & sexagesimo Saxumæ Rex admiratus, siue hic (quem diximus infensum fuisse Xauerio) siue qui huic in regno successit, datis ad Antonium Quadrium literis Indicæ Societati Præpositum, Patres aliquot postularit, à quibus ceteri ciues, ac populares sui Christiana lege percepta, ad eandem & ipsi formam suas vitas, moresque componerent.

222 Constantia primitiarum Ecclesiæ Iaponicæ.

HISTO-

HISTORIAE SOCIETATIS IESV.

Liber Decimus.

RECVRREBAT quinquagesimus huius seculi annus Iobelæi sanctitate augustus, quem veteri Ecclesiæ instituto Iulius eius nominis Tertius Pontificatu nuper inito promulgarat. Annus cum omni hominum generi fauitus, ac salutaris tum Societati nostræ præcipue lætus. Erat Iulius is, quem supra nominauimus, Ioannes Maria de Monte Cardinalis Prænestinus, qui vt in œcumenico Tridenti Concilio sedis Apostolicæ Legatus Societati prolixe fauerat; sic in Pontificatu quanti eam faceret, & verbis declarauit, & rebus. Indicto, ac proposito toti Christiano Orbi Iobelæo, quo grex cunctus suum ad Pastorem, vt est in more positum, vocabatur, Ignatius Pontifici supplex fuit, vt Societatis hominibus, qui pro Ecclesia, & animarum salute in locis disiunctissimis versabantur in India, Brasilia, Congo denique, & propiore Africa: nec sine magno rei Christianæ damno ad Vrbem conferre se poterant, promerendi Iobelæi copiam, potestatemque cum Christianis earum regionum, atque Neophytis faceret: simul & quid eius merendi gratia faciendum præscriberet, indicaret, Pontifex blando oculo Ignatium intuitus, vt animi sui significaret affectum, quod attinet, inquit, ad elargiendum Socijs vestris absentibus Iobelæum, id libenter elargior, hac tamen cum parsimonia, &, vt eius verbis vtar, cum restrictione, vt omnem meam in hac re potestatem cum Societate vestra communicatam velim; ficeatque fratribus vestris tanto à nobis interuallo disiunctis ex Ecclesiæ thesauris, & largissimis huius anni condonationibus gaudere; ad easque promerendas quicquid visum fuerit, vestro arbitratu præscribere. Ignatius plurimis actis gratijs, per eam occasionem Pontifici Maximo nonnulla ex ijs, quæ de Indijs, & remotis illis partibus nuntiabantur, auditu læta, nec celsissimis illis auribus indigna commemorauit. Quæ cum Pontifex audisset, studio diuini flagrans honoris, lacrymas tenere præ gaudij voluptate non potuit, testatus ea sibi accidisse periucunda. Nec modo Indijs, vltimisque terris, sed compluribus etiam, qui propius ab Vrbe aberant, Iobelæum Ignatio postulante concessit: vt multis Messanæ Societatis amicis, multis item Venetijs, ac Lutetiæ, copijs quoque in Africam cum Vega Prorege Siciliæ barbarorum profectis ad bellum: similiterq; Societatis hominibus in Germania: Salmanticæque & Gandiensi ciuitati vniuersæ propter eximiam Ducis Borgiæ pietatem, atque virtutem. Tam singulare beneficium alio non minore munere liberalis Pontifex cumulauit. Nam cum moris sit toto Iobelæi curriculo priuilegiorum vsu cunctis Religionum Ordinibus interdicere, quibus Apostolicæ sedis autoritate fas est, à retentis, reseruatisque peccatis confitentes absoluere; Societati tamen IESV voluit ea, quæ concessa nuper essent à Paulo, hoc quoq; anno salua, atque intacta vbique terrarum relinqui. Quocirca Societatis Præpositos, ac Rectores, qui ab Vrbe aberant, per literas Ignatius monuit, vt & ipsi ad animorum commodum priuilegijs illis vti pergerent, & alios aliquot è Societate nominarent, quibus eam potestatem, in excipiendis præsertim sacris confessionibus, tuto committerent. Maximum autem illud beneficium numerari debet, quod Societatis instituta à priore probata Pontifice, & sanctissima illa sede Iulius sua denuo autoritate probauit, verbisq; grauissimis rata voluit: & quæ prioris in approbatione Pontificis, Paulique literis obscuriora esse poterant, ambiguamque, ac dubiam interpretationem habitura videbantur,

1550 1 Iulius iij. nouus Pontifex egregie fauet Societati.

2 Largissime Iobelæum concedit Patribus remotissimarum regionum.

3 Et multis alijs Ignatij postulatu.

4 Nec priuilegia Societatis vult per Iobelæi tempus suspendi.

Universidad de Deusto
Biblioteca

tur, ea ipse proprio diplomate declarauit, & ad Ignatij mentem, sensumque distinxit. Quarum literarum exemplar eo videtur hoc loco vulgandum magis vt literarum Pontificis Pauli, quæ totæ inseruntur, prima Ordinis huius fundamenta cognoscere cupienti, simul copia fiat. Est igitur tale.

IVLIVS Episcopus seruus seruorum Dei, Ad perpetuam rei memoriam.

5 Summa literarum Apostolicarum Pauli iij. de Instituto Societatis.

EXPOSCIT debitum pastoralis officij, cui nos, licet immeritos, prætulit diuina Maiestas, vt fideles quoslibet, præsertim religiosos, in via mandatorum Domini, ad illius honorem, & gloriam, & proximorum spiritualem profectum deambulantes paternis confoueamus affectibus: vt fideles ipsi, dextera Domini sibi assistente, propitia, æternæ salutis præmium feruentius exquirant, & in eorum pio proposito confoueantur. Dudum siquidem, per felicis recordationis Paulum Papam Tertium, prædecessorem nostrum, accepto, Quod dilecti filij, Ignatius de Loyola, & Petrus Faber, ac Iacobus Laynez, necnon Claudius Iaius, & Paschasius Broet, ac Franciscus Xauier, necnon Alfonsus Salmeron, & Simon Rodericus, ac Ioannes Coduri, & Nicolaus de Bobadilla, presbyteri Pampilonen. Gebennen. Seguntin. Toletan. Visen. Ebredunen. & Palentin. ciuitatum, & diœcesis respectiue, in Artibus magistri, in Vniuersitate Parisien. graduati, & in Theologicis studijs, per plures annos exercitati, Spiritu sancto afflati, iam dudum è diuersis mundi regionibus decedentes, in vnum conuenerant, & exemplaris, ac religiosæ vitæ socij effecti, abdicatis huius seculi illecebris, eorum vitam perpetuo Domini nostri IESV Christi, atque suo, & successorum suorum Romanorum Pontificum seruitio dedicauerant, & iam pluribus annis verbum Dei prædicando, & fideles priuatim ad pias meditationes, beneque, ac beate viuendum excitando, hospitalibus inseruiendo, pueros, & alios rudes salubria dogmata ad Christiani hominis institutionem necessaria docendo, ac denique omnia caritatis officia, quæ ad animarum ædificationem pertinebant, vbique terrarum, vbi peregrinati fuerant, quisque iuxta traditam sibi ab ipso Spiritu sancto gratiam, multa cum laude obeundo, laudabiliter in vinea Domini se exercuerant; eorum institutum, sub quadam viuendi formula ab ipsis edita Euangelicæ veritati, & sanctorum patrum sanctionibus conformi, vt vinculum caritatis, & vnio ipsis quidem Socijs, & alijs, qui prædictum vellent institutum sequi, conseruarentur, approbauit, & confirmauit, & benedixit: ipsosque Socios (quorum numerum, non vltra sexaginta esse tunc voluit) sub sua, & Apostolicæ sedis protectione suscepit, illisque condendi Constitutiones, & statuta quæcunque ad ipsius, sic institutæ, & confirmatæ Societatis conseruationem, & felicem progressum, licentiam concessit per quasdam. Cumque postmodum progressu temporis, Spiritu sancto cooperante, ex Societate prædicta spiritualem animarum fructum crescere, & multos, qui institutum prædictum sequi vellent, in Parisien. & alijs generalium studiorum Vniuersitatibus, studere intellexisset idem prædecessor, Ignatij, & aliorum sociorum prædictorum piam vitam, & doctrinam attendendo, eidem Societati, vt quoscunque alios idoneos, & iuxta suas Constitutiones probatos libere admittere possent, concessit. Et nihilominus, vt Coadiutores tam presbyteros, qui in spiritualibus, quam laicos, qui in temporalibus, & domesticis officijs eos adiuuarent (qui quidem Coadiutores peractis probationibus, iuxta Constitutiones Societatis huiusmodi requisitis, ad maiorem deuotionem suam, & meritum, etiam tria vota, Paupertatis videlicet, Castitatis, & Obedientiæ possent emittere, non solennia, sed quibus, pro eo tempore, quo Præpositus Generalis Societatis prædictæ eis, in ministerio spirituali, vel temporali vtendum iudicaret, astringerentur: quique omnium bonorum operum, quæ in dicta Societate fierent, ac meritorum omnium participes fierent, perinde, vt qui solennem professionem, in eadem Societate emisissent) possent assumere; & alias gratias, ac priuilegia ad fouendam, & adiuuandam in ijs, quæ ad Dei honorem, & animarum salutem pertinebant, Societatem prædictam, de benignitate Apostolica concessit. Vt autem prædicta

dicta omnia prius ab eodem prædecessore concessa, magis confirmentur, & simul omnia quæ ad institutum Societatis prædictæ pertinent, eisdem in literis aliarum summam continentibus comprehendantur; & vt aliqua obscurius dicta, & quæ scrupulum, ac dubitationem possent inijcere, per nos exactius explicentur: nobis fuit humiliter supplicatum, vt formulam, qua prædictæ Societatis institutum exactius, & distinctius, quam antea, edocente experientia, ac vsu rerum, expressum, eodem tamen spiritu, comprehenditur, confirmare dignaremur; cuius tenor sequitur, & est talis. Quicunque in Societate nostra, quam IESV nomine insigniri cupimus, vult sub crucis vexillo Deo militare, & soli Domino, ac Ecclesiæ ipsius sponsæ, sub Romano Pontifice; Christi in terris Vicario seruire, post solennem perpetuæ Castitatis, Paupertatis, & Obedientiæ votum, proponat sibi in animo, se partem esse Societatis, ad hoc potissimum institutæ, vt ad fidei defensionem, & propagationem, & profectum animarum in vita, & doctrina Christiana, per publicas prædicationes, lectiones, & aliud quodcunque verbi Dei ministerium, ac spiritualia exercitia, puerorum, ac rudium in Christianismo institutionem, Christifidelium in confessionibus audiendis, ac ceteris Sacramentis administrandis, spiritualem consolationem præcipue intendat: & nihilominus ad dissidentium reconciliationem, & eorum, qui in carceribus, vel in hospitalibus inueniuntur, piam subuentionem, & ministerium, ac reliqua caritatis opera, prout ad Dei gloriam, & commune bonum expedire visum erit, exequenda gratis omnino, & nullo, pro suo in prædictis omnibus labore, stipendio accepto, se vtilem exhibeat: curetque primo Deum, deinde huius sui instituti rationem, quæ via quædam est ad illum, quoad vixerit, ante oculos habere, & finem hunc sibi à Deo propositum totis viribus assequi: vnusquisque tamen secundum gratiam sibi à Spiritu sancto submini-stratam, & vocationis suæ proprium gradum. Ideoque, ne quis forte zelo vtatur, sed non secundum scientiam, proprij cuiusque gradus iudicium, & officiorum discretio, ac distributio tota sit in manu Præpositi Generalis, seu Prælati per nos quocunque tempore eligendi, vel eorum, quos ipse sibi ea cum autoritate substituerit, vt congruus ordo seruetur in omni bene instituta communitate necessarius. Qui quidem Præpositus de consilio consociorum Constitutiones ad constructionem huius propositi nobis finis conducentes condendi, maiori suffragiorum parte semper statuendi ius habente, & quæ dubia esse poterunt in nostro instituto hac formula comprehenso, declarandi autoritatem habeat, Consilium vero necessario conuocandum ad condendas, vel immutandas Constitutiones, & alia grauiora, vt alienare, vel dissoluere Domos, ac Collegia semel erecta, intelligatur esse maior pars totius professæ Societatis (iuxta Constitutionum nostrarum declarationem) quæ sine magno incommodo potest à Præposito Generali conuocari. In alijs, quæ non ita magni momenti sunt, idem Præpositus adiutus, quatenus ipse opportunum iudicabit, fratrum suorum consilio per se ipsum ordinandi, & iubendi quæ ad Dei gloriam, & commune bonum pertinere in Domino videbuntur, ius totum habeat, prout in Constitutionibus eisdem explicabitur. Quicunque autem in hac Societate professionem emiserint, non solum in primis professionis suæ foribus intelligant, sed quoad vixerint, memores sint, Societatem hanc vniuersam, & singulos, qui in ea profitentur, sub Sanctissimi Domini nostri Pauli Papæ Tertij, & aliorum Romanorum Pontificum successorum eius fideli obedientia Deo militare. Et quamuis Euangelio doceamur, & fide orthodoxa cognoscamus, ac firmiter teneamus, omnes Christifideles Romano Pontifici, tanquam capiti, ac IESV Christi Vicario subesse: ob deuotionem tamen maiorem ad obedientiam sedis Apostolicæ, & maiorem voluntatum nostrarum abnegationem, & certiorem sancti Spiritus directionem summopere conducere iudicauimus, singulos nos, & quicunque eandem in posterum professionem emiserint, vltra illud commune trium votorum vinculum, speciali ad hoc voto astringi, vt quidquid modernus, & alij Romani Pontifices, pro tempore existentes iusserint ad profectum animarum, & fidei propagationem pertinens, & ad quascunque prouincias nos mittere voluerint, sine vlla tergiuersatione aut excusatione illico, quantum in nobis fuerit (siue nos ad Turcas, siue ad quoscunque alios Infideles, etiam in partibus, quas Indias vocant, siue ad quoscunque Hæreticos, Schismaticos, seu etiam ad quosuis fideles, mittendos censuerint) exequi teneamur. Quamobrem qui ad nos accessuri sunt, antequam

6 Instituti Societatis formula.

7 Vota paupertatis, castitatis, & obedientiæ, finis instituti.

8 Puerorũ ac rudium institutio.

9 Operum caritatis exercitia, quæ gratis omnino exhibenda sunt.

10 Officiorum distributio.

11 De condendis cõstitutionibus.

12 Præpositus habet autoritatẽ declarandi Institutum.

Consilium ad grauiora conuocandum.

13 In his quę non tanti momenti sunt ius totum habet præpositus.

14 Speciale votum obediendi Romano Pontifici.

Universidad de Deusto
Biblioteca

15 Ingæ Curi Societatem quid considerare debent.

antequam huic oneri humeros supponant, diu multumque meditentur, an tantum pecuniæ spiritualis in bonis habeant, vt turrim hanc iuxta consilium Dominicum possint consumare, hoc est, an Spiritus sanctus, qui illos impellit, tantum illis gratiæ polliceatur, vt huius vocationis pondus, illo adiuuante, se laturos sperent: &, postquam, Domino inspirante, huic IESV Christi militiæ nomen dederint, die noctuque succincti lumbos, & ad tam grandis debiti solutionem prompti esse debebunt. Ne qua autem possit esse inter nos missionum, aut prouinciarum huiusmodi ambitio, vel detrectatio; intelligant singuli, sibi per se, vel alium, de huiusmodi missionibus quidquam cum Romano Pontifice non esse curandum, sed omnem hanc curam Deo, & ipsi Pontifici tanquam eius Vicario, & Societatis Præposito dimittendam: cui quidem (sicut ceteris) nihil de sui ipsius missione in alterutram partem, nisi de Societatis consilio, cum dicto Pontifice curandum erit. Voueant etiam singuli, se in omnibus, quæ ad regulæ huius nostræ obseruationem faciunt, Societatis Præposito (qui ad hoc munus quam fieri possit idoneus, ad plura vota, prout in Constitutionibus declarabitur, eligetur) obedientes fore. Ille autem omnem eam autoritatem, & potestatem habeat supra Societatem, quæ ad bonam eiusdem Societatis administrationem, correctionem, & gubernationem vtilis erit. Iubeat autem ea, quæ ad constructionem propositi sibi à Deo, & à Societate finis cognouerit esse opportuna, & in prælatione sua benignitatis, ac mansuetudinis, caritatisque Christi, Petri, Paulique formulæ semper sit memor: & tam ipse, quam consilium prædictum ad normam hanc assidue spectent. Singuli vero subditorum, tum propter ingentes ordinis vtilitates, tum propter nunquam satis laudatum humilitatis assiduum exercitium, non solum Præposito in omnibus, ad institutum Societatis pertinentibus parere semper teneantur: sed in illo Christum veluti præsentem agnoscant, &, quantum decet, venerentur. Cum autem experti fuerimus iucundiorem, puriorem & ad proximi ædificationem aptiorem esse vitam, ab omni auaritiæ contagione quam remotissimam, & euangelicæ paupertati, quamsimillimam, cumque sciamus Dominum nostrum Iesum Christum, seruis suis regnum Dei solum inquirentibus, necessaria ad victum, & vestitum esse subministraturum: sic voueant singuli, & vniuersi perpetuam Paupertatem, vt non solum priuatim, sed neque etiam communiter possint Professi, vel vlla eorum Domus, aut ecclesia ad aliquos prouentus, redditus, possessiones, sed nec ad vlla bona stabilia (præter ea, quæ opportuna erunt ad vsum proprium, & habitationem) retinenda ius aliquod ciuile acquirere, rebus sibi ex caritate donatis ad necessarium vitæ vsum contenti. Quia tamen Domus, quas Dominus dederit, ad operandum in vinea ipsius, & non ad scholastica studia exercenda destinandæ erunt: cum valde opportunum fore alioqui videatur, vt ex iuuenibus ad pietatem propensis, & ad literarum studia tractanda idoneis operarij eidem vineæ Domini parentur, qui Societatis nostræ, etiam professæ velut quoddam seminarium existant; possit professa Societas ad studiorum commoditatem, Scholarium habere Collegia, vbicunque ad ea construenda, & dotanda, ex deuotione aliqui mouebuntur: quæ simul atque constructa, & dotata fuerint (non tamen ex bonis, quorum collatio ad sedem Apostolicam pertinet) ex nunc autoritate Apostolica erigi supplicamus, seu pro erectis haberi: quæ Collegia possint habere redditus, census, seu possessiones vsibus, & necessitatibus studentium applicandas, retenta pœnes Præpositum, vel Societatem omnimoda gubernatione, seu superintendentia super dicta Collegia, & prædictos studentes, quoad Rectorum, seu gubernatorum, ad studentium electionem, ac eorundem admissionem, emissionem, receptionem, exclusionem, statutorum ordinationem, & circa studentium institutionem, eruditionem, ædificationem, ac correctionem, victus vestitusq; & aliarum rerum necessariarum eis ministrandarum modum, atque aliam omnimodam gubernationem, regimen, ac curam; vt neque studentes dictis bonis abuti, neque Societas Professa in proprios vsus conuertere possit, sed studentium necessitati subuenire: Qui quidem studentes ingenij, & morum indole tales esse debebunt; vt merito speretur, post absoluta studia ad Societatis functiones idoneos fore: & sic demum post cognitum in spiritu, & literis eorum profectum, & post sufficientem probationem, in Societatem nostram admitti possint. Socij autem omnes cum presbyteri esse debeant, ad dicendum officium secundum communem Ecclesiæ ritum, sed priuatim, & non communiter, vel in choro, teneantur: & in ijs, quæ ad victum,

16 Missiones non procurandæ.

17 Votum obedientiæ.

18 Præpositi electio & potestas.

19 Gubernandi ratio.

20 Obedientia subditorum erga Præpositum.

21 Paupertatis Votum.

22 Professi, & eorum Domus nō possunt habere redditus.

23 De collegijs, & eorum redditibus

24 Collegiorum gubernatio pœnes Præpositum vel Societatem est.

25 De Officio diuino recitando.

ctum, & vestitum, & cætera exteriora pertinent, honestorum sacerdotum communem, & approbatum vsum sequentur: vt quod inde pro cuiusque necessitate, vel spiritualis profectus desiderio subtractum fuerit, ex deuotione, & non ex obligatione, rationabile obsequium corporis Deo, prout expediet, offeratur. Hæc sunt, quæ sub præfati Domini nostri Pauli, & sedis Apostolicæ beneplacito, de nostra professione, typo quodam explicare potuimus, quod nunc fecimus; vt summatim informaremus tum illos, qui nos de nostro vitæ instituto interrogant, tum etiam posteros nostros, si quos Deo volente imitatores, vnquam habebimus huius viæ, quam cum multas, magnasq; habere annexas difficultates fuerimus experti, opportunum iudicauimus, etiam statuere, ne quis ad professionem, in hac Societate emittendam, nisi diuturnis, & diligentissimis probationibus (prout in Constitutionibus declarabitur) eius vita, & doctrina explorata fuerit, recipiatur: quia re vera, hoc institutum omnino humiles, & prudentes in Christo, & in Christianæ vitæ puritate, ac literis conspicuos exigit. Imo, & ij, qui in Coadiutores tam in spiritualibus, quam in corporalibus, & in Scholares admittentur, quorum vtrique, post sufficientes probationes, & tempus in Constitutionibus expressum, vota sua, ad deuotionem, & meritum maius, non quidem solennia (præter aliquos, qui de licentia Præpositi Generalis, propier ipsorum deuotionem, & personarum qualitatem, tria vota huiusmodi solennia facere poterunt) sed quibus teneantur, quamdiu Præpositus Generalis in Societate eos retinendos esse censuerit, emittere debeant, prout in Constitutionibus latius explicabitur, non nisi diligenter examinati, & idonei reperti, ad eundem finem Societatis, admittantur ad hanc IESV Christi militiam, qui tenuibus cœptis nostris fauere dignetur, ad gloriam Dei patris, cui soli sit semper decus, & honor in sæcula amen. Quapropter considerantes, nihil, quod pium sanctumque non sit, in dicta Societate, eiusque laudabilibus institutis, ac exemplari Ignatij, & aliorum Sociorum prædictorum vita, & moribus reperiri, eaque omnia ad suorum, & aliorum Christifidelium animarum salutem, & fidei exaltationem tendere; Socios, ac illorum Coadiutores prædictos, & ipsius Societatis Scholares à quibusuis excommunicationis, suspensionis, & interdicti, aliisque ecclesiasticis sententijs, censuris, & pœnis à iure, vel ab homine quauis occasione, vel causa latis, si quibus quomodolibet innodati existunt, ad effectum præsentium dumtaxat consequendum, harum serie absoluentes, & absolutos fore censentes, illosque sub nostra, & Apostolicæ sedis protectione suscipientes, Motu proprio, & ex certa nostra scientia, autoritate Apostolica, tenore præsentium, erectionem, & institutionem Societatis, ac extensionem numeri illius Sociorum, ac receptionis, & admissionis Coadiutorum, ac omnia, & singula, Priuilegia, immunitates, exemptiones, libertates, & condendi, & alterandi statuta, & ordinationes, ac alia quæuis indulta eisdem Societati, & illius Præposito, per prædecessorem nostrum, & sedem huiusmodi, sub quibuscunque tenoribus, & formis concessa, & confirmata, ac desuper confectas tam sub plumbo, quam in forma breuis literas, & in eis contenta, ac inde secuta quæcunque perpetuo approbamus, & confirmamus, ac eis perpetuæ firmitatis robur adijcimus, supplentes omnes, & singulos tam Iuris, quam facti defectus, si qui interuenerint, in eisdem: Eaque omnia & singula perpetue, & inconcusse firmitatis robur obtinere, & inuiolabiliter obseruari debere, & sic per quoscunque Iudices, & Commissarios, quauis autoritate fungentes (sublata eis, & eorum cuilibet quauis aliter iudicandi, & interpretandi facultate, & autoritate) iudicari, interpretari, atque decidi debere; necnon quidquid secus super his per quoscunque quauis autoritate, scienter, vel ignoranter contigerit attentari, irritum & inane decernimus, & declaramus. Quocirca vniuersis, & singulis venerabilibus fratribus Patriarchis, Archiepiscopis, Episcopis, ac dilectis filijs Abbatibus, Prioribus, & alijs personis in dignitate ecclesiastica constitutis, per Apostolica scripta mandamus, quatenus ipsi, & eorum quilibet per se vel alium, seu alios præfatis Præposito, & Societati in præmissis, efficacis defensionis præsidio assistentes faciant autoritate nostra singulas prædictas, & præsentes literas plenum effectum sortiri, ac ab omnibus inuiolabiliter obseruari, non permittentes quenquam contra illarum tenorem quomodolibet indebite molestari, contradictores quoslibet, & rebelles per censuras ecclesiasticas, & alia iuris opportuna remedia (appellatione postposita) compescendo, ac censuras prædictas legitimis super his habendis seruatis processibus, etiam iteratis vicibus aggrauando: inuocato etiam ad hoc (si opus fuerit) auxilio brachij sæcularis;

26 In victu, & vestitu sequi debemus vsum communem honestorum sacerdotum.

27 Ad professionē non admittātur nisi diu multumque probari.

28 Coadiutores, & scholares vota sua debēt emittere.

29 Aliqui tria vota solennia emittere possunt.

30 Idonei coadiutores, & scholares debent admitti.

31 Approbatur & confirmatur institutū, & Priuilegia concessa.

32 Iudices qui assistant.

Universidad de Deusto
Biblioteca

cularis ; Non obstantibus constitutionibus , & ordinationibus Apostolicis , ac omnibus
33 Non obstantibus, &c. illis , & singulis , quæ in literis prædictis idem prædecessor noster voluit non obstare , cæterisque contrarijs quibuscunque , aut si aliquibus communiter , vel diuisim ab Apostolica sit sede indultum , quod interdici , suspendi , vel excommunicari non possint, per literas Apostolicas non facientes plenam & expressam , ac de de verbo ad verbum , de indulto huiusmodi mentionem . Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostræ absolutionis , susceptionis , approbationis , confirmationis , adiectionis , suppletionis , decreti , declarationis , & mandati infringere , vel ei ausu temerario contraire . Si quis autem hoc attentare præsumpserit ; indignationem omnipotentis Dei , ac beatorum Petri , & Pauli Apostolorum eius , se nouerit incursurum . Datum Romæ , apud sanctum Petrum , Anno Incarnationis Dominicæ M. D. L. Duodecimo Kalendas Augusti : Pontificatus nostri Anno Primo .

F. de Mendoza. Fed. Cardinalis Cæsius.

34 Liberalitas Iulij Pontificis in Societatem. Ad hæc interiora, & quæ animorum propria sunt, benigne Iulius externa insuper, & quæ ad rem familiarem, fortunasq; pertinerent, adiunxit. Is ex Ecclesiæ bonis Salmanticensi Collegio , Cardinali rogante Mendoza, aureos septingentos quotannis attribuit , quamuis ægre alias adduci posset, vt de priuatis Ecclesijs detraheret aliquid quod in alios vsus , & Collegia conuerteret. Is Romano Collegio, quod anno in sequenti cœptum est, Duce postulante Gandiæ , aureos item mille quingentos in annos singulos assignauit . Is Cæsaraugustæ domicilium sacrarum virginum à Ioanne olim Consaluio Aragonensis regni conseruatore excitatum, ab eodemq; postea autoritate Pontificis Maximi dissolutum, nostris addixit. Is denique, cum ad eum supplex rediret Ignatius , vt ex interioribus Ecclesiæ thesauris aliquid more suo in animurum commodum postularet, Pontifex cum annuisset petenti. Quid? inquit, nihil ne in vitæ vestræ tutelam , & indigentiam corporum
35 Præcepto obedientiæ sua sponte iubet Ignatiũ ad se adire in domesticæ rei angustijs. postulatis? iussitq; eum in posterum acri interposito obedientiæ mandato, quoties Professorum domus in egestate esset, toties ad se fidenter, & sine verecundia reuerti: vnumq; de familiaribus suis præsentem monuit, vt idipsum sibi ad memoriam subinde redigeret. Hæc præstantissimi, optimiq; Pastoris erga Societatem mens, hic animus fuit. Quo excitatus, & animatus Ignatius, admonente præsertim tantæ sanctitatis, & religionis anno, statuit Professos Patres, qui ab Vrbe aberant, quod diu iam concupierat, conuocare, vt cum eis de
36 Conuocat B. P. Professos de constitutionibus consulturus. Societatis summa conferret, constitutioneſque ab se perscriptas, & perpolitas , priusquam in lucem ederet inspiciendas traderet, & generalis Præpositi sese , vt deinde patuit , abdicaret munere. Patres vero qui ex Hispania Romam expectabantur, erant hi, Araozius Prouincialis, Gandiæ Rector Ouiedus, Franciscus Strada , & Iacobus Miro quibus accesſere alij tres, Petrus Tablares, Emmanuel Sa; & Franciscus Roias. Hi omnes optanti , petentique Duci Borgiæ, quem cum ceteris inuitatum ab Ignatio supra diximus, sese comites adiunxerunt. Dux autem ipse discessurus ad Vrbem, re domestica, ciuiliq; composita.
37 Venit Romam Franciscus Borgia palam iam professurus Societatem. (Nam & filias in matrimonio collocauerat, & filio natu maximo cum vxorem adiunxerat, tum Ciuitatis gubernacula iam tradiderat) ita distribuerat vniuersa, nullo vt incommodo rei vel publicæ, vel priuatæ Ducis munere abdicare se posset. Cumq; se vna cum filio Ioanne Patribus coniunxisset autumno ineunte suum egressus Oppidum, non sine honesto, nobiliq; comitatu equitum ferme triginta, manibus oculisq; sublatis in cælum ingenti animi sensu, multisq; præ gaudio lacrymis, carmen illud Dauidicum decantauit, In exitu Israel de Aegypto, domus Iacob de populo barbaro . Deinde illud ex eodem oracolo , laqueus contritus est, & nos liberati sumus. Induxerat prorsus in animum nunquam se amplius vnde abierat, reuersurum: & huic inductioni, decretoque sic paruit, nunquam vt postea, quam diu fuit in Hispania , ne tum quidem cum post annum alterum & vigesimum Pio iubente Pontifice eius nominis Quinto , cum Alexandrino Cardinali, nobilissima in
38 Ratio itineris Borgiæ. legatione rediisset, vllis precibus sit adductus, vt Valentia , vbi substiterant, Gandiam vsq; dici non amplius itinere, tanto interuallo recurreret. Iam perpetui itineris ea ratio fuit, vt eius comitatus non popularis aliqua multitudo , sed Religiosorum bene instituta sodalitas videretur : adeo erant omnia ad disciplinam apta , atque disposita . Quotidie post precationem , eamque bene longa multarum scilicet horarum , noxas animi confessione tergebat . Missæ sacro singulari quadam illius mysterij reuerentia semper aderat,

at , Dominique corpus pio ore , animoque sumebat : quod ad sacerdotium vsque perpetuum ei , solenneue fuit . Cultus eius , atque vestitus infra dignitatem Ducis erat, infra personam , clerici propior , quam secularis . Cibus item quotidianus admodum parcus , isque sumptus semel in die . Nocturnam quietem, cum sopor altus famulos oppressisset , crebræ verberationes interrumpebant . Sed res ea geri tanta dissimulatione 39 non poterat , vt puerorum aures falleret : ij crepitu excitati plagarum , plagas ipsas sæpe numerabant: quarum constat fuisse numerum ab eis initum supra quingentas . Tædia itineris mutua diuinis de rebus collocutio leuabat , eademque vicissitudine quadam longa silentia precationis interpellabat . In prætereundis vrbibus , oppidisque , quanquam sui ipsius despiciendi studio Ducum , & Ciuitatum , quibus erat notus, vitabat occursus , ne quid sibi haberetur honoris , consequi tamen non potuit , quin vbique pro dignitate , quacunque iter faceret , exciperetur, præsertim Ferrariæ ab Hercule Duce auunculo suo , Florentiæque à Cosmo Mediceo Hetruriæ Duce : apud quos tantorum 40 Excipitur Romæ perhonorifice. Principum humanitate coactus , dies aliquot diuersatus, tandem relictis suæ virtutis impressis vbique vestigijs , ad Vrbem venit : intra quam etiam honestissimum , & celeberrimum contra votum , contraque decretum modestissimæ suæ mentis, introitum habuit . Fuerat ei quidem in animo , ne quid ingressus ille celebritatis haberet , per tenebras vrbem inire : verum tanta fuit & Cardinalium , & Cæsarei legati , aliorumque Procerum vis, atque contentio , vt honorem illum, publicamque gratulationem perinuitus , & nolens admiserit . Prodierunt ei obuiam extra Portam Cardinales aliquot , & is , quem dixi , legatus , clarissimusque vir Fabritius Columna cum equitatu permagno . Quo comitatu introductus in vrbem , cum & à Pontifice Maximo suas in ædes , & à Cardinalibus inuitaretur in suas : actis vtrisque , qua par erat humanitate , gratijs , non dubitauit domus nostræ paupertatem, humilitatemque magnificis, splendidisque Pontificum ædibus anteferre . Erat domi nostræ Duci, Ducisque familiæ satis commodum conclaue 41 Diuertit ad Ignatium: eique se tradit. paratum aliquot distinctum cubiculis , & à cetera Patrum habitatione secretum , vt esset aditus ad salutandum Ducem sine domesticæ perturbatione quietis , & disciplinæ, perfacilis . Huc igitur Dux succedens , vt præstolantem ad ianuam vidit Ignatium , comitatu dimisso , confestim ad pedes aduolat , vt ferret osculum , & amplexus , prehensaque item ad osculum manu , benedictionem vt à Patre, Præpositoque iam suo suppliciter postulauit . Ignatius teneriore quodam animo illacrymans dulciter amplexatus, suo tecto 42 Excipitur à Pontifice perbenigne ; & commendatur. lætabundus excepit : vt qui vim admirabilem in eo diuinæ gratiæ persenserat, & iam tum animo prouidebat , quantos editura fructus esset ea recens in Christo proles . Cum ex itinere paululum conquiesset , Pontificem adijt , ad vsitatam osculationem pedum . Cuius Pontifex gratulatus aduentu , peculiari quadam animi propensione , maiore etiam quam cereros Principes consuesset , cum excepit : singularem eius pietatem , quam & in susciendis propter religionem illius profectionis incommodis , & in omni vita palam omnibus præseferret , graui oratione commendans . Simul & illud addidit , præclare actum iri cum Ecclesia Catholica , si multos eius generis Dynastas , ac Principes Franciſci Borgiæ imitatores haberet: futurum, vt aliquando illa reuiuiſceret Ecclesiæ nascentis imago, cum olim Imperatores, ac Reges ad sepulchra Principum Apostolorum supplices conuolabant. Ad extremum de habitatione suarum ædium ei rursus obtulit . Sed Dux dato iterum pedi osculo supplicauit , vt Societatis apud Patres maioris quietis , & otij gratia sibi esse liceret. Reuersus è Curia consalutari multis à Præsulibus , & Cardinalibus cœptus est, cunctis admirantibus eximiam Ducis humilitatem, atque modestiam. Cuius quanquam de Societate mentem, consiliumque non norant, admoniti tamen tanta animi submissione , & splendore virtutum, suspicari facile poterant id, quod erat. Haud 43 Exercet domi strenue sanctam humilitatem. minus admirandus domi nostræ Dux fuit , vbi ad vsum , exercitationemq; virtutis suppetebat etiam facultas maior . Cœnaturis apud Ignatium aliquando quibusdam Patribus repente Dux vna cum filio Ioanne ministrandi gratia linteo paruo præcinctus apparuit, expressaque eius rei venia, & conuiuarum manibus aqua fusa, mensæ dapes inferre, capite nudo velut è domesticis puer vnus instituit, totaq; cœna sedulus ministrauit. Deinde sublata mensa recta tacitus in culinam , vt inquinatas patinas repurgaret . Abnuit tamen Ignatius præteritis contentus exemplis , & ne laboris insuetum defatigaret . Nec minor erat iucunditatis fructus , quem ex vsu Patrum antiquorum Dux Borgia , quam quem ex eius Patres capiebant exemplo; præsertim vero ex vsu, consuetudineq; P. Igna-

Universidad de Deusto
Biblioteca

tij cui, vt iam antea per literas fecerat, se totum dedidit, & addixit, suique pectoris arcana, quod diu vehementer optarat, ac recessus aperuit: cum eo suam precandi rationem, & pœnitentiæ genera, cum eo totum suæ vitæ cursum, statumque contulit, vt eius ductu, nutuque in susceptis vitæ rationibus regeretur; deque Societatis moribus, institutisque propius iam, vberiusque cognosceret. Vt autem satis sibi consuluisse quotidiano B.Patris vsu, collocutione, præceptis visum est, ne sibi vni dumtaxat studeret, & suo tantum bono, commodoque vacaret, adiecit animum ad eius, quam inibat, Societatis incrementa curanda. Atque vt in itinere, quod ad Vrbem habuit, nullas vnquam eius augendæ, ornandæque prætermisit occasiones. Nam & Genuæ illius vrbis Antistitem, & Ferrariæ, Florentiæq; Duces suis vt in vrbibus Societatis Collegium constituerent, Bononiæ vero sedis Apostolicæ legatum, vt inchoati Collegij primordia promoueret, hortatus est: sic in ipsa vrbe de Romano fundando Collegio (quod B.Pater multis nominibus vehementer optabat) suisque instruendo reditibus cogitare solicite, studioseque cœpit. Cuius vt initium fundandi primus ipse faceret, sex circiter aureorum millia subito numerauit: Pontificique Maximo, quod modo significauimus, vt certos ei prouentus attribueret autor fuit. Cuius egregia voluntate adductus Ignatius, obtulerat ei fundatoris titulos, & honores, quos tamen ille modestissime recusauit: quod diceret satius esse ei huius honorem nominis reseruare, qui per facultates suas posset illud aliquando Collegium vberiore fulcire prouentu, & omnes numeros fundatoris implere. Pari studio cum sacram ædem Professæ domus peranguſtam, nec concursus quotidiani capacem animaduerteret, statuit ædem ampliorem à fundamentis extruere, & ad eius operis incœptionem Esquilacensem Episcopum Borgiæ genti peramicum induxit. Hic vna cum Duce, Ignatioque primum lapidem rite iecit. Quem etiam in ritum suam quoque Ioannes filius operam cum primarijs e paterna familia viris effodiendo, aquisque trahendis ad structuram operis contulit. Quod opus quanquam deinde alio maiore, & loco meliore inchoato, prætermissum est, non idcirco suo apud Deum merito Ducis pietas, præmioque caruit. Anni sub exitum iam Romam primæ autoritatis Patres conuenerant, qui quidem sine procurationum publicarum incommodo possent. Quorum hæc tantum certa sunt nomina. Araozius, Strada, Ouiedus Miro ex Hispania aduecti cum Borgia: tum Lainius è Sicilia reuocatus. Romæ aderant Miona, Frusius, Polancus, cuncti vota quatuor professi præter Stradam, qui Kal. Februarij in sequenti anno Romæ professus est. Salmeron paulo serius, verum ante Patrum discessum adfuit. Simonem expetebat Ignatius maxime, quod quanto maior in Lusitania moles erat rerum, tanto ipse potuerat experimento, vsuq; plura deprehendisse: eoq; pluris intererat communem Patrum sententiam coram ab illo cognosci, & rationem vitæ, formamq; publicæ administrationis, quam ex Romano hausisset fonte, in suam referri Prouinciam. Sed vetuit Rex ante anni insequentis exordium proficisci. Igitur ijs, quos dixi, ad Vrbem congregatis. Constitutiones suas Ignatius primorum autoritate rogatuque Patrum, & tota vrgente Societate perscriptas, in conuentum retulit; copiamque cum vniuersis, tum singulis eas inspiciendi, perpendendiq; fecit, vt si quid mutandum, vel addendum, vel inducendum esset, id libere, ac fideliter indicarent. Nam cum tantum Societati Paulus Pontifex tribuisset, vt in his literis, quibus Societatis instituta confirmat, eadem autoritate Constitutiones, & leges, quas ipsa conditas approbasset, eo ipso nullo alio adhibito iudice comprobaret. Ignatius, qua erat prudentia, & sanctitate præditus, ne quid in lucem daret, quod non omnium posset subire iudicium, suo ipse iudicio stare, & sua niti prudentia in ijs edendis, vulgandisq; nullo modo voluit: sed eas vltro, ac sponte aliorum animauersioni, iudicioque subiecit. Optabat enim tales ab se Constitutiones prodire, quæ congruerent vniuersis: & à quibus nulla regionum, nationumque varietas, nulla morum, naturarumque dissimilitudo posset excipi: haud ignarus, vbi tanta morum, nationumque varietas foret, non omnia in omnes apte cadere, nec omnia omnibus conuenire; crebris autem exceptionibus legum leges ipsas infringi, & suum robur amittere. Cumque Societatis corpus omne vbique gentium, atque terrarum vnius esse velut oris, coloriſque percuperet, id erat ijs legibus temperandum, quæ omni hominum generi, varietatique sine exceptione congruerent. Itaque prudentissime vir Sanctus fecit, vt antiquiores Patres è varijs prouincijs, atque nationibus conuocaret, quibus cum ea, quæ ab sese essent diuturnis precibus, & commentatione perscripta, atque elucubrata conferret: eorumque demum iudicijs, sententijsque decer-

44 Omnem vitæ suæ rationem cum B.Ignatio confert.

45 Statuit Romæ collegium excitare.

46 Recusat tamen titulos fundatoris.

47 Amplificandum curat Professorũ templum.

48 Congregatis Patribus Beatus Ignatius inspiciendas constitutiones tradit: vt omnium hominum locorumq; generi aptæ essent.

49

decerneret, id quod esset diuinæ laudi, omnique hominum generi maxime consentaneum. Nec modo ijs, qui tum conuenerant, verum etiam alijs postea, qui abfuerant, eas tradidit expendendas, ne præcipuis quispiam desideraretur è Patribus, cuius ille non exquireret in re tam graui iudicium. Lectæ sunt ab omnibus perlibenter, summoq; studio, nec minore approbatione susceptæ. Sed B. Pater ijs adhuc expoliendis, & corrigendis intentus, mutandisque nonnullis, quæ vel à Patribus essent animaduersa, vel dies progrediens admonuisset, non eas ante annum huius seculi tertium, & quinquagesimum promulgandas existimauit. Tum demum eas in Hispaniam, Lusitaniam, & alias aliquot prouincias misit, non vt à suis illæ quidem, veluti iam perfectæ, & omnibus expletæ numeris acciperentur, sed vt quales tandem essent ad actionem reuocatæ, quamq; aptæ moribus cuiusque generis, ac nationis vsus ipse quotidianus ostenderet, & quod tanto studio diuturnaque commentatione, tot deliberationibus, ac sacrificijs in eis decretum, & constitutum esset, corroboraret. Ac ne tum quidem vim eas vllam, aut robur vllum habere, nisi ab vniuersa Societate denuo recognitas, probatasque voluit: id quod eius post obitum (vt suo tradetur loco) duo de sexagesimo huius seculi anno, cum ad Præpositi Generalis comitia conuocata est Societas fecit. Tum demum Præposito Lainio renunciato ex eiusdem Societatis decreto vnum in locum congregatæ, rursus excussæ, in manibusque iactatæ, summa omnium consensione probatæ, & quasi quadam veneratione receptæ sunt. Easdem per idem tempus Pontifex Paulus huius nominis Quartus ab quatuor Cardinalibus examinari iussas, & diu, multumque discussas, tandem saluas, atque integras, quemadmodum acceperat, ne verbo quidem immutato, restituit. Sed quid mirum eas tanta in admiratione fuisse, cum earum autor (vt supra dicebamus) in ijs conficiendis tam apertis significationibus diuinæ mentis, tam crebris, inusitatisque luminibus redundarit? tam matura, diuturnaque deliberatione in ijs elimandis, tot denique grauissimorum Patrum iudicijs, consilijsque sit vsus? Conficiendarum porro ea fuit Ignatij ratio. Primum omni motu animi, affectuque deposito in statuendis, omittendisve quibusque rebus, neutram propendebat in partem, sed summa æquitate animi totum se in Dei manus, potestatemque tradebat. Deinde summo etiam ardore, & contentione poscebat vim, opemque dispiciendi veri, & ex Apostoli præcepto potiora probandi. Tum disputabat ipse secum in vtramque partem, cum constituendum quippiam, aut non constituendum videretur: collectasque vtrinque rationes conferebat inter se, & suo quamque pondere, momentoque pendebat. Denique quod constitutum, & designatum animo iam habebat, id ad Deum referebat: & in eius velut oculis, conspectuque ponebat, supplex orans, atque obsecrans, vt lumen aliquod præferret menti suæ: vt quod ei placeret maxime, id potissimum ipse decerneret. Post accuratam hanc, exquisitamque deliberationem, quo cuiusque rei constitutio, electioque tot rationum expressa momentis tutior, & aptior esset, omninoque cum Dei sensu, voluntateque congrueret, non continuo vt ratum, ac fixum statuebat illud, quò bene affectus animus, & perturbatione iam vacans rationum ferebatur impulsu, sed id sæpius in consilium, & deliberationem adducebat, modo nouis excogitandis, afferendisque rationibus, modo allatis, & inuentis denuo ad trutinam reuocandis. Ad extremum quasi nihil egisset, id quod erat ei familiare, in arduis præsertim rebus, atque negotijs, totum se precationi omni alio solutus opere, curaque tradebat, & rem diuinam quam accuratissime faciebat, vt mentem suam Deus pleniore quodam lumine collustraret, & motu cieret interiore, quo magis omnia è re diuina, Societatisque decerneret. Atque vt sanctissimus Pontifex Leo, cum ad Episcopum Flauianum aduersus impiam, & detestabilem Eutychetis scribebat hæresim, priusquam aliquò destinaret epistolam (ea est in eius epistolarum volumine ad Flauianum decima, mirifico deinde plausu à Chalcedonensi probata Concilio) scriptam iam, & exaratam altari B.Petri Apostoli, cuius miro studio Pontifex ille tenebatur, imposuit; totos quadraginta dies precationi, ieiunioq; continenter intentus, vt chirographum tanti ponderis, quodque grauissimam Ecclesiæ causam continebat, si quid in eo castigandum, & corrigendum esset, Apostolus ipse sua manu corrigeret. Sic Ignatius cum scribendis Constitutionibus operam daret, priusquam de quaque re deliberaret, omninoque decerneret, id quod super eam orando, deliberandoque commentatus esset, calamo exceptum, atque exaratum, imponebat alta-

50 Quam multis, variis, seuerisq; iudicijs comprobatæ sint Societatis constitutiones.

51

52 Qua ratione vsus B.Ignatius in condendis cõstitutionibus.

53

54 Informatam constitutionem quamque, exemplo magni Leonis, imponebat altari à Domino corrigendam.

Universidad de Deusto
Biblioteca

55 Quadraginta dies deliberat B Ignatius vtrũ Sacratis Professorum certos reditus habere expediret.

ri, vbi quotidiana sacrificia rite factitabat (quemadmodum & nos à senioribus audiuimus, & is, qui sacrificanti ministeraderat Ioannes Paulus Borellus exposuit) vt scribenti, deliberantique illucesceret Christus vberius: & multiplicato lumine de re quaque secundum maximam Dei gloriam, honoremque statueret. Quadraginta dies ipsos continuos, vt coniectura de reliquis fiat, in ardenti precatione, deliberationeque consumpsit, vt vnum illud tuto, & sine errore decerneret, liceret ne Professorum domibus, quæ totæ liberali hominum misericordia victitant, sacras ædes, vel modicis cum prouentibus possidere, vt haberent saltem vnde necessarios sumptus in instrumentum templi, ceterosque sacros vsus suppeditarent. Extant etiam num commentarij quidam, in arcula post eius mortem reperti, in quibus per hos quadraginta dies habitum animæ suæ, varioque sensus manu sua perscripsit diuino sane instinctu: vt incredibilium prope donorum, quæ largissime ex immenso Diuinitatis fonte hauriebat, & diligentissime recondebat, species ad posteros aliqua emanaret. In ijs elucet ad viuum expressa viri sanctitas, admirabilitasque diuinæ liberalitatis in seruum suum, & quanti apud nos ponderis esse oporteat relictas ab eo Constitutiones, ac leges: in ijs sese nobis (quamuis id non ageret) suo quasi pennicillo depinxit, vt qualis in precatione siue matutina, siue vespertina, qualis in comparando animo ad rem diuinam, qualis in ipsa re diuina, & secundum rem diuinam esset in actione gratiarum, nostrum ad exemplum, ac disciplinam intueremur. Hic luce clarius apparet quanta ei esset cum diuina mente coniunctio, quanta communicatio in expendendis, ac pertractandis singulis ferme Constitutionum locis, quanta vis lacrymarum, quantus imber, quam affluens, quamque redundans diuinarum suauitatum copia: quam cum humani pectoris angustiæ non satis caperent, erumpebat frequenter in corpus, magno eius sæpe languore, magnoque labore: vt in ipsa sacrificatione nonnunquam intercluſa voce, cum facultas libere respirandi non esset, proloqui omnino verbum, ac pronunciare non posset, quoad tanta illa diuinæ dulcedinis copia, vbertasque remitteret. Interdumque fiebat, vt preces inter, & sacrificia tantis ardoribus æstuaret; vt omnes partes corporis exardescerent, venæque omnes manifesta cordis palpitatione micarent: interdum vero etiam pilus capitis inhorresceret. In ijs inquam Commentarijs cerni licet, (quod dudum dicebamus) quam crebris, quamq; perpetuis à Deo splendoribus mens eius illustraretur, dum eius pectori mens illapsa diuina, cum eo sese admirabili quadam ratione, & incredibili iucunditate communicat.

56 Sensus mirabiles eorum quadraginta dierũ.

57

58 Cuius illapsu, communicationeque plurimæ in eius animo, maximæq; notitiæ de Dei natura, & Personarum Trinitate fiebant; vt etiam earum processiones, proprietates, operationes, & ea, quæ percipi ab homine sine doctrinæ præsidio, & disciplina non possunt, ei fine magistro, vel studio, siue impressis earum rerum in eius mente notionibus, siue etiam visis obiectis extrinsecus patefierent. Quæ tot, tantæque notitiæ cum incredibili iucunditate coniunctæ, non ad exigui temporis fructum, sed ad dies sæpe complures hærere eius pectori consueuerant; vt quocunque ingrederetur, eæ comites sequerentur: cum eoque siue in cubiculo, siue in cœnatione, siue apud suos, siue apud alienos semper habitarent, & quodammodo pernoctarent: quarum æstu, magnitudineque sic absorbebatur, & à se ipse peregrinabatur interdum, vt similis esset hominis, qui corpore terras coleret, mente cælum. Et quidem vt pijs lectorum studijs satisfaciam, quos

59 Exẽplar sensus diei vigesimi secundi.

non dubito quin auiditas ceperit eorum commentariorum specimen degustandi (quanquam perdifficile est conseruare spiritum eorum latina lingua) interseram quam fidelissime, quid altero, & vigesimo die notarit. Sabbato, inquit, quintum sacrum de Trinitate. In precatione consueta, cum initio non multum adesset, post dimidium sat multum præsto fuit pietatis, iucunditatisque animæ cum aliquo obiectu, & specie lucidæ claritatis. Dum altare componitur occurrente menti IESV, motus ad eum sequendum:

60 Quid maxime impulerit B. Patrem ad perfectam paupertatẽ in Societate decernendam.

cum penitus existimarem quod ipse sit Dux, caputque Societatis; id esse omnium argumentum maximum, cur paupertas, & nuditas summa esset assumenda: quanquam aliæ quoque rationes, quas in electionibus adhibueram, eodem spectabant. Atque hæc cogitatio commouebat me ad pietatem, & lacrymas, atque etiam ad constantiam, vt quamuis in sacro huius diei, vel in alijs non affluerent larymæ, videretur hic sensus fore satis tentationum, & molestiarum tempore ad constantiam obtinendam. Inter has cogitationes cum progrederer, & sacras vestes induerem, crescebat pius sensus, & videbatur

batur hæc plane esse confirmatio decreti; quamuis aliæ consolationes abessent: & videbatur confirmatio esse quodammodo à Sanctissima Trinitate (Hoc enim B. Pater cupiebat: adesse sibi potissimum ab augustissima Trinitate sensum aliquem vnde intelligeret accepta illi esse, quæ ipse de paupertate decreuerat) cum ita se communicaret filius: quia recordabar eius temporis, quo Pater me apud filium collocauit. Post indutas sacras vestes, cum se mihi magis, magisque nomen IESV imprimeret, & ita ego essem corroboratus, & confirmatus in omnem euentum, erumpebat noua vis lacrymarum, atque singultuum. Sacrum iam ingresso multum comitabatur gratiæ, ac pij sensus cum quieta, longaque lacrymatione. In processu varij adfuere motus in decreti confirmationem. Cumque diuinum Sacramentum sustinerem manibus, subijt internum colloquium, & commotio vehemens nunquam Dominum deserendi quicquid se obijceret, superfundente se noua dulcedine spiritus, ac nouis motibus. Permansitque sensus ille ingens cum impulsu ad lacrymas etiam post sacrum; totoque die, quoties subiret IESV memoria recurrebat menti deuotio; & confirmatio. Huius potissimum diei placuit sensus adscribere, quamuis in alijs admirabiliora legantur dona luminum cælestium, atque suauitatum, quod hic clarius explicatur, quid maxime ad perfectam paupertatem beatissimum virum impulerit. Nec fraudabo piorum mentes cogitatione pulcherrima, quam die quinto, & trigesimo adnotauit. Venerat illi in mentem certo die finem sacrificijs imponere, quæ super hac de paupertate deliberatione faciebat: deinde considerans, non

61

62 Mira B. Ignatij erga Deum caritas.

ita definite agendum cum Deo, Cum me abijcerem (inquit) nec æquum existimarem præscribi à me certum tempus; sed vt me penitus, omninoque subijcerem, & ibi desinerem, vbi placeret summæ bonitati se mihi indicare: Subijt cogitatio quid si Deus me ipsa in gehenna collocaret? Hic vero, inquit, duo mihi offerebantur, ex vna parte cruciatus, quos eo loco perferrem, ex altera maledicta in Deum, quæ audirem. In priore non poteram mihi dolorem repræsentare, neque ijs cruciatibus commoueri: atq; ita videbatur mihi multo acerbius fore in sanctissimum Dei nomen audire blasphemias. Sic B. Pater affectus Constitutiones suas edolabat, atque his maxime studijs, atque præsidijs, cum eas scriberet, vtebatur. Nullus enim apud eum tum librorum apparatus, nullus codex præter Missarum volumen. Studium eius precatio erat: bibliotheca perennis cum diuina mente congressus. Et quidem in suis Constitutionibus ea sæpe tradit, vt non ab ipso inuenta, sed à Deo videantur pene dictata. Rogauit is Lainium cum

63 Lainij sententia, Deus Religionũ Fundatoribus reuelat grauissima quæque sui Ordinis.

Constitutiones scriberet (à quo non ignorabat sanctorum vitas, & eorum, qui religiosas aliquando familias, disciplinasque fundarunt, studiose peruolutatus) censeret ne diuinitus earum autoribus omnia, quæ ad instituta cuiusque familiæ pertinent, indicata, an præcipua potius aliqua, & grauiora duntaxat, relictis ceteris non tam intimis, nec tam grauibus Patriarcharum, Fundatorumque prudentiæ, cui Lainius sibi videri dixit Deum Optimum Maximum, vt primum Familiarum omnium procreatorem, atque parentem, quos ad eas excitandas tanquam administros, & famulos delegisset, ijs grauissima quæque, & cuique disciplinæ intima præmonstrasse. Nam cum religiosorum Ordinum institutio non hominum sit inuentum, sed Dei, qui quidem proprium quendam ab vno quoque Ordine, cultum ac famulatum exigit, relinquitur, vt is etiam hominibus præsignificet, atque præmonstret, quæ ab quoque obseruari, curarique velit: vt quò sua homines coniectura, ac suspicione non possunt, illud Dei admonitu, significationeque perueniant. Cetera vero, quæ non tam vim, naturamque cuiusque Ordinis, quam adiuncta quædam, & quasi circumstantias attingunt, eademque pro varietate temporum, ac locorum variari, mutarique possunt, ea putabat Fundatorum permitti iudicio, atque prudentiæ: quemadmodum in Ecclesia Catholica animaduerti licet, in qua regenda, ac temperanda multa huiusmodi Deus suorum ministrorum, vicariorumq;

64

65 Idem probat B. Ignatius vnde intelligitur, etiam illi essentialia, vt vocant, Societatis reuelata: qui omnia etiam tribuebat Manresano secessui.

prudentiæ libera, atque integra esse voluit: cum tamen ea, quæ sunt præcipua, iam tum ab initio suis Apostolis, & primis illis Ecclesiæ Pastoribus indicarit. Hæc censuit Lainius, cui & se subscribens Ignatius, sic, inquit, & ego sentio. Quo quidem ex responso non obscura coniectura dicitur, ei quoque indicata fuisse de Cælo, quæ ad intimam huius instituti rationem, naturamque pertinent, & quæ sunt quodammodo nerui, ac fundamenta huius, quam sequimur, disciplinæ. Atque hinc superiorem B. Patris interrogationem ortam, quasi dubitantis, & ambigentis liceret ne sibi quippiam aliud, quod tum forsitan

Universidad de Deusto
Biblioteca

forsitan in mentem venerat, haud ita tamen suæ disciplinæ, intimum, ac præcipuum,
Deo non indicante,decernere. Quod ipsum eiusdem ex ore planius cum vna cum Ludouico Consaluio (cuius alias est facta mentio) de Societate dissereret, intellectum est.
Nam cum multa & varia inter sese de huius vitæ rationibus, institutisque conferrent,
præsertim illa, cur Societas communem cum ceteris Clericis,aut non admodum dissimilem cultum corporis adhiberet, cur publice in templis choris alternantibus, vt ceteri Ordines, ipsa quoque non psalleret, cur ad exploranda, ac periclitanda ingenia,moresque
66 tyronum pedestria imperaret itinera nullo adiuncto viatico, sed prece humili corrogato, cur præter Professorum, Tyronumque domicilia Collegia insuper, & studiorum sedes haberet, cum hæc, inquam, & alia huiusmodi inter sese communicarent, eorumq; singillatim rationes Ignatius redderet, ad extremum rationum omnium summam ad
vnum illum retulit Manresæ secessum: in quo perspicuas horum omnium, & aliorum à
Deo impressas, & quasi consignatas in animo suo notiones, & intelligentias acceperat.
His igitur testatas indicijs Constitutiones nostras habemus, vt plane appareat,quid sentiendum sit de eo, si quis existat, qui tot diuinis significationibus, & admonitionibus
editas leges, tot sacrificiorum procurationibus, precationibus, lacrymis constitutas,
tam diuturni temporis apparatu confectas, tot vigilijs elucubratas, tot grauissimorum
Patrum iudicijs, consilijs, deliberationibus agitatas, tanto denique Societatis vniuersæ consensu, approbatione, periclitatione, vsuque receptas, aut paruipendat, ac negligat. Prauis mentibus nihil vnquam rectum, obliqua sunt omnia, dum ad rectam nor-
67 mam regulamque se ipsæ non dirigunt. Constitutionum induat spiritum, & sanctita-
Conatur B. Ignatius abdicare Generalatum. tem oportet, qui de earum diiudicare præstantia, & sanctitate velit. Collatis igitur cum
Patribus B.Pater Constitutionibus suis,plena, ac libera mutandi, moderandi, addendi,
quæ visa essent, potestate facta, opportunissimum tempus sensit esse, vt quod dudum
apud se constituerat, per occasionem vniuersi conuentus partes suas alteri traderet, &
antiqua illa sua auiditate parendi, sesequeque in ordinem redigendi, tum etiam tot suis &
animi, & corporis (vt affirmabat) imbecillitatibus incitatus, senecta insuper accedente,quæ suo quasi iure vacationem muneris postularet à Societatis gubernaculis,quæ per-
68 inuitus acceperat, omnino recederet. Ac ne sibi, vt olim coram agenti reclamaretur à
Epistola B. Patris ad Congregatos Patres. Patribus, per hanc Epistolam consilium suum disertis verbis exposuit. Quod complurium, inquit, mensium, & annorum consideratione nullo siue interioris, siue exterioris
commotionis impulsu, ad maiorem laudem, & gloriam diuinæ Maiestatis consequi, &
intelligere potui, id nunc in conspectu Procreatoris, ac Domini mei,qui me in æternum iudicaturus est, exponam vere, & omni remota perturbatione. In mea multa delicta,
multaque vitia, & multas animi,corporisque infirmitates intuens, sæpe in eam penitus
veni sententiam, mihi infinitis prope partibus deesse vires necessarias sustinendo oneri
69 huic Societatis,quod in præsentia inductu, & impositu eius sustineo. Opto itaque in
Domino rem diligenter expendi, & alterum deligi, qui melius, vel certe non ita male
regendæ Societatis munere fungatur, & hoc ad eum munus deferri: nec modo si melius
aut minus male, sed etiam si pari modo gesturus sit. Quamobrem in nomine Patris, &
Filij, & Spiritus sancti vnius Dei, & Creatoris mei ego simpliciter, & absolute quicquid muneris gero,depono,& abdico, quæsoque, ac toto animo precor in Domino tum
Professos, tum quos illis ad hanc deliberationem assumere visum erit, vt hanc oblationem meam, adeo coram diuina Maiestate iustam, accipiant: Sique inter eos, qui futuri sunt arbitri, forte non conueniret, per caritatem, ac reuerentiam Dei Domini nostri
oro, vt impense rem eius diuinæ Maiestati, commendent; vt omni ex parte voluntas illius perficiatur ad maiorem eius gloriam, & commune maius bonum animarum, totiusque Societatis accipiente ipso omnia in maiorem suam laudem, & gloriam æternam.
Recitata in conuentu præter omnem expectationem hæc epistola magnos animorum
70 motus fecit, cum singularem sancti viri modestiam, animique submissionem satis extol-
Andreæ Ouiedi simplicitas. lere cuncti Patres, & admirari non possent: cuius cum omnibus administrandi ratio tot
nominibus probaretur,ei tamen oneri sese imparem prædicaret. Placuit tamen in eius
gratiam ad suffragia rem vocare. Vnus Andreas Ouiedus, qua erat simplicitate candidissimæ mentis, concedi posse Patri quod flagitaret, sibi dixit videri: causamque alijs
quærentibus, Quia, inquit, ipse, qui sanctus est,ita existimat expedire. Sed ceterorum
omnium,

omnium, & ipso statim accedente Ouiedo, quæ fuerat olim in renunciando, eadem
nunc fuit, in eo retinendo consensio; Ergo per internuncium admonent Societatem
regere porro pergeret, &, vt instituerat ordinare: se quidem saluo officio gerere mo- 71 Iubetur Ignatius pergere in Societatis administratione.
rem eius postulationi non posse, ac ne alium quidem vnquam in Societate Præpositum
(eo superstite) se laturos. Hoc Ignatius responso accepto,cum animaduerteret ad optatissimam fugam cunctos iam sibi aditus intercluso,paucos post dies periculosum in morbum lapsus reputare secum ipse magna sua cum voluptate cœpit,num compendiaria aliqua via sese Deus eo vellet onere liberare. Sacro igitur Natali Domini die cum vnum 72 Aegrotat, & maximo perfunditur gaudio è spe vitæ beatæ.
& alterum sacrificium continenter eo, quo consueuerat ardore animi, & contentione
fecisset, virium languore tabescens graui correptus est morbo. Cumque sibi iam persuaderet, breui se è corporis custodia mittendum, (non enim procul aberat à summo
periculo) tantis animi voluptatibus deliniri,tantis perfundi suauitatibus cœptus est, spe,
atque expectatione quietis æternæ; vt cum fluentibus sine modo lacrymis imperare
non posset,ingens corpori detrimentum afferret: roganduque & à domesticis, & à medicis sæpe fuerit, vt nimios illos temperaret ardores:& ab inflammatis illis studijs,amoreque superarum rerum, atque cælestium animum parumper abduceret: nec ad eas tanto impetu rapi sineret, in ijsque si hærere defixum, vt destitutum viribus corpus infinito
languore deficeret. Sed tam iucunda spes & vitæ pariter, & muneris deponendi fru- 73 Mors Cornelij Croci.
strata est virum sanctum. Breui enim ex eo morbo emersit,& integer restitutus est suis.
Tradidit tamen Cælo Romana domus dignum memoria virum Cornelium Crocum.
Ortus erat Amsterodami in Hollandia honestis parentibus;ibique complures annos,post humanas,sacrasq; disciplinas Louanij perceptas,iuuentutem bonas literas edocuerat,singulari studio curans,vt teneras mentes non minus pietate,quam literis informaret. Nihil sinebat ex veterum libris parum pudicum, vel ad oculos adolescentium, vel ad aures accidere. Vt Grammaticam impij Melanchctonis amoueret è ludo, suam ipse composuit;
& alia opuscula ex vsu doctrinæ politioris. Grauiora quoque contra Hæreticos opuscula edidit. Corruptores enim religionis & detestabatur grauissime & insectabatur acerrime: nullumque non subibat laborem, nihil non moliebatur, vt eos refelleret, confirmaretque Catholicos. Diuinum etiam cultum, venerationem præsertim augustissimæ
Eucharistiæ perstudiose tuebatur. Et habebant curæ eius momentum ingens, & exitum
peroptatum, quod innocens vita grauissimi sacerdotis, claris, perpetuisque exemplis
cum præibat,tum sequebatur seduli studia monitoris. Ad initia Conimbricensis Academiæ cum ab Lusitano Rege magnis honorum inuitaretur illecebris, suo omni commodo, ac splendori vetulæ parentis caritatem antetulit. Quæ vbi octogenaria composita
est,quinquagenarius ipse humana fastidiens, anhelans cælestia perfectæ amore virtutis
Romanum iter pedes aggreditur. Parisios cum venisset, socijs hortantibus, vt autumni mitiora expectaret tempora, Nolite, inquit, fratres, nolite retardare peregrinationem meam. Dominus dux mihi, & Socius erit, cuius gloriæ modicum hunc laborem
capesso. Spero & mihi, quamuis nona hora accedam, reddendum denarium. Romam
igitur magno labore venit seuientis æstus incommoda nihil formidans; & in Societatem
admissus, vitam omnem confessione accuratissima recognouit. Ac subinde,quod noxio
anni tempore vrbem inierat, morbo correptus, pauciſque diebus consumptus, quam
serus ad vineæ Domini labores accesserat,tam citus ad denarij, quam sperabat, mercedem peruenit. Vir singularis humilitatis, atque modestiæ,præclarisque naturæ, ac Dei
donis ornatus. Secundis in vrbe rebus sese, vt solent admiscuerunt aduersæ. Dederat
superiore anno Societati nomen Lucius Crucius nobilis Tyburtinus, patruo perinuito 74 Aliquid procellæ ob receptum Lucium Cruciũ.
eiusdem vrbis Episcopo: qui vt Lucium à proposito reuocaret, cum Pontificis Maximi
autoritatem per Cardinalem quendam interponendam curaret, anteuertit Ignatius, &
Pontificem ad suas partes adiunxit. Qui non modo audiendum Cardinalem illum non
putauit, sed eum potius, quod Societatem suis sermonibus carperet, per alium Cardinalem grauiter obiurgauit. Ergo de sua spe Tyburtinus deiectus Antistes, acrem se nostris aduersarium per suum vicarium Tybure præbuit. Habebat tum in S.Laurentij æde
ciuitatis principe Michael Nauarrus conciones, & Catechismum, quibus ei Vicarius,vt
interdiceret, causam aliquam quæritabat. Cum inueniret nullam; socium eius Antonium Roboreum, quod oleum per vrbem emendicaret, (eleemosynis enim tum Societas
Tybure

Universidad de Deusto
Biblioteca

Tybure victitabat) id quod ab alijs etiam fieri consueuerat, comprehendit, in carcerem que coniecit. Quo facto cum minime commoueretur Michael, nec verbum pro socio faceret, solumque dictitaret, si quid commeruisset Antonius, iure plectendum, Vicarius eum de custodia dimisit. Et quoniam ex Michaele quæsierat quo tandem iure, quaue autoritate ad populum verba faceret, & ecclesiæ sacramenta homo peregrinus administraret, perlatæ sunt confestim ab vrbe literæ, quæ fidem facerent Societati vbique licere per sedis Apostolicæ iura, beneficiumque suas rite partes, & functiones obire: ita & Vicario, & Episcopo silentium impositum. Quanquam Ignatij reprehensionem Nauarrus, quod Vicarium sibi molestum acrius aliquando cohibuerat, non effugit. Volebat enim suos omnes B. Pater, etiam tum, cum pro Societate causa staret, non modo aduersus Episcopos, verum etiam eorum erga vicarios summisse, modesteque se gerere. Sed Episcopum Crucium Lucij denique constantia, & dies ipsa placauit: vt qui prius Societati se profitebatur infensum, postea commutatus animo fautorem se cum Hieronymo fratre, Lucij parente, ac beneuolum declararit. Antistite propitio solutiora iam omnia Tybure Societati fuere. Gymnasium publice expositum est, extra portam illud quidem & extra muros, sed non exiguo discipulorum numero. Celebrabatur initio ab adolescentibus, pueriscque ferme septuaginta, quorum vt commoditati consuleret Ciuitas, de transferendis in interiorem vrbem scholis agere cœpit, & in eius velut vmbilico locum, & ædem obtulit. Nec minus opportuno loco præstanti probitate fœmina Lucia Cynthia domum cum hortis attribuit. Cuius beneficentiam haud impari munere remunerata Societas est. Eius quippe Nepos in iurgio cum ciue rixatus, à Michaële foras abductus, dum turba sedatur, & aduersarij conticescunt, spiritualibus exercitijs excolitur. Qua ab exercitatione vbi dimissus est, miraculo fuit popularibus suis eius insignis commutatio. Nec minore hominum admiratione ab eodem sunt Michaële morbi corporum, febresque depulsæ. Filius erat vnicus ciui principi, quem suis reuersionibus pertinax febris exagitabat. Ad hunc Michael cum accessisset parentis accitu, & super ægrum manum imposuisset, febrim repente dispulit. Humiliora, quæ modo faciunt ad exemplum, varijs gesta per Italiam locis non prætermittamus. Meldulæ, Fauentiæque (nec enim admodum inter se distant vrbes hæ duæ) Stephanus Capunsacchus, quo eum inuitarat Antistes rem Christianam antequam sacerdos est consecratus, strenue, nauiterque promouit. Virgines, atque puellas, quæ propter inopiam ad Ginecæa transire non poterant, curauit pias per matronas in paternis saltem ædibus excolendas obuijs mendicis ne suæ caritatis deesset officio, compluribus autor fuit, vt quod Bacchanalibus sibi parauerant epulum, in eorum necessitates, famemque conferrent. Ad communem horarum quadraginta supplicationem cœtus integros adducebat: & singulis horarum initijs, paucis cohortando præfatus, ad pie, riteque precandum eos, qui conuenerant, erudiebat. Is dum ad sacerdotium Ignatij iussu se comparat, mors obrepsit. Mortis causa nimia eius in corpus suum durities, & orandi contentio: qui cum in literarum studio Patauij versaretur, consueuerat secundum cœnam singulis noctibus horas in oratione quaternas, quinasue traducere. In edomando vero corpore, & verberibus accipiendo tam erat immitis, & asper, vt sæpe totos humeros cruentaret. Inuentus est aliquando nudus à Iacobo Lainio domesticis in hortis concubia nocte, hyemeque rigente totis viribus, ac lacertis in sua terga sæuire partim recentibus cruenta plagis, partim præteritis adhuc tumida. Tum demum immoderatis eius ardoribus non prius animaduersis iniecti freni, sero illi quidem, & tum videlicet, cum in eum locum deduxerat valetudinem; vt nullis subleuari remedijs, ac curationibus posset. Sed illud commodi è nimijs illis maiorum contentionibus postea ortum, quod legibus diligenter est cautum, ne quis suis Rectoribus inconsultis quicquam audeat in corpus suum, quod Deo semel, ac disciplinæ dicarit. In Silano, quod Carfagnanæ (hodie vulgus appellat) prouinciæ caput est; vt etiam in finitimis Ferrarienſis, Florentinæque ditionis locis Sylvestri vigilijs, curisque iam notis pernicioſæ sublatæ sunt hæreſes. Vis æris alieni suis Dominis ingens reddita. Sodalitates ad officia pietatis incensæ, sacramentorum mos creber inductus. Virgines in cœnobium, cuius Sylvester ipse construendi fuerat autor, certis astrictæ legibus, & institutis inclusæ. Denique alia è re diuina, & communi sunt gesta. Quorum fama Ferrariæ Dux Hercules ad Ignatium pro retinendo tam nauo, tamque industrio viro, ar-

75 Reprehendit Ignatius Michaelem Nauarrum, quod acrius pro Societate quanquam iusse, pugnasset.

76 Cœptum doceri Tybure.

77 Michael Nauarrus aliquot curat ægrotos.

78 Sthephani Capunsacci res Meldulæ ac fauentiæ.

79 Eiusdem mors, & vitæ seueritas.

80 Res Sylvestri Landini in Carfagnana.

ro, ardentes literas scripsit. Nec abnuit studio pij Ducis Ignatius votis præsertim Toletani Cardinalis impulsus hæreticæ prauitatis inquisitoris, qui gratum sibi fore significauerat, si regiones illas, quæ in aliquam suspicionem hæresis vocabantur, sua Sylvester prædicatione lustraret. Quod ille ingenti animorum motu, plurimoque fructu fecit. Cuius ardoribus alij Præsules delectati, suas item ab eo diœceses inspici, lustrariq; voluerunt. Et ij erant ad templa concursus quocunque ille veniebat, & sui copiam fecerat, vt referri videretur vbique perpetua quædam celebritas maioris hebdomadæ. Cumq; vnius aures sufficere confitentium turbæ non possent, adhibebat ad id eos, quos supra significaui, presbyteros, ab se iam doctos, & pijs commentationibus institutos. In itineribus obsidebatur à populis, vt sibi illico operam daret: nonnullique medijs in syluis, summisue montibus comprehensum, non prius dimittebant, quam enunciantibus sua peccata remitteret. Interdum etiam ad eum Matresfamilias flentes, ac supplices, vt ad suos curandos ægros accederet, plenæ fiducia festinabant. Erat tum anni tempus, quo metendis frugibus distinebantur agricolæ; & tamen cum auditum esset, Sylvestrum esse dicturum, messores ad eum omnes relicto opere confluebant. Quidam autem dum optatis frugibus nimium incubat, & quæstuoso labori intentus, ceteris ad concionem coëuntibus, vnus remanet, manipulos, quos collegerat inopinatus ignis absumpsit; incertum vnde ortus: sed vulgo creditus immissus à Deo ad luendam anxiam curam pereuntis pabuli. Secundis hisce rumoribus Mutinensis etiam permotus Episcopus ab Ignatio Sylvestrum impetrat, & suæ omnis peragrandæ, cognoscendæque diœcesis partes imponit, in primis autem docendi Parochos ad populum ea dicere, quæ in exercitiorum libello B. nostri Patris prima traduntur hebdomada. Namque Antistes erat Aegidius Foscararius è veneranda S. Dominici familia, qui sacri quondam Palatij Magister, eum accurate libellum, cum ad examen vocaretur, expenderat, & primus suo chirographo, verbisque grauissimis approbauit: ex eoque tempore magno illum in pretio semper habuit, & eo demum loco, numeroque, vt inde non orandi, & commentandi modo, verum etiam vtiliter differendi, & concionandi sylua facile comparetur. Eius igitur iussu Sylvester locis centum supra triginta lustratis, & eius familia vniuersa sic instituta, vt octauo quoque die sacrosancta confessionis, communionisque mysteria celebraret, plenus fructibus, ac meritis locuples inde discessit. In Neapolitano regno nauatum est animis à Bobadilla studium præsertim Rossani, non minore bonorum gaudio, à quibus colebatur, & ferebatur in oculis, quam malorum inuidia, à quibus passim ei parabantur, & struebantur insidiæ. Vehemens suspicio fuit, idque ab amicis multo ante prouisum, venenum à perditis ei datum, vt prodigij instar miraculique sit habitum, quod extremam perniciem ictus iam Pater effugerit. Verum vt emersit è morbo, eadem alacritate, atque constantia ad castigandos improbos redijt. In Sicilienſi regno par incrementum & Societatis; & rei Christianæ. Messanæ primum è cunctis Societatis locis inchoata Probationis est domus, è Nouitijs ferme duodecim ab antiquorum congressu, atque habitatione seiunctis, ita tamen, vt in eorum ædes è Collegij domicilio pateret ingressus, non dum proprio adhibito ianitore, vel ostio: proprio, tamen adiuncto Magistro, atque custode Cornelio Vishaueo. De quibus domibus penitus ab ceterorum congressu seiungendis mentionem primus omnium intulerat superiore anno Natalis. Reliqua eundem tenebant in vrbe cursum: nec desiderata foris est, cum se dabat opportunitas, Societatis industria. Magnas Pactensis ciuitas ex Andrea Frusio, qui eò se Præsulis rogatu contulerat, vtilitates hausit. Nam cum ea publica fœneratorum iniquitas premeret, & obrueret, plurimique ciues patria cedere, vagique errare per montes, & antra cogerentur, Frusius maxima omnium approbatione perfecit, vt fœneratoribus ad pœnitentiæ sacramentum, & male parta reddenda perductis, familiæ amplius centum, & quinquaginta, quæ solo patrio carebant, longo veluti postliminio redirent. Panormi versabatur adhuc Lainius sui semper similis in agendo. Eius oratione constituta est è ciuium numero sodalitas, quæ puerorum solitudini, & orbitati succurreret. Neminore opportunitate à laico Fratre Iuliano Flandro publicæ custodiæ consultum. Qui cum ægrotos vinctos animaduerteret squallore, situque carceris extremum vitæ discrimen adire, cubicula quædam separatim, quo illi transferri, curarique possent, extruenda curauit. Quo in munere mors illum cum occupasset, non sine magno luctu, desiderioq; ciuita-

81

82 Nimium attenti messori, manipulos ignis absumit.

83 Bobadillæ curæ Rossani, vbi & periclitatur.

84 Messanæ prima in Societate domus probationis secreta a ceterorum consuetudine.

85 Pactensibus Andreæ Frusij vtilis labor.

Panormitanis Lainij.

86 Iulianus Flander moritur cuius opera consultum custodijs publicis.

Universidad de Deusto
Biblioteca

ciuitatis, cui cariſſimus erat, Prorex, ne tantæ pietatis opus relinqueretur incœptum, publicis mandauit ſcribis, vt id vrgerent, ac promouerent: victorumque præcipuam in eorum morbis curam, atque rationem, cum aduocandis Medicis, & Chirurgis, tum pharmacis comparandis haberent. Deinde ad Lainium, & Domeneccum miſſos, ex eorum præſcripto, conſilioque gerere rem omnem iuſſit. Ita conflata ſodalitas alia, & ſuis legibus temperata, quæ victorum incommodis, morbiſque proſpiceret. Ac Vega quidem Prorex perſeuerabat in amore, opinioneque Societatis. Is à Cæſare impetrauit, vt Abbatia quæ prima vacaret, quingenos, ſexcenoſue annui cenſus ferens aureos Panormitano Collegio aſſignaretur. (Aſſignata eſt poſt aliquot annos ſanctæ Mariæ à Crypta.) Et quoniam reſcripſerat Cæſar Societatem, quam ei commendauerat, non ſatis cognitam ſibi aliunde fuiſſe, tametſi dictis eius, ac literis fidei ſatis habebat; faciendum Vega putauit, vt literarum Apoſtolicarum exemplar, quibus Societas confirmabatur, ad eum mitteret, & ſimul obſecraret, teſtimonium de ea ſumeret ex ipſo Pontifice, Ferdinandoque Romanorum Rege, minime dubitans, quin tantorum Principum teſtimonium cum ſua teſtificatione congrueret. In Africanam expeditionem hac æſtate diſcedens, nihil antiquius habuit, quam vt Lainium precibus, & ſacrificijs apud Deum, opera & concionibus apud milites præſidio futurum vna deduceret. Quippe Africam vrbem (quod Aphrodiſium Ptolomeo videtur eſſe, quidam Leptim appellant) in aduerſo Siciliæ litore ſitam, Dracutus Archipirata famoſus cum occupaſſet, repentiniſque inde excurſionibus Siciliam, maritimaque Italiæ, ac totum late intra Herculeas columnas mare haberet infeſtum, Carolus Cæſar, vt eam peſtem amoliretur: receptaculum, & cubile illud eripiendum prædonibus ratus, Proregem Vegam expeditioni præfecit. Iuſſus & Andreas Auria adeſſe cum claſſe, cui Pontificiæ triremes, Florentinæq; ac Melitenſes adiunctæ. Vndecimo Kal. Quintiles Panormo claſſis ſecundo curſu prouecta, die S. Baptiſtæ natali Aegates inſulam clade olim Pœnorum nobilem (cui hodie Fauagnana nomen) tenuit. Hic Prorege hortante in concionem Lainius progreſſus, ex ipſis Baptiſtæ præceptis officium Chriſtiani bellatoris expoſuit. Quarto poſt die, non magno negotio terra Africa potiuntur, captoque Caſtris ex ſententia loco, ad inſtruendum Noſocomium Lainius (quam ei curam Prorex vniuerſam tradidit) ingenti ardore ſe vertit. Præclaram laborum ſegetem præbuit in longum ducta obſidio, præſertim Africanos per æſtus in anni maxime torrida tempeſtate. Opportunum erat leuamen quatuor Capuccinorum caritas: ſed cum horum binos glorioſo ſub faſce mors oppreſſiſſet, binos grauiter laborantes cum alijs permultis ægrotis Prorex in Siciliam remiſiſſet, totum prope in Lainium, eiuſque Socium Martinum à Cornoza onus incubuit. Sua ipſe manu Pater præparare, ac porrigere pharmaca, vnguenta oblinere, cibos in os moribundis inſerere, lintea quoque purgare: idem præſto eſſe cunctis alloquio, nocturnas ducere excubias, præcipue intentus agere, ne quem inexpiatum confeſſione crimium extrema neceſſitas occuparet: frequens in publico ſacrificium adhibere, frequentem de inanitate mortalium rerum, de corrigenda vita, comparandaque æternitate ſermonem; ſuprema demum officia vita functis prece, & iniecta humo perſoluere. Alij ſuper alios interim ſternebantur. Ducenti ſæpe, & quadraginta iacebant: nec modo laborum moles, ſed ipſa loci graueolentia, ſpirituſque putreſcens, & quoddam quaſi contagium adminiſtros ad vnum lecto omnes, ereptis multis, afflixit. Vnis Martino, & Lainio, quibus minimum erat quietis, valetudo, & quidem, vt is loquitur, ſolito firmior conſtitit, admirantibus iuxta cunctis & gratulantibus. Inter hæc, vt eſt vir, quem Chriſti caritas vrget, vnus pro multis, nihilominus curæ ſtrenuus ſacerdos valentibus copijs impendit. Proregis, Garziæque à Toleto, Alfonſi Gulettæ Præſidis, Ferdinandi item à Toleto qui Neapolitanas, & Aluari Vegæ, qui Siculas ductabant copias, Ferdinandi quoq; conſobrini Proregis Caſtrorum Præfecti, plurimorumque præterea ex primis confeſſiones excipiens, multum conſilio, autoritateq; ad capitum inter ſeſe concordiam, reique ſummam profecit. Iuuabat ſancta non minus ex vrbe belli ſucceſſum Ignatius, ſuiſque & vniuerſam per Societatem in dictis ſacrificijs, ac precibus. Quin etiam (vt ſupra ſignificaui) à Pontifice Iulio inſtitit, vt ſacri anni Iobelæum Africanis militibus impertiret. Quæ res vbi perlata in caſtra eſt, & magna omnium lætitia tubarum clangore vulgata, vrgens occaſionem Lainius, quam & imminens oppugnatio intendebat,

87 Io. Vega Prorex Abbatiam Panormitano Collegio impetrat: ac de Societate Carolum V. edocet.

88 Africana expeditio Vegæ, ad quam Lainius ductus.

89 Lainius Neſocomio præficitur: quod ſumma caritate, ac fedulitate curat.

90

91 Lainij cum valentibus curæ.

bat, ad vitæ omnes expiationem, inſtaurationemque appoſita concione ſuccendit. Tum vero certatim ad ſacra concurſum. Traductæ Lainio inter audiendum pene noctes inſomnes: mutatique adeo vulgo mores; vt pleriſq; militia, quæ non raro eſt vitiorum officina, fieret ſchola virtutis; pulchriore multo de ſe ipſis relata, quam de hoſte victoria. Teſtati ſunt veterani multis in bellis ſæpe ante verſati, nuſquam ſibi tantum ad pietatem ſtudium, ac nominatim ad conſcientias confeſſione leuandas, nuſquam militarem licentiam modeſtiorem, iuſtioremque perſpectam: neque alibi ſupremum certamen magis anceps: vt haud obſcure auxilium cæleſte in exitu cerni potuerit. Quarto idus Septembris expugnata vrbs eſt: quatriduoque poſt, qui dies Dominicus, & ſanctæ Crucis exaltationi ſacer illuxit, cæremonia magna præcipuum è Mahometicis fanis, Deo vero, ſancti Ioannis Baptiſtæ titulo dedicatum: & Maurorum quidam ſacro fonte luſtrati. Quorum vnus grauiter ſaucius, eodem die deceſſit. Lainius autem in eadem celebritate, de gratijs Deo agendis, deque inſtituenda ab militibus in præſidio remanſuris, vita diſſeruit. Priuatim ſubinde ſacræ adminiſtrationis ſeriem præceptis, & monitis ordinauit, luculenta etiam ad rem diuinam ſupellectile ex varia ducum liberalitate quæſita. Iam ſacra erant, iam profana compoſita: & naues conſcenderat miles, geſtienſque victrices in Siciliam proras obuerterat, cum aduerſo morante vento, nuncius triſtis interuenit, Ferdinandum Vegam Proregis filium natu maximum, quem is in prouincia vicarium ſibi reliquerat, acerba morte ſublatum: ac protinus eodem die, vbi nox inhorruit, immanis tempeſtas cooritur: quæ tres deinceps dies nocteſque deſæuiens, nauigia quaſſans, interſeque collidens, onerarijs duabus diſſolutis, & fractis totidem cum aliquot triremibus merſis, in extremum omnes diſcrimen adduxit. Ita arbiter ſummus proſpera attemperare gaudet aduerſis, non in his minus, quam in illis benignus, & laudandus. Quod ipſum vbi tranquillitas redijt, Lainius militi ad reſarciendas naues, ac vires in litus egreſſo, pro ſuggeſtu oſtendit, ſapienter orbitate Proregis, & tempeſtate deſcripta, magno cum auditorum aſſenſu, maiore cum fructu. Quippe cuius orationi non ſingularis modo doctrina, viſque dicendi, ſed multo maius perſpecta eximiarum virtutum decora pondus dabant. Duas tamen ex omnibus in viro Dei laudes vniuerſi notabant, ſuſpiciebantque maxime: abſtinentiam pecuniæ, & excelſitatem animi inter quoſuis terrores inuictam; vno verbo rerum humanarum, vitæque contemptum. Nam in Noſocomij procuratione conquiſitis ſtudioſe ſubſidijs large, lauteque habens ægrotos, inde ſibi ne cibum quidem, ſed ex priuata Vegæ benignitate capiebat. Qui recuperauerant valetudinem, ſummis precibus gratæ memoriæ monumentum aliquod obtrudebant; Nihil tamen vt vnquam reciperet, impetrarunt. Quin etiam gratiſſima accidebat vulgo illa eius ſedulitas, quod diligenter aduigilabat, ne veſtium, aut ceterarum quidpiam rerum ægrotantibus ſiue per incuriam, ſiue per iniuriam, vt ſæpe vſu venit in caſtris, deperiret. Quo in genere euulgata Patris fideliſſima cura fecit, vt permulti pecunias apud eum, quæque haberent cariſſima, vrbem tentaturi, aggreſſurique deponerent. Quibus non ipſæ modo res fideliter cuſtoditæ; ſed etiam conſeruata videtur vita diuinitus. Nam cum Lainius, dum pro toto exercitu preces facit, nominatim eos, qui ſibi tantum crediderant, tutelæ Numinis commendaſſet, plane euenit, vt eo de numero nullus tam difficili deſideraretur in prælio. Hi deinde, alijque de præda cum multa offerrent, quam fidelem repererant ipſorum pecuniæ, tam ſuæ mendicitatis cuſtodem integrum reperere. Sed periculorum, vitæque contemptum tum inter decumbentes, ac morientes ſecura perſeuerantia, diurnuſque tot menſium, ac nocturnus labor oſtendit, tum ſæpe dum oppugnatur vrbs inter hoſtilia tela progreſſus. Cuius ſecuritatis cauſam deinde afferebat, quod nunquam niſi caritate, ac recta ratione (quantum ſibi videretur) ſuadente, in ea loca conijceret ſeſe. Nuper autem tempeſtate furente, cum animum æque miles, ac nauta deſpondiſſent, ac vel attoniti metu hærerent, vel lamentis cuncta miſcerent, Lainius diuino plenus ſolatio perſtitit, ac ſpe bona, incolumitatem, vti euenit, cunctis conſtanter, & magna voce denuncians. Nec profecto admiratione caruit, triremem, quam ipſe conſcenderat, vetuſtate fragilem, crebroque aliarum incuſſu quaſſatam, vnius etiam illiſu puppis magno hiatu ruptam, neque ſolutam compagibus, neque fuiſſe demerſam.

92 Vrbs capitur.

93 Ferdinandus Proregis filius maximus in Sicilia moritur.

94 Abſtinentia Lainij & animi magnitudo.

95

Universidad de Deusto
Biblioteca

96 Collegium Venetijs in choatur sub Nicolai Gaudani cura.

Eodem Societas anno Collegio Veneto aucta est: cuius autor idem, qui fuerat Patauini, Andreas Lipomanus. Is præter eos duodecim, quos alebat de Societate Patauij, totidem Venetijs alios popoſcit alendos. Ad ea ponenda principia deſtinatus eſt ab Vrbe Nicolaus Gaudanus cum alijs aliquot è Patauino Collegio. Hi primo ſuo aduentu apud eundem diuerſabantur Andream: deinde tradita parte domus cum adiuncto ſacello Beatæ Virginis huc migrarunt: primique pridie idus Aprilis quaſi formam quandam dedere Collegij. Nemo erat inter eos vno excepto Gaudano ſacerdos, qui ſermonis Italici non ſatis gnarus, nec dicere ad populum præterquam ad ſuos Belgas poterat, nec Præpoſiti partes, quas ſuſtinebat, implere. Quo circa Ignatium commonendum Lipomanus putauit: vt, ſi ei videretur, & Proregis cum pace fieret, Andream Fruſium è Sicilia reuocaret in Gaudani locum. Paruit Beatus Pater viri beneuolentiſſimi monitis: &, dum Fruſius Venetias mittitur, (mitti enim niſi anno vertente non potuit) alterum ſuffecit Andream è Patauino Collegio, cui Galuanelli cognomen. Gaudanum vero cum Petro Schorichio Ingolſtadium ire iuſſit, Salmeronis in locum quem Veronæ Pontifex Iulius Lipomano Præſule poſtulante conceſſarat. Gaudanus autem priuſquam in Germaniam ſe conferret, ex Ignatij præſcripto Bononiam venit vbi publicum doctrinæ teſtimonium & honorifica Doctoris inſignia, antegreſſis non ſine laude conſuetis periculis, ac iudicijs accepit.

97 Succedit Gaudanũ Andreas Galuanellus.

Gaudanus Ingolſtadium profecturus Bononiæ doctor creatur.

Iam in ipſa Germania tres illi, quos ſupra nominauimus, Salmeron, Iaius, & Caniſius publice in Ingolſtadienſi gymnaſio docebant, ſed fructu non maximo, idoneis deſtituti diſcipulis. Itaque, quanquam Dux Albertus, qui Guilielmo parenti vita functo ſucceſſerat, acriter cum Pontifice per literas, atque internuncios egit, ne quis eorum auocaretur, ab ipſo tamen Pontifice Cardinalis Auguſtanus impetrauit Iaium & ad reſtituendos ſuæ mores Eccleſiæ, & ad rem Catholicam promouendam in Cæſariano conuentu, qui propediem erat habendus Auguſtæ. Nec ingrata Ignatio res viſa, cui perſuaſum iam erat Iaij operam longe alibi vtiliorem fore. Salmeronem item, cum deſignatus eſſet in ea Academia Theologicæ diſciplinæ decanus, Veronæ (vt modo dixi, ſuffecto in eius locum Gaudano, Pontifex dederat. Itaque Ingolſtadio abierunt, multis cum Academicorum lacrymis: magno etenim æſtimabant vtriuſque virtutem, ſpectatamque doctrinam, longoque interuallo proſequuti ſunt abeuntes, nihil in Ignatium commoti cuius iam propenſam in Germaniam voluntatem, animumque perſpexerant; ſed iram omnem in eos effuderunt Antiſtites, qui Patres illos ſuis poſtulationibus abduxerunt. Veronæ Salmeron totum obduxit annum. Cupientem ad Vrbem accedere, quo cum Patribus antiquioribus vocabatur, Lipomanus Epiſcopus vetuit, tum ne ſuas Pater conciones intermitteret, quas varijs locis habebat frequenti conuentu, tum vt ſibi ipſi ad edenda ea, quæ de ſanctorum vitis elucubrauerat, vſui foret. Vnus igitur è tribus illis Ingolſtadij Caniſius manſit, qui propter excellentiam virtutis, atque doctrinæ renunciatus Academiæ Rector, magna cum laude, nec minore Academicorum fructu muneri illi præfuit. Eorum mores partim acribus hortationibus, ac colloquijs, partim ſalutaribus conſilijs, ac monitis, quæ Cancellario Aiſtettenſi Præſuli ſuggerebat, paulatim correxit. Nam quæ ad tollendas prauas conſuetudines pertinebant, per hunc malebat Antiſtitem Caniſius exequi, quam ipſe per ſe. Auxit geſti muneris gratiam repudiatus ſtipendij honor. Dedit etiam ſtudioſe operam, vt ex Academicis aliquot ineunte anno in ſacellum, quo ipſi Patres vtebantur, ad capeſſenda ſimul diuina myſteria conuenirent: quod vt plane rarum eo loci, ac nouum, ita admirabile vulgo erat: eoſdemque Pater ad ea frequentanda myſteria, & ad omnem pietatem, priuatim etiam domi ſcholis habendis alliciebat. Quin & morem induxit, vt ſingulis feſtis diebus, quod Coloniæ norat præclare ſuccedere, de virtute quapiam declamationes haberent, vt meditatio virtutis ad actionem gradus foret: & ex occaſione opportuna illis monita ipſe ſuggereret. Eidem vero, cum aliquandiu latinas habuiſſet, iam etiam germanicas habenti conciones mire beneuolus aderat, ac ſedulus auditor, idemque tam frequens, vt in amplius templum quamuis migratum eſſet, ne

98 Iaius, & Salmeron Ingolſtadio diſcedunt.

Salmeron Veronæ operam nauat.

99 Caniſius Ingolſtadianæ Academiæ Rector rem præclare gerit.

100

id

id quidem caperet vniuerſos. Idem ab Duce Alberto, vniuerſaque Academia in Procancellarij, qui exceſſerat, locum ſublectus eſt, & magnis precibus ex Ignatio poſtulatus: ſed nec humilitati, nec paupertati Societatis adminiſtratio talis, cui & Canonicatus Aiſtetti adiunctus erat, ſatis eſt viſa congruere. Nec ſane è republica erat, cum ea procuratio in totam vitam demandari ſoleret, tantam viri virtutem Academiæ vni affigi. Gaudanus alternis diebus modo morales Ariſtotelis libros, ad quorum interpretationem ſuos & iuriſperiti auditores mittebant, & ipſimet ventitabant, modo ſacras Pauli epiſtolas explanabat. Schorichius & græci tradebat rudimenta ſermonis, & philoſophicam ſcholam habebat, & quidem eo Academicorum plauſu, vt Regentis in ſummo gymnaſio ei munus, honoremque deferrent. Quem tamen ille, tanquam magis debitum veteranis, magiſque de Academia illa benemeritis, & à Religioſa profeſſione alienum non accepit. In his Patres dum perſeuerant muneribus pariter illud enitebantur, vt quoniam pleroſque nauſea quædam (publica tum per ſeptentrionem peſtis) ſubtilioris doctrinæ, theologicæ potiſſimum occuparat, ſciendi ad ſolidum cupiditatem excirent, & elicerent ingeniorum acumen: eamque ob rem diſputandi, concertandique morem acrem, ac viuidum, & ad dialecticas præceptiones exactum inducerent: nec refugiebant ſcholaſticorum promptiſſimos ad eas concertationes apud ſe exercere in vmbra, quos ad Solem mox, & gymnaſij lucem producerent. Ergo res cum pietatis, tum literarum per eam induſtriæ ſedulitatem, & illuſtria vitæ glorioſiſſimæ documenta cedebat in dies felicius, & Caniſij nomen latius emanabat. Qui cum & ad Concilium Tridentinum, & à varijs Præſulibus, Eccleſijſque in ſumma temporum difficultate poſtularetur, aduigilante tamen, ac retinente Duce Alberto, ad annum vſq; inchoatum ſeculi tertium, & quinquageſimum eodem loco permanſit. Eo anno cum Ferdinandus Rex Romanorum iam Societati Collegium Viennæ excitaſſet in Auſtria, ſupraq; ceteros ſocios theologorum par à Pontifice poſtulaſſet, Caniſius ſimul & Gaudanus (nam Schorichius ante diſceſſerat) Viennam translati, ſummo & Academiæ, & populi Ingolſtadienſis dolore, ac Duce etiam perinuito. Sed obediendum Pontifici fuit, & Ignatio, qui vt Alberti quoq; pietati faceret ſatis, commodatos eos potius Ferdinando, dum & Ingolſtadij maturitas adeſſet condendi Collegij, quam traditos ſcripſit: nihilo tamen minus quo moras abrumperet, diſcedendi ſpatium diem ab receptis mandatis quartum decimum præfiniuit. Atque hunc exitum Ingolſtadienſis hæc Societatis altera commoratio habuit. Habebatur iam Cæſareus Auguſtæ conuentus; & Iaius vt in tanta nobilium frequentia ſtrenuam, atque ſalutarem nauabat operam gentium diuerſarum mortalibus. His conſilio aderat: illis ſtudio, ac labore, omnibus vitæ exemplis, & ſedula ad Deum prece. Non paucos ab hæreſum errore deduxit, in ijſque adoleſcentes aliquot bonæ indolis, ac doctrinæ, innutritos in ea fæce. Multorum præterea correxit mores: perque exercitia ſpiritus ſacerdotem prænobilem, atque opulentum (quod etiam ad exemplum magnopere valuit) penitus immutauit. Itaque ſubmotis ille domo parum pudicis tabulis, & quicquid huiuſmodi ſiue ſculptum, ſiue textum inerat venenorum, religioſa argumenta ſubſtituit. Caſtigata conuiuiorum luxuria, diuinis iam epulis, quas fere quotidiano ſacrificio libabat, delectabatur. Quicquid in equorum, ſtipatorumque ſumptuoſam profundebat iactantiam, in opera vertit miſericordiæ. Denique & pro garriendi caſſa dulcedine iam Dei, ſanctorumque Doctorum congreſſu, quorum verſabat volumina, tenebatur. Hæc Iaius Auguſtæ & alia præclare dum gerit, demum & Collegijs in Germania condendis aditum patefecit. Nam cum Vrbanus Labacenſis Antiſtes plurimum illi tribueret, ſpecimenq; de cetera Societate ex eo caperet, Regi Ferdinando, cuius confeſſionibus, & eleemoſynis præerat, valde ſuaſit, vt ad Viennenſem Academiam aliquot de Societate Theologos aduocaret, & ad perennem commoditatem ipſi Collegium Societati Viennæ fundaret. Accepit libenter pius Princeps eum ſermonem: cumq; ex alijs, & ipſo Iaio, quæ Collegiorum noſtrorum eſſent inſtituta, quæ opportunitates cognoſſet, omnino induxit animum rem primo quoq; tempore ad effectum deducere: deq; ea literas ad Ignatium, atque ad ipſum Pontificem continuo dedit, quæ in exitu anni perlatæ ſunt Romam. Coloniæ ſtudebat pro viribus proximorum ſaluti, qui ceteris præerat Leonardus Keſſelius. Præerat autem domeſticis ſpecta-

101 Ibidem Gaudani, & Schorichij labores.

102 Iaij Labores Auguſtæ.

103 Ferdinandus Rex Romanæ agit de excitando Viennæ Collegio.

Keſſelij opera Coloniæ qui & animos, & corpora multorum ſanat.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Vis sacræ confessionis.

spectatæ indolis discipulis quatuordecim;quos partim legata à Canisio pecunia, partim egregia liberalitate Carthusiani Prioris alebat. Kesselij operam haud raro Deus ad sanandas mentes hominum vna cum corporibus adhibebat.Is à Præposito cuiusdam cœnobij rogatus,vt ad Cœnobitam iam morti proximum (erat enim ad supremum iam certamen rite perunctus)accurreret;cum paruisset,placuit ægroto, priusquam decederet, consulere rebus suis,& ab vltima pueritia peccata omnia confitendo repetere. Vix eam confessionem inchoauerat,cum vis morbi remisit: cumq; ad eius finem peruenisset, omni deniq; leuatus est morbo:surrexit è cubili, & suis pedibus ingredi cœpit.Nec enim releuari prius poterat corpus, quam suis animus releuaretur oneribus. Alius, quem occupato corpore malus spiritus exercebat,cum apud Kesselium rite noxas expiasset,continuo Dæmonem ab se excussit:nec ibi diutius habitare satanas potuit, vbi per sacramentum reconciliationis ius amiserat domicilij. Erat & matrona quædam mœrore afflicta propter insaniam carissimi filij,qua iam biennium misere laborabat. Sed cum ad componendam adolescentis mentem impetrasset à Kesselio, vt apud eum dies aliquot haberetur, ex eo tempore adolescenti redire mens cœpit. Versabatur Louanij paucis cum domesticis Adrianus ab Adriano.Tenuis enim,& perangusta res domi faciebat,vt ad Vrbem, qui Societati se adiungerent,mitterentur. Agebatur per id tempus de stabilienda, continendaque per Cæsaris potestatem in Belgio Societate. Sed quoniam Prouincias illas pro Carolo tum soror administrabat Regina Maria, visum est fœminæ prudentissimæ super eam rem Louanienſis Academiæ consilium exquirere: datumque ab Academia grauissimum, & honestissimum Societatis est testimonium quod anno ab hinc sexto ex ipsis Academiæ monumentis, cum eadem causa acrius vrgeretur, in hæc verba depromptum est.

104

105 Academiæ Louanienſis de Societate iudicium.

Adrianus Cornelij de Brouluors Kauen artium Magister, & sacræ Theologiæ Professor almæ Vniuersitatis studij generalis Oppidi Louanienſis,Leodienſis diœcesis Rector, iudex ordinarius omnium, & singulorum membrorum, scholarium, & suppositorum eiusdem à sancta sede Apostolica,quod notorium esse denoscitur, specialiter deputatus, vniuersis,& singulis præsentes literas inspecturis,lecturis pariter,& audituris notum facimus,& præsentibus attestamur, quod quidem à Sereniſſima D. Maria Regina vidua Vngariæ,& Boëmiæ sacræ Cæsareæ Maiestatis in Germania inferiore locum tenente, facultas sacræ Theologiæ ante dictæ Vniuersitatis requisita, vt Bullas, & Priuilegia Societatis IESV examinaret;& quid sibi de illius instituto videretur referret. Eisdem Bullis, & Priuilegijs mature visis,examinatis,& discussis:consideratis quoq; moribus, & conuersatione eorum,qui de dicta Societate pluribus annis magno cum fructu,& ædificatione Christi fidelium egerunt,respondit eidem Sereniſſimæ Reginæ eorum institutum pium,& sanctum fore,& nihil in eorum Priuilegijs,Bullis,moribus, ac conuersatione inueniri, quod toti Ecclesiæ, & inferiori Germaniæ non sit expeditius & vtile. Et quia hæc sic esse cognoscimus,& testimonium veritati exhibere merito debemus, idcirco in præmissorum fidem, & testimonium præsentes nostras literas excudi fieri, & per Notarium publicum subscribi:sigillique Rectoratus dictæ Vniuersitatis iussimus, & fecimus appensione communiri. Dat. Louanij anno à Natiuitate millesimo quingentesimo quinquagesimo sexto, secunda Ianuarij. De mandato præfati D.Rectoris, Ioannes Pels dictæ Vniuersitatis Notarius.

106 Parisijs non nihil turbarum.

Parisijs quanquam acres non defuerunt aduersarij,plus tamen habuit incrementi Societas. Quidam Ecclesiastes in æde S.Seuerini, cum in explanandis pro concione verbis Apostolicis fratres in Christo Iesu,paulisper hæsisset,grauiter in Societatem,quod Societatem Iesu vocari se vellet,inuectus est:& id sibi nomen potissimum arrogaret,quod cum Christianis omnibus commune esset. Proinde suos hortabatur auditores, vt eius ab vsu longe,consuetudineq; refugerent. Plus adhuc ei periculi vir magni nominis procreauit: qui,cum simulatione sanctitatis,& singularis inediæ specie venena praui dogmatis occultaret,multa in Societatis homines,& in eorum instituta vomebat;suisq; obtrectationibus, ac mendacijs non modo cuncta respersrat;verum etiam eos,qui vel ad Societatem mentem adiecerant,vel in eam benefici esse cœperant,auocabat. Sed cum ficti mores diu latere non possent, manifesta deprehensus in hæresi, quam foris longe, lateque disseminabat,

bat,in carcerem traditur, & sua ipse confutare mendacia Societate tacente,nec id agente, coactus est. Is dein amicorum studijs emissus è vinculis Francofourti ad hæreticorum Asilum migrauit: vbi suam cum cetera sui similium colluuione perfidiam profiteretur impunius. Sed Christi seruis inter aduersarios solatio erant amici. Quorum primas Episcopus Claramontanus facile tenebat. Is domum Collegio dederat, & annuos reditus alijs cum beneuolis vltro desponderat: sed domicilij adiri possessio non poterat, quod Societas nec ius naturalitatis (sic enim loquuntur) habebat Galliæ legibus impetrandum à Rege, nec aliquem ex suo numero Lutetiæ Professum, qui ipsius nomine in possessionem veniret. Posteriori tamen incommodo B. Noster Pater occurrit ocius,cum Ioannem Baptistam Violam, qui Parisijs versabatur per literas iussit in manibus, sinuq; ipsius Claramontani Episcopi ex formula ab Vrbe missa solennia vota concipere. Quæ res adhuc arctius bonum Præsulem obstrinxit, qui quamuis diuinam rem ipse facere per valetudinem minus posset, partes tamen illas Abbati sanctæ Genouefæ concessit: quo sacrificante sua Viola vota octauo Kalend. Septembris coram omni populo Dei, labijs suis, & voce clara distinxit. Ea res multos ab errore deduxit,qui Societatem opinabantur in Religionum numerum non venire. Quorum opinio tum est reiecta, ac refutata constantius,cum duorum ab vrbe Pontificum testimonia Pauli,& Iulij, quibus confirmatio noui Ordinis & priuilegia continebantur, allata sunt. Quod vero ad eum recipiendum in regnum, & quasi in corpus Galliæ cooptandum pertinet, res est instituta per belle. Versabatur tum forte Romæ Carolus Cardinalis Guisanus, is, qui mox Lotharingius dictus est mortuo nominis huius Cardinali propinquo. Salutauit officij causa præstantissimum Præsulem Ignatius, resque ei Societatis in eo regno commendauit. Et ea commendatio tantum apud Cardinalem ponderis habuit, vt in ea regione patronum eius ac defensorem se fore vltro receperit, admonens, ne quenquam alium sibi patronum adscisceret. Nec re minus,quam verbo reuersus in Galliam beneuolentiam suam, humanitatemque præstitit. Is Violæ rogatu ius naturalis ortus Societati impetrauit ab Rege. Quod beneficium cum nec consignari de more sine publici consilij autoritate,consensuque posset, nec satis commode ea de re ad id Consilium in præsentia referri, tanto videlicet potiri munere, & gaudere non licuit. Quod ipsum animaduersum est Dei prouidentia non vocasse. Nam si subito id impetratum & consignatum esset, Claramontanus vtique possessionem omnem domus, cuius duntaxat vsum concesserat, Societati dedisset, vnde ipsa nullum omnino deinceps aditum, aut certe per difficilem ad laxiores comparandas ædes habuisset. Eodem tempore Matrona pietate præstans, pecuniæ summam quandam, vnde fructus caperentur annui, Societati legarat,modo quaterna sibi, suisque Missarum sacrificia quotannis ab ea persoluerentur. Quam pecuniam Ignatius, cum propter adiectas conditiones, vel in magnis rei familiaris angustijs, recusasset, quod ab institutis suis abhorreret; Pia mulier sublatis conditionibus pecuniam illam in partem census, atque prouentus simpliciter, & absolute dedit. Habitabat igitur in ædibus Claramontani Societas, dum ex disciplina, & in quadam quasi Collegij forma, Deo & animis seruiebat: sed paupertate premente, tres è domesticis in Collegio Longobardorum studijs suis inuigilabant.Quo in Collegio cum è Prouisoribus vnus, penes quos ea procuratio erat, è vita migrasset, in eius locum Collegarum omnium studijs atque suffragijs Viola sufficitur: is ipse, qui Prioris paulo ante munus, honoremque resperuerat. Sed rem non probauit Ignatius, qui quamuis non esset nescius Prouisores illos nulla teneri lege sui muneris obeundi intra septa Collegij,licuisseque Violæ vel apud suos partes illas obire; tamen ad declinandas ab religiosa tranquillitate alienas tricas, susceptam iussit ab eo prouinciam sine mora deponi, & tres insuper illos de Societate discipulos, qui in eo contubernio inopiæ causa residebant, inde migrare coniungique cum suis. Nondum Societas Ecclesiastem, & qui ad populum verba faceret, Parisijs habebat; sed tum administrandis diuinis rite mysterijs, tum pijs sermonibus conferendis, præcipue vero demonstrandis orandi, meditandique vijs suam ciuitati operam,studiumque nauabat. Et quanquam templo etiam ipso carebat, sacramentorum tamen frequentem vsum, modo in sacello domestico, modo in Ecclesia, curiaque sanctorum Cosmi, & Damiani, interdum etiam apud Patres Carthusianos vrgebat: qui præcipua quadam animi propensione templi sui copiam, potestatemque Societati faciebant: cu-

107

108 Io. Baptista Viola inter Professos adscribitur.

109 Ius naturalium Societati impetratur ex Rege: sed Senatus autor factus non est.

110 Ab Collegio Longobardorũ Socij omnes in Claramontanã domum traducti.

Universidad de Deusto
Biblioteca

ius laboribus etiam ipsi crescebant, duobus circiter ac viginti paucis mensibus tyronibus aucti.

110 Res Hispanicæ Gandiæ Meretrices omnes cõuersæ.

In Hispanijs, Gandiæ vulgatæ, famosæque fœminæ ad vnam omnes, è suis probris, & impuritatibus, Societatis ac nominatim Baptistæ Barmæ concionibus emerserunt. Redditus est etiam ciuium mos alternantium apud communes ægrotos suæ caritatis officia. Toleti res componere, quoad poterat, Michaël Turrianus pergebat. Is in eam vrbem eo se consilio transtulerat, vt à quo plurimum amabatur, Antistitem Societati non amicissimum amicum redderet. Verum cum in suis illum opinionibus obfirmatum, pugnacemque sentiret, re infecta, continuo vnde abierat, se recepit, plenum suæ admiratione virtutis relinquens, quod pinguissima, & honestissima sacerdotia, annuosque prouentus, si Societatem desereret, ab eo oblatos constanter repulisset. Obtulerat etiam Præsul ille Societati procurationem gynecæi cuiusdam, quod ipse instituendis in matrimonium puellis extruxerat. Sed eam Michael, vt ab institutis nostris abhorrentem, pari libertate reiecit. Sed priusquam Toleto discederet, cum Inquisitore, Gubernatore, Comite Mellitensi, alijsque huiusmodi Proceribus sedulam dedit operam, vt si quam de nostro nomine fallam animo comprehendissent opinionem, eam docti remitterent: tulitque pretium operæ, beneuolentiæ accessionem, ac fidei non exiguum. Denique Burgensi Ecclesia rogatu Cardinalis Mendozæ, qui illi iam præerat, cum socijs quatuor copioso non sine fructu, & magna morum emendatione percursa, Salmanticam redijt.

111 Michaelis Turriani curæ Toleti & Burgis.

112 Res Brasilicæ.

Sed vt rebus Lusitanicis, reliquisque per Europam quanquam egregijs, quia non multum afferunt noui, prætermissis, ab hoc orbe nostro longius abeam, Brasilienſis ager non ita pridem excoli cœptus haud satis operæ respondebat, partim ob efferatæ gentis ingenia diris dapibus, & vagis sedibus assueta, partim ob exagitatam vulgo fidem, constantiamque Neophytorum. Tantaque erat apud eos corruptela malæ consuetudinis, vt vel e corpore migraturi nefandas epulas flagitarent, negarentque vllum sibi fore suauius edulium, nec maiori voluptati, quam si suorum inimicorum carnibus saturi de vita discederent: quod si eæ non inuenirentur, ingenti se cum mœrore decedere. Quos cum Ioannes Azpilcueta grauiter obiurgaret, auorum, atque maiorum se defendebant exemplis: quibus item carne hominum vesci vetus consuetudo fuisset. Nullo autem iure posse tam veris, tamque proprijs sibi epulis interdici. Venerat aliquando Ioannes in locum, vbi mactatorum hominum carnes in magno cacabo coquebantur: iamque in eum humana capita à suis auulsa truncis, & obtruncati lacerti, pedumque extrema, tetro spectaculo iactabantur. Circum lebetem vetulæ sex, septemve, quæ vestigijs hærere vix poterant, choreas ducebant, concinnantes ignem, struemque lignorum, Dæmonum, quam hominum propiores. Quæ fœda coquina & si prohiberi nulla via potuit, non tamen deerant in tanta barbarie, qui prælatam Euangelij subinde lucem aspicerent, impigre elaborante Ioanne, & Christianorum Ecclesia eximio suo candore, ac probitate vitæ laborum mitigante tristitiam. Instabat cœptis acriter Azpilcueta, & distributa sibi ipse dierum ratione sparsa toto agro mapalia, & adiacentes villulas catechismi gratia singulis obibat hebdomadis. Is cum è Christiana lege complura, in ijsque precationis Dominicæ formulam Brasilice conuertisset, ipsis etiam corporum morbis, ea super ægros à pueris pronunciata, leuationi erat. Sed Brasilici sermonis gratia, nonnullos ex indigenis, quorum in omnem partem sedula pateret industria, ad conuictum recepit. Interim Antonius Petrius, quem domi pro se huc, atque huc excurrens Nobrega reliquerat, & templum Socijs, & domicilium impigro labore, manibusque suis vertendis ad opus, extruenda curabat, dum ad fastigium inchoata perduceret: cum tamen nihil interim de audiendi contentione remitteret siue eos, qui publico in hospitio iacerent, siue eos, qui confessionis gratia ad se vndique ventitarent. Tametsi auxilia Sociorum Lusitanica, quibus cum suos labores, curasque diuideret Alfonsus Blasius, Saluator Rodericius, Emmanuel Paiua, & Franciscus Petrius omnes sacerdotio præditi commodum appulerunt. Iam rerum Africanarum is erat status. Sacerdotes duo, postulante Lusitano Rege, Tingin (id erat ex eius Præsidijs vnum) Emmanuel Fernandius, & Petrus Parada Conimbrica discessere. Tertius de Societate sacerdos Ioannes Nunnius Tituani cum Ignatio Bogato considebat, tam multis, tamque varijs distentus animorum cauſis,

113 Auiditas Brasiliorum vorandi inimicorum corpora.

114 Ioannis Azpilcuetæ labores.

115 Antonius Petrius suo labore domum ædificat.

116 Quatuor ex Lusitania Patres recens in Brasiliam appellunt Alfonsus Blasius, Saluator Rodericius, Emmanuel Paiua, Franciscus Petrius.

117 In Africa elaborant Emmanuel Fernandius, Petrus Parada.

118 Ioannes Nunnius, Ignatius Bogatus.

cauſis, vt eius in laboribus patientia pene fidem excederet. Adimebat illi somnos intentissima cogitatio, quemadmodum animis pro cuiusque necessitate succurreret. Ac præter vigilantissimas curas, cum in continendis in Christi fide captiuis, qui eam perfacile deserebant, tum in impijs desertoribus reducendis, puerorum insuper, ac puellarum redemptionem, quorum maxime fides, ac pudor inter Saracenos versabatur in lubrico, omni curabat industria, magnamque captiuorum vim precario, & conquisita stipe redemit: plurimosque ad Christi cultum, vnde impie defecerant, reuocauit. Publicum etiam Tituani captiuis, & ægrotis erexit hospitium, eosque emendicatis à Christianis vel longe positis subsidijs alebat. Qua Patrum misericordia Saraceni perspecta, suos ipsi quoque captiuos morbo oppressos ad eos mittere, & eis credere non pauebant. Adiungebant illi Patres ad quotidianæ vitæ, salutisque subsidia, quæ precario parabant ægrotis, obsequia manuum, & in omni humilitate munerum ministerium. Et quo plenior, ac cumulatior, ipsorum humanitas esset, didicerunt à captiuo medicæ artis gnaro curandorum corporum præcepta quædam: quibus ipsi Medicorum, Chirurgorumque penuriam aliqua ex parte supplerent. Veniebant ad eos captiui frequentes, vt contractis è vinculis, cateniſque tumoribus mederentur. Qui vero præ ceteris laborabant, & velut insanabiles habebantur, hos suum intra tectum, quo propius, & opportunius eorum periculis iretur obuiam, excipiebant, miro exemplo, & approbatione cunctorum. Atque hæc quidem copiosa Patribus, caritatis, & tolerantiæ seges erat. Nec ea minor, quam barbari, & Christianæ legis hostes infensissimi suggerebant: qui non modo eos maledictis, ac probris, sed sæpe etiam colaphis, ac sputis, interdum etiam plagis, ac verberibus lacessebant. Sed nullis seu Nunnij, seu Bogati lacessita virtus cedebat iniurijs, nullis verberum, verborumque irritabatur aculeis, quin etiam acuebatur in dies: præsertim Bogati, qui vt Nunnio par in existimatione non erat, ita lasciuientium Ethnicorum insultibus magis eius patebat humilitas. Is igitur tanto animi robore, ac silentio ferebat omnia, vt omnium denique vel barbarorum in se oculos suæ virtutis admiratione conuerteret. Nec in Indijs desiderata est suæ messis vbertas. Ac Goæ quidem, vbi Rector præerat Antonius Gomius, aggregati sunt in sociorum numerum Lusitani permulti, complureſque ex Ethnicis ad Ecclesiam. Iamque Cocini Franciſcus Henricius, & Balthasar Gagus sedem habebant, magno & Lusitanorum commodo, & Ethnicorum. Quorum cum multi vel ab ipsis militibus nulla instructi catechesi consignarentur, interdumque non satis consentaneis, decoriſque rationibus adducti, idque multorum fons esset malorum, autor fuit per literas B. P. Ignatius, vt Catechumenis domicilia extruerentur, vbi diuturna deliberatione, tractandiſque Christianis ritibus, & ediſcendis, ad ea mysteria paratiores venirent. In ora Commorini, quam cum socijs quatuor colebat Henricus Henricius, multa instaurata, & noua etiam dedicata sunt templa. Aggregabatur & hic ad Christum Ethnicorum numerus sane magnus: & quo plures aggregarentur strenuos Neophytos decem sibi delegit Henricus, qui postpositis vtilitatibus suis, ad quærendos vna secum relictos in tenebris fratres totis animis conspirarent: quique non modo in alliciendis, & conquirendis Ethnicis, verum etiam in tradenda Christi lege, & obseruandis Christianorum moribus, si quid in ijs sanandum, & corrigendum esset, vicariam sibi operam darent. Nec caruit suis fructibus hæc industria, sustinentibus cum laude, dignitateque Neophytis impositas partes. Sed quo altius nouorum in animis Christi fidem, & religionem imprimeret, quod eos coram docebat, id in scriptis relinquebat. Deinde singulas doctrinæ causa pererrans Ecclesias, vt B. Martyrem Criminalem ante se feciſſe cognorat, mensem circiter morabatur in singulis, cum reuincendis, & confutandis Ethnicis, qui sapientes præ ceteris videbantur, tum enucleandis, & inculcandis multitudini susceptæ legis initijs. Habitabat is plerumque in oppido Punicali, vbi seceſſus ædificatus est Patribus, quo se per interualla colligerent, & è tot peregrinationum, curarumque moleſtijs paululum respirarent. Quamuis enim nunquam illi aut precandi, commentandique diuinis de rebus, aut scrutandi sui pectoris consuetudinem intermitterent, reuocare tamen ex sententia ad seſe animum tot occupationum aberrationibus sæpe distractum, & secum esse cogere pro voluntate non poterant. In eodem oppido valetudinarium publice expositum est, cui Societas partim horum miſericordia gratuita, partim pecunia mulctatitia officioſiſſime miniſtrabat.

Alebat

119 Res Indicæ.

120 B. Ignatius autor extruendi Catechumenorum domos in India.

121 Res in ora Commorinenſi.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Alebat etiam Henricus adolescentes aliquot à parentibus vltro oblatos in vsum rei Christianæ. Quo ex numero ad Lancillottum duodecim lectissimos Colanum misit. Quanquam & hic alios ferme quinquaginta ad id ipsum instituebat. Vbi valetudinis imbecillitatem, dum incredibili labore tuetur, Ecclesiam illam, virtute animi superabat. Illud tamen vnum inter Christianos non ferebat Henricus difficile ad expugnandum, & ex eorum moribus euellendum: quod connubia inter propinquos non modo quarto, tertioque necessitudinis gradu, sed sæpe etiam secundo iungebantur; vt impetranda à Pontifice Maximo potestas fuerit, vti liceret ad annos saltem aliquot, inter eos, qui se tertio, quartovè propinquitatis gradu contingerent, ius esse nuptiarum. Eaque ratione vitiosæ consuetudini sensim occursum. Gaspar Berzæus Armuziæ bene

122 Gasparis Berzæi studia Armuziæ.

mereri de omnium sectarum colluuione pergebat, seu familiari congressu, seu disputationis altercatione. Cuius fama Rex ipse Mahometanus permotus paulatim in studium Christianæ religionis incubuit; atque in id ipsum viginti circiter millia è multitudine traxit, itemque è nobilitate nonnullos. Mox ad se Gasparem accersijt, intrantique non assurrexit solum, sed etiam in suamet sella diu renitentem sedere coegit. In eo congressu cunctis arbitris consulto remotis, actum est de coarguendis in publico cœtu,

123 Rex ipse Mahometanus statuit transire ad Christum, sed non tenuit constantiam.

Principumque corona Mahometanæ sectæ fallacijs. Dein condictum catechismo tempus, regioque baptismati. Gaspar cognito Regis animo lætissimus abijt. Sed eam rem Satrapæ ægre admodum passi (neque enim cælari diutius potuit) blanditijs primum, ac precibus tentant Regem: aspernanti mox defectionem, & arma denunciant. Rex diuina tutela fretus, ac minis hisce contemptis, Antistites, quos Cacizios appellant, abigi lapidibus iubet: ausosque in regiæ vestibulo de auita religione tenenda verba facere, perpetuo multat exilio. Hactenus constantiam, & fortitudinem Rex præstitit miram. Sed Matris ad extremum, intestina bella, patriæ excidium, occasum regni, omni arte miserantis obtestationes, ac lacrymas diutius ferre non valuit. Itaque vocato rursum ad se Gaspari, cum ad scalas occurrisset intranti ac dextræ insuper apprehensæ ferre osculum de genibus contendisset, quanto in periculo versaretur ostendit, si Christiana sacra susciperet: proinde cedendum tempori, dum promissa persolueret, & tempestatis transitum expectandum. Ad ea dicta Gaspar ingemuit; hortatusque Regem vti Deo fideret, totamque ei rem ex animo commenderet, ipse quoque digressus à Rege nouam è cælo popoſcit opem: ieiunia, obsecrationes, & id genus alia per se, perque suos instaurat: supplicationes de more decernit, incedentibus longo agmine pueris pie concinentibus, ætate vero robustiore quinquagenis, aut sexagenis pariter flagellis in sua terga sæuientibus. Cacizij vicissim inflati pœnitentia Regis, concitata plebe, ne Christianis vlla re cederent, & ipsi supplicationes obire, in diam extendere, nouaculis cutem incidere, quam maximas copias in Coranum, & reliqua fana cogere, Mahometis execrabile nomen ex omni parte dissonis clamoribus inuocare. Tum Gaspar facinus indignum ratus in Vrbe, quæ Lusitano præsidio teneretur, Christo Mahometem opponi, magno animi ardore Crucem comparat grandem: ac nulla vi, nullo armorum strepitu, præuia, duntaxat psallentium puerorum turba ad Coranum tendit intrepidus. Res mira. Crucis virtute, atque fulgore perstricti, attonitique Mahometani repente diffugiunt. Gaspar Crucis insignia palam in Corano defigit: adhibitisque fabris iussu Regis cæmento, & calce templi aditus, & valuas obstruit. Super hæc impiæ Mahometanorum vociferationes tota insula graui prohibentur edicto. Fremere hic Antistites, Satrapæque & sacra deserta, religionesque violatas, cum Armuziano coram, cum ceteris Regibus, inprimisque Persa per literas queri cunctos ad arma, & vltionem accendere: postremo sese vrbem relicturos, & alio commercia auocaturos minari. Cum parum terrendo proficerent, magnitudine pecuniæ Christianos aliquot, perque eos nouum arcis Lusitanæ

124 Super finum Mahometicum statuta Crux.

125 Diuina vltio in fauentes impietati.

præfectum adoriuntur, vt Coranum patefieri sibi permittat. Præfectus nihil inconsulto Gaspare ausus aggredi, tamen inclinato ad assentiendum animo, Patrem ad conuiuium inuitat, in eoque cum blande super ea re Gasparem appellare, & molli brachio negotium tractare cœpisset, subito deliquio pene exanimatus cœptum omisit: de ceteris, qui rem nefariam vrgebant, paucis diebus alij alio periere læto. Rex cum aliquandiu Christi cultum agitasset animo, improbòrum artificio, ac scelere sensim infatuatus, denique ne præsentis vitæ regnum amitteret, sapientem cogitationem abiecit. De populo tamen fiebant

fiebant subinde Christiani, & quo res melius Christiana procederet, studebat crebris in congressibus Gaspar Mahometanæ sectæ mendacia perspicuis disputationibus redarguere. Quo fiebat vt Mahometani quantum de sua lege iudicij, opinionisque remitterent, tantum assumerent de Christiana: & qui ante maximis ducebant in probris hanc amplecti, postea non minore eam habuerint in honore, quam suam. Declarabat quotidiana multorum ab impio Mahomete defectio, & ad Christum accessio: christianæque doctrinæ progressio tanta, vt etiam inter Mahometanos frequens eius carmen audiretur. Qui ne tot è suo numero conuolarent ad Christum, publicas ad sua fana supplicationes, nostrum imitati ritum, atque concentum instituebant, Gasparisque non modo vocem, ac vultus horrebant, sed etiam ad consuetum catechismi signum aures suas oppositis manibus obturabant: quod ita persuasum haberent in ipso quoque tintinnabulo, ac sono vim inesse maleficam. Ex Ethnicis, quos sua Gaspar disputatione conuictos ad Ecclesiam aggregauit, Iogues quidam fuit, insigni duritia, & austeritate vitæ, magnæque proinde opinionis in vulgus. Sunt enim Iogues (vt alias monuimus) è Brachmanarum genere, qui sanctimoniæ famam horrido in primis, & aspero victu, cultuque vulgo captant è veterum illa, vt apparet, Gymnosophistarum secta, quos, vt S. Hieronymus autor est, Bardesanes vir Babylonius Samanæos vocabat. Hi suburbanum Armuziæ specum, ac delubrum habebant: vnde ad imbuendas varijs erroribus hominum mentes interdiu, & emendicandam stipem, ciboſque prodibant: cumque propius ad muros accederent, haud vrbem ingressi, tandiu venatoris cornu canebant, suum significantes aduentum, dum ciborum aliquid quispiam afferret: cuius ex reliquijs nihil eis licebat in crastinum condere. Noctu se se in eandem latebram recipiebant, statisque horis dato signo, ad certas primum commentationes, tum ad suum venerandum Idolum (quod Pagodem Indorum vulgus appellat) euigilabant. Vnus omnibus præerat, neglecta semper barba, & capillo, aspersoque cineribus corpore, obsitus pannis, ac seminudus, grandi macie torridus, qui cunctos in tantam sui admirationem asperitate vitæ traduxerat; vt qua pedes aqua lauisset, hanc Armuziæ Rex ipse religionis causa potaret. Is ergo Gasparis colloquijs, rationibusque paulatim in studium Christianæ religionis adductus, cum inter consilium mutandæ vitæ perplexus hæreret, triginta dierum spatium ad deliberandum sumpsit: cui Gaspar insuper autor fuit, vt singulis diebus quina virgæ verbera, totidem Christi plagas recolendo, susciperet; certamque sibi lucem à Deo accuratis precibus imploraret. Qui dum facit imperata, diuinaque laudes nocte quadam apud se reputat, clara subito vox ad aures accidit, Quin tu, quod tibi monstratur, ad vitam iter ingrederis? Vna est ad salutem via, quam populus Christianus insistit. Simul vigilanti magnificus sacrorum apparatus, & pretiosa vestis multiplici varietate distincta, quam ad rem diuinam solenni pompa, rituque faciendam Christianorum vsurpat Ecclesia, per visum objicitur. Quo ille vehementer incensus, admonitusque mane Gasparem, baptismi gratia, sine cunctatione conuenit, & Christianæ captus humilitatis amore, vt Regis vitaret aspectum, atque congressum, quem audierat ad se visendi causa, vt solebat, accedere, de suo cœnobio profugit. Hunc dein aqua salutis exceptum, Pauliq; nomine nuncupatum, Iogues alij Rectoris autoritatem sequuti, non sine eiusdem impulsu sancti Spiritus imitati sunt. Eidem postea Goam profecto, & in Europam classe transmisso parantique postmodum è Lusitania Romam ipsam adire, vt Romanæ Ecclesiæ maiestatem, & sanctitatem oculis vsurparet, mors interuenit. Insignis interim ad propagationem Christiani nominis ea conuersio fuit, & in omnium ore, ac sermone versata. Specum etiam, atque delubrum solenni Gaspar ceremonia expiatum, prælta in eo defixa cruce, Deiparæ Virgini dedicauit. Celebrabatur in dies Gasparis nomen & rerum gestarum gloria, & fama sanctitatis. Iamque incumbebant ad Collegium populi vota, promptaque ad id erat liberalitas ciuium, & priuatorum vltro oblata benignitas: vt in spem Gaspar venerit grandioris aliquando Collegij è capitibus minimum quadraginta. Sed eius fundandi prouinciam sibi depoposcit arcis Lusitanæ præfectus Emmanuel Lima magna, & explorata prope spe accensus longe, lateque propagandæ Christianæ rei tum apud Persas, & Arabes, tum apud Aethiopas, barbarasque nationes. Res prosperis vrgebatur initijs: & erat iam Societati opportunitas tecti cum instrumento suppeditata domestico, & cetera in promptu, nihil vt præter operas in eius agri culturam, quod

126 Nobilis Iogues ad Christum conuertitur: & cum eo ipsius discipuli. Lib. 2. in Iouinianum.

127 Iogum diuersorium Beatæ Virgini dedicatur.

128 Inchoatur Armuziæ Collegiũ

Universidad de Deusto
Biblioteca

quod Societas requireret, amplius esset. Quas sensim Gaspar partim accersendis, & postulandis ex India, partim aggregandis, & deligendis Armuziæ colligebat. Sex omnino delegit è multis. Alij quoque familiaritate cum eo semel inita, supplices ad pedes strati cum lacrymis obsecrabant, vt in suam se disciplinam acciperet, cum eoque sibi liceret aliquando, cuius flagrantia vota iam nouerant, pro Christo emori. Quos autem ad sua instituta Gaspar minus reperiebat idoneos, haud ita tamen omni naturæ munere destitutos, quin opis aliquid afferre secum in rem Christianam possent, præsertim si petiturus esset. Sinas, vt auebat, expectabatque propediem: hos in ministrorum potius, & adiutorum quam in fratrum, Sociorumque numerum referebat. Interimque dum hærebat Armùziæ, quos retulerat, & aggregarat, ijs literas, virtutemque tradebat, ad eamque vitæ duritiem, ac disciplinam exercebat, vt non admodum ab Anachoretarum vita horroreq; distaret, nisi quod non ad vmbram, ac solitudinem, sed ad puluerem & aciem, ingenerans animarum sitim, formabat. Nec tamen proximis vllo ipse loco deerat. Sexta feria sub noctem in agris, patentique cælo, de mysterio aliquo patientis Domini disserebat. Quotidie Christianæ legis capita pueris initillabat. Singulis Domini diebus ternas conciones habebat, matutinas ad populum, meridianas ad seruos, pomeridianas ad ægros insigni fructu, & laboribus prope pari. Complures mirabiliter ad Christum prohibentur adiuncti, seu præclaris excitati visis Christi Domini, ac diuinæ Parentis, seu ex occulto missis vocibus. Venit in hunc numerum Neptis Mecani Satrapæ, qui se Regem Arabiæ nominat, nupta prænobili viro, quem Armuziam magnus Persarum Rex legatum miserat. Isque, cum legatus conquereretur vxorem per summam indignitatem abreptam, Legatum Lusitani Regis Henricum Macedum apud se de pace agentem, redire vetuit, bellum acerrimum minitatus, nisi fœmina redderetur. Consilio habito Armuziani Christiani, cum quid Persæ responderent, ambigerent, Gasparem consulunt. Is è sacris oraculis, id responsi dedit, Nolite sanctum dare canibus, neque mittatis margaritas vestras ante porcos: quo illi erecti, ac confirmati responso, præsertim id timentes quod sequitur, ne forte conculcent eas pedibus suis, & conuersi dirumpant vos, cum fere eueniat, vt inde accersatur calamitas, vnde male declinatur, in animum constanter inducunt, quidvis perpeti potius, quam ad iniqua postulata descendere; vt pio, ita felici consilio. Nam & iras Persa non ita post remisit, & legatum Lusitani Regis, confirmata ex sententia pace benigne dimisit. Penetrauerat in Arabiam vsque

129 Continentes Labores Gasparis.

Felicem Gasparis fama. Ammon ea regio dicta, à qua & Ammonitæ (vt opinio est) sacræ historiæ commemoratione percelebres. Hi Gasparem per internuncios, & literas

130 Continentes labores Gasparis. Accitus Gaspar in Arabiam maiult obedire Xauerio: &c. quam suo zelo.

euocatum, sitientibus auribus expectabant. Sed quo minus ad eos vir ardentissimus euolaret, & illuc Christi cultum, verique Dei notitiam induceret, vbi fama acceperat mortalium primos à Mahomete in fraudem inductos, Xauerij (quod supra retulimus) grauissimum interdictum, ne præscriptos Armuziæ fines se inconsulto, egrederetur, obstabat. Obsequium igitur sacrificio antiquius ratus, duobusque nuncijs baptismo lustratis, occupationes, quo minus in eam regionem in præsentia tenderet excusauit: cogitansque si minus ipsi liceret ire, aliquem eo suis è discipulis mittere, nationem illam per epistolam monuit, vt interim in amore cognoscendi veri, propositoque perstaret.

131 Ioannis Regis Lusitaniæ præclarum erga Societatem, & fidei propagationem studiu.

Tantis apud Indos rei Christianæ incrementis, tamque industrijs, frugiferisque Societatis laboribus Lusitaniæ Rex Ioannes ex Antistitis Goani sermonibus & grauium virorum commemoratione permotus in regio consilio, Senatuque decreuit, suffragante etiam Ludouico Regis fratre, & verbis ampliſſimis eandem Societatem ornante, toto vt Oriente vbicumque ea Collegium haberet, habituravè esset aliquando præsto ei forent ad omnem nutum in propaganda Christi fide, Neophytisque iuuandis non modo Ecclesiæ vniuersæ, verum etiam regij omnes Præfecti, ac Magistratus suppeditandis opportunitatibus omnibus, necessarijsque subsidijs. Tantumque Patribus pro sua pietate Rex tribuit, cunctis vt Prætoribus æque præsentibus, ac futuris id mandati dederit; vt quocunque Patres ingredi rei Christianæ causa percuperent, nullo eis loco, subsidioque deessent: & quicquid illi vel ad amplificandum Christi cultum, vel ad conformandos hominum mores necessarium in præsidijs iudicarent, id ipsi de eorum sententia, atque consilio sine vlla hæsitatione præscriberent. Commendatitias etiam literas ad Pontificem Iulium Conimbrica dedit, quæ docebant quantas fruges, vtilitatesque illorum Patrum genuisset aduentus,

aduentus, quos singulari Dei prouidentia in sua regna prior Pontifex destinasset, seu formandis, è Christiana disciplina moribus Christianorum, seu vocandis ad Christum Ethnicis, & alienis à fide. Magnam autem exinde spem amplificandæ religionis affulsisse, seque in animum induxisse cum in omni Lusitaniæ regno, tum in Indicis regionibus Societatis collegia passim condere: & per eam opportunitatem omnes Euangelio aditus aperire, modo eius sanctitas votis atque conatibus obsecundaret, & bonis aspiraret initijs. Proinde Simonem Rodericium ab se Romam consulto mitti. (Namque in sequenti anno Rodericius Romam venit) vt suo nomine, quæ ad secundum rei Christianæ cursum pertinere viderentur, exponeret: cui paternæ benignitatis aures patere faciles vellet, & quæ in eam rem postularet, large concedi.

Res Iaponicæ gradatim ac sensim, nec sine perpetuis Xauerij laboribus procedebant. Is dum Cangoxima Firandum petit, duodeuiginti circiter passuum millia progressus, in arce quadam Saxumani Regis prædarum inde suarum aliquid reportaturus, hæsit. Hic omnes vltro ad audiendum paratos legem docuit æterni Dei, Christianisque præceptis instituit. Percunctabantur illi de Xauerio, permulta, & quæ ferebant responsa, stylo excepta suis deinde cum animis reputabant. Quæ vt erant humanæ rationi mire congrua, fidem scilicet faciebant, & ad baptismum incendebant. Præfectus ipse, quamquam nouam legem, & peregrinam accipere Regis metu non audebat, eam tamen ita probabat, vt animo se Christianum diceret, potestatemque coniugi faceret cum filio quadrimo suscipiendi baptismi. Ex eius familia lustrati sunt quindecim, in ijsque prudens senex, penes quem omnis erat administratio familiæ. Huic probe instituto, atque edocto in suo digressu Xauerius instituendi alios, & pueros excipiendi baptismo negotium dedit. Id quo tutius, atque constantius à sene fieret, reliquit apud eum libri exemplar, quem ad informandos Iapones Congoximæ composuerat: vbi inter cetera Christi vitam, & septem psalmos de pœnitentia, litaniasque descripserat: iussitque omnes singulis diebus festis, cum ad decantandas litanias, tum ad audiendum aliquid de Christo Domino. Sexta vero feria ad concinendos eos, quos dixi psalmos vnum in locum congregari: sacros etiam Ecclesiæ fastos, rationemque perfacilem, qua præcipuam quamque feriam in eis recognoscerent, inuenirentq;, apud eos reliquit. Atque hæc omnia Iaponico sermone conscripta. His senex adiumentis tantum in colendis nouis illis plantis irrigandisque profecit, vt procedente die, non Iaponicos inter Idololatras Neophyti illi, sed Europæos inter Christianos viderentur educti. Prudenterque Xauerius fecerat, vt quoniam Iaponum ingenia senserat ad voluntarias vexationes corporis esse propensa, verberandi sui corporis consuetudinem, cum suos conuentus agerent, introduceret, & in eam rem spartea apud eos flagella relinqueret. Ea deinde flagella obseruantissimi Xauerij filij, velut in sacris habita, & asseruata reliquijs, non tam ad castiganda, quam ad curanda corpora conuerterunt. Constat eorum appulsu multis ab ægrotis morbos fuisse depulsos: eademque admota coniugi, ipsius præfecti, cum doloribus tentaretur acerrimis, vel in summa desperatione salutis, omnem mitigasse mali acerbitatem. Nec minus in litanijs sanctorum Xauerij manu descriptis ad pellendos, fugandosque morbos repertum est virium. Quas quidem cum ad præfectum ipsum adhuc Ethnicum in extremo vitæ discrimine pia coniux applicasset, protinus ab eo morbum, & perniciem auertit, toto obstupescente præsidio. Digressus à nouo Grege Xauerius, cum multa terra, marique pertulisset, in hoc prædonum, tempestatisque pericula, in illa sarcinularum onus, quod erat sacerdotale instrumentum, pedumque labores, tandem præcipuum in Figeno Iaponiæ regno Firandi portum tenuit. Hic à Lusitanis primum, dein etiam ab Rege Firandi multis, ac magnis gratulationis, & honoris significationibus est exceptus: factaque ab eo comiter potestate promulgandi Firandensibus Euangelij, primis viginti diebus, centum circiter ex eis, plures quam Cangoximæ multis mensibus, Christo peperit. Horum opera, studioque Lusitanis etiam adiuuantibus sacram ædem Lusitanis ipsis, & Neophytis excitauit. His deinde Neophitis Cosmo Turriano commissis, Amangucium ipse, Meacum inde petiturus, cum Ioanne Fernandio traiecit. Distat Firando id oppidum passuum millia ferme trecenta, nobile inprimis, & amplum: in quo familiæ per id tempus numerabantur ad decem millia. Cuius Rex opibus, viribusque præpotens, cum ipso Meacensi Rege omnium maximo

132 Res in Iaponia Xauerij.

133 Neophytorum in arce quadam mira in fide perseuerantia.

134 Flagellum & litaniæ a B Xauerio tradita Neophytis mira efficiunt.

135 Firandenses multi ad Christum adiuncti.

136 Amangucium Xauerius petit relicto Firandi Turriano.

Universidad de Deusto
Biblioteca

137 Amanguciana Ecclesiæ primitiæ persequutæ.

maximo de imperio contendebat. Complures hic tam è nobilitatẽ, quam è plebe Christianæ legis cognoscendæ percupidos, de qua multa iam ipsi fama, & auditione cognorant, Xauerius reperit. Quorum studijs vt morem gereret, in compitis triuijsque bis in die de scripto, nondum satis nactus Iaponici sermonis vsum, Euangelium diuulgabat. Magni ad eum concursus fiebant: tametsi non omnes æque prospere Dei verbum excipiebant. Nec deerant, qui eum petulanter illuderent. Nam per vias transeuntem, velut insanum, ac stolidum puerorum turba, populique fæx vltima à tergo insequens conuicijs onerabat, ac probris: perque iocum, ac ludibrium ea ipsa Christianæ legis mysteria, nominatim quæ audierat, inculcabat. Prudentiores tamen, & qui iudicio aliquo valebant, admirabili eius patientia, & æquitate perspecta, fatuum non ducebant, præsertim cum audirent, nouæ eum duntaxat afferendæ legis causa per immensa Oceani spatia, tantosque terrarum tractus, inde vsque ab Europa in Iaponiam traiecisse. Quæ res Dynastas quoque non paucos impulit, vt explorarent, quid alio ex orbe religionis adferret: eumque ad se frequenter accerserent, patrijs religionibus se vltro, polliciti peregrinas, & aduentitias, si probarentur, ante laturos. Diebus aliquot per priuatorum ædes, & compita, magno eorum bono transactis, euocatur à Rege: iussusque legem illam, in qua vna omnium salutem hominum sitam esse diceret, explicare, bonam sui voluminis partem, magno silentio, ad horam circiter recitauit. Vtinam pari fructu, & sicut aures ad audiendum, sic animum ad assentiendum Rex barbarus inclinasset. Sed in suis ille tenebris se continuit, nihil animo commutatus. Nec ex eius popularibus, nisi pauci salutarem amplexi sunt legem. Quorum Xauerius paucitate nequaquam contentus, satius censuit Meacum petere, quo iam animo destinarat, quam in ea vrbe cunctari, vbi pretium operæ non sperabat. Multa namque in ipso itinere, cursuque Iaponico, priusquam in eas insulas, pedem poneret, de Meacensis vrbis magnitudine, Collegiorum celebritate, Cœnobiorum multitudine, varietateque cognorat: & iam tum in animum induxerat, eo recta contendere. Sed Cangoximam, appulsa nauis, & subito iniecta spes illic rei bene, feliciterque gerendæ, primam in ea vrbe morãm, stationemque suasit. Hinc pristino repetito consilio, Meacum statuit pergere, vt ab eo Rege, qui propter imperij magnitudinem, magnus Rex appellabatur, Euangelij diuulgandi veniam, & facultatem peteret. Extremo igitur discessit anno gemino cum comite, altero de Societate Ioanne Fernandio, altero è Neophytorum grege bono inprimis viro Bernardo, qui Christi legem Cangoximæ nuper allatam primus acceperat. Id iter, quoniam sequentis anni terminatur initijs, rectius eò reijcitur, quam interrupta narratione seiungitur.

138 Statuit Xauerius Meacum petere.

HISTO-

HISTORIAE SOCIETATIS IESV.

Liber Vndecimus.

ANNO post quinquagesimum primo, cum iam aliquandiu Romæ Dux Borgia consedisset, & pia Vrbis loca Martyrum infecta cruore lustrasset; venerandaq; vetustate oculos, animumq; satiasset, sensit non esse dissimulandum diutius occultum suum de ineunda Societate consilium, & elegantem nitorem vestium, ornatumq; profanum vna cum fortunis vniuersis, Ducisque titulis deponendum. Eius rei gratia Gasparem Villalonum honestum equitem cum literis in Germaniam ad Cesarem misit, vt eius voluntate sibi liceret Gandiæ dominatum, atque ditionem Carolo tradere natu maximo. Dum responsum affertur, serpere primum obscuris sermonibus cœpit, deinde etiam tota curia dissipari consilium Ducis: vt iam de eo in Cardinalium Collegium cooptando, ne tantum lumen sub modio delitesceret, Iulius Pontifex cogitaret. Quod vbi Dux resciuit, perinde ad id expauit, vt exultare, & triumphare gaudio, honore illo iam parto, quem tantopere concupierint, vulgo homines solent. Ergo de B. Ignatij sententia, decreuit è conspectu Pontificis propere se subducere, & celeri in Hispaniam reditu honoribus se eripere. Sed priusquam auelleretur à Patribus, vt vestigium aliquod suæ virtutis impressum apud eos relinqueret, exorauit ab Ignatio, sibi vt liceret in communi cœnaculo cum ceteris cibum sumere. Vbi cum princeps ei locus (vt par erat) in accubatione datus esset: is postea, vt hoc quicquid erat honoris pari humilitate compensaret, extorsit precibus ab eodem, vt in humillima omnium mensa, quæ pœnitentiæ nomine in medio cœnaculo sterni solet, vna cum filio suo Ioanne, nonnullisque alijs amicis accumberet. Hic ad maiorem animi demissionem, vt eius pietati mos gereretur, super mensam obiurgator inducitur, qui de more disciplinæ, conuiuæ pœnitentis errata, noxasque perstringeret. Accessit ad hoc exemplum egregia Ducis humanitas in epulo dando domesticis vniuersis ipso Dei Matris Purificationi festo, sacroque die. Quo die & mensis ipse cum filio aperto semper capite ministrauit, & lancium sordes, ac coquinaria vasa detersit. Qua in re dum nimio inter sese ardore Pater, Filiusq; eius ministerij haud sane multum periti decertant, Ioannes ex argilla fictam patinam casu fregit. Qui cum paternæ humilitati non cederet, non dubitauit, id quod in nostris moribus animaduerterat, recentem errati culpam ad coqui nutum cunctis enunciare conuiuis, & suæ inconsiderantiæ quodammodo præco fieri. Atque his, alijsque domi nostræ relictis præstantissimus genitor, & proles æmula documentis, veniaq; ab Ignatio paternæ benedictionis accepta, post caros singulorum amplexus, salutationesque solennes, in Hispaniam, vnde venerant, eodem equitatu, comitatuq; domestico, Patrum etiam aliquot adiuncto solatio, remigrarunt. Post Ducis abitum ducta sunt primordia Romani Collegij duodecimo Kal. Martij conductis ædibus perangustis ad arcis capitolinæ radices. Atque huc primo è Professorum domicilio, numero tredecim studiorum nomine, & qui eis præesset, Ioannes Pelletarius natione Gallus commigrarunt. Alebatur is numerus pecuniarum subsidijs à Duce relictis, vnde modicum vectigal in annuos sumptus capiebatur: nec aliæ initio tradebantur artes præter eas, quibus vel ad humanitatem iuuentus instruitur, vel hæbraici, græciq; sermonis eruditio continetur. Verum cum domesticorum pariter, & externorum dies ipsa progrediens numerum duplicaret, ex ijs conductæ domus angustijs migratur in laxiorem ad aream vltimam Farnesianæ Basilicæ, qua flectitur ad Mineruæ. Ea erat olim Familiæ Frangipanæ. Iam noua capitum incrementa vberiora quoque alimenta poscebant. Ea cum deesient, redacta est

1551

1 Dux Borgia apertè Societatem profitetur.

2 Cogitat Pontifex de eo Cardinali creando.

3 Borgiæ Humilitas.

4 Primordia Romani Collegij.

5 Inopia Romani Collegij & fiducia B. Ignatij.

Universidad de Deusto
Biblioteca

è confecto vectigali pecunia, vnde ad tempus aliquod auctus numerus sese aluit. Quo exhausto præsidio, cum iam nihil Ignatio restaret, vnde suorum vitas, ac corpora tueretur, erat ei pro vectigali constans in Deum spes, erat ingens ardor amplificandæ publicæ rei, boniq; communis. Atque hoc erectus animatusq; præsidio conuolante ad se Societatis gratia, cuiusque conditionis, & ordinis multitudine, nemini, qui videretur idoneus, aditum denegabat: vt operarum suppeteret copia, quas in varias orbis terræ partes virorum principum inuitatu, Ciuitatumq; dimitteret. Ad interiorem inopiam, & egestatis incommoda accedebat externa magistrorum petulantia: qui cum institutum docendi nascentis collegij suis aduersari vel emolumentis, vel existimationi sentirent, iniquo scilicet ferebant animo tot æmulos repente Romæ in erudienda iuuentute succrescere: quorum nomen, & gloriam, suam nimirum interpretabantur infamiam. Ergo ad eam obtundendam, & primos eius ortus opprimendos, peregrinis magistris obtrectare: interdum suis effusi palestris cateruatim currere ad ludum nostrum cum lasciuiente discipulorum iuuenta, fores quatere, conuulnerare fenestras, docentibus oblatrare, mediasque in exedras petulanter irrumpere: irrisione, scommatis, conuicijs, omni ope noui gymnasij nomen, famamque doctrinæ apud auditores in inuidiam vocare. Quæ tamen omnia Dei benignitas, eiusque famulorum deniq; virtus, animique magnitudo, & quod caput est, probata in vulgus docendi ratio, perspectæque literæ superarunt. Nec ab ipsis Hæreticorum insidijs nascenti collegio licuit esse securo. Quippe anno insequenti proditus est domesticos intra parietes hæreticus, qui latebat, à Philippo Melancthone, alioque hæreticorum antesignano, eo Romam consilio summissus, vt res Societatis, ac mores curiosis oculis exploraret, ex eaque nonnullos, si consequi posset, ad execrandum suum, ac detestabile dogma traduceret. Hunc oris dignitas in robore commendabat iuuentæ (erat enim natus annos tres ac triginta) &, vt erat apprime versutus, belle simulabat se esse catholicum: admirabiliq; facultate sermonis, atque congressus in Societatem sese nostram intrusit. Ad tyrocinium admissus obeundis suis rite partibus nemini cedere: sæpe exomologesim inter hebdomadam, sæpe sacram iterare synaxim, voluntarijs suum plagis corpus accipere, colere externa pietatis officia, totum se ad disciplinæ præscriptum, & Moderatorum nutum, vultumq; fingere: nihil denique, quod ad cælandam sectam, & nefaria sua dissimulanda consilia pertineret, omittere. Cœnaculo in struendo præpositus, Socium sui muneris, ac laboris adiunctum Oliuerium Manaræum habuit, quem ille remotis iam arbitris, testibusq; domesticis, vt peregrinis doctrinis abduceret, tentare non semel aggressus, crebro cum eo de controuersis in religione quæstionibus agitare: crebros de sacrarum imaginum vsu, de potestate Romani Pontificis, de fide, & operibus, deque ijs denique rebus, in quibus minime catholicis cum hæreticis conuenit, miscere sermones. Sensit Oliuerius post multa, ac varia colloquia fœdis, ac pernicioſis imbutum opinionibus socium, hominemq; suspicatus hæreticum, obseruare eius omnia dicta, ac facta dissimulanter instituit: paucisq; diebus quinque & viginti exitialia dogmata à catholicis abhorrentia ex imprudentis ore collegit. Admonitus ea de re B.P. Ignatius, eum sine cunctatione ad summum hæreticæ prauitatis Inquisitorem Cardinalem Ioannem Petrum Carafam, qui summum postea Pontificatum gessit, deferendum curauit. Is comprehensum hominem, & in custodiam inclusum, cum postea suis se reus confessionibus indicasset, sententiamq; mutasset, ne peccandi licentiam augeret impunitas, perpetuas ad triremes, & probrosa transtra damnauit. Non hic Hæreticorum contra Societatem animus stetit: sed rem vnam omnium præclarissimam facturos arbitrati, si quos ex ea sibi tam infensa, tamq; suis rationibus aduersaria deciperent, ad suasq; partes traherent, luculentam ad eam honesto eleemosynæ nomine vim librorum, ac supellectilem transmiserunt, eo ordine collocatam, & in arca depositam, vt summa in arca Catholicorum monumenta subito se offerrent, in ima conderentur Hæreticorum. Sed ne hæc quidem peruersarum mentium ars, & veteratoria astutia processit. Ignatius patefacta fraude, probra illa pestilentissimorum codicum mandari flammis, & in cineres redigi, ne vel auram inficerent, ac pestem lectoribus inhalarent, confestim iussit. Tybure suburbanis Societas ædibus ciuium inuitatu relictis, in interiorem migrauit vrbem: ita melius & Tyburtinæ iuuentutis commodis vicinitate gymnasij, & domesticæ valetudini salubritate loci consultum. Eodem anno constitutum in Hetruria Collegium est: cuius hæc fuerunt exordia. Florentini Ducis vxor Eleonora Petri à Toleto Neapolitani tum Proregis filia Iacobum Lainium ex Sicilia reuocatum, interposita sum-

6 Vexatur Collegium à secularibus Ludimagistris.

7 Deprehenditur inter domesticos explorator hæreticus.

8 Mittunt Hæretici ad ineſcandos Romanos Socios dono eis inter probatos libros complures hæreticos.

9 Tybure è suburbio migratum in vrbem.

ta summi Pontificis autoritate, nutuque, Pisas, quo cum Duce se contulerat, euocauit. Hic inchoata iam Quadragesima Lainius diebus festis diuina præcepta legis apud Benedictinæ familiæ Monachos, quo Eleonoræ iussu diuerterat, explanabat: profectis autem in varijs Gynecæis Archiepiscopi procurationi commissis, amore virtutis incendebat ancillas Christi. Nec tamen interim plebeculam infimam, mendicosque deserebat. Eorum ingentẽ numerum nempe plus centum ad sanctam confessionem, a qua per solennia Paschæ abstinuerant, comitate sua, & caritate pellexit. Quos & orationem Dominicam, & salutationem Angelicam edocebat nummulosq; quotidie aliquot ijs, qui pridiana dictata ediciſſent, largiebatur de pecunia, quam pius mercator distribuendam obtruserat, deque suo etiam commeatu. Ita pariter & animis, & corporibus consulebat, ac præmiolo illo ad conueniendum libentius ediscendumque solicitabat: vt esset lucelli cupiditas animi esca saginandi. Quo tempore (vt ad eum scripsit Polancus) Romæ Pontifex Concilium generale Tridenti repetiturus, rursus illum nominatim theologum pontificium cum Salmerone decreuit; vt appareat, inquit, tuas literas in Christi pauperibus erudiendis optime collocatas: summoq; Pontifici in ea opinione te esse, qui non orationem modo Dominicam edocere possis, eosque auditores, quos mercede conquiras. His igitur Lainius studijs intentus, non destitit opportune de collocando Pisis, Florentiæve Collegio (vt ab Ignatio habuerat in mandatis) agitare cum Ducibus, docere per otium quanta spes esset messis, nisi idoneæ deessent operæ: animoque se iam cernere periclitatis incolarum moribus, quanta inde ad vniuersos commoda, quanta rediret vtilitas. Quanquam autem Cosmus non ita calebat: Eleonora tamen maxime ardens, summam pecuniæ quandam Ducis nomine, quandam etiam suo quotannis in id spopondit, Lainium cohortata, vt ea de re ad Ignatium quamprimum scriberet: se quoque literas ad eum daturam; &, vt Dux ipse ad suum in Vrbe legatum ea de re scriberet, perfecturam. Oblatæ sunt insuper ad habitandum ædes, & certus quotannis in alimenta Collegij frumenti numerus, vinique prouentus, & ea denique omnia, quæ ad conflandum Collegij corpus, tuendosque de Societate duodecim vsui forent. Scripsit, vti receperat, ad Ignatium Lainius, & Ducum mentem exposuit: simul admonens, vt è suo numero duodecim ad exordia noui Collegij designaret: & quoniam sibi discedendum propediem esset Tridentum ad oecumenicum Concilium iussu Pontificis, Elpidium Vgolettum, si ita videretur, à Patauino Collegio sibi sufficeret: qui & ceteris præesse posset, & simul vrgeret Collegij recentis initia. His acceptis literis Ignatius, Elpidio per literas mandat, vti quamprimum se Pisas conferat: ipse vero Sociorum Romæ manipulum instruit, adiuncto, qui hos omnes regeret Ludouico Codretto, eosque ad Pontificem duci iubet, vt proficiscentibus bene precatus, de more veniam, & commeatum daret. Hæc agenti, & meditanti afferuntur Pisis ab Elpidio literæ, rem Collegij frigere, hærere studia Ducum, & ab discessu Lainij in sententia non manere: quod ea conditione dicerent se postulasse Collegium, vt apud se, & in sua ditione Lainius permaneret. Senſit Ignatius apertam Satanæ fraudem: nec tamen ab incœpto desistere, quin etiam multo acrius; quasi nihil de immutata Principum voluntate ex secundis literis accepisset, ex primis Lainij rem totam gerere: propterea quod integrum sibi non esset; admonito iam de Ducum voluntate Pontifice, instituta deserere. Ergo sine cunctatione de Societate duodecim, vt Lainius scripserat, Florentiam destinat, sperans fore, vt ipse Religiosorum, quos postulassent, conspectus Ducum animos permoueret. Extant præcepta, ac monita, quæ B. Pater tradebat ijs, qui nouas in colonias per id tempus dimittebantur, & vim legum non dum alijs promulgatis, habebant, & his quoq; sunt tradita, qui Florentiam abiere. Tria, inquit, vobis proposita esse debent Florentiæ, primum vt Societas ipsa conseruetur, atque proficiat cum pietate, tum literis: deinde vt ciuium animis consulatur, postremo vt Collegij rationes ad perpetuitatem stabiliantur. Ex primo autem pendent duo sequentia. Quanto enim meliores ipsi fueritis, tanto adminicula vos præbebitis aptiora, quibus & ad animarum salutem, & ad firmamenta Collegij diuina manus vtatur. Igitur eo quisq; sincere dirigens mentem, vt nolit quærere, quæ sua sunt, sed solum quæ Iesu Christi, magnum assumat animum, generosamq; voluntatem, ac serium studium, vt omnino velit verus, ac fidelis Dei, ac Domini nostri seruus esse: seq; probare per omnia, cuicunq; addicatur muneri, cum abdicatione perfecta suæ voluntatis, atq; sententiæ, subijciens se gubernationi diuinæ per sanctæ obedientiæ arbitria siue ad humiliores procurationes, siue ad altiores

11 Lainij industria in allicièdis puerperibus ad Catechismum.

12 Perseuerantia in bone cœptis Ignatij.

13 Monita, quibus hoc tempore Societatis Collegia regebantur.

Universidad de Deusto
Biblioteca

adhibeatur: crebrisq; & ardentibus precibus ab omnium largitore bonorum insistite, hoc vt vobis donum concedat: & Rector hæc eadem identidem suis in memoriam reuocet. Quo ad eius fieri poterit, Romanæ domus, atque Collegij cum in oratione quotidiana, & examinatione conscientiæ, & reliquo vsu pietatis disciplina seruetur, tum præsertim in custodia obedientiæ, & vsu non habendo cum externis, nisi prout Rectori videbitur. Quotidie domi scholastici per vices exerceantur habendis super mensam concionibus, vnam duntaxat horam præmeditati. Et certis diebus super proposito argumento varijs linguis etiam græce declament ex tempore. De suo quisq; in doctrina progressu & aliorum solicitus sit. Scriptio sit frequens, & collatio, ac disputatio: ex vsuq; erit ad auditorum quoq; exterorum inflammandã pietatem, si octauo quoq; die, aut certe quintodecimo, qui longius in eloquentia processerint scribant diligenter orationẽ de Christianis virtutibus, coramq; condiscipulis accurate pronuntient. Quod vero ad ciuium vtilitates pertinet, præter assidua precationum auxilia, eas per hæc maxime curabitis, primum omnibus, qui accesserint latinas tradetis, græcasq; literas; siq; locus feret, etiam hæbraicas: seduloque auditores & disputando exercebitis, & scribendo. Deinde quaq; hebdomada semel, seu diebus Dominicis, seu quo alio die Christianam ijs doctrinam exponetis: curæq; erit, vt quotidie ex ea partem memoriter discant. Præterea adnitemini vt magis magisque probis moribus excolantur. Audiant sacrum quotidie, concionem sacris diebus: semel in mense noxas confessione detergant: ab execrationibus, iurandiq; prauitate, ac dictis fœdis abstineant. Videbitis quoque num ad iuuandos clericos sacrarum literarum schola aliqua, aut quæstionum conscientiæ, aut subtilioris doctrinæ futura sit vsui: præcipueq; curabitis, vt errores cognitos habeatis, qui serpunt hoc tempore, vt internoscere eos, redarguere, & extirpare possitis. Diligenter ad sacramenta frequentanda confessionis, atque communionis quotquot dabitur, traducetis & ad ea ministranda promptam ipsi, & alacrem operam conferetis. Exemplis vitæ, religiosaq; consuetudine vtilis esse ciuitati quiuis potest. Ad exercitia spiritualia hebdomadæ primæ multos, ad omnia non nisi, qui perfectionis statui videantur idonei licebit adducere. Suo tempore custodijs publicis atq; valetudinarijs nunc opera, nunc alloquio, idoneaque cohortatione, nunc confessionibus excipiendis adeste. Ac semel vt dicam, quæ fuerint in vrbe pia opera cognoscite: eaque siue per vos, siue per alios conamini promouere. Ad extremum ex multis iuuandi proximos vijs, prudẽtia quæ cuiq; tempori, ac loco aptiores sint, edocebit, dum semper spectetur diuini obsequij maior fructus, ac bonus Societatis odor, ratioq; habeatur munerum, quæ propria Collegiorum sunt. Porro ad Collegij firmitatem, quæ singulis diebus cuiq; in precibus, & sacrificijs ad maiorem Dei gloriam curæ esse deberet, vtile erit eorum, qui maxime adiumento queant esse, conciliare, tueriq; beneuolentiam modestia, sinceraq; obseruantia, & vera significatione virtutis. Hæc ferme erant monita, quibus Collegia id temporis tanquam legibus regebantur. Addebatq; ad extremum B. Pater, vt octauo quoq; die Romam de rerum statu literas darent, quo opportune iuuari, regiq; possent. Iam Florentinus manipulus post multas precationes ad opem Numinis de more implorandam, dulcesque fratrum complexus ad præclara omnia parato animo ab Vrbe discessit. Euntium porro iter maiorum scilicet more fuit. Pedites ambulabant, & vacui, tametsi cantherius aliquis ad subuehendas sarcinulas, leuandamq; nonnullorum imbecillitatem, forte non defuit. Ceterum pecuniæ subsidia subministrabat occursantium emendicata benignitas. Ambulationem varia de Deo vel cum Deo collocutio condiebat. Exacto die non prius in hospitijs suam ipsi quietem, quam animorum commodum diuini verbi prædicatione captabant. Ita Florentiam vsque traductum est iter. Quo cum extremo Nouembri peruenissent, à Ioanne de Rosis perstudiosissimo familiæ nostræ (Medicus erat natione Germanus) tecto excepti, paucos post dies duos de suo numero Pisas ad Duces mittunt, Christophorum Lainium Iacobi fratrem, & Petrum Ailon. Quorum aduentu Duces sane gratulati, facillimos eis ad sese aditus præbuerunt. Hic multa Patres super re Collegij cum Ducibus collocuti, ad extremum Ignatij rationes, cur Florentiæ præstaret Collegium esse, quam Pisis, conductis præsertim in ea vrbe iam ædibus, in scriptis proferunt. Eæ Ducibus probatæ sunt maxime, & in eam quoque venit Eleonora sententiam, vt Florentiæ Collegium conderetur. Et eo denique par illud Patrum re deliberata, ac constituta, non sine itineris subsidio remisit, aliquanto etiam æris ad rem domesticam, & primam Collegij supellectilem attributo. Ea in vrbe dum idoneus literariæ palestræ locus instruitur magno ardore animi per sacerdo-

14 Prima Sociorũ Florentiæ commoratio Rectore Ludouico Codretto.

cerdotum confitentibus operam dabat: tertius etiam ad D. Pauli Christianis moribus ac præceptis erudire multitudinem orsus est. Hæc Florentini Collegij fuere primordia. Neapoli quoque principes inter viros, & Societatis amicos agitari de Collegio cœptum est. Eius præcipui autores Hector Pignatellus Montis Leonis Dux, & Ioannes Carafa Montorij Comes, Hieronymus Fonseca, & Lupus Mardones, Familiæ Magister in aula; Dionysius Cæsenas è Benedictina familia Monachus, & Hieronymus Vignes vnus omnium ardentissimus, vnde res ferme tota originem habuit. Hi literas ad Ignatium dederunt, vt in proximam Quadragesimam concionatorem ad sese mitteret, quo cum ipsi agere, ac deliberare de re Collegij possent. Missus est Salmeron: & magna omnium gratulatione, humanitateque præsertim Petri de Toleto Proregis exceptus. Is præoccupatis nobilioribus iam in vrbe suggestis, explanare pomeridianis horis inter hebdomadam ad B. Mariæ Maioris, epistolam ad Galatas orsus est, ea doctrinæ copia, eoque ardore animi, atque vultus, vt delitescentes hæreticos, qui clandestinis suis venenis multos iam infecerant, redargueret, & omnium per ora traduceret. Sed dum importatam pestem auertere, & errorem noctem suæ prædicationis luce conatur eripere, reuocatur ad Vrbem, vt Tridentinum ad Concilium, Pontifice iubente, se conferat. Perculit hic nuncius animos amicorum: non tamen à susceptа Collegij mente, voluntateque deterruit: nec principum virorum studium, ac diligentia deferbuit. Syngraphæ ab ijs factæ sunt duæ, quarum in altera Prorex, & Montis Leonis Dux, Principesque complures: in altera alij honesti viri, ciuesque diuites, quicquid ad fundandas Collegij res collibitum esset in commune conferre, suo quisque chirographo confirmabant. His ita constitutis, scripsit Prorex ad Pontificem Maximum, & Cardinalem Carpensem, scripsit etiam ad Ignatium, vt ad initia iacienda Collegij de suo numero destinaret. Spopondit Ignatius omnino duodecim ad occasum anni, Bobadillamque præmisit. Interim Montis Leonis Dux ad eos, qui mittebantur, excipiendos conduxit ædes, easque rebus omnibus, quæ vel ad domesticam habitationem, vel ad tradendas publice disciplinas vsui esse videbantur instruxit. Sitæ erant in vico, quem vocant Gigantis: & iuxta erat, qua vterentur, sacra ædicula: quæ hodieque cernitur, addito titulo primæ eius commorationis indice. Huc socios Bobadilla deduxit, simul ac Neapolim mense Decembri duce, rectoreque Andrea Ouiedo, venerunt. Postridieque, dum ex Ignatij mandatis salutaturi Ducem tam de Societate meritum adire volunt, Dux anteuertit, & eos comiter inuisit. Deinde ex eo numero quatuor Puteolos, quo se receperat Prorex, ab eodem Duce deducti: à Prorege ipso beneuole item, & peramanter excepti sunt. Erat autem ea de B. N. Patre, vel de eius familia claros apud viros opinio, vt prius quam ex ea quisquam Neapoli compareret, Ignatij prudentiæ, atque pietati Montisleonis Dux, Comesque Montorius Orborum domum, quo cum alijs vitijs hæreses irrepserant, per literas commendarint, rogarintque vt eius loci procurationem Florentio cuidam Pauletto sacerdoti gallo, quem fama erat à nostris in Sicilia viuendi disciplinam hausisse, sua autoritate committeret. Erat is Florentius moribus probatissimis, Societatemque diu in votis habuerat: sed cum legibus nostris, quod alienæ religionis cultu aliquando vsus esset, excluderetur, studebat domesticæ sanctitati, & vitam suam e Societatis disciplina, institutoque temperabat. Ad hunc cum scripsisset Ignatius vt illius, quam dixi, domus procurationem acciperet, paruit ille monenti, & Deo placendi studio, quod imponebatur, onus accepit: idque ea cum laude sustinuit, vt partim vitæ, morumque sanctitate, partim excipiendis cuiusque confessionibus, & singulis cohortandis, disciplinam illam breui correxerit, mores recuderit, totam denique domum breui in alteram commutarit. In Sicilia cum ex magna sociorum copia, quam hic annus effudit, Nouitiorum palestra Messanæ floreret, tempestiuos subinde suos dabat seu Societati, seu Paradiso fructus. Ac Cælo quidem Ioannem Antonium Apulum, natione Calabrum sane immaturo, sed tamen exoptando obitu dedit. Is vndeviges imo ætatis anno tyrocinio non dum exacto, cum tradendis græcis, latinisque literis, quas callebat, destinatus esset, morbo extinctus ad Deum abijt. Tantum autem ille modico temporis interuallo in schola Christi profecerat, tantoque ardore cucurrerat viam Domini, vt altissima humilitate, suique despicientia, & ceterarum progressione virtutum suos post se collegas, æqualesque longo interuallo relinqueret. Summittebat se omnibus, & abijciebat vbique: in eoque se pul-

15 Neapolitani Collegij origo.

16 Salmeronis Neapoli conciones.

17 Missi duodecim Rectore Andrea Ouiedo.

18 Moritur in Sicilia Io. Antonius Apulus: cuius virtus eximia narratur.

Universidad de Deusto
Biblioteca

chrum,ac beatum putabat,si similiter despiceretur ab alijs. Nullum eius auribus acroama dulcius, quam vox obiurgantis, ac reprehendentis: & ardentius ille contumelias, & ignominias, quam ceteri gloriam, & prædicationem sui nominis, sitiebat. Et ea sane virtus sæpius à Magistro periclitata Cornelio, crebrisque tentata conuicijs minime ficta, atque adumbrata, sed vera, ac solida reperta est. Nec sinceram minus, ac firmam ipsa Nouitiorum periclitatio deprehendit. Nam cum Ioanni Antonio partes sæpe suas delegaret Cornelius: isque Magistri seueritatem in frangendis sociorum voluntatibus ita repræsentaret, vt nonnullis asperitatem nimiam accusantibus, tota eius, quæ celebrabatur, perfectio in suspicionem veniret, permisit semel, iterumque Magister, vt suo illam ipsimet explorarent arbitrio. Qui cum subitis, frequentatisque & inter se aduersantibus imperijs, monitis, atque increpationibus importunis, & id genus tentamentis bonum sodalem versassent in omnes partes,ac vexassent egregie,successit in locum suspicionis admiratio, prædicatio pro querelis, nec minus sua infirmitate,quam illius virtute perspecta, cæpere perinde venerari eum, ac sese despicere. Nec mirum,cum ipsemet in sese macerando, edomandoque nullum, nisi obedientia præscriberet, modum haberet: nominatimque silentij studio sanctorum virorum exemplo, sæpe in ore calculum, quasi monitorem gestaret. In morbis autem, in quibus fractior esse solet animus ægrotantis, constantiam, & æquitatem animi semper tenuit; vt nec acerbioris morbi frangeretur incommodis, nec vsitata pietatis munia, virtutisque desereret. Nullus ex eius ore exceptus est sermo, vel vita deficiente, nisi de Deo. Pridie quam è vita decederet ægre animam trahens, cum Sorori, & Nouercæ inuisendi eius potestas facta esset, (non dum enim ea Tyronum sedes claustro omnino impenetrabili sepiebatur) simul ac Sororem vidit, Quid tu hic agis, inquit, quid vis? adhuc in seculo es? quid moras nectis? non ne vides me pene consumptum? vix vnus vitæ dies supereſt: propera, festina, curre ad Christum. Quid respondes? Demum sic vrsit, vt sese reciperet in cœnobium abdituram. Conuocatos quoque socios tanquam concionabundus ad religiosum acriter currendum stadium, ac præcipue ad perfectam obsequij laudem incitans, multum singulis lacrymarum excussit. Adeo vero cunctis ipse erat obsequens administris, atque præfectis, vt non modo nihil eorum extra præscriptum, vel appeteret, vel respueret; sed nec mortem quidem ipsam appropinquantem, nisi eius qui præerat nutus interueniret, posse videretur oppetere. Namque à Fratribus sæpe rogatus, quando tandem emori vellet, vnum, & idem semper respondebat, cum primum venia data fuerit. Cumque idem ex eo Cornelius Vishauæus Nouitiorum magister interrogasset, Cum tu Pater, inquit, veniam dederis. Nam tuo iniussu hinc abire quì possum? Cui Cornelius, do tibi veniam, vt postridie hora circiter diei prima, vel altera vita cedas. Tum ille, at hostem humani generis pertimesco, ne truci suo me conterreat aspectu. Et Cornelius, nihil est, quod ad eius paueas, & conturberis aspectum, ego illum abs te arcebo,ego Deo adiuuante fugabo. Deinde ab ægroto digressus, priusquam ad quietem vesperi se conferret, vni de fratribus mandat, se duas vt ante lucem horas è somno suscitet. Mane non dum albente cælo reuertitur, quo ipso tempore Satanas affuit volitans circa cubile: cuius ad aspectum æger excitatus è lecto pugnis arcte compressis, contra acriter minitari. Cornelius quoque ipse nimio horrore perfundi, totoque corpore perhorrescere, & igneum cernere quasi globum per cubile circumagi, indicem eius, qui præsens aderat, quique apud inferos æterno igne torretur. Ergo stratus in preces, adiurare funestissimam bestiam, Christique nomine vt illic faceſleret, imperare: quod nullum in eam animam ius haberet, quæ per pœnitentiæ salutare mysterium sua paulo ante peccata Domini sui cruore lauisset: proinde sine cunctatione eo se loco propriperet, nec cursum euolantis in cælum moraretur. Huic adiurationi, sacrisque precibus nolens volens Satanas paruit, nec vsquam amplius apparuit. Quo spectro liberatus æger aliquantulum conquieuit, dein secunda circiter hora diei, qua videlicet facta erat, abeundi potestas, septimo idus Augusti die Veneris hinc ad superos est profectus, vt quàm Deo sit cordi purum parentis obsequium,& tam decantata obedientiæ simplicitas testaretur. Interim

19 Singularis obedientia.

socijs dum omni ope, magnoque successu in excolendis animis, ingenijsque Mamertinorum desudant, nouam laborum segetem turcicus terror attulit. Ingens classis mare thyrrenum ingressa, incertum quam in partem effusura esset tempestatem, tanquam nubes

20 Pericula ex Turcis diuina precatione auersa.

bes horrifica late omnibus imminebat, Siciliæ maxime, ob captum superiore anno Aphrodisium. Itaque Hieronymi Natalis monitu, Proregis iussu, ciuitates lectæ sunt quindecim, in quibus partitis varia in templa temporibus dies, ac noctes perennis haberetur oratio, aliaque multa iræ placamenta cælestis indicta. Stetit tandem barbara classis in Messanæ conspectu: nunciantque Proregi se bona cum venia Maiestatis Cæsareæ Aphrodisium recepturos adesse, contra inducias inter Ferdinandum Romanorum Regem, & Turcarum Imperatorem pactas Dracuto ereptum: id pacate si redderetur, nihil ab se violatum iri, sin autem minus, omnia habituros infesta, & ante omnia Siciliam, ipsamque Messanam adorituros. Quibus Vega respondit. Nequaquam contra inducias factum, quod piratis importunissimis sublatum receptaculum esset: nec constare sibi, vellet ne Cæsar, vt ea vrbs Turcis traderetur: nec vero consuesse amicos, quales illi volebant videri, armatas classes ad prouincias fœderatorum, ipsis non præmonitis, agere: denique id ipsorum esse consilij; expectare ne vellent dum Cæsaris exploraretur voluntas: se quidem non minus ad defendendam vim, quam ipsos ad inferendam, paratum fore. Hoc accepto responso barbarus postridie Catanam versus discessit. Sed quia omnino putabatur Aphrodisium tentaturus, classem instruxit Vega, quam in subsidium mitteret. Natalis ne tot militum, ac vectorum animæ sacerdotis auxilio,solatioque carerent, ad eam expeditionem vltro se obtulit, eo etiam consilio, vt Aphrodisij eadem curaret,quæ in Sicilia Dei exposcendæ paci instituerent. Quinto Kal. Iulias Prætoriam Antonij Auriæ Isidoro Bellino comite conscendit. Isidorus, qui idem Sbrandus appellabatur, è primis fuit, qui Societati se Romæ adiunxere. Post operam bene positam in humanis diuinisque literis Lutetiæ, & Conimbricæ,Philosophiam Messanæ docebat: miroque Dei beneficio, dum solicitatus sæpe, ac grauiter à Monacho suo fratre, vt eius in ordinem transiret,eum demum sequeretur, apertis in itinere mentis oculis, Diabolum esse exclamans, qui ab vocatione se prima sua deduceret, ad socios qui interim pro eo preces ad Deum nunquam intermiserant, reuertit: &, quia emanarat inter discipulos fuga, congregatis omnibus non dubitauit egregia cum Societatis prædicatione suæ veniam inconstantiæ deprecari, & palam religiosa vota in eorum instaurare conspectu. Inde nouo impetu perfectæ cursu sapientiæ repetito, ipsa in vrbe Messana, dum classis adornatur, priuatis congressibus, publicaque verbi diuini prædicatione vtilitates militi singulares attulerat. Post generali confessione, iobelæoque cum domesticis alijs expiatus multa præclara moliens à Natali, comes abducitur. Ecce autem quarto Nonas Iulias, cum ad Lopadusam insulam venisset classis (ea inter Melitam & Aphrodisium iacet) fœda adeo tempestas duas ante lucem horas teterrima cum caligine extitit, vt è quindecim triremibus octo demergerentur, in hisque Prætoria. Quibus robur, ars,animus suppetebat, in saxum, ad quod fluctibus triremes allidebantur, euadebant: quo & Natalis, quamuis natandi imperitus, & vsque ad vltimum in media morte pro animarum caritate moratus, non sine peculiari Dei tutela, nescio quo arrepto fune, saluus euasit. At Isidoro idem tentanti brachium allisa ad saxum triremis interceptum abscidit, sic vt modica è cute penderet: qui diu inter fluctus luctatus, in triremem tandem rursus receptus,nihil prætermisit, quod non solum optimum religiosum, sed fortissimum etiam virum deceret, non modo vincens dolorem, sed & constantissime, quæ eo articulo opus erant, periclitantibus clamans, quoad ipsa soluta triremi, & hausta fluctibus,ipse cum quamplurimis perijt. Superstites Aphrodisium tenuere. Hic natalis ad quatuor menses magno vsui militibus fuit. Prædicabat Dei verbum, paces conciliabat: Nosocomium instituit, in quo ministrabat ægrotis: inopiæ pauperum consulebat: sacerdotibus quibusdam, qui inter præsidiarios versabantur, rationes officij explicabat: multos etiam ab religiosis castris profugos ad sancta reuocauit vexilla. Demum sic ceperat omnium animos, vt cum Aluarus Vega Proregis filius qui ex desiderio natu maximi, quem priore anno mortuum diximus, à Patre Ferdinandus vocatus est. Siciliam repeteret, relicto Aphrodisij Sancio Leiua præfecto, is, ne simul rediret Natalis, militarem custodiam disposuerit. Sed, vt amplior tam strenuo operario parabatur à Deo campus, pias insidias, pia celeritas anteuertit. Non minor interim socijs Mamertinis opportunitas adfuit caritatis in publicum explicandæ,quam præcipue Antonius Vinkius pro Natali Collegio præfectus arripuit. Ex verbis muniendæ laboribus,continentibusq; dum

21 Natalis cum Sicula Classe in Africam soluit.

22 Isidori Bellini finis.

23 Classis tetra tempestate perit.

24 Isidori constantia.

25 Res à Natali in Africa gestæ.

26 Nauata Messanæ opera ægrotis.

Universidad de Deusto
Biblioteca

dum hostis immineret, excubijs increbuere in populo morbi. Ea fuit operarijs Christi non tam quidem expetenda, quam cupide amplectenda materia. Auxit hanc Rhegij quod modico ab Messana freto dirimitur, miseranda calamitas. Quippe cum in arce tormentarij puluerisapotheca forte incensa multos mortales extinxisset, multos fœdum in modum ambussisset; ex his triginta Mamertinum ad nosocomium à vertice ad pedes horrendam in speciem exulcerati, intolerandum exhalantes odorem, totique scaturientes vermibus deportati, ob fœditatem mali, derelicti iacebant. Inuisit eos continuo Vinkius: voce & opera recreauit, perrexitque deinceps miserorum & corporibus, & animis adesse: quanquam & multa iam aderat ciuium æque virorum, ac mulierum excitata Palmij concione caritas. Verum ex vniuerso numero nouem duntaxat superfuere: quibus demum cum etiam vestes Patrum sedulitas comparasset, ipso S. Laurentij die ab nosocomio egressi in Collegij templo sanctissimo Christi refecti corpore, tum etiam viatico instructi, ad suos læti remissi sunt. Nec minus actum est bene cum mortuis: quos omnes diligenter expiatos Vinkius irreuocabilem illam summæ rei clausulam egregijs cum salutis indicijs magno suo gaudio consummantes aspexit. Ceterum Natalis, antequam nauigaret in Africam perutilem operam nauauit Drepanitanis: Magnopere autor fuit nobilis extruendi cœnobij, quo & innuptæ fœminæ, quæ à conuersis nomen habent, & vero etiam nuptæ, quæ suis à viris dissidebant, dum gratiarum reconciliatio fit, includerentur. Id ille cœnobium suis institutis temperauit, ac legibus sodalitio insuper è viris nobilibus excitato, qui eius commoda, & quotidiana cibaria procurarent: & ne quid eis omnino deesset, quominus placido otio fruerentur, idoneum quoque pascendis animis administrum Iacobum ab Augubio de ciuitate Drepanitana optime meritum, è B. Francisci disciplina præposuit. Eadem in vrbe è promiscuo hominum genere sodalitatem aliam condidit, quæ & festa quaque luce suos conuentus ageret, & singulis saltem mensibus Exomologesis, sacræque synaxis mysteria renouaret, perscriptis item luculentis ad eam regendam, ac moderandam legibus, tanta approbatione Proregis, vt inter ceteros continuo iusserit se sodales adscribi. Panormitano Collegio in locum Nicolai Lanoij, quem in Austriam mittendum B. Pater Romam accersijt, Paulus Achilles Rector successit. Petrus Venustus tyronibus instituendis præpositus. Hic inter cetera gesta præclare, vsus toto anno sacræ concionis inductus est, dum in templo sancti Antonij nostris Dominico quoque die sanctioribusque alijs verba continenter facientibus, pulchra æmulatio alios quoque Dei præcones excuit. Optauerat & Ferrariæ Dux de familia hac inprimis meritus Hercules ex ea Collegium: & hoc tandem anno Ducis nomine Alfonsus Rosetus, is, qui non ita post eius vrbis renunciatus est Archiepiscopus, ad Ignatium scripsit, vt sibi quoque de suis copijs aliquid impertiret. Fuerat eo missus, vt supra demonstrauimus, iam ante Paschasius, ibique amicorum opera conductis ædibus adhuc hærebat. Itaque cum ad tuenda Collegij primordia aureos quotannis ducenos Dux Hercules spopondisset; ad eamque rem explicata, & confecta iam essent omnia, B. Pater Ducis postulata non distulit: sed Io. Pelletario moderatore, cui Bernardus Oliuerius in Romani administratione Collegij successit, de suis copijs ad eum octo summisit. Ergo plurimas Ignatio gratias egit Dux per literas: & per eam occasionem ab eo prece contendit, vt vnum aliquem ex ijs, quos miserat, Gynecæi, quod Ferrariæ materna quondam pietas excitauerat, procurationi præficeret. His vero postulatis Ignatius, quoniam institutis suis senserat aduersari, quanquam ex Duce sociorum spes ferme omnes Ferrariæ, fortunæque pendebant, non dubitauit abnuere. Nec iniquo tulit animo repulsam egregius, & pius inprimis Dux; siue quod intelligebat, nostrorum iam integritate perspecta, non sibi ab ijs sine causa grauissima negatum iri, qui priuatis emolumentis, commodisque posthabitis, nihil nisi de alienis commodis cogitarent: siue, quia proprias, ac multas ab Ignatio rationes acceperat, cur fœminarum molestissimum onus Societas dudum ab se repelleret: quibus ipse non poterat, non acquiescere: præsertim quod in extremis Ignatij literis addebatur, Societatem ei contubernio, cum res exigeret, seu pabulo diuini verbi, seu excipiendis semel, atque iterum in anno singularum virginum confessionibus minime defuturam. Primo fere in eam vrbem ingressu conuocare populum Pelletarius, deque Deo verba facere, non minus erudite, quam ardenter instituit: tametsi vsum sermonis italici non dum nactus balbutiebat interdum.

27 Natalis Drepanitatis consulit.

28 Panormitano Collegio Paulus Achilles præficitur. Tyrocinio Petrus Venustus.

29 Ferrariense Collegium Rectore Io. Pelletario inchoatur.

30 Ignatij constantia in cura Sanctimonialium repudianda.

Ceteri

Ceteri sacerdotes rite pœnitentibus omni sedulitate vacabant. Ad vtrosque miri concursus, cum vicinis etiam ex agris ad presbyteros sanctos Romanos (hoc enim eos nomine designabant) paganorum turba confluerent. Paschasius autem, penes quem erat etiam cura quædam Collegij magis vniuersa, dum iudex sedet in pœnitentes, ac reos, pertinacem è muliebri corpore Dæmonem, quem nulla exigere sacerdotis adiuratio poterat, imperata facinorum confessione fugauit. Consimilis nequitiæ Dæmonem ex alia fœmina, quam sex septemve homines regere, ac continere vix poterant, sacris de more carminibus, & exorcismis abegit. Scholas vix aperuerant, cum eas centum, & viginti celebrabant adolescentes, ad easque longè plures aduolassent, si eæ literarum ad elementa discenda puerorum quoque ætatulis patuissent. Sed videlicet pretium operæ non putabat Ignatius ea tempestate, in tantis operarum angustijs Magistros nostros in Europa, prætermissis lucris vberioribus animarum, totos dies in tradendis literarum apicibus se conterere. Bononiæ vero vsitatis suis Societas artibus, atque præsidijs, præcipueque meditandi, orandique vijs à B. Ignatio traditis, eam conformationem morum in eorum, quos tractabat, animis efficiebat, vt toto vulgo circumsonaret hæc vox, Quid tandem agunt isti? aut quid artis adhibent, vt quotquot ad eos accesserint, eorum penitus versent mentes, totosque commutent? Præclarum Venetijs Andreas Frusius Ecclesiæ, Societatique operarium addidit. Adolescens erat hebræus, Elias nomine, sic vocatus, vt celebritati famæ succresceret, quam in ea natione maternus Auus eius Elias Aschenatius librorum editorum multitudine quæsierat: à quo & puer institutus, & in Germaniam ductus est. Mox adita Aegypto, Hierosolyma, Constantinopoli ingenio, & memoria pollens, præter hæbraicam, latinamque linguam, italicam, & hispanicam, etiam germanicam, turcicam, arabicam didicerat. Venetias nuper reuersus, quo fratrem christiana sacra aliquanto ante complexum ad emortuam retraheret synagogam, dum prædæ inhiat, magno suo lucro captus est. Cum ad varios doctrina, & nobilitate principes viros deduceretur à fratre, ex eorum numero Ioannes Baptista Contarenus, Volo, inquit, hominem hebraice perdoctum, sanctumque vita conuenias: ac recta deducit ad Frusium. Hunc vt vidit Elias, singularem oris modestiam, & suauissimam grauitatem admirans, Angelum sibi visus est intueri. Vbi vero Pater exorsus est loqui, cum sacrorum vatum multa proferret, apteque enuclearet oracula, quicquid is diceret, sensim adolescentis in animum leniissime influebat: qui non tam ipsas res perpendebat, quam quemadmodum dicerentur: insignemque illam modestiam contemplabatur. Itaque nihil magis cupiens, quam rursus in colloquium redire, digreditur: ex eoque die dies aliquot ea consuetudo tenuit: cum interim secum ipse domi, tum quæ disputauerat Pater, tum perspecta in ceteris socijs religionis eximiæ documenta versaret. Quippe omnes adeo pios, obseruantesque inter se, tamque moderatos cunctis in rebus animaduerterat, vt nihil tale vspiam, non inter Iudæos modo, sed ne inter Christianos quidem videretur sibi ad eam diē vidisse. Nimirum rapax est humani animi virtus, tumque maxime, cum per exempla illustria cælestem suam pulchritudinem delibandam oculis offert: iamque prorsus, vti vere sentit, pronunciatque Chrysostomus, si ipsi, quales debent, fideles essent, nullus alienus à fide supereresset. Ergo Elias minus iam frequens synagogam adire, titubare animo, & studio veritatis ardere. Inter quæ subijt cogitatio, vt in aliquem se tranquillum secessum ieiunijs, ac precibus diuino exposcendo, excipiendoque lumini abderet; nec id alibi opportunius fieri posse, quam apud Patres. Nec mora, domum ab Andrea recipitur humanissime, vesperique dum cubitum parat concedere, ecce tibi vnus Patrum linteo præcinctus apparet, peluim gestans calida plenam, pedes hospiti abluturus. Hæsit ille primo attonitus ad eam speciem, vt vellent sibi Iudæo homini pedes abluere. Deinde vrgente Patre, idque moris esse domi aduersus hospites memorante, ad Christi Domini, qui discipulis suis pedes lauit, exemplum, cessit bonus Israelita adeo commotus, vt insomnem prope noctem exegerit, quæ videbat, quæque audiebat mente volutans, ac ponderans. Intentius inde precibus insistentem, suasque cum Frusio dubitationes conferentem grauissime malus Dæmon adoritur, vt ægre se cohiberet interdum, quin fuga arrepta euolaret in synagogam, & prostratus in medio cœtu veniam precaretur, quod legem ab paterna diuersam curiosius explorasset. Sed mirandæ sunt plane viæ, quibus Pater cælestis, quos sibi delegit, ad sese perducit. Volitabat in Collegium candida columba:

31 Paschasius sacramento pœnitentiæ energumenam liberat: & alteram exorcismis.

32 Scholæ Ferrariæ celebrantur.

33 Accessus ad Societatem Io. Baptistæ Eliani, prius ex Hebræo ad Christum traducti.

34 Vires modestiæ ad iuuandos homines.

Homil. 10. in epistolam primā ad Timotheum & alibi.

Universidad de Deusto
Biblioteca

columba: quam cum Patres sancti Spiritus in ipsum è Cælo lapsuri præsagium dicerent, valde id audiens Elias recreabatur. Ea mox forte in puteum labitur: extractamque Socij continuo ad Eliam, vt erat humentibus plumis afferunt, iam significari suscipiendi tempus baptismi interpretantes. Hac re, præclarisque eorundem hortatibus delinitus, demum inter orandum statuit baptisma suscipere, sperans inde sibi firmiorem constantiam, vberioremque lucem diuinitus affuturam. Ita sacro Apostoli Euangelistæ Matthæi die tingitur, nomine Ioannis Baptistæ delecto. Vt quoniam in Euangelio legerat S. Ioannem Baptistam in spiritu, & virtute Eliæ venisse, ipse qui adhuc inter hebræos Elias fuerat, inter Christianos esset Ioannes Baptista: cognomentumque ex veteri nomine, Elianus, adsciuit. Sacram inter aspergines cælestibus redundans lætitijs, & quadam perfusus luce, per quam sentiebat quodammodo omnes vitæ suæ maculas elui, precabatur enixe Deum, ne vlla in posterum labe pateretur illum obscurari nitorem; ad hoc animum constanter obfirmans, vt nullum postea vnquam mortiferum crimen admitteret. Ab sacro fonte cum viri nobiles apud se multi inuitarent, non existimauit eo die curis inanibus, leuique lætitiæ locum aperiendum, modesta inter Patres Domini benedictione contentus. Iam plane in hominem nouum renatus sumebat in manus sacra Biblia: quosque locos nuper opinabatur ambiguos, ita manifeste iam sanctam contestari fidem iudicabat, vt nullo modo intelligi secus possent: acerrimisque incitabatur stimulis, vt subito ad Hebræos redarguendos prosiliret. At vbi prodibat in publicum, ex tranquillitate, pietateque inter famulos Dei degustata, peius morte rebatur; cum tot vndique verborum fœditates, execrationes, deierationes aures, animumque Neophyti vulnerarent. Itaque, quo suum illud nunquam peccandi consilium permuniret institit à Frusio primo, vt in Collegio aliquandiu patereturesse: deinde ea magis, magisque in dies consuetudine illectus, indicarumque lectione literarum, quæ super mensam recitabantur, incensus contendit, vt in Societatem ipsam reciperet: quod Ignatio consentiente, ad multarum (vt suo constabit loco) animarum remedium impetrauit.

35 Prouincialis primus Italiæ Paschasius Broetus

Quoniam autem extra Neapolitanum, Siciliæque regnum, Collegia per Italiam constituta non pauca, vel inchoata iam erant, placuit Ignatio, tot occupationum oneribus presso vigilias suas, curasque diuidere, eaque Collegia, veluti in vnam redacta Prouinciam Paschasij curæ committere. Huic in Italia primum extra ea, quæ dixi, regna, Prouincialis tituli dati. Nam Panormitani, Mamertini, & Neapolitani Collegiorum summam B. Pater administrabat ipse per se. Tridentum lapso fere Iulio Concilij causa Lainius, & Salmeron peruenerunt. Eorum aduentum Sedis Apostolicæ legatus Cardinalis Crescentius, præcipuique Antistites plurimum gratulati. Vbi dies consessus affuit, legatis Apostolicis placuit, qui Concilo præerant, Theologos, qui conuenerant, suam quemque sententiam ex ordine dicere. Is autem erat ordo, quem cuiusque Principis, ac Dynastæ dignitas, vnde illi mittebantur, exposceret. Itaque Lainio, & Salmeroni cum à Romano Pontifice mitterentur, primæ videlicet datæ sunt: & ex his duobus Lainio priores. Hic causam modestissime præfatus, cur primus sententiam diceret, quod legati iusserant, vnum est eloquutus, quod mirationem in conuentu fecit: quoniam in ijs rebus, quæ ad orthodoxam fidem, & ea, quæ disceptanda in Concilio forent, pertinerent, non humano standum iudicio, quod sæpe fallitur, sed mens esset sequenda diuina, quæ sacris in literis (vt eas nobis S. Patres illustrati diuinitus interpretantur) apertissime declaratur; nullum se pro sua sententia Patrem, atque Doctorem in medium allaturum, quem non ipse totum à capite ad calcem peruolutasset: ex eoque locos ea de re complures, quæ in controuersiam caderet, collegisset, quo planius & velut à fundamentis de Doctoris mente, sententiaque constaret. Hæc professus, atque pollicitus, vbi ad præscriptam de augustissimo Eucharistiæ mysterio disputationem ventum est, sex circiter ac triginta ad ea, quæ diceret confirmanda protulit Patres: in ijs Alfonsum Tostatum, cuius tam multa extant monumenta doctrinæ, vt ne ad ea quidem euoluenda, ac lectitanda satis esse vnius ætas hominis videatur. Et tamen ea Lainius cum aliorum monumentis, ac scriptis deuorauerat vniuersa, eorumque summam sibi ipse admirabili contractione confecerat. Excipiebatur cum ille diceret, summo omnium silentio, & approbatione mirifica: eratque cunctis Patribus ingenij fœcunditate, & singulari doctrinæ copia prope miraculo, cum vnus ipse nonnunquam in instituta disputa-

tione

36 Lainius, & Salmeron rursus in Concilio Tridentino.

37 Lainij eruditio insignis.

tione tres horas vnum, eundemq locum semper vrgeret. Sed accidit perincommodè, quod in ijs curis versantem quartana febris inuaderet: cuius depellendæ causa, cum secessum aliquem cogitaret, & dierum aliquot vacationem à Concilio peteret, non impetrauit. Nec enim Apostolicis legatis est visum frequentissimum illud Concilium, & Orbis terræ theatrum eius sententiæ luce priuare, quæ cum ex omnibus esset princeps, dux etiam quædam ad disceptandum omnibus esse posset. Verum vt ægrotanti consulerent, nec morbo vires adderent, communi consilio, ac prouidentia cauerunt, ne quo die febris accederet, in eum ipsi diem publicos suos conuentus indicerent. Ac ne tum quidem, cum vel priuati haberentur extra Concilium conuentus scribendorum Canonum gratia, vel theologorum item priuati cœtus fierent, in quibus multa statuebantur vtilia, ac salutaria, carere Lainio potuerunt. His ille cœtibus cum Salmerone semper interfuit: & vtrique grauissimum quodque imponebatur onus. Quibus etiam autoribus plurimis de rebus ad Concilium referebatur: à quo multa, ac præclara in rem Ecclesiæ sancita, & constituta sunt. Hinc videlicet rursus toto fere terrarum Orbe nobilitata Societas: & quæ multorum alibi laborabat inuidia, ea tunc in oecumenico Concilio caput extulit, seseque ipsa quodammodo, quamuis id non ageret, illustrauit. Viri namque clarissimi, totaque in Ecclesia facile principes, quibus non dum erant eius perspectæ rationes, nec de ea, vulgi ducti sermonibus, satis commode sentiebant, ea deinde Tridenti cognita, atque perspecta suum posuerunt errorem, & ad suas subleuandas Ecclesias inde præsidia requirebant, domique suæ Collegia condiderunt. Nec ex Episcopis, & Pastoribus defuit. (Is Aegidius Foscarius ex Prædicatorum Ordine Mutinensis Episcopus fuit) qui scriberet hæc, Lainius, & Salmeron maximo cum splendore de Sanctissimæ Eucharistiæ Sacramento contra Lutheranos disseruerunt: & re vera me felicem duco, quod in hæc tempora tam doctorum, quam Sanctorum Patrum inciderim.

38 Quanta in opinione Lainius Tridenti.

Viennæ Romanorum Rex Ferdinandus pius admodum Prineeps, & de catholica religione egregie meritus, acri quodam incitatus studio instaurandæ Viennensis Academiæ, in qua Doctorum bona pars, non satis bonæ, castæque religionis erant, tum etiam ad hæreticorum coërcendum furorem, continendosque in Orthodoxa fide catholicos, mores componendos, pietatem inserendam, tredecim ab Ignatio viros in primis natos, & ad rem gerendam industrios impetrauit. Quorum decem addito Rectore Nicolao Lanoio ab Sicilia reuocato ex Italia, reliqui duo Iaius, & Scorichius, ex Bauaria missi sunt. Hos à Rege perhumaniter acceptos Vrbanus Labacensis Episcopus, qui regijs confessionibus præerat, primis apud se diebus, dum stabilis habitatio perquiritur, hospites habuit. Inde illi Dominicanos apud Patres, in ædium parte quadam diuerterunt. Atque, vt semel intelligatur, quantos ad labores eo esset euocata Societas, is erat id temporis, cum eo se contulit, Austriæ status. In Prouincijs Romanorum Regi subiectis decima vix pars, &, vt alij sentiebant, vix trigesima ab hæresis contagione libera, & pura erat. Cuncta quippe tetra illa pestis inuaserat. Hæreticorum volumina tractabantur impune: circumferebantur vbique: & ex ijs potissimum suam puerorum ætas educationem, ac disciplinam hauriebat: vt cum vitiosum sanguinem teneris ab vnguiculis collegissent, nihil postea in omni vita sani, nihil integri retinerent. Ingens erat Cœnobiorum solitudo, Cœnobitæ vulgo ludibrio: quorum vitam cum in summum iam esset ab impijs adducta contemptum, qui eam inire, ac sequi vellet, inueniri vix poterat. Ne sacerdotum quidem nomen erat in pretio, & eruditi quoque viri à sacris ordinibus abhorrebant. Constat totos annos viginti ex Viennensi tam celebri Academia neminem initiatum Catholicorum plerique, Papistarum vocabulum per ludibrium ab hæreticis inditum non ferentes, erubescebant se videri quod erant: nec huic malo, quod manabat in dies latius, qui occurreret, præsto erat. Rex cum exquisitissimum delectum haberet, viros non reperiebat idoneos, quibus Ecclesiæ præfecturas, & Episcopatus, Pontifice assentiente, mandaret. Ne Viennensis quidem Ecclesia ceterarum in ea vrbe princeps, & quasi parens inueniebat, qui diuino cultui se addiceret, & sacris alligaret. Parochiæ vel à suis erant destitutæ pastoribus, vel ab improbis occupatæ. Iam sacramentorum vsus inter Catholicos vel rarus admodum, vel vitiosus. Impertiendam vulgo putabant sub vtraque specie sacrosanctam Eucharistiam, & in peccatorum Omologesi nemo ad singula descendebat: sed cum ea summatim, ac breuiter perstrinxisset, expectabat amens,

dum

39 Iacobus Collegij Viennensis Rectore Nicolao Lanoio.

40 Austriæ status hoc tempore.

Universidad de Deusto
Biblioteca

dum se ab ijs imperitissimus Sacerdos absolueret. Concionatores in vna extollenda fide, Christique meritis toti erant. De ieiunio, de precatione, de misericordiæ, & caritatis officijs, deque reliquis benefactis ne verbum quidem. In has errorum tenebras, atque in hos mores incidit Societatis aduentus: quos vt corrigeret, sanaretque diuino auxilio nixa suos omnes neruos, & curas intendit. Claudius Iaius, quo plures haberet

41 Primi de Societate magistri Viennæ.

ansas ad reuincendos hæreticos explanabat publice Pauli Epistolam ad Romanos. Nicolaus Lanoius, quæ quarto libro disputat sententiarum Magister; Petrus Scorichius Græcæ linguæ rudimenta tradebat, Rhetorices artem Erardus Auantianus, Grammatices Ioannes Victoria. Hi pro se quisque studebant, laborabantque, vt suam docendi rationem, quoad eius fieri posset, ad sanandos mores, instillandamque in auditorum animis pietatem, auitamque religionem accommodarent. Sed, quoniam sine Theologiæ adminiculo non facile confutantur Hæretici, illud quoque sapienter à Ferdinando prouisum, vt ad eam disciplinam quam plurima iuuentus ex ea prouincia conuocaretur,

42 Ferdinandi Regis benignitas in Societate.

quæ talibus instructa præsidijs laboranti posteà nationi, & iam pene cadenti succurreret. Itaque paucis diebus conuenere iuuenes quinquaginta, quibus in contubernium Collegio nostro proximum aggregatis, prudentes viri præerant, è communi vita delecti, non sine ductu, consilioque nostrorum. Nec minus studiosè Rex, cum in Styriam iter haberet, priusquam Vienna discederet, Collegij memor, vt certa pecuniæ summa ei quotannis, nulla interiecta mora numeraretur suis administris, & ijs, qui sibi à consilijs erant, graui oratione mandauit. Viennam mox reuersus, cum cognouisset desiderari Collegio ad sacerdotales amictus, arasque conuestiendas supellectilem sacræ vestis, eam sane lautam, atque magnificam gemina varietate distinctam dono misit. Interiecto dierum spatio tota fere cum Curia Collegium ipsum, haud obscura suæ erga nos voluntatis, humanitatisque significatione conuisit: domum comiter intrauit, & vniuersam inspexit: & quoniam male materiatam, & ruinosam aspexit, suis illico sumptibus muniendam, & concinnandam curauit. Coloniæ Leonardus hærebat semper in tutandis animis sui similis, semper vigilans, eorum præsertim, quorum corpora morbi prostrarant. Hos euocatus interuisebat, hos enunciantes sua rite commissa sedulus audiebat, & eo fere præsidio salutem optatissimam & animis, & corporibus afferebat. Louanij Ruardus

43 Ruardi Tapper de Societate iudicium.

Tapper, dum Adriani ab Adriano solennem professionem excipit, egregium Societati testimonium edidit: cuius hic summam iuuat inserere, vt extet doctissimi, & grauissimi viri beneuolentiæ erga hunc Ordinem monumentum: atque ex eo posteri quales debeant esse, certe cuiusmodi institutum profiteantur, agnoscant. Thesi posita ex Euangelio S. Ioannis mandatum nouum do vobis, vt diligatis inuicem, sicut & ego dilexi vos; prius latine ante sacrum, mox vero post sacrum, vt frequentissimæ multitudini seruiret, vernacula lingua, studio, sensuque animi maximo, in lege, inquit, veteri carnalibus, rudibusque Iudæis mandatum fuit, Diliges proximum tuum sicut te ipsum: hoc vero nouo

Cap. 13.

Christi mandato, quemadmodum S. Cyrillus exponit, iubentur discipuli diligere proximum supra se ipsos: nempe sicut Christus dilexit nos. Idque est, quod hæc sancta, & noua IESV Societas studet, hoc eius filijs propositum est, ex hoc nouo Christi mandato nihil caritate fraterna prius habere, sui nullam rationem ducere, se ipsos exinanire, totos se ad Dei honorem, & salutem proximorum effundere, quemuis laborem, quouis discrimen subire, denique vitam ipsam pro Christo, & animarum salute contemnere. Nouus, inauditusque caritatis modus, quem Christus Dominus transiturus ex hoc mundo ad Patrem commendauit suis. Hoc itaque nouum mandatum pro fundamento, & radice sancta hæc Societas habet. Qui enim ei se mancipant, non vni cuipiam, vt aliæ religiosæ familiæ, caritatis officio sese dedicant, sed plane omnibus, ad quæcumq; quascumque terrarum in oras mittantur. Quod quidem adeo præstans, & sanctum est, vt omnem superare intelligentiam videatur: mirumque non sit, si hæc sancta Societas cognoscatur à paucis. Quæ merito plane sanctissimo IESV nomine appellatur, non vt quidam peruersæ dicunt, quasi alij sint de Societate Diaboli: Sed quia Dominum Iesum, eiusque Apostolos præstantissimo modo sectatur. Hæc cum dixisset, explicassetq; quam esset rite autoritate Apostolica comprobata, contestans à se diplomata, & instituta eius, & spiritualia exercitia accurate perspecta, etiam quæ pertinent ad communem eius in victu, cultuque rationem vitæ excellentissimæ docuit inseruire. Deinde singula-

g. in Ioannem cap. 23.

singularem præstantiam in paupertate, quod Professis non modo nihil in commune possidere; sed ne pro sacrificijs quidem, & alijs ministerijs quicquam fas esset accipere; tum in obedientia demonstrauit; quod se ad quamcunque profectionem, siue ad Turcas, siue ad Indos deuoueret. Denique etiam sapientissime, & summa caritate factum, vt teneræ ætatis institutio in rudimentis Christianæ disciplinæ susciperetur, quod vnicum sit Christianæ rei corrigendæ fundamentum: eoque pacto non in alijs modo regionibus, sed etiam in Indijs, & in Aethiopia plurimum iam esset profectum. Quibus ex omnibus rebus colligens nihil mirum videri si talia profitenti Ordini pro Satanæ odio, & inuidia, multi existerent aduersarij, quanquam se aiebat credere plerosq; ex inscitia aduersari, moxque veritate cognita, studia mutaturos, magno cum auditorum motu orationem concluſit. Verum & hic subinde tranquillis rebus sese turbidæ admiscuerunt. Turbarum causa Iacobus quidam Academicus fuit: qui dum Philosophis operam dat, Societatis institutis, & vita captus, quæ id temporis disciplinæ causa publicam frequentabat Academiam, mentem, cogitationemque de ea ineunda suscepit. Erat is suo Doctori percarus, seu quod ingenij laude floreret, seu quia liberalium artium curriculum fere emensus magisterij laurea donandus præ ceteris videretur. Sed moræ impatiens iuuenis è contubernio, quo se studiorum causa receperat, ad Socios se contulit. Magister statim mouere omnia, vt eum ab suscepto consilio auerteret: atque etiam schola sua duobus de Societate velut impostoribus interdixit. Qui cum nec monitis vllis, nec precibus flecteretur, statuit Adrianus, vt ijs se molestijs, & suos pariter fratres periculis expediret, Iacobum extra Louanium cum duobus illis, quos dixi, socijs silentio noctu dimittere. Porta egressis nobilis adolescens occurrit Otho Briamontius nomine, condiscipulus, & iam pridem Societatis percupidus, qui causa cognita illius intempestiui, nocturnique discessus, velut occasione sibi diuinitus data, quartum sese illis adiunxit: Coloniamque versus iter omnes arripiunt. Pupugit vehementer hæc inopinata fuga Magistrum: in ius Adrianum vocat: nec ante quieſcit, quam vir mitis, & innocens, qui se veritate duntaxat, & æquitate animi tuebatur, falsis calumnijs, & accusationibus circunscriptus ducatur in custodiam. Quanquam inde eodem die, rebus agitatis, atque discussis, educitur: conditione tamen imposita, reuocandi per literas, quos dimiserat. Mittuntur confestim equites, peditesq; varijs itineribus cum Adriani literis, ac mandatis, quibus illi medio in itinere (pedibus enim faciebant iter) acceptis, cum ex ijs alij parendum censerent, Iacobus vero, & Otho id esse affirmarent in apertum discrimen salutem suam, animamque prouehere, nec in eo aduersus Adriani iussa fieri, cuius extra prouinciam iam egressi, ab imperio viderentur immunes: hæc per eosdem nuncios Adriano rescribunt, & cœptum iter Coloniam vsque simili alacritate conficiunt. Inde anhelitu vix recepto, Viennam, quo longius ab insidijs, periculisque discederent, prudenti sane consilio. Namque eorum celerem ex ea vrbe discessum mox alijs cum equitibus subsequutus Pater Othonis, dum filium sursum, deorsum quærit, vt ex itinere eum retrahat, totam illam ciuitatem in nos commouit: quo non inuento, cum stomacho, & rabie Louanium redijt, vbi & nostris, & nostrorum amicis multæ à multis irrogantur iniuriæ. Quæ tamen omnia ad extremum Dei bonitas bene vertit. Nam præter insignem patientiæ coronam, quam suis ille famulis in cælo texuit; nobiliſſimum quemque concionatorem, qui nostram & ad populum, & in circulis causam ageret, excitauit, eo maiore pietatis commodo, quod argumentum nacti peropportunum, de sequendis Christi consilijs, atque vestigijs, de audienda interiore voce Dei, de iuuentute dicanda Cœnobijs (quod antea pro concione non solebant, nisi perraro, & quasi per transennam) copioſiſſime disputabant. Auctus deinde consitentium apud Patres numerus mirum in modum: quique ante in Sancti Michaëlis æde sacerdotalia exequebantur munera, eadem in æde quoque Sancti Petri totius vrbis principe obire Pastoris rogatu cœperunt. Aucta Societas ipsa multis, ac præclaris adolescentium ingenijs. Aucta amicorum studia, confirmata beneuolentia. Denique rebus perferendis aduersis (vt olim sancto Iob duplicata sunt omnia) longe plura, ac maiora paucos intra dies collata sunt nostris, quam multis annis ante in ea vrbe meminerint. Fuit ex Societatis amicis vir ornatissimus, florens opibus & è spatijs theologiæ cum splendore dimissus, qui cum Adrianum vna cum alijs honestis viris ad conuiuium inuitasset, secundum ci-

44 Aliquid turbarum Louanij.

Universidad de Deusto
Biblioteca

bum ad eum oratione conuersa, Nostis, inquit, Adriane cur ego ad has vos epulas inuitarim? certe nullam aliam ob causam, nisi quia me magnopere delectauit egregia vestra in rebus asperis patientia. Ea me plane cepit, si verum quæritis, & in antiqua mea sententia, voluntateq; de fundandis Collegij vestri rebus, atque fortunis, maxime confirmauit: idque iterum vobis spondeo, atque polliceor: quod & ad Ignatium vestrum meo nomine scribatis censeo. Porro ipsos quoque æmulos ad extremum carceris Adriani suppuduit. Rector suo iussu id factum negabat, & culpam ab sese quisque in alium reijciebat. Adeo admirabilis vel ipsis æmulis, & aduersarijs fortitudo animi, & robur est. Ceterum duorum Adolescentium, propter quos est orta tempestas, Otho præ scrupulorum angustijs Societati non plurimum commodauit: pestilentiaque tandem ictus, eam in Parisiense Collegium intulit, vnde ipse, & Paschasius, & alij sublati. Iacobo autem post cœpta tam præclara firmitas, & perseuerantia defuit: cuiusmodi exitus turbulentarum (vt sic dixerim) vocationum obseruare non raros licet: siue id hominum ingenio vehementiore accidat, quod acrius, quæ varia pro tempore obijciuntur arripientes, difficile possunt in vna, eademque re obtinere constantiam; siue ex negligentia agendarum cælesti de munere gratiarum, conseruandique eiusdem, & excolendi, cum regnum cælorum ablatum ingratis, ac segnibus, tradatur facientibus fructum eius: siue etiam interdum propinquorum adeo obluctantium in pœnam quidpiam Deus permittat. Nec tamen Adriani zelus in præsentia visus est Patribus vsquequaque consideratus: qui non dum recepta in Belgium, nec satis cognita Societate, modici incrementi auiditate summam rei in discrimen adduxerit. Itaque ab Iacobi Magistro etiam veniam, si quid hominem offendisset, iussit eum Ignatius humiliter petere. In Gallia permissa est Societati potestas collocandi Lutetiæ Collegij Rege Henrico annuente Cardinalis Lotharingij postulatis, ac votis. Nec defuerunt aduersarij vehementes, qui regio priuilegio totis viribus intercederent, & ipsum Cardinalem abalienare à nobis conarentur: sed is constantiam, industriam, studiumque tantum adhibuit, non modo vt beneficium denique Societas impetraret, idque ab interiore illo secretoque Concilio, quod priuatum nominant, subscriberetur; verum etiam Cancellarij Galli signo, sine quo priuilegium illud minimum virium, momentique habuisset, obsignaretur. Qua in obsignatione haud obscure declarata est diuini Numinis prouidentia. Cancellarius enim Societati non amicissimus, ne vsitato signo priuilegium communiret, grandem ab ea pecuniam pro sua mercede popposcit, ratus fore, vt pecuniæ magnitudine Societas deterrita, cum propter inopiam soluendo non esset, rei exitum desperaret, negotioq; desisteret. Sed res accidit longe secus. Nempe is suo repente munere spoliatus, alteri sigillo cessit nostri Ordinis fautori, qui causam illam iam egerat apud Regem. Ita breui, minimoque sumptu transacta res est. Illud tamen restabat vnum, vt, quo vim suam priuilegium obtineret, ab eo quoq; Senatu probaretur, cuius est è Galliæ legibus recognoscere, atque in acta referre, quæ in regio sunt decreta, & approbata Concilio. Quo in Senatu quanquam non deerant, qui prolixe fauerent, moleuolorum tamen inuidia, & iniquitate contractum est, vt paucorum suffragatione contempta, multitudo superaret. Ita Deo moderante res, vt quo diutius nostrorum esset tentata constantia, eo vbique redderetur illustrior. Illud etiam ex his moris, quæ non modo Parisijs, sed & Louanij, & Coloniæ offerebantur, quasi diuinitus existebat commodi: quod cum egregij operarij haud paruo numero ibidem reciperentur, dum in ijs prouincijs explicare minus licet industriam, in alijs, vbi benignior offerebatur materia, opportunissimam conferebant opem ad propaganda Collegia: interimque ipsorum etiam mores, & prudentia, & literæ excolebantur, vt tanto instructiores, paulo post ad suas terras aditu patefacto, redirent. Ita dum per angustias rei domesticæ, ac bellicos tumultus Parisina fuit minuenda familia, exitu huius anni Euerardus Mercurianus, Adrianus Candidus, Eleutherius Pontanus cum alijs tribus, pauloque post Oliuerius Manaræus cum socijs duobus Romam missi: qui cum externis diu prouincijs subsidio fuissent, demum pondere autoritatis maiore profuerunt suis. Et Oliuerius omnia ferme præterquam summi magistratus, domestica gessit munera, Euerardus etiam generalis Præpositus ab Ignatio tertius fuit. Hispaniæ rebus præcipuo splendori fuit, quem supra nominaui, Dux Borgia. Is in Cantabriam cum venisset, de natali Ignatij solo cupide percunctatus, beati viri incunabula religiosus inuisere, & stratus humi

45 Vocationes turbulentæ non raro male respondent.

46 B. Ignatius non probat Adriani zelum.

47 In Gallia fit Societati potestas Collegij Parisij fundandi.

48 Borgiæ res in Hispania.

humi prima nascentis vestigia pie osculari; immortalique Deo, quod talem inde virum toti terrarum edidisset orbi, gratulari studiose cœpit, simul orans, atque obsecrans, vt quem sibi vitæ ducem, ac magistrum dedisset, eius sibi virtutes, ac sanctitatem liceret imitari. Deinde Ognatum venit oppidum à Loiola passuum millia fere duodecim, vbi Petrus Michael Araozius Antonij nostri patruus è vita cedens, nulla prole suscepta ædes quasdam remque suam exædificando Collegio legarat. Interim Cæsaris literæ à Gaspare Villalono, quem ad eum missum supra demonstrauimus, proferuntur; in quibus Cæsar collaudato Ducis consilio, atq; pietate, qui se à rerum humanarum strepitu in religiosæ vitæ sinum, portumq; conferret, potestatem ei faciebat sua cedendi ditione Carolo natu maximo. Quo allato Nuncio, ingenti quodam Franciscus gaudio delibutus, domesticum ingreditur Oratorium, & ad Christi pendentis effigiem supplex stratus, se, suaq; omnia verbis ardentissimis, totoq; pectore Deo consecrat. Inde ab oratione digressus tabelliones aduocat, & per publicas tabulas suum Carolo principatum, qui tum aberat, tradit: seque vniuersis vitæ huius spoliat bonis. Confectis his tabulis tanquam graui onere liber respirans, festinansq; ad optatos sanctæ paupertatis amplexus, Ducis ponit insignia, & cunctas prioris hominis vestes, plenus sancto ardore, & gaudio veluti singula Deo reddens, & sacrificans exuit: tum pauperem Societatis habitum, & talarem tunicam induit: barbam de more tondet, proximeque initiandus summum verticem circum radit. Intuebantur hæc domestici mœrentes, ac taciti: fluebant ex omnium oculis vbertim lacrymæ, perinde ac Dominum suum iam, iamque abeuntem è vita, & animam viderent agentem: abrasiq; capilli reliquias, quas in thesauris suis haberent, atque reconderent, furtim legebant. Sed Franciscus iam penitus nouus denuo in priuatum sacellum incredibili animi voluptate se abdidit. Et, vt aliam se personam gerere, alium induisse cultum, quod tamdiu, tamque ardenter optarat, animaduertit, ad eandem Redemptoris effigiem genis rotantibus se prostrauit, gratiarum nullum finem faciens: quod ea se luce, menteq; donasset, vt rebus humanis valere iussis, in eius se familiam, militiamque dicaret. Postea suos famulos amice dimissos, partim Ioanni Borgiæ in clientelam tradidit, partim Carolo Duci liberis suis per literas comendauit. Hic ego oratione vix consequar, quanta esset tum in Francisco tranquillitas, quanta iucunditas, quam inusitata gaudia eius animum pertentarent, cum sese Ducis onere, & speciosis titulis leuatum sensit. Tum demum sibi ipsi reddi: tum suus esse sibi videbatur: tum apertum, & expeditum iter ad Deum vere colendum, eique totum, ac penitus se tradendum. Quod vt ardentius faceret, sacerdotio initiari non abnuit: & ad obeundum pro dignitate aliqua tam graue munus multa se prece, attentaque meditatione, voluntaria etiam corporis afflictatione limauit. Sacrificij quoque ritus, legesque perdidicit, vt nihil non rite, nihil non more, institutoque perficeret. Tum Loiolam religionis ergo, pietatisque contendit, & in priuato sacrario, quod eius loci Domini ad id ornarant, primum suum Kalend. Augusti sine cantu musico sacrum fecit: alterum vero solenni ritu coram frequentissima multitudine Vergare, quæ abest ab Loiolæa domo passuum millibus fere sex non in æde sacra, quantumuis ampla, sed in campestri loco, turba pene innumera concurrente, partim commendatione famæ sanctissimi viri, partim amplissimo excitata iobelæo, quod à Iulio Pontifice ijs impetrarat Ignatius, qui placato suis confessionibus Deo sacris illis adessent. Tanta autem vis hominum affluxit ad accipiendum de eius manibus Christi corpus, vt sacrificium illud vltra meridianam horam extraheretur. Sequuta deinceps concio à nouo item habita sacerdote, eaque per attentis animis, & largis lacrymis est excepta. Quanquam autem plerique vix dicentis vocem, quia longe aberant, assequi poterant, neque castellani vim, notitiamque sermonis, quo Dux vtebatur, satis intelligebant; tamen interrogati, cur cum suis auribus, mentibusque nihil acciperent, ita attenderent, respondebant satis habere si Ducis sancti concionantis ad populum se spectatores præberent: se, seque voces quasdam intus accipere, quæ sibi quodammodo eius essent orationis, & concionis interpretes. Inito sacerdotio Franciscus, & Societatis IESV Professus iam declaratus, interiorem adhuc recessum, ac solitudinem, quo ardentius studia pietatis, ac pœnitentiæ coleret, adamauit. Ergo secessum illum, qui passibus mille non amplius abest, Beatæ Mariæ Magdalenæ sacrum, ab Ognatensibus impetrauit. Hic humiles, & peranguſtas ædes, vt paupertatis ferebat amor, rudi è materia,

49 Pie salutatis B. Ignatius incunabulis Ognatij secedit.

50 Abdicato Ducatu religiosas vestes assumit summo sésu pietatis.

51 Fit Sacerdos.

52 Concionatur ad ingentem multitudinem.

53 Studia P. Borgiæ in Ognatensi secessu.

Universidad de Deusto
Biblioteca

teria, atque impolita construxit. Hìc totos dies in oratione traducere, hìc suas strenue cupiditates frangere: hìc corpus, & animum pariter edomare, studere humilitati Christianæ, & omnes numeros perfectæ sanctitatis explere. Facta autem à Michaële Ochioa qui socijs præerat potestate, orsus est coquo domestico famulari, & tanquam mediastinus aliquis sordida munera non refugere, perpurgare lebetes, & ollas; inquinatas suo digito patinas attrectare, feruentique aqua diluere, verrere pauimenta, comportare aquam, & ligna, focum extruere, nihil non sua manu obire, nihil horrere. Deniq; deterſis coquinæ quisquilijs, & vniuersis scite compositis, veniebat in cænaculum, vt suis fratribus ministraret, quorum & pedes singillatim osculabatur interdum, & venia suis perorata delictis, cuiusque preces supplex ambiebat, & vota: ac ne vmbratilis exercitatio virtutis, sibi tantum, domesticisque prodesset, impositis humero manticis, dexteræ scipione, lætus, & alacer exibat ad colligendam stipem, & ostiatim emendicanda cibaria. Quo spectaculo exciti viri, fœminæque promiscue, seu quia de facie notus plerisque iam erat, seu quod eius fama iam cuncta compleuerat, certatim ex ædibus aduolabant, gestientes illius vel ora cominus intueri: & panem osculati, quem dabant, benedictionem ab eo, & orationum suffragia reposcebant. Nec minore alacritate deinde cum tintinnabulo vicos, & rura finitima circuibat, vt puerorum coacto gregi Christianæ legis enuclearet initia. Docentique non modo infirma, sed sæpe etiam corroborata ætas, quacunque ingrediebatur, operam dabat. Tale vitæ genus, & institutum, singularisque viri virtus diu latere non potuit. Celebrabatur vbique, & eius fama longè, latèque manabat; vt ea etiam viri principes inuitati, non dubitarent ad eum vel se ipsi vltro conferre, vel de suis familiaribus mittere, qui de sanctissime instituta ab eo vita suo nomine gratulati, salutare aliquod consilium exquirerent, & pro sua salute castas preces exposcerent. Bernardinus certe Cardenas Dux Maquedæ, & in regno Nauarræ tum Prorex, virum è sua familia nobilem cum literis destinarat, quibus pergratum sibi fore significabat, si de rebus, quas ad animi sui commodum, quæque ad regni illius administrationem pertinerent, vna conferrent. Cui Borgia rescripsit, eius se studio deesse non posse, nec recusaturum, quominus ipse Pompeiopolim se transferret. Nec aliter fecit, ac scripsit. Vix remisso nuncio, duobus è vestigio comitibus viæ se dedit. Cumque ad Ducem peruenisset, & liberali exceptus esset hospitio, sane quam inuitus, multas cum eo horas post vsitata salutationis officia colloquendo, & disputando consumpsit. Et quoniam Dux Duci serio & fidenter discipulum se præbebat, Franciscus operæ non pepercit, neque verecundiæ suæ paruit, ingenitæque modestiæ; sed libere, & audacter amicus amicum, & vltro se credentem, cum ad eos pie regendos, quibus vt Dux imperabat, tum ad obeundas Christiana cum laude Proregis impositas partes luculentis præceptis instruxit: & roganti præcepta in scriptis postea reliquit: eodemque Duce comite (nunquam enim ille à Patris latere discedebat) varijs in cœnobijs, ac locis conciones opportunissimas habuit, quod ipsum mox digrediens vnde discesserat, ex itinere non semel fecit. Non his finibus Borgiæ fama se tenuit; peregrinata est longius, & in Lusitaniam penetrauit. Namque inde ab Ludouico Regis Lusitanorum fratre, & Imperatricis Isabellæ germano literas plenas laudis, & gratulationis accepit, quod id esset salutis iter ingressus, quod plures possent admirari, quam persequi. Tametsi non defuerunt, qui eius capti admiratione virtutum, etiam ipsi terrena hæc, atque infima premerent, & supera illa, ac cælestia spectarent, cumque in nostrum Ordinem, tùm in alios nomina darent. Michael autem Ochioa Nauarrus, quem eo loco nostris præpositum diximus, abigendis diuinitus morbis sanctitatis opinione collecta, lætos & ipse fructus ex agro illo colendo percepit. Concurrebant ad eum multi longinquis ex oppidis vna spe salutis allecti, quibus haud ita magni negotij erat persuadere, vt animorum saluti consulerent, cum acciperent corporis. Hic est ille Michael, quem supra narrauimus curationum gratia fuisse donatum: qui cum in Italia versaretur, pellebat persæpe morbos, & præcipue febribus imperabat. Sed Ognati propter præstantem populi fidem eo se auctum munere, donoque sensit; vt non afflicta modo febribus corpora, verum etiam alijs impedita, & diminuta vitijs, manu duntaxat imponenda curaret. Constat claudos, debilesque non paucos, & ipsis etiam luminibus captos ab eo integros, videntesque dimissos. Et mutæ fœminæ

54 Nauat operam Proregi Nauarræ.

55 Ab Ludouico Regis Lusitaniæ fratre gratulatorias literas accipit.

56 Michaelis Nauarri Curationes.

minæ loquendi redditam facultatem. Quibus præsidijs, dum in his partibus beneuolentia multorum Societati comparatur, ne rebus ad voluntatem fluentibus inflaretur; paterna Dei cura prouisum est, vt turbidis exagitata Toleti, quadam se in æquitate, velut æquatis lancibus, contineret. Exarserat in eam acrius Ioannes Silicæus, de quo supra memorauimus, Toletanus Antistes, & iræ causa ea fuit. Erant in ea Vrbe ornatis moribus sacerdotes nostris iam antea meditationibus instituti, qui cum multum in pietatis curriculo processissent, vti supra significatum est, ad alios similibus moribus informandos, erudiendosque studium suum, magno vtique illius ciuitatis commodo contulerunt. Suis enim & exemplis, & verbis incendebant omnia, & sacramentorum, auitæque religionis studia, quæ ante iacebant, ijs adhibendis, admouendisque præsidijs, quibus sibi ipsi profuerunt, renouarunt. Horum gloriæ sacerdotes alij, nec moribus satis culti, nec imbuti doctrinis, cum inuiderent, etiam celebritatem illam virorum, ac fœminarum ambitiosius expeterent, docere alios & ipsi, qui nullam disciplinam virtutis attigerant, temere & imprudenter aggressi sunt. Inculcabant & ipsi mysteriorum frequentem vsum, & ne in eo viderentur inferiores, facile (vt quidem rumor emanauit) concedebant, ijs, qui sibi operam dabant, vt bis in die Christi corporis verenda mysteria regustarent: tanta erat illorum inscitia, atque vecordia: Nec tamen quantam maculam in se susciperent, sentiebant. Tota autem infamia in nostros videlicet redundabat. Nam cum eodem cultu vterentur, ac probati illi presbyteri, quos constabat ex nostrorum disciplina profectos, Theatinorum omnes vocabulo, quod errore vulgi præcipue nostris erat impositum, notabantur. Hæc cum ad aures Toletani Antistitis peruenissent, acriter nimirum contra eos sacerdotes exarsit: acerrimeque contra Societatem, vt omnium caput, ac seminarium. Sed veriores offensionis causæ ab obtrectatoribus, & inuidis, qui quotidie multa in aures Præsulis insurrabant, iactabantque eam Complutum ingressam, in aliena diœcesi cœpisse impune ad populum verba facere, passimque aures arbitratu suo confitentibus dare, profiterique se nemini nisi Romano Pontifici in agendis illis partibus esse subiectam: cuius concessu, atque permissu ea sibi rite exequi apud omnes, & vbique liceret. Quin ipsam in vrbem Toleti velle quaqua via irrumpere, eo indignius, quod id hominum genus, magnam partem ex ijs esset, quos ipse in Toletana Ecclesia ab honoribus sacris arceret. Hæc, & similia his fecere, vt edicendum pro suggestis, & concione curaret anathematis præsenti pœna proposita, ne quis ex suis popularibus apud nostros aut peccata confessione deponeret, aut alia vlla sacramenta susciperet. Nevè Parochus quispiam, aut Ecclesiæ Toletanæ sacerdotijs obnoxius, quenquam in suis templis de Societate permitteret vel populum pro concione docere, vel vulgo sacramenta præbere, ac ne vti quidem suo iniussu ad rem diuinam cultu vllo, apparatuque sacrorum, omni insuper potestate, quæ ad eam diem Societati facta esset, adempta. Quod postremum vt adijceret, ea causa fuit. Villanoua Rector Collegij Complutensis (hoc enim ea tempestate in Toletana diœcesi vnicum erat) cum Archiepiscopus ante vetuisset, ne sacramenta suo iniussu quisquam administraret, eos, qui de Societate illa tractabant, Visitatori se sistere ab eo misso iusserat: isque eorum, & pertentata doctrina & Societatis diplomatibus inspectis, potestatem fecerat, vt suo more, quos vellent diuinis mysterijs adiuuarent. Quæ cum Villanoua, turbarum anteuertendarum causa fecisset, ita secus res accidit, vt grauia, quæ retuli, edicta, & anathemata Antistes addiderit. Adeo famulis Dei confirmandus in eo est animus, vt nunquam sperent se placere omnibus posse: sed nemini quantum in ipsis est, vllam dantes offensionem in omnibus exhibeant se sicut Dei Ministros, in multa patientia, in tribulationibus, in necessitatibus, in angustijs, & quæ alia Apostolus numerat, per arma iustitiæ à dextris, & à Sinistris, per gloriam, & ignobilitatem, per infamiam, & bonam famam. Quanquam autem summa amicorum contentione pugnatum est, ne locis omnibus hæc promulgarentur edicta, supprimi tamen adeo non potuerunt, quin vario hominum rumore tota diuulgarentur Hispania, cum alij Societatis instituta, & Apostolica diplomata, alij tanti Antistitis autoritatem, & statuta defenderent, quem verisimile non esset edicta illa contra ordinem adeo iam celebrem sine causa grauissima promulgasse. Et sane magna erat, & publica Christianæ plebis offensio, & magna impendebat animarum iactura. Nec deerant viri graues, qui iam diu suboffensum se ferente Silicæo, nimiam

57 Exagitatur a Io. Silicæo Societas.

58 Qua causa Silicæus se alienum significaret.

2. Cor. 16.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Sociorum in ea restinguenda flamma socordiam potius, quam patientiam accusarent. Hæc Villanoua intelligens propitiato prius non modo sacrificijs, & votis, verum etiam ieiunijs, supplicijsque voluntarijs cælesti Numine, ad Pontificium Nuncium opis, & consilij causa confugiendum Madritum censuit. Non potuit maiore studio, quam Poggius fecit, causa suscipi. Is ante omnia iussit literas Apostolicas de Societatis confirmatione, & priuilegiorum iure prolatas Senatui regio exhiberi, vt constaret licere ex ijs quemcunque vsus posceret, conuenire. Quod Senatus literis accurate perspectis, reuerenterq; probatis, perbenigne concessit. Tum censuit Poggius pro singulari sua modestia, prudentiaque nequaquam statim prolatione Diplomatum aggrediendum Antistitem, sed vias prius molles, humanasque tentandas. Suas itaque dat Villanouæ, cum quibus pergat ad Archiepiscopum perstudiose conscriptas literas: addidit & Eleonora Mascarenia suas: quæ plurimum apud eum autoritate, gratiaque poterat. His ita Præsul, vt solebat in causis, quas confici nolebat, respondit, venturum sese Complutum: ibique quid facto opus esset, acturum. Interim tamen ad Complutensem Canonicum scribit, vt ædes è regione domicilij Patrum sitas ad vnam omnes sine cunctatione quoquo pretio coëmat: quod non eo solum agebat consilio, quo suis ex angustijs Collegium egredi prohiberet; sed vt aiebat, quo ijs ædibus solo æquatis, Cœnobium ibi Virginum excitaret, tanta altitudine, vt lunæ nostris, solisque prospectum penitus impediret. Emptæ sunt à Canonico ædes: nec tamen ex sententia processit Silicæo consilium. Namque eas Societas postea, vt eo ipso tempore, quo vendebantur, Villanoua prædixerat, Archiepiscopo vita functo, minimo pretio sibi comparauit. Quæ nisi ab eo de multis Dominis fuissent coëmptæ, emi prorsus à Societate nec sine magno sumptu, nec sine magno strepitu potuissent. Hæc ergo cum fierent, Poggius, alijque beneuoli, acriora expediri remedia suadebant. Sed Araozius Prouincialis pro ea obseruantia, quæ sacris Pastoribus, & præsertim tanto Præsuli debebatur, iterum, atque iterum modestia, submissione, precibusq; agendum ratus, Villanouam rursus, cumque eo Michaelem Turrianum, magno apud Silicæum in pretio virum, iubet Toletum sese conferre. Exitus is fuit, vt cum mentio literarum Apostolicarum fieret, homini vehementius commoto aduersus supremam potestatem, verba parum considerata exciderent. Seuocato mox Turriano dixit, se quidem Societati optime velle: id autem quod agebat aggressum, vt ea vexatione compeleret id sancire ipsam in aggregandorum sibi hominum delectu, quod in Ecclesia ipse Toletana sanxisset: neque vllis, quæ contra afferrentur, causis induci potuit, vt animum, vel aures aduerteret. Interea literæ de tota hac procella, tantisque turbis redduntur Ignatio: qui re cognita hilari statim fronte, explicataque dixit, quod ijs literis nunciaretur, id in lætis numerandum videri: tempestatemque illam contra Societatem sine Societatis culpa Toleti coortam, significationem quandam esse futuri in ea vrbe prouentus. Eo enim vberiores, lætioresque terræ solum fruges effundere, quo maior esset hybernæ tempestatis antegressa tristitia: Societatemque in ijs semper locis fuisse fœcundiorem, vbi magis vulgo depressa, maioribusque iactata iniurijs, & agitata fuisset. Verum, quoniam id res grauissima postulabat, in dicta suis omnibus precatione, quo Deus bene omnia verteret, Pontificem adijt: eique rem totam exponit. Pontifex, cum Ignatium comiter audisset, bono animo esse iussit, æquissimum Societati se fore pollicitus, & eius causam sibi maximè commendatam. Deinde Bernardino Maffæo Cardinali, qui erat ei ab epistolis, & arcanis, negotium dat, vt ad suum in Hispania Nuncium, qui, vt dixi, erat Poggius, idemque iam Cardinalis Legatus; & ad ipsum Archiepiscopum Toletanum suis verbis scribat, vt iniqua illa contra Societatem edicta, quamprimum reuocet. Eas literas, priusquam darentur, cum Pontifex inspexisset, tametsi magnas, ac præclaras Societatis laudes continebant, tamen ad ceteram commendationem, hoc insuper addi voluit, Societatem toto Christiano orbe amari, humaniter acccipi, in pretio esse. His accceptis literis Poggius, eo maiorem cepit animo voluptatem, quo studio acriore ipse sua iam dudum sponte laborabat, vt exemplo tam perniciabili medicinam aliquam reperiret. Ergo priusquam Archiepiscopo Summi Pontificis mandata denunciet, quo facilius & eius iniustam iram, & obtrectatorum mendacia, calumniasque redarguat, inquirendum diligenter in Socios Compluti curat. Cuius inquisitionis actis, quæ nil nisi Religiosorum continebant laudes, ad se perlatis, continuo cum Archiepiscopo

59 Nuncius Pontificius Poggius egregie Societatem defendit.

60 B. Ignatius lætatur procellis in Societate sine eius culpa, coortis.

61 Studium Iulij Pontificis in Societate tuenda.

scopo de reuocandis edictis, & per literas, & coram agit. Obluctari ille, & fixus in sententia permanere: instare hic, vrgereque & premere, quam summa ope citra apertum dissidium poterat: quoad videns Antistes legatum serio agere, causamque toto pectore suscepisse; nec nisi perfecta re quieturum, maluit videri eius autoritati, quam potestati cessisse. Contrario itaque prioribus decreto edixit, anathemate, alijsque propositis pœnis, ne quis Societatis iura ab Apostolica sede concessa, & in obeundis eius ex instituto muneribus, libertatem imminueret. Quanquam hic quoque verba adiecit Societatis iuribus aduersa: quæ cum Poggius eo solum, quo maiore cum Præsulis dignitate res secaretur, addita affirmaret, Patres contenti rite contestari, nihil se quod Pontificum beneficijs aduersaretur, suscipere; cum summa obseruantia, ac modestia quieuere. Hoc optatissimo compositionis accepto nuncio B. Ignatius, literas officij plenas ad Archiepiscopum dedit, partim studium religionis excusans in eo, quod iam fecisset, partim factum eius nouissimum in beneficij parte numerans: & vt eum arctiore vinculo colligaret, duo illi detulit sane grata, atque in primis optanda. Alterum ne quem in posterum Societas eo reciperet inuito: alterum ne eodem non approbante, maximeque consentiente, suis priuilegijs, atque immunitatibus vteretur. Atque hæc per literas Villanouæ mandauit, cura vt omni, studioque præstaret. Aiebat enim priuilegiorum præsidia, tum demum in animorum causa perutiliter adhiberi, cum ad eos ita iuuandos voluntas proximi Pastoris accederet: cumque ea de causa ab Apostolica sede priuilegia tribuantur, vt eo facilius animis consulatur: nisi ex eorum vsu, hæc ad animos deriuetur vtilitas, imo potius retardetur, quo Pastores non consentiant, satius esse ea omnino non adhibere, quam contra eorum nutum adhibendis, sua spe, ac labore frustrari. Laborabant Cæsaraugustani quoque Collegij exordia: neque ex eo, quod Ioannes Consaluius donarat, tametsi vltro est redditum, nihil nisi non parum collectum erat inuidiæ. Non facile aliud fuit in Hispania domicilium, quod plures à principio siue fautores, siue oppugnatores habuerit. Cauta quippe sunt inclytæ eius Ciuitatis ingenia, & lenta ad probationem: vbi vero satisfactum est, in omnem fluunt humanitatem. In magno etiam numero necesse est & sententiarum esse, & studiorum diuersitatem. Nihil igitur mirum si principio dubia adhuc Societatis fama, & cunctante Antistite multorum languebant studia, multorum aduersabantur. In fautorum primis vel pietate animi, vel operis effectu Prædicatorum fuit Cænobij Prior Petrus Esquiuelius religione vir, & pietate magna. Is cognito Alfonsum Romanum, & alterum sacerdotem, qui soli de Societate tum Cæsaraugustæ sedebant, profectionem Ignatij iussu moliri, quod tanto interuallo nihil esset ad diuturnitatem constitutum, bonum è prima nobilitate numerum Ciuium, quos propensiores nouerat suum in Cænobium conuocauit. Tum longam, accuratamque habuit orationem de nouæ huius familiæ institutis, & laudibus; edocens quantum amplissimo illi populo commoditatis afferre posset; & ad extremum adhortans, ne aliquot annos iam Cæsaraugustæ hærentes Dei famulos paterentur domicilij, & alimentorum inopia sedes alias quærere: nec recentis Ordinis suæ Ciuitati, suisque posteris nouum hoc & ornamentum, & præsidium abesse vellent. Valuit apud liberales animos religiosa cohortatio: opesque suas, operamque polliciti, inter sese conueniunt, vt causam ad communem ciuitatis Conuentum referendam curent: & ob eam rem suos quisque amicos è Magistratu, & quorum ius est ijs interesse Concilijs, tempestiue conueniat. Quibus sedulo procuratis, conuocatur in publicas ædes Concilium. Accessit & Prior Esquiuelius: quæque priuatim in suo Cænobio ad amicos, ea ad Iuratorum Magistratum, frequentemque conuentum sedulo agit. Ac sine mora tribus iuratorum è numero, & alijs quibusdam negotium datur, vt idoneus conquiratur locus. Ceterum tanta benignitate non licuit nisi sero, nec sine magnis certaminibus frui. Nam ne loci iniretur possessio, quem procuratores negotij ciues delegerant, Religiosi Carmelitæ, suorum finium iura vt tuerentur, grauissime tetenderunt, vt eo quoque abstinendum pacis causa tandem fuerit: deinde aliæ, atque aliæ vt suo loco referentur, controuersiæ extiterunt. Interim Burgis iactus est primus quasi gradus, & aditus ad Collegium. Contulerat eo se superiore anno votiuæ peregrinationis nomine par Sociorum Ioannes Baptista Sancius, & Ferdinandus Aluarius, vt reuerendum Crucifixi Domini signum prodigiorum magnitudine nobile, quod in ea vrbe magna religione colitur, salutarent. Quo functi pie-

62 Quem vsum Priuilegiorum probaret Ignatius.

63 Petri Esquiuelij ex ordine Prædicatorum in Societate studium.

64 Primus Societatis Burgos ingressus.

Universidad de Deusto
Biblioteca

cti pietatis officio, ne de animis bene merendi tempus vllum amitterent, pueros ad catechismum nudo pede conquirere, & in foro negotiatorum frequentia percelebri docere populum orsi sunt. Cuius rei insolentia, ac nouitate perculsus Vicarius Burgensis Episcopi, missis Satellitibus suis, comprehendi homines iubet, & in custodiam tradi, dum de eorum aduentu, doctrinaque cognoscit. Sed cum ingentes animorum motus ex ardentibus eorum sermonibus, atque colloquijs in populo facti essent; compluresque eos reguſtandi auiditate incitati, requirerent oculis, quos amiserant, Consaluus Tamaius, & Baccalaureus Ruisecus qui Patres ad Sancti Aegidij, vbi ille sacerdotium habebat, hospitio exceperat: alijque nonnulli magnificis commendata verbis pietate eius generis hominum, integritateque doctrinæ; Vicarium denique perpulerunt, vt eductis è carcere libere docendi potestatem, prædicandique permitteret. Ea Patres accepta, tanto ſe ardore, studioque ad instituta munera retulerunt; vt ciuium animos, ac voluntates cum ad omnem Christiani officij laudem, atque decus, tum ad expetendam Societatis disciplinam, atque Collegium mirabiliter inflammarint. Accedebat ad hanc ciuium propensionem, atque iudicium Francisci Mendozæ Cardinalis, eiusdemque iam Burgensis Episcopi præclara voluntas, qui cum Romæ singulare Societatis studium in animorum conseruanda salute suis oculis perspexisset, duos ab Ignatio, qui sui ditionem Episcopatus inspicerent, postulauit, & ea peragrata Burgis deinde subsisterent, vbi Societatis Collegium, quod dudum erat in animo ciuium saluti, ac disciplinæ fundaret. Mittuntur Ferdinandus Aluarius, Ioannesque Fernandius, qui tota illa diœcesi (vt optabat Antistes) non sine laude, & animorum quæstu percursa, Burgos denique se recipiunt. Diuerterunt ad S. Aegidium anni prioris hospitium dum domicilij proprij opportunitas se offerret: atque hic Franciscum Stradam, & Petrum Puteum ad fulcienda Collegij primordia destinatos, paucis diebus post in suum numerum, & easdem ædes accipiunt. Hos vna omnes in ijsdem studijs, atque muneribus, tum Ferdinandi Mendozæ, qui Cardinalis fraternas vices gerebat, tum Benedicti Vguccionij, aliorumque ciuium copiosa benignitas sustentabat. Interiecto mensium aliquot spatio, demigrant alias in ædes, quas Benedicti Vguccionij præcipue liberalitas comparauerat, Templi tamen vsu S. Aegidij non intermisso, vt haberent, vbi rem sacram facerent, & sacerdotale suum munus obirent. Concionibus Strada præerat, quarum fructum frequens sacramentorum tractatio, & sociorum non vulgaris testabatur accessio. Accessit & auxiliarius quidam socius Ioannes Carrera, puer ille quidem, nec dum per ætatem satis aptus ad Marthæ labores, ceterum senili prudentia, & grauitate maturus, quem cum tam tenerum in cœtum recipere Strada non auderet, contra tamen ardentissimum animaduerteret, in petendoque prope morosum; vt eum cohiberet, & ab se abigeret; geram, inquit, tibi morem, si quæ postridie pro concione dixero, reddes omnia. Ioannes conditione accepta, postero die Stradam diligenter audit, dein post epulas ad eum redit, vt concione fideliter reddita, promissa reposcat. Dat illi operam Strada, & eodem sentit ordine, ijsdemque pene verbis omnia, quibus ipse concionem habuerat, ab eo reddi. Cuius admiratus ingenium, præstantemque memoriam, Esto, inquit, bono animo Fili, nunc demum intelligo, sic decretum, & constitutum à Deo, vt socium te nobis adiungas: cito quod postulas, impetrabis: datisque ea de re ad Prouincialem literis adolescentis postulationi concessit. Qui cum se voti compotem factum vidit, totum se contulit ad exercitationem, disciplinamque virtutum. Multus erat in adhibendo Deo precibus: multus in colendis cùm pœnitentiæ, tùm pietatis officijs: præcipue vero erga sanctissimam Dei Matrem, tutelaremque Angelum suum inflammato studio rapiebatur. Quo cum tanto erat, & tam familiari coniunctus vsu, vt velut intimo cum amico sua consilia, sermonesque conferret: sæpe ad eum de suis rebus dubijs, arduisque referret, sæpe interrogaret, exquireretque consilium: viciſſimque ei Angelus ad omnia notis hisce, vsitatisque vocibus responderet. Denique in eam S. Angeli familiaritatem venerat, vt ab eo quotidie horis ante lucanis ad orationem excitaretur è somno. Quanquam hanc aliquando consuetudinem Angelus intermisit, quod excitatus ab se mane Ioannes languore, ac lassitudine victus, non è cubili protinus surrexisset. Sed si hæc culpa fuit, certe per dies plurimos occultante se Angelo pœnas dedit. Cuius præsentiæ desiderio multis ad Deum placandum precibus, ac ieiunijs adhibitis, vix tandem aliquando, quod amiserat, recuperauit.

65 Ioannis Carreræ Vocatio, & virtus.

66 Angeli Custodis cum Carrera familiaris vsus.

perauit. Namque eum Deus multo post pro sua eximia suauitate quamplurimis cælestium voluptatum blanditijs, atque inusitatis inter precandum iucunditatibus delinitum, ita est consolatus, quod abstulerat etiam redderet, excitatorem suum Custodem Angelum, qui quotidianæ præcationis, vt antea consueuerat, matutinis temporibus admoneret; & quo cum simul agere, & sermocinari liceret. Receptum in pristinam familiaritatem Angelus monuit, idcirco suam se occultasse præsentiam, quod ad orationem se suscitantem non protinus audisset: Deumquè ab eo pœnas voluisse repetere, vt documentum ei esset inposterum, ne in surgendo moras necteret. His ab initijs profecta viri virtus, eos habuit cum ætate progressus, vt vltimis etiam nationibus profutura crederetur: missusque ad obeuntis Solis Indos, multis in Florida, & Mexicana regione laboribus, magno Societatis, & illius Ecclesiæ commodo functus sit. Constituta sunt etiam Methymnæ autore Roderico Duena pio imprimis, & copioso ciue, initia Collegij. Qui cum magnum iam pridem vsum cum Petro Fabro habuisset, eaque cognosset, quæ in ijs partibus anno superiore ex itinere nostri gessissent; adeo ad Societatem visus est inclinare; vt non ante quieuerit, quam in suam patriam oblatis vltro prouentibus eam euocaret. Dati sunt ei quatuor è Salmanticensi Collegio, alijsque Societatis sedibus Sacerdotes, alijque nonnulli, quibus Petrus Siuillanus præerat, non dum sacris ille quidem initiatus, cæterum plurimis Dei donis ad id munus ornatus. Alebat eos partim suis sumptibus Rodericus, partim aliena implorata benignitas. Cœptæ sunt à Maximiliano Capella publice Dialectica, & de Christiano officio explicari quæstiones. Ad populum autem agebat is, quem supra nominauimus Baptista Sancius: alij alijs functionibus, atque muneribus pro se quisque Ciuium commodis consulebant.

67 Initia Collegij Methymnensij Petro Siuillano Rectore.

Apud Lusitanos item Collegium Eboræ Societatis est cœptum: cuius vrbis Antistes Henricus, idemque Cardinalis, dum egentibus suæ diœcesis Sacerdotibus contubernium exædificat, animaduersa Societatis in animis lucrandis industria, opus illud in eius vsus, atque collegium mutata voluntate conuertit: annuamque pecuniam, quam ei contubernio decreuerat Summus Pontifex, amplificauit. Eius rogatu Simon Rodericius ad ortum noui collegij Conimbrica nouem, in ijsque cæterorum Rectorem Melchiorem Carnerium destinauit. Nos in vetere domicilio, quod sanctimonialium cœnobium quondam fuerat, dum Collegium opportune concinnatur Archiepiscopus collocauit: atque huc frater eius Ludouicus filium suum inclusit Antonium, vt pariter cum socijs theologiæ operam daret, missis ad eam rem egregijs Doctoribus ex externis: Atque etiam ad ipsos socios (si ita e re diuina visum esset, & afflaretur a Deo) se sodalem adiungeret. E Societatis aduentu Ludouicus Granatensis ex Dominicana Familia nobilis Ecclesiastes, & scriptor; deque tota Christiana re suis voluminibus optime meritus, magnam hausit animo voluptatem, Cardinali insuper, qui eius opera plurimum vtebatur, ea de re tanquam de sua mirificè gratulatus. Amabat enim pro sua benignitate, & magnificiebat hunc nouellum Christi cœtum. Itaque cum viciſſim ei Cardinalis mandasset, vt ipsius pro concione consilium de instituendo Collegio significaret: id ille prolixe, nec sine magna Societatis commendatione fecit: cum diceret eam apostolicum quendam cœtum esse, qui ad hominum salutem omni ratione tuendam, renouandamque in Ecclesia Dei veterem sanctitatem totis viribus conspiraret. Cuius prædicationem, ac vocem, vt veritatis comprobaret euentus, accurata Patres suorum munerum administratione certabant. Et sanè si vnquam, hoc maxime anno tota latè Lusitania, sparsorum per vrbes, & oppida ex hoc numero præconum Christi, & operariorum vocibus, laboribusque excitata est, & perculta religio. Eborensem diœcesim sex euangelizando lustrauere Sacerdotes: duo Episcopatum Guardiæ, duo Portalegrensem, alij Algarbios agrum alij Conimbricensem. Ad Vrbem Portus, & Bracaram Consaluus Sylueria cum socio missus non modo pedes iter ingressus est, & absque sacculo, & pera; sed etiam ea sibi mendicitatis indicta lege, vt nihil ab ijs, ad quos verba de pietate feciſſet, stipis acciperet: ne videretur idcirco præbuisse diuina, quo humana corraderet: vnde non raro euenit, vt alijs abunde cœlesti pane ab se saturatis, indigus ipse terreni, ieiunus dies, & noctes exigeret. Bracaræ nec alias, quam communes Pauperum ædes, vt incoleret; nec alio, quam ostiatim ab se collecto, vt vesceretur cibo, propelli potuit. A suggestu ad confessionalem sedem transiens, si quid

68 Initium Eborensis Collegij Rectore Melchiore Carnerio.

69 Ludouici Granatēsis de Societate iudicium.

70 Multæ, & frugiferæ per Lusitaniam missiones.

71 Consalui Syluerię summa laborum contentio.

inde

Universidad de Deusto
Biblioteca

inde otij supererat, tum varijs animotum remedijs per colloquia familiaria, perque Exercitia spiritus impendebat, tum subleuandis ægrotorum corporibus, leprosorum præcipuè suscepta cura. Quibus in laboribus exacto die de necessaria noctis subducebat quiete, quod præmeditandæ concioni, precibusque tribueret, nusquam corporis memor. Hæc nimirum tanta seueritas admiranda magis, quam imitanda posteris, eum decebat, quem Sanctus Spiritus ad Indicas, Aethiopicasque ærumnas, & gloriosum Martyrij certamen erudiebat.

72 Res Brasilicæ.

73 Leonardi Nunnij ad Sanctum Vincentium labores & pericula.

In Brasilia multa, ac præclara Leonardus Nunnius è Christiana re gessit. Templum in colonia S. Vincentij Populo, diuersorium socijs extruxit, egregie nauata Lusitanis opera: quorum alijs vitiorum probra, atque dedecora; multis lupas, & scorta sustulit: quos & Brasilienſibus æquiores reddidit, ne sibi eos inique seruos addicerent: quos demum coercuit, ne indicta, atque imperata ab Ecclesia, quæ ante vix norant, ieiunia violarent. Ad mediterraneos multorum itinere dierum Ethnicos penetrauit, Europæum hominem cum susceptis ex Brasilia liberis Brasilice viuentem ad consuetudinem, vitamque Christianorum reuocaturus. Erant inter Ethnicos quidam tanta autoritate, & sanctitatis fama magistri; vt quicquid illi imperassent, quantumuis atrox, & immane, cæteri non abnuerent. Spoliabant vita quemcumque illi iussissenr, pudicitia, dignitate, fortunis quem inuenissent. Scyphos ab eis quosdam sibi traditos ad oris humani similitudinem elaboratos, & plumis versicoloribus pictos habebant conditos in thesauris: quorum beneficio cuncta sibi fausta, cuncta læta pollicebantur. Petrus Correa in Brasilia diu versatus, & gentis idioma percallens, ibique Societati adiunctus, comes ibat Leonardo: quem sæpius Pater ad cæcas turbas verba facere de pœnis, gaudijsque æternis iussum, audiebant illæ prolibenter, & sacrum baptisma poscebant. Sed non dum maturum videbatur (tanta erat hebetudo gentis, vitiorumque consuetudo, tanta & paucitas operarum) passim sancta vulgare mysteria. Itaque præparando nouali, simulque è Lusitanis hominibus, qui linguam nossent sibi adiungendis, præcipue erat Leonardus intentus. Reuersus ad S. Vincentium optata cum præda, qui barbarorum manus, & sæuitiam famis euaserat, parum abfuit, quin impotentium Christianorum immanitate concideret. Ioannem Ramallum hominem publicè vetustis criminibus infamem, & anathemate obligatum moneri iusserat, vt à templo faceſſeret, quo peragi sacrificium rite posset. Is cum paruisset, duo eius filij ex Brasilia matre susceptis, materna barbarie Sacerdotem ad templi fores opperiuntur armati; vixque ille apparuerat, cum ferrum ex templo trucidaturi distringunt. Leonardus nihilo segnior ad ictus excipiendos procumbit in genua: sed siuè hæc rara pietatis species, siuè circumfusa multitudo, siuè diuina vis multarum prospiciens animarum saluti, sacrilegos conatus inhibuit, facinus perpetratum non est. Hoc item anno Leonardus ad Portum Sancti Spiritus iussu Nobregæ, quos ex iniqua seruitute in libertatem exemerat, suas reducturus in terras maritimo cursu prouectus, peropportunum ibi maiore studio, quam successu laboranti Alfonso Blasio auxilium tulit. Maximam populi partem a dulcedine scabieque vitiorum ad ea detestanda, & pari dolore punienda conuertit. Domicilium recipiendis Ethnicorum liberis, & ad Christi cultum instituendis extruxit, & vnius mora mensis crebris concionibus, tradendoque sub noctem Christianorum famulis catechismo operam cum fructu locauit: quorum ea turba erat, vt cum ædes non caperet vniuersam, subiectam etiam aream occuparet. Inde non sine fletu populi, desiderioque digressus, leucas ferme quindecim à Sancto Vincentio aberat, cum id, quo vehebatur nauigium septem indigenarum lintres circumsistunt. Et quia non aderat, qui Brasilice responsum daret, rati esse Gallos (nam Lusitanis erant pacati) continuo sagittas expediunt. Teterrima ipsa species pene exanimabat: corpora nuda, & subfusca rubro maculati, vel atro, plumis cristati versicoloribus, rauco ad hæc cornu perstrepentes, Dæmonum potius, quam hominum agmen, oculis obiectabant: nec segnius tela vibrabant, quibus vectorum duobus pessime sauciatis, vnum penitus confecere. Vix demum spatium fuit in littus euadendi, vbi pro Lusitanis agniti, amiceque dimissi. Hæc inter pericula Patres assidue versabantur, diuina haud dubie manu protecti; vt possent cum Apostolo profiteri, quotidie morimur, & ecce viuimus. Vbi vero S. Vincentium Leonardus attigit alios, atque alios in circumiecta loca fecit excursus, vt alios e Christianis

74 In portu etiam S. Spiritus cum Alfonso Blasio elaborat.

stianis veteribus, quos cognouerat Ethnicis intermistos, in spurcissimos eorum mores, vitamque ferinam degenerasse, humanitati, sanctitatique redderet: qui quando ab occupatis sedibus auelli non poterant, persuasit, vt vna omnes seorsim viuerent: & sacerdotem saltem aliquem, vnde Christianæ præcepta vitæ, & sacramenta salutis acciperent, euocarent. Ad extremum expiatis quorundam per sacramentum confessionis animis, & Cælesti Pane refectis, ad Indigenarum pagos sedesque perrexit: à quibus tantus ei habitus honos est, vt accuratissima diligentia vias, qua incederet, exornarent. Hic quoque ad Christi legem, ac disciplinam Ethnicorum pectora præparauit, christianosque, quos inter eos offenderat, ne qua superstitionis inficeret labes, in Coloniam S. Vincentij transferendos curauit. Denique multis functus periculis, ac laboribus, multaque à deprauatis, corruptisque christianis, quos corrigere, & sanare tentarat, indigne hic quoque perpessus, vnde abierat remigrauit. Incolas Portus securi Ioannes Azpilcueta pro sua parte adiuuit, hoc etiam facilius, quod ad intelligendam linguam interprete non egebat. Quanquam rei initium (vt vsu plerumque venit) difficultate non caruit, pauidis ad eius orationem incolarum animis, atque suspectis, aliorum nimirum sacerdotum offensis exemplo, quos ad Euangelicæ prædicationis munus, non tam audientium vtilitate duci, quam suis commodis sentiebant. Contra vero cum Patris, sociorumque voces audissent, quos nullo emolumento perspexerant laborem suum, ac studium subleuandis animorum periculis impertire, tum demum induxerunt in animum purum Dei cultum, veramque religionem amplexari. Qua opinione ducti, tanta firmitudine animi, grauitateque in Christi fide perstabant; vt in defendendis Patribus, vbi vsus esset, suis se amicis, & intimis, nulla habita propinquitatis, necessitudinisque ratione, non dubitarent opponere; præsertim cum vel institutio christianæ doctrinæ, vel obseruatio festæ lucis crimini vertebatur: qua in re ne priscis quidem Christianis facile concedebant. Et quoniam in eorum pectoribus Christi sensus, & susceptæ religionis vigebat amor, Azpilcuetæ circum vicos, & oppida concursanti, sese illi comites adiungebant, vt vel æternam, veramque salutem vna cum eo quoquomodo possent, Ethnicis annunciarent, vel morum corruptelam superstitionis pedissequam, exprobrarent. Ita copiosa ex ea peregrinatione messis in horrea Domini condebatur. Leuca procul ab huius Portus Oppido Franciscus Petrius Beatæ Virginis Adiutricis Oratorium indigenis pariter, & aduenis excitauit, gratum sane opus cælestibus. Constans etenim fama fuit, ex eo tempore in maxima aquæ humanis vsibus aptæ penuria, saluberrimum fontem paululum dehiscente terra diuinitus erupisse, qui nunc manare ex ipsa Virginis ara videtur limpidus, ac perennis, magnarumque virium ad pellendos morbos aspersa aqua, vel epota. Quam ob causam concurritur: è longinquo: & ipse quoque longe, lateque salutaris latex differtur. In eo etiam diuina erga gentes indulgentia perspecta est. Brasilorum pagos lustrans Azpilcueta, per vnum transijt, vbi ferme omnes capitis dolore conflictabantur: rogatus vt laborantibus sua precatione succurreret, cum id feciſſet, mox eos in reditu liberos, & morbo omni leuatos inuenit: quod quidem illorum in Deum fiduciæ vir modestissimus, illi viciſſim tanti Patris acceptum precibus referebant. In Vrbe quoque Baya Neophytis informandis siue Ethnico vtroque parente, siue Lusitano Patre, Brasilia vero Matre prognatis, domicilium Sodales suis ipsi manibus construxerunt. Tanti autem fiebat hæc domus; vt eius capti Pusiones amore non dubitarent ab Ethnicis vel Parentibus in eam transfugere. Puer in ijs quidam, vt in eo contubernio pedem poneret, toto die per inediam exacto, & plaga insuper accepta de paterna domo profugit. Aderat ætas illa quotidie Missæ sacro, ad modestiam, pietatemq; composita, & christianæ præcepta legis pijs cum canticis ediscebat: quæ postea facto agmine toto oppido decantaret. Christiani quoque veteres, cum è vitiorum emersissent illecebris, ad antiquam officij formam sese opportune commoniti referebant, nihil vt fere iam in eis nisi pudicum, nihil nisi è Christiano more, sanctissimaque disciplina cerni posset. Ad hosce curandos illa inter ceteras Nobrega est vsus industria. Quorum notabiliora extabant vitia, inter socios distribuit, vt hi è numero sibi decreto singulos singulis diebus adorsi ex apostolico præcepto opportune, importune ad mutandos morias vrgerent. Qua sedulitate cum alij, tùm omnium prope miraculo quidam in Lusitania, & in Brasilia, quo deportatus in exilium fuerat, improbitate nobilis, conuersus est

75 Ioannis Azpilcuetæ res.

76 Dum ædes Deiparæ ædificatur fons mire opportunus emanat.

77 Res gestæ in vrbe Baya, vel Saluatoris.

Universidad de Deusto
Biblioteca

78 Vis recti exempli.

est ad insignem virtutem. Hic frustra diu fatigatus, dum quodam die serius aliquanto quam consuesset, regreditur, reperit domi sese opperientem socium illum, cui assignatus erat curandus, & exorsum recta monere, non modo non audijt, sed vt abigeret, contemptim, atque cum stomacho, Melius, inquit, vas illud purgares (sordidum vas designabat) & aquam, cuius nihil est domi, afferres. Ac bonus Dei famulus. Et ista, inquit, libenter, dictoque citius vas purgat, tum vrna sumpta festinat ad fontem. Ecce autem onustus aqua dum redit, vix pedem intra limen intulerat, cum hominem inuenit quasi fontem effectum. Durum illud cor ad tantæ exemplum modestiæ, cælestis illapsu gratiæ, vt olim petra Araonicæ ictu virgæ, concussum liquebatur in vberem fletum. Tantaque fuit voluntatis, ac morum mutatio, vt inter socios deinde optarit degere: totamque operam suam, ac vitam Brasilorum puerorum ministerio dedicarit. Iam ipsimet Ethnici nefandis humanæ carnis epulis assueti, cum per summam impudentiam, atque licentiam ante conuiuia celebrarent, postea Patrum tacti reuerentia, atque pudore extremæ ventris insaniæ, quam poterant occultissime, omnique dissimulatione parebant. Hac in amplitudine messis operarum paucitate commotus Nobrega, cum Vincentius Rodericius dolore capitis, alijsque morbis toto iam anno langueret, tali ille destitutus auxilio, diuino prorsus, vt videtur, instinctu, imperat ægrotanti, vt obedientiæ nomine morbum abigat, & se proximis reddat. Mirum dictu: morbus illico Patris cessit imperio, & restitutus æger, idoneisque auctus viribus ad sua munera, laboresque se retulit. Ex Baya Pernambucum, quæ prima ad Septentrionem numeratur Lusitanorum Colonia profectus Nobrega statis concionibus, congressuque quotidiano magnum concubinarum numerum à Christianis auellit, quarum iugo, ac seruitute misere oppressi, totos annos viginti nonnulli sacramenta corporis Domini non attigerant, hoc etiam impunius, quod insigni nequitia sacerdotes publice ante docuerant, concessum esse cuique, nec vlla lege vetitum, aut fœminarum id genus alere, aut per vim abducta mancipia possidere. Qui cum animaduerterent Sociorum doctrinam, atque institutum suis vitæ rationibus, ac doctrinis in omnes partes aduersari, nec ab ijs vllam pro diuinis sacrificijs, & pretiosissimis Hostijs mercedem admitti: in eoque se, & lucrorum emolumenta, & peccandi libertatem simul amittere; tanto in eos incitati sunt odio; vt nisi Prætorem, primariosque viros rebus studentes Societatis extimescerent, id exsaturare, innocentium Dei famulorum sine sanguine, ac cæde non possent. Nobregæ socius, & si non satis ille quidem à doctrina erat instructus, tamen ne multitudinis studio deesset, conciones quasdam vulgi sermone conscriptas publice recitabat: & ea erat animorum vbique permotio, id in Societatem bonorum omnium studium; vt quicquid ad ædificium domus, & Dei cultum pertinet, vniuersum ei se daturos vltro reciperent, ac sponderent. Qui vero ex Brasilienſibus Patrum consuetudinem, nondum vsu, tractandosque cognouerant, ij sola fama permoti sese ad eos salutandos, & de legis Christianæ mysterijs audiendos cupidissime conferebant. Quibus in conuentu auditis, eo non contenti, priuatim etiam eos extra conuentum adibant, vt ea ipsa, quæ cum ceteris audierant, soli per otium regustarent, meliusque interrogando perciperent. Deinde ab eis, vt æquis se cælestibus expiarent multis lacrymis extorquebant: quod animaduerterent ritè tinctis, atque lustratis magis adesse Deum, & externis etiam significationibus plus eis fauere quam reliquis. Inter hæc Tituani in Africa Ioannes Nunnius, Ignatio Bogato comite, non intermisit captiuis Christianis, quos partim in nosocomio, partim apud se morbo oppressos habebat, misericordiam suam solicitus impertire. Huius fidei, integritatique tantum vel Saraceni tribuebant ipsi, vt magnam ei pecuniæ vim mutuæ captiuorum in vsus persæpe darent. Ex ijs ille nonnulos, missis sibi ab Hispania, Lusitaniaque subsidijs, non sine magnis incommodis, ac molestijs, contumelijs, ac colaphis, plagis, ictibusque saxorum, è seruitute redemit. Quibus tamen non perinde angebatur, ac leuitate quorundam, qui turpiter à Christo ad Mahometanas labebantur insanias. Quanquam accensa eius caritas tantum valuit, vt in acerbissimo seruitutis iugo, alios in auita religione, sanctissimisque ritibus contineret, alios ad eam, quam per summam impietatem, & inconstantiam eiurauerant, reuocaret: Nullum ipse neque mortis, neque seruitutis periculum subterfugiens, vt cuique laboranti succurreret, modo captiuarum consignandis infantibus, modo dispertiendis, ministrandisque sacrosanctæ

79 Vincentius Rodericius ex obedientia conualescit.

80 Res Nobregæ Pernambuci.

81 Ioannis Nunnij & Ignatij Bogati in Africa patiens benigna caritas.

ctæ Ecclesiæ mysterijs. Apud Indos orientis Solis ex suis Europæa Societas incrementis auxit etiam Goense Collegium, quod hoc anno penitus in Societatis iura concessit: Viros eò lectissimos misit, in ijs Melchiorem Nunnium, qui primus scholasticorum in Conimbricensi Collegio Societati se addiderat, & Antonium Herediam, Consaluum Rodericium, & Emmanuelem Moralem sacerdotes. Hos omnes cum socijs octo, multis, maximisque defunctos in mari periculis, denique in tutum Septembri mense, vna Dei prouidentia prouexit. Illud inter cetera præstantissimum superauere discrimen, quod cum errabundi cœca vada sulcarent, arenis impressa nauis, tam pertinaciter hæsit; vt nullis opibus extrahi, nulla arte circumagi, conuellique posset. Tentata erant nequicquam omnia, deque omnium salute, fortunisque iam actum: cum præter spem, atque expectationem nulla ad leuandum onus facta iactura, nauis ipsa euasit in altum. Creditum id Patrum precibus, & tot supplicum votis fuisse donatum, quorum in iuuandis animis accuratio toto illo nauigationis cursu perspecta docere nautas, vectoresque potuit, quæ causa fuerit euitatæ fortunæ. Toti erant illi Patres in curandis, & custodiendis humanis mentibus occupati. Excipiebant sedulis auribus, quos suorum facinorum, & ante actæ pœnitebat ætatis: reconciliabant inimicos in gratiam: collocabant in matrimonio stabili famosas, & vagas: persuadebant inique parta restitui: ludendi, temereque iurandi consuetudinem minuebant. Denique nunquam cessabant: sed in animarum, Deique negotio desidiosum nauigationis otium consumebant. Goam vt ventum est, vix è nausea maritima recreati vna cum Goensibus socijs, Pauloque Camerte, qui pro Antonio Gomio, Collegio præerat, & cuius ad nutum, ac voluntatem se iam paratos, & expeditos ostenderant, suos impetus renouarunt, acriusque ad defendendos animos exarserunt. Interim Gomius tribus adhibitis socijs in Ceilanum cum Prætore discedit: vbi Rege Ethnico iam interfecto, dum de successore deligendo, qui propensus ad Christum videatur fore, decernitur, Lusitanorum desiderabatur auxilium, studiumque Prætoris. Eodem tempore Gaspar Berzæus, de cuius iam virtute commemorata sunt multa, ex Armuzia cum Xauerij literas, quibus accersebatur in Iaponiam, accepisset, pias retinere conantium furtim elapsus insidias, re bene gesta, reuertitur; & in sua reuersione bimestri, de animis egregie suo more promeruit. Cuius in locum suffectus est is, quem modo nominauimus, Consaluus Rodericius è Lusitania recens aduectus sub medium ferme Nouembrem Goam attigit Gaspar. Inde cum Melchiore Nunnio in æde Collegij conciones habebat ad frequentissimum populum: quem cum ædes illa non caperet, in laxiorem aliam Franciscanos apud Patres, ijs scilicet enixe rogantibus, concio transfertur: quantis quæstibus animorum quotidianæ gratiarum reconciliationes documento fuerunt. Constat Ciues centum, & quinquaginta cum inter se mutuis flagrarent odijs, menstruo non amplius spatio suis cum inimicis in concordiam redijsse: conquerentibus actuarijs, & scribis, quod ex quo se Apostoli finiendis Ciuium inter se litibus, ac controuersijs interposuissent, ipsi se relictos sentirent; nec ad causam vllam, atque iudicium adhiberentur; cum tamen antea duplo plures cum essent, multitudine litium, & varietate causarum, scribendo, conficiendisque tabulis non essent satis. Quæ res si perpetua foret, constitutum in animo se habere, interuersis suis iam lucellis, & emolumentis, aliunde sibi prospicere, & alijs artibus, atque vijs suis lucris, commodisque seruire. Publicum propter Collegium Sancti Pauli Paulus Camers hospitium, quo eius loci Christiani Ethnicique se curandi gratia colligerent qua inchoarat alacritate, ea sustinebat constantia; quibus ipse toto oppido emendicata cibaria, non minore caritatis, quam humilitatis significatione suis manibus ministrabat. Quanquam enim socijs vniuersis, qui versabantur in India cum potestate tum præerat; tamen hæc modestissimus vir prima sibi censebat munia, has potissimum partes; vt magis multiplici exercitatione virtutis, quam imperio, ac potestate præesset. Instruebatur sexta feria, cum aduesperasceret, prodeuntium agmen ad ædem Collegij, vbi de acerbissimis Christi cruciatibus lugubris, & miseranda habebatur oratio: quæ cum altius in auditorum animis insedisset, & multitudini lacrymas expressisset, subducto repente velo, quo Crucifixi obtendebatur imago, ad eius miserabilem speciem, modulatumque psalmi quinquagesimi carmen, durissima

82 Goam veniunt ex Lusitania Melchior-Nunnius Antonius Heredia Consaluus Rodericius, Emmanuel Morales, & alij.

83 Pericula, & pietas nauigationis.

84 Gasparis Berzæi & Armuzia reuerti Goæ labores.

85 Paulus Camers Goæ valetudinarium Neophytorum curat.

86 Verberatio voluntaria populo ad virtutem magnæ vtilitati.

Universidad de Deusto
Biblioteca

rissima suorum corporum verberatio sequebatur. Qui sane mos cum vniuersorum pietati, tum restituendæ veteri disciplinæ tota in India mirifice profuit, ac prodest. Verum cum in tanta munerum occupatione, & contentione laborum plerique Patrum valetudini non satis parcerent, crebros delabebantur in morbos: vt necesse Paulus Camers haberet, pro imposita sibi prouincia, noua sibi sociorum auxilia ab vrbe deposcere, qui pro ægris Goæ docerent: vbi quanquam multi de Societate iam erant, ijs tamen occupationibus, ac laboribus se frangebant, vt iam non esset, cui vires ad docendum, & studia mentis persequenda sufficerent. Bazaini Melchior Consaluius multos à suis sectis, multos etiam Tanaæ in Bazaini Salsettis, non longo dierum spatio ad ouile Christi conuertit, minimum subducta summa nongentos, compluribus vtrobiq; sublatis, & euersis Idolis. Duæ sunt enim Salsettæ in India, prope Bazainum alteræ, alteræ prope Goam. Hæ certa sunt regio continentis, sex & sexaginta Pagos complexa, vti vocabulum ipsum Salsettarum lingua gentis sonat, quas multis post annis Rodulphi Aquauiuæ, Sociorumque martyrum glorioſa nex notas, ac celebres fecit. Illæ vero sunt insula non tam magnitudine, quam feracitate nobilis. Hic est Tanaa vrbs olim, quod vel hac tempestate vestigia monstrant, ingens, atque magnifica, nunc mediocre oppidum, quod longe supra priscam felicitatem Consaluius cœpit euehere, multis incolarum in municipium cæli conscriptis. Ibidem templum in honorem Dei Matris, contubernium instruendæ Christianorum soboli ædificanda curauit. Ineunte anno Cocini Francisco Henricio moderatore sociorum aream exædificando Collegio, & pecuniam in sumptus eleemosynæ nomine corrogatam, Præses oppidicum proceribus assignauit. Templum autem Dei Matris nomine dedicatum haud inelegans, & animarum vsibus opportunum concessit Antistes. Qua ciuium pietate Lusitaniæ Rex suis literis commendata, cohortatus est, vt inchoata perficerent: simul & ad suum in India Prætorem scripsit, vt ex annuæ pecuniæ fructibus, quam Goano Collegio decreuerat, aureos mille circiter noui operis fundamentis addiceret. Henricius quanquam fabricæ inchoatæ principijs solicitus imminebat; institutum tamen suum, seu tradendi pueris catechismi, seu audiendi rite peccata, quoad affecta valetudo permitteret, non deserebat. Collegij administrationi Antonius Heredia abeunte iam anno præficitur. Cuius ab aduentu ductum est scholarum initium e pueris Indis, Lusitanisque fere centum, & quinquaginta: qui dum literarum formas agnoscere, & stylo docentur effingere, bonis etiam moribus, quibus exculti nondum erant satis, diuinæque legis notitia sensim imbuebantur explorata prope spe, vt cum hæc teneri combibissent, ea & sibi, & alijs vsui forent ad degendam perpetuo cum virtute vitam. Nec spes irrita fuit. Namque è ludo vix egressi, cum domum suam reuertissent, si cuiusquam ex ore maledictum, vel inane iusiurandum excideret; statim eum peccati è Christianæ doctrinæ præceptis insimulabant. Alij autem simulacris, ac testandis Idolis, quibus suos aliquando filios parentum mactabat impietas contumelioſas flammas inijciebant. Ne in templis quidem eorum desideratæ sunt partes: in quibus statis horis, atque diebus, atque litaniarum vsitata carmina cantitabant, aut cæli, terræque Reginam ex concepta formula salutabant. Quam in rem, Orphanorum, qui numero nouem, hoc anno ex Lusitania aduecti sunt, & Cocinum appulere, cum essent in sacro cantu in primis exercitati, oportunissimus fuit vsus. Haud minor in tuendis Christianis antiquioribus locabatur opera: creberrimæ habebantur ab Heredia conciones: condonabantur pro potestate peccata, inuisebantur ægroti, mutua odia placabantur: Qua officiorum sedulitate Mauri pariter, & Ethnici promouebantur. Ac Rex quidem Maldiuanus à suis regno pulsus, Christianæ legis admiratione captus, ab impio Mahomete ad Christi signa se transtulit. Eius imperio modicæ insulæ ingenti numero subiacebant. Quarum caput est Maldiua regni sedes, vnde cognomen ceteris, Has alioqui non admodum felices genus palmæ nobilitauit: cuius ex fructu (coccum, vel indicam nucem Lusitani appellant) præter alios vsos complures, Cannabinum quoddam fartum extrahitur, cui nomen, Cairum, ad pertexendos funes nauticos, atque rudentes summæ præstantiæ. Is igitur Rex natus annos viginti tandiu apud Patres fuit, quandiu Christianis moribus, & institutis imbutus per baptismum renascereturin Christo:

87 Melchioris Consaluij Bazani, & Tanaæ pia munera.

88 Duæ Salsettæ in India.

89 Cocinenses res.

90 Initium Scholæ Cocini: & puerorum pietas.

91 Rex Maldiuarũ fit Christianus.

sto; mox nouo auctus sacramento, honestissimi matrimonij (duxerat enim nobilem virginem Lusitanam) adhuc exul inter Christianos, & extorris à regno vltimum diem clausit, meliore vtique potiturus, si è Christiana lege vixit, (vt credimus) quam quo exutus, & spoliatus hic fuerat. In Promontorio quoque Commorino Trichinamali Princeps (ea est prouincia Ceilani regno subiecta) Parauarum opera, quibus ad hanc rem vtebatur: Henricus, adiunctus est Christo Is puer cum esset annos natus non plures, octo, magna est inter administros, & curatores de eius pueritiæ rectore facta dissensio. Quocirca ex eius familia numero quadraginta puero assumpto ad oræ Piscariæ Christianos, quibus cum eis conueniebat, auxilij gratia contendunt. Nec magni admodum negotij fuit Christianis illis, quibus cum versabatur, quotidianis doctrinis, atque præceptis molli persuadere ingenio, & ijs item, qui cum puero venerant, vt sese Christo, Nutritio non repugnante, dicarent. Quos vt bene animatos Henricus, & constantes in fide perspexit, vniuersos sacro baptismate, admirabili Christianorum plausu, ac gratulatione lustrauit: qui pro suis etiam copiolis, auxiliarem præsidio cohortem discedentibus assignarunt, vt in possessione sui dominatus puerum collocarent. Ij in Ceilanum cum peruenissent, & perturbata omnia seditionibus offendissent, non ibi diu commorandum, deficiente commeatu putarunt, sed spatio iam exacto bimestri, præsidium patruo pueri relinquendum, puerum vero ipsum vnde adduxerant, reducendum. Quem Goam illico Prætor, quo maiores in susceptæ Christi fide radices ageret, dum eius prouincia procuraretur, deuehendum curauit. Sane Henricus Commorini agrum strenue cum socijs colebat: nec paruo labore solatijs quidem certe maioribus, quæ Deus affatim dabat in contrahendis ad Christum Ethnicis desudabat. Nec vero pro Catechistarum industria, & singulari in tractandis Ethnicorum ingenijs humanitate, facilitateque fuerunt fructus exigui. Tenebant enim Xauerij præceptum nulla re magis allici ad Christum Ethnicos, quam comitate, beneuolentiæque significatione. Atque ea nimirum causa erat, cur tantopere pij illi magistri non à Neophytis modo, verum etiam ab ipsis Mauris, & Ethnicis amarentur: quod illos sæpe à Christianorum militum contumelijs, conuicijsque prohibuerant. Vsus autem ipse docet ad inferendam in humanis pectoribus laudem aliquam, breuem & compendiariam viam esse, si des operam super omnia, vt eorum capiantur amore, in quibus ea laus, & virtus elucet. Ad cetera vero adiumenta Henricus nouæ sibi linguæ subsidium comparauit, & ad Malabaricam Maleamicam adiunxit, quam & ad artem reuocauit, & in eam contulit vniuersa, quæ ad recentissimi cuiusque Christiani disciplinam, scientiamque pertinerent. Deinde elucubrationem suam ad sacerdotes omnes, qui Cranganori versabantur, ne quid in ea insolens, & ab vsu communi, consuetudineque abhorrens deprehenderetur, recognoscendam misit. Commorinensium quidam Christianorum sacrarum historiarum argumenta, quæ ab Henrico didicerant, depingenda sibi Goæ curarunt: quæ quoniam illiteratis videbantur vsui esse posse pro libris, atque magistris, adeo ceteris sunt probata Christianis; vt certatim omnes in suis locis, & Oppidis aliquam eius generis picturam, vnde præcepta vitæ, disciplinamque cælestem peterent, sibi compararent: vt quod non semper à libris, non semper ab Ecclesiaste, Magistroque possent; id à mutis illis imaginibus vno aspectu sine defatigatione, imò etiam cum delectatione perdiscerent. His industriæ præsidijs adeo propagabatur in Cori Promontorio lex Christi, vt in eo Christianorum iam millia quadraginta, præter eos, qui nimis longo terrarum tractu disiuncti per Patrum occupationes numerari non poterant, censerentur. Tot enim obruebantur Patres illi curis, atque negotijs; vt sæpe secum deliberaret Henricus, præstaret ne ad tempus aliquod, animarum quæstibus intermissis, dulci in otio diuinæ contemplationis sine vllo curarum strepitu conquiescere, & Deo sese explere, an potius nunquam Deo saturum, animorum causis continenter insistere. Atque vbi sensit, eo tutius in animis operam poni, quo se quisque arctius diuina cum mente coniungit, denique sic statuit, ita sibi temperandum vtrumque, vt nec in degustanda suauitate diuini colloquij causas desereret animorum, nec in animorum sitienda salute Dei sate diuini colloquij causas desereret animorum, nec in animorum sitienda salute Dei satemiliaritatis oblitus, se ipse negligeret: sed hæc ita coniungeret, vt alterum alteri

92 Et Trichinamali princeps.

93 Res Commorinenses.

94 Benignitas in magistro maxime vtilis.

95 Vsus sacrarum historiarum pictura expressarum.

96 Actio cum hominibus miscenda consuetudini cum Deo.

Universidad de Deusto
Biblioteca

97 Lib. 4 n. 1. Regum c. 9.

vsui esset, cum & frequens collocutio cum Deo studium alat alienæ salutis, & animorum vicissim caritas mutuos foueat cum Dei Maiestate congressus. Redemptor enim noster (Gregorius inquit) sic vult nos quærere salutem alienam, vt non negligamus nostram. Vult vt vocentur peccatores ad pœnitentiam; sed non vult vt pereant ij, qui peccatores ipsos vocant: vult vt conuersus peccator iustitiam quam non habuit, habeat, sed non vult vt iustus eam quam habet iustitiæ palmam perdat. Ceterum

98 Alexij Madeiræ feruor ingens.

qualis esset eorum cælestium pietas colonorum, potest vel inde conijci. Inter eos, quos ex Europa hoc anno aduectos modo narrauimus, fuit Alexius Maderia sacerdotum socius, & adiutor, qui in Lusitania non receptus in Societatem, eam ad Indos ipsos sequi non dubitauit: neque potuere commoda, quibus honeste licebat frui, retinere; neque pollicitationes amplissimæ propinquorum. Et hi quidem ad extremum etiam pallium ei ademere, vt hominem Olisippone notum (quippe in Ludouici Infantis aula versantem) ipse pudor arceret à publico, non considerantes ad nuditatem Crucis, & probra tendenti in beneficio esse spoliari, ac vilipendi, vt inde primus oriatur gradus, in quo figendus est summus. Ergo Alexius, cui vel ipsum nomen supra res mortales omnes animum erigebat, & propinquos, & res, & vestimenta, denique sese contemnens per vrbem non modo sine pallio, sed etiam sine calceis, quasi vnus è turbæ nauticæ viliſſimis mancipijs contendit, cados aquæ, & quicquid opus erat, suis humeris in nauim importans: vt, qui prudentiam hominis ignoraret, satis ne sanus esset, posset vereri. Hoc relicto in Europa generosi pe-

99 Eiusdem magna fides.

ctoris documento, clarum in India candidissimi ingenij, innocentiæque, & fidei specimen edidit. Baticala oræ Canarinæ Oppidum est vltra Goam in meridiem passuum millia circiter septuaginta. Hic dum tendens in Commorinum Alexius, ex itinere ad Christi fidem homines hortaretur, interpellantibus his, & dictitantibus, se credituros si mortuum, qui tum forte efferebatur, reuocaret ad vitam, conditionem fidenter accepit, modo ea se illi sponsione serio obligarent, vt, si mortuus reuiuisceret, cultum Christi susciperent. Tum æstuare dubitatione Barbari, animoq; labare, & hominis demirati fiduciam, qui conditionem ab se latam, non modo non respueret, sed [22] eam sine hæsitatione descenderet, capere inter se consilium, pedemque referre. Summa deliberationis ea fuit, vt cum rei exitum magnopere formidarent, ne sua Numina in discrimen offerrent, acrius hominem non vrgerent. Rogatus deinde à suo Rectore Madeira, quid tandem in ea re consilij caperet, si oblatæ conditioni stare Barbari voluissent? eadem animi constantia, & alacritare respondit, sine vlla dubitatione futurum, vt ad Christi nomen mortuus inclamatus rediret ad vitam. Tanta erat diuinæ fiduciæ vis, quæ in ipso necessitatis articulo candidum

100 Xauerius in Iaponia per summa incommoda, & pericula Meacum petit.

pectus, & simplices medullas imbuerat. Dum hæc à socijs in India è Xauerij præscripto geruntur, ipse apud Iapones Meacense iter vrgebat, quod extremo anno superiore institutum, hoc demum inchoato confecit. Duos in eo circiter menses posuit: cuius superandis incommodis, & laboribus splendidissimam sibi patientiæ coronam in Cælo contexuit. Erat non modo saxis asperum iter, & alta niue constratum propter anni tempus: verum etiam bellis, quibus tota illa regio flagrabrat, & frequentibus latrocinijs infestum. Id Xauerius ne sine certo duce, & viarum gnaro susciperet, haud indignum ratus pro eximio suo in Christum amore hominem homini famulari, Meacensi Equiti famulum se adiunxit. Ergo equitantis impedimentis vna cum suis sarcinulis elatis in humerum, citatis gressibus præcurrentem subsequebatur herum: cui non tam peditis alienigenæ commodum propositum erat, quam vt latronum ipse pericula equi velocitate vitaret. Durissimo (vti diximus) anni tempore faciebat iter, tempestate perfrigida, & pede nudo, aquilonibus exulcerato, cum crebros amnes, & torrentes intercursantes vado traijceret: via adeo lubrica, & conglaciata frigoribus, vt eam ingredi præsertim sub sarcinis, & oneribus sine frequenti casu, & prolapsione vix posset. Exacto per has ærumnas die, cum ad diuersorium versperi peruenisset, fame, & algore confectus, totusque imbribus madefactus, subsidij nihil ad se reficiendum, ac recreandum erat: totoque illo itinere nullo alio cibo nisi oriza emendicata, & sumitosta se aluit. In

Pagis

Pagis autem & Oppidis, qua transibat, vexabatur omnium conuicijs, ignominijs appetebatur, & saxis, ijsdemque excipiebatur in naui probris, ac contumelijs cum transmittendi essent sinus maris intercurrentes. Denique quocunque ingrediebatur homo longinquus, & sui contemptor exagitabatur vt stolidus. Sed hæc ille velut inferiora, multoque minora flagrantissima Dei caritate, & animarum siti, qua totus ardebat, non modo deuorabat alacriter, sed numerabat in lucris. Nec tamen in tot, tantisque laboribus, ac molestijs, ac ne medijs quidem, præsentissimisque periculis locum vllum prædicandi Christi, vel ab Idolis Ethnicos abducendi prætermittebat. Fama Goæ fuit Alfonso Noronia Prorege, Xauerium priusquam Meacum attingeret, quod in Idola grauiter esset inuectus, semel, atque iterum varijs in oppidis ad necem raptum. Sed ex ipsa ceruici intenta securi mirabiliter ereptum. Tantam enim, tamque horribilem coortam subito tempestatem, vt cum extremam cuique perniciem minitari quasi sumptis armis cælum videretur, ac terra, perterritis omnibus, sibi quisque consuleret, & parricidas illos, iam ad inferendam cædem paratos tanto piaculo prohiberet. Id Goæ quidem dictitatum est. Et quanquam nobis consilium non est, nisi certa prodere, potest tamen argumento esse, quam omnes intelligerent diuinæ prouidentiæ tutelam fuisse Christi præconi necessariam, vt inter tam feroces populos sic agens, tot inter intolerandas asperitates, ac certa discrimina perseueraret incolumis. Denique non pretiosis

101 Meacensi vrbs, quidque ibi Xauerius gesserit.

modo cumulatus ærumnis: sed etiam aliquot Christianorum in itinere capta præda, Meacum Februario mense peruenit. Meacum est vrbs amplissima totius Iaponiæ caput, & sedes imperij, quæ quondam familiarum millibus prope ducentis, vt vulgi ferebat fama, & murorum etiam num ambitus, & amplitudo demonstrat, celebrabatur. Hodie vero quamuis bellorum assiduitate, ac depopulatione vastata millibus amplius centum. Floret discipulorum Collegijs, & Academia percelebri, innumerisque virorum, fœminarumque cœnobijs. Huius Xauerius Imperatorem, ac Regem cum ex constituto sæpe tentasset adire, vt ab eo diuinæ legis promulgandæ potestatem, & literas impetraret, omnes aditus intercluſos inuenit. Sed cum eius comperisset imperia, atque decreta, quantumuis amplam potestatem faceret, à Regulis, Dynastisque contemni, abiecto regij diplomatis impetrandi consilio, ad explorandos ciuium animos se conuertit, vt quemadmodum ad Euangelij satus accipiendos essent affecti, atque animati perspiceret. Sed horum etiam aures belli ingruentis expectatione suspensas, clausas, & obstructas offendit. Ita cum in tanto armorum strepitu minime opportunum Euangelicæ prædicationi tempus animaduerteret; ne Meaci diutius operam perderet, Amangucium per easdem itinerum difficultates, eodemque ferme spatio temporis remigrauit. In reditu ab ea barbarie digressus Dauidicum illum psalmum, cuius est initium. In exitu Israel de Aegypto domus Iacob de populo barbaro, pie admodum, nec minus apposite decantabat: & ad leniendum irritæ profectionis euentum, hoc identidem in reuersione canticum eructabat. Amangucium reuersus nihil habuit antiquius, quam vt eius vrbis Regem pollentem viribus, opibusque, quique rem christianam sua autoritate prouehere satis poterat, conueniret; eumque sibi donis etiam, atque muneribus, quæ Meacensi Regi animo destinauerat, Firandique reliquerat, obligaret. Et quoniam experiendo cognorat, plurimum Iapones, communi naturæ vitio, externa specie moueri, & ex cultu corporis, ornatuque vestis de vnoquoque existimare, statuit ad eorum sese mores, quoad salua religione liceret, tantisper fingere, & obsoletam vestem cum eleganti, ac splendida commutare. Firandum igitur cum celeritate regressus, ea dona sumpturus, Amangucium splendido cultu, & duobus tribusve Iaponibus, veluti pueris comitatus ad Regem redit. Hac commendatione vestitus, specieque comitatus protinus introductus, ab Indico Prætore literas, Antistiteque Goano, & sibi missa munera Regi reddit. Erat in ijs muneribus Lusitana vestis, & ad horas indicandas elaboratum è rotis horologium, cuius machinatione, atque solertia mire Iapones capiuntur. Hisce Rex donis, ac literis magnopere delectatus, vt aduenæ munificentiam quam simillimo munere remuneraretur, magnum ei auri, argentique pondus obtulit. Quod cum Xauerius actis de more gratijs, constanti animo recusaret, Regemque potius enixe rogaret, vt, si quid gratum aduenæ dare vellet, diuinæ sibi legis in sua prædicandæ ditione, suis autem popularibus suscipiendæ potestatem, edicto faceret: hoc enim nullum ab eo maius, nullum

102 Amangucium regressus Regē sibi conciliat: & potestatem impetrat Euangelij prædicandi.

Universidad de Deusto
Biblioteca

sibi gratius munus posse concedi, Rex altitudinem animi, continentiamque suspiciens, primum ei Bonziorum inane cœnobium ad habitandum tribuit: dein publica per vicos edicta proponit, placere sibi, vt vnius Dei lex, atque religio cunctis sui regni finibus promulgetur, & eam accipere liberum cuique sit: planissimeque vetare ne legis eius impediantur interpretes, aut vlla ratione lædantur. Inde igitur ad Xauerium nouæ religionis cognoscendæ studio concursus maximi. Bis in die dicebat ad populum, perorationem excipiebat bene longum de religione certamen. Ita perpetuo aut habendis pro concione sermonibus, aut profligandis curiosorum quæstionibus ad multam noctem distinebatur; vix vt curando corpori spatium esset. Celebrabatur assidue domus eius omnium ordinum, ætatumque, & vtriusque sexus auditoribus; eaque erat sæpe vis salutantium, atque frequentia, vt tecto excluderentur: percunctantium vero numerus tantus, siue eorum, qui priuatim nosse per otium, quæ publice inaudissent, auebant; siue eorum qui, risus captandi gratia balbutientem hospitem irritabant (non enim deerant, qui de industria disputationem extraherent, & animi causa varijs eum quæstionibus fatigarent) vt respirare vix posset. Quibus ille tamen ita singulis respondebat, vt Deo illucescente non pauci, & quam futiles, vanæque suorum Numinum religiones essent, & quam vera, ac solida Christi religio, atque doctrina plane perspicerent. Pluribus diebus percunctando, respondendoque consumptis, magnus eorum numerus manus dabat, nec Christi legem dubitabat amplecti, præsertim, qui se tam acres in concertationibus aduersarios Xauerio paulo ante præbuerant. Commendabat apud Iapones Christi legem in eius legis præconibus ac magistris non modo ipsum naturæ lumen, & humanæ vitæ dux ratio; verum etiam doctrinæ comes sanctitas, virtusque perspecta. Docebat in triuio pro concione Ioannes Fernandius comes, sociusque Xauerij, cum præteriens forte Iapon collectam in ore saliuam concionantis in faciem sordidus excreauit. Qua ille macula, ignominiaque notatus sine vlla animi perturbatione, motuque, ac ne verbo quidem reddito, linteolo ora detersit: eodemque tenore sermonem ab se institutum, eodemque prorsus vultu pertexuit. Id contemplatus ex auditoribus quidam, haud iniquus rerum æstimator, cogitare apud se cœpit, diuinum profecto philosophiæ genus illud esse, quod homines ad tantam æquitatem, constantiamque perduceret: dimissaque concione domum ad Fernandium venit: cognitisque probe legibus, institutisq; Christianis Amangucianorum omnium primus christianus efficitur. Ab hoc fonte, atque initio ducta est postea tot Iaponum ad Christiana sacra conuersio: vt appareret quanto sint potentiora ad persuadendam virtutem facta, quam dicta; quantasque habeat vires cum moribus, & vita consentiens concionantis oratio. Ergo primum illum alij deinceps subsequuti sunt multi. In his Laurentius Luscus, quem in Societatem Xauerius adlegit, insignis postea concionator, & suis popularibus salutaris. Namque alij alios deinceps ad cultum veri Dei, suis vel exemplis, vel sermonibus perducebant: ijque cum è varijs disciplinis antea fuissent, maximo erant vsui Xauerio ad rem Christianam in Iaponia gerendam, nimirum suis prodendis sectis, ac disciplinis, enunciandisque earum omnibus accurate mysterijs; quæ deinde Xauerius conquisitis rationibus, & argumentis euerteret, christianæque religionis hostes, nominatimque Bonzios suis quodammodo telis, & institutis vrgeret. Quos quidem cum propius ad certamen ventum est, tam apertis argumentationibus reuincebat, vt capti vndique, intercluso; qua effugerent, non haberent. Ad hæc gaudere, & ouare Neophyti, cum animaduerterent silentium tumidis imponi magistris, & in suscepta fide, ac religione firmari. Ethnici vero magistrorum perspectis erroribus vna cum suis sectis, & ipsi labare, & Christo denique, Xauerioque se dedere. At Bonzij disrumpere sese, & suos grauiter accusare, quod nouam sequuti sectam, desererent patriam: quibus illi respondebant, nimirum Christi legem magis quam suam naturæ congruere, cum oppugnatam à Xauerio suam defendere Magistri ipsi non possent, nec decertantis impetum sustinere. E nouem sectis, quas tum virorum, tum fœminarum supra diximus in Iaponia vigere, nullam Xauerius reperit, quæ de mundi, & animorum procreatione quicquam traderet. Omnes enim sectas in eo consentire nullum earum rerum esse principium. Atque adeo nihil de Solis, ac Lunæ, nihil de stellarum, globorumq; cælestium, nihil de terræ, maris, ceterarumque rerum molitione præcipere. Quarum rerum omnium, & nominatim animorum

103 Disputationes Xauerii cum Iaponibus.

104 Ioannis Fernandij singularis æquitas in perferenda iniuria: vnde primus Amangucij baptismus.

105 In sectis Iaponicis nihil de mundi origine, vel animorum.

rum opificem, & autorem Deum cum Xauerius induceret, mirabantur quomodo Deus ille non modo Iapones, verum etiam Sinas, vnde ipsi religiones petitas haberent, tot sæculis latuisset. Iapones enim in rebus, quæ ad sacrorum cultum, ac religionem, quæq; ad Reipublicæ administrationem spectant omnibus, prudentiæ, ac sapientiæ primas Sinis deferunt. De hoc igitur principio multa ex Xauerio cupide scisciari. Et quoniam iam sæpe dictum est fuisse concertationes cum Bonzijs Iaponumque gentem sagacem, & rationum vi maxime duci, locus postulat, vt præcipuæ interrogationum exponantur, additis Xauerij, sociorumque responsis; & quidem his, vt omni lectorum generi consulatur, paulo interdum explicatius, quam extent in veteribus literis, quæ ad earum quæstionum peritos scribebantur. Primum igitur cum libenter audirent vnum rerum omnium esse autorem, ac principem; studiose percunctabantur bonus an malus esset. Cumque esset responsum summe esse bonum, hoc illi non probabant, quod Deus tam bonus, vti dicebatur, Diabolos tam malos, & tam capitales hostes humani generis procreasset: ac mentes quoque humanas non potius condidisset propensas ad bonum, quam procliues ad malum. Ea nimirum quæstio, quæ in omni æuo extra diuinam scholam vagantis sapientiæ studia fatigauit, Iaponum Amangucianorum torquebat ingenia: vnde nam, cum Deus vsque adeo bonus, ac potius bonitas summa sit, mala, & vitia in opificium eius irrepserint. Cuius explicationem difficultatis docens Xauerius, nusquam nisi in vera Dei philosophia tradi, repetito ab Angelorum procreatione exordio, demonstrabat, naturæ, quæ capax rationis sit, id maxime consentaneum, ac proprium esse, voluntate libera, atque arbitrio vti. Quæ libertas quantum sit bonum coniectari potest ex eo, quod inter mortales seruitus, & vincula, quibus tamen solum corporis, idest eius partis, quæ in homine deterior est, potestas minuitur, soluto etiam num animo, ac libero, vbique gentium in malis maximis numerantur. Sapientissimum vero mundi opificem hunc habuisse honorem rebus ab se genitis, vt quemadmodum earum naturæ maxime erat conueniens, ita progigneret, ita etiam regeret. Non enim ferre sapientissimam eius bonitatem, vt vel statim, quæ condiderit deserat, negligatque, vel quos liberos genuerit, vt eos necessitate coactos ad quæ velit, compellat. Quis enim inter homines ille, sit Pater familias, qui filios, quos susceperit, non instituat, ac regat? nec tamen similiter eos, atque iumenta, sed paterne, ac liberaliter. Cum igitur Deus quasdam naturas humana superiores, quippe ab omni concretione corporis abiunctas, ratione, ac voluntate præditas condidisset, proque sua clementia oppido instruxisset, vt possent vtrum mallent seu vitium, seu virtutem complecti: ipsarum peruersitate factum, vt ceteris adhærescentibus summo bono, seque pie procreatori suo subdentibus pars contumaciter rebellarent. Hos esse malos Dæmones, qui libertate,

106 Iapones Mortalium sapientissimos putant Sinas.

107 Vnde malum, cum Deus sit summe bonus.

108 Cur æternæ scelleratorum pœnæ.

tange-

Universidad de Deusto
Biblioteca

tangeretur, quos semel æternis, & acerbissimis cruciatibus addixisset, id scilicet concoquere nullo modo poterant; quippe cum eorum clementissimæ disciplinæ profiterentur, eos, qui suarum sectarum autores,& principes implorassent, vel è medijs inferorum ignibus emersuros. Hic vero Xauerius pio cum gemitu. Clementia, inquit, quam vestræ præseferunt leges, crudelitas est, quo in speciem blandior, eo re magis exitiosa. Non clementia ista est, Fratres mei, sed fallacia dira, partim ab auaris hominibus vestras animas nundinantibus, sed maxime ab Satana introducta; vt per impunitatis illecebram in omnem vos licentiam, & omnia scelera prouoluat, & inde in exitium sempiternum. Id enim Dæmonibus humani generis teterrimis, & astutissimis hostibus propositum est: id conantur semper, viam aperire peccatis. Qui cum videant, pro ea procliuitate, quæ cuique inest ex vitio corruptæ naturæ, proque blandientium vi cupiditatum præsentium,nullos ad coërcendam peccandi libidinem satis fore metus futuros, si redimi aliquando possint,verum timoris eleuant pondus, & pollicitatione veniæ fallacis,hominum cupiditates inflammant. Ceterum cum animi sua inter peccata æternum victuri sint, miramini pœnas eis repositas immortales. Nonne quandiu quis peccat, tandiu iuste plectitur. At ijs, quos mors in sceleribus opprimit, si diuturnior vita, atq; adeo sempiterna suppeditasset, ita erant affecti, vt nullum essent finem imposituri peccatis. Neque aliter, verum deterius multo sunt affecti, post mortem, ita vt iusta omnino futura pœna non sit, nisi æternum peccatis affixos comitetur æterna. Humanis legibus certa crimina nece plectuntur: nec earum seueritatem legum quisquam accusat. At cui vita eripitur,bonum humana vi nunquam reparabile, quem tandem finem id habet supplicium: quantum à pœna distat æterna? Agite, nonne grauiore multo dignus piaculo est, si quis Regi optimo,& maximo manus attulerit, quam si mancipio nequam? Ita est. Omnium sententia gentium,quo lædit humilior, quo præstantior persona læditur, eo est crimen atrocius. Diuini igitur Maiestatem Numinis homuncionibus impie violantibus, præstantissimam, optimam, infinitam, sempiternam, vnde nostra vita manat, vigetque; vnde nostra omnia, vnde hæc pulcherrimarum moles rerum, quæ excogitari pœna par, quamuis sempiterna queat? Fac certum deberi supplicij spatium ei, qui Regem inter mortales eminentissimum per summam iniuriam enecet; hæc certe iniuria finita cum sit, exæquari forte poterit certa die supplicij: verum immensam, nulliſq; comprehensam limitibus Maiestatem violanti,spatium certum præscribi non potest. Quin adeo si capax humana natura esset pœnæ non solum in æternum viuacis, sed etiam in sua grauitate immensæ, eius esset reus, qui in Dominum Maiestatis impie contumax esse non dubitet. Et tamen ea est Numinis clementia, vt & supra merita recte factis mercedem, & citra merita noxijs pœnam rependat. Nihil habuere contra hæc Iapones,

109 Diuina lex omnium antiquissima,& in humanis mentibus insita.

quod afferrent: solum institere quærentes cur Deus, si bonus vsque adeo erat, ceterarum regionum præterquam Iaponiæ memor ante Xauerij aduentum, non æque se Iaponibus indicasset, ne maiores sui cælesti luce fraudati summa cum desperatione salutis ad interitum præcipites ruerent. Hic Xauerius diuinam legem omnium antiquissimam esse, & ante leges ab Sinis adscitas, Iapones potuisse perfacile natura duce, bonum à malo secernere: & ea magistra perspicere nefas esse hominem occidere, furari, peierare, & cetera illa, quæ diuinis legibus continentur. Argumenti loco esse, quod vti supra ostenderat, sua quemque conscientia morderet, ac stimularet, cum quippiam sceleris in se admisit: nec vnquam sineret, quieta mente consistere. Id adeo experiri in homine agresti licere, qui sine vlla disciplina, vel literis in solitudine aliqua vitam egerit: quem si interroges malum ne sit aliena diripere, iusiurandum violare, necare hominem, & eiusdem generis alia, quæ diuina lex vetat,responsurum vtique malum esse; vt etiam ab ijs temperare, salubre: facile vt appareat nequaquam illum esse diuinæ legis expertem. Ex quo effici volebat ante latas ab hominibus leges, supremam illam Dei legem, in omnium mortalium animis impressam, & consignatam esse,iustisque eos multari supplicijs, qui diuinam legem naturæ insitam violassent, quam si Deo adiuuante, obseruassent & custodissent, cælestis eis oboritura lux esset. Atque adeo plane indignos commiseratione esse. Agnoscerent tamen ipsi singulare in se beneficium Dei: darentque operam, vt tanto impensius saluti suæ consulerent, ne in easdem miserias sempiternas inciderent, tanto grauius cruciandi, quanto plus diuini luminis accepissent. Hæ rationes

tiones tantum apud eos ponderis habuere, plane vt acquiescerent: nec dubitarent eorum permulti suaue Christi subire iugum: idque accepto baptismo scribit ipse Xauerius, duorum mensium spatio subijsse quingentos. Inde alijs ad alia conuersi rogare, quæ mundi fabrica, quæ figura, qui Solis, Lunæ, astrorumque cursus, vnde crinitæ stellæ, fulmina, imbres existerent, & quæ sunt generis eiusdem: Quorum Xauerius originem, causasque cum explicaret, mirifice tenebat aures tum nouarum delectatione rerum, tum doctrinæ admiratione suspensas. Quæ opinio magnum ei ad serendam in eorum animis religionem aditum patefecit: & quantum dempsit autoritatis,& commodi Bonziorum familijs, tantum addidit rei Christianæ; vt affirmarent pro certo Christiani è centum Bonziorum, Bonziarumque cœnobijs (tot enim erant id temporis Amangucij) complura ciuium destituta subsidijs paucos intra annos interitura. Tam secundis rei Amangucianæ principijs, ne sociorum auxilia deessent, Firando Cosmum Turrianum Xauerius accersijt: & obsecundabat eius conatibus Deus, interdum etiam signis, atque prodigijs, ad confirmandam,illustrandamque legem suam. Proditum est literis, & in eo fama consentit, multos ad Xauerium adductos varijs oppressos, impeditosque morbis, repente ab eo liberos, & expeditos, vel salutari Crucis signo, vel piaculari lustratos aqua fuisse dimissos. Eundemque muto linguam, surdo aures, capto pedibus impedimenta soluisse. Nec minus mirandum illud: cum in conuentu, plurimaque turba eodem tempore multa à multis inter se discrepantia, maximeque disiuncta curiosissime quærerentur, Xauerium ad omnia vno eodemque responso perinde omnibus fecisse satis, ac si vnicuique seperatim proprieque respondisset; idque ei non semel, atque iterum, sed sæpe vsu venisse. Bonzij porro quanquam dolore ardentes furebant in Christianos, & pro concione multa in Deum, multa in Xauerium contumelioſe iactabant; vt qui Christianæ rei incrementum, suum esse decrementum sentiebant; non deerant tamen ex eorum disciplinis, ac sectis, quibus diuina lex probaretur, præsertim in Banduensi Academia, quæ nobilitate, & numero celeberrima est, institutis. Mira enim Dei benignitate factum est, vt ea sic instituat auditores suos (quorum tum erat numerus ad quatuor millia) vt rerum futurarum commentationi se dedant, & quid sibi futurum sit post mortem, quemve habituri sint exitum,& alia generis eiusdem cum suis animis crebro reputent. Quarum commentationum beneficio complures eò demum delabebantur, vt statuerent in suis disciplinis nihil ad animi salutem opis, nihil esse præsidij. Namque oportere vnum rerum omnium esse principium, cuius in suis libris nulla fieret mentio. Si qui vero è suis maioribus cognitionem eius aliquam accepissent, eos profecto, quod nulla forte literarum, aut hominum autoritate confirmare possent, sibi habuisse, posteris occultasse. Quo ex numero Academicus nobilissimus doctrinæ laude præcellens, cum ante Xauerij aduentum in animo haberet sese ad Bonzios aggregare, postea comperta superstitionis Iaponicæ vanitate, quod huius vniuersitatis opificem, ac molitorem sibi colendum intelligeret, mentem mutauit, vxorem duxit, ac postremo ex B. Xauerij colloquijs, atque præceptis ad Christum transijt. Eius accessu, quod sapientiæ facile primas in sua ciuitate tenebat, plurimumque autoritate valebat, quantum Bonzijs doloris est auctum, tantum gaudij Christianis. Omnino florebat in dies Christus Amangucij,& ad eius cultum,atque baptismum ea quotidie fiebat accessio;vt trium millium summam annuo interuallo confecerint. Et quidem in ijs insulis, ac regionibus, quæ ne fama quidem, & auditione, vt in suis Xauerius literis eius rei diligens indagator affirmat,aliquid aliquando cognorant. Iam Neophyti, & qui veritatis lucem repudiatis Iaponicis fabulis acceperunt, adeo firmi, stabileque in proposito sunt inuenti; vt per varias deinde clades, bellicosque tumultus, suis sæpe destituti magistris, atque rectoribus, acceptam Christianæ vitæ disciplinam annos vigintiquinque religioſe coluerint.

110 B. Xauerij multa miracula.

111 Banduensis Academiæ disciplina.

112 Ter mille Christiani anni spatio Amangucij.

Cum hæc Xauerius ageret Amangucij afferuntur ab Rege Bungi literæ plenæ humanitatis, & officij: auere se Lusitanorum sermonibus inflammatum, quorum nauis eo erat appulsa, videre eum, cum eoque colloqui: proinde ne in Bungum grauaretur accedere. Eodemque ferme tempore Odoardus eum Gama classis Lusitanæ præfectus ad Bungi portum leucas ferme quadraginta ab Amangucio per literas inuitarat. Itaque Xauerius relictis, Turriano, Fernandioque curæ Neophytorum, duobus ipse, tribusvè comi-

113 Accitus a Rege Bungi Xauerius ad eum se confert.

Universidad de Deusto
Biblioteca

comitibus è Neophytorum item numero, qui vt Goæ instituerentur, ei se adiunxerant, in viam se dat. Ij domi suæ nobiles Xauerij iussu vehebantur in equis decoro vestitu, ipse vero pedibus subsequebatur equitantes in obsoleta veste, sacræque supellectilis sarcina dorso imposita. Leucas à portu Bungensi duas aberat, cum Lusitani aliquot à Gama missi propere cum equis obuiam veniunt. Equum de via fesso statim admouent, & singularem hominis admirati modestiam, se ipsum despicientis, & fatigantis, sarcinæ onus extorquent. Sed cum precibus ab eo nullis, vt equum inscenderet, impetrarent, ipsi quoque pedibus, vel reclamantem, quod reliquum erat itineris, comitantur. Vbi cognitum in portu est iam Sanctum Patrem adesse, extemplo Lusitani omnes ingenti cum gaudio, & gratulatione obuiam effusi, crebra cum bombardarum displosione salutant. Bungense regnum ex tribus præcipuis Iaponiæ partibus, quas supra descripsimus, in ea est, quæ Ximus nominatur. Vrbs regia, vnde nomen regno, Bungum, nomineque alio, Funaium. Rex annis adolescens, consilio, & prudentia præcurrebat ætatem. Qui (cum portus ab vrbe non procul absit) Lusitanorum strepitu excitus insolito, veritus ne cum prædonibus depugnarent, confestim ad Nauarchum mittit sciscitatum quid rei tandem sit: vt, si qua sit imposita succurrendi necessitas, cum celeritate succurrat. At vbi renunciatum est festo illo bombardarum fragore Xauerium honoris ergo exceptum, admirari Rex vehementer, & ægre sibi persuadere pannoso homini, atque mendico (talem enim ei descripserat rumor) tantum honoris ab Lusitanis haberi: Studuerant quippe Bonzij eius apud Regem, ac populum nomen, ne Bungi similiter, vt Amangucij suo nomini officeret, impudentissimis mendacijs, & obtrectationibus obscurare, famamque omnem eius sanctitatis obterere. Sed eorum mox fraudes aspectus ipse Xauerij, in quo sanctimoniæ quidam splendor, ac dignitas elucebat, vulgo omnibus patefecit. Rex illum per adolescentem propinquum suum, triginta nobilibus viris, & morum magistro comitatum cum literis non minus reuerenter, quam amice scriptis, in insequentem diem inuitat. Quem vt regius adolescens aspexit nullo vestium nitore conspicuum, oris tamen habitu venerabilem, summoque in honore apud Lusitanos, obstupuit. Redditisque ab Rege literis ad magistrum suum in digressu conuersus, Præstantissimum, inquit, necesse est esse huius gentis Deum, qui Lusitanas naues pauperrimo parere homini velit, tantoque bombardarum strepitu declarari, quanti sit apud superos, pene cunctis inuisa mortalibus, paupertas. Literarum autem quas ab Rege reddidit exemplar hoc est.

114 Excipitur à Lusitanis perhonorifice.

115 Epistola Bungensis Regis ad Xauerium.

Fortunatus tuus ad nos aduentus Deo, quem colis, sit perinde gratus, vt ei grata est laus sanctorum. De tuo ab Amanguccio ad Figen (hoc erat portui nomen) accessu cognoui ex Quansio, quanto cum gaudio testes tibi sint omnes mei. Proinde rogo te etiam atque etiam, si studio, quo te complector, obsequi velis, priusquam lux insequens oriatur, pulses fores domus meæ, vbi te expecto: nec importunitatem meam grauate feras, neve meos abhorreas amplexus, quibus ego proiectus ad terram supplico Deo tuo, quem Deum Deorum, & optimum optimorum, quotquot in Cælo degunt, esse profiteor, vt clamoribus doctrinæ tuæ hominibus æuo inflatis aperiat, quam ei sit grata ista tua paupertas, ac sanctimonia ne nostrorum cœcitas filiorum vanis huius vitæ pollicitationibus decipiatur. Ceterum de tua incolumitate nos admone, vt per quietem noctis placidus obdormiscam, quoad me gallorum cantus exsuscitet, deque tuo ad nos itinere, aduentuque præmoneat. His redditis literis, postero die Gama consilio adhibito, summo omnium consensu decreuit, è re Christiana fore, si prima illa Xauerij cum Ethnico Rege congressio quam splendidissimo apparatu, pompaque celebraretur: quæ Bonziorum obtrectationes, calumniasque prosterneret, & insolentissimorum hominum partam fraudibus, atque mendacijs existimationem obtunderet. Extemplo igitur preciosissimis Lusitani pro se quisque vestimentis induti cum Xauerio ad regiam pergunt. Triginta erant numero aureo torque decori, totidem instructi famulis, & pedissequis non ineleganti vestitu. Xauerius quoque ijsdem cogentibus Lusitanis egregie togatus, exoletam mox rediturus ad vestem, carbasinam superinduerat. Sacerdotalis stola è serico villoso viridi ad genua vsque de ceruice pendebat aurea cum appendicula, quali tum sacerdotes vti consueuerant. Hos initio parua nauigia vehebant sericis intenta velis, & præclaris conspicienda vexillis. Nec deerant tubæ, lituique per interualla modulate canentes. Cuius rei nouitas tantos vndique indigenarum concursus ad spectandum

116 B. Xauerius cum splendido comitatu ad Regem adit: magnoque apparatu ab eo recipitur.

exciuit;

exciuit; vt nisi confertissimam turbam regij satellites summouerent, locum omnem ad exscensum Lusitanis obstrueret. Præsto fuit ad litus Xauerio excipiendo lectica à Rege missa, quam tamen ille gratijs comiter actis, cum remisisset, pedibus perrexit. Prosequebantur ex Iaponica nobilitate complures. Præibat Nauarchus œconomi instar virgam præferens manu: proximi autem iuuenes lectissimi quinque ministrorum speciem gerebant. Vnus serico in inuolucro ad vsum sacerdotis Dei summi Breuiarium, alter crepidas holosericas, tertius è Bengalensi arundine scipionem aureo capulo præfulgentem, galerum alius, denique postremus Dei Matris præferebat effigiem cum damascenæ rubræ vestis integumento. Ceteri deinceps Lusitani quadrato velut agmine sequebantur. Atque hoc splendore, pompaque noue m celeberrimis vrbis vijs ad regiam, incredibili indigenarum frequentia, studioque visendi ventum est. Hic Xauerius prætorianos milites in propylæo luculenter armatos numero sexcentos offendit: eorumque ducem, atque præfectum nomine Fingendonum pro foribus obuium habuit: dein in spatiosa porticu è regia cohorte complures. Hic quinque illi, quos dixi, iuuenes venerabundi quod quisque ferebat, submisso genu Xauerio reddunt, attonitis admiratione Iaponibus inque suos frementibus Bonzios, qui longe alium sibi, Regique Xauerium, atque oculis cernerent, descripsissent. In aulam deinde ingredienti; plurima nobilitate refertam regius adolescentulus ab sene ductus occurrit, raræ prorsus indolis, vt indicauit oratio; qui beatum virum patrio more salutans, Tuus, inquit, felix ad nos aduentus perinde Regi gratus erit, vt tempestiuus imber segeti sitienti. Ingredere igitur ad nos lætus, bonis iuxta carus, ac malis inuisus. Cui cum Xauerius comiter, & eius salutationi consentanea respondisset, rursusque alia puer adderet supra ætatem de rebus grauissimis differens, deductus est cum Lusitanis vlteriorem in aulam, vbi procerum liberi expectabant. Hi pro gentis more, statim vt apparuit, exquisitis humanitatis indicijs excepere. Sed ex eo numero duo pro omnibus eloquuti. Tuus, inquiunt, faustus, & fortunatus aduentus sacerdos sancte, tam erit Regi nostro carus, quam mammas præbenti puerperæ dulcissimi risus infantis. Hæc & alia eiusdem generis cum dixissent, in interiorem Xauerius deductus aulam, vbi Regis frater, qui mox Amangucianum in regnum adscitus est, primis cum proceribus versabatur, omni item verborum honore consalutatur. Illud in ceteris verborum officijs germanus Regis pronuntiauit, beatiorem sibi visum esse Regem peregrini sacerdotis aduentu, quam si cunctis Sinarum thesauris (ij tres & triginta numerabantur) auctus, ditatusque esset. Tum prehensa Patris manu in intimam eum aulam magnifice ornatam, vbi Rex stans venientem præstolabatur, induxit. Procumbentem de more ad genua manu confestim alleuans Rex inhibuit; vicissimque ipse Xauerium ter more patrio, inclinatis ceruicibus veneratur, pari in strato, sedeque collocat. Secundum hæc gratulationis officia fratrem, Procereſq; respiciens, elata voce Rex, Vtinam, inquit, ex huius cæli, terræque opifice sciscitari fas nobis esset, cur aut nos in tanta errorum caligine, tantisque tenebris iacere passus sit, aut his, qui vltimo ex orbe venerunt, tantum lucis, sapientiæque donarit. Constat enim inter omnes, quæcunque ab his dicantur, quantum vis nostris religionibus aduersaria, consentaneis firmari rationibus: vt si rationem ducem sequi velis, nihil omnino habeas, quod opponas: Bonzios vero nostros in explicanda religione, institutisque maiorum miserabiliter hæsitare: tam in docendo varios, tam inconstantes videmus. Huic orationi Faciandonus haud ignobilis Bonzius, qui forte aderat, confidenter, libereque respondens. Religionis, inquit, causa non eiusmodi ò Rex, de qua ipse doctrinæ non satis gnarus statuere queas. Si quid ambiguam mentem torquet, atque solicitat, præsto est, quem consulas. Næ ego non modo scrupulum tibi omnem eximam, verum etiam perficiam, vt id ipsum, de quo ambigis, hoc ipso sole clarius aspicias: liquido vt omnes iudicent, & vera esse, quæ Bonzij doceant, & recte apud eos doctrinæ pretia collocari. Ergo à Rege iussus homo confidentissimus abstrusa suæ religionis enunciare mysteria cum multa de suis fabulis commentitijs, multa de Bonziorum fucata sanctitate incredibili deliratione dixisset, ad extremum iracundia prouectus contra Christianorum disciplinam, & Regem ipsum insolenter exarsit. Quapropter impositio ei per summum dedecus, & ignominiam silentio furibundus, & æstuans è regia se repente proripuit; Regem ipsum, qui talia in Deorum auderet Antistitem execrans, eique subitum

117 Faciãndoni Bonzij contumacia.

de Cæ-

Universidad de Deusto
Biblioteca

de Cælo ignem, ac pestem imprecans: vt satis magnum ex eo summæ Bonziorum sanctimoniæ specimen capi posset. Xauerius autem, vbi post multa potestatem abeundi, Regem rite venerans impetrasset, enixe ab eo Rex ipse contendit, vt se ex interuallo reuiseret, & Christianis mysterijs imbueret, simul & appositi cibi particulam sua manu comiter obtulit: quam ille, ne Regis humanitatem aspernari videretur, præsertim quod Iaponicarum mensarum insolentiam excusauerat inuitatus, accepit. Lusitani porro vniuersi, & Nauarchus in primis, qui circumsteterant, in genua pariter procumbentes Regi gratias egerunt, quod tanto honore sacerdotem Dei inuitis Bonzijs, atque furentibus affecisset. Xauerio autem quandiu regia in vrbe subsstitit (subsstitit autem sex, & quadraginta dies) antiquissima cura fuit, arcta sibi Regem consuetudine deuincere, eumq; prauis Bonziorum moribus, ac doctrinis imbutum contrarijs dedocere præceptis: detractisque quam plurimis vitijs, in eius pectus Christum inserere. Dum in hanc curam excubat, nemini Bonziorum ad se aditum patere Rex voluit, vt quem flagitiorum nimius incesserat pudor, quibus Bonziorum se nefarijs hortatibus inquinarat. Sed meliore inuento magistro sua vitia quam plurima exuit: delicias, & amores eiecit, & contra Bonziorum præcepta ad leuandam, fouendamque multorum inopiam animum adiecit: vt iam præter baptismum ab eo, quod requireres, non multum esset. Castigatis, damnatisq; moribus suis, corrigere & alienos instituit. Infinitam peccandi licentiam, impunitatemq; coërcuit: tetra multa, ac facinorosa, quæ Bonziorum inuexerat impudentia, de ciuitate sustulit: infantium cædem, vsitatum apud eas gentes facinus, seueris legibus vindicauit. Ex altera parte Xauerius, Regis cura non intermissa, multas quotidie horas in erudienda multitudine collocabat, & suas quoque Lusitanis impertiebat: vnam ante lucem ad eorum animos expiandos, alteram sub noctem ad eos cohortandos, & incendendos. Ita diem totum per summam sui corporis negligentiam distinebatur. Quærentibusque domesticis, & amicis, quod nimium sero se tecto reciperet, respondebat nihil esse quod sui rationem ducerent, cum instaret hora conuiuij, aut se de die numerarent in viuis: si secus facerent apud se grauiter offensuros: suum cibum animarum esse salutem; & in summis se habere delicijs, si Deo suo, vel vnius Iaponis animam lucrifaret. Esca quippe iustorum, vt Gregorius Pontifex recte dixit, conuersio est peruersorum. Ad hanc pellendam, explendamque famem, vel potius leniendam apponebat ei subinde Dominus Ethnicos: de præcipuis, qui in ipsum crederent, & ei se dicarent. Bonzio primario insigni nobilitate, atque doctrina Xauerij rationibus mutua concertatione deuicto adeo Christus illuxit, vt in medio foro frequentissimo procumbens in genua non dubitarit eum verissimum Deum, Deique filium libera, clarissimaque voce profiteri: sublatisque in cælum manibus, oculisque genis rorantibus ei se totum tradere: Deinde madidis item oculis à circumfusa Iaponum multitudine, omni animi demissione contendere, vt & ipsi sibi cognoscerent, & id ab alijs, quos obuios forsitan haberent, suis peterent verbis; quod toties ea pro veris populo vendicasset, quæ tum demum ipse, quam essent falsa, & inania intelligeret. Tam egregia fidei contestatio à Bonzio nobilissimo; eodemque doctissimo in maximo Ethnicorum conuentu edita, quantos in eorum animis motus effecerit existimare, me tacente, quiuis potest. Constat suo ore affirmasse Xauerium nullo se negotio, si collibitum esset, quingenta amplius Iaponum capita statim potuisse lustrare. Sed temperandum suis putauit ardoribus, ne quid tentaret auidius, quod incredibili dolore saucios rei Christianæ successu Bonzios exulceraret. Iam enim cum Xauerio sæpe congressi è certamine victi discesserant, iam absentis famam falsis criminibus, & calumnijs obterere, præsentis autem lacerare conuicijs, ac contumelijs conati erant tum, cum per ludibrium egentissimum illum mortalium omnium, canem putidum, voratorem humanorum cadauerum appellabant. Iam cælestes iras frustra populo denunciarant, si relictis patrijs religionibus susciperet nouam: denique cum suam in animis ciuium autoritatem exoleuisse iam cernerent, tentatisque rebus omnibus nihil se contra Xauerium, Christianosque proficere, vltima experiri decreuerant, nimirum vt eum, Lusitanosque tumultum ex composito excitatum, de medio tollerent. Quæ cum Lusitanos, Xaueriumque non fallerent: quanquam is in maximis Dei beneficijs id, quod hostes minitabantur, enumerabat; tamen non committendum putauit, vt incaute, imprudenterq; præcipites ad iram animos incitaret. Quorum minas, atque terrores

118 Rex Xauerij vsu fit melior.

119 Xauerij studiũ, & fames animarum.

L. 31. mor. c. 22.

120 Bonziorum odia in Xauerium.

terrores cum Regis tecti præsidio Lusitani contemnerent, alio videlicet suos impetus conuerterunt. Bonzius erat ætate prouectus nomine Fucarandonus, doctrinæ præstantia inter suos vnus excellens, qui celeberrima in Academia reconditas Iaponum literas annos triginta docuerat. Is tum Bonziorum cœnobio præerat ab eo loco passuum millia quadraginta. Hunc Bonzij ad delendam superioris congressus maculam confestim euocant; exploratam sibi victoriam, & domi quodammodo conditam de peregrino sacerdote polliciti. Cum is Bungum celeriter aduolasset, homo inflatus opinione sui, audacter in regiam venit sex, septemue Bonzijs doctissimis comitatus, vt per salutationis officium Xauerium ad certamen eliceret. Contulerat eo se commodum cum Lusitanis Xauerius, vt Amangucium remigrandi commeatum, & veniam ab Rege postularet. Rex vt Bonziorum consilia sensit, rem esse existimans aleæ plenam, atque periculi: quippe qui Xauerio quamuis satis confideret, verebatur, ne doctorum multitudo suis vel clamoribus, vel contentionibus veritatem obrueret, principio cœpit hærere: postea tamen eodem hortante Xauerio, pro quo veritas stabat, & loquebatur, ea cura liberatus, columen illud Bonziorum introduci iussit, & ad colloquium admitti. Qui facta à Rege potestate cum Xauerio certamen ingressus deliramenta loqui cœpit, & ea obijcere, ac perconctari barbara quadam arrogantia elatus, quæ si mandentur Historiæ, risum lector hoc loco vix teneat. Summa tendebat ad Pythagorica somnia. Iam pridem ante mille, & quingentos annos Xauerium sibi ipsa in Iaponia cognitum mercatorem mercatori, & ab eo se emisse sericam vestem, qua reuendenda vberem quæstum fecerit tum irridere Xauerium, quod talia non recordaretur, & deliramenta alia. Quid enim homine consilij, ac mentis compote, aut literata altercatione dignum afferat, qui huius vniuersitatis parentem, ac Dominum non agnoscat? qui dominatu rationis excusso, cœco cupiditatum impetu rapiatur, qui denique vitiorum probra pro virtutibus colat, & nefandorum scelerum turpitudinem, dedecusq; non sentiat? Tales sunt fere Bonzij, & eorum, de quo agimus, signifer, ac dux Fucarandonus: vt iam non ambigas vter de duobus æstuarit in eo certamine magis, Bonzius ne pro mendacio, an dimicans pro veritate Xauerius. Procliue quippe est pro veritate pugnare, quæ pro se mittit voces, nec cuiusquam desiderat patrocinium. Et quidem minimo Xauerius negotio, & ea, quæ Bonzius obijciebat elusit secundissimis Regis, ac Procerum acclamationibus; & ea ipse obiecit elato, quibus se expedire sine furore, & rabido clamore non posset. Cuius peruicaciam, atque proteruiam, insaniissimasque vociferationes Rex, ac Proceres stomachati pariter vniuersi exclamant, si bellandi causa eo se contulisset, faceſseret Amangucium, vbi tum armis cuncta perstreperent: ibi belli copiam, quam vellet inuenturum: sin autem disputandi gratia venisset, rabiem eijceret, poneret iracundiam, & peregrini sacerdotis æmularetur in dissetendo modestiam. Quæ cum homo impotentissimus audire non posset, exarsit acrius, & Regi, Proceribusque petulantissime maledixit, vt exturbandus illico è regia fuerit, insigni Bonziorum dedecore, atque dolore: quo efferati, & in rabiem versi, Fanorum valuas tota vrbe præcludunt, populumque, ac Proceres sacris prohibent: iamque ad seditionem plebis deducta res erat, cum gliscentem Bonzionum furorem, populique motum callida Rex dissimulatione sedauit. Inter hæc Lusitani Bonziorum iras, tumultumque multitudinis veriti, in portum propere se receperant, autoresque Xauerio fuerant, vt ipse quoque tempori cederet: neque vitam suam in periculum audacius, temereque proueheret. Cum ille prorsus abnueret de Catechumenorum magis, quam de sua salute solicitus, Præfectum ipsum hortantur Odoardum, in vrbem redeat, indeque Xauerium abstrahat, priusquam ei à Bonzijs periculum procreetur. At ille ad omnia pericula subeunda paratus, mortisque oppetendæ pro Christo sitientissimus, nullis neque precibus, neque rationibus adduci potuit, vt procellam temporis euitaret. Quam enim perniciem ijs accidere posse maiorem, quos in Domino genuisset, quam vt à suo deserti, ac destituti parente, Bonziorum iræ, furorique obijcerentur? Quid porro Bonzijs ipsis optabilius, quam vt qui eorum argumentis, ac rationibus non cessisset, is eorum minis, terroribusque concederet? partamque de ipsis victoriam ad extremum turpi fuga fœdaret? Proinde cum lacrymis rogare Præfectum, reuerteretur ad socios eius reditum præstolantes. Quæ cum Præfectus Lusitanis eodem animi sensu, vti acceperat, renunciasset: & simul addidisset fixum sibi, & statutum esse in vrbem redire, vt vel Xauerium, si qua posset ope, pro-

121 Fucarandoni nobilissimi Bonzij cum B. Xauerio disputatio.

122 Xauerij magnitudo animi.

Universidad de Deusto
Biblioteca

tegeret,vel cum eo mortem pariter occumberet; Lusitani egregia eius collaudata fide, certatim & ipsi in tam glorioſi periculi Societatem ſeſe offerunt, obuerſaque prora (nam prouectam in altum habebant in anchoris nauim)portum repetunt:Expectantes quorſum tandem eruptura res eſſet. Is nuncius vt Xauerium, & catechumenos recreauit, ita Bonzios debilitauit, ac fregit, genus hominum tale,cui ſi os offenderis, experiaris ignauum, ſi terga verteris, animoſum. Inſtant à Rege tamen, vt ad intermiſſam diſputationis pugnam, contentionemque redeatur. Idque à Rege certis conditionibus eſt conceſſum. Primum vt ſedatis animis, vocibuſq; tota res gereretur. Deinde vt ad ea finienda, ac diiudicanda, quæ in controuerſiam vocarentur, darentur arbitri: quorum etiam eſſet diſputantium argumentationes, ſi quando delirarent, ad rectæ rationis normam, regulamque dirigere: tum vt poſt diſputationem de vnoquoque religionis capite eorum ſtaretur arbitrio, & ceterorum auditorum: quodque plures iudicaſſent,id ratum, ac fixum eſſet, denique vt Bonzij nemini eſſent impedimento, ſi quis vi rationum, ac momentis inductus Chriſtiana ſacra ſuſciperet. His conditionibus dicuntur Bonzij ægre ceſſiſſe, quod eſſent laici homines de re ſacra iudicaturi: nec dubium eſt, quin Xauerius quoque, indigniſſimum exiſtimarit arbitros de luce aſſumi cæcos, ac de religione Ethnicos, eoſque ſolos, quorum cauſa agebatur: tamen & Regi ſciens ſumme probari Chriſtianas res, & quia ſalua religionis diuinæ exiſtimatione declinari nequibant, veritatis vi, cauſæque bonitate, atque inprimis Dei ope confidens, magno animo ſuſcepit. His igitur propoſitis conditionibus poſtridie Fucarandonus tribus Bonziorum millibus ſtipatus, atque ſuccinctus, quaſi proficiſceretur ad bellum, in Regiam animoſus ingreditur. Sed ex ea turba Rex per ſpeciem euitandi tumultus, conſulendique Bonziorum dignitati, quatuor duntaxat admiſit. Negabat enim Bonzijs ſatis decorum fore, aut ſatis amplum ad famam, ſi dici poſſet tria ipſorum millia, cum vno peregrino ſuſcepiſſe certamen. Lusitani ad hanc noui certaminis formam in vrbem reuecti luculentiore adhuc, quam antea, comparuere veſtitu, vt eorum inuſitatus ſplendor, & ſingularis erga Dei famulum veneratio Bonziorum acies, ſenſuſque perſtringeret. Simul in conſeſſum ventum eſt, Rex ex Fucarandono quæſiuit, quid tandem cauſæ afferret, cur non cenſeret allatam ex alio orbe religionem, rationi tam conſentaneam in vrbe regia peruulgandam. Cui ille probro iam mitior factus, leniter, & quiete reſpondit; quod nihil magis auitis religionibus, & inſtitutis, nihil tam reipublicæ, Bonziæque nationi, quæ Deos pura, & incorrupta mente coleret, aduerſaretur, quam noua Numina, nouas religiones inducere. Eius rei grauiſſima Iaponiæ Regum extare iudicia, & locupletiſſima teſtimonia,vt nefas eſſet eos aliunde ſalutem petere,quam vnde Patres eorum,maioreſq; infinitis prope ſæculorum ætatibus hauſiſſent. Ad ea iuſſus reſpondere Xauerius poſtulauit à Rege,vt Fucarandonum ſi videretur, ea nominatim iuberet exponere,quæ vel ipſe, vel ceteri Bonzij in chriſtianis doctrinis,atque dogmatibus improbarent,vt reſpondendi ad ſingula copia fieret, & hoc manifeſtius demonſtrari veritas poſſet,quo diſtinctius tractaretur. Cum Rex annuiſſet,nec Bonzius abnuiſſet, is quærere de Xauerio cœpit,cur ipſe Iaponum Dijs,quos ipſis tanquam per manus traditos reliquiſſet antiquitas,obtrectaret.Et ille, quia, inquit,tam inſigne nomen in eum duntaxat conuenit,qui natura æternus,& immortalis eſt, quique fabricatus eſt omnia, & ſuo nutu regit omnia.Nam Xacam,Amidam, & alios, quibus vos Deorum vocabulum conſecraſtis, & quos veſtræ literæ,ac monumenta docent homines fuiſſe mortales, hos Deos numerare quì decet?Namq; hic tantus ornatus mundi,tanta varietas, pulchritudoque rerum cæleſtium,atque terreſtrium,tam illuſtris ſiderum ordo, atque deſcriptio, quæ in omne tempus conſeruant progreſſus,atque regreſſus admirabili,incredibiliq; conſtantia; æquabilitas motus cæli,ſolis,lunæq; circuitus conficientium viciſſitudines anniuerſarias cum ſumma ſalute,& conſeruatione rerum omnium,in quibus nulla temeritas,nec vanitas,nec erratio;contraq; omnis ordo,veritas,& ratio apparet: tanta etiam vis & magnitudo maris atque terrarum,tanta florum,herbarum,arborum,frugumque fœcunditas, quorum omnium incredibilis multitudo inſatiabili varietate diſtinguitur; hæc, inquam; & innumerabilia ex eodem genere, quæ magnis vocibus Dei gloriam enarrant, nonne ſatis indicant architectum tanti operis, tantique muneris ipſum eſſe verum, æternumque Deum: cui propter excellentem, præſtantemque naturam omnis ab omnibus adhibendus

123 Inſtauratur diſputatio cum Fucarandono.

124 Non poteſt eſſe niſi vnus Deus.

dus ſit cultus, ac veneratio? Nec vero id nomen cadere vllo modo in multitudinem poteſt. Sed quemadmodum vna in domo vnus eſt Paterfamilias, vnus in regno Rex: ita in hac quaſi magna domo, magnoque mundi regno vnum neceſſe eſt Parentem, vnum Principem eſſe. Quippe diuinitatis Maieſtas eiuſmodi eſt, quæ non niſi in eam naturam iure conueniat, quæ ex ſe, ac per ſe ſit, rerum fons omnium, & origo, nullo ipſa ortu, nullo occaſu, ſummam bonorum omnium perfectionem complexa, cui nihil addi queat, qua nihil præſtantius, nihil ditius, nihil potentius, nihil in vlla laude poſſit excogitari perfectius. Quæ perfectio niſi vnica cogitari non poteſt: quia ſi cogites plures, poterit earum vnaquæque additis aliarum bonis augeri: atque adeo omnes erunt finitæ,omnes indigæ, nulla Deus. Qui locus à Xauerio tractatus vberius, fidem nimirum auditoribus fecit, & eos plauſus excitauit, vt omnium iudicio primæ litis contentione direpta, pergendum porrò videretur ad alia. Ergo aliam Bonzius ponere quæſtionem iuſſus, quærere de Xauerio cœpit, cur Bonziorum chirographa, quibus pecunia mortuis permutaretur in cælo, vitio verteret: præſertim cum illorum beneficio vita functi apud ſuperos repente diuites, & abundantes exiſterent. Bonzij enim, quemadmodum ſupra demonſtrauimus, vt argento ſuos ciues emungant, pro concione pronunciant, qui pecuniam Bonzijs in vita dederint, eos deinde poſt mortem decuplo cum fœnore eam exigere: ijſque ſuo Bonzij chirographo cauent, quod illi diligenter aſſeruant, & vt ſecum efferatur, cum hinc abierint, curant. Quas Xauerius Bonzianæ auaritiæ artes, ſuperiori capiti,quo vnicum eſſe verum, ac ſummum Deum docuerat, orationem attexens: nec niſi ab eo expectanda eſſe poſt mortem præmia demonſtrans: & quidem pietatis veræ cultoribus argento, auroque longe ſuperiores repoſitas in cælo diuitias, haud magno negotio diſſoluebat. Sed ea re plane euidenter, quod iniquiſſimum eſſe Deum concluderetur, ſi acceptam ab hominibus pecuniam, potius, quam eorum facta remuneraretur. Ergo ne ſi pecuniam des Bonzio, & auferas innocenti, mercedem à Deo decuplam capies? Si ciues, ſi exteros ſpolies, & vndecumque rapias, dummodo Bonzium locupletes, tibi non ſolum impune apud Deum, ſed etiam quæſtuoſum erit? Summa eſt iniuria Maieſtatis illius iuſtiſſimæ, & optimæ exiſtimare tum tibi propitiam fore, cum prædam iniquam eris cum ea partitus, & in Societatem latrocinij vocaris. Tum vero Deus ſit peior hominibus peſſimis. Namq; homines iudices, ſi pecunia corrupti inique iudicent, digni pœna, & infames habentur: at Deus non ſolum pecunia deprauatur iſta Bonziorum opinione, ſed etiam decupla mercede corruptelam ſuam mercatur. Quid igitur pauper quantumuis bonus, piuſque ſit iſta ſententia cælo excluditur. Rapiat igitur; latrocinetur, vnde vnde faciat rem, vt rapinarum ex affluentia ſupereſt, vnde Xacæ, Amidæque gratiam emat; eoque præmium luculentius ferat, quo grauiore debuit pœna mactari. Quid vero tum certi, quid fidei, quid iuris inter homines reliqui fiet? quomodo ſtabit humana Societas, ſi impijs, & conſceleratis (modo à Bonzijs chirographum emant) non ſolum impunitas propoſita eſt, ſed etiam felicitas? Audite igitur quid Chriſtiana religio, quæ ſincera eſt, quæ verum Deum pure, integre, incorrupteq; colit, quam Chriſtus Dei filius deuocauit è cælo, ac miraculis maximis confirmauit; audite quid doceat. Aditum ad æternitatem non pauperibus, non fœminis, nonnulli hominum generi interclusum eſſe, qui pie, conuenienterque diſciplinæ viuant. Quippe cum Deus cæli, terræque dominator fœminas iuxta, ac mares, pauperes æque, ac diuites procrearit, omnes amplectitur, omnes ſine diſcrimine ſaluos, ac beatos vult, modo vitam cum virtute, ac pietate degant, fidem colant, communem Societatem tueantur, præſto ſint inopiæ miſerorum, abſtineant dolis, ac fraudibus: denique in religione vera, recte factis inſiſtant. Itaque non in pecunia, qua vel Reges ditiſſimi ſubita rerum commutatione poſſunt carere, ſed in voluntate cuiuſque, ac poteſtate, ipſomet benigne, vt facit, iuuante Numine, ſitum eſt, æternas ſibi quærere opes, & nunquam perituram felicitatem. Huic quoque diſputationi vehementer à Rege, ceteriſque arbitris aſſenſum eſt, ingenti Bonziorum pudore, nec animi cruciatu minore, quod Regis, procerumque iudicio victi, explosique diſcederent. Alij deinceps Bonzij doctrinæ, & eloquentiæ laude celebres, ne debellati viderentur, Xauerium agentem ad populum, redintegrato quodammodo bello, mul-

125 Chirographa, quibus Bonzij pecuniæ accepæ promittunt poſt mortem larga præmia, cur damnanda.

Universidad de Deusto
Biblioteca

tis, ac varijs interrogationibus fatigarunt. Tenuit ea pugna quinque amplius dies, nec Rex vnquam abfuit: seu vt fructum è quotidiana illa disputatione capesseret, seu vt receptum in suam fidem hospitem suo patrocinio, atque autoritate defenderet. Is vociferantes Bonzios, & cateruatim in eum irruentes inhibuit, clara voce contestans, si quis congruentem rectæ rationi religionem explorare vellet, eum non oportere similiter, vt illos à ratione discedere. Surgensque è vestigio Xauerium manu prehensum honorificentissimo Dynastarum comitatu ad eius deduxit hospitium. Qui honos Xauerio habitus nouum Bonzij nominis probrum, nouus sibilus fuit. Disrumpebantur inuidia, & Deos suos magnis vocibus inclamabant, vt vim coruscam fulminis in Regem iacerent, eumque momento consumerent, qui patriam auitamque religionem tot Regum autoritate firmatam, peregrina secta posteriorem duceret: & Bonzij nominis autoritatem præ vili, atque ignobili homuncione contemneret.

126 Res gestæ à Cosmo Turriano, & Io. Fernandio Amangucij.

Dum hos Xauerius triumphos de Bonzijs Bungensibus victor ageret, de ijsdem socij eius crebas Amangucij victorias referebant. Nam protinus vt videre Amangucianí abijsse Xauerium, rati Cosmum Turrianum, Ioannemque Fernandium, tanquam patrono, ac magistro spoliatos facile opprimi posse, magno numero confluunt: domum complent, totosque dies inopes peregrinos quasi obsessos habent, alijsque super alias quæstionibus assidue vexant. Adfuit Christi lux disputatoribus suis, Cosmoque quamuis non ita docto, rationes suggerente, ac Fernandio, qui iam linguam gentis probe tenebat, eloquente, omnibus abunde factum est satis, cum tamen quæstionum quædam essent eiusmodi, quas ne Sanctus quidem Thomas, aut Scotus ingenij sui, ac literarum magnitudine (vt loquitur Cosmus) posse viderentur ita dissoluere, vt Genti doctrina fidei destitutæ probarentur. Ex quo, inquit, plane apparuit, nequaquam esse nos, qui loquimur. Explicabant igitur religionis Christianæ dogmata, oppugnabant impias fabulas, anilesque superstitiones, conuincebant insanos errores, exagitabant disputando fraudes, & intoleranda flagitia: cuius pugnæ genus, cum diu ferre mendacissima Bonziorum natio non posset, non argumentis, ac ratione, sed dolo, atque fallacijs sibi repugnandum peregrinis doctoribus existimauit. Itaque ad opprimendam eorum autoritatem, abrogandamque doctrinæ fidem tale commentum excogitant. Protinus in vulgus iactant, Deorum simulacra locuta, & ex ijs Diabolum pronuntiasse, duos illos nouæ sectæ doctores suos fuisse discipulos, nimirum ad euertendas religiones auitas, & instituta summissos: proinde cohortari omnes, vt si regnum, ac Regem incolumes vellent, infensissimos Deorum hostes, & tartareæ scholæ discipulos enecarent. Id quo probabilius facerent, nouum mendacium affingunt, fulmen se vidisse de cælo supra regiæ cecidisse fastigium, quo suam Dij significarent iram, Regique celerem denuntiarent exitum, nisi nouæ sectæ, & eius interpretibus, atque internuntijs fauere desisteret. Commodum Satanas mendacij parens, & architectus qui nimirum totam fallaciæ seriem præstruxerat, vt ea commenta firmaret, & rata faceret, potentissimum totius regni Dynastam in suum Regem incitarat. Qui cum vrbem ex improuiso magna manu, ciuibus nec opinantibus, aut suspicantibus occupasset Regem ipsum exegit, in easque compulit, & coniecit angustias; vt cum popularis sui vim effugere, manusque non posset, ne in eius potestatem veniret, filio, quem secum duxerat interfecto, in sua quoque viscera ferrum strinxerit: admonitis ante domesticis, vt & filij cadauer, & suum, ne vel mortui in Tyranni manus inciderent, cremarentur. Tenuit vrbis vastitas, depopulatioque dies octo, magna corporum strage, igne, ferroque gliscente. Tum vero Fatidici Bonzij suis inflati prædictis apud populum, & nostros intolerantissime gloriari, & subitam illam rerum conuersionem, clademque communem, Deorum interpretari supplicium, quo Iapones monitos vellent nouam vti sectam cum suis autoribus ex vniuersi regni finibus exturbarent. Plebs etiam omnis, quæ plerumque res euentis, non ratione, iudicioque ponderat, maxime perturbari, tot immemor cladium, quas ante Christianorum aduentum ea ciuitas pertulisset: nec satis animaduertens quam crebæ id temporis in reliqua Iaponia, vbi nondum Christianus aliquis apparuerat, conuersiones, rerumque mutationes existerent. Verum enimuero antiquissimum Satanæ inuentum est, vt ad infamandam Christi legem, ab eoq; mortalium animos auertendos, vulgo existiment homines, omnis publicæ cladis, omni popularis incommodi causam

127 Adest singulare Dei auxilium Turrian ac Fernandio disputantibus.

128 Fallaciæ Bonziorum.

129 Amangucianus Rex manus sibi affert, vrbs vastatur.

130 Vetus calumnia Christianæ legis per eam afferri calamitates.

esse

esse Christianos. Si Tyberis ascendit in mœnia, Tertullianus inquit, si Nilus non ascendit in arua, si cælum stetit, si terra mouit, si fames, si lues, statim Christianos ad leonem. Et tamen ante Christi aduentum magnis cladibus vrbem, & orbem vir doctissimus cœsa commemorat, & tum accidisse leuiores, cum à Deo Christianos terrarum orbis accepit. Quem etiam locum, vt omittam Martyrem Cyprianum, in ijs libris, quos de Dei Ciuitate conscripsit fuse persequitur Augustinus, cum quosdam confutat imperitos, qui affirmare nitebantur in vulgus, clades, quibus per certa locorum, ac temporum interualla necesse est affligi genus humanum à Dijs inuehi Christiani nominis causa, quod contra Deos suos ingenti fama, & præclarissima celebritate longe, lateque manaret. Recolant ergo nobiscum, inquit, antequam Christi nomen, ea cui inuident, gloria populis innotesceret, quibus calamitatibus res Romanæ multipliciter, varieque contritæ sunt; & in his defendant si possunt, Deos suos, si propterea colantur, ne ista mala patiantur cultores sui, quorum si quid nunc passi fuerint, nobis imputandum esse contendunt. Eadem igitur, edocti à Satana Bonzij, vt in duos illos Xauerij socios populum inflammarent, Christique disciplinam in inuidiam vocarent, multitudinis auribus inculcabant. Sed Dei prouidentia, quæ maxime in opportunitatibus est adiutrix, in tantis periculis suos famulos non deseruit. Namque opulentissimi Dynastæ Naetondoni coniugem excitauit, vt in suam fidem, atq; tutelam turbulentissima illa tempestate Cosmum, Ioannemque reciperet: & in Cœnobio primum, quod suis sumptibus Bonzijs extruxerat, & alebat, deinde in posticis suarum ædium partibus occultaret. Hic eorum salutem, ac vitam, fideli adhibita ministrorum custodia tandiu texit, quoad se datis tam feris fluctibus, exaturatisque Regis interitu inimicorum odijs, Rex nouus eligitur. Ad Regis Bungensis fratrem (de quo supra meminimus) Procerum consensu per legatos delatum est imperium. Xauerius, vt eum Amangucij Neophytis, socijsque suis conciliaret, precibus à Bungensi Rege contendit, vt eos tutelæ, fideiq; fraternæ commendatos vellet. Fecit Rex, quod rogabatur, impense: & vt verbis pondus adderet, facere aggressus est ipse sua in vrbe, quod Fratri suaserat. Nam & defendendos singulari fide Neophytos, fouendosque suscepit, & certum Funaij domicilium Societatis Patribus destinauit. Ergo Rex Regi, & Frater fratri benigne omnia, prolixeque pollicitus, summa deinde fide promissum suum exoluit. His rebus ita compositis, domitisq; disputatione iam Bonzijs, reliquum Xauerio fuit, vt quod iam dudum agitabat reditum in Indiam maturaret. Maturandi ea causa fuit, quod apud nobilitatem, & proceres Iaponios, quorum in vtramque partem plurimum valet autoritas, nihil omnino proficeret: siue quia propositum ante oculos ipsius Bungi Regis habebant exemplum, qui cum tantum vna ex parte Christianis rebus faueret, ex altera vero domestica retineret sacra, suo damnare iudicio eos, qui peregrina susciperent, videbatur: siue quia Bonzij Christianis institutis infensi, vt ab eis suos quoque ciues auerterent Sinarum autoritatem, quam apud Iapones maximi ponderis fuisse docuimus, obtrudebant: illud identidem vulgo iactantes: si vera esset religio, quam Christiani colerent, vtique futurum fuisse, vt eam Sinæ tanta præditi sapientia susciperent. Quocirca ad eos protinus excurrendum sibi esse Xauerius censuit: vt expugnata superstitione Sinarum, ea deinde facilius illato Euangelio Iapones liberaret. Ad hæc magnus ille animus nequaquam tot ante exhaustis saturatus ærumnis, vel regionibus Christo apertis contentus ad labores & pericula noua, nouasque tentandas prouincias ferebatur. Hoc enim fuit sapientissimum Xauerij institutum; vt certo loco se non contineret: sed alijs, atque alijs regionibus aditis, ijsque sociorum tanquam præsidio impositio, ipse vlterius sanctæ Crucis signa proueheret. Ita cum primum in Indiam venit ipsa in vrbe Goa rem Christianam aggressus, statuto ibi omnium sociorum seminario, primam in Commorinum expeditionem suscepit: ibique Societate relicta, Malacam, & in Molucas tetendit, ac socios vtroque induxit: postremo in Iaponiam cum penetrasset, & felicia rei Christianæ fundamenta iecisset, relictis ibi quoque, opus qui promouerent, simul præsidijs, quæ iam statuerat muniendis imminebat, simul statuendis nouis. Ita factum est, vt socios nullum fere Xauerius in locum dimiserit, quem non ipse ante lustrasset, magno cum publico, tum domestico bono: cum & primordiorum ipse difficultates peruinceret, morumque gentium, ac locorum peritus, totum tam vastæ prouinciæ statum ordinare aptius, ac regere posset. De-

131 Cyp. ad Demetrianum. In Apol. c. 39.

Aug. l. 2. de Ciu. c. 39.

132 Cosmus, & Io. ex magnis seruantur periculis.

133 Creatur Rex Amangucij Regis Bungensis frater.

134 Xauerius statuit redire in Indiã multis de causis.

135 Xauerij sapientia in regionibus semper nouis Euangelio aperiendis, & Societate in ijs constituenda.

Universidad de Deusto
Biblioteca

nique etiam domestica sociorum sibi tradita ab Ignatio cura reuocabat tantisper in Indiam: quia nec omnino in tanta Ethnicorum iuuandorum sedulitate erat posthabenda carissimorum institutio fratrum. Nec alioqui propagatio Euangelij cursum tenere prosperum poterat, nisi propagatores ipsi solidarum virtutum stadium sine defatigatione decurrerent. Hæc igitur voluens animo, meditansque Xauerius Cosmo Turriano, quem cum Ioanne Fernandio Amangucij relinquebat, Iaponicis rebus, socijsque etiam venturis iusso præesse, ex Iaponia se, quanquam inuitus auellit. Discedenti comitem è suis

136 Discedit e Iaponia cum Matheo, & Bernardo Iaponijs, quos ad specimen Romam mitteret.

familiaribus Rex Bungensis cum literis, ac donis ad Indiæ Prætorem dedit. Ipse vero duos secum è Neophytis egregie cordatos, Matthæum, & Bernardum, quos ad vrbem vsque Romam Iaponicæ specimen indolis destinaret, assumpsit. Digressum eius multis Rex ipse prosequutus est lacrymis, simul illud Lusitanis, qui eum comitabantur affirmans, talem se illis comitem inuidere, quo carere ipse sine dolore non posset. Cui Xauerius actis impense gratijs de tantæ humanitatis indicijs, celerem spem reditus, si vita suppeteret, cum saluberrimis monitis dedit; præcipue, vt meminisset se esse mortalem; & sæpe secum animo reputaret, quot, & quanta mortem eius essent subsequutura piacula, nisi ea dum viueret, expiaret: simul & in animum illud induceret, qui Christum non agnosceret, nec veri Dei cultum amplecteretur, eum sine controuersia funditus periturum, æternisque apud inferos cruciatibus tortum iri. Qui vero diuina accepta luce, ex ea mores, vitamque componeret, æternam ei in cælo beatitudinem à Deo paratam. Quæ cum Rex audisset, lacrymis temperare non potuit. Adeo in eius animo sancti viri insedit oratio. Bonum videlicet eum natura genuerat, & quanquam religionem, quam tantopere probabat, amplecti diu nimis ille quidem seditionis metu cunctatus est; tamen ex quo Lusitanorum in amicitiam venit, & Christianæ religionis causam, parteſque susceperit, in fide, officioque colendo sui similis semper fuit. Is ceteris è Societate qui in Iaponiam postea sunt missi, proprium in suo regno domicilium, vti destinauerat, assignauit. Is eis ad Regum finitimorum gratiam, & amicitiam literis, ac nuncijs aditum munijt. Is in maxima temporum varietate, grauissimisque bellorum ac seditionum procellis, eorum incolumitati præcipua quadam solicitudine, curaque consuluit. Denique eo fauente mirum in modum amplificata, & propagata Christiana res est. Quibus ille officijs, ac benefactis diuina iuuante gratia, certissimam sibi viam ad animi salutem munijt, misericordiam extorsit: sexto & vigesimo anno ab Xauerij è vita discessu sacro tandem renatus est fonte: deque tanti Patris nomine Franciscus est appellatus. Hic est eorum princeps Regum, ac Dynastarum, ex quibus anno millesimo quingentesimo octuagesimo quinto Legati ad Gregorium decimum tertium Pontificem Maximum venerationis, & obsequij nomine peruenerunt. Ij numero quatuor indole, & stirpe clari adolescentes in Europam toto triennio ancipiti nauigatione deuecti, quam iucundo populorum spectaculo, quanto hominum concursu, admiratione, fauore, quantis & Philippi Regis, & aliorum Principum studijs Hispaniam, Italiamque peragrarint, & ab alijs mandatum est literis: & nostri, Deo adiuuante, suo loco tradent annales. Biennio igitur Xauerius in Iaponia exacto, soluit Nouembri mense prospero flatu. Sed die septimo coorta tempestas nauim in ignota nautis loca vi æstus abreptam, cœciſque in fluctibus errabundam summo cum naufragij periculo transuersam egit. Totos quin-

137 Xauerius in maxima tempestate succurrit onerariæ, qua vehebatur, & amissam scapham diuinitus recipit.

que dies, intendentibus sese nubibus cæli horror, perpetuæque pene tenebræ vix vsquam intermicante sidere, tenuerunt. In tanta ætheris perturbatione, salique tam aperto rerum omnium discrimine, sedula Xauerij caritas nullo loco desiderata est, seu nautis diurno, nocturnoque labore iuuandis, seu tranquillandis animis pauore perculsis. Mox cum sæuire cœpisset ventus, tumidioresque iam fluctus tolleret, nautæ ne grauior aliqua procellæ vis scapham ex oculis repente surriperet, validis eam rudentibus ad onerariam deligant: sed validior nimirum procella fuit, quam retinacula, quibus mox abruptis scapham & in ea præter alios facile quindecim, duos è nautico ministerio Mahometanos ex omnium conspectu momento sustulit. Cumque illuc Nauarchus onerariæ cursum, quo illam ferri senserat, direxisset; pelago inhorescente, & efferuescente turbinibus, incursantium vndarum impetus Onerariam ipsam propè demersit. Supplicabat tum Deo Xauerius in Nauarchi cubiculo, cum nautarum, vectorumque exaudito clamore Deiparam inuocantium, festinus accurrit: & ijs præsentibus Christi nomen inclamans, præsens periculum

riculum deprecatur. Vix precem absoluerat, cum nauis iam pene demersa vndis superatis emersit. Hoc perfunctos periculo, scaphæ adhuc discrimen angebat. Nam & subsidium necessarium inter maritimos casus desideraturi erant, si illa periret: & vt in ea quisque propinquos, ac necessarios habebat, ita certatim eorum casum, ac vicem miserans deplorabat. Quos Xauerius collacrymantes intuitus, bono animo esse iussit, omni asseueratione confirmans filiam rediturum ad matrem, scapham ad onerariam. Postridie eius diei prima luce nauicularios speculari de malo iubet, num scapha compareat. Cui senior, experiensque nauicularius illudens, tum demum, inquit, amissa scapha recipietur, cum amittetur altera. Atqui ego non diffido, Xauerius inquit, eam benignitate Dei, Deiparæque Malacensis præsidio propediem incolumem affuturam. Nihil difficile Deo, vbi fides in promptu est. Verum vbi renunciatum est, eam de malo omnino non conspici; Xauerius regressus ad preces bonam diei partem ante Deum lacrymabundus extraxit. Exin lætus ab oratione digressus, eadem ille rursus canit, & sine hæsitatione confirmat scapham propediem affore. Erant enim eius præcordia diuinæ fiduciæ plena: quæ plerumque ex vsu Dei, colloquioque concipitur, luculentissimum exorati numinis testimonium. Sed vt ægre persuaderi solet ijs, qui animo perturbantur, minor est habita ab hominibus pauore perterritis prædictioni fides. Reditur ad speculam Xauerij iussu, obseruatur acriter scapha, expectatur cum ingenti onerariæ periculo, ærumnoso fluitantis in salo, dum aliquando compareat: nec tamen læti aliquid à speculatoribus renunciatur: cum ille iterum, ac tertio idem vaticinans affirmaret; nec satis audiretur, ægreque impetraretur à nautis, vt vel scapham in tantis fluctibus opperirentur, vel eam identidem in speculis obseruarent. Tandem in maxima omnium desperatione, tristitia, pauore ecce tibi scapha repente conspicitur, & quidem recto cursu ad onerariam aduolans, quasi manu duceretur à Deo. Extemplo versus est luctus in gaudium, & ad insperatum schaphæ reditum mœror omnis absterſus. Tum demum senserunt omnes vera ceciniſſe Xauerium, & ea animo præsensisse, quæ si ipsis oculis perspexissent, vix sibi persuadere potuissent. Is Dei adhuc concitatus afflatu, cum aduentanti scaphæ funem pararent inijcere, nihil opus est, inquit fune: ipsamet sua sponte ad onerariæ latus accedet. Neque aliter factum est: ipsa sese ad onerariam cunctis inspectantibus, miraculoque obstupefactis applicuit. Ipsa retinente nemine in medijs fluctibus stetit, dum religaretur ad puppim. Super hæc Ferdinandus Mendius Pintus Lusitanus vir honestus, & grauis, qui rei præsens interfuit, narrabat reduces illos in onerariam receptos, cum inanem iam scapham, religatamque submouere nauicularius vellet, inhibuisse clamantes, vti prius Xauerio manum, qui adhuc resideret in scapha, porrigeret; respondentique nautæ Xauerium in oneraria semper fuisse, nunquam abfuisse, certatim illos affirmasse, quandiu ipsos afflictasset in schapha tempestas, prorsus affuisse cunctos solantem, & confirmantem, scaphæque cursum ad onerariam solicitè dirigentem. Tum demum intellectum est Xauerij speciem periclitantium oculis obuersatam pro eorum salute supplicantis, & satagentis, vt intelligerent eius ope à præsenti illo discrimine fuisse seruatos. Quæ res cum omnium sermone celebraretur, summa cum admiratione Xauerij; modestissimus Christi seruus nihil sibi ex ea laude decerpens, totum id Deo, vt par erat, adscripsit simul & gubernatorem admonuit, vela celeriter expediret, mox enim secundos ventos aspiraturos, & fore omnia tranquilla. Vix nautæ vela sustulerant, cum secundissima aspirans aura, mari tranquillitatem reddidit; nauimque ad Sancianum Sinarum insulam, quo Lusitani eo tempore commeabant, prospero cursu prouexit. Ad eius rei miraculum illud par Saracenorum, quos cum ceteris in eadem scapha periclitatos significauimus, haud ægre Xauerius induxit, vt Christo nomen darent, & aquis salutaribus lustrarentur, quorum potissimum animis valde metuens, ne simul cum corporibus interirent, scaphæ incolumitatem tantopere concupierat. In Sanciani portu Sanctus Pater peropportune Iacobum Pereriam nauarchum experientem, & industrium, nec minus diuitijs nobilem, suique studiosum, qui propediem Indiam versus nauigationem adornabat, offendit. Cum hoc de sua profectione Sinensi, suoque ad Regem introitu consilia contulit. Ea erant eiusmodi: vt quoniam acceperat peregrinos omnes præter legatos, Sinarum aditu antiquis eorum legibus prohiberi, in Indiam reuersus à Prætore, Goanoque Antistite legationem curaret ad Regem, cuius ipse legationis comes, inuento sic

138 Prædictiones Xauerij.

139 Xauerij species in scapha periclitãtibus adest.

140 Deliberat Xauerius cum Iacobo Pereria de legatione ad Sinarum Regem instituenda.

Universidad de Deusto
Biblioteca

to sic aditu, & admissus ad Regem, vel palam si per eum liceret, vel certe dissimulanter Euangelium Sinis inferret. Probauit Xauerij consilium Pereria vir prudens, & simul addidit commodissimum esse, si cum legatione munera iungerentur. Ad eam rem suam ipse operam, fortunas, ac nauim liberaliter offert: decretisque in idipsum aureorum triginta millibus, certum cum eo hominem Goam destinat. Naui conscensa de Malacensi obsidione Pereriam solicitum omni cura Xauerius esse liberum iussit; quod frustra vrbe tentata hostis abscesserat. Prædixerat triennio ante Xauerius cladem Malacæ aliquam ob insigniter deprauatos mores, diuinitus impendere. In Iaponia deinde apud Bungum, cum iam graui vrbs illa Iauorum obsidione premeretur, conuocatos Lusitanos iussit auxilium ferre si possent. Nec multo post precibus, vt creditum est Xauerij, cui propterea rem Deus, quod placari per eum vellet, patefecisset, soluta obsidio est. Quod cum Pereria obsidione duntaxat siue aduectorum ex Iaponia sermonibus, siue aliunde cognita, ignoraret, non temere angebatur: cupiebatque antequam propius accederet, rerum statum cognoscere. Verum Xauerius, & saluam penitus vrbem sine ambagibus denunciauit, & loco insuper opportuno, quicquid de statu rerum cuperet, cogniturum. Ad hæc cum idonea profectioni tempestas pene iam abijsset, solicito, suspensoque Pereriæ, ne vlla iam foret reliqua Malacæ nauis, quæ Xauerium in Indiam transportaret, omitte curam istam, Pater inquit, Antonius enim Pereria parata iam dudum naui nos ad iter expectat. Quin & tempestiue Cocinum deuehar, vt in Europam quod opus est scribam. Quæ plenus Deo vir vsque eo habebat certa, vt cum ad Sincapuranum fretum venisset, triginta ab Malaca leucis, prægredientis nauigij facultatem nactus, tum ad ipsum Antonium Pererium literas daret, rogans vt sibi præstolaretur, tum ad P. Franciscum Petrium, admonens, vt sibi Ioannem Brauum obuiam mitteret. Quem cum ipsemet anno ante mitti Goam iussisset, missum non esse, vt Petrius obseruauit, humanitus nosse nequiuerat. In hoc ipso ab Sinis Malacam cursu coniectura est, & illam admodum celebrem prædictionem accidisse, qua; dum oborta sæuiret procella dixit, propediem onerariæ, quæ ante ipsos è Sanciano soluerat, sparsas mari reliquias conspecturos: nauim autem Pereriæ, qua ipsi vehebantur, cui nomen sancta Crux, non nisi senio, vbi ædificata fuerat, nempe in litore Cocinensi soluendam, cuius vaticinij priorem statim partem fluitantia in solo corpora, tabulæ, cæteraque naufragij argumenta, non sine commiseratione spectantium affirmarunt: posterioris exitum trigesimo ferme post anno, cum interim mira fiducia ex Xauerij fausta pollicitatione Orientis maria nauis ea peruolitasset, facile Cocinum totum perspexit, cum, vt reficeretur vetustate fatiscens, eadem, quæ coagmentauerat, naualis officina dissoluit. Has inter prædictiones Malacam ventum. Continuoque ciuitas, vt antea incolumi eius in Iaponiam aduentu cognito, diem festum egerat, publica ad ædem Societati traditam supplicatione, gratulationeque decreta: ita in præsens optato, felicique reditu, tam lætis Iaponum nuncijs, tantis iam positis apud vltimas gentes rei Christianæ principijs, nullam lætitiæ, gratulationisque significationem prætermisit. Sed Xauerius in effectum rerum maximarum, quas moliebatur intentus, Antonij Pereriæ onerariam, quæ prorsus, vt ille pronuntiarat, instructa ad cursum opperiebatur, ingressus, Cocinum, inde nouo iam suborto anno Goam celeriter aduolauit.

141 Prædicit obsidionem Malacæ, & eius solutionem, & alia.

HISTO-

HISTORIAE SOCIETATIS IESV.

Liber Duodecimus.

1552

1 Duo è primis decem mortui an. 1552.

HVNC annum maxime insignem, ac memorandum Claudij Iaij, & ipsius Francisci Xauerij acerba mors fecit. In his nobile par è Patribus primis Societas, magnum Septentrio, magnum Oriens auxilium; ac sancta Ecclesia egregium illic sui propugnatorem, hic propagatorem, vt suo loco dicetur, amisit. Pugnandum & pro viribus Societati fuit, ne Franciscum quoque Borgiam, quod non leuius morte ducebat, sibi honores eriperent. Quos consulto fugitantem ex oculis se subduxisse Pontificis, & in Hispaniam remeasse, ibique Ducis posita, religiosæ humilitatis assumpsisse personam, supra demonstratum est. Sed sanctissime instituta vita longe, lateque celebrata sermonibus Imperatorem Carolum impulit, vt à Iulio Pontifice postularet, talem vt virum tam illustris exempli, tantæque sanctimoniæ meritis ornaret præmijs, & sacra purpura decoraret. Nec difficile fuit Pontifici sua sponte ad id propenso, qui cum Francisco in Vrbe iam egerat, & in eam ipse mentem, sententiamque vltro venerat, persuadere, vt spectatissimam virtutem illustrissimum in locum eueheret, & gradum dignitatis amplissimum. Ergo Cæsaris accedente iudicio, ac voluntate, Franciscum absentem, in angulisque Cantabriæ delitescentem S. R. E. Cardinalem creare constituit. Quod vbi audiuit Ignatius suarum partium esse censuit, ei rei quamprimum occurrere, & omni ope prouidere, ne tam longe progressa perduceretur ad exitum. Ante omnia ad rem transigendam cum Deo, tridui spatium sibi sumpsit. Quo tempore quotidianis domi precibus, ac sacrificijs indictis, sentiebat se interdum trepidantius, timidiusque, non tota animi fiducia, libertateque ad eam rem discutiendam, ac disturbandam accedere: interdum vero trepidationes illas, hæsitationesque diminui, dum ad extremum continuandis precibus die tertio, omni trepidatione sublata, tanta est in eius animo consecuta tranquillitas, tanta fiducia; vt omne suum studium, atque omnem operam interponendam esse decerneret, ne res ad exitum proueheretur: idque ab se prætermitti salua prorsus religione, non posse: cum tamen fieri posse profiteretur, vt etiam, qui contra sentirent, & agerent ad id incitarentur à Deo: neque hac in re vllam repugnantiam esse. Quod disciplinæ spiritualis rudioribus vtile documentum est, ne facile alteram partium condemnent in vna, eademque re per se non mala promouenda, disturbandaque certantium. Nam tametsi exitum sortiri non potest vtraque, fieri tamen potest, vt Deus velit pro se vtramque conari. Eo igitur decreto, ac constituto Ignatius Cardinales aliquot, qui Societatis causam agerent, confestim adijt; eosque vt in suam sententiam perduceret, explicatis, quæ ex eo honore in hanc familiam redirent, incommodis, laborauit. Deinde faciles nactus aditus ad Pontificem, causam tam prudenter, tamque efficaciter perorauit, vt eius prorsus orationi Pontifex acquieuerit. Rogauit ille sanctissimum Patrem, ne honorem deferret inuito, offerret quidem certe si placeret: recusantem nullo vrgeret imperio: scilicet quod ea ratione & Cæsari, & Cardinalibus, quibus cum de ea re egerat, cumulatissime satisfaceret: & ipsum porro Borgiam, Societatemque omni cura liberaret. Pontifex Ignatij autoritate æque, ac rationum momentis impulsus fidem dedit, & præstitit. Nam & purpureum galerum obtulit Borgiæ, & inuitum nullo coëgit imperio. Securus in Ognatensi recessu tum Borgia, & nihil suspicans, sibi Deoque vacabat; cum tristem illum,

2 Magno conatu renditur, ne P. Borgia fiat Cardinalis.

3 Fieri potest vt diuersa vel de re eadem studia à Deo sint.

4 Borgia Cardinalatum sæpius recusat.

Universidad de Deusto
Biblioteca

illum, & inexpectatum ab Vrbe nuncium accepit: & tam longe prouectam Pontificis voluntatem, vt ad honores se vocaret, ingemuit: proque eo ac debuit, is qui vestium squallorem, religiosique cultus humilitatem cunctis purpuris præferebat, indoluit. Sed lætior ab Ignatio nuncius, qui rem sua iam industria, ac labore discussérat, subinde perlatus, tristitiam omnem, mœroremque detersit. Non hoc vnum perspecta viri virtus, ac singularis sanctitas discrimen euasit. Ille ipse Pontifex Iulius eum iterum in amplissimum illum orbis terræ Senatum Philippi Hispaniarum Principis postulatu conscribere iam decreuerat, cum ea de re Borgia mentione sibi Pontificis verbis à Poggio Cardinali facta sedis Apostolicæ legato, Philippique ad eam rem conficiendam interprete, atque adiutore, sua & oratione, & constantia Cardinalis animum ita flexit; & quo voluit, adduxit; vt ille ipse magnopere autor Philippo, Iulioque fuerit, ne Dei famulum, qui è medijs vitæ curis, & humanarum rerum strepitu ad optatissimam quietem, & silentia solitudinis se receperat inde abstraherent: ad eaque rursus, quæ nuper ille tam studiose fugisset, quodammodo adigerent. Accesserunt hoc anno ad Societatem

5 Martini Olauij ad Societatem accessus.

viri aliquot insignes. In his eruditione præstans Martinus Olauius Hispanus ampla familia, diuiteque natus in vrbe Victoria, quæ Alauensis prouinciæ in Cantabris caput est. Studiorum sedem Complutum adolescentulus habuit: quo tempore eo se studiorum causa Ignatius quoque contulit: cui primum ipsum largitum in eo oppido stipem diximus, ingenti profecto cum fœnore. Transgressus deinde Parisios, publiceque Philosophiam nec sine laude professus, in rerum diuinarum disciplina pari laude versatus est: ex qua multis ingenij, doctrinæque proditis argumentis, honorificos Doctoris titulos reportauit. Hinc profectus ad Carolum Imperatorem eius nominis Quintum, & in eius familiam adscitus sacris domesticis præfuit; in eaque Petro Soto sibi ad amicitiam adiuncto, cum eodem ad retundendum hæreticorum furorem, in Belgium abeunte Carolo, remansit in Germania. Interim Otho Cardinalis Truchses Augustanus Episcopus exædificandum Dilingæ Collegium ad instruendam, armandamque theologiæ præsidijs contra gliscentem hæresim iuuentutem curabat. Eius rei gratia doctissimos viros accersijt; quorum primas facile tenebant ij, quos nominaui Sotus, & Olauius. Sed re plurimis difficultatibus circumsepta, atque impedita, Sotus in Hispaniam se recepit, Olauius ad nouum orbem, quem Americam, vel Indiam obeuntis solis vocant, vt Ethnicos illos ad Christi cultum traduceret, animum vertit: eaque de causa satis instructam bibliothecam Hispalim, inde in eam Indiam transmissurus, præmisit. Hæc eo meditante, intermissum Tridenti Concilium Pontifice Iulio imperante, reuocatur, quò & Olauius ipse Cardinalis Othonis nomine, & flagitatu se contulit: vbi multa præbuit suæ documenta doctrinæ. Sed cum ad Indos suscepta cogitatio recurreret, Romam ad Polancum veterem amicum scripsit; vt quem Patres nostri modum in vocandis ad Christum Ethnicis apud Orientis Indos tenere consuessent, sibi per literas demonstraret: eum enim se sequi velle, & ex eorum consilijs moderari omnia. Rescripsit Polancus rem illam longioris esse sermonis, meliusque coram, quam per literas agi posse: proinde priusquam in Hispaniam discederet, ad Vrbem accederet: vbi & sanctæ antiquitatis vestigia martyrum nobilitata cruore conuiseret; & de sua in Indiam profectione per otium vna conferrent. Hoc Olauius accepto responso, haud temere suspicatus, ne occulto rete se Polancus inuolueret, & in Societatem includeret, non mediocriter est offensus; & alienatione quadam animi statuit à nostris in posterum abstinere. Verum vnde ipse alienationis initium; inde Deus adiungendi ad Societatem hominis captauit ansam. Progrediente die, tot tantisque scrupulis angi, tot pungi stimulis cœptus est, dubius, & anceps, præstaret ne in Indiam proficisci, an in religiosam aliquam familiam se dicare; vt ad deliberandum in Cœnobium Benaco situm in lacu, passuum Tridento millia ferme viginti secesserit: vbi toto Quadragesimæ spatio continenti supplicatione Deum, & sui corporis afflictatione consuleret. Quo consulto, atque explorato, statuit denique longe sibi præstabilius, ac tutius esse in cœtu aliquo religioso sub alieno imperio suæ studere sanctitati, quam in communi, vulgarique vita suum ad arbitrium, ac voluntatem, aliorum animis deseruire. Eo constituto, decretoque consilio illud restabat alterum; vt è tot familijs, ac disciplinis quam potissimum amplecteretur, matura deliberatione decerneret. Quæ quidem deliberatio quam proxima difficilior, vehementius hominem

torsit.

torsit. Cumque omnium instituta, leges, vitæque rationes accuratissime perpendisset, ad omnes, æque se paratum, atque animatum præterquam ad hanc nostram reperiebat. Namque ab hac ita abhorrebat; vt cum supplex esset Deo, sibi vt illucesceret, quam potissimum arriperet, Societatem vnam semper exciperet. Qua in pugna, consultatione neque diu, multumque versatus, ad extremum ipso anniuersario glorioſæ Anastasis die, inter sacrificandum, cum Christi corpus in manibus sustineret, magno ardore animi, lacrymisque precatus est Deum, vt eo se angore, ac solicitudine liberaret: & cui familiæ potissimum se addiceret, indicaret, Societate semper excepta. His fusis precibus 7
sensit se à Deo totis tentari præcordijs, & interiore quadam huiusmodi compellari voce. Hic ego te volo: in hac tibi Societate & viuendum, & moriendum est. Aequum est te meæ, non me tuæ obsequi, & morem gerere voluntati. Durum est tibi contra stimulum calcitrare. Ad hanc ille vocem ex imo pectore, cum suam protinus redderet, O Domine, inquit, seruus tuus sum ego, seruus tuus, & filius ancillæ tuæ, Societatis tuæ. Tam vehemens, tamque acer instinctus Sancti Spiritus fuit; vt illico coram Augustissimo Eucharistiæ sacramento, quod præ manibus habebat, Societatem se Deo vouerit iturum, omni animo, studioque diuinæ gratificandi voluntati. Quo ex tempore totus est animo commutatus, & plane alius euasit: nullum vt ipse faceret sui mirandi finem, qui tanto ardore illud ipsum expeteret, & concupiscéret, quod tanto paulo ante horrore, odioque defugerat. Tridentum igitur reuersus, suum cum Lainio, & Salmerone consilium, communicauit: ac Romam subinde venit, vbi ab Ignatio receptus, primo suo tyrocinio vir pius suam & Deo, & Societati virtutem in omni munerum humilitate probauit. Postea vbi disciplinæ vsum, & scientiam institutorum celeriter est adeptus, placuit Ignatio hominem acri ingenio, & excellenti doctrina, rebusque omnibus ornatissimum, breui inter Professos adscribi, & Romano præsidere Collegio: cui multum 8
& dignitatis, & nominis acquisiuit. Excubabat interea continenter Ignatij cura pro sua virili ad emendandas vitiosas Reipublicæ Christianæ partes, Germaniam præsertim, & transalpinas regiones, quæ omnium maxime laborabant. Qua de re cum Ioanne Morono Cardinali illato sermone, censuit singulari prudentia vir, firmissimum ad tollendas hæreses, & minuenda Germaniæ mala præsidium fore, si Pastores in ea præficerentur eiusmodi, qui & vitæ sanctimonia, & integritate doctrinæ, vitia, quæ clericorum erroribus, & eorum contaminatis moribus irrepsissent, radicitus extirparent. Cum autem in prouincia tam vasta, tamque multis labefactata locis tot, talesque viri, qui Ecclesiarum gubernacula prehenderent, reperiri non possent, commodissimum esse Collegium in Vrbe condere, vbi Germanorum delecta iuuentus catholicos ritus, literasque perdisceret. Probauit sapientissimi viri consilium vehementer Ignatius, & suam ipse operam, studiumque, vbi esset vsus, ad id obtulit. Ergo Moronus Cardinali Sancticrucio sibi adiuncto rem ad Pontificem defert. Probat Pontifex, & vltro suscipit, vt qui in eam cogitationem ipse quoque aliquando venerat: & de conflando ex ea natione collegio, instruendoque suis vectigalibus, ac fortunis agere cœpit. Confici ea de re diplomata, & literas apostolicas imperat, eamque procurationem Societati tradit. Ignatio insuper dat negotium, vt quas conditiones statuat ijs, qui in id Collegium admitti debeant, quasque leges imponat, scripto mandet. Facit imperata B. Pater, & è vestigio adolescentes quatuor & viginti varijs è Germaniæ, ac Belgij partibus (quanquam postea Belgus, vt quibus catholica Academia Louanienſis erat in promptu nulla causa visa est accersendi) Romam vocat. Ex quibus Henricus Blyssemius, Hermannus Tyreus, & Paulus Hoffæus ad Societatem transgressi, non solum in ceteris cum populo muneribus, sed etiam in domestica administratione virorum partes excellentium impleuere. Dies sanctorum Simonis, & Iudæ Apostolorum natalis, Petro Ribadeneira nuper è Sicilia regresso in S. Eustachij ad præstantissimam Cardinalium, Præsulumq; coronam instituti rationes, & laudes explicante natalis Collegio fuit. Id nullis dum firmatum reditibus, cum eiusdem Iulij Pontificis, tum Cardinalium aliquot benignitas sustentabat: regebat autem certis legibus ab Ignatio præscriptis Pontificis nutu, Societas in ædibus Collegio nostro proximis, opportunisque gymnasio. Ceterum Ignatio quandiu vixit, ita cordi fuit, vt id Collegium secundos cursus, & progressus haberet, vt morte dein extincto pio, liberalique Pontifice Iulio, cum vsitata subsidia deficerent, ve-

Cum B. Ignatij iuuandæ Germaniæ, & Collegij Germanici exordium.

9 Quanta cura B. Ignatius Collegium Germanicum sustinuerit difficillimis temporibus.

ritus

Universidad de Deusto
Biblioteca

ritus Pater, nec quod tanta spe frugis inchoatum esset, aut annonæ caritate, quæ postea Romæ consequuta est, aut bellico tumultu, qui Paulo Quarto Pontifice repente extitit, dilaberetur; iuuentutem illam in varias Societatis sedes, domosque distribuerit, vt eorum vitis, commodisque prospiceret: partim etiam ipse Romæ magnis suis laboribus sustentarit, conquirendis omni via, rationeque pecunijs, & fidem suam creditoribus obligans pro illius orbitate Collegij. Quanquam pro eximia eius in Deum fiducia, omni postea ære alieno, suppeditato ei largiter pijs ab amicis argento, vnde nomina omnia dissolueret, liberatus est. Eodemque famis, ac penuriæ tempore monuit eos Ignatius, qui procurationi illi prærant, ne animo deficerent, neve Collegij rebus, salutique diffiderent, quasi victus inopia, & necessariarum penuria rerum diu stare, conseruarique non posset: futurum enim aliquando, vt non modo nihil ad victum, sed ne ad ceteras quidem vitæ commoditates illi deesset, id quod nostris temporibus accidisse pia Gregorij decimi tertij liberalitate, studioque sentimus, & Deo gratias agimus. Inter eiusdem initia Collegij, Cardinalis Augustanus Otho Truchses strenuissimus catholicæ fidei propugnator, & singularis illius Collegij patronus, cum & ipse adhabitare, & subuenire cœpisset ne institutum opus, tot intercurrentibus passim malis, difficultatibusque promoueri, prouehique non posset, renunciari ei iussit Ignatius, vt timorem omitteret, & curam illam in Deum, solicitudinemque proijceret, quo adiutore & fautore, ad eam ipse rem tam illi acceptam, tamque ex vsu rei catholicæ prouehendam vsurus esset: quod si susceptam sua ille voluntate, vel necessitate desereret, non dubitaturum se Deo fretum eam vltro susciperе,& constanter vrgere. Vergebat iam ad occasum annus, cum eundum sibi tantisper ex Vrbe putauit Ignatius, dum Ascanium Columnam, & Ioannam Aragoniam coniuges animis pariter,& habitatione distractos, pro ea, qua apud vtrumque autoritate valebat, pristinam in gratiam reconciliaret. Exijt æger, & valetudinarius B. Pater, fœdoque imbribus cælo cum Ioanne Polanco, fratribusque duobus. Adeo eum animorum salus, ac pericula stimulabant. Atque vt initium conciliandæ pacis ab vxore facilius duceret, ad eam se contulit in Oppidum, quod Aluitum appellant in Neapolitani regni finibus: vbi vix triduo commoratus, cum facilem quoque vir sese præberet, rem pene omnem ex sententia transegit. Ac præter complures de peccatis à Io. Polanco salutariter auditos, Ioannæ Ducis autoritate constituit, singulis vt mensibus Oppidani restitutis per pœnitentiæ sacramentum ad suum nitorem animis, augustissimum Christi corpus reuerenter acciperent, non modo Parochis, qui id vrgerent, monitis, sed etiam primis oppidanorum, qui exemplo præirent illectis. Inde haud ita procul ad Ciperanum profectus, cum ad Cardinalem Burgensem in eo versantem Oppido, diuertisset, noctemque non plus vnam substitisset, ei quoque persuasit, vt eandem sacramentorum tractationem eodem ex interuallo in Ciperanensium mores curaret induci. Cuius rei procurationi Sebastianum Romæum, quem iam illuc non dum sacris initiatum, ipso Antistite postulante, præmiserat, præficiendum putauit. Multa autem in eo oppido Sebastianus è diuina re gessit, præcipueq; scholam ad informandam Christianis præceptionibus, bonisque moribus pueritiam instituit. Ignatius autem exactis in ea peregrinatione diebus decem, ad vrbem, re confecta, reuertit. Interea Societatis bonus odor toto terrarum fundebatur orbe: cumque eius magnitudo fructus vna cum exempli, & doctrinæ splendore non lateret; palamque fieret vniuersis, quantis eam foueret studijs Pontifex Iulius, quamque honestis iudicijs, nouis quotidie beneficijs, nouis dandis immunitatibus decoraret, vndique expetebatur. Per id tempus Hieronymi Saulij Archiepiscopi Genuensis literas B. Pater accipit, plurimum adhortantis, vt cum Societate clericos Regulares S. Pauli,& Barnabæ Mediolanenses, quos vulgus Barnabitas appellat, ad maius Dei obsequium vellet in vnum quasi corpus coniungi. Optime Ignatius de eorum virtute, ac Sanctitate Patrum, & sane iure optimo sentiebat, præcipuoque amore, ac studio Mediolanensem familiam complectebatur, postquam ijs Emmanuelem Mionam, dum Parisijs Romam venit, ægrotum in Collegio suo caritate summa curauerant. Huius officij memoriam semper B. Pater recentissimam conseruauit, consuetudine inde, & officiorum vicissitudine aucta, non aliter veneranda illa domus obseruare Ignatium, ad eumque confugere, quam ad communem parentem: neque aliter ipse eos, atque filios, ac fratres carissimos ducere,

10 Prædicit aliquando abunda turum.

11 Exit ab vrbe B. Ignatius vt dissidium quoddam tollat.

12 Sebastianus Romæus Ciperani vtiliter operam ponit.

13 Non censet B. Pater diuersos ordines Societati adiungendos.

& vbi

& vbi facultas daretur, ornare, atque tueri: quod egregie nuper in quadam eorum difficultate præstiterat. Hæc igitur fecere, vt pro sua modestia, maiorisque laudis diuinæ studio illi Dei famuli tanta iam caritate cum Societate coniuncti, libenter se penitus, vnumque in ordinem conuenturos ostenderent. Ceterum B. Pater respondit, quamuis virtutem eius familiæ, eamque voluntatem plurimi faceret; tamen existimare se, maioris fore diuini obsequij, si fraternis quidem animis, verum vterque seorsim ordo initum stadium perseueranter decurreret. Quod ipsum clericis quoque Regularibus Theatinis, cum idem optarent, aliquot ante annis sine dubitatione responderat. Quam beati viri sententiam, facile hac tempestate nostra, ipse commendat euentus. Nam & Societate, & ijs ordinibus feliciter auctis, quibus in Ciuitatibus nunc è tribus hisce cœtibus familiæ collaborant, si exitum permissiones illæ habuissent, haud dubie, quanto pauciores cultores animarum, tanto esset fructus angustior. Tria hoc anno in Italia inchoata Collegia Perusiij, Eugubij, Mutinæ. Præclara Societatis opinione,& fama fructus, quem Christi ferebat Ecclesiæ, Cardinalis Perusinus adductus Fuluius Corneus eius vrbis Antistes, consilio inito cum principibus ciuitatis, decem, duodecimue ab Ignatio de suo numero ad inchoandum in ea vrbe Collegium postulauit. Annuit B. Pater eius postulatis, mense que Iunio decem de suis cum bona venia, benedictioneque Pontificis Maximi Perusium misit. In his Euerardum Mercurianum, qui Parisijs ineunte anno Romam venerat, nouæ coloniæ Rectorem eum, qui postea Societati vniuersæ cum potestate præfuit, & Edmundum Augerium non dum sacerdotio initiatum biennio ante in Societatem adlectum, qui postea excellenti concionandi laude in Gallia floruit. Cum in eam vrbem socij more suo pedestri itinere peruenissent, beneuole eos Vicarius Episcopi, & Iulius Feltrius à Robore Cardinalis Vrbinas Legatus Romani Pontificis exceperunt. Et quoniam super eam domum, quæ Collegij videbatur vsibus destinata, nescio quid litium ortum est, de Vicarij consilio assignata est eis de Præsulis habitatione suprema pars ædium. Sed ea ventorum flatibus, & hybernis infesta frigoribus, non eorum modo incommoda valetudini, quæ fere omnium tentata febribus est: verum etiam proximis adiuuandis, litium strepitu, populique frequentia minus erat idonea. Consederunt tamen hic, nullis alijs inuentis ædibus, anni spatium ibique quoad per valetudinis, & habitationis licebat incommoda, suam animis nauabant operam. Nam varios de Deo sermones, non in templis, cœnobijsque modo; verum etiam in triuijs, medijsque foris multorum animis peropportunos habebant Edmundi in primis lætissima indole, quasi præcoquarum gratia frugum efflorescente. Auertebant ociosam, ac desidem à circulatoribus multitudinem, & aduocata iam concione, atque præsenti, illis abeuntibus, vtebantur: vt necesse haberent ex ijs aliqui, cum merces suas fallacissimas, quibus exponerent, non haberent, vrbe relicta, alio se recipere, vbi sua impune mendacia sine interpellatoribus venditarent. Patres vero forensi illa, subitaque dictione complures, qui decimum iam annum, & eo amplius ad sacerdotis genua non acciderant, ad sua enuncianda peccata, & deponenda tot annorum onera perpulerunt. Expositæ sunt initio ad publicam disciplinam scholæ tres. Sed increbescente discipulorum numero (erant enim iam centum, & quinquaginta) extremo anno quarta insuper est addita. Eorum autem in literis, & in virtute processus, erant parentibus, qui filiorum posteriores progressus cum superioribus comparabant, admirationi pariter, & voluptati. Porro in magna rerum penuria, ac caritate, quæ Collegium vehementer angebat, etsi par erat fidelibus operarijs patientiæ facultas, non deerat tamen vel amicorum, vel Ciuitatis tempestiua benignitas. Ac præter Fuluij Cardinalis subsidia, præsto erat indigentibus Sodalitas sancti Saluatoris, cuius consuetudo iam antea fuerat publicis magistris, quæ ad vsus quotidianæ vitæ pertinent, pro sua parte suggerere. In præcipuis autem amicis, quorum liberalitate, vel gratia Collegij nitebantur initia, tres Societatis reponebat, Guilielmum Pontanum, & Marcum Antonium Oradinum iurisperitos; tertium vero ex Dominicana familia Matthæum Lachi hæreticæ prauitatis Inquisitorem. Verum progrediente die cum priuatorum benignitas relanguesceret, paulatimque remitteret; prouinciam omnem sustentandi Collegij, vnus ipse Cardinalis Corneus singulari voluntate suscepit. Non longo interual-

15

16 Eugubinum quoque cœptũ Collegium Rectore Alberto Ferrariensi.

Universidad de Deusto
Biblioteca

lo Eugubium Perusio abest, in Vmbria situm. Huc instituendi causa Collegij, de Societate missi sunt octo, Sanctucrucio Cardinali qui eius vrbis Episcopus erat, rogante, sumptusque ad victum, & cultum suppeditante. Erat inter eos Albertus Ferrariensis, qui iuris prudentia, alijsque laudibus præstans, Romam Ferraria cum venisset, suaque obtegeret ornamenta, quo infimis ministerijs addiceretur, cognita ab Ignatio excellenti viri virtute, Rector noui huius Collegij quinto tyrocinij mense creatus est. Rhetoricæ vero humanitatisque Magistri Oliuerius Manaræus, & Io. Baptista Velatus. Eorum aduentum Vicarius Episcopi, Canonicique, ceterique ciues extremo Octobri cum perhumaniter excepissent, ineunte Nouembri latina habita à Velato, non sine suis plausibus, oratione, publice factum est erudiendæ iuuentutis initium prope ædem S. Nicolai, scholæ erant numero quatuor, ad easque adolescentium, puerorumque grex multus, sed vna cum ijs eorum quoque doctores atque magistri, qui paulo ante inuidiæ stimulis incitati Societatis doctoribus obtrectabant, disciplinæ causa ventitabant. Concionatorem illuc nondum destinarat Ignatius; sed qui scholæ præerat Baptista Velatus, is & Concionatoris, & obsonatoris, & magistri simul partes, ac munus explebat. Cuius saluberrimæ conciones dominicis duntaxat habitæ ferijs adeo sunt probatæ Vicario; vt cum Cardinalem iam per literas monuisset, desiderari in eo Patrum numero vnum aliquem, qui conciones haberet, postea audito, probatoque Velato, alium, qui pro concione verba faceret, non requireret; affirmaretque se obstrictum religione teneri, nisi id ipsum Cardinali rescriberet, & suam quasi retexeret orationem. Mutinam quoque ad initia capienda Collegij Ignatij missu profecti sunt alij postulantibus ciuibus, & Episcopo, sed multo magis Cardinali vrgente Morono, qui plurimum auebat eius Ecclesiæ, cui diu præfuerat, commoda promouere. Erat inter eos, qui missi sunt Rector, Cæsar Auersanus: Magistri vero Adrianus Candidus, & Franciscus Scipio, alijque nonnulli. Qui cum octauo Kal. Octobris. Mutinam essent ingressi, tanta fuit ciuium omnium lætitia, gratulatioque vt ad Deum laudandum Ambrosij hymnum, Augustinique publice decantarint: nominatimque fœminæ illæ, quæ Conuersarum se intra claustra concluserant, cum Societatis institutione formari, præceptisque percuperent, quotidianis ieiunijs ac votis, assiduisque precibus fatigauerant cæleste Numen, vt sua in vrbe Societas domicilium collocaret. Biduo quieti, mutuisque salutationibus dato, scholæ apertæ sunt quatuor, antegressa publicæ orationis prolusione de Societatis in instituenda iuuentute consilio. Sumptus ad degendam Collegio vitam, cum vectigal stabile non haberet, Cardinalis Moronus, & Ciuitas, partim etiam Ferrariæ Dux Hercules, & Mutinensis Episcopus suggerebant. Assignata est insuper ei sacrorum causa S. Bernardini ædes cum adiunctis, proximisque cubiculis. In præcipuis porro Collegij fautoribus, & amicis (ne beneficorum memoria intercidat) numerabantur hi, Ioannes Casteluerulus, Benedictus Carandinus, Hercules Purinus, & vna omnium beneficentissima Constantia Pallauicina. Ac ne nostri vno duntaxat officiorum genere bene de ciuibus mererentur, ad institutum docendi munus adiungebant in ægrotos, & vinctos officia, interuisendis studiose custodijs, & valetudinario. Ex hac vrbe destinati sunt in Insulam Corsicam cum diplomate, mandatisque Pontificis maximi sacerdotes duo, Syluester, quem sæpe nominaui, Landinus, & Emmanuel Gomius Lusitanus à Monte Maiore, Genuensi Republica postulante, cuius ditioni, imperioque insula illa subijcitur: quæ cum septuagesimum prope annum Pastorem suum, & Episcopum non vidisset, multisque non iam & erroribus scateret, & vitijs, impetratum est à Pontifice Maximo vt eam viri de Societate cum autoritate, potestateque Sedis Apostolicæ, veluti quidam proepiscopi, ac Visitatores inspicerent. Verum ex itinere Landinus, Genuæ Emmanuele relicto, Archiepiscopi illius diœcesim postulante ipso, & Pontificem Maximum per Cardinales aliquot interpellante, percurrit, ingenti animorum bono, atque compendio. Sacramentorum frequentem, & accuratum vsum docuit. Desertores catholicæ fidei ab animorum procuratione remouit, vitiosas consuetudines sustulit, probas intulit. Denique continentibus animorum saluti vigilijs, laboribusq; omni ratione consuluit. Vix dabatur aliquid ad reficiendum corpus spatij, ita aliæ ex alijs occupationes animum distinebant, & ad tertiam vsque horam noctis aurem sedulam enunciantibus commissa præbebat.

17 Et Mutinense Rectore Cæsare Auersano.

18 In Corsicam missi Sylvester Landinus, & Emmanuel Gomius.

præbebat. Bene igitur opera in ea diœcesi locata, & ex sententia re gesta, Genuam ad Emmanuelem comitem redijt, qui labores interim strenue, ac feliciter in vrbe posuerat. Hinc vna digressi, & suum pergentes iter, tota illa peregrinatione, perinde ac si certo loco consisterent, nec continenter ingrederentur, suos ferebant in animis fructus. Anno occidente Corsicam tenuerunt. Hic ingens item animorum collecta messis; & ad normam antiquitatis, & veterem sanctitatem redintegrata complura. Ad Vallem Tellinam in oppidum, cui Morbinium nomen, Bononiensis Collegij Rector Andreas Galuanellus est missus; vt Pontificis ex præscripto illius Ecclesiæ curam, dum coorta inter curiones lis dirimitur, susciperet. Celebratus est eius introitus cum honore, magnaque populi voluntate. Et quamuis magistratus hæreticus à principio durior in eum inuentus sit, suoque vti iure, potestateque vetaret, & ipsam quoque diuinam rem facere, prohiberet; ad extremum tamen victus seu modestia Patris, agendique prudentia, seu pij populi obsecundantis iudicio, facile & ipse passus est, quicquid ad animorum curationem pertineret ab eo geri. Qua rerum tranquillitate deinceps vsus totum ibi consedit annum, plurimo rei communis, & animorum bono. Tridenti suspensis Oecumenici Concilij rebus, & vsitatis conuentibus intermissis, cum Lainius inde Patauium non dum plane confirmatus è quartanæ reliquijs recessisset, Ignatius eum Paschasio, quem in Galliam (reuocato ob valetudinem Io: Baptista Viola) misit, subrogandum in Italiæ administratione prouinciæ putauit: quod ille munus cum à primo defugeret, plurimisq; nominibus recusaret; eoque maxime, quod non dum satis (vt aiebat) parere didicisset, ad extremum coactus B. Patris imperio, ne pugnare cum Deo velle videretur, accepit. Iuuat autem hoc loco ex re non ita magna Ignatij, Lainijque in dissimili genere æstimare virtutem. Cum Lainius Prouincialatu inito semel, atque iterum per epistolam leniter expostulasset, quod sociorum Romam accitu Collegia per Italiam necessarij carerent operis, respondit B. Pater, dolere sibi quod ita ille sentiret, ac scriberet, cum præsertim prioribus literis esset admonitus, communia anteponenda priuatis. Proinde posteaquam super ea re aliquandiu cogitasset, renunciaret an ne errasse sese cognosceret, siq; deprehenderet culpam, simul adijceret, quid subire pœnæ paratus esset. Rescripsit Lainius Nouembri mense Florentia, iterum, ac sæpius se has legisse literas, & in eis materiam erubescendi multam, collaudandique diuinam misericordiam, augendæque magis, ac magis caritatis, ac reuerentiæ suum erga Præpositum iuuenisse. Inde humiliter rogans, vt vbi opus existimaret, adhibere monita omni cum libertate ne grauaretur, quod quamuis ægre ferret causam, tamen agnosceret gratiam, & Deo iuuante lætus acciperet, sua nominatim in ea re, peccata, quæ multa (vt loquitur) & notabilia agnoscebat, exequitur. Nam præterquam quod ipsum Ignatij iudicium, vt diuino lumine vberius collustrati satis persuadere sibi posset, tamen se quoque quamuis exigui luminis, ac male domitarum perturbationum hominem videre talia esse mali exempli, ac potuisse diuinæ maiori gloriæ impedimentum afferre: conatum se summæ prouidentiæ ordinem detorquere: suo Præposito, cui vt totam, ac certius gubernanti nauim, accommodare suam partis gubernationem debuerit, molestiam, & dolorem creasse: cum proprio quodam iure ob ipsum munus, quod administrabat, eo incumbere, quo ille propendebat, deberet. Quod vero ad pœnæ attineret optionem, non multos ait esse dies, cum animaduertens annum iam prope vigesimum agi, ex quo per consilia Euangelica instituerat Deo seruire, tantumque ad id præsidiorum habuisse, tam parum profecisse, iamque non longe finem abesse, singulari quadam tactus erat cupiditate sibi, suisque rebus penitus moriendi, viuendique soli Deo, eique soli placendi. Tum venisse sibi in mentem, si foris perinde vti meritus esset, acciperetur, hoc est vt homo nihili, ac vile mancipium, id auxilio fore, vt secum habitaret, vnaque cum Deo, rationesque suas omnes, & studia omnia in eius laude reposita haberet. Itaque, inquit, Pater cum reddita est mihi epistola Reuerentiæ vestræ habita ad Deum precatione multis cum lacrymis (quod rarum in me est) elegi, & nunc ipsum haud item sine lacrymis eligo ad ista vindicanda peccata, & radices vnde prodeunt, tollendas, vt Reuerentia vestra (in quam totam hac in re conscientiam meam reijcio, æquissimo animo quicquid iusserit amplexurus) per viscera Domini nostri remoueat me ab alijs regen-

19 In Vallem Tellinam missus Andreas Galuanellus.

20 Lainius fit Prouincialis Italiæ.

21 Quanta libertate B. P. etiam primos Patres admoneret.

22 Reuerentia Lainij erga Ignatium, & obedientia.

Universidad de Deusto
Biblioteca

regendis, & ab concionibus habendis, & ab omni literarum tractatione, vnico relicto sacerdotali breuiario: iubeatque Romam mendicantem ire: ibique in culina, aut triclinio, aut horto, aut alio quouis ministerio vltimo: vel si minus ad hæc idoneus sim, in Grammaticæ infima schola contineat, exerceatque vsque ad mortem, nunquam respiciens, curansque me, nisi vt quisquilias, ac peripsema. Atque hæc pœna est, quam primo loco eligo, ac deposco. Hæc cum dixisset secundo optat loco pœnam eandem, sed in certum tempus, in biennium, aut triennium, vel quandiu Patri videretur. Quod si ne id quidem probaret, adijcit tertiam, multa flagella, ieiunia ad mensem, vt à Prouinciæ cura amoueatur: atque in posterum quotiescumque scripturus ad eum sit, prius adhibeat ad Deum preces, dein scribenda meditetur, tum scripta recognoscat, obseruans ne verbo, aut sententia vtatur, vnde Patri molestiam, sed solum leuationem, ac solatium, sicut plurimis debet nominibus, pariat: & alia id genus adscribit. Nobile sane obedientiæ studiosis exemplum, quanto studio, quantaque obseruantia, ac veneratione ad Præpositum suorum voluntatem, ac sensum sua ipsos iudicia & dicta, & facta acclinare æquum sit. Ignatio promptus ille animus, ac submissus pro satisfactione fuit. Neapoli, vt etiam Patauij, Florentiæque hoc anno primum literarius publice ludus apertus est. Neapoli Collegio præerat, vt supra est demonstratum, Andreas Ouiedus, præsidebat vt tempus illud ferebat, Superintendentis nomine, Bobadilla. Hos tamen inter duos nequaquam satis conuenire videbatur, cum quicquid ille adstringeret, hic laxaret. Putidum Bobadillæ videbatur sanctitatem Societatis exiguis quibusdam legibus alligari: censebatque domesticam disciplinam non tam ad minutissimarum legum normam, regulamque, quam ad solidæ virtutis rationem, officijque dirigendam. Quasi vero solida virtus quicquam quod gratum sit Deo minutum putet: vel consistere, & absolutionem suam habere sine his ornamentis, & coloribus possit. Fraus est hæc communis fere mortalium, & eorum maximè, qui fugitant laborem: suisque res ponderibus non expendunt; vt minima parui pendant, & quæ videntur minuta contemnant: cum tamen hæc plus habeant sæpe in recessu momenti, quam in fronte. Sed Bobadillæ sententiam breui refellit euentus. Namque ex solutiore quodam vitæ genere, & leuiorum neglectu legum, veluti quibusdam fractis vinculis, fluere sensim disciplina domestica visa est, nonnullisque de Societate dilabi. Quod vbi cognouit Ignatius, iussit Ouiedum suo munere tota libertate defungi, nec se interponere Bobadillam; aduigilarique ad custodiam legum minutissimarum. Sentiebat enim in his violandis plus plerumque latere periculi, quam in maximis: propterea quod maximarum damnum, si violentur, apparet, facileque in promptu est: at earum, quæ pro minimis habentur exitium, nisi progrediente tempore, non sentitur. Et quoniam semel cœpimus, ne illud quidem exiguum forsitan ad historiam, non tamen ad præceptum prætermittemus. Ioannes Franciscus Araldus vnus è magistris, quod in adolescentulo coërcendo exclamasset voce contentius, contraque Ignatij præscriptum sontem haud expectato lorario, suis ipse manibus verberasset, iussus est in pœnam à Bobadilla de terra cibum sumere, eum scilicet, qui esset appositus, nec nisi frigida leuare sitim. Primo ille suam valetudinem per eos dies morbo tentatam apud Ouiedum excusauit. Deinde cum Pater adhortatus esset, vt alacriter pareret, sibique persuaderet frigidæ poculum salutis sibi calicem, & medicinæ fore: paruit, ac firmior exinde viribus, & robustior factus est. Tantum in alacri obedientia latet boni. Quod ad scholarum disciplinam, pietatemque discipulorum spectat, cum vaga eorum apud quoslibet sacerdotes sacra confessio multis pateret incommodis: nec posset cognosci, quam sæpe sanctum illud mysterium obirent, prouide ab Ignatio factum est, vt singulis mensibus apud sacerdotem de Societate confiterentur: isque mos hodie literarijs in ludis tota Societate viget. Messanæ dum reconciliandis inter se inimicis opera datur, feræ, atque immites restinctæ sunt iræ. Vt mittam ceteras: altè insederat ciuis in præcordijs, cui digitos in rixa (manuum præciderant inimici) decimum iam annum implacabilis odij virus inueteratum. Nulla temporis longinquitate poterat, nulla die (quæ ad obliterandas iniurias valet plurimum) consenescere: semper erat viride, semper recens, perpetuo ante oculos tam probrosa obtrun-

23 Neapolitani Collegij res.

24 Nihil in studio perfectionis tan quam minutum negligendum.

25 Iubet discipulos Ignatius semel in mense apud Sacerdotem de Societate confiteri.

26 Insignes inimicitiæ sublatæ Messanæ.

obtruncatione proposita. Cuius aspectu tanquam subditis ignibus efferuescebat subinde sanguis, cumulabatur ira cor, totusque homo fœdus ad aspectum, ad vsum inutilis, & animo, & corpore commouebatur. Is deinde singulari Dei benignitate, vsu, colloquioque Patrum ad eam sensim æquitatem, tranquillitatemque animi lapsus est; vt non modo Deo donaret iniuriam, omnemque eius memoriam, quæ tam præsenti documento exuri ex animo nullo modo poterat, voluntaria obliuione contereret; verum etiam ex eo tempore mutilas manus, ac diminutas, tanquam si denuo integras, & suis ornatas, instructasque digitis recepisset, sine vlla animi perturbatione respiceret. Sed illud Mamertina Ciuitas communi gaudio, longe autem fama per omnem Siciliam celebrauit. Sebastianus erat Ansalonius ex familia opulenta, ac nobili, cui ob interemptum fratrem, cum alio item ciue nobili Papardo odium inexpiabile annum iam septimum intercedebat. Hi multos propinquorum, ac necessariorum trahebant in partes. Multi ob eam rem in exilium acti. Papardus iam pridem datus in carcerem, sæpeque tortus supplicium in dies vltimum expectabat. Ceterum Ansalonius quamuis in vltionis rabie obstinatus per huius anni Quadragesimam cœpit non illibenter Benedicti Palmij concionibus interesse: nec raro vehementer incitabatur animo ad Christianam lenitatem: sed inolitus, penitusque medullis insitus furor cælestem flammam pectore concipi non sinebat. Ecce autem Feria sexta maioris hebdomadæ Benedictus, quanquam dicendi genere concitatissimo semper, & lacrymarum promptissimarum copia vtebatur, præter morem incensus, post horarum prope septem declamationem, cum de more Crucifixi effigiem populo pararet ostendere, iamque eam paululum detexisset, repente haud sine diuino instinctu rursus obuoluit, & accensas faces iubet extingui, magna voce contestans, nequaquam se ei populo Christum Dominum, quem suis peccatis in Crucem egerint, ostensurum; nisi nunquam eius Maiestatem violaturos in posterum eodem loco sponderent. Cunctante hic multitudine, partim attonita, partim artificio quodam ea agi existimante, conuertitur ad Crucifixum Palmius: atque ita vt erat nigro velamine obtectum, arcte complexus cum lacrymis, ac voce lamentabili. En, inquit, Domine mi IESV, Non ne verum est quod dicimus, Populus hic labijs me honorat, cor autem eorum longe est à me? En seruos tuos profiteri se nolunt. Hac voce cordibus auditorum tanquam pugione perfossis; continuo gemitus, & comploratio extitit, strepitusque confusus, Volumus ingeminantium, volumus, Crucifixum reuela. Ansalonius inter hæc, qui multum concione tota profuderat lacrymarum, æstuabat, angebatur: & quia linguam dolor, ac fletus impediebat, sæpe animo secum, Volo, iterabat. Famulum quin etram misit, qui fidem Concionatori faceret, Ansalonium, quæ ille vellet acturum. Sed antequam ad suggestum famulus perueniret, exundantis impetum pectoris, angoremque ipse non ferens, erupit repente, ac voce, quanta potuit, maxima exclamauit. En Domine faciam, quod voles. Qui clamor tantus strepitu concionis represso, concionatorem quoque sic perturbauit, vt vix sui potens, latine quæreret, Quis es tu? Cui ille, Ego sum Sebastianus ille Ansalonius. Hic vero ad sonitum eius nominis in vniuerso populo, cui notissima erat hominis pertinacia, & optatissima conuersio, immensa lacrymis mista sunt gaudia. Palmius iussis rursus accendi facibus optatam tandem Domini effigiem è Cruce pendentis remoto velo spectandam offert: ac de clementia Saluatoris immensa disputans, iterumque ad detestationem scelerum, & noua vitæ exordia omnes adhortans, finem dicendi fecit. Opperitur Ansalonius descendentem suggesto, ruensque in eius amplexum negat se ab Collegio recessurum, donec quod spoponderat, cumulate perficeret. In eandem sententiam dat literas ad propinquos, neutiquam se elaturum ab Collegio pedem, nisi & ipsi in pacem consentiant. Aduocatur publicus Scriba, res tota componitur. Papardus qui ad supplicium vltimum iam se Christiana æquitate composuerat, e carcere liber educitur, exules reuocantur, cuncta Ciuitas gaudio gestit. Ansalonius vero penitus iam alter, totus primo in expianda priore vita occupatus, deinde mortiferi criminis, quod causa necis Christo fuisset, horrore concepto grauissimo, ne quid vnquam tale committeret, octauo quoque die diuinis se communire mysterijs exorsus, postremo tanquam in arcem, in Capuccinorum confugit ordinem; ibique vitam tantæ conuersionis celebritate dignam peregit. Sacramentorum non vna vtilitas fuit. Ea sæpe ab animis ad corpora redundauit. Mulier in

27 Conuersio Sebastiani Ansalonij.

28

Universidad de Deusto
Biblioteca

29 Sacræ cófessionis vis.

vitæ genere dissoluta, cum ad ædem Collegij venisset, visa est sibi quandam veluti flammam ex ore vomere, haud dubium nequitiæ interioris indicium: & semiuiua corruit sacerdotis ad pedes, cui dolenter aperiens in confessione peccata, libera ab eo, incolumisque discessit. Puero Energumeno Dæmonis vitio iugulum intumuerat, vt nec vocem reddere satis posset, nec in stomachum alimenta traijcere, dies aliquot nihil omnino gustarat: ducitur ad S. Nicolai & expiato rite pectore Dæmon auolat, vox puero redit, cibum fauces excipiunt, & tumor residet indecorus. Alius insanabili vrgebatur abscessu, magnosque sumptus in curatione fecerat; sed cum frustra tentarentur omnia, de amicorum sententia, in exomologesi spe reposita, Patres conuenit, animique sanatis vlceribus, haud ita multo post ipsum quoque corporis vlcus, mirantibus amicis, & gratulantibus sustulit. Complura sunt hic etiam à Hieronymo Natali in rem communem, & publicam bene gesta. Vt enim pauperum solitudini, inopiæque succurreret, euicit tandem, vt institueretur in vrbe communis pecuniarum aceruus, (Mons pietatis vulgo cognominatur) quo in vltimis necessitatibus paratum miseris perfugium esset. Idemque operam dedit, vt, qui recipiendis ægris publicæ custodiæ locus esset inuentus, quoniam minus salutaris corporibus habebatur, cum salubriore permutaretur. Cuius valetudinarij curam penes Natalem ipsum esse Vegæ Proregi placuit; quod sodalitati cuidam est tradita. Eademque in homines caritate vir pius aureos mille nummos ad redimendos è Turcarum seruitute captiuos cum à Ciuibus Mamertinis, tum ab ipso Prorege collegit. Puellarum vero numerus magnus viridem suæ virginitatis florem partim intra septa religiosi Gynecæi, partim domesticos intra parietes Deo dicauit autore in primis Cornelio Vishauæo, cuius idcirco nomen tota iam Messana nobile, & clarum erat: eaque vox iactabatur in vulgus, vix in ea vrbe reperiri virginem, seu viduam, quam non ille Deo, si in eius forte manus incideret, consecraret. Qua populi voce Virgines inductæ tres, quæ certo, deliberatoque iam animo mortales sibi iponsos destinarant, cum se Cornelio, vt eius rei periculum facerent, credidissent, magno suo bono senserunt, vera esse, quæ de eo fama ferebat: princeps ex ijs vna confessionis nomine cum accessisset, in medio cursu repente mutata, non prius enumerandi peccata finem fecit, quam vt Patri sibi esse in animo confirmaret, non alium sponsum quærere, præter Christum: cuius ille mente, consilioque probato, & collaudato, ne quid duabus comitibus indicaret, admonuit. Accedit deinde altera, & tertio Tertia, singulæque in eandem mentem, cum de alijs aliæ nihil omnino nossent, repentino Dei afflatu similiter impulsæ terrenas extemplo nuptias cum cælestibus commutarunt. Ita quæ per ludum experiundi causa venerant, eæ ipsæ sanctius, veriusque delusæ, & meliore imbutæ spiritu discesserunt. Mulier erat supra ceteras flauo, rutiloque decora crine: qua specie cum nimium sibi ipsa placeret, & plauderet, cœnobij nomen horrebat, ne cogeretur id aliquando decus tondenti committere. Monuit eam Cornelius, si crines illos pluris, quam Deum faceret, caueret ne in illis ipsis crinibus, quos tantum diligeret, pœnas daret. Diebus interpositis non ita multis, sensit Patrem verissimum fuisse vatem; laborare ex capite cœpit, totaque illa pulchritudo capilli morbo vrgente defluere. Ergo ne caluitij turpitudinem euulsis ad vnum crinibus ostentaret, necessitatem in virtutem vertit; cœnobijque sese latebris, quod ante sic horruerat, occultauit. Interim Natali in medio cursu rerum gerendarum accitu Ignatij discedendum ad Vrbem fuit. Quærebat enim B. Pater hominem inprimis idoneum ad promulgandas tota Societate: quas nuper ediderat, constitutiones: Natalisque præ cæteris in mentem venerat. Ergo is Romam accitus Messana Catanam venit: vbi tum Vega Prorex, cuius confessiones excipere consueuerat, morabatur. Hic suum ante discessum multa in rem communem perficienda curauit. Aureos mille nummos ad exædificandum orborum solitudini domicilium prouocata piorum benignitate, collegit. Capuccinorum cœnobium male materiatum, & ruinosum conquisita item pecunia refarciendum. Valetudinarium insanabilium instituendum: Pauperibus passim obuijs aureos nummos centum ex ijsdem alienæ misericordiæ fontibus erogandos, diuidendosque curauit. Quibus rebus, alijsque generis eiusdem sanctissime gestis Catana Prorege cum venia, nec sine ingenti celeris sui reditus desiderio, profectus, ad Vrbem venit. Hic ab Ignatio in Professorum numerum, quem ille gradum iam antea per summam modestiam recusauerat, octauo Kalend. Aprilis adscribitur. Deinde prolato Con-

30 Res pro communi bono à Natali Messanæ gestæ.

31 Cornelio Vishauæo autore virginitas floret.

32 Natalis Romam accitur, ad promulgandas per Societatem Cõstitutiones mittendus.

33 Catanæ multa ex vsu pietatis procurat.

stitutionum codice suum illi B. Pater de ijs tota Societate diuulgandis, perferendisque consilium exponit, in Siciliamque remittit. Ibi eas primum diuulgat, communicatque cum Socijs, & ad actionem reuocandas sedulo curat. Deinde dum in alias Societatis partes, quod propediem futurum senserat, mitteretur, ad institutum suum de hominibus benemerendi reuersus, curauit orbarum domibus Calataierone, Catanæque se autore construendis vectigal stabile decernendum, alijsque eiusmodi rebus suas quotidie curas, & vigilias impartiens, cessabat nunquam: cum tamen interim hebraicas tradendi literas, explicandique de interiore foro quæstiones, statisque temporibus concionandi prouinciam non intermitteret. Adeo non vno tantum officij genere, muneriſque contenti naui illi Patres, multis, varijsque modis studebant animis, populoque prodesse.

34 Edita Romæ professione cum Constitutionibus in Siciliam redit: vbi primũ illæ promulgatæ.

Hac multiplici varietate laborum Claudius Iaius tanto enixius Viennæ defungebatur, quanto asperiores Germaniam difficultates angebant, hinc bellis ardentibus intestinis; inde Turca post Pannoniam pene subactam, Imperij sedibus imminente; vndique autem hæresi depascente omnia; cum Arbitro rerum æquissimo non modicum illud tantorum leuamen malorum subducere ob scelera mortalium placuit. Octauo idus Augusti non diuturno illo quidem, grauique morbo, sed summo languore confectus, ac potius continenti opera, zeloque domus Dei consumptus, sacramentis rite nouissimis communitus, æque carus domesticis, & externis in cælum abijt; vt eximia eius virtus, & perspecta vulgo sanctitas pollicetur. Quanta beneuolentia Viennensis eum prosequeretur Academia, mœror, & amplitudo funeris indicauit, quo ad eius cohonestandas exequias vniuersa conuenit. Quod metus erat, ne templum, quo socij tunc mœnibus proximo vtebantur, breui ingruente hoste, necesse esset profanum facere, ampliſſime Franciscanos apud Patres, à quibus plurimum diligebatur, in templum S. Nicolai (quod postea ipsis ad S. Hieronymi transgressis, orphanorum fuit) elatus est, & multis lacrymis decoratus, nobili comitante Doctorum corona, & flore ipso Academiæ iuuentutis. Is in amplificanda, propugnandaque religione catholica apud Italos, & Bauaros, Sueuos, ceteroſque germanos magnopere laborauit. Is in Augustano, alijsque concilijs pro Ecclesia Sancta Romana ingenti catholicorum bono, strenue, fortiterque se gessit. Multum siue apud humanarum, siue diuinarum rerum potentes autoritate valens, & gratia. Is Hæreticorum contra mendacia, eo vsque restitit, ac repugnauit, vt eius illi admiratione doctrinæ in Saxoniam ad ineundum, cum suis magistris, ministrisue certamen importunis eum precibus inuitarent. Quo tamen ille Viennensi fundando Collegio implicatus, constrictusque concedere pro voluntate non potuit. Is catholicos apud Germanos Societatis nomen, originem, progressionem, ea dicendi prudentia, facultateque persequutus est; vt eorum sibi animos, voluntatesque conciliarit, & ad ipsius Societatis vsus adiunxerit. Vir fuit facillimis naturæ moribus, ore iucundus, atque hilaris, grauitate comite suæ personæ consentanea, patientia paupertatis ornatus, quamuis in vsu frequenti Magnatum detrito, vilique cultu spectandus, nec quicquam admittens, etiamsi multa illi deferrent, quo decora paupertatis suæ minueret. Studio precationis, & meditationis excellens, præterque alia singulis diebus tum caput è cetera Christi Domini vita pro tempore, quod repræsentabat Ecclesia, tum vnum è sacris cruciatibus retractabat. Tenax temporis, atque parcus, mira id subtilitate partitus in vitæ quotidianæ functiones mira præscriptum tenens constantia: moderatus in congressu, atque in omni actione modestus. Nihil in eo insolens, nihil arrogans, nihil elatum. In disputationibus ea vi, atque modestia, vt orthodoxos valde confirmans, aduersariorum errores conficeret, nil læderet voluntates. Docendi ratio in scholis plana, distincta, firma. Grauissimas de Iustificatione, de prædestinatione, de fide, atque operibus quæstiones, & id genus, ijs necessarias locis, atque temporibus facilirate, ac felicitate maxima euoluebat, & explicabat. Tergestinorum Episcopatum, vt supra demonstratum est, tanta constantia reiecit, vt quandiu subeundi tanti oneris metu suspensus, incertusque fuit, in perpetuo quasi luctu, lamentisque iacuerit. Qua deinde solicitudine releuatus ad pristinam hilaritatem, iucunditatemque se retulit. Vbi decessit, Angelus Dei, Pater, patronusque catholicorum vulgo nominabatur. Is autem, qui hæc scripsit, Canisius etiam Germaniæ Apostolum appellare non dubitat. Ingolstadiensis Academia, vbi Iaius aliquando docuerat, inter cetera theologorum monu-

35 Claudius Iaius Viennæ moritur.

36 Breuiarium rerum Iaij, & mores.

37

menta,

Universidad de Deusto
Biblioteca

menta, quæ ibi in theologiæ schola visuntur hoc illi, nomine IESV pro insignibus picto, elogium posuit. Claudius Iaius Sabaudus, theologus Doctor, & Professor Societatis, vir placidissimorum morum, & qui doctrinam cum pietate perpetuo coniunxit. Hic, si quispiam alius, in hac schola sanctitatis opinionem apud summos, medios, infimos, sibi comparauit: cunctis æque carus, & salutaris; qui etiam ex prima decade fuit eorum, qui sanctæ Societatis IESV autores, & fundatores extiterunt. Hinc euocatus Viennam Austriæ, ad ea, quæ semper in pectore tenuit, & ob oculos habuit æterna migrauit gaudia anno millesimo quingentesimo, quinquagesimo secundo. Iaio ex humanis exempto, tota Viennensis Collegij administratio ad Nicolaum Lanoium redacta est. Is erga genus omne hominum, sed præcipue erga Italos milites post Pannonicam cladem nudos, saucios, vel alioqui ægrotos, ac rerum omnium egenos Christianæ caritatis vires explicauit. Nemo erat, qui misere per vias abiectis, vel palearum aliquid, vbi caduca corpora reclinarent, subijceret, atque subterneret. Est igitur his affatim & lectulorum, & vestium, cibariorum, & medicaminum opportunitate consultum: plurimique ea ratione seruati, qui talibus orbati præsidijs, atque solatijs funditus perijssent. Quosque conseruare viuos non licuit, eos Patres cum bona æternæ spe vitæ elutis confessione criminibus dimisere. Accessit pio labori in exteros, fortioris occasio pietatis in ciues, lue pestifera Viennenses aggressa. Fuit autem in Lanoij pectore siue caritatis, siue fiduciæ tantum (quemadmodum accepimus) vt cum ægrotos, quos pestilentia perculerat, interuiseret, eos sæpe sola manus impositione mirabiliter persanaret, singularique Dei munere factum est, vt animis intenti Patres, corporibusque iuuandis, cum ab ægrotorum pestilenti spiritu non refugerent, ab eorum tamen contagione semper integri, intactique seruati sint. Nec parum hoc anno in sacramentorum reuocanda consuetudine profectum est: cui rei plurimum etiam profuit vulgi opinio de sanctitate Canisij non obscuris indicata prodigijs. Magnus namque numerus eorum, qui corporis, animique saluti prope desperauerant, confessionis ergo Canisium vel adibant ipsi per se; vel, si id non poterant, accersebant. Mulier malo pariter morbo, maloque Dæmone diu torta, simul ad Canisium venit, suasque rite sordes apud hominem exuit, non modo pertinaci Dæmone, qui nullis vinci sacris carminibus poterat; verum etiam omni morbi tentatione, molestiaque libera missa est. Grauius alia & animo laborabat, & corpore. Obsidione mali Dæmonis grauiter oppressa, dudum æterna de salute penitus desperarat; grauia propter scelera traditam iam se Satanæ in æternum clamitans. Hæc quoq; cum de Canisij consilio repetitis iam inde à pueritia in confessione peccatis, rite animum expiasset, omni Dæmonis obsidione, morboque eiusdem Canisij precibus, & exorcismis exempta est. Ex eoque tempore sibi reddita, in terendis liminibus sacris, exequendisque Christianæ pietatis officijs, atque muneribus multa fuit. Hæ res & copiosam ad extirpandas morborum causas, flagellique diuini pœnitentiæ mysterio multitudinem stimulabant, & nomen, autoritatemque conciliabant Societati, quæ deinceps eo est amari cœpta vehementius, quod eius in repudiandis, remittendisque muneribus abstinentia vulgo cognita, magno exemplo, miraculoque fuit. Sed sacramentorum quanta sit efficacitas, atque vis in nostris etiam hominibus Deus corruptos apud populos declarauit. Laborabat Nicolaus Gaudanus, alijque germani duo sane quam grauissime: nec enim à summo vitæ periculo longe aberant, cum extremæ vnctionis adhibito sacramento, ex ipso morbo protinus emerserunt.

38 Nicolai Lanoij operola caritas.

39 Iuuat, sanatque pestilentes.

40 Canisius per sacram confessionem ægris simul animis, & corporibus medetur.

41 Extremæ vnctionis vis.

42 Res Borgiæ in Hispania.

Apud Hispanias in Cantabria continebat se Franciscus Borgia suæ studio sanctitatis intentus, & ex vmbratili illa recessus Ognatensis exercitatione prodibat subinde in solem, ac puluerem loca finitima docendo pererrans, vbi proximorum saluti vtilitates prope incredibiles attulit. Incurrebat in omnium oculos splendor paupertatis, fulgor humilitatis; in aures animosque vox vrens, & ad pietatem incendens. Quæritabat in paupere cultu victum sibi precario, pedibus suis iter scipionis adminiculo faciebat, nunquam linguæ parcens, siue vt Deo laudes, & dulces hymnos caneret, siue vt ad omne officij decus populos inflammaret. His velut calcaribus etiam è longinquo incitati complures (neque enim latebant) splendore generis, & literarum eruditione præclari, spretis humanæ vitæ commodis, & nuncio libertati remisso, cœnobiorum subire iugum, & Christi paupertatis incommoda non dubitarunt. Atque vt eorum magnum numerum mittam,

mittam, qui ceteras repleuere familias, huic certe nostræ, nec pauci nec contemnendi dedere nomina. Nam & ætate, ingenioque florentes adolescentes, & matura grauitate viri multis ornati literis, omnique laude cumulati, & veneranda canitie senes sese Ognatum ad Borgiam, vt cum eo, & sub eo vitam degerent, contulerunt. In ijs Antonius Corduba Laurentij Fiqueroæ, & Catharinæ Fernandiæ à Corduba Feriæ Comitum, & Marchionum de Plego filius, vir non modo genere; sed etiam virtute clarissimus, & Borgiæ nostri Consobrinus: qui studiorum causa Salmanticæ degens, eius Academiæ Rector (qui honos non nisi nobilissimo cuique mandatur) renunciatus est. Hunc Hispaniarum Princeps Philippus, cum in dies esset auctior meritis, ac virtute, statuit etiam honoribus augere: eiusque commendatione Cæsar, vt in Cardinalium numerum legeretur à Iulio Pontifice postulauit. Iamque illuc Iulij voluntas incubuerat, & in eo ornando consentiebant omnes; cum vnus ipse dissensit Antonius. Is iam pridem Franciscí Stradæ concionibus incensus, sub Michaelis Turriani disciplina, interius degustata virtutis dulcedine, vt ei se totum, ac penitus dederet, stimulis crebris incitabatur. Sed cum tot vndique speciosa sæculi blandimenta distraherent, ac potissimum sacræ purpuræ fulgor, publici etiam ostentatione commodi ad sese pelliceret, ipsum super ea re Ignatium perlonga epistola, cuius hæc est summa, consuluit. In eorum, inquit, numero, Pater, quos Cæsar à Pontifice impetrauit, vt faceret Cardinales, me quoque retulit: proximisque Pentecostes solennibus, quantum certis comperitur nuncijs, creatio fiet. Ego cum ad certamen id sustinendum, omni caream propugnaculo, Societatem IESV, (turris enim fortissima nomen Domini) mihi delegi. Tamen vt de Dei mente sim certior, per Christum Iesum, qui ad hoc me quærendum ex te incitat, precor, vt quid sequi debeam indices. Nam quod Cæsar, qui lapsorum Ecclesiæ morum restitutionem vsque adeo vrget, adolescentem annorum quatuor, & viginti nullis prope literarum præsidijs ornatum, cum in philosophia nunc versér, in eum velit locum euehi: deinde, quod rebus suis munimenta, idoneosque administros quærens, hominem deligat omnis negotij publici rudem, neque autoritate, neque facultatibus pro tam grauis personæ amplitudine instructum: quoniam id ab humana videtur abesse prudentia; interpretari diuinæ prouidentiæ argumentum licet. Honor porro ipse quamuis amplissimus; tamen cum onus pastorale non afferat, videtur mediocri doctrina fore contentus, si modo innocentia, sincerumque diuini obsequij studium adsit, quæ in huius loci adolescente ad exemplum quoque valerent. Et sane sacerdotes, religiososque virtutis egregiæ Ecclesia complures habet, Cardinales fortasse non ita multos. Denique Societati etiam, quo magis ea in commune proficeret, vsui esse possem. Hæc mihi succurrebant in eam partem, cur oblatus honos neutiquam fugiendus videretur. Verum plura, & grauiora succurrant in alteram. Primum excelsissimus gradus, & muneris amplitudo plane dotes exigit singulares. Quanta enim scientia, quanta prudentia, quanta in rebus agendis exercitatio, quanta etiam ætatis maturitas: quantum vero zeli, constantiæ, religionis, amoris, timorisque Dei requiritur in eo, qui è consilio Vicarij Christi, sanctæque Ecclesiæ columen, & quasi cardo futurus sit? Quibus tamen ornamentis ego me penitus nudum agnosco: neque sentio eas me egisse radices humilitatis, & mortificationis, vt fructus debeat expectari: sed potius verendum sit; ne ad primos æstus, ac ventorum affiatus, si quod est semen, aut germen exaresçat, & illam pariter diuinæ lucis auram, quæ menti nunc meæ per diuinam bonitatem affulget, ille paulatim inanis splendor extinguat. Sed fingamus necessaria ei personæ præsidia mihi nulla deesse, quid hæc valerent, vbi rerum, quæ tractantur, adeo perplexa & lubrica, & periculi grauissimi plena natura est? Tam arduum, viam tenere, vt nec Principes mortales, nec immortale Numen offendas? Quid? ipsa vitæ ratio hisce temporibus vsitata per ingentes, ac superuacaneos sumptus, quantum periculi habet, præsertim Ecclesiæ bonis abutenti? quod faciendum mihi necessario esset, cui nec alia ferme pecunia, quam sacra suppeteret, & nationis, familiæ, & fratrum, qui non opulentissimi ampliſſimos apud Imperatorem, & Principes gradus obtinent, seruiendum esset ingenio, ac dignitati. Quid dicam de occasionibus, ac temporibus, quæ incidunt talia, vt vel ætate, ac virtute prouectos, nunc superbiæ, nunc auaritiæ, nunc liuoris, malæque æmulationis, nunc aliarum perturbationum quasi tormentis euertant? Atque vtinam non esset ipsomet experimento compertum,

43 Vocatio ad Societatem Antonij Cordubæ repudiato Cardinalatu.

44 Antonij à Corduba epistola ad Ignatium de Cardinalatu repudiando.

45

Universidad de Deusto
Biblioteca

pertum, quanto pronius sit viros vel robustæ virtutis euanescere eo loco, ac perire, quam quicquam proficere. Exempla vero sanctorum aperte docent quid in his rerum articulis agendum sit: qui istos honores contentione summa fugerunt: atque nostris hisce etiam temporibus cernimus viros præstantes abdicare magnas ditiones, vt Deo seruiant, ne dum vt noui quicquam assumant. Et fortasse nouum etiam hoc exemplum posset hominum mentes excitare, vt intelligerent quam parum in seculi prosperitate sit; si adolescentem repudiare id vltro cernerent, quod tam multis est summa votorum. Deniq; duabus e vijs, quæ se mihi nunc offerunt, altera Crucis, & ærumnarum, altera splendoris, & commodorum, hanc Dominus IESVS, cum vellent eum Regem facere, omnino refugit: illam in omni vita sequutus est; cuius item tam certus videtur exitus felix, quam alterius periculosus, & anceps. Atque hæc quidem incommoda res habet ipsa. Iam ne id quidem quod initio pro voluntatis diuinæ signo retuli, vllarum est virium. A meis enim negotium id omne, neque nisi caduca spectantibus commoda, neque nisi per vias terrenas tractatum est. Quid autem de cælesti licet nutu conijcere, vbi vitiatæ naturæ studia, carnisque, & sanguinis consilia dominantur? Hæc Pater, omnia, vti scripsi, nemo mihi mortalium (nam ne cum Patre quidem Michaele rem contuli) sed Deus, vt opinor, suggessit. Expecto Paternitatis tuæ consilium, idque mature, vt remedium sit promptum in tempore. Et quoniam ab illarum viarum altera declinare non est, nisi in alteram transeam, peto, quæsoque Pater, vt quando in Ecclesia sua Deus te collocauit, qui receptum aberrantibus dares, mihi quoque patere ad te aditum velis. Pridie Kal. Aprilis anno millesimo quingentesimo quinquagesimo secundo. His datis ad Vrbem literis, cum subinde Salmanticam vsque huius anni vere Borgia excurrisset, eius exemplis illustribus, incensisque sermonibus victus, non expectato Ignatij responso Deo cessit vocanti: gloriam premens humanam, & requirens æternam, Societatis humilitatem multo potiorem fluxi honoris titulis duxit. Eodem ferme tempore è præstantissimi concionatoris Auilæ disciplina migrarunt ad nostram Iacobus Gusmanus & Gaspar Loartes: easdemque vitæ rationes Barphtolomæus Bustamantius sacerdos theologusq; & concionator idoneus vltro suscepit; is, qui Ioanni Taueræ Archiepiscopo Toletano fuerat à secretis: & grauissima negotia, cum is Antistes vlterioris Hispaniæ procurationi præesset, sæpe tractarat: nec potuerat vnquam pellici, vt sacerdotium nisi vnum exciperet, multis & opimis oblatis. In eo sacerdotio seduli Pastoris munere multos annos cumulate perfunctus, cum studio flagraret ardentissimo omni ratione probandi se Deo, omnemque vitæ suæ cursum ad eius maxime voluntatem, vt ad optimam, & rectissimam regulam dirigendi, dies ac noctes ei supplex erat, vt viam sibi, quæ eo ferret, atque deduceret, commonstraret, interim vigilanter obseruans, quo res Societatis, de qua tam multus, ac varius sermo perstrepebat, euaderent. Sed dum maxime excitata ab Silicæo procella feruet, siue, vt aliqui produnt, ex sermone Villanouæ cum ipso Antistite, cui præsens adfuerit, siue aliunde re cognita, Villanouæ se voluntati permisit: nec tamen omnino quieuit ardor voluntatis diuinæ penitus pernoscendæ. Cuius rei causa, cum quotidie vota, precesque solicitus duplicaret, ad extremum inter Missa solennia vi lacrymarum, atque singultuum Christum illum, quem habebat in manibus, oculisq; cernebat, quodammodo perpulit, vt significationem sibi aliquam ederet voluntatis suæ, sibique genus illud vitæ, quod ei maxime probaretur, ostenderet. Hic ille, vt ipse postea non sine teneriore pietatis sensu commemorabat, permotione quadam mentis insolita, impulsuque vehementi, & veluti voce quadam interiore se moneri sensit, vt in Guipuzcoam sine cunctatione profectus, quod à Francisco Borgia fieri animaduerteret (de cuius recenti vita nondum plane cognorat) id ipse suis moribus conaretur exprimere. Fuit hæc Dei vox in auribus Bustamantij tam efficax, tamque vehemens; vt è vestigio domo, negotijsque posthabitis de Villanouæ quoque sententia, in Guipuzcoam se conferret. Quo cum esset ingressus, vbique reperit Borgiæ sanctitatis impressa vestigia, & suaui eius velut odore omnia redundare. In Ognatensem deinde recessum vltra progressus, commodum in Borgiam ipsum incidit, lapides, & cæmenta ad ædificium conuehentem. Huic consilium suum exponit, huic totum animum, & pectus aperit: dimissisque illico famulis, cum eo permanet; dein Societate receptus, complures annos ipsi Borgiæ cum in eius itineribus, tum in explicandis, conficiendisque negotijs magno

46

47 Barptholomæi Bustamantij vocatio.

48

vsui,

vsui, ac leuamento fuit. Salmanticense Collegium, vt eius tum ferebant initia, graui premebatur inopia. Et incidit aliquando dies, cum domi nihil esset, nec inueniri posset vnde famem Dei serui leuarent. Aridus ducendus is dies erat, iam annona consumpta; cum haud immemor diuinæ fiduciæ qui præerat, iubet rem Deo diluculo, tum cum ad orandum surrexerant vniuersi, accuratis precibus commendari. Vix orandi finis campanæ significatus est cantu; cum extemplo pulsantur fores, & pecuniæ subsidium affertur, quo & omnes affatim satiarent desideria naturæ, & in Dei fiducia, qui volucres cæli pascit, suos animos confirmarent. Methymnæ Campi Collegio, quod nuper inchoatum supra diximus, res non defuerunt aduersæ, quo altiores radices ageret. Namq; eius loci Abbas, & Vicarius idem Episcopi, qui ad eam diem fauerat, ab hominibus, qui parum Societatem norant (vt opinio fuit) concitatus, ipsa S. Martini sacra luce per Tabellionem edixit, ne sacris confessionibus, concionibusve operam darent; nisi prius de eorum vita, doctrinaque specimen sumptum esset. Noua res videlicet visa Patribus, & valde insolens, vt qui Abbate ipso nec inscio, nec inuito, cui & literas Apostolicas, & summam priuilegiorum inspicienda iam dederant, iure suo suis in obeundis muneribus vterentur. Protinus ergo Petrus Siuillanus, qui non dum sacerdos Collegio præerat, & doctor Castellus pergunt, quò propius mentem explorent Abbatis, planiusque de re tota cognoscant. Qui simul ac in eius venere conspectum, verbis contumeliosissimis, latrones, seductores, & id genus maledictis compluribus appellantur: atque vt facta verbis accederent, cum Rector modestissime precaretur, vt quando iam Pontificia diplomata viderat, vellet Patres rationem sui reddentes audire, exclamans, diplomata eorum fallacias, ac scelera esse, vibratum per aëra baculum quem gerebat, in eos cum stomacho torsit, irrito tamen ictu. Quod idcirco retulerim, vt appareat nisi perturbationes sedulo comprimantur, quas ad indignitates interdum personas vel graues impellant. Neque is finis fuit. Digredientes Dei famulos, cum cedendum exundanti flammæ viderent, iubet à satellitibus comprehendi. Confestim abripiuntur in vincula. Hic diem totum arcte tenentur, dum amicorum summis precibus inde missi ad sua se munera Abbate conniuente se referunt. Animaduersum est toto illo turbinis tempore non modo aut sociorum autoritatem, opinionemue apud homines, aut hominum in æde Collegij celebranda frequentiam, vsurpandisque rite mysterijs nihil imminutam verum etiam auctam, fructusque ad animos longe vberrimos redijsse. Quin Abbas ipse rebus agitatis mitior iam die factus odium in amorem vertit: & is ipse nouum in ædificium postea primum lapidem rite misit. Gandiæ cum Taurica, & alia quædam (quæ arundinum vocant) spectacula danda essent sub sancti Iacobi Maioris solennia, in quibus cuncta ciuitas Iobelæi se expiatione renouarat, tametsi Rector Baptisma Barma Valentiam abierat, tamen octo sociorum è numero, quorum pars dimidia sacerdotes, conuenere inter se, vt rem periculi plenam, & quam sæpe hominum interitus, & sauciatio comitatur, euerterent; neque ita subito recens animarum nitor theatrali macularetur licentia. Ergo Prorectoris voluntate sic instructi, ornatique è Collegio prodierunt. Procedebant numero quatuor, quorum princeps fune de ceruice suspenso, ingens manu signum Crucifixi Domini præferebat, postremus reste item ad collum alligata defuncti hominis cranium ad terrorem ostentabat: intermedij vero duo nuda sua terga flagellis perpetuo verbere laniabant. Opportune in caueam peruenerunt primo agitato, iamque incluso tauro. Ad nouum spectaculum oculi repente omnium cum stupore quodam conuersi. Sacra Domini effigies, mortis imago, sese lacerantium fragor, & fœdata cruore terga commouebant, cum vnus è quatuor in quosdam gradus euadens, addere clamores terrificos cœpit, vt iam totum theatrum misericordiam inclamaret. Ita perculso populo ex alia parte prope sedilia Ducis, & coniugis eodem ornatu, ac terrore alij quatuor apparent, paribusque etiam verborum facibus spectatorem incendunt. Inde tantus excitatus est in populo fletus, tantus animi dolor, vt ploratibus, & vociferationibus omnia Dei clementiam implorantibus personarent. Ergo auersa à spectaculis multitudine, quanquam sumptu non modico apparati, missi sunt ludi, & sanus domum suam quisque reuertit, vt si de templo non de theatro discederet. Pars tamen maxima redeuntes domum Patres certatim prosequuta eo motu, vt non pauci, quos nec temporum calamitas, nec Iobelæi indulgentia flexerat, exemplo illo

49 Laboranti inopia Collegio Salmanticensi Deus succurrit.

50 Collegij Methymnensis vexatio.

50 Gandiæ impeditur spectaculum tauricum.

deiecti

Universidad de Deusto
Biblioteca

deiecti ad confessariorum pedes acciderint. Hoc salubri terroris exemplo socij Gandienses æmulati sunt Valentinos. Ex his enim sex pridie Cinerum, quo maxime die Satan, & licentia dominantur, nudi pedes, ac verticem, longum ab ceruice funem trahentes pendulum, ac duo etiam nudi terga flagellis armati, ceteri Crucem, caluariamque alterni manu gestantes obiere vrbis celeberrimas vias, dantes se in bacchantium turbas: subinde clamores horrificos, de morte, de supremo iudicio, de Tartari pœnis æternis, & similibus horum concionabundi eiaculantes inter duorum se diuerberantium crepitum, cruoremque, haud sane pœnitendo exæstuantis licentiæ temperamento. Ceterum nec illud quidem pietatis genus Gandiæ prætermissum est. Cum multos iam menses terræ pluuias negaret Cælum, ingenti metu sterilitatis, ac famis; eodemque tempore Turcicæ classis metus accederet, quæ maritimas illas prope oras nuntiabatur adesse. Rector conuocatis socijs populi mœrorem, ac luctum exposuit, interrogans, quibus armis aduersus cælestem iram tendendum esset. Cumque ad omnia se quam paratissimos cuncti offerrent, decretum est tandem, vt octiduum, quod ad Assumptam in Cælum Deiparam intercedebat, ei negotio præcipue dicaretur. Eo spatio ter diuinam synaxim instaurarent singuli: quoque die id fieret, ter singuli voluntariam adhiberent suorum corporum verberationem. Præterea à quinta ante meridiem hora ad nonam pomeridianam quotidie continuata supplicantium vicissitudine haberetur oratio. Quorum preces, atque supplicia liberaliter audita largissimi mox imbres toto biduo continentes testati sunt, quibus satis superque sitientibus agris, & iam prope arescentibus consultum est. Nunciatumque haud ita multo post Turcarum classem, quæ tantum incolis terroris iniecerat, longe alium tenuisse cursum.

52 Feruor Valentinorum sociorum in coercenda licentia bacchantium.

53 Hoc anno Hispaniæ prouincia (crescente sociorum in dies numero) tributa est in partes duas, in vlteriorem, & citeriorem. In illa relictus est Prouincialis is, qui toti Hispaniæ præfuerat Antonius Araozius: Huic vero, quæ Tarraconensis nomine continetur, præfectus est is, qui Lusitaniæ præerat, Simon Rodericius. Cuius rei maturandæ ea fuit occasio. In Lusitano regno Societas non ijsdem, quibus in alijs ferme terris orta, & adulta principijs, moleiam sua (vt præfestinata assolent) laborabat. Quippe cum firma alibi fundamenta fere in rerum penuria, insectationibus, & omnibus ærumnarum generibus iacta essent: in Lusitania pro benignitate Regis, ac gentis humanitate euenerant plane contraria. Cumque messis amplitudo totum late per Orientem blande se offerens, ad multiplicandas operas inuitaret, Rexque siue subsidijs affatim conferendis, siue benignis verborum hortatibus incitaret: ac primorum exempla Patrum ad Dei famulatum allicerent plurimos, recepti sunt sane permulti. Adeo vt anno superiore alumnos centum & quadraginta Conimbricense Collegium numeraret. Tyrocinij disciplina pene nulla dum erat constituta: leges vero domesticæ omnino perpaucæ. Neque Simon curiosius laborabat, vt quam audiebat Ignatium tenere Societatis regendæ viam, eam & ipse consectaretur. Sed suapte natura lenis, & indulgentior, alios

55 tractabat sæpè remissius. Inde quod numeroso in cœtu, ac perexigua interioris hominis disciplina, in summo ætatis ardore, in literarum assidua tractatione necesse erat, facile est consequutum: solui paulatim obedientia, curari studiosius corpora; frigere studia diuinæ sapientiæ; contraque sic terrenæ vigere; vt nec deesset, qui scommata iacere, & mordaciores condere versus auderet. Manabat late malum: tametsi longe plures viam perfectæ virtutis strenue, constanterque capessebant: quorum exemplis, fructuosisque laboribus cum fama Collegio prima constabat, tum quæ supra relatæ sunt, vtilitates creabantur in publicum. Simon tamen perinde amabatur ab omnibus, cum ipsa indulgentia remissiores allicerer, strenui vero sapientiæ sectatores nec facta sociorum, multoque minus Præsidum scrutarentur: & quicquid se non aperte improbum offerret (quod Dei gratia nihil admodum erat) meliorem in partem didicissent accipere. Hæc, itemque ea, quæ Prouincialem proprie contingebant, in victu, cultuque subrepere superuacaneas commoditates, & alicubi sumptus fieri religiosæ paupertati minime consentaneos, cum comperisset Ignatius; neque his incommodis vllam satis reperiri posse medicinam, nisi ea prouincia alteri traderetur, remedium ex hoc aggressus est capite. Quoniam vero Prouincialis apud Regem, ac Proceres gratia multum valebat: nec semel in cassum tentata ante res fuerat; quo nunc certius, suauiusque perduceretur ad exitum,

53 Diuiditur Hispaniæ prouincia in duas.

54 Res in Lusitania turbulentæ.

exitum, literas, quibus Simonem ab eius prouinciæ gubernaculis remouebat, suo chirographo consignatas in Lusitaniam mittit ad Leonem Henricium, Vrbanumq; summæ fidei Patres interposito obedientiæ præcepto, vt eas literas Simoni reddant. Aliud insuper literarum testimonium, quo Lusitanæ prouinciæ Præpositum declarabat Iacobum Mironem misit, & proprias ad Simonem, quibus potestatem faciebat, vel in Brasiliam (quod is sæpe ante postulauerat) nauigandi, vel administrationem nouæ prouinciæ, quam dixi modo in Hispania institutam, suscipiendi. Super hæc, ne forte cœptis autoritas intercederet Regis, ad eum etiam & Catharinam coniugem, Henricum Cardinalem, & Ludouicum germanos ea de re scripsit: itemque ad duos illos, quos nominaui Patres: quorum fidei, prudentiæque plurimum tribuebat, vt, si opus esset, suum Regi consilium exponerent, ac probarent. Eademque de causa ad Michaelem Turrianum Salmanticam, & Ognatum ad Borgiam scripserat, vt in Lusitaniam sese conferrent. Turrianoque, quem visitatorem constituebat, folia pura permulta dederat suo chirographo communita, vt, si vsus esset, in ijs quicquid videretur, inscriberet: & suo nomine quibuscumque expediret, reddenda curaret. Sed non potuit sapienti Regi ea Prouincialis mutatio non probari, cum ad eam ipse sua sponte, nutuque priusquam ab Ignatio literas vllas acciperet, inclinasset: consiliumque iam suum cum Mirone contulerat; ita vt necesse non duxerint Turrianus, & Borgia se loco mouere. Quæ regiæ inclinatio voluntatis pro eiusdem in Simone retinendo ante constantia, perillustre visa est Dei tuentis Societatem, atque regentis indicium. Simon etiam ex Ignatij literis eius voluntate perspecta, quibus & se prouincia liberabat, & eam Mironi tradebat, tanquam gratissimo accepto nuncio, literas ipsas capiti imponens, ac pectori apprimens, signa edidit permagna lætitiæ, vel quod onere se leuari sentiret, vel quod secum, vt dicitur, viuere, & secum sibi esse iam liceret: continuoque literas ab Ignatio missas reddendas Mironi curauit vna cum suis ad Conimbricensis Collegij socios; à quibus sibi vt ignoscerent, postulabat, quicquid in eius prouinciæ administratione peccasset. Prouinciam vero ipsam Mironi tradidit illacrymanti, haud ignaro quantum suis humeris onus imponeretur. Is manum illico ad opus vertere, eoque modo res cœpit, quo Romæ fieri ab Ignatio senserat, ordinare. Rectorem Conimbricensis Collegij Emmanuelem Godinium nominat, eique adiutorem Antonium Quadrium sufficit; eum qui postea annos permultos Indicam prouinciam omni laudum genere cumulatus administrauit. Hæc mense Maio gesta, ac secundis fere omnium excepta plausibus. Quo tempore Ludouicus Consaluius, & Miro egregium religiosæ documentum modestiæ ediderunt. Nullus Regi tum certus sacerdos à confessionibus erat: aliquandoque cum Ludouico confessus, quia is onus auersabatur, octauo Christi corporis die Mironi coram præsenti, ipsum sibi conscientiæ suæ arbitrum lectum esse significat. Qua Pater denuntiatione non leuiter primo commotus, vbi animum paululum collegit, grates Regi plurimas agit, quod tam præclara de Societate iudicia faceret, ceterum non bene se cognitum illi contestatur, quod sibi nec idonea ad id oneris facultas, nec ætas adsit, præterquam quod etiam esset in Lusitania peregrinus. Nemo, Rex excipit, vestro mihi de numero peregrinus est: mitte istam causam: nec est quod facultatem ad audiendum me singularem desideres: Dei gratia, quicquid censueris, & iniunxeris, ad id omne paratum habebis. Cur autem si ceterorum mortalium confessiones excipitis, refugiatis meas? Hic miro haud sine animi pio sensu. Tuas Rex optime, cuius religiosissimam mentem, vitamque videmus, confessiones sane non fugimus: sed speciosa ista munera disciplinæ nostræ non admodum quadrant. Nostræ vocationis est Nosocomia terendo, docendo infimam plebem, ministeria humillima obeundo, iuuandis simul animis, nostræ simul humilitati conseruandæ insistere. Nec est obscurum, ceteris religiosorum familijs, quam parum splendidorum officiorum tractatio commodarit: & nos iam nunc satis multi gratiam consectari Principum arbitrantur. Itaque tum priuatæ Societatis, tum publicæ vtilitatis causa, precor, quæsoque tuum vt istud singulare cohonestandi nos studium temperes. Tum Rex nihil se fore impedimento dicens, quo minus abiectissima pariter munia pro voluntate tractarent, consultare

56

57 Ludouicus Consaluius & Iacobus Miro refugiunt Ioannis Regis confessiones audire solum studio humilitatis.

Universidad de Deusto
Biblioteca

amplius ea super re, ad seque quid statuisset, postero die referri iussit. Re domi de integro consultata, primaque confirmata sententia, remissus Consaluius ad Regem, non solum pro Mirone causam strenue, ac prospere gessit: sed insuper impetrauit, vt sibi quoque qui dudum conscientiam Ioannis regebat Principis, cum bona Regis gratia, onus liceret ponere. Quæ vulgata per aulam, secunda admurmuratione celebrata sunt. Quanquam B. Pater, qui Societatem Regi tantum debere intelligebat, non omnino probauit in ea re siue Mironem, siue Consaluium tam acriter concertasse. Simon interim, qui prouinciam tanta initio voluntate posuerat, cœpit post paulo dubitare, an ea procuratione, quoniam Ignatius iusserat Regi parere, iure esset Rege inconsulto solutus. Sed statim Rex non solum Ignatij consilium probans, sed etiam gratulans Simoni, quod B. Patri tam alacriter paruisset, omnem ei dubitationem exemit. Tum demum valetudinem, fessasque vires excusans, ne vel in Brasiliam nauigaret, vel nouum Aragoniæ Prouincialatum exciperet, statuit in prædium Collegij Conimbricensis, cui à S. Felice est nomen, se cedere. Eo dum pergit, Olissippone Conimbricam venit, ac protinus in Collegio turbari cœpta sunt omnia. Non satis noui Moderatores Miro, Godiniusque prouiderant, ne multa statim principio innouarent: atque seueritatis quicquid opus foret, paulatim, mollesque per gradus inducerent. Sed vt erant ipsi sibi asperrimi, deque virtute vocationi huic debita opinionem præstantissimam mente præceperant, confestim, & ex abrupto in eam redigere absolutissimam formam cuncta conati sunt. Ac Miro tanquam existimans, sicubi desideraretur quicquam, incuria sua peccari, omnibus locis adesse, cuncta præfectorum inferiorum officia attingere, vbique se admiscere. Vnde fiebat non modo, vt ipsis munerum singulorum procuratoribus grauis esset; sed etiam rei non satis intelligens, nonnihil interdum autoritatis amitteret. Perturbata igitur domus erat tota: nec sane causam, si quærimus, leuem sustinebant, noui Præpositi, qui dum superioribus mederi volunt incommodis, nec in exigenda disciplina consulunt imbecillis, nimirum exulcerarunt, quæ sanare non poterant. Vt enim Præpositorum dissolutione torpescunt: ita nimia seueritate exasperantur ingenia: &, si peccantibus respondeas ad singula (vt ait Augustinus, non deerit vbi pecces. Tum verò Simonis aduentu, siue admonente ipso (vt suspicio fuit) siue aliquis ex maxime turbulentis, & Crucis osoribus (quod potius crediderim) ex ipsius conspectu Simonis, & Collegij in eum caritate, occasione arrepta, satanicum opus adiuuit; cœpit prior administratio cum posteriore conferri, memoriaque veteris indulgentiæ grauior esse seueritas præsens. Denique multi Simonem velle, non alium Præsidem. Atque is quidem ad sanctum Felicem breui secessit. In Collegio vero rebus in dies turbulentioribus, accersitur Salmantica Turrianus, qui mense Augusto adfuit. Nec quicquam vrgendum prius existimauit, quam vt è Lusitania Simon exiret. Itaque in vno è folijs puris, quæ accepisse diximus ab Ignatio exaratis literis primo quoque tempore ad Aragoniam se Prouinciam iubet conferre. Accessit & Regis epistola adhortantis, vt quamuis valetudo minus ferret, in obsequij tamen exemplum volens, libensq; proficisci non dubitaret. Nec sane cunctatus est Simon. Ac Turrianus ad sedandas res totus incubuit. Multi, qui medicinam non patiebantur, & noxij erant exemplo, vel emissi, vel sponte dilapsi. Tredecim è iunioribus tanquam recudendi sub Tyronum magistro ad sanctum Felicem missi: ex quibus tandem vix vnus, aut alter, in Societate permansit. Res compositæ videbantur: iamque recesserat in suum Collegium Salmanticam Turrianus. Miro in oppidum Moram euangelizandi causa secesserat, cum grauius discrimen exoritur. Michael Gomius, qui socius in Prouincia Simoni fuerat, eique comes abierat, diu natali solo carere non potuit. Relegatus sibi quodammodo videbatur à patria. Itaque eius desiderij non ferens igniculos, valetudinis excusatione, vnde abierat, reuersus est. Hic, vt primum facultas est data, quo Simonem in prouinciam restitueret, Regis, ac Procerum aures fictis criminationibus, ac calumnijs aduersus virum sanctum Ignatium oneraſſe dicitur. Criminabatur eum ambitione ductum neptem suam in matrimonio collocandam Ioanni Borgiæ curasse; quem Societatis edidisse iam vota Gomius affirma-

58 B. Ignatio non omnino probatum Consaluij, ac Mironis factum.

59

Quæst. vet. & no. test.

60

affirmabat. Pecunias è Lusitana prouincia, vt alijs prouincijs consuleret, auertisse: qua in re cum grauem aduersarium Simonem haberet, eum à prouinciæ gubernaculis deiecisse. Prouinciam ipsam spoliasse viris doctis, & indigenis, auxisse rudibus, & externis: qui prouinciæ sumptibus, & impendijs, literarum se doctrinis ornarent, semper videlicet reclamante Simone. Quibus mendacijs, maleuolisque sermonibus adeo breui Regem, Procereſque nonnullos immutauit, & abalienauit Ignatio, vt putaret vulgo Societas in Lusitania ad nihilum reditura. Sed non defuerunt, qui Regem melius edoctum de errore deducerent, & B. Patri, cuius in coronam noua hæc gemma inserebatur, continuo restituerent. Exposuit enim Franciscus Henricius Matrimonium neptis cum Ioanne Borgia, non modo antequam fieret, Ignatium ignorasse: verum etiam postea improbasse factum: non quidem quod vota Societatis emisissent Ioannes (vt falso, inuidioseque narrabatur) sed quod sane existimabat eum iuuenem ad statum celsiorem diuinitus incitari. Ceterum cum huic neque patrimonium, nec bona ad hæredem transitura vlla adessent, ad Laurentiam vero Loiolæam vnicam gentis stirpem, ingens pecunia, ac Loiola ipsa recidisset, vtriusque consanguineos suapte sponte, nec Francisci, nec Ignatij explorato consensu, connubium transegisse. Adeo vero pecuniarum nihil interuersum prouinciæ, vt Lusitani Patres, cum hoc ipso anno de generali causarum procuratore communibus Romæ impensis habendo consulerentur, eam conditionem, ne quid amittendum ex prouincia esset pecuniæ, omnino respuerint. Homines quidem euocatos nonnullos, qui olim remitterentur instructiores. Verum tamen ipsum nosse optime Regem, & in Lusitaniam, & maxime in Indiam plurimos, & egregios ex alijs prouincijs missos cum lucro incomparabili nationum Lusitanici imperij. Hæc cum omnia Rex, simulque quid Gomius esset hominis didicisset; quæ mens, quæ studia, quid alij pauci, qui sermones de viro sanctissimo Ignatio tam improbos sererent, & in regias quoque aures conarentur irrumpere, quam non religiosi, neque germani Societatis filij, quam nulla veræ, solidæque virtutis laude præstantes: contra vero quantus consensus bonorum omnium, quantus amor disciplinæ, quanta integritas vniuersæ familiæ moderatoris Ignatij, quamque eius in ea tota administranda mens recta, in quem nulla posset earum rerum suspicio cadere, quas comminisci, ac iactare talem in Patrem Filij degeneres auderent. Hæc, inquam, & alia complura cum Rex sapientissimus non solum ex Henricio, & Consaluio hominibus de Societate, sed etiam ex Cardinali, & Ludouico germanis suis, qui constantia admirabili patrocinium gessere huius ordinis, accepisset, suspiciones omnes abstersit, amorem, & benignitatem redintegrauit, & auxit; probauitque vt Michael Turrianus, quem præclaris Ignatij præceptis ad eam prouinciam constituendam instructum nouerat, in Lusitaniam rursus euocaretur; itemque acciretur Borgia, ad quem & suas proprie literas dedit. Fuit omnium sententia B. Ignatium quicquid incommodis, quæ subierunt, anteuertendis erat necesse, ipso ab initio pene diuinitus prouidisse, nec euentura fuisse, si Turrianus, & Borgia (vt ille censuerat) mature in Lusitaniam concessissent. Ita est profecto. Summa potissimum capita Deus mouet, docetque, ac multa in rebus gerendis per imprudentiam prudentium nimis administrorum sæpe peccantur. Inter hæc Rector Conimbricensis Godinius & ex defectione multorum, & ex rumoribus inde per vrbem glisscentibus acerbissimum animo dolorem capiens, seque potissimum tantæ autorem tempestatis interpretans, tum quia mos est optimarum mentium, vt pœnas à Deo immissas, quamuis innoxij sint, suis imputent noxis, tum quia præcipuus ipse administer seueritatis fuerat, æmulatione priscorum Patrum, quos vehemens impetus spiritus, sæpe admiranda cœpta proripuit, consulto multis cum lacrymis Deo, primisque domesticorum, exemplum de se ipse publicum constituit sumere. Ergo die Sanctorum omnium octauo, conuocatis in sacellum socijs, monitisque, vt preces pro certo homine multum indigente (sese intelligebat) simul pro Societatis totius, ac potissimum Lusitanæ, atque etiam egressorum ex ea culpis, ad Deum enixe facerent: nec inde pedem priusquam admoniti essent, efferrent; nudato tergo, armatus flagello prodit in publicum. Totam vrbem sese diuerberans obit: ac duodecimus flagello prodit in publicum. Totam vrbem sese diuerberans obit: ac duodecimus ferme locis celebrioribus prouolutus ingenua, vocibus magnis, fletu, singultuque inter-

61

62 Emmanuelis Godinij feruor per vrbem sese diuerberantis.

Universidad de Deusto
Biblioteca

interruptis exclamat, Nobiles, populusque Conimbricenses per Christi redemptoris plagas, quicquid offensionis ex Collegio IESV vobis est præbitum condonate mihi. En ego ille sum, cuius peccatum est culpa, quicquid peccatum est. Iram hanc Dei mea commissa commeruere. Sic obita vibe ad socios in sacello perseuerantes cum magno verberum fragore repentinus ingreditur. Attonitisque ad nouam speciem, quid egerit, & quam ob rem, plenus lacrymarum exponit. Nec mora ceteros ardor idem inuadit, Quadrium maxime, qui veluti fuerat administrationis adiutor, ita culpæ, si qua esset, se participem contendebat. Ergo certatim is, alijque idem sibi vt concedatur piaculum instant. Emmanuel tantisper cunctatus, dum res consultaretur, denique calentibus animis ratus obsecundandum, iussis iterum in sacellum conuenire, Hic, inquit, pariter cogregati, quo fiat diuinissimæ Trinitati acceptum, obsequium vestrum cum acceptissimis Christi Saluatoris consociate supplicijs, qui se hostiam pro nobis obtulit Deo, & Patri in odorem suauitatis. Proponite igitur vobis eam speciem, qua totus cruentus cum horrenti spinarum serto in ioculari purpura est productus ad populum: & Præsidem audite, Ecce homo clamantem. Tum horæ vnius spatio in spectaculi huius contemplatione exacto, diuina iuuante gratia, & nos in publicum cum Cruce nostra prodibimus. Vix hora abierat, cum accensi omnes, iratique sibi, & diuinum quendam spirantes ardorem, prænoniti, vt non tam lacerando corpori intenti, quam Dominum Cruce oneratum per Hierosolymæ vias cogitatione sequentes, & quasi adiutantes irent, numero amplius sexaginta valide sese cædentes egrediuntur. Præferebatur insigne vexillum pendentis è patibulo Christi, præibantque ex adolescentioribus duo sacris litaniarum carminibus intonantes, quibus reliquum agmen inter plagarum crepitum succinens mœsto murmure respondebat. Sequebatur ingens populi multitudo admirabunda, quæ ad id spectaculum conuolarat. Ita ad ædem misericordiæ ventum est. Hic mora aliqua supplicando ducta conuertitur sub fores ædis ad circumfusam multitudinem Rector cum socijs vndique conglobatis: & suis peccatis tribuens, si qua in eorum animis facta offensio sit, supplex veniam rogat: insuper obtestans, vt ad propitiandum Deum suas & ipsi preces adiungerent. Quæ cum dolenter, & per quam
64 flebiliter enunciasset, in eundem fletum auditores suos adduxit. Tum prope aram regressi, Rector certas recitat preces, ac subinde pariter omnes cum clamore, & lacrymis, misericordiam comprecantur. Non defuere, quibus hæc sancta quædam stultitia videretur. Necessarium certe exemplum tale non fuit. Mirum tamen quantum & animos Ciuium calumnijs desertorum exulceratos lenijt, & Sociorum pectora, quodam quasi horrore perfusa, grauiterque concussa, ad suscipiendos cælestis sapientiæ fatus instaurauit. Inde quasi ab secunda origine rite consitum, radicibus per aduersa alte actis, ac stirpibus segregatis incommodis, Conimbricense Collegium lætius, feliciusque refloruit: ediditque deinceps perenni vbertate Europæ, Africæ, extremisque Asiæ gentibus saluberrimas fruges. Laboriosa quoque Patrum præcipuorum valuit vehementer industria ad nomen pristinum, decusque Collegij sustinendum: ijs enim per Oppida ad euangelizandum sparsis, quæ feliciter vbique gerebant, secundo rumore longe, ac late celebrabantur, tam clara Mironis fama, vt non nemo diceret, proxima ijs, quæ India de Xauerij sanctitate sentiret, Lusitaniam de virtute Mironis existimare. Is in Archiepiscopatu Eborensi cum interesset concioni, quam pene omnem bonus Ecclesiastes in Societatis accusatione ponebat, stomachantibus, & digredientibus multis, humilitate, ac modestia summa perseuerauit: atque vbi descendit è suggestu Prædicator, coram populo Miro ad eum accedens, manum suppliciter ad exosculandum poposcit: porrectamque summa reuerentia osculatus est. Præclara enimuero maledicti ratio diluendi, quam spectatores vel lacrymis comprobarunt. Verum
66 è vetustis Lusitaniæ Patribus, nec magis antiquitate, quam virtute præstantibus, duos hoc anno mors rapuit. Ioannem à Sancto Michaele virum Dei donis multis insignem, solidaque suggesti laude pollentem, & Consaluum Mederium, cuius in seueris-

63 Torum Collegium publicam verberationem per Vrbem subit.

65 Egregia de Mironis virtute opinio.

66 Mors Io: à S. Michaele & Consalui Mederij.

simo

rissimo vitæ instituto æquabilis, perpetuaque constantia eminebat. Quippe compluribus annis senas quotidie præter sacerdotale pensum, precationi, meditationique horas impendit ternas à cænula ante quietem; totidem post degustatam quietem ante diluculum. Vbi diluceseret, descendebat in templum, flexisque ante Diuinissimum Sacramentum genibus primas sacerdotalis officij preces exequebatur, tum alias ex interuallo. Denique sacrum faciens, dansque operam confitentibus (ab quo sacro iudicio sermocinationes alienas seueriſſime dicitur arcuisse) nunquam toto matutino tempore pedem de templo, nisi quid obedientia interdum, caritasue præscriberet, efferebat. Spatium vero pomeridianum, si otium daretur à confitentibus, rerum studijs sacrarum totum dicabat. Porro quotidianam senarum meditationem horarum, nunquam ne in itinere quidem omisit: magna quin etiam ex parte retinuit supremis vitæ diebus, cum pessime affectum corpusculum pene spiritus defecisset. Paulo ante excessum aliquot Patrum accitis, sacrum cereum iussit accendi: tum symbolo Apostolorum prolato, in hac, inquit, fide institutus sum, in hac vixi, in hac morior: testorque, si quid forte in extremo agone excidat mihi, iam nunc indictum, & irritum velle: ac protinus brachio porrecto, cereoque manu prehenso, vt lumen hoc, inquit, oculos illuminat corporis, sic ego credo Dominum IESVM illuminare omnem hominem venientem in hunc mundum: quia ipse lumen verum, & æternum est. Quæ magno sensu cum protulisset, continuans inde sancta cum Deo colloquia, Ecclesiæ mysterijs omnibus præmunitus, euoluit è corpore pridie nonas Aprilis.

67 Res Brasilicæ.

In Brasilia ad incrementa religionis barbarorum miteſcebant ingenia. Pernambuci, quæ ex præcipuis Brasiliæ colonia est, magnum Ethnicorum numerum fama Patrum longe, lateque manans, ad eos visendos, & audiendos, è locis etiam remotioribus excitabat. Confluebant ad eos onusti muneribus, & commeatu, benedictionis vt fructum, munusque referrent. In eo tractu Pagi cuiusdam Ethnici, cum Patrum consuetudinem non ignorarent, in statuendis, quacunque ingrederentur, certa per interualla, venerandæ Crucis insignibus, ad eorum aucupandam, obsidendamque benedictionem anteuerterunt ipsi, quod erant illi facturi, locoque percommodo augustissima illa fixere trophæa. Hic Patrum præstolantes aduentum eliciebant denique quod volebant. Quos cum sic affectis, & paratis ad baptismum animis Præcones Christi sentirent, eorum de numero centum in cathecumenos adscripserunt. Verum inde regressis præcipua Vetera-
68 rator è gente astutia, magnæ olim autoritatis in populo, sed tum iam, Christo conualescente, nullius; vt fidem recuperaret amissam, mentitus est apud vulgus, se generis propinquitate Patribus esse coniunctum, & vera esse, quæ docerentur ab ijs, vt item illa, quæ doceret ipse. Etenim se ita, vt Patres docebant iam abijsse semel è vita, & iterum in eam redijsse. Quibus artibus, atque mendacijs suarum opinionum commenta simplicibus obtrudebat, plurimosque fallebat. Quod cum Patres in reditu cognouissent, & veteratoris fraudes aperuissent, odio iustissimo populus inflammatus contineri nulla ratione potuit, quin scelus illud, immanemque pestem de medio repente tolleret. Hæc Pernambuci cum fierent, inde ad vrbem S. Saluatoris sub ieiunij magni exordia Nobrega reuersus, non Lusitanis modo excolendis ingenti labore (vt præter cetera, etiam ipsa in vrbe, & in Oppido, quam Villam veterem, vocant, bis diebus sanctioribus, cum
69 rem diuinam faceret, tum populum alloqueretur) sed nihilo minore cura in Ethnicis edocendis versatus est. Horum circa Bayam aliquot Pagi tum erant, inter quos nonnulli sacro iam perfusi lauacro vna cum paruulis filijs, cum vitam nihilo minus ferinam, & vitia pristina retinerent, animaduersum est, eos fere omnes, intactis bonis extinctos vna cum liberis, sic vt vlciſci parentes noxios, innocentium puerorum misereri voluisse Deum satis perspicue cerneres. Quæ res ceteros sic exterruit; vt qui duci ad officium nisi coacti initio non poterant, vbi deinde admonerentur, ne simili supplicio plecterentur, sine recusatione parerent. At Satanas, qui vbique sui semper est similis, hinc occa-
70 sionem arripuit exacuendi suorum satellitum linguas in nomen, famamque Christi prædicatorum. Iactabant eos, quocunque vestigium ponerent, eo morbos, eo lues importare: nihilque ab eis tutum, nihil periculo vacuum esse. Quibus obtrectationibus credulum vulgus in fraudem, & errorem inductum, quam longissimè à salutaribus re-

68 Patua callidita Brasili Impostoris.

69 Vltio diuina in malos Neophytos.

70 Satanæ fraus in deteriendis à fide Ethnicis.

Universidad de Deusto
Biblioteca

fugiebat magistris congressum horrebat, vitabat aspectum: cumque auditum esset eos per vias aliquas iter esse facturos omnis commota vicinitas, incenso pipere, & sale, vt solent in abigendis prodigijs, eos conabantur arcere. Sed tam impudens Ethnicorum mendacium contrarius refutauit euentus. Nam qui certam quocumque venissent, putabantur importare perniciem, ij suo aduentu salutem plurimis afferebant. Faciebant Patres iter adiuncto sibi puerorum agmine per vicos, pagosque nonnullos, vbi tussis importunissima omnium fere pectora quatiebat, plurimosque sternebat, & enecabat; cum repentino Patrum eliditur, & finitur aduentu. Quæ res vt obtrectantium ora concluſit, & mendacia aperte coarguit, ita eos, qui se abalienarant reconciliauit, planeque restituit. Obeunti vicinos pagos sacerdoti nostro puer iam moribundus, & derelictus à suis, sanandus offertur. Hunc Pater ad baptismum à parentibus depoposcit, qui cum ægre quippe Ethnici concessissent, intinctum illico sanum reddidit. Contubernio puerorum prærat Saluator Rodericius, quos ita virtutis ad omnem laudem informabat; vt magna in ijs spes Brasiliæ adolesceret: ij cum in publicum de more procederent, litaniarum, diuinæque legis carmina concinentes, adeo spectatorum oculos sua pietate, totiusque oris compositione tenebant, vt Lusitani patresfamilias non dubitarent liberos suos ad eundem numerum, & gregem adiungere. Sequebatur eorum agmen cantus suauitate suspensus populus frequens, & ad carmen litaniarum modulatis vocibus respondebat. Circumducebantur instructo agmine interdum Cruce prælata, Ethnicorum inter Mapalia vocum, & quibusdam gentis de more crepitaculorum cantu. Animaduersum quippe est nihil tam in Brasilienſium animos molliores influere, quam varios canendi sonos. Sic enim concentu permouebantur, vt in eo felicitatis summam reponerent; ac Patres ad Christianam religionem eos adhortantes, vt sermonem ad eorum captum accommodarent, hanc dicerent concentum musicum esse veriſſimum. Ea causa pleraque Christianæ disciplinæ mysteria, quo dulcius asperis mandarentur ingenijs, pijs cantibus intexebant. Et erat in ea sententia Nobrega potuisse perfacile lumen Euangelij vel in vltimam inferri Brasiliam, si prima eius prædicatio iucundis modulationibus condiretur, vt captis animis suauitate concentus ad vsitatos, familiaresque sermones sensim delapsa descenderent. Simplicem quoque innocentium puerorum fidem non raro Deus admirandis operibus comprobabat. Diuerterant hi forte pueri nobilem penes Ethnicum, & Christianis amicum: hic cum suam ad eos filiam grauiter ægrotantem adduxisset, vnus è pueris præter ceteros fide accensus, filiæ salutem nihil hæsitans pollicetur. Fusis à toto grege precibus promissa redduntur: melius fit puellæ: paucis diebus tota sibi ipsa restituitur. Cuius rei admiratione permotus Ethnicus pater, Filium insuper eis, quem habebat elegantissimum, sacris imbuendum mysterijs, & Christianis præceptionibus excolendum vltro dedit, quem illi in suam disciplinam acceptum, breui temporis interuallo ad fontem sacri baptismatis perduxerunt. Tantum autem his pueris Ethnici tribuebant, vt quacunque nossent eos iter habere, vias sternerent, & iter illud ornarent, eosque veluti singulari quadam sanctimonia præditos, omni significatione honoris, & humanitatis exciperent: nec in eorum conspectibus auderent exiguum aliquid ex humanis carnibus delibare. Quem ferinum morem cum merito sacerdos noster horreret, ad eum tollendum, totaque ex ea prouincia stirpitus extrahendum id salubriter excogitauit; vt quæcunque per oppida, pagosque transiret, cunctis inspectantibus, nuda terga multo verbere cruentaret: percunctantibusque respondebat ea se ratione tentare, posset nec ne supplicium imminens diuinæ iustitiæ ab humanæ carnis voratoribus deprecari. Quo documento, spectaculoque perterriti resipuere complures, sibique ipsi legem seueriſſimam indixere, ne quid in posterum è tam nefandis dapibus attrectarent. Ceterum puerorum specioſis exemplis die progrediente fiebat, vt omnibus pene locis, vbi sua Lusitani propugnacula, & arces habebant, certa eis domicilia extruerentur: in eamque rem sumptus suggererentur, & serui, qui quotidianum eis victum colendis agris, piscandoque conquirerent: quod erat profecto satis agrorum tum feracitate, tum rerum vilitate procliue. Tres igitur iam domus erant continendis hisce, educandisque puerorum gregibus institutæ, in vrbe S. Saluatoris de qua hactenus fuit sermo, in oppido S. Spiritus, quæ ingens accepit incrementum, deductis eo

à P. Em-

71 Adest Deus mira vi Prædicatoribus Euangelij.

72 Musicus cantus mirifice tenet Brasilos, vt in eo summam felicitatem reponant.

73 Puerorum Christianorum efficax fides.

74 Feruor vnius Patrum in tollendo esu humanarum carnium.

75 Domicilia excitantur pueris educandis.

à P. Emmanuele Paiua tribus de orborum numero pueris, quos optime eruditos Petrus Domeneccus è Lusitania miserat. Tertia, & florentissima in colonia S. Vincentij. Quibus, alijsque in præfecturis pari propemodum laude sociorum elaborauit industria. Hoc primum anno primum habuit Pastorem Brasilienſis Ecclesia Petrum Ferdinandium, qui vrbis S. Saluatoris proprie Antistes, ceteræ autem Brasilienſis oræ generalis Commissarius (vti & successores deinceps est nominatus.

Apud Brasilos hæc gerebantur, hæc apud Indos. Remeauerat è Iaponia Xauerius cunctis expectatissimus. Auxitque Cocini gratulationem publicam singularis exemplo modestiæ. Sodalitas honestissimorum virorum sub Dei Matris patrocinio, & nomine suam ædem Societati tradiderat, non tamen tanto consensu, quin aliqui sodalium reclamarent. Quorum vocibus ita ceteri commoti sunt, vt ad litem postea veniretur, & Alfonsus Noronia Prorex non neminem è primarijs impotentius obluctantem daret in vincula. Inde cuncta concussa est Ciuitas, & in Societatem grauissima exarsit inuidia, ac præsertim in Antonium Gomium (quo Prorex plurimum vtebatur) tanquam in aliena tecta, ac templa per vim vellet irrumpere. Hæc flamma tametsi cum die, tum sociorum sedulitate magna ex parte consederat, tamen Xauerius, cui nihil erat potius recto exemplo, bonoque Societatis nomine, ne qua Euangelio poneretur offensio, rescissis Gomij actis, rite contestatum voluit, socios deinceps, si sodalitati videretur, precario æde illa perinde, vt ante donationem, vsuros. Quæ res non exulceratorum modo Ciuium persanauit animos: sed omnes modestiæ sancti viri admiratione compleuit. Et, vt intelligas nihil esse sincera virtute, ac præsertim submissione animi quæstuosius, non longo post tempore summa Ciuitatis gratulatione vltro à Sodalibus, & quidem melioribus conditionibus eadem Societati ædes est reddita. Xauerius cursu repetito, Goam, quo iter intenderat, Februario mense peruenit: cuius aduentus, quo diutius, ac longius abfuerat, eo maiorem vniuersæ ciuitati lætitiam attulit. Vix egressus, è naui, priusquam Societatis tecta subiret, recta suis moribus, ad ægrotorum hospitium. Hic eos blandissima oratione solatus ad Collegium continuo pergit, vbi agebat Gaspar Berzæus: vt perbeata sibi videri posset tum Goënsi Ciuitas, cui duo illa Orientis lumina vno tempore spectare licuit. Post primos, ac dulces amplexus, post mutuæ salutationis, & gratulationis officia, quæsiuit ecquis domi iaceret ægrotus. Cum responsum esset, decumbere duntaxat vnum, eumque cum extremo vitæ periculo: hunc videlicet sibi visendum protinus, & consolandum censuit, priusquam in cubiculum se reciperet. Vt autem ex viro sancto suauitas quædam spirabat, & caritas omni melle dulcior, oppressum vi morbi fratrem fiducia tamen animi plenum (nunquam enim, quamuis desperatus à ceteris, spem ille abiecerat, modo ante supremum diem Xauerius adesset) suis Xauerius ipse sermonibus, impositisque capiti manibus, & consueta in ea re ex Euangelio effatus verba, velut à morte ad vitam mirabiliter reuocauit. Ceterum domi non vsquequaq; res lætas offendit. Collegij Rector Antonius Gomius, existimans Paulum Camertem, quem Xauerius vicarium suo loco reliquerat, præ nimia simplicitate Societatis rebus administrandis minus idoneum, non solum, quæ Rectoris erant muneris, tanquam Paulus nullus esset, arbitratu suo gesserat: sed eius quoque paulatim partes inuaserat, tum Goæ præscribens, quod ipsi venisset in mentem, tum in sedibus prouinciæ reliquis. Itaque Paulus mitissimus, ac modestissimus vir, facile ne contenderet cedens, in valetudinarij sui procuratione se cum tranquillitate animi maxima continebat. Gomius autem (nam sane nisi paulo contumacius, imperiosiusque ingenium cuncta corrumperet, donis humanis, diuinisque compluribus eminebat) nobilitate ad se conuersa, ipsoque Prorege, eo demum processit, tantumq; sibi potestatis assumpsit; vt Indos adolescentes semel vniuersos, corruptiores quorundam mores non ferens, è Seminario amandaret, eorumq; loco pueros Lusitanorum sufficeret. Id vero impleuit admiratione, & sermonibus Goam, eos eiectos è Collegio, quorum causa ipsum primo esset Collegium institutum; tamq; late manans, & spei tantæ opus interuersum. Hæc igitur Xauerius vbi cognouit, prout res poscebat, eiusque caritas, quæ ad Ethnicorum, recentiumque Christianorum opem tanto studio ferebatur, vehementer indoluit. Atque, vt modo Cocinensem plagam, ab eodem homine factam sanauerat, ita Goanam curaturus, protinus Seminarium restituit, diuersarum nationum adolescentibus pristino ritu adlectis, facta insuper potestate

Gaspari

76 Primus Brasiliæ Episcopus.

77 Indicæ res.

78 Cocini res à Xauerio gestæ.

79 Modestiæ vis.

80 Aegrotum Goæ fratrem sanat.

81 Antonium Gomium ab Societate dimittit.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Gaspari orborum contubernium puerorum condendi, quod is meditabatur, & Ciuitas exoptabat. Posthæc aliquod de ipso Gomio sumpturus exemplum, durum, ac restitantem reperit: cumque remouendum Goa censeret, quamuis multi Procerum, ac Prorex contra omni ope tetendisset, constantissime vrsit incœptum: eoque impensius, ne exitiale posteris traderetur exemplum, religiosam obedientiam per exterorum potentiam conuellendi. Non igitur abstitit quod tandem euicit, vt in arcem Diensem concederet, quin & postremo Goa recedens, adiecit, vt penitus à Societate segregaretur. Tanti modestiam, tanti religiosi obsequij custodiam faciebat. In quo licet agnoscere consensionem beatissimorum Patrum Ignatij, & Xauerij plane mirabilem. Hoc enim ipso tempore dum tot alioqui insignem dotibus virum, sequutosque eum nonnullos Xauerius in India ab Societatis recidit corpore, Ignatius in Europa datis in omnes prouincias literis, seuero obedientiæ imperio cauit, ne quis Moderatorum pateretur contumacem quempiam inter suos versari, sed continuo eijceret: præsertim si illi ipsi, qui præessent, obedire negligerent. Ne qui debent ceteris officij omnis, sed obsequij in primis quasi facem præferre, eorum si toleretur contumacia, sit in commune nocentior. Nimirum vnus, idemque spiritus tantis interuallis disiunctas Ignatij, & Xauerij mentes afflabat. Quo certius appareret præcipuum decus huius familiæ, & quasi characterem non humano eius conditorum sensu, sed consilio plane, institutoque diuino in præstantissima obedientia situm esse. Nec illud fuit obscurum æternæ illius mentis indicium: quod Michael Nobrega, & Andreas Monterus paulo postquam ab Societate, Gomij causa, recesserant, apud Maschatum comprehensi à Turcis, turpis suæ fugæ dedere pœnas. Ac Montero quidem per summam barbariem caput à ceruicibus est abscissum. Nobrega vero seruituti misere addictus, ac Memphim abductus, cum Christianos alios Lusitani redimerent, æquissimo Dei iudicio, vnus ipse in compedibus est relictus. Tametsi multis intermissis temporibus ab Armuziæ Præfecto & ipse redemptus, suum pertæsus errorem, ad Societatem vnde abierat, se recepit. Ipse autem Gomius misericordia Ignatij claris pœnitentiæ signis exorata, dum ad illum in Europam nauigat, facto naufragio perijt, elutis quemadmodum sperare fas est, ea pœna noxis, quas bonis tam multis minus caute passus erat interseri. Interim Xauerius, vt erat ad liberandos superstitionibus Sinas intentus, totus versabatur in eo, vt Alfonso Noroniæ Indiæ Proregi, Ioannique Albuquercio Goano Antistiti suis, & Pereriæ consilijs apertis Sinensem legationem vrgeret; cuius ipse comes, ac socius in regnum illud tam vndique septum, & peregrinis omnibus intercluſum libere penetraret. Eius legationis princeps declaratus est Iacobus Pereria vir singularis integritatis, & ad Xauerij voluntatem, ac studium quodammodo factus. Is quanquam Malacæ substiterat, tamen eius Procuratores in adornanda profectione illa, comparandisque pro dignitate muneribus, totoque legationis apparatu nullis impendijs, sumptibusque pepercere. Xauerius autem tali comitatu merito lætus, confectis, & ipse rebus omnibus intra mensem, quæ ad maturandam profectionem pertinebant, acceptisque à Prætore, Episcopoque diplomatis, & conciliandæ fidei literis, ac muneribus ad Regem Sinarum, ocius ad ordinandam accurate Societatem, ne quid per eius absentiam detrimenti caperet, animum contulit. Omnia autem perinde constituit, vt si nunquam amplius ad ea componenda rediturus videretur. Per eos dies in cohortandis, instituendisque domesticis creber fuit: quorum studijs, atque rationibus, vbi satis superque consultum existimauit, conuersis extemplo curis ad alia subleuanda, & suis operis instruenda domicilia, ex sociorum manipulis illis, qui sub manu erant, alios alio pro locorum ratione, munerumque distribuit. Ac Bazainum quidem Melchiorem Nunnium, Tanaam Consaluum Rodericium, Cocinum Franciscum Henricium: ex socijs autem auxiliaribus, quique præditi sacerdotio non erant, Meliaporam Ioannem Lupium, In oram Piscariam Ludouicum Mendium, qui vitam ibi gloriosa, (vt post referam) nece finiuit, abire iussit. Tres in expeditionem Iaponicam destinauit, Balthasarem Gagum sacerdotem, & laicorum par fratrum Petrum Alcaceuam, & Eduardum Syluam, quos Malacam vsque ducebat secum. In Lusitaniam vero, atque inde Romam ad demonstrandum Ioanni primum Regi, tum Ignatio Indicæ prouinciæ statum, & petenda ab vtroque sociorum auxilia, Andream Fernandium singularis innocentiæ virum, Armuziæ ad Societatem adiunctum à Gaspare, cum Fernando Iapone misit.

82 Obedientia quam curæ esset Ignatio, & Xauerio.

83 Duorum Gomij comitum, eiusque ipsius exitus infelix.

84 Decernitur legatio ad Sinarum Regem.

85 Xauerius prouinciæ Indicæ statum ordinat.

Nam

Nam Matthæum eius comitem mos abstulerat. Ad extremum Goano Collegio, vbi triginta amplius de Societate degebant, Gasparem Berzæum, & simul Indicæ prouinciæ vniuersæ suo loco præfecit. Cuius Xauerius prouolutus ad genua, vt ceteris præiret exemplo, qui dignitate præibat, primus eius se imperio, poreſtatique subiecit: postque eum, si quid humanitus eueniret, deinceps successuros Emmanuelem Moralem, & Melchiorem Nunnium nominauit. Non potuit non commoueri siue illa Gasparis tanta modestia studijs humilibus assueta nouo onere præfecturæ, siue latissima illa caritas iam Sinas, & Iapones, & orbem complexa totum procurationis domesticæ quasi constricta compedibus. Verum obedientiæ tandem ad normam gnarus omnia religiosis hominibus exigenda, Xauerij autoritatem veritus, onus impositum haud pertinaciter repugnans accepit. His alijsque rebus cum è domestica disciplina, tum è publica vtilitate compositis, cum dies profectionis instaret, orsus est in digressu non sine multis, mutuisque lacrymis, veluti præsagis supremi congressus domi singulos amplexari, illa identidem inter amplexus iterans, & ingeminans, quæ sæpe alias vsurpauerat verba, Constantia, Fratres, in antiquo proposito, Amor instituti Societatis. Alta humilitas in agnoscenda conditione vestra, obedientiæ alacritas non in actione modo, sed in voluntate insuper, & iudicio. Quibus breuibus, nouissimisque præceptis in memoriam cuiusque redactis, Goa discessit feria quinta maioris hebdomadæ, qui dies, vt ex Mathematica ratione constat, in decimum octauum Kalen. Maias incidit. Medium fere Malacense iter emensos fœda tempestas adoritur. Cuius horrore perstrictos æque nautas atque vectores, Xauerius certo vultu, sermoneque confirmans, & effusos ploratos inhibens puppim scandit, sacrorum cinerum thecam linea suspensam Vnius, Trinique Dei nominibus inuocatis eiaculatur in fluctus; rursusque ad preces, & ad expiandos consitentium animos sub tabulata succedit. Interea è sacræ illius thecæ contactu tumidum mare deferbuit, ventus remisit, & tempestate commutata, læta tranquillitas remeauit. Ita quos modo pauor insolens occupauerat, hos excipit tanta repente securitas, vt admonendus Nauarchus à Xauerio fuerit, à gubernaculis oculos ne deijceret, haud enim Ieuius superesse discrimen: nec falsa prædixit. In breuia, syrtesque mox illata carina, nihil factum est proprius, quam vt allisa funditus interiret, interitura fortasse, nisi præuisum ante discrimen Xauerius deprecator auerteret. Non hic vaticinandi finis fuit. In eodem Malacensi cursu, cum longe adhuc abesset ab vrbe, nec vllus internuntius per eos dies inde veniſſet, à vectoribus repente contendit, vti Dei numen ciuibus Malacensibus, qui præsentibus morbis tenerentur oppressi, solicita prece placarent. Cuius haud inanem, leuemque suspicionem fuisse, sed notitiam iniectam diuinitus, tum demum illi sensere, cum appulsi Malacam, graui lue populatam vrbem, vexatamque viderunt. Quæ lues orta primum è recentis obsidionis anguſtijs, per ciuium deinde vagata capita, aduenas quoque magna clade corripuit. Denique in ipsam, quæ Goa recens aduenerat, classem serpendo peruasit. Quanquam diuina benignitate perfectum est, vt, cum in ea ipsa naui, qua Xauerius est vectus, homines sex & triginta ceciderint lue illa grassante, ex eius tamen comitibus desideratus sit nemo. Ipse autem tanquam in paratam sibi messem continuo manum inijciens, simul calamitati publicæ leuandæ, simul maturando legationis negotio, animum caritate, qua solebat, adiecit. Aluarum inprimis Taidium decumbentem inuisit, eique deinceps omnium sedulitate officiorum adfuit. Vetus erat is Xauerij amicus, iamque Malacensis designatus arcis præfectus, eidem maritimam eorum tractuum præfecturam Xauerius ipse Goa detulerat. Itaque tametsi nulla erat causa, nullum ius, tamen si qua forte hominem libido transuersum ageret, poterat legationi moras inijcere. Ac Xauerius, qui videbat quanta res ageretur, Diabolum nequaquam quieturum intelligens, semper timuerat, ne quid tam felicibus cœptis obstaret. Hoc igitur impensius hortabatur domesticos, vt eam expeditionem Deo precibus quam accuratissimis commendarent: hoc item officiosius Aluarum demereri studebat. Ceterum nec timor inanis fuit, nec beneficia vlla quicquam, aut officia valuere. Sensit Pater è primo congressu Aluarum legationem illam Pereriæ decretam tam honorificam, ac quæstuosam animo non satis æquo tulisse. Pereria non dum ab Sunda, quo negotiorum abierat causa, reuerterat. Sed vt mox adfuit, sedulo eum Xauerius monuit, quam se modestissime gereret, nec summo vellet iure contendere: sed totam rem

86 Gaspar Berzæus loco Xauerij Indicæ prouinciæ præficitur.

87 Tempestatem sacris reliquijs sedet.

88 Multa prædicit.

89 Legatio Sinensis impeditur, & alia à Xauerio gesta Malacæ.

90

Aluari

Universidad de Deusto
Biblioteca

Aluari potestati permitteret, vt hac illum modestia deliniret. Is autem Pereriæ inuidens incrementis, vt qui iam pridem ei erat infensus, ne legationem illam obiret, impendentem vrbi causatus obsidionem, atque infrequentiam coloniæ, Pereriæ nauim, ipsumque Pereriam portu excedere omnino vetuit, ipso ad se nauis gubernaculo afferri iusso. Xauerius autem pro causæ grauitate solicitus, allegare principes Ciuitatis, amicosque communes ad Aluarum, orare per sese omni animi demissione, ne cursum moretur Euangelij, obtestarique per Christum ne se cum legato, quem Prætor Indiæ destinasset, Sinarum profectione prohibeat. Verum, vbi nihil proficiunt preces, cœpit sensim intermiscere terrorem, explicans quanta sibi ipse damna conscisseret. Primum igitur Franciscus Suarius Malacensis Pastor, & Vicarius idem Episcopi ad illum cum literis Goani Antistitis accessit, grauiterque admonuit, videret etiam atque etiam quantam rem disturbaret; nec committeret vt Antistitis obsistens imperio, iram in se diuinam, atque etiam Regis accenderet. Sed nihil Episcopi literæ, & Vicarij valuit denunciatio, nisi vt obfirmatus animus obdureſceret magis. Tum Franciscus ipse Aluarus, qui Malacensis ea tempestate Præfectus, & Iudex erat, eundem conuenit simul cum literis Regis Lusitani, in quibus sui esse consilij testabatur, cum Xauerium in Indiam mitteret, vt Euangelium per omnes Orientis oras promulgaretur: simul cum Alfonsi Noroniæ Proregis decreto, quo, si quis legationem Sinicam impediret, reum perduellionis faciebat. Hæc coram multis recitata cum audisset Aluarus, stomachabundus ab sella surrexit, solumque pede percutiens, Quid mihi negotij cum Proregis decretis, clamat; cum sciam magis è Regis re futurum, hæc si legatio non mittatur? Tum igitur Xauerius qui nunquam ad eam diem publice se pro Apostolico Nuncio gesserat, vt præsentem ei terrorem iræ cælestis incuteret, illud esse tempus existimauit, quo modestiæ, & humilitatis Christianæ magnanimitas proderetur. Pontificis Romani diploma diu reconditum, quo Apostolicus Nuncius creabatur, & anathema grauissimum infligebatur ijs, qui eius in augenda religione conatibus obstitissent, inuitissimus quidem, sed profert tamen, non tam vulneris imponendi, quam deterrendi gratia. Eius denunciandi negotium Ioanni Suario tradit, qui continuo Aluarum adit, nec magis Iudicis, quam Patris officio, dirum anathema vbi proposuit, orat per Christi mortem, & obtestatur, ne in tam graues, mortiferasque plagas cum dedecore, probroque coniunctas sciens, ac prudens se ipse præcipitet: neve tam grandi, & inexpiabili scelere se obstringat: pro quo pœnas sua opinione maiores cælesti Numini sit daturus. At ille, quem ipsa iam pugna pertinacius fixerat, ne intentato quidem tam graui vulnere, autoritateue Romani Pontificis ab ostinata voluntate discessit. Quin potius (vt nunquam potest scelus sine scelere defendi) sancto viro conatur infamiam aspergere, tanquam sanctitatem, & apostolicas ementiens literas, deludendis gentibus nomen sibi celebre venaretur. Ita consilium omne Xauerij, & diuina illa instituta legatio vnius hominis vitio euersa est. Tum vero Xauerius tam proiectæ infestus audaciæ, vt suæ statueret seueritatis exemplum, ceteroſque redderet tardiores ad impediendos conatus pro Euangelio, proque animis laborantium, pronunciandum curauit, Præfecto maris, eiusque administris, ac satellitibus nominatim Pontificia autoritate interdictum esse sacris, non vt eis nouum vulnus infligeret, sed vt memoriam inflicti reuocans, medicaminis admoneret. Ea de causa ad Gasparem Goani Collegij Rectorem ex Sanciano literas dedit, vt ex Episcopi autoritate pronunciandum idem rite curaret. Nihil autem ex omnibus ærumnis, atque molestijs, quas perpessus erat in omni vita Xauerius, acerbius ei accidit, quam quod per eum, à quo minime oportebat, tanto rei Christianæ damno, ad nihilum profectio illa recidisset. Non enim diuinæ gloriæ, & saluandarum zelus animarum hebes, ac stupidus est, sed eorum, in quibus vere est, vrit, depascitque præcordia. Quod si vel ad vnius offensionem vrebatur Apostolus, quid æquum erat, quamuis multum à Pauli caritate abesset, sentire Xauerium, cum de regno inter omnia terrarum regna florentissimo & maximo, & populis innumerabilibus ageretur? Tot æquorum spatia ab Iaponia Goam, inde rursus Malacam decursa, tot frustra tempestates exhaustas, tantum etiam à Pereria frustra factum impendium: denique Christi causam per eum, qui promouere maxime debuit, debilitatam, oppressam. Mœstus igitur non tam sua, quam Præfecti vice suomet scelere periclitantis ingemuit, elata voce canens violatorem illum humani, diuinique

91 Xauerij patientia simulq; constantia in Euangelij causa.

92

93 Xauerius anathemate constrictos declarat qui legationi obstiterant.

nique iuris breui suæ cupiditatis, ambitionisque supplicium, non pecunia solum, & honore, sed etiam corpore luiturum. Neque aliter cecidit. Nam paulo post Aluarus lepra teterrima coopertus, cumque alia multa in omnium oculis deliquisset, & eadem audacia, qua Xauerij autoritatem, Proregis contempsisset imperium, confestim quasi deficere moliretur ab Rege, comprehensus oneratur catenis, &, vt erat vinctus Goam, inde in Lusitaniam ad Regem pro meritis multandus abripitur. Ibi vltore Deo fortunis omnibus spoliatus, notatus ignominia æternis tenebris addictus supra lepram fœdissimam ab amicis demum, & propinquis ob apostema intolerandi fœtoris derelictus interijt. Porro Xauerij solida, & perfecta virtus nunquam magis eluxit. Maximæ enim tempestates magnorum etiam virorum persæpe animos si non frangunt, obstupefaciunt. Is autem toto hoc acerbissimo tempore nunquam destitit sæuiente per vrbem lue ægrotantium animis, corporibusque consulere. Obibat vias, & litus, passimque sub dio, vel sub bombardarum tegminibus stratos solabatur alloquio, recreabat munusculis, deducebat in tecta, ostiatim receptaculum miseris per Dei amorem conquirens, postquam valetudinaria & ipsas Collegioli complerat angustias. Noctes autem ante aram maximam genu flexo ducebat insomnes: illud necessitati quietis impertiens, quod interdum furtim lassitudo decerperet. Super hæc ad illustriorem patientiæ coronam tot, tantisque suis presso calamitatibus placuit æquissimo rerum arbitro, etiam quas id tempus in Lusitania Societas patiebatur procellas adijcere. Certum est pridie, quam Malaca discederet, cum se demisisset in lectulum, eoque perstaret habitu, vt nec sopitum, nec sane vigilem posses dicere, socijs inter admirationem, & curam interpellare non audentibus, sed in euentum intentis, demum instar hominis ex labore grauissimo spiritum colligentis surrexisse, Ignoscat tibi Deus, ignoscat tibi Deus ingeminantem, cum procellæ eius autorem ex nomine compellaret. Iam vero tametsi tanto præsidio, ac spe legationis subito destitutus, in consilio tamen fortiter perseuerans, quoque magis deesset (humana præsidia) hoc Deo fidendum amplius intelligens, eam penetrandi ad Sinas rationem excogitat. Sinæ alicuius colligere, seu mercari gratiam statuit, per quem in continentem furtim abijciatur. Nam quia fama acceperat in Sinarum regno plurimas esse custodias, easque vinctorum numero refertissimas: peregrinos autem, qui fine fide publica eo penetrassent, æternis vinculis, tenebrisque mandari; hos inter vinctos Xauerius, quæ erat eius incensa in animos caritas, vt conijceretur optauit: vt his primum tradita Christi lex, per eos deinde missos è tenebris ad proximum quemque manaret. Sperabatque per eosdem insuper, si Deo cordi foret, curatum iri, vt ipse quoque missus è vinculis Christi legem, doctrinamque diffunderet. Ergo spem ingressus, quod Christianus homo prohiberet, id per Ethnicum consequendi, Balthasare Gago, Oduardo Sylua, & Petro Alcaceua, quos Goa duxerat pergere in Iaponiam iussis, Ioanne vero Beira, qui ex Molucis adfuit, Goam ad auxilia deducenda misso, ipse Malaca, vno sibi relicto socio Alexio Ferreria, cum interprete Sina conscensurus egreditur, multas interim vrbi illi clades, calamitatesque denuncians. Prosequebantur abeuntem officioſe permulti. Quorum è numero Vicarius modeste suggessit, vti Præfectum salutaturus adiret, ne sermonem hominibus daret, si prætermisso salutationis officio, velut alienior, iratiorque discederet. Cui Xauerius ego ne, vt hominem à Fidelium communione seiunctum, atque secluſum salutandi causa conueniam? Nunquam ego illum, nec ille me in hac vita videbit, ac ne post mortem quidem, nisi tum, cum apud Christum Iudicem eum in Valle Iosaphat accusauero, quod insanæ cupiditatis æstu, & ambitionis ardore, tantam rei Christianæ amplificationem impedire sit ausus. Neque sane vereor hominum sermones, atque iudicia, cum iam omnibus vulgo constet ei sacris omnibus interdictum. Illud potius metuendum est, ne meum salutationis officium erga hominem execrandum, ceteris sit exemplo, vt illi pariter cum eo consuetudine, colloquioque iungantur. Hæc vbi dixit, templum quod erat è regione respiciens, genua flexit, supinisque manibus, humentibus oculis Numen ei placare diuinum homo minutis, & misericors cœpit, verbis, quæ circunstantes exaudiebant, amantissimis. Tum deiecto in terram vultu meditabundus aliquandiu perstitit. Posthæc erexit se ore ardenti, & pleno maiestatis, nec vllum verbum effatus, in conspectu omnium exuit calceos, & ex euangelico præcepto puluerem excutiens, omnes, qui ea spectabant, terrore, lacry-

94 Diuina vltio in Aluarum, qui legationem Sinicam impediuit.

95 Xauerius impedita legatione tamen in Sinas pergit tendere.

96 Qualis Malaca discessus Xauerij.

97

Universidad de Deusto
Biblioteca

lacrymisque compleuit. Quin etiam deinde Franciscum Petrium cum omnibus socijs iussit Malaca discedere. Pereriæ vero legato, ne mutuo conspectu, vt fit, vtriusque mœror augeretur, e naui salutem per literas misit, ea illum consolatione permulcens futurum breui, vt contumeliam illam, quam damno implicitam pertulisset, alia vicissim emolumenta, & noua decora compensarent: id quod ipsemet commendatitijs suis à Rege literis impense curauit. Ab hoc enim ille deinde magnis, & honoribus, & fortunis est auctus. Huius in naui, quam ipso retento Pereria Aluarus demum misit, e suis hominibus manipulo maxime fido impositio, Xauerius Iulio mense soluit, & ad Sincapuranum fretum delatus, cum aliquandiu substitisset, indeque denuo Pereriam consolatorias per literas salutasset, nauigatione repetita, dum in duobus curandis comitibus, qui in diuturnum morbum inciderant, assidua benignitate versatur, secundis ventis, non multis postquam Malaca soluerat diebus, fines Sinarum attigit. Sinarum regio vltima in orientem Asiæ plaga, longitudine ab vndeuigesimo gradu exoriens, ad tertium circiter, & quinquagesimum Aquilonem versus ascendens, leucas sexcentas fere porrigitur, latitudine patet ad quadringentas, frequens vrbibus, oppidisque, cuius etiam flumina quædam distentis constrata nauigijs propter gentis multitudinem incoluntur. Cingit eam ab oriente, meridieque Oceanus, ab occidente spectat Indiam, à septentrionibus muro latissimo, ac propemodum infinito Scythæ, Tartarive determinant. Sinæ autem vni Regi duntaxat obtemperant, cum inter eos Reguli Dynastæque sint nulli. Is Rex vnus omnibus æque imperat, & per Præfectos prouincias administrat, quorum Seminarium Academia est. Regis enim propinqui, necessarijque nullam prorsus gubernationis partem attingunt. Sed ex gymnasijs, qui ceteris eloquentia præstant, iurisque prudentia, ij ad Ciuitatum, ac prouinciarum gubernacula deliguntur: quorum numen propter nimiam seueritatem, acerbitatemque magis, quam Deos ipsos populi horrent. Nam Deos suos penates adeo non verentur, ac colunt; vt si vel suis precibus surdi fuerint, vel grauior aliqua calamitas ingruat, eos perinde vt seruos plagis accipiant. Pacis, quam belli sunt artibus aptiores, ceterarumque nationum mutuos congressus fugiunt, easque terrore mortis iniecto à suis finibus arcent. In horum potestate Sancianus est Insula inculta, atque deserta leucas à continenti triginta, quo per id tempus commercij causa commeare soliti Lusitani, Sinæq; raptim sibi tuguria è ramis olim, vel stramine construebant. Hanc dubitanti Nauarcho, ne forte præterisset, & vela vlterius facere iam paranti, liquido Xauerius confirmauit plane esse præteritam: qua ille affirmatione permotus, vt quæ ad illam diem nunquam fefellerat, quanquam animi dubius, & anceps iactis ancoris certos per scapham homines, qui rem diligentius explorarent, propere mittit. Biduo, triduoue transacto cum scapha non rediret, mœstiq; essent omnes demersam rati, ac sibi à repentino aliquo typhonis impetu metuerent, Xauerius eos leni oratione confirmans, mittite, inquit, timorem, duas enim intra horas remeabit huc scapha. Eo ipso, quo prædixerat spatio scapha comparuit, Sancianum Insulam præteritam esse renuncians: in eaque ad cumulandam lætitiam, Lusitanorum in Insula diuersantium vehebantur aliquot, qui officiose opiparis cum Xenijs occurrebant. Conclamant obstupefacti nautæ, id Xauerio diuinitus indicatum, sublatisque ancoris, & velificatione conuersa portum repetunt. Vbi ad incolas perlatum est aduentare Xauerium, cuius sanctitatem satis habebant perspectam, Lusitani gratalabundi se obuiam ad litus omnes effundunt. Vt exscendit in litus, ad Georgium Aluarium veterem amicum diuertens, Lusitanos ante omnia obsecrat, vt temporariam ædiculam, vbi diuinam sibi raptim extruant. Ibi sedulo sacras obire suas functiones, & modo in nauibus ægrotantes obsequio omni recreare, modo stipem subleuandis egentibus corrogare: interdumque cum Sinis mercatoribus varios de religione conferre sermones. Quibus in officijs, laboribusque cum duos amplius menses studiosissime consumpsisset, magnum sibi nomen apud Sinas cum sanctitatis, tum sapientiæ comparauit. Hac item in Insula illud insigne Petro Vellio editum est vaticinium. Puellæ egentis vt pudori, pudicitiæque consuleret Xauerius corrogare ei vndique dotem cœpit: & à Vellio homine pecuniosissimo vetere familiari mutuum petit argentum cumtriplicato fœnore in cælo reddendum. Is cum alienæ domi sese latrunculis oblectaret, clauem arcæ nummariæ Xauerio tradi-

98 Sinarum situs mores, & alia.

99 Aliæ Xauerij prædicationes, & gesta in Sanciano insula.

100 Vaticinium insigne Petro Vellio editum.

tradidit, vt inde auri promeret, quantum vellet. Erant in ea arca aureorum condita facile triginta millia, sed Pater trecentos tantum abstulit, clauique reddita, Petro renunciat, quantum inde deprompserit. Tum Petrus, facis, inquit, iniuriam amicitiæ nostræ Xaueri, qui tam exiguam particulam abstulisti; multo minus sumpsisti, quam volui. At ego vbi tibi clauem tradidi, ita destinaui animo, vt illam auri summam partiremur ex æquo. Cuius pia liberalitate Xauerius magnopere delectatus. Et ego, inquit, Dei nomine tibi polliceor, atque confirmo, nullo loco eius tibi misericordiam, qui in alios fuisti misericors, defuturam; futurumque insuper vt extremum tuæ vitæ diem, quo paratior ad Deum abeas, eo præmonente cognoscas. Ex eo die Petrus vir alius euasit, præcipueque beneficentiæ, pietatisque studijs ita se dedit, vt interiecto annorum aliquot spatio, dignus denique, idoneusque sit habitus, cui Deus diem sui obitus indicaret. Composita quippe re domestica, magnaque ex parte suis fortunis in egentes, ac miseros erogatis ad ædem pergit, Parochumque hortatur, vt pro Petro Vellio funebre sacrificium ritu solenni faciat, cui interfuit ipse, se iam numerans inter mortuos. Inde amicis singillatim valere iussis, tanquam peregre discessurus, cum rogaretur, quo tandem discederet, respondit, in Cælum. Iocari hominem lepidum, & ceteroqui facetum rebantur amici. Verum vbi in eo perseuerare Vellium, remotoque ioco, serio loqui senserunt, audierantque iam illum sacris funeribus rite animo procurato, præstolari domi abditum mortis aduentum, insaniam illam interpretati, vel ægritudinem animi, domum eus coiere frequentes, vt eum pro se quisque ab ea tristitia, ægritudineque deducerent. At ille gaudium animi, oris hiliaritate contestans, Xauerij prænunciationem amicis exponit, rogatque suo vt funeri eo ipso die mox obituri dent operam. Nec ita multo post affecta iam ætate hominem repentina mors abstulit; eodemque die ad ædem elato, amici tam inusitato mortis genere obstupefacti funus, & iusta curarunt. Hæc postea euenere. Xauerius autem hoc tempore totus in suam expeditionem conuersus, percunctabatur ex Sinis, Lusitanisque, ecqua tandem via reperiri posset insinuandi se in eas vrbes, hominumque colloquia. Cumque illi omnia regni claustra, acribus septa custodijs, nullum omnino aditum, qua aspirarent, relinqui aduenis respondissent, edictis seueriſſimis interpositis, si vel peregrinus Præfectorum iniussu continentem attingeret, vel indigena peregrinum introduceret: veniam autem à Seueriſſimis Magistratibus petere, ne Sinas quidem ipsos, ne dum Lusitanos audere, Xauerius ad hos terrores impauidus, cum alia nulla rei conficienda pateret via, consilium esse suum exposuit contemptis periculis omni ope, atque arte moliri, vt in Vrbem Sinarum aliquam clam deuectus, ipsemet Prætorem adiret, negotiumque transigeret. Quod consilium cum nimis audax, ac pene temerarium Lusitanis esset visum, non defuerunt, qui ab eo reuocare hominem, ne se in apertum vitæ, seruitutisque discrimen offerret, totis viribus conarentur: & recens memorabant exemplum quorundam è suis, quos tempestate ad eorum litus eiectos, immites ille magistratus, verberibus laniatos, etiam tum in tenebris, & squallore carceris continerent, spe in perpetuum pristinæ libertatis abscisa. Quam Lusitanorum denunciationem consentiens Sinarum confirmabat oratio. Quibus tamen Xauerius respondebat intrepidus nihil se tam malle, quam vt Sinarum salutem, de quorum indole, ingenioque tam multa audisset, suo repræsentaret interitu, nec metuenda sibi esse pericula, vincula, seruitutem, atque adeo peracerbam necem, vbi de liberandis animis ab æternæ mortis, seruitutisque periculis ageretur. Has inter curas febri correptus, & per dies quindecim afflictatus, vt primum melius habere cœpit, ad pristina studia, laboresque se retulit, nihilo segnius idoneum aliquem mercatorem quæritans, à quo transmitteretur in Sinas. Ergo Lusitanos primum, deinde Sinas omni artificio sibi deliniendos ratus, multas rei cælandæ vias in medium protulit, obtestatus sibi, vt in tam honesto studio morem gererent. Sed in tanto fortunarum, capitisque discrimine aures omnium munierat metus: nec qui se periculorum socium adiungeret, reperiebat. Augebat rei desperationem ingraueſcens comitum morbus, & Antonius Sanctæ fidei natione Sina Collegij Goensis alumnus, quem, pro interprete ex India secum aduexerat ipsa loquendi desuetudine, patrij sermonis oblitus, nulli iam vsui poterat esse Xauerio. Quibus incommodis quanquam spes eius infringi, debilitarique poterat; ea tamen excitabatur, & reuiresebat aliunde. Norat

101 Misericordiæ in pauperes virtus.

102 Mira Xauerij constantia in tentando in Sinas ingressu.

103

Universidad de Deusto
Biblioteca

eo ipso tempore Sinarum Regem quoquouersus dimisisse legatos, aliorum leges, & instituta regnorum exploraturos. Quam Sinis, Sinarumque Regi mentem à Deo donatam Xauerius interpretatus, in spem venerat, fore vt Euangelium aliquando in eos fines illatum, toto regno longe, lateque propagaretur, hortantibus præsertim Sinis suum vt ad Regem fidenter accederet. Credebant enim, cum Christi legem è Xauerij sanctitate perpenderent, eam illum Regi facile probaturum: in animumque iam induxerant legem aliquam sua meliorem libris illis, quos circumgestare secum Xauerium aspexerant, contineri. Interim difficultates superante constantia alius interpres non modo lingua, sed domesticarum etiam literarum bene peritus, sua sponte comitem itineris se se obtulit. Inde mercatorem Cantonien sem paulo fidentiorem nactus, spe, ac pollicitationibus ad audendum impellit, magnoque piperis numero, quod erat aureis amplius ducentis à mercatoribus Lusitanis in eleemosynam acceptum, cum illo transigit, vti se cum interprete, libellisque suis, atque sarcinulis silentio noctis quam occultissime deuehat, & ante lucem in litore Cantonij portus exponat. Ille vero, quo occultiora essent omnia, neque Nautarum dubiæ fidei committeret caput, ita rem gubernandam susceperat, vt liberis suis, seruisque fidelissimis pro remigibus vteretur, & intempesta nocte Xauerium lembo transmitteret: vltro etiam illi pollicitus apud se bidui, triduive receptum, donec è latebris tuto emersus, causam sui aduentus suo periculo Præfecto Cantoniæ exponeret. Geminum in ea re aggredienda periculum denunciabant amici: alterum, ne Sina mercator pernumerata mercede receptum cum Socijs inermibus peregrinum, vel è naui deturbaret in mare, ne quid emanaret indicij, vel in solitudine aliqua, scopuloque relinqueret: Alterum, ne aduenam contra Regis edicta fine fide publica se se insinuantem, Præfectus vrbis flagris atrociter cæsum, aut supremo supplicio afficeret, aut perpetua seruitute, vinculisque mulctaret. Xauerius tamen pericula longe plura, vt Malacam ipsemet ad Petrium scripsit, longeque grauiora considerans, ne vel diuinæ prouidentiæ diffidere, si prouinciam eius instinctu susceptam, hominum terrore desereret, vel Christi discipulus videretur indignus, si tam aperte denunciantem, Qui perdiderit animam suam propter me inueniet eam, non audiret: vel demum regno Dei non esset aptus, si manu ad aratrum apposita retro respiceret; tutius omnino censuit per vitæ discrimina Sinarum regna perrumpere, quam (vt loquebatur) animi salutem in discrimen adducere. Existimabat enim, velut Apostolus Paulus, Væ sibi esse nisi euangelizaret. Sed dum noua animo concepta fiducia, suum iter adornat, nouæ difficultates oboriuntur. Recens eius interpres, seu occulta Lusitanorum arte vt Xauerium retinerent, seu terrore periculorum inductus, nec opinantem illum subito deserit. Perstat tamen in sententia Pater, & cum vetere interprete, quanquam non satis idoneo, proficisci constituit. Adoriuntur deinceps eum ex composito Lusitani, non tam illius, quam sua causa soliciti. Circumfusi pro se quisque rogant, si suo non tangatur, at alieno periculo moueatur. Sinarum Præfectos, si Sinas conetur irrumpere, vnius irritatos audacia, nomen omne Lusitanorum ad supplicium vocaturos. Quod si certum, fixumque sit aleam tentare fortunæ, tamdiu certe cunctetur, dum opportuna profectio naues suas periculo subtrahat. Quibus ille quod ad ipsorum incolumitatem, ac mercimonia pertineret, omnem illis timorem dempsit, persancte pollicitus, non ante se, quo tendebat, iturum; quam ipsi se se recepissent in tutum. Ita maturantibus illis suum, Xauerius quoque suum iter, ac transmissionem in id tempus apparabat. Sed ecce nouum, & iam ante denunciatum ab amicis incommodum. Mercator, quo cum decideret, seu horrore supplicij, seu inuidi hostis instinctu, cum diu Xauerius cupidus expectaret, non comparebat, nec promissis stetit. Ita paulatim cum Sanctum Dei præconem cuncta deficerent, vnus non deficiebat animus, & erga Deum fiducia. Quin potius hæc ad humanorum diminutionem præsidiorum amplificata, eorum loco omnium succedebat. Accessit & illud solatij, quod cum audisset Sionis Regem legationem in annum insequentem ad Regem ipsum meditari Sinarum statuebat si Cantonien sis ille portitor condicto tempore non occurreret, adnauigare Sionem, omnique ope conniti, vt cum regio legato penetraret. Iam Lusitanæ naues fere omnes vela fecerant: ac Ferreriam socium suum longo implicitum morbo, ne sibi in tam ancipiti re impedimento foret, in Indiam tempe-

104 Pacisci tur Xauerius cum Mercatore Sina, vt clanculum se deuehat in continentem.

105 Quæ pericula formidaret Xauerius.

tempestatiue remiserat; ipse cum interprete Sina, alioque puero in Sanciano remansit erga reliquos inquilinos vsitata obtinens munera caritatis, incredibili ardore agendi quamplurima, patiendique pro Christo, Mercatorem adhuc illum opperiens, quo cum pepigerat; inque omnia occasionis momenta vigilanter intentus. Sed videlicet Deo cordi magis fuit præmium inde quasi perfecti operis Xauerio reddere, quam vt perficeret. Non dum satis forsitan ea Regna ad Euangelij sationem erant idonea. Reseruabat illud decus eius posteris Deus: & tot ab eo susceptos, exantlatosque labores æternis maluit condecorare præmijs, quam aperire cursum ad nouos. Quo vero pluribus ad se filij sui Christi Iesu ornatum insignibus euocaret, permisit vt vir sanctus ab hospite quoque, quod vnum ei ex humanis restabat solatium, repente relinqueretur. Faciebat rem diuinam tum forte Dei Sacerdos cum ille omisso, cui intererat, sacro, Malacam versus è Sanciano soluit tam insana festinatione, cursuque, vt nec veterem salutaret amicum, eundemque hospitem; nec nauim, quam in alia Sinarum insula emendam curauerat, expectaret: cui subinde Xauerius triste vaticinium canens absenti. Quam vereor, inquit, ne illum hominem sua conscientia extimulet, qui ita discesserit. En iam nauis aduentat, quam grauatus est opperiri. Sed abeat sane Malacam, vnde abiturus est nunquam; ibi vitam miser amittet. Vix qui aderant, templo excesserant, cum è Xauerij prædictione nauis illa comparuit. Hospes autem profugus paucos post dies, quam Malacam venerat, dum in sylua materiam cædit, à latronibus cæsus miserrime, fœdum sortitus est exitum. At Xauerius cum suæ mortis aduentum diuino admonitu præsentiret, in Lusitanorum circulo dixisse fertur. Numerum diligenter inite eorum qui hic adsumus: nam intra annum plerique moriemur. Vera cecinisse declarauit euentus, è septem, qui tum aderant, eo anno desiderati sunt quinque, in ijsque vates ipse Xauerius. Quanquam multo ante suum ille è vita discessum animo præsagiebat, eumq; temporis definitione sublata nec semel, nec vni prædixerat. Goa quidem hoc anno digrediens vnum amicorum graui cohortatus est oratione, strenuam vti operam daret, vt in cælo se mutuo reuiserent, quando id in terra futurum non esset amplius. Alteri se ipse commendauit addens fore, vt in mutuum conspectum non quidem in terra post hæc, sed in cælo venirent: alij vero cuidam id ipsum interroganti, ecquando essent se inter se reuisuri? in Valle Iosaphat, respondit, eo modo, quo Malacæ nuper de Aluaro Taydio pronunciauit. Quæ pronunciata tametsi formulæ discrepent, non vltra ego interpreter, quam præcognitam Xauerio velocem tabernaculi sui depositionem. Quin etiam affirmauit deinde non semel, qui eum sepultura mandauerat Nauta, & diem, & horam sui è vita discessus à Xauerio fuisse prædicta. Quanquam quæ præsagitio maior, atque præsensio, quam per eos fere dies insolens quoddam in eo, & ardens studium visendi fruendique Dei? & cuius causa vitam iam optauerat longiorem (vt quadam ipse testatur epistola) eius repente desiderio, vitæ, rerumque omnium, quæ in ea sunt, satietate teneri? Ceterum exiguum illud, quod restabat lucis, desertus à vetere, nouum sibi quærendum hospitem vir patientissimus non putauerit; sed defungendum victu precario mendicorum more, tum cum vna duntaxat reliqua illa, in qua venerat, naui, paucisque hominibus magnam partem à Taydio missis, deserta erat loci facies, & rerum non solum caritas, sed & penuria omnium: & præfectorum Sinarum acriter excubabant oculi, ne quis annonam exportaret è continenti. Cuius mendicitatis in commodum assiduis ærumnis, ætateque grauiore confecto iam corpori, nec dum satis è proximis tentationibus confirmato, quo insuper accedebat ingens animi cura ex desiderio Sinensis itineris, morbum facile reuocauit. Ita duodecimo Kal. Decembris, secundum rem diuinam, quam pro mortuo fecerat, noua febri corripitur: cum eaque progressus ad nauim, ægros de more conuisit, diuersaturus vtique inter eos, nisi maris, nausque iactatio terram repetere coegisset. Hic igitur iacentem in publico Lusitanus, æstuantemque summis ardoribus conspicatus, misericordia captus in suum tugurium curandum, & pro sua tenuitate tractandum suscipit. Erat id tugurium ex ijs mapalibus, quæ ad extremam litoris oram Lusitani à Sinis ædificatione prohibiti, subito excitabant, & in discessu disturbabant, ventis, & frigoribus peruium. Hic hospes hospitem venam rogat sibi patiatur incidi. Nec abnuit obsequens æger, cunctis se prosessus in rebus, quæ ad curationem sui corporis pertinerent (tametsi non erat nescius,

106 Summa B. Xauerij solitudo.

107 Prædictiones Xauerij aliæ, deque sua morte.

108 Supremus morbus Xauerij.

Universidad de Deusto
Biblioteca

quales tandem ea insula medicos ferret) in medentium potestate fore. Misso sanguine non sine conuulsione,& contractione membrorum,fastidium cibi subsequutum est ingens. Cibus porrò ipse idoneus ægroto præter paucas amygdalas serius à Nauarcho Lusitano traditas erat nullus. Eo enim iam creuerat cibi horror,vt prorsus omnia respueret, totoque biduo nihil gustaret. Iactabatur pestifera febri subsidijs omnibus destitutus, & morbus vrgebat in horas, cum tanta animi æquitate Xauerius & morbum, & morbi incommoda perferebat, nulla vt exciperetur ex eius ore querela, nulla vox alienam implorantis opem, vt grauiter ægrotantibus vsu venit. Illud vnum placidè non
109 ferebat, vulgari, communique se læti genere in lectulo mori, sibique optatissimam
Pietas moribundi Xauerij. martyrij palmam è manibus quodamodo rapi. Quo tam insigni beneficio cum se profiteretur indignum, ad diuinæ prouidentiæ rationem, animum denique suum ipse composuit. Atque, vt in morbis grauioribus natura fere cuiusque se prodit, sic ægrotante Xauerio: singularis eius virtus, eximiaque pietas ita se extulit, vt eadem propemodum faceret moribundus, quæ consueuerat sanus, nunc defixo in cælum obtutu cum Christo sermocinans, nunc è psalmis pium aliquid suaue recinens, & eas subinde voces suæ salutis ingeminans, Iesu fili Dauid miserere mei. Mater Dei memento mei. Quibus alijsque consimilibus vocibus duos ipsos extraxit dies. Aderant moribundo Antonius à Sancta fide, & alter iuuenis Indus, quos, vt supra retulimus, aduexerat Goa. In hunc Indum pridie quam decederet, fixo obtutu, heu te miserum, inquit, heu te miserum. Nec verbum addidit. Quæ quidem tam tristis appellatio, commiseratioque visa est eius fuisse prænuncia, quem miser ille sortitus est, exitus. Mense enim vix interiecto sui Patris institutionis oblitus, deflexit ad vitia: Cumque ad omne nefas effusis habenis auidissime rueret, repente glande traiectus infelicem efflauit animam,æternis Tartari mactandam incendijs. Xauerius autem vt affuit hora migrandi, tum vero preces intendere, & arrepto Crucifixi Domini signo, crebros ante Deum gemitus edere, & imis è præcordijs mixta præcibus suspiria ducere. Cum autem gemendi, precandique finem nullum faceret, voce pariter, atque anima destitutus extremum spiritum edidit quarto Nonas Decembris ipso sanctæ Bibianæ Virgini die sacro, anno post Christum natum Millesimo quingentesimo quinquagesimo secundo ætatis quinto circiter, & quinquagesimo, indicæ vero suæ peregrinationis vndecimo in ipsa cura, ac meditatione Sinarum? Compertum est Xauerij mortem in eius natali solo, domoque prodigio quodam mirabili præmonstratam. Ligneum simulacrum Saluatoris in cruce traiecti sane religiosum, & in eius familiæ ædibus perantiquum, eo ipso anno, quo Xauerius post tot sudores, laboresque Christi causa susceptos è vita migrauit, sexta quaque feria per annum totum, sanguine sudauisse; eamdemque Redemptoris effigiem, quoties ille viuus grauius aliquid pateretur in India, id quod ab eius domesticis ex ipsis Xauerij litteris collatis vna temporibus animaduersum est, haud obscuro sudore manasse, quasi caput in laborante membro, & Dominus in patiente famulo pateretur. Lusitani, qui in Sanciano remanserant, tam tristi nun-
110 cio exanimati ad eius funus certatim accurrunt, & circumfusi grabato lamentari
Figura corporis B. Xauerij, & summarium virtutum. tanti viri iacturam incipiunt; lacrymis, & gemitibus cuncta complere, conuerberare pectus, ferre osculum sacris manibus, membrisque virginibus, pascere oculos mortui specie pietatem adhuc spirantis. Cui tanta inerat in ore lætitia, & quasi quædam ex animi beatitudine redundans hilaritas, vt eo satiari animi, oculive non possent. Ac si quis statuere sibi ante oculos velit tantæ virtutis exemplar, & qualis erat in vita Xauerius: intima sibi cogitatione depingere (auemus enim viros magnos de facie nosse, vt cum eorum facta recordamur, eorum quoque species subito nobis ad pectus aduolet) facie fuit honesta, ac liberali, colore candido, vultu hilari cæsijs oculis, naso moderato, nigro capillo, sed ætati magis, quam curis præmatura canitie, statura procera, non tamen vltra modum. Prodibat in publicum tunica talari discinctus, vulgari illa quidem, tenuique, sed munda, quæque togæ vicem, pallijque præberet. Hic erat exterioris habitus hominis, at vero interioris facies, ac figura longe pulcherrima; quam quidem per hactenus expositа in his annalibus facta quasi per rimulas licuit intueri. Excelsus, & ingens erat animus, magnitudineque Christiana, ideſt vera præditus,

quæ

quæ in euangelica humilitate fixa ambiens infimum sibi locum, Dei gloriæ studio ardua, & magna aggrediens, non suis viribus, sed diuinis innititur. Illa Christiani excelsitas pectoris cum flagrantissima caritate coniuncta angustum reddebat Xauerio orbem terrarum. Accedebat constantia, & sedulitas in vrgendis,perficiendisque cœptis. 111
Comitas, ac dexteritas ad capiendos hominum animos, quo facilius ad virtutem fingeret. Sagacitas, & felicitas in odorandis, perueſtigandisque rationibus quam aptissimis cum ad singulorum ingenia hominum, tum gentium vniuersarum. Ad hæc laborum, vigiliarum, iniuriarum anni, famis, sitisque patientia, & auiditas inexplebilis. Commotionum animi ea tranquillitas, ac potestas; vt ponere, assumereque ad rationis præscriptum videretur quasi personam. Iam precationis, agendique cum Deo, diuinarumque omnium rerum impensum ante omnia studium, mens semper in cælo habitans. Sed vbi otium daretur, ac præsertim in silentio noctis, totum se in fontem illum summi boni immensum immergebat: vnde illa obruebatur ipsas inter ærumnas deliciarum affluentia beatarum: diuinisque donis supra hominum modum tot, tamque præstantibus complebatur. In Societatis administratione admirabilis fuit eius cum Ignatij mente consensio. Apparebat optimum discipulum omnem magistri non modo hausisse doctrinam; sed etiam mentem quodammodo, & animum induisse. Facillimus ergà obsequentes, ac modestos, seuerus in contumacibus coërcendis: nullam perniciem dicens maiorem peruicacibus ingenijs posse contingere, quam si timide indulgenterque tractentur, consideratus, & parcus in adlegendis in Societatem, multus in periclitandis adlectis, nequaquam tenax in dimittendis, quos minus idoneos experimenta ostenderet. Obsequij inprimis exactor diligens, quod ipse Ignatio, re, voluntate, iudicio, ac sententia mire prestabat; vt vel hoc nomine à B. Patre præcipuo quodam sensu diligeretur. Amabat summe, plurimique faciebat Societatem. Eius precibus, ac meritis tribuebat, quæ sibi Deus munera impertiret, quodque in aimarum procuratione succederet. Idem autor socijs erat vt sentirent, ac facerent: ac vota quotidie renouarent, tanquam acerrimum telum contra Diabolum, & firmissimum constantiæ monumentum. Gaspari quoque Berzæo cum multa monita tradidisset, omnia illo conclusit. Memor Societatis Iesu membrum te esse, cura in omnibus factis, dictisque tuis, vt tali capite, & corpore dignus existas. Exquisitæ, cælestisque eius sapientiæ documenta Tursellinus accurate collegit, ac digessit digna plane quæ cunctis animarum magistris & in manu semper & in mente versentur. Accessere his ingentia, & crebra miracula, ac præsertim illa quasi perennis rerum futurarum prædictio: tanquam omnino clementissimus Deus hunc suum vellet fidelissimum famulum nihil facere, aut habere minus à magnis Apostolis. Postero, quam obijt, die sacerdotali indutus amictu, ligneaque in-
112 clusus arca funere effertur, quam potuit in ea solitudine, barbarieque celeberrimo.
B. Xauerij corpus viua calce sepelitur. Iamque erant iecturi glebam, cum repente placuit aperto loculo, corpus ipsum cum vestimentis inclusum viua operire calce, quo celerius ossa nuda exesis acrimonia carnibus, deportarentur in Indiam: ipsam vero arcam diligenter occlusam in præparato loco recondi, tumuloque grandes imponi lapides indices sepulturæ.

Atque hic fuit Xauerij cum ex India, tum ex ipsa vita discessus. Cuius vicarius, at- 113
que successor Gaspar Berzæus haud ignarus eo vberiores è proximis capi fructus, quo
Gaſparis Berzæi socios regendi ratio. sanctitate fuerint, qui eis nauant operam, instructiores, simul atque Indiæ prouinciam accepit, totis fere sex mensibus nullis alijs voluit eos, quibus præerat, occupationibus esse distentos, nisi exercitatione virtutis, studioque cognoscendi se ipsos, & suis omnibus cum voluntatibus, tum cupiditatibus repugnandi. Ad eos incitandos placuit Eucharistiæ sacramentum in sacello domestico ad id exornato quoad potuit elegantissime, collocari, quo domestici ex interuallo recurrerent; & in eo dulcissime conquiescerent. Cumque à principio spiritus exercitium ex Ignatij formula, peccatorum expiationes præteritorum mensium, vel omnis ætatis, votorum instaurationem de more omnibus indixisset, hoc eis insuper & exemplo suo, & cohortationibus persuasit, vt horas quotidie multas, ex capitibus, quæ ipse bis proponebat, in reputanda, ac recolenda Christi vita, ac morte consumerent. Quo in studio sex fere, vt dixi, mensibus iam exactis, cum satis alta humilitatis initia, ceterarumque fundamenta virtutum posita viderentur, tum demum eos ad doctrinarum studia, scholasque conuertit: ipsoque die Sancto Hie-

Universidad de Deusto
Biblioteca

ronimo sacro adire gymnasium de Societate ferme viginti, ex orphanis quadraginta, è prima nobilitate triginta fausti̇s sub externo satis docto, pioque magistro cœperunt initijs. Horarum descriptio, iungendæque doctrinæ cum pietate ratio à Caspare tradita (quoniam nondum vllæ Constitutiones ab Vrbe venerant) erat hæc. Quarta post 114
mediam noctem hora cuncti surgebant, continuoque egregia aliqua Christi Domini facta secum ipsi horam totam commentabantur. Dein cum reliquo discipulorum grege intererant Missæ sacro: inde ad gymnasium egressi tres in eo commorabantur horas. Domum regressi priusquam accumberent, rationem ab se traducti temporis reposcebant. Secundum cibum semihoræ circiter interuallo colloquijs diuinis animos relaxabant. A meridie tres item horas literarum disciplinæ dicabant, vnam insuper mutuo retractandis, & inter sese, quæ didicerant, recolendis: tum ad orandum denuo recurrebant, in quo cum effluxisset integræ puluis horæ, Gaspar ad semihoram diuinis de rebus, interdumque ad vnam, & alteram sermonem habebat. Hunc claudebat litaniarum carmen ad exposcendam Cælestium opem in communibus Indiæ difficultatibus, quotidianisque seu publicis, seu priuatis incommodis. Ad extremum nocturna vbi quies appeteret, reputabant secum ad semihoram accepta Dei beneficia tum vetera, tum recentia: tantundem spatij in precando prospero à Deo euentu Goensi classi, quæ contra Turcas soluerat, ponebatur. Hic erat Gasparis ardor in eo moderando Collegio, quod eius curæ, fideique creditum erat, magis vtique laude dignus, quam vt ab omnibus imitatione posset exprimi. Cælum quippe indicum tantam mentis agitationem saluo, incolumiq; capite, non ferebat. Et erat in ea sententia Xauerius, vt qui ex Europa destinarentur in Indiam, ij iam exculti literis, ac doctrinis, ne diuturno studio contabescerent, 115
mitterentur. Conformatis adhunc modum, institutisque domesticis ad externorum Gaspar vtilitates, & commoda studijs sese paribus explicabat. Agere ad populum tam adenter est orsus, tantoque hominum cursu, vt tria sæpe, quatuorue hominum millia ad eum audiendum, & quidem remotis ex oppidis conuolarent. Quam populi frequentiam Pontificis Maximi Iobelæum ab Ignatio missum non mediocriter auxit, vt cum ea templo excluderetur, statuendum esset in atrio patenti suggestum, ne confertissima multitudo vicissim se compressa & coarctata perimeret. Tantaque erat audiendi sitis, vt cum propter frequentes imbres, locique longinquitatem (erat enim ab vrbis celebritate remotior) significasset pro concione Gaspar, sibi in animo esse conciones institutas omittere, aut eas solito rarius habere, excitatus ex ipsa concione vir grauis, idemque senex cum alijs compluribus clarissima voce, ne id faceret, obsecrarit: sed postpositis ipsorum commodis institutum suum teneret, nec auidissimam concionem suo pabulo fraudaret: id quod incredibili cum fructu, ingentique castigatione morum à Gaspare factum est. Cui sane rei non publica modo, verum etiam priuata, & inter administranda sacramenta vox hominis vsui fuit. Erat, qui ab aperiendis suis rite peccatis cupienti, paratoque Patri nimis obstinate refugeret: sed is in suo lectulo nocte vigilans, cum 116
sibi manu fauces arcte comprimi, & gulam interstringi sentiret, implorata illico Dei Matre, ex eis est ereptus angustijs, relicto aliquo doloris duntaxat aculeo, vt obstinationis suæ pœnas penderet, quod sacerdoti Dei cunctaretur aduolui. Verum mox ei per quietem visus est Gaspar sciscitans, cur sic angeretur: expressoque manu faucibus crucis signo, reliquias omnes angoris abstersit. Ille somno solutus, & quod gestum 117
erat animo reputans, magnam vim lacrymarum profudit, & e cubili se confestim propripiens expiandi sui gratia cucurrit ad Gasparem. Instituit Gaspar idem in honorem Virginum vndecim millium, quarum vnius in æde Collegij conditum cranium erat prodigijs inclytum, sodalitium. Cuius initus numerus, adscripto etiam Prorege, ad sodales iam bis mille peruenerat. Quorum is erat ardor, vt non modo suos è virtute fingere, & ad normam Christianæ disciplinæ dirigere; verum etiam alienos corrigere, & emendare mores omni ope contenderent. Ea de causa eorum indicem, qui vel aliquo essent irretiti flagitio, & cum offensione hominum suis in vitijs, & peccatis hærerent, 118
vel exercerent inimicitias, vel multos annos se sacerdotibus non ostenderant, ad Gasparem deferebant: cuius illi opera, auxilioque ad iustitiam remigrarent. Gaspar vero super hæc cum in varias partes distribuisset vrbem, ipse, tresque sacerdotes, quos ad id adhibebat, suam quisque regionem obibant: conquirebant, & conueniebant ex indice,

quem

Gasparis ardor in iuuādis Proximis.

Sodalitium conditur in Clientela vndecim millium Virginum.

Solertia Gasparis in Goana vrbe excolenda.

quem dixi, publicis peccatis implicitos, reddebantque virtuti. Tantumque industrij hominis vigilantia, Deo conatibus obsecundante, profecit, vt vni illi, qui cum inimicis in gratiam ea sedulitate redierant, reperti sint septimum intra mensem mille amplius quingenti. Pellicatus resciſſi complures: Mulierculæ amplius centum à meretricio quæstu abductæ. Satanicus etiam quidam, qui perhonestas domos multo cum sanguine vagabatur ardor libidinis, Gaspare perorante restinctus: & matronarum quarundam mores ad pudicitiam, cultus ad modestiam compositi. Feruebat itaque pietatis opus. Nihil in templis nisi abiectos ad sacerdotum pedes mortales, inter seque vel damna illata resarcientes, vel mutuis amplexibus gratiam redintegrantes, veniamque vicissim precantes cernere erat. In orbis adolescentulis, quos Paulus Camers homo impiger in 119
contubernij Societate regebat, magnus item elucebat ardor. Hi Gasparis ex præscripto quater in hebdomadā ad ædem sacram instructo agmine procedebant, lepide psallentes, ac pie, candidisque induti togis, ac pileis, quibus intertextæ rubræ, minutæq; cruces rapiebant oculos occurſantium. Excipiebat puerorum agmen virorum acies fere nonaginta asperis instructa flagris toto itinere se pulsantium: quorum contemplatione mirum sane quanta pietas excitaretur in ciuibus. Præter, hos pueros erant alij fere trecenti, qui prima à nostris tum legendi, scribendique, tum Christianæ legis elementa discebant. Quorum id erat studium, pietatisque feruor, vt pueri nonum egressi vix annum, sese ad viros ætate prouectos adiungerent, vt vna cum ijs sexta quaque feria in collegij æde se cæderent, adeo luculenter, vt subinde stillæ sanguinis subsilirent. Non his finibus curæ Gasparis tenebantur, sed ex interuallo per suas copiolas, nonnihil opis vicinis etiam oppidis afferebat. Antonius quippe Fernandius ad oram quandam maritimam (Salas est loci nomen) eius iussu profectus, cum multos ibi Saracenos, & Ethnicos offendisset, adeo eos ad accipiendum Euangelij fatum instruxit, ac præparauit; vt id 120
omnes breui susciperent. Alij vero cum exercitu, qui contra Turcas ducebatur, profecti, suos quoque fructus in horreum Domini condiderunt. Denique alijs alio dimissis, Gasparis immē. si labores.
cum ad tot ferendos labores Gaspar vnus auxilijs destitutus domesticis non valeret, facile in morbum decidit. Nec tamen animis minus attulit ad salutem momenti cum morbo languebat, quam cum recte valebat, Quanquam enim tanta erat nauseantis imbecillitas stomachi, vt edulium fere omne respueret, proximorum tamen commodis, & saluti, quacumque posset ope, nullo loco deerat. Ter in hebdomada dicebat ad populum, & cum festa lux intercurreret, ter in die. Respondebat strenue consulentibus. Dabat operam confitentibus; atque his laborum quasi fomentis morbum suum contemnendo, non irritando leuabat. Quem tantus habebat ardor penitus exterminandi peccata; 121
vt hominem plebeium, alijs frustra machinis adhibitis, mercede illectum, traditisque ex Etiam pacta pecunia hominum à peccato abstrahit.
pacto aureis nummis viginti, quos in eam rem ex eleemosyna corrogauit, ab crimine Ciuitati manifesto remouerit.

Armuziæ Consaluus Rodericius Gasparis vestigijs insistens, suis concionibus mire 122
profuit. Eo autore sæpe discessum est ab armis, duella sublata, res suæ cuique redditæ, Res Armuziæ.
diuturno compressa silentio enunciata peccata, alieno è thoro multiplex exacta, fugavi hominum, vt longo interuallo animos repurgaret, coactus est suburbano tecto relicto, in vrbem intimam transmigrare. Hic nullius socij opera subleuatus, ne nimijs laboribus frangeretur, auxiliarius ei frater Aluarus Mendius submittitur, eximiæ vir sanctitatis, & dignus Gaspare magistro discipulus; quem in Armuziam cymba dum Arabes pauci Maschato transueherent, prædones celocibus quatuor insequuti, cum præuolantem modico interuallo nauiculam consequi Deo remorante non possent quem aggredi non poterant comminus, sagittis eminus petunt, & coniectione telorum. Sed feruidas inter preces Aluaro procumbente, sagittæ, mirum dictu, oratione tanquam adamantino scuto retortæ neminem è vectoribus attigerunt. Armuziam igitur ille cum incolumis appulisset, strenuam è vestigio operam Rodericio nauauit, modo plebi, puerisque diuinæ legis tradendis initijs, modo solandis, & subleuandis ægrotis, quotidieque excitanda sub noctem ære campanulo multitudine, ad leniendum suis precibus purgantem ignem animis mortuorum. Quibus in officijs dum accurate versatur, Armuziæ repente nunciatur classem aduentare Turcarum. Eo allato nuncio, commodissimum vrbis Præ- 123

fecto

Universidad de Deusto
Biblioteca

fecto visum est, vt qui in ea Christiani degerent, partim se in arcem cum Consaluo reciperent, partim cum Aluaro (ne multitudo grauis esset arci, præsertim in aquæ penuria) Magostanum egrederentur, oppidum in Arabiæ continenti, ab Armuzia passuum millia sex & triginta. Vtrobique vtriusque virtus magis enituit. Nam, vt de Consaluo multorum perferebatur ex literis, is vnus vniuersum pondus arcis, exercitusque sustinuit. Sed Dei clementia non tulit, vt vacuam vrbem ingressi Turcæ arcem ipsam diuturna oppugnatione lacesserent. Quippe cum ferreis globis arcem assidue quaterent, ac verberarent, globi ipsi vel grandioribus explosi tormentis, quos basiliscos appellant, in hostem retorti, nullum figebant ictum. Quo animaduerso barbari, præcipuo etiam ipsorum disrupto multorum cum strage tormento, metuentesque ne ab Lusitana classe deprehenderentur, deseruerunt incœpta. Domicilio nostro, cui à S. Paulo nomen erat, semel atque iterum circumdederunt ignes; nihil tamen damni factum; vt gratulabundus populus dictitaret, Paulum ab hoste præsenti ædem suam suo minacissimo gladio defendisse. Ex altera parte ijs, qui Magostanum se receperant, fuit Aluarus magno bono. Nam & corporum commodis, vt præfectus arcis optabat, & animorum cura omni consuluit: is quidem, dum diem nullum intermittit Christianæ disciplinæ præceptis populum erudire; illis autem, dum centum, & quinquaginta ex ijs, qui ab Armuzia Turcarum metu profugerant, conquisita stipe sustentant. Quæ caritatis partes eo erant id temporis duriores, quod tum fere omnes aduersa valetudine tentabantur, id quod in ea regione quotannis solenne, & vsitatum est extremo Septembri, duobusque deinceps mensibus exortu Syderis, cuius noxius putatur aspectus, atque contactus præcipue vi-

124 Res Bazaini, & Tanaæ. tis, corporibusque mortalium. Cognito Turcarum discessu Aluarus ad extremum, quos secum Magostanum adduxerat, omnes reduxit Armuziam, quatuor duntaxat ex eo numero infantulis, muliere vna desideratis. Bazaini, Tanaæque consimilia à Melchiore Nunnio, Franciscoque Henricio eorum, quæ de Armuziæ fructibus commemorauí, sunt gesta. Sacrorum insuper vsurpatio ijs autoribus admodum viguit; vt præ confitentium turba nihil illis ad sua curanda corpora daretur ocij. Cocini gratiarum reconciliationes plurimæ Antonio Heredia suasore sunt factæ: eodemque autore sexta quaq;

125 Cocini, Colani, & oræ piscariæ. feria introducta flagella populo plaudente. In Oppido Coulano, oraque Piscaria Nicolai Lancillotti, & Henrici Henricij industria ingentes hausit Christiana res vires. Cumque præ socijs ceteris regionis linguam teneret Henricus præ ceteris etiam laborauit vberius: vsuque longo animaduersum est, sermonis inscitia non multum consuesse profici, quamuis idonei non deessent interpretes, vt multum vidisse B. videatur

126 Ludouicus Mendius à Barbaris interemptus. Ignatius, qui suis in institutis, ac legibus hoc nominatim præcipit, vt in qua quisque regione versetur, eius sermonem regionis ediscat, quo facilius id quod in tuendis animis propositum habet, Societas assequatur, Ad oppidum è primis oræ Piscariæ Ludouicus Mendius è socijs auxiliarijs ab Henrico legatus, vt Christianorum, qui in eo erant, animis aliquid opis & salutis afferret, à barbaris interimitur. Cædis autem ea causa fuit: quod cum potestatem Rex oppidi homini facinoroso peramplam diripiendi, prædandique pro libidine, dum lucra cum Rege partiretur, peruerso barbarorum more fecisset, Christiani, quorum e bonis, atque fortunis haud exigua præda fiebat, id inique ferentes, cum Badagis, quibus pacis nomine tributa pendebant, multa sunt questi. Badagæ vt tributarios suos, eosque innoxios ab iniuria defenderent, facta manu, quotquot è prædatoribus nacti sunt, omnes ad vnum obtruncant. Hac cæde cognita Rex, qui prædandi potestatem fecerat, vt delatores Christianos vlciscetur, suas illuc copias intempesta nocte submittit, quæ magna eos internecione delerent. Barbari facta in oppidum irruptione, cum omnia cædibus, & cruore fœdassent, ignes templo circumdant, vbi cum alijs compluribus Ludouicum in oratione defixum offenderant, vt eodem omnes conflagrarent incendio. Ad has turbas Ludouicus egressus delinire precibus impiorum furorem, ne diutius in innocentium cæde baccharentur, & ab ædis incendio temperarent, instituit. Sed eas inter preces à Mauro quodam graui vulnere secundum ceruices accepto in terram sternitur, prostratusque denuo vulneratur in femore, deinde caput à ceruice præcisum ab hostibus asportatur. Hac cæde saturi Barbari illi, cum alios nonnullos inflicto vulnere partim exanimassent, partim debilitassent, reuertuntur ad Regem. Damnum ingens hoc eodem anno fecit Ecclesia Commorinen-

sis

sis Paulo à Valle Punicali extincto. Sacerdos erat pius in primis, & impiger, iamque linguæ gentis peritus. Venerat & ipse in hostium potestatem. Quippe inter concionandum circumsteterant Badagæ, postque contumelias, & probra ingesta comprehensum, interiorem in plagam abduxerant, vbi ad ceteram vexationem inedia macerabant, nil ad trahendam vitam præter aquam, & perexiguum orizæ tradentes. Nec multo post Neophytorum armis ereptus, & ad litus perductus parum abfuit, quin periret in vndis. Iterum enim ingruentibus magno numero barbaris, in mare coacti sunt Patres se se conijcere, eorum vt manus effugerent: ac peræ gre Paulus, de quo loquimur, in piscatoria cymbula euasit. Denique multis ex ærumnis mala valetudine contracta, eaque diu exercitus his veluti cælestibus margaritis, vbi terrenas alij venantur, quæsitis in cælum diues migrauit.

127 Moritur etiam P. Paulus Vallius.

In insulam Ceilanum rogante Prorege de Societate Sacerdos missus Emmanuel Morales cum Antonio Diazio: Eius Insulæ Rex vnum è præcipuis suis proceribus Goam legarat, qui dum legatione sua fungitur, assiduo christianorum vsu, consuetudineque relictis sensim patrijs tenebris, & luce veritatis oborta in sancti Pauli Collegio baptismate consignatur. Huius Prorex admonitus, & animatus exemplo, in animum induxit ipsum quoque per præcones Euangelicos aggredi Regem, vt ijsdem è tenebris, si Deo cordi foret, conuerteretur ad lucem. Ad eam rem legit Moralem, cuius in eam insulam iter, quanquam rebus nondum maturis ad exitum perduci Regis conuersio non potuit, ceteris tamen præsertim Lusitanis, mirificas vtilitates attulit. Nam qui præsidij causa in Lusitani Regis arcibus excubabant, quorum erat numerus sane magnus, ij Sacerdotibus destituti eo iam loci venerant, vt per summum diuinarum, humanarumque legum neglectum in naturam vsu conuerso, quantis essent illaqueati peccatis, & erroribus ægre sentirent. Diebus festis perinde, ac profestis manus ab opere non cessabant; stata, imperataque ieiunia ex Ecclesiæ fastis profundus venter exemerat: pudor exulabat: dominabatur libido: & erat famosarum, quam pudicarum numerus maior. Implicati erant Saracenorum familiaritate Christiani, deque illorum fæce non sentientes hauriebant. Egeni opprimebantur, & lædebantur iniuste: nec peccatorum erat vlla confessio. Statuta vero sanctæ matris Ecclesiæ cunctis erant penè ludibrio. Quibus tot, tantisque malis Morales illacrymans aggressus est pro suggestis hominum vitia, peruersosque mores tanta laterum firmitate, & pietatis ardore perstringere; vt in quibus ea altius insederant, ij cum sani esse cœpissent, ad ea tollenda, & euellenda Sacramentorum medicina frequenti, & eorum ingenti detestatione consurgerent. Quibus audiendis, curandisque (ea erat hominum vis) ne longitudo quidem lucis diurnæ par erat. Ergo castigata superioris vitæ licentia, meliores inducti (Deo opitulante) sunt mores, & vultus præsidij renouati. Quæ res non modo Christianos, vbi sua agnouerunt, & posuerunt errata, verum etiam ipsos ethnicos, in quibus splendor aliquis rationis emicuit, magnopere delectauit. Quo ex numero sane multi Christi legem, vt naturæ legi maxime consentaneam non dubitarunt amplecti. Dum hæc in his oris geruntur, in Molucarum cultura vix credibile memoratu est, quantum ærumnarum Euangelici coloni, quantum discriminum exhaurirent, Ioannes Beira in primis, qui Mauricas percursabat oras. Viarum labores, ardores Solis immensos, iniuriasque alias locorum, cælique hic numerari non decet. Aestu iactatus acerrimo febrium, nihil necessitati cedebat, quo grauiores ab incolarum animis morbos depelleret. Naufragia, & pericula alia supra perstrinximus. Tot erat per mortes currendum, ne cœptam in eo agro sementem inimicus homo zizanijs venenatis obrueret. Quippe Saraceni, atque Ethnici Principes Euangelio iniqui, atque infesti, & Lusitanorum conspirantes in cædem Caciziorum instinctu, ad deterrendos à Christi cultu Neophytos, vires omnes, atque consilia partim suadendo, partim infectando verterunt. Itaque cum alij, tum vero qui Mauricas insulas incolebant, quorum ingens in Oppido Tolo numerus erat, B. Xauerij, Patrumque institutionis obliti ab Ecclesia, Christoque defecerant, templum solo æquarant, sacras Cruces, & Sanctorum effigies comminuerant, Geilolijque tyranno se dederant. Cuius tantæ perfidiæ, impietatisque celeres dedere pœnas. Primum ager totius regionis antea feraciſſimus pristinæ suæ vbertatis oblitus repente exaruit. Conditæ in horrea fruges, tabe sunt, carieque peresæ: aquæ salubres, ac dulces, noxiæ, & amari saporis inuentæ,

128 Emmanuel Morales in Ceilanum mittitur.

129 Corruptissimos præfidiariorum mores corrigit.

130 Aerumnæ in excolendis Molucis Patris Io. Beiræ.

131 Supplicium diuinum in Apostatas Tolanos.

fame

Universidad de Deusto
Biblioteca

fame denique, ac pestilentia mortales multi cuiusque ordinis, & ætatis absumpti. Nec tamen reliquos tam dura cælestis iræ experimenta mouerunt: sed in impietate nihilominus obstinati, cum compertum iam haberent nouum sibi bellum à Lusitanis instare, omni arte se se ad resistendum compararunt. Collocarunt pro locorum opportunitate præsidia: cunctos aditus obstruxerunt: & quacunque transeundum Lusitanis erat, præacutas taleas, stimulosque, in quos se induerent, defoderunt. Sic armatis, atque munitis Lusitani pauci numero superueniunt, & priusquam bellum inferant, blando per nuncios, ac benigno sermone desertores, ac perduelles interrogant, malint ne sine ferro, & sanguine ad Christi cultum, & Lusitani Regis amicitiam scelus suum detestati redire, an experiri vim suam: & diuini, humanique violati fœderis pœnas dare? Cum illi superbissime respondissent, se neque Christianos vllo pacto futuros, neque diutius externi Regis dominationem laturos, exercitum in eos ducunt: continuoque in amentes vindicta quoque cælestis apparuit. Circa meridiem sol repente subductus: & è vicini montis vertice crebris cum tonitribus, & horrendo mugitu, toto triduo tetrum erupit incendium: ac tanta cinerum, pumicum, lapidumque egesta vis, vti non modo insidias solo sparsas obrueret, verum etiam propugnacula, & muri coronas æquaret. Accessit terrarum ingens motus, quo & arbores euulsæ radicitus, & tecta omnia diruta præter vnum pusillum templo nuper euerso contiguum, quod fuerat Societatis Patribus diuersorium. Locus etiam propinquus passuum millia fere duodecim late restagnante palude, multis cum incolis, & domicilijs obrutus. Ita defensoribus exitio sublatis, terroreve dilapsis, egressi è nauibus Lusitani potiti sunt arce: Geilolijque tyrannum vna cum oppido, totaque regione viuum in suam potestatem sine certamine redegerunt. His rebus cognitis Ioannes Beira, qui in eis iam populis desudauerat, illuc confestim ab Ternate transmisit: suauique oratione dispersos in vnum locum congregatos admonuit, quam nefario se scelere per eam defectionem astrinxissent: solennique

132 ritu per confessionem expiatos, Ecclesiæ sacrosanctæ restituit. Inde noua rerum facies: simul ac omnibus recta mens, suus quoque sapor aquis, atque dulcedo, sua campis, agrisque fœcunditas redijt: & inaudito miraculo noxij mures, qui fata per id tempus in vltionem illius gentis eroserant, aspersione aquæ sacræ repente fugati, Ethnicorum migrarunt in arua, tam infesta populatione frugum, tanto barbarorum damno; vt cum Christianis vulgo quererentur iniuriam. His tantis, tamque varijs promoti prodigijs cateruatim ad Beiram baptismi gratia concurrebant, vt interdum vno, eodemque die quina hominum millia, interdumque spatio hebdomadæ quindena confluerent, quibus cum ministrare singulis non posset vnus, Sacerdotem è Societate Alfonsum Castrium sanctum postea Martyrem, fratresque laicos Nicolaum Nunnium, & Melchiorem Figeredium cum alio quodam euocauit. Qui numerus cum ne is quidem tantæ messi par esset, ipsemet vltro in Indiam ad petenda maiora subsidia proficisci decreuit. Quo in itinere Malacæ (vti supra narrauimus) Xauerium nactus, eiusque instructus monitis, & recreatus alloquio Goam perrexit. Apud Iapones reliquerat Amangucij Xauerius: cum

133 in Indiam remearet, Cosmum Turrianum, Ioannemque Fernandium: qui cum perturbatis, permutatisque rebus ex cæde Regis, cuius supra meminimus, Bonziorum se furori, certisque periculis subduxissent, vbi in demortui locum, Bungensis Regis suffectus est frater, & ciuitati pax reddita, ipsi quoque nouo fauente Rege se se libere ijs, quos ad æternam vitam diuina clementia destinauerat, reddiderunt. Soli tum in omni Iaponia duo illi desudabant, soli barbaræ superstitioni resistebant, & amplificandæ rei christianæ studium pro sua parte nauabant: cum tres, quos supra memoraui, Balthasar Gagus, Eduardus Sylua, & Petrus Alcaceua xix. Kal. Septembris Iaponiam secundissime tenuerunt. Delati Cangoximam, & à Regulo comiter excepti, octo dies ibi subsistunt. Deinde repetito nauigationis cursu septimo idus Septembris, Bungum appellunt. Hic honorifice iussu Regis accepti, certisque in ædibus collocati, postridie ad Regem ipsum cum muneribus adeunt ab Indiæ Prorege transmissis. Ea Regi fuere gratissima, & is ea de causa Patribus omnem cultum honoris, & hospitalitatis exhibuit. Interim Ioannes Fernandius Iaponicæ linguæ peritus Amangucio profectus pro interprete Bungum venit. Cum eo non ita post ad Regem iterum redeunt: redigunt ad memoriam, quæ ipse ad Indiæ Prætorem quadam scripsisset epistola, de promulganda in suis

Benignitas diuina erga pœnitentes.

Res Iaponicæ.

134 Erant in Iaponia soli Cosmus Turrianus, & Io. Fernandius: cum peruenere tres alij Balthasar Gagus Eduardus Sylua, Petrus Alcaceua.

suis regionibus Christi lege, recipiendisque eius doctoribus, ac magistris: proinde rogant, vt quando ipsi ad id veniissent, omnem sibi potestatem faceret eius libere promulganda, libereque item suscipiendæ ijs omnibus, qui cognitam, ac probatam patrijs sacris, institutisque præferrent. Rex haud immemor voti sui, pristinique propositi, dolere se primum dixit, quod in suo regno nulla, vt alibi Christiana soboles fieret. Deinde sui esse consilij, voluntatisque, vt intra Regni sui fines Christi cultum libere propagarent: & hanc suam voluntatem, potestatemque suis se diplomatis testaturum ipso die si vellent, curaturumve id publice locis omnibus edicendum. Balthasar actis de tam prolixa voluntate gratijs, supersedeat ea re tantis perhortatur, dum ad Cosmum Turrianum, qui Amangucij versabatur, excurrat, & ex eius consuetudine ediscat, quemadmodum in ea sibi re progrediendum sit. Annuit postulationi Rex, eique de suis hominem certum ducem itineris ad Cosmum dedit. Ita Balthasar ad Cosmum duobus antea præmissis comitibus Sylua, & Alcaceua cum Ioanne Fernandio, præcipitante anno se contulit. Ab eo cunctis de rebus singillatim edoctus, non ante Bungum, quam Februario subsequentis anni se retulit.

HISTO-

Universidad de Deusto
Biblioteca

HISTORIAE SOCIETATIS IESV.

Liber Decimustertius.

1553

VOLVEBATVR iam annus huius seculi tertius, & quinquagesimus, cum Summus Pontifex Iulius secundis de Societate rumoribus, famaque permotus (nam & Ciuitates, atque Dynastæ, & animarum Pastores ac Præsules, operas ex ea domosque poscebant, cum ad suas ordinandas, & componendas Ecclesias, tum ad euellendas hæreses, & errores, qui late serebantur (Luthero gliscente) decreuerat ipse quoque de ea non nullos in Asiam ad reuocandos Nestorianos ab hæresi, & catholicæ reconciliandos Ecclesiæ cum Patriarcha mittere. Et quo magis egregius Pastor de Orientis mereretur Ecclesia, Petro Zarate Ordinis militum sancti Sepulchri Commendatario instante, Collegia in his regionibus tria confectis iam rite diplomatis, condi iusserat, Hierosolymis vnum, Constantinopoli alterum, tertium in Insula Cypro. Verum cum ratio, quam ad ea stabilienda repererat, ex sententia non procederet, & mors insuper subsequuta debilitasset præclaras Iulij cogitationes, atque consilia: apparuit aliud Dei fuisse consilium, atque decretum, cuius in abditissimis æternæ mentis arcanis latent causæ, cur in eas barbaras regiones tam sancte excogitata profectio, & tam salutaris mortalium iudicio Collegiorum apparatus ad nihilum momento reciderit. Comparabat tamen suas ad eius generis incœpta, si quando vsus foret, Societas operas, exquisito cultu pietatis, ac literarum: & in Romano quidem Collegio ad trium linguarum disciplinam facta est accessio geminæ theologiæ; tum eius, quæ tota in differendo conteritur, Martino Olauio doctore; tum eius, quæ sacrorum explanatione codicum continetur, interprete Frusio. Præpositus est etiam, qui sacris ferijs interioris fori quæstiones, causasque tractaret, Quintinus Karlat: Philosophiæque partes singulæ singulis à magistris vno eodemque tempore tradi cœptæ, Ioanne Rogerio Dialecticam, Guido Roiletto Naturalem, Balthasare Turriano primam, summamque philosophiam, ac disciplinas præterea mathematicas explicante. Quibus doctoribus, ac disciplinis dabant operam pro suo quisque gradu, atque processu è domestica iuuentute ferme sexaginta. Nam, quæ fuit animi celsitas in Ignatio, vel in summa annonæ difficultate, quæ copiosis quoque Ciuibus grauis admodum erat, vna Dei fiducia nixus, copias suas, cum minime augendæ videbantur, tum maxime auxit. Cur enim paternæ Dei curæ in communi fame, caritateque diffideret, qui ad eius vineæ culturam operas vndique tam strenue, tamque auide conquirebat? Nec spes eum concepta fefellit. Borgiæ solertissima caritas non modo in præsens, verum etiam in annos aliquot laboranti Collegio, & nullis instructo reditibus tempestiue consuluit. Is præter eum pecuniæ numerum, quem ab Imperatore quotannis ad annum quintum in eius alimenta Collegij, vsusque vitæ necessarios impetrauerat (ij erant aurei mille quingenti) totidem insuper ab eius gnato Principe in id ipsum, ad idem annorum spatium impetrauit: quo deinceps alia priuatorum subsidia, vnde aucta familia sese aleret, accesserunt. Nostrates porro, domesticosque discipulos, qui speciem gymnasio aliquam, pompamque præberent, tria ex eadem Societate Collegia, Colonienſe, Louanienſe, Parisiense, ceteris Collegijs in augenda per Italiam, & boreales tractus Societate fœcundiora suppeditarunt. Atque vt à superioribus doctoribus quam splendidissima docendi primordia caperentur, visum est ea capi publico ab ingenij, doctrinæque certamine nobilissima spectante corona purpuratorum Patrum, grauiumque

1 Iulius Pontifex Societatem Hierosolimæ, & Constantinopoli, & in Cypro collocare constituit.

2 In Romano Collegio explicari cœpta Philosophia, & Theogia.

3 B. Ignatij in Deum fiducia.

4 Primordia Scholarum superiorum apparata.

grauiumque virorum, non sine vario, ac speciosо Rhetorum apparatu, & prolusionibus oratorijs. In arenam, ac certamen theologicæ disciplinæ descendit vnus Martinus Olauius Collegij Romani (vt tunc appellabatur) superintendens, præstansque theologus, nullo adhibito de more præside, vel patrono, ipse sibi præses, ipse patronus. Cum philosophis decreta pugna Theodorico Ammenstardamiensi præside Balthasare Turriano: cum Rhetoricis Benedicto Pereriæ Fuluio Cardulo duce. Cuncta prorsus ex dignitate, & celebritati par plausus. Summa autem cura in eius Collegij conformationem intendebat Ignatius: quod, vt aiebat, cum ceterorum Societatis Collegiorum tanquam formam volebat esse, tum in ipsa Christianæ religionis arce, Summique Pontificis oculis specimen extare vtilitatum, quas Collegiorum eiusmodi institutio haberet. Nec dubitabat fore olim è Pontificibus, vel alijs Principibus fundatorem. Quamobrem de certis reditibus nihil laborans, quasdamque minus operi sufficientes oblatas dotes repudians, id studebat vnum, vt præsenti necessitati succurreret. Aliquot huius anni supremis mensibus apud Argentarios, vrbis loco percelebri, Palmius, & Ribadeneira singulis hebdomadis suo quisque die conciones habuere ipsa in via, inde occasione accepta, vt Concionatorem id damnantem compitalium dictionum genus facto ipso refutarent. Plurimus confluebat, & honestissimus auditor, & fructus extabat ingens, ac multiplex: cum parum abfuit, quin & pessimum inde Satan facinus perpetraret. Inductu maleuolorum (qui nunquam desunt vitiorum insectatoribus) vrbanorum Præfectus satellitum, cum suorum armata manu interuenit: ac protinus magna voce pro imperio tacere, ac descendere Palmium iubet. Qui cum statim obsequi vellet, obseruandam dicens in administro publicam potestatem, ecce in concione tumultus, cursarique & corripi arma, nec vox concionatoris demulcentis audiri. Denique satelles coactus sibi fuga consulere. Eodemque die Præfectus qui veniam sibi ab Ignatio exoraret, sub vesperam misit, excusans si quid per eam concionis frequentiam turbaretur, veritum se ne sibi id fraudi esset. Accepta Ignatius satisfactione, postero die Palmium eodem redire, ac purgare inter concionem Præfectum iussit. Nec postea amplius reuerti permisit, vir modestissimus, & cui lucra animarum ea placerent, quæ quantum fieri posset, nullius in offensionem incurrerent. Hieronymus Natalis è Sicilia reuersus ad Vrbem, acceptis ab Ignatio monitis Commissarij nomine quinto Idus Aprilis mittitur in Hispaniam, vt Constitutiones recens editas promulgaret, ampla cum potestate decernendi, vbique iubendi, corrigendi, immutandique quicquid è re diuina, communique visum esset: cuius siue prudentiæ gerendis in rebus siue scientiæ institutorum multum tribuebat Ignatius. Bobadilla Phalisсorum Episcopatum Episcopo ipso rogante, lustrabat: inde in Picenum Commissarij & ipse nomine ab orthodoxa religionis iudicibus, & praui dogmatis inuestigatoribus destinatur, vt omni conquisitione cunctos hæreticorum libros, Iudæorumque collectos infami concremaret incendio: & Cardinali autore Carpensi Lauretanum quoque Clerum inspexit. Quæ omnia haud exigua ab eo cum laude sunt gesta, seu pijs instituendis Anconæ sermonibus ad ædem sancti Francisci frequenti conuentu, seu conquirendis impiorum voluminum probris, igneque comburendis, præsertim ex eo genere plurimis, quæ Lusitano conscripta sermone, pestilentes homines in Indiam vsque transmittere, totoque oriente diuidere occulta fraude decreuerant. Par in Collegijs felicitas siue confirmandis, & augendis, siue ordiendis, & eorum veluti seminibus iaciendis. Confirmabatur in Italia Florentinum dato iam Societati loco cum ad habitandum, tum ad colendum suis functionibus Deum, angusto illo quidem, & perexiguo, celebri tamen, & in ipso pene Vrbis vmbilico, quem ab antiqua sancti Ioannis ædicula, sanctum Ioannium diminuto nomine vulgo nuncupant. Eius erat ædis penes presbyterum procuratio, qui ex ea quotannis vix quinquaginta capiebat aureos. Hunc Dux Cosmus, ne suam grauaretur ædem Societati concedere, Laurentinæ Basilicæ, cui perantiquo curiæ iure à Florentinis Ducibus nomen est, Canonicum legit. Vt autem in possessionem loci pes à Socijs est positus, tum demum scholis numero quatuor plus celebritatis, ac famæ, plus existimationis est additum. Aedes vero sacra ab omnibus antea detis, atque relicta, celebrari ipsa quoque piorum hominum ad sacramenta, & Dei verba concursu, non sine magnis fructibus cœpta est. Perusino quoque Collegio Fuluij

5 De Romano Collegio B. Ignatij iudicium.

6 Conciones Romæ apud Argentarios.

7 Natalis Commissarius declaratur, & in Hispaniam ad promulgandas constitutiones mittitur.

8 Bobadillæ res.

9 Collegium Florentium certam sedem nanciscitur.

10 Item Collegium Perusinum.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Fuluij Cornei Cardinalis, eiusdemque vrbis eius Antistitis cura, & autoritate, certa attributa est Sedes ad imum forum, quod paruum appellant, vbi scholæ quædam publicæ habebantur, hodieque Collegium Ciuitatis vsibus peropportunum visitur.

11 Lainius Genuæ concionatur: & Collegij aliquod initium ponitur.

Genuæ statuebantur initia Collegij, complureſque in ea vrbe ciues, cum in Hispaniam inde solueret, Natalis offendit, qui de aduocanda Societate consilia inter se se agitarent. Consilij principes Thomas Spinula, & Franciscus Baua. Quorum postulatis, ac votis concessus est Lainius, qui suis creberrimis, inflammatisque concionibus, vt erat illi solenne, sic vniuersos incendit, vt non vnum modo, sed duo sua in vrbe Collegia, alterum Ciuitas ipsa, alterum Sauliorum fundare familia in amœnissima totius vrbis regione, quam Carignanum appellant, deliberarent. Nihil tamen hoc anno, quod ad Collegium attinet, actum est, nec stabilis reperta sedes. Iacta sunt duntaxat Lainij ab aduentu principia quædam, & Reipublicæ, Vicarijque nomine (is erat Caborlensis Episcopus) Patres euocati duodecim. Sed quo res facilius perduceretur ad exitum, placuit Reipublicæ ad eos, quos dixi, duos è nobilitate par alterum, Augustinum Lomellinum, & Stephanum Ragium, veluti Collegij curatores adiungere; quorum patrocinio, autoritateque cum idonea Societati sedes, tum quæ ad eam alendam, ac sustentandam vsui forent, compararentur.

12 Syluestri Landini, & Emmanuelis Gomij res in Corsica.

Corsicam extremo anno superiore Sylueſter Landinus, & Emmanuel à Monte maiore cum attigissent, misere laborantem, quod ad animarum salutem, & cognitionem Dei pertinet, eam insulam inuenerunt. Quanquam enim sex illa Sedes Episcoporum habet ab antiquitate relictas; ijs tamen Episcoporum Pastorumque præsidio destitutis in summa rerum ignoratione, maximaque licentia tum viuebant. Erant è Sacerdotibus, qui nullius Sacramenti conficiendi rationem, ac ne consecrandi quidem augustissimi Christi corporis formulam satis norant. Presbyteri nullo fere cultus, vestituſque discrimine seiungebantur à laicis: atque hoc impunius, liberiusque se se scortis, concubinisque iungebant. E corruptela vero Pastorum, Sacerdotumque, quod necesse erat, mira labes in populo. Flagrabant vitia apud eos innumera, superstitio, veneficia, cædes. Contra fas, & ius matrimonia, nulla habita necessitudinis, & propinquitatis arctæ ratione, iungebantur: plurimi superstite prima coniuge secundam, sine religione ducebant. Quin etiam priusquam fœtus ederentur in lucem, despondebantur vxores, modo sexus muliebris, & quæ futura erat sponsa prodiret: id quod factionum Seminarium erat, & origo diffidij, nolentibus iam adultis Parentum obseruare conuenta. Quæ tot in populo probra, atque dedecora par comitabatur insciti, tenebræque tantæ, vt communem Christiani hominis notam, & sanctæ Trinitatis symbolum, Crucis signum non pauci, præsertim agrestium ignorarent: ætateque iam cani precationis Dominicæ formulam, & salutationis Angelicæ non tenerent. Patres igitur distributis inter se se varijs Insulæ locis, Bastiæ quæ præcipua vrbs est, Landino plurimum commorante, minora oppida percursante Emmanuele, strenuè eam colere, & ad antiquam Ecclesiæ normam, formamque reuocare quotidianis concionibus, & catechismo cœperunt. Par in populo necessitas, & voluntas reperta est vitæ melioris. Adeò multi ad enuncianda sua facinora pudibundi confluebant, vix vt restaurandis cibo, somnoque viribus strenuis operarijs locus superesset. Surgebant antem lucem, & ad densas vsque tenebras seduli præbebant aures: quarum defatigationem, atque laborem die profesto partim matutinus concionandi labor, prius quam suum ad opus opifices se referrent, partim vespertina catechesis interpellabat. Festo vero die quadruplex sæpe concio vel remotis aduocabatur è Pagis tam conglobata, tam frequens; vt nunquam in ea Insula studia maiora, & ardentiora senes grandæui meminerint. Dominicæ porro celebritas lucis cælestis fractione panis, ipsam propemodum paschalis diei celebritatem referebat: & erat apud omnes eo in honore, & existimatione Sylueſter seu perpetuo concionantis ardore, seu commutatione in populo morum, vt ad eum certatim cupidus spectator accurreret: perbeatique sibi viderentur illi, qui propius eum adire, affarique possent. Sed ne secunda nimis aura Patres, & præclarissima inter homines fama tota insula percrebescens efferret, prouide, vt solet, diuina sapientia comparauit, vt subita procella, ac tempestate perculsos, in officio, modestiaque contineret. Is enim

13 Corsicæ status hoc tempore.

14 Patrum labores in Corsica.

15 Sermones aduersi de Patrum laboribus in Corsica.

enim totius Insulæ cum esset profectus, & plausus, Romæ sermo plane contrarius perstrepebat. Magna caritate Franciscani Patres Landinum exceperant, rectoque exemplo concioni vltro omnes quotidie, & catechesi eius intererant. At Maxianensis Episcopi Vicarius inde ab initio parum gratum sibi accidisse eius, & Socij aduentum ostendit. Is ergo, & quidam cœnobij desertores, alijque nonnulli, vt erant non optimæ vitæ, nec præclari admodum inter suos exempli, veriti ne Patres illi, qui Visitatorum nomine ab Apostolica Sede mittebantur, solutis suis moribus, effrænatæque licentiæ, disciplinæ frænos inijcerent, aut ad eandem Petri Sedem per literas se deferrent, mendaciſſimis anteuerterunt epistolis, & extremæ eos elationis, & arrogantiæ, intolerandæque seueritatis insimularunt, qui ne Religiosorum quidem ratione habita Sedis Apostolicæ autoritate intemperanter abuterentur. Et quo certius collimarent, totaque res ex sententia magis caderet, consulto facinorosum quendam conuictum, notatumque non semel hæresis, multaque alia ob crimina collum iam in laqueum inferentem, protinus ad Vrbem mittunt. Qui vt literarum mendacijs, coram etiam meditatis calumnijs pondus adderet, tam multis curiam querelis oppleuit, tot mendacijs onerauit; vt Cardinales præcipui, in ijsque Societatis amantissimus Marcellus Ceruinus, Ignatium monendum pro amicitia putarint, Ordinis vti famæ, nominique consuleret: Patresque illos suæ prudentiæ, modestiæque per literas admoneret. Ea re permotus Ignatius, suspicans id quod erat per calumniam traduci innocentes, Sebastianum Romæum silentio aduocat, hominemque non dum sacris illum quidem initiatum, vnum tamen de suo numero probatissimum, & cuius fidei plurimum tribuebat, indutum communi cultu in Corsicam mittit, qui suorum in mores ac vita dissimulanter inquireret, & cum accurate omnia, exploratequeluſtrasset, ea mox & publicis, & priuatis consignata testibus ad se referret. Contulit eo se Romæus Societatis persona posita, vt erat ab Ignatio perscriptum: & rebus omnibus exploratis, atque perspectis abstulit ab insulæ Præfecto, Magistratibusque, & vniuersis oppidis, itemque à Ministro Prouinciali Franciscanæ Familiæ, alijsque viris grauissimis tam honorifica testimonia, & tot laudibus cumulatas epistolas ad Pontificem, & Cardinales, vt eas omnino Patrum pudor, ac modestia non ferret: multaque iam antea in eorum commendationem, ac laudem Respublica Genuensis ad Vrbem scripserat. Quibus omnibus tam luculentis, tantique ponderis testimonijs obstructum est videlicet obtrectatoribus os, sparsusque tota iam curia, totaque vrbe iniquus rumor oppressus.

16 Ignatius Sociorum res in Corsica explorat.

Hac æstate B. Pater cum Lainium Prouincialem Florentiæ tum degentem iussisset theologicæ summam doctrinæ in Societatis vsum conficere (cuius tamen perfectionem operis publica deinceps munera impediuere.) Collegia per Italiam Eugubinum, ac Perusinum per Olauium inspici iussit; quem Ariminum quoque misit, vt de Collegio, quod ea Ciuitas auebat, cognosceret. In ceteris vero prouinciæ lustrandis Collegijs, atque regendis Ioannem Baptistam Violam Commissarij nomine, ac munere Lainio suffecit. Quo in munere cum angore immodico, vbi res minus è sententia caderet, Viola cruciaretur; admonuit eum B. Pater, id quod sæpe habebat in ore, Angelos vt imitari studeret, qui in animarum sibi commissarum custodia, omnem quidem diligentiam præstant, sed euentus quicumque sit, nihil de tranquillitate, nihil de beatitate sua deperdunt. Ceterum ingruente morbo Commissarius, præsertim cum per Collegiorum inopiam, vel longa itinera conficere pedibus cogeretur, onus illud sustinere diu non potuit.

17 Res gestæ per Italiam.

18 B. Ignatij Sententia, imitandam Angelorum & sedulitatem, & tranquillitatem in proximis adiuuandis.

Sicilia hoc anno noua est constituta prouincia: cui præpositus Hieronymus Domeneccus ac prouinciale munus suum ceteroſque communis disciplinæ labores, alia pietatis adiungebat officia. Is Messanæ gynecæum instituit ex eo mulierum genere, quæ cum ad pudorem se reciperent, receptum ipsæ apud conuersas fœminas habere non poterant, vel quod consilium non esset perpetua se custodia cœnobiorum includere, vel quod in refertissimo contubernio, loco prorsus excluderentur. Quod opus vt ad diuturnitatem stabile permaneret, dedit insuper operam Domeneccus, vt e viris nobilibus Sodalitium, cui cœnobij Conuersarum patrocinium erat, hoc item in suam fidem,

19 Sicilia declaratur prouincia: eique Hieronymus Domeneccus imponitur.

Universidad de Deusto
Biblioteca

fidem, tutelamque reciperet. Idemque cum multas huius pietatis partes à nobili Ciuitate per ærarij copias, atque rationes suscipi posse non ignoraret, coaceruandam publice sua curauit autoritate pecuniam, vnde multorum consuleretur inopiæ.

20 Domicilium in monte Regali Societati tribuitur, & Collegium inchoatur.

Eidem Roma discedenti Farnesius Cardinalis, qui Societatis Collegium in monte Regali (ea est Archiepiscopi sedes) expetebat, dedit literas ad vrbis Præfectum, nostris vt tectum suo sumptu præberet, eisque annuos reditus assignaret. Empta est domus, & in eius possessionem Bernardus Oliuerius, qui valetudinis gratia ab Romani Collegi administratione translatus in Siciliam, primus eo loco præfuit, Societatis nomine missus est: Eaque Iunio exeunte coli, & habitari cœpta. Ineunte vero Iulio tam subitis auditorum incrementis apertus est ludus, vt quadraginta supra ducentos trimestri vix spatio celebrarent. Extremam sub hyemem dum Natalis, & Palmius Romam venturi, transmissionem Panormi opperiuntur, ille cœnobium eius generis, quod Messanæ nuper à Domenecco, & in vrbe olim sanctæ Marthæ nomine institutum à B. Patre narrauimus, inchoauit. Palmius autem suggesto conscenso aduocatis in concionem mulierculis, quas inter dicendum non modo ad lacrymas, sed ad miserabiles vociferationes, eiulatusque percelluit, in eius contubernij exordia tredecim à flagitioso quæstu traduxit. At per æstatem ingens in

21 Recti exempli vis.

Mahometanis mancipijs ad Sanctam fidem ardor exarsit, ab Mahometano nobili sparsis igniculis. Qui donatus Panormitano Collegio post triennij hortatus, ac preces, tandem nulla re magis, quam assiduis sociorum expugnatus exemplis, animum ad catechismum adiecit. Is aduersus Diaboli acres impetus, ac spectra deformia vim sanctæ Crucis admirandam expertus, statim factus de catechumeno præ-

22 Vi. mira signi sanctæ Crucis.

dicator, ante omnia sanctæ Crucis compertam sibi virtutem in religionis Christianæ testimonium celebrabat: persuasitque gentili suo fœda ancillæ consuetudine implicito, vt ad flagitium quandocunque incitaretur, nihil dubitans, Cruce sibi frontem, ac pectus Christiano ritu muniret. Nec fuit inanis hortatus. Cum inclita consuetudo, & Satanas hominem ad amicam retraxisset, is in eius conspectu recordatus repente catechumeni salutare consilium, non prius ad frontem, ac pectus horrenda spiritualibus nequitijs signa formauerat, quam veluti superfusa gelida toto corpore obrigescens, patefacto statim mulieri miraculo, & mox per vrbem vulgato, ipse cum alijs ad vitalem fontem accessit.

23 Viennæ doceri cœptum.

Viennæ placuerat Collegio expositas de more scholas, gratis & in vulgus habere: Sed ne id grauius publica ferret Academia, supplices ei debere libellos, vt per eam sibi quoque liceret erudire publice iuuentutem. Verum cum illa sine regio consilio, quod Regimen appellant, huc grauate descenderet, Patres supplicandum Concilium illi putarunt. Nec abnuit supplicationi Concilium, modo id Ferdinandi Regis ex voluntate fieret, qui fuerat autor, parensque Collegij, & illud multum aueiure ab Apostolica Sede concesso ceterorum more Collegiorum vulgo disciplinas exponi, quod è vestigio fieri tripartita scholarum varietate & numerosa iuuentute cœptum est. Vbi vero Academia in disciplinam Societatis magnum tradi numerum liberorum à prima nobilitate, lætis admodum cum literarum, tum virtutum progressionibus sensit, contendit ipsa pro viribus Collegij vt scholæ suum velut in gremium, quam conditionem subirent, vnde domestica disciplina fieret obnoxia: tandem pernulla subirent vincula promissorum, quibus alienis se se legibus, statutisque subijcerent; nisi quatenus sua vel instituta, vel moderatorum iussa permitterent. Ea de causa Rex

24 Canisij opera Academiæ Viennensi perutilis.

Ferdinandus Canisio mandauit (qui etiam Episcopo Viennensi morte sublato concionator in aula successerat, eodem die statim ab aulica dictione ad populi concionem digrediens) vt Tergestino cum Episcopo, & aliquot regijs consiliarijs omnem illam Academiam, eius partes omnes ad catholicos magis mores, pietatemque recuderet. Erat enim in more positum, vt in habendo doctorum, magistrorumque delectu non præterirentur hæretici, modo suos illi se intra fines, cancellosque tenerent, nec in docendo

cendo egrederentur ad ea, quæ cum religione coniuncta essent, quod fieri sine ingenti illius Academiæ periculo, & rei catholicæ detrimento omnino non poterat. Facilis enim est ad ea flexus, vbi prauo dogmate te semel infeceris, & in docendo magistrorum mores plerumque se efferunt, nec potest eorum tuta esse doctrina, quorum est corrupta religio: qui dum suis se discipulis tradere scientiam profitentur, ac literas, vna cum scientiæ dulcedine hæresum venena clam temperant. Canisius autem cum suos in ea obeunda prouincia Collegas tantum periculum paruipendere, nec sibi religioni ducere, quod tales doctores inducerent: ex altera vero parte impune videret hæresim longe, lateque grassari, exorauit per literas ab Ignatio, vt tota Societate menstruo quoque spatio singulis Sacerdotibus Sacrificium, ceteris alias preces indiceret, vt Dei Numen Christi cruore placatum cœca Germaniæ populo discussa caligine, præferret lumen catholicæ veritatis. Id quod ex eo tempore. addita nominatim Anglia, de qua spem optimam Máriæ regnum attulerat, ab omni Societate fieri cœptum, nunquam postea desitum est. Quæ dum Canisius totus in rem catholicam augendam intentus dies, ac noctes animo voluit, & vias omnes perdendæ hæresis inuestigat, tantum sibi nominis viros apud principes comparauit, vt post Federici Nauseæ Episcopi Viennensis occasum, de eo in Episcopali cathedra subrogando serio agitatum, decretumque sit. Qua de re cum inter Romanorum Regem Ferdinandum, & Nuncium Apostolicum Hieronymum Martinengum optime conueniret, maiorem in spem venerant exorandi Pontificis, quam cum de creando Episcopo quondam Iaio, nequicquam interpellarunt: propterea quod Societatem adoleuisse iam dicerent, eoque iam loci perductam; vt, si Canisio mandaretur Episcopatus, quem in alia vrbe reformidauerat Iaius, par ipsa periculum non adiret: conueneratque inter eos, vt occultam per epistolam, seuerum curaretur à Petri Sede mandatum, quo Canisium cogeret religionem iam professum, & voti reum, traditum sibi munus sine cunctatione suscipere. Sed odorati rem nostri, vna cum Canisio, (nemo enim plus habet virium ad repellendos honores, quam is, cui deferuntur) tam multis, tanque grauibus apud Nuncium rationum ponderibus, atque momentis suam egere causam, vt ille abiecto scribendi consilio ad Pontificem Maximum, ad Ignatium duntaxat ea de re literas dederit. Cui rescripsit Ignatius, id haberet apud se ratum, & velut exploratum, nullo modo è diuina re fore, ac ne Societatis quidem, vt Canisio deferretur is honos. Multis autem præstare partibus, si nos nostra in humilitate relinqueret, quam si ad honores, & tam decoras cathedras nos eueheret. Simul illud insinuans, si vsus forent, non sibi defuturum, quo minus ipse adeundo Pontifice, totam illam (vt olim in Iaio fecerat) rem discuteret. Denique, ne quid ad dissuadendum dehortandumque Nuncium Apostolicum prætermitteret, supplici oratione contendit, ne in ea re longius progredi vellet. Nec vero Martinengus, vt erat nostri Ordinis studiosissimus, & nutus omnes obseruabat Ignatij, progressus est vltra. Coloniæ cum è grauissima pestilentia hoc vno duntaxat anno, quinque & viginti hominum millia, vt fama fuit, perijssent, Socij qui metu omni depositio præcellenti caritate quadam aderant morbo tactis, singulari Dei beneficio integri ipsi, intactique seruati sunt, complureſque ex eorum numero, quibus aderant, suo curabant aduentu; vt eæ interdum voces exaudirentur in populo, quotquot sua Leonardo peccata aperirent, eos protinus conualescere, & vitam instituere sanctiorem. Louanij ne pusillus ille grex virtutis materiam forte requireret, conspirauere in eum Parochorum multi, & Curionum. quod ille omnem confitentium celebritatem, atque frequentiam ad se se raperet. Ergo acerrimo interdicto cauerunt, ne suis in confessionibus quispiam de sua curia Iesuitarum se iudicijs, potestatique subijceret sponsioneque voti ad id eos studebant adigere. Verum cum demonstratum illis esset coram Cancellario, virisque principibus Satanæ ex inuidia talia vota, & interdicta prodire, populus sitientissimus in instituto permansit: nec eorum tribunalia refugit, atque subsellia, quorum in dies experiebatur opem, & auxilium; præsertim vbi ex calumnia, quæ poterat suspectos eos facere, autoritatis publicæ testimonio laus, & commendatio accessit. Libellus inuentus in vrbe est, nescio quæ vota, & certas corporis verberationes continens autoris incerti. Sed vt in eo noua, & singularis quædam pietatis species apparebat, Societati tribuebatur. Super ea re Louanensis

25 Precum in Societate pro oris Septentrionalibus initium.

26 Canisius Viennensem Episcopatum ab se repellit.

27 Coloniæ Socij pestilentibus nauant operam sine vlla sua noxa.

28 Louanij aliquid molestiæ ex calumnijs.

Universidad de Deusto
Biblioteca

nienſis Academia ſæpe conuenit, multæque inde extitere offenſiones in populo, vbi præſertim emanauit, quaſdam eſſe fæminas pias, quæ ſemel in hebdomada à confeſſarijs pietatis gratia vapularent. Nec falſa narrabantur. Sed tota in innoxios redundabat infamia, eo facilius, quod Societate non ſatis dum cognita, proniореque vulgo ad ſuſpicandum, quam oculato ad diſpiciendum, Sacerdotes aliquot, talium architecti ludibriorum, Ieſuitæ & ipſi nominabantur. Verum poſtea re comperta, ac patefacta intellectum eſt libellum illum ita ex officina noſtra non prodijſſe, vt ipſimet autores coram Academiæ Rectore profeſſi ſint eas res ab Adriano ſæpe grauiter eſſe damnatas. Propoſita ſunt igitur edicta publice ad conteſtandam Societatis integritatem, deducendoſque ab errore complures: & per eam occaſionem interdictum omnibus, ne ſacræ confeſſionis cauſa Sacerdotem alium extra ſuam curiam ſibi deligerent, præter Societatem. Hoc moderatorum, Principumque iudicio aucta ſunt in hunc Ordinem hominum ſtudia. Increbuit piorum vis ad capienda Sacroſancta Eccleſiæ myſteria, vt in vna æde ſancti Petri, quo ſe Adrianus, relicto ad ſancti Michaelis Arnoldo, tranſtulerat, Natali Domini die duobus amplius millibus, quod in ijs partibus nunquam fuerat auditum, ea rite ſint præbita. Tantam vero Adriano vim, facultatemque impertiuerat Deus, vt nemo fere ad eum accederet conſilij cauſa, quin nouo gaudio cumulatus, animoque tranquilliore diſcederet. Is cum ex amicorum narratione reſciſſet puerum trimum nocturnis, diurniſque Dæmonum ſpectris perterreri ſolitum ad horrorem vſque pilorum, & in eiulatus, ac lacrymas continenter erumpere, accerſitum in ædem fiſtit ad aram, & ſacris operatus à tetris illis monſtris liberum, atque incolumem parentibus reddidit: cuius etiam frater natu maior, cum in eaſdem ſpectrorum formidines incidiſſet, eadem ab eo liturgia percuratus eſt. Inter ceteros, qui ſe Louanij ad Societatis orandi, commentandique diſciplinam ſalutariter exercuerunt primas tulit Ludouicus Bloſius Abbas Licienſis, vir ſuis ſcriptis, ac monumentis, nec minus virtutum memoria nobilis. Cui vſque adeo probata Societas eſt, vt niſi per inſtitutorum diſſimilitudinem ſtaret, affirmaret, eam ſe cum ſuis omnibus initurum. Sed quando id integrum ſibi non eſſet, perfecturum certe, vt quibus eſſet integrum, id illi ſe ſuaſore, & autore facerent. Neque id modo præſtitit luculenter, vtque in Belgium Societas reciperetur, omni ope adniſus eſt; verum etiam operam dedit, vt ex ſua prouincia Monachi ad eandem ſe orandi formam, atque rationem pauliſper excolerent. Superiore æſtate Paſchaſius Lutetiam cum veniſſet, reperit latiorem exercendæ campum tolerantiæ, quam depromendæ in animis curandis induſtriæ. Non tamen intermiſit ad ſancti Germani præbere aures conſcientiæ onus ponentibus, & multis priuatim exercendi ſpiritus dictata præſcribere. Prima tamen eius curarum in eo conſumebatur, vt Societas autore Pariſienſi Senatu rite Galliæ regno reciperetur. Carolo Cardinali Lotharingo patrocinante, alterum ſuper hac re iuſſum dedit Henricus Rex. Sed nihilo magis maturata eſt cauſa. Ad extremum Senatus, vt eam ab ſe ſiue curam, ſiue inuidiam amoueret, cognitionem morum Societatis, inſtitutorumque, & pontificiorum, quibus probabatur, diplomatum Sorbonicis Magiſtris, & Epiſcopo delegauit. Multi è Senatu, plures è Theologis erant, qui nouas Religioſorum diſciplinas omnino ſine exceptione damnarent: Epiſcopus vero huic noſtræ aduerſarium ſe ſine diſſimulatione profitebatur, conceſſas illi immunitates, & alia beneficia Apoſtolicæ benignitate Sedis, negans potuiſſe concedi, vt quæ Hierarchiæ Eccleſiaſticæ ſoluendæ eſſent. Quid viarum non obijt Paſchaſius? Quid dimicationum non adijt. Quibus non os conuitijs obtulit, ſua illa antiqua bonitate hos precans, illos edocens, dedocens alios, cum pleriſque diſceptans, vt exitus tandem, qui cum Societatis, tum ipſius Galliæ cauſa expetebatur, contingeret? Nihil tamen, vt deinceps conſtabit, niſi ad patientiæ ſuæ lucra profecit, cauſa in deterius prouoluta ſemper, quoad tandem præcipitata eſt. Ex inſtitutione exercitiorum cum ingens oriretur vbique fructus præſertim in Hiſpania huius exitu anni Toletana in vrbe, lateq; per regnum grauis aduerſus diuinum illum exercitiorum libellum exoriri cœpit procella. Silicæi vetus offenſio, tanquam male curatum vlcus ſub cicatrice viuebat. Melchior Canus Canarienſi abdicato Epiſcopatu cum apud Carolum, ac Principem offendiſſet, ſuſpicionem in Araozium velut ſibi obſtantem intendit. Horum & autoritate nixus, & voluntatibus obſecun-

29 Quæ tandem cedunt in commendationem inuentium.

30 Vis ſacroſancti Sacrificij.

31 Ludouici Bloſij in Societatem ſtudia.

32 Libellus exercitiorum B. Ignatij vehementer in Hiſpania exagitatur.

33 Galliæ ſtatus.

obſecundans (vti eſt creditum) Thomas Pedroccius bellum Exercitijs indixit. Sed multo eſt certius, immenſos inde vbique terrarum pietatis fructus dolentem Satanam, conatum, vti ſemper, obruere ſalutare illud inuentum, & abolere. Ergo Pedroccius multa ex eo libello quaſi temere effutita colligit: alia, quæ piæ aures, catholicæque reſpuerent: quædam etiam (ſi Deo placet) quæ perſpicuam continerent hæreſim, & dignæ eſſent cenſoria virga, & ſacri animaduerſione iudicij. Quæ omnia ſcripto comprehenſa, Silicæo, cuius erat è familia, & Sacris Quæſitoribus tradit. Anno iam ſeculi huius duodequinquageſimo autoritas Apoſtolica, ſicut eo docuimus annali eum libellum comprobarat luculento diplomate, & laudarat, plurimum hortans omnes Chriſti fideles, vt tam pijs documentis (ſic enim loquitur) & exercitijs vti, & illis inſtrui deuote velint. Quæ cum eſſent, in libelli eius cauſa iam Pontificiæ quoque autoritatis reuerentia agebatur. Et quidem calumniæ ipſæ plane erant eiuſmodi, vt ſi venirent ſingillatim in lucem, per ſe ſe conciderent, tamen Dialogo in primis geſtiente (qui quo abſurdius humanis illudit mentibus, eo triumphat inſolentius) confuſo rumore per multitudinem didito, ſuperſtitionum, & hæreſum, graue pietatis damnum minitabantur. Tanto igitur malo Araozius occurſurus, memor manſuetudinis Chriſti, hanc molliſſimam extinguendæ flammæ viam iniuit. Doctores magni nominis rogat, ſuam vt & ipſi de eo opuſculo ſententiam ſcripto edant, & ſuo chirographo ſubſignent. Quod præ ceteris Alfonſus Vergara Conchenſis Canonicus, pietate, ac doctrina inclytus, Doctorque Ioannes Coſta, & Barptholomæus Torres, ambo deinde Epiſcopi, ille Legionenſis, hic Canarienſis, cuius etiam extant inſignia de ſanctiſsima Trinitate monumenta, luculenter fecere. Ac Torres quidem multa ſuper ea re edidit ſcripta: ex quibus iuuat hic ad doctrinam multiplicem vnius partem adſcribere. Teſtis eſt Deus, inquit, quam ex voluntate mea ceciderit, vt de Societatis Ieſu Exercitijs ſententia mea poſtularetur. Cupio enim ſimpliciter, & Chriſtiane quid hac in re ſentiam, palam facere toti Orbi terrarum. Ac primum, ne quis exiſtimet ex priuato me quopiam affectu loqui, aio me hominem de Societate Ieſu non eſſe: quanquam ſi ſerio eſſem virtutis cupidus, dudum in ea, vel in alia ſanctarum religionum verſarer. Aio deinde, quamuis Doctorum è numero, ipſe ſim indoctiſſimus, poſſe me tamen ſatis interrogationi propoſitæ reſpondere; cum & Societatem ab eius exortu nouerim, & pridem Salmanticæ cum Ignatio, deinde cum eius diſciplinæ alumnis perfamiliariter egerim, diligenter obſeruans, quo res ordinis huius euaderent, oculis aſſidue ipſa in facta coniectis, quæ minime patiuntur diuturnam fieri fallaciam. Aio præterea, ex qua die ſanctam hanc Societatem noui, nullum vnquam errorem, crimenque compertum in hominibus, qui quidem vere ex ea eſſent. Nam rerum imperiti, vbi de Sacerdote quopiam forte rumor minus commodus exijt, de Societate eſſe eum loquuntur. Super hæc, nego quempiam vere, ac perfecte Exercitiorum poſſe vim æſtimare, niſi in ijs ſeipſe exerceat. Etenim cum tota referantur ad inferendas virtutes in animis, & vitia extirpanda, nemo eſt, qui poſſit virtutis percipere vim, guſtumque ſentire, niſi in ea prius elaboret. Vidi ipſemet homines doctos, qui Exercitiorum res cum tam claræ, catholicæque ſint, ex Euangelio depromptæ, ſanctiſq; Doctoribus, intelligere non poſſent; quas tamen, qui eas ad vſum referunt, negotio nullo intelligunt. Nimirum longe aliud eſt ſcire literas, ac res percipere ſpiritus, quæ præter literas actionem, orationiſque vſum, ac virtutum poſtulant ceterarum. Me quidem profiteor Compluti ad eam formam exercitum; ac Deum teſtor triginta annis, quibus verſor in ſtudijs ſapientiæ, & permultis quibus Theologiam doceo, nunquam ad meam vtilitatem didiciſſe tantum, quantum me Exercitia diebus paucis docuerunt. Quod ſi cuipiam Doctorum, cui ſua placeat ſcientia, mirum fortaſſe accidat, experimentum appello: tentet idem, atque exiſtimabit idem. Nequi in obſcuro eſt ratio, quod priora videlicet ſtudia ad docendum, Exercitia vero ad agendum referebam: valdeque intereſt ſcire vt doceas, ac ſcire vt facias. Addo cognitos mihi permultos, qui Exercitationes illas ſuſcepere, multiſque me meorum auditorum cum religioſis, tum ſecularibus perſuaſiſſe, vt ſuſciperent: nec tamen cognitum quempiam, qui non pietatis magnum inde profectum retulerit; palamque prædicaret nihil omnino è mortalibus rebus ſe voluiſſe ijs antelatum. Atque vtinam quanti eſt ille theſaurus, tanti æſtimare noſſemus. Nam cum tanti ſit momenti oratio, ac meditatio; propter rationem, ac viam,

34 Barptholomæi Torres de exercitiorum libello ſententia.

35 Ad rectam Execitiorum intelligentiam neceſſarius eorum vſus.

36 Omnes qui experti ſunt laudant exercitia.

Universidad de Deusto
Biblioteca

37 Quid exercitia sint.

ac viam, quæ commodissima, ibi traditur, multi per ea plus breui consequuntur, quam longo alij tempore, ac labore eo præsidio destituti. In summa qui cupiat nosse, quid Exercitia sint, pronuncio, aliud nihil esse, quam considerare attento, & quieto animo capita fidei, legem, ac præcepta Dei, eiusdemque beneficia, vitam, & mortem Christi; recognoscere anteactam vitam, statuere de futura. Hostem vero gentis humanæ, cum videat ingentia eorum ad pietatem emolumenta, machinas admouere omnes, vt è rerum natura tollat. Verum vel inde apparet negotium esse diuinum, quod insectationibus proficit: quantoque acrius oppugnatur, tanto fortius conualescit. Simulque pronuncio Exercitia, quæque in ijs continentur, vniuersa, & singula autoritate Apostolica comprobata esse, adhortante insuper Pontifice fideles, vt ijs vtantur: planeque indignum esse viro sapiente affirmare Pontificem id comprobare, & ad id exhortari fideles, quod errores contineat. Nec dubito, quin, si homines Societatis, quibus pro Christi amore gratæ sunt ignominiæ, ad Sacrum Quæsitorum consilium aduersariorum deferrent nomina, in eos seuere animaduerteretur. Ceterum cum Sedes Apostolica

38 Nefas est asserere in Exercitijs quicquam erroris esse.

Exercitia comprobarit; aio, ac pronuncio nemini fas esse, asserere in ijs errores esse, neque id agere vt emendentur. Verum si quid forte (quod tamen non est) difficile deprehenderetur, id modo curandum, vt declaretur. Omnia ergo, quæ in ijs sunt, vera, & catholica sunt: & contraria ijs, errores. Quæ vero obijciuntur, vt alio loco singillatim refutans ostendo, plane inania, multa etiam ridicula esse confirmo. Hæc Torres, & alia multa, præsertim de hominibus in Societate doctis, fructuque per eam in Hispania, ac ceteris terrarum oris parto, cum disputasset. Illud, inquit, postquam nomen meum huic disputationi subscripseram, mihi succurrit. Qui se deprehendisse in Exercitijs errores dicitant, sine dubio diligentiam in ijs expendendis adhibuere, at non minorem adhibuit Pontifex. At isti condemnant, Pontifex commendat. Respondeant ipsimet vtrius autoritatem me deceat sequi. Hæc ratio mea, inquit, sententia quemuis, qui modo sapiat, cohibere potest, ne posthac, nisi ad commendationem libelli huius verbum audeat facere. Et plane ita euenit. Vulgatis hisce, aliorumque Doctorum scriptis, rumor paulatim vulgi omnis, conatusque aduersariorum per se se consenuit. Plurimum deinde profuit ad eam rem Mancij quoque sententia, qui sacro Prædicatorum ex Ordine vir magni nominis in Hispania, Complutique nobilis professor diuinæ sapientiæ è principe Scilla; idemque cum perstudiosus familiæ nostræ, tum ipsi Præsuli Toletano percarus erat. Cui cum Præsul ipse legendum Exercitiorum volumen, expendendumq; tradidisset, is eo accurrate perlecto per dies aliquot, libera voce respondit, nihil se in eo deprehendisse censoria nota, vel animaduersione dignum. Cumque alium ei codicem Præsul à Cano sugillatum impingeret, respondit Mancius, ne in eo quidem quicquam mali esse, præter vnam sugillationem Cani. Hunc in modum veritas patefacta, Maleuolorum technas, atque mendacia sua luce discussit, eademque seipsa, cum vi sua, tum Sedis Apostolicæ autoritate defendit. Inter hæc oppida, vrbesque tam multæ Societatis Collegia flagitabant; vt, si mos singulis gereretur, auertendus esset suus cum dispendio numerus ab institutis, susceptisque Collegijs. Concessum tamen est Cordubæ, in prouincia Boetica primum, cuius ordiendi autor Antonius Corduba, de quo superiore anno retulimus. Is, vt Societati se addixit, mirum quam breui, quantos in humilitate Christiana, & in omni virtutum genere processus habuit. Creatus itaque Sacerdos, & bonum, quo potiebatur, agnoscens, nihil habuit antiquius, quam vt eos etiam, qui non norant, ad eius cognitionem, amoremque perduceret; Societatique sedem locaret in patria, adiuuantibus maxime suis, qui præcipua in ea vrbe autoritate, opibusque pollebant. Autumno igitur ineunte cum Alfonso Lopio, vt propius ea de re ageret, Ignatij iussu Cordubam Villanoua se contulit, tam incitato parendi studio, vt ab morbo vix dum mortifero emersus, assiduaque etiam num implicitus febri, Deo fretus iter capesseret. Sua illi perpetua virtus, & obedientia in primis tum valetudinem inter labores reddidit, tum secundauit incœpta: ad quæ spectabilem aliquam facundiam, & raræ eloquentiæ laudem, quæ primos in Boeticam ornaret ingressus, vel ipse Ioannes Auila requirebat. Sed quam humilibus, suaque dexteræ aptis adminiculis potius, quam

39 Cordubensis Collegij principium.

40 Ioannes Corduba Societati conciliatur.

specioſis Deus præpotens delectetur, hic quoque testatum voluit. Eo tempore Cordubæ versabatur illius Decanus Ecclesiæ Ioannes Corduba, vir generis splendore clarissimus,

simus, idemque opulentus, ac diues; sed non ita virtute abundans. Is Societatis non dum hominem interius conspicatus falsam de ea opinionem maleuolorum, siue imperitorum præoccupatus sermonibus animo comprehenderat. Verum vt de Villanouæ, ac Socij cognouit aduentu, conquisitos ad se vocat, & ad conuiuium inuitat, tum Catherinæ Marchionis Plegi Antonij nostri parentis literis impulsus, tum sua sponte commotus, ea mente, atque consilio (quemadmodum ipse postea commemorabat) vt nouorum religiosorum res curiose cognosceret: & suis ipse oculis exploraret, an, quæ fama, & auribus accepisset, ea cum ipsa re, & oculorum fide congruerent. Epulis exceptos, multis precibus vt ad se diuersarentur inuitat, & quodammodo cogit. Qui cum denique paruissent, interim ille nusquam ab eis oculum. Nam, & in congressibus varia, ac multa in sermone dissimulanter inijciebat, omni ratione tentans, vt eos ad se prodendos eliceret, exprimeretque tale aliquid, vnde eorum de moribus, ingenioque conijceret: & cum soli essent, eorum dicta, ac facta dies, noctesque ex inopinato curiosis & oculis, & auribus obseruabat. Ea tamen aspexit (Deo gubernante suorum res) vt qui alios deprehendere, ac capere se putauit, is deprehensum, captumque se viderit, & melius in rete quam quod alijs tetenderat, implicatum. Eorum enim & collocutionibus, & exemplis adeo se se ad eorum consuetudinem, & caritatem applicuit, vt cum Cordubæ stabile domicilium Societati quæreretur, is domum suam vbi habitabat, pretij non vulgaris diuite cum instrumento sacros in vsus, dono dederit: ad extremum fructus etiam annuos statuendo Collegio, tuendoque decreuerit. Atque hæc omnia tam effusa beneuolentia, tantoque impetu voluntatis, vt negaret se vnquam, siue cibum caperet, siue somnum, Collegij cogitationem posse deponere: nec mentionem legis, aut conditionis vllius faceret: & ipsa quoque gentilitia vellet insignia donatis ædibus remoueri, vt sui memoria aboleretur. Porro in miraculis habebatur tam subita eius in Societatem animi, sententiæque commutatio, multoque magis commutatio morum, ac vitæ, quæ plane maxima fuit: neutrum enim propter amplitudinem, & autoritatem nobilissimi in Hispania viri latere poterat. Tantique vulgo fiebat à publico eum, perque vetusto mulierculæ vsu (quod nulli quamuis maximi Principes impetrare potuerant) tandem abstractum, vt id vnum opus satis dignum aduocaræ Cordubam Societatis pretium ferrent. Domus autem, quam dono dederat, cum esset obærata aureis mille sexcentis, Ciuitas se de suo, quicquid erat nominum dissoluturam recepit. Et Ciuitatis item sumptibus cœptum illic ædificari Collegium. Sed cum ea percuperet studiorum ocius spectare primordia, dum in his ædibus ludus struitur, in minoribus alteris aperitur ab eodem Ioannes commodatis. Iam Montillam apud Catharinam Marchionem conuenerant noui Collegij futuri incolæ cum Antonio Corduba, qui primus fuit Rector, & ipso Borgia, ac Bustamantio ex Lusitania nuper reuersis. Hi cum ceteris colonis S. Catharinæ Virgini, Martyrique clarissimæ sacro die translati Cordubam, vnde Montilla sex leucis abest, communi cum gratulatione temporarias illas in ædes à Decano introducuntur. Hic igitur ludus primum apertus, tertio idus Decembris quina classium varietate distinctus. Quarum in vna dicendi & eloquendi, in ceteris apte, congruenterque loquendi tradebatur ars. Dein Ioannis Auilæ postulatu græcæ quoque literæ tradi cœptæ, & officiorum explicari rationes. Agebat Cordubæ cum alumnis suæ disciplinæ tum Auila: qui simul nostros in ea vrbe conspexit pro qua re egregie laborarat magnitudine gaudij elatus in Canticum Simeonis erupit, Nunc dimittis seruum tuum Domine. Scholarum exordium ab oratore sumptum est, quem sua præsentia cohonestarunt Leopoldus ab Austria Antistes, Inquisitor, ceteraque nobilitas cum cæteruis Academicorum. Adfuit ad ferias natalitias Hieronymus quoque Natalis ab Lusitania, qui & Constitutiones (vt vbique faciebat) in recenti promulgauit, explicauitque Collegio: & gymnasij exercitationes ad morem ordinauit Italiæ. Per easdem ferias placuit Decano Ioanni consuetudinem Patrum, & otia Collegij remotis arbitris degustare; eoque tanta animi voluptare se abdidit, tantisque religiosos inter illos cumulatus est gaudijs, vt vnum aliquem de Societate diceres, & eum quidem de nouissimis, atque postremis. Ipse domus pauimenta verrebat, ipse discumbentibus ministrabat, ipse sibi ex omni domicilio cubiculum contemptissimum reseruauit. Huic deinde Fundatoris dati sunt tituli. Quanquam enim monuerat ante Borgiam

41 Ludus Literarius Cordubæ aperitur.

42 Ioannis Auilæ gradulacio de Collegio Cordubensi.

vniuer-

Universidad de Deusto
Biblioteca

vniuersorum parens Ignatius, vt Antonij Cordubæ, & eius matris ratio, qui principes fuerant inchoandi Collegij, in deferendis haberetur, tamen, cum id honoris pia fœmina recusaret, de eius voluntate atque sententia tributum est ei, quem nominaui, Ioanni. Porro & multum Ciuitati debetur, quæ Collegium protinus excepit amantissime, & prolixe iuuit, ornauitque perenni benignitate. Ipsa vero mater Antonij cum suas partes desiderari nollet, haud aliter quam parentem se Sociorum omnium ferens, certa ex interuallo subsidia eleemosynæ nomine summittebat. In hunc etiam annum Collegij

43 Abulensis Collegij exordia.

orsus Abulensis incurrunt adiutore Sacerdote nostro Hernando Aluario eius vrbis Ciue; qui cum Socio missus in patriam, vt constituendi Collegij, quod Ciuitas postulabat, viam aliquam indagaret, dum per amicos id tentat, offertur Societati templum, & ægrotorum hospitium, quod à sancto Secundo Apostoli Iacobi discipulo, primo eius vrbis Episcopo, quique hic pie conditus perhibetur, nomen inuenit. Verum, quoniam extra muros situs erat is locus, nec ad legendam messem idoneus satis, aliam domum hospitalem, & ædem aliam celebri vrbis loco, Beato Aegidio sacram Aluarius præoptauit. Ea erat ædes Sodalitij cuiusdam perexiguo instructa reditu, quam non grauate Sodales illi dederunt. Hic primum habitari cœptum, ex eoque tempore Abulense Collegium, quanquam in summa rei familiaris difficultate (vt plerumque sunt initia) tacitis incrementis est auctum, præsertim Ludouici Medinæ opibus, annuisque subsidijs: qui cum Societati se tradidit, tum Collegio trecenos ipse in annos singulos assignauit, & vt germanus frater centenos aureos relinqueret, autor fuit. Ideo hunc potissimum Borgiæ placuit Collegij Patrem, ac fundatorem agnoscere. Ognati Michaël Nauarrus dum tradendis vulgo doctrinæ sacræ præceptis, sanandisque de more mentibus occupatur haud otiosam patiebatur esse, quam ei donatam à Deo diximus, ad sananda corpora facultatem: nonnullosque subinde morbos hoc anno ad vnum duntaxat dexteræ tactum pro cuiusque indigentia, ac fiducia fugauit. Barcinone domicilio sibi Societas

44 Barcinone templum ædificari cœptum.

comparato ad ædificium quoque templi ex collatione piorum celerem vertit manum; primique lapidis, qui xviij. Kal. Maij in fundamentis est positus, superiore in parte Iesu nomen, in inferiore B. Nostri Patris grandibus literis est incisum. In alijs vero lapidibus varia domorum, & collegiorum nomina sunt insculpta, tanquam ob commeandi vltro, citroque opportunitatem in Italiam, Hispaniamque & inde remotiores in oras toti Societati sacra ædes non vni solum Collegio conderetur.

45 Res Lusitanicæ aduentu Borgiæ, & Turriani & Natalis, magnũ capiunt incrementum.

In Lusitania interim rerum status, is fuit. Simon Rodiricus ab Aragonia Prouincia cum per valetudinis causam Olyssipponem se recepisset, inde Romam, Ignatij ex obedientia accitu, iter intenderat, cum Natalis Commissarius in Prouinciam venit. Adfuit & Michaël Turrianus. Aduocatus est tum ab Rege, tum à Natali Borgia. Itaque horum maxime trium sanctitate, autoritate, prudentia res præclarissime gesta est. In eo itinere Borgia dum præruptum, & saxis asperum montem superat vltra Mundæ ripam fluminis, haud ita Conimbrica procul, præitque in oratione defixus, & diuinarum rerum contemplatione suspensus; sequebatur Bustamantius sertum è globulis manu versans, quibus in singulis Dei Matrem ex vsitata formula salutabat. Qui dum perangusto tramite, loco sane lubrico, & scopuloso securus obequitat, mula, cui insidebat, repente prolapsa, ruere in præceps per rupes altas, & voragines cœpit, aspectu ipso formidabiles. Magnæ tum viro tenebræ magnus error: in eoque ille mente duntaxat constitit, quod dulcissima Iesu, Mariæque nomina magnis clamoribus implorabat. Borgia, vt clamantem socium, & viatores quoque pastoresve vociferantes exaudijt, qui ad horribilem Bustamantij casum clamores illico sustulerunt, conuerso aspectu socium ipsum per salebras despicit volutabundum vna cum mula, cum eademque sursum deorsum, præcipitem ferri: tum coniectis in cælum oculis, & cari socij periculum deprecans, Iesus, inquit, tibi præsto sit: & tu Pater misericordiarum hominem protege. Vix hanc Borgia precem fudit, cum ipso temporis momento comitis multa constitit loco tam arduo, tamque ad imprimendum vestigium lubrico, vt admiratione propemodum obstupescerent, qui spectabant. Inuentus est illæsus, & integer Bustamantius vna cum iumento, suspensa è manibus, quam dixi, corona, is, quem iam fractum, & comminutum omnium ferebat opinio. Qui cum emergere, tanta ex voragine, baratroque non posset, extrahitur à viatoribus funium adminiculis, diuinam identidem prædicantibus

46 Bustamantius periculum ingens prece Borgiæ superat & Deiparæ patrocinio.

miran-

mirantibusque clementiam: quæ illum tanto in discrimine, saluum, incolumemque seruasset. Non tulit videlicet Mater illa misericordiæ, quæ sæpe etiam occurrit miseris non vocata, vt supplicem suum, tot se salutationibus inuocantem in tam præcipiti lapsu, tantaque ruina desereret. Et vero ille tam præsentis mortis effugium eius tutelæ potissimum, deinde vero Borgiæ precibus assignabat. Quo defuncti periculo, & quod reliquum erat itineris prosequuti, tandem pridie Kal. Septembris Olyssipponem peruenium. Quo die Lusitaniæ Rex è suis familiaribus vnum, qui Borgiam suo nomine salutaret, & alium quoque ea de causa Regina præmisit. Proceres deinceps alij, curiæque Principes vltro ad eum salutandi, gratulandique causa prodierunt. In ijs Olyssipponensis Antistes, & Apostolicus Nuncius, Aueri Dux, & Ducis Brigantini par fratrum. Postero die inuitatur à Regibus ad colloquium. Cuius ad ingressum Rex pariter, & Regina consurgunt, & perbenigne pariter aliquanto spatio ad excipiendum occurrunt. Ac Rex quidem sibi detraxerat pileum, quem honorem ne Ducibus quidem ipsis, ac Regni sui Proceribus vnquam habebat: cumque ad benignitatem adderet, instans, vt prostero genitinus assideret, euicit humilitas, ac modestia Patris, vt de more gentis Regem ex genibus afferetur; nec vnquam, quamuis sæpius iussus consurgere, & in sella ad id parata requiescere, vir modestissimus tantum honoris admisit, quem tamen ei Reges honorem non habebant vt Duci, non enim tantum forsitan dignarentur, sed vt viro Sancto, qui quæ ceteri tantopere admirantur, & stupent, ipse contemneret, pedibusque protereret. Vt tum denique planum fieret, quanto facienda sit pluris paupertas, & improperium Christi, quam cuncti mortalium, Aegyptiorumque thesauri. Nec minus honorifice postea soror eum Philippi secundi Ioanna, Principis Ioannis coniux, sororque Regis Maria, atque Elisabetha Eduardi Regis fratris vxor, & Ludouicus item Regis frater, vir suauissimis, atque optimis moribus exceperunt. Cum autem ad idoneam Ludouici naturam vsus Borgiæ sanctissimus accessisset, & tanti splendor exempli versaretur ob oculos, adeo ad virtutis adytum, pietatisque processit; vt cum eo de capessendo eodem vitæ genere, remittendoque funditus rebus humanis nuncio plane decreuerit. Verum propter infirmitatem, & ætatis, & valetudinis Ignatio, Borgiæque visum magis è re diuina fore, si talis vir à fratris latere non discederet: sed domi suæ cum Rege coniunctus, cunctis suo præluceret exemplo: biennioque post susceptа in voluntate perstanti mors interuenit. Sed quanquam ad Societatem se adiungere pro voto non licuit, perinde tamen vitam egit, ac si vnus aliquis ex ea esset, nullo fastu, nullo regio apparatu, nullo splendore familiæ. Qui vt exiret ære alieno, ex argentea supellectili, veste, gemmisque diuenditis magnam vim pecuniæ redegit. Is Castimoniæ, paupertatisque vota, pro sua conditione, statuque, præcipue vero obedientiæ diuinas erga leges, atque præcepta vltro & sua sponte suscepit. Is erat in precatione frequens: & in templis, pietatisque muneribus sua otia traducebat. Facilis in conuictu, pius in alienis subleuandis, leniendisque miserijs, modestus in omni vita, denique humilitatis commendatione præcipuus. Is, qui cum in Enxobregam vicum, vbi degebat, è sancti Rocchi (de qua mox domo agemus) canfessionis causa, Sacerdotem accerseret, mandare puero consueuerat, ne quenquam certum è Patribus nominaret, sed tanquam priuato, vnique de populo sibi vnum aliquem postularet. Fundebat subinde lucrymas, & intimis sensibus sua nouissima memorabat, ita se ipse compellans, & secum ipse ratiocinans: Quid mihi tandem fiet? Si supremo iudicij die puer hic Aethiops atque mancipium, cælum mihi præripiat, ipse vero detrudar ad inferos? aut certe si plus apud superos ille, quam ego palmæ consequatur, & gloriæ? Totus hic in Ludouici pectore ad insignem religionem ardor, initium videlicet, aut certe incrementum duxit à Borgia. Verum, vt quæ Patris eiusdem propria sunt prosequamur, alijs compluribus regij in illum amoris, & obseruantia significationibus prætermissis, is vt ex tanta beneuolentia fructum aliquem reportaret, Reges ipsos ad propagandum Dei cultum in suis Regnis, & colenda pietatis munia, tempestiuis cohortationibus inflammabat. Illud in Principis Ioannæ familia ad alendam iucundius venerationem cæli Reginæ, ex suæ pietatis excogitauit ingenio. Deiparæ natali die, multis in schedulis varias eiusdem virtutes, ac laudes inscripsit, egregijs cuique virtuti appositis precandi formulis. Dein alijs in schedulis numero paribus matronarum, ac puellarum scripsit nomina, quæ in Principis versabantur

obsequio:

47 Quam honorifice Borgia à Rege Lusitano exceptus.

48 Ludouicus frater Ioannis Regis quantæ virtutis.

49 Inuentum P. Borgiæ ad augendum cultum Beatæ Virginis.

Universidad de Deusto
Biblioteca

obsequio: hisque singillatim nominibus vna ex parte, ex altera schedulis cum laude Virginis ac subiecta prece sortito eductis, quam cuique schedulam sors dedisset, totis deinceps octo diebus iubebatur è concepta in ea formula precem quotidie fundere. Quod inuentum cum mirum in modum arrisisset Ioannæ, Borgia, qui immensa quadam cupiditate flagrabat incitandi homines ad virtutem pro sua mercede poposcit, vt quæ mater esset, princepsque familiæ, ea cum aula sua vniuersa ad honorem Virginis animum repurgaret, & alimentis deinde cælestibus confirmaret. Quod cum facile impetrasset, ipsemet lectus ad id Sacerdos. Diuinissimam Hostiam, antequam inciperet distribuere, manu tenens, pauca verba, sed ardentia fecit, ostendens quis esset is, quem manibus sustinebat, quæ vis eius, maiestas, & sanctitas. Quanta è contrario suscipientis illum hominis vilitas, prauitasque. Ad quæ verba eo prolata sensu, ac tempore ingens consequutus est audientium motus. Ex eoque tempore in Principis aula octauo quoque die sacra illa mysteria, minimum autem quintodecimo obiri salutariter, serioque cœpta sunt. Et erat regia omnis tantis ignibus inflammata, siue hac industria Borgiæ, siue eiusdem sermonibus, & exemplis, vix vt alius per eos dies inferretur inter aulicos sermo, nisi de Deo: ipsumque Gynecæum, non è Principis, Reginæque pedissequis, sed ex ancillis Christi videretur esse Collegium. Quæ instituta vitæ ratio, quo constantior ad diuturnitatem esset, inter Borgiam Reginamque conuenit, Principemq; Ioannam, vt festa quaque luce Societatis Sacerdos ad exponenda Christianæ legis initia inuitatus accederet: eaque statim introducta consuetudo diu tenuit. Interim Natalis euulgandis Constitutionibus, componendæque intentus domesticæ disciplinæ, tantum afferebat vniuersis vtilitatis, & gaudij, vt nullus ab eo tristis, aut contracta fronte discederet, nulli non ab eo cumulatissime satisfieret. Explanauit Constitutiones, quas ferebat, & primos vbique renouabat ardores: cumque in religiosæ vitæ forma, tum in ratione studiorum Societatem optime ad Ignatij mentem constitutam in digressu reliquit. Dederat in mandatis ei B. Pater pro singulari vtilitate, quæ emanabat in publicum ex puerorum in Siciliæ, Italiæque Collegijs disciplina, vt in Lusitania quoque, & reliqua Societate eam docendi rationem induceret: simul etiam videret, si posset Olysippone Professorum domus institui: quod vtrumque magna populi, ac Regis voluntate perfectum est. Professorum Domus ad D. Rocchi sumpsit initium. Id erat Sodalitij cuiusdam Opificum sub vrbis mœnia secretius cum domicilio templum, ac desertius multa circum olea consitum. Quod Sodales initio grauate; deinde vero sperantes publicum bonum, sanctique Rocchi venerationem inde auctum iri, Petro Mascarenia Regis iussu curante, tanta propensione cesserunt, vt ingens se beneficium arbitrarentur accipere. Primo Octobris Dominico die, qui in ipsas Kal. incidit, in eius possessionem loci ventum est. Hic deinde Professorum & domicilium, & Templum regia munificentia dignum, nullis vel amplitudine, vel pulchritudine eius vrbis templis inferius, ædificata sunt. Nec sua hodie loco celebritas & nobilitas abest, extructis toto illo iam vico præcipuis, & frequentibus ædificijs. Tum demum in Lusitania Societatis ratio, institutumque probe cognitum est, tum graduum animaduersa varietas, tum intima nostra perspecta, cum & Professi, & Coadiutores quos formatos appellamus, proprio à tyronibus domicilio, ceteraque iuuentute; quæ literarum disciplinæ dat operam, secreuere se se. Et publica quoque celebritate ratio interioris eius œconomiæ in conspectum data. Nam quo die ædis sancti Rocchi inita possessio est, post concionem Borgiæ, quæ motus maximos excitauit, Consaluus Sylueria postea Martyr, Consaluus Vazius, & Antonius Quadrius, ille Lusitaniæ, hic Indiæ Prouincialis, ac præstantissimi viri Professorum tum alij Conditorum, alij quoque, quod tempus sic postulare videbatur, simplicia vota sacris operante Natali, vouerunt, cum taciti, ac permodesti quidam etiam Tyronum adessent. Cui ceremoniæ, nouoque ritui spectator lætus, auidusque Rex ipse cum Principe filio, & popularibus multis interfuit, tanta animorum permotione, sensuque; vt ex præcordijs sæpe suspiria, ex oculis sæpe lacrymæ cierentur. Princeps huius domus Præpositus Consaluus Sylueria fuit, continuoque frequens ad sancti Rocchi excitata est populi vis, nominatimque diebus festis fœminæ honestæ complures cum matutinis sacrificijs, & concionibus adfuissent, pedem è Templo toto illo die non efferebant, ne locum frequentissima multitudo præriperet, quæ ad pomeridianas

Christia-

50 Natalis fructuosa industria.

51 Instituitur domus Professorũ Sancti Rochi Olysippone.

52 Graduum in Societate varietas Lusitanis declaratur.

Christianæ legis explanationes vacua occupatura subsellia concurrebat. Erant enim tam multi, qui templo recipi quantumuis laxo, non poterant, vt cum ad sua tecta exclusi redirent, qui eos obuiam habebat, facile suspicaretur missam esse iam concionem. Ergo vt omnibus audiendi copia fieret, & fames multitudinis expleretur, faciendum sæpius Consaluo Vazio fuit, qui cælesti illi doctrinæ præerat, vt docendi gratia patentem prodiret in campum. Constituta Professorum domo ad amplificandum, firmandumque sancti Antonij Collegium versa cura. Hic vere iam primo latinas literas Cyprianus Suarius, & Emmanuel Aluarius quorum alterius de Rhetorica, alterius de Grammatica præclari vsus monumenta extant, tradere iuuentuti euentu secundissimo cœperant. Secundum id documentum actum est cum Rege, & ex Regis nutu cum ciuibus, placeret ne Collegium quoque in eadem vrbe constitui, in quo præter latinas literas, græcæ insuper, & hebraicæ traderentur, simul & schola aliqua de conscientiæ quæstionibus addereturCumque Collegiorum instituendorum ratio, ex ijs, quæ in Italia constituta iam erant, satis esset omnibus indicata, placuit consimile Olisippone Collegium collocari. Sed cum ex bonis, fortunisque communibus alio deriuari sine regio assensu non posset, egit ea de re Ciuitas ipsa cum Rege: qui præcipuum consulem, nostrique Ordinis amantissimum Franciscum Corream negotio præposuit, vt & Regis, & Ciuitatis nomine iuberet quamprimum scholas illas institui: & ne quid ad eam rem desiderari posset, efficeret. Curatum est mandatum regium diligenter à Consule, & Concionatores pro concione id operis commendarunt; in ijs Ludouicus Montoia Augustinianus, & ex Dominicana Familia Prouincialis Magister, viri grauissimi, magno & sensu animi, & ponderе orationis. Continuo igitur ad nouum gymnasium cupida iuuentus plurima. Quam in primis ita instituebat Societas, vt menstrua per interualla minimum ad exponenda sua rite peccata, quotidieque ad Sacrificium altaris, festo vero die ad catechiismi scholam accederet. Idque sibi magistri pro suis laboribus quasi mercedis loco deposcebant: nimirum id quod pro sua cuique salute mercandum, & requirendum esset. Ergo ingenti Ciuium gratulatione sacro B. Lucæ die cœptæ, inchoatæque sunt scholæ splendido cum apparatu ex oratoris instrumento, & Rhetorum spatijs, officinisque petito. Dixit incorona, & dixit luculenter inter ceteros Cyprianus Suarius orator nobilis, & omni arte limatus. Dein ab adolescentulo annos quindecim non plus nato, sed excellentis ingenij theses sunt propugnatæ Rhetoricæ. Nec ipsa peristylia, vel atria fuere muta. Ea conuestita sunt vndique omni poesis, orationisque lepore, quæ & ingeniorum tenerent aciem, & oculorum. Iam auditorum varietas quinis distincta classibus quanta fuerit, intelligere vel inde licet, quod vni Francisco Rodericio, qui conscientiæ causis explicandis, tractandisque præerat, dabant operam quadringenti. Administrabat Collegium Rector Ignatius Azebedius, is, quem postea multis cum socijs à Caluinianis oppressum in itinere Brasilienſi pro religione catholica, necatumque suus locus, & annus ostendet. Vt iure gloriari suis queant primordijs domus Olisipponenſis, atque Collegium, quibus tanquam formandis teneris, & lacte imbuendis eodem præfuit tempore illustre par Martyrum. Collegij quoque Conimbricenſis sub Leonis Henricij administratione ab superioris anni iactatione res ad pietatem, literasque proficiebant. Borgiæ vero aliquot dierum spatio sanctitas ante oculos posita, & Commissarij Natalis in suis obeundis partibus solers cura cum solatium attulere domesticis, tum molestijs, rumoribusque externis, si quid ex ijs resederat, plane silentium. Ac Natalis quidem cum & industria, facultateque in dirigendis ad Societatis normam Socijs, & explanandarum Constitutionum vsu, prudentiaque valeret, quas quotidie per horæ curriculum explanabat, inducta renouatione votorum ex certa, & communi formula eas in omnium pectoribus flammas spiritus, pietatisque succendit, quæ non domesticis modo, sed etiam ciuibus vniuersis amabili spectaculo essent. Idem operam dedit, vt tyrones posthac diligenter erudirentur: quos ab ceterorum vsu discretos Antonij Correæ disciplinæ commisit. Itaque cerni licuit superioris anni iacturam in magnum cessisse lucrum, nec aduersa eorum studia, qui transfugis indulgebant, sine Dei concitata fuisse permissu; vt quemadmodum Ecclesia vniuersa, nominatimque Societas, ac parens eius Ignatius rebus creuerunt aduersis, & ijs se corroborarunt, atque firmarunt; ita nostrorum in ea prouincia quies, atque tranquillitas cum spiritus incrementis, præclaraque fama, nisi

53 Docendi cœptum in Sancti Antonij Collegio.

54 Tyrones cœpti separatim instituti.

Universidad de Deusto
Biblioteca

per aspera, & turbida non rediret. Ei rei tum preces, & gratia apud cæleste Numen
55 famuli eius fidelis Ignatij, tum singularis eiusdem vigilantia, & sapientia quampluri-
B. Ignatij sententia de Prouinciarum, & huiusmodi maiorum Præpositorum cura in rebus generalibus continenda. mum profuit, qui Mironis Prouincialis vt temperaret, regeretque sedulitatem, illa ad eum inter cetera monita per epistolam misit. Non esse aut Generalis, aut Prouincialis Præpositi officium minuta, ac temporaria præsertim, in administrando sectari: sed potius instar excelsi cuiusdam Motoris orbes subiunctos æqualiter, & cum grauitate ciere. Itaque cogitationes suas defigeret in totius prouinciæ commodis, & in rebus quidem singulis, cum opus esset, ordinandis versaretur, & peritorum sententiam exquireret: ceterum ab ijs per se curandis, & transigendis, vt plurimum abstineret. Ita plura facturum, & magis suo muneri conuenientia; futurumque multo opportunius, vt, si quid in agendo forte peccetur, ipse corrigat, quam vt ipsum, si forte erret, quod procliue est singula scrupulosius persequenti, inferiores emendent. Ad omnes vero communiter Socios epistolam, de obedientia quæ extat, misit: qua disputatione non facile absolutius in eo genere quicquam, subtiliusve reperias: quæ deinde per ceteras Societatis missa Prouincias vehementer vbique ad parendum alacritatem incendit. Hoc rerum Co-
56 nimbricensium cursu Cardinalis Henricus, idemque Eborensis Antistes Lusitani Regis
Eboræ quoque doceri cœptum. frater, cognitis Olisipponensis Collegij frugibus, & industria, totum se ad Eborensis incrementa conuertit. Eboram igitur vt primum Miro, Natalisque venerunt, cum his ardenter de scholis egit, ocius vt inchoarentur exoptans. In eamque rem suum ipse Collegium, & aureos quotannis mille, prouentus nomine, luculentamque bibliothecam attribuit. Ita 4. Kal. Septembris docendi initium factum est, habita ab oratore nobilissimo Petro Perpiniano, qui vnus erat è magistris ad Lusitanam iuuentutem oratione, sua facultate, ingenioque digna. Et quo maiore auditorum numero eius Collegij schotentia gestis primum Borgia, subinde etiam Natalis in Boeticam se, ad Collegij Cordubensis exordia, quæ paulo ante descripsimus, recepere.

57 Tituani in Africa quintum prope annum Ioannes Nunnius suum tenebat institutum
Ioannis Nunnij, & Comitis Africani labores. seu redimendi aliena misericordia captiuos, magno per literas, & pios amicos ex Lusitania, & reliqua Hispania studio conquisita; seu ad ouile Christi Domini palantes oues, quique ad Iudæos, Saracenosve defecerant, vel cum vitæ suæ periculo reducendi. Cruciabatur enim, & angebatur intimis sensibus, vt rumpi cor ei videretur, cum plerosque præsertim pueros, puellasq; cerneret, nisi mature redimerentur, ad impurum Mahometem abduci. Itaque cum sæpe pecunia præsto non esset, vel suo sanguine repræsentare pretium earum animarum auebat, pro quibus suum omnem Christus Iesus effudit. Illud habebat modicum leuamentum, quod apud Iudæos & Ethnicos ea erat in existimatione, vt cum pecuniarum nihil haberet, vnde Christianos maxime periclitantes (his enim succurrebat primis) à seruitute redimeret, ipsi pecunia credita captiuos ei, quos vellet, addicebant. Super hæc ipse, & Ignatius Bogatus socius eius duo ægrotorum, quæ exci-
58 tarant, curabant hospitia, custodiasque nonnullas Christianorum turba refertas, quo-
Res Conganæ. rum leuandis omni ope laboribus, & ærumnis, laboriosam ipsi vitam, & ærumnosam ducebant. Ad Aethiopas in regnum Congi quatuor missos de Societate anno millesimo quingentesimo quadragesimo octauo narratum est. Cum res initio satis bellæ procederent, deinde ob regis impotentiam optatum exitum non haberent, primo ad statum prouinciæ exponendum Iacobus Soueralius in Lusitaniam redijt, vnde in Indiam postmodum missus est. Deinde ceterorum præfectus Georgius Vazius cum tabe consumeretur, coactus est ipse à Socijs iter in Lusitaniam ingredi, paucis diebus vitæ cursum absoluit. Reliqui post hæc duo satis ostenderunt, quam firmam, atque constantem necesse sit eorum esse virtutem, quibus peregrinationes diuturnæ huius generis permittuntur procul ab communis disciplinæ septis, ac vigili cura pastoris. Rumor enim fuit paulatim eos cu-
59 dendam rationem accitis, Cornelius Gomius, & fructuosus Noguera ambo Sacerdotes
Cornelius Gomius, & fructuosus Noguera in Congum missi. submissi sunt, optante plurimum Rege Ioanne, & Cardinali Henrico; vt eius quoque nouæ vineæ, nec admodum ad vota respondentis culturam Societatis coloni omnino susciperent. Tres ex Orborum contubernio pueros in catecheseos ministerium, & instituendarum ibi domorum stirpem duxerunt. Vna ibat Legatus à Rege Lusitano missus, qui Regis Congani

Congani pectus ad officium excitaret, gaudentis quidem nomine Christiani, & gloriantis, sed facta parum consentanea nomini perpetrantis. Apud eundem Cornelius ante initam Societatem gratia valuerat. Itaq; magnam ferebant spem propagandæ longe, lateq; religionis, quam tam miserum in modum elusit euentus. Priusquam Congum Cornelius attingeret, falso delatum est ad Regem per legatum eius, qui in Lusitania fuerat, Cornelium ipsum in ea prouincia sparsisse voces, Regem verbo tenus Christianum esse, non item re; Regnumq; illius breui ad execranda simulacra, nisi eo ipse concederet, reuersurum. Quæ quanquam Cornelium non latebant: & suspicari facile poterat, si se conferret ad Regem hac præoccupatum calumnia, contractiore se vultu exceptum iri; studio tamen salutis adductus earum gentium, audacter ad eum contendit. Nec sane sua ipsum suspicio fefellit. Rex etenim toruo semper aspectu loquentem excepit. Quanquam non multis post diebus cum mœstissimum illum esse audisset ex Lusitanis; neq; tam sua causa in tam falsa calumnia commoueri, quam ipsius stomacho Regis, & tanto rei Christianæ in ea regione dispendio, accersijt ad se se: placidissimoq; ore, & animo confirmauit nullam ijs se fidem adiungere, quæ de eo ad se falso delata essent: placatioremq; ab se se hominem, æquioremq; dimisit. Interim Nogueræ, qui grauiter decumbebat, peius fiebat in horas: & tan-
60 dem, cum multas in eo morbo molestias, & incommoda pertulisset, continenter editis nec
Moritur in regno Congi Noguera. paucis, nec exiguis suæ virtutis indicijs vitam ipsam abrupit. E tribus item pueris, qui tradendi pueris Congensibus catechismi gratia venerant duos morbus arripuit. Nec meliore Cornelius in ea re conditione fuit, quem molestus item morbus in his offensionibus occupauit: tametsi plus ei Regis improbitas, quam morbus ipse molestiarum exhibuit. Nam,
61 vt erat ingenio commutabili, atque multiplici, ad inflictum paucis ante diebus in Patris
Rex ingenio inconstanti. animo tristitiæ vulnus illud insuper adiecit, quod populares suos eius vsu, colloquioque prohibuit. Idemque nulla habita Regis Lusitani ratione, qui amice hominem sui commonebat officij, Christianos acrius vexare, & insectari non destitit. Sacerdotibus, qui regijs ali subsidijs antea consuerant, diuidi pecuniam vetuit. Proepiscopo negauit aditum ad Colloquium: imo ad eius ingressum regiæ repente fores occludi iussit. nec eius sacrificio interesse de more voluit, sed Sacerdotem alium, qui apud se sacrificaret, accersijt. Cornelius autem simul ac emersit è morbo, quanquam hæc de Rege cognouerat, tamen partim superioris Colloquij facilitate inductus; partim, vt causæ communi, 62
Cornelius libere de officio Regem admonet suoque numeri non deesset, ad illum adire, & quæ ab eo requireret, aperire non dubitauit. Ea erant omnino tria. Primum vt fæminas quasdam, quæ suum vendiderant pudorem, Casæ proximas, quam Patri Rex ipse tribuerat, alio amandaret. Deinde, vt ex fide Lusitanis data liberum eis introitum in suum regnum permitteret. Nam Cornelius, antequam Societati se daret, ab hoc ipso Rege Legatus in Lusitaniam, ab Rege Ioanne impetrauerat, vt non alio per eas oras, quam ad Congani Regni portus Lusitanæ cum mercibus naues appellerent, spondente ipso Congano, apertum ijs certis locis, tutumque receptum fore, quod deinde minus præstabat. Denique postulauit, vt cum Ecclesia, ac Proepiscopo, cuius apud eum nomen iniuria delatum esset, in gratiam rediret, cleroque redderet vsitata subsidia. Rex, quanquam meliore non erat animo, neque mente, tamen audito Cornelio, quem superiore colloquio omni affabilitate mulcere, ac delinire studuerat, ne sui dissimilis videretur, omnia liberaliter, ac prolixe promisit, fronte magis, & oratione, quam re, & animo liberalis. Nihil enim fecit ex promissis: quin etiam cum ad eum postridie Vicarius, ac ceteri sacerdotes, vt de promisso gratias agerent, accessissent, regiæ repente foribus excluſi sunt. Ita Cornelius sex mora mensium Ethnicos non plus quatuor in ea vrbe, quo varijs ex locis plurimi subinde commeant, traduxit ad Christum. Nec sane multi contineri in fide poterant, si plures adiunxisset. Postulauerat simul à Rege, vti contubernium numerosum è pueris totius regni nobilissimis conflaretur, vbi vna cum literis Christiana pietas tradi posset: & Rex probare consilium visus erat, iusseratque principio idoneum ad id eligi locum, curarique omnia pro voluntate Patris: at idem, ne sibi dissimilis fieret, ne in hoc quidem
63 satis constans, inuentus est, leuissimè nouis abductus, retractusque calumnijs.
Res Brasilicæ. In Brasilia sub anni exortum Sosa Prætor cum porrectam in meridiem oram inuiseret,
64 Nobrega quoque, quod dudum expetierat, regionis totius cogniturus ingenium, & in-
Nobrega nauigat ad Coloniam S. Vincentij stituta ab Socijs domicilia inspecturus, cum Francisco Petrio Sacerdote, & quatuor ex

Universidad de Deusto
Biblioteca

Orborum numero pueris, administratione domicilij Bayensis Vincentio Rodericio delegata, in Prætoris classe discessit. Apud Illeos, quo primum ex Baya descensum est, pro exigua morula solatus concione populum, expiatisque nonnullis, cupiditatem, qua Societas illic expetebatur, incendit. In Portu mox Securo, vbi Ioannes Nauarrus tum Lusitanis, tum Aethiopibus mancipijs, tum demum ipsis Brasilis, operam salutarem sine cessatione nauabat, exceptus peramanter ab Oppidanorum primoribus, rogatusque, vt puerorum educationi contubernium instituendum curaret; re Suscepta Prætore fauente, situm domui, & quæ vsui erant, cetera designauit. Ad Sanctum Spiritum mox progressus peramplam ibi teneræ ætati iam domum paratam, & Alfonsum Blasium strenue desudantem, multamque in populo religionem inuenit. Rebus & hic breui compositis, Ianuarij flumine, vbi Prætor nouam Coloniam destinabat ponere, e nauibus prospecto, quod accolæ hostiles gerebant animos, ad Sanctum Vincentium repetitur cursus, Nobrega nusquam seduli munera Sacerdotis intermittente: qui quo latius toti classi prodesset, varia pererrans nauigia, vnus multorum vicem repræsentabat: in eoque nauigio, quod Lusitanos ab regno extorres vehebat, vt erat cælestis medicina necessaria magis, ita cum vtilius suscepta est, tum etiam quod mirere, libentius. Multas, vbi fert eius oræ nauigatio, passos ærumnas, multa pericula elapsos, omnium maximum

65 Naufragium facit.

discrimen excepit. Repente non procul ab Sancti Vincentij portu procella immanis suborta, nauigium, in quo Patres ibant, demersit. Haud vires dum Nobrega ex recenti morbo collegerat, & natandi prorsus erat ignarus. Nihil tamen (ita videlicet conscientia præclaris in cœptis, ita fidelibus seruis solatio est Deus) in eo casu tranquillius, atque adeo lætius illo viro: vltimumque discrimen Brasilorum statim exceptus humeris, inque pusillam insulam, quæ forte erat in proximo deportatus, euasit. Inde delatus in portum festo puerorum excipitur agmine, familiæque totius, multorum præterea oppidanorum occursu magnaque cum voluptate perampla videt in ea colonia religionis excolendæ, & propagandæ posita fundamenta. Sed statim gratulationem dulcissimam

66 Calumnijs vexantur Socij Coloniæ S. Vincentij.

iniquus delator calumnijs pessimis interrupit. Ioannes erat Ramallus opulentus, & potens multiplici pellicatu annorum ferme quadraginta infamis, multaque propagata sobole, nihilo videlicet meliore ipso progenitore, matribusque Brasilis: quin adeo Brasilica barbarie Europæis spiritibus mixta hoc petulantius liberi omnes nudi barbarorum more volitabant cum pharetra, & arcu: multisque incœstibus & ipsi polluti, ingens religionis erant offensio. Quo de grege ij fuere, quos supra narraui, manus Leonardo afferre conatos. Ille igitur Ramallus, quod ab sacris, vt anathemate dudum obstrictus, excludebatur, doloris impatiens, quos audire magistros debuerat, ijs infamiæ suæ partem conatur aspergere. Quos itaque de Socijs libitum fuit, apud Nobregam criminatis, sed etiam in illibata fama momenti sit ijs potissimum oris tum etiam experimentum seueritatis, quæ adhibetur in eo genere, editurus; quia accusator adeo notus erat, & calumnias late sparserat, extemplo eos omnes, quorum is detulerat nomina ab reliquorum cœtu, ac domo amandat: tum seueriſſimam quæstionem instituit, ipso cognitore Antistitis Vicario. Testes interrogantur coloni prope vniuersi: nihil tamen nisi reorum præclara laus, nihil nisi accusatoris iniquissimi probra deprehensa. Tum demum suspicione absterſa publica, rursus, vt merebantur, domo & Societate qui segregati fuerant,

67 Cogitat Nobrega nouam Ciuitatem condere & iuuare Carigios.

gratulatione geminata recepti. Rebus domi compositis videns Nobrega Brasilorum catechesim lento procedre, tum propter hebetia, & ferocia gentis ingenia, tum propter odia exterorum, à quibus sæpe in seruitutem per summam abducebantur iniuriam, ad hæc ipsos Europæorum perditos mores nouæ Ecclesiæ, perinde vti opus erat, institue-diterrenea leucas penetrare, nouumque condere cætum in veritate religionis Christi, ac sanctitate fundatum. Iam cuncta erant in promptu, fratresque nobile opus ardentissime capessebant, cum Prætor obstitit, pio quidem consilio, vt erat vir religiosus in primis, sed fortassis non vsquequaque ex Christianæ norma prudentiæ. Verebatur quod Vincentianum solum non est admodum ferax, ne incolarum plerique vti dabant indicia, occasionem sequuti, & spem diuites auri venas reperiendi, solitudinem in colonia facerent: atque adeo noua vrbs conderetur, vnde olim Lasitanorum

aduersus

aduersus barbaros arma retardarentur. Hac spe deiecto Nobregæ alia offertur vberior. Castellanorum quidam ex Paruuia ad S. Vincentium, alijque ex flumine Paragao transgressi, mira narrabant de populis Carigijs, quam abhorrerent à cetera barbarorum feritate, quam gererent animos ad Christi religionem propensos, quam Nobregam ipsum iam fama notum, quem Barcachum, ideſt sanctum, verumque Patrem vocabant, expeterent. Sed vineam sibi commissam non ausus est ipse deserere: dumque moderatores Europæos consulit, quem expeditio ea sortita sit exitum, anno insequenti redditur. Interim Pater ad longe positos vota calentia, & capacitatem caritatis amplissimam porrigens, hoc maiore conatu ad excolendos præsentes incubuit. Inter cetera tribus Brasilorum pagis in vnum, quo facilius excoli possent, contractis, & inter Lusitanos condita Pueri Iesu Sodalitate, quæ subleuandam puerorum ætatem susciperet, cum ex omni Brasiliæ tractu maxime paratam videret in hac colonia messem, hic ipse subsistere, huc maximum Sociorum numerum, misso, qui eos deduceret ad vrbem Saluatoris Leonardo Nunnio, decreuit accersere. Commodum per ea tempora ex Lusitania

68 Ex Lusitania veniunt in Brasilia Ludouicus Grana, Blasius Laurentius, Ambrosius Petrius.

Eduardus Acosta nouus Brasiliæ Prætor, cumque eo optatissima Sociorum auxilia tres Sacerdotes, quatuor laici peruenerunt. Sacerdotes Ludouicus Grana, qui Conimbricensi Collegio præfuerat, etiam num (cum hæc scriberentur) superstes, Blasius Laurentius, corpore perpusillus, sed pietate, studioque salutis animorum par maximis, & Ambrosius Petrius, qui nec in Brasilia, nec in Societate permasit. Laici vero Gregorius

69 Gregorius Serranus, Io. Consaluius, Antonius Blascus, Iosephus Ancieta, qui deinde sanctitate floruit.

Serranus, Ioannes Consaluius, Antonius Blascus, & Iosephus Ancieta, omnes virtutis laudem egregiam adepti; Iosephus etiam miræ, ac celeberrimæ sanctitatis. Hi, ne tempus nauigationis vacuum ab officio labi sinerent, multum in eo itinere nauigantibus modo conciliandis inter se se, qui simultates, irasque gerebant, modo vel animis docendo iuuandis, vel ægris ministrando corporibus profuerunt. Quibus pietatis muneribus bimestri nauigatione perfuncti, tandem tertio Idus Iulij Bayam applicant: vbi ea gratulatione, significationeque voluntatis, & iudicij excepti sunt omnium; vt cum præbere suas confitentibus aures ex instituto cœpissent, nemo sibi alium suæ confessionis arbitrum, iudicemque deposceret, præter illos. Cœpta sunt etiam ab ijs, qui Sacerdotes non erant diuinæ præcepta legis puerorum auriculis instillari, nonnullis etiam elementa grammatices, & legendi, scribendique plerisque. Vincentius autem Rodericius, qui iam illud terebat, excolebatque nouale ad Ethnicorum pagum cum alio Sacerdote profectus, vt quendam sacris vndis exciperet, qui breui vorandus ferebatur à

70 Industria Vincentij Rodericij in baptizando Brasilo.

barbaris, satis habuit in eo lustrando, & expiando negotij. Namque cum rite ille catechismo esset institutus, & ad sacrum suscipiendum lauacrum paratus, id Ethnicorum odorata sagacitas, suis protinus interdixit, ne quid omnino aquæ suggererent Patribus. Existimabant enim barbari illi humanas carnes baptismatis aqua respersas, velut excantatas de sua multum suauitate deperdere. Patres igitur, ne quid aquæ sibi saltem denegaretur ad potum, quo mox furtim vti possent ad morituri baptismum, statuunt escarum aliquid degustare. Sed fallere barbaros in id acriter excubantes solertia illa non potuit. Quippe veriti Ethnici, ne quid ad baptismum sibi Patres reseruarent, omni prouisione cauerunt, vt ne ad sedandam quidem, leuandamque inter cibum sitim, vlla eis fieret aquæ copia. Sed Dei sapientia illorum caliditate superior fæminam illac impulit gestantem cucurbitam aquæ plenam: ex qua cum potum alter à Patribus popoſciſſet, & illa præbuisset, is per simulationem haustus strophiolum furtim imbuit; eoque deinde super eum, qui mactandus erat, expresso, conceptis rite verbis, & Sacramenti formula Cælo illum, Deoque transmisit. Ex nouis auxilijs statim Ambrosius cum Gregorio Serrano ad Portum Securum missus, in locum Nauarri, cui cum militibus ad in-

71 Ioannis Nauarri labores.

uestigandas auri venas Regis iussu tendentibus, peregrinatio longa decreta est. Multum laboris Nauarrus in extirpandis veterum Christianorum vitijs assumpserat, nec magno cum profectu, nisi tempestiuis è cælo supplicijs minas eius iusta Numinis ira exacuisset. Versabatur in pago quodam contentio partium, quæ cum componi Patris monitis, precibusque non posset, tantum repente excitatum est incendium, vnde tamen, incertum; vt ædificiorum pars maxima conflagrarit. Ita Dei numine puniente irarum obstinatissimus ardor alio immisso resedit incendio. Alio item in Oppido, vbi multa peccabantur impune, cum ad Sacerdotis nostri vocem pœnitentiam inculcantis populus obsur-

72 Diuina in peccantes supplicia.

Universidad de Deusto
Biblioteca

descerent, tantus repente, tamque validus suscitatus est ignis; vt cum superari nullis aquarum fluctibus, nullis opibus posset, Oppidum totum pene consumpserit: cumque in eo diuitis cuiusdam ædes, lucris iniquis, & domestico scorto infames flammarum vim euasissent, dum is se iactat, & gloriatur, quasi falso, & iniuria ijs criminibus notaretur, postridie eius tecti fastigium dilapsus ignis inuasit, & quicquid in pretio erat, domumque omnem momento in cineres, fauillamque redegit. Iam Leonardus relicto Bayensis Collegij moderatore Grana, cum Vincentio Rodericio, & quatuor è Socijs recens aduectis annum sub extremum festinabat ad Nobregam: sed ad portum Securum in aliam nauim eo transgresso, ea, quæ socios reliquos vehebat, allisa primum ad Syrtes, deinde per omnium miraculum sacris reliquijs prolatis reuulsa totam noctem inter breuia iactata est. Inde ad flumen, quod Carauelarum vocant, quassatum, lacerumq; nauigium appulsum, dum ex altero, quod eadem tempestas ægre hominibus, & rerum aliquanto saluis, ad litus fregerat, instauratur, fames vehementer exercuit. Sylueſtribus quibusdam pomis, quorum alia sorbis nostratibus, alia ruborum moris videbantur similia per syluas, dumosque quæsitis, necessitatem vltimam propulsarunt. Vbi ventum ad sanctum Spiritum recreati, assumpto Alfonso Blasio (quærebantur enim Brasilice periti vtiles mediterraneis, vti Nobrega moliebatur, futuri) relictoque ibi Blasio Laurentio, demum sospites ad sanctum Vincentium peruehuntur. Hoc rerum statu nullus ad hanc diem in Brasilia Prouincialis nomine, titulisque Societati præerat, præter eum, qui Lusitanam prouinciam administrabat, magno sane cum incommodo, cum passuum millium millia prope sex à Lusitania Brasilia distet. Fecit igitur prouide more suo B. Ignatius, vt Societate crescente, suum quoq; Brasiliæ præpositum designaret. Designatus est Emmanuel Nobrega, qui tum in Colonia sancti Vincentij rem animorum curabat. Cuius B. Pater singulari perspecta modestia, animique submissione, ne munus impositum ea stimulante defugeret, grauiore imperio vtendum censuit, eumque obedientiæ Deo votæ vi, potestateque ad subeundum id onus adegit. Adiunxit ei, vt tempora illa ferebant, à latere socium Ludouicum Granam, præscripta vtrique ratione, quemadmodum se inter se vicissim gererent: nouoque insuper Prouinciali mandauit, vt è Sociorum numero quosdam magis experientes, & Societatis vsu prudentes, quos de more in consilium adhiberet, sibi deligeret, ex ijsque vnum aliquem suorum itinerum comitem: ita tamen vt in audiendis aliorum consilijs, atque sententijs libertatem ipse suam non amitteret, si quid statuere vellet, quod è re diuina magis, Societatisque censeret. Penes eundem voluit esse potestatem designandi Collegiorum Rectoribus fidissimum quemque, qui eis esset à latere, modo Collegiorum magnitudo, & Sociorum, qui in vno quoque degebant iustus numerus pateretur. Ad extremum illud etiam addidit in mandatis, vt ipse pariter, & Grana suam rite Professionem in alicuius Antistitis sinu, manibusque conciperet. Quæ hac æstate à B. Patre decreta, non nisi anno post ad Nobregam peruenere.

37 Leonardi Nunnij, & sociorum nauigatio, & pericula.

74 Nobrega declaratur Brasiliæ prouincialis.

Dum hæc à Patribus tam late alibi per orbem pro animarum salute geruntur, non minore apud Indos solicitudine Gaspar Berzæus in ijsdem Christi causis elaborabat, animo sitientissimo propagandæ vel in vltimo oriente Christianæ legis. Verum Deus, qui Cælo illum tot meritorum copia, ornatuque virtutum, iam maturum inuenerat, ocius hinc rapuit, quam eius à laboribus inuictus animus expectabat. Qui cum perseueraret constanter ad populum agere, tantaque sedulitate proximo cuique adesset, vix vt eripere tantulum otij posset suffulciendis cibo viribus alta iam nocte; in ipsa concione, quam habebat ad ædem maximam, repentini animi defectione desinere summo auditorum desiderio, mœroreque coactus est: Vt quemadmodum decebat adeo strenuum Christi militem, prope agens, pugnansque ceciderit. Nam inde cum paulum recepisset spiritum, reuersus ad Collegium, ac subinde acerrima febri correptus tanquam sui finis conscius, Alexium Diazium è laicis fratribus Bazainum ad euocandum Melchiorum Nunnium mittit, sibi ex Xauerij singrapha successorem in administranda prouincia destinatum. Interim cum se febris ardor intenderet, paucis diebus, exacto in Societate prope septennio, quod ipsum apud Indos egerat ferme totum, xv. Kal. Nouembris extinguitur. Elatus est ingenti omnium querela, vberrimoque fletu, conuolante vndique multitudine tam frequenti, vix vt humando corpori locum daret. Vir fuit prorsus apo-

75 Res Indicæ, & Gasparis mors, & laudes.

stolicus, à Deo datus in salutem multorum, quos exiguo illo indicæ suæ peregrinationis curriculo lucratus est Christo, laborioſus ad miraculum. Hæc fuit opinio, vix viros nauos decem sufficere posse laboribus, quos ille vnus in causa animarum obibat. Dicebatur & votum addidisse, nunquam cuipiam siue ad corpus, siue spectaret ad animum, modo posset, subsidium denegandi; adeo nihil sui reseruauerat sibi, sed totum Deo, proximisque tradiderat: & tamen adhuc asperiora appetebat. Iaponios, Sinas, Aethiopas, Abassinos, Scythas, gentes omnes, vbi spes aliqua blandiretur fructus, & ærumnarum, animo erat complexus. Quamuis, vt erat veræ laudis æstimator intelligens, mira facilitate pateretur suos ardores moderatorum iudicio temperari, ac fingi. Itaque cum à Xauerio relictus est Goæ, in hæc verba ad Ignatium scripsit. Summa erant vota, quibus Deo sacrificare memet in Iaponia, Scythicoque Oceano exoptabam: Sed tamen semper comperio voluntatis propriæ, & obedientiæ sacrificium sacrificiorum omnium Deo acceptissimum esse. Demum non alia solum multa per eum Deus admiranda fecit; sed etiam constans fuit sententia, in eius oratione ad permouenda hominum pectora, & ab impietate, ac sceleribus segreganda, vim prorsus fuisse admirabilem, longeque supra modum concionatorum communem. Henricus Henricius de eo recens ex Armuzia Goam reuerso, sic scripsit in Europam. Pater Gaspar egit, agitque res, quæ videntur incredibiles, plane ad multam Dei laudem. Sublato ex oculis tanto viro, dum successor expectatur nutu morientis Gasparis euocatus, prehenderat tantisque prouinciæ gubernacula Paulus Camers. Sed non diu cunctatus est Melchior, qui cum ad extremum adfuisset Octobrem, reseruato suos humeros oneri, & iam parato suppositum. Qui quanquam Professorum non dum vota rite conceperat, Ignatius tamen, vt ea conciperet, per literas admonuerat. Sed Melchior cum ex Societate nullus esset, qui se profitentem exciperet, & Goanus decessisset Antistes, cæremoniam illam distulit non inuitus: eamque moram maximo in lucro posuit, quod diceret sacrificium suæ professionis pœnitentiæ sibi lacrymis interim expiandum. Is incredibilem quandam cepit animo voluptatem cum ad eum Societatis gradum silens ipse, nec de suo aliquid interponens lectus est ab Ignatio, non quod id quasi honoris vocabulum ambitioſius expeteret; sed quod aiebat ea Beati viri lectione, iudicioque auctam sibi spem esse diuinæ lectionis, prædestinationisque. Suscepto igitur prouinciæ munere verba facere ad populum festis quidem diebus semel, atque iterum in æde sancti Pauli, ceteris vero ferijs, (tertia, & Sabbato duntaxat, exceptis) varijs in Templis ac Sodalitijs instituit: cui frequens dabat operam auditor, & frequentiæ par respondebat vtilitas. Cesserat è vita duobus ante Gasparem fere mensibus Emmanuel Morales, nauus & ipse Sacerdos, & magni nominis, idemque designatus successor Gasparis loco priore in ijs, quas dixi, Xauerij literis obsignatis, modo vita suppeteret. Sed ea hominem cito defecit: qui cum in Ceilano fructus cepisset vberrimos, inde Goam reuersus, dum in concionibus, ceterisque ex instituto muneribus totus est, profluuio sanguinis repente surripitur. Visus est ouans exire de vita, vbi se fratrum corona, quibus in Ceilano caruerat, cinctum vidit, quos ille ad exhauriendum omnem pro Christo laborem flagrantissimis verbis extimulans, & Iesu, nomen ad extremum vsque spiritum intermortuis vocibus iterans, ad amœna paradisi his emissus vinculis, euolauit. Ita breui tempore Xauerio, Gaspare, & Morale præcipuis columinibus Societas Indica spoliata est eo mitiore desiderio, quod speraret eos è Cælo etiam cumulatius affaturos. Aucta est tamen & inde iactura. Inter ceteros, qui hoc anno mittebantur è Lusitania lectissimos viros ibat Vrbanus Fernandius, vir omni virtutis laude perpolitus, sed tenuissimæ valetudinis, eo consilio lectus, vt appareret in apostolicum illud munus præstantissimos segregari, & interim etiam valetudini mutatio cæli forte prodesset. Qui cum eam nauigationem non tam perficiendi spe, quam obtemperandi studio suscepisset alacriter, medio in cursu cecidit, in portum non Indiæ, sed sempiternæ felicitatis quasi compendio inuectus. Armuziam missus est Antonius Heredia, vt Sacerdotem alterum Consaluum Rodericium morbo implicitum labore suo leuaret. Quanquam enim ab obsidione Turcarum, de qua supra commemorauimus, pauci in arce, quam obsederant, cæsi sunt; magna tamen postea lues, plurimique subsequuti sunt morbi, qui strauere non paucos, ne videlicet sedulæ caritatis materiam, facultatemque desideraret Heredia. Qui non ipsa in vrbe, sed in recessu illo

76 Gaspari succedit Melchior Nunnius.

77 Emmanuel Morales moritur.

78 Pater Vrbanus in Indica nauigatione moritur.

79 Armuziam missus Antonius Heredia: resque illic ab eo gestæ.

Universidad de Deusto
Biblioteca

illo sancti Pauli nomine, passibus ab vrbe mille quingentis, vbi Gaspar conuerso ad Christum, qui ibi degebat, Iogue celeberrimo ad contemplanda cælestia tres cellas ædificarat, primo consedit. Deinde quoniam ex eo loco ad vrbem commeare, & inde vicissim remeare instar erat crucis, atque tormenti, propter immoderatos Solis ardores, quibus homines in ea cæli plaga pene torrentur (sex enim eo loci Societate receptos breui morbus absumpserat, Gasparemque bis terve tentarat.) Heredia Ciuitatis rogatu in vrbem ipsam sede sibi ad Xenodochium delecta, se transtulit: recessum vero illum vna cum Sacello, nostrorum vsu iam celebrem pio reliquit viro, qui & eius procurationi præesset, & inchoata iam populi studia, celebritatemque foueret, instituto ea de causa inibi Iesu nomine Sodalitio. Qua ex migratione plus etiam fructuum demeti cœptum est. Extemplo pueros erudiendos Heredia ad quinquaginta suscepit: cum ijs per vrbem egredi sub prima lumina concinendis litaniarum versibus consueuit, simul & voce clara ciuibus admonendis, vt pro eis preces funderent, quos vel apud inferos purgans ignis excoqueret, vel inter mortales noxia capitalis vrgeret. Quartis in ægrotorum hospitio ferijs rite sacrificabat, & aures subinde promptas ægrotantibus diuidebat. Sextis ducebat agmen supplicantium discipulorum ad eum, quem dixi sancti Pauli recessum, vbi frequentem populum, qui conuenerat, diuini verbi facibus incendebat. Festis, Dominicisque diebus principe in æde Ecclesiasten agebat, & semel inter hebdomadam pomeridianis temporibus catechistam. Inita quadragesima longum se diuerberantium agmen singulis noctibus instruebat: deinde sequebatur ardens ad inflammanda pectora cohortatio. Cuius exempli vis tanta erat, vt non modo Christianos vndique ad spectandum, verum etiam ipsos Saracenos & Ethnicos excitaret. Ingens igitur morum è quotidianis hisce, nocturnisque sermonibus conformatio: cum alij missas iras, & odia facerent, alij religiosam vitam meditarentur, principesque viri diuina mysteria frequenti vsu, pioque tractarent: omninoque apparuisset è laboribus fructus vberior, nisi & Armuzianorum pene continens nauigatio vltro, citroque commeantium, in qua bonam conterunt anni partem, & Saracenorum, Ethnicorumq; Christianis intermista colluuies impedimento foret. Vrbs enim Armuzia, vt omni negotiantium genere celebratur, vno eodemque tecto varias hominum sectas, multiplicesque ritus continet, vt prodigij videatur instar, atque portenti si se castos, integrosq; Christiani in tanta religionum confusione custodiant. Cui tamen incommodo, vt pro opibus obuiam iret Heredia, dedit operam Christianorum vt familiæ in vrbe seiungerentur à ceteris, ne tam intimis, & assiduis infidelium inficerentur exemplis.

80 Rex oræ Piscariæ.

Pretiosarum ferax ærumnarum fuit hoc etiam anno ora Piscaria. Inductam eo classem Archipirata Maurus vocabulo Raia Alis prope Manariam insulam admouit, vbi margaritarum piscatum Parauæ exercebant, & Christianos aliquot comprehendit. Lusitanus Præfectus vir de Christiana religione optime meritus Emmanuel Rodericus Cotinius, videns sibi vires non adesse hosti pares, trepide auxilium Cocino accersit, & Francisco Petrio de Societate illic vrgente rem, cui P. Henricius plurimum commendarat, Aegidius Fernandus Caruallius, cum aliquot nauigijs statim accurrit. Interim Mauri Punicale inuadunt, Ethnico Dynasta è mediterraneis Badagis sibi adiuncto ad prædæ Societatem. Post breue prælium Christiani fugam ad interiora tractus capessunt: dumque vastatur, & diripitur Oppidum à Mauris, à Badagis illi capiuntur, interque ceteros Præfectus ipse, & P. Henricius; quos continuo ferro onerant, vt ad redemptionem pacisendam maiore cum lucro compellant. Additur vexationi astutia. Submittitur Maurus, qui sui ducis nomine eos aureorum millibus decem licitetur: quod fecit, vt Emmanuel qui omnia malebat, quam Maurorum in manus incidere, in idem cum Badagis pretium conueniret. Sed Mauris nequaquam lætum fuit latrocinium. Quinto post direptionem die superuenit Cocino Aegidius: in eosque non dum digressos impetu facto, aliquot cæsis, compulit ceteros arrepta fuga, desertisque nauigijs interiora petere. Id Ethnici Badagæ conspicati, vt qui fidem ex vtilitate pendunt, in eos & ipsi irrumpunt, spoliant, mactant, vix vt vllus è prædonibus vel Lusitanorum, vel Badagarum manus, ac ferrum effugerit. Tum Aegidius captiuos è Badagis repetit: & quia sine pacta mercede non reddebantur, oppugnare quædam maritima eorum loca aggreditur. Id enim vero exacuit barbaras iras. Henricum, & aliquot è primis Lusitanorum cru-

81 P. Henricus Henricius capitur à Barbaris.

rum crudelissimæ neci destinant, præacutis verubus configendos. Quod veritus Aegidius bello intermisso, eandem rursus mercedem promittit. Hoc sæuius in custodia habiti captiui; & quia Lusitani tantam summam cunctabantur exoluere, commodiorem conditionem, & forte ab Rege Bisnagensi, cui Badagæ parent, Aegidium eos gratis impetraturum sperantes. Id raptores subodorati, vt cogerent antequam à Rege mandatum perferretur, repræsentare pecuniam, Henrico catena vix palmum ac dimidium longa collum, pedesque deuinciunt, ita vt misere conglobatus noctes, ac dies hæreret in magno dolore, fœdeque intumescentibus membris. Denique post trimestrem prope captiuitatem perlato à Rege Bisnagensi iusso, vt dimitterentur, persolutis aureis mille mittuntur. Liber dimissus Henricus ad institutum redit: erudit, confirmatque Neophytos, Christum ingerit, omnique ope leuandis, quæ Barbarorum clades inflixerat, malis insistit. Ioannes Beira In Molucas reuersus ex India, & cum Socijs aliquot ad Mauricas profectus insulas, in Oppido Tolo cum Francisco Godinio substitit, siue vt baptismo initiaret infantes, siue vt ceteris Christianos mores, & sanctiores insereret. Antonium vero Fernandium in Amboinum è comitibus vnum, & alios alio dimisit. Ternate in Insula, quam è Molucis præcipuam esse supra diximus, fautorem se Christianæ rei Rex ipse Saracenus ostendit, homo versutus, & ad simulanda mire omnia, ac dissimulanda factus, vbi emolumenti spes affulgeret. Qui per id tempus ditioni cuidam, quam à Lusitano Rege petebat, imminens, cum animaduerteret Ternatinæ arcis Præfectum magna militum manu ad insulas Mauricas proficisci, vt ab Ethnicis, Saracenisque Christianos vsu, conuictuque seiungeret, cum eodem & ipse defensor, adiutorque contendit, stricto minitans gladio, & terrorem cunctis incutiens, nisi Christianos dederent, liberosque dimitterent: & suum insuper adducebat exemplum, qui Christianis sororibus, quas habebat duas, potestatem inter veteres Christianos habitandi fecisset. Per eam occasionem alius è Societate Sacerdos Alfonsus Castrius elaborauit, vt inde puerorum quendam numerum in Molucense domicilium aucheret, quos deinde nostri literis expolitos, ad eorum imbuendas Dei notitia nationes adiutores & interpretes adhiberent. Sic in India traducebatur hic annus, cum Ignatius ad Xauerium literas dedit, vt, si ei commodum esset, Nicolaum Lancillottum ad vrbem mitteret: multa enim se habere, quæ cum eo coram ageret: ijsdemque Xauerio literis imperabat, interposito obedientiæ nutu, atque virtute, vt ocius ipse in Europam remigraret, non quod eius obtemperationi diffideret; sed vt ostenderet, quam sibi cordi esset eius ex India reuersio; quemadmodum & Apostolus Paulus cum ad retinendam puram, sanamque doctrinam, quæ ei maxime cordi erat, Timotheum carissimum, eundemque sanctissimum adhortatur, interposito Dei nomine, qui iudicaturus est viuos, & mortuos, obtestari non dubitat, id quod nisi duros apud homines fieri plerumque non solet. Verum nec Lancillotto Romam redire per valetudinem, straraque vires licuit. Erat enim instar prodigij posse illum tam attritis viribus tam diu animam, & artus trahere: Et Xauerius iam morte sublatus meliores in oras migrauerat. Quem idcirco in Europam summa Reges Lusitani voluntate reuocabat Ignatius, vt cum in Lusitania resedisset, tum Aethiopicam expeditionem apud Regem incenderet, Congique, ac Brasiliæ conuersionem vrgeret, tum facilius de Societatis hominibus in Indiam destinandis homo illius Orientis experiens dijudicaret, ac constitueret. Mandabatque insuper ei B. Pater, vt in Professorum ordinem Sacerdotes sex, & in ijs Gasparem, quos in Indorum cultura relinqueret, cooptaret. Quod si plures cooptandi viderentur, id eius permittebat arbitrio, illud etiam atque etiam admonens, vt quoniam non dum illuc Constitutiones ab se præscriptæ peruenerant, in cooptandis Professis rationem haberet probatæ, spectatæque doctrinæ, quæ quidem theologiæ cognitione potissimum continetur: simul & profitendi formulam, ritumque transmisit, rationemque designandi consiliarios à Rectoribus, ac Præpositis adhibendos. Porro Xauerius ex his infimis ad superna translatus maiora iam pro Societate curabat. Pollicebatur hoc viri sanctitas, cuius indicia non obscura mortui corpus hoc anno dabat, quod viua obrutum calce in Sanciano cum arca defossum supra memorauimus. Nam cum adesset tempus, appetente iam vere, quo nauis, quæ Malaca Xauerium vexerat, vnde venerant, remearet, placuit Nauarcho, ne tanti viri corpus in desertis locis, barbaroque solo relinqueret, explorare per aliquem spectatæ

82 Io. Beira in Molucum reuersus Reisque Molucenses.

83 B. Ignatius cupiebat in Europa Xauerium redire, cum ignoraret mortuum.

84 B. Xauerij Corpus incorruptum reportatur in Indiam.

Universidad de Deusto
Biblioteca

spectatæ fidei virum, an id esset adhuc exesum, consumptumque calce, vt ossa in Indiam reportaret: effossoque loculo, ac patefacto, qui eius missu ad tumulum venerat, corpus cum vestimentis integrum, ac recens veluti modo conditum, & humatum reperit, nulla tabe tactum, nulla læsum ex parte, ne nasum quidem, quo nihil citius cadaueribus effluit; sed eadem facie, coloreque viuido, eadem carne succi plena, qua constat eum fuisse cum viueret: &, quod mirandum est magis, non modo nullo odore graui, verum etiam suaui, atque iucundo. Hic omnes pro se quisque diuinum efferre numen, & præ gaudij magnitudine lacrymas non tenere: sacrum corpus pijs & osculis, & aspectibus venerari, rosarijs, coronisque contingere. Vbi cunctis affatim spectandi, contemplandique copia facta, in eadem viuæ calcis arca delatum ad litus omni item veneratione in onerariam imponitur: quæ cum è Sanciano mense Martio soluisset, secundissimo cursu Malacam tenuit. Præcucurrerat tantæ rei nuntia pusilla Scapha, cuius admonitu Ciuitas omnis excita, vt veterem contumaciam nouo compensaret officio; &, quem cum aliqua contumelia dimiserat viuum, omni mortuum cum honore reciperet, maximo apparatu, solennique pompa ad celebrandum funus se se obuiam effudit. Curabat id sua impensa Xauerij amicissimus, qui Malaca non dum abierat, Iacobus Pereria Sacerdotum agmen Antistitis cum Vicario, maximaque vis cereorum processit ad litus. Arcam rursus aperiunt: & nihilo minus inuiolatum, & incorruptum corpus suaue redolens mirabundi conspiciunt. Ad eius tactum ægroti corpus, vt hoc etiam Deus indicio sui sanctitatem famuli declararet, momento conualuit. Postridie mane supplicatione frequenti multis cum facibus, accensisque funalibus, ad templum quod Societatis haud ita pridem fuerat, (nam Patres omnes Xauerij iussu Malaca excessisse iam diximus) arca defertur. Dein Missarum solennijs, festo, musicoque concentu rite peractis, absterso calce nouo loculo imponitur. In eo condendo cum paululum corpus esset loculi breuitate compressum, & non nihil inflexum, repente sanguis ex humero fluxit, admirabilem suauitatem odoris cunctis inhalans, ingenti stupore defixis; cum quintum iam mensem vacaret animo corpus. Placuit igitur arca exemptum sine loculo corpus condi, multoque honore veluti certum diuinæ clementiæ pignus studiosius asseruari. Contagiosa lues, quæ magnam ciuitatis partem depasta iam erat, quo die Xauerio soluta, & celebrata sunt iusta, subito compressa est: vt appareret iram diuini Numinis, quæ ex Xauerij vaticinatione in Malacenses exarserat, tanti viri meritis iam placatam. Quarto post circiter mense, idibus Augusti venit Malacam cum Molucum repeteret, Ioannes Beira, qui suis vt oculis, quæ constanti fama de Xauerij corporis integritate cognouerat, exploraret, intempesta nocte cum Socijs rapide, & quam occultissime templum petit, & aperto Sarcophago, corpus totum prorsus integrum, & illæsum, & ea, quæ ferebatur, odoris suauitate, nono iam post obitum mense, reperit: sudarium autem, quo facies eius erat obtecta, purpureo cruore tinctum, quem inter sepeliendum funeris administri, dum terram superingerunt, expresserunt. Ad hæc vestimenta ipsa, crepidasque, & extremum linteum adeo intacta, atque recentia, vt ei dudum viderentur iniecta. Quo circa visum Beiræ tale pignus tam honorifico Dei munere custoditum, in ædium conclaui sanctius asseruandum: admonitusque Pereria non immemor amicitiæ, meritorumque Xauerij, arcam elegantiore materia, formaque, damasceno subsutam serico, aureoque textili desuper obtectam conficiendam curauit. In eam translato corpore, & ad tempus vsque nauigationis Indicæ socio Emmanuele Tauora relicto, Beira ipse suum prosequutus est iter. Cogimur hoc loco quod initio præfati sumus nonnulla, quæ in aduentantem annum incidunt vna coniungere, ne suspendamus interrupta narratione lectorem, & sua expectatione fraudemus. Vt igitur soluendi tempus adfuit, vna erat omnino in portu nauis vetustate inutilis, ac pene dehiscens. Quocirca Ioannis Mendoza Lusitani curator, qui Sinarum mercibus Malacæ nuper expositis tempestatem captabat idoneam, cum tristis, & anxius hæreret, ne mercium, quas è Sinarum regno plurimas referebat, iacturam in reditu faceret, vbi Xauerij corpus ea Goam vehendum naui cognouit, tam præsenti, ac salutari præsidio fretus, cum mercibus vniuersis ei se credere nauigio non horfruit. Quo ipso tempore Indiam repetens Cosmi Turriani missu Petrus Alcaceua Malacamex Iaponia delatus cum Emmanuele, quem dixi, Tauora sacrum loculum in nauim imponunt. Eam Nauarchi pietas, vt viro sancto meritos

85 Excipitur religiose a Malacensibus.

86 Fluit sanguis odoratus è cadauere B. Xauerij.

87 Malaca Goam B. Xauerij Corpus haud sine miraculis deportatur.

ritos haberet honores, multo vexillo, ac peristromate conuestiri, & ipsa quoque tormenta bellica fericis integi, & exornari iusserat. Iam erant in cursu, prospereque ac securi prouehebantur, cum repente nauis impacta vadis, gubernaculoque diffracto in summam desperationem nautas, & vectores adduxit. Sed ij Xauerij memores, quem vehebant, & in quo sua spes sitas habebant omnes, precibus ab Alcaceua contendunt, vt sacrum corpus in apertum proferat. Quibus ille cum gessisset morem, vniuersi cum cereis ardentibus ante venerandas Reliquias supplices coëunt, & diuinam ab se iram effusis gemitibus, ac ploratibus deprecantur. Ad eas imprecationes, ac voces oneraria mox vadis emergit, & ventis obsecundantibus cursum repetit. Nec semel alias in vltimum discrimen adducta, maxime ad Ceilanum, præsenti illius, quem vehebat ope, Cocinum sospes enauigauit. Hic ad paucos morata dies, dum cupidæ visendi corporis Ciuitati fit satis, quæ fama præmonita certatim ad nauim venerabunda concurrerat, cursum repetens Goam, Baticalæ subsedit, à Goa ipsa passuum millibus octoginta. Quo in oppido Maria Sarrana regij Procuratoris vxor honesta fœmina Lusitana cum graui affecta morbo de Xauerij corpore cognouisset, è vestigio eo se deuehi iussit: cuius cum fidenter & pie imploraſſet auxilium, protinus viri Sancti deprecatione conualuit. Eadem cum zonæ frustulum, qua præcinctus Xauerius erat, summis precibus extorsisset, argentea inclusum theca, sibi ipsa, & ad memoriam percepti beneficij, & ad morborum remedia de ceruice suspendit: & quidem paruulum filium sextum iam mensem febribus conflictatum, eo admoto sanauit; eundemque postea diutino stupore corporis, & mentis oppressum, eodem cingulo releuauit. Ancilla vero in partu periclitans, eo ipso zonæ frustulo ad collum alligato, nullo negotio fœtum edidit: idemque Mariæ Viro febri, pueriſque duobus spissa pustula laborantibus, his absterſit pustulas, & illi febrim. Quæ omnia ipsamet Sarrana iurata narrauit. Porro cum Onerariam Baticala digressam ventorum vis moraretur, Nauarchus celeri Goam actuario præcurrens rem totam Patribus enunciauit. Ad eum nuncium Melchior Nunnius Collegij Rector, idemque tum, vt diximus loco Prouincialis, impetrata ab Alfonso Noronia Prorege Celoce, cum præcipuis aliquot Patribus, & pupillorum agmine ad onerariam festine contendit. In eam transgressus, & vbi loculus asseruabatur, ingressus, beati viri corpus integerrimum, & qua fuerat specie viuens, & velut etiam tum spirans inuenit, mira naribus hausta flantis odoris suauitate. Cuius pedes, sacrataſque manus vna cum ceteris non sine dulci sensu, & lætis lacrymis osculatus, inde arcam, & loculum efferri iussit. Qui vt in conspectum venit, puerorum chorus quem Goa deduxerat Rector, sertis, ac floribus redimitus, manibusque virentes sustinens ramos Zachariæ canticum pius intonuit. Eo concentu, & multis insuper ad lætitiæ significationem tormentis maioribus reboantibus in Celocem corpus infertur. Oneraria vero reddito sacro pignore, mercibusque leuata, veluti suo perfuncta iam munere, illico sua sponte, cælo, marique tranquillo demergitur. Nemini vt ambigendi locum reliquerit cur iam vetustate fatiscens, laxatis compagibus, fluctus inter, & scopulos non ante sit mersa: sed omnes intelligerent suum ei pondus leuamini fuisse, & quasi vehiculo id, quod vehebat. Ea de re Nauarchus ipse prodromus Onorariæ naufragium longe præuidens, eo spoliari præsidio nauim suam, antequam Goam appelleret, omnino veuerat. Sed videlicet in tanto ardore visendi, quo liquidius de admirabili prodigio, miraculoque constaret non est auditus. Celox autem ad ædem B. Mariæ, quam appellant, Rebandariæ, passuum à Goa mille ferme, & quingentis, secus fluuium qui Goam insulam à continenti scindit, appulsa est. Hic Melchior Rector, vt beatum illud pignus per otium relegeret oculis, concubia nocte, clausisque valuis, ita vt erat in amictu Sacerdotali, è loculo profert; & eandem prorsus in illo faciem, cutemque recentem, atque dum viueret, contemplatur. Sacerdotale amiculum (superpelliceum vocant) vestibus ceteris superiectum, egregiæ suæ pietatis studio detractum, secum postea detulit in Iaponiam, vt quemadmodum Pauli Eremitæ Palmea quondam tunica S. Antonius; ita ipse ad celeberrimas quasque gratulationes illo inter Iapones veteretur. Dum in ea quam dixi, corpus custoditur ædicula, Prorex solennem pompam in diem posterum instruebat. Patres autem, quibus præire cum Rectore non licuit, noctem illam domi nimio visendi mirabiles dulcissimi Patris exuuias desiderio non quietem pati, non somnum capessere: sed pro se quisque templum frondibus, stragulaque

88 Multa miracula ex B. Xauerij reliquijs.

89 Quanta gratulatione corpus B. Xauerij Goæ exceptum.

Universidad de Deusto
Biblioteca

gulaque veste, & lætis peristromatis exornare. Quanquam enim funus illud in sextam feriam, quæ maiorem præcurrit hebdomadam, incidebat, placuit tamen festo, lætoque cultu aras, quam ornatissime conuestiri, & ad lætitiam, iucunditatemque cuncta componi. Dies erat celebritati dictus xviij. Kal. Aprilis. Ille dies vt illuxit, amicissimus olim Xauerio Pereria & iam religiosissimus cliens, qui nuper Malaca reuerterat, magno comitatu, pompaque cum albis facibus actuario prodijt obuiam. Subsequebantur eiusdem Xauerij amici, sex dispertiti nauiculis, quinquaginta, singulis instructi facibus, pueriſque lucenti cum cereo: inde alia ad duodecim è viris honestissimis Lusitanis, Sinis, ac Malacensibus eodem instructu, ornatuque luminum sequuta nauigia. Ad ædem appulsi, expositique cuncti pariter ad sacrum corpus sua ipsi corpora, precesque sternunt, & pijs lacrymis venerantur. Vbi huic pietati satis est, cumulateque factum, & in suum omnes se recepere nauigium, tum demum loculus aurea contectus stragula in Mioparone reponitur, crebros cereorum inter ardores. Dein albatis Patribus, & redimitis ferto pupillis, Christo præconia concinentibus Goam vehitur. Prosequebantur nauiculæ ferme viginti fulgentibus cereis, & minoribus ignibus collucentes. Simul ac eminus luminum fulgor illuxit, editaque non obscura significatio ciuibus est corporis aduentantis, Proregis iussu campanarum cantu Ciuitas euocata, effusa est obuiam vniuersa: plurimique certatim desilierunt in mare, quo celerius ad sacrum loculum aspirarent. Prorex, ac Proceres, & frequentissimi ciues multa cum face præstolabantur in portu, & eminebat spectator plurimus è fenestris: erantque oculis plena omnia, litora, plateæ, muri, tectorum fastigia. Processerant Canonici, Sacerdotesque cum Crucis vexillo linteati, & Misericordiæ Sodalitium suis item cum insignibus, ac vexillis. Sequebatur feretrum attalica veste constratum, in quo ad augustiorem speciem, atque pompam reponendus loculus erat. Qui simul in terram à Patribus est expositus, tanti repente concursus facti sunt; vt ruens quam tumultuosissime turba Proregis esset submouenda satellite; ne dum alij alios premunt, vicissimque constipant, exanimarentur obtriti. Ea ægre submota instituta est, & peracta quam splendidissime supplicatio. Cuncto agmine prætergresso nouissime feretrum Patrum impositum humeris sequebatur: cuius vtrumque latus thuribulis cingebatur argenteis, odoribusque perpetuis. Prosequebatur cum cohorte, nobilitateque Alfonsus Noronia Prorex, & Ciuitas vniuersa, ingenti luminum, facumque numero, inusitataque omnium gratulatione, ac plausu.

90 Multitudinis concursus ad visendum B. Xauerij Corpus.

Quin ipsa vrbis itinera, quacumque funus ducebatur, pretiosis ornata peripetasmatis, floribus, & odoribus spargebantur. Vbi Goæ in Societatis templum inuectum est corpus, feretro intra cancellos aduersus multitudinis impetum collocato, Missarum solennia decantantur: ijs peractis, quoniam rumoris nescio quid afflarat, Sanctum corpus vulgo patefacto loculo demonstrandum, tanta irruit repente vis populi, vt Sacelli septa perrumperet. Patres autem cum multitudinis impetum pertimescerent, hortati Prorege, vt cum vniuersa nobilitate se domum reciperent, quo deinde laxius semota turba sacrum pignus inspiceret; ne tum quidem impetrare potuerunt, vt eo digresso, turba facesseret, vestigiumque, quod semel fixerat, inde moueret. Ergo cum mora nihil proficeret, restitutis iterum septis, & paulisper turba submota, quo minus demonstraretur vulgo, negari non potuit. Sed demonstratio illa multitudinis sitim magis acuit, quam extinxit; quæ videndi cominus cupiditate succensa, perfractis iterum clathris ingenti impetu ad loculum ruit, vt ad vim arcendam, & propulsandum impetum occludendus loculus raptim fuerit, & cunctis adimendus aspectus. Verum cum ex eorum, qui corpus integrum conspexerant, commemoratione ceteri magis accenderentur, multique item reuisendi gratia semel, iterum, ac tertio remearent, nec incredibilis videndi sitis, atque cupiditas expleretur, corpus in eo Sacello validis ad introspiciendum claustris communito, tres amplius dies, ac noctes vt eius contemplandi copia per otium cuicumque fieret, omnium ante oculos habitum est. Tum demum multitudini pene innumeræ, quæ rapta in miraculi famam toto triduo vndique conuolabat satis, superque factum, seu pascendis ad satietatem luminibus tam insoliti admiratione spectaculi, seu applicandis sacro corpori pro sua pietate rosarijs. Subsequuta sunt deinceps admiranda prodigia, suis commemoranda locis. restituta ad eius funus ægris corporibus valetudo, & compluribus data salus. Quibus Dei numen indicijs, vel in hac ipsa vita voluit famuli sui

91 Per tres dies copia fit cuique visendi.

conde-

condecorare virtutem: & eam testatam esse ceteris ad exemplum. Id postea corpus, ædi veteri disturbata, in domesticum Sacellum translatum, magna religione colitur, priuatiq; ei tribuuntur honores, dum solennes à Pontifice Maximo decernantur. Quanquam tota India tanquam vir sanctus vulgo habetur, & honoratur ab omnibus. Et quidem Mercatores cum Sinicum mare percurrunt, & Sancianum præteruehuntur, ob memoriam Patris, qui eum locum suo obitu consecrauit, salutare Insulam religiose solent. Inter hæc ille iam dudum casibus humanis exemptus, ærumnarum suarum beatos fructus capiebat in cælo: restabat tamen eius cum tota in India, tum in Iaponia sementis, quæ perpetuis Sociorum irrigata laboribus reddebat fruges hilariores in dies. Excurrerat Amangucium ad Cosmum Turrianum de voluntate Bungensis Regis cum Io. Fernandio Balthasar Gagus, qui deinde quarto idus Februarij cum eodem Ioanne, & Petro Alcaceua se Bungum retulit. Hi cum in spem maximam venissent propitio Rege promulgandæ illico Christi legis: conuersis repente rebus trium Procerum defectione, qui contra Regem arma sumpserunt, tota eorum spes fracta, ac debilitata est, & salus ipsa in discrimen adducta. Misit Balthasar in eo ciuili tumultu Ioannem Fernandium, vt sermonis Iaponici gnarum ad consolandum, & confirmandum Regem, ne deijceret animum. sed spe ad Deum verum, ac præpotentem sublata, atque expectatione melioris euentus erigeret, ac sustentaret: simul & sedulæ precationis officium vltro obtulit: quod Rex libenter accepit, & sua sponte repoposcit. Nec precum fructum Dei bonitas diu distulit. Nam breui rebelles illi suis cum propinquis, & fautoribus vniuersis miseranda cæde, atque internecione deleti sunt; eorumque domibus circumdati ignes innocentium etiam non sine dispendio, quorum ædes ferme trecentas eadem vis ignis longè, lateque peruagata corripuit. Cumque amici domus, apud quem tenuem suam supellectilem Patres siue sacram, siue domesticam deposuerant, conflagrasset; illud vnum cubiculum, vbi ea condita erat, quod prodigio, miraculoque non caruit, reliqua incensa domo, flamma non attigit. Cuius domus deflagratione Rex cognita, tanti miraculi non dum conscius, puerum è regia misit, qui Patres in ea rei familiaris iactura suis consolaretur verbis, significaretque sibi in animo esse acceptam sarcire iacturam. Sed vbi cognouit singulari Dei tutela factum esse, vt ea supellex relinqueretur intacta, misericordiam in gaudium vertit, & præclaram illam, quam de Christianis habebat, opinionem, mirum auxit in modum. Bonzij contra toti à Patribus discrepabant. Et quanquam perspicuis Gagi rationibus, qui quendam apud Bonzium Regis iussu diuerterat, sæpe conuicti, quod opponerent, non habebant; exultabant tamen apud suos tanquam victores, & intolerantissime apud populum se iactabant: vt iam vulgo Patres omnium sibilis, & conuicijs exploderentur: nocturnisque eorum tecta lapidibus quaterentur. Quæ cum Regis ad aures peruenissent, Patrum vicinis è vestigio mandat, vt collocatis, dispositisque per vias silente nocte præsidijs populi petulantiam coercerent. Quod cum vicini regio iussu fecissent, fracta est multitudinis insolentia, & improborum contumeliæ repressæ. Tum demum erigere Neophyti animum, ac respirare cœperunt, nec se Christianos abnuere, sed profiteri se esse, quod erant, ingenti Bonziorum dolore: quos alienæ iam benignitatis deficiebat annona, siue quod maior in dies Christianorum fiebat accessio, siue quod Ethnicorum studia suorum fraudibus Bonziorum è Patrum concione perspectis, algere, & congelare iam cœperant. Iam qui nouam renati erant ad vitam, inusitatus quidam ardor in eorum pectoribus eminebat, ingens pietas. Ex his vnus tanta animi inductione Christum, quem susceperat, prædicabat; vt nulla in eius vicinia domus esset, vbi non aliquem traduxisset ad Christum. Nec eo contentus, obibat ceteras vrbis partes, vt ad eundem quamplurimos aggregaret. Alius cum de morbo filij, qui sine baptismo decesserat, non satis oportune Balthasarem monuisset, huius insimulatus incuriæ, vt complurimum lucro vnius iacturam animæ compensaret, confestim suos omnes liberos, & vxorem, vt eos Christianos efficeret, ad Patrem duxit. Cumque non ita post, ex eodem morbo, qui filium extinxerat, filia quoque decubuisset iussit eam parens bono, & tranquillo animo esse, pro certo pollicens, atque confirmans bene illi omnia euentura. Nec mendax Neophytus est inuentus: postridie filia validis viribus, & morbo omni libera de cubili surrexit. Nec Bungi modo, verum etiam finitimis vrbis locis ab impia superstitione complures conuertebantur ad Chri-

92 Res Iaponicæ.

93 Tumultus in regno Bungensi.

94 Prouidentia Dei in conseruandis Patrum rebus.

95 Vexantur Patres a populo Bungensi.

96 Ardor Iaponum Christianorum.

97 Quædam miracula.

Universidad de Deusto
Biblioteca

ſtum. In his adoleſcens iam inde ab ortu ſuo luminibus captus, ſimul ac ſalutari intinctus eſt aqua, recepit aſpectum. Quod tam illuſtre prodigium & recentiſſimis Chriſtianis multum attulit roboris, & cæcis Ethnicorum mentibus multum lucis. Vno in loco vno die nobilem apud Ciuem baptiſmum ſuſcepere tringinta. Patres autem cum ſuorum laborum tam ſecundos ſpectarent euentus, dediſſetque Rex eis loco peridoneo ſatis ad ædificandum ſpatij, ſacram ædem, ſuæque habitationi tectum extruere orſi ſunt. In eam fabricam viri primarij, & qui Chriſtianis rebus ſtudebant, fauebantque, vt pro ſe quiſque conferret aliquid, operam dabant. Qui cum negarent ſe ſtruendi artem, & fabricandi præcepta tenere, id ſibi ſaltem muneris depoſcebant, vt fabris, & opificibus cibos coquerent, menſamque pararent. Alijque lapides, & cæmenta, calcem alij ſuis manibus, materiamque conueherent. Quos inter æſtus, atque feruores ferrarius quidam faber non in poſtremis eſt habitus, cui cum domi ſuæ per diei feſti celebritatem, quem in ea vrbe ſuo ritu Iapones agitabant, eſſe in opere non liceret, cum ferramentis proceſſit in publicum, iter carpens ad ædes Patrum, vt cum ceteris verſaretur in opere: mirantibuſque vehementer Ethnicis, & quærentibus, quid ita ab opere non conquieſceret feſto die? Quia vt in honorem, inquit, Dæmonis vos veſtris ritibus hunc diem colitis, ſic in eius contumeliam, ac probrum hoc ego die pro Patrum fabrica clauos cudo. Ex eo tempore locus ille à Chriſtianis non modo ciuibus, verum etiam à Paganis, & qui finitimis verſabantur in oppidis teri, celebrarique cœptus eſt. Iamque erant numero ſeptingenti, quotidieque augebantur tanta in tuendo, & retinendo Chriſto conſtantia, vt ſi incideret eiuſmodi tempus, haud trepidis forent animis ad profundendum pro eo ſanguinem, atque vitam.

98 Aedificatur Bungi ſacra ædes magno ſtudio gentis.

Bonzij vero cum ſentirent ſe multum de ſua exiſtimatione quotidie, populique fauore deperdere, dictitabant eos duntaxat Chriſtianos effici, qui cum nimium eſſent in largiendo tenaces, anſam ſibi denegandæ conſuetæ ſtipis arriperent: cuius commentum fabulæ, vt Chriſtiani delerent, conſtituerunt inter ſe ſe, vt quando ſuas ad vtilitates vllam ſtipem Societas non admitteret, quæ regiæ pecuniæ fructibus alebatur, bona certe illius venia ſibi liberet arcam in ſacra æde vulgo proponere, vbi ad leuandam mendicorum inopiam collecta pecunia ſeruaretur. Quorum etiam in gratiam eadem pierate placuit ſuos illud in mores inducere, vt eiſdem mendicis Epulum apud Patres, magna ob eam rem vaſorum coempto numero, ſingulis menſibus præberetur: per quam occaſionem animi quoque verbo Dei, pijſque ſermonibus paſcerentur. Dedit etiam Rex noſtris aream in cœmeterium Chriſtianorum. Amangucij quoque, vbi Coſmus Turrianus rem Christianam gerebat, complures aggregabantur ad Christum: & ij quidem tam flagrantes, incenſique erant, vt eos è media cœnobiorum ſanctitate prodijſſe dicerent: ita vero à ſuis auulſi parentibus, & amicis; vt cum eis agere, verſarique plane nollent, niſi vel Dei cauſa, vel eorum ſalus impelleret. Et, vt erant maxime de aliena ſalute ſoliciti, ita ſuæ virtutis ſanctitatiſque tam memores, vt excolendæ virtutis gratia infimum quodque, & ſeruile munus ambirent; ijdemque Ethnicis inſpectantibus idola frangerent, & comminuerent.

99 Pulchre Chriſtiani Bungenſes Bonziorum calumnias factis refutant.

100 Amanguciano-rum Chriſtiano-rum pietas.

HISTO-

HISTORIAE SOCIETATIS IESV.

Liber Decimus quartus.

QVARTVS iam, & quinquageſimus ſubit annus læta triſtibus intermiſcens, & alterna rerum viciſſitudine, vt plerique alij, fœcundis Societatis frugibus, ac ſolidis, idem ſpecioſiſque incrementis exuberans. Cenſebantur iam Romæ capita ferme centum, & quadraginta, cum tamen ad ordienda Collegia, multiplicemque meſſis varietatem non pauci toto anni curriculo mitterentur. Romanum Collegium, vt diſcipulorum, Sociorumque numero, ſic opinione, & fama doctrinæ, plurimis parta documentis, experimentiſque florebat. Edita ſunt concertationum ſpectacula in templo domus profeſſæ, vulgatis tum primum prælo theſibus de deſciplinis omnibus, quas tradi à Societate per eius inſtituta licet; factaq; omnibus congrediendi poteſtas: & quotquot pugnandi amor accenderat, ad certamen admiſſi; quorum ea frequentia fuit, vt cum totis octo diebus continenter literaria illa concertatio tenuerit, nullus tamen vnquam vel domeſticis ad id inſtructis, atque paratis, vel alumnis Germanici Collegij locus ad impugnandas propoſitas theſes relinqueretur. Aedes quoque apud Profeſſos adeo celebrabatur, vt quanquam paucis annis ante laxior erat facta; frequentia tamen increbeſcente denuo laxanda, imo & inſtauranda de integro videretur, cum deſignatis anno Iobelæi veſtigijs ob animaduerſum in delectu ſitus incommodum ædificare non expediret. Quod vbi decreuit Ignatius, inuitatus eſt Barptolomæus Cardinalis Cueuanus officij gratia, qui primum lapidem rite funderet præſentibus Luſitani Regis oratore Alfonſo Alencaſtrio, nobilibuſque compluribus. Cardinalis autem Ignatij nomen, perſonamque reueritus nullo modo adduci poterat, vt eas ipſe partes acciperet, quas in eum quadrare magis diceret, qui molis huius Societatis fundamenta iecisſet: cumque in eo perſeueraret, vt eas obiret Ignatius, hic autem pro ſua modeſtia eas viciſſim abnueret, eique tota animi ſubmiſſione remitteret; denique poſt mutuæ humilitatis, pudoriſque certamen Cardinalis ipſe manu ſua prehendens Ignatium, & ſibi propius adiungens, primum cum eo lapidem in noui operis fundamenta coniecit: gemmaſque duas Architecto admodum precioſas, quas ad perpetuam ſuæ in nos voluntatis, amoriſque memoriam lapidi iacto ſubijceret ſua manu dedit. Per hæc ferme tempora Luſitaniæ Rex à Pontifice Iulio poſtulauit, vt Patres aliquot in Aethiopiam de Societate legaret: quo ex numero vnus aliquis eius regionis deſignaretur Epiſcopus, & Patriarcha. Tres ab Ignatio viri ſanctitate, doctrinaque præditi nominati ſunt, Ioannes Nunnius, cui mandaretur is honor, & Andreas Ouiedus, Melchiorque Carnerius, qui ei eſſent adiutores; &, ſi quando eiuſmodi tempus incideret, ſucceſſores. Ad eius honoris nuncium omnes quidem cohorruere: verum ſic expauit Ouiedus, qui Romæ tunc aderat, ad id Neapoli euocatus vt ad Ignatium confeſtim codicillum exararit, ſe quidem profectionem in Aethiopiam libenter accipere, & Patriarchæ quoque in laboribus, & ærumnis omni ope adiutorem futurum: ceterum nullo modo adduci poſſe, vt Epiſcopatum ſeu mortuo, ſeu ſuperſtite Patriarcha ſuſciperet: neque id ſibi à Societate imponi poſſe. Proinde rogare Patrem, & infimis precibus obſecrare, ne ſibi vlla ratione id munus conaretur imponere: alioquin æqui bonique conſuleret ſuam ab ſe cauſam apud Pontificem maximum agi. Conſtitutum enim ſibi eſſe vitam in Societatis obedientia omnem exigere. Ea re non modo nihil eſt animo commotus Ignatius, ſed

1 Theſes à Romano Collegio primum typis editæ.

2 Sacræ ædis apud Profeſſos nouæ poſita fundamenta.

3 Ioannes Nunnius Patriarcha Ouiedus, & Carnerius Epiſcopi Aethiopiæ perinuiti deſignantur.

Universidad de Deusto
Biblioteca

eum item per literas collaudatum hortatus est, vt teneret in recusando constantiam. Verum Pontifex Lusitani Regis supplicatione permotus, vt Ouiedus ipse, reliquique duo munus, quod deferebatur, acciperent, imperauit: cuius rei causas infra pluribus exponemus. Superiore anno accessit ad Vrbem è Lusitania Ludouicus, quem alias nominaui, Consaluius, vt de rebus prouinciæ Ignatium accurate, distincteque doceret. Et quoniam eodem euocatus accesserat etiam is, qui prouinciæ præfuerat, Rodericius, vti supra significauimus & delatum se per calumniam querebatur, visum est Ignatio ad excidendas perturbationis in posterum causas, suarum esse partium præterita non negligere: datisque è Professorum numero iudicibus aliquot, quæstionem ijs de rebus institui, non forensi, sed religioso ritu, in autoresque diligenter inquiri: animaduertendi tamen iure sibi vni reseruato. Cumque delecti iudices cognoscendis rebus accuratam, vt imperatum erat, dedissent operam, consultoque precibus Deo iurati censuissent, superiorum motuum culpam residere penes Simonem videri, is, qui iudicio præsens aderat; æquo animo Iudicum accepta sententia (nam & lectionem eorum ante quoque nominatim probarat) suæ pristinæ modestiæ memor, se se vltro ad pedes abiecit, & ad omnia se alacrem, ac paratum exhibuit. Qua summissione, modestiaque delectatus Ignatius, nihil in eum statuendum censuit nisi vt in Lusitaniam, ne nouis turbis causa daretur, ne rediret: sed vt frater fratrem reueritus, tanquam Pater filio carissimo veniam dedit: satisque habuit & erratum suum agnouisse Simonem; & ceteris, quibus sua dissimulatio forsitan obesse poterat, si sileret, constituendo iudicio satisfecisse. Verum hostis humani generis tam pulchrum religiosæ obedientiæ, & humilitatis exemplum nullo modo poterat ferre, vt illibatum ad posteros permanaret. Visus erat sibi per quietem Simon, quod & palam narrabat, arduum subire cliuum: cumque supino in ascensu, & aspero, deficerent vires, viderat accedentem Ignatium, à quo sublatus in humeros ingenti labore subuehebatur. Huius somnij satis fidem impleuit egregie ab eo exercita Sancti Patris patientia, & caritas. Nam paulo post iudicium, in opinionem ingressus agi existimationem suam, nisi reuerteretur in Lusitaniam, omnem mouere lapidem cœpit, Pontificium vt diploma eliceret, quo per nomen Anachoreticæ vitæ in quodam eius regni secessu degendæ ab Generalis Præpositi potestate exemptus eo se se referret. Intendant ad hæc oculos humilitatis, & crucis disciplinam Professi: nec sibi ab callidissimo hoste patiantur illudi. Num enim quispiam certior suæ famæ iudex, quam is, quem loco Dei suæ arbitrum vitæ legit? quam lecti iudices, quorum aliena est causa? prudentia, religioque non minor, mens tranquillior? An vero vnius inferiorum vt famæ consulat Præpositus, negliget suam? & autoritatem eneruabit, pessundabit disciplinam? Quanquam quid cum existimatione, atque opinione hominum, ei viro, qui Deo se probare studet? qui perinde, vti vulgus mortalium honores ambit, & magnum in terra nomen, ita ipse ignorari se velle, & despici profitetur, vt Christi decoretur insignibus? Quare non magis iniuriam accipitis: quare non magis fraudem patimini, inquit Apostolus, de pecunia exercentibus lites. Et quisquam existimabit non cum socio, sed cum suo Præposito dimicandum sibi, & excutiendum sanctæ obedientiæ iugum, ne quid videatur de existimatione sua decessisse? Istud vero est non conseruare famam, sed perdere. Christianæ laudis, & existimationis recta est via summissio, modestia, obedientia. Hanc insiste, qui Christum sequeris: cui Schola crux est, & Magister Dei filius crucifixus. Per hanc igitur dolosam existimationis tuendæ opinionem, & ad præcipitandos in insidias, exitiumque religiosos præsertim viros machinam vel potentissimam bonus Simon, qui tam fuerat sedulus diuinæ minister gloriæ, ingens à Satana passus est bellum. Sed aduigilauit Beatus Pater pro socio, filioque carissimo, præoccupauit aditus, omnia nequissimi tela demum infregit cura, sedulitate, precibus, & sacrificijs suis, & aliorum: aduocatisque Romam ex agro Piceno Bobadilla, Neapoli Salmerone, is ad vltimum rem ita composuit, vt Simon, omissa profectionis Lusitanicæ cura, Hierosolymam, quemadmodum principio exoptauerat, pergeret: & Collegium, quod iam apostolica autoritate, vti demonstrauimus, excitare sanctam illam ad vrbem licebat, si daretur opportunitas, inchoaret. Nec Ignatius abnuit, sed socium addidit postulanti: numerarique quantum satis esset ad subsidium itineris pecuniæ iussit. Quanquam Simon Venetias

4 Cura B. Ignatij in tuenda disciplina.

5 Iudicium institutum de Simone Rodericio.

6 Per speciem conseruandæ famæ sæpe magnis viris Dæmon imponit.

tias cum venisset, iter prosequi valetudine interpellante ausus non est. Sedulo autem Ignatij excubans cura in filiorum suorum tum sanctitate tuenda tot inter animarum iuuandarum diuersa munera, tum fama præmunienda, edixit tota Societate non modo vt fœminarum quamuis nobilium, aut decumbentium domos incomitatus nemo adiret, sed omnino ea esset in alloquendis obseruatio, atque prouiso, tametsi excipereturconfessio, vt aures quidem comitis, sed oculi nunquam excluderentur. Vtque doceret, quantum apud se ea lex haberet ponderis & custodiam exemplo sanciret, cum vnum è Sacerdotibus domesticis hominem senem, & antiquæ bonitatis contra fecisse cognosset, sed per bonam simplicitatem: vt prorsus culpa vacaret; tamen ad ceterorum commonitionem octo Sacerdotes vnum conuenire iussit in locum, in eorumque medio reum flagello se cædere, quoad singuli ex ijs singulos è psalmis Dauidicis pronuntiarent, quorum primus psalmus esset quinquagesimus. Idem sub tempus quas condiderat modestiæ regulas ad tenendum religiosum in omni motu corporis, atque in omni actione decorum, vt domesticis promulgaret, inculcaretque seruandas, Ludouico Consaluio professæ tum domus Ministro seuere mandauit. Qui cum aliquando fuisset in parendo remissior, eius lentitudinem apud præsentes accusans, Tantum, inquit, in scribendis legibus laboramus, & Ministri nostri, quasi nobis eæ gratis steterint, in ijs exigendis, inculcandisque sæpe sunt lenti. Carò etenim hæ ipsæ, de quibus loquimur, steterunt nobis: quas cum ederem, septies amplius Dominum Deum in precatione consului: sæpe lacrymas fudi. Quibus ex verbis licet intelligi, quod suo loco demonstratum est, quid in grauioribus fecerit, qui tantum operæ, curæque contulerat in has minores, ac leuiores? Sane tanti faciebat religiosi decori leges, atque modestiæ B. Pater, vt eas domi nostræ cunctis præsentibus explanari, quo ad eas custodiendas incenderentur ardentius, à Lainio iusserit. Nec quenquam vel antiquissimum in eo conuentu desiderari passus est. Quod haud temere, casuque, sed diuino prope instinctu, consilioque imperatum ab Ignatio patefactum est mox. Dicente enim Lainio, cunctisque ex eius ore suspensis ingens fragor exoritur, strepitusque tantus, vt insolitis terra motibus concuti, & tota domus videretur euerti. Exterruit ea res quidem omnes, non tamen aut dicentem interpellauit, aut audientes. Dilapsa concione, cupide egrediuntur ad spectanda, si quæ essent, argumenta fragoris, & ingentem in hortis aceruum lapidum, ac cementorum stragem recenti ruina reperiunt. Corruerat videlicet tectum illud, quo succedere post mensem animi causa seniores, & antiquissimus quisque solitus erat. Ea quippe hora habita est à Lainio cohortatio: ad quem audiendum nisi Ignatij iussu se se omnes ad vnum, excepto nemine, contulissent, aliquos haud dubie ea ruina oppressisset. Gratiæ igitur & ab Ignatio, & à ceteris multæ Deo actæ, qui præsentissimam perniciem à suis ceruicibus auertisset. Ignatius insuper Dei collaudans prouidentiam; Visus est, inquit, Dominus significare suis voluisse famulis has modestiæ leges, haud ei prorsus ingratas. Quod ipsum de grauioribus constitutionibus, ac legibus, quibus Instituti nostri vis, & natura continetur affirmare sane possumus, quas & vberiore, vt modo dicebamus, lumine sanctus Pater, maioribusque significationibus diuinæ voluntatis conficiebat, & conficiendis plus curarum, operæque tribuebat. Cum Ludouico Consaluio B. Ignatius familiarius aliquando colloquens, quoniam læti vndique nuncij de Secundis Societatis rebus, ac progressionibus afferebantur, magno se in metu esse dixit, ne non strenue satis Deo Societas famularetur alicubi: vsu quippe didicerat, quod à sanctis Patribus scriptum est, perpetuæ felicitati non satis fidendum; & tum metuendum esse maxime, cum ad voluntatem fluunt omnia. Sed non diu tranquillitas stetit: in Vrbe ipsa paucis diebus tempestate commota, eo metuenda magis, quod extiterat ab eo, cui & Societas plurimum deuincta erat, & ex quo omnis apta pendebat, ex ipso videlicet Pontifice Iulio. Edixerat in Hispania Carolus Cæsar ex Concilij Tridentini decreto, vt qui Sacerdotijs, & Ecclesiæ prouentibus gauderent, ij suis ab Ecclesijs, & Diœcesibus ne abessent. Quod edictum cum Hispanos, qui in vrbe versabantur, maxime peteret, hi cum Pontifice questi, suis impulere querelis, vt à Carolo per literas postularet, de edicti seueritate remitteret. Rescripsit Pontifici Carolus, Decretum illud non ab se, sed à Concilio Nationis factum, id maxime laborante, vt Tridentini de ea re decretum reuocaretur ad vsum, proinde edictum suum boni consuleret, facileque patere-

7 Cura B. Ignatij ne suorum quis fœminas quasuis viseret sine comite, qui & spectator semper adesset.

8 Quanti faceret B. Ignatius modestiæ regulas.

9 Quantam adhibuerit curam B. Ignatius in condendis Constitutionibus, & regulis.

10 Pontifex falsa suspicione iratur Societati.

Universidad de Deusto
Biblioteca

tur, Concilij Tridentini decreta, cui Pontifex ipse legatus interfuisset, vim suam obtinere. Eo responso grauiter commotus est Pontifex. Et quoniam Cæsaris ex aula, eius autores edicti Societatis referebantur homines, quorum consilio Principes, Episcopique se regerent, in eam Iulius acriter exarsit, ab eaque adeo repente abalienatus est, vt nostri omnes tanquam publicani, Samaritanique ab eius ædibus arcerentur: nec quisquam pro illis apud Pontificem verbum facere, ne Carpensis quidem ipse Cardinalis Societatis protector, ac tutor, maximæque autoritatis vir auderet. Ita iacebant apud nos omnia. Nec confici irato Pontifice negotia de more poterant. Mœrebat cum amicis Societas, & quod dolorem amplificabat, is, qui sua prudentia, & autoritate cuncta componere perfacile potuisset Ignatius, grauiore morbo ictus, metum cunctis incusserat, ne subito raperetur ex oculis. Non tulit Dei bonitas, cuius in manu cor Regis est, vt diu-

11 Pontifex placatur.

tius ira concepta in Iulij pectore resideret. Ea Romanorum Regem Ferdinandum impulit, vt cum ad Pontificem de rebus suis scriberet, ab eo peteret, ne grauaretur Ignatium pro se loquentem audire, habere illum ab se mandata, & sui pectoris arcana quædam, quæ cum eo suo nomine conferat; eodemque tempore de re tota Ignatium certiorem per literas fecit. Pontifex acceptis Ferdinandi literis, Ignatium accersit, qui cum morbo teneretur implicitus, aduersam valetudinem excusauit: pauciscque diebus sibi restitutus ad Pontificem alacer adit, cunctis admirantibus, nec satis intelligentibus, vnde tantus repente animus in Ignatio, qui Pontificis infensi vultus, & conspectum, subiret. At Pontifex, vbi renunciatum est pro foribus adstare Ignatium, & proximos ad se se aditus obsidere, iussit eum illico introduci. Quem, vt in conspectum venit, non est passus propter recentem eius valetudinem, de genibus se affari, sed secum modo inambulantem, modo ad fenestram insistentem, & quidem pileolo opertum caput loquentem audijt. Ignatius, vbi Societatem apud eum permodeste purgauit, delapsus ad Ferdinandum exposuit ea, quæ in mandatis habebat. Cui cum benigne dedisset operam Iulius, ad eummet sermonem transtulit, & Societatem vltro ipse purgauit, affirmans nihil de sua in eam beneuolentia, ac pristina voluntate falsis hominum sermonibus, quibus non satis crederet, imminutum, spondens insuper nullo loco Societati se defuturum, Romanoque Collegio aureos annuos bis mille, vel Abbatiam aliquam, quæ prima suo possessore vacasset, assignaturum, curaturumque ea de re conficiendum rite diploma. Deinde quærenti num quid Professorum domus desideraret ad victum, cum respondisset Ignatius, quanquam ea emendicato viueret, nihil illi deesse: Societatem tamen ipsam eius egere gratia, paternaque benedictione, discedendi veniam petijt. Sed priusquam dimitteret Pontifex accersito sui Præfecto cubiculi, mandat, vt quoties ad se se Ignatius accederet, omnes ei confestim paterent aditus: neque committeret, vt is pro foribus moram traheret, sed se protinus de eius aduentu, quamuis cum Cardinalibus ageret, commoneret. Quæ res magnum Societati nomen, magnam Ignatio ipsi opinionem comparauit. Postridieque Pontifex aureos coronatos quingentos eleemosynæ nomine ad Ignatium misit. Ita subito exortam nulla Societatis culpa procellam paucis diebus lætus dies excepit. Verum egregiam hanc Iulij erga nostrum Ordinem voluntatem haud ita multo post intempestiuus obitus anteuertit rebus infectis, nec de pecunia Collegio decreta diplomate rite dato. Ea quoque re suam erga Ignatium, & Societatem Pontifex voluntatem paternam ostendit. Receptus anno superiore in Societatem fuerat adolescens Octauius Cæsar nomine. Cuius Pater, qui Duci Montis leonis erat à se-

12 B. Ignatius quid curarit vt adolescentes qui religionem cupiebant, ne impedirentur.

cretis, facile initio placari se siuit. Verum hoc anno cum Octauium Romam è Sicilia Ignatius aduocasset, & ipse ad Vrbem profectus elicuit à Pontifice, vt causa Cardinali Theatino, apud quem gratia valebat, committeretur. Aduolauit Neapoli Romam ipsa quoque adolescentis Mater, cui liberum ille carissimus, & suauissimus erat: ille habitabat in oculis. Ipsamet per vrbem discurrere, limina Præsulum, & Cardinalium terere, spargere vbique voces, quas vel muliebris impotentia, vel indulgentia materna suggerebat, quiritatione, eiulatu, lacrymis miscere, & incendere omnia: adeo vt Cardinalis, ad quem erat causa delata, Ignatium intentatis quoque censuris gnatum Parenti iuberet illico reddere. Sed cum B. Pater planius edocuisset Pontificem, is diremtis Cardinalis actis, non solum pro religiosa vocatione sententiam tulit: sed etiam cum lites eiusmodi frequentes inciderent, certos nominauit Cardinales, apud quos eæ in posterum

posterum causæ disceptarentur. Et accidit plane peropportune. Ioannes Ricasolus nobili in primis loco natus Florentiæ, cum Societatem ibi diu flagitasset desperans Matris, vti iubebatur, exprimere consensum posse, adolescens annum agens non plus quintum decimum, delicatus, nec Florentia vnquam, nisi in vicinas villas egressus, candidissimi animi innocentiæque, & modestiæ singularis, vltro se nemine suorum salutato, Romam contulit. Hic apud Cardinales dictos ita causam suam defendit, ita alios multiplices propulsauit impetus: vt (quod de Sancto Stephano sacra prodit Historia) & intendentes in eum oculos, quasi vultum Angeli intuerentur, & nemo posset resistere sapientiæ, ac spiritui, qui loquebatur. Eleonora quidem Dux Florentiæ, quæ Matre adolescentis rogante enixe contra certauerat, constantia eius cognita, sic commota est, vt perbeatum eum prædicans, sibi quoque admotos stimulos diceret ad eandem ineundam viam, si sexus, & vitæ ratio pateretur. Atque vt intelligantur occulta Dei consilia; Octauius ille posteaquam plurimas palmas fortiter retulisset, tum reuersus est in Aegyptum, cum Pharao destiterat insectari. At Ricasolus eodem, quo cœperat gradu, constanter iter tenens, vrgensque per sanctæ religionis deserta, quam humanis nuda iucunditatibus, tam opima diuinis, longa & frugifera sibi alijsque peregrinatione, promissam non terræ, sed cæli felicitatem intrauit. Eodem anno Bernardus Iapon, cuius supra facta est mentio, Romam vsque tantis terrarum tractibus à Xauerio missus communi omnium gratulatione venit. Is Cangoximæ natus e primis in Iaponia Christi legem amplexus, primus Societati votorum nexu se se addixit. Consilium autem Xauerij fuit, vt & Romana Ciuitas ex vltimis terris venientem hominem iam Christianum, pulcherrimasque illius primitias spectaret Ecclesiæ; & ipse Maiestatem Romani Pontificis contemplatus, Christianamque in adhibendo Deo cultu, sacrisque ritibus elegantiam, reuersus in patriam suis popularibus, quæ hic suis spectasset oculis, renunciaret. Omnino videbatur è priscis illis Christianis vnus, & exemplar veteris sanctitatis. Quo etiam instructior ab disciplinis regrederetur, cœpit aliqua edoceri. Sed valetudine ex tanta, mutatione cæli, tamque longo itinere afflicta, oratio solum Dominica est ei exposita diligenter: quam cum optime percepisset, etiamsi robustior valetudo iam erat, tamen nihil præterea addiscendum sibi dicebat. Quicquid oportebat scire, in oratione Dominica inesse; illam sibi, & obedientiam, omnium loco studiorum satis esse. Et sane vir pius, & rerum diuinarum meditationi deditus, thesauros in sanctissimis illis verbis magnos inueniebat. Erga mysteria fidei summe afficiebatur, præcipueque erga diuinissimam Eucharistiam. Cum è Patribus quendam hebraice scire audisset, ferre non poterat vir antiquæ simplicitatis, eum linguam didicisse Iudæorum, qui Christum occidissent. Et erat ingenij peracuti, altæque mentis, ita vt iussus aliquando de Angelis dicere, grauitate sententiarum, atque subtilitate admirationem auditoribus teste Natali, eodemque iudice peridoneo, qui interfuit, magnam commouerit. Demum in Lusitania, quo repetiturus Iaponiam venerat, pie decessit. Simul primus ex India de Societate Romam venit hoc anno à Xauerio missus de statu rerum edocturus Ignatium. Andreas Fernandius raræ, & ipse bonitatis. Is est, qui deinde reuersus in Indiam inter Caphras, quos Sylueriæ Martyris comes adijt, ærumnas pertulit prope Martyrio pares. Redijt ex Hispania Romam per autumnum Natalis plurimum exoptatus: pauciscque post diebus in cuncta Societate administranda B. Patri subiunctus est. Cum enim pariter cum Societatis incrementis, curæ eius regendæ crescerent, atque Ignatius in assidua morbi conflictatione ægre iam vitam, ac plerumque decumbens traheret; pro eo quanti intererat quam diutissime eum institutæ ab se familiæ quasi liberis parentem adesse superstitem, autores illi fuere ij, quos ad consilia adhibebat, vt aliquem adsciseret, in quem partem oneris declinaret. Is re facile comprobata, conuocatis quotquot Romæ degebant de Societate Sacerdotibus, vno alterove excepto Tyrone, rei grauitatem exposuit. Sacrificia in triduum, ac preces edixit, insuper admonens vt de idonea ei muneri persona inuicem interrogando cognoscerent. Quibus rebus peractis, die Sanctorum omnium solenni rursus vnum in locum coacti, communi consensu vix vno desiderato suffragio, Natalem designant. Et ratam habuit lectionem Ignatius. Quam potestatem cum hi Vicarij, alij Commissarij generalis nomine afficerent, ipse Natalis eius fuit sententiæ, vt nomine nullo insigniretur. Quod nihil esset magis necessarium Societati, quam

13 Ioannis Ricasoli Vocatio.

14 Bernardus Iapon Romam venit.

15 Excellens Bernardi Iaponis virtus.

16 Andreas Fernandius ex India Romam venit.

17 Natalis in administranda Societate B. Ignatio adiutor legitur.

Universidad de Deusto
Biblioteca

18 Caritas B. Ignatij erga ægrotos, & alios.

quam Præpositi generalis autoritatem summam, & illibatam vigere. Nec sane postea multum, vt ex narrationis cursu constabit, eius opera B. Pater in Vrbe vsus est. Ceterum eo maxime tempore patuit Ignatij caritas erga suos. Nam ceterarum rerum, etiam domus Romanæ cura ad Natalem translata, vnam sibi excepit ægrotantium, de quibus voluit ad se se referri. Nec solum volebat statim, vt quisque decumberet, ac deinceps de morbi progressu commoneri: Sed etiam obsonatorem iusserat singulis diebus renunciare, num quæ Valetudinarij præfectus expeteret, coëmisset. Nec quantauis in pecuniæ difficultate sumptui vlli parcebat, etiam stanneis lancibus, aut alia re è tenuitate domesticæ suppellectilis diuendita, ne quid decumbentium cura desideraret. Illustrauit B. Patris caritatem Ioannis Guttani quoque calamitas, qui Sacerdos natione Gallus ingenio præstanti, probatisque moribus, dum ex Hispania philosophiam Gandiæ professus in Italiam accersitur, delatus in Siciliam, & in litore captus à prædonibus Turcis, in Africam abductus est. Qua re cognita B. Pater continuo Sicilienſibus Socijs dato negotio, vt in eius redemptionem omnem curam intenderent, iussit ad se hebdomadis singulis perscribere, quid nouæ curæ adhibitum esset ad rem primo quoque tempore transigendam. Nec tamen tanta Patris amantissimi sedulitas optato potuit gaudere successu. Mora sæpe negotio alicunde interposita, præsertim ab auaritia prædonum; quæ, vbi cognitum est aliquo in precio hominem esse, magis in dies, ac magis augebatur, bonus tandem Guttanus è vinculis seruitutis, & mortalitatis Lothoplagiti in Insula (Gerbas hodie vocant) in libertatem filiorum Dei perfectam properata ærumnis morte est vindicatus. Tybure habitabat etiam num in domo conducta Societas, neque satis laxa, neque satis commoda. Sed Laurentius de Virilibus Sacerdos, patria Tipher-

19 Domicilium, ac templum proprium Collegio Tiburtino comparatur.

nas, qui propter eximia pietatis officia percarus erat Ignatio, B. Patris admonitu proprium eis domicilium, ac stabile comparauit. Summa erat boni Sacerdotis non modo in Collegium, sed & in calamitosos omnes benignitas: quæ tum maxime cognita est, cum biennio post excessit è vita. Nam turba magna se se eorum prodidit, quorum occulte succurrebat miserijs, lacrymas, & testimonium patrono optimo reddens. Hoc eodem tempore & eiusdem maxime studio, impetrata est nouo propinqua domicilio sacra ædes. Præerat tribus Parœcijs Sancti Saluatoris, Sanctæ Mariæ Montis Arsicij, & Sancti Pantaleonis vnus idemque parochus neque is Sacerdos Io. Dominicus Ciaccia. Is cupiens sibi, publicæque vtilitati consultum, Parœciam Saluatoris in Cruci Episcopi potestatem restituit. Episcopus tantam Parœciarum frequentiam incommodam sentiens, rite illam vsibus Societatis addixit, procuratione animarum vna cum reditibus, & prouentu in ædem prædictam Sanctæ Mariæ, & Sacello quodam Sancti Nicolai, vbi statis diebus ex testamento diuina res curabatur, in ædem Sancti Vincentij de patronorum voluntate, translatis. Cumque inter ædem Sancti Saluatoris, nouamque domum interiectum esset aliquid ex itinere publico, Ciuitas vt eam liceret ædem vna cum habitatione coniungi, non minus pie, quam humaniter, id quod erat spatij, Societati concessit. Quæ potissimum Andreæ Quiedi, qui Aethiopicæ expeditionis causa Neapoli reuocatus, hanc Tybure ætatem exegit, pia industria, sanctisque laboribus parta sunt. Eodem tempore cum ad opera domestica vehementer fratre adiu-

20 Antonius Tibure recipitur, qui dein eximiæ fuit sanctitatis.

tore Collegium indigeret, ac B. Pater, à quo petierant, iussisset aliquem, si offerretur, ipsos sibi Patres adiungere, Antoninum de Henricis recepere, qui multis deinceps annis, & initio in pueris quoque classis infimæ edocendis elaborans, Tyburtinum Collegium fideli, atque irrequieta opera, & sanctitate vitæ magna ex parte sustinuit. Nec contra votum, animique sententiam, quamuis inter fluctus, crebrasque procellas res

21 Collegij Perusini inter aduersa profectus.

Perusij gerebantur. Præerat domesticis fratribus is, qui toti deinde Societati præfuit Euerardus; nec minus illi conflictabantur inopia, quam quorundam exercebantur inuidia. Erant non pauci, qui non probabant nostrorum magistrorum docendi rationem, nec doctrinæ magnopere confidebant. Itaque dilabebatur auditor, & apparebant vacuæ desertæque iam exedræ Verum procedente die cum & odia relanguescerent, & manifestus fieret Societatis auditorum in doctrina processus, ad æquitatem, lenitatemq; sunt lapsi, atque ita animos immutarunt vt, qui de imminuendo scholarum numero, quas alijs traderent, paulo ante cogitauerant, ij deinde gemini stipendia Magistri Collegij in vsum, egestatemque conuerterint. Auxit recentem beneuolentiam, quod inaudierat

audierant Ignatium per literas imperasse ne quis è discipulorum numero, Sociorum in numerum parentum reciperetur iniussu. Quod ea tempestate necesse fuit edicere, ne Scholæ viderentur ad captandos adolescentes apertæ. Quo metu, curaque liberati plerique parentum tanto deinceps libentius Societatis in disciplinam suos liberos tradiderunt. Iam cum beneuolentia creuit etiam Ciuium in animis reuerentia, creuit existimatio, funestissimo quatuor exitu Ciuium, qui Societati infensi fuerant, animaduerso. Quorum vnus subita morte correptus terrorem vniuersis incussit, alter vtroque captus oculo perpetua in cœcitate remansit, tertius grauibus maleficijs, criminibusque notatus ad triremes per summam ignominiam, & dedecus actus est. Postremus cara extincta coniuge extremas ad ærumnas, miseriasque peruenit. Restituta Scholis gratia, non defuere, qui ædis sacræ frequentiam imminuere conarentur, siue eam alio auertentes, siue tantam sacrorum tractationem notantes; quasi vero nimio vsu sacramenta illa sordescerent, & æstus ille consuetudinis obducto quodammodo callo, sensum omnem pietatis extingueret: sed & horum irriti cessere conatus. Paucos illos de Societate qui versabantur Eugubij, cum nec domus, aut Templum Collegio, nec quicquam ad vitam sustinendam adesset, nisi quod Cardinalis Sancticrucius subministrare per interualla consueuerat; Ignatius ratus eorum operam melius posse alibi collocari, Cardi-

22 Eugubio Socij omnes euocati.

nali præmonito, qui difficilia videns futura incrementa, facile veniam dedit, omnes euocauit. Pro Eugubino vero Lauretanum constitutum Collegium est. Cuius constituendi ratio ea fuit. Rodulfus Cardinalis Pius Carpensis ædis Lauretanæ Protector, cum minorem in eo templo Sacerdotum numerum animaduerteret, quam & assiduus aduenarum cursus, & loci sanctitas postularet, impulsu Gasparis Doctij (de quo est alias facta mentio) qui hoc tempore eius Oppidi procurationi præerat, de collocanda in eo Societate, fundandoque Collegio agere cœpit. Ea res cum Ignatio primum, deinde

23 Lauretani Collegij institutio.

cum aliquot è primarijs Cardinalibus, & ad extremum cum ipso Pontifice communicata, adeo est probata Pontifici, vt è vestigio Ignatio admonito, de Societate quatuordecim eo mitti iusserit. Paruit illico B. Pater, & extremo Nouembri eum, quem Pontifex imperauerat, numerum misit: Rectoremque constituit Oliuerium Manareum, quem haud ita pridem Eugubio reuersum Romano Collegio præfecerat. Magna cum animi voluptate, vbi peruenere, vniuersi Sanctam Deiparæ Cellam salutarunt: sensereque iuxta Patres, fratresque incalescere sibi, quodam recenti feruore pectus, & ad diuinum famulatum vires corroborari haud dubia ope Sanctissimæ Matris suæ illi Sedi fauentis. Excepti sunt & à Canonicis eximia caritate, gaudentibus addi sibi adiutores ad celebritatem sanctæ domus augendam: & ad suum quoque profectum susceptis spiritualibus exercitijs, vti multi cœpere. Quanquam nec defuere ex his (vt vsu venit in cœtibus in quibus & ingeniorum, & sententiarum varietas cernitur) qui non satis æquis animis eorum ferrent aduentum, veriti ne vel tanto addito numero de quotidiana sibi diminueretur annona, vel suæ libertati frœnum sub religiosorum hominum oculis inijceretur, seu denique communi deprauatæ vitio naturæ, quo competitores, collegasque vulgo minime amamus. Tamen præsente Gaspare, qui princeps, & autor aduocandæ Societatis fuerat, moliri in eos aliquid non sunt ausi. Primis illis initijs eodem cœnaculo Patres quo Canonici in restaurandis cibo viribus vtebantur: postea Præfectus, ac Gubernator summam ædificij pontificij partem (est enim peramplum ac vastum) ad habitandum eis assignauit. Quæ deinde pars progrediente die, ad vsus concinnata domesticos præclaram præbet Collegij formam. Commeatum vero quotidianum, & quæ ad tuendam vitam pertinent, vniuersa satis affatim Domus sancta suppeditat. Patres porro,

24 P. Rector Oliuerius Manareus.

dum confitentium puotidie numerus increbescit, toti se cognoscendis, remittendisque peccatis addixerant. Quorum pro aliena salute susceptus labor, quam Deo cordi fuerit admirabili deinde significauit ostento. Visus est multis dum & concionem è Societate Sacerdos ad Canonicos, & circumfusam multitudinem habet, & Patres reliqui suis in thronis animorum iudices sedent, splendor quidam eximius, velut ardentis facis è templi labi fastigio supra augustam Deiparæ domum, supraque Sacellum: vbi cum aliquandiu consedisset, inde ad concionem per sacra tribunalia digressus, in quibus noui de Societate presbyteri Pœnitentiæ sacramentum seduli ministrabant, supra comam, & confitentium capita discurrisse. Quo significari diuinitus visum est, vt sæpe alias,

25 Diuina signa Deo gratæ Societatis operæ Laureti.

quantum

Universidad de Deusto
Biblioteca

quantum ignis, atque flammarum, quantum splendoris, ac lucis in eorum esset animis paritura Deipara (nouis præsertim Sacerdotibus aduocatis) qui suam ad ædem natalemque domum se se pie, religioseque conferrent. Ea vero peregrinorum subito messis, ea fructus vbertas esse cœpit; vt Gubernatoris autoritate fuerit ex Societate Sacerdotalis numerus augendus. Auctus est ad viginti. Nec fere quisquam est è tam frequenti peregrinorum, aduenarumque concursu, qui peregrinationis voto satis se fecisse putaret, nisi è sanctissimo illo domicilio per confessionem nitidus, expiatusque recederet. Iam Societatis ex aduentu Canonici non modo rei suæ familiaris (quod quidam videbantur formidare) nullam fecere iacturam; sed potius vehementer Sanctæ domus tum fundis, tum prædijs, tum oblata peregrinorum stipe vectigalibus amplificatis, copijs & ipsi omnibus aucti didicere sua interfuisse permagni illuc eam fuisse vocatam, nec in cuiuspiam cedere detrimentum nauos dominicæ vineæ colonos esse quamplurimos.

26 Res gestæ Ferrariæ.

Ferrariæ liberali Mariæ Iessæ pietate comparata est Societati domus, & exædificando Collegio area, Ducisque autoritate, mercede item Aedes S. Mariæ, cui nomen est à Rosis cum domicilio continens impetrata. Erat Duci coniux Ludouici Regis Galliarum filia Renata, quam impia hæreticorum astutia in fraudem induxerat. Per eam occasionem pestiferæ opiniones spargebantur per Vrbem. Porro iam inde ab initio, cum Ferrariam Collegium mitteret B. Pater, hoc Peletario dedit in mandatis, vt, si qua pateret via conaretur eam ab errore deducere. Id ipsum Dux Hercules, Princeps vere catholicus semper optarat, tentaratque sæpe nullo successu. Verum hoc anno cum Francisco Regi Gallorum idem in votis esse cognosset, serio rem aggredi, & constanter vrgere animum induxit. Hanc animi præparationem nactus Peletarius multa cum Duce contulit, quæ ad tuendam catholicæ Religionis integritatem valere plurimum videbantur. In ijs, vt ediceret, ne quid esset in ea Ciuitate cum hæreticorum prauitate commercij, ne quid vulgo ederetur indicij, quod catholicis institutis, & sanctionibus repugnaret; quale esset statis ab Ecclesia temporibus, atque diebus nullum ciborum habere discrimen, aut res in vrbe venales diebus sacris, & quietis exponi, aut aspersos prauo dogmate libros impune permitti. Quod si tales pestes inuenirentur in ciuibus, summo studio conquirerentur, & protinus conijcerentur in ignem. Eodemque pertinere, si Ducis iussu quotquot in suspicionem veniissent hæresis, pestilentisque doctrinæ, Ciuitate facesserent: & qui eadem essent infecti lue, ex ipsa curia coniugis viri, fœminæve pellerentur. Quæ Dux omnia pari probauit sapientia, & constantia præstitit. Cum Renata autem Peletarius, vt eam ad sanitatem reuocaret Ducis iussu, auctoritateque cum ageret, obfirmatamque pertinaciter in suo dogmate fœminam reperisset, in eaque reuocanda nec ipse, nec Matthæus Ori Dominicanæ familiæ Theologus, & de religione Quæsitor ob eam rem Parisijs à Rege Galliæ missus suo quicquam labore proficeret; autor Duci fuit, vt ei saltem hæreticorum libros, hæresisque fomenta subtraheret, catholicasque filias duas ab eius sinu, gremioque distractas, exitio, periculoque subduceret. Ea vero hæresim subinde dissimulans, mentiebatur sibi in animo esse catholico ritu sua confiteri peccata, non tamen apud presbyteros reformatos (sic enim in Ciuitate Societatis homines vocabantur.) Ab his illa sibi timebat, & abhorrebat, præsertim à Peletario, quo vir eius Dux vtebatur. Verum sublatis insani dogmatis alimentis, & ad thronum diuinæ clementiæ piorum insinuante se prece (quantum humana tum licuit coniectura consequi) lapsus est radius supernæ gratiæ, qui fores obsidet humani pectoris, & dum eæ referentur expectat, mulieris in obstinata præcordia, quo semel ingressus, tenebras extemplo dissecit, & ferreum pectus emollijt, adeoque mutauit, vt quæ Peletarij nomen horrebat, & tantopere declinabat, ea postea errore depositio, & simulationum reiectis integumentis hominem vltro vocarit, cum eoque de recipiendis catholicis ritibus, & amplexanda veritate catholica serio egerit. Hunc sibi ad exomologesim Sacerdotem, & iudicem legit, huic peccata ingenti animi sensu, multoque lacrymarum imbre retexit, plaudentibus, vt in Cælo Angelis, sic in terra mortalibus, maritoque præsertim in id momentis singulis excubante. Ex eo tempore ponere apud eundem sua rite peccata per interualla & ipsa, & omnis eius domus instituit, felix si sciret donum Dei æstimare, & in recte cœptis adhibere constantiam. Eiusdem iussu Ducis Ar-

cis Argentam, quod eius ditionis Oppidum est, adiacens Aridano, infra Ferrariam ad duodeuiginti millia passuum, de Societate Sacerdos cum alijs duobus, quorum alter non dum receptus, Societatem tamen habebat in votis, post biennij Oppidanorum postulationes missus est. Extorserant hoc Argentani Ciues interposita Archiepiscopi Rauennatis autoritate Ranutij Farnesij Cardinalis Sancti Angeli, cuius illi Diœcesi, curæque subijciuntur. Nec denegari potuit importunis, & æquis ab Antistite postulatis, diu iam magnopere cupiente, vt id à Patribus oppidum ab hæresum pestilentia purgaretur: quæ maxime per scholarum occasionem, Magistrorum opera perditorum irrepserat. Quam ob causam non nisi de Societate Magistros Dux mitti volebat. Ceterum tam diuturna postulata, fecere Hæretici, & quorum erat suspecta religio, vt speciosa magis, quam solida inuenirentur. Nam cum hi nec pauci, ac fere ex principibus essent, palam aduersari cœpere. Simulac è Nostris Andreas Boninsegnius vir latinis, græcisque literis eruditus conductis in ædibus gymnasium suum aperuit, alium illi quendam eodem, vt ferebatur, luto contaminatum fouere Magistrum instituunt, ne Andreæ in disciplinam ciues vlli se traderent. Qui vero Societatis rebus antea fauebant, & propensos erga eam animos, ac voluntates ostenderant, eorum non pauci duorum mox ciuium abducti mendacijs, qui passim sparserant tota Veneta ditione Societatis homines pulsos, vt versutissimum mortalium genus, quod vel sapientissimum quemque in errorem, ac fraudem induceret, ita ab ijs sibi cauebant, se seque abalienarunt, vt satius videretur inde migrare, quam spe fructus adempta, illic h rere diutius. Vicarius quoque erat aduersus, nec parochi satis æqui: multaque insuper ab ijs erant ad Cardinalem Antistitem de Societate falso perscripta. Quæ cum indigne ferret Andreas, è vestigio Rauennam ad Cardinalem se contulit, eique rei gerendæ difficultates, & natas turbas exponit, falsas calumnias, & Vicarij aduersa studia commemorat. Quibus rebus pro eo, ac debuit commotus Antistes, dat literas ad suum Vicarium ne Patris bene cœptis impedimento, sed adiumento sit. Ita primus Argentam accessus non tam agendo est, quam patiendo, ac perferendo nobilitatus. Ne Bononiæ quidem defuere, qui præclaris Societatis studijs, ac conatibus se opponerent. Reuocauerat illa Bononiam magno animorum compendio priscum in sæpe vsurpandis diuinis mysterijs Ecclesiæ morem, cum ex aduerso surrexit Eremitarum par, qui diuturnæ solitudinis latebris singularis sanctimoniæ fama collecta, apud frequentissimam multitudinem, quæ ad eos vndique conuolabat, morem illum vitio verterent, inque crimen vocarent. Quin ipsum quoque perpulerunt Episcopum, vt quod in tantam consuetudinem venerat, id quibusdam in locis, atque Cœnobijs edictis suis, nutibusque dissolueret. Quæ res cum diuinæ, & animorum causæ vehementer officeret (erat enim plena fraudis, atque fallaciæ) Collegij Rector Franciscus Palmius admonendum ea de re protinus putauit Ignatium. Rescripsit B. P. Eremitarum doctrinam è spiritu ortam non bono videri, quæ tam acriter oppugnaret animorum singulare præsidium. Proinde Franciscus ageret ipse cum Præsule; sique vsus esset, doctorum ea de re sententias in scriptis ab Vrbe missum iri. Egit igitur cum Episcopo Palmius, & plus apud prudentem Antistitem erudita sanctitas, quam sancta simplicitas valuit. Sententiam mutauit, & quæ summa cum animorum incolumitate sacramentorum crebritas cœperat, eius autoritate ad hoc vsque tempus continuata permansit. Sacrorum porrò quanta sit vis, non ad sanandos animos modo, verum etiam corpora, & nos alias docuimus, & nobilis euentus fœminæ declarauit, quæ graui Patauij labefactata morbo, cum in ea restituenda medicorum laboraret ars, daretque iam manus, accito Collegij Rectore Io. Baptista Tauono, & morborum causa peccatis confessione sublatis, repente cum admiratione familiæ tota conualuit. Genuam superiore anno Lainius, vt inchoando Collegio operam daret, Ignatij iussu profectus eo rem deduxerat, vt Ciuium efflagitatu missa sit illuc Octobri mense sociorum non parua manus. Excepta est hospitio apud ægros insanabiles per humaniter, quoad subito conducta domus, & intra eam Oratorium Societatis ad vsus instrueretur. Factum est postea docendi initium ineunte Nouembri, admonita de more prius in æde principe per Oratorem Ciuium frequentia, nobilique corona. Nec suis caruit oratio plausibus in actore iucundo seu sententiarum grauitate, seu lepore verborum. Et quoniam paratæ pro numero classium (erant enim quatuor) exædræ non dum erant, dum hæ parantur, &

27 Argentam missi aliquot Socij: & ludus ibidem aptus ad excludendos impiæ doctrinæ magistros.

28 Bononiæ frequens vsus Sacramentorum impugnatur.

29 Vis sacræ confessionis.

30 Genuensis Collegij progressio.

Universidad de Deusto
Biblioteca

tur, & ornantur, illæ varijs in Oratorij partibus, suo cuique doctore præposito, distributæ sunt. Menstruoque non amplius spatio tanta facta est auditorum accessio, vt quanquam literarum studijs non admodum dedita Ciuitas ea sit, quotidianis tamen auctibus creuerint ad ducentos. Lainius autem ardentissimis suis concionibus incendebat omnia, studebatque pro viribus iniqua conuenta, pernicioſamque consuetudinem, quæ contrahendis in rebus nullo recti, prauique discrimine se se corroborauerat, abolere. Qua in arguenda, reprehendendaque cum creber, & multus esset in concionibus suis, Reipublicæ autoritate peritissimis negotiatoribus mandatum est, vt omnia contrahendi genera, quæ Genuensium in mores id temporis erant inducta, ad Theologos, Doctoresque referrent, quo deinde contrahendi ratio, si opus esset, ad Apostolicæ Sedis arbitrium conferretur. Idem Lainius, cum per sanctam Quadragesimam verba faceret, incitauit præter solitum Ciuium misericordiam in calamitosos, & pauperes: tantaque beneficentiæ vis fuit, vt aureos semel è concione mille, iterum mille trecentos, tertio autem duo millia in pauperum, vel piorum operum subsidia corrogarit.

31 Lainij opera Genuæ salutaris.

Versabatur adhuc in Corsica Sylvester Landinus, qui cum in refingendis hominum moribus, & lapsa religione reuocanda, nullis laboribus parceret, nec partem vllam quietis caperet, rebus conficiendis arduis, & operosis; Ex altera vero parte sexcenta ferret incommoda, quæ tentata per id tempus bello gallico insula augebat, post incredibilem animorum messem, frugumque lætitiam tot laboribus partam, in grauissimum lapsus morbum totos dies viginti quinque præter aquam, & alimenti, quod vix vncias sex conficeret, nihil gustauit. Ergo destitutus cunctis pene commodis, & quæsitis arte remedijs, admirabili patientiæ documento, dum continenter in ore Christum habet, quinto Nonas Martij solutus est his vinculis, vt in eo denique, pro quo tantopere desudauerat, conquiesceret: vir Apostolicus prorsus, raræque pietatis, & ad reparandos animos plane factus. Gesta ab eo Fulginij, Mutinæque, & alibi indicata sunt suis locis carptim potius, quam exposita singillatim. Volumen enim vel ingens implerent. Abeunti Fulginio has Isidorus eius vrbis Antistes sua manu exaratas literas dedit. Cum aliquot menses Dei gratia nos dignos fecisset, qui Sylvestri Landini de Societate Iesu opera vteremur, nouimus eum plane non quasi hominem, sed velut Angelum Dei: cui dedimus hoc nostri monumentum, cum referre gratiam nullo modo possemus. Episcopus autem Mutinensi Aegidius Foscararius è sacra Dominicarum Familia ad Ignatium in hæc verba scripsit. Beneficium, quod per te mihi Deus concesso Sylvestro largitus est, videtur mihi omnium, quæ consecutus sum maximum, ac proinde profiteor debere me tibi quamplurimum, testificans virtutem, ac pietatem eius viri miraculo esse. Quæ vero Deus per eum efficit, maiora sunt, quam cuiusquam assequi possit cogitatio. Hæc ille, qui tanti faciebat Sylvestrum, vt ei se totum regendum tradere, & obedientiam quoque vouere certum, ac fixum haberet: sed Sylvester suas esse partes defendit ab doctissimo & optimo Præsule disciplinam, & imperia capessere. Adscribam & domesticum nihilo sincerum, & idoneum minus Francisci Palmij testimonium. Venit huc (inquit Bononia scribens) Sylvester spiritu, & virtute Eliæ. Vitiorum est insectator acerrimus, Zeli vir flagrantissimi, parcus verborum, cibi parcior, laboris multi: mihi quidem prorsus admirandus est. In dicendo superat expectationem, in audiendis confessionibus inuictæ patientiæ. In summa de omnibus studet benemereri, qua alliciens, qua compellens intrare in regnum Dei. Tantaque est fide, & caritate; vt quicquid suscipit, cedat ei feliciter. Nuper in templum pariter descendimus, populo expectante concionem; genua fleximus ante sanctissimam Eucharistiam, Ego, qui mihi videbar illum prænonuisse, vt se ad dicendum pararet, præstolabar donec exurgens, ad suggestum accederet, (non enim tum passim habebantur conciones à linteatis) ille, qui re ipsa non erat admonitus, me concionaturum rebatur. Dum ita hæremus ædituo instante, apparet neutrum esse præmeditatum. Sed ille meo nutu recta in suggestum, suo more ardens, ac spirans. Ingens inde commotio populi ardorque, & multus fletus; vt audiretur lacrymantium strepitus, & fluentes per ora lacrymæ cernerentur. Non pauci statim à concione Confessarij pedibus aduoluti. Multi virorum, ac fœminarum noua vitæ, etiam religiosæ consilia suscepere. Hæc Palmius. Et sane, vt fere qualis quisque est, tales in pietatis quoque negotio, quos instituit fingit, ita hoc singulare habebat Landinus,

32 Sylvester Landinus in Corsica religiosè moritur, vir apostolicus.

33 Testimonia de virtute Patris Sylvestri.

34 Obedientia Landini.

Landinus, vt homines non ad mediocritatem quandam solum virtutis, sed ad egregios, præstantesque conatus adduceret. Moritur in Oppido Corsicæ Bastia, & sepulturæ mandatur in tumulo Canonicorum: qui vt in vita habitus est vulgo sanctus, ita mortui corpus vt viri sancti, deque Insula illa meritissimi magnæ omnibus venerationi fuit. Ad exequias non oppidanorum modo, sed è circumiecto agro paganorum ingens multitudo pari cum dolore, ac veneratione confluxit. Certatim rapta vestimentorum frusta, vulsique barbæ pili, & alia id genus ad reliquias conseruata. Mansit deinceps lapsa per manus ad posteros, hodieque viget apud Corsos viri memoria & admiratio. Multa enim commemorant ab eo prædicta diuinitus, velut de calamitatibus belli, ac popularis morbi, vnde afflicta est Insula; de Pago nobili, cui ex amœnitate, Belgodere, nomen erat, funditus excidendo, quæ euenere. Multa item patrata referunt supra naturæ vires in curandis æque animis, atque corporibus. Quædam de Ecstasibus in quas raperetur; deque luce mirabili, qua circumfusus conspectus sit, tum de itinere sæpius facto per pluuias siccis vestimentis, ei parcentibus aquis. Nec illa miranda minus, inediam durissimam, contentionem laborum, viscera misericordiæ, sui contemptionem, sanctimoniam, modestiam & alia apostolici præconis ornamenta celebrant: quæ vt meritas eius virtuti laudes rependunt, ita stimulos successoribus addunt, vt ad prælatam sibi adeo illustrem facem decore gressum accommodent. Dum sua Lainius Genuensibus facultate, sua quoque Salmeron Neapolitanis ciuibus eodem anni tempore consulebat. Cuius à cineralibus ad extremum vsque pietas erudita, flagransque dicendi vis frequentissimam concionem adeo tenuit, atque versauit, vt quibus anniuersarij huius ieiunij spatia videbantur antea prolixa, ijs iam diuini pabuli suauitate captis curta (vt aiebant ipsi) viderentur, ac breuia. Plurimis excussæ sunt hæreses, quas vel nefarij Doctores infuderant, vel sua pepererat insscientia; plurimisque item religio iniecta ieiunij, qui seu blandiente gula, seu quod hæresum venena iam suxerant, carnes, & oua, & quæ ieiunij disciplinæ non congruunt, impune tractabant. Nec in postremis numerandæ sunt fructibus sodalitates institutæ duæ sacro Antistiti commendatæ, altera virorum, fœminarum altera. Ac virorum quidem, quæ ab augustissimæ Eucharistiæ cultu de consilio B. P. Ignatij nomen hausit, eæ partes erant, primum vt patefactis initio per omologesim anteactæ vitæ peccatis (id quod erat sodalitatis vtriusque commune) deinceps quintodecimo saltem die sodales illi pectus ab omni labe purgarent, & per sacrosanctam Eucharistiam Dei filium in se admitterent. Deinde vt priuatam erudiendi pueros in fide curam, imperitosque susciperent. Tum ciuium lenirent odia, pacemque inter eos, concordiamque conciliarent. Ad hæc quamplurimos, & quam creberrime ad sacramenta pellicerent. Denique suam valetudinarijs operam, & ægrotis obsequium per interualla præberent. Ea de causa nemo in eam sodalitatem, nisi lectus à probitate conscribitur. Fœminarum autem sodalitium, quæ vulgo Iesu deditæ, deuotæque vocabulo ferebantur, in eo totum erat, vt sua rite pectora menstruo quoque expiata curriculo, diuinis epulis refouerent. Deinde christianæ legis articulos, atque præcepta suis edisscenda domesticis, ac seruanda proponerent. Curarent etiam emergentibus è flagitiorum cœno mulierculis tutum receptum dum certo, honestoque vitæ genere illigarentur. Tum ne se ipsæ comerent ambitiosius, ne putidius ornarent, ne perderent ora pigmentis. Ea de causa, quæ se coloribus, & fucis inficerent, nullus ijs patebat aditus in hunc cœtum: quod (vt ait Martyr clarissimus Cyprianus) lenocinia fucorum non nisi prostitutis, & impudicis fœminis congruunt; vt etiam illud addat, eas inferre manus Deo, quæ se fucant, atque colorant: quando id, quod ille finxit, atque formauit, istæ quasi refingere, ac reformare contendunt; ignaræ prorsus opus esse Dei omne quod nascitur, Diaboli quodcumque mutatur. Ac quo Deus acrius ad hæc officia studium Societatis incenderet, excitabat amicos, & pios, vt rebus eius externis, commodisq; prospicerent. Quos inter amicos principem sibi locum Hieronymus vendicans, quem alias memorauimus, Vignes, qui etiam B. Patris voluntati se voto sponte subiecerat, ad Collegij stabile domicilium animum appulit: nec ante quieuit, quam cum amicis, virisque nobilibus conquisito, quod satis erat, argento, percommodum illud sacris vsibus in ipsis vrbis pene præcordijs, locoq; optimo comparauit. Ea vicinitas vnde migratum est iam Collegij fructus experta magnum hausit eius è recessu dolorem. Habitari cœpta est domus empta pridie assumptæ in Cælum Deiparæ, decimo nono Kal. Septembris, & apertus subinde ludus, vsitatis ad speciem orationibus, & cultæ poëseos illecebris. Non minora ex-

35 Salmeronis res gestæ Neapoli.

36 Duæ conflatæ sodalitates.

37 Stabile domicilium Neapoli comparatur.

Universidad de Deusto
Biblioteca

38 Panormitanæ res.

tant apud Siculos anni huius,seu Societatis in proximos,seu proximorum in Societatem officia. Ac Panormi quidem Societas, (vtquæ Messanæ gesta sunt, vsitata mittantur) ædificandas laxius Orphanorum curauit ædes. Ad habitationem adiuncta est vinea, vnde aureos capiebant annuos centum & quinquaginta. Sacerdotesq; deinde quatuor spectatæ vitæ ijs regendis,continendisq; præpositi: qui quos valere ingenij celeritate sentirent,eos sine controuersia doctrinarum studijs addicerent, Societatisq, in ludum mitterent;quos vero plumbeos,hebetesq; nec ad scientiam factos animaduerterent, eos ad artificium traderent, & in opere faciundo versarent. Illud etiam in gratiam pudicitiæ iam prius inchoatum à Societate perfectum,vt ædes inuenirentur opportunæ,quo fœminæ illæ,quæ cum suis emersissent è probris,atq; flagitijs, nec dum ad coenobium,& claustrum animum adiecissent,in tutum reciperentur;quo in contubernio dum de vitæ genere, statuq; deliberant,tam diu suis se præpositis, magistrisque probarent,dum vel ad conuersarum(vti vocant,)Cœnobium, ei contubernio proximum, se transferrent, si decretum esset vitam illam sequi,vel si collocari mallent;aut cœnobium abnuerent,matrimonium ac nuptias,honestamue aliquam vitæ rationem inirent. Quanquam autem nullum erat omnino vectigal, vnde noui illius contubernij sustentarentur initia;Societatis tamen pijs laboribus,& industria tantum ex hominum misericordia corrogatum est æris; vt id primis vnis mensibus quinque,non modo in earum alimenta mulierum, verum etiam in earum honestam dotem numero quadraginta fuerit satis. Nec minore laude Hieronymus Domeneccus Prouinciæ Præpositus, quo melius in gratiam pauperum, & egentium, & ad diuturnitatem stabilius rei nummariæ cumulus pietatis nomine institutus constitueretur, septem aureorum millia,& alia vndiq; subsidia comparauit,quibus annuum vectigal aureorum mille fundatum, & stabilitum est.Idemque cum Catana iter haberet corrogato ære precario reficiendam orphanorum labentem domum,instaurandamque curauit. Eius etiam consilio pius admodum Prorex toto Siciliæ regno graui pœna proposita edixit, vt qui probrosis essent concubinarum familiaritatibus implicati, ij vel à suis sinibus eas protinus amandarent,vel sibi matrimonij dignitate,& sanctitate coniungerent. Quod edictum tantæ fuit vbique salutis,ac disciplinæ;vt id denuo instaurari quot annis Prorex, proponique percuperet,Hæc noua Societatis in proximos, illa vicissim horum in ipsam.

39 Cœpta sacra ædes in Monte Regali.

Cœpta est in Monte Regali pia Alexandri Farnesij Cardinalis Antistitis liberalitate sacra ædes ædificari,primis demissis à suffraganeo in fundamenta lapidibus,Duce Petro de Luna,nam per id tempus à Carolo V. ex Comite, Dux Bibonensis est factus, & Ferdinando Vega Proregis fratre præsentibus.Bibonæ autem Collegium ipsum vrgente Isabella Vega Proregis filia,Ducis coniuge,optimo loco cœptum. Erat enim piæ in animo fœminæ suis illud bonis,opibusque fundare,vel si gemmis suis ex vniuersis redigenda pecunia foret.Collegij tamen species,paucis in eo de Societate degentibus, dum id opus absoluitur,nulla erat. Sed quo celerius absolueretur,cum Bibonam Dux venisset, pro sua propensa in hunc Ordinem voluntate,certam in eam rem pecuniam suis popularibus imperauit. Syracusis item inchoatum Collegium est,cuius rei gratia præter priuatam aliorum beneficentiam,aream ciuitas ædificio percommodam, perpetuumq; Collegio vectigal aureos nummos ducentos in annos singulos assignauit. Et quoniam Syracusarum Præfectus Suerus Vega Proregis filius itemq; Episcopus Hieronymus Bononia celerem Societatis expetebant aduentum, datum est eis,dum exædificata sint omnia, Sacerdotum è Societate par, Antonius Vinkius, qui possessionem loci caperet, operique præesset, & Ioannes Philippus Cassinus,qui sacramentis administrandis,& Christianæ doctrinæ operam daret.

40 Bibonæ Collegium.

41 Et Syracusis.

Eisdem commodis augebatur in Germania Societas, vbi suum animi studium non minore opera, & contentione nauabat. Ac Viennæ quidem diuersabatur etiam tum Dominicanos apud Patres separata quadam Cœnobij parte; quæ cum nec libera, propriaque esset, nec eius satis apta functionibus, Ferdinandi Regis iussu per opportunam in sedem migrauit. Monasterium peruetustum erat Viennæ, Carmelitis olim Patribus ab Austriacis Archiducibus attributum, sed iam dudum pene vacuum, atque desertum, de quo priscis ex conditionibus frequentando, eius Præsides ordinis triennio ante præmoniti,per temporum difficultatem nihil præstiterant. Inde suam in potestatem id deuolutum Ferdinandus interpretans, cum Prouincialis Carmelitæ summa voluntas accederet, Societatis addixit. Priori, qui vnus cum laico vno reliquus

42 Viennense Collegium in sedem stabilem,suamq; transfertur.

erat

erat è Monachis, parœcia quædam tradita extra vrbem. Quæ deinde etiam Pontificis summi autoritas comprobauit. Collegio certam in sedem translato benignissimus Rex annuos quoque fructus attribuit. Hic scholis quinque multo iam commodius iuuentus institui, eademque catholicis imbui moribus, auitaque religione, quæ nitorem suum in tanta hæresum nocte, tantisque tenebris obtinere non poterat, cœpta est. Ac ne longius, vti cœperat, tam in Academia, quam in reliqua ciuitate ea pestis serperet, Rex Canisio, Gaudanoque mandauit, vt duobus adhibitis consiliaribus vna inter se conferrent quemadmodum hæreses exscidi radicitus, & fides inseri catholica posset, ac propagari latius. Multa sunt ab ijs in eam sententiam excogitata, multa item consilij causa ab Vrbe petita: quæ tamen ipsa difficiliora ad vsum, actionemque sunt visa, ne domestici forte tumultus, & intestinum bellum erumperent, si res acrius, ac præpropere, non pedetentim, ac leniter tentaretur. Continere tamen se Rex ipse non potuit, Canisij concionibus incitatus, quin vulgo ediceret, ne quis in posterum sacrosancta corporis, & sanguinis Domini mysteria sub vtraque specie capesseret: quod si quis Viennæ iam talis esset, is extemplo ciuitate facesseret. Et quoniam non ignorabat earum gentium ad Ecclesiam reditum, & salutem sita esse maxime in integritate, & castitate doctrinæ, magnopere autor Canisio fuit, vt catechismum, christianæque legis summam accurate conficeret, quam vnam omnes, ceteris deinde catechismis, quos hæretici passim spargebant, explosis, tuto & inoffenso pede percurrerent. Quod munus iampridem Iaio impositum erat: sed is, antequam opus aggrederetur, vitam absoluit. Fecit imperata Canisius, & catechismum luculentum summa cura, & eruditione perfectum, recognoscendum ad Ignatium misit. Qui cum in Vrbe cognitus, & excussus, & deinde probatus vehementer esset, ad suum remissus autorem, iussu Regis, cui item perplacuerat, in lucem exijt. Idem postea ab Louanienſi Academia receptus, laudibusque summis ornatus, inque multarum translatus nationum linguas, ad hanc vsque diem omnium fere gentium manibus teritur magno commodo catholici gregis. Isque Catechismus, & concinnatus à Polanco libellus, quem Directorium Confessariorum inscripsit, item hoc anno primum editus prima ab hominibus Societatis vlgata sunt opera. Voluit insuper Rex Canisium talem, tantumque virum, non in angustis Collegij nostri latebris, sed in Professorum, Doctorumque Collegio Archiducum nobili monumento suas habere sedes. Quod cum modestissimus Pater sæpe recusasset, ad extremum Regis iussis, & ministrorum precibus obsecundans eo se transtulit. In eoque alter erat è parentibus (sic enim duos appellant ceteris quasi præfectos) & Theologiæ Decanus eligitur. Sed paucos intra menses per ingruentis occasionem morbi se recepit ad suos: apud quos aiebat malle se coquo administrum subesse, quam præesse alibi titulis quibusuis insignem. Verum propius factum est nihil, quam vt hinc rursus acerbius multo diuelleretur. Non dum Viennensium creatus erat Episcopus. De qua re cum ageretur, sedis Apostolicæ Nuncius, qui Abbati Hieronymo Martinengo successerat, Regi iam persuaserat,vt inscio Canisio,graue mandatum à Romano Pontifice curaret, quo ad eam ille cathedram, vel inuitus adigeretur. Iamque ea de re ad Vrbem regiæ ad legatum literæ, Pontificemque, & Cardinales aliquot datæ erant: Habebat Rex in vrbe Legatum Iacobum Lassum, qui cum primo Cardinales conuenisset, vt ad Pontificem rem ipsi deferrent; Cardinales autem minime rem tentandam, nisi societate assentiente, censerent; ipsemet ad Pontificem audacter adijt, & Regis voluntatem exposuit. Pontifex Regis studio collaudato, cum idem ei, quod Cardinales responderant, respondisset, Nos, inquit, horum Patrum opera indigemus, grauateque facimus, vt eos in hoc contristemus. Tu vide vt huc deducas Ignatium, cui si persuaseris, rem confeceris. Hic legatus, si consensus, inquit, & expectandus Ignatij hoc perinde est, ac si Regi res tota denegetur. Cui Pontifex, tantum, inquit, est. Nos Societate non id agemus inuita. Hæc deinde legatus ipse narrauit Ignatio: simul & illud ingenue confessus si rem ex Regis voto, animique sententia transegisset, promissam sibi satis vberem sui laboris mercedem. Is cum extorquere non posset aliud, illud saltem exorauit, facile vt pateretur Ignatius ad annum vsque Canisium Episcopatum administrare, ita tamen ne quid de vectigalibus Episcopatus attingeret, aut in rem cuiusquam de Societate conuerteret: sed ea pios ceteros in vsus per probos,& fidos homines erogaret. Quanquam autem in

43 Canisius Ferdinandi Regis iussu scribit Catechismum:

44 Agitur rursus de Canisio Episcopo Viennæ creando.

Universidad de Deusto
Biblioteca

ea Germaniæ parte Collegium aliud nisi Viennæ de Societate non erat; tamen ardentissimis votis & in Poloniam ab Stanislao Hosio, qui fuit dein Cardinalis, & in Vngariam ab Nicolao Olao Archiepiscopo Strigoniensi, & in Bauariam à Duce Guilielmo, & in Boëmiam ab ipso Rege Ferdinando accersebatur: vt omnino, si messorum præsto esset copia, messis parata esset amplissima. In ceteris ciuitatibus, quæ Societatis aduocandæ spem dederant, Nauiomagum vna fuit, passuum millibus germanicis vndeuiginti Colonia distans. Hic alij alia in aduentum recentis familiæ obtulerant; & ædes quidem Canisij Matertera satis amplas, commodoq; loco sitas. Cumq; eò se Leonardus Kesselius contulisset, ingentia ciuium studia, quæ audierat absens, præsens inspexit. Tanti ad eum seu consilij, seu expiandi rite pectoris gratia fuere concursus, vt quamuis à sexta post dimidiatam noctem, ad sextam vsque pomeridianam horam sui copiam faceret; ægre tamen studio multitudinis posset obsequi. Lacrymarum porro ea vis erat in ijs, qui cum eo sermones conferebant, ea flagrans, ac gaudentis animi magnitudo, qua diuellebantur, vt negaret Pater, tale sibi quicquam vnquam vsu venisse, nec in ijs audiendis defatigari solitum, sed tam recentibus fuisse viribus post impositum laboribus finem, quam si tum primum ad eos se adiungeret. Negabat quoq; hospes eius Canonicus annum ante centesimum tantos in ea vrbe fuisse conspectos, vel auditos ardores. Ergo collecta frugis vbertate lætissimus Leonardus Coloniam se recepit. Atque hæc in inferiore Germania ciuitas Societati nostræ ædes obtulit princeps, quæ tamen ob varios temporum successus adhunc vsq; diem nullum ex ea contubernium habet. Nec deerant in ipsa vrbe Coloniæ, qui Collegium in quo Societas doceret, studiorum exciti fama Romani Collegij, vehementer expeterent. Erat enim, qui in eam rem domicilium Coloniæ Patribus emere iam decreuerat, Carthusiæq; Prior Gerardus Collegij cupidissimus, suis id vrgere sermonibus nunquam destitit: cumq; alia ipse re non posset, rei nummariæ subsidio nostris, qui domo conductitia Coloniæ vtebantur, occurrebat. Ac præter aureos centum coronatos, quos subsidij nomine Romano Collegio summiserat, cum literas in gratiarum actionem ab Ignatio accepisset, quibus etiam vna cum suis Monachis precum, & sacrificiorum Societatis, vt insigniter de ea meritus fiebat particeps, pergratum quidem hoc habuit, sed nec Societate, prout ab sanctæ memoriæ Fabro cognorat, nec studio suo munusculum illud dignum dicens, statim Leonardo Florenos quingentos tradidit: addens nolle sibi, nec literas, nec gratæ memoriæ significationem vllam rependi: nec paulo maiora, si tempora ferrent, Romano Collegio subsidia transmissurum. Verum Ecclesiarum multitudo, cœnobiorumq; quæ coloniæ sunt, tum etiam senatus à clero diffidium non exiguo impedimento erant, quominus de Societatis fundando Collegio certa consilia caperentur. Difficiliores Collegij Louaniensis aditus, & exordia fuerunt. Quanquam enim pro eo constituendo pugnabant, & suam apud Mariam sororem Caroli, quæ Belgium administrabat, eius item frater Rex Romanorum Ferdinandus, & Cardinalis Polus Apostolicæ sedis legatus autoritatem interposuerant; tum apud eandem & Carolus Petrus Sotus Dominicanus, qui sacris Caroli confessionibus olim præfuerat, precator accesserat: nihil tamen ab ijs præter verborum officia hausti iam malis de nouo cœtu sermonibus, extortum est. Amabatur tamen Louanij vulgo Societas. Collegio Academicorum, quæ ibi sunt multa, ei locum ad disciplinam obtulerunt. Academici vero, qui ad suam omologesim Adrianum adhibere consueuerant, adeo erãt moribus, & animis commutati, vt religiosis è claustris prodijsse viderentur. Populus etiam tantum Patribus habebat honoris, cum eis per vrbem occurrebat, vt eos rubore suffunderet. Aegroti, si quando impetrare poterant, vt ab eis, quod haud raro fiebat, inuiserentur, id in maximi beneficij numero reponebant. Nec deerant insignes Antistites, qui Collegia in suas diœceses cupide euocarent, vt Leodiensis, & Morinensis nuper electus Dominus Pictauia, vt Tornacensis. Ac Tornaci quidem noua Colonio cœpta est opportunissima religioni, animisque periclitantibus. Serpebat toto Belgio exitiosum Lutheri, Caluiniq; venenum, & iam Tornaci viscera permeabat, manans in dies latius è pestilenti ciue, cui Taffinus olim, occultus Caluini discipulus, pestem illam infuderat: cum hanc Deus iniecit Ignatio mentem, vt in eam vrbem de Societate Quintinum Carlatium theologum iã rude donatum, & ædis præcipue Canonicum, quiq; Collegio Romano præfuerat, destinaret, vt sacerdotij sui prouentu, quo non dum se abdicauerat, (nec dum enim inter professos erat adscriptus) vitam ibi cum Antonio Boucletto eiusdem Societatis sacerdote

45 Nauiomagi expetitur Collegium.

46 Gerardi Cartusiæ Prioris in Societatem ac nominatim in Romanum Collegium caritas.

47 Louanienses res.

48 Tornacensis sedes inchoatur.

cerdote degeret, & patriæ laboranti succurreret. Erant enim pij admodum viri, & vbi de reparandis animis agebatur, laboris patientissimi. Quintinus igitur vt popularibus suis occurreret, & quam poterat, opem ferret, aggressus est pomeridianis horis diei Dominici catholicæ veritatis articulos explanare. Bernardus autem Oliuerius, quem illuc etiam valetudinis causa legarat Ignatius, verba de superiore loco facere, Antonius autem modo catechismo, modo confitentibus operam dare. Tantumq; horum conatibus Deo obsecundante, profectum est; vt increbescente quotidie ad conciones, & sacra concursu, magnã breui compositio morum in ciuibus, nec minor hæreticorum ad catholicum dogma conuersio consecuta sit. Nec se intra vrbis continebant mœnia, sed vicina egressi in oppida, vbiq; pietatis causam diligenter, prospereq; tractabant, Bernardus Oliuerius præsertim, cuius ad eruditam, piamq; facundiam ingens fiebat populorum accursus. Quæ cum ardens inuidia Satanas non concoqueret, quotidieq; prædis vteretur amissis, suo more, vti alibi sæpe fecerat, vnde minus debebat, inde moram felicibus cœptis conatur inijcere. Tornacensis Antistitis Caroli Croij, frater erat Antistes Cameracensis Robertus Croius. Sed ille dum Societatem lætus amplectitur, is per literas suis ministris edixit, ne quenquã de ea permitterent in sua diœcesi concionem aduocare. Quod si quem eiusmodi nacti essent, carcere coërcerent: Bernardumq; modeste rationem conantem reddere, cum Ignatij monitu sedulo Patres cauissent, ne Parochorum vsquam iniussu quicquam aggrederentur, male verbis accipit. Ea re commotus Louanienſis Academiæ Cancellarius Ruardus Tapper, de cuius prudentia, pietateque supra significatum est, acres, & incensas ad Cardinalem Polum literas dedit, vt sibi cordi Societas esset. Polus, vt erat iam pridem in hunc ordinem animatus, accersitis Cameracensis Præsulis administris sua prudentia, autoritateque perfecit, vt Episcopus reuocaret edictum, quod in præsentia fecit, facile patiens vt tres illi, Quintinus, Bernardus, Antonius suis rite muneribus defungerentur. Vetuerat id Antistes, quod acceperat quosdam è Mendicantium familijs, & numero parochorum litem statuisse nostris intendere, & lege agere quod cum nullam nos mercedem ex factitandis sacrificijs, laxandisque rite noxis, & concionibus habendis admitteremus, id nimirum sibi, quos aliena benignitas aleret, fraudi esset. Verum his quoque motibus quies cessit, non tamen longa. Namque Cameracensis Præsul prius illud, nulla prorsus oblata à Patribus causa, renouauit edictum; & Societatis homines tota sua diœcesi, quæ cum Tornaco coniuncta erat, prædicatione diuini verbi, & sacrorum abministratione prohibuit. Nihil tamen ea res illi ad gratiam, nomenque siue apud Cardinalem Polum, siue apud plerosque bonorum valuit. At Ignatius nihil difficultatibus his commotus, & interpretans exordiorum moras in successus felicioris indicium (quod plane in tantis per eas prouincias, tantoque cum earum bono, Societatis incrementis gaudentes, gratulantesque Deo conspicimus euenisse) satis habuit commendatitias à Cardinale Carpensi literas mitti ad Apostolicum Nuncium agentem cum Imperatore Bruxellis. Interimque suos (vti semper in eiusmodi causis solebat) admonet, quam modestissime sese gerant, neu quid asperius in Episcopum, vnde magis irritetur efficiant, neque sua iura contra eius edicta per Apostolicas literas, quod eis proeliue erat, prolata defendant. Nuncius vbi literas Carpensis accepit, Bernardo Oliuerio, qui eas reddidit, se recepit non modo Cardinalis in gratiam, sed Societatis etiam causa, quam amabat, cum Episcopo verba facturum, & si vsus esset, Reginam ipsam interpellaturum. Nostri vero ex Ignatij præscripto submissione, & mansuetudine vtendum rati se tenuere Tornaci: nec in Cameracensem diœcesim egressi sunt; sed in eo templo, cuius procurationi Quintinus tanquam Canonicus, non vt vnus aliquis de Societate præerat, annum hunc suis rite partibus obeundis, vsitatisque functionibus exegerunt. Plus negotij, molestiæque Parisiorum Lutetiæ Societas habuit, vbi nec vectigal adhuc stabile, nec domicilium habere poterat, nec Eustachius Pellaius Parisinæ Ciuitatis Antistes potestatem agendi cum populo dabat, nisi se vti vulgares Sacerdotes, eius ditioni subijceret. Quæ fuit causa cur excurrens in vicina oppida, & diœcesim maxime Senonensem Robertus Claissonius diuinum semen latius, & fructuosius spargeret. Tumebat interim maius malum Parisijs, & passim audiebantur voces in Societatem, quæ, vt Paschasius loquebatur, non ipsius simplicitatem, sed insignem aliquem doctrina virum, audentemque, ac fortem requirerent. Erupit tandem tanquam ex tetra nube fulmen decretum quoddam nomine Sorbonicum contra Societatis institutã

49 Robertus Crotus Cameracensis antistes parum fauet.

50 B. Ignatij aduersus Ecclesiæ Pręsules obseruantia.

51 Res Parisijs dubiæ.

Universidad de Deusto
Biblioteca

longe grauissimum: quod quanquam Kalend. Decembris est factum, tamen cum significatum non sit nostris nisi anno insequenti, eoque potissimum turbas excitauerit, de illo tum fusius commemorandum erit.

Felicior in Hispania cursus erat, tametsi per interualla res asperæ sua vicissitudine recurrebant. Regressus è Lusitania Natalis Collegijque Cordubensis primordijs constitutis, dum cetera domicilia recognoscit, Constitutiones vbique promulgauit, & adhibitis explanationibus illustrauit, domesticamque disciplinam, & scholasticam composuit ingenti simul gaudio Sociorum, ac profectu. Qui cum per literas docuisset Ignatium quo loco, statuque res essent, Ignatius incrementa præuidens, vtque tota moles quo recentior, & quasi tenerior, adminiculis eo pluribus fulciretur, nouam prouinciarum partitionem descripsit. Præter Lusitaniam, duæ iam erant in Hispania prouinciæ Aragoniæ, & Castellæ nomine. Nam tametsi perexiguo tempore Simon Aragoniæ præfuerat, nec eam diuisionem valde probarat Araozius, ad eumque Simonis discessu administratio vniuersa redierat, noluerat tamen B. Pater duarum prouinciarum nomen extingui. Quia vero iam prospere adolescebat in Boetica Collegium Cordubæ, & alia per eam plagam multa parturiebantur, tres creandos prouinciales censuit, & Commissarium, qui pariter hisce, & Lusitanico Prouinciali præesset, diserte denuncians, edique volens in vulgus, quod erat de Prouincialibus iam lege decretum, eas procurationes, nisi aliud Præposito Generali videatur, triennio finiri: ne forte, si qua deinde mutatio fieret (id quod in Lusitania nuper euenerat) insolens ea videretur, & grauis. Igitur Natali per literas, & Collegiorum omnium distributionem in Prouincias suas descripsit vno excepto Salmanticensi Collegio, quod cui tandem Prouinciæ subijciendum videretur ipsius Natalis permittebat arbitrio; & Prouinciales nominatim numero tres. (Nam Mironi in Lusitania quoad exiret triennium prorogabatur potestas) vna cum Commissario, ad quem illi de rebus suis subinde referrent, atque confugerent, designauit: relicto eius item ad arbitrium, consiliariorum, & collateralium delectu, qui singulis essent Præpositis adiungendi. Hæc ab Ignatio mandata vbi Natalis accepit, Methymnæ Campi Professorum conuentum indicit: atque is primus in Hispania conuentus (si tamen hoc dignus est nomine) est habitus è Patribus non plus quatuor, totidem enim erant in ijs regnis extra Lusitaniam Professi, Borgia, & Araozius, Turrianus, & Strada; qui cum inter se de summa Societatis Hispanensis egissent, Natalis Ignatij nomine Antonium Araozium Castellanæ prouinciæ præpositum, Michaelem Turrianum Boeticæ, Franciscum Stradam Aragoniæ declarauit, & suum cuique Collegiorum numerum assignauit, quanquam Turriano Collegium duntaxat vnum, Cordubense recens obuenit. Vt intelligi possit Prouinciarum Præpositos id temporis ad noua potius excitanda Collegia, quam ad excitata regenda fuisse delectos. Iam Borgia totius Hispaniæ comprehensa etiam Lusitania Commissarius est appellatus. Nam cum Ignatius ei viro tam propitium Dei numen adesse perspiceret, intelligeretque quantum eius illustre valeret exemplum, dicendique vis apud omnes: & quam ex animi sententia quæcunque ille susciperet, cuncta conficeret, atque ea tempestate vix prima legum, & institutorum Societatis aura affulsisset, eaque (vt sunt ferme initia) communior, ac rudior non dum comprobata vsu, experiendoque distincta, demum omnia informia, inchoata, imbecilla essent, vt multiplicari Præpositorum excubias, curasque, & vires postularent, & ante omnia ad nouorum institutionem Collegiorum necessarius esset, qui in tanta paucitate operarum ex omnibus Prouincijs posset delectum habere, & ex vna in alias transferre, statuit illum ei, quam dixi, publici muneris procurationi præficere. Quanquam breui vel superstite adhuc Ignatio eiusmodi administrationis formam constitutis Prouincijs minus vtilem vsus ostendit. Namque vbi Prouincialium, Commissarijque cœpta distingui potestas cum se is commouere vix posset, quin eorum fines ingrederetur; tametsi inter viros res agebatur, qui primitias spiritus disciplinæ huius, & ab Ignatio ipso parente acceperant, tamen expostulationes cœperunt statim oriri: ac modo Commissarius, modo Prouinciales mera se gerere nomina, tituloque potestatis clamitabant: destruique vicissim, quod bene esset ab alterutris constitutum. B. tamen Pater & hominis, vt dixi, & temporis causa in præsens Hispaniæ, ac Lusitaniæ Prouincijs præsidere Commissarij nomine Borgiam voluit. Quod ille munus vt effugeret, plurimas rationes attulit. Sed scripsit Ignatius hanc suam fuisse mentem, fixumque con-

52 Tres in Hispania constitutæ Prouinciæ Castellana Aragonensis Boetica.

53 Prouinciales creati Araozius, Franciscus Strada, Michael Turrianus.

54 Commissarius Franciscus Borgia.

55 Causæ Commissarij constituendi in Hispania.

56 Monita B. Ignatij tradita Borgiæ Commissario.

silium, vt oneri, quod Deus imponeret ceruices, humerosque supponeret. Deum enim ipsum ferendo vires suppeditaturum. Studeret itaque in eo munere ad sanctitatem, perfectamque vitam Societatis homines incitare: Collegia recognosceret, eadem augeret, quæ inchoata iam essent, absolueret; noua vero ibi fundaret, vnde plus ad Deum gloriæ, plus ad animos fructus rediturum videretur. Quod autem ex itineribus, & Collegiorum inspectionibus annui curriculi superesset, id eo loco fere traduceret, in quo curia regia versaretur: quod ea sedes ad facilius cum omnibus Prouincijs commercium, & ad agendum ei cum proximis, & quotidiana transigenda negotia videretur apposita. Quod nominatim propter eximiam viri humilitatem, qua lucem hominum fugitans, solitudinem quærebat, & latebras, B. Pater adiecit. Huic tam singulari mandato Franciscus, vt erat obsequentissimus, ne verbo quidem ausus est repugnare: modeste paruit, & onus Commissarij, quod imponebatur, alacer subijt. Verum cum intelligeret, crediti sibi gregis, & animarum reposcendam ab se esse rationem, suæ quoque animæ plus curarum sibi habendum, rationisque duxit. Natalis deinde Hispania tota rebus optime gestis, in Italiam ante hyemem nauigans, secum inter alios duxit Iacobum Gusmanum, & Gasparem Loartem, qui quanquam biennio ante cœperant de Societate censeri, tamen adhuc in Ioannis Auilæ disciplina permanserant. His ille vir magnus monita profecturis hæc dedit. Quoniam ad eam Societatem acceditis, quæ in subleuandis animis tota versatur, ante omnia proponite, ac persuadete vobis, vestrum id esse vnum fouere, atque alere voluntatem de omnibus bene merendi, & precibus apud Deum de salute omnium esse solicitos; delectum vero operum, studiorum, temporum, ac rerum huiusmodi, per quas in auxilium proximorum elaboretis, nequaquam pertinere ad vos. Ac, si qua interdum eius generis cogitatio animum pulsat, perinde, atque alia manifesta Diaboli tentamenta repellite. Hæreat menti vestræ Monachi eius vox Ego veni iudicari, non iudicare. Atque adeo ab iudicandis alienis factis ita refugite, vti à re tanti periculi, quæ possit ab gratia diuina deijcere. Crediti superiores à Deo regi; consiliorumque suorum habere eos causas, & fines, qui vos lateant. Denique nil iudicare optimum est: sed obiectare sibi: Quid ad te? Tu me sequere. Nisi ita vos extricatis, nulla vobis quies erit, nec vita vitalis. Credite vos, & permittite totos obedientiæ, pro insigni eam habentes diuino munere concesso mortalibus, ac sperantes ea via fore, vt vos Deus regat. Quæ spes non hominis regentis niti sapientia, sed Dei pollicitatione debet, qui humilibus præsto est. Perfruemini pace magna, multumque breui proficietis, si fiduciam in obedientia magnam locabitis. Nihil commoueat vos, qua qua tandem in re opera vestra adhibeatur. Etenim cum ex conseruatione, & incrementis huius familiæ pendeat magnopere vtilitas animarum, quicquid ei conseruandæ, ac promouendæ conducit, vel ipsum lances, patinasque purgare, id demum est animas conuertere: & summa voluntate est peragendum. Cogitatione igitur à proprijs, ac certis abducta operibus, id curate duntaxat, vt pareatis: quodque vobis præcipitur, non tam propter ipsam rem agatis, quam quia præcipitur, permagni æstimantes, quod eius corporis membra vobis Deus det esse, in quo Maiestati suæ exhibeatur obsequium. Existimate vos ire ad crucem: & animo ite sic præparato, vt causa nulli velitis esse querimoniæ: sed quicquid vobis ex quolibet accidat, id pacate feratis, ac libenter. Dissimilitudo ingeniorum, atque varietas nusquam inter homines deest, vbi multorum est cœtus. Itaque vobis mira non erit. Sed quem vitæ communitas non probauit eum ne facile creditote multum profecisse. Huc vos præcipue vires intendite, nullius vt causa vestra turbetur quies, & cursus impediatur: iniurias feratis cum gaudio: proculcari velitis vt lutum: minimi ac nouissimi esse pro Christo. Hic vero attentione opus est. Nam si paulum hæc cura remittitur, est ruina in proximo, quia oppugnatio non remittitur. Attendite vobis: fugiteque in cæteros quasi magisterium exercere. Omnia tractate ea reuerentia, qua par est Dei negotia, memores accessisse vos ad visionem Dei in rubo Christi, & locum in quo statis, terram sanctam esse, quæ terrenorum affectuum emortua integumenta non patitur. Confortamini in Domino, & in potentia virtutis eius, vt penitus renuncietis vobis ipsis, non cupiditati solum, ac voluntati, sed potissimum intelligentiæ, ac sensui vestro. Hic est consolationis cælestis exterminator, hostis pacis, satelles contumax, censor superiorum, pater dissidij, rebellis obedientiæ, Idolum in loco sancto Dei stans:

57 Ioannis Auilæ monita Iacobo Gusmano, & Gaspari Loarti tradita.

58

Universidad de Deusto
Biblioteca

stans: quod iterum atq; iterum moneo, vt demoliamini: vt Deus ibi per fidem regnet; multa fiducia persuasum habentes, eum id velle, quod Presides vestri præcipiant. Id vnicum solatium, ac perfugium habetote, id quandiu stabit, recte vobiscum erit. His Auila cum Loartem, Gusmanumque supremis monitis instruxisset, eosdem insuper Olauio pro veteri amicitia, præclara commendauit epistola, in qua & ipsum duabus præcipue de rebus admonuit. Primum vt gratias agens summas de religiosæ dono vocationis, caueret inde quicquam sibi supra ceteros arrogare. Sed consilio S. Bernardi ad fratres de Monte Dei, ideo sibi plura, & maiora adminicula, ac præsidia necessaria fuisse crederet, quod infirmior, & ignauior esset. Sæpe enim Deus homines, qui sibi de religiosorum ordinum excellentia placeant, ita vlcisci, vt sinat ipsosmet tam aridos corde, pauperes, ac miserabiles fieri, quam esse externos sibi ipsi fingebant. Deinde (vt intelligas quam geminum illud Euangelicæ sapientiæ lumen Ignatius, & Auila consentirent) quod tam impense Gusmano, & Loarti de subijciendo sensu, iudicioque mandarat, id ipsum Olauio grauiter, multisque denunciat, vt ab iudicio proprio tanquam à capitali hoste etiam atque etiam caueat. Inde doctos discrimen maxime periculosum incurrere, quorum multi iusto Dei iudicio arcentur, ne degustent ex arbore vitæ, quod immodice ex arbore scientiæ pasti sint. Profundam orationem, simplicitatem cordis, consuetudinem cum simplicibus contra inflantem scientiam remedia esse, contraque iudicij proprij pestem; in qua depellenda non minus diu laborandum esse, neque languidius, quam in remouenda prius insciti laboratum sit. De ipso vero Io. Auila Michael Turrianus Cordubam cum venisset, hæc ad Ignatium scripsit. Iuuat enim ipsas interdum magnorum virorum voces inserere. Quam, inquit, de Patre, ac Magistro Ioanne Auila conceperam animo opinionem, eam confirmaui vehementer, cum in hominis congressum, vsumque perueni. Fuitque maximum mihi sinceritatis, ac veritatis eius spiritus argumentum, cum vidi, quam ex animo complectatur, & excipiat spiritum Societatis, & cuncta eius instituta: idque ait se facere naturali quadam quasi proprij amoris illecebra, quod omnia plane congruunt cum ea forma, quam in animo suo ipse descripserat: id esse, quod suo in spiritu sentiebat, ac sentit. Verum se paranymphum instar S. Ioannis fuisse, & gaudio gaudere propter sponsum. Nec aliter sibi contigisse atque si puer conetur lapidem ingentem attollere, qui dum præ virium infirmitate rem nunquam perficit, vir superueniens robustus, pro virium magnitudine nullo negotio tollit, suoque loco apte constituit. Quo simili vir modestissimus se ipsum paruulum cum viro valido conferebat Ignatio, qui onus hoc alienæ curandæ salutis multo quam ipse melius ferret, ac suis humeris sustineret. Et addebat quamuis ipse pro voto Societatem coire cum illo per ætatem, viresque non posset, curaturum se certe, vt ad eam quamplurimos, quotquot idoneos reperisset ex sua disciplina submitteret; nec minus ei foris, quam intus prodesset. Haud aliter ab eo factum, ac dictum. Complures ex eius disciplina deinceps, & quidem optimi ad nos prodierunt, & inter nos sancte, pieque vixerunt, sanctissimeque diem obierunt. Societati vero ipsi plurimum ille & autoritatis, & gratiæ sua autoritate, eximiaque in eam beneuolentia comparauit. Ad extremum supremo suæ vitæ die corpus suum Montillæ iussit suæ voluntatis, beneuolentiæque pignus in æde nostra sepulturæ mandari. Iam Borgia vbi se Præpositum alijs, & sui iuris quodammodo sensit, nec habere, qui se pietatis in studijs, atque in suo coercendo corpore coërceret, auxit vehementer solitas precationes: & ciliciorum, verberationum, ieiuniorumque asperitates intendit magno cum incommodo valetudinis, cui tantum quotidie detrahebat, quantum studijs illis asperioribus adijciebat; vt necesse habuerit, ea de re commonefactus Ignatius frœnos ei castigationis inijcere, & illius regendi corporis habenas alteri tradere; ne id suo, sed alieno tractaret arbitrio. Non facile dixeris, quam è re diuina, Societatisque fuerit commissam Hispaniam fuisse Francisco, quo plus haberet firmitudinis, & incrementi. Id enim temporis est ei credita, cum Societas ipsa tenera adhuc, & perpusilla erat, nec à paucis explosa, & exagitata, cuiusmodi solent esse, quæ à Deo tacitis, ac lenibus oriuntur initijs. Borgia tamen eam suo splendore nobilitauit, sua administratione propagauit, suo exemplo ad sanctitatem excitauit, sua virtute, autoritateque multis ab incommodis, maximisque oppugnationibus defendit, atque protexit. Adsciuit in eam plurimos, quos partim ætas viridis cum raris, egregijsque naturæ

59 Ioannes Auila quæ monita scripserit ad Olauium.

60 Quid de Societate, & B. Ignatio Io. Auila sentiret.

61 Auila cum per valetudinem inire Societatem non posset, suos Discipulos ad eam misit.

62 Borgiæ asperitas vitæ: & quantùis Societatem iuuerit.

ræ donis, partim constans cum exquisitis literis, ac doctrina, partim cana, & extrema cum eximia prudentia commendabat. Collegijs orientibus, & modo natis robur, & vires addidit, noua perexiguis orsibus inchoauit, quæ deinceps ipsa adolescere cum die, plurimumque in Ecclesia commodi pepererunt. Visus est Deus quocunque manum suam Franciscus verteret, eo ipse suam pariter admouisse: tam ex sententia, tam prospere cuncta gerebat. Nec deerant, qui cum res humanæ prudentiæ regula metirentur, existimarent, quæ gerebantur à Borgia, ea nimio illo ex amore, spirituque gigni, quo ferebatur in peramicam paupertatem, non tam ceteris imitabili, quam admirabili, dictitarentque tam multa amplecti Collegia tam nullis nixa principijs, ac fundamentis, id fraudi, damnoque tum ijs esse, qui ad ea Collegia mitterentur, dum ad ea velut vuæ non dum suam maturitatem assecutæ, deliguntur acerbi, tum Societati vniuersæ, dum plura suo sinu complectitur, quam arcte contineat. Ignatius tamen, qui sublimiore quadam prudentia, & magis diuina præstabat, agebaturque à superno illo spiritu, qui per ipsum Societatem seuerat in orbe terrarum, eamque per Borgiam dirigebat, & propagabat, vsu quoque, & experimento perdidicit, non ipsum esse Borgiam, sed Deum per illum, qui Collegia moliebatur, & inchoabat. Proinde cum quid eu, si quid monendum videbatur, monuerat, de cetero quiescebat, & omnia eius permittebat arbitrio. Declarabatque dies ipsas deinceps Dei digito impelli Borgiam: nec ab eo potuisse, sub tali duce, atque Magistro non recte fieri, quæ fiebant. Quam Dei prouidentiam, ac misericordiam agnoscimus etiam in alijs condendis, fundandisque familijs; vt in earum ortu primos autores, ac Patres suo instinctu multa moneret: quæ si qui ad humanæ prudentiæ normam dirigeret, perspicuos errores duceret tum, cum à Deo tractata, & gubernata exitus admirabiles continerent, consiliaque tam alta, vt sine eo ipso Numine, vnde suo velut ex fonte trahebant originem, comprehendi, sentirique non possent. Ratio, quam Franciscus inibat regendi eos, quibus præerat, & ceteros adiuuandi ea erat. Primum vt Deum ardenter, & continenter oraret, vt qui prouinciæ dedisset onus, is etiam vires ad sustinendum, neruosque sufficeret. Dein splendor exempli, quo tanquam face quadam ceteris prælucebat. Primus enim ad labores, & omne officij munus, tanquam diligens vigilansque Pastor suo gregi præcurrens excitabatur. Postea dabat operam, vt & quæ inhcoata iam erant Collegia recognosceret, & quærecentissime condebantur inspiceret; ad eaque quoad eius fieri posset, se ipse conferret, non modo vt suo muneri satisfaceret, verum etiam vt eo maiorem patientiæ captaret segetem. Admiratione digna res erat spectare hominem tanto iam fastu, tantisque vitæ commodis enutritum, tot & tantos obire terrarum tractus feriente sole, imbribus ingruentibus, hyeme, & æstate pariter exurente, nocturnis æque temporibus, ac diurnis, maximis incommodis, in magna cibariorum penuria, nec raro somnos de solo carpentem: & hæc omnia læto ferentem animo, atque tranquillo; solum vt per paucos, paupereſque Dei famulos de more conuiseret. Sane ingens erat Francisci gaudium, & serenitas oris cum sociorum tecta succederet: vt suo cunctos exhilararet ingressu, cum eoque simul omnis videretur ingressa lætitia, accensa pietas, impertitus ardor spiritus, & amor omnia patiendi pro Christo. Quod si quis in ijs Collegijs contractiore forte animo languidioreque fuisset, is ad vnum Francisci aspectum se colligebat, & mœroris disiecta nebula cor, animumque mulcebat. Vnumquemque singillatim, & remotis arbitris affabatur, ad omnemque officij laudem impellebat, suggerendis opportune pro cuiusque necessitate præceptis & morbi genere medicina, cuncta studens ad constitutionum quas à Natali acceptas tanquam diuinum opus venerabatur, vbique normam exigere. Interdum vnum cunctis coactis in locum constantiam in suscepto proposito, & singulare Dei beneficium ingerebat, quod è duriſſima Aegypti seruitute, tenebrisque cæcis eductos, perhorribiles, & formidabiles Oceani fluctus sicco vestigio transmisisset: simul eos per desertam huius vitæ peregrinationem cælesti pane sustentans. Reuocabat in mentem breues hominis dies, & circumscriptos tam exiguos humanæ vitæ cancellos, præmiorum æternitatem, sanctorum virorum exempla, labores immensos, & contentiones inanes ceterorum hominum, quorum comparatione labores nostri quieti sunt, quam laboribus propiores. Perpendebat quanta demum infelicitas foret, quam extrema miseria, si cum per eos Deus tot homines à peccatis eximeret, & hostilibus ex insidijs eriperet,

63 Deus adest Borgiæ cæptis.

64 Borgiæ administrationis ratio

65

Universidad de Deusto - Biblioteca

peret, ipsi in eas se inuerent; & in ijs fluctibus, vnde alij per eos emergerent, mergerentur. Quod si quis forte ex ijs, quibus ille præerat, vt homo in noxam aliquam incidisset vel leuem, antiquissima ei cura erat, vt is erratum agnosceret, atque corrigeret: offensoq; Deo pro dignitate, ac viribus satisfaceret. Ad hoc illum suis verbis, & exemplis inuitans, sentio (aiebat) meis contractum esse peccatis, vt hanc tu noxam incurreres: sed æquum fuerit vt ad eam eluendam vterque nostrum pœnarum aliquid subeamus. Ego quidem hæc, atque hæc subibo, tu vicissim quid subeundum putes tecum ipse delibera. Quis tam ferus, ac ferreus, non ad hanc tantam suauitatem, paternamque caritatem mitesceret? Quis non flecteretur? Rectoribus, ac Prouincialibus separatim præcipiebat, vt secum ipsi reputarent, sibi reddendam esse rationem eorum, quos suscepissent regendos, memores se patres esse, non heros; ministros, non dominos; eosque à se fouendos, & continendos vt filios, adhibita tamen cum comitate grauitate, cum facilitate, si vsus fuerit, seueritate: omninoque studerent eorum sibi animos propter Deum adiungere, quo solutiora, & faciliora essent omnia. Ac ne vnis duntaxat verbis, atq; præceptis Collegiorum niteretur inspectio, is vt ante dixi, cunctis in laboribus, humilitatisque muneribus suo præibat exemplo. Ministrabat mensis, humi stratus singulorum pedes sanctis oscŭlis excipiebat, & tanquam vnus è tyronibus nuper additus nauabat operam coquo: custodias publicas, & valetudinaria consolandis inclusis, & ægris frequentabat. Conciones varijs locis habebat, & ad discipulos pro ætate, captuque sermones. Ita in vno, eodemque misericordiæ munere humilitatem pariter, & caritatem pulcherrimo quodam Societatis fœdere copulabat. His maxime modis serebat Franciscus, & irrigabat noua germina Collegiorum, Dominus autem incrementum dabat: & quæ ad animi, quæque ad corporis commoditates pertinent, duplicabat. Sæpe enim vsu venit, vt cum Franciscus ad Collegium aliquod perueniret, rebus omnibus egentissimum, eius ingressu, simul ingredi videretur diuina benignitas, & rerum omnium, quæ natura desiderat abundantia. Prouinciales quoque suæ procurationis partes pie, ac sapienter aggressi. Verum Francisco Stradæ, quo magis in Euangelij opus vacaret, datus vti cupiebat, adiutor, Ioannes Baptista Barma, in quem paulatim præter nomen Prouincialis, cetera translata sunt omnia. Præerat eo tempore idem Gandiensi Collegio, & Valentino egregijs christianæ prudentiæ editis documentis, magnæ in eo tractu autoritatis. Pollebat multum dicendo, planeque videbatur in lingua eius singularis quædam ad capiendos, incendendosque amore virtutis animos, vis, & gratia insidere. Quippe loquebatur in eo pariter cum lingua solida quædam imago pietatis, & eminens in toto habitu oris, & corporis comitas grauis, sapiens bonitas, & erudita modestia. Per Quadragesimam Fontenetum (id oppidum est prope Valentiam honestum, ac frequens) concionum causa profectus, quamuis multi de eo apud se habendo certarent, nunquam potuit ab hospitio pauperum diuelli; cum diceret velle habitare in suo, idest pauper in pauperum domicilio. Idque ipsum inter cetera Fonteneti facta meliora, cum exiguum, neglectumque reperisset, amplum, & apte instructum reliquit, peregrinis simul excipiendis, simul curandis ægrotis. Amor autem erga eum oppidanorum in Parasceue maxime est cognitus, cum post incredibilem vim lacrymarum, quas & fuderat ipse, & auditoribus excusserat, ita tamen mysterij; de quo dicebat, maiestate incitatus est, vt se ipse quamuis conaretur, coërcere non posset. Tum ex ipsa concione aliquot è primoribus veriti, ne inter gemitus, & lacrymas spiritus eum, & vita deficeret, suggestum, curaturi vt sibi parceret, conscendere. Hac eadem caritate, cum per ætatem Satan totum oppidum factionibus distraxisset, nec pacis via reperiretur, accersitus per autumnum est Barma. Obdurerant pectora factiones ducentium, nec cessere ictibus primis: tamen paucis diebus reguſtata Patris suauissima caritate, eius se totos, ac penitus nutui permisere. Is vtriusque partis capita, & præcipuos asseclas vocat in templum, sacrum facit, conuersusque ad populum pacificam hostiam sustinens manu, multa de pace, quam Christus, qui præsens aderat, quem fidei oculo certiore, quam corporis coram sese spectabant, primam terris attulerat, supremam reliquerat. Multa de caritate mutua, quam idem filius Dei suorum voluerat esse discipulorum insigne, ac notam disputat. Quo spectaculo, pondereque verborum concitati auditores ruunt in amplexus, mansuramque gratiam communis gratulatione resarciunt. Ac Barma quamuis

66

67 Io. Baptista Barma Stradæ Prouinciali adiutor subiunctus.

68 Barmæ virtus.

uis certatim in alia vocaretur, atque alia oppida; tamen re bene gesta foris, ne quid longa peregrinatione domesticæ res paterentur incommodi, Valentiam mature se refert. Hic surgebat feliciter noui templi constructio. Nec defuere, qui cœpto operi conarentur obsistere. Sed Curionem id tentantem mors cita coërcuit: Alios apostolicæ super hac nominatim causa datæ literæ refutarunt. Quanquam autem ædes sacra nuper inchoata vsui esse non poterat, flagrabant tamen sacrorum studia, quæ viris in priuato sacello, fœminis commodata in æde tradebantur. Cui rei non exiguo adiumento erat B. Ioannis Miconis autoritas doctissimi ex Dominica familia theologi, qui perditos interdum homines implicatissimæ conscientiæ, cum sani esse cœpissent, & suos mores componere animos induxissent, auxilij, consilijque causa mittebat ad nostros, maiori cum Societatis laude, quam referre modestum sit. Insignis vir ille fuit, & illius decus ætatis, quem miraculorum commendatione sanctitas illustrata Beati vocabulo decorauit. Is magnopere Societatis existimationi, dum & à maleuolorum obtrectationibus eam vindicat, & eius palam vsu, crebraque consuetudine retinetur, sua autoritate consuluit. Omnino delectabatur Sanctissimus Senex nostris rebus, nostrisque progressibus perinde ac si vnus aliquis de nostris esset: & fieri rerum omnium particeps accurate volebat, quæ tota Societate, præsertim apud Indos gererentur. Nec secus ad eum nostri, quam ad Parentem consilij, auxilijque causa confugiebant. Haud dissimili & animo erat, & patrocinio ex eodem sacro Prædicatorum Ordine alterum Valentiæ per idem tempus lumen B. Ludouicus Beltranus. Quorum quo conspectior autoritas erat cum sua luce, tum splendore per tot secula coruscantis familiæ, hoc maiorem inde commendati sociorum labores in populis, ad eos iuuandos, curandosque habebant vim: quæ per id tempus in ægrotorum etiam egestate leuanda in primis efficax fuit. Erat quidem Valentiæ commune valetudinarium, sed ab omni cum corporum, tum animorum subsidio vacuum. Cui vt consuleretur, institutum est vigilantium nomine sodalitium, cuius alterna vicissitudine fratres nocturnis apud ægros horis, ac temporibus excubarent; feriatisque diebus suum quoque laborantibus afferrent obsequium, atque solatium. Explicabatur insuper tanto concursu populi catechismus, vt cum ea schola tribus haberetur in templis vix multitudini satisfieret. Cuius iucunditas fructus si non alia, ea certe maxima, & lætissima fuit, quod explosis iam vulgo profanis, atque lasciuis, pia introducta sunt Cantica; vt fora passim, & vrbis compita diuinæ legis carminibus resonarent. Pari carminum sanctitate Gandiæ expiabatur quodammodo Cælum. Gemini fratres quotidie in oppidi vias egressi cum tintinnabulo, duobus scite concinentibus pueris ceteram puerorum multitudinem congregabant, quam paulatim se adglomerantem, associantemque canentibus vocem, deducebant in ædem sacram, non minore natu grandium agmine consequente. Quod cum perenni mensium multorum institutione factum esset, salutares passim cantiunculæ, & diuinæ notitia legis increbuere, feracia semina cogitationum, actionumque sanctarum. Ad tollendum præceps, & inutile iusiurandum (qui morbus magno cum Dei, & animorum probro longe lateque vagabatur) multæ toto Catalauniæ Principatu institutæ sunt sodalitates sub augustissimi nominis IESV à Petro Domenecco eo qui prosperrimo euentu Orphanorum domos instituerat in Regno Lusitaniæ, vnde etiam opportuna ad catechismum auxilia puerorum in Congum, Indiam, & Brasiliam dimissa narrauimus. Is Abbatiæ præerat Villæ Beltrani, quod prope Barcinonem est oppidum: editisque iam pridem Societatis votis, dum domesticis difficultatibus distinetur, quod non poterat Societate conuictus, id pietate, ac rebus agendis ostendebat, eiusdem se cum ceteris socijs esse membrum corporis; eodemque spiritu contineri, ac regi. Suæ Abbatiæ ad quandam quasi cælestem speciem statu composito excitata in oppido sodalitate nominis IESV, quo adscribantur ea lege sodales, vt certa sibi irrogata multa à temeraria iurandi consuetudine temperarent, cum successum ibi optatissimum vidit, ad late propagandum salutare inuentum curas adiecit. Sedis apostolicæ legatus Poggius, ea faciens iter, fructusque delectatus sodalitatis, & Patris industria, cœtus eos late excitandi potestatem ampliſſimam fecit, additis ex Ecclesiæ thesauris indulgentiæ muneribus. Barcinonensis Antistes, & sacri Inquisitores, quibus etiam boni sacerdotis industria vehementer arriserat, sua sponte rationem ea sodalitia statuendi simulque exemplum potestatis ab Apostolico legato factæ,

69 Valentini Collegij res.

70 B. Ioan. Mico ex ordine Prædicatorum Collegio Valentino egregie fauet: itemque B. Ludouicus Beltranus.

71 Catechismi celebritas & vtilitas.

72 Ad consuetudinem temere iurandi tollendam institutæ permultæ sodalitates.

Universidad de Deusto
Biblioteca

ctæ, & conceſſarum indulgentiarum magno numero edidere typis: quæ exempla varijs diſpertita locis ad eam conſuetudinem inducendam, ac muniendam momenti plurimum attulerunt. Igitur octo ipſos Catalauniæ Epiſcopatus breui ſodalitia nominis IESV complerunt mira fœcunditate, magno Domenecci gaudio: ad quem veluti ad autorem, ac principem, cum adire omnia ipſe loca non poſſet, literæ ſubinde afferebantur, hic quingentos, ibi ſexcentos, alicubi mille iam numerari ſodales; vnoque in Monaſterio Montis Serrati paucis diebus iuſtum è conſcriptis volumen expletum. Res eo deuenerat, vt pueri quoque inter ſe pulchro certamine pœnas repoſcerent: ac, ſi cui forte vetitum verbum per vias publicas excidiſſet, in eum ceteri impetu facto non prius dimitterent, quam pœnæ loco in genua procumbentem figere oſculum ſolo cogerent. Cæſarauguſtæ etiam num de ponenda alicubi ſede laboratur inter multiplices aduerſariorum obtrectationes, atque conatus. Non deerant, qui à frequenti ſacrorum vſu, quem iam ſane inter mul-
73 Cæſarauguſtæ res turbidæ. tos præcipue Alfonſi Romani cura ſparſerat, indignis modis, dictiſque horrendis, quo maiorem propagatoribus concirent inuidiam, populum conarentur auertere. Verum vt à Deo res illa manabat, irriti, inaneſque eorum fuere conatus: nec idcirco ſacrorum ſtudium in ciuitate deferbuit, cum pro veritate pugnaret euentus, & in optimo quoque viro minime fallax experimentum. At ne ſedes vſquam tota in vrbe poneretur, qui, quoue modo contra pugnarint, rem memoratu odioſam non exequar pluribus. Namq; vbi ſemel, atque iterum perſpectum eſt Patres modeſtiæ, pacique ſtudio optatis, paratiſque domicilijs cedere, quo deinceps cumque accederent, illico qui erant vel longo interuallo proximi Curiones, aut ſacrorum virorum, aut Virginum cœtus contra cooriebantur. Nec obſcura procellæ, quæ anno inſequenti effuſa eſt, ſigna dabat Antiſtes. Ceterum Strada Prouincialis cum intelligeret maius aliquod Cæſarauguſtæ dandum Societatis ſpecimen, eo cum per ætatem veniſſet, ſua illa Euangelica tuba è clariſſimis ſuggeſtis inſonuit, & in celeberrima æde S. Mariæ, quam à Columna ex priſco miraculo vocant, quod ſuper eam Deipara etiam num viuens S. Iacobo apparuit, & ad nobile illud Valetudinarium & alijs in templis, Eccleſiarum Præſidibus certatim ad ſeſe trahentibus, & populo auide quocumque vocaretur, ſequente. Sub hæc ad explorandam nobilium ciuium, incitandamque erga Collegium voluntate commodiſſimum eſſe duxit conuocare nobilitatem in aulam Proregis. Is erat Ignigus Mendoza, Mellitenſis Comes, qui magnopere fauebat. Cum ergo ducenti amplius cum Prorege, alijſque proceribus conueniſſent, Strada ingreſſus eſt duobus cum ſocijs, deque Societatis Inſtitutis, & opportunitate Collegiorum quæ ad Ciuitates populoſque rediret, ad horæ ferme curriculum diſputauit. Cuius adeo probata eſt omnibus diſputatio, vt ſuum ſtudium vniuerſi in re Collegij promouenda detulerint. Aderat Iuratorum vnus proximus à Prorege ſedens: qui conſurgens officioſe recepit, audita ſe apud ceteros Iuratos dicturum, vt operam ſuam ad ſanctum illud incœptum ipſi quoque conferrent. Sed Iurati, Conſiliarijque ipſummet Stradam ſuo in Concilio eadem agere voluerunt: auditique ſunt eo agente, qui dicerent, vel detractis ſuæ, ſuorumque liberorum neceſſitati cibarijs, perficiendo Collegio ſe præſto futuros. Summa vtilitas hæc fuit vt Ciuitas, cui minus nota Societas erat, de eius vitæ rationibus probe edoceretur. Adeo vt dictitaret Prorex, qui in tanta iam luce detrahere ei conaretur, eum ſuæ potius exiſtimationi, famæque detrahere, & ſuis potius luminibus, quam alienis officere. Ad hæc tum Ciuitatis, tum ipſius quoque Proregis, vel in maximo ære alieno, reique nummariæ difficultate, tum nobilium denique virorum voluntaria collatione ad opportunas Collegio ædes primo quoque tempore comparandas idonea ſumma confecta eſt. Interim commode cecidit, vt Aragonenſis Regni Protonotarius, cum ſeſe ad Curiam ſua cum familia transferret, domum ſuam Societatis in vſus, dum ædes illa proprias ſibi compararet, ædificaretue, liberaliter offerret: in eamque Patres Septembri ineunte migrarunt paulo magis ad eorum functiones appoſitam; quam quæ fuerat mercede conducta. Canonicus etiam quidam iuris peritus, qui ad Societatem ſe adiunxit, non librorum modo, ceteraque domeſtica ſupellectili, verum etiam nonnullis Eccleſiæ vectigalibus eius inopiam ſubleuauit. Salmanticæ mutuo certabant inter ſe ſtudia ſanctitatis, & ſapientiæ.
74 Martini Nauarri de Societate iudicium. Cumque hac Martinus Nauarrus Azpilcueta vir & doctrina, & pietate clarus in primis iter haberet, Patreſque noſtros ſalutatum veniſſet, cum diceret debere ſe obedientiam, quam

quam toti Societati detuliſſet, ei quoque deferre Collegio, pie omnes, deque genu complexus ſolicite monuit, vt Salmanticenſis, Pariſinique Collegiorum fundamenta quam optime conſtituerent, vt quæ vrbes veluti fontes quidam literarum eſſent, quo externorum plerique confluerent: cumque Ignatius contra Satanam eam inſtruxiſſet, ornaſſetq; claſſem, qua nulla maior vnquam eſſet inſtructa (ſic enim ille loquebatur) magnas Societatis Collegijs, domibuſque tempeſtates non defuturas. Quod opinor vir ea ſapientia, modeſtiaque nequaquam comparandi gratia, niſi hactenus pronunciabat; quod Societas tota ad bellandum ipſa in acie conſtituta eſt, & omnibus pene machinarum, ac telorum generibus vtitur. Nam idcirco aduerſus eam ipſe viciſſim teterrimus hoſtis pugnauit ſemper tam acriter, pugnabitque dum ſuum illa locum tenebit. In tuendis porro animis, & tranſmittendis in Cælum, non eſt reticendum boni ſacerdotis exemplum Gaſparis Fernandij Toletani, qui moribundum vocatus ad ægrum, vt eius confeſſionem eliceret (ſæpe etenim monitus, nimis diu tam ſalutare ſacramentum quotidie differendo, ac procraſtinando protraxerat) offendit eum ardenti iam febri delirum, cumque cohortando, monendoque ægro profici ſublata mente non poſſet, ad orationis ſe præſidia conuertit, ſuoque cum ſocio in extremum cubiculi angulum ſe conijciens, in preces ſe totum dedit. Ea vis precum fuit, vt ruenti Deus ad interitum animæ, & tam grauiter periclitanti ſuccurreret. Mirum dictu, nec eius, quod de Beato Raymundo nuper in Sanctorum numerum relato commemoratur, abſimile. Vix precem ſuam Gaſpar abſoluit, cum ægroto mens redijt. Quem cum reſipuiſſe Pater animaduertit, ſano confeſſionem ſuggerit, & tranquilliſſime confitentem abſoluit, dein cæleſti viatico communitum, iubet agere de more gratias ad horæ quadrantem. Quæ cum pie admodum ille feciſſet, Gaſpar amplius, inquit, quod requiramus nihil eſt: continuoque æger quaſi facta poteſtate, recidit in amentiam, nec vnquam amplius reſipuit, vt qui modo per inſaniam capax eſſe diuinæ gratiæ non poterat, is gratiam iam cæleſtem adeptus etiam per inſaniam peccati capax eſſe non poſſet. Compluti quanquam vſitata ſpiritus exercitatio multum animis commodi ſuperioribus annis ſemper attulit, cum per eam iam inde ab noſtri Collegij incunabulis Complutenſis Academia multorum, magnorumque virorum copiam in hanc familiam effuderit, hic tamen annus in ea re longe fœcundiſſimus fuit: cum Societatem inierint delecti viri viginti, qui vel ſuæ diſciplinæ, ſtudiorumque metam attigerant, vel adhuc in nobiliſſimo illo ſapientiæ domicilio verſabantur. E ceteris Collegijs, quæ prouinciæ Caſtellanæ ſunt addita, Conchenſe fuit: cuius inde fluxit origo. Cum è Complutenſi Collegio per ætatem interdum valetudinarij nonnulli ſalubrioris Cæli petendi gratia Concham mitterentur, per eam occaſionem Petrus Tablares tum alios Conchenſes ciues, tum Petrum Puteum è Canonicorum Collegio ad exercitia ſpiritus pellectum Societati adiunxerat, cui prius non leuiter erat infenſus. Itaque cum Villanoua primo vere Concham ad Alfonſum Vergaram veniſſet, adeo Petrum iam deditum, addictumque rebus noſtris inuenit, vt ædes, quas ipſe ad delicias ſibi prorſus ex animi ſui ſententia vna cum hortulis, & fonticulis extruxerat, Collegio inſtituendo conceſſerit. Aedem inſuper ſacram ſuis ſumptibus extructurum, & quicquid ad domeſticum, inſtrumentum pertinet, curaturum ſe benigne, ac prolixe recepit. Ventum eſt in earum poſſeſſionem ædium tertio idus Septembris, lecto à Canonico die, quod is dies eo loci ſanctiſſimo Mariæ nomini Dei Parentis deuotus, & ſacer eſſet. Dum hæ in religioſi domicilij formam rediguntur, apud Doctorem Vergaram ſex de Societate Alfonſo Lopio moderatore verſati. Sed Alfonſus, & Pertuſa impigri & induſtrij ſacerdotes prima piorum laborum Conchæ fundamenta nobiliſſima poſuere. Neutri facultas aderat ad agendum è loco ſuperiore cum populo, tamen conuiſendo carcere, & erudiendis ignaris, admouenda confitentibus aure, & habendis familiaribus de plano colloquijs tantos in ea Ciuitate, tamque incredibiles motus fecere; vt, quod maxime optandum vbique eſt, autoritatem pijs rebus, quam merentur, ac dignitatem apud vulgus quoque conciliarent. Et quos ad eos ante ſuppudebat accedere, ne digito monſtrarentur, ij poſtea vitioſo pudore depoſito, & eorum certatim conſuetudinem expeterent, & ad

75 Vis orationis.

76 Initium Collegij Conchenſis.

Universidad de Deusto
Biblioteca

77 Periclitatur fama Collegij Conchæ ex errore quodam.

pia frequentanda munera conuolarent. Verum vt hæc quoque colonia suas alte radices ageret, tristia suo more Deus prosperis, ac lætis admiscuit. Deprehenderat domi suæ ciuis in flagitio sacerdotem. Quam contumeliæ notam, vt vindice ferro deleret, mortiferas incesto plagas inflixit. Sed is elapsus è manibus saucius ad Patres forte obuios, cruentatusque confugit. Cuius illi misericordia commoti nec quicquam præterea gnari, facile passi sunt eum diei reliquum apud se ducere diem obligatis, officiose vulneribus, & plagis etiam animi confessione curatis, deportandum curarunt ad matrem. Sed vnde laudem referre consentaneum erat, inde probrum, ac dedecus reportarunt. Ex ea re rumor tota illa diœcesi manauit, vnum è Societate cum muliere deprehensum, multis plagis impositis fuisse necatum. Nec difficile fuit eam suspicionem in hominum pectoribus gigni, qui cruore infectum, oblitumque presbyterum Societatis ædes subeuntem, & exeuntem aspexerant. Sed fecit Deus pro sua in suos famulos prouidentia, ne presbyter ille tam subito ex acceptis vulneribus interiret, vt eo agnito patesceret veritas, erroremque plerique deponerent; nec Societatis nomini labes illa tantæ turpitudinis adhæresceret. Potuit tamen ea res esse posteris documento, ne cum incidunt eiusmodi tempora, partes has humanitatis, & caritatis temere; ac repentino quodam cum impetu sed iudicio, consilioque suscipiant: ne dum ceteris prodesse volunt, suo nomini, famæque obsint. In eadem Prouincia iactum est initium Placentini Collegij: cuius autor Guterrus Caruaialius Episcopus fuit. Qui cum Lainij, ac Salmeronis in Tridentino Concilio notitiam, & vsum aliquem habuisset, Societatis opinione captus, & fama fructus, quem eius tum Collegia ferebant, ipse quoque consilium cepit constituendi in sua ditione Collegij. Ea de re cum sedulo scripsisset Tridento ad Ignatium, ac deinceps perseuerasset flagitans, missus est ad eum ineunte Augusto Villanoua cum Doctore Marco Salina: eodem postea cum Bustamantio, alijsq; nonnullis Borgia ipse se contulit. Quorum omnium aduentus, licet eius autor fuisset Episcopus, homo alterius partis, atque factionis (erat enim Ciuitas infesta partibus) cunctis tamen optatissimus, & gratissimus accidit; vt instar miraculi videretur, tantis vniuersorum plausibus, religiosorum etiam Ordinum homines ibi nouos exceptos perinde ac si eorum esset opera, ac laboris industria ciuilis omnis tollenda discordia, & pacis otia referenda. Diuersabantur apud Episcopum separatim, dum ille Patribus domicilium, vt in animo habebat, templumq; construeret. Borgia summa omnium approbatione ne concionandi initium fecit, quem consimili plausu secuti mox sunt, Salinas & Bustamantius. Ac Salinas quidem mense Nouembri tradere in æde maxima frequenti clero notitiam officij, conscientiæq; causas instituit: Dionysius Vasquius præcipua diebus sacris capita catechismi, eademq; quotidie socius alius magis ad captum puerilis ætatis. Mittebat Deus per id tempus tam multos, tamq; idoneos ad Societatem viros è Salmanticensi, Complutensique præsertim Academijs, vt ad eos proprie, ac separatim instituendos Probationis condenda domus, quæ ad eam diem nulla in ea Prouincia fuerat, videretur. Et alioqui B. Pater, Natalisque decreuerant, vt singulis in Prouincijs quantum fieri posset, sua essent domicilia ad periclitandos tyrones, ac diligenter erudiendos: cum ipso esset vsu compertum magna proficisci incommoda, si Nouitij præpropere in lucem, ac puluerem proferentur: ac demum necesse esse in proprios Societatis mores, ac leges, quæ iam publicabantur, nouellam sobolem conformari: vt vnum vbique apte cohærens, compactumque, & quasi coloris eiusdem adolescret corpus. Impulit ergo Deus honestum è curia virum, Ioannem Moscheram è Vallisoleti Rectoribus vnum, Hispaniæ proceribus notum, quique ad id tempus à Societatis hominibus sic abhorrebat, vt eorum vbique declinaret aspectum vsque eo vt ipso die S. Antonij Patauini, cui Vallisoletani Collegij sacra erat ædes, cum ibi plena proposita esset indulgentia, & Borgia concionaretur, & ipse ante fores præteriret, pedem inferre ea solum causa noluerit, ne quem sociorum conspiceret. Hunc igitur Deus impulit, vt vix septimo post die, commutata subito voluntate, domum, quam Septimancæ cum hortis habebat, sex passuum millibus ab vrbe Vallisoleto Societati donaret. Qua de re cum per literas Borgiam, vt illuc accederet, & ædes illas inspiceret monuisset; accessit hic, & sedem illam ad Nouitiorum recessum, & institutionem prope factam animaduertit. Ioannes igitur aduocata coniuge, de eius consensu, voluntateque domum

78 Placentini Collegij exordium.

79 Initium domus probationis Septimancæ.

tradidit

tradidit ad instituendum Collegium; quanquam statim vt in probationis domum commutaretur, probauit; & se vectigal quoque attributuros annuum ambo recepere. Hanc tantam Moscheræ commutationem, vt ab extremis ad extrema repente migrarit, miraculo homines assignabant. Nec sane quid principio hominem ita conuerterit, proditum est. Verum id quod penitus Societatis non modo in gratiam, sed in admirationem quoque rapuit, fuit spectata Borgiæ modestia paucis diebus, quibus apud se habuit Septimancæ. Obseruabat hominem, & admirabatur, ante omnia, quod sermone mensa, rebusque omnibus socio se laico (is erat Ioannes Paulus Borellus, quem Natalis comitem Roma deduxerat) coæquaret. Cum vero is aliquando antiquæ homo simplicitatis mulæ insidens euocari ad fores Patrem Franciscum iussisset, ex eoque, qui statim prodierat, quæsiuit quid esset factum eius iumenti capistro: Tum vero hæc videns, audiensque Moschera, nec humana lance, sed diuino quodam examine ponderans, cum menti se tanta simul humilitas Borgiæ, ac totus superioris temporis splendor obtulisset, vsque eo permotus est; vt exinde passim negaret, quicquam esse splendorem humanæ gloriæ, quicquam magni nominis existimationem, sed omnia inanem ludum, & vmbras; cum talia, ipsi suis spectare oculis contigisset. Tanta est exemplorum vis, & honoratæ præsertim humilitatis. Nimirum longe amplius hæc apud eum exempla, quam meditata concionatoris valebat oratio. Tantos autem habuit ad virtutem, pietatemque progressus, vt qui propter inimicitias nunquam vitam suam in publicum prouehere, nisi Sclopetariorum, ac militum manu succinctus contra inimicorum audebat insidias, is postea Vallisoleti vias, ac fora celebraret inermis, & sine telo, modo huic condonans iniurias, modo illi pro pace supplicans, ad omnemque se paratum satisfactionem ostendens. Et eo vsque beneuolentiæ studium in Societatem exarserat, vt, cum in suis præterea bonis haberet aliud Septimancense nobile domicilium, eius se possessione Societatis causa priuarit, eo consilio, vt è primis ædibus æs redigeret in annuos eius fructus, atque prouentus. Migrauit eo Societas quarto Nonas Octobris: vbi tum Patres non amplius quinque, duce Baptista Sancio, Ioannis sumptibus alebantur: quorum vnus Grammatices, & latini sermonis elemeura tradebat: quæ tamen ipsa eo, qui consequutus est, anno versis in Nouitiorum palæstram Collegij primordijs, tradi desitum est. Interim, vt erat paupertatis peramans Borgia, iussit eius simile tectum extrui, quod extruendum curarat Onati, rudi scilicet è materia, atque cœmento, quæ suis humeris vna cum tyronibus comportabat: in eoque ædificio parietum loco storeæ fragiles perexigua cubicula distinguebant. Borgia vero dum in his curis, vigilijsque totus est, & rem Societatis in Hispania strenue promouet, nouum rursus periculum adijt, ne ex obsoleti humilitate vestitus ad honorem purpuræ vocaretur. Id enim Princeps Philippus agebat. Quod odoratus Pater ab eius sorore sui perstudiosa Ioanna (quæ mortuo iam Ioanne principe nuper è Lusitania venerat, vt regni gubernacula pro fratre tractaret, dum is ex Anglia, quo Reginæ ducendæ gratia discesserat, remearet) summe contendit, suis vt literis ab ea mente deduceret fratrem, rogaretque ne pateretur, id ab eius vrgeri parente Imperatore Carolo. Fecit illa ex animo quod rogabatur sua etiam causa, cum sanctitate, ac sapientia Borgiæ plurimum vteretur; nec nihil profecit. Ignatius quoque, tametsi omnes Romæ aditus occuparat, tamen vt hoc insuper accederet munimenti, iussit Franciscum è promulgatarum Constitutionum formula vota illa priuata concipere, quæ ab edita professione priuatim professi nostri concipiunt, quorum vnum est, nullum vt dignitatis honorem admittant, nisi eius adigantur imperio, qui pro potestate, imperioque peccati vinculo detrectantes obstringat. Voluitque ea ad se vota B. Pater in scriptis mitti: qui mos etiamnum viget. Ipse vero Borgiæ causam cum Iulio Pontifice tam ardenter egit, vt tutum illum ab huius imperio, & ab honorum periculo, metuque præstiterit. Cum vero tota Hispania nouas Societati sedes, Ciuitates, virique Principes offerrent, ijs ne morem omnibus Ignatius gereret, sociorum paucitas faciebat, quod minus poterat nouis Collegiorum initijs operam dare, sine veterum detrimento. Erat enim in ea sententia B. Pater, vt prius ad stabilitatem firmarentur incœpta, quam in ordiendis nouis

80 Exempla Humilitatis quantarũ sint virium.

81 Noua studia de Borgia Cardinali creando.

Universidad de Deusto
Biblioteca

opera poneretur. Nec è re disciplinæ putabat ad ea mittere nuper admissos, ipso iam vsu perdoctus, eos in Collegijs siue nouis, siue perparuis non tam commode ijs imbui posse moribus pietateque, quam susceptæ vitæ rationes exigerent. Quare cum tot inchoari, quot offerebantur vltro, Collegia non possent, dimittebatur in omnes terras, præsertim in eas, quæ preter ceteras egebant ope, qui supperebat numerus operarum, haud exigua diuini cultus amplificatione aqtue hinc Hispalensis primus ortus Collegij: vbi cum peruersi, perditique homines serere praua dogmata, & quæ castæ, Orthodoxæque religioni sunt inimica cœpissent, hanc Deus Borgiæ mentem benignus iniecit; vt eo missis aliquot presbyteris Collegij semina spargerentur: quod multi ciuium postulabant, & Vicarius quoque Archiepiscopi Ceruantes Salazarius, is, qui deinde Tarraconensis Archiepiscopus, & S. R. E. Cardinalis, deque Societate meritus optime fuit. Primum ediderunt specimen hominum nostrorum Hispali Consaluus Consaluius, & Alfonsus Auila (qui deinde Basilius dictus est) in primo ipso ingressu præbito singularis modestiæ documento. Nam cum ideo mitterentur quod Ioannes Fernandius ciuis perhonestus, & locuples Basilij Pater conspectum filij perdiu flagitasset, hi vrbem ingressi perexigua stipe emendicata ad Xenodochium, quod vocant Amoris Dei, recta tetendere: nec tamen eo recepti, quod iam clausis peruenerant foribus, ibidem apud ianuam pernoctarunt stratis humi corporibus & quidem longe, vt retulere, iucundius, quam si in molli culcitra iacuissent. Postridie agnitus Auila est, & à parente, ad quem peruolauit indicium, domum cum Consaluo deductus: ac protinus ambo Vicario summe volente, cum populo agere, ac militiæ suæ aduersum Satanam arma expedire exorsi magnam approbationem retulerunt, ac fructum. Sed breui digressi ad inchoandum circa ostium Bœtis domicilium perrexere in oppido, cui Sanlucar de Barrameda vernaculum est nomen, Templum Luciferi olim, siue æstuarium Astæ fuisse creditur. Portus hac tempestate inclytus est propter classes maxime, quas in occidentis Solis nouum emittit orbem, & inde recipit. Ducum Medinæ Sidoniæ, & Comitis Nieblæ rogatu sedes eo loco ponebatur oblata spe Collegij tandem explendi: & opportunitas inuitabat tum propria ad commeandum per Oceanum, tum publica ad oppidanos, & conuenas, classiariosque, & nauticam turbam iuuandam. Dum Consaluus, & Basilius Sanlucari elaborant, Borgia, quem interior quidam instinctus ad festinandum incitabat, Ioanni Suario sacerdoti mandauit, qui tum Salmanticensi Collegio præerat, vt vel ægrotus Hispalim se conferret: ageretque cum Medinæ, Nieblæque Dynastis nuper commemoratis, alijsque nonnullis amicis de domicilio aliquo tanta in vrbe: vbi tantisper diuersari de Societate possent aliqui, dum propriarum ædium opportunitas offerretur. Quo cum Suarius veniisset, & Vicarium Ceruantem conueniisset, ab eo perhumaniter acceptus, ac iussus Societatis muneribus fungi, manu ad opus admota, boni sacerdotis curis, studijsque semper intentus, tractare sedulus Dei verbum, expiare animos sacris, interuisere ægrotos, omnium commodis seruire, ærumnosam ipse vitam, & tenuissimam degere; ibique diuersari, atque quiescere, vbi exciperetur, vt pauper, atque mendicus. Et tamen in tantis laboribus, & incommodis factum est, vt & è diuturnis suis, inueteratisque conualescceret morbis (fit enim interdum id diuinitus, vt qui Dei causa se ipsi negligunt, & animo, & corpore rectius valeant) & eo vsque se illi Ciues adiungerent, vt nobilis eques Ferdinandus Pontius Leonius cognita eius Hispalim aduentus causa, præcipuas illi ad diuersandum ædes, & alij alia, quæ vel ad domesticam supellectilem, vel ad tuendas sociorum vitas pertinere videbantur, offerrent. Quibus Borgia cognitis ipsemet, misso Septimancam Bustamantio ad Probationis domum inchoandam, Placentia Hispalim venit, Paulo Hernandio, & Prouinciali Michaele Turriano eodem accitis: qui simul ac domum, quæ nostros parabatur ad vsus, tam luculentam, tamque ornatam aspexit, grauiter est commotus, & cum Suario conquestus. Nam cum esset, vti sæpe significaui, paupertatis flagrantissimus Borgia, gestiebat quodammodo cunctis eam locis, cunctisque in occasionibus amplexari, & in eius gratiam perpeti omnia: vt qui iamdudum intellexerat, quo paupertatis altioribus, humilitatisque fundamentis sanctitatis fabrica niteretur; eo firmius & ad diuturnitatem stabilius fore,

82 Semina Collegij Hispalensis.

83 Borgia amantissimus paupertatis.

fore, quod super imponitur ædificium. Quo circa cum Natalitiæ feriæ tum appeterent, nec per tempus quærere liceret alias ad diuersandum ædes, diuersatus est tum quidem in ijs, sic instructis, & præparatis. Sed enim haud ita postmulto in alias ruinosas, angustasque migrauit: quæ cum vbique ruinas agerent, & imbribus essent peruiæ, crebro fiebat, vt non modo cubile, verum etiam caput ipsum summa hominis cum voluptate perplueret: Adeo erat in amoribus paupertas. Cuius inter incommoda cum se denique positum pro voto cerneret, passis ad Deum manibus, oculisque defixis in Cælum laudes ei canere, & hymnos cœpit, quod se tali munere dignaretur, quodque in eam vrbem tam nobilem, tam præcipuam per hominem tam imbecillum, tam nullarum virium, Societatem videret inuectam. Durissima ea fuerunt initia, & dira Patres egestas exercuit, seu quod ipsi paupertatis amore dissimulabant, & negligebant incommoda, quæ si suis corporibus indulgerent, facile propulsarent; seu quia noui homines ignorabantur à Ciuibus, qui re sua familiari notis forsitan occurrissent. Sed occurrebat his, vt solet, temporibus Deus, & qui volucribus alimenta ministrat, non patiebatur suos fame, sitique famulos exarescere. Et quidem cum aliquando nihil esset omnino panis, nihil esculenti in cella penaria, ac ne nummorum quidem aliquid in arca, vnde parari cibaria possent, eademque luce superuenissent hospites Patres, recta Suarius Rector ad Borgiam, sciscitans iuberet ne signum de more dari, cum iam instaret hora prandendi. Borgia cum paululum hic hæsisset, & quasi ad orandum animum collegisset, Rectorem intuitus, explicata fronte dixit, Vestram Pater pulsate campanam, & in Deo spem reponite. Vix campanæ chordam Rector adduxerat, cum nunciatur adstare puer ad ianuam velatam fiscinam baiulans, qua retecta, & euoluta commeatus inuentus est liberalis, ac largus, missus ab Isabella Galindia, ita vt superfuerit etiam ad pauperum pastum. Quod vbi resciuit Borgia, Hæ sunt, inquit, scholæ quædam, & documenta cælestis magistri, quibus nos ad eius spem erudit, ac fiduciam. Intelligamus itaque nihil illis, qui diuinæ eius studeant gloriæ, vel ad animi, vel ad corporis commodum defuturum. Non Hispali modo sed in re simillima Septimancæ, Valisoletique pia Deus supplicatione Borgiæ domesticæ necessitati, penuriæque consuluit, misso Patribus, cum iam accumberent, tempestiuo, & copioso admodum commeatu, incertum vnde, silentibus obstinate baiulis munerum largitores. Patres tamen prouidentissimam Dei curam secum ipsi taciti reputantes omnis beneficentiæ fontem, & autorem in occultis beneficis agnoscebant. Borgia vero ipse, quo vberiores diuinæ prouidentiæ fructus in Christi pauperes obseruabat, eo maiore exardescebat amore religiosæ paupertatis. Qui cum esset Hispali discessurus, & ad eos, quos in eo Collegio relinqueret, verba faceret, dixit inter cetera; quæ sibi discedenti lætitiæ voluptatem afferrent, illud fuisse præcipuum, quod eos sine tecto, & sine vllo commeatu relinqueret; quos tamen ipsos iubebat sine cura, & solicitudine esse, quod foret aliquando tempus, cum eis omnia redundarent. Hæc vaticinatus est Borgia, & vaticinationem Dei numen impleuit. Ex his enim tenuissimis paupertatis initijs fusa est ramorum magnitudo, quam cernimus, & aucta messis vbertas, quam in hac vrbe quotidiano labore colligimus, vbi tres hodie Societas habet tam luculentas, & tanto Patrum numero refertas ædes, qui toti animorum saluti deseruiunt, & in educanda virtutis, doctrinæque pabulis iuuentute tantis plausibus elaborant. Atque hæc prima Hispalim Societatis ingressio. Nec minus felix eius Granatam introitus. Iacobus Sanctucrucius è nostro Ordine sacerdos, eiusque frater Christophorus Sancius indidem ciues aliquantum annui vectigalis, & domum Collegio inchoando dedere. Petrus Nauarrus cum socijs tribus Corduba missus eius domus possessionem septimo idus Septembris accepit, in eaque postridie, qui dies erat natalis Deiparæ, vt idem quasi Collegij natalis esset, adornato sacello diuinam rem fecit. Sedes erat celebri loco, & excipiendis contubernalibus fere tredecim capax. Genus hominum ad honestatem est, pietatemque propensum, & Christianis moribus satis erat excultum. Nam post receptam è Saracenorum seruitio ciuitatem anno salutis millesimo quadringentesimo nonagesimo secundo, pios admodum, à quibus ea coleretur, Archiepiscopos tulit. Et Ioannes quoque Auila nuper ibi sementem optimam fecerat, vt mirum non sit tam gratum & Archiepisco ipsi viro Præsulique optimo Petro Guerrero, qui nostra instituta cognorat, multumque probarat Tridenti,

84 Diuina prouidentia in suppeditando suis famulis victu.

85 Granatensis Collegij primordia.

Universidad de Deusto
Biblioteca

& Academiæ, & Ordinibus omnibus fuisse Societatis aduentum. Vbi cum ex Academia esset nemo, qui politioribus iuuentutem literis erudiret, hanc scilicet prouinciam Societatis hominibus reseruabat. Quibus in eam vrbem ingressis Curiones Archiepiscopus omnes, & qui sacerdotijs, & fortunis Ecclesiæ sese alebant conuocauit, affatusque monuit, Societatem IESV tum potissimum à Deo excitatam, cum refrixisse caritas videbatur: proinde studendum esse cuique suas vt accurate partes ageret, ne ad eas agendas desideraret externos: quos ipsos cum pro sua Deus bonitate Granatam quoque misisset dandam esse operam, vt eos imitari studerent. Deinde Patrum tenuitati, inopiæq; cognitæ re frumentaria, ac nummaria prospexit tam prompta benignitate, vt præcepto obedientiæ impositio ab se peti quicquid necessarium foret, iuberet. Potestatem insuper sacerdotibus fecit ea condonandi peccata, quæ suæ de more cathedræ reseruarat, maiora præter hæc beneficia, & adiumenta pollicitus, quod cumulatissime præstitit. Orandi viam de Ignatij formula vsque eo probauit, vt publice eam deprædicaret: ac pro concione quondam de secessu disputans Christi Domini in desertum, tanquam ad exercitia spiritualia dixerit secessisse, vt omnes suo inuitaret exemplo, doceretque necessarium cuique subinde esse ad res animi sui considerandas locum, tempusque vacuum sumere. Rector etiam Academiæ Doctor Sancius, & regij fori (Audientiam regiam vocant) Præses Abulensis Episcopus societati valde fauebant. Nec his Canonici, Curiones, & Parochi quicquam in amore, ac nominatim Sacelli regij sacerdotes cedebant. Canonicorum è numero Franciscus Turrianus viri locupletissimi filius, cum in oppidum Sanlucar ad exercendum spiritum secessisset, Granatam inde reuersus coram Antistite eo se honore spoliauit, Societatique se, ac rerum suarum plerasque dedit. In Cantabria Michael Ochioa cum viuos, & oppida ritu Apostolico peragraret, plurimis animi salutem, nec paucis corporis more suo, qui totum annum ægroti iacuerant, porrecta ad bene precandum dextera, momento restituit. Tantumque ei secundum Deum in ijs partibus tribuebant, vt eius euocati fiducia remotioribus etiam è locis ad eum ægri, alijque concurrerent.

86 Petri Guerrerij Archiepiscopi Granatensis in Societatem studium.

87 Res Lusitanicæ.

Inter hæc ceterarum incrementa Prouinciarum Lusitania quoque suas progressiones habebat. Et quidem æstimando beneficio religiosæ Vocationis, solidandæque sociorum constantiæ non mediocriter profuit inconstantis sacerdotis exemplum Petri Paradi, qui cetera minime malus vir; cum pertesus vitæ susceptæ in Societatis corpore contineri cum reliquis nulla ratione posset, ad extremum domum suam, haud tamen à votis liber, immunisque discessit. Cumque sua ipse sententia, ac iudicio Doctoris etiam cuiusdam autoritatem sequutus (non dum enim ita plane res nostras, vt postea factum est, Sedes Apostolica explicarat) nullo se teneri voto censeret, solutissimo, pacatissimoq; viuebat animo cum cetero populo: &, quod deterrimum erat, nullo ore nulloq; Dei timore munitus confidentissime sese ad instituendos, iuuandosque ceteros qui se ipse destituerat, peneque perdiderat, comparabat. Non tulit hominis audaciam cælestis vltio. In ipso articulo temporis, quo se ad Ecclesiæ mysteria tractanda, proximisque administranda conuertit, dirum ei morbi genus immittitur. Tantis enim vri doloribus, torquerique cœptus est, cum sibi totus turgescere videretur, vt nullam caperet quietis partem neque diurnæ, neque nocturnæ: & quidem nulla antegressa febri, nulla causa: vt in ea inuestiganda, reperiendaque hæsitaret, frustraque desudaret omnis ars Medicorum. Iam curationis gratia deportandus erat propter paupertatem ad publicum ægrorum hospitium cum ad eum se confert Conimbricensis Collegij Rector Leo Henricius, & pro paterna caritate rebellem, vt ad Collegium redeat, ibique curetur, hortatur. Is haud animo minus, quam corpore tumidus, respondit suis se rebus, animique saluti, per seadmonente nemine consulturum. Ad eam vocem continuo pes læuus enormiter intumuit: & à pedibus, quos in Aegyptum referre non puduit, primum orta pernicies. Rector tamen occasionem inde captans ad sanitatem hominis reducendi, acrius eum adhortari, vt quando in tanto vitæ, salutisque discrimine versaretur, duritiem à præcordijs arceret, & mentem suam aduersus monitores amicissimos flecteret. Verum ille non modo monitis non acquieuit, sed cum votorum sponsione autoritate Præpositi Generalis liberaretur, quo tutius è vita discederet, beneficium derisit; perinde ac ijs vinculis solueretur, quibus nequaquam teneretur astrictus. Serpebat interim in pede tumor cum amplificatione doloris, & deportatus ad ægrorum hospitium Chirurgis, Medicisque committitur, quorum de sententia digitus ei maximus, quo summa mali diritas confluxerat, ne proxima quæque traheret, amputatur. Nec tamen compressus est tumor; sed cum manaret in horas latius, reliqui etiam amputati sunt digiti. Iam cunctis erat digitis mutilus, nec multiplex obtruncatio, totoque corpore vstiones adhibitæ sistere vitiosum humorem, pestis pabulum, fontemque valebant. Neque reliquum erat aliud, nisi vt ipse quoque pes totus obtruncaretur. Lata iam erat sententia, iam expedita scalpella, quæ Chirurgus immitis in putrescentem demergeret pedem: cum denique mens obstinata resipuit; & sui misertus æger aperuit oculos. Tum demum ne totus, & animo & corpore funditus interiret, Rectorem accersijt, agnouit erratum, & professus, quam abiecerat, obedientiam, ad omnia se paratum ostendit. Mirum dictu simul ac Rectoris amplexatus obsequium, tumorem animi posuit æger, tumor quoque corporis stetit: putredo serpens quieuit, tametsi antea Medici confirmarant nullam ad eum curandum morbum reperiri potuisse medicinam: vt appareret malum inuectum à Deo, cuius comparatum est sapientia, vt in suo quisque vitio plectatur, & noxiæ pœna respondeat. Secandus tamen pes putridus fuit, & quod erat marcidum excidendum. Quem ille tantum subiturus ictum voluit nostros, quos antea fugerat, interesse, & ijs inspectantibus exsecari: qui cum super ferrum, manumque Chirurgi sanctissimum IESV nomen identidem inclamarent; tantum ille concepit animo robur, vt postmodum affirmaret, in excipiendo vulnere vix se dolorem vllum sensisse. Is postea sibi restitutus, quamuis optaret redire, non tamen amplius in Societatem receptus est. Itaque ceteros inter homines mansit, segregatus à nostris mente quidem sanus, nec Conimbricensi Episcopo inutilis; ceterum altero pede mutilus, quo diuini beneficij quoties gradum faceret, veniret in mentem: & Societatem simul recordaretur amissam simul Leonis Henricij vocem, qui negligenti quondam sacrificare, fore tempus cecinit, cum vellet, nec posset. Nec minus admiranda facinorosi, perditique hominis resipiscentia fuit, eodem Rectore, & adiutore Leone. Is peccatorum turpitudine, ac multitudine quodammodo obrutus, atque oppressus ferre se ipse non poterat, & vt sui ipsius iudex, & Carnifex esset, sibimet exitium, atque perniciem veniæ desperatione parabat: venenum hauserat, & amplius hebdomadam certam potionem ieiunus hausit, obstinatus mori. Cumque multis indagatis sui interimendi vijs, nulla Deo prohibente, & miserente procederet, ad extremum se Satanæ dedidit, totusque ei sese animo, & corpore mancipauit. Mox eius tyrannidem, cuius se mancipium fecerat, est expertus, tot tantisque ex eo die corporis doloribus tortus, tot animi cruciatus angoribus, vt ad eius inconditas voces, & miserabiles vlulatus omnis vicinitas expauesceret. Ea re cognita religiosi cœnobitæ quidam autores fuere propinquis, atque domesticis, vt æger deduceretur ad nostros. Quem vt Leo Rector aspexit, & quem miser deuenisset in locum percunctando cognouit, ad diuina præsidia se contulit, preces indixit suis, & ipse supplex, humilisque Deo misericordiam elicuit. Deinde aggressus hominem de spe deiectum erigit, & ad spem reuocat: agit de animo componendo, & saucio pectore persanando: reditum in gratiam cum offenso Deo, qui benignus, & misericors esset, & præstabilis super malitia, pollicetur; modo humilem per confessionem, & anteactæ vitæ detestationem virus euomat peccatorum: quod, vt pacatius faciat, liberationem etiam angorum, atque dolorum, quibus conflictabatur, exorat, inducias impetrat, & spe bona completum excipit confitentem. Ab ea confessione omnia de cetero ei fuere tranquilla: conualuitque corpore pariter, & animo, initoque vitæ melioris initio perseuerantiam magna spe salutis æternæ ad extremum vsque retinuit. Ex Eborensi Collegio in Oppidum Eluas Henrici Cardinalis rogatu, par sacerdotum Emmanuel Fernandius, cui mox decreta est Aethiopica expeditio, & Petrus Sanctacrucius profecti, quadrimestri labore nullam reliquere pietatis, aut publicæ, aut priuatæ partem non egregie cultam, ac perpolitam. Curatæ conscientiarum veteres plagæ, sublati pellicatus, odia restincta, iurandi execrandique lubricum, institutæ sodalitate Sanctissimi nominis IESV, propositisque singulas per Paræcias in tabella vitandis verbis, miro modo coërcitum, Cantilenæ profanæ catechismi exclusæ carminibus, cœtus menstruæ homologeseos, & synaxeos institutus; quæ sancta mysteria amplius centum iam frequentabant. Sacerdotes prima exercitiorum hebdoma-

88 Pœnæ diuinæ exemplum in desertorem Societatis.

89

90

91 Magni peccatoris conuersio.

92 Vis sacræ confessionis.

93 Res gestæ Eluis, & in oppido Mora.

Universidad de Deusto
Biblioteca

hebdomada eruditi omnes, & ad suum munus, ante omnia ad aures benignę prębendas confitentibus incensi, rei precio explicato, ac sedibus quoque in eum vsum aptius concinnatis. Ita rectè institutorum progressioni, constantiæque consultum. Quanquam Eluij (vt est disciplina pietatis, vbi præsertim degustatus est fructus, conciliatrix blandissima) vt ijdem qui cœperant, cœpta proueherent, contenderunt. Ipse Prouincialis Miro cum Antonio Quadrio Oppidum Moram reuisit, resque à se inchoatas olim, atq; compositas hoc procliuius confirmauit, perfecitque, quod oppidanis vnice carus erat, ac venerandus. Aderat Diœcesim lustrans Cardinalis Henricius, qui dum publicam hospitalem domum inuisit, Mironem, quem febris lecto affixerat, decumbentem inturba pauperum reperit, multum lætatus, atque commotus humilitatis exemplo. Sed Pater breui valetudini redditus, Olisipponem redijt, totus Prouinciæ procurationi intentus. Olisippone hoc, si vnquam, tempore grata in vulgus, & salutaria Societatis munera extitere. Florebat Professiorum domus, frequentiaque maxima celebrabatur. Collegium vero S. Antonij tanto erat in precio, vt magni nominis viri nullum Olisippone opus ab Rege fructuosius conditum prædicarent. Amplius sexcenti Auditores numerabantur, progressu in literis, pietate, modestia toti Ciuitati lætissimo. Alij, atque alij (vt tanta in vrbe) affluebant in dies: nec promptum erat vel ponere modum numero, vel facere satis innumeris, quamuis noui additi essent Magistri. Euentu tam prospero lætissimus Rex, cum adhuc id Collegium Conimbricensi, vt impensæ inde sufficerentur, connexum fuisset, per se se stare voluit, ac proprijs niti subsidijs, quæ posteriores deinde Reges affatim suppleuerunt. Almerini, vbi frequens agebat Aula, ad domicilium Societati ante attributum sacra ædes hoc anno extructa. Plane regiæ omnis domus, atque familiæ in suscepto superiore anno cursu Christianæ laudis, potius incitata, quam remissa contentio est. Frequens omnium confessio, & ad diuininam mensam accessus: ad cohortationes in Aula Consalui Vazij promptæ aures excipiendæ diuinæ sementi, feracia corda frugibus edendis. Infans Elisabetha, non vt interdum præ malo pudore homines solent, latebras ad pietatis captabat studium; sed palam cum liberis omnibus stata piæ meditationi tempora impendebat. Regina Prouinciali edocente ex primo orandi modo, quem B. Ignatius tradit, singulis diebus vnum è Decalogi præceptis sedulo perpendebat. Itaque poterat videri gestire, ac triumphare religio tanto insplendore tam culta. Et apparuit in acerbo vulnere Principum illorum altitudo animi, atque constantia. Ipso enim ineunte anno Ioannes Princeps vnicum regni subsidium occidit. Mitigauit subinde publicum luctum prosper Ioannæ Principis partus, eius, quam postea in Castellam reuersam in rerum administratione vicariam successisse Philippo Fratri narrauimus. Tum editus in lucem duodeuigesimo ab Patris obitu die posthumus Regulus est; cui ex die Natali nomen Sebastianus fuit. Isque est Sebastianus breue suæ gentis solatium, longa spes, luctus æternus.

94 Mironis humilitas.

95 Collegium S. Antonij magnæ vtilitatis.

96 Ab Conimbricensi seiungitur.

97 Lusitanæ aulæ pietas.

98 Cornelij cum Rege Congi disceptationes.

Apud Congum in Africa agebantur etiam num inchoatæ superiore anno tragediæ Regem inter, atque Cornelium, tum improbis sacerdotum consilijs, qui cum Rege versabantur in Curia, tum ipsius vitio Regis adeo perditæ, solutæque vitæ, nihil vt habere Christiani (quod tamen minime videri volebat) præter vocabulum videretur. Adduxerat eò illum iam prope Cornelius, vt eiectis è suo sinu domesticis scortis, & concubinis, voluptates suas intra matrimonij fines, limitesque redigeret: idque facturum se Rex ipse receperat: sed vt ad rem ventum est promissa non fecit. Consanguineam, quam habebat concubinæ loco, & cui ius connubij non erat, per summam licentiam, atque libidinem, frustra reclamante Cornelio, duxit: eandemque totius regni consortem, atque Reginam coram Clero vniuerso, cunctisque Lusitanis, & eo ipso, quem ad sacras confessiones adhibere consueuerat, sacerdote, ipsius probantibus factum, & Concubinæ manus osculantibus, declarauit. Non his finibus Regis erat circumscripta nequitia, sed ad vagas, nefariasque libidines, & ad innuptas nuptias, hominum adiungebat iniuriam. Subornabat falsos testes, qui fictis criminationibus, falsoque iureiurando innocentiam opprimerent: spoliabat vita reos causa non satis cognita, & multa palam peccabat alia: quæ cum dissimulare Cornelij non posset integritas, nec in tanta hominum offensione silere, nihil ex suis admonitionibus præter odium reportabat: nec tamen idcirco deterrebatur. Sed quod forti animo semel cœperat, vt Regis mentem sanaret,

sanaret, id perseueranter vrgebat: monebatque Regem ipsum, & Proepiscopum, qui regijs confessionibus præerat, nullo modo posse tot, tantisque sceleribus obligatum, & sua voluntate in nefas omne ruentem per omologesim absolui. Cumque in eius aures præterueeta salutis monita non intrarent, statuit pro concione Cornelius ea, qua consueuerat, libertate docere omni iure prohibitum esse, ne extra legitimum thorum libidines vagarentur, pellendosque domo famulos esse concubinarum familiaritatibus irretitos, nec ea labe notatos admittendos ad sacra. Quæ quidem ad Regem delata concio, ea demum insedit in animo, & contra quam metuebatur, nihil habuit offensionis, cum neminem perstringeret nominatim, & sine personarum designatione Regis in vitium inueheretur. Ita quanquam ipse suo non emersit è luto, suos tamen aulicos iussit omnes, qui concubinas alebant, earum impura coniugia, honestis cum nuptijs, atque legitimis commutare. Dissentiebant communes, vulgaresque presbyteri, qui canibus sanctum dabant, & proijciebant ante porcos splendidissimam Eucharistiæ margaritam: ita quicquid struebat magno labore Cornelius, ipsi vafre vno puncto temporis destruebant. Rex autem, vt erat ingenio non omnino hebeti, nec à natura pessime institutus, nisi praua indulgentium sacerdotum assentatio præcipitem ageret, nimirum Cornelij sinceram mentem, & Euangelicam libertatem eo cœpit amare propensius, quod responsa quædam ab Academia Conimbricensi perlata erant, admodum consentanea ijs, quæ Pater sæpe monuerat; significauit igitur omni depositæ simultate, velle se cum illo in gratiam redire. Et quoniam diploma Sedis Apostolicæ de promulganda in eo regno peccatorum indulgentia per id quoq; tempus erat allatum, ad eam promerendam se quam accuratissime comparare, spondens se non ante cælestes æpulas gustaturum, quam segregata propinqua offensioni publicæ satisfaceret: neque eam reuocaturum donec ab Apostolica sede matrimonij copia fieret. Vicarius tamen Episcopi, quem eius præfuisse confessionibus dicebamus, omni ratione pugnabat, vt protinus sacrum Domini corpus sine trepidatione capesseret, nullum diuortium, satisfactionem nullam necessariam esse: viciissimque perstabat in sententia Cornelius, nec dimoueri de sua mente poterat. Peruicit tamen Vicarius culpam illam se præstaturum pollicitus. Eaque sponsione Rex fractus, ausus est sacrosancta illa mysteria polluto ore contingere. Ne tum quidem Cornelius tacuit. Conuenit Regem, & compluribus secum libris allatis de sententia Doctorum ostendit, quam feciisset imperite Vicarius, qui ad id illum suis hortatibus impulisset, & quantam ipse in eo audiendo maculam suscepisset. Quibus autoribus, ac rationibus Rex conuictus, culpam suam agnouit, & ad eam diluendam meritas poposcit pœnas, sed nequiter nimis, ac stulte. Quoduis enim pœnarum genus potius, & voluntaria verba cunctis inspectantibus erat subiturus, quam vt muliebrem illum congressum, vnde tota pendebat causa, dimitteret: idque ipsum cum demum promisisset, non diu perstitit in sententia; sed vt momento perleui in omnem partem rapiebatur, in eamque potissimum, quæ sensibus arridebat, post multos Cornelij labores, obstrepentibus imbecillæ menti sacerdotibus malis, ad ingenium facile redijt. Cornelium iterum ab se se repulit, contempsit monita: quodque dudum damnauerat stulte repetens in peius ruebat in dies, Patremque in Lusitaniam iam parantem rerum meliorum desperatione discessum, pedem efferre suo regno vetuit, minas insuper addens, & omni asseueratione contestans, si quid ab Lusitano Rege suo regno accidisset incommodi, id protinus se vlturum, & in ipsum, velut in autorem versurum iras. Ita totus hic perpetuo rescindenda, & redintegranda gratia, sine fructu consumptus est annus. In propiore Africa Rex Algerij instructo exercitu Fessæ regnum inuasit deuictum atque subactum Regem expulit, magnamque ei captiuorum prædam abstulit. Christianos in eis ducentos, eorumque nobiles multos, quos ille singulos emptori centenis addicere cogitabat aureis. Ea permotus occasione Ioannes Nunnius, qui cum Ignatio Bogato redimendis è conquisita stipe Christianis, & in fide Christi retinendis Tituani (quod regni Fessæ est oppidi) operam dabat, ad eum quoque Christianorum numerum redimendum exarsit acrius, ne in eis periclitaretur simul cum libertate religio. Sed cum maius esset redemptionis pretium, quam vt conquiri, corrogarique Tituani posset, ad conquisitionis molestiam peregrinationis sibi laborem adiunxit: & eius rei causa in Lusitaniam vsque proficisci non piguit. Considerabat enim, vt pius

99 Liberæ increpatio non semper offensionem habet, cum palam est causa.

160 Stultæ pœnitentiæ genus.

101 Ioannes Nunnius Tituano in Lusitaniâ curaturus liberandos captiuos redit.

Universidad de Deusto
Biblioteca

vt pius Martyr Cyprianus admonet, templa Dei esse, quæ capta erant, nec pati nos longa cessatione, & neglecto dolore debere, vt diu Dei templa captiua sint, sed quibus possumus viribus elaborare, vt Christum Iudicem, & Dominum, & Deum nostris promereamur obsequijs. Hoc igitur incitabat, impellebatque Ioannem antiquæ religionis exemplum, vt cum de redimendis captiuis fratribus è barbarorum manibus ageretur, nullis neque molestijs, neque laboribus parceret, tanquam in ijs redimendis redimeret Christum, qui nos redemit de periculo mortis, & è Diaboli faucibus eripuit. Is cum captiuis amplius triginta suo labore redemptis, quorum plerique ætate, & consilio imbecilles à Christo defecerant, relicto apud captiuos reliquos solatij causa, & auxilij Bogato, Olisipponem ad Lusitaniæ Regem se contulit, eoque comitatu pium Principem exultantem in animorum lucris, atque salute mira voluptate perfudit. Olisippone vero Ioannes eam pecuniæ summam paucorum dierum conquisitione collegit, vt aureorum millia viginti facile superaret. Cuius partem aliquam ad socium suum Bogatum misit captorum in vsus, & redemptionem aliquorum, reliquam vero partem, eamque præcipuam apud Ciues præcipuæ fidei tres depositam secum ipse ferre ad eam, quam diximus, Christianorum multitudinem, cuius causa in Lusitaniam venerat, liberandam deliberarat. Haud tamen ex voluntate res processit. Nam & ab Algeriano Rege pretium redemptionis est auctum, vt ad constitutum millia amplius quatuordecim adijcienda forent; & ipsi Nunnio præter expectationem parandum iter in Aethiopiam fuit. Quo factum est, vt Rex quoque Lusitaniæ quanquam à Mirone Prouinciali contenderat, vt Algerium remitteret Nunnium postulante misericordiæ sodalitio, & ad redemptionem captiuorum pecuniæ reliquum offerente, tamen rem amplius vrgendam non putarit, ne si eo remitteretur Nunnius, ad Indicam transmissionem tempestiue non rediret. Doceri tamen ab eo voluit, quemadmodum ducenta illa mancipia liberari pretio possent, vt ex eius deinde colloquio misericordiæ sodalitio satisfaceret. Ac ne vis Christianorum magna, quæ laborabat in ergastulis Tituani sacerdotis spoliata præsidio sacrorum solatia desideraret, datæ sunt ad Natalem Commissarium literæ, vt sacerdotem illuc alium pro Ioanne summitteret. Quod quanquam ab Ignatio, ad quem rem Natalis detuletat, est concessum, totaque res Prouincialis voluntati permissa; tamen tanta fuit operarum penuria. vt qui ad eam expeditionem idoneus esset, nouo præsertim in Indiam manipulo destinato, inuentus sit nemo. Mansit igitur vnus Tituani Bogatus, qui tam strenuus, & ardens in tuendis seruorum animis, & corporibus erat, tantæ præterea in perferendis eius rei gratia contumelijs, & incommodis tolerantiæ; merito vt à vulgo prædicaretur vt sanctus. Nunnius quoque ipse, dum in Lusitania multa in humilitate & obedientia, ceterarumque virtutum exercitatione se continet, qualis, & quantus ex ea barbarie redierit, indicauit. Facile vt appareret, ea quoque negotia, quæ dissipandi animi, euocandique vim habent, vel in medijs occasionibus, atque barbarie, si referantur ad Deum, & ex pietate, sanctitateque ttactentur, non modo de sanctitate iam parta nihil detrahere, sed etiam augere. Sed vt Aethiopica legatio Nunnio decreta paulo altius repetatur, non est silentio dissimulandum, quod optimi autores commemorant, vulgi errore factum, vt is, ad quem missa legatio est, Preteiannes nostro in orbe cognominetur. Namq; olim inter Asiaticos Scythas, qui hodie sunt Tartari, in Prouincia Nataij, quam Scythiam extra Imaum Ptholomæus, recentiores Catayum vocant, fuisse Principem Christianum, inter Asiæ Principes potentem in primis, quem Tartari Ethnici Vncham; populares eius Christiani Ionanum, detorto ab Iona Propheta nomine, nuncuparint: eundemque, quod crucem in otio, tranquillisque rebus (vt memoriæ prodidit vir sanctus Florentinorum Archiepiscopus Antoninus) indicem susceptæ tutelæ pro Christi fide gestaret, quam sub armorum strepitum geminabat, alteram solido ex auro, alteram pretiosis è gemmis, atque lapillis elaboratam præferens, vt significaret se & opibus, & nobilitate ceteris orbis terræ Principibus anteire, & Christianæ religionis propugnatorem esse: inde sibi speciosum Presbyteri nomen apud nostros homines inuenisse. Hunc igitur verum aiunt fuisse inclytum olim Presbyterum Ionanum, eamque appellationem ad ceteros deinceps illius imperij successores, sicut apud Romanos Cæsarum permanasse. Cuius imperij tanta ferebatur esse potentia, tantæque opes, vt duobus & septuaginta Regibus imperaret. Verum id Imperium cum

ad

102

103 Aethiopicæ missionis Causæ.

104 Preteiannes quis olim fuerit.

ad Regem Dauid peruenisset, instigante Chingio quodam exercitus regij duce, vectigales Scythas, ne tributum in posterum penderent, defecisse: belloque exorto cum Dauid captus, & deuictus interijsset, regnum ad Chingium redijsse autorem defectionis, & belli, anno millesimo centesimo septuagesimo secundo, vel paulo post, altero & quadragesimo anno, ex quo Nestorianam Preteiannes hæresim arripuerat, vt florentissimo, ampliſſimoque regno nihil nisi capitalis illa pestis attulisse videatur exitium. Chingius autem, cum ceterorum Regum nomen, quod velut hæreditarium peruenie-
bat ad posteros, reliquisset, Vlarcanum de Catayo appellari se maluit. Relictus tamen est Preteiannis è stirpe modici imperij Rex, vt quibusdam scriptoribus placet, qui Nestorianas Christianorum reliquias vna collectas vltro fouit, quas Innocentius Pontifex huius nominis Quartus, anno millesimo ducentesimo quadragesimo sexto à posteris Tartarorum Regibus diuexatas, missis illuc è Dominicana familia Patribus, Magno Cano Tartarorum Principi commendauit: cuius adhuc in regnis plurimi Christiani è Nestorij secta reperiuntur, qui præter diuinam in Christo personam, humanam insuper humanæ naturæ affingit. Ergo Reges illi christiani florentissimi de Schola Nestorij, quos in Europa Preteiannnes appellabamus, cum suum in Asia amisissent imperium, nihil nisi nomen in ore hominum reliquerunt: idque ad Abassinorum Regem ex Asia in Africam errore vulgi translatum, etiam num viget, & hominum sermonibus vsurpatur, quod hic quoque Rex venerandæ Crucis insigne, velut auitæ religionis & ipse defensor vbique circumferat. Et errorem videntur confirmasse quidam ex Monachis Abassinis, qui nostrum in orbem cum venissent, illudque celebre inuenissent nomen, & argumenta imperij quædam suum in Regem caderent, plane ipsum esse Preteiannem asseuerarint. Et quamuis aliter ipsi nominent, tamen causas interrogati nostri vocabuli varias ex ingenio attulerunt. Vnde factum est, vt alij nostrorum autorum priorem partem nominis non presbyterum, sed pretiosum, alij posteriorem non Iohanum aut Ioannem, sed potentem reddiderint, quod Gian Abassina lingua potentem significet. Hæc autores magni nominis & in primis Ioannes Barrius Lusitanus, de vulgi errore disputant. Illud certum est, quem hodie Preteiannem vocitamus, eum Dynastam quendam esse Christianum Iacobitam, qui totius Aethiopiæ, Abassiæue Rex appellatur à suis. Is certe publicis in literis, ac diplomatis magnæ Aethiopiæ Regem, Regnorumque eius, ac Prouinciarum Principem se subscribit, & plurimarum nomina Prouinciarum singillatim adscribit: quarum impune multas in otio possidet, ceteras cum in Maurorum, Ethnicorumque manus venerint, verbo tenus. Ea de causa perpetuum ei modo cum Mauris, modo cum Ethnicis bellum est: ideoque loco nullo consistit, sed subinde solum vertit, quo necessitas vocat, tota cum aula, amplissimaque familia; omnemque ferme suam in castris, locisque campestribus vitam agit. Cumque talis, tantusque sit Rex, totaque in Aethiopia copijs, quam qui maxime abundet, nullæ tamen in eius regnis visuntur vrbes alicuius numeri, atque momenti seu ædificiorum magnificentiam spectes, seu incolarum celebritatem, atque frequentiam, cum tamen in Abassiæ finibus, & eius extra ditionem; vel inter barbaros vrbes munitæ non desint, frequentes insulis, & ædificijs, mercimonijs, commercioque celebres, diuitijs refertæ, & earum complures muris armatæ, quas aquarum plenæ fossæ circundant. Mirantibusque Lusitanis, qui versabantur in regia, cur suos illi vicos, regionesque contra quotidianas hostium irruptiones mœnibus non includerent, respondebant, Regis sui vires, atque potentiam non in saxis, atque lapidibus, sed in populi neruis, ac robore sitam esse: qui si muris vndique septas vrbes, & instructas haberet, intermisso paulatim armorum studio, ad inertissimum perduceretur otium; calce ac saxo ædificia priuata non substruunt, quod consentaneum esse dicant, discrimen aliquod inter Dei Templa, & priuatas hominum ædes interlucere. Huius ditionem Regis Nilus, & Astabora, & Astapus inclita flumina intersecant: quorum posteriora vbi confluxere, in Nilum demum consociatas effundunt aquas ad Insulam Meroëm Astapus ob magnitudinem pater aquarum ab incolis appellatur. Is oritur è lacu Barcena, quem Coloëm Ptholemæus appellat, ad latus eoum in media ferme longitudine totius imperij, regnorumque omnium, ac prouinciarum, quarum se Dominum Preteiannes inscribit. Regio, quæ plerumque sedes est Imperij ceteris regni partibus feracitate præstat: vberem fundit frugem, messemque præbet sæpius quotannis, alijs

maturis

105

106 Preteiannes hodie quis sit.

107 Quo modo habitent Abassini.

108 Ditio Preteiannis.

Universidad de Deusto
Biblioteca

maturis segetibus, herbescentibus, & subnascentibus alijs. Opinio Abassinorum est Regem suum, quem Negaz ipsi vocant, originem trahere ex filio Salomonis Milek è Saba Regina; se autem ab ijs ortos, quorum in comitatu Salomon filium suum remisit ad matrem: Christi vero legem ab Eunucho Reginæ Candacis, quem in Actis Apostolorum baptizatum à Philippo Diacono legimus, accepisse: primumque accepisse fidem oppidum Tigia dicitur: Tigiensique lingua publicæ etiam num tabulæ conficiuntur omnes. Ab Alexandrino Patriarcha, quem suum ipsi caput, & Doctorem agnoscunt, Abunam suum, sacrorum Antistitem accipiunt. Inde vna cum Cophtis Aegyptiacis, & Dioscori, Eutichetisque hæresim inciderunt; & multis præterea suis, ac proprijs vrgentur erroribus. Nam cum ipsi doctrinam Alexandrini sequantur Antistitis, qui ab Ecclesia Romana, summoque in terris Christi Vicario disiunctus est, quid mirum si corrupto fonte eius quoque corrupti sunt riui? præsertim quod Abassini cum Romana Ciuitate commercium nisi per Alexandriam, & Aegyptum nullum habent: Auget inscitiam, labemque religionis Ethnicorum, Maurorumque consuetudo, quibus vndique cincti sunt; vt inter eos etiam promiscue multis locis, & sine discrimine versentur Ethnici. Verum vbi in Concilio Florentino, quod Eugenio Quarto Pontifice Maximo præter alias Nationes à Græcis, Armenis, & Iacobitis summo studio celebratum est, omnes hæ sectæ profiteri palam non dubitarunt sanctam Apostolicam sedem, & Pontificem Romanum in vniuersum terrarum orbem obtinere principatum, eundemque successorem esse Petri, verumque Christi Vicarium, Patrem, Doctoremque Christianorum omnium, Rex Abassinorum Dauid Patre Nahau defuncto, quamuis adolescens, & etiamnum sub Helenæ Auiæ tutela noluit amplius eum, qui mittebatur ab adulterino Alexandriæ Præsule Patriarcham agnoscere: sed fama excitus earum rerum, quæ prospere à Lusitanis gerebantur in India, legauit Matthæum Armenum vna cum alio è proceribus Abassinis ad Alfonsum Albuquercium Indiæ Præfectum, vt amicitiam cum Emmanuele Rege iungeret: cui sui Regis literas, atque dona, præcipue vero augustissimæ Crucis Christi fragmentum, in aurea inclusum pyxide reddiderunt. Hinc aliquot post annos Abassinorum postea legatio ad Romanum Pontificem Clementem septimum initium duxit. Is enim, quem dixi, Dauid legatum suum cum muneribus illuc misit, qui suis Pontifici verbis celeberrimo in conuentu Bononiæ, cum Carolus Cæsar coronatus adesset, tanquam vniuersæ Ecclesiæ Pastori, summoque in terris Dei Vicario, solennem veneration-
nem, obsequiumque deferret. Verum, cum diu postea gens Abassina suo orbata Præsule, sacerdotum penuria laboraret, redijt ad ingenium & Dioscori, Eutychetisque vestigijs pertinaciter inhærens ab Alexandrina Ecclesia Patriarcham nomine Marcum accersijt; quæ cum à sacrosancta Apostolica Sede, vti diximus, communique omnium capite Romano Pontifice sit seiuncta, non potest pastoralem autoritatem aut alteri impertiri legitimam, aut sibi ipsa recipere. Ferebatur inter Aegyptios oraculo editum, id quod Marcus ferebat ipse, futurum breui, vt è remotis regionibus sacerdotes illuc accederent, qui se cum ipso coniungerent, mittendumque ab Ecclesia Romana Pastorem, qui Aethiopicæ, Abassinæque præesset Ecclesiæ. Quocirca Rex Claudius, filius Dauid, atque successor optimæ initio mentis, atque consilij, seu oraculi religione admonitus, seu impulsus opportunitate Lusitani commercij, præsertim quod aliquot annis ante magna subsidia ab Lusitanis acceperat contra Gradaametem Regem Zeilanum, qui eum ad vltima pene deduxerat, per literas Lusitano Regi Ioanni eius nominis Tertio significauit, sibi gratum fore, si ab Romano Pontifice legitimum, rectequè sentientem Patriarcham ad suos pascendos, regendosque populos impetraret. Rex autem Lusitanus iam pridem cupidus Abassini Regis, ac regni catholicam ad fidem, autoritatemque Romani Pontificis adiungendi, postulauerat in eam rem iam inde ab anno millesimo quingentesimo quadragesimo sexto (vti tum docuimus) Patres aliquot ab Ignatio: id quod tanto studio à B. Patre, ac contentione susceptum est, vt quos in ea regna transmitteret, ijs iam ad obeundam rite legationem illam præcepta quædam, & documenta conscripserit. Vicissimque Ioannem Regem multis ipse rationibus incitarit, vt rem non modo diuinæ Maiestati gratam, Ecclesiæque vniuersæ salutarem, sed ipsius etiam aptam commodis, regnoque perutilem, atque perhonorificam promouere, atque vrgere non intermitteret. Nihil tamen ea de re, nisi ad hunc annum quartum & quinquagesi-

109 Abassinorum opinio de sua origine.

110 Abassinorum religio.

111 Abassini ad Ecclesiam reuersi.

112

quagesimum actum est: quo Rex denuo ad Ignatium scripsit, duodecim vt è Societate viros non minus probitate vitæ, quam eruditionis laude præstantes excerperet: e quibus vnum ipse Patriarcham, duos autem eius adiutores, & successores eligeret: ceteri vero suis concionibus, & colloquijs inueteratas e deceptis mentibus hæreses, & errorum fibras euellerent. Ignatius regijs acceptis literis, quanquam exploratissimum iam habebat plurimos de Societate fore, qui cupide profectionem illam expeterent, ad eamque sese vltro, ac libenter offerrent, quo tamen id esset exploratius, monitos omnes voluit præsertim Lusitanæ Prouinciæ Patres nulla facta de honore mentione, vt quibus ad ea regna pronus esset animus, ij se per literas indicarent. Neminique tam arduam in expeditionem, iterque longinquum animus, & alacritas defuit. Ignatius igitur post accuratam precationem tres spectata admodum virtute viros, & per omnia in Societate probatos, Ioannem Nunnium Barrettum Lusitanum, qui sibi viam ad id honoris fastigium redimendis captiuis in Africa iam munierat, Andream Ouiedum Castellanum, qui Collegio Societatis Neapolitano tum præerat, & Melchiorem Carnerium item Lusitanum designauit. Hos Regi nominauit, & de cuiusque virtutibus, & ornamentis edocuit. Quanquam autem valde auebat, vt ad Patriarchatum Nunnius eueheretur, duo vero socij episcopali dignitate Goadiutores, ijdemque (si quid ei grauius accidisset) successores eligerentur, eligendi tamen optionem, potestatemque Regi permisit. Sed eodem videlicet incubuerat regia mens, vt Nunnio mandaretur id munus, cuius de laude, & sanctitate tam multa vel ex ipso rumore vulgi, atque hominum prædicatione cognorat. Et quoniam Ignatio visum erat, vt aliquis è Societate Goæ Apostolici Commissarij nomine ampla cum potestate, autoritateque resideret, qui Patriarcham ipsum ex interuallo reuiseret, deque eius muneris administratione cognosceret, quo facilius Pontifici Romano subiunctum in Apostolicæ sedis obedientia, fideque contineret, Rex suum in Vrbe legatum per literas monuit, vt ea de re, & de Patriarcha, deque eius adiutoribus cum Pontifice transigeret, Ignatiumque moneret, vt quod spectaret ad Commissarij potestatem, id ipse statueret, quod esset à Pontifice postulandum. Ignatius autem ad id munus vnum omnium maxime idoneum Collegij Rectorem Gasparem, quem nondum diem obijsse resciuerat, nominauit: & legationis Aethiopicæ cogitationem tanto ipse ardore suscepit; vt, cum legatum in adeundo Pontifice, & exhauriendis Regis sui mandatis cunctabundum animaduerteret, toto trimestri Ludouicum ei Consaluium tanquam calcar admouerit: qui tertio quoque die hominem conueniret, & excitaret. Adeoque fuit in eo constans Ignatius, vt cum tertio semper die Pater ille recurreret, illud iam in ore multorum veluti prouerbium versaretur, Tertiana legati. Interim Prouincialis Miro Ioanni Nunnio, quem in Lusitaniam ex Africa reuertisse monuimus, & Regis, & Ignatij de legatione Aethiopica voluntatem, (vt habebat in mandatis) exposuit. Quamquidem Nunnius, quod ad itineris capessendos labores, libenter est amplexatus, sed adiunctum munus honoris (a quo ante initam quoque Societatem refugiebat, tumque aiebat libentius totam vitam in catena exacturum grauissima, quam vt per eam procurationem periculum delicti cuiuspiam subiret) intoleranter ferens, supplices ad Ignatium literas dedit, vt per confossum vulneribus Christum, infirmis suis humeris parceret, nec illud sibi onus imponeret, quo susceptio animi salutem in discrimen adduceret. Cumque in rebus omnibus imperatis, quæ culpa vacant, obtemperandum sibi esse intelligeret; id autem honoris admittere alieno coactum imperio, peccato vacare non ignoraret, se ipse iam tum, si quid in eo magistratu gerendo sua deliquisset inscitia, extra omnem culpam, causamque ponebat. Oratumque per literas Ignatium voluit, vt si in sententia permaneret, iuberetque prorsus oneri colla subijcere, voluntatem sibi suam scripto transmitteret, quam & ad solatium apud se conditam asseruaret, & ad defensionem suam, cum vsus esset, promeret contra technas communis hostis, & Diaboli tentamenta, dum ei desponsæ Deo Obedientiæ nutum, pro qua creditam sibi amplecteretur Ecclesiam, tutus, & tranquillus opponeret. Illud insuper ab eodem postulauit Ignatio, vt auxilij causa Patres sibi duos admodum doctos Franciscum Rodericium, & Antonium Quadrium comites profectionis adiungeret, qui sibi sui consilij lucem, doctrinæque porrigerent, si quid in Dei causis, animisque regendis existeret ambiguum, aut obscurum: instans magnopere, vt Commissarius ille

113 B. Ignatius deligit Socios in expeditionem Aethiopicam.

114 Quam curæ esset B. Ignatio Aethiopica expeditio.

115 Ioannes Nunnius quam alienus ab honorum studio.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Goæ constitueretur, vel alius quispiam prope se, cuius potestati subesset, rationemque gesti muneris reddere cogeretur. Qua B. Pater plurimum delectatus Epistola, eam & in conuentu recitari sæpe voluit, & adhibitis testibus ratum fieri, quo de autore constaret. Idemque quod diuturna semel deliberatione decreuerat, id fixum voluit. Nunniumque pro potestate coegit onus impositum non abnuere: simul & eius postulatis omnibus morem gessit. Verum hoc anno longius progressa ea legatio non est, quam vt Quiedus, Carneriusque cum socijs aliquot ex Italia in Lusitaniam iter intenderent. Nunnium vergente ad exitum anno, morbus acerbissimus proxime ad suprema deduxit. Quo tempore cum vno, alterove post die se crederet migraturum è corpore, dictauit ad socios literas, in quibus suam de Societatis vocatione voluit extare sententiam.

116 Io. Nunnij obedientia, & de Societate iudicium.

Negabat genus vllum vitæ reperiri sublimius, statumve vllum inter homines celsiorem videri sibi, & in quo magis expedita ad æternitatem monstrarentur itinera; simulque testificabatur in Societate sibi certum vitam finire, quamuis eam ob causam hora eadem subeunda mors esset. Deum vero plurimum precabatur, vt penitus sibi interciderent vitam, si prospiceret onus impositum minus ex eius laude cessurum. Tanta simul ad parendum alacritas aderat, vt, si Ignatius innueret, nequaquam recusaret ita agens animam, ac vel postridie expiraturus, in nauim imponi: cum tamen, quandiu arbitrio vixerat suo, sic abhorreret à vita, mari, & fluctibus committenda vt tritum versiculum. At tu sæue Aquilo nunquam mea vela videbis, identidem sibi occineret. Tantum caritas roboris, tantum obedientia securitatis puris mentibus inserit.

117 Res Brasilicæ.

Paulo iam lætiores è Brasilia nuncij ferebantur: in qua Societatis curæ ad annos aliquot euigilabant. Et in Collegio quidem sancti Vincentij plures de Societate, quam in tribus reliquis Brasiliæ sedibus habitabant. Fructus quippe ex eo sperabatur vberior propter indigenas finitimos paulo ceteris mansuetiores, captusq; melioris, & Lusitanis pacatos: quanquam ea quoque circum loca saginandis ad escam hominibus, mactandisq; gens dedita ferino ritu viuebat exlex, & sine duce, sineque magistratu, cuius continerentur, & regeretur habenis, pronæq; ad omne nefas & omnem impudentiam mentes refrenarentur. Ea res Præpositum Prouinciæ Nobregam videlicet impulit, vt euocaret de Societate complures, quorum assidua cura, perpetuoq; labore & illa ipsa Vincentiana Colonia, & barbarorum loca finitima purgarentur. Ergo paucis culturæ Lusitanorum relictis, interiore in tractu geminam sedem instituit, alteram Manicobæ Leucas à mari circiter quinquaginta, vbi Vincentius Rodericius, & Franciscus Petrius sacerdotes cum totidem fratribus collocati Gregorio Serrano pueros elementa quoque literarum docente: alteram Piratiningæ, quæ amplius incrementum accepit. Leucis non plus decem, sed ardua & asperrima via, distat à mari campus ferax in primis, vnde quotidianus ad puerorum alimenta ex lignea farina, quæ genti pro pane est, commeatus deferebatur. In eo campo Piratininga est. Itaque tum vt promptiora essent vitæ subsidia, tum quod frequens ibi Brasilus ab prauis exterorum procul exemplis agebat, visum est Nobregæ Collegij corpus eo transferre. Piratiningam cum ventum esset extremo ferme Ianuario, placuit ei domui, re diuina tum primum facta B. Paulo nomen, cuius conuersionis commemoratio in illum ipsum diem recurrebat, imponi, Tum Patribus octo numero nihil prius, quam vt catechumenos in fide firmarent, christianisque moribus perpolirent, nominatimq; ab ebrietate, quo maximo vitio laborabant, ingentium apud eos malorum fonte, cædisque seminario cohiberent. Quanquam enim cum frugi, sobrijque erant ab inimicorum cædibus, & à cæsorum vorandis carnibus temperabant: tamen vbi se vino, quo factitio vtuntur, obruerent, & mentem ebrietate perderent, ad eorum continuo necem, sanguinemq; fundendum exardescebant: nec quicquam illis erat antiquius, quam vt mactatis eorum crudeliter carnibus per summam ventris insaniam, suauissimam sibi coquinam extruerent, & suis dentibus inimica viscera laniarent. Diuina tamen ope nonnihil est à Patribus contra hanc profectum amentiam: & illustrior indigenis adolescentulis fructus, vtpote mollioribus ad flectendum & inserendam in eorum pectoribus humanitatem, extitit. Quo ex numero complures iam erant aqua salutis intincti, sed catechumeni multo plures. Eorum erat ea vitæ ratio, atque descriptio, vt mane missis scholis priusquam accumberent, Cælitum in æde suffragia non sine cantu, vesperi Cæli, Terræque Reginam, misericordiæ Matrem præscriptis è formulis implorarent.

118 Manicobæ, & Piratiningæ sedes.

119 Institutio Puerorum Piratining.

rent. Sextis porro ferijs cruentabant se flagellis. Bis in die docebantur elementa Christianæ legis pauciſque mensibus excepti sunt baptismate supra triginta. Nec enim continuo, qui Christo nomen dabant intingebantur, ne non dum actis radicibus eorum labefactata constantia cum sacramenti iniuria conuelleretur. Pueri vero ipsi eo Christi flagrabant amore, vt Ethnicorum parentum sensu nullo propemodum tangerentur, eosque sicubi delinquerent, accusarent, interdumque ne affarentur quidem. Iam Venefici, quorum non exiguus apud eos numerus erat, cum sua venditare mendacia præsentibus Patribus, & suas redarguentibus fraudes non auderent, solum vltro vertebant, & voluntario se quodammodo mulctabant exilio. Fuissetque omnino felicior rei christianæ, pietatisque progressio, nisi propagati à Ioanne Ramallo Mamaluchi, malæ stirpis peiora germina (ij sunt ex Lusitano Patre, & Brasila matre prognati) cuncta turbassent. Qui in oppido tribus inde leucis dissito commorantes, Piratiningam vsque suum virus iaculabantur: vtque Patribus se opponerent, & cunctis aduersarentur in rebus, ceteros ad vlciscendas inimicorum iniurias, & ad ferinum humanæ carnis pabulum accendebant, ijdemque militiæ tempore catechumenos, vt imbelles, & ignauos, (quod apud eos bellicam virtutem magno æstimantes, dedecori vertitur) probri causa præteribant. Sed id probri genus, Piratiningæ Dux, quem sibi gens ad aliquam iusti imperij speciem legerat Christianis præceptis opportune edoctus, pro nihilo habendum duxit, nec quicquam in ignominiæ maculis, numerandum præter vnam turpitudinem peccatorum. Sedenim Manicobæos, quos Vincentius Rodericius, & Franciscus Petrius longo labore tandem valde mansuefecerant adorti Mamaluchi, suadentes, vt sibi potius, qui arcu, & pharetra vterentur vt ipsi; quam ignotis presbyteris, in Brasiliam sua (vt aiebant) ob scelera relegatis fidem haberent, ita efferarunt, vt desperato fructu relinquenda ea statio fuerit. Ad hæc cum oppidum illud tribus leucis à Piratininga, vbi Ramalliani Mamaluchi sedem habebant, visere frequens soleret Nobrega, & Lusitanorum sitientes animas saluberrimis subinde concionibus irrigare, primo Mamaluchi barbaro ac immani terrore minas iactare, & pericula intendere Patri cœpere, ne eas conciones haberet: postremo eò minitantium processit furor, atque ferocia, vt ne maiores in atrocitates erumperet, de Lusitanorum consilio, cedendum turbulentissimis hominibus fuerit, & conciones intermittendæ tantisper. Sed quanquam Euangelij cursum hominum morabatur improbitas, non deerat tamen ex altera parte Dei bonitas, quæ suis præsidijs, admirandisque prodigijs incitaret. Bello inter incolas Piratiningæ, populosque finitimos excitato Piratiningani simul in aciem exierunt, inopinata multitudine hostium exterriti animos iam prope desponderant, cum Ducis vxor virilis animi fœmina de more gentis comitata virum, nec ita multo ante lustrata baptismo, perculsos metu milites cohortatur, vti salutari signo crucis frontibus communitis impauidi ferantur in hostem. Factum vt imperarat: tantisque in hostem animis irrueruńt, vt ingentem stragem ediderint, reliquasque copias partim ceperint, partim in fugam auerterint, nullis omnino è Piratininganis desideratis, ac ne vulneratis quidem, præter duos spiculo transuerberatos (quorum alter extinctus est) qui piæ mulieris consilium, & hortamenta contempserant. Nec vero victores prisco ritu captos ex hostibus vorarunt, sed solum neci dedere, terra insuper iniecta corporibus. Quos in tumulos cum paulo post incidissent hostes, rati non suorum, sed Piratininganorum corpora esse, asportasse voranda dicuntur. In eadem prodigiorum admiratione numerata sunt illa. Catechumenus à Christiano viro inuitatus ad pocula, vt de more secum frueretur voluptate potandi, cum diu Patrum interdicta reueritus, renuisset, ad extremum partim victus illecebra, partim precibus importunis, genio indulsit; & contemptis monitis magistrorum perpotauit egregie. Sed effusæ potationis suæ celeres pœnas dedit. Baccho illo suo bene dilutum grauis repente morbus oppressit, & mox etiam extinxit, ceteris admiratione, terroreque perculsis. Verum plectentis commiseratio Dei, qui suam misericordiam in ira non continet, morienti non defuit; locumque dedit ad pœnitendum misero, eluendasque sordes omnes in fonte baptismatis. Consueuerat is aliquando narrare paruulum filium iam expiatum baptismate vita functum, sæpe sibi de Cælo visum monentem, vt ad Patres se conferret, & animi saluti consuleret. Se autem visum illud pro nihilo habendum esse duxisse. Sed cum sæpius esset admoni-

112 Vexantur Christiani & Patres a Mamaluchis.

113 Crucis signi vis & alia mirabilia.

Universidad de Deusto
Biblioteca

tus, induxisse tandem animum Patres adire, & catechumenis se adiungere: eam scilicet fuisse causam suæ conuersionis ad Christum. Quamobrem patria relicta Corream à millibus passuum ferme trecentis erat sequutus. Puella vix quinquennis graui affecta morbo deportari à matre voluit ad sacram ædem. Ibi reptans imbecillis ad aram, & coram parentibus orsa preces, sana me Pater, inquit. Pater autem, qui genuerat, compellari à filia se ratus, vis inquit, veneficum huc accersam, qui medicinam morbo faciat? Quam illa vocem indigne ferens, strata humi clamat in parentem, non se à veneficis, sed à Deo medicinam petere. Nec sua frustrata spe. Adhibita enim à nostris fratribus meliori medicina Christianarum precum prope deploratam valetudinem recuperauit. Hoc puellæ peculiare, illud vniuerso commune Pago. Quem cum tetra lues occupasset, & ea complures icti quotidie caderent, nec humanis posset occurri
114 præsidijs, ad diuina Patres conuersi publicas supplicationes indicunt. Prodeuntium agmen instruunt non ex Brasilis adolescentibus modo, qui se flagris prodeundo multarent; verunt etiam ex alijs, qui sustinentes in manibus faces, Sanctorum litanias ambulando concinerent: & erat nouies ducenda pompa ad implorandos Angelicos cœtus custodes, ac tutores humanæ salutis, vt eorum choris numero nouem supplicationum par numerus responderet. Nec incassum fusæ preces. Expleto supplicationum prædicto numero lues abijt. His admirandis, diuinisque rerum euentis Brasilienſium continebantur ingenia: nec sine Patrum sudoribus colebantur, tametsi non respondebat culturæ par fructus. Quid in eo subigendo aruo laborum, quid incommodorum, quid tandem pertulerint ærumnarum, testis est is, qui dabat ferendi constantiam, & cui se tam
115 ex animo, tamque alacriter exercebant. Sed specimen ærumnarum iuuat ex Ioſephi Anchetæ, quam Augusto mense ad B. Ignatium dedit, epistola recognoscere. Ab Ianuario, inquit, vsque in præsens nonnunquam plus viginti (simul enim pueri catechistæ degebant) in paupercula domo luto, & lignis contexta, paleis cooperta, quatuordecim passus longa, decem lata mansimus. Ibi schola, ibi valetudinarium, ibi dormitorium. Cœnaculum item, & coquina & penus simul sunt. Nec tamen amplarum habitationum, quibus alibi fratres nostri vtuntur, nos mouet desiderium. Siquidem Dominus noster Iesus Christus in arctiore loco positus est, cum in paupere præsepi inter duo bruta animalia voluit nasci, multo vero arctissimo cum in Cruce pro nobis dignatus est mori. Porro domus angustijs cetera erat vita consentiens, frustra nauticorum velorum, quæ nautarum donabat benignitas atro tincta, ipsimet sibi concinnabant in tunicas. Potio erat aqua ex milio cocta, esca legumen ferme, vel olera, vel aliquid mandiocæ (id est lignea illi farinæ vocabulum) nec semel exhausto funditus domestico penu, opportuno in tempore, & quidem vnde minime sperabatur, pau-
116 peribus suis Pater cælestis dona sua summisit. Iam is, quem modo nominaui, Ioſephus cum Grammaticam fratres nostros doceret, & in ediscendam, redigendamque in artem Brasilicam linguam incumberet, etiam genus quoddam calceorum intexere in vsus Patrum, fratrumque perdidicit Idem Nobregæ iussu (vt est mire docilis charitas) cum Brasilorum multi perirent, secare venam aggressus, vitam multis mortalibus conseruauit. Omnem igitur ærumnarum omnium amaritiem spes abstergebat luculenti quæstus animarum, cuius gratia necesse erat eo loci degere, vt non auditione tantum christianæ vitæ formam gens, sed oculis quoque perciperet: vsuque, & consuetudine rectorum exemplorum assuesceret virtutis decus agnoscere. Quin etiam Patres, ne cuiquam oneri essent emendicandis quotidie rebus ad vitæ tutelam neſſarijs propter communem hominum egestatem, extremamque miseriam, ipsi sibi apostolico more, suis manibus victum, ipsi suo labore quærebant. Nec minimo erat adiumento Noguera laicus è Societate faber, ferrario opere faciundo, qui rustica ab se condita ferramenta cum Brasilis omnium artificiorum, & ante eam diem etiam agricolationis expertibus largiretur, duplex inde commodum reportabat; alterum, quod illis sæpe aliquid ex agro reddentibus domesticas subleuabat difficultates alterum multo amplius; quod ipsamet gens ad laboris amorem pelliciebatur; & quædam humanitatis quasi elementa discebat. In Co-
117 lonia sancti Spiritus Blasius Laurentius salubrem in primis sodalitatem instituit, cui nomen à caritate fecit. Ei sodalitati præter expiationem conscientiæ, & accessum ad sacrosanctam mēsam in sanctissimis anni diebus, Magnæq; Matri sacris princeps erat institutum temere

115 Epistola Ioſephi Anchetæ de ærumnis Sociorum in Brasilia.

116 Ioſephi Anchetæ industria.

117 De Colonia S. Spiritus.

temere iurandi, peierandique morem, & obtrectationes quæ vitia duo plurimum increbuerant, amoliri. Itaque iubebantur sodales eius generis noxas non ab se modo arcere cunctis viribus, sed etiam dare operam, vt cuncto eijcerentur ex oppido: certamq; sibi vltro multam, si qui in alterutro peccaret, ex pecunia indixere, vnde eos vni Orbarum collocandæ in matrimonium conflaretur. Iam Saluatoris in vrbe, Portuque securo tenebatur idem tuendi animas institutum, vsitatis sacramentorum, doctrinæque præsidijs, quantis item in ærumnis, & egestatis incommodis indicabat nimia imbecillitas Patrum, fractæ vires, color exhaustus, vt spirantium mortuorum quædam viderentur effigies. Sed leuamento erat & his dulcis caritas Dei, cuius promerendi gratia non
118 æquo modo, sed gaudenti quoque animo quæuis aspera tolerabant. Auxit quoque animos spes coronæ nobilioris, qua duos è socijs cognouerunt ornatos Petrum Corream, Ioannemque Sosam Lusitanum vtrumque. Ambo ad Societatem sub primum eius in Brasiliam accessum in Colonia S. Vincentij, & Correa omnium primum, adiunxerant sese. Ioannes candidissimi ingenij, & innocentium morum honesto viro famulabatur: sed ita, vt verius posses etiam tum inter Dei famulos numerare lectissimos. In suo sedulus ministerio erat, erga omnes officiosus, serio deditus, addictusque diuinis. Ter in hebdomada ieiunabat: in summa palam bonus, ac semper, haud ferebat vnquam coram se absurdius quicquam dicto, factoue committi, quamuis sæpe pro pijs monitis probra, & cachinnos relaturum se nosset. Inde in sortem Dei, vt est oblata Societas, plane, auideque transgressus, quo celsiore cœpit è gradu, eo celsius perfectæ virtutis culmen ascendit; quocumque vsus ferret in ministerio, sed propriè in culinæ laboribus humilitatem, & caritatem exercens. Correa principijs non perinde felicibus, sed studio progrediendi, nihilo minore, facultate etiam maiore exorsus est. Is erat claro
119 loco natus, magnique vir animi, & ante Societatem cognitam, Brasilici nominis acerrimus insectator existimans se ea re beneficium Lusitano Regi, Deo sacrificium facere. Sed vt Leonardi congressu, Deo intus illucescente, cognouit quanto id piaculo fieret, quo veteres iniurias nouis obliteraret officijs, ac benefactis, se ipsum religioso iugo pro eorum libertate submittens, suas omnes curas ad eorum lucrandas animas, & ad Christum vocandas intendit: in eoque se studiò totos quinque annos (tot enim in Societate vixit) magna animi cum summissione, magno cum ardore continuit, cum dicere esset solitus aliam sibi nullam restare ad salutem viam, nisi vt totam se saluti innocentium populorum quos tantum ante læsisset, impenderet. Multum autem apud Ethnicos in agendo valebat seu autoritate iam parta, linguæque peritia maxima, seu prudentiæ, sanctitatisque singularis exemplis, vt Brasilicæ primitiæ ei potissimum debeantur. Cuius virtutibus, ac recte factis communis inuidens hostis, haud semel eius insidiatus est vitæ. Nam & antequam necaretur à Barbaris, dum ad eorum pagum Nobregæ missu contendit, bina in itinere ligna palmorum ferme quadraginta longitudine, iustaque craſſitudine prætereuntis in verticem inciderunt, fœdo impacto vulnere. Actum de
120 eius salute putabant omnes, & caput infractum: vulnus obligatur, vtque ex obedientia iter peragebatur, postero die perinde, ac si intactus fuisset, ita integer fuit, ac vegetus. Verum succeſſit dolor oculorum acerrimus, quorum in ea cæli plaga difficilis, & operosa curatio est. Adhibetur à socis piæ precationis medicina: eodemque die nullo penitus, quod perraro accidit, relicto vestigio, dolor abscedit. Tum Correa progressus ad destinatum barbarorum locum, ipso in introitu magnam vim mancipiorum, seruorumque reperit impiæ lanienæ paratam; quos è sagina multi temporis barbari illi suo ventri mactandos, & concidendos eduxerant. Id vir misericors indigniſſime ferens, vna cum Nobrega, qui eius dudum subsequutus erat aduentum, omni contentione pugnauit, vt barbarorum manus ab impia illa internecione compesceret: sed cum proficerent nihil, dederunt de cetero operam, vt deuota illa infelici carnario capita, christianis imbuta sacris vnda salutari respergerent. Verum cum ne id quidem barbarorum sæua crudelitas, & insaturabilis ventris cupido permitteret, quod dicerent, ex intinctis illis carnibus perniciem importari conuiuijs, cædentibusque, ac degustantibus mortem, Patres Vincentij Rodericij, quam olim retuli, tempore persimili industriam imitati, è madefactis aqua sudarijs, liquore dissimulanter expresso, vniuersas illas hostias, priusquam de more cæderentur in epulas, christiano ritu lustrarunt, easdemque con-

119 Petri Correæ ad Societatem accessus.

120 Vis obedientiæ, & orationis.

Universidad de Deusto
Biblioteca

uersas in victimas Dei, monitis salutaribus, & appositis ad consolandum verbis, sub ipsa claua, cultroque carnario ad extremum vsque spiritum confirmarunt.

121 Carigij multi dum ad baptismum pergunt, à Tupinaquinis occiduntur.

Interea Carigij interioris Americæ populi, docile, ac mite genus hominum, cum Christianæ legis admirati præstantiam, & ex ijs, quæ de Patribus audiebant ex ore, consilioque Castellanorum, qui Paragaum ad amnem habitabant, Christiani fieri vehementer expeterent, postquam frustra aliquandiu expectarant Nobregæ suas in oras accessum, tandem non dubitarunt, religiosiorum è numero amplius ducenti, hispanis aliquot intermistis Euangelij, baptismique gratia ignoto, ac periculoso itineri Brasiliam versus è sexcentis passuum millibus se committere. Sed à Tupinaquinis barbaræ crudelitatis Ethnicis intercepti, trucidatique, & suomet cruore lustrati, breuiore, quo tendebant, itinere peruenerunt, tam exploratæ spe salutis æternæ, cælestisque beatitudinis, vt percussores suos his inter necem vocibus compellarent, Vos quidem arbitratu vestro, caduca hæc, & mortalia membra concidite, animorum certe cursum, quo minus hodie ad suum creatorem euolent, non retardabitis. Hunc in modum necati plerique, alijs iniecta vincula, vnus duntaxat è Castellanis euasit, qui cum ad Coloniam S. Vincentij perpetratæ cædis nuncius peruenisset, missus est à Patribus eo Correa Brasilicæ linguæ peritus, non sine perspicuo capitis, vitæque periculo: qui sanguinariæ gentis ferocia blando mitigata colloquio duos è vinculis Castellanos exemit, & in Brasiliam saluos, incolumesque perduxit. Ipse vero Carigiorum indole delectatus, eam sibi Prouinciam à Prouinciali Nobrega depoposcit. Quod Pater, qui toto in eam pectore ferebatur, nec sibi ipsi, nisi cura moraretur Prouinciæ, tantæ spei præripi laborem sineret, eo libentius concessit, quod multiplicis seges caritatis offerebatur. Castellanos magno numero eorumque non paucos nobiles vna cum vxoribus, dum cursum ad Paragaum habent, tempestas in S. Vincentij litus ciecerat. Horum vicem, summamq; rerum omnium egestatem Nobrega miseratus, inter alia solatia, id opportune abeuntibus addi posse existimauit, Correa terrestre iter tenens, pro autoritate, qua per eas valebat oras, notitiaque sermonis, ipsis mari deuectis, (sic enim Brasilico Prætori placebat) gentium, ad quas appellerent, pacem, benignitatemque conciliaret. Cum his Castellanis & illi duo abiere, quos Correa nuper ex barbarorum manibus, & faucibus vindicarat. Sed alter profectus est dolens, quod Ethnicam fœminam, qua concubina abutebatur, eius è sinu Patres abstraxerant. Ergo Barptholomæi Apostoli die natali expiata conscientia, cælestique pane corroborati Correa, duoque cum eo socij Ioannes Sosa, & Fabianus, post dulces Patrum, Fratrumque complexus, iter ingrediuntur. Centum ferme, ac viginti passuum progressi millia, conati vbique populorum animos delinire, nec vspiam intermittentes Euangelij salutare præconium, inueniunt alium ex Hispaniæ regnis in hostium potestate, ac saucium, duosque Brasilos, quos laniena, & dira manebat ingluuies. Hos omnes Correa sapienter eblanditus à barbaris, Fabiano, qui saucio Hispano præsto esset, simulque diuinam in populo ordiretur sementem, relicto; cum Sosa progreditur, duobus Brasilis, quos liberarat, officiose secutis. Ac Fabianus quidem vbi is, cuius substiterat curæ, conualuit, grauiter ipse laborans, odioque barbarorum acerbissimo flagrans, quod quædam ijs humanarum carnium erepta clanculum frusta in denso nemore sepelierat, ægre tandem ad S. Vincentium se recepit. Correa, & Sosa magnis laboribus Carigiorum fines ingressi, suis ambo sermonibus, & exemplis tantos fecere motus, vt non modo plebem; verum etiam primores demonstrato patriæ superstitionis errore, ad studium Christianæ veritatis erexerint. Sed tam præclaris cœptis suus se quoque Satanas interposuit. Castellani qui ex Brasilia remeabant, hominem illum, quem seruatum à Correa, & spoliatum pellice memoraui, quod vsu longo sciens linguæ, notusque, nec modicæ autoritatis erat Carigijs, in litus expositum, misere ad conquirenda subsidia in proximos pagos vna cum homine Lusitano. Illum Correa per literas adhortatus, ne ad se propius grauaretur accedere, vt in tradenda Christi lege Castellanisque subleuandis, vnum & idem apud Carigios loquerentur, & saperent, nec alter ab altero dissentiret, nullum responsum tulit. Sed Lusitanus accessit, qui cum apud fratres pernoctasset, Correamque indigenas cohortantem ad deponendas iniurias, & ad redeundum cum inimicis in gratiam audisset, hæc alteri retulit. Is autem (id quod degenerantibus vsu venit rebus) quanto ex meliore indole, tanto ipsis

122 Correę labores, & pericula vt captiuis succurrat.

123 Idem ad Carigios destinatur.

124 Discedit cum Io. Sosa, & Fabiano.

125 Fabianus redit ad S. Vincentium.

126 Correa, & Sosi impie produntur.

sis barbaris vitiosiores in mores transgressus, dolorem auulsæ ab impuro suo conuictu concubinæ tempus ratus explendi, pro vsu, & autoritate qua apud Carigios valebat, varijs artibus, & mira calliditate quæsita contrarijs plane doctrinis, eos atque præceptis instruxit, & ad vlciscendos inimicos contraque arma ferenda suam quoque pollicitus opem, & auxilium incitauit, & quem Correa paulo ante captum à Brasilis, & ad epulas de more mactandum, ex eorum faucibus eripuerat, is & Corream liberatorem suum vnaque Sosam insimulare apud Carigios instituit, & in summum odium adducere, quasi in eorum perniciem cum vicinis hostibus conspirassent, plurimoque cum apparatu sagittarum, & arcuum hostilem præcurrissent aduentum. Ijdem mendacio fecit; quod Brasili duo, qui paulo ante à Correa seruati, ei se comites adiunxerant, arcus vterque gestabant, vt mos est genti, cum peregrinatur ad exteros. Nouember (quantum deinde argumentari licuit) mensis agebatur. Iamque Correa quod Natalis Domini dies erat sibi à Prouinciali reuersionis terminus constitutus, propensis iam Carigijs, longeq; optime animatis ad fidem, reditum adornabat. Redeuntem cum comite Sosa, & aliquantum progressos itineris ex insidijs repente Carigiorum manus adoritur. Quanquam enim clementes, vt diximus, mitique sunt ingenio Carigij, veteratoris tamen illius astutia, & proditionis falso metu compulsi, de medio tollendos non dubitauerunt innoxios. Ac primum quidem comites Brasilos duos, deinde Sosam illico ad preces in genua procumbentem sagittis interimunt: postremo in ipsum Corream hortantem hostes, quantum conijci potuit, (nec enim exaudiri verba satis poterant) vt suæ saluti consulerent, & ab impio facinore manus sacrilegas abstinerent, arcus intendunt. Cumq; is inter ictus, & vulnera nihilominus placido vultu, sermoneque lenire Sicarios illos non intermitteret, ijque vicissim pro verbis spicula redderent, flexis & ipse genibus, baculoque suæ peregrinationis abiecto, manus, oculosque tollit in cælum, & hostium piaculis ingemiscens, nouissimas inter preces sagittis obrutus, & confectus interijt. Hic honos habitus carissimis socijs, hæc gloriæ merces, & corona tributa, vt Deo & animis suum sanguinem largirentur, & in cæcis Ethnicorum mentibus vocandis ad lucem, huius ipsi lucis vsuram amitterent, mortem in muneribus obeundis obedientiæ, & caritatis exciperent: & profundenda vita primos inter Martyres Societatis nostræ connumerarentur. Quanquam enim non religionis odio (si verum quærimus) sed proditionis, vt ante diximus, suspicione Barbarorum mens incitata, veri Dei cultores suis confossos telis exanimauit: tamen si mens eius, qui barbaros incitauit, improbissima reputatur, reperietur, nihil ad perfectam martyrij causam, atque rationem his necibus abfuisse, nec quicquam desideratum esse, quo minus illi reponantur in Martyres. Veterator ille, quem diximus, Castellanorum interpres, odio veritatis, atque iustitiæ; & auulsæ sibi concubinæ dolore percitus, ipse Corream, & Sosam Ethnicorum telis obiecit, ipse vita expulit, &, quod suis horruit, alienis manibus interemit; quasi ad homicidij crimen interfit, vtrum ipse tuis manibus, aut alienis mactes insontem, vita spolies virum bonum, & in alterum sis iniuriosus. His igitur sanctis testibus in Brasilia Societatis sunt decorata primordia, his Martyrum exornata primitijs: quos quam ingens multitudo deinceps ex hac ipsa Societate consequentibus imitata sit annis, suis locis, temporibusque reddetur. Horum preciosa nex vbi nunciata est Piratiningam, aduectos ex Europa socios inter festas gratulationes sanctus quidam pudor incessit, quod nemo ipsorum, sed vterque ex cooptatis in Brasilia ea laurea digni fuissent. Nouella vero Christiana soboles, catechumenique, & oppidani ceteri ex Correæ desiderio, tanquam ad amantissimi parentis obitum vberes in lacrymas, & gemitus mœstissimos erumpere: postque priuatas querelas communem lamentationem media nocte exorsi Duce ipso concionabundo, sæpeque interclamante, iam veri eloquij princeps mortuus est, iam vnicus nobis veritatis interpres ereptus est, qui sincero nos cordis amore complectebatur, iam Pater, & Frater, & amicus noster est mortuus, triste officium ad lucem vsque cum miserabili eiulatu produxerunt. Hac æstate primum missus in Europam est Leonardus Nunnius, qui B. Patri statum rerum Brasilicarum exponeret, & certa ex eo responsa difficultatibus, quas dies offerebat, referret.

Et macctantur. 127

128 Gemitus Brasilorum ex Correæ desiderio.

129 Primus ex Brasilia Romam pro curator missus

Cum hæc in Brasilia gererentur, in orientis Solis India mortuo Prouinciæ Præposito Gaspare, Melchior Nunnius, Ioannis Nunnij, quem Patriarcham designatum modo narra-

130 Res Indicæ.

Universidad de Deusto
Biblioteca

narrauimus, frater, e Xauerij morientis chirographo, vt supra demonstratum est, in administratione succesſerat: qui locis aliquot Indicæ Societatis inspectis Goam concionandi causa, & vt inde reliquam prouinciam facilius regeret, se receperat. Nec ei socijsue defuit recens de animis benemerendi facultas, missо ab Vrbe Pontificis Maximi Iobelæo, cuius promulgatores, ac præcones in ijs locis Societatis potissimum Patres, ipse Pontifex nominarat: quod vt amplum Patribus ad existimationem & nomen, ita ciuibus opportunum ad animarum commodum fuit. Eam opportunitatem nacti complures longo annorum interuallo suæ vitæ peccata posuerunt. Pecuniam male partam vel suis dominis, si scirentur, & superesſent, vel Christo Domino si nescirentur, nec apparerent, suis in minimis reddiderunt. Publica præterea sunt, ac priuata, occulta, & aperta facinora, publicis, ac priuatis vocibus castigata, pietas excitata, sacra cœnobia amplificata, & nouis aucta Tyronibus, multorum denique bonorum facta sementis. Quibus in studijs, atque laboribus dum Melchior, socijque se continent, aduehitur ex Iaponia Petrus Alcaceua, cuius sæpius est facta mentio, eorum missu Patrum, qui in ijs Insulis versabantur, tam lætos afferens nuncios, tam multa de pingui illo, feracique solo commemorans, vt inusitatum quendam ardorem eo traijciendi, & apud illos Ethnicos suam operam collocandi pene cunctis iniecerit. Auxere flammam trium Iaponicorum Regum literæ Bungensis, Amanguciani, & Firandensis ad Indiæ Proregem Alfonsum Noroniam, in quibus illi veram Dei legem, quam ex vltimis Orbis terræ finibus in sua regna Societatis homines deportauerant, agnoscebant. Ac Bungensis quidem suum ad eundem Proregem legatum cum literis, & muneribus destinarat, quibus se induxisse in animum affirmabat Christi legem amplecti, & cum Lusitano Rege consociari, magnique se beneficij loco, numeroque ducturum, si cum eo Rege, qui regno tam amplo, tamque opulento præesset, Societatem, atque amicitiam religionis fœdere confirmaret. Nec inania quædam verborum officia, sed vera, & ex ipsis profecta præcordijs ea promissa fuerunt. Nam quo minus Christi legem acciperet, & Christianis se sacris addiceret, aliud nil efficiebat, nisi nobilitatis metus; ne, si nouam legem prior ipse reciperet, id illa ferret iniquius. Qui metus extrudi facile poterat, si suscipiendæ nouæ legis initium à quibusdam nobilibus esset factum. Sed Christianorum Iaponum ardor, quorum ad quatuor millia omnis iam summa conscenderat, & in suscepta fide constantia, quæ nullo terrore mortis iniecto, nullis propinquorum, carorumque labefactari videbatur illecebris, ea ingens Patribus calcar erat ad iter illud tam arduum, tamque laboriosum ineundum, præsertim quod Amangucianus, Bungensisq; Reges totis vlnis Societatem exceperant, & ad extruendum Templum, ac domicilium aream ei, solumque decreuerant: eo insuper ad beneficium addito, ne Patrum in locis veluti sacrosanctis comprehendi, vulnerarique ferro quis posset: & suo cuique arbitratu liceret citra cuiusquam iniuriam legem Creatoris accipere. Quibus rebus Melchior impulsus; quanquam eo propendebat interdum, vt in India, vbi nauos de Societate viros mors nuper ademerat, remaneret, quoad saltem ea Patrum iactura misso è Lusitania supplemento sarciretur; tamen ex altera parte veritus ne Xauerij de vita discessu, cuius iam nuncius erat allatus, conuertendorum ad Christum Iaponum studia relanguescerent, & memor insuper sancti Patris, qui vel eidem Prouinciæ præpositus ad Iapones se contulerat, à quo præsertim fuerat ipse quondam in eas insulas designatus, censuit denique præstare, & è diuina re magis esse, si ad ipsos Iapones se conuerteret, quam si apud Indos hæreret. Qua in sententia confirmabatur eo magis, quod Goæ de Societate recentes expectabantur, & Balthasarem Diazium, qui in ea Prouincia degebat, ijs agnoscebat præditum ornamentis, vt vel ab eo Indica tractari Societas pro dignitate posset. Verum ne quid non considerate, consilioque faceret, placuit Goenses ad Patres, Cœnobiorumque Præsides Dominicanæ, Franciscanæque familiæ, & ad Canonicorum summi Templi Præpositum rem referre. Quorum cum vna omnium mens esset, atque sententia, vt iter illud ingrederetur, reliquum erat voluntatem Proregis, vt exploraret. Ad quem vt venit Iaponicas forte literas perlegentem, vltro ille; Quin tu Pater in Iaponiam properas, vbi tam multa messis offertur? Tum demum eo sibi transmittendum, & diuinæ voluntati tot significationibus indicatæ parendum existimauit. Cuius profectionis fama vulgata, vel ex ipsis non defuerunt externis non modo viri,

131 Melchior Nunnius statuit Iaponiam petere.

132

viri, sed & matronæ pernobiles, qui se cum Melchiore ad illud iter offerrent, vt in eas insulas patefacto iam aditu, ad animorum salutem quancumque possent opem viri viris, fœminæ fœminis impertirent. Primas in ea re tulit negotiator opulentus, ac diues, & apud ipsos etiam Iapones, Sinas, Pegusianos assiduo commercio nobilis, Xauerio quondam peramicus, Ferdinandus Mendius Lusitanus. Is vt Melchiori se comitem itineris, socium laboris adiungeret, cum maxima facultatum suarum parte totum Societati sine retractatione se obtulit. Continuoque seruos, quos habebat multos, libertate donauit: multa contulit in egentes, quædam ad extruendam ædem Deiparæ in Ciorano insula, pioſque alios in vsus: multa quoque in magnificum munerum apparatum, quibus Iaponum Principum gratiam, studiumque Christianæ religioni conciliaret. Atque his initijs aditum sibi muniuit ad reliqua. Quo Ferdinandi consilio Prorex cognito, commodissimum esse censuit, suo eum nomine ad Regem legare Bungensem cum literis, & muneribus. Nec abnuit Ferdinandus legationis id genus: nec spe Christianæ propagandæ rei recusauit hoc munus. Sed quanquam voto, & animo de Societate iam erat, tamen quo liberius, & honorificentius acceptam legationem obiret, mutandum cultum extrinsecus non putauit, tum etiam vt in Iaponia, vbi annorum quatuordecim mercatura notus erat, longe acrius gentem ad amorem christianæ religionis suo inflammaret exemplo, cum viderent hominem antea splendidum honorifica legatione iam functum tantam subito ad humilitatem religiosæ paupertatis, & sui ipsius despicientiam sua voluntate descendere. Nec aberrabat à coniectura consilium. Erat enim de Ferdinando apud Iapones tam excellens opinio, vt eum propter diuitias, quæ comparatione eorum paupertatis ampliores etiam videbantur, quam essent; beatum, ac Dei propinquum vulgari nomine nuncuparent. Præter hunc ducebat Melchior de Societate comites quinq; totidemque orphanos ad vsum, & ministerium sacrorum, quibus adiunxere se vltro Ferdinandi famuli tres, qui quanquam manu missi, libertateque donati, sequi suum Patronum, à quo diuelli non poterant, voluerunt. Eorum vero nomina, quos sibi è Societate delegerat Melchior hæc sunt, Gaspar Villela sacerdos, Melchior, Antoniusque Diazij, Ludouicus Froes, ac Stephanus Goës. Hos Prorex cum alijs ad nauigandum opportunitatibus, & commeatu, tum multa sacræ vestis supellectili discedentes instruxit: curarique orphanis sacrorum administrandis ex auro textas tunicas, ac dalmaticas iussit: vt quo augustiore cum pompa, splendoreque diuina tractarent, eo maiorem in admirationem, venerationemque christianos illos Iapones, & ipsos etiam Ethnicos raperent. Hoc instructu, ornatuque rerum Melchior Nunnius tradita Balthasari Diazio Societatis Indicæ cura, cum legato, socijsque processit ad litus ingenti hominum prosequente caterua. Magna in digressu vis lacrymarum effusa, & ex vtraque parte oſculo pacis dato, venerunt Patres propinquam in Insulam nomine Cioranum, mille haud amplius Goa passus, ad ædem Virginis Deiparæ, quæ tum recens extruebatur. Hic vt faustam à Deo sibi nauigationem exposcerent supplice tanta Matre, sua quisque vota ingenti animorum motu, pijsque lacrymis renouarunt. Ea re Ferdinandus animaduersa, ingenti quodam animi incitatus ardore, non ex certa formula ille quidem conceptis rite verbis, sed verbis suis, & quæ tum diuini vis spiritus suggerebat, tria primum vota cum reliquo sociorum cœtu concepit. Re diuina peracta Melchior, Ferdinandum quando repentina illa vota emiserat, seducit & de Societatis vtcumque rebus, & institutis edoctum talari tunica ad exiguum spatium temporis induit; qui mox cum ad reficiendas cibo vires conquireretur, in sacello tandem inuentus est venerabundus ante signum Dei Matris puerum IESVM gestantis in vlnis, detractos sibi è digitis annulos in Pueri digitulos inserens. Verum paulo post ponere talarem iussus, & ad suum redire vestitum, breuiore quam vellet potitus est gaudio. Patres, vbi suæ pietati satis in ea insula, cumulateque fecerunt, in altum prouecti, post multa pelagi incommoda, tempestatesque peruenere Malacam. Hic sua diutius opinione perfistunt, nullam in Iaponiam opportunitatem nauigationis nacti: & quod reliquum erat anni, suis ex instituto muneribus, & functionibus exigunt. Melchior quotidie semel, & iterum veteri ex instrumento, nouoque sacras literas explanabat. Diebus sacris & ante meridianas, & pomeridianas conciones habebat. Quarta quaque feria ad ædem misericordiæ de misericordiæ muneribus disserebat, enucleabatque symbolum Apostolicum pulchris adducendis

133 Ferdinandus Mendius addit se Melchiori, socium.

134 Abeũt in Iaponiam Gaspar Villela, Melchior Diaz, Antonius Diaz, Ludouicus Froes, Stephanus Goes.

135 Cioranus insula prope Goam.

136 Melichioris Nũnij & sociorum res gestæ Malacæ.

Universidad de Deusto
Biblioteca

cendis similibus, & rationibus ad persuadendam Ethnicis Christi legem, quibus cum tam frequens consuetudo eis intercedebat. Sexta vero septem Dauidicos psalmos pœnitentiæ vsu, vocabuloque nobiles explanabat; tradebatque tum peccata dispiciendi, ac distinguendi præcepta, tum ea deplorandi, ac pœnitentiæ lacrymis expiandi: quibus ex concionibus, sacrisque lectionibus ingens ad animos permanabat vtilitas. Ac, ne tenera desereretur ætas, vnus e Fratribus per vrbem egressus puerorum gregem tintinnabulo conuocabat: & christianis præceptionibus, bonisque moribus informabat: cuius disciplinæ vis ad eorum quoque propinquos, & domesticos pertinebat; cum & famulis, & ancillis pueri illi, quæ didicerant, impertirent. Et, si quem domi, vel arcta sibi necessitudine iunctum temere vsurpantem augustissimum Dei nomen exaudissent, in eum acriter inuecti, suum illi facinus exprobrarent. Erat & suus quoque emendicandæ stipi cum ad domesticas, tum alienas egestates leuandas dicatus dies: erat & suum gemino valetudinario interuisendo tempus ex interuallo dicatum. Quibus in officijs nihil Ferdinandi luculentius exemplo, nihil ad permouenda pectora magis efficax. Is quanquam ad pristinum cultum Melchiore iubente redierat, eo tamen iterum tantisper posito, & absoleto suscepto, quæritabat tanta animi demissione, ac sui despicientia per vrbem stipem, & in ea vrbe, vbi diuitiarum splendore nobilis celebrisque iam erat, vt vere sibi gens illa persuaderet, & in animum suum induceret, alteram quandam post hanc breuem, & fluxam sempiternam esse vitam, cuius ille gratia tam constanter humana contemneret. Ex hac studiorum, munerumque varietate, & ex hac tanta exemplorum luce, atque fulgore, mira quædam in ea ciuitate morum commutatio facta est, plane vt aliam faciem, & vultus alios ab eo Societatis accessu, moraque referret. Quas inter moras percunctanti ex Ignatio per literas Melchiori num ab alijs prouincijs esset Indica secernenda, an potius cum Lusitana iungenda, Respondit B. Pater, vtique secernendam, vt suum apud se præpositum, ad quem suis de rebus opportune referret, & à quo rectius administrari posset, haberet. Hactenus de Melchioris ex India discessu. Goæ Balthasar Diazius muneris pariter, laborisque successor Melchioris vestigia sequutus, institutum concionandi tenebat, plurimo cum fructu, saluteque multorum. Ad eius vocem mulieres ferme omnes, quæ corpus publicauerant vulgo suum, vt ad verecundiam sublatis periculis se formarent, & voluptati frænos imponerent, vrbem egressæ se ipsæ quodammodo relegarunt, in tutoque collocarunt. Sed cum sociorum magnopere Balthasar plura auxilia requireret, commodum nouus Prorex Petrus Mascarenia è Lusitania par sacerdotum adduxit Franciscum Vieram, & Iacobum Soueralium eum, qui operam Regno Congi nauarat. Nec enim iam plures supererant Goæ, quam tres, numero sacerdotes, cum sociorum tamen esset numerus ad triginta. Cum his igitur tribus illi duo coniuncti partim sacramentorum administratione, partim diuini verbi prædicatione, totos reparandis se se animis addixerunt. Reliqui vero partim elementarijs pusionibus instituendis ducentis & quinquaginta, partim tota conquisitis vrbe ferme trecentis christianæ pietatis instillandis initijs longa tædia superabant. Adeoque sibi omnes cum his, tum alijs obeundis caritatis muneribus non parcebant, vt eorum complures aut bonam valetudinem penitus amiserint, aut vitam ipsam nimio labore finierint. Cuius laboris incommodum penuria virtus reddebat acerbius, & earum rerum indigentia, quæ ad tutelam vitæ non modo Patrum, sed etiam puerorum; quos alendos susceperant, pertinebant. Quod alio rursus cumulabatur incommodo, quod non mediocriter Ethnicorum ad Christum remorabatur accessum, deerant idoneæ Societatis operæ, & qui pereuntibus porrigerent dexteram, ad salutemque vocarent. Deerat eorum non modo copia, qui rem gererent animorum; sed eorum etiam, qui domesticam iuuentutem literis expolirent, doctrinæque præsidijs instruerent, vt tradendæ dialecticæ causa, nondum enim ad altiora doctrinæ fastigia iuuentus illa conscenderat, aduocandus fuerit ex Augustiniana disciplina magister. Atque hoc nimirum impulit Indiæ Patres, vt ab Lusitania plus operarum tanta contentione tantam in messem efflagitarent. Illas vero exiguas copias, studia, contentiones, & proferendæ religionis inceptum sustentabant vtique Xauerij de Cælo preces, cuius apud se corpus, carissimumq; pignus pie conditum huius anni vere Malaca aduectum asseruabant. Crescebat eius apud homines veneratio, & frequentibus concurrebatur agminibus ad sepulchrum; affere-

137 Vis recti exempli.

138 Balthasar Diazius Melchiori succedit: Goæ præclare rem diuinam procurat.

139 Peruenit in Indiã prorex Petrus Mascarenia & cum eo de Societate Franciscus Viera, & Iacobus Soueralius.

140 Res Societatis Goæ in maximis difficultatibus.

141 De corpore B. Xauerij incorrupto.

afferebantur coronæ, quæ tumulum tangerent, florum spargebantur odores, & perpetuos in vsus luminis creber cereus incendebatur, Quo in genere illud admirabile, & dignum literis memoratur, cereum ad eius corpus accensum haud amplius magnitudine cubiti totos dies duodeuiginti, totasque noctes continenter arsisse nullius adminiculo, nisi Dei subministrantis pabulum ad fulgorem. Miraculo erat singularis illa corporis sesquiannum iam animo vacui, toties sepulti, ac per tot spatia æquorum delati perseuerans integritas, quæ cum fidem superaret omnem, & suspicionem occulti balsami nonnullis afferret, Alfonso Proregi placuit aperiri corpus, & à Medico suo peritissimo Cosmo Saraiua curiosius inspici. Is toto corpore pertentato, ventre præsertim, qui facillime contabescit, nihil non solidum, integrumque reperit, nullo balsami oleiue latentis indicio. Cumque è Societate quidam suos in plagam digitos, quæ secundum præcordia læuo patebat in latere, Cosmo autore mersisset, cruor illico aqua permistus erupit, nil graue redolens, ne admonitis quidem propius consulto naribus. Iam crura, ceteraque membra carne adeo solida, natiuaque reperit; nullis vt medicaminibus conseruari tanto post obitum interuallo eo modo possent. Hæc ille iuratus pro imposito sibi à Prorege negotio multis audientibus testificatus est. Antonius quoque Ribera, qui Episcopo superiore anno demortuo, sacrorum administrationi præerat, cum ea de re testimonium sua manu subscriberet, affirmauit se, cum rem sibi pro suo munere cognoscendam, rumore, qui de sancti corporis integritate manarat, impulsus existimasset, Templum vbi iacebat ingressum, arcam aperiri iussisse, facibus accensis vna circiter ante meridiem hora suis corpus oculis inspexisse, brachia, crura, coxendices, & reliquas partes corporis diu, multumque tractasse, totumque corpus integrum inuenisse tam expers omnis tabis, imò etiam tam recens, vt solida in eo caro, natiuusque succus, & color etiam viuidus appareret: vidisseque paruulum supra genu in sinistra coxendicæ quasi vulnus, vnde carnis frustulum sectum erat: itemque vulnus aliud in ventre, quo cum digitos iniecisset, nil tabidum deprehendisse, nil olfactu graue. Quæ omnia vti à se comperta essent, tabellionem iussisse suum publicis tabulis consignare, & eis suo se subscripsisse chirographo. Porro studia populi, & hominum testificationes de diuturna corporis integritate prodigijs ipsa quoque diuina vis plurimis affirmauit, præsertim in ægrotorum redonanda salute, quam Goæ constat ad eius corporis tactum recuperasse complures. Narrabat Antonius Sà indigenam domi suæ fœminam partus iam dolore deploratam Xauerij capillis, qui inter sacra lipsana seruabantur, admotis statim fœtum edidisse feliciter. Ancillam quoque suam inter parturiendum exanimatam, cum extinctus in aluo fœtus, & in transuersum iacens extrahi sine parentis interitu, periculoue summo non posset, eodem admoto capillo mortuum fœtum citra periculum effudisse. Nec minus admirabile, quod Antonio alteri contigit è nobili Rodericiorum familia, cui diuturna pituita sic hebetarat aspectum, vt ne eos quidem, qui se propius affarentur, aspiceret. Is medicamenta complura nequicquam expertus, cum ad Xauerij sepulchrum se duci iussisset, orasseque Patres, vt sibi loculum aperirent, Xauerij manus oculis suis admouit, & abstersa repente caligine cernere paulatim cœpit, & suum breui recepit aspectum. Balthasar, cuius paulo ante meminimus, Diazius, cum ex angina, quæ fauces arctius interstrinxerat, laboraret, nec in stomachum traijcere aliquid, ac diglutire iam posset, postulata claue loculi, vbi Xauerius est conditus, ea ipsa faucibus tactis, continuo concretos illos humores soluit, & iter escis intercluſum aperuit. Illud admirabilius, longeque celeberrimum. Ioanna primaria fœmina, quo die Xauerij corpus delatum est Goam, cum ex diuturno morbo morti iam esset proxima, excubarentque ad eius cubile domestici campanarum sonitu exaudito, tanto funeri consentaneo, & fama sanctitatis admonita, miraculorumque Xauerij, virum suum Christophorum Pereriam, & quotquot aderant præsentes obsecrat, vt ad Xauerij feretrum deportari se sinant. Cum illi negarent, ne periculo prope iam moribundam committerent, in eoque obstinatè perstarent, illa præ sancti viri videndi studio fiduciam concipit, & voto ipso subitam morbi leuationem sentit, dum ad extremum quotidianis aucta viribus, & bene confirmata conualuit. Quid? quod flagella ipsa, quibus se pro sua pietate Xauerius diuerberare consueuerat, hanc eandem vim morbos ab humanis remouendi corporibus habuisse reperta sunt: eaque à Neophitis asseruata, fuisse medicinæ

142

143 Reliquiarum B. Xauerij miracula.

Universidad de Deusto
Biblioteca

dicinæ nonnullis. Nec ipsæ modo res defuncti iam viri, sed eius quoque nomen religiosè appellatum, & deuocatæ eius de Cælo preces, vel in Europa, lociſque procul diſſitis ad eius mortis nuncium, & admirandi funeris famam ſalutem ægrotantibus attulerunt. Teſtis eſt Luſitania, teſtes Societatis in ea Patres beneficium ſalutis experti.
144 Decumbebat ex febribus Conimbricenſis Collegij Rector Leo Henricius, cum de felici Xauerij obitu literis, funereque perlatis, ſpe ſalutis recuperandæ concepta, iubet eas ad ſe ſe afferri; ſibique recitatis quadam auctus repente fiducia, cubito de lecto ſe aleuat, & paſſis manibus, verſiſque ad aſtra luminibus Xauerio ſupplicat, ne minus ſit in propulſandis morbis benignus in ſuos, quam eſſet in alienos: continuoque depulſam diuinitus ab ſe febrim, & vires inſuper ſibi redditas animaduertit. Qui dum inter admirationem, & gaudium rem tacitus animo voluit, & Deo cum lacrymis gratias agit, non ſe tenere lectulo, ſed cohibere clamans potuit, attonitis ſtupore domeſticis: nec prædicandi, & celebrandi Xauerij finem facere; ſed valens viribus, & acceptæ ſalutis munus oſtentans ad Andream Capredam eximium in audiendis confitentibus ſacerdotem morbi ſocium lætabundus occurrit, beneficium commemorat, & ſuo mouet exemplo, vt ab Xauerio poſcat opem, par experturus protinus auxilium, ſi fideliter imploret. Is haud ignarus, quam modo grauiter afflictaretur Henricius, fiduciam excitat, inuocatoque Xauerio omnium opinione celerius febrim & ipſe depulit. Hæc & alia complura cum de Xauerij ſanctitate Luſitaniæ Rex non modo fama, ſed multorum etiam ex literis, ac ſermonibus cognouiſſet, quanquam tanti viri iacturam, totius cladem Orientis pro eo ac debuit acerbe tulit: tamen vt dolorem ſuum aliqua ex parte leuaret, ac debitam virtuti gratiam ſolueret, ei qui ſummæ rerum præeſſet in India per literas accurate mandauit, vt illuſtria Xauerij facinora, miraculaque ſedulo conquiſita in publicas quam primum tabulas adactis iureiurando teſtibus referenda quam diligentiſſime curaret: eaſque tabulas vna cum teſtimonijs, & autoritatibus vniuerſis, ſuo & chirographo ſubſignatas, & obſignatas annulo triplici itinere ad ſe tranſmitteret: ſibi enim in animo eſſe teſtificationem illam ad Pontificem Maximum in Vrbem mittere, vt, ſi ei videretur, tantam ſanctitatem meritis decoraret honoribus, & tot miraculis inclytam, venerandam, & colendam ab omnibus rite decerneret. Eas igitur tabulas Franciſci Barretti ſtudio, qui Maſcareniæ Proregi ſucceſſit, ſane quam accurate, exquiſiteque confectas cum Rex accepiſſet, ad ſuum Romam legatum miſit, vt referendi in ſanctorum numerum tanti viri procurationem, cauſamque ſuſtineret, & eam ſtrenue apud Pontificem ageret. Sed pij conſilia Regis intempeſtiua mors fregit, relictis regijs apud nos tabulis obſignatis, Regiſque manu rite ſubſcriptis, vnde ea fere omnia, quæ & à nobis, & ab alijs de Xauerio mandata ſunt literis ſumpta ſunt. Iam de ceteris Societatis in India locis nihil nominatim hoc anno, illud vniuerſe mandatum eſt literis. Vbe-
146 Antonius Fernandius dum ad euangelizãdum nauigat, naufragio tollitur. res vbique fructus, & in Chriſtianis, & in Ethnicis editos, futuros etiam longe maiores niſi ipſa Europæorum exempla, & regiorum miniſtrorum aliena ſtudia eſſent in mora: & ipſa quoque paucitas operarum: ex quibus Antonium Fernandium inter inſulas Amboini naufragium extinxit. Is vnus nec ſacerdos cum Vincentio Pereria Amboinios edocebat, & ſolabatur, quos Mahometani crudeliſſime diuexabant, & ipſe male fuſtibus acceptus nihil aiebat ſe laborare de plagis, modo vita ſupereſſet, ne penitus deſtituerentur eo ſolatio Chriſtiani. Verum dum accitus magno ſtudio ad inſulam fidei percupidam nauigat, cum vectoribus pene omnibus merſo nauigio perijt. Vincentius natatu cum fluctibus ſtrenue colluctans, quanquam crebro ad præacutas cautes alliſu totus cruentatus, tandem ſaxum tenuit. Inde cum inſiſtere veſtigijs nequiret per ignota loca, & ſola agens ſeſe, totum triduum perreptauit haud dubie conficiendus inedia, niſi forte vnus è montium incolis inuentum, ſublatumque in humeros ad pagum Chriſtianorum deportaſſet. Is nondum in Societatem erat adſcriptus. Sed
147 Res Iaponicæ. talibus experimentis cogebat caritas in illis operarum anguſtijs etiam candidatorum exercere conſtantiam. Apud Iapones duabus in vrbibus Amangucij, ac Funaij ſiue Bungi, vt ante ſignificauimus, bono loco Chriſtiana res erat; ibi Coſmo Turriano, hic Baltſahare Gago perpuſilla cum ſociorum manu operi inſtantibus. Nec intermittebantur Amangucij vllo puncto temporis conciones. Eæ erant Xauerij elucubrationes hiſpanicæ in vnum redactæ volumen, & à Paulo Sanctæ fidei in Iaponicum translatæ ſermonem.

ſermonem. Quæ cum haberentur ex ſcripto, dum peregrina lingua procuditur, complebatur auditoribus Patrum ædes, quotidieque aliquot maxime de præcipuis à patria vanitate ad veræ pietatis cultum, religionemque deducebantur. In ijs Bonziorum Meacenſium fuit par, qui Chriſti lege, baptiſmoque ſuſceptis, hic Pauli, ille Barnabæ nomine, nihil dies, ac noctes aliud niſi de animi ſalute, deque Deo viuo, ac vero pure, caſteque colendo cogitabant: quorum in exemplis, & opera multum videlicet Patres ad flectendos popularium animos reponebant: & eorum alter elucubrationes illas Xauerianas, vnde Patres è ſuggeſtu Iapones affabantur, Iaponice rurſus vertit paulo luculentius, & ad vſitati ſermonis conſuetudinem magis accommodate, ne quid illi abhorrens ab vſu eorum etiam tum balbutientes efferrent, quod riſu, & ſibilis petulans vulgus exciperet. Nihil enim inſolens Iapones in ſermone, nihil ferunt obſoletum, & ad omnem linguæ lapſum, atque imprudentiam miros in cachinnos erumpunt. Haud in vrbe modo, verum etiam foris circumferebatur & à Patribus, & à Neophytis Chriſti nomen: in eamque rem ſummo ſtudio Chriſtianis Iaponibus incumbentibus, populus, qui ambulabat in tenebris lucem vidit, & magnus Ethnicorum numerus Chriſti iugo ſæua Satanæ depulſa tyrannide, colla ſubdidit. Bungi vero multum erat Patribus cum Bonzijs litium, magna ſæpe cum inimicis capitalibus de religione contentio: cumque ex omni certamine, quod erat pugnanti pro veritate procliue, Balthaſar victor excederet, nec id diffiteri Bonziorum auderet improbitas, verita ne falſitatis apud multitudinem redarguta, male rem ſuam gereret, eo denique ſe conuertit, vt perſuaderi pro concione multitudini vellet, Iaponum ſectam nihil à Chriſtianorum diſciplina diſtare. Sed ne fucum populo faceret: &, qui erant in eandem inducti fraudem, ab ea Balthaſar opinione deduceret, librum edidit, in quo quantum inter vtramque diſciplinam interiectum eſſet interuallum, perſpicuis rationibus demonſtrabat. Qui liber ad Regem Bungi perlatus, adeo probatus eſt, vt eum ſibi Rex Conſiliarijs præſentibus recitari, deſcribique iuſſerit: codicemque ipſum ſuo chirographo communitum, quo plus ei fidei ſuos apud miniſtros, & commendationis accederet, ad autorem ſuum remiſerit. Magna igitur exinde rerum tranquillitas apud Patres, nec modica ad Chriſtum Ethnicorum acceſſio Domino cooperante, & Euangelizantium ſermonem perſpicuis ſignis, atque miraculis confirmante. Septuageſimum iam diem exercebatur à Satana Iapon: & erat infelici faucibus arcte preſſis eſculentis omnibus, ac poculentis iter obſtructum: longam inediam, & ademptam veſcendi facultatem certus ſequebatur interitus, cum porrectam à Chriſtianis aquam crucis ſigno luſtratam, vna cum pronunciatione Dominicæ precis Ethnicus hauſit, & malum continuo Dæmonem, qui eius ſe faucibus inſinuarat, abegit. Tum demum patefactum eſt iter eſcis, & ſumpto pabulo recreatus ægrotus. Paralyticus qui valetudinis cauſa multa prodegerat, varijſque ad eam recuperandam ſuperſtitionibus erat vſus ſacra epota aqua momento conualuit. Eodem morbo conflictatus alius, eadem adhibita curatione leuari protinus cœptus eſt. Quidam autem diuturna lippitudine pene cœcus de ſacro fonte ſuſceptus, vnà cum peccatorum tenebris oculorum caliginem diſpulit, & pituitæ cohibito curſu priſtinam aciem recuperauit. Alium vero quem nefarius ſpiritus afflictabat: &, iam elinguem, mutumque reddiderat, cum res ſuas omnes, atque fortunas in placandam Idolorum iram temere profudiſſet, ſigno Crucis Balthaſar admoto, protinus ab infeſto Dæmone liberauit, loquentem reddidit, & ſibi vndique reſtitutum ſacris vndis intinxit. Illud etiam admirabilius, quod cum magnis ex febribus laboraret, iuſſus à Balthaſare Crucis ſe aliquoties ſigno expiare, ſanus illico diſceſſit. Poſtea cum preces Idolo praua conſuetudine ductus, ne febrium rediret ardor, adhibuiſſet, denuo iactari febribus cœptus eſt. Qui cum rem ſecum tacitus reputaret, piaculum ſenſit, & iuſto dolore ſuſcepto, recurrit ad Patres. Ab his eodem ſigno Crucis ſe iterum expiare iuſſus, iterum conualeſcit. Quid illuſtrius ad commendandam Chriſti fidem, veramque religionem? Sed longum ſit omnia perſequi, & varia morborum genera diuinitus perſanata, ſeu febrium reſtinctos ardores, ſeu parturientium propulſata pericula ſacra duntaxat aqua, vel venerandæ Crucis obiectu. Conſtat vno tantum beneficio ſalutis adductos Ethnicos ad trecentos ſuſcepiſſe baptiſmum.
148 Vis Signi Crucis: & alia miracula.

Universidad de Deusto
Biblioteca

HISTORIAE SOCIETATIS IESV.

Liber Decimus quintus.

1555
1 Primi honores in Societate Patriarchæ, & duorum Episcoporum ad Æthiopicam expeditionem.

ERAT in occasu iam annus, ac nouus oriebatur, cum quæ de legatione Aethiopica supra memorauimus, perfecta in Vrbe sunt. Pontifex Iulius non sine Societatis laude præfatus eam, quanquam honores ab Apostolica Sede recusaret, eas tamen cathedras, quæ recens offerebantur, plenas laborum, atque discriminum non subterfugere, summo Patrum Purpuratorum consensu Nunnium Patriarcham, Ouiedum, & Carnerium olim Patriarchæ successuros, hunc Nicenum, illum Hierapolitanum Episcopos renunciauit, coactos pro imperio delatas infulas admittere. Patriarchæ non in Aethiopiam modo, verum etiam finitimas in Prouincias summum ius, & potestatem dedit, & sacrum pallium misit. His in Societate principibus apertus est aditus ad honores: sed eos honores, in quibus plus inesset curarum, atque laborum, quam splendoris, ac pompæ; si tamen est dicendus apertus, qui postea quadraginta prope annis præter eos nemini patuit. Adeo constanter honoribus se Societas semper opposuit: & eos ipsos, quos refertos crucibus, periculisque dicimus, tamen quia honores erant, nisi admodum repugnanter, ac inuitissima non admisit. Idem sub tempus Lainius, & Natalis in Germaniam cum legato Sedis Apostolicæ Ioanne Morono Cardinali ad comitia Augustana mittuntur; sed ob mortem Pontificis successu non magno. Lainius statim in Italiam redijt: de Natali infra narrabo. Decimo Kal. Aprilis moritur Iu-

2 Mors Iulij Pontificis magno Societatis incommodo.

lius anno Pontificatus sui quinto: quanto cum Societatis incommodo, quam alieno tempore, sensit sociorum in Vrbe Collegium, cui annuum vectigal assignarat, sed testimonium publici diplomatis nondum dederat: sensit & Collegium Germanorum, cui certa pecuniarum subministrabat ex interuallo subsidia: quæ cum eius obitu defecissent, tota scilicet eius curationis moles Societatis super humeros ruit: cuius erat expresso ære precario cum Alumnorum tueri vitas, tum locatarum ædium pensitare mercedem. Quo tempore tanta erat in vrbe caritas, tantus numerus sociorum (centum enim amplius, & sexaginta censebantur) vt ne quartæ quidem alendæ parti sedulo corrogata, collatave subsidia satis essent. Itaque ne tantæ pietatis opus vna penuria victus intercideret, faciendum Ignatio fuit, magnum vt Alumnorum numerum per varias Societatis in Italia sedes, ac domicilia dispertiret: reliquos apud se Romæ conquisitis eleemosynis sustentaret. Sensit denique immaturam Pontificis mortem Societas omnis, quæ Iulium agnoscebat, vt

3 Marcelli Pontificis virtus, & pietas in Societatem.

Patrem, à quo amplissimo diplomate confirmata, immunitatibus aucta, munita priuilegijs, ornata iudicijs, & beneficijs erat. Non his modo potuisset incommodis Marcellus Ceruinus Politianus Iulij successor occurrere: sed longe maiora pollicebatur, si vita suppeditasset. Verum spem totius Christianæ gentis, quæ quidem vix Pontificem prius eum creatum, quam mortuum potuit audire, breui sustulit communis moriendi necessitas. Erat hic cum bonis omnibus, tum Societati, Ignatioque peramicus, vir integerrimus, & omni laude cumulatus, munerique tanto omnium opinione par. Cuius ob electionem cum è comitijs redeuntes amplissimi Patres sibi ipsi plauderent, exaudiebantur huiusmodi voces per ædes Pontificias passim mittere, ecquis audeat hanc Pontificis improbare lectionem? Inijt Pontificatum Marcellus (noluit enim mutare nomen) quinto Idus Aprilis ingenti bonorum omnium gratulatione, gaudioque. Quem cum adorandi gratulandiq. causa noster quoq. adijsset Ignatius, Pontifex hominem arcte complexus, & suauiter osculatus, cum eo inambulans de re componenda christiana, de propaganda Christi fide, de

de veteri disciplina restituenda, de sanandis deniq; affectis Christianæ reipublicæ partibus multa contulit. Deinde comiter ab se dimisso, mandauit suo vt nomine benedictionem cunctis Patribus impertiret, quos singulos aueret inspicere, & quasi suas copias, ac milites recensere: proinde curaret eos, vbi primus ille salutationum æstus deferbuisset, ad se adduci: cohortatusq; ad augendam religiosæ militiæ Societatem, Tu milites, inquit, collige, & bellatores instrue, nos vtemur. Duos etiam, quos apud se haberet theologos postulauit ea modestia, vt adderet, nisi forte vtilius putes operam alibi nauaturos. Quid multa lætissimus ab eo congressu B. Pater, & optima spe plenus abscessit: parq; thelogorum, quod Pontifex postulasset, Lainium, & Olauium assignauit. Sed, quæ rerũ humanarum est inconstantia, diuturna illa lætitia non fuit. Marcellus (vt erat tenuissimæ valetudinis) paucos intra dies in febrim incidit, & altero, ac vigesimo Pontificatus sui die communi omnium luctu mœroreq; decessit. Ei suffectus est decimo Kal. Iunij is, qui Paulus eo nomine Quartus vocatus est, Ioan. Petrus Carafa Cardinalis Theatinus prope octogenarius, vnus è primis, qui sacrum Clericorum Regularium fundarunt Ordinem: ex quo etiam Theatinos vulgus appellat. Curam à principio nonnullam Societati iniecit hic nuncius. Erat enim opinio Carafam & olim offensum, quod cum is peroptaret vnum, eundemq; ex hoc nostro, ac Theatinorum conflari Ordinem noluisset Ignatius; ac nuper, quod Ignatio eodem monente, in causa Neapolitani adolescentis, de quo supra narrauimus, acta eius Pontifex Iulius rescidisset. Verum B. Pater, cum in sacellum se tacitus recepisset, totamque rem commendasset sapientiæ, bonitatique Numinis sempiternæ, mox placido vultu, & animo per quam sedato egressus sperare se dixit fore, vt qui metuebatur infensus, eum Societas experiretur propitium, nec diuina desideraret præsidia, si destitueretur humanis. Spem confirmauit euentus. Nam cum ad pedis osculum renunciati Pontificis cum suis aliquot accessissent Ignatius, mirum quam amanter ab eo, quamque honorifice sit exceptus. Eademque benignitate, honorisq; significatione paucis post diebus Ignatium Pontifex accersitum, multa de suis, multa de Regis Ferdinandi rebus colloquentem non in genua prouolutum: vti mos est (neque enim passus est vnquam ab Ignatio se de genibus, ac ne aperto quidem capite, compellari) sed secum per cubiculum inambulantem, multis inspectantibus, & admirantibus audiuit: supplici concessit omnia, & quicquid pro Ferdinando postulauerat large dedit. Quin etiam Cardinalis Io. Michael Saracenus, qui gratia plurimum apud Paulum, & autoritate valebat, quiq; eius Pontificatus initio vnus omnia gerere dicebatur cum quædam & ipse à Pontifice postulasset, eius postulata Paulus ad Ignatium remisit. Narrabatq; Cardinalis Augustanus Otho Truchses se ex ore Pontificis Ignatium admiratum, cum ea in sermone de eo diceret, Societateq; vt, si sibi quippiam esset cum Pontifice transigendum, negaret se alium ad id conficiendum præter Ignatium, cuius tanta esset apud illum autoritas, adhibiturum. Haud illa minor in Societatem benignitas, existimationisque significatio, quod cum rescisset Paulus prioris Pontificis voluntatem de fundando, & suis ornando fortunis Romano Collegio, negauit decretum à Iulio vectigal aureorum bis mille quotannis satis esse ad eius alimenta Collegij, & de maiore serio cogitandum. Erat enim refertissimum illud, & magna in egestate Collegium. Ex quo quanquam paulo ante centum, alij alio per orbem terrarum sparsi erant, vt suos de more fructus ferrent; in Vrbe tamen alijs ibidem receptis, vel aliunde accitis ad studia literarum, centum adhuc & quinquaginta, eoque amplius versabantur: & aliquot anni mensibus prope ducentos Collegium numerauit. Quibus alendis assignatio illa pecuniæ, quam decreuerat Iulius longo interuallo satis esse non poterat. Itaq; Paulus ad maiorem adiecit animum. Sed quominus cogitata perficeret exortum repente bellum inter eum, Regemq; catholicum impedimento fuit. Quod quanquam breui deinde compositum est; ipse tamen bellicus apparatus, qui plerumq; exhaurit omnia, & tumultus ipse domesticus à destinata benignitate Pontificis animum auocauit. Nec tamen in tanta temporum iniquitate, tanta annonæ caritate, tãta inopia Collegij, cui nullum erat vectigal annuum, indigentibus quicquam defuit. Nimirum grande vectigal spes flagrans in Deum, & accensa fiducia: qua nixus, & sustentatus Ignatius nullam expaueſcebat inopiam: sed perinde suæ familiæ consulebat, ac si plenas arcas, & refertas cellas haberet. Sat diues, qui Deum possidet. Cuius è thesauris B. Pater tanquam suis, suæque domi conditis, ausus est in Vrbe villam à fundamentis extruere: & ob eam rem ad Thermas Antonianas, haud ab æde

4 Succedit Marcello Paulus IV.

5 Benignitatis eius in Ignatium, & in Societatem documenta.

6 Fiducia in Deo B. Ignatij.

Universidad de Deusto
Biblioteca

S. Balbinæ procul ædificium non inelegans inchoare, vt esset etiam aliquis recessus ægris, & valetudinarijs apricus, ac liber: vbi & Collegij iuuentus studijs intenta perennibus interdum animos relaxaret. Et absolutum vix erat opus suis omnibus expletum numeris, cum die ipso, quo pretium operis operæ reposcebant, large mittitur à beneficis, vnde suæ merces fabris, ac structoribus reddi posset. Tam tempestiue suorum indigentiæ paternæ Dei benignitas prouidet: tam ex suo pacto fideliter in rebus cunctis occurrit. Nihil igitur rei familiaris egestas, nihil aspera domi res animum solicitabat Ignatij, cum ei Domino deseruiret, qui quærentibus regnum eius, atque iustitiam, quærendi victus solicitudinem eximit: & ea, quæ natura desiderat, adijcit vniuersa. Quin etiam inter clarissimas eius prædictiones præcipui Patres illam notarunt, cum iussit Polancum ad quinque menses sustentare quoquomodo posset Collegij inopiam, postea res laxiores futuras, vt omnino, & quidem in summa totius vrbis penuria euenit. Illud igitur magis solicitum, ac suspensum habebat Ignatium, quod Lainium decreuerat Pontifex, cuius iam ante virtutem, exquisitamque doctrinam cum admiratione perspexerat, ornare galero, & sacra purpura decorare. Auditusq; B. est Pater à suis cum diceret, nisi se Dei dextera interponeret, cito se Lainium in purpura conspecturos. Sed hanc curam, atque metum ea vicissim spes, ac consolatio leuabat, quod si Lainius ad eum vocaretur honorem, futurum esset plane, vt intellirent vniuersi, quam non galeros, atque thyaras Societas consectetur, & ambiat, imo vero quam ferat ægre, quamque refugiat; cum acerrime sese ille vir ijs vltro delatis, & imperatis opponeret. Qui, vbi suam rem agi sensit, & in tanto discrimine se versari, non dies, non noctes à placando Deo, obsecrandoq; desistere, suis vt ab humeris crucem illam honoris auerteret, ne sese à suscepta pateretur humilitate, vitaque illa quieta, & ab ambitione remota distrahi ad strepitum tumentis curiæ, & insanos fluctus, Euripos que rerum humanarum. His precibus præcipuum quoddam studium, curamque iungebat, ne res ad exitum perueniret, & quod timebat, euaderet. Eaque de causa nouo ambitus genere conueniebat ex amicis Cardinalibus vnumquemque, & cuiusque confugiebat ad opem; vt si quid decerneretur in se suæ quieti aduersarium, humilitatique, id ipsi autoritate sua, consilioque discuterent. Is deinde iussus in Vaticanum diuersandi causa se transferre (significauit enim Pontifex velle hominem apud se consilij causa meditans quemadmodum res Datariæ recte componeret, melioremque ad formam munus illud redigeret) ne Pontificis mandata negligere, nutusque videretur eo se transtulit. Vbi cum diem duntaxat mansisset vnum, postridie reuertit ad suos, quod diceret sibi esse necesse super negotia Pontificis, & libros varios, & viros doctos consulere, vt per eam occasionem Curiæ oculos declinaret, & paratis honoribus se subduceret. Idemque vt hac in re animi sui sensum toti Societati testatum faceret, in schedula conscripsit hæc verba suoque chirographo obsignauit. Quoniam idoneis autoribus, virisque grauibus comperi Pontificem Maximum nescio quid agitare de me, Testor ego Deum, & in eius conspectu candido pectore sinceroq; profiteor, minime me esse ad id idoneum, quod in mentem Pontifici venit; ab eaque re toto abhorrere. Nam cum me ipse tentaui, & quæ mihi ad id desiderantur, inspexi, ridiculum duco tale aliquid de me statui, & alienum prorsus ab ea, cui me dicaui, familia: in qua plus arbitror Ecclesiæ Dei me meis laboribus profuturum, id quod ei Societatis ex instituto spopondi, votoque firmaui, quam si commutato vitæ genere celsiore in gradu collocer: quod ipsum vt Pontifici persuadeam multis adductis rationibus contendam. In summa, si vrgere rem Pontificem cerneret, plane statuerat se fuga, & latebris sanctorum virorum exemplo præsenti necessitati subducere. Sed non inanis, quam adhuc adhibuerat sedulitas fuit, nec frustra cum ab eo, tum à ceteris Patribus fusæ preces; quarum ardor, ac vis, vt etiam repentinus ille Patris è Curia discessus, pronos Pauli ad conferendum honorem impetus, ardoresq; restinxit, & mentem mutare coegit. Quo depulso periculo Lainius incredibili perfusus est gaudio, nullum vt gratulandi Deo finem faceret. Cuius inter insignia munera, ac beneficia superioris omnis ætatis hoc videlicet numerabat. Non id vnum hoc anno societas discrimen euasit. Ferdinandus Rex Romanorum nullum faciebat tentandi finem, si posset suis ciuitatibus adeo laborantibus nostrorum Patrum aliquos impetrare Pastores. Ergo cum frustra rem ex Pontificibus Paulo Tertio, Iulioque contendisset, meliora sperans ex recenti Pontifice per suum Legatum Marcum Comitem ab Arcu machinas nouas admouit, institit que vt duobus, tribusue de Societa-

7 Agitur de creando Lainio Cardinali.

8 Lainius quantopere honores refugerit.

9 Episcopatus à Societate recusantur.

Societate viris mandaret Episcopatus, &, regionum illarum greges committeret. Sed Deo suam gubernante familiam nihil est à legato profectum, nihil à Paulo exoratum. Exremum sub annum inchoatis iam in Vrbe tumultibus Neapolitanum bellum Pontifice apparante, maleuoli diffiparunt nostris in ædibus quippe magnam partem hispanorum, magnam vim telorum, tormentorumque clam reconditam. Pontifex autem, quanquam nullam his fidem sermonibus adiungebat Patrum integritate perspecta; tamen quo tutiora essent omnia, & in tanto armorum strepitu suspicionibus obuiam iret, Vrbis Præfecto dedit negotium, vt suis cum ministris, ac satellitibus Professorum ingressi domum, specularentur omnia diligenter, & scrutarentur. Qui cum venissent, & sui aduentus causam exposuissent Ignatio, nullo perturbationis signo prodito, sed animo per quam sedato Pater iussit eos per domum duci; & quicquid erat clausum reserari, vt si quid telorum, armorumque deprehensum esset, sane arriperent, & auferrent. Illi vero cum omnes angulos, scrutati essent, omnes latebras explorassent, ne gladium quidem totis in ædibus deprehenderunt: admiratique modestiam Patrum, ac domesticam paupertatem, inde digressi, non sine Societatis commendatione Pontifici quicquid viderant renunciarunt.

10 Ingruente bello domus Societatis exploratur, num in ea lateant arma.

Hic erat Societatis in Vrbe cursus: foris autem ad ædem Lauretanam aucto nostrorum numero sacerdotum, cum fortunis, ac copijs sacræ Cellæ augebantur etiam animarum quotidiani prouentus, ingenti vndique Peregrinorum vi confluente, nouorum, vti supra demonstratum est, fama sacerdotum excita, qui varijs permisti nationibus, & linguis instructi, omni hominum generi suam in audienda omologesi operam impertirent, Ea res toto ex orbe Christiano innumerabilem peregrinorum multitudinem aduocabat; vt augenda prorsus operarum copia fuerit de sententia Cardinalis Carpensis, & Collegij numerus ad quadraginta capita producendus. Et quoniam Lauretanum Cælum corporum saluti noxium putatur ætate, domicilium Recineti, vbi saluberrimum Cælum est, eiusdem Cardinalis liberalitas Patribus assignauit, vt illuc per æstiuos calores, cum iam rarior ad sacra Deiparæ tecta Peregrinorum accessus est, modo hi, modo illi alterna vicissitudine se transferrent. Sed dum acriter diuinum vrgetur opus, & peregrinorum animis reparandis insistitur, malus Dæmon iactura dolens, furensque, varijs orsus est modis Collegij perturbare tranquillitatem, Deo id permittente, vt inde, sicut olim Antonio, alijsque viris sanctis, maioris adesset coronæ facultas. Offerebat se quorundam aspectibus, vt eos ab institutis abduceret. Commutabat personas, & alios palam, & aperte; alios ex insidijs, & cuniculis oppugnabat. Cuius generis hoc ego loco pauca quædam ex Oliuerij Manaræi literis, ac fide subijciam, quæ se Rectore in eo Collegio accidisse commemorat. Flander erat in Societatem nuper adscitus, seorsimq; ab alijs, vt mos est, in orationis exercitatione se continens. Huic Dæmon per licentiam solitudinis spectandum Aethiopis specie viridi in veste se præbuit, hortans verbis, vt iucunditati se dederet, remitteret animos, & ab ea vitæ seueritate discederet. Reuocabat in mentem anteactæ vitæ commoda: ponebat ante oculos præsentis incommoda, truculentos hominum vultus, & ora tristia, quibus cum viuendum, & continenter agendum esset. At ille cum hortatorem suum intellecta fraude, constanter repulit, Aethiops repulsam indigne ferens, & ore fœtido teterrimum ei odorem inhalans, quoniam meum, inquit, consilium abijcis, hæ sint tuæ deliciæ, voluptatesque. Cuius odoris intolerabilis fœditas toto eius diffusa cubiculo, aulaque proxima in diem posterum etiam tenuit. Non eadem constantia Satanam repulit alius quidam natione Sardus, qui cum humanitatis se literis perpoliret, & præsidia sibi compararet benemerendi de proximis, nouum ei genus insidiarum callido ab hoste præparatum est. Pauli Apostoli specie visus est ei Dæmon, hortans, vt ab Ethnicorum lectione desistat, & suas potius euoluat epistolas, Dei numine, & cælesti doctrina refertas. Quis consilium non probarat tam ad speciem salutare. Sed inexercitus athleta, quo specie recti veterator ille duceret non attendit, consilio paruit, & studium Tullianæ lectionis ad diuinas Pauli Epistolas transtulit. Ita præpostero ordine, contra præscriptum, nutumque Rectorum, quæ præstigiarum est nota certissima, tractare eas literas cum voluptate cœpit, vnde plus sibi procreabat exitij, quam commoditatis. Cælabat hæc Patres suos, atque Magistros, a quibus doceri, & dedoceri poterat, nouo inuento magistro: cuius alijs etiam

11 Lauretani Collegij status.

12 Molestiæ ab Dæmonibus.

13

14

Universidad de Deusto
Biblioteca

præstigijs, atque ludibrijs demum eo adductus est, vt prima sua vocatione deserta solitudinis (vt ante significarat) studio, clanculum sese proriperet. Hoc iam insolentius acrij Dæmones erant infesti, perque licentiam tenebrarum, quarum perhibentur esse rectores, in omnem effusi petulantiam insidiabantur somno sanctorum: nocturnisque turbis, atque fragoribus interpellabant nonnullorum præcipue quietem, quorum erat virtus maxime nota: vt sursum deorsum miscere omnia, & cunctam domus suppellectilem viderentur euertere. Audiebantur interdum super cubicula turbulentis errare vestigijs, & felium murmure imitando perstrepere. Nonnunquam insilire tanquam catuli super lectulos, & gressu horrifico cubantibus insidere, aut stragula de cubili detrahere. Interdum etiam orantibus genicularium scabellum derepente subducere, atque alijs obturbare ludibrijs. Quibus Lemurum, Dæmonumve terriculamentis, ne vani quoque timores, vt fit accederent, dabat operam Rector, ne res passim per Collegium vulgaretur. Sed ne ipsi quidem Rectori ægrotanti nequam spiritus pepercere. Nam cum ille fratribus, qui lacessabantur edixisset, vt, si quis eis noctu molestiam incuteret, adiuratum Dei nomine ad se se mitteret, idque ab aliquibus factum esset, Dæmon ad cubiculum decumbentis Rectoris accessit tum, cum superiorum noctium vigilijs fessus sopori se dederat: pulsatoque semel, atque iterum ostio iussus ingredi, cunctabatur. Quod admiratus Rector suspicatusque quod erat, Aperi, inquit, in nomine Domini. Et quod à B. Antonio ijsdem hostibus dictum legimus, audacter & ipse iussit omnem in se potestatem, quam Deus permitteret, exercere. Tum ille tanto impetu irruit, tanto & ostium, & fenestras fragore reclusit, vt putaretur eas funditus confregisse. Nec semel duntaxat in Patrem procax spiritus nequam fuit: sed redijt iterum, cum is iaceret in lectulo, præcipitique lapsu per vaporarium ruit, vt obstreperet quiescenti. Nec molestiarum hic finis. Vigilabat Rector ad multam noctem in bibliotheca, quæ ab ambulacri latere sita erat, cum in extrema Collegij parte, quendam quasi terræmotum exaudijt: egressus in ambulacrum, & spatijs aliquot factis animaduertit motum illum, strepitumque nocturnum ad se propius accedere: qui cum ex cœnaculo videretur existere, signo sibi Crucis indito, eo vertit intrepidus. Hic cum se fragor semper intenderet, & magis, ac magis appropinquaret, & iam proximus fieret, tandem canis ater apparuit, tremefaciens pedum nisu & vasta mole corporis terræ solum, qui minacibus oculis Rectori occurrens, vt in eum irrueret, subito crucis obiectu repulsus, eo intacto præterijt, timenda voce semel, iterum, ac sæpius allatrans, adeo tamen profunda, atque recondita, vt intra vastum vas quoddam obscure resonans, latratus illi fundi viderentur. Hanc ab Collegio pestem Oliuerius vt auerteret, de Ignatij sententia, ad quem rem totam scripserat, vsitatis exorcismorum rationibus, instrumentisque vsus, cum nihilo miliores, modestioresque proterui spiritus redderentur, iterum per literas ad Ignatium communi consensu Patrum, cum quibus rem communicarat, confugit: & sacras reliquias ex vndecim Virginum millibus, fratribus, quos spiritus insectabantur, tradit. Ignatius re cognita Deum attente precatus, secundis eos literis ad spem celeris liberationis erexit, pollicitus se pro eis Diuinæ Maiestati supplicem fore. Quibus in conuentu consciorum rei Patrum literis recitatis, iussit ceteros Rector bono animo esse, & spem in B. Patris precibus, meritisque reponere: Et earum vis precum iuuante sacrarum Virginum patrocinio, consecuta protinus epistolam est. Namque ex eo tempore silentium Dæmonibus est impositum, & fugata spectra, sua Collegio quies reddita. Tanti apud Deum Beati viri supplicatio roboris ac virium habuit. Iam reliquam per Italiam alia alibi pro animorum tutela sunt gesta: ac Florentiæ domus excitata consimilis ei, quam in Vrbe quondam S. Marthæ nomine excitandam curarat Ignatius: in eamque fœminæ circiter octoginta receptæ iam erant. At in Sicilia nouum est genus pij operis autoritate Proregis institutum: quod consilium, vel Officium caritatis placuit appellare, cuius essent partes cognoscere, & curare quicquid in eo regno ad misericordiæ, pietatisque spectaret officium: quale esset vt pauperibus redderentur ablata, vt in iudicijs, ac ciuilibus controuersijs consuleretur solitudini viduarum, ac pupillorum: vt Templa, atque cœnobia, & ædes hospitales, quæ vetustate iam corruerent, sarcirentur, vt pia testamentorum legata, quæ priuati causa emolumenti hæredes supprimerent, ab actuarijs, & tabellionibus ederentur. Cuius generis legatorum, pecuniæque vis ingens regium

15 Ipsi quoque Rectori molesti Dæmones.

16 Quo nam modo abactæ molestiæ Dæmonum Laureti.

17 Consilium quoddam nouū in Sicilia conditum quod vocatum Officium caritatis.

gium per edictum ab his sodalibus impetratum, paucis diebus indicata est. Id consilium Messanæ primo cœptum est duobus Mamertinis ciuibus, totidemque theologis, altero è S. Dominici familia, altero de Societate, qui fuit Prouincialis ipse Domeneccus, ac duobus Proregis administris. Hi sex numero quaque hebdomada vnum in locum conuenientes, consultationem de ijs, quæ decernenda viderentur in rem communem, habebant; & ad Proregem deinde quicquid statutum, ac decretum esset, decimo quinto quoque die referebant. Cuius etiam autoritate, ac sapientia comparatum erat, vt in singulis Siciliæ vrbibus probi homines duo, alter ex cleri corpore, alter ex populo designarentur, qui menstrua per interualla consilio suggererent, si quid sanandum vspiam, & corrigendum esset. Cœtus in Mamertino Collegio habebantur: eodemque modo è Panormitanis ciuibus, dum in ea Prorex vrbe versaretur, consilij numerus supplebatur: quoad aliquot post annis, cum ad hos nimis multæ causæ viderentur deferri, totum opus regio iussu sublatum est. Panormi Prouinciæ Præpositus Domeneccus communicato cum Prorege, Nobilibusque consilio, magnopere autor fuit, vt puellarum orbitas proprijs excepta sedibus, & priuatorum benignitate suis instructa reditibus pie, sancteque custodiretur ad nuptias, aut, si ita mallent, ad Monasterium. Peruenerat que vectigal illud ad aureos iam septingentos, & sperabatur opimius. Quoniam vero non continebat insulæ finibus sua Christianæ rei studia Prorex, sed expeditionem Africanam moliebatur, cum spe successus optima, suos interim etiam Domeneccus milites adornans, in Monte Regali sociorum certum constituit numerum, qui Arabum ediscerent linguam ad Euangelium, vt primum daretur aditus, in Africa promulgandum. Syracusis cum Io. Philippi concionibus excitata ciuitas pari moras non posset, missis eo tribus magistris mense Septembri, quo paulo ante præcurrerat etiam Michael à Lætualle Allobrox notæ sanctitatis, & ciuibus admodum gratus sacerdos, inchoatum est Collegium. Ac ne sine pompa aliqua, splendoreve vsitato scholarum, Collegijve primordia ducerentur, dum decimotertio Kalend. Nouembris in templo principe vnus è Magistris Georgius Mercatus ad nobilem coronam præfatur, festo Ciuitas campanarum plausu, & perhonorifica bombardarum displosione primum illum introitum excipiendum, & celebrandum duxit.

18

19 Syracusanum Collegium inchoatur.

Extra Italiam porro Viennæ Petrus Canisius impositum sibi curationis Episcopalis onus, quod inuitus, coactusque subierat, vt supra demonstrauimus, molestissime sustinebat: proponebat sibi ante oculos pericula in eo ferendo non leuia, fructum nullum. Et quidem in ea vrbe, vbi nec Concionatores suspecti dogmatis, atque doctrinæ, quos ob Dynastæ fauorem, qui secundum Regem Romanorum primas tenebat, suggestu prohibere non poterat: nec sacerdotes imperitissimi deerant, qui sacris erant confessionibus, & rerum diuinarum procurationi præpositi: vix vt vnus aliquis in tanto numero ferri posset: & reperiebantur admodum pauci, qui sedis Apostolicæ autoritatem vere, & ex animo sequi vellent. Quibus causis Canisius impulsus existimabat, vberiorem se alibi capturum è suis laboribus fructum. Illud tamen, si non aliud, in ea administratione curauit, vt Societatem in suo robore conseruaret, propagaretque & quod ipse temporum iniquitate non posset, id illa die progrediente perficeret, compensaretque tarditatem frugum vbertate lætissimæ messis. Ergo Pragam ab Romanorum Rege, qui Societatis in ea vrbe Collegium meditabatur accitus, opera eius, ac studio Ferdinandi eiusdem filij Societatis amantissimi Archiducis Austriæ, Boëmiæque Proregis bona Dominicanorum venia Cœnobium S. Clementis, quod erat scholis peropportunum, accepit. Aliud enim Rex eius Cœnobium, cui ab S. Agnete nomen erat, & à Monialibus derelictum, annuente Pontifice, dedit, amœno loco situm, & cum amplificatione redituum, curante Canisio vt etiam ad vsum & ad elegantiam aptius, quam vnde migrabant, concinnaretur: vt quantum fieri posset, ex eorum caritate Patrum, nulla (vt æquum erat) ipsorum iactura, & Societati commoditas crearetur, & Ciuitati. Ponebat suam Canisius operam Pragæ iucundius, multoque lætius, quam Viennæ maioris spe fructus allectus. Quanquam enim Pragensis populus sub vtraque specie libabat diuina, ac sacrosancta mysteria, ceteros tamen catholicos ritus, ac ceremonias etiam tum retinebat: eratque ad honestum, ac rectum suo propensus ingenio. Cleri porro duces, atque primarij nihil tam optabant, quam vt ad suum aliquando candorem, integrita-

20 Res in Germania.

21 Pragensis Collegij exordium.

22

Universidad de Deusto
Biblioteca

gritatemque religionis cultus reuocaretur. Et qui in ea vrbe versabantur hæretici, ij nec in suo numero viros doctos habebant, nec satis inter se de religione consentiebant: &, quod caput est, ipsum suum ducem, caputque Ioannem Hus, à quo pestem hauserant, & nomen, nullo iam loco, numeroque ducebant. Eorum est hæresis sacrosanctam Eucharistiam sub vtraque specie cum populo communicandam; eamque vel infantibus porrigendam: nec Apostolicæ sedis autoritatem, Ecclesiæque Romanæ sequendam. Sed si eo concionatores mitterentur idonei, qui Boëmice nossent, spes erat aliquando fore, vt pestis illa depelleretur ab vrbe, & res catholica reuiresceret. Quibus & Regis, & Canisij votis obsecundare quodammodo visus est Deus, duodecim fere hoc anno missis ad Societatem præstantis indolis Boëmis adolescentibus. Miserat hos in Vrbem Ferdinandus Rex in Collegio Germanico instituendos, sed cum per inopiam eo recipi non possent, Societati se vniuersi penitus tradidere. Quo Ferdinandus ita probauit, vt ex eo tempore, quandiu vixit, Romano Collegio quadringenos singulis annis aureos nummos perbenigne donarit. Nec pia Regis in commendanda suis & Ignatio, & Pontifici literis re Boëmica desiderata sedulitas est: ne prouinciam tam indigam opis, ac prope depositam desertam prorsus paterentur: sed paterna caritate complexi per Societatis homines subleuarent. Canisius vero, dum accuratas in æde maxima conciones frequenti conuentu per dies festos habet, Hussitas timor inuasit, ne aduocaretur idcirco Collegium, vt ipsos disputando reuinceret: eoque cunctis opibus remorari cœpta conabantur. Quo metu animaduerso Canisius significandum eis censuit non eo consilio Societatem Pragam inferre vestigia, vt quenquam disputationis pugna lacesseret, sed vt iuuentutem non modo catholicam, sed reliquam etiam, & omne genus Ciuium ingenuas artes, optimasque literas mercede nulla doceret. Sperabat his Hussitas allectos inuitatosque promissis, cum se ad nouos, catholicosque doctores applicuissent, futurum etiam vt ad auitam religionem paulatim animos applicarent: & reiectis dogmatibus noxijs ad Catholicorum sensum, sanamque doctrinam nullo negotio laberentur. Inchoatis his Pragæ rebus Canisius, Duce rogante Bauariæ, profectus est Monachium. Hic Dux Albertus additis ei tribus numero consiliarijs è suis, qui dignitate, consilioque præstarent, iussit vna omnes Ingolstadij coactos de Societatis fundando Collegio, de instituendo pauperum contubernio, qui theologiæ literis operam darent, de loco, vbi ea collocanda, de vectigalibus quibus instruenda, denique quemadmodum administranda, & regenda viderentur consilium inter se capere. Ita Optimi Principes Ferdinandus, & Albertus toti erant in arcendis erroribus; ob eamque rem in iuuentute formanda educandisque idoneis Ecclesiæ administris, quorum maxima laborabatur inopia. Ceterum cum Societatis, tum publicas res non mediocriter iuuit sagax Natalis caritas, efficaxque sapientia. Is Lainio (vti supra ostendi) in Italiam reuerso, Moroni Cardinalis, & Ignatij mandatis in Germania consedit. Et Augustæ dierum aliquot mora ducta Cardinalis Augustani rogatu Dilingam transijt. Hic cum Academiam illam, vt Augustanus ipse mandauerat, inspexisset, Viennam denique se recepit, vbi & scholas ex præscripto constitutionum, & rem domesticam ordinauit, ad quinque discentium classes addita sexta: in qua vel prima literarum rudimenta traderentur, vt simplices puerorum ætates ab Hæreticorum venenis salubri institutione defenderet. Cumque alia multa è re diuina sapienter excogitauit; tum Regis nomine aduocandum curauit typographum, qui pijs edendis libris insisteret. Quippe cum Hæretici nullum facerent finem pestilentes spargendi codices, autoresque etiam integros inquinarent, vix restabat locus catholicis, quo manus tuto porrigerent. Eam ob rem vehementer optabat Natalis vt Lainius stylum contra hæreses stringeret: & Canisio, Gaudanoque operæ multa proposuit, quæ in vsum rei catholicæ vel de nouo cuderent, vel expurgata ab hæreticorum maculis ederent; interque alia (quod postea Canisius alijque fecere) vt Euangelia publicarent, & quotquot per annum in sacra liturgia recitantur, epistolas ex editione vulgata, notis adiectis illustribus, & obseruationibus tempestiuis ad reuincendos hæreticos. Hanc Natalis fabricam ad eas sanandas regiones perditas, ac pene depositas apparauit. Qui quo die Viennam attigit, eo die nobilis quidam concionator abscessit, qui & suis, & alienis fultus opibus praua dogmata libere, impuneque disseminabat. Superiore libro narraui Neomagensis populus quanto studio Collegium Societatis expeteret,

23 Ferdinandi Regis & in rem Catholicam, & in Societatem pietas.

24

25 Canisius in Bauariam euocatus agit de Collegio Ingolstadij excitando.

26 Natalis res in Germania.

27

28 Consilia de Neomagensi Collegio disturbantur.

peteret, & à pia Virgine, quæ suos Canisios Petrum, & Theodoricum fororis filios in Societate habebat, ædes in eum vsum, & aream quandam fuisse delatam. Hæc sub initium anni, cum sibi ex graui morbo supremum vitæ diem adesse sentiret, Fratrem, qui grauissime repugnabat, aduocat, & aureis octingentis eius mercata consensum, suoque vti iure permissa, tandem coram Scabinis (id magistratus genus est) & arbitros, vt ea donatio rata esset, possessiones illas inusitata quadam animi iucunditate Societati legat. Ea re celebrata, ac peruulgata, quidam è primarijs, qui conscientia praui dogmatis aduersariam sibi Societatem fore intelligebant: ac religiosorum nonnemo, qui rationibus suis suspicabantur incommodam, Senatum adeunt, & fictis criminationibus, varijsque modis in eam commouent. Inde senatus turbas aliquas maiores veritus, continuo renunciari Leonardo Kesselio iussit, vrbe facesseret. Aderat tum ipsi illi virgini moribundæ Leonardus, vt migrantem animam consuetis Deo precibus commendaret: quo versantem in munere familiares interpellari non sunt passi. Dein accepto nuncio Pater ipse nobilium in comitatu consulares ad ades adit, quo cunctus senatus conuenerat. Expostulat iniuriam, causam scisciatur edicti, literas Apostolicas exhibet confirmatæ Societatis testes. At Senatus Pontificijs literis non inspectis Leonardo causas de scripto profert, cur ab vrbe iuberetur abesse: quarum eæ præcipuæ erant, quod sub noctem vrbem inissent: quod priuatos quosdam, occultosque conuentus egisset: quod excitasset tumultum. Quæ cum essent inanissimæ, non difficile fuit eas Leonardo refellere: sed cum in recenti tumore non audiretur, nec commotos apud animos disceptando proficeret, satius esse duxit inde migrare, quam noua repulsæ contumelia cursus abigi. Nec tamen exacto Patre languidiora ceterorum ciuium in Societatem facta sunt studia quorum multi tanquam sibi certum, & exploratum esset de eius aduentu, sacra iam tum vasa, cunctamque templi supellectilem ad conuestiendas aras, cultumque sacrificantium compararunt. Qui vero refragari, aduersarique sunt ausi ij Deo vindici dignas, celeresque dedere pœnas. Nam & consulis, qui Senatui fuerat autor exigendi præstantissimi Sacerdotis, gemina proles in rixa, atque altercatione mutua se cæde necauit, liberorum necem cita parentis subsecuta mors est: & qui sententiam audax pronuntiaret edicti, lenta febri correptus in diuturnæ tabis ærumnas atque languorem sensim decidit summa cum desperatione salutis: sed quod Principum indignitate prohibitus Dei sacerdos Neomagi non potuit, vt pro ardore animi sui, voluntateque proximorum saluti seruiret, id Coloniam reuersus, audiendis rite confitentibus assequutus est. Quo ex numero subinde non pauci, cum morbo tenerentur impliciti, recisis sacramento causis; atque radicibus sani vndique facti sunt. Nec deerat pijs sociorum laboribus visitata Cartusianorum benignitas, qui non de bonis externis modo commodisque Societatis sed de fama quoque, atque existimatione solliciti, tam Euangelij præconibus necessaria, cum celebris ex sua familia Doctoris Henrici Harphij mysticam theologiam vulgo edendam, typisque vulgandam curarent, in Ignatij societatisque apparere nomine voluerunt, adeoque multas in operis præfatione insereuere huius ordinis laudes, vt ijs Societas potius eorum caritatem Patrum, quam sua merita æstimet. Satis feliciter Tornaci gesta res est: vbi Bernardus Oliuerius suis concionibus commouebat omnia, non in vrbe modo; verum etiam foris, quacumque docendi causa vagabatur. Cui tam densus vbique dabat operam auditor, vt intermortui sæpe complures è concione propter confertissimam hominum multitudinem, ac semianimes efferrentur. Ad eius vocem multa facinora ponebantur, abijciebantur hæreses, inijciebatur sacramentorum ardor, studium benefactorum; tantaque auiditate currebatur ad indicanda peccata, vt per dies sæpe aliquot obsiderentur aures Patris; nec discederetur è templis, dum copia fieret rite pectoris expiandi. Fructus fuit illustris, & ad conciliandam ciuium beneuolentiam efficax. Cumque varijs in Belgio locis offerentur ædes ad inchoanda Collegia, & ei pietati ciuitatum se Magistratus opponerent, faciundum Ignatio fuit, vt eo Ribadeneiram destinaret, qui & Constitutiones interim suis quas ferebat, explanaret; & Philippo Regi ibidem agenti, in quem Carolus regnorum suorum dominatum per id tempus transtulit, supplex esset, vt per eum Societati liceret, certas sibi quærere in Belgio sedes, & suas libere functiones obire, necessarijsq; firmari bonis, quæ stabilium, vel immobilium nomine continentur: id quod non licebat

29 Vltio diuina in aduersarios.

30 Carthusianorum in Societatem caritas.

31 Bernardi Oliuerij perutilis facundia.

32 Petrus Ribadeneira in Belgiũ mittitur.

Universidad de Deusto
Biblioteca

bat nisi Regis, Prouinciarumque consensu, quarum edicto Cæsaris subsignato chirographo iam inde ab anno millesimo quingentesimo trigesimo sexto cautum erat, ne cuipiam liceret ex Clero possessionibus augeri; & ea, quæ dixi, bona sibi tanquam Domino vendicare. Sed quid, quoque modo impetratum sit, volumen proximum in loco narrabit.

33 Res Galliæ.

Plurimum in Galliæ Regno negotij, ac molestiæ fuit. Expectabatur Lutetiæ Sorbonicorum Theologorum sententia, quibus cognitionem causæ demandatam supra docuimus, vt esse in eo regno Societati & beneficijs potiri indigenarum, vesarique ex instituto in animarum causis, quæ Rex Henricus benigne concesserat, per Senatum quoque liceret. Ineunte tandem anno Decretum Paschasio traditur sane vehemens, & acre.

34 Societas cur sæpe exagitetur.

Quod quia mirum plerisque videbitur: ex viris tantæ sapientiæ existere potuisse, opportunum reor, causas eius singillatim exponere: eademque opera ceterarum, quas prope vbique locorum excitatas in hunc Ordinem procellas ante narrauimus, narraturiq; deinceps sumus, causæ & origines illustrabuntur. Necesse non est turbarum huiusmodi caput ab Satana autore repetere: qui suum dominatum exercens in regno vitiorum, quicquid honesti, sanctique inter mortales apparet, in ipso statim exortu conatur opprimere. Nota sunt in sanctam Christi Ecclesiam nascentem, ac teneram; nota in peculiares cœtus commota bella, siue olim Monachorum, siue postea Mendicantium, contra quos non alieni modo à fide catholica; sed qui huius defensionem, sinceramque custodiam maxime profitebantur, acerrime exarserunt. Itaque in eadem Parisiorum vrbe ab Collegio Theologorum eodem decretum iam diu extitit de venerando Prædicatorum Ordine simillimum ei, quod hoc tempore de Societate fecere. Igitur Satan, cum tantum oderit bonos, & ad elidenda honesti semina tam vigil excubet, tam violentus assurgat, mirum non est, si in Societatem immani quadam, & inexplebili rabie sese infert, nempe in eum Ordinem, qui bellum aduersus eum adeo fusum, & graue susceperit, inter Ethnicos, inter hæreticos, inter catholicos tanto conatu, tot machinis, tamque aptis ad euertendam diri monstri tyrannidem. Hominum porro (vt missos faciam prorsus ab Christiano nomine alienos) genera duo potissimum sese aduersaria præbuere Hæretici, vitiosique catholici. Quorum item in aperto est causa. Quippe virtuti cum vitio numquam magis conueniet, quam calori cum frigore: Et quemadmodum hæc, si prope admoueas, pugna cooritur; ita nisi remoueas te, ac seiungas, sed prodeas in aciem, & vitium aggrediaris, existet pugna, stabitque donec altera pars alteram ad sui similitudinem commutet, ac victoriam ferat. Quod cum ita sit, si quando tempus incideret, quo tempore Societati pax esset, pro deterrimo equidem interpretarer indicio. Nam quandiu quidem instituta sua retinet, argumentare, si pugnam non vides, vel iam debellatam cum mundo, eique similem factum, quod optandum potius, quam sperandum est; vel eam suo loco motam, & factam similem mundo, quod Deus auertat. Præter hæc duo genera, certos quoque homines interdum aduersarios habuit hic Ordo ex alijs Religiosorum Ordinibus. Ac ne id quidem prudentibus potest mirum, ac præter opinionem videri. Non enim protinus cum profano vestitu perturbationes animi exuuntur numerosisque in cœtibus hac procliuitate, & infirmitate naturæ, illa impugnatione Satanæ, quis bonos, & æquos præstet omnes, & concordiæ studiosos? Ad hæc hominum ingenia pro institutione, vsuque atque adeo habitu corporum adeo diuersa sunt, vt non minor sit in animi vultu, quam in faciei figura varietas. Hæc illos studia, alios delectant alia: nec pronius quicquam est factu, quam vt quisque quæ iudicio ac sententia improbat, etiam voce ac sermone condemnet. Igitur assueti suis institutis viri, cum quædam noua caput extulere, consequens videbatur, vt, cum sua amarent, probarentque maxime, ab ijs discrepantia refutarent. Nam quotusquisque est tanta vel caritatis amplitudine, qui alienos complectatur, vt suos; vel æquitate sapientiæ qui res, vti sunt, in suo quamque genere, neutram in partem præiudicij inclinatus ponderibus iusto libret examine? Accedit, quod Societas non solum à veteri Religiosorum forma habebat multa diuersa, sed vt instituti poscebat ratio, exteriora quædam insignia, & stata seueritatis experimenta non assumpserat: commouetque nescio quem sensum, si quem videas eadem tecum profitentem conditionibus non ijsdem implicitum; & quasi stadium idem decurrentem non pondere pari grauatum. Docet quidem prudentia, non

35

36

idem

idem à quouis petendum. Sed tamen ipsi Baptistæ magni discipuli perægre ferebant, quæ ipsi assumebant iciunia, non item ab Apostolis suscipi. Hæc autem in exoriente Societate conspecta multo poterant vehementius commouere, quod vitæ genus ab ipsa susceptum etiam probabatur in vulgus. Super hæc recentis huius assectæ disciplinæ, cum totos se in proximorum dedidissent vtilitates, nullumque prætermitterent pietatis ministerium, quorum multa religiosorum veterum multi tractabant, nisi egregia quædam pietas pene obstupefecisset sensum, necesse erat eos compungi. Paucorum est enim illa Apostolici pectoris generositas, Dum omni modo siue per occasionem, siue per veritatem Christus annuncietur, & in hoc gaudeo, sed & gaudebo. Quin potius ex intima erat schola Christi qui dicebat, Vidimus quendam in nomine tuo eijcientem Dæmonia, & prohibuimus eum, quia non sequitur nobiscum. Amat plus nimio naturæ contumacia, quod singulare existimetur, ac proprium. Ex hoc autem capite oriebatur duplex præterea metus, ne & studijs religiosos ad ordines aspirantium, & liberalitate benigne facientium aliò auersa, ipsi aliquando cum disciplinæ, tum vitæ subsidia desideraturi essent. Quibus rebus, qui miratur quempiam fuisse commotum, is naturam hominum ignorat; nec statum animaduertit, in quo Christus Dominus suam Reliquit Ecclesiam: cui ad vincendum maluit suppeditare vires, quam pugnæ causas, & victoriæ decus adimere. Par causa Ludimagistrorum non neminem incitauit, cum scholis, quas Societas publicabat, & lucra ipsis interuerti, & aditus ad crescendum intercludi putarent. Fuere etiam è Præsulibus quidam aduersi, nomine quidem ac specie, quod iura Societati ab Apostolica Sede concessa potestatem eorum conuellerent: sed, vt re vera his omnium leuissima fuit causa dolendi, ita non multos priuata quæpiam perturbatio transuersos egit. Pars maxima intellexere ad leuandas eorum conscientias missum id à Deo subsidium. Harum, quas dixi, causarum pleræque ad condendum decretum, de quo narrare instituì, confluxere. Parisinus Antistes ante omnes aduersabatur, nec possis causam dicere, nisi quod ditioni suæ subijci nostros perinde, ac clerum communem volebat. Nutum Antistitis Doctores vel obnoxij, vel assentantes non pauci intuebantur. Quidam etiam inter Doctores è religiosis erant familijs, quos quæ dixi, tangebant. Quin adeo is, qui materiam, syluamque Decreti, & singulorum capitum rationes congessit, priuatim erat offensus, quod sororis filius ipso inuito, ac reluctante, ad Societatem se aggregarat. Non deerant, quibus iam Pontificia Maiestas obsolescere: quique satis credulas præberent aures hominibus in orthodoxa fide nutantibus. Ad hasce difficultates summa accessit Societatis solitudo, quæ & causam præcipitauit. Nulla ibi sapientia excellens, nulla facundia, nulla acrior, robustiorque prudentia. Pauculi erant socij, innocentes illi quidem, & sancti, sed adolescentes, ac ferme tyrones. Summa in Paschasio erat, cuius bona simplicitas de sese metiri ceteros assueta, quid ageret contra callidas artes, contraque potentiam? Itaque dum nuda est defensoribus Societas, atque è contrario aduersarij acriter depugnant: omnibus locis præsto sunt; hos inducunt, illos demerentur, factum decretum est, quod Sorbonæ equidem adscribendum nunquam censuerim, cum præsertim vel ita gesta re, non defuerint, qui nomen subsignare suum abnuerint, alij anceps suffragium dederint, cum id solum explicarent, se ad plures accedere. Capita vero tum omnia, tum quædam præcipue ita sunt palam falsa, vt non magis dolere Societas possit, quod incognita causa damnata sit, quam ipsi Doctores irasci, quod falsa rerum narratione tam grauiter eis causæ cognitores illuserint. Quod sane paulo post multis, cum rem clarius cognouissent, vsu venit; & mox apparebit, cum Decretum, & ad singulas eius partes responsiones interseram. Quod tamen, quamuis ex tam falsa rei cognitione, & opinione editum, sparsumque Parisijs, quantum maleuolis contulerit animorum, quantum dubijs tenebrarum offuderit, quantum amicis fiduciæ detraxerit, quantam demum conuersionem rerum omnium fecerit, credi vix potest. Vapulabat adolescens Societas sermonibus omnium: petebatur vbique: inuehebantur in eam Concionatores de suggestis, in cathedris Ludimagistri, populus in circulis, Senatus in conuentibus, seruitia scyphos inter, & lances. Quibus insuper tanquam cumulus à Pastore vulnus accessit. Nam cum decreti autores existimarent Paschasium & socios ipsorum sententiam reueritos, deserta priore disciplina ad Carthusianos, quod suadebant, transituros: vbi tranquillissima eos vident in suis institutis perseuerare constantia,

Matth. 9. &c.

Philipp. 1.

Luc. 9.

37

38 Causæ decreti aduersus Societatem Parisijs editi.

39

40 Vexatio sociorum Parisiensium.

Universidad de Deusto
Biblioteca

stantia, apud Episcopum contemni iudicium suum expostulant. Tum vero is, cui maxime confirmatæ ab Apostolica Sede religionis patrocinium Apostolicæ iniungebant literæ, decreto Theologorum armatus, præsenti intentato anathemate, ne conciones habeant, ne cœtus cogant, ne sacramenta curent, ne diuinam rem faciant, interdicit. Huius ad exemplum vt Episcoporum, qui aderant Parisijs, plerique se fingerent, desertissimam Societatis causam, sed tamen æquissimam deserere & ipsi; seseque eius institutis opponere non dubitarunt. Itaque nihil restabat aliud, nisi, vt pusillus ille grex, flagris, vt rumor ferebat, cæsus, pulsusque toto regno facesseret. Et confecta res esset, si Henrici Secundi Regis in aures, animumque maleuolorum penetrare sermones, & ficta crimina potuissent. Sed quemadmodum olim cum Prædicatorum, ac Minorum exagitarentur Ordines, præsidio fuit Ludouici Regis sanctissimi studium, ita hoc tempore minime credulum nactæ Henricum calumniæ sua sponte denique conciderunt. Imo Rex ipse profitebatur sibi, & Cardinali Lotharingio pene solis Societatis patrocinium relictum; idque nunquam deserturos. Inquisitorem quoque violatæ religionis Doctorem Sorbonicum, & pium ex Augustiniana familia virum, vt in Societatem inquireret aduersarij impulerunt. Sed vnde se putarunt illi obesse, inde mirifice profuerunt. Simul ille Societatem inspexit, & in eam quam diligentissime semel, atque iterum inquisiuit, tantum de eius integritate opinionis hausit; vt mirari non satis posset hominum os, qui tam multa de ea, & tam perspicue falsa nullo metu Dei, nulla religione confingerent. Hæc cum feruerent maxime, furerentque obtrectatores, gliscerentque fabulæ per vulgus, quod suo more gaudebat auditis addere, & impulsis instare, non licebat Dei famulis apparere in publico, nisi vt conuicijs, & probris obruerentur. Nec amicorum nisi perpauci restabant, quos ab eorum consuetudine pudor, metusve non retraxisset. Hìc Paschasius, cum permodeste ad Pontificem prouocasset, ne quæ tempestiuis essent sananda consilijs, intempestiuis exulceraret: quanquam in Episcopi potestate per Apostolica iura, & priuilegia non erat, nec idcirco anathematum illaqueari vinculis poterat; tamen suo iure tantisper cedens, vacandum sibi publicis à muneribus censuit, intermittendam vulgo sacramentorum administrationem, priuatamque solum in æde S. Germani, quæ nec Antistiti communi subijcitur, retinendam: vnde etiam sæpe solicitatus Prior, vt nostros eijceret, semper respondit nequaquam id sibi fas esse: cum semper in ijs multa Christianæ vitæ egregia obseruasset exempla. Ceterum tam ampla sunt spatia caritatis, vt quibuscunque cancellis includas, amplum ei campum relinquere, per quem excurrat, seseque fundat cogaris. Tum igitur Paschasius, socijque vel nonnullis priuatim, & clanculum per exercitia spiritus excolendis occupabantur, vel publicis inuisendis, cohortandisque custodijs, vel (quod & late patuit, & maximam habuit commendationem) migrantibus e suis corporibus animis confirmandis, nonnullis etiam interdum erudiendis sacrarum virginum contubernijs; denique priuatis congressibus, atque colloquijs tum his, tum illis vocandis ad officium, & reducendis ad frugem. Verum vbi se primus ille tempestatis impetus fregit, & mitescentibus animis paululum resedit tumor, & prouocationis literas ab Episcopo Paschasius expressit; tum demum ad consueta munia tota libertate se retulit. Nec Episcopus, quippe nonnihil ad sui curam forte conuersus, postea quicquam negotij facessiuit: paulatimque ex tetra tempestate aperiente se quasi sereno, etiam amici, ac ceterorum frequentia redijt. Sed prætermittenda non est Doctoris Franciſci Piccardi, & Domini de Monte, viri nobilitate, & virtute præstantis, vera, constansque beneuolentia. Hi vni sinceri, & fideles amici in fœdis illi turbinibus, ac cœca nocte Societatis causam palam, & vbique sustinere, aduersariorumque damnare facta, obluctari omni ope conatibus nunquam dubitarunt. Nam de Claramontano Præsule mox erit commemorandi locus. At vbi Romam de illo decreto allatum est, Societatis Patres, qui grauitate ceteris, & antiquitate præstabant, autores erant Ignatio, vt ei responderetur ab suis, vt qui Societatem longissime ignorarent, doctorum Patrum autoritate permoti, malam, quam de ipsa imbibissent animis, opinionem abijcerent. Sperabant enim decreti conditores, si de rebus essent diligenter edocti, studio veritatis adductos, rescissuros vltro, quod pronunciarant, vtique non ex animi prauitate (sic enim interpretabantur) sed ex nouæ ignoratione familiæ, & eius institutorum, falsaque edocentium expositione profectum. Sic igitur Patres illi censebant. At Ignatius,

41 Paschasij modestia pluaque industria.

42

tius, qui meliore quodam spiritu ducebatur, sedato eos animo solitaque hilaritate oris excipiens, Velim, inquit, Patres memoria, & animo repetatis, quæ Christus olim cum remigraret ad Patrem, suis fertur dixisse discipulis, Pacem meam do vobis, pacem relinquo vobis: & hæc ipsa vobis quoque dicta in præsentia putetis. Nihil est mandandum literis, vel tale aliquid agendum, vnde aliqua oriatur acerbitas. Certis in causis præstat silere, quam loqui: nec vindice opus est stylo, vbi sui ipsius vindex, & propugnatrix est veritas. Magna sane Parisiensium Theologorum autoritas est, eoque magis reuereri nos eam decet. Neque tamen nos ea conturbet. Nihil diu præponderat veritati, quæ oppugnari illa quidem potest, expugnari non potest. Si vsus fuerit, lenius quoddam adhibebitur huic vulneri medicamen. Non acuentur iræ stylo, sed tolerantia minuentur. Tutela nostra Deus est, huic causa nostra committatur, hæc & vincet. Ac ne cohortando ad patientiam commendare videretur inertiam; datis ad vniuersam Societatem literis, quæ varijs orbis terræ partibus sparsas domos, & studiorum sedes habebat, iussit eam cunctis à Principibus, atque Dynastis, Pastoribus, & Episcopis, Magistratibus, ac Præfectis, Ciuitatibus, & locis omnibus, vbi degebat publicas de suis moribus, atque doctrina, totoque vitæ genere testificationes, & literas postulare: easque publica fide, autoritateque obsignatas ad se transmittere, vt paucorum iudicijs, qui non dum satis rem ipsam norant, vniuersi pene orbis testimonium, atque iudicium, si quando opus esset, opponeretur, factum vt imperauerat Pater, & ex omnibus ferme locis, ac Ciuitatibus, regnis, atque Prouincijs per quas erat dispersa Societas, pro ea missæ sunt literæ laudum plenæ maximarum. Quas tamen B. Pater non necesse habuit in apertum proferre, veritate paulatim se ipsam asserente. Illud opportunissime cecidit. Cum hoc ipso anno per autumnum Cardinalis Lotharingius Romam venisset, Doctoresque cum eo Sorbonici aliquot, visum est B. Patri hos coram planius edocendos. Itaque apud Cardinalem certo die conuentus instituitur. Interfuere Doctores quatuor Parsa, Sausciera, Brixanteus, & ipse Benedictus, is, qui singularum decreti

Universidad de Deusto
Biblioteca

in magnum grauamen populi, religionis monasticæ honestatem violare videtur: studiosum, pium, & perneceſſarium virtutum, abstinentiarum, cæremoniarum & austeritatis eneruat exercitium: imo occasionem dat libere apostatandi à reliquis religionibus. Debitam Ordinarijs obedientiam, & subiectionem subtrahit, Dominos tam temporales, quam Ecclesiasticos suis iuribus iniuste priuat: lites, dissidia, contentiones, & æmulationes, variaque schismata inducit. Itaque his omnibus, atque alijs diligenter examinatis, & expensis hæc Societas videtur in negotio fidei periculosa, pacis Ecclesiæ perturbatiua, Monasticæ religionis euersiua, & magis in destructionem quam in ædificationem.

Olauij autem ad singula hæc responsio est talis.

Gratia & pax Domini Nostri IESV Christi multiplicetur in cordibus nostris. Amen.

46 Responsio Martini Olauij ad decretum Sorbonicum.

CVm cogitarem Magistri, & Præceptores mei sapientissimi, de mittendis ad vos Bullis Societatis nostræ vna cum decreto venerandæ nostræ facultatis (nostræ ait, quia ipse quoque erat Doctor Sorbonicus) existimaui facturum meum rem vtilem, & Christianam, si adhiberem purgationes aliquas, ex quibus cognoscere facile possetis, quam vehementer fuerit illis impositum, qui autores extiterunt, vt hoc decretum conficeretur. Quod ego sane semper sum arbitratus non ex iniquo, aut maleuolo animo, sed ex obscura, & falsa causæ cognitione manasse.

47 De Nomine Societatis.

Quod initio appellatio insolita reprehenditur res in hunc modum se habet. Cum nomen quæreretur, quod huic Societati imponi deberet, significauit institutor eius, post commendatam rem diu in oratione Domino cupere se, vt ea à sanctissimo nomine I E S V appellationem acciperet; tum vt, qui in ea essent, intelligerent Iesum fontem, & autorem esse bonorum omnium, quæ in ipsa gererentur, quemadmodum est etiam eorum, quæ in vniuersa Ecclesia Christiana fiunt. Itaque gloriam in bonis soli ipsi attribuendam esse cognoscerent; confusionem vero in malis iniquis ministris: qui ab ipsius sanctissima voluntate discedunt: tum vt calumniantium ora obstruerentur, qui detrahere religiosis illis consueuerunt, qui ab institutoribus habent appellationem, quasi non Christi legibus, sed vel Benedicti, vel Francisci vel alterius hominis regulis, & institutis regi, gubernarique voluerint. Non fuit autem consilium, vt qui in hac congregatione essent, Iesuitæ simplici dictione vocarentur (quamuis hæc postea appellatio in vtraque Germania inualuerit) quod alij Religiosi iam pridem instituti inuenirentur, qui hoc prope haberent nomen, quales sunt, qui Romæ Monasterium sanctorum Ioannis, & Pauli inhabitant. Non est enim noua, & insolita in religionibus appellatio, sed vetus, & vsitata etiam in ordine quodam militum religiosorum. Nec debet illa sane potius offendere, quam appellatio, quæ vel à sanctissima Trinitate, vel à Spiritu sancto accepta est: præsertim cum fuerit tam pia intentione instituta, & à Summo Pontifice approbata.

58 De delectu cooptandorum in Societatem.

De personarum delectu, vt sincere coram Deo dicam quid sentiam, non equidem existimo vllum vnquam institutum fuisse ordinem, in quo exquisitius, & acrius vita anteacta eorum, qui admitti in eam vellent, examinaretur, quam examinatur in hac Societate, nec vbi infamibus, & facinorosis magis fuerit præclusus aditus. Nam præterquam quod in Bulla Pauli Tertij obsignata anno millesimo quingentesimo quadragesimo quinto Kalendas Octobris, hæc verba habentur. Opportunum iudicauimus etiam statuere, ne quis in hac Societate recipiatur nisi diu, & diligentissime fuerit probatus, cumque prudens in Christo, & vel doctrina, seu vitæ Christianæ purirate apparuerit conspicuus: etiam nominatim cauetur in vna ex his constitutionibus, quæ in hac Societate summa diligentia, & seueritate seruantur: ne criminosus vllus, aut infamis recipiatur. Nec mouere quempiam debent alterius diplomatis anno millesimo quingentesimo, quadragesimo nono

mo nono Kalendis Iulij conceſſit verba quibus ampla Ignatio, & eius successoribus potestas permittitur absoluendi homines, qui sub obedientia eorum sint à grauibus criminibus, & censuris: primum, quia illa verba priuilegium continent magna pietate à Summis Pontificibus sæpe concessum, ad submouenda obstacula multa, quæ remorari, ac retardare in seculo nonnullos ex ijs possent, qui ex animo expetunt mundo penitus mori, & soli Deo cum perfecta voluntatis propriæ mortificatione seruire; atque ad confirmandam etiam, & augendam Prælatorum autoritatem, quibus se, qui religionem ingrediuntur, perpetuo parituros, tanquam Christi Vicarijs pollicentur, & vouent. Nam eorum in subditos potestatem plurimum interest esse maximam, vt occurratur grauissimis incommodis, quæ nascerentur, si Religiosi propter casuum reseruationem ad alia tribunalia essent ablegandi. Deinde est alia ratio efficaciſſima, cur nemo aduersus hanc Societatem moueri propter verba relata debeat; quoniam illa omnia ex illo diplomate accepta sunt, quod, mare magnum vocant. Quod quidem mare magnum omnium Mendicantium Ordinibus, atque alijs adeo quamplurimis Religionibus à varijs Pontificibus propter causam memoratam tributum est. Quæ inuidia est igitur, priuilegium, quod in tot sanctissimis Religionibus non solum toleratur, sed necessarium esse à maioribus etiam iudicatum est, huic soli Societati exprobrare? in qua tanta per Dei gratiam disciplinæ seueritas obseruatur, vt nullus in ea feratur, cuius peccatum aliquod mortale superioribus extra confessionem innotescat, quod scandalum vlli homini attulerit. Nam hoc ego nunc non ad vllius hominis commendationem, sed ad diuini nominis gloriam (vt in animo meo sentio) coram Iesu Christo Redemptore nostro, qui me iudicaturus est, vere testari possum, me nec audijsse, nec quacumque alia ratione intellexisse quemquam esse in vniuersa Societate nostra, quæ per maximam orbis partem diffusa est, cuius peccatum aliquod graue admissum in ipsa Societate notum sit. Interiora omnium qualia sint, Deus, qui scrutator est cordium, & confessarij, quibus ea reteguntur, nouerunt. Sed ea ego exterioribus respondere persuasissimum habeo. De me autem non sic loquor. Noui equidem (atque vtinam doleret mihi hoc tam vehementer, quam oporteret) maiorem me habere occasionem accusandi, & vituperandi me, quam vlla ratione commendandi. Illud profecto affirmare vere possum, & scit Dominus me non mentiri, sed ex animi sententia loqui, me meo iudicio indignissimum esse, qui inter hos Angelos versem, ac viuam; ac varie affici me solere, cum in eorum mores intueor: & quanta in illis abnegatio, quanta humilitas, quam perfecta obedientia, quam angelica vitæ puritas eluceat, perpendo. Nam affert mihi hæc commentatio nonnunquam incredibilem lætitiam, & consolationem, cum tactus desiderio sanctificationis diuini nominis video hos illi tam sedulo studere, & tam serio de gratia Christi saluatoris nostri, & immortalibus eius donis cogitare. Non nunquam autem confundor plane, & contremisco, cum me in eorum Societate, & contubernio esse video, à quorum mortificatione, humilitate, puritate, & in Deum, ac proximos caritate tam longe absum. Vnde intelligi potest, cum hanc ego de Societate hac non dubiam, & obscuram, sed certam, & efficaciſſimis signis confirmatam, & fixam habeam persuasionem, quo animo me esse oporteat cum hoc lego decretum, profectum ab illis, quos semper vti Patres, & præceptores reuereri, & obseruare sum solitus.

49 Olauij de se, deque Societate iudicium.

50 Cur Societas in habitu exteriore a secularibus sacerdotibus nō differat.

Quod vero addunt de nulla differentia à sacerdotibus secularibus, mirum plane mihi accidit, tot Doctores eruditissimos id vitio nostro huic instituto dedisse, quod certo scio à Pontificibus maximis, & à sapientissimis, & religiosissimis viris in primis fuisse in eo commendatum. Omnes enim prudentissime factum esse iudicarunt, vt nos, qui nec otiosam, nec monasticam, & solitariam vitam elegimus, sed valde laboriosam, & in procurandis proximorum commodis perpetuo occupatam leges tantum vitæ Christianæ communes sequeremur: vtque nihil vel in vestitu, vel multis alijs externis rebus à more, & consuetudine honestorum sacerdotum secularium, quorum adiutores esse volebamus, discreparemus. Noua quidem asperitas ideo adhibenda non fuit, saltem vniuersim, ne impedimentum afferret obeundis grauissimis laboribus, quos ferre oportet quotquot in hac Societate versantur. Similitudo & consensio, quam in vestitu, & in alijs externis rebus cum Clericis secularibus seruamus, propemodum

Universidad de Deusto
Biblioteca

fuit in hac Societate necessaria, cuius Institutor talem rationem vitæ sequi se exprofesso velle Summo Pontifici ab initio declarauit, qualem iudicabat in Domino à clericis esse tenendam. Vnde factum est, vt Paulus Tertius, Iulius Tertius, & Marcellus Secundus semper soliti fuerint Presbyteros reformatos nos vocare, qua etiam ratione vocandi vtitur hodie Paulus Quartus, qui iam inde à principio maximus extitit non solum approbator, & fautor, sed etiam laudator huius instituti. Quis autem non videat minime decuisse, vt vlla reformationis pars diuersitate habitus, & earum rerum, quæ retineri citra vllam pietatis iacturam possent, distinctione poneretur? Nostri has partes susceperunt, vt præsidio diuino muniti clericos seculares incitarent non ad vestitum quidem mutandum, aut ad alias res huiusmodi: sed ad exequenda Ecclesiastica ministeria, animo ab omni quæstu temporali alieno, & Dei, & proximorum caritate accenso, adhibita magna deuotione, coniuncta cum vera humilitate, & affectuum omnium mortificatione, ac insigni vitæ puritate. Ad quæ assequenda adhibemus iuxta rationem instituti nostri, frequentem conscientiæ examinationem, & assiduam mentis orationem, precantes à Domino, vt nihil vnquam cogitemus, loquamur, meditemur, agamus nisi in ipsius gloriam. Ac optaremus quidem (Deus nouit) vt omnes seculares clerici tanto studio ad hæc incumberent, vt nos longo interuallo in his superarent, quo nomen Dei illustrius, & sanctius inter homines redderetur. Intelligimus enim ideo nos peculiaribus votis à mundo discessisse, vt nosmetipsos, ac nostra obliuiscentes soli illi mori, ac viuere velimus, cui nos totos, penitusque consecrauimus. 51

52 Claustra, & Silentium Societatis. Sed quid de claustris, & silentio dicam? Parcat Dominus ijs, qui nescio quo animo contra perspicuam veritatem hæc de nostra Societate grauissimis Doctoribus obtruserunt. In nostra Societate non solum habemus claustri, & silentij leges, quæ sunt in primis in quocumque instituto religioso necessariæ; sed curamus etiam, vt illæ accuratissime seruentur. Nam vt in vnoquoque religiosorum Ordine aliquid, vt plurimum inueniri solet relatum quidem in optimum finem, in quo excellere conantur, qui illi Ordini se addicunt, ita animaduerti ego eos, qui in nostra Societate sunt, peculiari studio dare operam, vt in virtute obedientiæ eniteant. Quanquam enim hæc fuerit, & sit Institutoris nostri mens, vt neminem suis constitutionibus ad peccatum vllum vel mortale, vel veniale obliget, sed ad pœnam duntaxat, tamen obedientiæ studium tantum est in omnibus, vt stuporem sæpissime mihi afferat tam religiose minimas quasque regulas obseruari. Quod igitur ad claustrum attinet, nos hanc legem habemus, vt ex domo egredi nemo possit, quin ianitori significet se id cum facultate facere, quam magna seueritate seruamus. De silentio autem hæ sunt institutæ leges. Non solum habemus præfinita tempora, sed etiam res & personas. Nam primum nemini licet vnquam de rebus mere secularibus, nominatim autem de bellis, quæ Principes Christiani inter se gerunt; de laude item aut vituperatione Nationum, aut Prouinciarum, aut Principum loqui, sed de ijs tantum, quæ ad pietatem, & ad ædificationem, & ad caritatem mutuam seruandam conducunt. Deinde nemo potest cum alijs, quam domesticis absque facultate superioris loqui: nec iuuenibus cum domesticis omnibus loqui licet, sed singulis præscribuntur ij, ex quorum colloquijs maiorem fructum possint percipere. Nec vero cum illis, quos quisque in suo indice præscriptos habet, loqui quouis tempore potest, sed vna tantum hora post prandium, & altera post cœnam; quæ sunt illis ad remittendos animos fatigatos ex studijs, & ad tuendam corporis valetudinem concessæ. Semel autem in hebdomada, & diebus festis paulo amplius hæc licentia relaxatur. Qui has leges transgressus esse deprehenditur, grauiter multatur.

53 Cur Priuilegia Societati concessa. Iam de priuilegijs breuiter dico, quod res est. Summi Pontifices Paulus Tertius & Iulius Tertius cum exploratum haberent Patres nostros priuilegia non expetere, nisi ad submouenda obstacula, quæ possent copiosiorem animarum fructum impedire, libentissime fuissent illis multo etiam plura; quam petierunt impertiti: ac obtinuissent quidem

dem nostri omnia illa, quæ in Mari magno, quod vocant, Mendicantium Ordinibus, & alijs religionibus concessa sunt, nisi Pater Ignatius id recusasset, quod nonnulla inter ea esse videret, quibus veritus est, ne posteri abuterentur. Ea igitur illa duntaxat tribui nostræ Societati, concedique rogauit, quæ maxime necessaria putauit; vt nostris sublatis impedimentis, quæ remorari ministros sæpe solent, iuuare proximos plurimum possent, in prædicatione præsertim diuini verbi, & institutione in literis, ac moribus Christianis, atque adeo in Sacramentorum Pœnitentiæ, atque Eucharistiæ administratione. Hæc enim sola sacramenta sunt, in quibus ministrandis exercemur. Administramus etiam extremam vnctionem nostris, & ijs, qui in obsequijs nostrorum morantur. Atque hoc est, quod verba Bullæ obsignatæ anno millesimo quingentesimo quadragesimo nono decimo quinto Kalen. Nouembris significant, quibus audio nonnullos ex Doctoribus fuisse commotos. Ego vero cum sciam multos ex Ordinibus Mendicantium in congregationibus facultatis adesse solere, satis mirari sane non possum, vel omnes tam oblitos extitisse priuilegiorum, quæ in ipsorum Mari magno continentur, vel si eorum recordabantur, tam oblitos tamen fuisse christianæ caritatis (quod minime suspicari velim) vt non commonefacerent reliquos, ne reprehenderent in nostra Societate ea priuilegia, quæ essent illi cum tot sanctissimis Ordinibus communia.

54 Priuilegia Societatis nulli noxia. Quod autem dicitur ea priuilegia ad præiudicium pertinere Ordinariorum, certo scio non hoc audijsse Magistros ab vllo Episcopo, cui nostra Societas satis esset nota. Nos enim Summi Pontificis primum, deinde aliorum Episcoporum serui, & ministri sumus: nec vllum hominum genus est, cui gratiores simus. Hoc ego, & ex plurimorum ore audiui præsertim vero ex sanctissimæ memoriæ Pontifice Maximo Marcello Secundo, qui quanquam esset in suo sermone moderatissimus, in commendando tamen instituto nostro, modum præ nimio amore seruare non poterat. Censebat enim ille (faxit Deus vt deceptus non fuerit) per hanc Societatem Deum inopiæ ministrorum fidelium, qua Episcopi maxime laborant, subuenire voluisse: tum copiosius quotidie percipio, & cum audio noua in dies Collegia pro nostra Societate in varijs Prouincijs ab Episcopis magnis impensis erigi, ac sufficientibus prouentibus dotari, & cum tam frequentes literas ab Episcopis ad Patrem nostrum Ignatium scribi video, quibus in subsidium sibi aliquos ex nostris sacerdotibus mitti vehementissime flagitant.

55 Societas non est in grauamen Populi. Non permittat Dominus, vt qui nouerunt institutum nostrum, in hoc decretum vnquam incidant, alioquin nescio quid cogitaturi sint, cum ea verba legerint, quibus dicitur esse in magnum grauamen populi. Certum est enim nullam rem esse quæ magis nobis populorum voluntatem conciliet, quam quod minime simus illis graues. Nam cum perpetuo occupemur aut docendo, aut prædicando, aut audiendo confessiones, aut vigilando cum ijs, quibus vitæ exitus impendere videtur, aut in carceribus, & hospitalibus exhortando, aut spiritualia exercitia ministrando ijs, qui ingredi cupiunt in penitiorem cognitionem sui, & eius obligationis, qua apud Deum sunt obstricti, aut exequendo alia ministeria, quæ vtilia sint proximis, non possumus, ne obolum quidem vlla ratione directe, vel indirecte (vti dici solet) a quoquam accipere pro vllo ministerio. Sed gratis omnia, prompto, & alacri animo per Dei gratiam facimus. Victum, & vestitum in Collegijs suppeditant ipsorum Collegiorum erectores ijs prouentibus, quibus ea dotauerunt, vt sustentari queant, qui in eis viuunt: vel in vrbibus, vbi Collegia desunt suppeditant hospitalia, aut Episcopi, alijue viri pij, quos Dominus excitat. Cum hæc omnia desunt, mendicant nostri ostiatim victum, cum sunt suis defuncti ministerijs. Illud tamen exactissime omnes obseruant, vt ne potum quidem aquæ frigidæ accipiant nomine exhibiti ministerij: nec hac potestate vtuntur, qua tamen possent, vt alienissimi à suspicione auaritiæ liberius, ac maiore cum fructu seruire proximorum commodis valeant.

56 Nullam occasionem dat Societas apostatandi alijs religiosis. Sequitur decretum. Occasionem dat libere apostatandi à reliquis religionibus. Quo de loco idem, atque de præcedenti dicere possum, nisi quod hoc in loco multo apertius demonstrari potest, quanta fuerit ignoratio instituti nostri: in quo hanc habemus constitutionem, vt qui habitum alterius religionis vel vno tantum die gestauerit, in nostram Societatem admitti, nunquam possit. Quæ constitutio, etsi precibus multorum

Universidad de Deusto
Biblioteca

Principum tentata, & oppugnata fuerit, sanctissime tamen ad hunc vsque diem seruatur, & posthac cum Dei gratia seruabitur. Præterea testari possunt religiosi aliorum Ordinum, Dominicani præsertim, Franciscani, & Carthusiani, qui in illis vrbibus viuunt, vbi Societatis Collegia extant, in primis autem, qui degunt in vrbibus, vbi publica, & celebria gymnasia literarum extant, multos in dies iuuenes ad ipsos relicto mundo conuolare ex ijs, qui ab Spiritu sancto, vel per exemplum nostrorum, quorum consuetudine vtebantur, vel per eorum conciones, & adhortationes ad eligendam sanctiorem vitæ rationem impelluntur. Nec minus aperte sunt falsa, quæ subiunguntur, Dominos tam temporales, quam Ecclesiasticos suis iuribus iniuste priuari. Atque equidem vere excogitare non possum, quid in mentem venire potuerit, vel Magistris, vel ijs potius, à quibus causæ cognitionem ille acceperunt, vt hæc dicerent, quæ ipsa rerum experientia ita refellit, & confutat, vt alienissima esse ab omni specie veritatis quiuis, qui inter nostros versatus sit, intelligat. Extensa est; ac propagata Societas hæc per maximam orbis partem. Multa Collegia inter infideles in remotissimis regionibus erecta sunt, multa in Lusitania, plura in reliqua Hispania, non pauca in Germania, Italia, Sicilia, quæ cum summa approbatione secularium, ac ecclesiasticorum Dominorum, & cum magno populorum consensu fundata primum, ac postea conseruata sunt. Nec memini sane ausint contra nostram Societatem, aut qui infestiores nostris extiterint, præter quatuor genera hominum, excepta vrbe Parisiensi, in qua quintum genus sapientissimorum virorum falsis (vt quidem existimo) delationibus seductum, non absque Dei singulari permissione excitatum est, vt ibi serius Societas hæc sedem stabilem inueniat, vnde prima eius semina prodierunt. Ad primum porro illorum quatuor generum, hæretici, & homines de fide suspecti pertinent, cum quibus perpetuum nobis est bellum, præsertim in Germania. Ad secundum, homines nimium carnales, & vitæ proiectissimæ, qui ferre nullo modo possunt sectatores purioris vitæ, & suorum vitiorum reprehensores. Ad tertium & quartum Auari aliquot Ludimagistri, auari item Clerici, & Religiosi, qui indignissime ferentes decedere multum de quæstu suo, nostris gratis docentibus, & ministeria omnia Ecclesiastica obeuntibus, nullum non lapidem mouere contra illos in aliquibus vrbibus conati sunt, cum quibus ambitiosos aliquos viros, qui sibi religiosi, ac spirituales esse videntur, non iniuria fortasse numerare possum. Nam hi gloriæ stimulis agitati, quas constat multo esse acriores, quam quæstus, pati non possunt deturbari se sensim à nescio quo regno, quod occupauerant. Ceterum persecutiones à duobus prioribus generibus ortas, in lucro nostri ponunt: eas vero, quas à duobus posterioribus patiuntur, constanti patientia, & tolerantia, ac bonum pro malo reddendo vincere conantur. Datque Dominus pro sua bonitate, & misericordia felicem, vt experimur in multis locis, huic conatui successum. Sed iam clausulam decreti consideremus. Itaque his omnibus, atque alijs diligenter examinatis, & expensis hæc Societas videtur in negotio fidei periculosa.

57 Neminem Societas suis iuribus priuat.

58 Qui Societati aduersari aliquando sint.

59 Societas quam falso dicatur periculosa in fidei negotio.

Non ego hoc dolenter feram, Domini mei, excidisse hoc verbum tot grauissimis Magistris nostris? atque eam illos Societatem periculosam in negotio fidei suis suffragijs decreuisse, ex qua sola postquam instituta est, Theologos Summi Pontifices acceperunt, quos cum suis legatis, & Nuncijs mitterent ad Concilium, & ad omnia religionis negotia, quæ cum hæreticis in Germania, & alijs Prouincijs vel fuerunt antehac, vel sunt modo transigenda? Sed, vt faciamus hanc nostræ Societati illatam iniuriam excusari, & tegi quoquo modo ignoratione, & finistra nostri instituti informatione posse: Quis tamen quæso prætextus obtendi poterit insigni contumeliæ, quæ summis Pontificibus, hac conclusione apertissime est irrogata? Paulus Tertius post examinatum vno integro anno, atque eo amplius in iudicio contradictorio institutum Societatis huius, decreuit cum consilio Cardinalium Societatem hanc valde vtilem esse, ac salutarem Reipublicæ Christianæ. Eandem sententiam Iulius Tertius magnificis verbis sæpe confirmauit. Marcellus Secundus tanto flagrabat amore huius Societatis, vt nonunquam cum de ea sermonem haberet, discedere ab ea verborum parsimonia, quæ illi erat natiua, videretur. Aliquando in conuentu plurimorum hominum de hac Societate loquens dixit, se non legisse

60 Marcelli Secundi de Societate iudicium.

legisse (etsi in historijs esset versatissimus) vlli homini post Apostolorum tempora, concessum fuisse à Domino, quod Patri Ignatio, vt dum viueret, tantum operis, cuius fuisset ipse instrumentum, incrementum videret. Significabat autem apertissima hac testificatione declarasse Deum hominibus, quantum hoc institutum approbaret. Is paulo ante quam conclaue illud ingrederetur, in quo Pontifex renunciatus est, dicebat quodam die mihi, deplorans nostrorum temporum corruptelam cum ex plurimis rebus, quas in mundo geri videbat, grauissimum caperet animo dolorem, in illis tamen rebus, quas Dominus dignabatur per Societatem nostram operari, acquiescere, & recreari solere. Postquam electus fuit in Pontificem, P. Ignatio me præsente dixit, deliberasse se omnino duos sacerdotes nostræ Societatis apud se habere, cum quibus de grauioribus rebus communicaret: propterea videret, quos illi dare vellet. Addere multa alia possem, quæ illius sanctissimi viri (cuius consuetudine diu sum vsus) beneuolentissimum erga nostram Societatem animum non obscurè testabantur. Sed nimio plusquam satis dicta sufficiunt. Quid de nostro Paulo quarto dicam? Hic iam inde ab initio tam aperte huic nostro instituto fauit, quod similis etiam instituti autor ipse extitisset, vt nomen ab eo acceptum, in Italia, & Hispania retineamus (vocant enim nos Theatinos,) atq; hunc Pontificem primum fuisse nostræ Societatis institutorem plurimi existimant. Hunc igitur, quem omnes sciunt autoritate Sedis Apostolicæ insignem, & maximum esse zelatorem, quo animo obsecro laturum putatis tam grauem iniuriam ipsi Sedi Apostolicæ factam? Intelligere ex his potestis Domini, & Magistri, haud paruam extitisse patientiam, quam P. Ignatius Præpositus, & institutor huius Societatis erga almam Facultatem, quam semper est maximopere reueritus, tot menses obseruauit. Noluit enim mentionem de hoc decreto facere nec apud Iulium Tertium, nec apud Marcellum, nec adhuc apud Paulum Quartum; sed cum primum de hoc decreto certior factus est, curari iussit, vt ex omnibus locis, in quibus Collegia Societatis nostræ inueniuntur, testimonia huc mitterentur Principum ipsorum locorum, vel Episcoporum, vel Magistratuum, vel Academiarum, si Academiæ in illis vrbibus essent: ex quibus cognosci posset, an cum fructu animarum, & citra cuiusquam iniuriam nostri conuersentur. Suntq; iam quam plurima testimonia allata, quæ in animo habet ad almam Facultatem mittere. Sperat, aut confidit potius colendissimos magistros nostros, vbi de ratione instituti nostri, & moribus eorum, qui in Societate viuunt, perfecte instructi fuerint, & se falsis delationibus circumuentos fuisse intellexerint, decretum reuocaturos, & nos vt humiles suos discipulos, ac seruos in Christo agnituros: nec expectaturos, vt hæc res in tribunali summi Pontificis transigatur. Dominus Noster Iesus Christus concedat nobis illuminatos habere cordis oculos, vt quæ sunt illi grata & placita perpetuo sequamur. Amen.

Vester in Christo seruus

Martinus Olaue.

61

Hanc disputationem vbi legissent quidam Sorbonicorum, quanquam piam magis, quam fortem dicebant: neque tam probari decretum ipsorum falsum, quam Societatis homines innocentes; quasi vero possit esse noxia schola, quæ discipulos creat innoxios, plurimi tamen fatebantur, nunquam ita fuisse decreturos, si talia cognouissent. Nec quicquam postea mouerunt, imo quadragesimo post anno, in grauissimis temporibus, procellisque, quibus iactabatur in eo regno Societas, pronunciauit Facultas theologica retinendam eam esse in Gallia. Tantum aberat, vt iam prioris sententiæ, qua perniciosam pronunciauerat, meminisset. Itaque, quod extremum solet esse mendacij, fictarumque rerum, vt ipsæ per se occidant, & in nihilum redeant, decretum illud cum stre pitum initio late ingentem fecisset, sensim elanguit, ac fere prorsus euanuit: Verum licet hic bonitatem, prouidentiamque cælestis Patris venerari, atque suspicere. Guilielmi à Prato Claramontani Antistitis ea pietas in Societatem, sensusque tum fuit, cum petebatur ab omnibus; vt quo magis iactari eam, oppugnarique cerneret, hoc arctius ipse liben-

62 Doctorum Parisiensium longo post tempore sententia pro Societate.

63 Claramontani Episcopi in Societatem pietas.

Universidad de Deusto
Biblioteca

libentiusque complecteretur. Qui cum Lutetiæ non posset omnia quæ moliebatur, efficere sociorum vnum secum abstulit in Aruerniam Robertum Clayssonium, quem commendabat in flore iuuentæ dicendi pariter, ac docendi facultas. Huius vsus industria nauus Antistes in Aruerniæ ciuitatibus, quas ille docendo, & diuini verbi semine conserendo lustrabat, maximos fructus tulit, Billomi præsertim: vbi Canonicorum, ac Ciuium eam sibi Robertus, Ordinique beneuolentiam adiunxit, vt publicam illi Academiam Societatis disciplinæ committere, curæque decreuerint: ijdemque aream, ac partem vectigalis obtulerint ad Collegij primordia, cuius instituendi prouinciam sibi vltro pius Episcopus depoposcit, nec ita multo post, magno ciuium commodo quod inchoarat, expleuit: & huius anni sub exitum Hieronymus Bassius, qui præfectus est ceteris, ac Petrus Canalis à B. Patre ex Italia missi, additi Clayssonio sunt vt Societas tum firmiores in Gallia radices figeret, cum de ea stirpitus euellenda Satan maxime laboraret. Quod Billomi, ac Parisij Claramontanus moliebatur Episcopus; id Alexander Cardinalis Farnesius (qui eam legationem obtinebat) Auenione meditabatur; duosque secum de Societate deduxerat, Pontium Gogordanum, & Iulium Onofrium. Sed cum eo peruenissent, & incenso ad morum publicorum restitutionem legato, nauarent operam salubrem, & apta quæreretur Collegio sedes, allato repente nuncio de Romani Pontificis obitu Iulij Tertij, Legatus Pontio Auenione relicto, Romam coactus est regredi. Quo regresso frigescente Legati Vicario, res quoque ipsa Collegij refrixit. Pontius tamen, cum ab vrbe discedens haberet in mandatis à Cardinali S. Crucis Marcello Ceruino, qui suffectus est Iulio, vt sacrarum Virginum prope Bruniolam in Cella pago Cœnobium suis solutum legibus rite cognosceret, & ad veteris disciplinæ notmam, regulamque redigeret, eo progreditur. Sed ne id quidem cessit è sententia. Nam perardua nactus initia, dum sensim captare aditus, & mollire conatur, lætifero corripitur morbo: moxque Marcello Pontifice, à quo rerum gerendarum potestatem acceperat, ex humanis erepto, cogitur & ipse cum per valetudinem primum licuit; infectis rebus ad Vrbem regredi.

64 Billomensis Collegij origo.

65 Cæsaraugustæ Societas grauissime exagitatur.

In Hispania non tam inchoabantur noua Collegia, quam vrgebantur incœpta, fremente scilicet Satana, & nihil non moliente, vt prospera eorum incrementa subuerteret. Ecce enim post Parisiensem vexationem Cæsaraugustana iactatio. Res Cæsaraugustæ turbulentiores superiore anno Franciscus Strada cum pia, sapientique facundia tranquillasset, incensaque vehementer ciuitate Collegij habendi cupidine ædes in eum vsum ex collatione, de qua supra narraui, certas emisset in quibus hodieque Collegium degit, optimo cuncta loco relinquens, Barcinonem incunte anno recessit. Nec multo post tuendis cœptis, ac promouendis ad fuit Barma. Instaurantur coëmptæ ædes: in easque commigrant Patres, demirantes pacem, ac silentium omnium, cum ante quicumque situs legeretur, ita quasi coniuratione facta, seu religiosi, seu clerici contra coorirentur, vt nullus, in quo possent consistere, tota vrbe locus relinqueretur. Adornant Sacellum, & sacro primum faciendo, cum Ferdinandi Aragonij Archipiescopi voluntas accederet, quartam post Pascha feriam destinant. Nocte, quæ eum diem præcessit iam multa, Lopus Marcus Abbas Viruelæ, Archiepiscopi Vicarius generalis mittit rogatum, tantisper celebritatem vt differant, perlatas ad sese Religiosorum, & Clericorum in propinquo degentium querimonias Barma, cum iam nobiliissimus quisque inuitatus, & Sancti Dominici Patres, sacrum cum cantu peracturi; & vrbe tota expectatio rei excitata esset, permodeste respondet, eo processum, vt dilatio integra non sit: posolennia, adest homo ignotus: narrat se ab custode Franciscanorum claustralium, quem sibi conseruatorem Augustiniani delegerant, missum: ciusque nomine Ecclesiæ censuris interpositis vetat eo loco peragi sacra, quod is locus Augustinianorum Patrum fines ingrederetur. Barma, quanquam sciebat Patrum eorum priuilegijs, si quæ haberent, priuilegia abrogare Societatis, vetitumque illud nequaquam iusto more, ac ritu denunciatum, cum nullas ministerij sui literas testes, nulla potestatis indicia Nuncius attulisset, tamen vt ad quemcumque se præmuniret euentum, rite iudicium Summi Pontificis appellat. Tum raptim pijs, doctisque consultis viris, cum omnes consideratis Apostolicis

cis vtrinque diplomatis, ac beneficijs, sine dubitatione pergendum censerent, Deum precatus, vt ex eius gloria, & Ecclesiæ commodo ea res eueniret, cœpta prosequitur. Apparatu non sumptuoso, sed mundo, ac nitido ceremonia magna sacrum peragunt Dominicani, sacrificante ipso Priore Ioanne Esquiuelio. Concionem habet in eo genere præstans Hieronymiano ex Ordine Ioannes de Azorola, qui per occasionem Euangelicæ historiæ, quæ Petro piscatum abeunti alios Apostolos narrat adiunxisse se comites, in ea verba venimus, & nos tecum, multa grauiter de caritate disseruit, qua sacri Piscatores suscipiant æquum est, si quos Deus recens submittat diuini operis adiutores, ac socios. Prorex (Is erat Ignigus Mendoza Dux Francæ Villæ, quem titulum per id tempus assumpsit Comitatu Mellitensi in generum suum Rodericum Gomium à Sylua translato) cum præcipuo flore nobilitatis intererat. Sed interim, dum in Sacello hac celebritate, magnoque spectantium gaudio geruntur, ad Collegij fores Vicarij edictum affigitur, quo seuere iubebat Curiones suis quemque curialibus interposita anathematis pœna interdicere aditum huius sacelli, siue sacrificij causa, seu verbi diuini, seu denique sacramenta suscipiendi. Neque aliam adscripserat causam, quam quod locus profanus esset. Duæ erant prope id sacellum Parœciæ, altera Magdalenæ, altera S. Michaëlis nomine, quarum Præfecti propinquitatem Collegij ferre non poterant. Vicarius vero cum sua sponte ferebatur parum Societati beneuolus, tum maxime Curioni Magdalenæ studebat, quo cum sanguinis etiam necessitudine iungebatur.

Hi omnes cum religiosis, qui de vicinitate litem intenderant, alijsque non nullis conspiratione inita, dissimulante Antistite, ad Societatem Cæsaraugusta exturbandam vires, & opes omnes intendunt. Barma cum Collegiolo Alfonsum Romanum præfecisset, accersito ad conciones Ludouico Santandero, lectoque Patrono ad conseruandæ Societatis iura Episcopo Oscano Petro Augustino, Murciam, quo propere ab Carthaginensi Antistite euocabatur, discessit. Sed aduersarij, vbi parum successisse primæ vident, alia, atque alia intentant fulmina: ac demum res (vt in pauca conferam) cum nec vt pacate causa cognosceretur, nec vt æqua vlla conueniendi via iniretur, impetrari potuisset, eo progressa est, vt publica ceremonia Societas probroso notata sit anathemate, diris, maledictisque confixa, horrendis carminibus, & execrationibus proclamata, faces in eam accensæ restinctæ, dirarumque plenus psalmus Dauidicus centesimus octauus funestissima modulatione cantatus. Denique nihil prætermissum, quod in impios, & facinorosos, ac detestabiles Ecclesiæ filios, inimicosque Dei fieri consueuit. Cumque in eos etiam esset anathematis fulmen intortum, qui contra Vicarij edictum apud Societatem vel sacris interfuissent, vel vsurpassent diuina, scrupulis omnia, & laqueis conscientiarum repleta sunt, & aucta aduersus nostros inuidia. Vulgo omnes auersabantur eos, detestabantur, & ab eorum consuetudine quam longissime refugiebant. Nemo salute, nemo suo dignos putabat alloquio. Quorum partes cum illustres viri pro sua pietate susciperent, ipsi quoque, vt anathemate illaqueati, & à communi Christianorum cœtu secluси, sacris ædibus pulsi sunt. Super hæc tota vrbe, quod Societas in ea permaneret, sacrorum interdicta tractatio. Qua populus inusitata animaduersione perterritus abhorrebat à nostris, vt à funesta quadam, teterrimaque peste. Nec quicquam malebat aliud, quam vt illi protinus egrederentur, purgarentque vrbem, ne se tota Ciuitas eorum contagione pollueret. Accedebat obtrectatorum lingua flabellum odij, qui camino addebant oleum, & vbique flammas inuidiæ tanquam flabris excitabant. Denunciabant simplicibus, & indoctis cælestes iras, & terrorem incutiebant anathematis, si se Societati sermone vllo, congressuque coniungerent. Cumque nihil non molirentur, vnde summum eos in odium, horroremque hominum adducerent, hoc insuper excogitarunt, vt eos in chartis, publicisque tabulis cum anathematis nota descriptos, passim tota vrbe proponerent; & de valuis templorum omnium, cunctisque viarum angulis, eorum suspenderent effigies, tam expressas ad viuum cum eorum togis omnibus, vsitatoque cultu; vt eos è ciuibus nemo non agnosceret. Ac ne quid omnino crearetur erroris, suum cuique nomen grandibus literis est affixum, Barmæ quoque absentis; & pone Dæmones truculenti, aspectuque terribiles, qui perstrictos anathemate reos in vastissimam voraginem, & ardentes flammarum globos abriperent. Nihil non fœdum, nihil non probrosum in eos, & plenum dedecoris pictum est. Dolebat bonus

66 Socij Cæsaraugustani excõmunicantur.

67 Vrbs interdicto Ecclesiastico subijcitur dum in ea Societas manet.

68 Effigies Patrum ad inuidiam pictæ propositæ per vrbem.

Antistes

Universidad de Deusto
Biblioteca

Antistes Oscanus Societatis conseruator, suum duntaxat nomen in ijs appositum folijs, tanquam picturæ, contumelia haberetur indignus. Sed triduo post in eandem ludibrij Societatem ipsum quoque coniecere cum mitra, & pallio inter Dæmones pictum. Nostri quanquam sciebant tum alias ob causas, tum ob interpositam in tempore, ac secundum leges Apostolicæ sedis appellationem, nihil earum animaduersionum ad se pertinere, tamen vitandæ offensionis gratia ab obeundis publice sacris protinus abstinuerant: tum etiam suo se tecto, plurimum cum Deo agentes, dum is nimbus abscederet, continebant; non tamen in tuto. Quippe procacium puerorum caterua non sine grandiorum turba vna ex ijs fœdis imaginibus pro vexillo in hastam sublata, conglobatur circa ædem, tecta lapidibus quatiunt, ianuas verberant, conuulnerant fenestras, insanis vocibus complent omnia, tanto strepitu; vt accurrendum Proregis administris, ipsique Proregi fuerit, cum populi totius timeretur tumultus. Colludentes quoque pila Equites multi, quique eum spectabant lusum alij, cum insusurratum esset, agmen improbum armatorum ad Patrum ædes coactum, vt quotquot in ijs erant, ferro conficerent; seminudi subito, ita vt erant, ab ludo digressi, strictis eo mucronibus conuolarunt, vt illos Dei famulos contra multitudinis impetum, furoremque defenderent. Neque hæc omnia aduersarijs visa sunt satis ad populi animos religionis specie, quod acerrimum telum est, concitandos. Tribus deinceps diebus, funestam supplicationem circa ædes Societatis cum lugubri carmine instaurant: atro tectam velo, & auersam Christi è cruce pendentis gestantes effigiem, & inter maledicta, & execrationes iactantes in tecta lapides, & identidem misericordiam, magnis vocibus inclamantes. Hæc omnia fecere adeo Patres illos vulgo inuisos, ac detestabiles, vt, si cui exeundum domo esset, hunc sibilis, & conuicijs hunc infestis à tergo clamoribus, vt formidabile monstrum insequerentur. Quæ quanquam partim ab imperita multitudine, partim cœco aduersariorum furore gerebantur, prudentes tamen viri, qui suis res ponderibus æstimabant, nimium atrocia, & Christianis rebantur indigna. Qui tametsi grauitate & probitate præstabant, tamen nec Antistitis autoritati, potestatique se opponere, nec multitudinis inconstantiæ, furorique resistere, nec aduersarios, qui tam longe processerant reprehendere, & accusare seditionis, atque discordiæ, quam in populo concitauerant, audebant.

69 Impetus puerorum in Collegium.

70 Funesta supplicatio circa Collegium.

Stabant etiam à veritate, Societateque Nobilium plerique Equitum, ac Ciuium honestorum, qui suis hæc oculis spectabant, & deplorabant: sed hi quoque multitudine victi defendere innocentiam pro sua pietate, ac voluntate non poterant. Nostri vero, cum in se conuersa multitudinis spectarent arma, populique tumultuantis ferociam in dies maiorem: nec tamen Antistitem, qui motus hosce comprimere nullo negotio poterat, laborantem; grauius aliquod periculum veriti, eripere se confestim è flamma, & procellam temporis euitare constituunt: præsertim cum ad sedandam vim tempestatis, nec Apostolici Nuncij nutus, nec gnatæ Cæsaris Ioannæ Principis, quæ tum gubernacula tractabat Hispaniæ, pij conatus, atque autoritas valuissent. Itaque quod Gregorium Nazianzenum Episcopum, aliosque sanctissimos viros olim feciſſe meminerant, sibi quoque pro ampliori pietatis bono faciendum existimarunt, vt ea vrbe sponte cederent, & ciuitate illa carerent, quam nulla sua culpa, vel scelere, sua tamen causa tumultuantem, ac perturbatam viderent. Hoc igitur ad Senatum animo, consilioque venerunt, vt traditis suarum ædium clauibus, abeundi commeatum peterent, & ex ijs Petrus Tablares (Namque Romanus dudum Vallisoletum ad Borgiam edocendum abierat) pro omnibus orsus loqui. Venimus, inquit, in hanc vrbem rogatu Principum Senatus huius, iussu Præpositorum nostrorum; vbi quandiu fuimus, summe Deo adiuuante studuimus institutum tenere nostrum, vt qui nostris ex laboribus, vigiliisque capere aliquid ad animi sui fructum, ac salutem vellent, eis dies, ac noctes præsto essemus, nulla vnquam occasione data, vnde quisquam posset offendi, vel iure conqueri. Piget quidem non ea nos diligentia, ac contentione, qua decuit, vestris commodis inseruisse: ceterum in ijs quærendis fides, voluntas, studiumque non defuit. Sed cum eundem gustum non omnes habeant, nec vna omnium sit mens, atque sententia: nimirum nostrum hoc studium, non æque omnibus est probatum: atque hinc ille tanquam turbine excussus puluis, qui multorum cœcauit acies. Sed quando huc deductæ nostræ res sunt, auertat benignitas Dei, ne in ea vrbe, in quam vtilitatis eius gratia nos pedem intuli-

71 Patres Cæsaraugusta exire statuunt.

72 Suprema Patrũ verba ad Senatum.

mus,

mus, discordia aliqua, vel perturbatio propter nos oriatur. Non enim Deus noster discordiæ, ac dissensionis est Deus, sed tranquillitatis, ac pacis. Si propter nos tempestas hæc orta est, mittite nos in mare, pellite è conspectu, gremioque vestro. Namquod ad nos attinet, vbique pacem quærimus, pacem expetimus, persequimur: & hac nos Deus spe sustentat, & alit, fore vt ea, quocunque gentium peruenerimus, potiamur: neque nobis occasio, regiove desit, vbi hoc exiguum, quod à Deo accepimus, facultatis in animorum causa collocemus. En vobis nostrarum ædium claues: cedere iure nostro in manu nostra non est: atque adeo testatum volumus profectionem hanc reipublicæ causa susceptam fraudi Societati nunquam esse debere. Nos hinc discedimus, ne quod suscitatum est amaroris, & odij die progrediente, succrescat, & caritatis bonum funditus obruat, cum eoque simul ruant animæ ad interitum, quas suo Christus sanguine redemit. Vnius vrbis non magna admodum iactura est, magna tamen caritatis. Ac ne res tanta dubia versetur alea, neque periculo committatur, perinuiti cogimur hinc abire. Sed si relegamur ab vrbe, non tamen ab animis vestris (Ciues optimi) nisi nostra nos fallit opinio, aut ab amore illo tam effuso, tam munifico, tam Christiano, quem erga nos perpetuo demonstrastis. Hunc nos agnoscimus (vt par est) nec 73
è memoria dimittemus. Ac nobis quidem nihil suppetit, quod pro amore isto soluamus, nec quemadmodum beneficijs, quæ tam liberaliter in nos ab eo profecta sunt, respondeamus. Sed si mercedis loco pauperum preces, & sacrificia non aspernamini recipimus vobis nos non immemores, aut ingratos, ac ne iniquos quidem debitores futuros. Supplicabimus Patri pauperum, vbicunque degemus ætatem, vt quæ propter eum in nos contuliſtis, ea ipse pro nobis æterno apud superos æuo, & mercede sempiterna compenset. Illud vnum vos rogatos volumus, vt quoniam personas istas geritis, & nobilissimam hanc vrbem, regnumque vniuersum, cuius illa caput est, gradu isto, ac dignitate refertis, multa nobis, quæ in animorum, & vestra causa tuenda, tractandaque peccauimus, condonetis, bonique consulatis hunc discessum, certi de optimo animo, voluntateque nostra, quæ nulla vnquam commutatione loci mutabitur, parata semper, & expedita placatis, vt speramus, his fluctibus, ac procellis ad iteranda sua in vos officia, denuoque suscipiendos in hac vrbe pro salute vestra labores: quod vtinam breui pro sua clementia det Deus, qui post horridam tempestatem lætam plerunque solet serenitatem, post atram noctem nitidum referre, & aperire diem. Ad hæc paucis respondit Senatus, tumultum popularem tantum sibi attulisse molestiæ, quantum Societatis egregia voluntas attulerat voluptatis, nec se nescire turbarum vnde oriretur initium, aut quis tandem lapides imperitæ plebi suggereret, occuleretque manum; Societatem facere suæ consuetudini, suoque nomini consentanea, quæ tam singulare modestiæ specimen, concordiæque daret, nec minus esset admiranda ciuibus in digressu, quam salutaris in mora. Se huius quoque beneficij memoriam seruaturum, & paucos intra dies, quanti Societatem faceret ostensurum. Hæc Senatus, à quo digressi Patres, honorifice deducti sunt domum à Senatoribus aliquot, qui simul ædes ingressi suis oculis perspexerunt, quanta Societas in egestate, inopiaque degeret, quamque vanum, & commentitium esset, quod rumor improbus dissiparat, profusis eam sumptibus, delicateque viuere. Nec defuerunt, qui talem in errorem, ac fraudem inducti suam in credendo leuitatem accusarent, peterentque veniam. Dein exiguæ illius, quam repererunt, supellectilis indice facto prosecuti sunt discedentes, & subsidium itineris egentibus obtulerunt, quod ab ijs totum, gratijs tamen actis, repudiatum est. Duo duntaxat ex vrbe sacerdotes Ludouicus Santanderus, & Balthasar Pinna cum aliquot fratribus egressi. Namque Romanus non dum Vallisoleto redierat: Tablares, in quem vt hospitem magis, quam incolam nullum coniectum erat anathema mansit apud Proregem: nec post multo Vallisoletum accitu Borgiæ demigrauit. Qui exierant, cum in sua Oppida à multis nobilium inuitarentur, Petriolam delegerunt, septem dissitam leucis, quo ab Ludouica Borgia Patris Francisci, & sanguine, & virtute germana tum Ripagorsæ Comite, postea Villæ formosæ Duce mittebantur. Quam item sanctissimam, clarissimamq; matronam, quod Societatis causæ faueret, paulo ante aduersarij tanquam anathemate irretitam sacris ab ædibus exturbarant: id quod in alios multos è nobilitate patratum, ante narraui. Petriolæ Patribus non segne fuit exilium. Sed cum metuentes Archiepi-

74 Discedunt Socij Cæsaraugusta.

scopi

Universidad de Deusto
Biblioteca

scopi offensionem Clerici eos Templis excluderent, in area ante Comitis ædes catechesim habebant, præcipue ad Neophitos Mauricos, quibus ea regio abundabat. Paulatim & ceteri oppidani ita conciliati, & incensi studio pietatis, vt perpetuas apud se eos ponere sedes peroptarent. Cæsaraugustæ continuo vt illi exiere, tanquam eiecto in pelagus Iona, procella quieuit. Restitutis ab Archiepiscopo sacris visa est populo serena lux redire, & amica tranquillitas. Consedit itaque multitudinis furor, mitigata est acerbitas, accessit animus Societatis amicis. Ipsos vero turbarum autores, atque satellites sui quoque pigere facti, ac pœnitere cœpit, partim solicitudine, & timore suspensos, ne celeres pœnas darent, cum Princeps Ioanna dolens regiam, quam interposuerat, autoritatem neglectam, grauissimeque succensens ipsa ad se capita de Nuncij Apostolici autoritate, seueriſſimo imperio perduci iuberet; partim conscientiæ cruciatos angore, quæ velut immanis carnifex eos accusando torquebat, quod se longius prolapsos animaduerterent; quam & veritatis,& æquitatis Christianæ termini postulabant.

75 Honorifice reuocantur. Denique quoniam posteriores cogitationes, vt in prouerbio est, sapientiores sunt prioribus, Cæsaraugustanus Antistes melioribus & ipse vsus consilijs, cognitione causæ doctissimis viris permissa, de eorum sententia sua mutauit edicta, noua composuit, vulgauitque per templa, quibus voluit monitos vniuersos de veris, ac legitimis Sedis Apostolicæ priuilegijs Societati concessis: tumque ob ea, tum ob interpositam eiusdem primæ Sedis iustam appellationem irritas, & inanes fuisse siue in Societatem, siue in alios quosuis eius casa latas, promulgatasque censuras. Ergo confestim Cæsaraugusta mittitur, qui Patres reuocet: interimque datur opera à splendidissimis honestissimisque viris, vt solenni apparatu quam honorificentissime reducantur. Quo illi cognito gratijs Deo summa humilitate actis, quod famulorum suorum meminisse vellet, precari insistere vt reuersionem hanc in magnam sui nominis laudem vellet cedere: non tamen se loco mouerunt, priusquam per internuncios è primarijs ciuibus prece contenderent, vt priuatim sibi liceret, vnde abierant, nulla pompa, nulla honoris significatione redire: ne plus caperent ex honore illo tristitiæ, molestiæque redeundo, quam acceperant ex contumelia voluptatis, & gaudij, quam Christi causa pertulerant, abeundo. Semel, iterum, ac tertio vltro citroque missi sunt nuncij, nec tamen vllis aut precibus flecti, aut rationibus expugnari ciues optimi potuerunt, quod dicerent æquum esse, vt publicum dedecus, ac turpitudo publico item honore compensaretur, & gloria. Patres igitur Iacobi Augustini de Castello ciuis perhonesti, & Societatis amantissimi imperio, cui Borgia iusserat hac in causa eos parere, coacti, Cæsaraugustam iter intendunt. Venientibus prodiere obuiam magistratus omnes ad portam, regijque ministri, clarissimi, nobilissimique viri, flos equitum, populus frequentissimus, ipse denique Viruelæ Abbas vicarius Antistitis. Hic Patres singulos vellent, nollent Equites bini de præcipuis medios excipiunt, ac mulis impositos ad eorum ædes publica, ac celeberrima per vrbis itinera comitantur. Præstolabatur ibi Prorex, & alter Inquisitorum peractisque missarum rite solennijs ab Episcopo Oscano,cuius supra meminimus, quique cum Iacobo Augustino de Castello singulari Societatem studio, virtuteque defenderat, Patres in possessionem ædium incredibili Prorex ipse bonorum omnium gratulatione restituit. Hic Cæsaraugustanæ tempestatis exitus fuit. Ex eo tempore tantis vsum est deinceps progressionibus id Collegium, tanto Ciuitatis & amore, & fauore semper exceptum, satis vt ostenderet nulla sua culpa, sed imperiti vulgi errore superiores extisse tumultus. Fuit hic euentus Ignatij fiduciæ consentaneus: qui cum has turbas, motusque rescisset, inusitata quadam visus est iucunditate perfundi, & ea lætitiæ signa prodere, facile vt declararet quanto acriores gelidæ pruinæ fuissent, quanto sæuiores turbines, vehementioresque aduersariorum oppugnationes, & impetus, tanto firmiores, altioresque radices, quas per ea Societas ageret, tanto suauiores, vberioresque fructus in ea vrbe fore,quos hæc arbor adolescentula procrearet. Ipse quoque Borgia cum lapidibus appetitam domum audisset, fertur dixisse, diuina plenus fiducia: Istos igitur colligite lapides, & nouam exædificate domum: tanquam quæ exinde consecuta sunt incrementa prospiceret. Tam honorifica Societatis restitutio suspicionem, quam discessus attulerat, tota sustulit ex Hispania. Id autem ex ea procella boni diuina sapientia, vt alijs item è tempestatibus, aduersisque rebus, quæ Dei causa subeuntur, excerpsit; maximum suæ gloriæ

76 B. Ignatij fiducia in Cæsaraugustano motu.

riæ decus, illustrationem, & victoriam certissimam veritatis. Quo circa non modo Societatis ea nomen, famamque non obruit, sed potius illustrauit, & in bonorum animis impressit altius. Et quoniam diuini iudicis æquitate comparatum est, vt noxæ par pœna respondeat, & qua quisque mensura ceteros emetitur, eadem illum remetiantur alij: qui suasores, autoresque fuerunt, vt suis exturbata sedibus Cæsaraugusta Societas pelleretur, ij ipsi non ita multo post (Rege postulante Philippo) suo pulsu cœnobio; quod alijs ex eadem familia, sed melioris disciplinæ Monachis, legumque cultoribus traditum est, sedem sibi per aliena cœnobia vagi quærere, atque inquilini coacti sunt. Sed profecto æstimari non potest rerum humanarum momenta quantum ab nutibus pendeant eorum, qui præsunt. Societas dum tanta cum pietatis publicæ iactura exagitatur, vexaturque Parisijs, ac Cæsaraugustæ, quod Antistitum vel aliena, vel anceps voluntas aditum dabat procellis, mira approbatione omnium, vtilitateque sedem Murciæ ponit. Stephanus enim Almeida Lusitanus Carthaginis nouæ Episcopus, cum ex hominum sermone, secundoque rumore Borgiæ, quem Gandiæ Ducem meminerat, & familiariter norat, sanctitatem; & saluberrimos Societatis labores admiraretur, optaretque vt ex ijs etiam ad suos deriuaretur vtilitas, Patres nonnullos ab ipso Borgia per literas, quibuscum & de animi sui rebus, & de toto munere Episcopatus ageret, postulauit. Borgia ex Aragonia Murciam Episcopi plerumque sedem tres misit, & in ijs par sacerdotum quibus præerat is, qui primus Murciani Collegij Rector fuit Ioanne Baptista Barma. Excepti sunt omnes magna cum voluntate Ciuium, deductique ad ædes Episcopi hospitij causa: vbi seperato conclaui suis obeundis muneribus magno & exemplo, & commodo proximo cuique fuerunt. Destinarat Episcopus quoddam domicilium condere, vbi operarij duntaxat degerent, ex quibus pars sacerdotum diœcesim assidue percursaret. Sed vbi vidit specimen operum Societatis, cognouitque ex Barma quantas allatura esset iuuentutis institutio commoditates Murciæ, quæ multas habet ciuitates in proximo, & procul Academias, adeo erectus est animo, vt quamprimum condere Collegium magnum decreuerit: domumque luculentam illis extruere cum æde sacra sit orsus. Rapiebat bonum senem innocens, sapiensque Barmæ modestia, nec ea minus ceteros rapiebat. Non raro vsu venit, vt præ stipatione auditorum aditu ad suggestum ei nullo patente alicunde fuerit rimandus ascensus. Per autumnum cum diœcesim lustraret Episcopus, eum comitem duxit, non tam vt alios eius opera, quam se regeret. Quem tanti faciebat, vt si cuius suorum presbyterorum interdum, vt fit, dictum, factumve damnaret, hac fere vteretur obiurgatione, neutiquam talia cum monitis Patris Baptistæ congruere. Eiusdem vtebatur oculis, & manibus ad explorandas, subleuandasque inopum angustias, ægre ferens sicubi nulla eleemosynæ se obtulisset occasio, cum diceret, nihil in eo loco sementis factum. Valuit autem ea diœceseos lustratio tum ad alia multa, tum etiam quod proposita ante Pastoris oculos necessitas Gregis, acres ei stimulos ad properandum Collegium admouit, quod principio Aragoniæ Prouinciæ subditum est. Id vero dum prospere oritur, Valentinum sancti Antistitis ex Augustiniana familia Thomæ Villanouæ studio roboratur: qui cum viuus, vt ante significatum est, paterna socios indulgentia complexus esset; adeo vt si quem amoueri Valentia cerneret, amanter expostularet sibi auxilia detrahi, moriturus cum quandam haberet in nominibus pecuniam (nam fere arcam aliam non habebat, quam pauperum manus) eius partem ampliorem Collegio legauit. Salmanticæ quoque permultum gratiæ Societas hoc tempore apud genus omne hominum nacta est: vbi etiam illud insigne diuinæ prouidentiæ pignus animaduertere licuit. Nam tanquam aduersus tenebras, quas alicubi Satan conabatur effundere, lumen Pater ille luminum compararet, fecit vt ex præcipuis religiosorum Ordinibus concionatores in suggestis, alijque in priuatis congressibus, viri doctrina, ac pietate illustres, nominatimque ex Dominicana Franciscana, & Augustiniana familia Societatis, & institutæ, & homines præclaris laudibus celebrarent. Par in populo studium, qui commutationes admirabiles mo-

77 Murciani Collegij ortus.

78 Thomæ de Villanoua Valentini Antistitis in Societatem pietas.

79 Salmanticæ Societas in pretio.

Universidad de Deusto
Biblioteca

rum ab aduentu Societatis, præsertim in Academicis obseruabat. Par in ipsa florentissima Academia, quæ suam erga Societatem beneuolentiam, opinionemque tum maxime declarauit, cum ex ea tot virorum decora, quatuor, inquam, & vigiati testimonium pro Societate datum contra decretum Parisinum, (cuius supra meminimus) suis subscriptionibus comprobarunt. Erat rude Methymnæ Collegium, quod suis sensim partibus explebatur, & ad eas explendas dabant nomina subinde nonnulli, ex ijs Hieronymus Acosta, qui quatuor alios in Societate fratres natu minores habebant, & Matthæus Duenias Roderici filius, eius, cui sua Methymnense Collegium debebat exordia. Instructa est hac ætate suis classibus, vt Collegij ratio postulat, disciplina grammatices, & scholis ea de re tribus expositis, ventitabant auditores abeunte anno facile centum, atque triginta. Vallisoleti quoque addebatur sua Collegio forma, & in eius ædes vltro Ioannæ Princeps aureorum tria millia, factis etiam (vt cognitum deinde est) nominibus, tanta erat eius caritas erogauit. In eas Societas ineunte Iunio migrauit, & ad structuram templi exiguas alias adiecit ædes. Non modicus Patrum quibusdam erat confessionum labor in aula, sed pietatis fructus vberrimus. Quippe Princeps è descripta viduis ab Apostolo forma, instans obsecrationibus, & orationibus nocte, & die, seque irreprehensibilem præstans, parique sanctitate, ac prudentia res Hispaniæ publicas administrans, priuatæ, publicæque personæ clarissimum, & iucundissimum edebat ijs regnis exemplum. Cumque ad Dominæ (vt fit) ingenium domus cuncta componeretur, nobilium virginum, quæ in eius degebant obsequio, plures ad sacra cœnobia, & beatas Agni nuptias quam ad splendidas ædes, & spinosa mundi coniugia demigrabant. Procul inde profana garrulitas: nullus ferme nisi de virtutibus sermo: frequens ad omologesim, frequens ad epulas diuinas accessus: multiplex corporis maceratio, nec flagella rara, oratio pene continens. Obedientiæ quoque studio, vnam de suo cœtu singulis legebant hebdomadis, cuius nutibus religiose parebant: cumque secretum in conclaue recederent, vel de noxis, quæ obseruatæ in quaque fuissent, aut per se ipsæ proderent, pœnas ad eius arbitrium dabant; vel aliter ad humilitatem, virtutemque perfectam exercebantur, plerisque tum triumphantibus maxime, cum suismet famulabantur ancillis. Adeo aulam sibi virtutis gymnasium, rudimentumque cœnobij fecerant. Ipsa vero Princeps pietatem suam erga Societatem cum alijs rebus luculenter ostendebat, tum pro ea singulis diebus vniuerse, ac pro certis hominibus nominatim preces fundens, in primisque pro Borgia, cuius profundam humilitatem, vt ipsa vocabat, & sinceram consuetudinem propter exempli vim, tanti existimabat momenti; vt nullis honoribus posse tantundem rebus Christianis prodesse eum diceret. Ac proinde, si sua esset in manu, ne summum quidem Pontificatum ei (cui tamen summa omnia cuperet) delaturam, ne tanti exempli obscuraretur splendor, & acies quodammodo heberaretur. Et quidem aderat præcipuo quodam munere Christi gratia Borgiæ, vt cum omnibus magis in dies, ac magis venerationi esset, ac procerum, & Præsulum clarissimi quique ei totos se, suasque conscientias committerent, nihil tamen inde sibi sumens, quanto alijs pretiosior, tanto sibi vilior fieret: interque curas, atque discursus, tanquam versaretur in solitudine, tranquillitatem mentis, otia sanctæ contemplationis, austeritatem etiam vexandi corporis retineret. Auxit vehementer de sanctitate eius opinionem Reginæ Ioannæ obitus. Erat hæc Caroli Quinti Imperatoris mater, conIux Philippi Regis primi, qui quo anno venerat in Hispaniam, & regni gubernacula tractare cœperat, eo ipso vitam finijt: cuius ex acerbo funere coniux tantum hausit doloris; vt plane de potestate mentis exierit, amensque vitam reliquam Tordesillæ multos annos egerit. Ad hanc grauiter laborantem iussus à Ioanna Principe Franciscus accurrere, cum haud ita procul à supremo periculo offendisset, aggressus est ocius pijs eam confirmare colloquijs, & morituræ succurrere. Obstabat votis continua dementia, quæ nulla mente dabat integri luminis interualla. Borgia tamen Deo fretus, quem tacitis precibus obsecrabat, hortatur fœminam

80 Methimnensis Collegij progressio.

81 Vallisoleti noua ædes incolitur.

82 Ioannæ principis pietas.

83 Borgiæ insignis virtus.

84 Adest morienti reginæ Ioannæ Caroli V. matri.

minam Deo se committat, & poscat nouissima sacramenta; sibi vero protestandæ ipsius nomine sanctæ fidei partes, curamque permittat, quando per morbum ipsa non possit. Ad hanc illa vocem præter spem omnium conuertit animum, & Borgiam iussit inchoare symbolum. Quod cum Pater inchoasset, & verba quædam ipsamet è Niceno symbolo sapienter addidit, & eadem sapientia respondit ad extremum vbi pronunciandi finis est factus, Amen. Deinde Crucifixi Christi signo, eiusque Matris imagini pone propositis pia oscula fixit: eaque propius sibi admoueri, applicarique iussit. Sparso hoc per Curiam de Regina resipiscente rumore, commune fuit vniuersorum gaudium ingenti cum admiratione coniunctum: vt qui meminerant, quam ea vehementer in amentia à piarum rerum commemoratione abhorreret: idque Borgiæ meritis assignabant. Is vero, cum tot compositæ mentis indicia animaduerteret, autor familiaribus fuit, vt Salmanticam mitterent, qui Doctorum sententias exquireret, liceret nec ne Reginæ eo iam loci deductæ suprema rite mysteria subministrare: consultoque inde venit Dominicus Sotus notæ Doctor sapientiæ Prædicatorum ex ordine, qui de Reginæ statu, redituque mentis edoctus, & cum Borgia colloquutus, censuit rite fœminam inungendam. Nam Sanctum Domini corpus præberi vetuit scilicet nauseantis stomachi conturbatio, frequensque vomitus. Rite igitur ad extremum inuncta certamen migrauit è corpore sexta feria in Parasceue, magno populorum gaudio, Caroli vero Imperatoris, & Regis tum Angliæ Philippi longe maximo, quod eo Regina delibuta mysterio, & recuperata mente migrasset. Septimancæ scholis iam non sine fundatoris approbatione sublatis, in quibus magna erat ab auditoribus solitudo, commutata est Collegij ratio in ædes domesticæ probationis, & disciplina literarum in Catechismi. Diuersabatur in ijsdem ædibus Moschera fundator vir æque pius, ac nobilis; sumebat cum domesticis cibum, & victu vtebatur eodem, eademque frugalitate. Nec eius conuictus erat oneri, sed exemplo ministrabat mensis: cum surrexisset à mensa famulatur coquo, vt vnus aliquis è Socijs. Oblectabat se humilitate munerum, & ea palæstra virtutis. Domesticos amabat, & agnoscebat vt fratres, eosque demum dictitabat suos esse germanos, veroque fratres, non qui eodem sanguine creati essent. Querebatur quod copijs maioribus non affluueret, nec gaza potiretur Imperatoris, quo de Societate mereri ex animi sui posset sententia: quam quidem serius se cognouisse dolebat, & tempus illud deplorabat, quo de ea non satis commode sentiebat. Augebatur suis tyronibus domus, & eorum iam numerus prope ad quadraginta peruenerat Bustamantio Magistro. Quorum in eo situm erat omne gymnasium. Quaternas horas quotidianæ precationi dicabant. Nam & sanctis commentationibus quotidie duas, & geminæ suorum pectorum discussioni, Psalmodiæque in honorem beatæ semper Virginis vnam, & eius percurrendo rosario, colendisque sacræ missæ mysterijs item vnam tribuebant horam. Eosdem Bustamantius semel, atque iterum in die matutinis, inquam, vespertinisque temporibus sua voce formabat, & excolebat. Atque vt ea, quæ docebat suo fulciret exemplo, quanquam alijs districtus erat occupationibus, & ad domesticas, priuatasque paræneses publicas adiungebat, tamen quicquid alijs imperabat, primus ipse obibat.

85 In Septimancensi domo probationis feruent maxime studia perfectionis.

Ita nihil operosum discipulis & arduum, cum eorum ante conspectum magistri luceret exemplum. Quanquam non diuturnæ fuere Bustamantio deliciæ illæ cælestis Philosophiæ inter primos Tyronum feruores quodammodo æstuantis, ad Bœticam (vt infra dicam) regendam prouinciam inde traducto. Ne vero materia caritatis, & obsequij facultas in ægros, quæ tyronum solet esse periclitatio præcipua Septimancæ deesset; Vallisoletum, quod non longe distat, mittebantur vno quoque mense quaterni, qui valetudinarijs bipertiti duobus, suam ægrotis operam, dies noctesque præberent. Nunquam enim oportebat eos ab eorum lectulis, & obsequijs toto illo mensis abesse curriculo; sed vna cum eis ceteros vt famulos diuersari, ac pernoctare: quanquam tanto famulis diligentius, & accuratius in eo munere versabantur, quanto accuratiora debent esse ea, quæ Dei, quam quæ auri geruntur amore: facile vt affirmarent Nosocomiorum œconomi cumulatius Nouitiorum par ægris, quam multos famulos satisfacere. Non enim modo leuandis in ægrotatione corporibus, verum etiam tranquillandis in ægritudine animis præsto erant: exhilarabant suis officijs, & sermonibus omnes; nihil vt querelarum

86

Universidad de Deusto
Biblioteca

relarum toto in valetudinario cuiusquam exciperetur ex ore. Fodicantibus morbis nulla vox fractior, sed alter alterum ad tolerantiam, & morbi tœdia perferenda mutuis hortabatur alloquijs. Adeo nouitiorum proficiebant obsequijs. Iam solidarum virtutum studia, & ante omnia simplicis, exquisitæque certamen obedientiæ, ita Septimancæ vigebant; vt bonus eius domicilij odor latissime spargeretur: multique & magnatum, & Religiosorum quoque accurrerent, vt speciem illam antiquæ sanctitatis oculis vsurparent. Quippe ipsa domesticæ disciplinæ descriptio, ipsa tyronum conspecta modestia seges erat maximæ, & sanctissimæ voluptatis. leue dictum est, quod ex disciplina sancti Francisci veteranum Patrem in admirationem adduxit. Is ad B. Patris obeundas exercitationes in hanc domum cum sese recepisset, sacrum faciebat in sacello domestico, mox sancta mysteria perfecturus, cum edito signo campanæ Nouitij, qui examen conscientiæ matutinum in eodem sacello peragebant, consurgunt; & quo euocabantur, abscedunt. Quam subitam parendi celeritatem peritus ille talium rerum æstimator, deprædicans, aiebat multa sibi audita de Societatis obedientia, quæ ante crederet amplificata sermonibus. Sed iam se perspicere eam plane vel fama esse superiorem. Venisseque sibi in mentem eius Monachi, quem audierat cum euocatus esset campanæ sonitu, puerum IESVM, qui se illi tum forte videndum præbebat, reliquisse; cumque redijsset, eodem loco cælestem Puerum inuenisse: qui dixerit, recessissem ego, nisi tu ad campanæ indicium recessisses. Atque huius Monachi obedientiæ comparabat Nouitiorum illam alacritatem, qui ne tantillum quidem more interposuissent obsequio, dum sanctissimum Christi corpus protinus ostendendum intuerentur, & adorarent. Delectabatur hac institutione Tyronum maximopere Borgia, Gemmam Societatis appellans hanc domum, in suoque corde, si posset inspici, domum probationis affirmans inuentum iri.

87 Prompta obedientia.

88 De Burgensi Collegio.

Auctum est etiam Burgense Collegium numero sociorum ad decem, & in quadripartito gymnasio Humanitas tradi cœpta Quinto Nonas Septembris, tanto iuuentutis accessu, vt auditores facile ducenti breui tempore sint recepti. Conchæ, cum nullum adhuc esset Collegio templum, impetratum est à Canonico Puteo, qui futurus putabatur huius Collegij fundator, vt vnam ex ædibus, quam dedisset, sacelli liceret in vsum, quoad templi opportunitas esset data, conuertere. Quo deinde sacello pro æde sacra annos aliquot est vsa Societas, & eius in ornatum eadem liberalitate Puteus variam supellectilem dono dedit. Placentiæ quoque literarius apertus est ludus quinque distinctus in classes, ad tradendas primas literas, artemque bene dicendi. Quo paucis mensibus centum & sexaginta confluxerunt adolescentuli. Cœptumque ab Episcopo Caruaialio, (cuius supra meminimus) opus extrui Collegij, loco optimo à ciuitate tributo mœnibus continenti: facileque passa est ciuitas mœnia ipsa ad hortorum exitum perforari. Parabantur enim extra muros in pomœrio. Nec aperiendæ modo portæ potestatem in muro fecit, sed cæduæ quoque syluæ in operis domestici fabricam. Ab eodem Præsule vectigal est auctum in alimenta capitum quadraginta, & fundationis nomine aureorum millia triginta numerata. Hanc tantam Episcopi liberalitatem suis vicissim officijs egregie compensauit Societas, quæ meliorem illum ad frugem, & vitæ sanctioris reduxit exemplum. Habebatur quippe vulgo generosus antea potius Eques, quam pius, strenuusque Sacerdos. Sed cum ei plurimum se debere Borgia sentiret, propter summa eius in se, Societatemque promerita, placuit meritam referre gratiam: & eum crebris, & accuratis apud Deum precibus adiuuare. Monuit ergo, qui in eo erant Collegio Patres, vt & ipsi quam accuratissime Deo commendatum Episcopum vellent: suasque omnes precationes, ac sacrificia, ieiunia, & corporis afflictationes eo referrent, vt Deum Pastori placarent. Obtemperatum à Patribus totis est animis, ac præcordijs, & votis ardentissimis mense toto Dei mitigata Maiestas præsertim à Borgia; qui nimium de Pastoris salute solicitus conquiescere non dies, non noctes poterat, quod tacitam spem ànimo, fiduciamque concepit, (quæ quidem exoratæ solet esse signum diuinæ clementiæ) se voti compotem factum esse; quod etiam nonnullis Patribus

89 De Conchensi.

90 De Placentino.

91 Antistes Placentinus cura, & precibus Sociorum proficit ad sanctitatem.

bus indicauit. Quibus ex oratione digressus obuiam factus, vultu inflammato, & ardentibus oculis, grates, inquit, agite Deo, qui nunc demum suam nostro Episcopo misericordiam impertiet. Nec vana cecinit. Nam cum ad eum postea Villanoua rediisset, vt tota eum libertate moneret, curam vt gereret salutis animæ suæ. Tu quidem, inquit, Episcope, nos hic adhibes, vt tuo Gregi prosimus, feramusque fructus, ceterum à te Pastore prius faciendum initium est. Perculit ea vox insolens, & tam inusitata Pastorem, nec verbum addidit. Sed Villanoua cum in eius pectus quotidianis se monitis, ac consilijs insinuaret, eum tandem impulit, vt retortis ad anteactam vitam oculis, quo in statu versaretur attenderet. Statuit igitur ille, neglecti ad eam diem animi plus rationis habere: secessit paulisper à populo, strepituque curarum; & precationi, lacrymisque se dedit. Dein hoc quasi iacto gradu ad maiora quotidie contendit. Edicendum tota diœcesi curauit, vt si quis se oppressum, ac fraudatum vel ab se, vel ab suis familiaribus quereretur, is apud delectos iudices causam ageret, & quod suum esset, reposceret. Tres autem delegerat viros, qui ius dicerent, & sua cuique redderent, Prouisorem suum, & duos de Societate Patres, alterum theologum, alterum iuris Pontificij peritum. Apud hos magnam vim auri, argentique deposuit, vnde ijs vniuersis, quibus fraus aliqua facta esset, commode satisfieret. Postea ad ordinandam familiam suam versus, eam omnem correxit ad frugem. Ipse vero reconciliauit se cum clero, alijsque, quibuscum ei litium aliquid antea fuerat, aut vnde in re aliqua læsus esset. Denique totum se in alterum vertit: & aliud vitæ, quale scilicet personam illam decuit, inchoauit initium. Quod singulare Dei munus Societatis totum precibus, erga quam beneficus fuerat acceptum retulit. Tam vtiliter, & salutariter apud Dei famulos beneficentia collocatur. Is deinde dicere solitus est, neminem vnquam se magis reueritum, quam Villanouam; nec vlli se obsequentiorem, summissioremque fuisse: facile vt appareat, quanti in integro viro libera valeat, & tempestiua monitio. Ita se res Placentiæ habebant, cum Collegium hoc à ceteris Boeticæ nimio interuallo disiunctum, visum est ad Castellæ transferre Prouinciam, cui præerat Araozius. Nequaquam pares ad sua firmamenta progressus habebat Hispalense Collegium; sed fructus in commune pietatis nihilo edebat minores. Non magnus hic sociorum numerus, sed lectissimi, vita austeri, oratione acres, laboribus infracti, studio diuinæ gloriæ, & salutis animarum ardentes Ioannes Suarius, Consaluus Consaluius, Baptista Sancius, Basilius Auila.

92

93 Eximij fructus pietatis Collegij Hispalensis.

Hi in templis, hic in cœnobijs Virginum, hi sub dio, vrbis loco percelebri, cui nomen à Gradibus, hi in carcere, ipsoque Bætis in litore euangelica inflantes classica omne hominum genus aduersus vitia, & infernos Principes incendebant. Tantum Basilio facultatis erat elargita natura: eamque, quod caput est, ita cælestis perficiebat afflatus, vt eius audiendi causa occuparentur antelucanis horis in templo subsellia, compleretur omnis laxitas ædis, nonnullique prohibiti aditu, confertissimæ turbæ concursu summis è tectis proximarum ædium, atque fastigijs in concionem irrumperent. Hoc tam ardens concionis studium crebræ lacrymæ sequebantur, crebra animorum commutatio. Cum de condonandis iniurijs verba faceret, elatis in media oratione clamoribus, multi professi sunt eodem se loco cuncta remittere, hic Patris necem, ille matris, quædam filiæ, inimitias alij alias inexpiabiles. Huius igitur, & sociorum constanti labore præter cetera finitus est modus sumptibus muliebris cultus, castigatus luxus, vilior redditus sericæ vestis vsus, sublatum præceps, ac temerarium iusiurandum proposita à magistratibus graui multa: ad visendos, iuuandosque ægrotos egentes inflammata studia, vt in hanc rem è suis parietibus stragulam quidam vestem detraherent. Constituta sodalitas nomine caritatis, quæ recreandis ex morbo viribus eorum, qui recens mittebantur a Nosocomio, subsidio esset. Gratum quoque ciuitati spectaculum Sancius, & Basilius præbuere. Hic vbi seruorum Aethiopum, quos à barbaris, lasciuisque tripudijs abduxerat, instructum per vrbem agmen diuinis operatum laudibus circumduxit: ille cum agmen bene longum præ se puerorum egit. Diuisi hi velut in acies armati fustibus colludebant, adeo multi numero, audacia prompti, & incalescentes in ludicro, vt terrorem lictoribus facerent. Quos cum blando sermone Pater sensim pellectos, modestia & religione complesset, vniuersos catechismi carmen, quod præibat ipse concinentes ad

Universidad de Deusto
Biblioteca

94 Xenodochium lætissima Ciuitate deduxit. Ibi accommodata oratione rursus affatus, ita permouit, vt rude sua quisque ibidem pauperum igni donata, non fere postea minus alacriter ad catechismum, hoc est ad ludum pietatis magistrum accurrerent, quam ludicrum ante alumnum audaciæ celebrarent. Lætum & illud spectaculum Hispalensibus accidit. Pertinax Lutheri discipulus rapiendus ad necem, cum ne subiectis quidem securi ceruicibus, vllis Theologorum disputationibus posset à suo diuelli, distrahique magistro, cuius se eruditum ad pedes gloriabatur, tandem à Ioanne Suario, cuius præcipua palæstra erat carcer, serio iussus Dei lumen exposcere, postridie leni eiusdem oratione, disputationeque eo sensim deductus est, vt perspectis impuri, impijque nebulonis fallacijs ad orthodoxam redire fidem, & eiurare publice pestilens dogma non dubitarit: quodque maxime ad impiorum conatus prohibendos interfuit, qui religiosissimæ

95 Cordubensis Collegij progressiones cui additum Tyrocinium. eius ciuitatis pietati insidiabantur, eiusdem conscios criminis indicauit. Cordubæ migratum est in eas ædes, quas Societati Ioannes, de quo supra commemoratum est, instructas, ornatasque dederat. Antequam veteres linquerentur, & discederetur in nouas, cognito Patrum consilio, Discipuli sponte sese baiulos ad transportanda scholarum subsellia, &, si quid erat è domestica supellectile, obtulerunt. Alij alia certatim onera sibi dorso imposita deferebant. Nec ciues honestissimi fuerunt immunes, qui demirati iuuentutis ardorem, & nouo illo spectaculo ad exemplum exciti, suam quoque ipsi ad id operam beneuole contulerunt. Aedes erant multo veteribus laxiores non modo capiendis Collegij Patribus ad viginti, sed etiam tyronibus totidem, & eo amplius idoneæ. Placuit enim vna cum Collegio, secreto tamen ab antiquiorum habitatione conclaui tyrocinium institui, Borgiæque de eo singulis in Hispaniæ prouincijs instituendo consilium admodum probarat Ignatius. Anno igitur non dum lapso sub Ioannis Plazæ disciplina coacti sunt huc noui, recentesque duodeuiginti, septemque insuper alijs sua sedes vacabat, vt quinque circiter, & quadraginta, numerari de Societate Cordubæ breui possent.

96 De Eborensi Collegio. His per Hispaniam Societas progressionibus vtebatur, nec in Lusitania sua incrementa requirebat. Eboræ extremo superiore anno cum proprias in ædes migrasset, quas Regis Frater Cardinalis extruxerat, his ille Præsul nullum de nobis benemerendi finem inueniens, adiecit, & proximas; quas sacerdotum Collegio, qui daturi erant operam

97 Conimbricæ Societati attributum Collegium regium, inferiorumque disciplinarum, & Philosophię tractatio. controuersijs, quæ de officio incidunt, in animo destinauerat. Adiunxit etiam hortorum amœnitatem, quam omni pomorum varietate, & arborum fœcunditate refersit. Conimbricæ vero aucta est Societas onere perhonorifico nobilis Collegij, quod regium dicebatur. Atque vt res paulo altius repetatur, cum magnus Lusitanorum numerus studiorum causa Parisijs in Collegio S. Barbaræ regijs sumptibus versaretur, commodissimum visum est Ioanni Tertio Regi, ne liberales essent artes, atque doctrinæ tam è longinquo petendæ, studiorum sedem Conimbricæ collocare, & luculentam Academiam, insigneque in ea Collegium condere, vbi Parisino more Philosophia, & humanitatis literæ traderentur: eaque de causa, magnis propositis præmijs, ac stipendijs præstantes euocauit è Gallia magistros, atque Doctores Hebraicam linguam & Græcam, tum Latinam in multis classibus cum Rhetorica, & humanitate præceptores duodecim; varias autem Philosophiæ partes quatuor tractabant magistri: discipulique ad id Collegium iam circiter mille numero ventitabant. Cum igitur Collegij Romani famam Rex audisset, theseque superiore anno impressas Olisipponem ex Vrbe missas, quas docti viri summe probabant, & Collegij Olisipponensis commoditates, ac fructus in conspectu haberet, quos ipsemet concertationibus quibusdam à Discipulis coram se haberi iussis, explorarat: denique vt permolesta se ipse semel idoneos conquirendi, conducendique Professores in perpetuum cura liberaret, cum periculum esset, ne dum accersuntur

98 externi facultate celebres, irreperent, religione corrupti, quod tum euenerat in Georgio Bucanano: subijt sapiens eius pectus ea cogitatio, vt quoniam Conimbricæ Societati Collegium meditabatur extruere, re in compendium missa, traderet ei suum illud, cuius item ædificationem magnis sumptibus inchoarat, modo Societas cunctis in scholis prouinciam docendi susciperet. Eodem fratres Henricus, & Ludouicus Regem impellebant, & grauissime regius Concionator Antonius Pinerius, qui dein Mirandensis Ecclesiæ

clesiæ Insulas gessit, & Societatis Brigantiam aduocandæ pars magna fuit. Exposuit suum Rex Mironi Prouinciali consilium addens nullis velle posthac illud Collegium Academiæ, sed Societatis duntaxat legibus subiacere: & in alimenta centum; ac quinquaginta sociorum subsidia spopondit annua: simulque ei literas ad regij Collegij Rectorem Pelagium Rodericium, (Paium gens vocat) dedit, vt is eam administrationem, totumque Collegium Societati traderet. Miro autem commonefacto per literas iam Ignatio, postulatisque nonnullis ab Vrbe Doctoribus regias literas Conimbricam pertulit. Quibus inspectis Rodericius mutationem illam non modo animo non tulit iniquo, sed ne parum æquo ferrent Academici reliqui, collaudata Societate, regioque consilio persuasit. Exceptus est igitur humaniter ab omnibus Prouincialis, & honorifice per scho- 99
las omnes, comiterque deductus: Eandemque animi æquitatem, & approbationem in vniuersæ Academiæ Rectore, & Episcopo, ac ceteris primarijs doctoribus expertus est. Qui cum accepisset ab Ignatio responsum placere sibi Collegium quod offerrebatur, admitti; sed Doctorum ab Vrbe neminem posse mitti cum inde non modo Italiæ, sed toti Septentrioni suppeditandum esset, conuocauit ipse suis ex copijs, numeroque Prouinciæ, qui docendi facultate præstarent. Et quo placatiores, æquioresque doctores externi suas Societati cathedras, partesque concederent, perfecit cum Rege, vt eorum tuendæ vitæ, dignitatique bona quædam addicerentur Ecclesiæ. Deinde ad ordinandam rem literariam conuersus, totumque gymnasium, quo illustriora exordia faceret, locique tueretur dignitatem, præsertim quod magistris succedebatur præstantibus, accitis Olisippone, & Ebora peritis, notisque doctoribus, alijsque aliquandiu Olisippone tanquam in vmbra ad docendum exercitis, præfecit Rhetorices ordini Cyprianum Suarium proximisque duabus classibus Petrum Perpinianum, & Emmanuelem Aluarium, alijs alios: Vniuersæ vero Philosophiæ Ignatium Martinium, Petrum Fonsecam, Georgium Serranum, & Martialem Vazium. Præter hunc Patrum numerum, atque doctorum, placuit abundare par alterum Sebastianum Moralem, & Cardosum, qui deficientium in locum, siquis forte casus incideret, suffici repente possent. Inspecto Collegio reuertit ad Regem, & eo assentiente, misit ad Ignatium illius instituta gymnasij, vt si quid in administrationis mutatione, mutandum aut addendum, demendumve ei videretur, significaret. Non dum erat in publicas tabulas ea relata donatio, nec vsitata stipulatione transacta, sed regio duntaxat edicto, nemine obstrepente, aut obloquente facta: receperatque se Rex insuper Collegij opus non dum absolutum, atque perfectum exædificaturum. Septembri igitur exeunte magistri discipulique domestici 100
pristinis ex ædibus huc migrarunt, ijs modo ibi relictis cum suis institutoribus, ac magi- Duo veluti Collegia Societatis Conimbricæ.
stris, qui nuper adlecti sui periculum faciebant, & aliquot sacerdotibus, qui vltro animarum causis insisterent. Quanquam mox & qui Theologiæ dabant operam ijsdem in sedibus constituti. Monitu B. Ignatij factum est, ne domicilium vetus plane desereret. Quod percommode cecidit. Nam tametsi ex hoc temporre multos annos duo Societas veluti Collegia Conimbricæ haud magno sine labore habuit; vetus suum, quod ab situ superius, & id nouum, quod regium, idemque inferius appellabatur: tamen exædificatis tandem in superiori, ac veteri, quæ vniuersam familiam caperent, ædibus, eodem vt opportuniorem in sedem translatum gymnasium est: regium hoc domicilium redditum, & in vsum sacrorum Quæsitorum conuersum. Inita rite possessio Kalend. Octobribus. Eodemque die horis pomeridianis præclara oratione Petrus Perpinianus consilium Regis in tradendo, & Societatis in recipiendo Collegio explicauit, fuse disputans de literis cum pietate iungendis, cum vniuersa Academia, & Conimbricensis Antistes, & Patriarcha Nunnius, & concio præterea honestissima, ac perfrequens ab aureo illo ore penderent. Decreuerat hoc anno Rex etiam sacræ munus Inquisitionis Olisipponensis Societati tradere, sed dum Ignatium per literas Miro consulit, ijsque non libenter recipit, tum ne nouis oneribus, tot iam occupationibus districta in eo regno Societas premeretur, tum ne alij viri præstantes præripi sibi materiam depromendæ virtutis, crescendique, & cuncta in vnum recens natum conferri Ordinem quærerentur; tum demum, ne quid magistratus ille domesticæ disciplinæ olim officeret, aperiretque siue ambitioni aditum, siue licentiæ, cum eum qui gereret, soluendus legibus videretur, ac de suorum potestate Præsidum eximendus, datæ sunt eæ partes è Dominicana familia tot iam annos

Universidad de Deusto
Biblioteca

101 Michael Turrianus fit Prouincialis Lusitaniæ, & Bustamantius Bœticæ.

nos in hoc muneris genere cum laude summa versante, sacerdoti, qui eas cum approbatione gerebat Eboræ; & in sua humilitate relicta Societas. Per autumnum, cum triennio exacto, Miro vt sibi succederetur, instaret, ac Regina Catharina ad Confessiones Michaelem Turrianum sibi legisset, is è Bœtica missus est in Lusitaniam Prouincialis, & Bœtica (vt supra indicaui) Bustamantio demandata. Eodem anno coactis iam Patribus in expeditionem Aethiopicam destinatis, cum Apostolica diplomata Patriarchæ, & Episcopis consecrandis nondum essent Roma perlata, iamque nauigationis Indicæ dies, & idonea tempestas appeteret, visum est Ioanni Regi legationis autori decem ex eo numero Patrum in Indiam præcurrere, ne nauigationis elaberetur occasio: ipsum vero Nunnium, & Ouiedum donec initiarentur Olisippone subsistere. Quanquam autem Ignatij mens fuerat, vt qui non dum solennia Professionis vota susceperant, ea suum ante discessum rite susciperent, quia tamen diu reliquos socios expectaturi erant in India, visum est eam quoque rem posse differri. Discesserunt e Lusitania decem Aethiopiæ, duo ipsi Goanno Collegio destinati Kalend. Aprilis: quatriduoque post peruenit Olisipponem cum Pontificijs diplomatis tabellarius, & cum Ignatij literis ad Aethiopiæ Regem Claudium quam accuratissimis. Ergo Nunnius, Ouieduſque à Iuliano Albano Portalegrensi Episcopo, duobusque alijs Hisponensi, & Insulæ S. Thomæ tertio nonas Maij, alter Aethiopicæ Patriarcha, alter Hierapolitanus Antistes, vel inuitissimi consecrantur. Nam Carnerius præcucurrerat, Goæ videlicet consecrandus. Ab ea consecratione steterunt tamen in ordine, nec à pristinis institutis, ac muneribus discesserunt, seu prædicandi verbi Dei, seu confitentibus assidendi. Vix adduci poterant recentes Antistites, vt Carbasinum induerent hyperendima: quæsitumque ab ijs est, ecqua lex, ecqua religio obstringeret, vt eo velati, amictique prodirent: adhibitisque Patribus in consilium, statuerunt denique ceterorum more Præsulum eo amiculo superindui. Nec Ouiedus afflictandi sui corporis consuetudinem intermisit: qui dum nimium indulget animo, parum corpori, morbum vltro sibi accersijt: sed mox ab Ignatio paterne commonitus, factus est in se ipse mitior. Nimirum apparebat sanctos viros non vnis duntaxat verbis, antequam acciperent, sed ipsis quoque rebus post acceptos honores ab honoribus abhorrere. Antequam initiarentur allato nuncio de Iulij Pontificis obitu, magnam venerunt in spem ad pristinam redeundi vitam, humilitatemque Societatis, & paratas cathedras euadendi: sed cum spes irrita caderet, sustentabant se

104 conscientia duntaxat optimæ mentis ab omni ambitione remotæ. Quanquam cum Ouiedo etiam in eo pugnandum fuit, quod cum intelligeret se per Coadiutoris non posse munus credito sibi Hierapolitano gregi suis oculis imminere, iuxtaque residere, omni animi inductione statuerat, nisi se Pontifex vel eo titulo, vel Coadiutoris, & successoris solicitudine liberaret, suam ei Cathedram resignare, delatisque se se titulis abdicare: quos vt omni ope supprimeret, & occuleret, liberum se, atque immunem fieri volebat ab ornandis annulo digitis, & carbaso vestimentis. Et quoniam non ignorabant optimi Patres quantæ essent opes interiores, atque diuitiæ, quas Societatis hominibus Sedes Apostolica largiretur, exorari per Ignatium à Pontifice Maximo voluerunt, vt sibi etiam tum sub illis ipsis personis inuitè susceptis, liceret tantis potiri, & gaudere thesauris. Ab eodemque Pontifice postularunt, vt, nisi disiunctus ille Abaffinorum à Romano Pontifice Patriarcha, Sedis Apostolicæ autoritati parere in animum induceret, liceret lege ageret in eum, proque potestate sibi tradita coërcere. Quæ dum geruntur, hic annus effluxit. Inter hæc Ignatij ad Patriarcham monita, & ad Regem Cladium literas, cum Rex Lusitanus vidisset, mirum quantum vtrunque collaudauit. Et sane earum hic ego literarum exemplum, quoniam non vulgarem prudentiam continent, atque doctrinam, non grauate subijciam. Id est ciusmodi.

102 Discedunt duodecim in India.

103 Io. Nunnius, Patriarcha, & Ouiedus Episcopus consecrantur.

DO-

Domine mi in Domino nostro IESV CHRISTO.

Gratia tuæ Celsitudini, & salus, & affluentia donorum spiritualium à D. N. IESV CHRISTO.

105 B. Ignatij literæ ad Preteianem.

SEreniſſimus Portugalliæ Rex pro ea solicitudine, ac zelo, quem illi Creator noſter, ac Dominus dedit gloriæ sancti sui nominis, & salutis animarum, quæ vnigeniti eius filij pretioso sanguine, & vita redemptæ sunt, non semel ostendit mihi per literas pergratum sibi fore, si è Religiosis nostræ minimæ Societatis, quam vocant IESV, duodecim viros designarem, è quibus ille Patriarcham vnum, duos Coadiutores pariter, & successores eligeret, ijsdemque à Summo Christi Domini nostri Vicario suppliciter peteret autoritatem & ius; quo iure ad suas quisque partes rite obeundas, ipsi cum sacerdotibus alijs in tuæ Celsitudinis regna transmitti possent. Ego, pro eximijs inter ceteros Christianos Principes, eiusdem Sereniſſimi Regis Portugalliæ meritis erga Societatem noſtram vniuersam, noſtraque viciſſim omnium in illum obseruantia, & pietate, feci quod iusserat: consultoque sequutus numerum, qui Christi Domini noſtri, Apostolorumque eius Collegium referret, præter ipsum Patriarcham, sacerdotes duodecim supplementi, ac velut seminarij causa è corpore noſtro cunctos excerpsi: qui ad subleuandas, iuuandasque animas tuæ Celsitudinis imperio, ac ditioni subiectas sese, vitamque suam in omnem laborem, atque discrimen offerrent. Atque hoc libentius parui, quod præcipua quadam alacritate sentio me, socioſque meos omnes ferri ad obsequium, & cultum Celsitudinis tuæ, haud immerito: quippe quæ inter tot circumfusas vndique nationes infidelium, & hoſtium nominis Christiani, veſtigijs maiorum suorum insistens ad conseruandam, ac promouendam Christi Domini, ac Dei noſtri religionem, & gloriam diligenter incumbit. Quam ipsam ob causam optandum fuerat vti adhæc tam recta tuæ Celsitudinis studia, conatuſque, subsidium accederet spiritualium Patrum, quibus & legitima potestas ab hoc sanctæ Sedis Apostolicæ fastigio deriuata, & fidei Christianæ pura, & syncera doctrina suppeteret, quæ nimirum duæ sunt claues illæ regni cælorum, quas Christus Dominus noſter S. Petro, & omnibus, qui deinceps in eius erant solio sessuri promisit prius, dein ipsa re tradidit. Promisit tantummodo cum ad eum dixit (vt legimus apud Diuum Matthæum Euangeliſtam) Ego dico tibi, quia tu es Petrus, & super hanc Petram ædificabo Eccleſiam meam; & tibi dabo claues regni cælorum; & quicquid ligaueris super terram, erit ligatum & in cælis: & quicquid solueris super terram, erit solutum & in cælis. Tradidit, ac promiſſa patrauit, cum post reſurrectionem, antequam in cælum ascenderet, scisitatus ex eo ter (quemadmodum affirmat Diuus Ioannes Euangeliſta) Simon Bariona diligis me plus his? subiunxit in singula reſponsa, Pasce oues meas: committens illi non partem aliquam ouium suarum, sed totum prorsus gregem vniuersa cum plenitudine potestatis, ad alendos vitali Christianæ religionis pabulo cunctos vbique fideles, eosdemque ad cælestia sempiternæ beatitudinis pascua perducendi. Ac ceteris quidem Apostolis autoritatem Christus Dominus noſter impertijt delegatam, ac veluti extra ordinem: at S. Petro eiusque successoribus ordinariam dedit, ac plenam: vti ab hoc summo Pastore, tanquam a fonte reliqui animarum Pastores, peterent, eidemque acceptum ferrent, quicquid omnino iuris ad suum quisque munus, ac regimen obtinerent: quod olim adumbrasse per Isaiam videtur Dominus, cum de Eliachim loquens Pontifice maximo, & dabo, inquit, clauem domus Dauid super humerum eius, & aperiet, & non erit, qui claudat: & claudet, & non erit, qui aperiat: quo videlicet typo figuratus est Petrus, eiusque successores, quibus data tam integram potestatem declarant claues, consuetum vtique symbolum & insigne pleni, atque absoluti dominij. Quæ cum ita sint, Celsitudo tua gratias debet ingentes Domino Deo noſtro, quod ipsa regnante, potissimum dignatus fuerit istis nationibus mittere veros animarum Pastores, qui à summo pendeant Pastore, ac Vicario, quem reliquit in

106 Petrus caput Ecclesiæ: itemque successores.

terris

Universidad de Deusto
Biblioteca

terris Iesus Christus Dominus noster; & quantamcunque habent potestatem, quæ sane perampla est, hanc ab eodem illo Vicario totam acceperint. Nec sine causa Patri, Auoque tuæ Celsitudinis displicebat sumi ab vrbe Alexandria Patriarcham: quippe sicuti diuulsum à corpore membrum neque motum, neque sensum, neque omnino vitam à corpore accipit suo: ita Aegyptius Patriarcha siue ille Alexandriæ, seu Memphi degat, cum schismaticus sit, ac disiunctus ab hac sacrosancta Sede Apostolica, & ab Ecclesiæ totius capite Pontifice summo, videlicet vitam gratiæ,& pastoralem autoritatem, nec sibi recipit ipse, nec alteri cuipiam valet legitimam impertire. Ecclesia namque catholica, vna tantum est in orbe terrarum, neque fieri potest, vt alia Romano Pontifici, alia pareat Alexandrino. Vti sponsus eius Christus vnus est, sic sponsa illius vnica, de qua Salomon ait in Canticis ex persona Christi Domini nostri, Vna est columba mea. Et Oseas Propheta, Congregabuntur filij Israel, & filij Iuda pariter, & ponent sibi caput vnum: & in eandem sententiam multo deinde post S. Ioannes, Fiet, inquit, vnum ouile, & vnus Pastor. Vna erat, quemadmodum in Genesi legimus Arca Noe, extra quam nulla omnium salus. Vnum tabernaculum quod fabricatus est Moyses. Vnum Hierosolymæ templum à Salomone conditum: quo in templo sacrificare, & adorare oportebat. Vna, cuius staretur iudicio Synagoga. Hæc nimirum omnia Ecclesiam denotabant, quæ vna est item: extra quam nihil boni. Etenim qui cum eius corpore coniunctus non fuerit, nempe nullum à Christo capite recipiet influxum gratiæ viuificantis animam, ac præparantis ad felicitatem æternam. Huiusce vnitatis declarandæ causa, contra quosdam hæreticos in symbolo canitur, Credo vnam sanctam catholicam, & Apostolicam Ecclesiam: damnatusque à sacris concilijs error est, priuatas Ecclesias, ceu Alexandrinam, Constantinopolitanam, aut similes dari, quæ communi omnium capiti subiunctæ non sint Pontifici Romano, ex quo perpetua serie ab sancto vsque Petro (qui Christi Domini iussu, vti à Diuo Marcello Martyre traditum est, Romanam elegit sedem, eamque suo cruore sanciuit) perducti Romani Pontifices Vicarij Christi citra controuersiam à tot, ac tanta sanctitate Doctoribus latinis, græcis, omniumque nationum habiti; ab sanctis Anachoretis, Episcopis, & alijs confessoribus adorati; tot signis, atque miraculis, tot denique martyrum, qui in hac fide, & vnione S. R. Ecclesiæ vitam profudere, testimonio comprobati sunt. Merito igitur consentienti Episcoporum omnium voce, qui ad Chalcedonense conuenerant Synodum, Papæ Leoni pariter acclamatum, sanctissimus, Apostolicus, Vniuersalis. Et in Constantiensi damnata est hæresis negantium super omnes, & singulas omnium terrarum Ecclesias Primatum Romani Pontificis eminere. Ad quas tam disertas, firmasque Patrum sanctiones, atque decreta, Concilij quoque Florentini, quod sub Eugenio Quarto præter alias nationes à Græcis etiam, Armenis, & Iacobitis tanto studio celebratum est, in hæc verba accessit autoritas. Definimus sanctam Apostolicam Sedem, & Pontificem Romanum in vniuersum orbem tenere primatum, ac successorem esse Petri, & verum Christi Vicarium, totiusque Ecclesiæ caput, & omnium Christianorum Patrem, & doctorem existere. Et ipsi in Beato Petro, pascendi,regendi, gubernandi vniuersalem Ecclesiam à Domino Iesu Christo potestatem plenam esse traditam. Iure igitur Sereniſſimus Rex Dauid tuæ Celsitudinis genitor,misso ad obsequium Romano Pontifici deferendum legato, sanctam hanc Sedem omnium matrem ac principem agnouit. Cumque alia multa, & præclara ipsius pariter, & tuæ Celsitudinis acta numerentur;tum duo hæc eiusmodi sunt, vt eorum præstantiam nulla vnquam obscuratura videatur obliuio: ac proinde ab omnibus,qui sub isto viuunt imperio immortales autori bonorum omnium Deo debentur gratiæ pro tam singulari in eos beneficio, vestra duorum opera, industria, virtute collato: cum alter omnium primus se in illius potestate, qui Christi vices gerit in terris perpetuo fore professus sit: alter item primus dictum ab eodem Christo Vicario Patriarcham verum, ac legitimum sacrosanctæ Sedis huiusce filium in sua regna perduxerit. Etenim si in magni cuiusdam beneficij loco habendum est, vt profecto est, insitos esse corpori mystico Ecclesiæ catholicæ, quod à Spiritu sancto viuificatur, ac regitur, quam teste Euangelista idem spiritus docet omnem veritatem: si eximium est munus, lucem sanæ doctrinæ intueri, & Ecclesiæ fundamentis insistre, quam Apostolus Paulus ad Timotheum scribens domum Dei, columnam, & firmamentum veritatis appellat, cui se promisit

107 Ecclesia Catholica vna.

108 Ecclesiæ Catholicæ caput Romanus Pontifex.

109

misit in æternum affore Christus Dominus, inquiens, Ecce ego vobiscum sum vsque ad consummationem seculi, vt legimus apud Matthæum Euangelistam; & sane cur sine fine gratulentur istæ Nationes Deo Domino & Conditori nostro, cuius prouidentia per tuam, parentisque tui celsitudinem, tanto illos bono dignata est: præsertim cum iure sperandum sit, ex hac ipsa conciliatione, consensuque fore, Christo Domino moderante, vt cum spiritualibus temporaria quoque incrementa non sine amplificatione Imperij tui, & hostium abiectione proueniant. Sacerdotes, qui mittuntur istuc omnes quidem, sed præcipue Patriarcha, Coadiutoresque, & successores eius duo, spectata admodum virtute sunt, & nostra in Societate probati per omnia; ac propter illustrem caritatem, & exquisitam, rectamque doctrinam ad hoc tanti momenti opus adsciti. Neque vero illis animus in id ipsum, aut alacritas deest, haud leui concepta fiducia, labores suos ad Christi Domini gloriam, tuæ Celsitudinis rem, animarum auxilium pari cum operæ pretio collocandi. Humanæ quippe salutis amor illos, & Christi Domini aliqua saltem ex parte imitandi extimulat studium; qui cruciatus, ac necem subijt volens, ac libens, vti mortales ab æterna calamitate redimeret: aitque per Euangelistam, Ego sum Pastor bonus,bonus Pastor animam suam dat pro ouibus suis.Hoc exemplo incitati Patriarcha, & ceteri parati veniunt, non verbo duntaxat, consilioque & spiritualibus adiumentis; sed ipsa morte, si res ferat, periclitantibus animis opitulari. Tua Celsitudo, quo interiorem illos ad consuetudinem, ac familiaritatem admiserit;eo maiorem, vt spero, capiet in Domino voluptatem. Iam vero quod pertinet ad fidem, ac pondus eorum, quæ ab ipsis vel publice, vel priuatim exponentur,non ignorat Celsitudo tua, omnium, quatenus rite legati sunt, sed Patriarchæ præcipue dictis, Apostolicæ fidei pondus, & autoritatem inesse: ac perinde illis, & Ecclesiæ credi oportere; cuius ab ipsis interpretanda sunt verba, & sententiæ. Et quoniam Christi fideles cunctos Ecclesiæ firmiter assentiri, eiusque decretis obtemperare; &, si quid existat ambiguum, aut obscurum eandem consulere necesse est: non dubito quin tua excellens pietas, probitasque publico edicto curatura sit in suis regnis, vti omnes omnium ordinum homines tum Patriarchæ ipsius, tum eorum, quos ille sibi substituet, dicta, præcepta, responsa citra vllam dubitationem sequantur. Constat ex Deuteronomio de controuersijs omnibus, ac nodis ad synagogam Ecclesiæ prænunciam referri solitum. Hinc illa quoq; Christi Domini verba, super Cathedram Moysi sederunt Scribæ,& Pharisæi: id ipsum in prouerbijs docet sapientia Salomonis cum ait ne dimittas præcepta matris tuæ (ea est Ecclesia) & alibi,ne transgrediaris terminos,quos posuerunt Patres tui;ij sunt eiusdem Antistites. Denique tantum Ecclesiæ suæ tribui, ac deferri vult Christus Dominus; vt per sanctum Euangelistam Lucam, aperte denunciet: Qui vos audit,me audit; qui vos spernit, me spernit, & per Sanctum Matthæum, si Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut Ethnicus, & Publicanus. Ex quo apparet, ne aures quidem præbendas ijs, qui alienum quippiam à sensu, & interpretatione catholicæ Ecclesiæ attulerint, sancto quoque Paulo in Epistola ad Galatas id ipsum prænonente, cum ait: sed licet nos, aut Angelus de cælo euangelizet vobis præterquam quod Euangelizauimus vobis, anathema sit. Ad summam hoc idem sancti Doctores, Conciliorum Canones, fidelium omnium consensus, & consuetudo plane demonstrant. Ac vicissim Patriarchæ, ac socijs pariter omnibus certum est, fixumque tuam Celsitudinem assiduo cultu, submissione, atque etiam quoad fas, piumque ferat, indulgentia prosequi. Nos vero quotquot in hisce terris, è minima nostra Societate retinemur, tua celsitudo ad omne obsequium in Domino paratissimos habeat. Nostris quidem certe precibus, & sacrificijs, vt iam instituimus, Deo supplicare pergemus, vt regiam Celsitudinem tuam, regnumque istud amplissimum in sancto Christi famulatu conseruet: detque illi ita transire per bona temporalia, vt non amittat æterna. Idem ipse Deus ac Dominus noster omnibus nobis ad sanctissimam ipsius voluntatem, & clare cernendam, & rite exsequendam perpetuum lumen, ac vires pro sua infinita bonitate suppeditet. Romæ septimo Kalend. Martias millesimo quingentesimo quinquagesimo quinto.

110 Testimonium B. Ignatij de virtute Patrum, qui mittebantur in Aethiopiam.

111 Ecclesiæ autoritas.

Vix initiatis Præsulibus duobus illis de Societate Patribus haud mediocris reliquis iniectus est metus, ne Ioannes Rex alium ex eodem numero postularet Episcopum, cui Congensis Cathedra traderetur. Erat enim in animo pio Regi Congi Regnum,& eam

112 Res Congenses.

Chri-

Universidad de Deusto
Biblioteca

Christianorum Ecclesiam magna ex parte, vt supra ostensum est, vitio sacerdotum ruentem omni ratione fulcire. Cornelius, cuius in eo regno curas, cogitationesque desudare dicebamus, nec fructus pro voto ferebat, ac contentione laboris; & quotidiana inter pericula dimicabat, quæ perditis ab hominibus eius capiti creabantur. Ergo Ecclesiæ illi laboranti succurrere pro sua pietate Rex Lusitanus cum vellet, idoneum ei quærebat Antistitem: &, vt viam sibi muniret ad hæc consilia, legatum ad Congi Regem iam designauerat. Sacerdotes etiam idoneos animo destinauerat, cum ex Societate nostra, qui suis doctrinis, atque functionibus Congensium animos ad virtutis amorem excitarent, tum ex libero Clero, qui Parochorum partes subirent. Ad hæc quo possent facilius deprauata corrigi, & emendari corrupta, statuerat etiam pius Rex contubernium instituendis adolescentibus excitare: qui à fuorum auulsi gremio, complexuq; haud ægre ab ipsis quoque vitijs, moribusque paternis auellerentur. Antequam Legatum Rex mitteret, haud ignarus Cornelium operæ pretium non facere, si longiores in ea sede moras duceret, suspicans quod euenit, abiturum; monendum eum per literas censuit, ne Congo se commoueret: sed legatum expectaret ab Lusitania, quem pro sua ipse peritia, quippe homo diu in eo regno versatus, gnarusque consuetudinis regionis de rebus omnibus edoceret, & sui consilij luce in obeunda legatione iuuaret. Iam secesserat in portum Pindam Cornelius, leucas ab vrbe regia quadraginta, cum has literas Lusitani Regis accepit. 113 Nec mora, quamuis ad discrimina fructu cassa se reuerti non ignoraret, ne optimæ Ioannis voluntati deesset, neu quicquam intentatum relinqueretur, Congum magno animo repetit. Sed cum nec legatus appareret, nec suæ disciplinæ muneribus in ea vrbe defungi perditi Regis pateretur impietas, iterum sese Pindam recepit: ibique Lusitanis aduenis, præsertim quod redeuntem ex India nauim illuc tempestas depulerat, magno fructu operam dabat: cum ab Congi Rege minax affertur edictum, omnes vt albi, (sic enim nostrates Europæos appellant) regno facessant, misso insuper armato agmine, qui per vim exigant repugnantes. Hoc compulsus edicto Cornelius cum duobus orphanis, quos ad catechesim adhibebat (nam tertius dudum occiderat) secessit in insulam Sancti Thomæ. Hic eos fecit in animis motus, & tam iucundum de se late odorem sparsit, tota vt insula ab Lusitaniæ Rege, nonnullos, qui Collegij fundamenta iacerent, postularit. Ab hac insula in Lusitaniam denique soluit, & de Christiana re Congensi Regem singillatim, accurateque docuit. Tituani vero post Nunnij digressum, quem ad Patriarchatum euectum esse diximus, vnus eius socius, qui remansit Ignatius ad captiuorum solatium pariter, & exemplum, caritate laboriosa multorum obibat hominum partes, vt nihil esset prope miseris, quod desiderarent ad animarum subsidia præter sacerdotem. 114 Brasilia. Ab eodem Lusitaniæ Rege duodeuiginti catechismi causa in Brasiliam missi sunt Orphani. Propagabatur pedetentim, & sine strepitu Christi cultus, sed conatus erat propagatione maior, vel quia populi illi nimium erant vitijs addicti, vel quia sacra semel amplexati Christiana perleui momento resiliebant, nec in sententia, propositoque perstabant. Maiorem spem dabat educatio puerilis ætatis, quæ patrijs imbuta ritibus non dum erat: tametsi ne hoc quidem difficultate vacabat, partim quia ad Societatis disciplinam pueri illi vetabantur accedere, & eos matres, ne quis alliceret, syluarum intra latebras occultabant: partim, quia parentum insueti verberibus, cum ob noxam aliquam vapulabant, nuncium continuo scholæ remittebant. Non enim temere virgis in Brasilia parentes, sed acrioribus obiurgationibus infirmam coercent ætatem. Remorabatur etiam rei christianæ cursum infantium frequens obitus à baptismo; quod quanquam sine magno Dei consilio non fiebat, lustratas illas animas properantes educere, ne malitia, quod nimium sæpe vsu veniebat, mutaret intellectum; tamen superstitiosi perperam interpretantes, id aquis illis salutaribus, vt mortiferis assignabant: tametsi ad confirmandam rem Christianam ex altera parte Dei prodigia non deerant. Nam in S. Saluatoris Præfectura, cum vis Brasilorum magna ex Ethnicis, Christianisque permixta in bellum proficiscens, Canoas (genus est lintrium) conscendisset, demersis Canois, Ethnicisque omnibus ad vnum extinctis, omnes superauere Christiani. Et apud sanctum Vincentium in pago Manicoba, cuius alias memini, vbi Christum disseminabat Societas, cum esset ab Ethnicis impie inde repulsa, ij postmodum, qui repulerunt, aut ingentes calamitates ad vnum omnes, aut extremam hausere perni-

perniciem. Non tamen malignitate soli colonorum Christi languidior fiebat, sed potius (quod videre est in populis exiguas, nec admodum felices terras fortitis) excitabatur, & intendebatur industria. Itaque cum circumiectos Piratiningæ pagos assidua catechesi obirent, etiam Iarnibatibæ, sex inde passuum millibus, vt ipso perpetuo vsu magis prodessent, nouas fixere sedes. Verum in domicilio Bayensi opera sane insignis amissa est Ioannes Azpilcueta Nauarrus. 115 Io. Azpilcueta Nauarrus moritur. Ex longa maximeque laboriosa peregrinatione, quam militum pretiosas metallorum venas inuestigantium pastor confecerat, quamuis labor irritus militum cecidisset, ipse tamen laboribus dies suis reuersus, & peregrinationis ærumnis, migrauit è terris in cælum: vbi thesaurorum, quos nouo illo in orbe collegerat, benigna æstimatio, & cumulata est merces.

Initio anni dum Aethiopica expeditio tam sedulo adornatur in Europa, in India Petro Mascareniæ Proregi placuit, vt in Aethiopiam prærent, qui Regis explorarent animum, & aduentum Patriarchæ, comitumque nunciarent: ne, si qua rerum, ac voluntatum commutatio facta esset, id quod postea euenit, eo Patriarcha contra suam, & Sedis Apostolicæ dignitatem, personam suam ferret: & ad ludibrium, & contumeliam genti illi ab catholico cœtu seiunctæ præberet. 116 Res Indiæ. Decreta est igitur à Prorege legatio Iacobo Diazio, adiunctique illi de Societate Consaluus Rodericius vir pius, & satis eruditus, sociusque alius non initiatus sacris Fulgentius Freires: qui multis, magnisque periculis seu ferarum, siue Turcarum terra, marique perfuncti, denique decimosexto Kalend. Iunij in magnam, feracemque planitiem Aethiopiæ peruenerunt, vbi sedem, quam subinde mutat, Claudius Rex tum habebat. Biduo post ad colloquium admissis, Lusitani Regis literæ chaldaice conuersæ in Lusitanorum corona publice recitantur. Lusitani erant è reliquijs militum, qui anno seculi huius quadragesimo primo Christophoro Gamma duce Abassinis auxilio missi aduersus Mahometanos, accepta clade, amissoque duce, sedes ibidem fixerant. Summa literarum erat, quod inhærens Claudius Aui, Parentisque vestigijs orthodoxæ fidei se, & catholicæ communionis cupidum, ostendisset, id Christianis omnibus, sibique præsertim gratissimum accidisse, eaque de causa missurum se propediem certum è suis domesticis virum; cumque eo spectatæ sanctitatis, atque doctrinæ Patres, qui præclaris eius consilijs fideli opera, ac studio præsto essent. Recitatis his literis Rex veluti oppressus, obducto vultu, sermone confuso, perplexa quædam, & incerta respondit, vt appareret, vel improborum suasu, vel ingenij mobilitate mutatum: triduoque post desertis ibidem Patribus Auiam salutaturus octo dierum itinere abscessit. 117 Consaluus Rodericius mittitur in Aethiopiã ad statum rerũ cognoscendum, reperitque non bonum. Diuersati sunt interim Patres apud Consaluum Herreram Lusitanum, qui Regis in aula versabatur: & dum Regis reditum expectant, Rex ipse ad Lusitaniæ Regem literas vltro dedit, quibus significabat nulla se ratione posse, aut Societatis Patres in suum regnum admittere, aut Romani Pontificis autoritati parere. Procereque suos multo malle Saracenis hostibus se subijcere, quam vt à maiorum institutis, ritibusque discederent. Hæc qui regias literas exarauerat Lusitanus, vnus è Regis intimis, cum Consaluo narrasset, Consaluus autem omnes sibi ad Regem aditus, prædicandamque veritatem videret obstructos, de Lusitanorum sententia, qui norant hominum ingenia, moresque, constituit, ea persequi stylo, quæ disputatione non poterat: & chaldaice libellum vtcunque conficere, vbi & veram, catholicamque doctrinam assereret, & Abassinæ gentis errores, ac falsa dogmata confutaret: tum vt in ijs, quæ illa praue sentiebat, proque certis, & exploratis habebat, scrupulum dubitationis iniiceret, tum vt Regis animum pertentaret, penitusque perspiceret. 119 Consaluus Rodericius conatur etiam scriptis libellis eruditre Abassinos. Id quo faceret accuratius, à peritissimis Monachis de eorum opinionibus singillatim, deque tota illius Ecclesiæ disciplina doceri voluit. Deinde multorum dierum itinere profectus ad Regem per internuncios, & literas, vt Abassinæ genti mos est, duo postulauit, primum vt Monachos sibi aliquot assignaret, qui, quæ ad tuenda catholica dogmata collegisset, chaldaice redderent: deinde, vt quoniam Alexandrini contra Chalcedonense Concilium, quod ibi Dioscorus quem ipsi virum sanctum numerant, condemnatur, librum conscripserant, eius libri copiam sibi fieri pateretur. Stomachatus est hic Rex, quod eius libri notitia ad aures Consalui peruenisset, datisque ad interpretandas eius elucubrationes monachis, quos petebat, ipsum codicem denegauit. Consaluus summam quan-

Universidad de Deusto
Biblioteca

dam catholicæ veritatis refutandis interim Abassinorum erroribus tota fusis Aethiopia dictauit, librumque ad Regem detulit. Quem cum Rex inspexisset, reperissetque in eo confutatos suæ gentis errores, indignabundus ait, falso Aethiopibus errores illos adscribi: nec ab se datos interpretes, vt illa conscriberent, sed vt suæ fidei dogmata, articulosque colligerent. Verum cum reuinceretur à Consaluo Monachorum locupletissimo testimonio, qui fatebantur, & admittebant errores, versus ad alia Rex negauit ea in eo libello à priuato sacerdote fuisse tractanda, sed id Episcoporum fuisse munus, atque Pontificum: ipsum autem ab Lusitaniæ Rege missum, vt Lusitanis sacramentorum administratione consuleret, non vt ijs sese rebus admisceret. Ad hæc
120 respondit Consaluus nec alienum à sacerdote fuisse priuato scribere, quæ scripsisset, cum ea, quæ in eum librum contulisset, illa ipsa essent, quæ catholici Pastores, & Romanus Pontifex loquerentur: eademque ex Euangelijs essent omnia, & sanctis excerpta Concilijs: nec à Lusitaniæ Rege se missum tantum, vt popularibus operam daret, sed vt cunctis Abassinis, si qua re posset, totis viribus deseruiret: simulque ab eorum Rege scisciteretur, placeret ne vnum omnium Christianorum caput, & Pastorem agnoscere Romanum Pontificem, sacerdotesque ab eo missos doctos, religiosæque vitæ suum in regnum admittere. Non enim tanti Regis ferre prudentiam, vt rebus inexploratis viros tales, vbi recipiendi non essent, sumptibus magnis obtruderet. Cum Rex hæc abnueret: negaretque se alium Antistitem, atque Pastorem præter Alexandrinum Patriarcham agnoscere, aut in suo regno viros æque doctos, ac pios desiderari; Consaluus ne tempus, & operam perderet, relicto libro ad suum diuersorium se recepit. Eo digresso sedatiore, & attentiore animo Rex librum illum euoluere, & lectitare cœpit: &, vt in liberas, vacuasque perturbatione mentes facile descendit veritas, sic affici, te-
121 nerique ea lectione visus est, vt eum etiam legendum matri tradere, germanoque fratri, cunctisque regni proceribus non dubitarit, tantam demiratus in iuuene sapientiam, atque doctrinam. His Abuna cognitis, dudum Alexandria missus in Aethiopiam (Abunam gens suum Patriarcham nominat) graui anathemate cauit, librum illum ne quis attingeret. Sed cum eius lectione Rex mirifice teneretur, per internuncium legendi veniam petijt. Quam cum Patriarcha non daret, imo vero incussa religione, quod impia scripta legeret, reprehenderet: ea re grauiter Rex commotus, absentem maledictis incessere, hæreticum appellare, ac Saracenum, qui cum Alcoranum ipse nulla religione tractaret, libri tamen adeo sancti lectione (sic enim Consalui librum appellabat) ceteris interdiceret, & religionem legentibus obiectaret. Proinde prouocare hominem ad certamen cum sacerdote aduena committendum: tum demum ipsum intellecturum, quanti essent latini faciendi Christiani. Cui Patriarcha renunciari iussit, non se in Aethiopiam altercandi cum peregrinis, sed ordinandi cleri gratia destinatum. Hinc partium orta contentio Regis inter, eiusque Matris Reginæ familiam: cum hæc vna cum Proceribus Patriarchæ, ille sacerdoti latino faueret. Sed ea lis magnum peperit Consaluo nomen, dissipato interim per Aethiopiam secundissimo de eius libri doctrina rumore: quo exciti complures vndique cunctis ex ordinibus, vt eum de facie noscerent, confluebant; mirabanturque tantam in iuuentute doctrinam. Augebat doctrinæ miraculum, famamque confirmabat, Monachorum, qui librum illum viderant, & chaldaice conuerterant, autoritas: qui summis eum laudibus extollebant; negabantque se tale aliquid vnquam vidisse: nec dubitabant profiteri palam Aethiopas in errore versari, se seque in Indiam cum Consaluo, nisi suas Rex opiniones deponeret, vt inde Romam discederent, concessuros. Rex quanquam vna ex parte videbatur studere Consaluo: ex altera tamen, vt eius libri causa tantos clamores excitatos animaduertit, ne partium dissidium aleret, supprimendum eum nec Autori reddendum existimauit, quin etiam petita è varijs Cœnobiorum bibliothecis magna voluminum copia, quærere diligenter instituit, quemadmodum refutaret.

121 Perturbatur Religionis status inter Abassinos.

Cumque nihil extricaret, ad extremum eo confugit, vt eandem esse diceret religionis colendæ rationem Aethiopibus, ac Latinis. Incessit etiam cupiditas spectandi Romanos in re diuina facienda ritus: & instructo, paratoq; sub tabernaculis ab Lusitanis Altari (mutabat enim de more statiua) Consaluus operatus est sacris, Rege ipso inspectante, virisque principibus, qui eam sacrorum rituum maiestatem valde probarunt. Ac dum Regis delibe-

122 Consaluus opitulatur Lusitanis inter Abassinos versantibus.

beratione expectat, dabat operam Lusitanorum animis expiandis, qui longo interuallo ad sacerdotum, quod nullus adesset catholicus, genua non acciderant. Fructus è labore manauit vberrimus. In ijs rei alienæ plurima restitutio: quod tantum commendationis in vulgus habuit, vt negarent sacerdotem vllum Consalui similem inueniri; cuius nutibus, atq; consilijs, vel ea, quæ fraus vetus ademerat, quæq; in obliuionem longa dies adduxerat, suis quæq; dominis redderentur. Ad eam famam excitati permulti veniebant ad Consaluum, vt sua recuperarent. Nec committendum putabant, vt talis vir, publicæque rei tam vtilis, ac salutaris inde discederet. Iam dies reuersionis obrepserat, cum Consaluus, legatusque Iacobus veniam abeundi petierunt ab Rege, simul obsecrantes, missis vt ambagibus promeret, quid super aduentu Patriarchæ, comitumque referri placeret Goam. Ille, quod ad Patrum pertineret aduentum, excepturum eos se recepit, & vbi eos coram audisset, tum se quid facto opus esset, deliberaturum. Simul auri decem vncias abeunti Consaluo in viaticum dari iussit, quas ille Regis voluntate accepta, remisit. Et confirmatis in officio Lusitanis, compositis iris, collocatis in matrimonio concubinis, lustratisque baptismate pueris, Goam denique remeauit. In reditu præsenti Dei Matris ope periculosissimæ vim tempestatis effugit. Ad oram Zeilanam repentino turbine ita in latus impulsa biremis est, vt altera pars intra æquor depressa, & obruta, totum nauigium traheret in profundum, cum inuocato Beatissimæ Virginis auxilio, subito demersum latus extitit: & redijt suam in sedem Carina, & exhaustis fluctibus biremis suum deinceps cursum incolumis tenuit. Cuius beneficij memoriam votiua Goæ tabula refert, in eiusdem Dei Matris templo suspensa. Is cum esset tam incertus, & anceps Abassinarum rerum status, longe aberat ab opinione Patrum, qui ei nationi curas suas, vitasque deuouerant. Ad ardua illi quidem omnia, omnemque casum, caritatem, tolerantiamque firmarant, tamen expeditiorem aditum sibi pollicebantur, Regemque commodiorem. E duodecim, qui (vti supra narraui)
123 Olisippone in Indiam soluerunt Kalend. Aprilis, præter Marcum Nunnium, & Iosephum Riberium, qui latinitatis scholas habituri Goæ tendebant, omnes erant in Aethiopiam destinati. Melchior Carnerius designatus Episcopus: Antonius Quadrius propter insignem, & doctrinæ, & prudentiæ indolem cum pietate singulari coniunctam, ceteris socijs præfuturus. Emmanuel Fernandius, vir omnium testimonio probatissimus, & rituum Ecclesiæ peritus cum primis hac præcipue disciplina Aethiopicæ Ecclesiæ vsui futurus. Michael Barulus in Collegio Perusino, alibique ad docendum exercitus, vt scholis instituendis præesset: Tum Ioannes Bocchius Belga, Hieronymus Concha, Andreas Consaluius, Paschalis, omnes sacerdotio præditi, & ad sacerdotum varia munia peridonei: nominatimque Paschalis contubernijs orborum formandis destinabatur, cum in hoc genere diu Olisippone plenam caritate prudentiam, piamque probasset industriam. Præter hos erant duo non sacerdotes Alfonsus Lopius Compluto missus, doctus iuuenis spei que magnæ, & Antonius Acosta Nouitius. Hunc, cum arte musica excelleret, eaque re inter domesticos Cardinali Henrico famularetur, ille ipse Aethiopicæ expeditionis apparatus impulit, eius vt in partem venire percuperet. Itaque cum simul (quod caput est) moribus commendaretur optimis in Societatem receptus, ad sacrum præcipue cantum ordinandum, regendumque in Aethiopia, ducebatur. Omnes hi terni quatuor in naues impositi, Mozambicum incolumes appulerunt. A Mozambico, dum vastum præcidunt Oceanum, abducta à ceterarum conspectu oneraria vna (Conceptionem vocabant) quaducenta quadraginta capita vehebantur, & in ijs de Societate tres Andreas Consaluius, Paschalis Catalaunus, & Alfonsus Lopius, vndecimo Kalend. Septembris per tenebras noctis in syrtes impacta hæsit quingentis circiter à Goa leucis, vti tum scriptum est: trecentas posteri numerarunt, fit gemitus, & comploratio: & nox insomnis in confusa querimonia, fletuque traducitur. Vbi primum diluxit, auide circunspectantibus aridi quiddam non procul apparet. Aceruus arenæ potius, quam insula erat, trecentos ambitu passus haud plus colligens: nudum solum, & ab omni humano cultu desertum. Fontem aquæ non importunum habebat. Huc transuecti omnes lembo, & scapha: & quicquid ex commeatu potuit comportatum. Nauarchus re consultata cum suis necessario commeatu, & cophinis regijs in lembum impositis, prope furtim,

123 Nauigant ex Lusitania in Indiã Melchior Carnerius Antonius Quadrius Emmanuel Fernandius & alij nouem, &c.

124 Andreas Consaluus, Paschalis, & Alfonsus Lopius facto naufragio fame pereunt ne deserant turbam naufragorum.

Universidad de Deusto
Biblioteca

ad concertationes vitandas, eximijs cum viris triginta, pleriſque mari aſſuetis Goam contendit, ijs, quos deſerebat, ſi ſaluus appelleret, auxilium curaturus. Eo digreſſo relicta turba, quo ſumma calamitas aliquo regeretur ordine, principem ſibi conſtituit Aluarum Taidium Comitis Caſtaneriæ nepotem duodeuiginti annorum adoleſcentem, addito à conſilijs viro æui maturo, caſibuſque grauiſſimis terra, marique in Europa, & India erudito. Qui aliquandiu Nauarchi reditu expectato, ne quod futurum metuebant, incerta ſpe, atque expectatione ſuſpenſi inedia contabeſcerent, è naufragij reliquijs concinnata rate, cui Miſericordia Dei, nomen fecere, quod plane niſi ſingulari Dei miſericordia tam fragili, incompoſitoque machinamento per tantam Oceani vaſtitatem ſalui eſſe non poſſent, cum alijs quadraginta tribus Dei ſe miſericordiæ crediderunt, haud ſane irrita fiducia. Per innumerabilia diſcrimina, ac potius continuam mortem, admirabilia vbique ſuccurrentis Dei documenta experti Cocinum incolumes tenuerunt, vulgo eos tanquam bis natos homines ſpectatum concurrente. Reſtabant in deſerto illo, puſilloque arenæ tumulo centum ferme, ac ſeptuaginta, cumque ijs tres illi de Societate quos dixi, qui ſuam in ratem ab antecedentibus inuitati præcipuam conditionem in communi diſcrimine recuſarunt, ne tot animas afflictas, periclitanteſque ſuis quoque deſtitutas officijs (quo erant caritatis ardore) 125
deſererent. Verſabatur videlicet eorum ante oculos diuinum illud Euangeliſtæ Ioannis præceptum. Si Deus animam ſuam pro nobis poſuit, & nos debemus pro fratribus animas ponere. Paruerunt præcepto, poſuerunt animam ſuam pro multis fratribus: nec eorum paſſi ſunt animos diuini verbi pabulo fraudari, quorum iam deerant ſua alimenta corporibus. Præerat tum Indiæ Franciſcus Barrettus, qui Petro Maſcareniæ proregi magno bonorum dolore vita functo, ex regio chirographo ſucceſſerat. Is eorum periculo cognito, cum duabus Cælocibus eundem Nauarchum ad naufragos conquirendos, ac deportandos abire confeſtim iuſſit: tamen cum & ingenti, vt diximus, interuallo diſtarent; & inſula quo minor, eo etiam ad inueſtigandum eſſet obſcurior, diuturna cunctatio ſpem opis, & commeatus ademit. Ac tanto Patres impenſius ſpe vitæ futuræ, patriæque cæleſtis erigere exorſi, quos ſpes defecerat vitæ præſentis, hortari ad tolerandos inediæ cruciatus, admonere ſuæ quemque ſalutis, excipere pro viribus confeſſiones diem ſancte fallere, ſupplicationes inſtituere, & cælitum nominatim patrocinia poſcere: nullum non genus adhibere ſolatij. Sed cum fames acueretur in horas, & languida membra depaſceret, exiſtimari poteſt, qua miſericordia Patrum viſcera tangerentur: qui non minus alienis, quam ſuis commouebantur angoribus. Quæ tum illis mens, qui ſenſus, cum ex ijs quoſdam cernerent defatigari quærendo nunquid vſpiam reperirent eſcarum; alios aciem in ſpeculis perdere, num rediret cum commeatu Nauarchus, aut afferretur aliquid alicunde ſubſidij: nonnullos Deo, ac cæleſtibus vota facere, vt extremum illud tempus, ac diſcrimen euaderent. Nonnullos execrari diem, & horam, qua caput ſuum pelago commiſiſſent, lucri commoda deteſtari tanto vitæ quæſita diſpendio. At contra Patres, ſi Deus, aiebant, ſolicitus eſt noſtri, nec humana negligit, quod diffiteri ſine ſcelere nemo audet, ſi nullo negotio poteſt his cibaria parare corporibus, qui volucres cæli paſcit, nec tamen extremæ fortunæ ſuccurrit, documento eſſe poteſt noſtris id animis non conducere. Quod in nobis eſt iam præſtitimus, functi ſumus officio, non defuit quærendi labor, non precandi ſtudium, non expectandi patientia. Quid igitur reliquum eſt, aut quid à nobis aliud exigat Deus, niſi vt in eius ſinum conijciamus has animas, quarum vnus ipſe laborem, doloremque conſiderat? Nouit ipſe quid animarum ſaluti conducat, & apud eum eſt iam inde ab æternitate decretum, quo tandem nobis ad eum ſit itinere reuertendum. Si denegandis vitæ ſubſidijs morti nos deſtinat, cur recuſemus mori? Semel eſt omnibus occumbendum, ſerius, ocius: non magni intereſt vtrum hic alibiue; hoc, vel illo leti genere quis occumbat, ſi ſit iter ad vitam. Vndique tantundem ſpatij ad cælum eſt. Tutius fames enecat, quam tempeſtas. Muneris diuini fuit ex teterrimo naufragio in hanc inſulam euaſiſſe, quo tranquillius, paratiuſque diem vltimum claudamus. Si moriendum eſt integris ſenſibus præſtat emori, non morbo obſtupefactis: pacatis animis, non turbulentis: in ſolo conſtanti, non interfluctus, & vndas. Tutior hæc mortis ratio quamuis longior; palmæ, & coronæ maioris, quamuis fortaſſe moleſtior. Dat pœnitendi locum, non ſubito ad Iudicem rapit: dat com-

126 Patres conſolantur naufragos in ſupremis malis.

ponendi

ponendi animi ſpatium, non occupat ex inſidijs: dat conciliandi, placandique ſibi Dei facultatem, non importune trahit ad tribunal. Similia his monebant optimi Dei famuli famem corporum, vt vt licebat pabulo mentium lenientes. Præſto fuit ad producendam diu vitam magna vis maritimarum auium, quæ facile vel manu capiebantur: aliquid etiam piſcium fallebant. Sed cum iam menſis nonus fluxiſſet, plane mors erat in limine, & res iam in extremum adducta diſcrimen. Iam color miſeris, vita ſe ipſam abſumente, defluxerat: iam introrſus ſe condiderant oculi, obtutuſque receſſerat: iam aridæ fluebant buccæ miſerabili oſcitatione hiantes: genua ſuccidebant: artus languore labebant: & cum hærere veſtigio membra non poſſent, abijciebantur, & ſternebantur in terram. Quid non tentatum credimus ad vitam in expectati ſubſidij diem prorogandam? Vnde non quæſitum neceſſitati leuamen? In ſumma, vt eſt pertinax vitæ amor, cum fruſta adhuc quædam fractæ nauis reſtarent, quæ æſtus, & fluctus ad inſulam compulerant, ratem aliam moliuntur haud quidem ſpe Indiam attingendi, ſed vt circa ſpecularentur, ſi quid vſquam appareret effugij. In hanc vnus & triginta viri conſcenderunt, duobus aquæ cadis, & aliquanto aridi piſcis impoſito. Adeo mors vrgebat vndique. Cum his pari omnium voluntate etiam Patres abiere. Nam & qui abibant, eos optabant ad ſolatium comites; & qui manebant, ſperabant, ſi quid inueniretur opis, ſua illos caritate facturos, vt & ipſi participes fierent.

Alterum iam menſem per auia Oceani turba infelix errabant: & rebus omnibus ac viribus quoque exhauſtis quatuor comitum cadauera, quos imbecillitas, & inedia conſumpſerat, marinis monſtris eſcam abiecerant, cum plures numero conſpicantur inſulas. Quo aſpectu paululum recreati, curſum ad vnam dirigunt, in qua palmæ pulcherrimæ cernebantur. Sed tanta fuit imbecillitas hominum, adeo inhabile nauigium, vt ſæpius conati, appellere nunquam potuerint. Conſilium ergo capiunt ad inſulam humilem, ac prope demerſam fluctibus, eamdemque omnino ſterilem leuandi nauigij gratia partem vectorum exponere. Quod cum feciſſent, ac Patres quoque expoſuiſſent, ad fertilem leuiore nauigio reuecti, conatique tandem appellunt. Hic vero lætiſſima rerum facies offertur, palmarum maxima vis matura cum fruge: vtilium graminum vbique prompta copia. Ceterum, vt fere fit, ab longa fame, & laſſitudine ſaturatos auidius, continuo vniuerſos grauiſſimus proſtrauit languor tandiuque tenuit, vt cum ad comites expoſitos in maligna inſula redierunt, præter duos, qui etiam num ſpiritum ægre trahebant, cum ceteros, tum illos de Societate fame conſumptos inuenerint. Hac gloria patientiæ, & caritatis illuſtres, tres illi fideles Chriſti imitatores exierunt è vita. Et erant ſinguli probatæ, excellentiſque virtutis. Conſaluius, & Lopius ex omnibus Caſtellanæ prouinciæ, qui Aethiopicas ambierunt ærumnas, felici ſorte lecti. Paſchalis natione Cathalaunus Oliſippone degebat in docendis, regendiſque pueris orbis, vti ſupra dixi, diu cognitæ, exercitæque prudentiæ; eoque nomine in eam expeditionem adſcitus, vt eius generis conturbenijs in Aethiopia inſtituendis præeſſet. Felices animæ, quæ tam decoris caritatis inſignibus, tam illuſtri purpura prodierunt obuiam Domino ſuo: penetrarunt ad beatos: ingreſſæ ſunt cæleſte conuiuium, & iam recumbunt in cœna illa magna, quam Dei filius ærumnoſo illi ieiunio præparauit. Fortunata fames, quam menſa talis excepit: quam epularum iucunditas Dei Filio miniſtro, & æternitas ſatiat. Breues fames illa fuit, ſaturitas ſempiterna. Porro hic Patrum exitus non ante autumnum anni inſequentis eſt cognitus, cum aliquot ex eorum comitibus aliquantum recreati in inſulis illis repetito curſu tandem Cocinum vix in hominum figura delati ſunt; vbi & prodigij inſtar ſpectaculo erant. Ceteram naufragorum turbam in prima illa perexigua deſertam inſula ſcilicet fames abſumpſit. Reliquæ naues curſum feliciter tenuerunt in eaſque diſtributi Patres ceteri numero nouem ſoſpites peruenere Goam: tantiſque excepti ſunt plauſibus, ac lætitijs, vt ad eorum Goenſes aduentum diem feſtum egerint, ac magna vis hominum ſeſe obuiam ad litus effuderit, vt nouos inde religioſos in ſuum Collegium tanto interuallo reduceret. Ibi vero maioribus multo gaudijs fratrum dulciſſimorum, ac ſanctiore gratulatione ſuſcepti. Deinde prolatæ per otium Conſtitutiones quas B. Pater ediderat, quæ vt erant diu ab omnibus expetitæ ita communem cumulauere lætitiam. Eæ vero tantam legendi cupiditatem omnium animis iniecerunt, vt ad horæ ſpatium recitandæ diebus ſingulis in conuentu, explanan- 127

128 Conſtitutiones Societatis in Indiam perlatas Antonius Quadrius explicat.

Universidad de Deusto
Biblioteca

dæque fuerint. Sumpsit has partes vnus è præcipuis qui recens aduenerat, Antonius Quadrius subitusque fructus tantæ auiditati, studioque respondit, reuocandis sensim ad actionem, quæ in ijs Constitutionibus perscribuntur: & ad earum normam vita, & moribus effingendis. Cumque cetera inter statuta, atque præscripta, bina sit votorum in annos singulos renouatio, cuncti se ad eam Rectoris admonitu compararunt; & Nouembris inter initia ingenti vi lacrymarum, atque inusitato quodam ardore spiritus, & animorum, tum in India primum ritu communi instaurari sunt cœpta: tametsi diuinum hoc inuentum, cælestemque cæremoniam, vt acre telum contra versutias Satanæ, subsutasque fallacias, Xauerius ipse iam antea suadere priuatim, & commendare non destitit; vt Ignatij discipulus posset agnosci intelligique quam mirifice in tractatione diuinarum rerum, & præceptione virtutis vtriusque sensus, spiritusque congueret. Renouatis votorum instauratione animis vegeti, recentesque tum veteres socij, tum nuper aduecti, toto impetu dederunt se in Christianæ rei procurationem. Ante omnia instituta sunt studia literarum, cum post Nicolai Lancillotti recessum in Collegio Goano externis ferme è magistris nostri discerent, nec iam nisi elementa prima ipsi docerent. Duæ distinctæ latinitatis classes, quibus tertia mox accessit. His additæ scholæ insuper duæ dialecticæ, & conscientiæ. Huic interpretandæ Patriarchæ socius Melchior Carnerius, illi tradendæ Antonius Quadrius operam dabat. Celebrabant gymnasium auditores facile quadringenti quinquaginta: quanquam, vt est rudium numerus multo maximus, infima quæque classis refertissima erat. Concionum vero tum ardore, tum crebritate, non plebi modo, populoque Christiano, sed ipsis etiam Ethnicis subsidio erant: abluerantque salutis aqua promiscue post accuratam catechesim Brachmanas, Canarinosque numero centum: cumque animauerterent sacerdotum festinatione præpropera, qui salutaribus imbuebantur aquis, suas ad impuritates, magno Christianæ legis probro multos reuolui, huic vt incommodo obuiam irent, laxandum puerorum contubernium, & augendum curarunt, designata parte, vbi qui sacris essent expiandi laticibus probe Christum ante perdiscerent, & pararentur ad fontem. Quod opus miras vtilitates Indiæ peperit. Nam Goanam Insulam, & magnam Indiæ partem ea schola imbuit disciplina salutis? Recepti sunt in id domicilium Iogues celeberrimi duo, qui linguas dicebantur nosse duodeuiginti. Ita hoc tempore Goanum Collegium, & Nosocomio Indorum præcipue causa etiam Ethnicorum instituto, & catechumenorum domui, quæ etiam prope Nosocomium erudiendis fœminis inchoata piæ matronæ commissa est, & Seminario puerorum è varijs Indiæ gentibus præerat. In hoc Seminario Proregis iussu per id tempus alebantur nobilissimi tres, Ioannes Rex Ceilani ferme octennis, & Dynasta Trichinamalensis ex Ioannis Ceilanij ditione Alfonsus, & quidam Armuzia missus Antonius. Tantaque inerat in annis teneris Christi sitis, tantus ardor in educata molliter pueritia, vt nec multa, nec magna incommoda contubernij, nec contubernalium Societatem longe imparis conditionis horrerent. Omnium vero ea erat constantia, vt non magistrorum modo sub oculis, atque custodia; sed medijs etiam in periculis, & custode remoto, pristinum retinerent pietatis ardorem. Inuenti sunt ex his pueris, qui cum Turcarum in potestatem veniissent, captiuos Christianos ad constantiam hortarentur, & tam essent ipsi in Christi fide constantes, vt nullis ab ea precibus, blanditijsue diuelli, nullis minis, verberibusque possent. Cerni licuit in nauigio, quod piratas in Turcas incidit, vbi triginta cum veherentur pueri, virique promiscue; nemo ex ijs præter vnum, & alterum inter cruciatus, terroresque defecit. In ceteris Indiæ locis, alij alio suos labores haud irritos diuidebant: nec patientiæ seges aberat, vt sæpe alias, haud exiguum operæ, laborisque precium. Desudabat more suo Commorinensi in ora Henricus Henricius, cuius de virtute, laboribusque sæpe memorauimus. Sacras ædes superioribus annis Turcarum vastatas incendijs, piorum sumptibus, & liberalitate restituit. Nec defuere benefici, qui templis hisce benignitate collata, è morbis, quibus tentabantur, emergerent. Eodem studio Punicali in Oppido Xenodochium, quod Turcarum item furor incenderat, reficiendum curauit, vbi egentissimum quemq; susciperet, & conquisitis precario subsidijs multorum sustentaret inopiam. Et quoniam per valetudinem non licebat regionem illam omnem, vt consueuerat, oberrare, & sparsum vbique Gregem, sua solari, & confirmare præsentia, vtebatur bono literarum, & modo

129 Prima votorum in India instauratio.

130 Literarum studia excitantur Goæ.

131 Inchoatur domus Catechumenorum.

132 Henrici Henricij in ora piscaria labores.

modo ad hos, modo ad illos de suis rebus ad se referentes per literas respondebat. Satisfaciebat omnibus cumulate, & dubitationum scrupulos eximebat. Ita seu absens, seu præsens nunquam parcebat operæ: vt mirarentur omnes hominem valetudinarium tot implicatum curis, sociorum destitutum auxilijs tam multa posse, tamque diu ægram animam retinere. Ex eisdem Malacæ laboribus dum Iaponicæ nauigationis opportunitatem expectat, pene amissus est Melchior Nunnius adeo periculose ægrotauit: Is sibi restitutus, cum ne tum quidem nauigij sese facultas offerret, commodata à Malacæ Præfecto Antonio Noronia inermi quadam, & imparata naui, hanc partim viatici beneficio, partim subsidio Ferdinandi Mendij, quem Societàti dedisse nomen supra demonstrauimus, adornat, & instruit, relictoque doctrinæ causa Malacæ Ludouico Froo (nam & hic ibidem collaborabat) ipse cum Ferdinando, ac reliquis socijs Aprili ineunte conscendit. Verum cum multis obeundis tempestatis, prædonumque periculis frustra nititur in Iaponiam, per nauigiorum nactus, quæ Sinas transmittebant, his se associat, & in Sancianum insulam venit, vbi diem Xauerius obierat, indagatoque sepulchri loco, & ab herbis vepribusque purgato (alte enim iam excreuerant) pie ibidem diuinam rem fecit. Inde Lampacaum in insulam vectus, duodeuiginti a Cantonia leucis, stationem hoc anno Lusitanorum, apud hos ferme quadringentos suam operam collocauit. Iam enim Sinæ post Xauerij mortem suum in regnum Lusitanis vltro aditum permiserant, quo propius antea citra summum vitæ, capitisque discrimen accedere nemini omnino fas fuit: id quod animaduersione dignum visum, & Xauerij precibus assignatum, qui quod tantopere exoptarat in terra, id cumulatius impetrarit in cælo. Inde Melchior in vrbem Cantoniam bis excurrit, vt per occasionem redimendi captiuos quosdam Lusitanos, Euangelij lumen aliquod in eas gentes inferret: asserebatque secum redemptionis pretium, magnam vim succini, quod Sinarum apud Regem in pretio esse cognouerat, & aureos, quos in eam rem mutuos sumpserat, mille quingentos. Cantoniam igitur primum ingressus offendit in Fano magnifico sacerdotum Sinarum, quem cum per interpretem à familiari colloquio sensim ad certamen disputationis alliceret, pugnam sacerdos abnuit: quod diceret munus suum esse Deo supplicare pro mortuis non disputationibus altercari. Iterum in eandem reuersus vrbem, cum in sacerdotem alium magnæ existimationis, ac nominis incidisset, cum eo certaminis causa coram Sinis ferme trecentis congredi cœpit. Ea vero disputatione, quoniam multa Melchior afferebat in medium noua, & inaudita Sinis, de rerum omnium procreatione, cum earum, quæ sub sensum, & tactum cadunt, tum earum, quæ nullis humanis subijciuntur aspectibus; magna videlicet admiratione, voluptateque eorum aures, animosque suspenderat. Sed cum in altercando acrius premeret aduersarium, & in arctum, angustumq; concluderet, ille rabie accensus, quod se irretitum videbat, nec qua effugeret, reperiebat, ingesto conuicio, de pugna se repente proripuit. Eam fugam miri Sinarum consecuti sunt risus, multoque ab ijs Melchior in posterum auditus auidius: tametsi promulgandæ nouæ legis potestate non dum facta, non tulit fructum. Quocirca cum effluxisset iam illi biennium, irrito Iaponicæ nauigationis consilio, deliberauit in Indiam remeare, Pauli se consolans exemplo, qui toto item biennio detentus est Romæ, Melitæque hyemauerat. Sed maiori ei solatio fuisset, si, quod susceperat iter, Præpositorum magis nutu, quam suæ pietatis impulsu, sociorumue, Proregisque consilio, quod eum sequutum supra demonstrauimus, suscepisset. Aiebat enim errare se cum suis Præpositis quodammodo malle, quam suæ ductu prudentiæ, pietatisque rectà tenere. Et sane laudata non est in Europa eius profectio tali rerum articulo, cum tam desertam Indiam reliquisset. Sed dum in ea deliberatione versatur, vt omisso Iaponicæ profectionis consilio in Indiam remearet, aduehitur ex Iaponia repente nauis Eduardi Gamæ viri de Societate meritissimi, qui præclara quædam de rei Christianæ apud Iapones incrementis, ac progressione nunciabat. Eo nuncio Melchior erectus, inuitatusque præterea Firandensis Regis Epistola, qua plus constantiæ promittebat significabatque se ab amplexanda Christi lege, quam consanguinei complures, regnique Proceres amplexati iam essent, non abhorrere; pristino repetito consilio, statuit omnino cœptum nauigationis cursum in Iaponiam vsque persequi. Quam propagandæ religionis occasionem apud Iapones ne dimitteret, atque negligeret, missa sunt ei ab homine Lusitano Ludouico Almei-

133 Melchioris Nunnij in Iaponiam nauigatio.

134 Melchior Cantoniam vrbem Sinarum adit: quo cœpit post obitum B. Xauerij accessus patere.

135

Universidad de Deusto
Biblioteca

136 Res Iaponicæ.

Almeida, qui subinde Societati se addixit, in sumptus itineris aureorum millia duo. Tametsi Melchior aliquot nauigia iam nactus, quæ transmissionis Iaponicæ tempestatem aucupabantur, eo subsidio, viaticoque non eguit. Interim in Iaponia orientis Ecclesiæ status hic erat. Vna in vrbe Amangucio, quæsedes erat Cosmi Turriani eo à Xauerio destinati, duo Christianorum millia censebantur, quos pernoscendi legis acceptæ mysteria sitis ingens accenderat. Ea vero non iam de scripto, aut de codice, vt antea, sed à Ioanne Fernandio Cosmi comite linguæ iam docto memoriter, ac proinde longe acrius explicabantur: ab eodemque ad populum sine hæsitatione verba fiebant. Eandem nauabant operam Eduardus à Sylua Funaij in regno Bungensi, & vtrobique Iapones nonnulli; qui quanquam suis iam noti, non ita multum dicendi autoritate valebant; eorum tamen opera libri duo Iaponicis descripti notis, alter de Christi vita, alter de rerum omnium fonte, principioque diuulgati sunt. Non mediocriter Christiana lex vtrobique prouecta. Ex oppido prope Amangucium Dynasta trecentis cum popularibus suo subiectis imperio Christianorum numerum auxit, alijque complures, insignis vero inter ceteros in Bungo Bonzius. Is cognita Pauli vita persequentis Ecclesiam, deinde protegentis, ac propagantis, eodem nomine appellari se voluit, eiusdemque æmulatus est studium in adiungendis ad Christum Ethnicis, & eius Ecclesia propaganda. Durus & asper in corpus suum, & superis contemplandis addictus. Verumenimuero multo maius Iaponicæ Ecclesiæ subsidium misit mira Dei clementia, quæ blandissime nouit, mentes hominum à curis, negotijsque terrenis ad cælestia vertere. Venerat Funaium in Lusitana Eduardi Gamæ naui Ludouicus Almeida solicitans & ipse pericula, quæ nostro ab orbe natura seiunxerat, perque inauditorum antiquitati ventorum arbitria, sua (vti multi) sequens tanto errore compendia. Flos erat iuuentæ, blandiebanturque successu ad id loci secundo negotia, cum Deo multo magis sequente animas hominum in vltimis rerum, quam aurum ipsi sequantur, statuit B. Ignatij meditationibus tantisper vacare, exploraturus num bene tot discrimina ponerentur: & quo demum discursus tam præceps ferret. In eo sancto otio ad lumen diuinum rerum veros colores dispiciens, Iaponiam sibi patriam delegit, ac totum se remque suam Christo, eiusque religioni propagandæ dicauit. Chirurgus erat non malus. Hac ope Iaponium succurrere corporibus consilium capit, animas vt eorum pretium ferat, quas lucrifaciat Redemptori. Mos erat præ ceteris in Iaponia barbarus, vt de vulgo homines seu rei familiaris inopia, seu educationis tædio, quos genuerant ipsimet enecarent, parentes ijdem, ac parricidæ. Admonitus à Balthasare Gago huius immanitatis Almeida certam pecuniam in opus destinat, quò vita innocentibus & corporis ematur, & animæ. Legebantur nutrices Christianæ, quæ quasi cum lacte Christum renatis sacro latice paruulis instillarent. Præsto erat & supplementum ex lacte vaccino. Quid enim caritas Christi non excogitat? Nec periculum erat, ne ex illo pabulo indolem minus generosam traheret alumnorum infantia: cum si recte æstimetur non magis belluarum, quam caritatis aleretur vberibus. Id adeo Bungensi Regi probatum est opus, vt cum Gagus ad hoc eum hortaretur, summa voluntate, non edicto solum cauerit, ne quis suis infantibus eriperet animam, sed etiam nutricum suppeditaturum copiam, sese vltro receperit. Rege item suppeditante sumptus, valetudinarium Funaij extructum est, vbi idem Almeida suam cuique morbo curationem sedulus admouebat. Opus acceptissimum cælesti miserorum Patri. Itaque non scientia medendi, qua nunquam tantum posset, sed plane diuino dono valetudines desperatas Almeida persæpe restituit. Idem hoc anno perfectæ studio vitæ Societati se dedit, pecuniæque suæ fructibus operariorum Christi in Iaponia multos annos difficultates sustinuit. Quæ præterea gessisset ipse feliciter, passusque sit fortiter in multis fundandis Ecclesijs, sequentium annorum prosequetur Historia, vt facile æstimari non possit quantum illi Iaponia, quamque multis nominibus debeat. In eadem vrbe Funaio Christianorum sese numerus, virtus, ardor, & vitæ probitas intendebat Ethnicis admiratione suspensis. Exibant ad ædem sacram tam sitientes diuini verbi, verendiq; missæ mysterij, duas vt ante lucem horas ad præripienda loca nonnulli, & occupanda surgerent, aut in æde ipsa requiescerent, totamque noctem exigerent. Cum sepulturæ quispiam è Christianorum numero mandabantur, conueniebant ad parentandum ceteri perfrequentes, quod cum pro maiestate Christianæ legis apparatu fieret pio, atque decoro,

137 Ludouicus Almeida magno bono Iaponicæ Ecclesiæ ibidem Societatem init.

138 Multis infantibus vita animi, corporisque seruatur.

139 Extruitur valetudinarium Bungi.

140 Christianorum Iaponum seruor.

decoro, vis ad spectandum Ethnicorum plurima confluebat, & vehementer admirabatur, cum, quæ in suos illi mortuos officia conferunt, nullo essent modo cum ijs comparanda. Cernebatur Christianorum maxime candor in adeundis consilij causa Patribus è longinquo. Nam & in Bungensi & Amanguciano regno non ipsis modo in vrbibus regijs, sed in oppidis aliquot circumiectis cœpta erat diuina sementis. In insula quoque Firando præclare succesſit labor ad finem ætatis Balthasari Gago, Ioannique Fernandio, & Paulo Iaponio, de quo nuper meminimus. Accersebat Eduardus Gama Patrem, Lusitanorum vt animos expiaret, qui nuper in eum portum venerant. Profecturo Rex ipse Bungensis occurrit, domum adijt, ducem itineris dedit, quo cum inter latronum pericula, iret, ac rediret incolumis: & quicquid ad vsus vitæ necessarios, & itineris commodum pertineret suppeditari iussit. Non igitur Lusitanis duntaxat, opportuna ibi animorum remedia præbuere, sed multas ex Ethnicis misere errantes ad Christi sepia ouiculas compulerunt. Augebat vbique opinionem diuinæ legis miraculorum fama, quæ diuinitus interdum modo per Patres, modo per neophytos patrabantur, præsertim in abigendis, excutiendisque dæmonijs: quorum vnum fœminam ab ætatis anno septimo cum vexaret, obsessamque teneret, neophytorum precibus, & aqua sacra, inuocatisque super eam augustissimis I E S V, Mariæque nominibus eiectum est. Quæ fama longe, lateque vagata plurimum vtique valuisset ad conuincendos Ethnicos, & conuertendos ad Christum, si nobilitas, quam multitudo sequitur, manus daret, principesque viri se flecterent. Nam cum plebi Iaponicæ nihil fere ad vitam tuendam sit, præter subsidia, quæ Dynastæ impertiunt, inde fit, vt penitus illis obnoxia, quo secumq; ij religione, aut alio animi studio vertant, ipsa vel compulsa fame sequatur. Sed ne sanctas Dei leges facile Dynastæ complecterentur, peccata, quibus implicabantur obstabant. Ita nec ipsi, nec qui eorum parebant imperio, suis è tenebris emergebant.

141

HISTO-

Universidad de Deusto
Biblioteca

HISTORIAE SOCIETATIS IESV.

Liber Decimus sextus.

1556
1 Status Societatis Romæ.

ANNVS iam supereſt ſextus, & quinquageſimus operis huius clauſula, quem Societati beatus Ignatij Parentis eius exceſſus memorabilem, & honoratum fecit. Hoc ineunte anno, tametſi æquum ſe, ac propitium noſtris rebus præbebat Romæ Pontifex, tamen Ignatius, vt cauſam ei quippiam innouandi præriperet, diebus Dominicis ſacrum, ac veſpertinas preces in Profeſſorum templo cum cantu peragi iuſſit. Hac re Paulum, qui chorum maxime vidébatur in Societate requirere, ratus fore contentum. Metus de Cardinalatu Lainij magna ex parte remiſerat; quanquam Pontifex eius, & Olauij opera in conſultationibus quas ad ordinandas Datariæ res inſtituerat, egregie vtens, veritus ne metu purpuræ Lainius ſe fuga eriperet, ſeuero obedientiæ iuſſo exire vrbe vetuerat. Fecit poteſtatem in Collegio Romano tum Societatis ſcholaſticos, tum Germanicos alumnos ad quoſcunque literarios gradus promouendi. Primique omnium in eo gymnaſio cum rite triduo diſputaſſent, ſcholaſque theologicas habuiſſent, ſacræ theologiæ Doctores à Doctore Olauio Henricus Bliſſemius, & Io. Tilia creati ſunt. In Indiam poſtulantibus Patribus ex Europa Prouincialem Conſaluum Sylueriam Ignatius miſit; Borgiæque ad Indias quoque Commiſſarij ditionem extendit. Conuictorum procurationem, quam Conimbricenſi Collegio Ioannes Rex offerebat, iudicauit ſuſcipi poſſe, dum ſeiunctas haberent à Collegio ædes, atque œconomum externum, qui res domeſticas procuraret. Cum vero pertinere permultum exiſtimaret, ſiue ad coniungendos inter ſeſe domeſticos, ſiue ad proximos adiuuandos, vt mente idem ſentire ſocios, ita & lingua ſonare, legem de ediſcenda nationis, apud quam degitur, lingua ab ſe ante latam renouauit, & quotidie in Romano Collegio eam ob cauſam voluit priuatim explicari Italicæ linguæ præcepta. Exercitiorum quoque ſpiritualium vehementer vſum commendans, quo latius eorum manaret vtilitas, admonuit; vt, quæ ad primam hebdomadam pertinent, coniunctis etiam matrimonio viris, ac fœminis impertirent. In ſuperiore, atque inferiore Germania ſingulas inſtituit prouincias. Cum enim ad Viennenſe Collegium, Pragæ alterum, tertium Ingolſtadij (de quibus infra narrabitur) acceſſiſſent, Prouinciæ ex his inſtitutæ Petrum Caniſium licet è Chriſtiana humilitate reluctantem præfecit. In Belgio erant Louanij, Tornacique de Societate nonnulli, Coloniæ item aliquot, ſpeſque erat hic vnius è Collegijs publicis, vti euenit, impetrandi: & Petrus Ribadeneira apud Philippum Regem, vt Societatem in eas Prouincias admitteret, exitum è ſententia ſperans, adnitebatur. Quæ omnia cum ſecunda incrementa pollicerentur, fecere, vt noua Prouincia Germaniæ inferioris nomine conderetur. Quanquam Bernardo Oliuerio, qui fuerat deſignatus Prouincialis, antequam munus iniret, idem ſub tempus, quo B. Pater ſublatus eſt, ex humanis erepto, habet hæc Prouincia quidem, vt gaudere poſſit, ſe ab Ignatio inſtitutam, ceterum Prouinciali præpoſito diu caruit. Collegia miro plane ſtudio vbique terrarum expetebantur. Vna in Italia, vt omittam minus nobiles Ciuitates, ac populos, Brixienſes, Aretini, Aſculani, Anconitani, Maceratenſes, Callienſes, Spoletini, Narnienſes tendebant ſupplices manus, & prolixe omnia pollicebantur: quibus tamen ſatisfactum non eſt, partim ob ſociorum paucitatem, partim quod ſtabat Ignatio, quantum liceret Collegia non inſtituere, vbi iuſtum familiæ corpus haberi non poſſet. Amerinis tamen in Vmbria,

2 Multa a B. Ignatio decreta.

3 Multa petuntur Collegia.

ac

ac Senenſibus in Hetruria, atque in Sicilia Catanenſibus fuit aliquid indulgendum. Michaël Botellius valetudinis gratia miſſus Ameriam, cum ciues vitæ ſuæ, dicendique genere commouiſſet, vt eiuſmodi hominum perennem vſum expeterent, exiſtimauit Ignatius præter vtilitatem, quæ conferri poſſet in ciues, tum propinquitate, tum ſalubritate cæli, opportunum Collegij Romani valetudinarijs eo loco fore ſeceſſum: eoque non abſolutam per ſe ibi locare familiam, ſed quaſi membrum Collegio Vrbis meditabatur adiungere. Igitur cum Amerini inſtarent, ardentiſſimeque Doymus Naucius virtutis iuxta, & autoritatis magnæ ſacerdos; Georgius Paſſius natione Sardus, Botellij loco ſuffectus eſt, qui noui domicilij adornaret, ac moderaretur initia. Victus ex eleemoſynis affatim ſuppetebat, qua benignitate ciuium, qua vtilitate annonæ: quæ tanta erat, vt cum propter exortum inter Paulum Quartum, & Philippum Regem bellum de diuidendo vrbano Collegio, ſpargendoque per Italiam ageretur, compertum ſit vndenos Ameriæ nummos aureos in annua ſingulorum alimenta ſatisfore. Longe diſpar erat Senarum ſtatus. Inclyta, & potens modo Ciuitas graui exhauſta bello, priore anno in ditionem venerat Philippi Regis, cuius nomine adminiſtrationem primum Franciſcus à Toleto, dein eo vita functo, Franciſcus Mendoza Cardinalis Burgenſis ſuſcepit. Is fœda vbiq; cernens belli veſtigia humaniſſimi populi calamitates ſummas commiſeratus, ſubſidijs humanis diuina coniungens, quatuor è Societate ab Ignatio poſtulauit, qui ad tenues illas conſolandas, recreandaſq; reliquias operam ſuam conferrent. Digna res caritate Euangelica viſa Ignatio, præſertim quod permagni intererat, ſtatim ſpiritualium quaſi Fabrùm adeſſe copiam, per quos iam fornace calamitatis mollita gens fingeretur: vt tanquam renaſcens de integro Chriſtianæ formam pietatis indueret. Comes anno ſuperiore in Poloniam Salmeron Pontificis miſſu iuerat Aloiſio Lippomano Apoſtolico Nuncio, primus qui de Societate regnum illud ingrederetur. Inde redeuntem tranſire Senis iuſſit Ignatius, Cardinalique, ac Ciuitati, dum per Pontificem liceret, quicquid in ſe eſſet, nauare operæ. Quod cum Salmeron accurate geſſiſſet, non commode omnino ceſſit. Nam eo mox à Pontifice accerſito Romam, miſſoque cum Cardinali de Motula in Belgium, Senas decimoſeptimo Kalend. Maias ab Vrbe venere Hieronymus Rubiola Hiſpanus, ac ſacerdos, qui Collegio præeſſet, Hector Leonellus, qui ſuperiorem, Petrus Regius, qui inferiorem diſcentium claſſem docerent; alterque ſacerdos acceſſit Florentia. Hi omnes quanquam valde idonei, ac naui; tamen quod eloquentia, doctrina, autoritas Salmeronis occupauerat omnia, neque Ciuitatis, neque Cardinalis, opinantium ſimiles Salmeroni homines ad fundamenta Collegiorum, ac primam ſpeciem ſolere mitti, expectationem implebant. Kalendis Maij in deſtinatam ſibi domum ingreſſi, ſancti Lilij, ſeu Aegidij templo vti cœpere. Domus plane erat inanis. Non menſa, non ſella, non ſcrinium, non ſcabellum vſquam: libelli, & quæ ſecum attulerant paucula ſcripta, & ſi quid erat veſtis, reponebantur in pauimento. Ad ſcribendum lectulo pro menſa vtebantur: quoad Ferdinandus Aluarus, & Franciſcus Villanoua Hiſpani homines, ac pij, cum Collegium forte inuiſerent, tantam inanitatem admirati aliquantum pecuniæ ad inſtrumentum domeſticum, & ſcholarum quoque ſubſellia contulere. Amicorum plerique diffidebant tam exinanita ciuitate ſtare Collegium poſſe. Nam cum ciues non voluntas, ſed facultas deficeret, Cardinali, qui opus inchoauerat, in multitudinem ingentem miſerrimæ plebis diſpertienda erat benignitas. At Rubiola, nec laboris parcens, nec quicquam benignitate cæleſti diffiſus, nouos accerſijt adiutores: atq; vbi paſcendis quatuor ſtipem alij deſperabant, ipſe extremo anno duplicatum numerum ſociorum Dei fiducia, fundo nunquam fallente, alebat. Hi vero dum coniunctis impigre viribus in cœnobijs virginum, in carcere, in domibus Hoſpitalibus, demum vbique diuini verbi ſemen ſpargunt, conſeneſcente paulatim Salmeronis memoria, oculos ad ſe omnium conuertère. Milites præſertim, quorum plena erant Noſocomia, ſociorum caritatem admirabantur, Deoque agebant gratias, qui ſibi, quos in tanta calamitate commilitones deſeruerant, & humana omnia leuamenta defecerant, tales conſolatores, & adminiſtros in tempore proſpexiſſet. Rector breui (vt ſunt volenti plana omnia) non pueros catecheſim modo docere italice, ſed ſuggeſtum etiam cœpit inſcendere: adeoque humilitate ſua, & comitate ingenua carus erat, eaque patrabat, vt ipſemet fateretur experimento ſe diſcere, quod ſcientia ante perceperat, Deum ad præclaras res imbe-

4 Amerinæ Sedis initium.

5 Senenſe Collegium inchoatur.

6

7

Universidad de Deusto
Biblioteca

imbecillibus adminiculis vti. Et sane videbatur diuina clementia pleno fidei viro insueto quoque fauore adesse. Namque Matrona nobilis, quæ diuturno, grauique laborabat morbo, eo inuisente præter omnium opinionem valetudini restituta est. Inter ceteros, qui Collegij initia fouere, nobilis Hispanus fuit licentiæ gradu insignis Marciantes nomine: è ciuibus Senensibus Alexander Piccolomineus, vir genere, doctrinaque clarissimus, qui cum alia, tum complura volumina Sanctorum Patrum donauit benignitate peropportuna: atque Antonius Vitellius, qui cum se Societati dedisset, sua quoque paulatim ei Collegio dedit. Reliquam per Italiam strenue socijs, nec solum vrbes, in quibus habebant domicilia; sed adiacentia etiam oppida excolentibus, nulli tamen hoc anno latius diuinam sementem Lauretanis fecere. Imminuerat paululum, & belli strepitus, & grauitas annonæ ad Lauretanam ædem peregrinorum concursum. Tum Patres inter se, nunquid desidebimus segnes, & subsellia frustra tenebimus? Quin potius, quando populis non est huc veniendi copia, ad eos nos imus? Id cum placuisset, præsertim quod vltro à plerisque populis accersebantur, toto agro piceno latiusque peregrinati sunt. Maceratam initio anni Emmanuel Gomius à Monte maiore, & Ioannes Mortagna sacerdotes, ille Lusitanus, hic Belga ciuium rogatu venere, quibus paulo post ipse Oliuerius Lauretanus Rector accessit, ab trium dierum peregrinatione rediens, quam vt scelera quædam prohiberet, de Ignatij sententia susceperat. Grauissime Macerata, vt pleraque Italia, rerum penuria laborabat. Igitur Patres non solum catechesi, sacramentorum administratione, tollendis inimicitijs, Nosocomio restaurando, sed etiam leuanda inopia commoditatis in commune plurimum peperere. Sodalitas erat S. Hieronymi nomine, quam principio inter se Ciuium primi inierant ad subleuandas egentium calamitates. Hanc collapsam, ac prope diremptam, addita lege, vt diuina mysteria singulis mensibus vsurparent, redintegrarunt. Dumque sodales illustrem sua beneficentia ceteris facem præportant, omnium, quibus facultas aderat, excitata est, atque deprompta benignitas. Ad hæc Ciuitate trifariam distributa, Magistratu, ac Prætore summe rem probantibus, binæ grandes natu matronæ, & virtute eminentes lectæ sunt, quæ corrogatam ex sua regione stipem inter egenos, quos præcipue senium, morbique premerent, dispertirent. Inter præclara hæc studia sempiternus virtutum hostis Satanas sibi non defuit. Principes iuuentutis (vt est Maceratensis iuuentus liberalibus studijs apprime dedita) comædiam silentio comparant, non vsquequaque sanctam, celebritate magna per geniales ante Quadragesimam dies habendam. Vbi fuere cuncta in promptu, vulgatur fama, & incenditur omnium expectatio. Tum Patrum quoque ad aures peruenit res; qui cognito quid fabulæ esset, Diaboli lenocinia disturbare aggrediuntur. Ceterum Prætor ipse propter impensas in choragium factas, rem aiebat progressam longius, quam vt reprehendi pietatis cum lucro posset. Hic Patres, ne Diabolus, quasi victor triumphet, suum & ipsi spectaculum parant. Pulchre exornato loculo in eundem diem, quo danda era fabula, quadraginta horarum supplicationem ad sanctissimum Christi corpus palam propositum edicunt. Admirationem fecit omnibus rei nouitas, & multorum animos religio pupugit. Itaque distracta vrbs est, alijs ad templum, alijs ad scenam currentibus: & quidem (vti decebat, quanquam non sæpe fit) plures, ac potiores habuit Christus. Quin ita multi non ad preces modo, sed ad sacram etiam Omologesim confluxere, vt Patres à prima luce ad multam noctem, prope assidue audiendo, pares tamen multitudini esse nequiuerint: nouumque id inuentum, vel ijs, qui scenam adiuerant, vt pote quamuis deteriora sequerentur, meliora probantibus, placuit. Et Patres apprime salutare experti ad licentiam eius temporis minuendam, ita posterioribus annis frequentarunt, vt suis in domicilijs prope omnibus in mores tandem induxerint. His Maceratæ gestis Oliuerio, atque Emmanueli noua offertur prouincia. Cingulum, quod peruetus, ac nobile oppidum est in Picenis, inimicitiæ duas inter præcipuas familias iam inde ab centum, vt ferebant, annis, eoque amplius, in factiones fœde distraxerant. Malo tam inueterato frustra tentatis sæpe medicamentis, Cingulani pro ea, quæ aduersus Patres omnium erat reuerentia, communi consensu ex Lauretano Collegio implorandam opem statuunt. Eius rei gratia Oliuerius, qui nominatim accersebatur, & Emmanuel profecti, Deo aspirante non sine ingenti labore, atque certamine, fecere tandem adeo inolitæ pesti medicinam. Oliuerio de hinc Lauretum

8 Missiones ex Lauretano Collegio.

9 Maceratæ res gestæ.

10 Prima supplicatio horarum quadraginta diebus ante cineralia.

11 Missio Cingulana.

Lauretum reuerso, Emmanuel ad oppidum S. Seuerini transtulit se: inde post consueta feliciter obita excursionum munera, Camerinum contendit, comite Hortensio Androsio Fuluij fratre, qui vna cum Curtio vtriusque germano paulo ante Societati sese addiderat. Camerini inter cetera catecheseos ratio sic placuit, vt breuis eius summa typis ederetur spargenda per diœcesim: cuius partem maximam missu Episcopi Emmanuel peragrauit. Matilicæ non male; sed Fabriani prorsus è sententia processit labor. Super alia consueta, in literarium ludum tradendi catechismi morem induxit, magna vi libellorum Camerino aduecta. Cumque octo essent Fabriani Monialium cœnobia, ea in orbem obiens, deque vitæ religiosæ perfectione disputans, tum alia omnia, tum præcipue sanctæ Margaretæ cœnobium, vbi Moniales ex magna superiorum temporum sanctitatis opinione in magnam deciderant licentiæ notam, ita correxit, stupente Ciuitate, atque Episcopo, frustra correctionem sæpe ante expertis, vt collatis in commune rebus, quas quæque habebat proprias, expiatæ ad vnam generali confessione, instauratis magno feruore votis, insigni cum paupertate, sanctimonia, atque obedientia, vitæ perfectæ cursum, quasi stadium nunc primum ingressæ, vegetis, ac recentibus animis inierint. Insignius tamen eodem in genere ad sanctum Genesium editum est opus, quo numerosius erat cœnobium Religiosarum numero septuaginta. Hoc cœnobium, & ipsum oppidum ita correctum, & honorifica apud vicinos in opinione positum est; vt fama celebraret, nullum ex longo interuallo memorabilius in toto agro Piceno facinus factum. Nec segnius alia sacerdotum paria Anconam, Montem Sanctum, Montem Luponem, Monticulum, Morrum, Ofidam, Firmium, Asculum, Nesium obiere. Talium rerum secundus rumor longe, lateque Italiam peruagans, studia vbique aduocandæ Societatis excibat. Eodem tempore Fuluius Androsius, qui anno superiore Doctor, & Lauretanæ ædis Canonicus ad Societatem venerat, Meldulam diligenter excoluit. Stephanus Capunsaccus è Societate aliquot ante annis eo profectus, exemplo, atque opera etiam supra vires contenta populum ita vniuersum commouerat, vt eo morte sublato, nihil ardentius cuperet, quam similem ei virum nanciscì: idque potissimum flagitabat Leonellus Pius Rodulphi Cardinalis Carpensis Pater ea tempestate Meldulæ Dominus. Ergo Fuluius ad id delectus, dum ex Vrbe properat, quacunque iret, addito scilicet ad maturam dudum virtutem tyrocinij feruore, vestigia apostolici hominis alte impressit. Apud Fulginium in Abbatia, cui nomen sancta Maria in Campis, exceptus hospitio, præclaram hospitibus mercedem rependit. Vnius confessionem magno cum dolore, ac fletu totius vitæ peccata retexentis excepit, alios adduxit, vt reciperent Lauretum se ad exercitia spiritus profecturos: cunctos demum sanctis moribus inflammauit. Inter sacrificandum ad agrestes conuersus, sic ardore orationis, reique nouitate commouit simplicem turbam; vt quidam mox Fulginium profecti Apostolum apparuisse celebrarent. Inde Camerinum iter prosequitur cum Monasterij eiusdem Religioso: Cui cum forte ruens è montibus, inter quos iter erat, lapis, crus aliquantum læsisset, Pater illo in suum equum imposito, pedes Camerinum tetendit. Pari suauitate virtutum calens operarius, ac bonus vbique Christi odor, cum Camerinum, Lauretum, Anconamque repleret Meldulam attigit. Hic vero non abunde modo Leonelli respondit votis: sodalitatem domui hospitali præpositam restituit, pueros, rudesque Christianis dogmatibus imbuit, & diuina omnium animis studio insatiabili impertiuit: sed ita plena pietatis gerebat viscera, nihil vt sibi reliquum faceret, quo humana quoque in egentes subsidia deriuaret. Atque adeo libros etiam quosdam, quos secum Laureto detulerat, vendidit, vt inopem senem ob æs alienum non magnum in carcere diu clausum vindicaret in libertatem. Sub autumnum ingenti relicto apud summos, & infimos desiderio sui, Senas translatus est ad nascentis ibidem Collegij firmamentum. Interim Siciliæ gemina accessit colonia. Nam & Bibonense Collegium tertio ante anno susceptum, incolis frequentatum, & nouum inchoatum est Catanæ. Peridoneas Bibonæ ædes collatione Ciuitatis extruxerat Isabella Vega Proregis filia Petri de Luna Bibonensis Ducis vxor insigni opus caritate complexa. Nam quemadmodum ea Parentibus curarum prima est, vt eius filij, quem stirpem domus destinant, fortunas quam optime constituant; ita sibi dicebat eiusmodi instar filij Bibonense Collegium esse: neque curam potiorem vllam, quam eius luculen-

12 Et Camerinensis, & adiacentium populorũ.

13 Fuluius Androsius Meldulam mittitur.

14 Bibonense Collegium in Sicilia incolitur magno fructu.

Universidad de Deusto
Biblioteca

ter ornandi. Et sane si par votis vita adfuisset, haud dubie quod cogitabat, præcipuis illud Siciliæ Collegijs adæquasset. Bibona est oppidum duobus ferme familiarum millibus frequens (ita tum censebatur:)populus vulgo inops. Nam nec agrum pro reliqua Sicilia opimum habent, nec vllum ab industria mercaturæ subsidium. Iam duo de Societate illic agebant, quibus Eleutherius Pontanus Rector, nouemque socij accessere ipsis Ianuarij Kalendis. Eos oppidani gratulatione maxima acceperunt, prorsus tanquam parentes, & quosdam diuinos homines missos à Deo, ad restituendam candori pristino pietatem. Itaque non aliter cœpere ad eos in difficultatibus suis habere perfugium, quam velut ad homines, à quibus humana pariter, ac cælestia sperare adiumenta possent. Ac placere sibi illam Deus de famulis suis opinionem significauit. Cum enim biduum, ac duas noctes parturiens fœmina frustra leuamentis humanæ artis adhibitis, grauissime torqueretur, ad Eleutherium, vt semper faciebant, Bibonenses accedunt: eoque negante sibi vel medendi scientiam, vel edendi miracula vim inesse, nunquam precando abstitère, quoad Pater partim perseuerantia fatigatus, partim eorum fide confisus, edicta domesticis precatione, tradidit eis aquæ vasculum consecratæ, iussis in fronte, pectore, vteroque laborantis crucem illa formare: 15
quod cum fecissent, subinde incolumi parente, ac prole facillimus consecutus est partus. Hac populi voluntate Patres ad eius culturam vsi, excidendis publicorum vitiorum sentibus securim continuo admouent: ludum alearum prope radicitus sustulerunt. Quæ infelicissima stirps ita ramos late propagarat, vt toto oppido diebus præsertim sanctioribus nil nisi ludentium conuenticula, & circuli spectarentur. Licentiam cum persona bacchandi anniuersariæ diebus insaniæ valde castigarunt. Quod si quos etiam num intemperantiæ consuetudo abriperet ij Patrum conspectum sedulo declinabant. Vehementer etiam superstitiosas præficarum coërcuere nænias, tenebrasque, quibus sæpe anno longioribus vltro lugentes sese damnabant. Restinxere inimicitias, odiaq; multorum. Nosocomium, publicasque custodias subleuarunt. Sed quam summo supplicio damnatis impendere operam, ea præcipue necessariæ caritatis, & salutaris exempli fuit. Quippe increbuerat in vulgus opinio, qui cum eiusmodi hominibus agerent, infames esse, & eorundem postea animis infestari. Hæc persuasio faciebat, vt ne sacerdotum quidem vllus in talium hominum venire congressum auderet. Et quidem vsu interdum veniebat, post damnatorum mortem, vt propinquorum aliquem Diabolus ad irretiendos tanto magis superstitione animos, Deo in pœnam modicæ eorum fidei permittente, corriperet. At vbi Patrum in temnenda infamia, & inanibus terriculis est perspecta constantia, multis creuere animi, ne miseros supremo illo momento desererent. E scholis extabat felicissime fructus, ad quas etiam Sacca, Agringento, Burgio, Palatio, alijsque propinquis oppidis accurrebat iuuentus. Rector Eleutherius pueros classis infimæ prima rudimenta docebat: iam Christianæ doctrinæ carminibus passim oppidum, agrique personabant, cum paruam illam familiam clades ingens attriuit. Iunio mense, cum ad eam diem conducta in domo habitassent, in Collegium nouum migrarunt. Verum siue ex recenti opere domicilij, siue quod alioqui non admodum salubre sit Bibonense cælum, ex duodecim Collegij fundatoribus, modico interuallo quinque sibi cælum primitiarum loco præcerpsit. Pridie Kalend. sextiles vnus e magistris Guido Antonius nomine, quem ceteri postea sequuti sunt, obijt. Is tota nocte cum morte luctatus, sub horam, qua Ignatius Romæ expirauit, sibi redditus, Mira, inquit, hac nocte ostendit mihi Dominus, quorum memoriam, si vita supererit, profecto nulla vnquam expunget obliuio. Et quanquam humilitatis causa, nihil aperte explicauit, tamen de B. Patris migratione, vt postea rem comparantes iudicarunt, visus est loqui. Hoc rerum Bibonæ cursu Catanense Collegium inchoatur. Præerat Catanæ Ferdinandus Vega filiorum Ioannis Proregis hoc tempore superstitum primus: quem Pater, cum prius Aluarus vocaretur, mortuo vti supra diximus Ferdinando natu maximo, ob eius caritatem, vt in locum subibat demortui, ita etiam in nomen voluit succedere. Iam ipse Prorex aduocandæ in Siciliam Societatis autor fuerat, Messanæq; constituendæ: Eleonora Osoria eius vxor Panormitanum Collegium promouendum susceperat: Suerus horum filius, Ferdinandi minor frater Syracusis,

16

17 Catanensis Collegij exortus.

18 Io. Vegæ, ac totius familiæ eius in Societatē benignitas.

racusis, (cui Ciuitati præerat) collocarat: amborum germana Isabella Dux Bibonensis in oppidum suum, bibonam adduxerat. Ergo Ferdinandus quoque faciendum sibi putauit vt Catanam; suam in præfecturam accerseret. Adeo cum viro coniux, cum Parentibus filij, interque se fratres, ac soror studio erga Societatem, Siciliamque certabant. Accedebat ad Ferdinandi studium Nicolai Mariæ Caraccioli Antistitis voluntas, & Ciuitatis, quæ perpetuos reditus promittebat. Ita attributo in vsum templo S. Ascensionis, ac propinqua domo, quam Ferdinandus emerat, Antonius Vinkius, & Sancius Ochioa Nauarrus sacerdotes, totidemque laici inducto statim catechismi vsu, Cœnobijs Monialium vna cum Vicario Episcopi recognitis, aggressique Sancius concionari, Vinkius Episcopi rogatu quæstiones conscientiæ Clero euoluere, læta nouæ coloniæ exordia posuerunt.

19 Instituitur Germaniæ Superioris Prouincia sub Prouinciali Camisio. Pragensis Collegij institutio.

Florente iam prouincia Sicula, & rebus gerendis, & operarum numero, & Collegijs stabili vestigalium fundamento nixis, superioris quoque Germaniæ prouincia peramplis est orta principijs. Ineunte anno Summi Pontificis iussu, ex quo id Ferdinandus Romanorum Rex postulauerat, Ignatius socios Pragam mittendos duodecim legit: inter quos præcipui erant Cornelius Brogelmanus, Henricus Blissemius, & nouæ moderator familiæ Vsmarus Goisonius. Hos cum ceteris benedictionem petentes, Pontifex vt pietate, & eloquentia abundabat, præclara incitauit oratione, vt tanquam oues inter lupos irent Christo duce audacter, columbæ simplicitate, prudentiaque serpentis armati: nec dubitarent, si communis boni, & cultus diuini ratio poscret, vitam ipsam in gloriosum, beatumque discrimen offerre. Subinde Roma profecti, quod & quadragenarium agebatur ieiunium, ac fere pedites ibant, plurimum exhausere incommodum, præsertim in Germaniæ terris: vbi ad ceteros labores contumeliæ, & victus difficultas accedebant. Quippe homines passim, vbi cateruam illam aduenarum non satis noto cernebant habitu, Eremitas, Monachos, Papistas, alijsque id genus nominibus per ludibrium appellabant, haud sine minis. Diuersoria vbi defatigati subibant, non ibi magis reperiebant itineris requiem, quam curriculum patientiæ. Pinguia obsonia, & aceruos carnium hospites plerique Lutherani apponebant, quæ cum illi reijcerent, ægrè quicquam, vnde necessitati succurrerent, exorabant. Itaque pessime affectis, prostratisque viribus Viennam inclinato ieiunio peruenere. Paucis ibi diebus recreati, simulque inter socios Viennenses quasi inter veteranos tyrones ad prælia Domini conuenienter ijs locis prælianda exerciti, repetito itinere vndecimo Kalend. Maias Pragam intrant, vbi Petrus Canisius eorum operiebatur aduentum, conformato in Collegij vsum cœnobio S. Clementis. Ad vectigal annuum attributum est celeberrimum, quod olim Cælestini Ordinis fuerat Monasterium Oybin, bidui itinere ab Praga. Canisij tanta vulgo existimatio erat, vt multi in beneficio reponerent sua illum ætate vixisse. Magistrorum quoque noui Collegij, vt quos tam procul accersendos Ferdinandus putasset, summa erat expectatio. Regi tamen cauenda videbantur inuidiosa principia, ne Hæreticorum animos strepitus præproperus irritaret. Nonis Iulij descensum in literariam arenam. Præter Theologiam, Philosophiam, oratoriam, quæ non magna habebant auditoria, quatuor discretæ sunt rudiorum classes, quæ vt affluebant numero, ita exuberabant fructu: breui vt fama caneret, plus apud Iesuitas trimestri spatio, quam apud Vffitas biennio profici. Inde Magistratus Vffitarum solicitus, ne sui magistri desererentur, edito super ea re decreto compellere eos ad officium studuit: quod tamen parum valuit, ne plurimi Vffitarum ipsorum magistros è Societate suis liberis præoptarent. Et erant puerorum ingenia simplicia, ac tractabilia, quæ formantium manus ad virtutem, rectamq; fidem facile sequerentur. Nullo negotio ab librorum lectione hæreticorum abducebantur: se seq; prodebant inuicem, si apud quem eiusmodi pestium quicquam viderent. Quo & literarum, ac morum prouentu excitatis ad plura speranda Ciuibus, atque Dynastis, eorum flagitatione, conuictorum quoque contubernio initium faciendum fuit. Et quanquam ex Ferdinandi consilio cautio erat, vt principia ingredientium potius, quam irrumpentium viderentur; tamen etiam alia suorum ministeriorum arma sensim, atq; in loco expediere. Concionibus Blissemij præter ceteram minus nobilem turbam, duo è celeberrimis Hæreticorum prædicantibus ad catholica traducti castra, in ipsis Hæreticorum cœtibus palam veritatis se propugnato-

20

21

Universidad de Deusto
Biblioteca

res exinde præbebant. Canisius ab Archiduce Ferdinando Ferdinandi Regis filio pro Parente Boemiam administrante impetrauit, vt in tota Boemia mos renouaretur pristinus dandi sub meridiem signi ad orationem pro felici religionis contra hostes successu; vtque iuberet sexta quaque feria de Passione Domini peragi sacrum, probatæq; vitæ, ac fidei concionatorem apud se haberet. Quæ obedienter Archidux monita, & cum actione gratiarum excepit. Interim ciues cum sociorum laboribus, caritate, officioque certabant: neque solum multi ad pietatem serio adiecere animum: verum etiam quidam ad religiosam in Societate vitam, inter quos extremo anno Adalberti Bausech insignis fuit vocatio, cui in Collegij templo preces ad Deum fundenti, pueri venustissimi specie in socrosancta Hostia IESVS apparuit: rogantiq; quid ab se vellet, Volo (Puer respondit) vt ibi sis, vbi es. Quæ Adalbertus de ingredienda Societate interpretatus, receptusque diuinum visum non statim, sed paulo post consolaturus propinquos, qui negotium ei facessebant, aperuit: vitamque in Societate Vocationi diuinæ consentaneam vsq; ad extremum peregit. Hoc præsidio à Rege Ferdinando Boëmiæ impositio, Albertus quoq; Bauariæ Dux ditionem suam persimili munimento firmauit. Laborabat vehementer tota Bauaria idoneorum diuini verbi ministrorum penuria. Ei necessitati occursurus Albertus Ingolstadiensem Academiam valde collapsam restituere, & instituto adolescentium contubernio, idoneam sobolem statuerat educare. Horum operum adiutores coram ab Canisio, per literas ab Ignatio homines ipsorum è numero viginti postularat: templum, domum, sumptusq; vitæ necessarios large pollicitus. Ignatius tum gratiam obsequio celeritate adiecturus, tum quosdam parum honorificos, qui de Duce Romæ post Augustanum conuentum falso increbuerant, sermones refutaturus, maturauit socios mittere, vt appareret quemadmodum erga catholicam fidem animatus Princeps is esset: qui talia auxilia aduocaret. Octodecim salutato Pontifice sexto Idus Iunias profecti sunt pedites, nisi quod iumenta quædam ad sarcinulas ferendas, & leuandos subinde fessos ducebant. Thomas Lentulus Neomagus iuit Rector, ceterorum præcipui Ioannes Couillonius, Hermannus Tiræus, Hurtadus Petrius, Theodorus Peltanus. Itineris incommoda, & leuauit simul euntium multitudo, & interdum auxit; cum difficile tanto numero hospitia idonea inuenirent. Tertio nonas Iulij Monachium peruenere: inde biduo Ingolstadium profecti, tertio quam venerant die in Collegium, quod vetus appellabant, inducti sunt. Erat id Collegium publicæ Academiæ pars. Lecti, stanneumque instrumentum ex deserto S. Benedicti Monasterio quatuor Ingolstadio leucis allatum est: quotidianusque victus initio ex Collegio nouo interiecta via discreto afferebatur. Sacellum Academiæ Diuæ Catharinæ sacrum assignatum est. Laboratum & librorum inopia: sed cuncta paulatim incommoda Ducis liberalitas sustulit. Populus Ingolstadiensis sat videbatur moderatus. Scholasticos in Academia septingentos æstimatio popularis censebat. Doctores Academici perbeneuolos sese nouis incolis
24 præbuere. Superabat adhuc fama Iaij, Salmeronis, Gaudani, Canisijq; qui olim Ingolstadij docuerant; eaq; memoria autoritatem nouo Collegio adiungebat. In Academiam publicam ad docendum admissi Ioannes Couillonius, & Hermannus Tiræus, ille Psalmos Dauidis, hic quartum sententiarum librum explicare aggressi, scholas etiam in ferijs, quas vindemiatorias vocant, Principis iussu continuarunt. Statimq; non solum doctrinæ vbertate, atq; præstantia, sed etiam inducta acriter disputandi consuetudine, quo destituta aculeo iuuenum studia frigus, & languor solet obtundere, vtilitates Academiæ maximas genuere. Kalen. Septembribus, cum proximo biduo plausu sane maximo præfati essent, iniere curriculum. Theodoro Peltano priuatim græca, & Rhetoricam docente. Singulos autem socios cum solenni sacramento in membra Academiæ cooptari Princeps voluit: & duos, quamuis Philosophiam ipsi non docerent, tamen in Philosophorum ordinem assumi, qui consultationibus interessent, & promouendorum ad solennes gradus experimentis. Scholæ latinitatis, quas maxime expetebat Ignatius, non ante Octobrem extremum impetratæ sunt, sensim Duce sociorum industriæ, vt sese probarat in prioribus, nouam suggerente materiam. Cuius, vbi non expleta solum, sed etiam longe victa expectatio est, mi-
25 rum in modum successu lætus, serio cœpit de extruendo à fundamentis, certisq; reditibus firmando Collegio, deq; amplificando operarum numero cogitare: quod postea cumulatissime factum est. Coloniæ quoq; cum Leonardus Kesselius, pauculique socij conductitia domo vterentur, longe maiore, quam pro numero fructu, optimi quiq; ac ferme doctis-

22 Adalberti Bausech insignis Vocatio.

23 Collegij Ingolstadiensis initia.

25 Coloniæ attributum Societatium coronarij Collegium.

doctissimi viri, qui Societatem interius norant, vehementer optabant ad conseruandam religionem, sustinendumque Academiæ splendorem, suscipi munus docendi. Expetebant id, maxime Ioannes Gropperus probitate, scientiaque clarissimus, quem postea Paulus Quartus quamuis inuitum Cardinalem nominauit, Gerardus Amortanus Prior Carthusiensium, & Euerardus Vilichius Carmelitarum Prouincialis. His in omnem occasionem intentis, & multa incassum expertis oblata hoc anno rei perficiendæ spes est, ex ea, quam subijciam opportunitate. Academia Colonienſis iam inde ab anno salutis millesimo trecentesimo octogesimo nono, quo anno genita ex Parisiensi, & propagata est quatuor habuit disciplinarum Humanitatis, & Philosophiæ gymnasia, quæ Bursas illi nominant. Ex his duo duntaxat Laurentianum, & Montanum supererant hoc tempore, Corneliano, & Cucano collapsis. Horum autem in locum Senatus, populusque impensa publica gymnasium nouum erexerant in area S. Maximini, Trium coronarum, ab ipsis Coloniæ insignibus impositio nomine. Huic nouæ Bursæ Regens (vt vocant (quem primum præfecerant, Iacobus Lichius, Lutheranus tandem apparuit. Ergo cum de hæretico summouendo, atque trasferenda in hominem idoneum præfectura agitaretur, visum est Groppero, ceterisque amicis facile impetrari posse, vt id Collegium traderetur Societati, si non habendum vt proprium, saltem administrandum, quemadmodum alia alijs procuratoribus credebantur. Hinc enim propriæ opperiendæ sedis, atque interim iuuandæ reipublicæ occasionem fore. Hac re Ignatius cognita, tres continuo egregios viros Henricum Dionysium, Franciscum Costerum, & Ioannem Rhetium Roma mittit, qui, si forte detur aditus, absque mora succedant. Decimo Kalend. Iulias optatissimi Coloniam attigere: maximeque quod Roma venerant cari vulgo erant, & venerabiles. Rhetium origo quoque indidem Colonia, generisque nobilitas, quippe Ioannis Rhetij olim consulis filium commendabat. Extemplo specimen ipsi suorum edere laborum exorsi, hinc ad populum concionibus latinè, germanicèque habendis, hinc ad Academicos diuinæ scripturæ libris exponendis, omnia implent celebritate nominis sui. Costerus sacram Genesim, Henricus 26
Dauidicos psalmos, Rhetius S. Matthæi Euangelium in theologica schola explicabant; magistrorum gratiam approbante frequentia auditorum, quantam Coloniæ ex longo tempore nemo recordabatur. Super hæc Costerus cum Mundi Fabricæ, cælestiumque orbium descriptionem, astrorum cursus, interualla, accessus, recessus, rationem dierum, ac noctium, Solis, Lunæque defectionem, aliaque id genus ex astronomica disciplina certis demonstrationibus ante oculos ponit, & venustate sermonis exhilarat, auditorium maximum non voluptate solum, sed etiam admiratione complebat. Talibus conciliata experimentis Ciuitas Arnoldo Sigenio, atque Hermanno Surdemano Consulibus, itemque toto catholicorum Senatu fauentibus, decimosexto Kalend. Decembris nouum trium Coronarum Collegium Ioanni Rhetio nominatim attribuit, ex quo solenne Regentium ceterorum sacramentum exegit, aliasque præterea conditiones adiecit: quæ quanquam ab Societatis instituto paulo alieniores, tamen de virorum sapientum 27
sententia, vt diuino cultui seruiretur, acceptæ sunt: inque nouum Collegium anno pro- Res præclare gesta Louanij.
ximo incunte, familia egregijs iam tyronibus aucta, socij facile viginti migrarunt. Louanij non minor, quam Coloniæ motus excitatus est varietate, & crebritate concionum huius præsertim initio anni. Conuenerant eo Petrus Ribadeneira, & Bernardus Oliuerius, de Societate in Belgium recipienda, quod apud Philippum Regem curabant, inter sese consultaturi. Dum negotium adornant, inuitat Ribadeneiram Rector Academiæ, vt latine, quod iam pridem Franciscus Strada præclaro cum pretio operæ fecerat, aliquot conciones haberet. Eodem Ruardus Tapper Decanus, & Cancellarius vltro impulit: prorsus vt videretur Deus Ignatij votis, ac precibus hanc viris illis iniecisse mentem, qui id ipsum Ribadeneiræ ex vrbe proficiscenti dederat in mandatis, vt Louanij latine concionaretur. Qui cum prouinciam suscepisset, non fructum modo vberrimum, cuius vel luculentum est pignus Iacobus Ledesma, Societati quæsitus, sed etiam plausum, & admirationem, quod minime sequebatur, ingentem collegit, adeo inuidia maiorem, vt idem curriculum ante tenebant, indicto sibi silentio, auditores ei se palam, discipulosque profiterentur: in quibus erat percelebris Doctor Amerotius, qui solitus modo cum plausu audiri, iam cum omnibus suis Discipulis attentus spectabatur auditor.

Universidad de Deusto
Biblioteca

ditor. Fuit etiam è S. Dominici familia pius, & eloquens concionator Hispanus, qui post collaudatum Patrem, qui latine verba faciebat, auditores suos inuitauit, vt concioni secum adessent: ac totum præ se agens agmen accessit, documento sane magno nostri Oratoris facundiæ, sed modestiæ suæ non minori. Quo tempore cum Adrianus quoque Adriani vernacula indigenarum lingua, & Bernardus Oliuerius Gallica Euangelicas tubas secundissimis auditorum auribus inflarent, totius ciuitatis, tanquam ad subita tonitrua arrecti sunt animi: venustequè dicebant, in homines Societatis, quod tam diu audiendis modo confessionibus prope latuerant, ac repente ad concionum lucem, tanta vi, & linguarum varietate prodierant, videri, vt olim in Apostolos, sanctum spiritum incidisse. Neque aliam sane commodiorem existimabat viam Ignatius Societatis in hominum notitiam proferendæ, conciliandæque ei autoritatis, vt facile reciperetur, quam

28 vt eiusmodi constantia pignora laborum in commune salubrium traderentur. Quanquam ipsi Ignatio, vt creditum est, ea reseruabatur gloria, vt Societati è Cælo Belgium aperiret: quam in rem quantum sit ante laboris frustra susceptum, grati est animi recognoscere. Antuerpiæ circiter idus Martias admissus ad Philippum Regem Ribadeneira, post redditas Ignatij literas, vt in mandatis habebat, exposuit, Hominibus Societatis non id esse propositum, vt sibi vnis viuant; sed vt enixè in proximorum quoque salutem, ac perfectionem, Deo bene iuuante, vigilias suas & studia conferant. Multos in ijs Belgas esse viros probitate, atque doctrina præstantes, qui exteris nationibus magnas afferrent vtilitates. Hos apud populares suos in Belgio, tum confirmandis catholicis, tum conuertendis Hæreticis, tum erudienda iuuentute, quæ incitatissime ad exitium rueret, haud dubie vtiles fore. Multos item magnæ spei adolescentes eundem ordinem ex ijs Prouincijs ingressos, qui nihil aliud quam signum, quo in patriam reuocentur, ad alacriter in ea pro Dei gloria laborandum, expectent. Societatem, vti Rex optime norat, Religionem esse autoritate sedis Apostolicæ comprobatam, multisque in Europæ regionibus opportunam rei Christianæ publicæ nauare operam, conarique exemplo, autoritate, doctrina populos adducete ad officium erga Deum, ac suos Prin-

29 cipes conseruandum: cupere ergo Maiestati regiæ, vti iam in ceteris Prouincijs, regnisque ei subiectis licebat, quicquid obsequij posset, exhibere; eoque studiosius, quo maturius incendio hæreticorum in dies inualescente, opporteret succurri. Verum necessariam esse manum, atque benignitatem regiam, qua excipiantur, certisque collocentur in sedibus: ac diuturnior quo sit fructus, vti reditus permanentes, si quos populi pietas donabit, ad sufficiendos in locum senescentium, ac morientium operarios nouos, recipere ius sit. Id Societatis Parentem, ac moderatorem Ignatium, pro eo quantum diuinam gloriam, & felicitatem commissarum regiæ fidei gentium exoptaret, precari suppliciter, facturum Regem excelsitate animi sui, locique, in quo a Regum Rege collocatus erat, itemque suo perpetuo catholicæ fidei propugnandæ studio dignam rem. Et quoniam nonnulli cunctarentur Societatem admittere, quod à Rege non item in Belgium, vt in reliquam eius ditionem recepta esset, autoritate sua moram omnem exteris quoque populis nutum eius spectantibus ablaturum. Denique existimaret nihil nos nisi Dei, eiusque obsequium velle. Cum finem dicendi fecisset, benigne Philippus cuncta sibi recte percepta ait, & responsum daturum. Capita postulati, vt erant scripto comprehensa accipit, expendendaque Viglio Zuichemo consilij Præsidi tradit. E Proceribus regijs nemo vnus causam perinde suscepit, atque Gomus de Figueroa, tum Comes, deinde Dux Feriæ. Erat is è Principibus, quos magnos Hispani vocant, præsidij regij Præfectus, familiariter vna cum Rege educatus, eidemque gratissimus, Societatis vero perstudiosus tum sua voluntate, tum suorum causa, quod Antonium à Corduba in ea germanum habebat: eandemque vtriusque mater Catharina

30 Marchio Plagi, & cuncta domus vnice diligebat. Is conueniri quos oporteret, sedulo autoritate sua, & colloquio præparare, idem omnes conficiendi negotij vias rimari; non labori, non gratiæ, non industriæ vlla in re suæ parcere, tanquam suam causam grauissimam ageret. Is demum, vbi traditum libellum à Rege Viglio accepit, vrgere Præsidem, docere, diluere quæ obiectabantur. Et erat profecto acre, variumque certamen. Curiones populi, Episcopi, Pastoresque alij, ac nonnulli religiosorum Ordinum siue falsa imbuti opinione, siue quod detractum iri suis commodis accessu noui Ordinis suspi-

spicarentur: in primis vero hæretici furtim, perque cuniculos obsistebant. Cæsarauguſtanus tumultus passim decantabatur, quo & amici auertebantur, & animos aduersarij sumebant. Ex Hispania item literæ ad Regis Curiam peruenerunt, quibus nunciabatur Theatinas (hoc nomine describebant mulieres, quæ Societatis templa frequentabant) ter in die communicare; de nocte media prodire domo, ita re ad Theatinos, (sic appellabant nostros) quam vsque eo impudentem fabulam, vt non defuerant, qui scriberent, ita non defuere, qui inter viros principes celebrarent. Adeo Diabolus nomen huius parui agminis, quod videbat contra se, & gerere fortiter bellum & in dies toto orbe terrarum latius apparare, siue opprimere, seu ludicrum, ac despicatum facere apud eos præsertim, qui plurimum in vtramque partem poterant, conabatur. Calumniæ illæ enatæ in Corsica superioribus annis, tametsi eas veritas cum insigni Societatis laude, nec mediocri obtrectatorum nota dispulerat; tamen inuidiosè inter aulicos spargebatur: Denique tam multi quotidie varijs è terræ partibus famosissimi afferebantur sermones, adeoque arripiebant multi auide, multiplicatosque proseminabant, vt 31
amici optimum factu ducerent, si ad mendacia duntaxat extinguenda vir eo loco de Societate aliquis magnæ autoritatis, siue Araozius, siue Borgia moram faceret. Dissentiebat tamen Ignatius: qui vbi duci negotium vidit, sæpe admonuit Petrum, vt nequaquam desideret in regia, sed Louanij, aut quapiam vicina in ciuitate habendis concionibus, alijsque obeundis instituti religiosi muneribus occuparetur: id non ad tempus modo ponendum vtilius; sed ad negotium quoque conficiendum opportunius affirmans fore: quod publicæ vtilitatis perlato ad regiam exemplo, & pignore, qualibet efficacius re fama ipsa esset patrocinatura. Opportune item perlatæ sunt literæ, quibus quam honorifice restitutum Cæsarauguſtæ Collegium esset, exponebatur: quarum exemplar Ferianus Comes, rerum ignaros edocturus, statim excerpsit. Ceterum Viglius aduersariorum strenue agebat causam; Episcoporum iura Societatis priuilegij imminui dictitans, subsidia mendicantibus, auctis alio piorum eleemosynis, defutura, aliaque huiusmodi, satis & autoritate Sedis Apostolicæ, omniumque prope gentium, apud quas socij agebant, experimento, ac testimonio refutata. Nec Ribadeneira redarguebat obscure. Quam enim rationem esse, quenquam moleste ferre, si potestate Societas vtatur sibi à Christi Vicario impertita? Nempe potestatem in Christiana republica à Christo Domino omnem duci, perque Romanum Pontificem inter homines deriuari. Ex hoc 32
fonte manasse quicquid illi tantopere sibi conseruari integrum vellent: ex hoc eodem aliquid Societati aspersum si sua iura vellent intacta, cur vellent minui aliena? Rixari, vt tandem ad labores perrumpamus, nobis quidem rationes mortales intuentibus nequaquam expedire. Sed enim, quod vltro tot molestijs accersamus molestias, quas Prouincia sine dubio Belgica esset plurimas allatura; id quidem non nisi eo spectare, vt eos, quorum in humeros totum onus periculo plenissimum incumbit, aliqua ex parte leuemus, quod profecto ne defugeremus vltro oblatum, verius erat ipsos à nobis contendere. Mirum plane videri in tanta custodum penuria, & vero etiam ignauia, perfidiaque, tam multis vndique luporum crudelissimorum agminibus miserum Christi gregem, vi, dolisque dirum in modum laniantibus, quempiam indignari, si quis pro tenuitate sua, animas, quas Deus sanguine æstimauit, emitque suo, vel cum periculo capitis studeat conseruare. Quid? æquum ne est quenquam censorem fieri Romani Pontificis, quæque ille decreuerit vocare in iudicium, vtque voluntas ferat circumscribere, corrigere, mutilare? Circumspiciant ceteras terrarum oras, intelligent Societatem 33
Pontificia liberalitate, non nisi cum bona Pastorum venia vti: neque Belgicis Pastoribus æmulos, sed adiutores, & administros adesse. Hæc, aliaque huiusmodi multa cum Petrus demonstraret, quid contra obijceret Viglius non habebat, nisi quendam timorem nimis in longum prospicientem; ne quando aliqui forte existerent, qui autoritate abuterentur: quasi vero tum coerceri non possent, qui id facerent: & pericula in rebus humanis præcaueri omnia vsquequaque, atque eorum omnes quasi fibras euellere, & & semina elidere mortalibus datum esset. Denique post multa certamina admissa Societas est, sed ob conditiones adiectas aditu perangusto. Quas postea conditiones anno quarto huius seculi & octogesimo idem Philippus Rex, vt moram boni publici, segetemque diffidiorum plane sustulit. Quicquid tamen impetratum nunc est, id Comiti

Feriæ

Quantopere laboratum, vt Societas Belgio reciperetur.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Feriæ inter mortales debetur; & Mariæ Caroli Filiæ, quæ cum opportune in Belgium è Boemia Patrem recessum in Hispaniam meditantem salutatura venisset, Societatis causam apud germanum suum Philippum studiosissime egit. At vero inter beatos Ribadeneira Ignatio tribuebat. Cum enim septem mensium dimicatione nihil pene esset promotum, difficultatesque in dies nouæ, aliæ super alias coorirentur, tertio post Ignatij obitum die transacta res est, tametsi literæ paulo post Societati sunt datæ. Idem sub tempus Tornacense Collegium lues pestifera deuastauit. Perpauci in eo domicilio versabantur: sed tanta opinione sanctitatis, vt Ludouicus Blosius vir pius, ac doctus, affirmaret multos, vel sola sanctimoniæ eorum fama ad meliorem frugem redire. Quinimo si quando in familiaribus congressibus Hæretici catholicis insultarent, quasi iam degenerassent à moribus priscis, solebant eis Catholici sanctitatem opponere Patris Quintini, quem nam ei viro similem ipsi virum haberent, interrogantes. Hunc primum è socijs Iulio mense orta pestilentia, dum vitam suam caritati proximorum posthabet, communi correptum malo die B. Mariæ Magdalenæ immortalitati transcripsit: virum planè excellentibus Dei donis, humilitateque in primis, & caritate insignem. Subinde & quidam nouitius Nicolaus nomine occidit. Postremo vndecimo Kalend. Septembris Bernardus Oliuerius ereptus est: ita vt solus Tornaci reliquus fieret Antonius Buelettus, grauiter ipse quoque laborans. Hæc habuit nobilia fundamenta Tornacense Collegium, homines qui non operam modo suam, sed & vitam in auxilium animarum tradidere magnum vero damnum & Quintini & Bernardi factum est funere. Nam Quintinus præter cetera singularia dona, quibus Societatem ornabat, Canonicatus sui prouentibus Tornacensis Collegij sustinebat initia. Præfuerat (vti supra memorauimus) etiam Romano Collegio: conuocatisque in discessu fratribus tria hæc suprema reliquit monita. Primum obedientiam religiosissime colerent: deinde P. Ignatium plurimi facerent; postremo vsque ad mortem insisterent in orationibus ab Deo, vt verum sibi Societatis spiritum largiretur. At Bernardus non modo Louanij, Tornacique sic catholici præconis perfungebatur munere, vt longinquis ab Oppidis audiendi studio mortales accurrerent, sed ipse quoque tenuissimam sui corpusculi valetudinem robustissima animi caritate fulciens, in vicinas excurrebat vrbes, vbique vel catholicorum corrigens mores, vel flammas coercens hæreticorum: recensque institutam Prouinciam, vti supra demonstratum est, morte sua orbam reliquit. Ex superioris temporis nocte Societati paulatim luce in Gallia redeunte, Parisijs quanquam ægre, impetratum est tamen, vti liceret ad Societatem tranferri ius ædium, quas ei Claramontanus Antistes in ea vrbe donabat. Billomi vero in Aruernia magno nomine Collegium exortum est. Accessit ad eos, qui proximo anno præcesserant, cum sociorum manipulo ex Italia Ioanne Baptista Viola, & rite omnia comparauit. Tum distributis in classes quinque latinitatis, & eloquentiæ studiosis extremo Iulio suscepta docendi prouincia Clayssonio sacrarum literarum interpretatio delegata, & rudimentorum dialectices explicatio, dum idonei philosophiæ auditores succrescerent: qui quidem institutis in scholis initio quingenti, extremo anno fama vndique exciti facile septingenti numerabantur. Gestiebat Antistes ad fausta primordia. Gratulabatur sibi priuatim, ac publice vniuersa Ciuitas, nec vllum faciebat finem prædicandi disciplinæ modum, & ordinem siue literarum, siue virtutis. Multique, dum quotidie missæ sacrificio numerosa ea soboles interesset, ea solum causa confluebant in templum, vt nouo spectaculo singularis in ea ætate pietatis, atque modestiæ fruerentur.

34 Moritur P. Quintinus vir præstantis virtutis.

35 Itemque Bernardus Oliuerius.

36 Res Gallicæ.

37 Billomæi Collegij primordia.

38 Natalis ad quærenda Romano Collegio subsidia missus.

Huius initio anni Natalis, & Ludouicus Consaluius in Hispaniam nauigarunt. Vix Romam reuersus è Germania, perlustratisque Collegijs italicis Natalis attigerat, cum Hispanicensem illi profectionem B. Pater iniunxit; vt agens cum Borgia aliquid in Romani Collegij subsidium, ac, si fieri posset, perpetuum expediret. Consaluius remittebatur in Lusitaniam nouo Prouinciali Turriano comes futurus. Qui cum probe B. Ignatij disciplinam vsu, & obseruatione didicisset, quo eam facilius in Lusitania constitueret socios Roma duodecim deducebat. Prosperum nauigationis exitum præcognitum à B. Patre, Natalis existimauit. Cum enim discessuros Ignatius interrogasset, maritimum ne, an pedestre præoptarent iter, Natalisque mari eundum videri sibi respondisset: nihil

nihil tum ille responsi dedit; sed die postero maritimum vtique tenere iter iussit cum magna benedictione. Qua Natalis ex formula, fiduciaque loquendi spe bona completus, totam rem in sacerdotali Breuiario suo ad monumentum scripsit. Consaluio, ac socijs Murcia in Lusitaniam porro tendentibus, Natalis demandatam sibi procurationem vrgens, pia Borgiæ, & Antonij Cordubæ liberalitate, confecit de sententia. Contulit & suum Bustamantius symbolum, ex conquisitis eleemosynis aureos nummos quingentos; idque tam prompto, largoque pectore, vt scriberet vir optimus libenter se quidem, vel Saracenis libertatem suam venditurum, vt Collegium Romanum totius Societatis nationumque commune omnium: quoque nullum toto orbe Christiano pium opus auxilio dignius agnoscebat, eo, quantulumcumque id esset, pretio subleuaret. Attulerat Roma Natalis nomina sociorum, quos in Hispania, ad solennem Professionem Ignatius destinarat. Borgia Baptistam Barmam Murcia aduocatum Vallisoleti cooptaturus, existimauit è re fore, si quemadmodum biennio ante in Lusitania coram Rege, ac Principibus cuncti Societatis gradus publice in conspectum dati fuerant, item in Castella darentur; quo planius totius huius familiæ descriptionem, ac membra viri principes intelligerent, ac sermonum auferretur materia quibusdam, qui Theatinos clanculum, ac furtim sua tractare calumniabantur, quasi lucem odissent, & hominum oculos formidarent. Id cum plerisque Patrum consilium probaretur, die S. Barnabæ Nuncio Apostolico, Carolo Principe Philippi filio, multis proceribus, ac Dynastis, èque regio consilio primarijs viris, & cunctis ex religiosorum ordinibus præcipuis Præsulibus, ac magistris in Societatis templo spectantibus celebritas edita est. Verba fecit Araozius aptissime, maximoque cum audientium motu de Societatis institutis, atque functionibus. Deinde Borgia ad sanctum Altare sponsionem recipiente, accedens Barma quatuor solennia Professorum emisit vota: mox Hieronymus Portillus domus Septimacensis Rector tria Coadiutorum spiritualium, vnus ex Coadiutoribus temporalibus sua, itemque vnus è scholasticis sua emisere. Postremo quinque accesserunt, inter quos erat Cæsarei ac Pontificij iuris Doctor Ferdinandus Solierus, qui vti postulabant, ad tyrocinium Societatis admissi sunt. Absoluta ingenti cum omnium approbatione in templo cæremonia, Religiosos ex cunctis ordinibus, qui interfuerant, Borgia inuitauit: quoque magis honorifice, & hospitaliter haberentur, super mensam anagnostes destinatur Natalis. Is dum recitat Apostolicas de Societate Iulij Tertij Pontificis literas, per internuncium admonetur à Commissario, latine vt aliquid ad earum literarum explicationem in medium afferat. Quo improuiso nuncio non nihil sese commotum Natalis, antiquæ vir ingenuitatis profitetur, non tam quod dicere ex tempore difficile admodum sibi duceret, quam quod Franciscus, cui nulla in ipsum potestas erat; tamen quasi pro potestate, ne præmonitum quidem compellasset. Sed enim veteris Adam commotiunculis rationis fræno repente cohibitis, ita Deo iuuante, dixit, vix vt crederetur non accessisse præmeditatus. Multa idem ex occasione ad Romanæ Societatis morem, in quibus fuit, Collegijs conformauit, præcipue in Septimancensi Domo Probationis: quanquam nulla re ibi, nisi fræno opus erat. Multi erant Nouitij prænobiles genere, sed multo quam terrena claritudine Christianæ humilitatis magis luce conspicui. In his Ioannes Emmanuel viliissimo in amictu, tam omni vacuus malo pudore seruilia obibat officia, obsonatumq; in forum prodibat cum sporta, ac si innutritus in eo fuisset munere: compensabatque hanc tyronis sui præclaram indolem magister cælestis, liquidissimis cum cæli delicijs inter ea ministeria complens. Quam Ioannes diuinæ indulgentiæ auram grato excipiens sinu, eaque longius ad despicientiam sui prouectus, cum consueta tria vota religiosorum emisit, quartum adiecit, si sancta obedientia sineret in domestici aduitoris officio, Deo quandiu viueret, seruiendi. Haud minore alacritate Garzias Alarconius familiæ suæ splendorem, seque ipsum opprobrio exornare Crucis studebat. Coquo Septimancæ inseruiebat cum Vallisoletum accersitus à Commissario Francisco, tanquam mendiculus perrexit in curto, ac lacero sago, tibialibus multifariam ruptis, sine pallio: eodemque habitu, vt penitus vanum seculi fastum crucifigeret, regias ædes ingressus, vbi multos habebat è primarijs propinquos, ac notos, bene diù se oculis omnium spectandum præbuit. Neque is duntaxat tyrones habebat ardor: sed veteranos quoque, inter quos nobile quasi vexillum præferebat Antonius Corduba; qui cum Septimanca vt veniret, impe-

39 Bustamantij in Romanum Collegium pietas.

40 Varij Societatis gradus palam declarati.

41 Domus Septimancensis feruor.

42 Ioannis Emmanuelis, & Garziæ Alarconij mortificatio.

Universidad de Deusto
Biblioteca

impetrasset, nunquam videbatur melius habere, ac lætius, quam cum per oppidum agere asellum publice sineretur. Incurrebat inusitata iam veterum seculorum virtutis species non in peritorum modo oculos, sed etiam rudiorum. Inde genere omni venerationis eam domum prosequebantur. Oppidanis, cum quippiam ex eis emendum foret, prope erat pudor vendere. Itaque magnam semper remittebant pretij partem, nec poterant prohiberi, quin ipsimet domum nostram, quod emptum erat, deferrent. Superq; hæc stipem largiter præbebant. Iamque ex hisce exemplis, & opportunis concionibus, colloquijsque & catechismi explicatione tota erat facies oppidi commutata. Hac ætate cœptum est Montis Regij Collegium. Est Mons Regius haud infrequens oppidum in Galleciæ regno, dioœceseos Aurienſis. Oppidanos, circaque accolas locorum asperitas, sed magis sacrorum cultorum inopia efferauerat: tetra mentium vbique caligo: scelerum, ac superstitionum vt in vasta, desertaque sylua, plurima, & horrenda monstra. Alfonsus Fonseca, & Azebedius Montis Regij Comes, Borgia Vallisoleti familiariter vsus, & Societate cognita, operas ex ea iudicauit idoneas illi solitudini repurgandæ. Accessit ad voluntatem Comitis mire propensum Francisci Manricij à Lara Aurienſis Episcopi studium: inter quem, & Comitem conuenit, vt sacerdotiorum quorundam partem, de qua lite inuicem contendebant, consensu in Collegij alimenta conferrent. Ioannes Valderauanus cum socio antecursor mox & Collegio præfuturus, Vallisoleto missus pridie Annunciationis Deiparæ, quam propterea auspicem, & Patronam noui operis adsciuit, in Montem Regium venit, fauebat rei benegerendæ quadragenarij ieiunij sanctior instans hebdomada. Itaque admota illico operi manu plurimos è populo, & quot quot in carcere reperit sortem hominum, quo magis indigam, hoc magis destitutam aliena ope, salutari pœnitentia recreauit: idemque associans aurium patientiæ, linguæ laborem in vetera vitia è mortalium multorum exegit pectoribus, ac nominatim concione de sanctis Domini cruciatibus, eum vulgo ingenerauit condonandarum amorem iniuriarum, vt multa inimicorum paria, eodem loco simul cum fine concionis finitis inimicitijs in mutuos amplexus concesserint. Paulo post certa domo, ædeque sacra attributa, additisque aliquot sacerdotibus, ac laicis Collegiolum institutum est, cui à sancto Iacobo totius Hispaniæ, præcipueque Galleciæ Patrono, nomen Comes optauit. Tres institutæ latinitatis classes: ter quotidie diebus profestis ipso in oppido, diebus vero sacris in circumiacentibus Pagis explicabatur catechismus. Missi & duo sacerdotes in Montana. Ita multiplici via ad instaurandam pietatem enixe desudabatur, & adæquabat euentus felicitas operæ contentionem, & laboriosa sociorum studia grata populorum voluntas. Verum Franciscanorum Patrum, quippe quantum proficeretur æquius æstimantium, longe caritas eminebat. Vtebantur & ipsi consuetudine sociorum; quoq; hæc opportunior foret, suum prope cœnobium poni Collegium exoptabant: nec quicquam timebant magis, quam ne ærumnarum moli sociorum valetudo succumberet. Itaque cognito vnum iam morbo implicitum pro salute eius sua sponte precationem ad Deum inter se perpetuam edixere Episcopi Vicarius perinde vti Patres in omnium, ita ipse in eorum excubabat commoda. Quarta leucæ parte distat ab oppido secessus, cui ab dedicata Deiparæ æde, S. Maria ab Remedijs est nomen. Huc Valderauanum, & Paulum Hernandium ignaros omnino quid vellet, bonus Vicarius duxit: simulque peruenere, Scribam quem ad id silentio duxerat, iussit rite in tabulas referre, Societati se eum secessum tradere, addens eo consilio facere, quo interdum ab laborum perpetuo cursu diuerticulum eis, atque perfugium esset. Placentinis socijs, vt alijs ferme in Hispania, maximum attulere negotium ægri, quorum ingentem prouentum annonæ caritas fecit. Eratque is vulgo sensus, nemo vt satis vitæ suæ, mortiuè consultum crederet, nisi quempiam è Collegio aduocasset. Geminabat Societatis ad omnes gratiam præstans Episcopi virtus, quippe quæ secundum Deum Villanouæ, ac Borgiæ merito adscribebatur. Is autem multitudine familiarium ablegata, paucis tantum sacerdotibus reseruatis, quibuscum in mensa, consuetudine, cunctaque vita, ex æquo quasi cum fratribus agitabat, in publicæ pietatis opera, & alimenta pauperum suos reditus conuertebat. Quam ad rem ingruente hoc anno penuria, ac fame, multiplici est vsus industria. Primum robustos, ac beneualentes ad Collegij ædificationem accipiebat. Deinde familijs centum, quarum inopiam aggrauabat pudor, sibi assumptis, ceteras è vulgo

43 Montis Regij cœptum Collegium.

44

45 Res Collegij Placentini.

vulgo inter primores Ciuium alendas distribuit: quibus, cum Antistes tam illustri præiret exemplo, verecundia fuit non sequi. Ad hæc confluenti ex agris, pagisque turbæ fere quingenis præbebat quotidie epulum, hominibus Societatis vtens administris. Ex quibus item duos in Castrum Iulij, quæ altera Placentini Episcopatus est Ciuitas, vt ibi centum ac viginti pauperes pecunia ipsius alendos curarent, misit. Interea Collegij ædificatio ducentarum, ac sexaginta operarum assiduitate procedebat egregie lætissimis Placentinis, nec non Deo haud obscuris opus significationibus approbante: inter quæ illud vulgo referebatur; quod cum aream quandam prorsus necessariam vendere quidam Ciuium cunctaretur dum is celebrem ad ædem sanctæ Mariæ à Francia nomine, Salmanticam versus peregrinationis ergo pergit vna cum coniuge, hanc in itinere eiusmodi pressere mentis angustiæ, is præterea cordis dolor perstrinxit plane vt mori se proclamaret, neque alia causa, nisi quod vir aream illam diuino dedicandam obsequio vendere Antistiti cunctaretur. Quibus rebus vir commotus Placentiam relicta in diuersorio vxore, iter vertit; remque bonus, ac volens cum Præsule transegit, tam præter omnium expectationem, vt qui hominis callebant ingenium, hanc eius mutationem propiorem miraculo ducerent quam coniugis ægrotationem Cæsarauguſtano Collegio ab fœda superioris anni tempestate non dum redierat certa serenitas. Erant, qui Pontificium iussum afferri ex Vrbe sermonibus spargerent, quo declarabantur nostri anathemate obstricti, & Collegium loco dimouebatur. Quod quanquam fabulosum, tamen rudem apud multitudinem vere nocebat. Erant qui palam è suggestu frequentem diuinorum mysteriorum vsum incesserent, eiusque commendatores in erroris suspicionem vocarent. Erant qui Sorbonico euulgando decreto nouas molirentur Tragædias, sed omnia protegente suos famulos Deo, casso strepitu detonuere. Libellus de vsu frequenti Eucharistiæ à P. Christophoro Madridio Romæ concinnatus, edituſque hoc anno Neapoli, & Cæsarauguſtæ vulgatus peropportunus fuit. Quippe planum factum est ea de re quid viri sanctissimi, doctissimique sentirent. Deinde quædam literæ de rebus, quæ ab Societate in India gerebantur, ex Lusitania, vbi typis impressæ fuerant, allatæ, multorum animos demulsere. Omnes etiam vehementer mouebat sacrorum Inquisitorum autoritas, qui plurimum & consuetudine Patrum vtebantur, & opera. Horum alter erat Gaspar Ceruantes, qui paulo ante Cæsarauguſtam Hispali venerat: ac forte ex itinere transiens Corduba, Nouitijs non dum Granatam abductis, ita eorum adamauit disciplinam, vt ex eo tempore cœperit cogitare de Probationis domo instituenda, quam multis postannis tandem Archiepiscopus, & Cardinalis Tarracone instituit. Is animaduertens in contemptum Apostolicæ sedis Decretum Sorbonicum euulgari; eaque re multis sermonibus, quibus obedientia Romano Pontifici debita sensim laxabatur, passim materiam suggeri, pro potestate edixit vt quisquis ea super re scripta haberet ad Sanctum Tribunal afferret: grauiusque de eo negotio obloquentes, tanquam de Pontificia, ac legitima religiosi Ordinis approbatione male sentientes sancto magistratui indicarent. Omnium autem maxime Societatis iuuit causam ipsa patientia, modestia, & in recte factis constantia sociorum. Tres egregij Sacerdotes, Alfonsus Romanus, Ludouicus Santanderus, & Balthasar Pinna in eo Collegiolo versabantur. Hi dum omni ope student, nullam vt offensionum, aut sermonum præbeant causam, Deoque freti & conscientiæ suæ testimonio læti, perinde ac si prospera irent cuncta, in omnen bene de omnibus merendi occasionem accincti vigilant, non solum dubitantium animos inclinauere ad suæ innocentiæ partes, sed etiam aliquot ex aduersarijs obstrinxere bene merendo. Ter hoc anno Santanderus sacrorum Quæsitorum missu, & ampla ab eis potestate instructus, in circumiectos populos, præsertim ad visendos, erudiendosque nouos Christianos excurrit. Quos ita paterna eius caritas, & suauissima comitas capiebat, vt qui nil ceteroqui grauius quam doctores Euangelicos pati possent; tamen Santandero domum, ac victum daturos pollicerentur, seque bonos Christianos fore, si versari apud ipsos vellet. His rebus Cæsarauguſtanorum animis magna ex parte mitigatis, accessit extremo anno Ioannes Ramirius; dein etiam ipse Prouincialis Franciscus Strada, quorum singularis facundia prope omnes inuidiæ faces extinxit. Dum autem aduersis obluctatur fluctibus Cæsarauguſtana nauicula; æstu, flatuq; secundissimo Murciana proueherebatur. Iamque Antistites septem sacerdotes, quinque non sacerdotes accciuerat. Ex quibus

46 Cæsarauguſtæ non dum certa tranquillitas.

47

48 Murciani Collegij progressiones

Universidad de Deusto
Biblioteca

quibus assidue minimum duos volebat per pagos, & oppida peregrinari apostolico ritu. Alijs interim in vrbana prouincia magno animorum certamine consueta Societatis munia tractantibus, feruebant vtique multæ, & variæ officinæ virtutis. Sed nihil erat iucundius, quam, cum varijs in templis cœtus magni nouellæ sobolis catechismo erudirentur, audire totam Murciam innocentium vocibus personantem: quibus vulgo aiebant adultorum peccatis vitiatum, corruptumque perpurgari aerem & consecrari. Eadem catechismi explicatio cœpta hoc anno Barcinone quotidie sub vesperam diebus festis sub meridiem, additis ad extremum conciuncula, ad prouectiores, & munusculis ad puerorum studia incitanda. Isque labor vsque eo probabatur in vulgus, vt vel ab ijs, qui ceteris Societatis laboribus obtrectabant commendatione exprimeret. Adultius hoc erat opus Gandiæ, maxime si vsquam florens. Socij ei magis magisque fouendo per sese sportulas festiuas elaborabant e sparto, præmiola, & illecebram tenerioris ætatis. Valentiæ Ioannes Ramirius, is quem dixi, Cæsaraugustam extremo anno profectum, veteranus Ecclesiæ miles, tyro huius cohortis egregia posuit fundamenta sui tyrocinij. Latissime ille notus, diuinoque plurimum verbo pollens magistri Auilæ suasu, cuius è Schola prodierat, tanquam ad congruentem sibi locum ad Societatem accesserat initio anni, secumque Iacobus Miro Prouincialatu Lusitaniæ defunctus cum ad Valentini Collegij rectionem veniret, Ocaniæ receptum Valentiam duxerat. Annunciationis Deiparæ sacra luce votis rite nuncupatis, visus est nouo quodam spiritu cælitus imbui. Itaque ad suggestum continuo remigrans, maiore vi, vt ipse magis ardebat, vibrare faces, & incendere honesti amore populos cœpit. Inde carceri, nosocomio, alijsq; per vrbem calamitosis subuentum, non læta modo, sed stupente etiam Ciuitate, vbi vidit præcipuos nobilium stipem pauperibus emendicare per domorum ostia, & vrbis vias: nihiloque minus, cum perditissimorum hominum obdurata in scelere, immutata sunt pectora. Postremo impudicitiam in suis castris adortus, concione vnica ex triginta circiter famosis, duas & viginti ab fœdo, & exitiali quæstu abstraxit, & collocauit in tuto. In Prouincia Boetica socijs ante currentibus nouum addidit impetum Prouincialis Bustamantius, quem Borgia testabatur, quam qui præstantissime muneris sui partes explere. Cunctæ eius curæ eò conferebantur, vt regularum, & constitutionum vel puncta, & apices seruarentur: sat ipsas cum diuina gratia ad perfectionem adipiscendam affirmans habere virium, nec præterea quærendum quicquam, sicubi in Hispania disciplina laxior videretur, inde esse quod neutiquam tanta, quanta oportebat cura, ad legum præscriptum omnis vita componeretur. Nec vero leges ex ijs vllam obseruatu difficilem: dum serio inducatur animus: & quia in paruis Collegijs, non possunt ita perfecte seruari, propterea negabat ea suscipienda: eamque ob rem Collegiolum quod Sanlucari in oppido ac portu celebri fuerat biennio ante inchoatum, vbi primum hoc anno Ducis Methymnæ Sidoniæ Vxor, quæ præcipue id impetrauerat, alebatque, excessit e vita, quia certi firmamenti, incrementique iustam ad formam spes non nisi sera admodum apparebat consentiente Ignatio remouit. Ibi Ioannes Paulus cum tribus Socijs habitabat, fidelis operarius, sanctusque vir, re, & populi opinione, quam miracula interdum affirmabant: quo ægrius summi æque, atque infimi tantum sibi columen eripi doluere. At Bustamantius multo amplius, ac diuturnius commodum, quam vnius, aut alterius populi domestica Societatis disciplina conseruanda intuens, ne Marcenæ quidem Dominis item paucos ad Collegij initium postulantibus indulgendum censuit. Verum ita prudenter apteque exposuit, quam in Dei cultum, eiusque famulorum, atque adeo totius populi bonum cederet, ante certa ad victum subsidia, ædesque ad habitandum, ac diuina tractanda comparata esse, vt adiecta ad instituendum ædificium. cura, conquirendumq; vectigal, ipsius sententiam sensui suo, si non libenter, peramanter certe prætulerint. Marcenam, Hieblam, Sigam, nouemque alia in oppida excursum ab Socijs Hispalensibus est id inter cetera curantibus, vt Scholas catechismi excitarent. Itaque non ad aliud ante se transferebant oppidum, quam virum idoneum, ac pium inuenissent, qui cœptum ab ipsis opus eadem ratione prosequeretur. Nec solum animis, sed etiam corporibus, cum dire fames in agrestium, ac vulgi turbas sæuiret, excitata opportunis clamoribus locupletum misericordia, subuenere. At ipsa vrbs Hispalis tota fere personabat catechismum vel discentium, vel docentium vocibus, cum cetera quoque religionis excolendæ indu-

49 Catecheseos frequētia & vtilitas.

50 Ioannes Ramirius Societatem ingreditur.

51 Constitutionum custodia diligēs summæ curæ Bustamantio.

52 Collegiolum in Sanlucari oppido inchoatum remouetur.

53 Excursiones multæ ac pertiles ex Collegio Hispalensi.

industria belle procederet. Sed Granatæ in primis cuncta erant secunda. Nimirum & ad Antistitis vsque eò propensi voluntatem formabantur studia ciuium, eiusdemque vicissim fauore prouecti socij, se ipsos, vti dabant in labores alacrius, ita reddebant amore, & obseruantia digniores: ex eoque nobili studiorum certamine messis exuberabat lætissima pietatis. Nullum hic vacabat Societatis officium, ad conciones, catecheses, spiritualia exercitia, diuina Pœnitentiæ, Eucharistiæque mysteria concursus optabilis: in custodijs publicis, hospitalibus domibus, Cœnobijs Virginum, in plateis, & compitis crebra, ardensque declamatio, & mirifice salutaris. Ipsi lupanari frequenter diuini verbi faces inferebantur, multæque ijs incensæ mulierculæ ad pudicitiam conformatæ. Basilio Auilæ, qui huc Hispali venerat, ingens aderat ex vero nomen. Nullis capientibus septis affluentis ad eum concionis frequentiam, latis in areis, cæloque libero sæpe tonabat: quem tamen ipso anni huius autumno ex Oppido Loxa, pietate egregie restituta, multis scelerum, ac vitiorum, prauarumque consuetudinum fugatis, profligatisque millibus, onustum spolijs, ac triumphantem reuersum, acerboque subinde raptum funere, non tam Granata, quam cælum excepit. Ingens reliquit sanctitatis nomen: egregiamque strenui, & frugiferi operarij formam. Nulla dum propria erat Collegio sacra ædes, sed autore, & adiutore Antistite, relicta, quam adhuc inhabitauerat, domo situ angusta, nec admodum salubri, domum conduxere peramplam, vacuamque iuxta aream coemere templo ædificando. In eam domum vere medio commigratum est: eodemque Tyrones Corduba simul ædium laxitate, simul piorum beneficentia inuitante, traducti. Horum accessu amplius sociorum triginta nullo pene censu Granatæ affatim pascebantur, plerisque ciuium ita de conquirenda ijs stipe laborantibus, ac si vnusquisque existimaret eam ad se proprie, nec nisi ad se prouidentiam pertinere. Inter Nouitios erat Petrus Martinius Archiepiscopi consobrinus, qui philosophiæ ante professor, eius emenso curriculo ad perfectæ virtutis stadium, cum vno è discipulis, Archiepiscopo summe volente, transijt. Hic Christianæ quoque Philosophiæ dum in seculo studiosus, vtque putabat, magister, vbi inter Societatis Tyrones cœpit discipulus fieri, ingenue, multumque admirans profitebatur plane vsque ad eam diem se iter veræ sapientiæ in tenebris cœco pede tenuisse: sed postquam ad eam scholam accesserit, clarum quendam sibi diem obortum: viderique sicut ad certam viam, & rationem Aristoteles Philosophiam redegerat; ita eo loco reperisse virtutis exercitationem in ordinem, ac modum & quasi artem redactam. Quo diuino lumine vtens ita in sui despicientiam proficiebat, vt infra hominem haberi vellet: solebatque dicere, cum ad id temporis Deum inter pulchras conceptas mente imagines, sublimesque contemplationes inuestigasset, iam demum comperisse, non posse melius inueniri, quam si quis id quod de se Psalmista loquitur, vt iumentum fieret. Cordubæ Leopoldus Episcopus, post diuturnum dissidium cum suo clero, haud nulla sociorum opera reconciliatus est. Visus inde, & magis ad Societatem adiungi. Concessit enim, quod ante negarat, vt in Collegij sacello sanctissimum Christi corpus asseruaretur: quod magnifico apparatu illatum est.

Translatis Granatam Nouitijs Philosophiæ curriculum institutum est Cordubæ. Hic Antonius Madridius etiam num Tyro cum catechismum explicaret, ea loquebatur vi ipsas vulgo vt ferrent, columnas ad eius verba concuti, ac contremiscere. Cum aliquando mulieres ab impudicitia conuersas rerum laborantes inopia auditorum beneficentiæ commendaret; continuo viri ad quadraginta inter se Societatem coiere, vt in orbem ei Gynecæo diebus singulis singuli alimenta suggererent. Verumtamen cum Madridius adhuc Nouitius parcius cum populo ageret, penes Antonium Ramirum erat suggesti gloria, quam famulo suo in modestiæ, atque humilitatis pretium videbatur Deus rependere. Docebat is Grammaticam Cordubæ, simulque ex occasione modo explicabat publice catechesim, modo concionabatur varijs per vrbem templis. Certatim huc, illucque accersebatur: & quo se cunque conferret, innumerabilis conuolabat auditor sic, vt cum templa, vicinæque viæ, & areæ refertissimæ essent, in templorum foribus statui suggestum necesse esset, quo semel ad multiplex auditorium vox eadem (& erat sonora, ac magna) cælestium aliquid mercium apportaret. Nec vero tanta audientium studia luxuriabant in plausus inanes, sed in vberrimam virtutis solidæ frugem matureſcebant. Non aures leuissima deliniti dulcedine abibant homines, sed compuncti corde, taci-

54 Granatensis Collegij præclaræ functiones.

55 Basilius Auila moritur.

56 Tyrones Corduba traducti Granatam.

57 Res Cordubæ gestæ.

Universidad de Deusto
Biblioteca

tique, ac meditabundi, & consilia nouæ vitæ coquentes. Inde iniusta mercimonia deserebantur, reddebantur Dominis male parta, lites componebantur, inueterata odia exscidebantur, emergebant è cœno flagitiorum voluptarij. Inter cetera die S. Matthæi quædam virgo ita perculsa est diuini spiritu verbi, vt inter manus fuerit domum referenda: quæ simul primum collegit animum, in vberem soluta fletum, omnem sibi extrahere ornatum, atq; abijcere aggressa, nunquam præ stupore adduci potuit tota die vt aliquid degustaret.

58 Res Lusitanicæ.

In Lusitania plurimum valuit Ludouici Consaluij opera, &, quos ab vrbe duxerat, sociorum ad mores cum Societatis Romanæ moribus conformandos. Conimbricæ Regis

Conimbricæ.

postulatu non conuictorum modo quinquaginta institutio suscepta, quod initio memorauí; sed addita etiam græcæ linguæ schola extraordinaria, quam Theologi Philosophi, atque alij grauium studiosi disciplinarum, eorumq; pars magna religiosi frequentabant. Iamque è scholarum superiore anno cœptarum semente, læta albicabat virtutum seges. Noua erat iuuentutis facies. Nihil ferme dissolutum, ac petulans, nullam turpitudinem dictorum, nullam iurandi temeritatem, nullos clamorum, & rixarum tumultus, (vt assolet in eiusmodi hominum genere: quod sæpe cum sapientiæ studia profiteatur, quodcunque insipientiæ documentum sibi decorum ducit,) vidisses, audisseue per vias, ac tecta Conimbricæ. Adeo feroces feruidæ ætatis impetus exomologeses menstruæ, conciones hebdomadariæ, familiares quotidiani sermones, comitas assidua, & recta sociorum exempla mitigabant. Ex diuersis religiosorum familijs triginta inter Societatis auditores numerabantur, quos inter, ac magistros mutuis caritatis, & obseruantiæ certabatur officijs. Eboræ,

Eboræ.

dum paterno plane studio Cardinalis Henricus suum fouet, promouetque Collegium ab Rege Ioanne suo fratre impetrauit, docere vt ibi philosophiam liceret: primaq; doctrinæ illius fundamenta Ignatius Martinius prospere iecit. Non admodum salubre est Eborense cælum; eo magis studebat Cardinalis Collegium tum ædificij genere, tum fontis, quem magno opere in medium peristylium deducta aqua, construxit, amœnitate, tum demum magnificentia sacræ supellectilis ac ceteris hilaritatibus reddere opportunum, & expetendum: ac Patribus, quid religiosam deceret modestiam admonentibus, respondebat id

59 Andreæ Ouiedi virtus Eboræ sem diœcesim vi sentis.

quoque considerandum, quid se deceret Principem. Ceterum præter consueta erga ciues officia; quod hic annus in Europa fœcundus morborum, ac funerum fuit, Eborensium Patrum aduersus decumbentes, & occumbentes, caritas latum habuit sese exercendi campum constanter, ac fructuose. At diœcesim Andreas Ouiedus Episcopus antequam nauigaret in Indiam, virtutum suarum paupertatis præsertim, submissionis, & caritatis suauissima fama compleuit. Postulatu Cardinalis sacrum chrisma ad populos per oppida, pagosq; circumtulit. In viam dedit se prisco ritu pedes, vno tantum comite, ipse sibi minister ac famulus: quod Cardinalis, antiqua gaudens exempla repræsentari, non grauate permisit. Si quando defatigaretur, mulo clitellario vtebatur. Vetabat sibi obuiam iri. Ad Xenodochia diuertebat: quod ægerrime ferebant populi, machinisq; prohibere omnibus, sed frustra conabantur. Cum sæpissime obiectarent inusitatum id esse; respondebat Epi-

60

scopus, fore vt posthac posset id quoque vsitatum dici: alias negantibus in Xenodochio lectum esse, humi cubabimus (aiebat) atque illic humi libentius, quam alibi in lecto. Ita fiebat, vt quamuis boni viri tanto studiosius in Præsulis commoda curam intenderent, quanto ille fugiebat modestius: tamen multa persæpe haberet ferenda. Quam tacita lætitia occasionem arripiens, nihil conquerebatur vnquam, nec petebat, quamuis interdum pro ceruicali, sarcinula, quam secum gestabat, vti inopia cogeret. Simul in oppidum venerat, vicatim ipsemet, ac prope ostiatim populum inuitabat in templum ad sacrum chris-

61

ma: qui labor, vt erat superabundantis caritatis, ita superuacaneus non erat. Nam cum ante id tempus ex in frequentioribus oppidis solerent susceпturi chrisma, ad oppida frequentiora contendere, multa Andreas adiuit, in quibus nullus vnquam fuerat conspectus Episcopus: eoq; sacramenti eius memoria prope funditus obsoleuerat. Congregatis in templum populis pari benignitate, ac studio explicabat rei maiestatem, quicquid præterea ad doctrinam, atque exhortationem aptum videretur adijciens. Nec solum benigne Episcopali fungebatur munere, sed etiam vulgaris ministerio sacerdotis. Infimæ plebi vbique ancillulisque humillimis patientissime aures confitentibus dabat, tanta insuper cura, ne quam relinqueret diuinæ consolationis expertem: vt sæpe iam viam, quod satisfactum cunctis putaret, ad aliud perrecturus Oppidum, ingressus, cognito vel ancil-

ancillam, vel puerum supereſſe, qui Pœnitentiæ, aut Confirmationis sacramentum non accepissent, placidissime intermisso itinere in templum se se referret: ac tum demum cum reliquum neminem fecerat, cui quicquam deberet, ad populos alios ire pergebat. Nihil magnopere lætum, ac nouum offert Brasilia. Infelix, ac sterile 62 solum maligne colentium laboribus respondebat. Piratiningæ in magnam spem perstu- Brasilicæ res. dioſe excultum teneræ ætatis seminarium penitus prope euanuit, Filijs ad Parentes (qui de vagæ more gentis, mutauere sedes) fuga elapsis: neque, vti sperabatur, tanta instituti cura iuniores inueterata seniorum ingenia ad normam flexere humanitatis: sed ipsi, quod procliue vbique est, in eorum mores degenerauere. Solatium erant vnicum certa ex infantibus lucra, quos postea quam intincti fuissent, mors præreptos periculis transferebat in sinum beatæ vitæ. Cœpit tamen hoc anno in proprios Societatis mores Brasilienſium sociorum disciplina formari, acceptis ab Vrbe Constitutionibus. Ac primum Piratiningana sedes, deinde etiam Bayensis in Collegij formam redactæ. Pro- 63 uincialis Nobrega, eiusque collateralis Ludouicus Grana solennia vota quatuor emiſere, commodata sibi inuicem opera susceptoris. Nullus ad eam diem in Brasilia è Professorum erat numero; & Episcopus quoque occiderat. Itaque cum ad S. Vincentij Præfecturam se Ludouicus ad Nobregam longo, & laborioso cursu ex Baya tulisset: atque vtrumque iuberet Ignatius profiteri, rem transegere hunc in modum. Prius Nobrega tanquam Prouincialis, atque præses Ludouici; is deinde tanquam Professus Nobregæ vota susceпit, addita conditione, vt vota de integro instaurarent, si forte Generali Præposito minus ea ratio probaretur. Ceterum B. Patris sententiam explorare non licuit, cum ante allatas de ea re literas excessisset è vita: successores autem nihil censuere mutandum. Professione edita, quasi nouo impetu capto Apostolici illi viri ad propagationem Euangelij rediere, & Grana quidem in Præfectura S. Vincentij manſit omnium in ea sociorum Præses: ad S. Saluatoris vrbem Nobrega, vnde diu aberat, remeauit. Piratiningæ fratrum manibus noua excitata est sacra ædes, præsertim Alfonſi Blasij opera, & labore, in qua Kal. Nouembribus diuinorum cœpta solennia. 64

In India vero, quid in rem diuinam, & animorum Antonio Quadrio Prouinciali sit Res Indicæ. gestum planius explanabitur, si de ipso Prouinciæ Præposito extra ordinem, moremque Ipſi ſibi Socij delecto, pauca disserantur. Xauerius enim profecturus ad Sinas, cum Indiæ Prouinciæ Prouincialem creant Antonium Gaſparem Berzæum Præpositum reliquisset, duos post eius obitum successores in ob- Quadrium. signato chirographo nominauit, Emmanuelem Moralem, & Melchiorem Nunnium; 65 illo ex humanis exempto, succeſſit hic ab obitu Gasparis. Sed cum eius autoritas, quoniam Xauerium mors prius quam Gasparem occupauerat, dubitationem Patribus attuliſſet, an cum Xauerij occasu ipsa quoque pariter occidisset, Melchior in obeunda de more Prouincia, Cocinum cum venisset, præcipuos prouinciæ Patres Henricum Henricium, Nicolaum Lancillottum, Franciſcum Petrium, Cyprianumque ea de re consulit, & suum ab vnoquoque suffragium ad eligendum nouum Præpositum, quoniam hanc Indis potestatem Petri sedes præcipue faceret, si vsus esset, accepit. Sed nullis comitijs habitis, relicto (vt supra demonstrauimus) Balthasare Diazio sui muneris admiſtro, vicarioque in Iaponiam migrauit. Balthasar autem, quoniam expectabatur ex Europa Præpositus, comitia habenda non censuit. Verum vbi Præpositus nullus aduectus est, dispersos per Indiam Patres per literas monuit, vt, si legitimum Prouinciæ Præpositum non censerent, vel ipsi Goam accederent ad comitia, vel sua suffragia, sententiasq; transmitterent. Accesserunt Nicolaus Lancillottus, & Franciſcus Petrius: ceteri suum quisque misere suffragium. Ergo coactis in vnum locum omnibus, tam ijs, qui nuper è Lusitania venerant, quam Indicæ Prouinciæ Patribus, socijsque vel laicis, vocatur in 66 deliberationem primum superior Melchioris electio, rata ne habenda, an irrita videretur: dictisque sententijs, irrita visa est, ea scilicet ratione, quæ Goæ primo disceptantes inter se Patres mouerat, & in eam mentem impulerat. Deinde quæsitum in eo conuentu est, qui nam suffragij habituri ius essent in eo creando Præposito; neminemq; censuerunt, qui modo vota nuncupasset, suffragio priuandum; quod omnes essent nuncupatis votis inter se pares (nemine adhuc inter Professos relato) præter destinatos in Aethiopiam Patres. Et quia (cum nihil in eo lectionis genere, vel à Societatis constitutioni-

Universidad de Deusto
Biblioteca

bus esset, vel ab Apostolica Sede præscriptum;) standum videretur iuri communi. Sed, cum maior suffragatorum numerus videretur, quam Comitiorum commoditas ferret, de communi omnium consensu delecti sunt tredecim, penes quos esset summa nominandi Præpositi. Quibus constitutis disceptatum deinceps est, quibus tandem mandandus videretur is magistratus, & quibus in eo non eligendo modo, verum etiam accipiendo suffragij ius esse. Non enim deerant, qui censerent nullam eorum habendam esse ra-
67 tionem, qui mittebantur in Aethiopiam, quod essent hospites, & in itinere: denuoque post eorum discessum redeundum esset ad comitia. Sed re discussa, atque agitata visum est, ad hos etiam suffragijs ius pertinere, quod in ijs & theologiæ doctrina præstantes, & Professorum ex ordine quidam essent, quibus liceret vnis per Societatis instituta regere, & administrare Prouincias. Dimisso conuentu preces indicuntur, & sacrificia. Deinde paucis diebus interpositis edito probæ lectionis iureiurando, itum est in suffragia: cumque prima latione par fuisset cum Melchiore Carnerio Quadrius, in altera vero superior, & à Melchiore ipso Societatis nomine Prouinciæ Præpositus renunciatus, hanc ille renunciationem multis rationibus abnuebat. Primum, quod tanquam hospes breui discessum in Aethiopiam parabat. Deinde quia docendi, concionandique cura distentus tot vnus onera sustinere non poterat. Tertio, quia commendationem non habebat ætatis, septem ac viginti non amplius natus annos. Postremo quod eius muneris recusatio magis congruere cum mente videbatur Ignatij, cuius esset in Lusitania iudicio varia ob incommoda valetudinis, consimili onere liberatus. Hæc Quadrius apud Patres tametsi contentione magna disseruit; tamen iussus est omnium sententijs suam vnius submittere. Tum igitur ne videretur aduersando fratribus, cum Deo bella gerere, subijt onus, ita tamen vt cunctis audientibus, Deo vouerit, si se Patres ad sustinendum deprehenderent imbecillum, iudicarentque è re Prouinciæ non esse eam ab se tractari, illico eam se apud alterum, quem ipsi deligerent, iuberentque depositurum. Eam ergo procurationem aggressus magna cum modestiæ, tum prudentiæ significatione constitutiones, ac regulas ex Europa delatas ad vsum referri iussit: cum interim ipse publice Philosophiam traderet, & cum Carnerio conciones haberet in Collegij æde frequenti conuentu: quæ vt quadruplo laxior esset, vix concursum multitudinis caperet. Administrauit egregie Prouinciam ab orsu anni ad mensem vsque Septembrem, & aduentum no-
68 ui Præpositi à Commissario Borgia, Ignatio autore delecti Consalui Sylueriæ. Venit hic cum Patriarcha Nunnio socioque eius Ouiedo Episcopo in Aethiopiam ex India profecturis, quos Ioannes Rex, qua solebat in diuinæ gloriæ causis liberalitate, atque magnificentia plane regia, ornamentis sacerdotalibus, & cuncto sacrorum apparatu instruxerat. Nauigatio tametsi exitu felix in paucis, tamen non potuit non plena esse periculis, per quæ Patriarchæ sanctimoniam, atque virtutem haud mediocriter illustrauit. Is in maximo tempestatis discrimine ad Promontorium bonæ spei, & summa desperatione salutis, sacris aquis ab se expiatis: pelago iniectis, tranquillum, ac placidum mare reddidit. Is quodammodo suæ personæ, & dignitatis oblitus, serio ministrabat ægrotis: is aurem sedulam ad vnumquemque vectorem in sacris confessionibus demittebat, & dabat operam verbo Dei, nihil ex vsitatis Societatis functionibus intermittens. Nihilo segnius in sua naui laborabat cum sacerdotibus duobus Ouiedus, & in sua Prouincialis Consaluus. Quibus officijs, atque laboribus deponebantur iræ, dexteræ iungebantur, minuebatur temeraria iurandi consuetudo: & erant, qui quæsitam ludo pecuniam vltro redderent. Denique præsto erat sua cuique vitio temperatio, & mortis animi medicina. Goam vt ventum est, Consaluum Rodericium ab Aethiopia re-
69 uersum offendunt, difficiles loquentem aditus in eas partes, & Regis animum à recipienda legatione alienum. Nec tamen ea Patriarcham commemoratio deterruit ad pergendum iter intentum, nisi domestici pariter, & externi, quorum placuerat audire consilia, reuocarent. Visum est enim, ne ludibrio committeretur existimatio Patriarchæ, & Sedis Apostolicæ autoritas carperetur; Coadiutorem eius Episcopum Andream Ouiedum binis cum sacerdotibus, laicisque socijs eò præmittere, qui viam Patriarchæ muniret, & Aethiopiæ Regem ad obsequium Romani Pontificis deferendum, dissimulans in præsentia pro Dei maiore gloria ceteros eius errores, induceret. Quod

Io. Nunnius Patriarcha, & Ouiedus Episcopus in Indiam perueniunt: & Cõsaluus Sylueria prouincialis.

Andreas Ouiedus in Aethiopiam mittitur.

consilium

consilium eò probatum est magis, quod in vrbanum apud Aethiopes ducitur, & supplicio vindicatur, si quis ad eos silentio ingressus, de suo aduentu nihil ante significet. Prætor igitur certum hominem quæsiuit Episcopo, qui dux esset in Aethiopiam. Et quoniam legatus, quem Rex Ioannes è Lusitania miserat, in itinere obierat, alium è suis substituit, lautumque viaticum addidit; & ne quid ab Rege cogeretur accipere, pecuniæ subsidium in biennij sumptus obtulit. Deinde Saracenos aliquot reperit, per quos vltro citroque ex India in Aethiopiam tuto literæ commearent, & vitæ necessaria curarentur. Dum hæc apparantur, inuentus est Goæ senex Ioannes quidam Belmudes, qui Patriarcham Aethiopiæ factum se à Paulo Tertio Pontifice prædicaret. Et quanquam præter cultum corporis nullum testimonium Diplomatis Apostolici proferebat; non deerant tamen Goæ, qui fidem facerent eum in Lusitania pro Patriarcha vulgo habitum, & vt talem ipsimet Archiepiscopo in regio sacello confessus dignitate prælatum, exceptumque item perhonorifice Goæ. Quæ cum Patriarcha Nunnius audisset, gaudio elatus, studioque tanti oneris deponendi, dat ea de re literas ad Ignatium, etiam atque etiam obsecrans per Christi viscera, si se Pontifex eo onere liberaret, ne sibi aliud alterius Ecclesiæ pateretur imponi: quæ si obtruderetur inuito, & iussis grauioribus vrgeretur, non dubitaturum se Romam vsque contendere & ad pedes Pontificis stratum totis supplicare præcordijs, ne salutem animi sui, nouam rursus in aleam periculumque conijceret. Hunc in locum Aethiopica res hoc anno processit. Melchior autem Carnerius alter Patriarchæ successor, & socius non dum erat consecratus Episcopus. Quanquam enim Sedis Apostolicæ iam diploma cum Ignatij literis erat allatum, quibus hono- 70
rem illum sub Antistitis Niceni titulo per Deo deuotæ obedientiæ votum iubebatur accipere, consecrationi tamen eius multum attulit moræ, tum quod Antistitum non habebat India legitimum numerum, tum iniecta Melchiori religio, quod cum Episcopos Lusitaniæ Pontifex, quorum ante conspectum fidem ille suam profiteri debuerat, appellasset, ijque ab se tanto interuallo distarent, coram alijs profiteri non auderet Episcopis. Romæ autem idcirco nominati sunt Lusitani, quod nemini dubium erat, quin tres illi Patres omnes essent pariter in Lusitania consecrandi. Postea vero diu consecratione dilata nominati sunt alij. Fuit autem Ciuitati Goanæ Patriarchæ Nunnij gratus admodum, & opportunus aduentus; quæ cum iam pridem suo caruisset Antistite, sacrum iam defecerat oleum ad inungendos in extremo certamine moribundos, & qui sacris initiari se vellent, neminem vnde initiarentur, habebant. Ergo Patriarcha sacerdotes circiter quadraginta ex Dominicana, Franciscanaque familia, cum tribus quatuorue de suis solenni ritu, ac ceremonia consecrauit. Auxit Ciuium gratulationem, communemque lætitiam Patriarchæ comitatus, qui cum ex Societate constaret, vt accessit in cumulum operarum, ita cumulauit & fructum. Erant igitur omnino tum in In-
71 dia de Societate quinque, & nonaginta. Nam in vno Goano Collegio sexaginta, quo ex numero sex diuersi concionibus operam dabant. In ijs Melchior Carnerius, & Consaluus Sylueria Prouincialis: quorum hic cum magna apud Prætorem esset in gratia, multa per eum gessit è re diuina, multa publicum ad exemplum: grandem ab eo pecuniam, quam dispertiret egentibus, impetrauit, multos pœnis curauit obnoxios saluis tamen legibus, & æquitate, mittendos, multis autor fuit compositionis, & pacis. Prætorique Bazainum egresso comitem se adiunxit, Christum terra, marique circumferens, nominatimque in Oppido Ciaulo, vbi eos fructus cepit octo, non plus dierum spatio, eos motus in animis excitauit, vt ad impetrandum Societatis Collegium extructum iam templum incolæ flagrantibus studijs, & ædes insuper extruendas offerrent. Quos tamen in aliud tempus, dum consiliarios suos adhibet Consaluus distulit. Hoc anno primum data est Goæ forma domestici Tyrocinij; quod quanquam separatim institui, exercique non potuit; ei tamen attributa est schola quædam, vbi quoad eius fieri posset, 72
suus à Tyronibus ordo, ac disciplina teneretur. Discipulorum numerus ad sexcentos, præter pueros ferme centum, qui Patrum sub disciplina in contubernio continebantur. Multi ad ouile Christi perducti sunt Ethnici. Quo in numero vir præcipuus, & autoritate præstans, varijs prouincijs, ac regionibus peragratis, vt quam ad legem potissimum appelleret animum, exploraret, nullam reperit vbi tutius conquiesceret, quam Christianam. Ergo duobus comitatus famulis ad Collegium profectus, ad eam se ex-

Consalui Sylueriæ opesosa caritas.

Ordinatur Goæ Tyrocinium.

Universidad de Deusto
Biblioteca

coli, & erudiri voluit, vt ex ea & vitam duceret, & oppeteret mortem. Qui Christiani fiebant, quo Christum retinerent arctius, omni humanitate tractabantur à Patribus. Nam quos spes erat sua sponte in fide mansuros, eos blande domum suam, vt ijs cum initijs adolescerent, remittebant. Eos vero, quorum de constantia, firmitateque non dum satis polliceri sibi ipsi poterant, paulo diutius apud se habebant, quoad suas agerent, firmarentque radices. Alijs quærebant opificum adiumenta, à quibus cum artificia didicissent, in promptu haberent vnde sibi victum, suisque liberis compararent. Atque hæc, & alia humanitatis indicia, siue ad eorum sustentandam imbecillitatem, tenuitatemque, siue ad minuendam offensionem, quam à quibusdam Europæis accipiebant Ethnici misere oppressi, ac circumuenti per necessaria nostris erant. Cuius peccati vim grauitatemque multis verbis expendebant, & augebant pro concione Carnerius, & Quadrius; ferebantque fructus, vt item alijs tollendis, sanandisque vitijs. In insula Ciorano haud ita procul à Goa dedere Christo nomina quinquaginta, & sperabatur idem reliquos esse facturos, iamque inibatur Christianorum numerus ad trecentos. Iamque vti potestatem Alfonsus Noronia Prorex fecerat, suas extruebant domos propeædem S. Mariæ, quam de Gratia vulgus appellat; quo commodior, & ad rem diuinam esset accessus, & ad explanationem Christianæ legis, quam peracto mysterio sacerdos idem à Goano Collegio missus festis diebus habebat. Quoniam vero incolis illis angustissima domi res est, quærebat Societas ipsa Neophytis vnde ea se in insula sustentarent; stupentibus ad eam humanitatem Ethnicis. Qui ex eo argumentabantur Christianorum legem eam demum veram, & à Deo datam esse, dignamque, quam sequerentur omnes. Tanaæ, vbi sedes etiam Societas habebat, moderatore Francisco Henricio creber, & frequens erat Ethnicorum baptismus. Aspersi sunt ducenti, & octoginta. Quibus autem baptismi iniecta mens erat, ij duas seorsim in ædes, viri fœminæque recepti, Christianis præceptis informabantur, ac moribus: ex vtraque prodibant omnes concionis & catechismi gratia cum Christianorum liberis ad ædem Patrum; quorum etiam vt egestati consulerent Patres, his quoque victum, cultumque precario, & in morbis medicamenta quærebant. Bazaini vero autore Consaluo Prouinciali contubernij vectigal, vbi adolescens educabatur ætas, numeroque crescebat, quingenis Prætor Barrettus annuis amplificauit aureis. Dedit in hoc Oppido Societati nomen strenuus, nobilisque miles Paius Correa Portuensis, cui cum abunde vitæ commoda domi suppeterent, ijs omnibus miro ardore contemptis, & vestimentis insuper cum ense proiectis Societatis aucupatus est tunicam, & ea corpus texit, cum etiam tum Cothurnatus incederet: fratrem suis consilijs officientem repulit: eoque ac domesticis relictis cum Prouinciali Cocinum venit. Hic onustus manticis rogitanda passim stipe, multisque alijs suæ despicientiæ, ac summissionis exemplis, nobilibus fuit ad sanctitatem, & quibus erat militari virtute iam notus incitamento. Cocini ad Francisci Petrij, sociorumque trium perennes curas atque vigilias Carnerij non dum Episcopi, vti diximus, consecrati par labor accessit, cuius celebritas vrbis, & magnitudo, tum ciuium egregia pietas, & in Societatem beneuolentia suadebant, Collegij loco, quod nullis dum prouentibus continebatur, Professorum instituere domicilium: quod in Prouincia nullum erat. Scripseratque ea de re Consaluus ad Ignatium. Sed mortis interuentu B. Patris in præsentia nihil actum. Coulani ægre animam trahens, & pene semitabidus Lancillottus tanto tamen flagrabat amore alienæ salutis, vt cum ei meliuscule fieret, continuo ad audiendi, dicendique labores, auide se referret, suspicientibus Ciuibus in infirmo corpore virtutem animi, & communi vocabulo etiam sanctum appellantibus. Is extruendum è lapide templum, atque Collegium, vt mos est in Europa, curauit. Aduigilabat ad custodiam Indicæ iuuentutis, quæ apud ipsum regijs sumptibus alebatur; tametsi diminuto iam numero, quinque & viginti non plus adolescentuli remanserant. Ventitabant tunc præter hos ad Collegium pueruli septuaginta literarum vt notas, ac ductus, tum etiam scientiam numerandi perdiscerent. Quanquam autem quod erat in alimenta Patrum à Rege decretum Ministri iussi non dabant, vitam tamen vt poterant, tolerabant, portantes pondus diei, & æstus. In Commorino Promontorio, totaque illa ora Piscaria, Christianorum erant loca Henrici Henricij tutelæ credita quadraginta. Habebat in ijs tuendis socios Iacobum Soueralium, & par aliud è numero frarrum. Sed cum

73 In Ciorano insula Christiani facti.

74 Et Tanaæ.

75 Bazaini Collegium augetur.

76 De Cocinensi, sede, & Celana.

77 De ora Piscaria.

cum longe maior operarum numero messis esset, ex veteri instituto Xauerij vtebatur spectatæ fidei, virtutisque Christianis. Hos singulos singulis saltem locis voluit esse præpositos, qui & vltimis puerorum periculis tempestiuo baptismate subuenirent, & ceteros Christi legem, quam fusius ipse postea locis illis obeundis, cognoscendisque traderet, rudi quadam ratione docerent. Ita eam plerique tenebant, & præcipui cuiusque mysterij rationem interrogati reddebant. Optabat ille sociorum ad expiandos per confessionem animos, auxilia, & quo plus etiam suppeteret otij ad expoliendam, quam confecerat, elucubrando Grammaticam malabaricam, missis præsertim à Prouinciali peritorum interpretum adminiculis. Sed quanquam pertexere, ac perpolire pro voto, quod præ manibus habebat, occupationum æstu non poterat, scriptis certe contra fabulas Ethnicorum pro defensione diuinæ legis editis, magnam Neophytis lucem prætulit. Erat enim Henrici consilium in tanta segete, vbertateque messis, non voce modo quoad poterat, sed stylo quoque, ac calamo sociorum supplere penuriam. Expiauit hoc anno baptismate quinquaginta; & plures expiasset, nisi Præfectorum, vt assolet, auaritia pijs conatibus offeciisset: vt affirmaret plus aliquando fructus ex vno Societatis homine sub æquo, atque integro magistratu, quam ex viginti sub iniquo, & munerum largitione corrupto percipi potuisse. Sane ea erat in multis Christianorum veterum iniquitas, & corruptela, propter hiantem, atque imminentem auaritiam, vt essent Ethnicis ipsis interdum ludibrio, præsertim in vrbe S. Thomæ, vbi Cyprianus agebat: quorum eæ passim voces Christianorum iactabantur in aures: Quid causæ est cur hi Christiani, peregrinique, cum post mortem cælum expectent, ita tamen in terris hæreant, adeoque terrenis commodis sint affixi. Ad ceteras Henrici curas adiungebantur disputationum certamina cum Saracenis, & Ethnicis, non Punicali modo, vbi plerumque degebat, verum etiam locis, pagisque finitimis. In oppido Bembar à Punicali passuum millia viginti quatuor Iogues erat veterator, & sagax sunt autem Iogues, (vt supra docuimus) apud Ethnicos, vt apud nos Eremitæ, vitæ nimirum genere similes, sed consilio dispares: quod nostri Anachoretæ sanctitatem sequuntur, illi barbara duritia sanctitatis famam aucupantur. Ergo ex his vnus, ceteris impudentior iactabat se non semel exisse de vita, & in vitam redijsse iussu Dei, vt homines edoceret, & ad faciendam fidem, proferebat indicia quædam, & quasi notas obitæ mortis, quas scite confinxerat. Tam elaborato, compositoque mendacio fucum rudi populo fecit: & multos, qui se audirent, & sequerentur inuenit, à quibus deinde pecuniarum emolumenta corraderet. Eius fama commotus Henricus, eo se contulit, & semel, atque iterum cum veteratore congressus, commissoque certamine præsentibus Ethnicis, christianisque primarijs, eius redarguit insaniam, & apertissime confutauit, sic, vt intelligerent vniuersi, non eò loquem vt doceret, sed vt argentum emungeret, irrepsisse. Eisdemque disputationum congressibus Saracenos, & alios Ethnicos fudit prorsus, & elingues mutosque reddidit luce veritatis oppressos, vt exultarent, ouarentque Neophyti, & eo constantius in fide perstarent. Multum enim his certaminibus tribuebat Henricus, quibus illustrata veritas suas exereret in animis vires, & humanæ mentis caliginem, erroresque discuteret. Ea de causa ad scribendum se contulit, vt quod perpetua voce, ac præsenti disputatione non posset, vt errorum portenta refelleret, id scriptitandis impetraret libellis. Ea vero Neophytorum erat in fide constantia, vt quiduis perpeti mallent, quam tale aliquid admittere, vnde suspicari quis posset sibi cum Ethnicis conuenire, aut quod speciem aliquam superstitiosæ nationis haberet. Quippe ab ijs quoque moribus abhorrebant, qui Christianis institutis, ac legibus repugnabant: nec ad profitendam fidem negandamue rebantur: vt in Neophyto cerni licuit, qui ne consentire cum Ethnicis videretur, carcere, & vinculis astringi maluit, vt ad supplicium raperetur, quam in Regis obitu suorum popularium ritu, capillum, barbamque radere; quod est apud eos mœroris insigne. Quanquam hic postea cum euasisset, & missus esset liber, doctus est à Patribus in his moribus, atque ritibus, qui toti ad ciuilem cultum pertinent, nihil ad religionem, nullum esse peccatum, si quis ad Ethnicorum consuetudinem se ipse componat. Sed dum in his locis suæ legit industriæ fructus, laborisque Societas, auditum est Cocini, vbi Melchior Carnerius agebat, Armenum quendam Episcopum corruptissimæ religionis hominem, spargere in populis S. Thomæ, suæ venena doctrinæ: prædicare palam, peccatorum

78 Mirantur Ethnici Christianos cum cælum expectent, terrenis inhærere commodis.

79 Neophytorum constantia, & fuga morum Ethnicorum, quamuis ad religionem non pertinerent.

80 Melchior Carnerius Christianos S. Thomæ excolit.

Universidad de Deusto
Biblioteca

rum confessionem superuacaneam, & otiosam esse: tollere cultum sacrarum imaginum, & pernicios is alijs, quibus ipse tenebatur erroribus, ceteros implicare. Melchior igitur, vt suo in ortu prauam sementem opprimeret, & extingueret eò confestim accurrit: & vt radicem morbi cum morbo recideret, studuit Episcopum conuenire, cum eoque blandius agere, si forte posset ad saniora consilia, sententiasque traduci. At ille lucis osor, & inimicus, vt de Melchioris accepit aduentu; ne in eius colloquium, congressumque veniret, in Ethnicorum interiora regna se abdidit: nec vnquam amplius hoc anno apparuit. Ita Melchior facultate congressus adempta, quod erat in populis Hæretici contagione contractum, ne latius serperet, & in viscera permanaret, aggressus est totis opibus amputare: & quæ pestilens ille magister edocuerat, dedocere. Malacam de-
81 stinatus est Balthasar Diazius cum Petro Alcaceua, inde in Iaponiam traiecturo cum
Malacæ elaborat Balthasar Diaz. dono prætorio, quod esset subsidio venditum in ea Insula Patribus. Ea vrbs vt variarum negotiatoribus gentium, ita cunctis referta flagitijs, & superstitionibus execrandis, à Xauerij discessu, & successoris eius Francisci Petrij, Melchiorisque Nunnij, difficile est memoratu, quam sesquianni spatio, quo ijs est orbata præsidijs esset effecta deterior. Erat summa in ea vitiorum impunitas, tanta autem impudentia in contrahendis per fas, nefasque negotijs; vt ipsi quoque sacerdotes æquitatis immemores, turpissime in contrahendi ratione peccarent. Neglectus verò sacramentorum tantus, vt ne tum quidem, cum adeunda essent vasti maris, tempestatumque discrimina, veniret in mentem munire animos sacramentis. Fœminæ sacras ædes vix semel in anno petebant, confessionis gratia, ne videlicet Ecclesiæ animaduersiones incurrerent. Verum quanquam hos, aliosque Malacæ mores Balthasar deprehendit, sustentabat tamen ipse se gratissimæ, recentissimæque memoriæ solatio, quæ de præstanti caritate Xauerij, comitateque in ipsis etiam Ethnicis, Saracenisque vigebat. Quin ipsi quoque pueri manu facta Balthasarem perinde ac Xauerium in vijs publicis circumfusi prehendebant ad osculum manus, & postulata benedictione, diuina subinde carmina cantitabant. Quibus relictis à Xauerio vestigijs Balthasar animatus, orsus est vitia de suggestu perstringere, nominatimque in gerendo negotio docere, quæ contrahendi ratio æqua, quæuè iniqua esset, & ad crebriorem sacramentorum vsum populum incitare. Qua in re tantum profecit, vt confitentium multitudini audiendæ, nec aures vnius sufficerent, neque vires. Renouato sacramentorum vsu, illud etiam, quod de Xauerio acceperat, renouauit, fe-
82 stis vt diebus obiret vrbem: & pueros, puellas, rudesque viros ad Christianam doctrinam tintinnabulo conuocaret. Cumque Christianorum liberi ex Indis suscepti matribus, suis tamen orbati Patribus ex Ethnicis multa traxissent, magno animorum incommodo, contra hanc perniciem ardentissime perorauit, & puerorum omnium nomina referri in tabulas voluit, vt eis ad disciplinam Christianæ pietatis, & artis elementariæ magistrorum prædia compararet. Breui igitur pueri centum supra viginti ventitare cœperunt ad Patrem: qui sacrificio quotidie pueris ipsis astantibus rite facto, scholam ad eos habebat. Præcipiebat his Balthasar, quæ maxime ætati illi congruerent, vt noxas animi menstrua per interualla confessione delerent: & exacto die Christi doctrinam, quam didicissent ipsi, suis domesticis traderent; &, si quos deprehenderent, aut in templis altero tantum genu nixos, orarent vt alterum ponerent: aut vsurpantes temere iusiurandum, suis item precibus cohiberent. Has magistri curas excipiebant vinctorum, ægrorumque solatia, seu publicis valetudinarijs, seu priuatis ædibus adeundis. Nec modo pios & salutares vsus Balthasar inducebat, sed pernicios os etiam, improbosque tollebat. Vetuit Lusitanorum nauigijs contra consuetudinem iam adultam, & corroboratam excipi Saracenos, qui per eam opportunitatem in varias ingressi terras inficiebant omnia, & impurissimum suum Mohometem disseminabant. Viris etiam, fœminisque Christianis suis concionibus persuasit, vt festos, sacrosque dies, non relaxandis animis, vt mos erat antea viris, nec libere volitando per vrbem, sed pietatis colendis officijs, & sacris ædibus se continendo, quo fœminæ vix in anno semel intrabant, coho-
83 nestarent. Ita fiebat vt ædes illæ paulo ante vastæ, atque desertæ, mox vtriusque se-
Res Molucenses. xus frequentatæ concursu, viderentur angustæ. In Amboino, Moluciscque Insulis Christianorum amplius millia quinquaginta iam censebantur, paucis admodum de Societate collaborantibus. Sed paucorum is erat ardor iniectus à Deo, vt multitudinem exæquaret.

ret. Ea vero diuinæ tutelæ vis in ea paucitate seruanda, vt eos è media morte, medijsq; periculis frequenter eriperet. Vnus & idem socius, nec is sacerdos Nicolaus Nunnius, cum per Molucas iter haberet, in earum oppido satis amplo ad vnum omnes traduxit ad Christum. Vnus ipse baptismo mille trecentos sua manu lustrauit: eorum dilatis, præteritisque votis, qui non dum satis Christum ipsum didicerant. Quæ cum iniquissime ferrent Ethnici, ex insidijs adoriuntur hominem, & oneratum vinculis perducunt ad Regem Geiolij infensissimum Christianæ legis hostem. Sed superuenientibus repente Lusitanis liberum, solutumque dimittunt. Eiusdem iussu Regis Ioannem Beyram, & eundem Nicolaum Nunnium conquisitos ad necem, manifestum item Dei numen eripuit. Ac Beyra quidem non semel hostile ferrum euasit. Dederat aliquando se quieti, sed eam dum nequit capere, animaduertit homines, qui se comites adiunxerant, sibi cædem moliri. Præsenti animo ad eos egreditur, perturbatosque cernens vultus, causam eius rei audacter interrogat: hærere illi, nec quo se verterent inuenire, deprehensos tamen intelligentes, nihil ausi: Lusitanisque postmodum confessi ad inferendam Patri necem à Ternatino Rege summissos. Qui cum ad eum re infecta rediissent, cæsi ipsi, necatique sunt, siue ob neglectum imperium; siue ne consci imperatæ cædis extarent. Inter hæc quotidiana certamina solatio erat Christianorum pietas, & singularis aduersus Patres cum beneuolentia, tum reuerentia. Hos in suis calamitatibus, ac temporibus consulebant: ad hos confugiebant; hos ad suos vocabant ægrotos, vt (quod non raro veniebat vsu) si super eos Euangelium Christi Domini recitassent, protinus conualescerent. Obibat suo more pagos Nicolaus Nunnius cum in pago quodam cælum imbres telluri negabat, sataque exarescebant hiantibus aruis. Ergo ad Nunnium
84 pagani frequentes consilij causa: quibus ille fuit autor, vt in vnum omnes coacti lo-
Diuina quædam miracula inter recentes Christianos. cum, (nam templum nullum erat) cælum prece tunderent, cælites fatigarent, misericordiam extorquerent. Cum paruissent, continuo ad fusas preces ipsi quoque fusi sunt imbres. Tantos apud Deum aditus habet pia multorum consentiens supplicatio. Nec illud mirandum minus, quod cum innumerabilis multitudo murium, Christianorum populerentur agros, & agricolarum labores effoderent, atque consumerent, nec essent vlla medicamenta veneni; quæ tantam soricum turbam extinguerent, Beyra sacris aquis per arua dispersis, mures omnes fugauit, & Ethnicorum in agros, ac prædia compulit: tanta eorum depopulatione, damnoque, vt cum Christianis grauiter conquesti sint Ethnici. Quibus illi suorum Deorum imbecillitatem cum exprobrarent, qui propulsare calamitatem ingruentem perinde non possent, ac Deus noster, orta est inter vtrosque contentio, vtri tandem potentiorem Deum colerent: cumque pugna incalesceret, & vtrinque pro Deo suo certaretur acerrime, iam à verbis veniebatur ad arma, cum interpositus Beyra partem vtramque accommodatis sermonibus, atque autoritate placauit.

85 Quietis iam diu rebus adolescentis Ecclesiæ, lenique aura fluentibus in Iaponia, ma-
In Iaponia res turbulentæ, & magna pericula. gni repente turbines Amangucij, Funaijque, vbi tuendo, augendoque Christi Gregi pusillus ille sociorum manipulus totus erat intentus, extiterunt. Amangucij, vbi cum Christianis ad duo millia Cosmum Turrianum versari supra diximus, cæso Rege, & in eius locum, Bungensis Regis germano suffecto, sursum, deorsum miscebantur omnia. Nec enim creationem noui Regis, quam non probabant, concoquere proceres permulti poterant; & cum diu partes latere non possent, erupit tandem Dynasta factiosus, vnus è præcipuis, qui contra Regem collegit exercitum, & prius quam adduceret, cum suis facta manu, vrbem, quæ ligneis constabat ex ædificijs, incendit. ita Societatis templum, ædesque consumptæ. Quo in motu, trepidationeque rerum Cosmum aggressi Christiani per Deum obtestantur, periculis impendentibus se eripiat, & vitam suam Deo, hominumque saluti seruet. Nam præter frequentes Bonziorum iniurias, & innumeras contumelias, quibus ei vix licebat tecto pedem efferre, exprobrabat ei pessima natio cædem Regis, tantamque editam corporum stragem, velut in vltionem nouæ religionis inductæ. Cumque propediem expectaretur exercitus, nouis erat Bonziorum probris, atque ludibrijs, nouis periculis obijciendum caput. Itaque non potuit precibus, consilijsque resisti. Paruit inuitissimus Cosmus, anxius, solicitusque, ne quid grauioris incommodi tenellus Christi grex caperet, & multis Christianorum cum lacrymis Amangucio, qui longo interuallo prosequuti sunt abeuntem, Bungum se transtulit.

Hic

Universidad de Deusto
Biblioteca

86 Hic allatis ab Indiæ Prorege ad Bungi Regem donis, in huius familiaritatem sese penitus insinuauit; sed vt ad Christum perduceret, non euicit. Causabatur is procerum defectionem, & malæ consuetudinis vitium christianæ sanctitati, candorique contrariæ. Cum rogaretur saltem, Bonzios ad disputandum acciret, vt ex disputationis conflictu religionis veritas emicaret; facturum se recepit. Sed postea veritus ne offenderet apud Proceres Bonziorum affines, atque propinquos, promissa non fecit. Ceterum optima regia mens erat, & ad Christianos, Societatemque propensa; non dum tamen ad Euangelium idonea, & admittendum in pectus radium superni fulgoris. Cum cedrinam Rex Patribus ædem donasset, vt ijs locis, sane magnificam, eam adornarunt in templum, vbi in solenni omnium veneratione sanctorum primum sacrificari Christiano ritu cœptum. Regio item assensu continens area coëmpta, in eaque Nosocomium (de quo supra memorauimus) excitatum, ea partium ratione descriptum, vt duas quasi domos seorsim efficeret: quarum in altera elephantiaci, in altera ceteri curarentur ægroti; quibus Ludouicus Almeida, & alter vir bonus indidem è Iaponia ministrabant: idoneosq; cibos, & omne genus pharmaci precario quærebant. Hunc cursum cum teneret Christiana res Bungi, repente grauis est coorta seditio. Defecere à Rege Primarij nonnulli, vt ei molirentur exitium, & alium in solio collocarent. Quæ repentina turbatio, non parum Euangelij progressibus intulit moræ: tametsi ne tum quidem, qui Christo se

87 adiungerent, defuerunt. Compositis deinde rebus, & pace Regem inter, ac perduelles conciliata, sua Ecclesiæ fœcunditas redijt; quotidieque se ad eam deni, duodeniue spretis suis fabulis aggregabant. Ei rei magno adiumento fuit Melchioris Nunnij aduentus, quem huc tendentem, Sinarum ad Insulas, supra diximus appulisse. Qui quanquam per affectam valetudinem, breuemque in Iaponia moram (mox enim remigrauit in Indiam) nauare suum Ecclesiæ illi studium, operamque non potuit, reliquit tamen è socijs suis Gasparem Villelam sacerdotem, & non sacerdotes duos, qui nauarent. Ita sociorum in Iaponia numerus, eo digresso, si Balthasar Gagus, quem Firandum excurrisse supra diximus, numeretur, ad octo peruenit. Erant enim in ea vrbe Christiani numero quadraginta, quibus alij Balthasaris opera accessere nonnulli. Amanguciani vero Christiani, cum iam annus esset in exitu; turbulentissima illa tempestate transacta, refectisque iterum ædificijs, Cosmum ad reditum per literas inuitarunt. Cosmus ne

88 inscio Bungi Rege discederet (solebat enim Societas, cum grauius aliquid agendum esset, id communicare cum Rege quo eum arctius nomini Christiano conciliaret) abeundi veniam petijt. Rex, quem clandestina forte consilia factiosorum hominum non latebant, profectionem illam dissuasit; & vt in aliud tempus reijceret, autor fuit, sapienti sane consilio. Paucis enim diebus post nunciatum est Bungum, nouos Amanguciij tumultus excitos. Alium surrexisse magnis cum opibus, ac potentia Dynastam, qui rursus domicilia instaurata diruerit, Vrbem vastarit, Regem Bungensis fratrem necarit, ipse regnum inuaserit. Locum autem Societatis barbaro homini dederit, vt templum in eo fabricaretur Idolo. Conuersis igitur rursus in ea vrbe rebus, sed partium tamen ex victoria quietis; Christiani tentarunt denuo Cosmum per literas reuocare, & recuperato Societatis loco, vt in eius possessionem vnum aliquem ex socijs mitteret, monuerunt.

Amanguciij Rex frater Bungensis occiditur.

Melchior Nunnius in Iaponiam peruenit non magno operæ pretio.

89 Sed iam vt ab vltimis terris ad vrbem Romam se referat labor; & vbi B. Pater suos dies clausit, ibi nos huius voluminis claudamus extrema; æstas, & autumnus cunctam Societatem, singulaque Romana eius domicilia parentibus suis orbarunt. Etenim præter Ignatium, Martinus Olauius Collegij Romani superintendens, & Andreas Frusius Collegij Germanici Rector cumulatis funeribus sublati. Olauius dum B. Patris obitum amicis Cardinalibus, & quibus Societas officij causa debuit, tota vrbe nunciat: eoque magis adnititur, quo plus oneris in eum incubuerat: vt erat præter morem etiam noxia Romæ anni tempestas sæuiente canicula, facile in morbum incidit, qui ei vitæ finem attulit. Cum morbus ingrauesceret, & morte appropinquante, vox eum, viresq; deficerent, exaudiebatur intus cum Domino loqui, & intermortuis vocibus illud identidem vsurpare, Non intres in iudicium cum seruo tuo Domine: quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens. Nec ita multo post decimosexto Kal. Septembris candidissimam animam egit. Vir fuit singulari animi moderatione, humilitateque præditus,

Moriuntur Romæ omnium Societatis domiciliorum Præsides. Olauius Collegij Romani, Andreas Frusius Germanici, B. Ignatius Professæ domus, ac totius Societatis.

tus, eo admirabiliore, quod tanta humilitas, suique despicientia, tantæ plerunque 90
doctrinæ, quanta in eo inerat, comes esse non solet. Præsedit Romano Collegio ferme quadriennium magna cum doctrinæ, tum sanctitatis opinione. Scholisque suis Collegij nomen plurimum illustrauit: in quo theologiam illam, quæ in differendi subtilitate versatur, quæque controuersijs huius nostri temporis continetur publice docuit. Andreas Frusius angelicæ (sic enim habebatur) integritatis morum, atque sapientiæ, ad ceteram rerum omnium excellentem cognitionem trium erat linguarum principum notitia inclytus, ac Poesi: Nec multo ante opuscula versu ediderat duo ad vsum adolescentium, alterum de verborum copia, alterum, quod magis autori placebat, quo syntaxim grammaticam explicarat: vtrumque laborioſum, quam speciosum magis. Sed quemadmodum, vt minutas per se res, ac spinosas poëticis inclusas angustijs consequi, & amœnitate exhilarare musarum posset, mira ingenij felicitas dederat; ita caritas fecerat, nihil vt despiceret, quod publice opportunum speraret fore. Mortuus est longa

91 tabe confectus ad septimum Kalend. Nouembris. Pridie eius diei, cum sacrum spectaret; & ea verba ex Euangelio recitarentur, Omne debitum dimisi tibi, sensu quodam intimo suauissimæ fiduciæ, tanquam ea sibi mox migraturo dixisset Dominus, perfusus est. Ante hos, decimoseptimo Kalend. Iulias, Iacobus Eguia obierat, quem olim Faber nunquam consueuerat, nisi Iacobum sanctum cognominare: & ipse fertur Ignatius dixisse, Beatos inter suspiciendum in cæli sede celsissima. Vir ingenij candidissimi, vitæ integerrimæ, ardentissimæque in Deum, ac proximos caritatis: magnus ad hæc sui contemptor. Habebat frequenter in ore. Qui se existimat aliquid valere, valet parum; qui vero se putat valere multum, is valet nihil.

Iacobus Eguia moritur vir maximæ virtutis.

Dicebat etiam quemadmodum fractus, aut detritus nummus, si vnicus, per seque sit, non recipitur; sed si magna in summa, numeroque proborum, neutiquam repudiari solet; ita sibi eam restare spem, fore vt à Deo minime reijceretur, quod esset sociorum numero, bonitatique permistus. Præcipue valebat in mœstis, si qui inter domesticos essent, erigendis, confirmandisque nutantibus. Quam in rem summa cura se dabat: eorumque audiens quantumuis malas, deploratasque causas, nunquam abijciens spem boni exitus, hæc prima semper, vbi quis finem dicendi fecerat, subijciebat verba, Bene habet. Tum paulatim mira suauitate, ac misericordia manum remedio admouebat. Mirifice Societatem; mirifice diligebat, & admirabatur Ignatium, quem B. Pater, cum ad confessiones suas adhiberet, tandem coactus est abdicare: quod à celebrandis quibusdam eius laudibus, tametsi generalibus formulis, tamen ita interdum in immensum elatis, vt possent quempiam è minus æquis offendere, nullo modo posset ne pœnis quidem coercitus, abstinere. Et sane prorsus in stuporem homines adducebat, significans quid esset euulgaturus, si vel vnam horam Ignatio superfuisset, quem inter alia aiebat, non vi naturæ, sed miraculo viuere. Potentiora visa sunt tamen humilitatis Ignatij, quam Iacobi caritatis vota: ac prius illo, vti etiam prædixisse fertur B. Pater, &

92 quidem non amplius sesquimense decessit. Ceterum eo iam prouecta Societas educante qui genuerat, ac regente Ignatio, visa est sapientissimo Numini, vt tempus existimaret, quo & ipsa suum in cælesti curia, beatoque Senatu Parentem haberet, ac Præsidem: ac iustus Ignatius, fideliſque ac prudens seruus in Domini gaudium introiret, vbi fruens egregiarum adinuentionum suarum fructibus post seruatam in modico fidem supra multa constitueretur, simul Societatem triumphantem decorans, simul corroborans militantem. Iam toto pene orbe terrarum erant socij propagati, iam prope domicilia centum; & prouinciæ præter vrbanam, quæ sine Prouincialis opera regebatur, duodecim constitutæ: magnisque in dies auctibus nouellus Ordo in omni genere per prospera per aduersa proficiebat. Ipse B. Pater pridem cupiebat dissolui, & esse cum Christo. Tria

93 expetiuerat antequam è vita concederet, videre perfecta. Exercitia spiritualia autoritate Apostolica comprobata, confirmatam eadem Societatem, Constitutiones conditas. Horum compos votorum factus, iam nihil nisi clamabat ad Dominum, vt seruum suum in pace dimitteret in eum locum, vbi totus sine vlla intermissione, labisque admistione posset in diuinæ Maiestatis laudes impendi: præsertim quod hoc quidem in regno miseriarum, multo iam minus conatum animi corpusculum sequebatur: cum ille in dies fortior, hoc imbecillius fieret. Quippe iam valetudine plane erat nulla. Non eam

De B. Ignatij excessu, & virtutibus.

Tria maxime optauerat B. Pater Ignatius.

Universidad de Deusto
Biblioteca

eam ætas modo grauis, diuturnæ ærumnæ, seueriſſima diſciplina, ſed etiam peruerſa affidui languoris curatio attriuerat, quam triginta fere annis neceſſitati contrariam fuiſſe adhibitam nuper erat compertum, fouendo ſtomacho intentis Medicis cum refrigerare iecur deberent. Ex die tertio Iduum Iuliarum, ſolito infirmior, minuſque ad res gerendas ſufficiens, ſenſit breui inſtare depoſitionem tabernaculi ſui. Itaque adminiſtratione Societatis Io. Polanco, & Chriſtophoro Madridio permiſſa ſeceſſum ſpectare aliquem cœpit, vt quod ſupererat vſuræ lucis mortalis, Deo, ſibique vacans, in adornando ad lucem immortalem tranſitu collocaret. In vrbis frequentia potius antiquæ bellatricis, quam nouæ ſanctæ Romæ erat imago: cuncta ardens inter Pontificem, & Regem Catholicum permiſcebat bellum. Dies, ac noctes vndique inconditi militum, vulgique clamores, tubarum clangor, bombardarum fragor, tympanorum ſtrepitus, citatus campanarum tinnitus feriebant aures, & animos. Quas ille peroſus turbas, animo ferebatur ad villam, quam intra vrbis mœnia (multas enim Romana mœnia ſolitudines includunt) non procul æde S. Balbinæ, nuper extruxerat in Romani Collegij vſum. Verum, quia Patres cælum ibi æſtiuum inſalubre, ac tectum non dum habitationi ab recenti opere idoneum memorabant, conſuli ſuper ea re prudentes iuſſit. Adeo nihil aggrediebatur, quod non vſquequaque recta ratio temperaret. Cumque Alexander Petronius vir præſtans, & ſcientia medendi clariſſimus, villa diligenter inſpecta, permittendum Patri ſeceſſum pronunciaſſet, Ignatius in eum lætus confugit. Hic paulatim infirmitas graueſcere: vireſque decedere. Itaque paucis poſt diebus Profeſſorum domum refertur, metu potius, ne quid locus grauioris crearet mali, quam quod periculi quicquam appareret. Conſueta enim illa eius valetudo videbatur, & ſolennis multorum languor annorum: eoque nec medentes, nec domeſticos magnopere habebat ſolicitos. Hac ſecuritate, ſiue iniuria proceſſum aliquot dies. Sed non latebat vigilem ſeruum Domini appropinquantis aduentus. Tertio Kalend. ſextiles, cum biduo ante diuiniſſimum Euchariſtiæ ſacramentum ſuſcepiſſet, inclinato in veſperam die, accerſit ſecreto Polancum, nihilque tale ſuſpicantem placido animo, vultuque tranquillo iubet continuo adire Pontificem, commendare ei ſuo nomine Societatem, & poſtulare ſibi benedictionem, & indulgentiam: atque inſuper nunciare, ſi, quod de infinita Dei bonitate ſperabat, migraret in locum, vbi ſuæ valerent preces; ſe, quod in hac vita aſſidue fecerat, vt pro eius Beatitudine oraret, multo iam de ſe ſecurum facturum impenſius. Polancus nuncio, & iuſſu deprehenſus nec opinato, Ita ne Pater, inquit, eo ventum eſt, vt breui te carituri ſimus? Ita Deo placitum, ſubiecit Ignatius: Perge ad ſanctiſſimum Dominum, nec modo mihi, verum & alteri è Patribus benedictionem, atque indulgentiam refer. Quæ audiens Polancus, alterum quidem illum, quem Pater moriturum ſignificabat, Lainium ſuſpicabatur eſſe, qui prope depoſitus decumbebat, (quanquam non Lainij, ſed Olauij mortem præſignificatam euentus oſtendit.) Ceterum angebatur plane ancipiti cura, quid conſilij caperet incertus. Nihil agnoſcebat in ægro, niſi veterem laſſitudinem, vnde vexari potius, quam periclitari conſueuerat: atque adeo perſæpe multo peiore à ſe loco perſpectum recordabatur. Itaque nolebat videri præfeſtinaſſe, ſi protinus Pontificem conueniret: ex altera parte tam diſerte, affirmateque iterata denunciatio deterrebat: præſertim, quod ſummæ, cum prudentiæ, tum modeſtiæ virum aſſeuerandi parciſſimum, nihil tam aſſeueranter locutum vnquam audiuerat, quam illud, quod iam euenerat, de ſubſidijs Romano Collegio affuturis, atque hoc de fine vitæ ſibi inſtante. Ergo rurſus interrogat, liceat ne in diem poſterum itionem differre: cui Ignatius ne iniectam diuinitus præſenſionem quodammodo oſtentaret: Tu vero vt voles, inquit: Aucta hinc Polanco non exempta eſt cura. Præter Turrianum Medicum domus ordinarium, raptim Petronium aduocat, rogatque vehementer accurate explorent Ignatij ſtatum: qui diligentia vſi reſpondent, nihil extare in præſentia, vnde obitum interpretari liceat, poſtridie certius pronunciaturos. Digreſſis Medicis Pater de more cibi aliquantum ſumit: poſteaque multa iam nocte etiam de quodam negotiolo Romani Collegij differit: poſtremo nullis adhibitis (quemadmodum mos eſt in graui morbo) vigilibus relinquitur ſolus. Nam neque Polancus medicorum fretus iudicio, quæ audiuerat à B. Patre vulgabat, & fratres quotidianæ eius vitæ adminiſtri, cum periculum nouum haud cernerent, nec diligentiam intendendam, nec addendas excubias putauerunt.

94 Secedit B. Ignatius in Collegij Romani villam.

95 Supremus morbus B. Patris.

96 Iubet ſibi benedictionem ex Pontifice poſtulari.

97

98 Humilitas mira B. Ignatij in ſumma vitæ, clauſula.

Interim

Interim optimus Pater ſolus relictus, lætus haud dubie, quod nemini eſſet incommodo, ſuique filij (ſe animam agente) ſecuri quieſcerent; totam eam noctem cum Deo Domino procreatore, ac redemptore ſuo, ad quem toto cordis ſui impetu feſtinabat, dulciſſime agens, conſumpſit: eoque intentius, quod & ſupremum id tempus ſibi conceſſum norat, ac liberum prorſus ab interpellatoribus, omniq; ſtrepitu præter opinionem erat ſortitus. Tenebris igitur & ſolitudine noctis in iucundiſſimo Dei, Beatorumq; congreſſu, ſic vt voces identidem à proxime cubantibus exaudirentur, pro arbitrio vſus, vita paulatim deficiente, ad lucem peruenit. Tum ingreſſi (vt fit) ſocij exploratum quemadmodum haberet, vbi leuiter, ac pede ſuſpenſo acceſſere ad lectulum. En tibi acerbum ſpectaculum, inueniunt ſanctum Patrem iam animam quam quietiſſime exhalantem; ex inopinato caſu ſtupor homines magis, quam dolor oppreſſit. Spargitur illico inter domeſticos rumor, fit gemitus, concurritur, trepidatur, ſi quid opis queat afferri: alij ad Medicum, Polancus ſtultam prudentiam ſuam ſero incuſans, ad Pontificem euolat. Pontifex quoque ad iacturæ publicæ caſum ingemuit; & large quod petebatur, indulſit. At Ignatius interim ſanctiſſimum IESV nomen ingeminans placidiſſime expirauit, hora prima ab ortu Solis, feria ſexta, pridie Kal. Sextiles: ætatis anno quinto, & ſexageſimo; fundatæ Societatis decimo ſexto, vir plane humilis, ſuique contemptu admirandus, vti abunde vel id mortis genus oſtendit, quod maluit obſcuriſſimum eſſe, cum reddere clariſſimum poſſet. Nam ſi perſiſteret in ſententia: nec ſolum pergere ad Pontificem Polancum iuberet, ſed alios quoq; ex amicis proceribus ſalutare: atq; ipſe interim ſtatum Societatis componere aggreſſus, Vicarium, vti per Conſtitutiones licebat, diceret, ſocios aduocaret, filijſq; cariſſimis verba vltima loquens, ac benedicens mandata ſuprema relinqueret, quis quæſo domi, foriſque ſtrepitus, ac motus exiſteret? Non deeſſent fortaſſis initio, qui cognita Medicorum ſententia, quod contra eam iret, temeritatem hominis accuſarent, quaſi leuiter excitaret rumores, auram captans vaticinantis. Verum id ipſum quanto magis principio hominum animos dubia expectatione ſuſpenderet, tanto deinde cum ſenſim deficiente vita prædictionis exitus ipſis cerneretur oculis, augeret admirationem, & ſanctimoniæ viri celebritatem. Sed enim haud quaquam tulit Ignatij modeſtia, non mirum illud tam promerendi ſingularia Dei dona, quam occultandi ſtudium; non perpetuum aduerſus eos omnes, quibus recta ratio parendum docet, obſequium; vt cum Medicis duobus facultate præſtantibus altercaretur: quod q; ipſos diſciplina celaſſet, diuinitus reuelatum ſibi contenderet. Itaq; intelligens hanc eſſe Dei voluntatem, qui huiuſmodi à ſe in ſupremo ſpiritu ſacrificium obedientiæ, & humilitatis exigeret, nullo edito documento, quo vel eminere inter ceteros videretur, vel de Societate tanquam de ſua re quicquam laborare; cum autorem eius vnicum, à quo nominarat, vellet haberi IESVM: nec dubitaret caram, commendatamq; ei eſſe, quicquid ad augendum deſiderium ſui, mortemq; inſigniendam pertineret, neglexit: imo etiã iuſtis ſe, ſanctiſq; ſolatijs, atq; præſidijs maioris diuinæ gloriæ reſpectu fraudans, quoniam nõ licebat Chriſtum Dominum imitari, vt in publica moreretur infamia, id quod erat proximum, ſequutus eſt, vt prope ſolus, ac veluti abiectus, & obſcuriſſimo fine decederet. De ceteris ſanctiſſimi huius viri virtutibus vulgata, & ante commemorata ſunt multa, & ire per ſingula ſingillatim non eſt operæ. Exercitia ſpiritualia, & Cõſtitutiones ab eo relictas, qui Ignatium æſtimare vult, norit. Illa ſunt Ignatij forma, hæ imago: ex illis in his expreſſa eius eſt virtus: in vtriſq; deſcriptæ ſunt viæ, ac ſignata veſtigia, per quæ ad celſiſſimum perfectionis culmen aſcendit: quæ indicare hoc loco eſſe arbitror meum. Hoc habuit eximie B. Pater vt ratione plurimum, & conſilio vteretur, crebro vſurpans, A belluis hominem ratione differre. Et ſane vti incuria, conſiderandiq; negligentia, vitiorum omnium ſeminarium; ita cura & conſideratio cunctarum eſt parens, & alumna virtutum. Nemo quippe malum, quà malum amat, ſed imagine fallacis boni deceptus. Rerum illecebræ caducarum, conſuetudo ſenſuum, prauæ vulgi opiniones, Dæmonum inſtinctus cupiditates inflammant, eaſque communes notitias, vel naturæ, vel fidei lumine comprehenſas, quibus vitanda turpia, honeſta ſectanda cognoſcimus, paulatim obſcurant, hebetant, languefaciunt, vt ratio debilitata, & quodammodo exarmata, facile tot vndiq; oppugnantibus hoſtibus, ſuccumbat. At conſideratio frænum eſt, quo mens perturbationes, atq; ſenſus, ne abijciant ſe ferino impetu ad fallacem præſentis boni ſpeciem coercet, ac ſuſtinet. Lima eſt, ac malleus, quibus boni, maliq; notitias illuſtrat, exacuit, corroborat, vnde ad ipſam mentem, & voluntatem vis, & vigor emanat. Deniq; vt ait S. Bernardus,

99 Obitus B. Patris.

100 Quare B. Ignatius illud genus mortis elegerit.

101 Per quas vias Beatus Ignatius profecerit ad præſtantiſſimam Sanctitatem.

102 Maxime vſus cõſiderationis.

Universidad de Deusto
Biblioteca

dus,consideratio est, quæ primum purificat fontem suum idest mentem, de qua oritur: deinde regit affectus,dirigit actus, corrigit excessus componit mores, vitam honestat, & & ordinat,postremo diuinarum pariter,& humanarum rerum scientiam confert, agenda præordinat, acta recogitat,vt nihil in mente resideat aut incorrectum, aut correctione egens. Hoc igitur acerrimo,ac generali telo plurimum B. Pater vsus est: atque ita vt nulla vnquam voluntatis appetitio, ac ne cælestis quidem dulcedinis copia intelligentiæ eius vsui officeret. Nam duo cum sint cælestium Christi auxiliorum genera,altera ad afficiendas voluntates,ad mentes altera collustrandas, fere ita fit, vt cum vberius voluntati superna vis infunditur,agatur homo potius,quam ducatur: eoque rationis perexiguus vsus sit. At in Ignatij animo genus vtrumq; & copiosissimum,& mire concors fuit,vt,cum incenderet vehementissime eius voluntatem flamma cælestis, suum tamen integrum regnum rationi,diuinæq; luci relinqueret;ab eaque regi,ac temperari ardor ille se sineret. Inde, quanquam Lainius ardentissimam sancti viri caritatem, & immensa diuinæ gloriæ studia,summamq; cum summo bono coniunctionem, & quam facile ad cælestia auferretur,spectans,dicebat in rebus diuinis Ignatium patienti, quam agenti propiorem videri: vt Ignatius quoque ipse de se erat illi professus: ita tamen idem rationem adhibebat, ita contendebat neruos industriæ,vndiq; sibi adminicula cura,& arte conquirens,& singula circunspecte dimetiens, vt ad studia quamuis pia nollet impetu ferri, sed consilio duci. Hæc autem recta est via,qua Deus hominem ire vult:in cuius mente intelligentiæ idcirco lumen accendit,vt illud sequens,rationabile offerat obsequium,matura scilicet consultatione delectum,& suis vndique conditionibus absolutum: atque hoc pacto simul ab fraudibus illudentis Dæmonis defendatur;simul constantius,ac perseuerantius agat. Ergo siue complacens sibi summa bonitas in Ignatio erudiendo formare multorum magistrum, siue id generosæ eius indoli,& capacissimæ consilij menti maxime congruebat,suauissime illum per vias rectas ad perfectam,consumatamq;iustitiam,regnumq;suum deduxit scientia sanctorum plenum;videntem singula,ac notantem,gressusq;suos assidue præcedentem rationis oculis,ac iusto prudentiæ pede præfinientem. Atq; hinc æstimanda sunt Ignatij apud Deum promerita,& præclara facta numeranda. Cum enim in actione honesta non spectanda solum materia sit,sed etiam modus, & finis, ex quibus rei quidem per se bonæ honestas amplificatur,mediæ autem impertitur: cum hic sanctus vir non modo res præstantissimas ratione summa tractaret;sed medias quoq;,& quotidianas vitæ necessitates, ad prudentiæ normam diligentissime exigeret,& ad finem altissimum erigeret;quasi mercator,qui non pretiosarum modo mercium magna exerceret negotia; sed viam inuenisset, qua & quam minima faceret impendia, & quicquid attingeret faceret pretiosum, haud dubie tot annorum assidua cura thesaurum quendam prope inæstimabilem diuinæ gratiæ,recteq; factorum congessit. Ex eodem metiendum est capite, quantos in perfecta virtute progressus habuerit. Cum enim ad insignem progressum quolibet in studio necessaria ea sint;primum vt finis,ac terminus prænoscatur: deinde vt recta ineatur via: ne, si in incertum, vel per ambages erretur,sit labor itineris, non profectus: postremo vt assiduitas,conatusque progrediendi apte adhibeatur: qui totum vitæ Ignatij cursum animo lustret, non obscure hæc illum singulari Dei beneficio præstantissime omnia adeptum sentiet. Non errore viæ per ambages vagatus est; non ignoratione optimi defatigatus circa media, sed ipso statim mutatæ vitæ exordio ab summo inchoans, simul vbi consideret absoluta virtus, simul rectam viam Deo monstrante didicit, simul denique eam incitatissimo capessiuit impetu, quem quinque, & triginta annis non relaxauit vnquam, sed continenter magis, magisque contendit. Vbi enim tanquam è densa veteris vitæ caligine, & cæca nocte productus ad gratiæ lucem, ac diem, aperuit oculos; perque totam rerum vniuersitatem circumtulit, intellexitque ad id hominem genitum, vt Domino, ac Procreatori suo seruiret, & vitam eo pacto sibi compararet æternam: nec respiciendas ceteras res, nisi quatenus ad eum finem prosequendum vsui forent: hoc clare cognito, nec minus voluntate, quam ratione comprehenso, alteque in animum depresso veluti fundamento, vt erat cum diuina gratia nobilis, ac generosi pectoris, animaduertens nihil nec honestius, nec rationi congruentius posse præstari; induxit in animum nequaquam mediocribus officijs esse contentum; sed quam posset

103 Vnde æstumanda B. Ignatij Sanctitas & merita apud Deum.

104 Pœnitentiæ eius insignis.

posset maximis diuino se obsequio, diuinæque gloriæ studio mancipare nullo plane commodi sui respectu, ac perinde paratus per opes, & inopiam, decus, ac dedecus, vitam ac mortem recta ad propositum pergere. Eo in lumine tum ad anteactam vitam retorquens oculos, tum ad agendam intendens, illam videns retexendam, hanc de integro ordiendam; vtrumque admirabili vi aggreditur. Et illam quidem non satis habuit (vti suo loco narratum est) repetita ab prima memoria confessione generali (cuius tùm vsus prope incognitus erat) sedulo expiare; sed etiam susceptis vltro grauissimis pœnis institit abolere. Hinc impexus, & neglectus capillus, intectus vertex, barba fœde promissa, vngues sordide permissi excrescere, terna diebus singulis flagellatio corporis, ac septenum horarum flexis genibus oratio, gelida modo, & pane, & hoc emendicato vita traducta, inter mendiculorum quisquilias diuersorium, assiduum præter Dominicum diem,& aliquando hebdomadam ipsam nulla gustata re,continuatum ieiunium, humi cubatio, nox prope peruigil,aliaque id genus ardentissimi tyronis exempla. Adeo nihil erat tam vel despectum, vel asperum, quo se supplicia sempiterna commeritum, ac præpotentis Dei sacrosanctam Maiestatem violare ausum, non dignissimum iudicaret. Quæ facta per se optima ad multo excelsiorem euehebat gradum præstantissima illa origo, & finis, quod è studio diuinæ laudis orta ad idem referebantur. Retexta hoc pacto vita superiore, ad ordiendam, texendamque nouam vertitur. Præsto est ob oculos, quam sibi initio proposuerat scopi instar Dei laus quam maxima. Inde consilia sua ducens, ac metiens per eam lucis copiam, qua repletus diuinitus est; quaque per vias diuinæ prouidentiæ rectas, ac regias ducebatur, clara quadam, & efficaci cognitione duobus principijs Christianæ sapientiæ cardinibus apprehensis, primum quantopere homo ad recte agendum à Dei gratia pendeat, deinde quam Deus hominis laborem, atque operam adiungi suæ gratiæ postulet, ita vitam instituit, vt videretur dum suam adhibet operam, nihil aliunde sperare opis: dum ad opem diuinam confugit, in ea vna cuncta reponere. Inde enim præter plurimum precandi vsum, & frequentia sacrificia, & sacramentorum susceptionem, perfectam diuino Numini subiectionem, familiaritatemque cum Deo in spiritualibus deuotionis exercitijs, tantum orationem, quæ mente fit, coluit, interque mortales induxit, quod ea & patefaciat homini quid opus habeat, & à Deo petat,& impetret. Qua cum vteretur ad omnia,tamen quia & declinandum à malo, & faciendum bonum est, animusque non solum vitijs perpurgandus ad perfectam puritatem,sed etiam est virtutibus exornandus,ad vtramque hanc Christiani officij partem sua adminicula,& propria instrumenta quæsiuit. Ad eam quidem iustitiæ partem, quæ consistit in fuga vitiorum examinandæ conscientiæ seueram sibi legem præfixit. Qua in cura ita processit, vt interdiu pariter, ac noctu præter breues quietis inducias, singulis horis horologij sonitu admonitus, hanc secum accurate quæstionem exerceret, cogitata,dicta,facta in iudicium vocans. Neque hoc satis fuit homini ad summa tendenti, sed inuenit alterum illud genus examinis, quod particulare nominauit, quo ad vitiorum non solum victoriam,sed extinctionem,excisionemque vtebatur;vno sibi è molestissimis, & grauissimis assumpto, cum quo tanquam singulari certamine dimicaret. Aduersus quod vbi primum è somno excitabatur,erectus in sui custodiam, in eaque toto die persistens, si forte laberetur, statim animo dolens, admotaque manu pectori, vel alio edito signo,quod pro monitore sibi esset,ac si qui interessent, falleret; sub meridiem ac vesperam implorata ad reminiscendum ope diuina, exactas die singillatim excutiebat horas,numeroque inito lapsuum,& notato,ac proponens emendationem, intentioremque vigiliam,conferebat pomeridianum tempus cum matutino, diem instantem cum hesterno,hebdomadam cum hebdomada, mensem cum mense; attenti ritu negotiatoris lucri momenta ad calculum identidem reuocantis. Ad hæc, ne qua forte subterfugeret sagacem virum alicubi latens labes singillatim præcepta Domini, atque Ecclesiæ, & septem criminum capita scrutabatur proprio quodam exercitationis genere, considerationem semper cum precatione consocians. Eodemque modo,ne qua siue exterioris,siue interioris hominis pars neglecta,atque inculta maneret,vbi mala pullularent germina, sese circumspectans totum, singulas animi facultates separatim recognoscebat, singulos excutiebat corporis sensus:in eorum vsu imitandum sibi Christum Dominum, vel Reginam cæli proponens. At quoniam sensus portæ sunt per quos hostes vel ad animi peruadunt

105 Summa fiducia eius in ope diuina, & summe ipse conatur.

106 Plurimum vtitur examine conscientiæ, aljsque exercitationibus se se aduersus noxas præmunit.

Universidad de Deusto
Biblioteca

arcem,vel pabulum perturbationibus immittunt; ideoq; per magni momenti est eos non solum ab hostium abduci partibus,sed etiam,quoad eius fieri potest ad rationis, ac pietatis partes adiungi, ad sacra eos vitæ Christi mysteria vi cogitationis adhibebat, in sanctis illis percipiendis formis exercens,vt in quotidiano vsu à vili, ferinoq; abstracti affectu,sentire,& amare spiritualia,eorumq; affici gustu consuescerent; quo iam pulcherrima consensione anima pariter eius,& caro exultarent in Deum viuum.Hac intenta cura,primum sui notitiam maximam; dein vitiorum,prauarumq; consuetudinum amotionem, tum procliuitatum,commotionumq; animi tranquillitatem, ad hæc mirum illum linguæ dominatum,toto præterea in oris, & corporis habitu, singulisque membris,ac motibus compositionem,atq; modestiam,deniq; absolutam in genere omni mortificationem,suiq; victoriam adeptus est, quam perraro in hominibus quantumuis virtute præstantibus omni ex parte videas.Quotus enim quisq; est,cuius inter illustrissima decora non aliquis næuus extet?Hic non penitus iracundiæ,ille non linguæ est potens. Alij in curando corpore necessitatis imponit species,non nemini species diuinæ laudis in suis factis, virtutibusque commemorandis. In summa vir vsquequaque sui dominus, mortificationis quasi dolabra vndique perpolitus,atq; perfectus,vt nihil vsquam in eo asperitatis,nihil offensionis, nihil eminens,aut lacunosum inuenias,cui nihil detractum,nihil additum velis,perrarus est. Quod tamẽ famulo suo Ignatio,quem multis eius disciplinæ sectatoribus formabat exemplum,per attentam illam sui custodiam bonitas diuina ita concessit, vt vel carere perturbationibus,vel,sicubi vsus poscret,ijs vti videretur plane tanquam modestis famulis,non audentibus se ante præscriptum Domini commouere; quin etiam illa exterioris hominis constanti,æquabiliq;modestia non paucos insignes viros ad ineundam secum Societatem pellexerit.Hac efficacissima ad conseruandum vacuum,atq; intaminatum vitijs animum vtens via,& quasi agrum vepribus, malisque graminibus perpurgatum, ac molliter subactum ad excipiendos cælestes satus,lætissimamq; fundendam segetem, & copiosam frugem congrue præparans,quo expleret alteram illam iustitiæ euangelicæ partem, quæ in recte agendo consistit,rationem haud opportunam minus inuenit. Versabatur illi ante oculos primum illud summæ Dei gloriæ destinatum:id,vt quam proxime attinggeret,non solum summouenda erant impedimenta,quod ratione nuper dicta faciebat; sed regula etiam,ac linea ad quam in recte factis quasi ictum dirigeret, adhibenda. Quippe illudit sæpe cœcis mortalibus vitium specie recti: nec rarò si non vitium,certe minus honestum maioris imagine decipit; vt quamuis optimum pro meta intuearis, tamen præstigijs, & inanibus vmbris abductus circa bonum vulgare te verses,& pene operam ludas.Idcirco certam Ignatius regulam,ad quam se formaret exquirens, animaduertit Christi vitam nostram esse viam:datum enim ipsum hominibus non modo saluatorem,sed etiam exemplum:nec posse genus vitæ fingi,siue acceptius Dei voluntati,siue gloriæ conuenientius, quam id,quod cum dilecti filij eius,in quo sibi bene complacuit, & quem nos audire iussit,vita maxime consentiret.Eius igitur expressurus in se modum,ac formam, ex ijs, quæ inter mortales vsu veniunt, sapienter æstimationem transtulit ad diuina proposita sibi, (vt initio huius Historiæ dictum est) Regis ad pium bellum inuitantis similitudine,& gemina altera,quæ duo vexilla intuebatur,hinc Christi Domini, inde tyranni tartarei, audiens quid vterque Dux suis præciperet, ita inflammatus est ad præeuntem cum Cruce Christum Iesum sectandum,eiusq; iussa facienda,præsertim ex eo tempore, quo in accessu ad Vrbem vidit se ab æterno Patre gestanti Crucem filio tradi, atq; addici, nihil vt aueret ardentius,quam vna cum eo agere,acerbissima perpeti,ludibrio omnibus esse,pro magno existimans beneficio posse sui Regis obaudire nutui, signa sequi, vestigia premere, insignibus decorari;vsque eo, vt non modo quantæcunque felicitatis conditione oblata, nullam quamuis leuissimam suscepturus esset labeculam, quæ modo aliquo eius offenderet oculos:sed etiamsi hinc opes,nobilitas,sapientiæ gloria,inde contraria,quæ vulgus mala nominat, obijcerentur: atque vtrinque par Dei laus: ad maiorem tamen imitationem Regis sui Iesu crucifixi,mallet cum eo paupere,spreto, & illuso,pauperiem, contemptum, & insipientiæ nomen, quam aduersa his seculo preciosa. Et plane profitebatur, nisi intelligeret,aliud maioris diuinæ gloriæ studium postulare,se per vias ridiculo,ac probroso habitu passim puerorum procacitati os ad contumeliam præbiturum. Ceterum tametsi ita ardebat obsequij diuini,Christiq; imitandi studio (quia tamen principium illud tenebat,

107 Mortificatio B. Patris absoluta in omni genere.

108 Vtitur plurimũ regulis electionis proposita semper sibi scopi instar Christi Domini vita, quã imitaretur.

tenebat hominem ratione,qua à belluis secernitur,etiam pijs in rebus duci potius, quam gustu debere) certa obseruauit præcepta, quibus quasi trutina vitæ genera, in quibus Christiani omnes imitari se Christum Dominum profitentur ponderans, vnum sibi prudenti consilio, iudicioque recto deligeret,quod gratissimum autori vitæ,salutisque suæ fore putaret. Intentis ergo, vt semper in diuinum obsequium quam maximum, & Christi imitationem perfectissimam oculis, imploratque cælesti luce ad recte iudicandum conquirit diligenter, enumerat, expenditque quæ quoque in vitæ genere ad propositum diuinum obsequium, & Christi imitationem incommoda, siue commoda insint. Vt vero alieno cuiuis studio aditus obstruatur, nec alterutram lancium siue naturalis propensio, siue quidpiam præter rationis momenta pellat, interim Deum ipsum quasi spectantem animo cernit, ac se ita componit, tanquam continuo moriturum, eiusque rei rationem scienti omnia Iudici redditurum.Huiusmodi in examine id sequens, quod maxime opportunum numerus, & qualitas commodorum monstrabat,quodque mallet, si mors ingrueret, sequutus esse: quia vidit ad propositum finem accommodatius, Christique Domini vitæ similius non solitudinem sequi, neque vni vacare sibi; sed operam ad proximorum quoque salutem conferre; eamque ob rem plerisque hominum odiosæ austeritati, & cupiditati ignominiæ ponendum modum, potiusque curandum, vt sua lux Patris cælestis gloriam coram hominibus luceret, ad id vitæ institutum cunctis voluntatis viribus delatus est, & est admirabiliter exequutus; tot exantlatis in studendo laboribus,tot in obeundo iuuandi proximos munere exhaustis ærumnis, adiunctis postremo, vt infra dicam, eiusdem consilij socijs; ac familia, in qua post obitum quoque suum ipse quodammodo ad proximorum salutem viueret, instituta. Idem postea consultationis genus adeo sincerum, quasi libram omni tempore habens in manibus, quicquid in quotidiana vita accideret, eo subtiliter expendebat, perducebatque iustum ad pondus; eo mediocritates rimabatur virtutum: atque hic resecans, hic apponens, vbique formam honestatis pulcherrimam exprimebat. Atque tum conscientiæ, quæ dixi examina, tum hæ electionis regulæ duo fuere singularia Ignatio adminicula, quibus ad puritatem animi, in qua sapientes cælestis philosophiæ destinationem collocant, recto, ac celeri cursu peruenit. Nam examina arcebant vitia: deliberatio accersebat virtutes. Examina ijs, quæ tractaret, nil sinebant prauitatis intermisceri: deliberatio nil desiderari perfectionis. Denique easdem actiones, quas consultatio præformauerat, cura expresserat, postremo approbabat, vel perpoliebat examen. His item insignem illam consequutus est spirituum discretionem, & rectam virtutum æstimationem, vt nosset singularum momentum, & pretium: in qua prius, aut posterius, plus, minusue esset curæ ponendum; sic tamen, vt nihil negligeret, nihil leue duceret, paruique momenti, quod esset vtile pietati. Et in ritibus præcipue, sacrisque rebus Ecclesiæ, vt æquum est, & postulabant tempora, collaudandis, magnique faciendis excelleret. His præterea totius spiritualis vitæ cognitionem, & quasi artem percepit, vt non dirigeret modo viam suam; sed etiam intelligeret eam, & faciens recte, & facere se, quantum mortalitas fert, intelligens; quæ peculiaris, ac præsens est merces eorum, qui in lege diuina, vt eam custodiant diebus, ac noctibus meditantur. Ex hac denique disciplina tria illa, quæ mortales præcipue mirabantur,emanabant. In rimandis negotiorum vijs, perueſtigandisque quam aptissimis sagacitas: in prosequendis summas inter difficultates constantia: in exitu, vtcunque caderet, bene ferendo æquitas animi. Quippe præter lucem summæ sapientiæ, ad quam se oratione, submissione, operaque sua præparabat, vsus consultandi, iugisque animaduersio progressionum, atque collatio euentorum exacuebat prudentiam. Consultatio diligens, ac sincera creabat constantiam, vt quæ nullum ferme nouis casibus locum relinquens, qua ratione suscipiendam rem suaserat, eadem suaderet vrgendam. Ex horum vero conscientia tranquillitas animi existebat: cum nec in suscipiendo, nec in administrando negotio quicquam fere à se commissum, aut prætermissum sciret, cuius pœniteret: & quamuis exitum res non haberet, non tamen suæ rectæ voluntatis, ac sedulæ operæ excidisse fructum apud Deum nulla re indigentem: apud quem voluisse fecisse est: qui operam magis, quam opus spectat: nec semper vult ab ijsdem perfici, quæ gaudet attentari, cum Dauidis de ædificando templo consilium laudarit quod tamen ædificare ipsum prohibuit. Et erat frequens Ignatij præceptum Angelos in rebus agendis,iuuandisque proximis imitandos,

109 Ratio eius deliberandi.

110 Examinis conscientiæ & regularum bonæ electionis vsus via certissima ad puritatem animi.

111 Vnde in Beato Ignatio Prudentia, Constantia Aequitas animi tam insignis.

Universidad de Deusto
Biblioteca

qui ex vna quidem parte nullum prætermittunt in procuranda hominum salute genus industriæ: ex altera vero successu, quicunque sit, nihil beatæ suæ, æternæque pacis amittunt. Quod præclare faciebat B. Pater longe casus humanos animi altitudine supergressus, quod vel illa solennis ei vox palam faciebat. Si quando enim (quod sæpe in recenti ordine, & indicto propalam bello contra vitia decertante, eueniebat deferrentur ad eum coniecta in Societatem ab improbis, vel ignaris rerum hominibus maledicta, pacatissimo animo, hoc tantum respondebat, illud auertat Dominus, ne quando male nobis dicant, & vera dicant. Denique conuersatione in cælo, opera, & labore in terris: in eo quoque sanctos illos administratores spiritus æmulabatur: quod, sicut illi inter ministerij, ad quod mittuntur, sedulitatem, semper vident faciem Patris, qui in cælis est; ita ipse actionem cum contemplatione eminentissima mirifice copulabat: eiusq; rei viam facillimam, & tutissimam sequebatur. Cum enim posuisset amorem magis ex operibus, quam ex verbis pendere, ac cerni; diuina erga se beneficia communia, & propria naturæ, gratiæque considerans: dein summum opificem vbique in operibus suis præsentem, eisque tum naturam, & quicquid habent virium impertientem, tum pariter cum illis agentem, & quodammodo laborantem spectans: ad hæc dona, ac bona quæcumque vspiam sunt cælitus tanquam ex immenso fonte, in quo infinita, & immensa sint, labi finita, ac circunscripta contemplans; ex huiusmodi consideratione, caritate inardescens, reputansque quid à se vicissim tot contestatus operibus amor posceret, admouendas operi manus intelligebat; prosilienseque ad actionem, nequaquam interim Domini Dei sui, cuius causa laborabat, intermitrebat consuetudinem, suauissimæque præsentiæ fructum. Alebat enim caritatem illa quodammodo beneficiorum vicissitudo, dum tot accipere se considerans, aliquid ei ipse conabatur rependere. Nec distrahebat consuetudinem labor, sed astringebat, quod ipsummet Dominum, cuius causa laborabat adesse sibi adiutorem, vnaque quasi collaborantem cernebat: nec ab eius conspectu rerum mortalium formis auertebatur, quod in omnibus ipsummet Dominum tanquam in imagine, seu templo quodam intuebatur. Si vero quid pulchri, boniue, ac laudabilis ad oculos eius, animumue accideret, per ea continuo transcendebat ad autorem vsque eo, vt ad ipsum illum augustissimum, & immensum fontem contemplandum per sparsas in creatis rebus diuinitatis quasi guttas, non modo cæli, ac syderum, sed flosculi quoque, ac leuissimæ rei conspectu facillime raperetur. Animarum quidem à Christo redemptarum splendorem, ac pretium cogitatione ad hominum occursum sibi repræsentans, vix interdum lætitiæ æstuantis vim, ne se extra effusius proderet, temperabat. Hinc nimirum è cælestis voluptatis torrente hausto illo adeo largo perfundebatur; vt cum in iugem suauissimarum lacrymarum fluuium superfusa exundaret copia, ne salsi humoris acrimonia oculos ei exesis luminibus cum proximorum detrimento extingueret, implorandum fuerit temperamentum à Deo: à quo statim miras illas lacrymarum tanquam habenas accepit. Vsque adeo diuina gratia hominem sibi acceptum assidua vigilantia, & consideratione per illa consultationum, atque examinum administracula ab terrenis vitijs, & naturæ contagione secretum, summo bono coniunxerat. Atq; hanc vir sapientissimus inhærendi Deo, mysticæque theologiæ formam, per quam expurgato vitijs, ac perturbationibus animo, fixa in Dei gloriam mente, non in solitudine, pulchraque admirandarum rerum, quæ formetur cogitatione, pictura; sed agnoscendo in suis operibus Procreatore, ac subleuando ad fontem è riuuli aspectu mentis intuitu, in arenam descenditur, maxime commendabat hominibus nostris, tutioremq; existimabat, ac magis frugiferam viam; affirmans experimento sibi compertum, deditos vltra modo secessui, longisque contemplationibus præstigijs Dæmonum esse propositos: ac ferme intractabiles fieri, contumaces sibique placentes. Quod recte existimanti minime debet admirandum videri. Nam nihil est in hac vita extra omnem vitij aleam positum. Sua quamque virtutem, vt fere celsissima iuga vastæ rupes, abrupta circumstant, & in summis, vti pulcherrimum, ita difficillimum est recte consistere. Ergo operi præstantissimo superbiam, ceterorum contemptum, honestissimo otio segnitiem: exercitationi mentis sententiæ pertinaciam, tendente vbique dolos subtilissimos Satana, procliue est adhærere. Ei igitur contemplationis generi, quod dixi, inter negotia, & frequentiam habili volebat consuescere nostros homines, non modo in se vicissim, & in moderatoribus Christum Dominum agnoscentes, ac venerantes: verum etiam rectam

inten-

112 Contemplatio B. Patris excellens.

113 Donum Lacrymarum.

114 Quod maxime contemplationis genus in Societate vellet.

intentionem in tota vita, rebusque singulis conseruantes: id semper in eis sincere spectando; vt seruiant, & placeant diuinæ bonitati, propter se ipsam, & propter caritatem, & eximia beneficia, quibus nos præuenit, potiusquam spe præmiorum, vel metu pœnarum: in omnibus quærentes Deum, amore ab omnibus creatis rebus abstracto, vt vniuersum in earum procreatorem conferant, eum in omnibus creaturis amando, & omnes in eo, secundum ipsius sanctissimam, ac diuinam voluntatem. Atque hæc, quæ commemorata sunt hactenus, eo ferme pertinent, vt intelligatur, qua maxime via hic vir admirabilis propriæ sanctitatis, ac priuatæ personæ summam in se perfectionem expresserit, sequitur vt de personæ publicæ indicetur præstantia, quàm non alijs, sed prorsus ijsdem, consecutus est adminiculis. Namque sub melioris mentis initia dum consectatur optimum, vitæque Christi Domini imitationem perfectam, eoque toto pectore ad curandas proximorum vtilitates conuertitur, nec labore vllo in ea procuratione, nec ludibrijs hominum, nec custodijs, vinculisque terretur, experimento tamen edoctus, immenso animo suo nequaquam posse satisfieri, nisi robori pietatis auxilia literarum adiungeret; consilio quo magis spectes, eo magis admirabili, ad earum se se studia confert. Robusto iam æui flore vir, militiæ innutritus, non nisi arma, equos, trophæa bellica, & martia decora voluere animo, ore loqui, tractare manu solitus, animo excelsissimo ad puerorum inter pueros relabitur ineptias; parique constantia luctatur cum gramaticorum spinis, cum inopia rerum, atque adeo cum spiritus quoque iucunditatibus, studioque proximos adiuuandi, quæ fuere rationis arbitrio temperanda. Barcinone, Complutum, hinc Salmanticam, Salmantica Parisios inter ingentes ærumnas pene profugus transmigrat. Superat hic totius septennij longinquitatem, quod spatium vel spem adolescentis infringat. Sicque humanarum, diuinarumque disciplinarum sibi ad nouum militiæ genus arma comparat, vt gestis interim dum bellum parat, bellis maximis, in aciem non solum instructior, sed & fortior, & clarus victorijs reuertatur. Verum hic quoq; intelligens perfectius ad proximorum se vtilitatem operam cum multis, quam solum, ad scitis in idem consilium lectissimis socijs, nihil mediocre mente agitans, statim ad augustissima Palæstinæ loca indigna tyrannide, atque impietate oppressa, si quo modo queat, Christo restituenda, curam adijcit. Quæ vbi non procedunt: sede delecta sibi Romæ in Christiani orbis arce se, suisque Christi Vicario deuotis, dum ipse sancta in Vrbe puerorum orbitati, puellarum, matronarumque pudicitiæ consulens, Hebræorum quoque, atque hæreticorum adiumento intentus, orphanotrophia, Gynecæaque tum puellarum, tum mulierum male nuptarum, cathecumenorum domicilia, Collegia clericorum excitat: adhæc publicæ, ac priuatim, bene, maleque valentibus, & omnium ordinum hominibus, præcipueque in Christianæ reipublicæ administratione Patribus purpuratis, summoque sacrorum Antistiti opera, & consilio præsto est; alios è socijs in orientem ad recens apertum orbem terrarum dimittit, qui vetustis Dæmonum regnis sacrosancta signa crucis inferant: alios in septentrionis prouincijs Hæreticorum furijs opponit: alios per catholicum orbem spargit ad restituendos recte sentientium mores frequenti vsu sacramentorum, diuini verbi prædicatione, iuuentutis, teneræque institutione ætatis, edocendis rudibus, visendis Nosocomijs, adeundis custodijs publicis, noctes ac dies opera omnibus prompta. Iamque animo, laboribus, & successibus aucto, etiam æterna posteritati subsidia parans, non contentus neque sua tantum vnius hominis vita impendenda, neque vnius tantum seculi mortalibus adiuuandis gloriæ diuinæ seruire, ad constituendam familiam, propagandosque ad venturas ætates eorundem operum molitores cura transcendit. Opus aggreditur: statuto præ oculis consueto summæ Dei gloriæ signo, vniuersum noui ordinis corpus describit, & distinguit in membra: & legibus, atque institutis ad conseruationem, & incrementum aptissime factis illigat. In singulis deliberandis præter sacrificia, orationem, sacramentorum vsum, magerationem corporis, ad exposcendam, impetrandamque à Deo lucem, suam illam adhibens normam, exanima conscientiæ, & regulas electionis. Quibus præsidijs ita sincere ad mentem ab omni aliena affectione purgandam, ac diuina solum collustrandam luce vtebatur; vt, cum ipse, si suo indulgeret gustui, amaret psalmodiam in Societate communem esse, tamen alia omnia præscripserit, quia sic ratio ad maius Dei obsequium plane persuadebat. Inde magna fiducia, si quem sociorum feruor ad opus incitaret ab Societatis vsu abhorrens, solebat hominem consolari, & coëcere affirmans

eius

115 Progressiones B. Patris ad iuuandos Proximos.

116

Universidad de Deusto
Biblioteca

eius rei nequaquam ex nobis a Deo rationem esse reposcendam. Ceterum vt nunquam fuerat in sese mediocri virtute contentus, ita in republica, quam instituit, Euangelicæ perfectionis, quam absolutissimæ formam expressit. In qua, cum omnes virtutes cumulatissimas vellet, & quidem Euangelicam paupertatem diligi vt matrem, custodiri, vt murum ac propugnaculum Religionis: ad castimoniam vero eiusmodi contendi, quæ corporis, mentisque munditia integritatem æmularetur Angelicam, tamen quasi insigne proprium, ac notam voluit eminere obedientiam: iureque id sane optimo. Nam, cum obedientia in omnibus cœtibus iure congregatis, ac præsertim religiosis momenti maximi sit, quia vno quasi ictu radicem vitiorum omnium, voluntatem cuiusque propriam, & appetitiones, ac propensiones excidit, perque omnes vagatur honesti partes, eoque vere dicitur ceterarum parens, custosque virtutum: atque hæc præterea via est, qua maxime diuina prouidentia vigorem, ac spiritum, quem cuique cœtui proprium impertit, per vniuersum corpus vult permanare ac diuidi: est adhuc præcipuo nomine Societati necessaria: quod ipsa similior est exercitui in expeditionem educto, quam ciuitati pacatæ. Quippe in Ciuitate, quæ pace, & otio perfruatur, suas quisque priuatorum res curat: dumque leges fixas, & eodem semper tenore euntes seruet, cum magistratibus, atq; Principibus modicam rationem habet. Nec fere priuata contumacia magnopere in commune obest. At in exercitu cuncta pendent ex tempore. Ad subita imperia expeditos necesse est esse milites. Etenim vel in singulorum obedientia summa rei vertitur. Ita in Societate, cum tam multa, & varia, atque adeo periculosa ad Dei gloriam, & publicam animarum salutem tractet munia, tam multas amplectatur regiones, tam multæ ex tempore incidant vel rei bene gerendæ occasiones, vel priuatæ, aut publicæ necessitates, nisi vnusquisque ab cuiusuis loci, temporis, ministerij, priuati denique consilij mora expeditus in procinctu stet, vt dicto ocius eat, veniat, agat, quiescat: hoc, illud, aliud suscipiat, ponat, mutet, postremo totum se fingat, & accommodet Ducis ad nutum, ingentes necesse est accipi clades, præclaras prætermitti opportunitates, maximam fieri animorum, gloriæque diuinæ iacturam. Eadem fuit causa, cur B. Pater tantopere cœcam, vt appellabat, obedientiam commendaret: quod vt quidam è profanis ait, Tam nescire quædam milites, quam scire oportet. Si vbi iubeantur, quærere singulis liceat, pereunte obsequio, etiam imperium interdicit. Parendo potius, quam imperia ducum scisitando res militares continentur. Hanc vndecunque absolutam obsequij laudem ab socijs exigens, vt in hac sacra militia possent loqui victorias, haud minore consilio negotia impositurus, vbi vniuerse, ac generatim mandata dederat, relinquebat plurima gerentium arbitrio; vt integrum ijs esset consilium ex re capere, quod sæpissime negotia postulant: quibus seruiendum esse docebat B. Pater, nosque accommodandos ipsis, non ipsa nobis. Sunt enim interdum nonnulli, qui siue tacita quadam laboris fuga, siue immodica æquabilitatis in vita quotidiana tuendæ cura, in rebus gerendis, non tam quid earum successus postulet intuentur, quam ne de suo ipsi curriculo quicquam decedant. Ea vero libertate quam gesturis negotia permittebat Ignatius, tum autoritati Præpositi consulebat, animos inferiorum sibi adiungens, quorum se virtuti, atque solertiæ confidere, ac multum tribuere ostendebat; tum ipsis rerum procuratoribus, quorum exacuebat, atque exercebat industriam; consuefaciens suis ire oculis, ac nare sine cortice: tum demum rei, atque negotio, quod & aptius, & acrius tractabatur. Nam & consilia pro re præsenti, ac tempore capiebantur: &, nisi procuratio è sententia procederet, nulla relinquebatur procuratori ex alieni præcepti obtenti excusatio: & natura comparatum est, vt vnusquisque, quæ per se excogitat consilia, amplectatur, vrgetque studiosius, vt quorum non nutricius, sed parens est. Itaque communibus præceptis informando rem, porrigebat potius obedientibus facem, cum qua vltra per se tenderent, quam præferebat ipse sua grauis vmbra. Quin etiam suauitati, perpetuitatique obedientiæ, ac perfectæ rerum agendarum administrationi prospiciens, abstinebat omnino præceptis, si alia posset ratione id, quod volebat, consequi. Non itaque obseruabat solum quid cuiusque æquum & conueniens viribus, & ingenio foret: verum etiam siue quidpiam decreturus, siue pœnam impositurus, ita rem simplici quidem sermone, sed scite, positisque sub oculos rationibus exequebatur, vt qui audiebant, in eius sententiam non ducerentur, sed venirent, imo præire viderentur, non sequi. Erat tamen in exigenda ratione diligentissimus, plurimumque in ea cura reponebat momenti.

117 Obedientiam perfectam in Societate cur tantopere B. Ignatius requireret.

118 Prudentia B. Patris in demandandis negotijs.

119 Diligentissimus erat in exigenda ratione gestarum rerum.

momenti. Nempe vt reddendæ rationis solicitudo errorem pariter, ac segnitiem ab rebus agendis excluderet; rerumque ipse statu perspecto opportuna in loco adiumenta suggereret: Nec vero in extraordinarijs negotijs duntaxat; sed etiam in consuetis ad proximorum auxilium ministerijs, quo pacto, quoque successu tractarentur volebat quam frequentissime, ac planissime, vel coram vel per literas edoceri, explicato numero eorum qui spiritualibus exercitijs excolerentur, puerorum scholas frequentantium, vsurpantium apud socios sacramenta, rerumque aliarum id genus. Ad hæc minime omittebat in tempore, quos idoneos norat, ad perfectum iudicij holocaustum absurdis prima specie atque intempestiuis exercere imperijs, eorumque patientiam sane quam liberaliter exornare. Argumento est Sebastianus Romæus Collegij Romani Rector, quem hoc anno domum Professorum aduocatum iussit coquo inseruire, & aquam ex longinquo ferre, aliaque insignia ad laborem, atque humilitatem obire, quam seueritatem, absolutamque obedientiam non exigebat Ignatius magis, quam ipse præstabat, summorum iussa Pontificum plane tanquam Dei excipiens, atque ad tenuissimum eorum nutum paratus sine vllo viatico, & instrumento, innixus bacillo quocunque iuberetur pergere, vel sese male cohærenti nauigio remisque, ac velis nudo committere. Et extant mira aduersus medicum obsequij exempla, siue cum peruersa curatione in vltimum vitæ discrimen adduci sustinuit, siue cum quadragenarium ieiunium proxime ad metam perductum sine vlla tergiuersatione iussus abrupit. Nimirum perpetua illa sua norma, ac libra iam plane didicerat (vti supra significatum est) suum cuique virtuti pondus, suum modum tribuere. Idcirco etiam præcognito vitæ suæ fine, quoniam in eum locum medentium sententia adegerat, vt non posset sine ingenti strepitu agi res, neque vrsit Polancum vt continuo ad Pontificem pergeret, & alia consueta vel sanctis viris è vita decedentibus officia posthabenda duxit.

120 Obedientia B. Ignatij.

Eandem intelligentiam ponderibus iustis virtutum honestates examinandi volebat in suæ disciplinæ alumnis excellere: quos admonebat, vt in ijs adminiculis, atque præsidijs, quæ cum Deo maxime iungunt, disponuntque instrumentum, vt à diuina manu recte gubernetur, plurimum reponerent: ac proinde probitatem, ac virtutem, præcipueque caritatem, & puram intentionem diuini seruitij, & familiaritatem cum Deo in spiritualibus deuotionis exercitijs, ac zelum animarum sincerum ad gloriam eius, qui eas creauit, ac redemit, quouis alio emolumento posthabito; quas solidas appellabat virtutes, prima, ac summa existimarent, summoque in ea, & in rerum spiritualium studia conatu incumberent. Secundum hæc ad propositum Societati finem, proximorum curandæ salutis plurimum reponebat momenti in exterioris hominis sancta, piaque modestia, ac rectis exemplis. Nam qui sibi homines conciliandos Deo sumunt, oportet ipsos vtrisque esse coniunctos. Vt autem veræ animi virtutes Deo, ita autoritas, quæ præcipue rectis exemplis conciliatur, iungit hominibus: idcirco non modo scripsit, voluitque seruari diligenter certa modestiæ præcepta; sed etiam in suscipiendis diuini seruitij causis circumspectionem requirebat maximam: solebatque dicere in Societate hominum genera duo esse, vnum eorum, qui extruerent solum, alterum eorum qui simul inter extruendum destruerent. Primum sibi genus probari: & hos esse qui studio, ac zelo vterentur considerato, prouidentes, ne quam damni causam, non modo re, sed ne specie quidem darent; neve ij offenderentur, qui si aduersari fierent, possent nostrum in diuino obsequio, & salutis publicæ studio impedire cursum: atque adeo quædam, quæ recte alioqui fierent, omittenda censebat, non damni priuati, formidine sed operum respectu potiorum; quia sæpenumero dum parum caute quid attentatur, nec illud efficitur, & mora alijs multis obijcitur. Quibus ex rebus omnibus manifestum fit, Ignatij virtutes, quamuis ipse nihil in se notabile, supraque communem hominum modum vellet apparere; tamen modum Euangelicæ perfectionis admodum excellentem implesse. Verum enim, quoniam præstans virtus difficile vel dissimulatur diu, vel simulatur; non potuit tanta lux vllo obuolui humilitatis integumento, quo minus late radios funderet, incurreretque in oculos prudentium, id consecuta, vt qui diutissime, proximeque inspicerent, ij suspicerent maxime: quod in ijs solum euenit rebus, in quibus, quia ad eximiam perfectionem perductæ sunt, vsus & consuetudo nihil vitij vnquam, sed plus semper admirabilitatis aperit, vt de Deo egregie disputat Augustinus.

121 Quas virtutes in Societate vellet eminere B. Ignatius.

122 In Proximis adiuuandis caueri volebat ne quid inter extruendum destrueretur.

123 Iudicia Hominum grauissimo rum de B. Ignatij præstanti virtute.

Necesse

Universidad de Deusto
Biblioteca

Necesse non est, quid eminentissimi è Societate viri Franciscus Xauerius, Iacobus Lainius, Ludouicus Consaluius, alijque de Ignatio sentirent, ab alijs iam prodita literis huc inculcare. Andreas Frusius, quem Ignatius, alijque noti, ob innocentiam vitæ, singularemque sapientiam Angelo simillimum iudicabant, solebat dicere, cælestem Christi gratiam in Ignatio quasi ingenitam, ac naturalem videri: adeo constanter, vbique, ac semper, adeoque facile modum, virtutemque seruabat. Fuluius Androsius, doctrinæ, prudentiæ, ac pietatis egregiæ, cognita Meldulæ B. Patris migratione, cum semel quanquam reluctante conscientia, pro eius anima, vt solet, sacrum funebre fecisset: iterum idem facturus, cum accessisset ad Altare, imperare inquit (sic enim scribit) mihi non potui, quin sacrum facerem de nomine IESV: nec in meis priuatis precibus videor mihi aliud posse exprimere, quam hæc verba, Pater Ignati, ora pro nobis. & plane multis in rebus videor mihi eius patrocinium expertus. De Iacobo Eguia paulo ante narratum est. Denique adhuc ipso viuo, licet inscio, eius res pro sacris reliquijs habebantur. Porro aliorum præter Societatem de Ignatij virtute iudicia æstimaturi circumferant per probatissimos eius seculi viros cogitationem; ijsque & Societatem, & nominatim Ignatium summo in pretio fuisse intelligent. Mihi vti longum facere consilium non est, ita religio est, non famulari aliqua ex parte Deo sanctum suum, qui tam se humiliter abiecit, extollenti. B. Philippus Nerius autor inclytæ Congregationis Oratorij Romæ, non solum Ignatium vt virum sapientem colebat, consulebat, ad eiusque institutum idoneos mittebat homines; verum etiam insolitum quendam, ac cælestem splendorem in eius ore affirmabat se cernere; scilicet oculos & ipse diuino beneficio eruditos, & diuinæ lucis capaces habebat. Eundem persæpe alij in Ignatij facie videre splendorem. In Hispania Magister Ioannes Auila (vti iam vulgo est notum) cum quod ipse magno molimine mouebat, facile vidit ab Ignatio perfectum, de Societate instituenda, se puero, illum robusto viro comparauit. Ludouicus Montoya Augustinianus magni in Lusitania nominis cum sancto viro Romæ congressus, scripsit deinde Conimbricæ, nullas se vel pretiosiores, vel sibi fructuosiores reportasse ex vrbe reliquias, quam quòd Ignatium vidisset, eiusque colloquij, benedictionis, magisterij esset particeps factus. Carthusianorum Patrum sæpe ante commemorata sunt iudicia, officiaque præclara. Clerici regulares, quos vulgo Barnabitas vocant, hac ad literam Epistola Romam Mediolano missa, suum cognito B. Patris excessu, animum explicarunt.

124 Epistola Barnabitarum in obitu B. Patris Ignatij

Postquam nobis renunciatus est hinc in vitam meliorem recessus beatæ memoriæ venerabilis Patris Ignatij, non mediocris cor nostrum pupugit dolor, tum vestri causa, totiusque sanctæ Congregationis IESV, quæ tali magistro, ac parente orbata dolens, mœrensque remanserit; tum nostri, quorum etiam Pater erat. Dolendum quidem quod raptus est nobis hoc maxime tempore, quo bonorum virorum tanta caritas est; consolandum vero est, quod ad meliora transierit. Iustis enim viuere Christus est, & mori lucrum: quia & dissolui & cum Christo esse multo illis melius. quo fit vt cum Beatissimo Petro Kalendas Augusti corporeis solutus vinculis, ad cælestia lætus migrauerat. Hoc tantum metuendum est, ne aliquo nostro peccato ereptus sit mundo, & sicut de sancto Iosia legimus, quia Iudæorum populo graue imminebat exitium, Rex iustus ante sublatus est. Sicut Domino placuit, ita factum est: sit nomen Domini benedictum: sed neque etiam omnino à nobis recessit. Viuit apud omnes, quocunque se per totum orbem nomen Christi protendit; dulcis & grata sancti viri memoria, qui tantum de Christiana republica meritus est. Quo magistro, ac Duce Christi fides, religio, doctrina adeo propagata est, vt ipsos quoque Antipodes penetrauerit; apud quos multa millia hominum ad fidem conuersa, nouam Ecclesiam primæ illi Apostolicæ æmulam, nouos apostolos, nouos martyres legimus extitisse. Præmisit filios: nunc post multos superatos labores pro Christi nomine subsequutus est Pater, non minus magnis curis excruciatus, multa Ecclesiarum solicitudine confectus, in otio martyr; in quem non tantum domus vestra tam magna tot annos recumbit, sed plurimorum aliæ. Communis erat bonorum omnium parens. Et quem mœrentem non est solatus dulci alloquio? cui afflicto non affuit benignus consilio? quem indigentem auxilio non iuuit? non est tutatus? Pes claudo, oculus fuit cœco, pauperibus solamen, & miseris omnibus præsidium. Reddat illi Dominus bonorum operum mercedem. Nos in tanto funere sacram Deo Hostiam

stiam in altari non cessamus offerre, spargant alij tumulo purpureos flores; hæc sacerdotum sunt lilia, magisque vernantia, & Deo amabilia, mysteria pro sancta illa anima, licet iam beatæ vitæ gaudia (vt credimus) perfruente. At his saltem illum, quem viuentem nobiscum pio amore coluimus, recedentem ab hoc seculo nequam, quibus possumus muneribus prosequemur. Dilectionem vestram rogantes, vt has amoris lacrymas, fidei, & obseruantiæ nostræ testes libenti animo suscipiant, mutuoque nos diligant; memores in suis orationibus paruitatis nostræ. Dominus noster Iesus Christus sit cum omnibus vobis. Amen. Ex Cœnobio nostro Mediolani Kalend. Septembris millesimo quingentesimo quinquagesimo sexto.

125 Summa Epistolæ Ludouici Stradæ.

Longam Ludouicus Strada vir egregie doctus, ac pius è familia S. Bernardi ad socios Septimancenses epistolam dedit hispanice: quæ longo post tempore italico sermone in lucem edita Romæ est. Exorsus ab animi sui tumultu, quo se ad communem gentis humanæ Ignatij morte acceptam cladem diu constitisse mutum, atque attonitum instar Iobi amicorum ait; cum fuse stuporem hominum deplorasset, qui quia non intelligunt quanti referat in terris supereße eximia præditos sanctitate viros, in eorum occasu minime commouentur, ex illa Isaiæ voce, Nisi Dominus Sabaoth reliquisset nobis semen, quasi Sodoma facti essemus, Homines Deo caros apte seminibus comparans, cum grano sinapis diligenter Ignatium confert. In primis, quod hoc semen cum sit minimum, fiat maius omnibus oleribus, Dei admiratur ingenium, qui gaudens rebus minutis, ac vilibus ad maxima opera, & præclarissima vti, cum tam multi eodem seculo, eiusdem atque Ignatius consilij essent, ac præter ceteros Paulus Quartus etiam Pontificatus Maximi ad quiduis perficiendum præsidio instructus, & magnus ille Doctor tota Hispania sanctitate, atque doctrina celeberrimus Auila, perfecti tamen operis titulum maiore quadam gloria Ignatio dederit: adeo vt ad hunc veluti Ioannes ad Christum discipulos Auila suos vltro transmitteret. Tum de colonijs quasi ramis toto orbe diffusis, ac sociorum multitudine differens, in his ætate, conditione, linguis, nationibus inter sese discrepantibus, conspectam à se narrat maiorem, quam si ab vna essent omnes stirpe, ac parente editi, consensionem, atque cor ita vnum, vnamque animam; vt carmine quodam diuino, cælestique philtro tanta conspiratio fieri videatur. Deinde ad conuolantes in hanc sacram arborem digressus volucres, inter cetera refert visos à se in Hispanienſi quadam academia iuuenes antea solitos alia sequi omnia, diebus quibusque festis summo mane ad crimina sua deflenda, & ad sacrosancta vsurpanda mysteria surgere numero amplius trecentos: neque hæc alijs in templis propter insolentiam fieri (ita enim erant tum tempora) cum id miri habeant commodi Societatis templa, quod in ijs inducto more, diuinam mensam frequentandi, neminem deterreat inanis metus, ne singularis, ac notabilis fiat. Adijcit his exercitationum spiritualium laudes, quas appellat Nouitiatum quendam toti humano generi institutum. Quod sicut religiosi Ordines habent gymnasia, in quibus suos quique tyrones ad suam vitæ formam exercent, ac fingunt; ita ex vniuerso mortalium cœtu exercitationibus à B. Ignatio inuentis suo quiq; in vitæ genere ad perfectam Christianæ legis disciplinam erudiantur. Postremo obtrectatorum contra Societatem confutatis calumnijs, eiusque instituto non leuiter explicato, socios adhortatur vt B. Ignatij vestigia prementes, contra aduersarios spe in Deo collocata, modestiaque ac silentio dimicent. In silentio & spe, inquit, erit fortitudo vestra, quoniam voluntas Dei est, vt benefacientes obmutescere faciatis hominum ignorantiam. Addit scriptam à se pro Societate apologiam: & cur id ipse diuersi ordinis faciendum sibi putarit, exponens, epistolam claudit. Ioannes quoque Vega Siciliæ Prorex scripsit: & militari sua eloquentia gratias agit Deo, quod cum ei visum est tempus, ad se famulum suum transtulit, relictis inter mortales tot bonitatis, sanctitatisque trophæis, quæ nec tempus, nec aer, nec aqua euersura vnquam sint, vti cernuntur euersa, quæ inanis gloria statuerat, & secularis ambitio. Ait se considerare triumphum, quo receptum in cælo par foret, qui tot victorias præferebat, totque feliciter pugnatas pugnas aduersus tot, tamque acerbos, ac barbaros hostes: quamque merito sancti huius Imperatoris signum in cælo posſit inter signa statui sancti Dominici, Francisci, aliorumq; sanctorum: quibus Deus dedit, vt tentamenta, & miserias seculi superarent plurimasque animas eriperent è faucibus Tartari. Pariterque considero (inquit) quam sit hæc gloria, &

126

127

128 Summa Epistolæ Ioannis Vegæ.

trium-

Universidad de Deusto
Biblioteca

triumphus procul ab inuidia aliorum sanctorum Heroum,quamque diuersus ab seculi huius triumphis, & gloria miseriarum, & inuidiæ plenis,& cum damno rèipublicæ, corruptelaque coniunctis: quæ omnia eo valent, vt ingenti solatio, & firmamento sint nobis ad mitigandum quamuis acerrimum talis iacturæ sensum; vtque expectemus adiumentum è cælo, quod melius, quam cum esset nobiscum, poterit præstare tum suæ familiæ, tum omnibus, qui sancto viro noti, deuotique fuere ac sunt. Ioannes Tertius Lusitaniæ Rex multis nominibus æterna dignus luce memoriæ, tum sæpe quantum Ignatio tribueret, declarauit, tum aliquando cum demortuo Iulio Tertio Summo Pontifice,egregie facturos Cardinales dixisse fertur,si Pontificem crearent Ignatium.Ipsi Romani Pontifices Paulus,& Iulius Tertius satis domestica prope familiaritate, qua excipiebant Beatum virum, ac priuilegijs, quibus Societatem ornarunt, declarauere, quo loco sanctum Patrem haberent. Marcellus quidem tanti sanctitatem eius, ac prudentiam, præsertim in rebus ad Societatem spectantibus, faciebat; vt in ijs Pythagoricorum more,pro quauis ratione duceret Ignatium ita censere. Paulum Quartum, quamuis ab eo non semel dissensisset Ignatius, & in controuersia eius tyronis (de qua supra relatum est) apud Pontificem Iulium causam obtinuisset; tamen verecundia tenuit, ne eo viuo in Societatis instituto quicquam moliretur. At Cardinalium multi, pene in omni vita eius consilijs regebantur. duorum hic Epistolas addam. Otho Truchses Cardinalis Augustanus, in hunc modum Herbipoli scripsit. Haud facile dictu est (Venerandi in Christo, ac religiosissimi fratres) Sanctissimi nostri Patris ad vitam meliorem excessu vtrum nobis mœror, an lætitia maior acciderit. Nam si ex huius vitæ calamitatibus ad præmia, quæ promeritus est, euocatum Dei bonitate consideramus: impium esset id ei bonum, commodi nostri causa inuidere. Ex altera parte, est cur merito doleamus, vbi relictos nos orbos aspicimus, eoque parente destitutos, qui quauis in difficultate portus nobis tutissimus erat: tamen, quia caduca cum æternis conferenda non sunt, id solatij,quod item capiendum vobis est, capimus: certi eam benedictam animam pro nobis, qui in tenebris hisce mansimus, supplicem apud Deum esse, ac precari, vt ea felicitate articulum supremum exigamus, qua exegisse illum cognouimus. Gratiæ sint diuinæ Maiestati æternæ: cui nos ne graue ducite, vestris precibus commendare. At Barptholomæus à Cueua has Neapoli literas dedit. Paranti mihi ad Epistolam recordationis optimæ Patris nostri Ignatij respondere, nunciatum est illum à Deo euocatum ad suam gloriam: & quamuis hac in re certa illa consolatio præsto sit, quam nostra fides habet, animæque eius negotium tantum agatur; non idcirco sensus in me non multum potuit. Quippe cum tam singulari amico, & parente orbatus sim: cui ego penitus confidebam in meis necessitatibus, tantum in eo consilium, ac prudentiam inueniens, tantamque modestiam, ac mansuetudinem, quanta sane reliquæ eius sanctæ vitæ congruebat. Profecto Christiana respublica vnum præstantissimorum capitum quæ habebat,amisit. Hæc è plurimis de sancti viri virtutibus,atq; existimatione libasse sit satis:iam pauca.quæ eius obitum consecuta sunt, adijciamus. Romæ, vt primum vulgata B. P. migratio est, vulgo ferentibus sanctum virum mortuum, concursus repente ingens est factus in templum, domumque Professorum. Inter ceteros Cardinalis S. Iacobi mancipium impetu fores prorupit cubiculi, vbi iacebat Beati Corpus, vt illud rosario contingeret. Est id cubiculum humile, atque angustum, & simpliciter laboratum longum vnde triginta, latum quatuordecim, altum decem palmis. In eo successores Præpositi vsque ad annum alterum post millesimum sexcentesimum habitarunt. Eo tempore cum in ædium partem ab Odoardo Cardinali Farnesio, quasi hæreditariam gentis Farnesiæ in Ordinem nostrum benignitatem perpetuante, extructam Præpositus Generalis Claudius Aquauiua migrasset, religiosum haberi est cœptum: idque ipsum ad memoriam, ac solatium posterorum, quod ibi egisset, finissetque vitam B. Pater, & post eum omnes ad id temporis Generales vixissent, & primus habitus esset generalis conuentus, cum domus noua exædificaretur, quanquam non sine incommodo fiebat, placuit Patribus cum tribus adiunctis cubiculis integrum conseruare. Eodem die, quo Ignatius obijt curatum corpus, ac sectum, insignem inediam viri manifestam fecit, mirantibus peritis, qui viuere, & quidem tam æquo & præsenti animo tandiù potuisset, vitalibus pene adustis. Postero die, tertia ante noctem hora conditum est ad latus dexterum Aræ maximæ: quo

129 Ioannis III. Lusitaniæ Regis de B. Patre iudicium.

130 Pauli, Iulij, Marcelli Pontificum.

131 Cardinalis Augustani Epistola.

132 Literæ Cardinalis à Cueua.

die, cum Benedictus Palmius pro concione mentionem de eo modestam, ac piam fecisset,quædam e populo mulier Bernardina nomine in spem venit, posse filiæ strumis laboranti valetudinem eius ope restitui: quod & consecuta est,suspensa ab ægræ collo vestis beati viri particula. Venit Septembris initio Romam Tybure Bobadilla longa febricula diu vexatus,qua cum in lectulo B.Patris recubuisset,se illico liberatum asseruit. Multaq. alia mira per famulum suum Deus perpetrauit, quæ iusto per se opere explicabuntur. Illud notandum videtur,multa per ipsum Ignatij nomen, ex literis, quas sua manu subscripserat, auulsum facta miracula, quod genus reliquiarum, etiam auctoris causa memorabile est. Magnus enim ille noui orbis Apostolus Franciscus Xauerius viuo adhuc Ignatio, veluti sacrum pignus vnam ex hisce subscriptionibus in reliquiaria sua theca gestabat. Videtur autem(vt quidam animaduerterunt) hoc præcipuum Ignatij nomini diuina bonitas decus reddere, quod ille tantum in sanctissimi IESV nominis amplificanda gloria desudauit. At inter cetera,quæ statim, vt excesserit e vita,æternam eius in cælo felicitatem testificata sunt,non in postremis numerandus est sensus, qui totam Societatem peruasit. Affirmat Polancus se quidem nescire, an cuiquam mortalium contigerit,ita diligi à suis,vt Societati carus erat Ignatius: tamen,cum ita vnicè amaretur, temporeq. tam læuo eam orbam reliquisset, nullus quenquam tetigit mœror: sed late per omnem terrarum orbem,vbi fusi erant socij,quasi ex vegeto capite in membra nouus permanauit vigor, nouus laborum, & perfectionis amor, noua fiducia, & spes incrementi Societatis, successusque in studio diuinæ gloriæ, publicæque salutis. Multis præterea in Collegijs animaduertere statim largius in summa inopia suppeditata à populis vitæ subsidia, & aduersantium infectationes, vel extinctas, vel valde mitigatas. Quæ omnia, quanquam fidem faciebant Ignatium ad sanctum Dei montem ascendisse, coramque sanctissima Trinitate, quasi sublatis manibus suorum adiuuare conatus vberius, quam cum ipse quoque hic staret in acie, incitabantque vt publicis obseruantiæ documentis pietatem erga eum animi sui explicarent; tamen Præsides, ac Rectores modestiæ causa nihil permittebant. Cum vndique res, quibus beatus vir vsus erat, pro reliquijs peterentur, vix quibusdam magnis personis,quibus negari nil poterat,concessere; vt Eleonoræ Mascareniæ,cui enixe petenti, quædam beati viri tunica missa est. Imo, cum primum dies anniuersarius redijt, Romani Collegij socijs sacrosanctam susçipere Eucharistiam, & alia edere signa cultus optantibus, non est concessum. Quam modestiam haud scio an nimiam, cum finem haberet nullum,quamuis iam Deus famuli sui gloriam in luce publica, & ante omnium oculos, plurimis passim per eius imagines, reliquias, inuocationem miraculis in omni genere editis collocaret, Cæsar Baronius Cardinalis vir pariter animo, doctrina, & pietate magnus, & acer, diutius ferre non potuit. Anno 1599. in templum Professorum, die anniuersario B. Patris cum Cardinali Bellarmino ad socios e Romanis domicilijs congregatos adhortationem habituro,venerat. Vbi Bellarminus finem dicendi fecit, recessitque, ceteris omnibus ad sepulchrum B. Patris flexo genu paulisper orantibus, Baronius & ipse prostratus, solumq. vbi sacræ eius reliquiæ seruabantur, exosculatus,interiore motu instinctus, interrogat cur B. Patris effigies publice honoranda proposita non sit: nostrisque de more modestiam obtendentibus:continuò, inquit, effigiem,scalasque afferte ad me. Quibus allatis,ipse acceptam tabulam primum religiose veneratur:dein scalis ascensis supra sepulchrum suspendit, adoratque rursus; plerisque sociorum, qui omnes in genua prouoluti perstabant ad insperatum dulcissimi Parentis conspectum vbertim flentibus. Vbi & illud animaduersum est clarum diuinæ voluntatis indicium: quod cum Claudius Aquauiua Præpositus Generalis e Tusculano scripsisset vetuissetque certas ob causas quicquam in hoc genere attentari:cum tanta diligentia Generalis Præpositi literæ reddi soleant: illæ partim obliuione vnius e Romani Collegij Fratribus, partim socordia mulionis, qui iussus ad Domum Professorum relinquere in Tusculanum retulit,nunquam ad Alfonsum Agazarium domus professæ Præsidem, ad quem mittebantur,perlatæ sunt.Quas si recepisset in tempore, totam rem haud dubie disturbasset. Anno demum Millesimo sexcentesimo quinto, Paulus Quintus Pontifex Maximus potestatem fecit legitimè inquirendi in virtutes, & miracula B. Patris, vt in sanctorum numerum more solenni authoritate apostolica referretur. Anno mox 1609. idem Pontifex omnium fere Principum, aliarumque Christianarum potestatum rogatu,

134 Quædam B. Patris miracula.

135 Sensus in tota Societate post obitum B. Patris.

136 A Cæsare Baronio Cardinali primũ Romæ B. Patris imago colenda proponitur.

137

Universidad de Deusto
Biblioteca

de sententia Cardinalium sacris ritibus præfectorum, post rite, diligenterque cognitam causam venerabilem virum declarauit Beatum: voluitque Societati: vbique terrarum suis in templis licere illum publicis missarum, officijque diuini honoribus venerari: addito, vt in diem B. Patris anniuersarium, cuiuis etiam non de Societate sacerdoti, in Romanæ domus templo, vbi sacra eius ossa requiescunt, idem ius, fasque sit: Maturante iam diuinissima Trinitate suo fideli seruo tandiu dilatos inter mortales honores, quasi fœnore longo multiplicatos reddere, ad sui maiorem gloriam nominis, opemque mortalium. Quæ videlicet cura vnica fuit semper Ignatio.

IN-

INDEX IN PRIMAM PARTEM HISTORIARVM SOCIETATIS IESV.

Cuius prior numerus demonstrat numerum librorum; posterior vero numeros ad marginem dispositos.

A

ABASSINI populi Aethiopiæ vulgo Abissini lib.14. numer. 104.
Preteiannes eorum Rex.ibid.
Eorum domicilia.ibid.n.107.
Origo. num. 109.
Religio. num.110.
Reditus ad Ecclesiam. num.111.
Instituta ad eos Missio ex Societate creato Patriarcha Ioanne Nunnio. ibid. n.112.
Quam ea curæ esset B. Ignatio. ibid. n.114.
In eam rem destinati socij decem, e Lusitania discedunt. lib.15.n.102.
Res in Abassia gestæ à Consaluo Rodericio. lib.15.n.17.& seq.
Eodem missus Andreas Ouiedus cum socijs. lib.16. n.69.
Abstinentia pecuniarum quam vtilis ad fructum animarum. lib.3.n.78.
Abstinentia Iacobi Lainij. lib.10.n.94.
Et Petri Fabri.lib.3.n.71.
Abulensis Collegij exordia. lib.13.n.43.
Abuna Abassinorum Antistes.lib.14.n.110. & lib.15. n.126.
Actio cum hominibus miscenda consuetudini cum Deo.lib.11.n.96.
Adalberti Bausech insignis vocatio.lib.16.n.22.
Adamus Franciscus in Indiam mittitur. lib.6. num.87.
Adrianus ab Adriano Louanij Societatem init. lib.7.n.41.
Solemnem emittit professionem. lib.11.n.43.
Vexatur ob receptos Nouitios.lib.11.n.4.
Eius zelum in ea causa B. Ignatius non probauit. ibid.n.46.
Adrianus Candidus Romam mittitur.l.11.n.47.
Fit Mutinensis Collegij Magister. li.12.n.17.
Aduersa præ amore Crucis optanda.lib.2.n.105
Aegidius Fernandus Caruallius Lusitanus. l.13. num.80.
Aegidius Foscararius ex Ordine Prædicatorum Magister Sacri Palatij deinde Mutinensis Episcopus exercitiorum libellum probat per honorifico testimonio.lib.8.n.1.
Eundem libellum magno in pretio habet. lib.10.n.82.
Lainij ac Salmeronis doctrinam cum sanctitate coniunctam celebrat. lib.11.n.38.
Quid de Syluestro Landino sentiret.l.14.n.33
Aemilianus Loiola Societatem ingreditur. li.3. num. 22.
Laborum contentione arteriam rumpit, vnde moritur.lib.6.n.80.
Aequitas, & patientia in perferendis iniurijs. lib.11.n.104.
Aerumnæ B.Ignatio toleratæ. lib. 1. n.34.
Et à primis nostris Patribus. lib.2.n.5.
Et à Socijs in Brasilia.lib.14.n.115.
A Ioanne Beira in Molucis. lib. 9. num.125. lib.12.130.
De alijs Patribus.vide suis locis.
Arumnæ præuiæ diuinis auxilijs. lib.5. n. 78.
Aethiopes Abassini. Vide Abassini.
Aethiopes Hesperij ex Regno Congi. Vide Congus.
Africæ situs. lib.8.n.94.
Africana expeditio Ioannis Vegæ. lib.10.n.88.
Albertus Bauariæ Dux Guilielmo Patri in Ducatu, studioque Religionis Catholicæ, & Societatis succedit.lib.10.n.98.
Ingolstadiense Collegium condit.lib.16.n.23.
Albertus Caballinus Gandiam missus. lib.6. num. 60.
Albertus Ferrariensis Collegij Eugubini Rector.lib.12.n.16.
Alexander Cardinalis Farnesius Auenionensis legatus duos de Societate secum deducit. lib.15.n.64.
Meditatur Collegium Auenionense. ibid.
Eiusdem in Montis Regalis Collegium liberalitas.lib.14.num.39.
Alexander Piccolomineus optimè de Senensi Collegio meritus.lib. 16.n.7.
Alexius Ferreria B. Xauerij socius in Indiam remittitur.lib.12.n.105.
Alexij Maderiæ feruor ingens, & magna fides. lib.11.n.98.99.
Alfonsus Auila, deinde Basilius dictus Hispalim mittitur.lib.14. n.82.
Sanlucari elaborat. ibid.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Eius virtus, ac mors lib.16.n.55.
Alfonsus Barrettus Portuensis Societati addici. tur.lib.5.n.47.
Alfonsus Blasius e Lusitania missus in Brasiliam. lib.10.n.116.
Alfonsus de Castro nobilis Doctor e Franciscanis Societatem commendat. lib.5.n.58.
Alfonsus Castrius destinatur in Molucum. li. 8. num.128.
Sui præsagus Martyrij.li.9.n.165.
Alfonsus Cyprianus in Indiam mittitur. lib.6. num.87.
E primis in India spiritualibus coadiutoribus.li.8.n.125.
In Socotoram destinatur. li.8.n.128.
Abit Meliaporam.ibid.
Alfonsus Fonseca,& Azebedius Collegij Montis regij autor. li.16.n.43.
Alfonsus Lopius Collegij Conchensis moderator.li.14.n.76.
Nauigat in Indiam.li.15.n.123.
Alfonsus Noronia Indiæ Prorex.lib.12.n.84.
Alfonus Ramirius de Vergara Societati conciliatur, qui deinde Complutensi Collegio pro parente fuit.lib 9.n.66.
Eiusdem benignitate emuntur ædes Collegio complutensi. lib.9.n.70.
Alfonsus Romanus Collegio Cæsaraugustano præficitur.li.15.n.66.
Alfonsus Salmeron ad Societatem adiunctus. l.1.num.87.
Romæ concionatur, ac publicè docet in Sapientiæ Gymnasio.li.2.n.80.
Mittitur in Hyberniam.lib.3.n.46.
In reditu Lugduni pro exploratore capitur. ibid.n.61.
Mutinam mittitur.l.4.n.13.
Ibi calumnijs exagitatur.ibid.n.14.
Romæ dat operam conciliandis iratis. lib.5. num.15.
Destinatur in Concilium Tridentinum. lib.5. num.21.
Bononiam mittitur. lib.6. n.14.
Quam multa Tridenti præclare gesserit. li.6. n.21.& seq.
Primus sententiam dicit. ibid. n. 25.
Lutheranas hæreses insummam confert.ibid. num. 27.
Egregiam in Concilio Societati existimationem parit.ibid.n.29.
Vide & lib.7.n.23.
Patauij ægrotat, sed B. Ignatij votis precibusque conualescit.lib.7.n.24.
Adit Bononiam quò fuerat translatum Concilium.ibid.
Ibi quæ munera obierit li.8. n.24.
Veronam se transfert Ludouici Lipomani rogatu.li.8.n.28.
Inde iubetur à Pontifice in Germaniam proficisci.ibid.
Veronæ elaborat.li 9.n.48.
Deinde Belluni. ibid.n.49.
Ingolstadium cum Iaio, Canisioque destinatur ibid.n.51.
Bononiæ cum eisdē Doctor creatur. ib.n.52.
Ingolstadij in Academia Apostolum Paulum explanat.li.9.54.
Theologicæ difciplinæ Decanus designatur. lib.10.n.98.
Ingolstadio reuocatus Veronæ operam nauat. ibid.
Mittitur Neapolim. lib.11.n.16.
Tridentum cum Lainio iterum mittitur. lib.11. n.36.
Neapoli strenuè dat operam rebus animorum.lib.14.n.35.
Primus de Societate in Poloniam profectus cum Apostolico Nuncio Lipomano. lib. 16. num.5.
In reditu operam Senis nauat. ibid.
Mittitur in Belgium cum Cardinali de Motula. ibid.
Eius frugifera concionandi ratio. lib. 9.n.50.
Alfonsus Velascha Francisci Villanouæ Magister.li.7. n.49.
Aloysius. Vide Ludouicus.
Aluarus de Corduba regij princeps stabuli insigni caritate ac pietate nobilis.li.5. n.66.
Aluarus Mendius magnæ vir sanctitatis orationis ope ab ingenti periculo liberatur. lib.12.n.122.
Aluarus Taidius Malacensis arcis P,æfectus designatus legationem in Sinas à B.Xauerio institutam impedit.lib.12.n.86.
Lepra coopertus misere interijt. lib.12.n.94.
Amanguccium Oppidum Iaponiæ nobile inprimis,& amplum. li.10.n.136.
Primus ibi baptismus.lib.11.n.104.
Multa B.Xauerij miracula. ibid.n.110.
Vnius anni spatio christiani ter mille. ibid. num.112.
Eorum pietas. lib.13. n.100.
Rex manus sibi affert, Vrbs vastatur. lib.11. num.129.
Rex sufficitur Regis Bungensis frater.n.133.
Idem occiditur lib.16. n.88.
Amboinus Insula frequens indigenis, aduenisque. lib.6.n.102.
Ambrosius Belga Gandiam missus. lib.6.n.60. Moritur. lib.7. n.58.
Ambrosius Herrera Societati addicitur. lib. 5. num. 47.
Ambrosius Petrius in Brasiliam missus ex Lusitania.lib.13.n.68.
Amerinæ Sedis initium. lib.16.n.4.
Amida Numen apud Iapones.lib.9.n.193.
Andreas Baredhet sociorum Coloniæ perfugium.lib.5.n.36.
Andreas Consaluius nauigat in Indiam. lib.15. num.123.
Cum duobus socijs facto naufragio fame perit, ne deserat turbam naufragarum. n.124.
Andreas Fernandius primus de Societate ex India Romam venit. lib.12.n.85.lib.14.n.16.
Andreas Frusius ingreditur Societatem. li.3. num.17.
Patauio Romam adit.lib.6.n.11.
Ad cetera munia conciones adiungit in æde nostra.li.7.n.8.
Mittitur in Montem politianum. lib.7.n.30.
Desti-

Destinatur in Siciliam.li.8.n.10.
Docet Græcas literas in Collegio Mamertino.lib.8.n.13.
Deinde etiam Hæbreas.ibid.
Pactensibus laborat.lib.10. n.85.
E Sicilia Venetias euocatur.lib.10. n.97.
Sacrarum literarum interpres in Collegio Romano.lib.12.n.5.
Collegij Germanici Rector Romæ moritur. lib.16.n.89.
Angelicæ fuit integritatis morum, atque sapientiæ.ibid.n.90.
Andreas Galuanellus succedit Nicolao Gaudano in Collegij Veneti administratione. lib.10.n.79.
Mittitur in Vallem Tellinam. lib.12.n.19.
Andreas Lipomanus primus Collegiorum Societatis in Italia fundator.lib.3.n.56.
Collegium Patauinum suis sustentat impensis.lib.4. n.16.
Eidem Prioratum attribuit. lib.5. n.11.
Idem Collegij Veneti Fundator. lib.10.n.96.
Andreas Monterus egressus e Societate à Turcis comprehensus occiditur. lib.12. n.83.
Andreas Quiedus mittitur Parisios studiorum causa.lib.3 n.24.
A latronibus spoliatur, & vulneratur. lib.4. num.36.
Abit in Lusitaniam.ibid. n.84.
Exemplo est socijs Conimbricensibus. ibid. n.130.
Gandiense Collegium promouet. lib.5.n.77.
Gandiæ maximarum præbet exempla virtutum lib.6.n 71.
Solitudinis amore capitur. lib 8 n.65.
Inter quatuor votorum Professos adscribitur. lib 9.n.2.& 75.
Gandiensis Academiæ Rector declaratur.ib.
Romam venit.lib 10.n.47.
Primus Neapolitani Collegij fit Rector.li.11. n.17.& l.12 n.23.
Destinatus ad Abassinos in Aethiopiam Hieropolitanus Episcopus renuntiatur. lib. 14. num.1.
Consecratur.lib.15.n.103.
Eborensem Diœcesim visit magna humiltate, & caritate.lib.16 n.56.
In Indiam peruenit. lib.16. n.68.
Mittitur ad Abassinos in Aethiopiam. ibid. num.69.
Eiusdem constantia. lib.8. n.65.
Feruor. lib.8.n.64.
Obedientia.ibid.n.67.
Simplicitas.lib.10.n.70.
De Petro Fabro existimatio. lib.6.n.86.
Angelus Paradisius Tyro Societatis lib.1.n.95.
Angeli Custodis cum Ioanne Carrera familiaris vsus lib.11. n.66.
Angelorum tutela. lib.11.n.114.
Pulchra inuocandorum Angelorum ratio à Fabro vsurpata.lib.1.n.29.
Angelorum sedulitas, atque tranquillitas imitanda in proximis adiuuandis. lib.13. n.18.
Angerus Iapon cum B. Xauerio congreditur, vnde B.Patri consilium Iaponicæ expeditionis lib.7.n.90.
Baptizatur & Paulus sanctæ fidei appellatur. lib.8.n.128.
Regreditur in Iaponiam,& Xauerium iuuat. lib.9.163.& 207.
Domus eius tota fit Christiana. n.212.
Annibal Codrettus init Societatem lib.6.n.17.
Docet Grammaticam Messanæ.lib 8.n.13.
Antoninus de Henricis Tybure in Societatem recipitur, qui dein eximiæ fuit sanctitatis. lib.14.n.20.
Antonius Acosta nauigat in Indiam. lib. 15. num.123.
Antonius Araozius Cantaber, & propinquus B.Ignatij Societati adiungitur. lib.2.n.67.
Primus in Hispaniam mittitur. ibid.n.99.
Primus post decem Professus.lib.3.n.76.
Iterum in Hispaniam abit.lib.4 n.52.
Barcinone multa præclare gerit. ibid.n.121. & lib.8.n.58.
Valentiæ miros excitat concursus. lib. 4. n.124.
Gandiam adit ad Ducem Franeiscum Borgiam ibid.n.125.
Conimbricam peruenit ibid.n.134.
Adit Lusitaniæ Regem & concionatur. ibid. n. 135.
In Castellam discedit. lib.5.n. 51.
Salmanticæ Societatem illustrat. ibid.n.59.
Adit Philippum Principem, & Mariam Coniugem Vallisoleti.lib 5.n.60.
Qua herba per iocum responderit vti Societatem aduersus intemperantiam.n.63.
In Aula Philippi quanta cum auctoritate, fructuque versaretur. lib.15. n.66.
Cur aliquandiu in aula versatus. ibid.n.81.
Aeger summæ est curæ viris Principibus.li.6. num.82.
Aeger etiam alienæ saluti dat operam. ibid. num.83.
Secundus in Societate, & in Hispania primus Prouincialis lib.7.n.45.
Moribundis adest solertia singulari. lib. 8. num.59.
Barcinone dat operam corrigendæ disciplinæ in Cœnobijs Virginum. lib 9 n.74.
A B. Ignatio increpatur quod sacri Gynecæi curam lentius repudiasset. ibid.
Romam venit.lib.10.num.47.
Castellanæ Prouinciæ præficitur. lib.14.n.53.
Præclara eius exempla.lib.9.n.77.
Testimonium de Fabro.lib.6.n.78.
Antonius Blascus venit in Brasiliam. lib.13. num.68.
Antonius Bouclettus Tornacum mittitur.li.14. num. 48.
Antonius Corduba venit ad Societatem repudiato Cardinalatu.lib.12.n.43.
Epistola eius ad B. Ignatium de Cardinalatu repudiando.ibid.n.44.
Eiusdem in omni virtute progressus. lib.13. num. 39.
Primus Cordubensis Collegij Rector.lib.13. num.41.
Eiusdem mortificatio.lib.16.n.42.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Antonius Criminalis primus de Societate Martyr in Indiam mittitur lib. 3. n. 53.
Peruenit in Indiam. lib. 5. n. 96.
Moderator sociorum in ora Piscaria. lib. 7. num. 77. lib. 8. n. 132.
E primis in India spiritualibus Coadiutoribus. lib. 8. n. 125.
Eiusdem sancta vita, & Martyrium. lib. 9. num. 112.
Obedientia. lib. 5. n. 96 lib. 8. n. 126.
Eiusdem Epistola ad B. Ignatium. lib. 9. num. 116.
Antonius Correa in Lusitania Tyronum Magister. lib. 13. n. 54.
Antonius Diazius in Ceilanum missus. lib. 12. num. 128.
Abit in Iaponiam. lib. 14. n. 134.
Antonius Fernardius dum ad Euangelizandum nauigat naufragio collitur. lib. 14. n. 146.
Antonius à sancta fide Comes B. Xauerij. lib. 12. n. 109.
Antonius Heredia ex Lusitania Goam venit. lib. 11. n. 82.
Fit Cocinensis Collegij Rector. ibid. 90.
Cocini laborat. l. 12. n. 125.
Et Armuziæ. lib. 13. n. 79.
Antonius Comius Societati addicitur. lib. 5. num. 46.
Egregie nauat operam peregre. lib. 7. n. 67.
Discedit in Indiam. lib. 8. n. 100.
Goani Collegij Rector. lib. 8. n. 119.
Seculus operarius. lib. 6. n. 103.
Ad Regem Tanoris mittitur. lib. 9. n. 105.
Cocinensi domicilio aliquod initium dat. lib. 9. n. 111.
Ab Societate dimittitur. lib. 12. n. 81.
Naufragio perit. ibid. n. 83.
Antonij Madridij ardor in explicando catechismo. lib. 16. n. 57.
Antonius Monis ad Societatem aggregatur. lib. 4. n. 132.
Post fugam insignem agit pœnitentiam. lib. 5. n. 76.
Antonius Petrius in Brasiliam mittitur. lib. 9. num. 85.
Suo labore domum ædificat in Brasilia. li. 10. num. 115.
Antonius Pinerius Antistes Mirandensis Societatis Brigantiam aduocandæ magna pars. l. 15. n. 98.
Antonius Quadrius præstantis obedientiæ, li. 6. num. 97
Vnde Tiburtius aliquandiu vocatus. lib. 7. num. 73.
Conimbricensis Rectoris adiutor. lib. 12. num. 56.
Fit Professus Olisippone. lib. 13. n. 52.
Nauigat in Indiam. lib. 15. n. 123.
Explicat Constitutiones Societatis in Indiam perlatus. lib. 15. n. 128.
Ab ipsimet Socijs Prouincialis Indiæ creatur. lib. 16. n. 64.
Antonij Ramirij insignes conciones Cordubæ. lib. 16. n. 57.
Antonius Vinkius Louanij Societatem init. lib. 7. numer. 41.
Romam venit. ibid. n. 42.
Collegio Mamertino præficitur. lib. 11. n. 36.
Aegrotis operam nauat. lib. 11. n. 26.
Syracusas mittitur. lib. 14. n. 41.
Inde Catanam. lib. 16. n. 18.
Antonius Vitellius optime de Senensi Collegio meritus. lib. 16. n. 7.
Apostoli vocantur homines Societatis in Lusitania. lib. 3. n. 40.
Arabum linguam ediscunt socij in Monte Regali in Sicilia, vt Mauricos iuuent. lib. 15. num. 8.
Aragonensis Prouincia quando constituta. lib. 14. n. 52.
Argentam missi tres, & ludus ibidem apertus ad excludendos impiæ doctrinæ magistros. lib. 14. n. 27.
Armuziæ situs. lib. 9 n. 126.
Sterilitas, & calores maximi lib. 9. n. 130.
Mores corruptissimi. ibid. n. 131.
Superstitio. n. 156.
Res illic gestæ per Gasparem Berzæum. ibid. n. 133. & deinceps. lib. 10. n. 124.
Collegium inchoatur. lib 10. n. 128.
Domicilium nostrum flammis diuinitus eripitur. lib. 12. num. 123.
Ascanius Columna Ioannæ Aragoniæ Coniugi per B. Ignatium conciliatus. lib. 12. n. 11.
Astabora & Astapus fluuij Aethiopiæ. lib. 14. num. 107.
Austriæ status anno. 1551. lib. 11. n. 40.

B

Bætica Prouincia qnando constituta. lib. 14. num. 52.
Balneoregium mittitur Claudius Iaius. lib. 2. nu n. 93.
Balthasar Diazius in Societatem adscriptus. lib. 7. n. 57.
Melchiori Nunnio succedit Goæ, præclareq. rem diuinam procurat. lib. 14. n. 138.
Malacæ elaborat. lib 16. n. 81.
Balthasar Gagus discedit in Indiam. lib. 8. num. 100.
Destinatur in Iaponiam. lib. 12. n. 81.
In Iaponiam peruenit. lib. 12. n. 134.
Res ab eo toleratæ ac gestæ in Iaponia. li. 13. à n. 92. lib. 14. n. 147. & seq.
Balthasar Nunnius in Indiam mittitur. lib. 6. num. 87.
Balthasar Turrianus Philosophiæ professor in Romano Collegio. lib. 13. n. 2.
Banduensis Academiæ disciplina in Iaponia. lib. 11. num. 111.
Baptista Barma. Vide Io. Baptista.
Baptista Pezzanus Fabri. Lainijque discipulus Parmæ, dein socius. lib. 6. n. 17.
Barcinone Grammaticæ inter pueros studet B. Ignatius. lib. 1. n. 46.
Offertur Societati domicilium. l. 2. n. 100.
Multa præclarè gerit Araozius. lib. 4. n. 121. & l. 5. n. 72.
Puer quadrimus admirabili ingenio, & memoria

moria multa de Societate prædicat. l. 5. n. 121.
Conditum Orphanotrophium. l. 6. n. 84.
Templum Societati ædificari cœptum, & in lapidibus primis quæ sculpta sint. l. 13. n. 44.
Barnabitarum, & Societatis mutua caritas. lib. 12. n. 13.
Epistola eorum in obitu B. Ignatij. lib. 16. num. 124.
Barptholomæi Bustamantij ad Societatem vocatio. l. 12. n. 47.
Periculum ingens prece Borgiæ superat, & Deiparæ patrocinio. l. 13. n. 46.
Septimancam ad Probationis domum inchoandam missus. lib. 14. n. 82.
Fit Bæticæ Prouincialis. l. 15. n. 101.
Quam præclare de Romano Collegio sentiret, ac mereretur. l. 16. n. 39.
Summopere curat vt Constitutiones omnes summa diligentia seruentur. l. 16. n. 51.
Barphtolomæus Ferronius moritur, cuius insignis ad obediendum æquitas. l. 7. n. 7.
Baptholomæus Guidiccionus Cardinalis initio repugnat, ne Societas fiat Religio l. 2. n. 84.
Barptholomæi Cardinalis Cueuani in Societatem beneuolentia & in B. Ignatium obseruantia. l. 14. n. 2.
Eiusdem Epistola in obitu B. Ignatij. lib. 16. num. 132.
Barptholomæi Torres qui Canarienſis vocatur de exercitiorum libello sapiens in primis sententia. l. 13. n. 34.
Basilius Auila. Vide supra Alfonsus Auila.
S. Basilius ægrotantium plagis dabat oscula. lib. 7. n. 62.
Bastia Corsicæ vrbs præcipua à Sylueſtro Landino summis laboribus exculta. l. 13. n. 14.
Baya, siue vrbs Saluatoris in Brasilia ædificatur. l. 9. n. 91.
A Patribus exculta. l. 11. n. 77.
Bayensis sedes in Collegij formam redacta. l. 16. n. 63.
Bazainij Collegij exordium. l. 8. n. 130.
Annuum vectigal. l. 9. n. 120.
Amplificatio. l. 16. n. 75.
Belgio vt reciperetur Societas quantopere laboratum. l. 16. n. 28.
Belluni elaborat Alfonsus Salmeron. l. 9. n. 49.
Benedictus Carandinus Collegij Mutinensis fautor, ac beneficus. l. 12. n. 17.
Benedictus Palmius Societati adiungitur. li. 6. num. 17.
Destinatur in Siciliam l. 8. n. 10.
Docet in Collegio Mamertino. l. 8. n. 13.
Eiusdem conciones incitatæ ac vibrantes. l. 12. n. 27.
Insignes inimicitias tollit. ibid.
Quid egerit Panormi. l. 13. n. 20.
Romæ apud Argentarios verba facit. l. 13. n. 6.
Benedicti Vgccionij in Societatem beneficentia. l. 11. n. 64.
Benignitas diuina erga pœnitentes. l. 12. n. 132.
Benignitas in Magistro maxime vtilis. lib. 11. num. 94.
Bernardinus Cardenas Dux Maquedæ, Nauarræ Prorex à Patre Francisco Borgia consilium ac preces petit. lib. 11. num. 54.
Bernardus Iapon excellenti virtute vir, primus omnium Iaponum Societati se addixit, & Romam venit. lib. 14. n. 14.
De oratione Dominica, & obedientia quid sentiret. ibid. n. 15.
Bernardus Oliuerius Romani Collegij Rector. l. 11. n. 29.
Tornacum mittitur. l. 14. n. 48.
Vbi prodest facundia. l. 15. n. 31.
Germaniæ inferioris Prouincialis designatur. l. 16 n. 2.
Louanium proficiscitur. l. 16. n. 27.
Tornaci moritur. l. 16. n. 35.
Bestiarum magna vis in cubiculo cuidam visa pœnitenti. lib. 9. n. 147.
Bibonense Collegium inchoatur. l. 14. n. 4.
Incolitur magno fructu. l. 16. n. 14.
Billomensis Collegij origo. lib. 15. n. 64. & l. 16. num. 37.
Blasius Laurentius in Brasiliam missus ex Lusitania. l. 13. n. 68.
Eiusdem studia in Colonia sancti Spiritus apud Brasilos. l. 14. n. 117.
Blasphemus homo fulmine extinguitur. lib. 8. num. 87.
Blasphemum & flagitiosum diuina pœna corripit. l. 9. n. 145.
Boemi duodecim adolescentes egregiæ indolis Societati se tradunt. l. 15. n. 23.
Bononiensis Collegij origo. l. 6. n. 14. & 107.
Proprium domicilium. l. 8. n. 26.
Bononiæ instituta Matronarum sodalitas perfugium emergentibus e flagitijs. l. 6. n. 16.
Franciſci Palmij ibidem, & Salmeronis industria. l. 7. n. 26. & l. 8. n. 24.
Doctores creantur Salmeron, Iaius, Canisius. l. 9. n. 52.
Magna efficitur morum conformatio. lib. 11. num. 32.
Frequens vsus sacramentorum impugnatur, sed frustra. l. 14. n. 28.
Bonzij Iaponici, & eorum mendacia, ac vitia. l. 9. n. 196. & seq.
Se opponunt Euangelio. ibid. n. 217.
Eorum odia in B. Xauerium. l. 11. n. 120.
Bonziorum Meacensium par Christi legem, baptismumque suscepit. l. 14. n. 147.
Bonzijs cur bona quædam Diabolus persuadeat. l. 9. n. 202.
Bonziæ, siue Biconiæ. l. 6. n. 196.
Brachmanum genus, & superstitio. l. 4. n. 67.
Absurda præcepta. ibid. n. 70.
Mysteria ibid. n. 72.
Conuersio quorundam. l. 4. n 71. l. 8. n. 124.
Brasilienſis missio. l. 9. n. 85. l. 10. n. 16.
Brasiliæ situs. l. 9. n. 86.
Mores ibid. n. 87.
Mirifice tenentur musico cantu. l. 12. n. 72.
Auiditas eorum cadauera hostium vorandi. l. 10. n. 113. l. 14. n. 120.
Humanarum esu carnium qua ratione quidam cœperint abstinere. l. 12. n. 74.
Conuersio Patribus quanto steterit labore. l. 9. n. 95.

Edu-

Universidad de Deusto
Biblioteca

I N D E X.

Educatio puerorum. ibid.n.98. & l.12.n.75.
Qua industria baptizati qui necandi, & vorandi erant.l.9.n.96.l.13.n.70.
Mitiora ingenia.l.12. n.67.
Pietas,ac religio. l.14.n.114.
Gemitus ex Correæ desiderio. ibid.n.128.
Puerorum e Seminario fuga ad vagos Parentes.l.16.n.62.
Impostoris calliditas. l.12.n.68.
Crucis vis,& alia mirabilia.l.14. n.113.
Primus Episcopus Brasiliæ.l.12.n.76.
Christiani Ethnicis mixti naufragio, demersis Ethnicis omnes euadunt incolumes. l.15. num.114.
Bungum,siue Funaium vrbs regia Ximi in Iaponia.l.11.n.114.
Bungensis populus Societatis Patres vexat.l.13. num.95.
Bungi ædificatur sacra ædes magno studio gentis.l.13.n.98.
Bungenses christiani pulchre Bonziorum calumnias factis refutant.l.13.n.99.
Bungensis Rex B. Xauerium ad se vocat. l. 11. n.113. & 115.
Illius vsu fit melior. ibid.n.118.
Destinat legatum ad Proregem Indiæ. l.14. num.131.
Eiusdem in nostros Christianamque legem propensa voluntas.l.12.n.134.& l.13.n.93.& l.15.n.140.
Burgensis Collegij primordia. l.11.n.64.
Vexationes. ibid.
Incrementa.l.15.n.88.

C

CAcizij Mahometanæ, atque Ethnicæ superstitionis Antistites.l.9.n.160.
Cæsaraugustani Collegij initia. l.7.n.53.lib.8. num.73.
Res turbidæ.l.11.n.63.& l.14.n.73.
Lætiores.l.14.n.73.
Grauissima vexatio.l.15.n.65.& deinceps.
Cæsaraugustanorum sociorum discessio.ibid. num.72.
Reditus perhonorificus ibid.n.75.
Modestia, atque patientia.l.16.n.46.
Cæsar Card.Baronius primum Romæ B.P.Ignatij imaginem colendam proponit. lib.16. num.136.
Calumniatores diuinitus puniti.l.2.n.13.
Calumnijs vexantur socij in Colonia S.Vincentij in Brasilia.l.13.n.66.
Camerinensis missio. l.16.n.12.
Cames quod genus Deorum in Iaponia. lib.9. num.193.
Canacapolarum munus in India.l.4.n.66.
Candensis Regis in B.Xauerium benevolentia. l.8.n.110.
Cangoxima præcipua in Regno Saxumæ Vrbs. l.9.n.178.
Cardinales ex ipsis Comitij septis mittunt B.P. Ignatio eleemosynas. l.9.n.4.
Cardinalium Consilium institutum B. Ignatij studio ad conseruandam religionis catholicæ integritatem.l.4.n.118.
Carregium à Sylueſtro Landino excultum. l. 9. num.40.
Pacem insignem conciliat.n.42.
Carigij interioris Americæ populi. l.14. n. 121.
Eorum multi, dum ad baptismum pergunt, à Tupinaquinis occiduntur.l.14.n.121.
Caritas in pauperes fontes aperit diuinæ liberalitatis. l.8.n.124.
Caritas Aluari de Corduba Principis regij stabuli.l.5.n. 66.
Francisci Borgiæ.l 9.n.78.
B.Francisci Xauerij. l.6. n.107.
Iacobi Lainij.l.10.n.89.
B.Ignatij.l.1.n.68.& l.2.n.18.
Michaelis Turriani. l.9.n.64.
Petri Fabri.l.3.n.69.
Vide zelus animarum.
Caroli Cardinalis Guisani, dein Lotharingij in Societatem beneuolentia. l. 10. n. 108.l. 14. num.40.
Carthusiani Patres cum Societate germanitatem instituunt.l.4.n.106.
Eorum literæ. ibid.n.107.
In socios Colonienses caritas. lib.4.n.102.
In Parisienses.l.10. n.110. & in Societatem omnem lib.15.n.30.
Carualli in vocatione constantia. l.7.n.64.
Casa Doctor Societati aduersatur. l.8.n.56.
Castellana Prouincia quando constituta. lib.14. num.52.
Catalauniæ toto Principatu sodalitates permultæ institutæ ad tollendam temere iurandi consuetudinem.l.14.n.72.
Catanensis Collegij exortus. l.16.n.17.
Catechismo pueros imbuendi quanta cura primis Patribus fuerit.l.2.n.64.
Eius tradendi pulchra ratio, qua B. Xauerius vtebatur.l.4.n.61.
Celebritas,& vtilitas Olisippone. l.13.n.52.
Valentiæ & Gandiæ.l.14.n.71.
Et Murciæ. lib.16.n.49.
Cathechismus Canisij quando editus. l.14.n.43.
Et cuius imperio conscriptus. ibid.
Cathecumenorum domus Romæ excitatur B.Ignatij cura. l.4.n.6.
Ceilanus insula,& in ea prodigium.l.5.n.83.
Cenodoxiæ spiritus à B. Ignatio egregie superatus. l.1.n.30.
Ceruantes Salazarius S. R. E. Cardinalis optime de Societate meritus.l.14.n.82.
Chirographa, quibus Bonzij pecuniæ acceptæ promittunt post mortem larga præmia, cur damnanda.l.11.n.125.
Cioranus insula prope Goam.l.14.n.135.
In ea Christiani facti.lib.16. n.73.
Christianæ legis vetus calumnia, per eam afferri calamitates.l.11.n.130.
Christophorus Lainius Florentiam missus. l.11. n.14.
Christophori Madridij libellus de frequenti vsu Eucharistiæ peropportune vulgatus.l.16. num.46.
Christophorus Mendoza Complutenses Pagos excolit magna per incommoda. lib.9.n.73.
Christophorus Riberius lectus ad missionem Conganam.l.7.num.66.
Christoforus Sancius bene de Granatensi Collegio meritus.l 14.n.85.
Cingulana Missio.l 16.n.11.
Claudius Iaius B.Ignatij Socius. l.1.n.101.
Balneoregium mittitur.l.2.n.93.
Deinde Brixiam.n.94.
Fauentiæ multa præclare gerit.lib.3.n.24.
In Germaniam destinatur cum Bobadilla. ibid.n.25.
Minitantibus prærupta Danubij, respondet in Cælum se tam facile aqua, quam terra ire posse.l.3.n.63.
Ratisbonæ defudat. l.4.n.21.
Grauiter exagitatur ab Hæreticis.ibid.n.22.
Mitem se in Hæreticos exhibet. ibid.n.23.
Ingolstadium abit,& Ioannis Echij Cathedræ in Academia succedit. ibid. n.26.
In superiori Germania quid egerit. ib.n.110.
Quid ad B. Ignatium de Fabro scripserit. ibid.n.111.
Expetitur in Salisburgensi consilio. ib.n.112.
Vormatiam aduocatur. n.113.
Pro catholica religione in Germania peruigilat.l.5.n. 30.
Autor est vt excitentur Seminaria'. ibid. numer. 32.
A varijs Principibus postulatur.n.33.
Mittitur ad Concilium Tridentinum. ibid.
Tridenti quomodo versaretur. l.6.n.20.
Tergestinum Episcopatum constanter recusat,l.6.n.32.
Ferrariam mittitur Ducis postulatu. lib. 7. num. 34.
Ait se libentius inter ægrorum pedores, quam inter Aulæ odores, blanditiasque versari.l.8.n:29.
Ferrariæ elaborat. lib.9.n.47.
Ingolstadium destinatur. l.9.n.51.
Dauidicos psalmos Ingolstadii in Academia explanat.l.9.n.54.
Mittitur Augustam Augustani Cardinalis rogatu.l.10.n.98.
Viennam se confert. l.11.n.39.
Explanat publice Epistolam ad Romanos. ibid.n.41.
Moritur Viennæ, multisque omnium lacrymis decoratur.l.12.n.35.
Eiusdem res præclare gestæ; moresque religiosissimi. l. 12.n.36.
Eidem elogium positum ab Ingolstadiensi Academia.l.12.n.37.
Claudius Rex Abassinorum postulat Catholicum Patriarcham.l.14.n.112.
Non perstat in consilio.l.15.n.11.& seq.
Coadiutores spirituales, ac temporales in Societate instituuntur.l.6.n.1.& 3.
Coadiutorum temporalium quam felix sors. ibid.n.2.
Spiritualium laus & labores.n.5.
Coadiutores spirituales Societatis primi in India.l 8.n.125.
Coaudiutores idonei debent admitti. l. 10. num.30.
Cocinensis domicilij initium. l.9.n.111.
Cocini res à B.Xauerio gestæ.l 9. n.165.& l1.2 num.78.
Scholæ inchoatæ,& puerorum pietas. lib.11. num. 90.
Collegia, eorumque discrimen à Domibus. l.6.n.63. & l. 10.n.23.
Gubernatio penes Præpositum Generalem vel Societatem. l.10.n.24.
Collegia multa expetuntur.l.16.n.3.
Collegiola minime suscipienda. l.16.n.52.
Collegia inchoantur.
Parisiense.l.2.n.96. & l.10.n.108.
Patauinum l.3.n.57.
Louanienſe.l.3.n.75.
Conimbricense. l.3.n.83.
Goanum.l,3.n.92.
Valentinum.l.4.n.123.
Complutense.l.4.n.54.
Colonienſe.l.4.n.104. l.16.n.25.
Gandiense.lib.5 n.77.
Vallisoletanum.l.5. n.79.
Bononiense.lib.6.n.
Tiburtinum.lib.8.n.5.
Mamertiuum. l.8.n.7.
Bazainium. l.8.n.130.
Colanense. l.9.n.129.
Venetum.l.10.n.96.
Panormitanum. l.9.n.27.
Viennense l.10.n.103.& l.11.n.39.
Armuzianum.l.10.n.128.
Romanum.l.11.n.4.
Florentinum.l.11.n.11.
Neapolitanum. l.11.n.15.
Ferrariense.n.29.
Burgense.n.64.
Methymnense.n.67.
Eborense.n.68.
Germanicum Romæ.lib.12.n.8.
Mutinense.l.12.n.15.
Perusinum.l.12. n.15.
Eugubinum.n.15.& 16.
Genuense.l.13. n.11.
Montis Regalis in Sicilia.l.13.n.20.
Cordubense.n.39.
Olisipponense.n.53.
Abulense.l.13.n.65.
Lauretanum.l.14.n.23.
Bibonense.l.14.n.40.
Syracusanum.l.14.n.41.& l.15.n.19.
Tornacense.l.14.n.48.
Conchense. l.14.n.76.
Placentinum.l.14.n.78.
Pragense.l.15.n.21.
Billomense.lib.15.n.64.
Murcianum.l.15.n.77.
Senense.l. 16.n.5.
Catanense. lib.16.n.17.
Montis Regij.l.16.43.
Bayense in Brasilia.l.16. n.63.
Piratininganum item in Brasilia.ibid.
De rebus singulorum Collegiorum. Vide in proprio cuiusque loco.
Coloniæ socij sex Carthusiensium Patrum, ac geminæ matronæ misericordia vicitant. l.4. num.102.

Iuuan-

Universidad de Deusto
Biblioteca

Iuuantur ab absentibus Patribus consilijs, & re. l.5.n.39.
Segregantur iussu Senatus: & iterum coniunguntur.l.5.n.36.& deinceps.
Probata est B.Ignatio, & Fabro ea separatio, ne Coloniam deserent.ibid.n.37.
Pestilentibus nauant operam innoxij. lib.13. num.27.
Colonienſis Academia ex Parisienſi genita.l.16. num.25.
Attributum ex ea Societati trium coronarum Collegium.ibid.
Commissarius quibus de causis in Hispania constitutus.l.14 n.55.
Commorinenſis ora,quæ & ora Piscaria à Beato Xauerio excolitur,Antonio Criminali, Henrico Henricio. & c.
Vide in singulorum nominibns.
Comitas periculosa nisi eximia ei sanctitas adiungatur.l.9.n.164.
Comitate vel maxime ad Christum Ethnici alliciuntur ex B. Xauerij præcepto.l.11.n.94.
Compluti B.Pater Ignatius multa patitur. l.1. num.53.
Societas exercita. l.8.n.54.l.9.n.71.
Complutenſis Collegij initia. l.4.n.54.
Sociorum egestas l.6.n.79.& l.9 n.65.
Ærumnæ,& salutaria exempla l.7.n.48.
Emptæ Collegio ædes. l.9.n.70.
Complutenſis Academiæ Rector Societatis res probat.l.8.n.55.
Complutenſis Academia multos, magnosque viros peperit Societati. l.14.n.75.
Conchenſis Collegij initium.l.14.n.76.
Eius fama ex errore quodam periclitatur. ibid.n.77.
Concilium nationale in Germania à Patribus disturbatum.l.5.n.29.
Concilium Tridentinum inchoatur. l.5.n.21.
Missi eo Theologi Pontificij de Societate Lainius,& Salmeron.ibid.
Quæ eis monita dederit B.Ignatius. num.22. & seq.
Transfertur Concilium Bononiam.l.7.n.24.
Concionum frequens vsus inducitur vel renouatur.l.2.n.45.& alibi passim.
Concionum quæ materia & quis scopus primis Patribus.l.2.n.24.l.9.n.43.
Concionum singulares effectus, & ad eas concursus.l. 4. n.124.l.9.n.34.& seq. l.12. n.27. l.14.n.68.l.16.n.27.50.57.
Concionum crebritas ab eodem habitarum. l.4.n.131.l.9.n.35.l.10. n.129.l.12. n.120.& alibi.
Conciones Romæ in foro apud Argentarios quare institutæ. l.13.n.6.
Concionatoris feruor in Societate capessenda. l.3.n.82.
Concionatorem eximium disciplinæ impatientem à Societate segregat B.Ignatius. lib. 7. num.61.
Confessionis peccatorum vis. l.9. n. 16. & l.10. n.103.& 104.l.12.n.29.l.14.n.29. & 92.
Confessionem quidam refugiens, ad eam miro modo impellitur.l.12.n.116.
Congi regnum vbi situm,quando inuentum, & Christo subiectum.l.8.n.94.
Mores gentis.l.8.n.95.& deinceps.
Congana Missio.l.7.n.66.& l.13.n.59.
Congi Rex ingenio inconstanti.l.13.n.61.
Prauisque moribus.l.14.n.98.
Omnes Europæos e suo regno expellit. lib.15. num.113.
Conimbricensis Collegij initium.l.3. n.83.
Certum vectigal.l.6. n.89.
Quanta pietate ædificium cœptum. l.7.n.73.
Præceptores.l.15.99.
Notabilia exempla publicarum mortificationum.l.5.n.52.l.7.n.75.l.12. n.63.
Aliquid turbarum recepto prænobili adolescente.l.9.n.82.
Tyrones cœpti separatim instituì.l.13. n.54.
Conimbricæ Societati attributum Collegium regium,inferiorumque disciplinarum, & philosophiæ tractatio: inde duo quasi Collegia haberi cœpta. l.15.n.97.& seq.
Græcæ linguæ scholam Philosophi, Theologique frequentant.l.16.n.58.
Conimbricensium precandi studium. l.5.n.55.
Obedientia.l.6.n.97.
Pius ardor.l.7.n.74.
Consaluus Consaluius Hispalim missus. lib.14. num.82.
Sanlucari elaborat.ibid.
Consaluus Mederius primus in Lusitania Societatem sequitur.l.2.n.104.
Mors eius,& virtus. lib.12.n.66.
Consaluus Rodericius Societatem init. lib. 5. num.47.
In Indiam abit.l.11.n.82.
Tanaam missus. l.12.n.85.
Armuziæ vliliter laborat. ibid.n.122.
Mittitur in Aethiopiam ad statum rerum cognoscendum.l.15.n.117.
Conatur etiam scriptis libris erudire Abassinos. ibid.119.
Opitulatur Lusitanis inter Abassinos versantibus.ibid. n.122.
Ope Virginis Deiparæ vim tempestatis effugit. ibid.
Consaluus Sylueria,dein Martyr, in Societatem cooptatur.l.4.n.57.
Multos tolerat labores.l.11.n.71.
Vota Professorum emittit.l.12.n.52.
Fit primus Præpositus domus professæ Olisipponensis. ibid.
A B.Ignatio mittitur in Indiam Prouincialis. lib. 16.num.2.
Eius operosa caritas. l.16.n.71.
Consaluus Vazius de Mello in Societatem receptus.lib.4.n.132.
Egregiam operam peregre nauat. l.7. n.67.
Fit Professus Olisippone.l.13.n.52.
Concursus ad eum audiendum. ibid.n.52.
Consideratio quot pariat commoda. lib. 16. num.102.
Consolationes cælestes inter pios labores.lib.8. num.133.
Constantia Pallauicina de Collegio Mutinensi optime merita.l.12.n.17.

Consti-

Constitutiones Societatis, quam multis, seuerisque iudicijs comprobatæ. l.10. num.50.
A B. Ignatio, qua ratione conditæ. lib. 10. num. 52.
Qua cura, ac studio, lib. 14. num. 9,
A quibus condi possint. lib. 10. num. 11.
Primum in Sicilia promulgatæ. lib.12. nu.34.
In Indiam perlatas Antonius Quadrius explicat. lib. 15. num. 128.
Constitutionum Societatis commendatio. lib. 10. num. 66.
Custodia diligens. lib. 16. num. 51.
Conuentus primus ad creandum Præpositum Generalem, & Constitutiones condendas. lib. 3. num. 4.
Conuentus alter ad Constitutiones recognoscendas. lib. 10. num. 36. & 48.
Conuersio Scenici Sacerdotis lib. 2. num. 70.
Magni peccatoris. l 14. num. 91.
Cordubensis Collegij principium. l. 13. nu. 39.
Primus Rector Antonius Corduba. lib. 13. num. 41.
Literarius ludus. l. 13. num. 41.
Progressiones. l. 15. num. 95.
Cordubensium Ciuium in Mulieres ab impudicitia conuersas pia liberalitas. l. 16. nu. 57.
In Societatem beneuolentia. l. 15. nu. 95.
Cornelius Brogelmanus Louanij Societatem suscipit. l. 7. num. 41.
Pragam mittitur. l. 16. num. 19.
Cornelij Croci mors, & laus. l. 10. num. 73.
Cornelius Gomius in Congum missus.l.13.n.59.
Libere de officio Congensem Regem admonet. l. 13. num. 62.
Cum eodem disputat. l.14. num. 98.
Secedit in Insulam Sancti Thomæ.l.15.n.113.
Cornelius Vishaueus Louanij Societati adiungitur. l. 4. num. 40.
Laudabiliter vixit ante initam Societatem. ibid. num. 41.
A P. Fabro præclarè exercetur. lib.4. nu. 47.
Romam venit. l. 7. num. 42.
In Siciliam missus Energumenos curat. l. 9. num. 17.
Præst Nouitijs. l. 10. num. 84.
Virgines Deo consecrat multas. l.12. nu. 31.
Cornelius Vishaueus iunior in Lusitaniam destinatur. l.4. num. 82.
Corsicæ status anno 1553. l. 13. num. 13.
Eo missi Sylvester Landinus, & Emmanuel à Monte Maiore. l. 12. num. 18.
Res ab ijs gestæ. l. 13. num. 13. & seq.
Cosmus Turrianus ad Societatem vocatur, lib. 6. num. 104.
Cum B. Xauerio in Iaponiam discedit. lib. 9. num. 163.
Firando Amangucium à B. Xauerio accersitur. l. 11. num. 110.
Amangucij magnis eripitur periculis.lib.11. num. 132.
Desudat in Iaponia. l. 12. num. 134.
Amangucio ad Bungi Regem cum donis ab Indiæ Prorege se transfert. lib. 16. num. 86.
Coulani, siue Colani res gestæ. lib.9. num.119. lib. 12. num. 125. lib. 16. num. 76.
Crucis signi vis, & alia mirabilia apud Brasilios. l. 14. num. 113.
Et apud Iapones. l. 14. num. 148.
Et in Sicilia. l. 13. num. 22.
Crucis virtute fracta vis dæmonum. l. 8.n.136. & lib. 9. num. 170.
Cubusama Meaci Rex. l. 9. num. 182.
Cyprianus Suarius Præceptor in Collegio Olisipponensi. l. 13. num. 59.
Dein Rhetoricæ Præceptor Conimbricæ. lib. 15. num. 99.

D

Dæmonis odium in B. Ignatium. l. 3. n. 10.
Et in B. Xauerium. l.5. num. 88.
Dæmon ob hoc aliquid in nos audere permittitur, vt à Fidelibus Christi gloria maiore vincatur. l. 6. num. 82.
Dæmonum æua tyrannis. l. 8. num. 137.
Fraus in serendis inter Religiosos dissidijs. l. 8. num. 45.
Et in imitandis Christianis ritibus. lib. 9. num. 197.
Et in sceleribus propagandis. l. 9. n. 198.
Et in deterrendis à fide Ethnicis.l.12. n. 70.
Dæmonum terrores quomodo superandi. lib.9. num. 176.
Daniel Donderamunda Tyro in Lusitaniam mittitur. l. 4. num. 82.
Daniel Paribruk Louanij Societatem init. l. 7. num. 41.
Romam accitur. l. 8. num. 40.
Dauid Rex Abassinorum. l. 14. num. 111.
Dayris apud Iapones quidam quasi Præfectus honoris. l. 9. num. 186.
Delectus cooptandorum in Societatem. l. 15. num. 58.
Desertorem Societatis diuina pœna corripit. l. 14. num. 88.
Deum vnum tantum esse ostenditur à B. Xauerio Iaponibus. l. 11. num. 124.
Didacus. Vide Iacobus.
Dionysius Vasquius Placentiæ Cathechismum explanat. l. 14. num. 78.
Directorium Confessariorum Ioannis Polanci quando in lucem editum. l. 14. num. 43.
Diuersa, vel de eadem re studia esse possunt à Deo. l. 12. num. 3.
Dium vrbs à Barbaris occupata. l. 7. num. 79.
Doctrina Christiana. Vide Catechismus.
Doctrinas nouas monet vitandas B. Ignatius. lib. 6. num. 26.
Dominicanorum Patrum in Socios Viennenses caritas. lib. 14. num. 42.
S. S. Dominicus, & Franciscus quid de admittendis honoribus senserint. l. 6. num. 51.
Dominicus de Cupis Cardinalis, quomodo Societati conciliatus. lib. 2. num. 49.
Domorum, & Collegiorum in Societate discrimen. l. 6. num. 63.
Domus Probationis singulis in Prouincijs seiunctas à Collegijs instituendas censuit Beatus Pater, atque Natalis. l. 14. num. 79.

Eboren-

Universidad de Deusto
Biblioteca

E

EBorensis Collegij initium Rectore Melchiore Carnerio. l. 11. num. 68.
Soſdæ. l. 13. num. 56.
Ædes propriæ ab Henrico Cardinale extructæ. l. 15. num. 96.
Eccleſiæ ſanctæ auctoritas. l. 15. num. 111.
Caput Romanus Pontifex. ib. n. 108.
Vnitas. n. 107.
Ectaſis B. Ignatij per octo dies continua. l. 1. num. 28.
Edmundus Angerius excellentis indolis adoleſcens Peruſium miſſus. l. 12. num. 15.
Eduardus Sylua deſtinatus in Iaponiã. l. 12. n. 85
In Iaponiam peruenit. ibid. num. 134.
Iunaij Iaponibus operam nauat. l. 15. n. 136.
Electionis regulæ. Vide examen conſcientiæ.
Eleonora à Toleto Florentini Ducis vxor agit de Collegio Florentiæ excitando. l. 11. n. 11.
Eleonoræ Maſcareniæ præſtans in Societatem ſtudium. l. 5. num. 80.
Et beneficentia. lib. 6. num. 79.
Eleonora Oſoria Ioannis Vegæ vxor Panormitani Collegij perſtudioſa. l. 9. num. 27.
Eiuſdem pietas. ibid. num. 24. Et alibi.
Eleutherius Pontanus Romam mittitur. l. 11. num. 47.
Bibonenſis Collegij Rector, idem, & infimæ claſſis præceptor. l. 16. num. 16.
Eliſabetha Gozadina quaſi Parens Collegij Bononienſis. lib. 2. num. 28.
Eliſabethæ Reginæ Ternatinæ fides, atque conſtantia. l. 6: num. 105.
Eliſabetha, vel Iſabella Roſella diuina luce fulgens os B. Ignatij videt. l. 1. num. 33.
Cum alijs Matronis Societatis ſe obedientiæ ſubijcit. l. 5. num. 15.
Elpidius Vgolettus Societatem ingreditur. lib. 2. num. 78.
Patauium proficiſcitur. lib. 5. num. 15.
Deinde Piſas. lib. 11. num. 11.
Eluis res geſta ab Emmanuele Fernandio, Petroque Sanctacrucio. lib. 14. num. 93.
Emmanuel Aluarius docet in Collegio Oliſiponenſi. lib. 13. num. 53.
Et Conimbricenſi. lib. 15. num. 99.
Emmanuel Fernandius Societatem ingreditur. l. 3. num. 81.
Elaborat in Africa. l. 10. num. 117.
Emmanuel Fernandius, alter Eluas excolit. l. 14. num. 93.
Nauigat in Indiam. lib. 15. num. 123.
Emmanuel Godinius in Societate recipitur. l. 3. num. 81.
Conimbricenſis Collegij Rector. l. 12. n. 56.
Eius feruor per vrbem ſeſe diuerberantis lib. 12. num. 62.
Emmanuel Gomius à Monte Maiore in Corſicam miſſus. l. 12. num. 18.
Vbi laborat. l. 13. num. 12.
Deinde in Piceno. l. 16. num. 9. & ſeq.
Emmanuel Lopius in Societatem Vallioleti receptus. lib. 5. num. 71.
Emmanuel Miona primus B. Ignatij Confeſſarius: deinde Socius. l. 1. num. 123.
Inter quatuor votorum Profeſſos adſcribitur. lib. 9. num. 2.
Emmanuel Morales Societati addicitur. lib. 5. num. 47.
Ex Luſitania Goam abit. l. 11. num. 82.
In Ceilanum mittitur. lib. 12. num. 128.
Corruptiſſimos Præſidiariorum mores corrigit. ibid. num. 129.
Emmanuel Morales iunior in Indiam mittitur. lib. 6. num. 87.
Rebus multis in ora Piſcaria præclare geſtis, ad extremum non tenuit in Societate conſtantiam. ibidem.
Emmanuel Nobrega in Societatẽ adſcitus. lib. 4. num. 132.
Eius obedientia, & mortificatio. l. 6. nu. 97. lib. 7. num. 75.
Præclarè laborat. l. 7. num. 71.
In Braſiliam mittitur ſociorum Præſes. l. 9. num. 85.
Induſtria eius ad emendandos veteres Chriſtianos. l. 11. num. 77.
Nauigat ad Coloniam Sancti Vincentij. lib. 13. num. 64.
Naufragium facit. l. 13. num. 65.
Cogitat nouam Ciuitatem condere, & iuuare Carigios ibidem, num. 67.
Declaratur Braſiliæ Prouincialis. n. 74.
Solemnia quatuor emittit vota. lib. 16. n. 63.
Emmanuel Paiua e Luſitania miſſus in Braſiliã. l. 10. lib. 116.
Emmanuel Rodericus Cotinius Præfectus Luſitanus capitur à Barbaris in ora Piſcaria. lib. 13. num. 81.
Emmanuel Sà Societati addicitur. l. 5. nu. 46.
Septemdecim annorum Philoſophiam docet. lib. 7. num. 59.
Ennius Philonardus Cardinalis, è primis, qui Sociorum opera vſi ſunt. l. 2. num. 74.
Epiſcopatus à Societate recuſati. l. 6. num. 34. l. 13. num. 26. l. 15. num. 9.
Epiſtola Antonij Cordubæ ad B. Ignatium de Cardinalatu non admittendo. l. 12. num. 44.
Antonij Criminalis ad B. Ignatium. lib. 9. num. 116.
Barnabitarum in obitu B. Ignatij. lib. 16. num. 124.
Carthuſianorum ad B. Ignatium, & Societatem, per quam germanitatem conſociant. lib. 4. num. 107.
Frãciſci Romæi Magiſtri Generalis Prædicatorum ad ſuos de caritate erga Societatem. l. 8. num. 50.
B. Ignatij ad Mionam in commendationem exercitiorum. l. 1. num. 132.
Ad Ferdinandum Regem Romanorum, ne honores in Societatem inferat. l. 6. num. 34.
Ad Patres congregatos, qua ſe Generalatu abdicat. l. 10. num. 68.
Ad Preteiannem de Catholica Religione. lib. 13. num. 105.
Summa epiſtolæ de perfectione ad Socios Conimbricenſes. l. 7. num. 75.
Epiſtola de obedientia, quando, & ad quos ſcripta. l. 13. num. 55.

Petri

Petri Fabri ad ſocios Pariſienſes de ratione ſtudendi. l. 3. n. 27.
De animæ ſuæ profectu ad Lainium. l. 3. n. 74.
Ad eundem de modo curandi Hæreticos. l. 4. num. 91.
Quædam præterea ſcriptæ in obitu B. Ignatij. l. 16. n. 125. & deinceps.
Erardus Auantianus Rhetoricæ Magiſter Viennæ. l. 11. n. 41.
Ethnici nonnulli mirantur chriſtianos, cum cælum expectent, terrenis inhærere commodis. l. 16. n. 78.
Euchariſtiæ frequens vſus vocatus in dubium Valentiæ, commendatur de ſententia theologorum. l. 8. n. 61.
Impugnatur etiã Bononiæ, ſed fruſtra. l. 14. n. 28.
Euchariſtiam Aſelli diuinitus adorãt. l. 1. n. 27.
Euerardus Mercurianus Societati aggregatur. l. 8. n. 41.
Primus Peruſini Collegij Rector. l. 12. n. 15.
Euerardus Vilichius Carmelitarum Prouincialis Societati fauet. l. 16. n. 25.
Eugubini Collegij primordia. l. 12. n. 15.
Eiuſdem Præceptores & Scholæ, & primus Rector. ibid. n. 15. & 16.
Diſſoluitur. l. 14. n. 22.
Examen Conſcientiæ, ac bonæ electionis regulæ via certiſſima ad animi puritatem. lib. 16. num. 110.
Exempli vis in Euangelico operario. l. 8. n. 103.
Exempli recti vis. l. 3. n. 13. l. 9. n. 57. l. 11. nu. 78. l. 13. n. 21. l. 14. n. 137.
Exercitia ſpiritualia quid ſint. l. 1. n. 23. l. 13. num. 37.
Quanti à B. Ignatio fierent. l. 1. n. 123.
Impugnantur, & commendantur. lib. 1. n. 98. l. 5. n. 54. l. 13. n. 33. & ſeq.
Curat Borgia vt à Pontifice confirmentur. l. 6. n. 75.
Confirmantur. l. 8. n. 1.
Ab Andrea Fruſio in latinum conuerſa Typis mandantur. l. 8. n. 2.
Eorum vſus & vis. l. 2. n. 70. 73. & 74. l. 7. n. 21. l. 8. n. 63. l. 13. n. 35. l. 16. n. 127.
Et paſſim per totam hiſtoriam.
Quæ quibus tradenda. l. 5. n. 25. l. 9. n. 15. l. 16. num. 2.

F

FAbrianenſis miſſio. l. 16. n. 12.
Faciandoni Bonzij contumacia. l. 11. n. 117.
Fama noſtra alijs neceſſaria. l. 2. n. 50. l. 9. n. 59.
Famæ priuatim ſtudioſius conſeruandæ periculoſa Religioſis cura. l. 14. n. 6.
Fauentiæ ſucceſſus optimus ex opera Iaij. l. 3. num. 24.
Paſchaſij. l. 5. n. 20. l. 6. 18.
Felicitati perpetuæ non ſatis fidendũ. l. 14. n. 9.
Federicus Cæſius Cardinalis optime meritus de Cœnobio S. Catharinæ à Funarijs Romæ. l. 4. n. 8.
Ferdinandus Aluarius Burgenſis Collegij ponit initia. l. 11. n. 64.
Ferdinandus Barraſas vt vnum aliquem de Societate ſe populo venditat. l. 9. n. 71.
Franciſcum Villanouam in itinere cum ferro adoritur. ibid.
Iudicio publico damnatur. ibid. n. 72.
Ferdinandus Mendius ab Indiæ Prorege ad Regem Bungenſem cum literis, muneribuſque legatur, l. 14. n. 133.
Concipit vota Societatis. ibid. n. 135.
Exemplo alijs prælucet. n. 137.
Ferdinandi Mendozæ in Societatem beneficentia. l. 11. n. 64.
Ferdinandi Pontij Leonij in Hiſpalenſes ſocios pia liberalitas. l. 14. n. 82.
Ferdinandus Ioannis Vegæ Proregis Siciliæ filius maximus moritur. l. 10. n. 93.
Ferdinandus item Vegæ filius, qui Aluarus ante vocabatur, autor Collegij Catanæ ordiendi. l. 16. n. 18.
Ferdinandus Rex Romanorum qui deinde fuit Imperator, ſæpius curat vt Epiſcopatus Societati tradantur. l. 6. n. 31. & 34. l. 13. n. 26. l. 15. n. 9.
Agit de excitando Viennæ Collegio. lib. 10. num. 103.
Fit eiuſdem Collegij fundator. l. 11. n. 39.
Eiuſdem beneficentia in illud. l. 14. n. 42.
Et in Societatem benignitas. l. 11. n. 42.
Et ſtudium catholicæ religionis. l. 14. nu. 42. & 43. l. 15. n. 23.
Ferdinandus Solierus ad Tyrocinium Societatis admiſſus. l. 16. n. 40.
Ferdinandus Soſa Luſitanæ claſſis præfectus. l. 6. n. 103.
Ferrariæ elaborat Claudius Iaius. l. 7. n. 34. l. 9. num. 47.
Optima de Societate opinio. l. 11. n. 30.
Collegium inchoatur. l. 11. n. 29.
Eius progreſſio. l. 14. n. 26.
Fidei conteſtandæ formula à B. Xauerio edita. l. 8. n. 141.
Fides puerorum chriſtianorum in Braſilia. l. 12. num. 73.
Fiduciæ fundamentum in Deo collocandum. l. 9. num. 172.
Figenum Iaponiæ Regnum. l. 10. n. 135.
Firandum oppidum, & Portus in Figeno Iaponiæ Regno. l. 9. n. 218. l. 10. n. 135.
Flagellum, & Litaniæ à B. Xauerio tradita Neophytis mira efficiunt. l. 10. n. 134.
Florentiæ receptaculum puellis periclitantibus Polanco autore conditur. l. 5. n. 13.
Labores Hieronymi Otelli. l. 7. n. 27.
Et Iacobi Lainij. l. 8. n. 18.
Florentini Collegij initia. l. 11. n. 11.
Literarius ludus. l. 12. 13.
Certa ſedes, & ſcholæ quatuor. l. 13. n. 9.
Florentius Paulettus ſacerdos Gallus moribus probatiſſimis. l. 11. num. 17.
Fœminæ ſine comite non viſendæ. l. 14. n. 7.
Fons in Braſilia mire opportunus emanat, dum ædes Deiparæ ædificatur. l. 11. n. 76.
Fotoques quod genus Deorum apud Iapones. l. 9. n. 193.
Franciſcanorum Patrum in Montis Regij ſocios beneuolentia. l. 16. n. 44.
Franciſcus Galliæ Rex iubet e ſua ditione excedere, qui Carolo V. parerent. l. 3. n. 75.
Franciſci Bandinij Archiepiſcopi Senenſis de virtute Paſchaſij teſtimonium. l. 2. n. 92.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Franciſcus Aluarus Malacenſis Præfectus, ac Iudex. l. 12. n. 91.
Franciſcus Borgia ad ſtudia pietatis conuertitur. l. 2. n. 57.
Mira Societatẽ beneuolentia complectitur. l. 5. n. 77.
Curat confirmationem Pontificiã libelli exercitiorũ, & indulgentiã exercentibus. l. 6. n. 75.
Statuit Societati ſe tradere. lib. 6. n. 76.
Cæſarauguſtanum Collegium inſtituendum curat. l. 7. n. 52.
Ad conuentum Aragonenſem à Philippo Principe euocatur. n. 54.
Catalauniæ in Monaſterijs Virginum collapſam diſciplinam reſtituit. ibid.
Ad vſum Collegij Gandienſis vineam ſerit ritu humili, ac pio. l. 7. n. 60.
Aſperæ vitæ ſtudijs vehementer addictus. lib. 8. n. 68.
Tradit ſe Societati. l. 7. n 55. & l. 8. n. 69.
Qũo res domeſticas compoſuerit. lib. 8. n. 72
Romam venit palam iam profeſſurus Societatem l. 10 n. 37.
Plenum ſanctitatis iter inſtituit. ibid. n. 39.
Ferrariæ, Florentiæ, Romæ excipitur perhonorifice. ibid. n. 40.
Diuertit ad B. Ignatium, eique ſe tradit. n. 41.
Excipitur à Pontifice perbenigne, & commendatur. ibid. n. 42.
Exercet domi ſtrenue ſanctam humilitatem. ibid. n. 43.
Omnem vitæ ſuæ rationem cum B. Ignatio communicat. l. 10. n. 44.
Statuit Romæ Collegium excitare, & recuſat titulos Fundatoris. n. 45.
De eo Collegio optime meretur. l. 13. n. 3.
Amplificandũ curat Profeſſorũ tẽ plũ. l. 10. 47.
Ab Imperatore facultatem petit tranſcribendi Ducatus in filium. l. 11. n. 1.
Abdicat ducatum, & religioſas veſtes aſſumit magno ſenſu pietatis. lib. 11. n. 50.
Fit ſacerdos, & concionatur, & vitam ſanctiſſimam inſtituit. n. 51. & ſeq.
Cardinalatum ſæpius refugit. l. 11. n. 1. l. 12. n. 4. l. 14. n. 81.
In Cantabria proximorum ſaluti conſulit. l. 12. n. 42.
Iubetur in Luſitaniam ſe conferre. l. 12. n. 56. & 61.
Quid ibi geſſerit. l. 13. n. 45. & deinceps.
Quid inuenerit ad augendum cultum B. Virginis. l. 13. n. 49.
E Luſitania Cordubã reuertit. ibi. n. 41. & 56.
Fit totius Hiſpaniæ Commiſſarius. l. 14. n. 54.
Quam ſibi ſeuerus, & Societati quam profícuus. l. 14. n. 62.
Diuinum vbique ſibi præſens auxilium experitur. num. 63.
Qua ratione vteretur in ſocijs regendis, Collegijſque adminiſtrandis. n. 64.
Conſtitutiones tanquam diuinum opus veneratur. n. 65.
Placentiam proficiſcitur ad Collegium inchoandum. n 78.
Adeſt Reginæ Ioannæ morienti. l 15. n. 84.
Indiarum quoque ſit Commiſſarius. l. 16 n. 2.
Eiuſdem liberalitas in Societatem. l. 6. n. 72.
Eximia virtus. ibid. n. 74. & l. 8. n. 70. & 72. & l. 15. n. 83.
Inſignis caritas. l. 9. n. 78.
Studium theologicum. ibid. n. 79.
Theſes quædam confuſionis. ibid. n. 80.
Humilitas. l. 11. n. 3. & l. 14. n. 80.
Fiducia in Deo. l. 14. n. 84.
Paupertatis amor, ibid. n. 80. & 83.
Franciſcus Correa Conſul Oliſipponenſis Societatis amantiſſimus. l. 13. n. 53.
Franciſcus Coſterus Coloniam miſſus ad Collegij exordia l. 16. n. 25.
Franciſcus Henricius Societati addicitur. l. 5. num. 47
In Indiam mittitur. l. 6. n. 87.
Cocinum adit. l. 12. n. 85.
Franciſcus Henricius alter in Luſitania Beatum Ignatium à quibuſdam calumnijs vindicat. l. 12. n. 60.
Franciſcus Manſilla comes B. Xauerij. l. 3. n. 42.
Laborat in Commorino: mox propter inobedientiam à Societate dimittitur. l. 5. n 94.
Franciſcus Mendoza S. R. E. Cardinalis cogitat de Collegio Salmãticæ inſtituẽdo. l. 7. n. 1.
Eiuſdem in Societatem præclara voluntas. lib. 11. num. 64.
Franciſcus Netus quanto ardore Societati nomen dederit. lib. 3. num. 82.
Franciſcus Onofrius Gallus Gandiam miſſus. lib. 6. num. 60.
Primus Philoſophiæ præceptor Gandiæ. ibid. num. 61.
Feruore pietatis ardet. lib. 8. num. 64.
Solitudinis amore capitur. ibid. num. 65.
Franciſcus Palmius Benedicti frater. l. 6. nu. 14.
Collegij Bononienſis Rector. lib. 14. num. 28.
Franciſcus Petrius Societatẽm init. l. 4. n. 132.
In Indiam mittitur. l. 6. num. 87.
Malacæ nauiter ſe gerit. l. 8. n. 140. & lib. 9. num. 120.
Franciſcus Petrius alter e Luſitania miſſus in Braſiliam. l. 10. n. 116.
Aedem Deiparæ dum excitat, fons diuinitus emanat. l. 11. n. 76.
Nauigat ad Coloniam S. Vincentij. l. 13. n. 64.
Franciſci Piccardi Doctoris Sorbonici conſtans in Societatem beneuolentia. l. 15. n. 41.
Franciſcus Roias Cæſarauguſtam miſſus. lib. 7. num. 52.
Franciſci Romæi Generalis Magiſtri Prædicatorum ad ſuos literæ. l. 8. n. 50.
Franciſcus Saboia Gandiæ in Societatem adſcriptus. l. 7. num. 56.
Franciſcus Scipio Mutinenſis Collegij Magiſter. l. 12. num. 17.
Franciſcus Strada additus Societati. l. 2. n. 40.
Senas mittitur. ibid. num. 69.
Res gerit memorabiles in Monte Politiano. ibid. num. 72.
Deinde Brixiæ, & circa. num. 94.
Mittitur Pariſios ſtudiorum cauſa. lib. 3. n. 23.
Louanium migrat. l. 3. num. 75.
Reſ illic ab eo geſtæ. l. 4. num. 38. 39. 48.
Abit in Luſitaniam. l. 4. num. 84.
Exemplo eſt Socijs Conimbricenſibus, & perutiliter concionatur. lib. 4. num. 130. & ſequen.
Peregrinatur euangelizans, & in Vrbe Portus ſingulares parit vtilitas. lib. 6. num. 90. & deinceps.
Valliſoleti verbum Dei magno cum ardore tractat. l. 8. num. 57.
Et Salmanticæ. l. 9. num. 62. & 63.
Romam venit. l. 10. num. 47.
Burgos deſtinatur. l. 11. num. 64.
Aragonenſi Prouinciæ præficitur. l. 14. n. 53.
Abit Cæſarauguſtam.
Et Ciuitatem conciliat. l. 14. n. 73. l. 16. n. 47.
Franciſcus Suarius Curio Malacenſis, & Epiſcopi Vicarius. l. 12. num. 91.
Franciſcus Turrianus Granatę Societatem init. l. 14. num. 86.
Franciſcus Viera ad Societatem aggregatur. l. 4. num. 132.
Abijt in Indiam. l. 14. num. 139.
Franciſcus Victoria Clarus Doctor ex Dominicana familia Societatem commendat. lib. 5. num. 59.
Franciſcus Villanoua Complutenſis Collegij ſemen. l. 4. num. 54.
Compluti dat operam, & ſtudijs animarum, & literarum. ibid. num. 128.
Ægrotantibus Socijs miniſtrat ſumma cum ſollicitudine, & caritate. l. 6. num. 79.
Turbis in Societatem excitatis occurrit. lib. 8. num. 55.
Magno periculo liberatur. l. 9. num. 71.
Cordubæ optimum Societatis ſpecimen edit. lib. 13. num. 39. & 40.
Concham profectus, moxque Placentiam. lib. 14. num. 76. & 78.
Eiuſdem prudentia. l. 9. num. 66.
Obedientia. lib. 13. num. 39.
B. Franciſcus Xauerius qua induſtria B. Ignatio conciliatus. l. 1. num. 85.
Canonicatum reijcit. num. 105.
Mirabiliter ſanatur. num. 115.
Aegroto apparet S. Hieronymus, & quædam prædicit. lib. 2. num. 22.
Mittitur in Indiam. num. 38.
Comitem ingenti periculo liberat. num. 90.
Res aduerſas deſiderat præ amore Crucis, & ſine ijs negat Deo legitime militari. nu. 105.
Pergit in Indiam cum auctoritate Apoſtolici legati. l. 3. num. 41.
Paupertatem mirificè amat. num. 42.
Per viſum ærumnas Indicas prænoſcit. n. 43.
Quid egerit ex itinere Mozambici, Melindæ, in Socotora. num. 85. & ſeq.
Inchoat Euangelicam prædicationẽ ab exercitatione Miſericordiæ operum. num. 91.
In oram Piſcariam contendit, num. 94.
Laborantem ex partu mulierem ſeruat. n. 98.
Duos vita functos excitat. num. 99.
Qua ratione traderet Catechiſmum. lib. 4. num. 61.
Multa edidit miracula etiam per pueros Catechiſtas. num. 64.
Inopiam Sacerdotum ſupplet inſtitutis Canacopolis. num. 65.
Quæ cum Brachmanis egerit. num. 69.
Recurrit Goam. num. 141.
Redit in Commorinum cũ adiutoribus Euangelij. num. 142.
Succurrit Chriſtianis, qui vexabantur ab Ethnicis, & ab auaris Præfectis. num. 143.
Tranſit in oram Trauancoris. num. 144.
Plurimos Chriſto parit. num. 146.
Magnitudo animi eius in tuendis Neophytis. num. 147.
Magnus Pater vulgo appellatur. num. 142.
Concionatur in late patentibus campis ex arboribus. num. 149.
Excitat ſacella viginti. num. 150.
Elaborat in Inſula Manaria. num. 151.
Multa ab Rege Luſitano pro religione impetrat. num. 153.
In Ceilanum tendit. lib. 5. num. 84.
S. Thomæ Apoſtoli ſepulchrum viſit Meliaporæ, & eam Coloniam excolit. num. 86. & 87.
A dæmonibus cæditur. num. 88.
Ad Conſilia Euangelica Ioannem Durum tra ducit, eique prædicit vitæ genus agendum. num. 89.
Malacam adit, reſque ibi geſtæ. num. 90. & ſequen.
Res geſtæ in Amboino, & in Maluco. lib. 6. num. 102.
Pergit in Inſulam Morum, magnoque cum cum gaudio, & fructu Euangelium ſerit. à num. 106.
Duas Regis Moluci ſorores ad Chriſtum adiungit. l. 7. num. 80.
Reuiſit Amboinios, tum Malucenſes, vbi præclara gerit, ac multa prædicit. num. 81. & ſeq.
Meditatur Iaponicam expeditionem. nu. 90.
Redit in Indiam. l. 8. num. 107.
Reuiſit Chriſtianos Commorinenſes. n. 109.
Bene rem gerit in Inſula Ceilano. num. 110.
Goam peruenit. num. 111.
Bazainum ad Indiæ Prætorem contendit, & quod optat impetrat. num. 112.
Adeſt Ioanni Caſtrio morienti primo Indiæ Prorẽgi. num. 113.
Qua induſtria pellices homini multis implicito detraxerit. num. 114.
Militem perditiſſimum curat mira ſolertia, ac lenitate. num. 115.
In Cambaiam contendit. num. 128.
De ſuis rebus parce admodum, ac ieiune ſcribit. num. 128.
Ab adeunda Iaponia nullis periculis deterrẽtur. lib. 9. num. 161.
Ex itinere quid egerit Cocini. num. 165.
Res occultas cognoſcit, & futuras prædicit. num. 166. & 167.
Ethnico Nauicularo ſe credit, & curſum impeditiſſimum habet. num. 171.
Die Aſſumptæ in Cælum Deiparæ Cangoximam in Iaponiam peruenit. num. 178.
Iaponicam linguam ediſcit. num. 208.
Bonziorum auctoritatem ſibi iſtud adiungere. num. 209.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Impetrat à Rege euangelizandi potestatem. num. 211.
Primi Iaponiæ Christiani. 212.
Reddit vitam demortuæ puellæ. num. 213.
Puerum fœde tumentem, itemque leprosum sanat. num. 216.
In Firandum abit. num. 221.
Quibusdam Neophytis flagellum, ac Litanias relinquit, quibus illi mira efficiunt. lib. 10. num. 134.
Firandensium multos ad Christum adiungit. num. 135.
Amangucium petit. num. 136.
Per summa incommoda, & pericula Meacum adit. lib. 11. num. 100.
Amangucium regressus Euangelium prædicat. num. 102.
Cum Bonzijs, & alijs Iaponibus disputat. num. 103. & 123.
Accitus à Rege Bungi ad eum se confert. num. 113.
Quam honorifice à Lusitanis exceptus, & deductus ad Regem. num. 114.
Acerrime à nobilissimis Bonzijs, quos disputando redarguit, oppugnatur. num. 117. & 120. & seq.
Statuit redire in Indiam multis de causis. num. 134.
Discedit è Iaponia cum Matthæo, & Bernardo Iaponijs, quos ad specimen Romam mitteret. num. 136.
In maxima tempestate succurrit onerariæ, qua vehebatur, & amissam scapham diuinitus recipit. num. 137.
Deliberat cum Iacobo Pereria de legatione ad Sinarum Regem instituenda. num. 140.
Prædicit obsidionem Malacæ, & eius solutionem, & alia. num. 141.
Remeat è Iaponia Cocinum. l. 12. num. 77.
Ibi singularis præbet exemplum modestiæ. num. 79.
Aegrotum Goæ fratrem sanat. num. 80.
Antonium Gomium ab Societate dimittit. num. 81.
Quanti faceret obedientiam. num. 82.
Sinensem legationem vrget Prouinciaque Indicæ statum ordinat. num. 84. & 85.
Goa discedit, ac tempestatem sacris reliquijs sedat. num. 86.
Multa prædicit. num. 88.
Malacæ legatio impeditur, quidque tum à Xauerio gestum. num. 89.
Pergit in Sinas, excusso pedum puluere, & iussis Socijs Malaca abire. num. 95.
In Sancianum Insulam Sinarum peruenit, & quædam prædicit. num. 99.
Mira constantia aditum tentat in continentem Sinarum. num. 98. & seq.
Quænam pericula formidaret. num. 105.
Tum alia: tum suam mortem prædicit, sanctèque moritur. num. 107.
In Sanctorum numerum, vt referatur curat Rex Lusitaniæ. lib. 14. num. 145.
E. Francisci Xauerij caritas, & fiducia in Deo. lib. 6. num. 107. & lib. 11. num. 119.
Vide zelus animarum.
Consultationes spirituales. lib. 4. num. 74. lib. 6. num. 106. lib. 8. num. 116.
Constantia in periculis. lib. 8. num. 108.
Et magnitudo animi. lib. 11. nu. 122. & lib. 12. num. 91.
Paupertatis studium. l. 3. num. 42.
Sanctitas. lib. 8. num. 127. & 129.
Sapientia. lib. 9. num. 168. & lib. 11. nu. 135.
Eiusdem prædictiones. lib. 7. num. 84. & lib. 11. num. 138. & 141.
Vide prædictiones.
Miracula. l. 11. num. 110. & 139. & alibi.
Eiusdem mors prodigio præmonstrata. lib. 12. num. 109.
Figura corporis, & summarium virtutum. lib. 12. num. 110.
Eiusdem corpus viua calce sepelitur. lib. 12. num. 112.
Incorruptum reportatur in Indiam. lib. 13. num. 84.
Excipitur religiosè à Malacensibus, lib. 13. num. 85.
Compressum manat sanguine odorato. ibid. num. 86.
Goam haud sine miraculis deportatur. ibid. num. 87.
Quanta gratulatione Goæ exceptum. ibidem. num. 89.
Integrum, incorruptumque complures experti testantur. lib. 14. num. 141.
Eiusdem reliquiæ miraculis coruscant. lib. 13. num. 88. & l. 14. num. 143.
Franciscus Zapata in Hyberniam missus. lib. 3. num. 47.
Fructuosus Noguera cooptatur in Societatem. lib. 4. num. 56.
In Congum mittitur. ibique.
Moritur. lib. 13. num. 59. & 60.
Fucarondoni nobilissimi Bonzij cum B. Xauerio disputatio. lib. 11. num. 121. & 123.
Fulgini elaborat Paschasius. l. 4. num. 11.
Deinde Syluester Landinus. lib. 8. num. 31. lib. 9. num. 34.
Sodalitas instituitur Societatis Iesu nomine. ibidem.
Fuluius Androsius Meldulam mittitur. lib. 16. num. 13.
Deinde Senas. num. 14.
Vir fuit doctrinæ, prudentiæ, ac pietatis egregiæ. lib. 16. num. 123.
Fuluius Corneus Cardinalis Perusinus, Perusini Collegij auctor. lib. 12. nu. 15. lib. 13. n. 10.

G

GAlli milites bene accipiunt B. Ignatium lib. 1. num. 45.
Galliæ ius natalium Societati Rex tribuit. lib. 10. num. 109.
Gandiensis Collegij initia. lib. 5. num. 77.
Schola. lib. 6. num. 61.
Annuum vectigal. lib. 7. num. 52.
Gandiæ primam omnium Academiam Societas habet. l. 7. num. 55. l. 9. num. 75.

Meretrices omnes ecnuersæ. l. 10. n. 110.
Impeditur spectaculum Tauricum. l. 12. n. 51.
Garziæ Alarconij mortificatio. l. 16. n. 42.
Gaspar Berzæus Belga ingreditur Societatem. l. 6. n. 88.
Destinatus in Indiam, ægre à populis dimittitur, apud quos laborabat. l. 8. n. 84.
Discedit in Indiam & nauim ingenti periculo liberat. n. 100. & 104.
Vbi commentaretur, quæ erat pro concione dicturus. n. 116.
Non tenues e carcere legit fructus. l. 8. n. 123.
Insignem Brachmanem conuertit ad fidem. l. 8. n. 124.
Onus Rectoris studio humilitatis refugiens destinatur in Armuziam. ibid. n. 128.
In Armuziam nauigat, vectoresque, & Mascatum oppidum ex itinere iuuat. l. 9. n. 126. & seq.
Armuziam aduectus ad Nosocomium diuertit.
Terra contremuit. n. 129. & 132.
Intemperantiam
Inimicitias tollit, & commercia iniqua coërcet. n. 136. & 137.
Pœnitentibus ardorem inijcit. ibid. n. 139.
Ternas tantum horas noctu quiescit, & interdum singulas ibid. n. 140.
Impetratur ad confessionem à simulantibus morbum. n. 141.
Apparet homini scelesto, vnde is resipiscit. n. 146.
Qua ratione præferocem militem domuerit. n. 149.
Reddit valetudinem ægrotis. n. 151.
Aliquot sibi socios adsciscit. n. 153.
Ethnicis edocendis Mahometanis, & Iudæis operam suam diuidit. n. 155. & seq.
Est illis venerationi. n. 157.
Disputat cum Saracenis, & quosdam ex ijs prænobiles conuertit. n. 158.
Super fanum Mahometicum statuit Crucem. l. 19. n. 124.
Ioguem nobilem, ac discipulos eius ad Christum conuertit. ibid. n. 126.
Ponit initia Collegij. n. 128.
Accitus in Arabiam, mauult obedire B. Xauerio, quam suo zelo. n. 130.
Ex Armuzia reuersus Goæ laborat. lib. 11. num. 84.
Loco B. Xauerij Indicæ Prouinciæ præficitur. l. 12. n. 86.
Qua ratione socios regeret. l. 12. n. 113.
Instituit Goæ sodalitium in clientela vndecim millium Virginum. n. 117.
Goanam vrbem summa excolit solertia. num. 118.
Etiam pacta pecunia hominem à peccato abstrahit. ibid. n. 121.
Eiusdem ardor in iuuandis proximis. lib. 12. num. 115.
Caritas. l. 8. n. 101. & l. 9. n. 143.
Obedientia. l. 8. n. 120. l. 10. n. 130.
Continentes ac varij labores. l. 8. n. 118. lib. 10. num. 122. & 129.
Mors, & laudes l. 13. n. 75.
Gaspar Cruantes dein Cardinalis, & fundator domus Probationis Tarraconensis, Societatem defendit. lib. 16. n. 46.
Gaspar Doctius B. Ignatij amicus. l. 1. n. 121.
Idem Gubernator Laureti. l. 14. n. 23.
Gasparis Fernandi efficaces ad Deum preces. l. 14. n. 75.
Gaspar Loartes init Societatem. l. 12. n. 47.
Gaspar Villela abit in Iaponiam. l. 14. n. 134.
Genuæ Lainius concionatur. l. 13. n. 11. & lib. 14. num. 31.
Genuensis Collegij primordia. l. 13. n. 11.
Progressio. l. 14. n. 30.
Georgius Mercatus Magister Syracusis. l. 15. num. 19.
Georgij Moreræ frugifera missio. l. 7. n. 70.
Eiusdem præclari conatus. l. 8. n. 85.
Georgius Pasius Ameriam missus. l. 16. n. 4.
Georgius Serranus, qui deinde Lusitaniæ Prouinciæ præfuit, cooptatur in Societatem. l. 4. n. 132.
Philosophiæ professor Conimbricæ. l. 15. n. 99.
Georgius Vazius Societati addicitur. l. 5. n. 47.
Lectus ad missionem Conganam. l. 7. nu. 66.
Moritur. l. 13. n. 58.
Gerardus Amontanus Carthusiæ Prior optime de Societate meritus. l. 5. n. 37. l. 8. n. 38. l. 14. n. 46. l. 16. n. 25.
Cum suis Monachis precum, ac sacrificiorum Societatis à B. Ignatio fit particeps. lib. 14. num. 46.
Germania superior, atque inferior in duas diuisa Prouincias. l. 16. n. 2. & 19.
Germaniæ status perditissimus anno 1543. lib. 4. num. 19.
Germanici Collegij exordium Romæ. l. 12. n. 8.
B. Ignatij cura in eo sustentando. l. 10. n. 9. & l. 14. n. 2.
Goani Collegij exordia. l. 3. n. 92.
Conditum Valetudinarium prope Collegium. l. 9. n. 102.
Res Societatis in magnis difficultatibus. l. 14. num. 140.
Literarum studia excitantur. l. 15. n. 130.
Catechumenorum domus inchoatur. lib. 15. num. 131.
Ordinatur Tyrocinium l. 16. n. 72.
Gomus de Figueroa Dux Feriæ Societatis perstudiosus. lib. 16. n. 29.
Granatensis Collegij primordia. l. 14. n. 85.
Præclaræ functiones. l. 16. n. 54.
Benefici in illud. l. 14. n. 85.
Eo Tyrones traducti Corduba. l. 16. n. 56.
Gregorius Serranus venit in Brasiliam. lib. 13. num. 68.
Guido Antonius Bibonæ moriens mira quædam sibi diuinitus ostensa testatur. l. 16. n. 16.
Guido Guidonius Archidiaconus Mutinensis. l. 7. n. 34.
Guido Roilettus Philosophiæ professor in Romano Collegio. l. 13. n. 2.
Guilielmus Codurius frater Io. Codurij in Lusitaniam mittitur. l. 3. n. 53.
Guilielmi Ducis Bauariæ studium pro Religio-

Universidad de Deusto
Biblioteca

ne catholica.l.4.n.25.l.9.n.51.in Societatem beneuolentia.l.9.n.53.
Guilielmus Pontanus de Collegio Perusino optime meritus.l.12.n.16.
Guilielmus Postellus ab Societate amandatur. l.5. n.3.
Guilielmus de Prato Claramontanus Antistes, trium postea Collegiorum fundator. lib. 6. num.30.
Eiusdem in Societatem beneficentia, & pietas.l.9.n.55.& l.15.n.63.
Guterrus Caruajalius Episcopus Placentini Collegij autor.l.14.n.78.
Gymnasia Societatis. Vide Scholæ.

H

Haeresis origo in plerisq. contemptus gratiarum Dei.l.4.n.99.
Hæreticus B. Ignatij prudentia & sociorum exemplis fit catholicus.l.3.n.13.
Hæreticus explorator deprehenditur inter domesticos Societatis.l.11.n.7.
Hæreticus in formidine sanctos inuocat, quos ante negabat colendos.l.9.n.38.
Hæretici quomodo curandi.l.4.n.91.
Quantum ab ijs abhorrendum.l.4.n.101.
Fiunt Principum lenitate deteriores. lib. 5. num.28.
Ad inescandos Romanos socios dono eis mittunt inter probatos libros, complures Hæreticos.l.11.n.8.
Hæreticorum cum Socijs B. Ignatij dimicationes.l.1.n.113.
Fraus in simplicibus decipiendis.lib.4.n.100.
Hæreticorum Duces diuinitus puniti. lib. 4. num.24.
Hector Leonellus primus Collegij Senensis præceptor.l.16.n.5.
Hector Pignatellus Montis Leonis Dux de Collegio Neapolitano, deque Societate optime meritus.l.10.n.15.& 17.
Henricus Blyssemius e Collegio Germanico Societatem ingressus.l.12.n.8.
Primus Theologiæ Doctor in Romano Collegio creatur.l.16.n.2.
Pragam mittitur. l.16.n.2.& 19.
Henricus Cardinalis postea Rex Lusitaniæ Collegij Eborensis autor indulgentissimus. l.13.n.56.& l.15.n.96.l.16.n.58.
Henricus Dionysius Coloniam missus. lib. 16. num.25.
Henrici Goueæ Portuensis ciuis virtus eximia. l.7.n.68.
Henricus Henricius Societati addicitur. lib.5. num.47.
In Indiam mittitur. l.6.n.87.
Malabaricam linguam perdiscit, & ad artem reuocat, in reque Christiana præclare laborat.l.8.n.134.
Socijs Commorinensibus præest & præclare Euangelio laborat.l.9.n.117.l.12. nu.125.& l.15.n.132.
Capitur & vexatur à barbaris. l.13.n.81.
Eiusdem tutelæ christianorum loca credita quadraginta.l.16.n.77.
Eiusdem fides.l.8.n.135.
Henricus secundus Rex Galliæ Societatis perstudiosus.l.15.n.40.
Herba aduersus intemperantiam. l.5.n.63.
Hercules Buccerius Cæsaraugustam missus. l.7.nu.52.
Hercules Ferrariæ Dux de Societate optime meritus. l.2.n.51.l.11.n.28.
Hercules Purinus Collegij Mutinensis fautor, ac beneficus l.12.n.17.
Hermannus Colonienfis Antistes in officio continetur à Fabro. l.4.n.33.& 88.
Ob hæresim e Pontificia cathedra pellitur. l.7.n.40.
Hermannus Tyræus e Collegio Germanico Societatem ingressus.l.12.n.8.
Ingolstadium missus.l.16.n.23.
Hermes Poen ad Societatem accedit, & destinatur in Lusitaniam.ibid.l.4.n.82.
Hieronymus Acosta post alios quatuor fratres natu minores Societati dat sese. l.15.n.80.
Hieronymus Arzius Doctor quid sentiret de B.Ignatij concionibus. l.2.n.44.
Hieronymus Bassius Billomum missus l.15.n.64
Hieronymus Concha nauigat in Indiam. l.15. n.123.
Hieronymus Domeneccus Parmæ ad Societatẽ accedit l.2.n.77.
Succedit Iacobo Eguiæ Parisijs in administratione Sociorum. l.2.n.98. & l.3.n.38.
Parisijs migrat Louanium cum Socijs Hispanis.l.3.n.75.
Aliquos ex Ecclesia fructus attribuit Collegio Valentino. l.5.n.12.
Romæ dat operam conciliandis iratis. lib.5. num.15.
Mittitur Bononiam ad iacienda fundamenna Collegij.l.6.n.15.
Ioannis Vegæ postulatu in Siciliam mittitur. l.7.n.18.
Quid Panormi, in Monte Regali, & Messanæ e re publica gesserit.n.19.& seq.
Siciliæ instituitur Prouincialis.l.13.n.19.
Pauperibus, Orphanisque sedulo consulit. l.14. n.38.
Hieronymus Natalis, ad Societatem vocatur. l.5.n.4.& seq.
Primus Collegio Mamertino præest. lib.8. à num.10.
Simul Hæbreas literas, & Theologiam tradit. ibid.
Indignum se gradu Professorum censet.lib.9. num.1.
Cum Sicula Classe in Africam soluit. lib.11. num.21.
Drepanitanis consulit. l.11.n.27.
Messanæ pro communi bono multa gerit. l.12.n.30.
Romam accitur ad promulgandas per Societatem Constitutiones mittendus.l.12.n.32.
Catanæ multa ex vsu pietatis procurat.ibid. num.33.
Edita Romæ professione cum Constitutionibus in Siciliam redit easq. promulgat. n.34.

Ad

Ad easdem promulgandas Commissarius in Hispaniam mittitur. l.13.n.7.
In Lusitaniam venit.ibid.n.45.
Res ibi gestæ. n.50.
Ex Hispania in Italiam nauigat.l.14.n.56.
In regenda Societate B. Ignatio adiutor eligitur.l.14.n.17.
In Germaniam mittitur ad comitia Augustana cum Cardinali Morono sedis Apostolicæ legato.l.15.n.1.
Terrori est Hæreticis sagax ac viuida eius sapientia.l.15.n.26.
In Hispaniam iterum mittitur, & prosperam nauigationem B.Ignatius præcognoscit.l.16. num.38.
Eiusdem industria.l.13.n.50.& 53.
Labores l.12.n.34.
Modestia. l.9.n.21.
Obedientia.lib.16.n.40.
Prudentia in admittendis in Societatem adolescentibus. l.8.n.17.
S.Hieronymus B.Xauerio ægrotanti apparet, & quædam prædicit.l.2.n.22.
Hieronymus Otellus Patauij Societatem ingreditur. l.3.n.57.
Adit Romam.l.6.n.11.
Eiusdem labores & Asperitas vitæ. l.7.nu.8. & 27.
Hieronymus Petrius Mercenariorum ex ordine, Theologiæ professor in Gandiensi Academia. l.9.n.75.
Hieronymus Portillus Septimancensis Rector, spiritualis fit Coadiutor. l.16.n.40.
Hieronymus Rubiola primus Senensis Collegij Rector.l.16.n.5.
Hieronymus Saulius Archiepiscopus Genuensis.l.12 n.13
Hieronymus Vignes de Collegio Neapolitano optime meritus.l.14.n.36.
Hispalensis Collegij semina. l.14.n.82.
Fructus eximij.l.15.n.93.& l.16.n.53.
Hispaniæ Prouincia. Vide Prouincia.
Honores in Religione pudorem afferunt,non officia humilitatis.l.8.n.79.
Honores Ecclesiastici in Societatem haud inuehendi.l.6.n.34.36.52.
Humanarum carnium esu qua ratione aliqui Brasili cœperint abstinere. l.12.n.74.
Humilitatis exempla quantarum sint virium. l.14.n.80.
Hurtadus Petrius Ingolstadium missus. lib. 16. num.23.
Hussitarum hæreses.l.15.n.22.
Hybernicæ missionis occasio.l.3.n.45.
Missi Paschasius,& Salmeron.l.3.n.46.
Quid ibi gestum.l.3.n.58.

I

Iacobus Caballarius Societate recipitur. l.7.n.49.
Iacobus Diazius lectus ad missionem conganam.l.7.n.66.
Iacobus Diazius secularis ab Indiæ Prorege legatus ad Regem Abassinorum in Aethiopiam mittitur. lib.15.num.117.
Iacobus Eguia perfugium B.Ignatio ad leuandas miserorum calamitates.l.1.n.54.
Primus quasi Rector Collegiorum.l.2.n.97.
Virtus eius, & mors.l.16.n.91.
Iacobus Gusmanus init Societatem.l.12.n.47.
Iacobus Hozius Societati adiunctus.l.1.n.119.
Moritur Patauij primus ex omni Societate. l.2.n.36.
Lætior in carcere,in funere pulchrior. n. 37. & 38.
A B.Ignatio cernitur clarissimus sanctorum in cœtu.ibid.n.39.
Iacobus Iacobæus in Brasiliam mittitur. lib.9. num.85.
Inde ad Præfecturam S.Vincentij.n.93.
Iacobus Lainius ad Societatem adiunctus. l.1. n.87.& æger & cum cilicio iter facit.n.105.
Romam præ pietate nudis pedibus ingreditur.l.2.n.8.
Publicè docet in Romana Academia. n.33.
Mittitur Parmam.n.74.
Venetijs rem christianam egregie prouehit. l.3.n.55.& l.4.n.15.
Brixiæ,& Patauij. l.4.n.79.80.
Tam Bassani,ac Romæ.l.5.n.16.
Episcopatum recusat.ibid. n.17.
Destinatur in Concilium Tridentinum. l.5. num.21.
Quam multa Tridenti præclarè gesserit. l.6. n.21.l.7.n.23.
Quid Bononiæ illuc translato Concilio. l.7. num.24.
Quid Florentiæ. n.27.
Perusium abit.l.7.n.28.
Excurrit Eugubium: inde in Montem Politianum ibid n.29.30.
Senis ac Florentiæ euangelizat. l.8.n.18.
Abit Venetias, remque Collegij Patauini prospere transigit.l.8.n.19.
Neapoli eximium Societatis specimen edit. l.8. n.32.
Vt inspector aliquis in Sicilia præest. l.9.n.1.
Panormi sexdecim prostitutas ad pudorem conuertit.l.9.n.23.& 24.
Existimat Religionum Fundatoribus à Deo grauissima quæque sui Ordinis reuelari.l.10. num.63.
A Ioanne Vega Siciliæ Prorege in Africanam expeditionem ducitur.l.10.n.88.
Nosocomio præficitur, quod summa caritate,ac sedulitate curat. l.10.n.89.
Valentibus etiam operam dat.n.91.
Tam alienæ pecuniæ, quam suæ mendicitatis custos integerrimus.n.95.
Pisas ab Eleonora Florentini Ducis vxore interposita summi authoritate Pontificis euocatur. l.11.n.10.
Pia vtitur industria ad alliciendos pauperes ad catechismum. ibid.n.11.
Agit de Collegio Pisis ac Florentiæ collocando. ibid.
Theologus Pontificius iterum ad Concilium mittitur. l.11.n.11. & 36.
Quanta in opinione Tridenti fuerit.n.38.

Fit

Universidad de Deusto
Biblioteca

Fit prouincialis Italiæ.l.12.n.20.
Genuæ concionatur.l.13.n.11.
Theologicæ ſummam doctrinæ in Societatis vſum à B. Ignatio conficere iubetur. lib.13. num.17.
Genuæ ſtudia virtutis inflammat.l.14.n.31.
In Germaniam mittitur cum Cardinali Morono ad Comitia Auguſtana. l.15.n.1.
Redit in Italiam, & Pontificis Theologus deſignatur.ibid.n.3.
Cardinalatum quanto ſtudio refugerit. l. 16. num.7.
Iacobi Lainij abſtinentia, & animi magnitudo. l.7.n.27.l.10.n.94.
Conciones efficaces. l.9.n.23.
Eruditio inſignis.l.11.n.37.
Reuerentia,& obedientia erga B.Ignatium. l.12.n.22.
Sanctitas viſione declarata.l.9.n.26.
Iacobus Laſſus legatus Regis Ferdinandi apud Pontificem. l.14.n.44.
Iacobus Lhoſtius Societatem ingreſſus. lib.4. num.82.
Romam mittitur. ibid.n.104.
De Societate primus Siciliam ingreditur.l.5. num.10.
Ibi rem diuinam procurat. l.7. n.17.
Moritur Bononiæ.l.8.n.28.
Eius obedientia. ibid.
Iacobus Martinius optime de complutenſi Collegio meritus.l.9.n.69.
Iacobus miro Societati ſe addicit.l.3.n.39.
Primus Rector Collegij Conimbricenſis nec dum ſacerdos. l.3.n.83.
Valentiam ad inchoandum Collegium migrat.l.4.n.126.
Ab Araozio dicitur egregius innocentiæ cultor.l.5.n.74.
Inter quatuor votorum Profeſſos adſcribitur. l.9.n.2.
Romam venit. l.10.n.47.
Luſitanæ Prouinciæ Præponitur.l.12.n.55.
Eius humilitas. n.57.l.14.n.94.
Fama virtutis.l.12.n.65.
Iacobus Pereria Nauarchus B. Xauerij ſtudioſus l.11.n.140.
In legationis Sinenſis apparatu nullis ſumptibus parcit. l.12.n.85.
Iacobus Salmeron Alfonſi minor germanus obit Patauij.l.5.n.15.
Iacobus Sanctacrucius bene de Granatenſi Collegio meritus. l.14.n.85.
Iacobus Soueralius lectus ad miſſionem congaam. l.7.n.66.
Mittitur deinde in Indiam.l.14.n.139.
Iacobus de Yepes dein Confeſſarius Philippi II. Regis, & Epiſcopus Turiaſonenſis per exercitia ſpiritualia fit religioſus.l.4.n.128.
Iafanapatanius Rex.l.5.n.85.
Iaponiæ inuentio,ſitus, magnitudo, ſoli natura. l.9.n.179.
Iaponum imperium,ſuperſtitio, ingenia, mores. num.181.
Iapones auidi honoris.n.186.
Vnica contenti vxore.188.
Ludis, & furtis abſtinent.189.
Armis gloriantur. 190.
Dure educant liberos.191.
Vltro ſibi ventrem in periculis ſcindere honeſtum ducunt.205.
Mortalium ſapientiſſimos putant Sinas.l.11. num.106.
Nihil in ſermone inſolens ferunt. l.14:n.147.
Iaponum chriſtianorum ardor. l.13.n.96.l.14. n.131.l.15.n.140.
Conſtantia.l.9.n.222.
Iaponibus infantibus non paucis vita animi, corporiſque ſeruatur.l.15.n.138.
Ieiunium continuum quam multos dies primi Patres protraxerint.l.1.n.26.68.82.102.
Ignatius Azebedius, nobilis deinde martyr,ſocietati adiungitur.l.7.n.69.& l.9.n.84.
Primus Rector Collegij Oliſipponenſis. ibid. l.13.n.53.
Eiuſdem feruor animique demiſſio. l.9.n.84.
Ignatius Bogatus elaborat in Africa.l.10.n.113. & l.11.n.81.& l.13.n.57.
Tituani prædicatur vt ſanctus.l.14.n.102.
B.Ignatius Loiola quando natus,& Naturæ dotes.lib.1.n.7.& ſeq.
Qua occaſione,& quando conuerſus. nu.10. & 11.
Proficit ex obſeruatione exitus bonarum cogitationum,& inanium.n.12.
In Montem Serratum ex Patria diſcedit. num.14.
Vouet caſtimoniam.n.15.
Quid ex itinere,& in Monte Serrato geſſerit. num.16.& 17.
Manreſam ſe recipit, & vitam aſperrimam inſtituit.n.19.
Varie exercetur, & multa diuinitus cognoſcit.n.22.
Exercitiorum ſpiritualium libellum componit.n.23.
Angitur ſcrupulis conſcientiæ.25.
Totam hebdomadam ab omni cibo abſtinet. num.26.
Grauiſsime ægrotans inanem gloriam expugnat.29.
Experimento diſcit parcendum valetudini. num.30.
Hieroſolymitanam peregrinationem ſuſcipit.
Manreſamque nobilitatam relinquit.n.31.
Ingenti diſcrimini præripitur.n.33.
Diuino monitu excipitur hoſpitio Venetijs. num.35.
Nauigat in Cyprum.36.
Peruenit in Palæſtinam, & ſancta loca inuiſit ſumma pietate.37.
Redit ſolus in Montem Oliuetum. n.39.
Redit in Hiſpaniam daturus operam literis. num.42.
Pecuniam ſibi donatam omnem pauperibus diſtribuit. n.43.
Pro exploratore captus vexatur. n.44.
Barcinone Grammaticæ inter pueros ſtudet. num.46.
Conſpicitur inter orandum ſublimis in aere

re in luce mirifica. num.49.
Studio iuuandi proximos ſæuiſsime cæditur. num.50.
Spatium pœnitentiæ ſuſpendioſo à Deo impetrat.n.51.
Primos habet ſocios, qui non perſeuerarunt. num. 52.
Item alteros. num.67.
Includitur in cuſtodiam compluti. n.56.
Deinde Salmanticæ. n.61.& 62.
Pariſios proficiſcitur.n.63.
Ex ordine literarum ſtudia repetit. 64.
Conflictatus inopia excurrit in Belgium, & in Angliam.n.65.
Prædicit Mercatori Collegium Societatis ab eo fundandum.66.
In ſtagnum perfrigidum ſe immergit, vt amicum à flagitio deterreat. 69.
Pariſijs quoque accuſatur,& laudatur. n.70.
Parato virgarum ſupplicio prope diuinitus liberatur.n.71.
Socios, ex quibus nata Societas qua conciliarit induſtria.n.73.
Periclitatur ob adiunctum ſibi Franciſcum Xauerium.n.86.
Regreſſus in Hiſpaniam quid geſſerit in Patria. n.99.& 116. & ſeq.
Per ingentia pericula in Italiam venit. 118.
Venetijs egregie laborat, & Iacobum Hozium Societati adiungit. n.119.
Accuſatur, & honorificum innocentiæ teſtimonium reportat.num.120.
Conciliat Societati Gaſparem Doctium. n.121.
Agit familiariter cum Ioanne Petro Caraffa qui dein fuit Paulus Quartus. n.122.
Quanti æſtimauerit exercitia ſpiritualia. num.123.
Romam eunti multa diuinitus reuelantur: & Chriſtus pollicetur ſe Societati Romæ propitium fore.l.2.n.29.& 30.
Operam ſuam cum ſocijs Pontifici maximo dicat.n.32.
Multos, & in his Cardinalem Contarenum excolit.n.34.
Et Petrum Ortizium in Caſſinate Monte. num.35.
Multa pia opera Romæ inchoat.n.46.
Summam quandam Conſtitutionum concipit.n 116.
Quemadmodum regeret Societatem.l.3.n.3.
Recuſat acerrime Generalatum.n.8.
Energumenum liberat.n.9.
Sex & quadraginta continuos dies docet Chriſtianæ doctrinæ rudimenta. n.16.
Conuertendis Iudæis proſpicit.l.4.n.5.6.
Orphanis,& puellis miſerabilibus domicilia extruenda curat.n.7.8.
Et renouandum Decretum Innocentij Tertij ne medici curent non confeſſos. n.9.
Et Conſilium ex Cardinalibus inſtituendum ad fidei catholicæ defenſionem. n.18.
Excitat domicilium S. Marthæ. n.75.
Mauult Societatem virtute præſtare, quam numero.l.5.n.2.
Quanti faceret libellum de Imitatione Chriſti. num. 9.
Diſsidium inter Pontificem, & Luſitaniæ Regem tollit. n.27.
Conſilium Iaio ſuggerit de Seminarijs excitandis. n.32.
Ab Aulis quam abſtinendum moneret. l.5. n.81.l.16.n.27.& 31.
Honores Eccleſiaſticos à Societate arcet.lib.6. n.7.& 33.l.12.n.2.
Tuetur Societatem aduerſus calumnias. l.2. n.48.l.6.n.8.l.8.n.52.l.15.n.43.
Monet ne Lainius, & Salmeron in Concilio Tridentino doctrinas nouas ſequantur. l. 6. num.26.
Varijs muneribus alumnos exercet. l.7.n.5.
Quadrimeſtres literas inſtituit. n.12.
Societatem procuratione ſanctimonialium liberat.n.13.
Non cenſet diuerſos Ordines cum Societate copulandos.n.14.& l.14.n.13.
Quam vellet Societatem profeſſam & à forenſibus litibus,& negotiorum externorum procuratione longe abeſſe.l.7.n.12.
Non probat noſtros eſſe initiandorum ſacris Ordinibus Iudices.n 16.
Franciſco Borgiæ Duci quantum fideret. num.52.
Eiuſdem feruorem temperat.l.8.n.71.
Parum idoneum diſciplinæ religioſæ Concionatorem licet eximium dimittit.l.7.n.61.
Domeſticorum obedientiam explorat. lib.8. num.8.
Quanta veneratione tractaret Eccleſiæ res:& quomodo piacularia grana diſtribueret.n.39
Meſſanam mittit duo ex vndecim millibus Virginum ſacra crania.l.9.n.14.
Vult ſingulis hebdomadis de ſucceſſu ſcholarum à Magiſtris edoceri.n.20.
Conuocat Patres ad recognoſcendas Conſtitutiones.l.9.n.8.l.10.n.36.
Congregatis inſpiciendas tradit. l 10.n.48.
Qua ratione vſus in ijs condendis. l.10.n.52. & l.14.n.9.
Informatam Conſtitutionem quamque exemplo Magni Leonis imponit Altari,à Domino corrigendam.l.10.n.54.
Quadraginta dies deliberat vtrum ſacraria Profeſſorum certos reditus habere expediret.n.55.
Quanam maxime re fuerit impulſus ad perfectam paupertatem in Societate decernendam.n.60.
Probat Lainii ſententiam aſſerentis Fundatoribus Religionum grauiſſima quæque ſui ordinis reuelari. n.65.
Societatis eſſentialia (vt vocant) diuinitus accipit, atque omnia tribu t Manreſano ſeceſſui.n.65.
Conatur abdicare Generalatum, ſed fruſtra. n.67.& 71.
Aegrotat, & maximo perfunditur gaudio e ſpe vitæ beatæ.n.72.
Reprehendit Michaelem Nauarrum quod acrius pro Societate, quanquam iuſte, pugnaſ-

Universidad de Deusto
Biblioteca

gnasset. numer. 75.
Pecuniam quibusdam adiectis conditionibus legatam recusat. num. 109.
Auctor est extruendi Cathecumenorum domos in India. num. 120.
Non probat Adriani ab Adriano zelum in studio aggregandi nouitios cum turbis. lib. 11. num. 46.
Lætatur procellis in Societate sine eius culpa coortis. num. 60.
Quem vsum priuilegiorum probaret. nu. 62.
Quanta cura Collegium Germanicum sustinuerit difficillimis temporibus. lib. 12. num. 9. & lib. 14. num. 2.
Exit ab Vrbe, vt dissidium quoddam tollat. lib. 12. num. 11.
Barnabitas studio complectitur, ac beneuolentia singulari. num. 13.
Quanta libertate etiam primos Patres admoneret. num. 21.
Quanti faceret obedientiam. num. 82.
Collegium Romanum cupiebat florere. Vide quam ob causam. lib. 13. num. 5.
Quæ lucra animarum, maximè ei placerent. ibid. num. 6. & lib. 16. num. 122.
Sociorum res in Corsica per Sebastianum Romæum explorat. lib. 13. num. 19.
Cupit in Europam Beatum Xauerium redire. num. 83.
Quanti faceret modestiæ Regulas. l. 14. n. 8.
Quid curarit, vt Religionem cupientes nè impedirentur. num. 12.
Expeditionem Æthiopicam ad Abassinos quanti faceret, & in eam Socios destinat. l. 6. num. 7. l. 14. num. 112.
Villam extruit ad Romani Collegij vsum. lib. 15. num. 6.
Conuictorum procurationem Conimbricæ, quomodo suscipi posse iudicaret. l. 16. n. 22.
Quam vellet edisci linguam nationis, apud quam degitur. ibidem.
Exercitiorum spiritualium vehementer vsum commendat. ibidem.
Tria maxime ante obitum optauit: & adeptus est. num. 93.
Quas maximè virtutes in morte deprompserit. num. 100.
Per quas vias profecerit ad præstantissimam sanctitatem. num. 101.
Maximè vsus est consideratione. num. 102.
Vnde metiendus in perfecta virtute eius progressus. num. 103.
Plurimum vtitur examine conscientiæ, alijsque pijs exercitationibus. num. 106.
In omnibus sibi ad imitandum proponit Christi vitam. num. 108.
Qua ratione in deliberando vteretur. n. 109.
Vnde in eo prudentia, constantia, & æquitas animi tanta. num. 111.
Quod maximè contemplationis genus in Societate vellet. num. 114.
Obedientiam perfectam, cur tantoperè in Societate requireret. num. 117.
Quas virtutes in Societate vellet eminere. num. 121.
A Paulo Quinto declaratur Beatus. nu. 137.
B. Ignatij ardor, & constantia mira in studio literarum. lib. 1. num. 47. lib. 16. num. 115.
Asperitas vitæ. lib. 1. num. 48.
Caritas erga Deum. lib. 10. num. 62.
Et in proximos. lib. 1. num. 68. & 69. lib. 2. num. 18. & lib. 14. num. 18.
Cautio ne Principes offenderet. lib. 8. nu. 36.
Constantia, & perseuerantia in benè cœptis. lib. 1. num. 95. & lib. 2. num. 50. & lib. 11. num. 12. & 30.
Contemplatio. lib. 16. num. 112.
Cura in delectu Tyronum, & nouis sedibus recipiendis. lib. 5. num. 2.
In paupertate, & bona existimatione tuenda. lib. 6. num. 6.
Vt Scholastici in literis proficerent. lib. 6. nu. 77. & lib. 9. num. 46.
Iuuandæ Germaniæ. lib. 12. num. 8.
Disciplinæ tuendæ. lib. 14. num. 4.
Ne feminæ sine comite visantur. lib. 14. n. 7.
Obedientiæ. lib. 7. num. 10.
Donum intellectus, & fortitudinis. libro 1. num. 27.
Ectasis per octo dies continua. l. 1. num. 28.
Fiducia in Deo. lib. 9. nu. 3. lib. 15. num. 6.
Humilitas. lib. 3. num. 14. & lib. 16. n. 98.
Industria in Socijs conseruandis. lib. 1. n. 92.
Libertas in prohibendis scelcribus. libro 1. num. 36.
Monita. Vide suo loco.
Obedientia. lib. 16. num. 120.
Obseruantia erga Præsules Ecclesiæ. lib. 14. num. 50.
Prædictiones. lib. 1. num. 32. lib. 3. num. 21. lib. 6. num. 9. lib. 12. num. 10. lib. 15. nu. 7.
Progressiones ad proximos adiuuandos. lib. 16. num. 115.
Pœnitentia insignis. lib. 16. num. 104.
Prudentia. lib. 16. num. 111. & 118.
Scientia mira scrupulos eximendi. libro 1. num. 26.
Sensus mirabiles. lib. 10. num. 56.
Sententia de imitanda Angelorum, & sedulitate, & tranquillitate in proximis adiuuandis. lib. 13. num. 18.
Et de Prouincialium, maiorumque Præpositorum cura in rebus generalibus continenda. lib. 13. num. 55.
Vt prius ad stabilitatem firmentur incœpta, quam noua opera inchoentur. lib. 14. nu. 81.
Inanes formidines abijciendas. lib. 9. n. 172.
Virtus ab Anachoreta diuinitus cognita. lib. 1. num. 20.
Virorum grauissimorum de eo iudicia. lib. 16. num. 123. & seq.
Visiones. lib. 1. num. 13. 27. 34 40.
Imago à Cardinali Cæsare Baronio primum Romæ colenda proponitur. libro 16. numero 144.
Ignatius Martinius non modo nominis, sed virtutum quoque B. Patris particeps in Societatem receptus. lib. 7. num. 73.
Philosophiæ professor Conimbricæ. libro 15. num. 99.

Pri-

Primus Philosophiam Eboræ docet. lib. 16. num. 58.
Ignigus Mendoza Melitensis Comes Collegio Cæsaraugustano fauet. lib. 14. num. 73.
Impietatis fautores diuinitus puniti. libro 10. num. 225.
Indica missio. lib. 6. num. 87. lib. 8. num. 100. lib. 15. num. 102.
Indiæ mores deprauati. lib. 7. num. 78.
Indorum puerorum in Christi fide constantia. lib. 15. num. 131.
Inertes, ac segnes non tam ipsa natura, quam inertiæ sæpè fama, & ignauiæ suspicio nos reddit. lib. 7. num. 5.
Ingolstadij docere Patres incipiunt in Academia. lib. 9. num. 54.
Ingolstadiensis Academiæ de ijs indicia. lib. 9. num. 54.
Ingolstadiensis Collegij initia. lib. 16. nu. 23.
Inimicitiarum pertinax diuino corripitur supplicio lib. 8. num. 86.
Iniuriæ aquo animo perferendæ. lib. 6. nu. 96. lib. 11. num. 104.
Interim libellus quid sit, & quando editus. lib. 8. num. 35.
Ioannes Albuquercius Goanus Antistes. libro 12 num. 84.
Ioannes Aluarius Societatem init. lib. 7. n. 46.
Ioannes Antonius Appulus eximia virtute adolescens moritur in Sicilia. lib. 11. nu. 18.
Ioannes Aragonius in Societatem adlegitur. lib. 3. num. 65.
In Lusitaniam abit. lib. 4. num. 84.
Exemplo est Socijs Conimbricensibus. ibid. num. 130.
Ioannes Auila Magnus virtutis Magister Societatis perstudiosus, & commendator. lib. 9. num. 59.
Dolet sibi non esse ætatem Societati idoneam mittit tamen ad eam discipulos suos. ibid. n. 61. & lib. 14. num. 61.
Quæ monita Iacobo Gusmano, & Gaspari Loarti tradiderit. lib. 14 num. 57.
Quæ scripserit ad Martinum Olauium. ibid. num. 59.
Quid de Societate, Beatoque Ignatio sentiret. num. 60.
Iubet corpus suum Montellæ in æde nostra sepulturæ mandari. ibidem.
Eiusdem de aduersarijs tolerandis sententia. lib. 6. num. 60.
Gratulatio de Collegio Cordubensi. lib. 13. num. 42.
Ioannes Azpilcueta Martini Nauarri Consobrinus Societatem capessit, lib. 5. num. 47.
In Brasiliam mittitur. lib. 9. num. 85.
Brasilis egregiè salutaris. lib. 9. num. 100. lib. 10. num. 114. & lib. 13. num. 71.
Moritur. lib. 15. num. 15.
Ioannes Baptista Barma Francisco Stradæ Prouinciali adiutor subiunctus. lib. 14. num. 67.
Quanta esset virtute præditus. ibid. nu. 68.
Fonteneti inimicitias tollit, & alia præclarè gerit. ibidem.
Primus Murciæ Collegij Rector. l. 15. nu. 77.
Quatuor solemnia Professorum emittit vota. lib. 16. num. 40.
Ioannes Baptista Brixianus docet Messanæ. lib. 8. num. 13.
Ioannes Baptista Elianus ad Christum, & Societatem traductus. lib. 11. num. 33.
Ioannes Baptista Sancius Societatem init. lib. 8. num. 43.
Burgensis Collegij initia ponit. lib. 11. n. 64.
Methymnæ laborat. lib. 11. num. 67.
Ioannes Baptista Velatus Magister Eugubij. lib. 12. num. 16.
Idem concionator, & obsonator. ibidem.
Ioannes Baptista Vicla Societatem ingreditur. lib. 2. num. 78.
Lutetiæ dat operam literis, ac pietati. lib. 5. num. 42.
Lutetiæ Socijs præest. lib. 8. num. 41.
Inter Professos adscribitur. lib. 10. nu. 108.
Romam ob valetudinem reuocatur. lib. 12. num. 20.
Commissarius Prouinciæ Italiæ creatur. lib. 13. num. 17.
Ioannes Beira ad Societatem vocatur. libro 4. num. 85.
Peruenit in Indiam. lib. 5. num. 96.
In Commorinum mittitur. ibid num. 99.
In Molucis suprema pericula, & immensas ærumnas tolerat. lib. 7. num. 82. lib. 9. nu. 125. lib. 13. num. 82. lib. 16. num 83.
Innumerabilem murium multitudinem sacris aquis à Christianorum in Ethnicorum prædia compellit. lib. 16. num 84.
Ioannes Bocchius nauigat in Indiam. libro 15. num. 123.
Ioannis Carretæ vocatio, & virtus, & cum Angelo Custode familiaritas. lib. 11. nu. 65.
Ioannes Casteluerulus Collegij Mutinensis fautor, ac beneficus. lib. 12. num. 17.
Ioannes Castrius primus Proregis titulum in India ab Ioanne Tertio accipit. lib. 8. n. 113.
Ioannes Codurius Societati aggregatur. lib. 1. num. 101.
Est à confessionibus Margaritæ Garoli Quinti filiæ. lib. 3. num. 81.
Eius mors B. Ignatio reuelatur. ibid. nu. 20.
Ioannes Colonensis pro Christi fide mactatur. lib. 9. num. 154.
Ioannes Corduba Societati cõciliatur. l. 13. n. 40.
Fit fundator Collegij Cordubensis. ibidem. num. 42.
Ioannes Consaluius venit in Brasiliam. libr. 13. num. 68.
Ioannes Couillonius, qui dein Concilio Tridentino Theologus Bauarici Ducis interfuit, in Lusitaniam mittitur. lib. 4. num. 82.
Ingolstadij in Academia Dauidicos Psalmos explanat. lib. 16. num. 23.
Ioanni Crucio obsonatori miro modo pecunia traditur. lib. 9. num. 5.
Ioannes Dictius Flander ad Societatem aggregatus. lib. 4. num. 132.
Ioannes Durus, vel Deyro B. Xauerij Socius, dein Franciscanus. lib. 5. num. 89.
Ioannis Emmanuelis mortificatio. lib. 16. n. 42.

Ioan-

Universidad de Deusto
Biblioteca

Ioannes Fernandius in Societatem recipitur. lib. 8. num. 77.
Discedit in Indiam. l. 8. n. 100.
A B. Xauerio in Iaponiam ducitur. libro 9. num. 163.
Singulari æquitate perfert iniuriam, vnde primus Amangucij baptismus. lib. 11. n. 104.
Amangucij magnis seruatur periculis. ibid. num. 132.
Ioannes Franciscus Placentinus Societatem ingreditur. lib. 2. num. 78.
Ioannes Gerson, ideſt libellus de imitatione Christi, quanti à Beato Ignatio fieret. libro 5. num. 9.
Ioannes Gouea init Societatem. lib. 4. nu. 132.
Ioannes Gropperus, qui à Paulo Quarto, vel inuitus Cardinalis creatus est, strenuus Catholicæ Religionis defensor. l. 4. n. 89.
Societati fauet. lib. 16. num. 25.
Ioannes Guttanus captus à Turcis moritur. l. 14. num. 18.
Ioannes Lopius Meliaporam missus. libro 12. num. 81.
Ioannis Tertij Lusitanorum Regis cura rectæ educationis puerorum. lib. 2. num. 103.
Studium in Societatem. ibid. n. 106. l. 4. nu. 136. & l. 5. n. 57. l. 10. n. 131.
Eiusdem de B. Ignatio iudicium. lib. 16. num. 129.
Erga fidei propagationem studium. lib. 10. num. 131.
Et Congensis Regni Ecclesiam laborantem. lib. 15. num. 112.
B. Ioannes Mico ex Ordine Prędicatorum Collegio Valentino egregiè fauet. l. 14. nu. 70.
Ioannes Moronus Confessario vtitur Fabro. lib. 2. num. 112.
Idem iam Cardinalis Mutinam aliquem de Societate mittendum curat. l. 4. n. 13.
Deinde & condendum Collegium. libro 12. num. 17.
Idem suasor Collegij in Vrbe Germanici condendi. lib. 12. num. 8.
Ioannes Moschera Societati conciliatus, deque domo Probationis Septimancensi optime meritus. l. 14. n. 79. lib. 15. n. 85.
Ioannes à Sancto Michaele moritur. libro 12. num. 66.
Ioannes Nunnius vocatur ad Societatem. lib. 4. num. 139.
In Mauritaniam mittitur. lib. 8. nu. 88. & 90.
Res ibi gestæ. num. 92. & 93. & lib. 10. nu. 118. lib. 13. num. 57.
In Lusitaniam redit. lib. 14. num. 101.
Aethiopiæ Patriarcha designatur. lib. 14. nu. 3. & 113. & lib. 15. num. 1.
Consecratur. lib. 15. num. 103.
Quam alienus ab honorum studio. libro 14. num. 115.
In Indiam peruenit. lib. 16. num. 68.
Sacris aquis tempestatem sedat. ibidem.
Eiusdem patiens, ac benigna charitas. libro 11. num. 81.
Obedientia, & de Societate iudicium. l. 14. num. 116.
Ioannes Paulus Borellus Natalis comes. lib. 14. num. 80.
Ioannes Paulus magnæ vir sanctitatis. lib. 16. num. 52.
Ioannes Pellettarius primus Collegij Romani Rector. lib. 81. num. 4.
Idem R. Rector Ferrariæ, & quid ibi gesserit. lib. 11. num. 29. lib. 14. num. 26.
Ioannes Penna Doctor excellens, ex Ordine Prædicatorum, Societatem defendit. lib. 8. num. 49.
Ioannes Petrus Caraffa. Vide Paulus Quartus.
Ioannes Poggius, qui deinde fuit Cardinalis, Religionem Catholicam Pontificius Antistes sustinet Coloniæ. lib. 4. num. 33.
Egregiè Societatem iuuat in Hispania. lib. 5. num. 64.
Et defendit. lib. 11. num. 59.
Ioānes Polancus ad Societatem accedit. lib. 3. num. 17.
Pistorium mittitur. lib. 6. num. 12.
Adit Pratum, inde Florentiam, & receptaculum puellis periclitantibus condit. ibidem. num. 13.
Incipit ab epistolis, & à secretis iuuare B. Ignatium. lib. 7. num. 6.
A Michaele Ochioa mirè curatur. lib. 7. n. 4.
Inter quatuor votorũ Professos adscribitur. lib. 9. num. 2.
Diuinam prouidentiam experitur in summa domus egestate. lib. 9. num. 6.
Ioannes Ramirius præstans concionator Societatem ingreditur, & præclara efficit Valentiæ. lib. 16. num. 47. & 50.
Ioannes Rhetius Coloniam missus. libro 16. num. 25.
Ioannis Ricasoli vocatio. lib. 14. num. 13.
Ioannes Rogerius Gallus docet Panormi. libro 9. num. 31.
Philosophiæ Professor in Collegio Romano. lib. 13. num. 2.
Ioannes Sanctius Societate recipitur. libro 7. num. 49.
Ioannes Silicæus Toletanus Antistes Societati aduersatur. lib. 11. num. 57.
Ioannis Sosæ beata mors, ac virtutes. lib. 14. num. 118. & deinceps.
Ioannes Suarius Salmanticensis Collegij Rector mittitur ad Collegium Hispali inchoandum. lib. 14. num. 82.
Ioannis Suarij Conimbricensis Episcopi in Societatem studium. lib. 5. num. 56.
Ioannes Texeda Franciscanus sanctitate insignis. lib. 8. num. 65.
Ioannes Tilia, è primis Theologiæ Doctoribus in Romano Collegio creatis. lib. 16. nu. 2.
Ioannes Valderauanus Societatem init. lib. 7. num. 47.
In Monte Regio strenuè laborat primus Collegij Rector. lib. 16. num. 43.
Ioannes Vega Orator Cæsaris apud Pontificem, dein Siciliæ Prorex, Vibis Vicario Societatem commendat. lib. 7. num. 1.
Auctor vocandæ in Siciliam Societatis. libro 8. num. 7.

Abba-

Abbatiam Panormitano Collegio impetrat, ac de Societate Carolum Quintum edocet. lib. 10. num. 87.
Eiusdem pietas, & vxoris. lib. 9. num. 23.
Africana expeditio ad quam Lainius ductus. lib. 10. num. 88.
Victoria. ibid. num. 92.
Eiusdem, ac totius familiæ in Societatẽ benignitas. lib. 16. num. 18.
Epistola in obitu B. Ignatij. lib. 16. nu. 128.
Ioannes Victoria Societatem capessit cum insigni feruore. lib. 9. num. 10.
Præceptor Viennæ. lib. 11. num. 41.
Ioanna Cardona ad eximiam virtutem Mironis institutione profecit. l. 7. num. 62.
Ioannæ Principis Lusitanæ pietas. libro 15. num. 82.
Ioannæ Reginæ Caroli Quinti matri morienti, adest Franciscus Borgia. l. 15. num. 84.
Iobelæi promulgatores in India Societatis Patres à Summo Pontifice nominati. libro 14. num. 130.
Iognes Brachmanarum genus. lib. 4. num. 68. lib. 10. num. 126.
Iognes nobilis, & eius discipuli ad Christum conuertuntur. l. 10. num. 126.
Eorum diuersorium Beatæ Virgini dedicatur. ibid. num. 127.
Iognes quidam veterator se non semel è morte ad vitam redijsse iactat. lib. 16. num. 78.
Iosephus Ancieta, sanctitate postea nobilis, venit in Brasiliam. l. 13. num. 68.
Eiusdem industria. lib. 14. num. 116.
Epistola de Sociorum ærumnis in Brasilia. lib. 14. num. 115.
Iosephus Riberius nauigat in Indiam. lib. 15. num. 123.
Isabella Vega Proregis Siciliæ filia Collegij Bibonensis parens. lib. 14. num. 40. & lib. 16. num. 14.
Isabella. Vide etiam Elisabetha.
Isidori Bellini finis. lib. 11. num. 22.
Constantia. ibid. num. 23.
Iter agentes Socij relinquant vbiquè vestigium aliquod sanctitatis. lib. 3. num. 29.
Itineris ratio Franciſci Borgiæ. lib. 10. nu. 38.
Petri Fabri. lib. 3. num. 29.
Primorum Patrum. libro 1. num. 107. libro 2. num. 4.
Et recenti Societate. lib. 3. num. 54.
Iudæis conuertendis, conuersisque nauata Romæ opera. lib. 4. num. 5.
Iudicium proprium. Vide sensus proprius.
Iulianus Flander moritur, cuius opera consultum custodijs publicis. lib. 10. num. 86.
Iulij Feltrij à Robore Cardinalis Vrbinatis in Societatem beneuolentia. lib. 12. num. 15.
Iulius Onofrius cum Cardinali Farnesio Legato Auenionem profectus. lib. 15. num. 64.
Iulius Tertius Pontifex egregiè fauet Societati. lib. 10. num. 1. & 34. & lib. 11. num. 61.
Societatis priuilegia non vult per annum Iobelæi suspendi. ibid. num. 4.
Præcepto obedientiæ iubet B. Ignatium ad se adire in domesticæ rei angustijs. l. 10. nu. 35.
Romanum Collegium subleuãndum suscipit. num. 34.
Societatem Hierosolymæ, & Constantinopoli, & in Cypro collocare constituit. libro 13. num. 1.
Falsa suspicione irascitur Societati. lib. 14. num. 10.
Mox placatur. num. 11.
Eius mors magno Societatis incommodo. libro 15. num. 1.
Iulia Zerbina sanctitate nobilis. lib. 2. num. 76.
Iurandi temerè consuetudo sublata. libro 14. num. 72. Et alibi.
Iurisiurandi quanta vis apud Indos. lib. 9. numero 118.
Iuuenalis Subalpinus Magister Panormi. lib. 9. num. 31.

L

Lambertus Castrius moritur Coloniæ. lib. 5. num. 34.
Laurentius de Virilibus de Collegio Tyburtino optimè meritus. lib. 14. num. 19.
Eius in pauperes misericordia. ibidem.
Lauretani Collegij institutio. lib. 14. num. 23.
Diuina signa Deo illic gratæ Societatis operæ. l. 14. num. 25.
Augetur numerus Sociorum. l. 15. num. 11.
Vexantur quidam à Dæmonibus. num. 12.
Liberantur. num. 16.
Lectio piorum librorum quam vtilis. libro 1. num. 11.
S. Leo Magnus epistolam ad Flauianum scriptam in Altari B. Petri Apostoli corrigendã, imposuit. lib. 10. num. 54.
Leo Henricius Collegij Conimbricẽsis Rector. lib. 13. num. 13.
Eius feruor. l. 6. num. 96.
Leonardus Echius Ducis Bauariæ Cãcellarius. lib. 9. num. 53.
Leonardus Kesselius destinatur in Lusitaniam. l. 4. num. 82.
Inde reuersus socijs Colonięsibus præficitur. nu. 104. & l. 10. n. 103.
Multorum animos sanat, & corpora. ibid. & l. 15. num. 28.
Vberes Neomagi legit fructus. l. 14. n. 45.
Inde pellitur. l. 15. num. 28.
Leonardus Nunnius in Brasiliam mittitur. lib. 9. num. 85.
Inde ad Præfecturam S. Vincentij. num. 93.
Labores, & pericula subit. l. 11. nu. 73. & 74. & l. 13. num. 73.
Primus ex Brasilia Romam Procurator missus. l. 14. num. 129.
Lex diuina omnium antiquissima, & in humanis mentibus insita. l. 11. num. 109.
Libera increpatio non semper offensionem habet. l. 14. num. 99.
Literæ. Vide Epistolæ.
Literæ Quadrimestres per Societatem à B. Ignatio scribi iussæ. lib. 7. num. 12.
Lites, & extrema negotia à Societate aliena. l. 7. num. 15.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Louanienſis Academiæ de Societate Iudicium. l. 10. num. 105.
Louanienſis Collegij prima ſemina. libro 3. num. 75.
Progreſſiones. num. 37. & ſequen. num. 82. & ſequen. l. 7. num. 41.
Aliquid turbarum ob duos Societate receptos. lib. 11. num. 44.
Et ex calumnijs. l. 13. num. 28. & 29.
Lucius Crucius Societate receptus. libro 10. num. 74.
Multas patitur difficultates. lib. 14. nu. 47.
Ludouicus Almeida in Iaponia magno bono eius Eccleſiæ Societati ſe tradit. libro 15. num. 137.
B. Ludouicus Beltranus ex Ordine Prædicatorum Collegio Valentino egregiè fauet. l. 14. num. 70.
Ludouici Bloſij in Societatem ſtudia. libro 13. num. 31.
De Tornacenſibus Socijs teſtimonium. l. 16. num. 34.
Ludouicus Codrettus primus Rector Florẽtini Collegij. lib. 11. num. 12. & 14.
Ludouicus Conſaluius à Camara Societati addicitur. l. 5. num. 45.
Conimbrica Valentiam mittitur. libro 5. num. 75.
Conimbricæ Rector. l. 7. num. 65.
Peregrè euangelizat. l. 8. num. 85.
In Mauritaniam mittitur. ibid. num. 88.
Quid egerit Septæ, ac Tituani. num. 90.
Redit in Luſitaniam. num. 91.
Studio humilitatis refugit Ioannis Luſitaniæ Regis confeſſiones audire. lib. 12. num. 57.
Venit in Vrbem. l. 14. num. 4.
Remittitur in Luſitaniam cum Socijs duodecim comes Prouincialis futurus. libro 16. num. 38.
Ludouicus Froes diſcedit in Indiam. libro 8. num. 100.
Abit in Iaponiam. l. 14. num. 134.
Ludouicus de Grana cooptatur in Societatem. l. 4. num. 56.
Conimbricenſium Rector. lib. 8. num. 78.
In Braſiliam miſſus. l. 13. num. 68.
Fit Rector Collegij Bayenſis. num. 73.
Solemnia quatuor emittit vota. libro 16. numero 63.
Præeſt Socijs in Præfectura Sancti Vincentij. ibidem.
Ludouici Granatenſis de Societate iudicium. l. 11. num. 69.
Ludouicus Ioannis Regis Luſitani frater Societate adiungi voluit. Idemque quantæ eſſet virtutis. lib. 13. num. 48.
Ludouici Madrutij Tridentini Cardinalis in pauperes beneficentia ſingularis. libro 6. num. 20.
Ludouicus Medina Collegij Abulenſis fundator. lib. 13. num. 43.
Ludouicus Mendius in oram Piſcariam mittitur. l. 12. num. 85.
A Barbaris interimitur. l. 12. num. 126.
Ludouicus Mendoza Societatis amicus. l. 8. n 5.
Ludouicus Sancius de Panormitano Collegio benemeritus. lib. 9. num. 29.
Ludouici Santanderi frugiferæ miſſiones. lib. 16. num. 47.
Ludouici Stradæ, ex Ordine Sancti Bernardi, epiſtola de obitu B. Ignatij. l. 16. num. 125.
Luſitanæ Societatis res, aduentu Franciſci Borgiæ, Turriani, & Natalis magnum capiunt incrementum. l. 13. num. 45.
Luſitanæ aulæ pietas. lib. 14. num. 97.
Luſitanorum Regum ſtudia in Societatem. l. 2. num. 102. lib. 4. num. 136.
Vide Ioan. III.
Luſitanis in India B. Virgo mirabiliter opem fert. l. 7. num. 79.
Lux diuina in ore Beati Ignatij cernitur. lib. 1. num. 33.

M

MAcazaria Inſula ingens. lib. 5. num. 83.
Magiſtro benignitas, vel maxime vtilis. lib. 11. num. 44.
Magoſtanum oppidum in Arabiæ continenti. l. 12. num. 123.
Malaca nobile emporium vltra Gangem ſita. l. 5. num. 89.
Ibi Franciſcus Petrius, & Rocchus Oliuerius nauiter ſe gerunt. l. 7. num. 140.
Res geſtæ à B. Xauerio. lib. 5. num. 91. & ſeq. l. 7. à nu. 83. l. 12. num. 89.
Contagioſa lues, quo die B. Xauerio celebrata ſunt iuſta, ſubito compreſſa eſt. lib. 13. num. 86.
Elaborat Balthaſar Diazius. l. 16. num. 81.
Maledico conuitiatori os fœde diſtorquetur. l. 9. num. 118.
Maldiuæ Inſulæ in India. lib. 11. num. 91.
Earum Rex fit Chriſtianus. ibidem.
Malgratum Sylueſtri Landini patria. libro 7. num. 31.
Malum vnde, cum Deus ſit ſummè bonus. lib. 11. nnm. 107.
Mamaluchi in Braſilia Luſitano Patre, & Braſila matre prægnati. l. 14. num. 112.
Manariæ Inſulæ Pagus Martyrum. libro 4. numer. 151.
Manicobæ ſedes in Braſilia. l. 14. num. 118.
Manreſa à B. Ignatio nobilitata. l. 1. num. 31.
Marcelli Pontificis virtus, & pietas in Societatem. l. 14. num. 3.
De Societate iudicium. l. 15. num. 60.
Et de B. Ignatio. l. 16. num. 130.
Marchus quidam Æthiopiæ Patriarcha. lib. 14. num. 111.
Marcus Antonius Oradinus in Collegium Perufinum beneficus. l. 12. num. 16.
Marcus Lainius Iacobi frater, primus Romæ, & poſt confirmatam Societatem omninò primus mortuus. l. 3. num. 18.
Quantæ homo bonitatis. ibidem.
Marcus Nunnius nauigat in Indiam. libro 15. num. 123.
Marcus Salinas Placentiæ in Hiſpania conſcientiæ quæſtiones explicat. l. 14. num. 78.

Ma-

Maria Ieſſa de Collegio Ferrarienſi præclarè merita. l. 14. num. 26.
Maria Caroli Quinti filia Societatis cauſam apud Philippum fratrem agit. l. 16. num. 33.
Maria vxor Philippi Principis moritur ex partu. lib. 5. num. 69.
Mariæ Pimentellæ in Socios caritas. libro 8. num. 53.
Maria S. Seuerina, poſtea Nolani Collegij fundatrix. l. 8. num. 32.
S. Marthæ domicilium Romæ à B. Ignatio excitatum perfugiũ fœminis è turpi vita emergentibus. lib. 4. num. 75.
Martialis Vazius philoſophiæ profeſſor Conimbricæ. lib. 15. num. 99.
Martinus Lutherus funeſta Eccleſiæ peſtis repentino morbo correptus interijt. libro 6. num. 59.
Martini Nauarri de Societate iudicium. libro 14. num. 74.
Martinus Olauius ad Societatem accedit. lib. 12. num. 5.
Inter Profeſſos adſcribitur, & Romano Collegio præſidet, & theologiam docet. ibidem num. 7. & lib. 13. num. 2.
Collegia per Italiam inſpicit. l. 13. num. 17.
Pontificis Theologus deſignatur. libro 14. nnm. 3.
Eiuſdem ad Decretum Sorbonicum reſpõſio. l. 15. num. 46.
De ſe, deque Societate iudicium. libro 15. num. 49.
Moritur. l. 16. num. 89.
Doctrina, & ſanctitas. ibid. num. 90.
Martinus Sanctacrucius Societatẽ ingreditur. lib. 3. num. 22.
Secundus Rector Conimbricæ. l. 4. nu. 229.
Moritur. l. 8. num. 81.
Maximilianus Capella vocatur ad Societatem, & in Luſitaniam mittitur. l. 4. num. 83.
Salmanticam ſe confert. l. 8. num. 43.
Methymnæ dialecticam docet. l. 11. nu. 67.
Matthæus Lachi Dominicanus Collegij Perufini fouet initia l. 12. num. 16.
Matthæus Ori item Dominicanus quæſitor Pariſijs, delatum ad ſe Ignatium humaniter, & perhonorificè tractat. l. 1. num. 70. & 98.
De eadem. l. 2. num. 51. l. 14. num. 26.
Meacum Vrbs ampliſſima totius Iaponię caput. l. 9. num. 180. l. 11. num. 101.
Meca Vrbs in Arabia, vbi impuri Mahometis cadauer colitur. l. 6. num. 102.
Mecani Satrapæ neptis Armuziæ Gaſparis Berzæi opera ad Chriſtum adiuncta. libro 10. num. 129.
Medici vetantur curare non confeſſos, renouato Innocentij Tertij decreto. lib. 4. oum. 9.
Meditatio, & conſideratio quantum afferat boni. lib. 16. num. 102.
Meditatio de Sanctis pulcherrima P. Petri Fabri. l. 5. num. 49.
Melchior Canus de Societate quid ſentiret. l. 8. num. 46. l. 5. num 63.
Melchior Carnerus Societatem ingreditur. lib. 4. num. 56.
Eborenſis Collegij Rector. lib. 11. num. 68.
In Aethiopicam expeditionem lectus, & deſignatus Epiſcopus. l. 14. num. 3. & 113.
Nicenus Epiſcopus renuntiatur. lib. 15. nu. 1.
Nauigat in Indiam. lib. 15. num. 123.
Chriſtianos Sancti Thomæ excolit. libro 16. num. 80.
Melchior Conſaluius in Indiam diſcedit. lib. 8. num. 100.
Primus Rector Collegij Bazainij. libro 8. num. 131.
Res ibi geſtæ. libro 9. num. 120. & libro 11. num. 87.
Melchior Diazius abit in Iaponiam. libro 14. num. 134.
Melchior Nunnius cooptatur in Societatem. lib. 4. num. 56.
Ex Luſitania Goam venit. l. 11. num. 82.
Bazainum miſſus. lib. 12. num. 85.
Quo animo Profeſſorum gradum ſuſceperit. l. 13. num. 79.
Succedit Gaſpari Berzæo in Prouinciæ Indię adminiſtratione. lib. 14. num. 130.
Statuit Iaponiam petere. lib. 14. num. 131.
Elaborat Malacæ. ibid. num. 136.
Primus de Societate incontinentem Sinarum penetrat. l. 15. num. 134.
In Iaponiam peruenit non magno opere pretio. lib. 16. num. 8.
Meſſana Collegium petit. lib. 7. num. 22.
Inſtituitur Rectore Hieronymo Natali. lib. 8. num. 13.
Primi Præceptores. ibidem.
Progreſſus, & vtilitas in publicum. l. 8. nu. 16. & lib. 9. num. 13.
Decernitur Vniuerſitas excitanda, & Societati tradenda. lib. 8. num. 14.
Exitum non habet. lib. 9. num. 19.
Meſſanæ prima in Societate domus probationis ſecreta à ceterorum conſuetudine. l. 10. num. 84.
Pericula ex Turcis diuina precatione auerſa. lib. 11. num. 20.
Nauata opera ægrotis. ibid. num. 26.
Inſignes inimicitiæ ſublatæ. l. 12. num. 26.
Multa præclarè gerit Hieronymus Natalis. lib. 12. num. 30.
Cornelio Vishaueo authore Virginitas floret. l. 12. num. 31.
Meſſoris nimium attenti manipulos ignis abſumit. lib. 10. num. 82.
Methymnæ Campi primus Profeſſorum in Prouincijs, quaſi conuentus à Natali habetur. lib. 14. num. 52.
Methymnenſis Collegij initia Petro Seuillano Rectore. lib. 11. num. 67.
Vexatio. lib. 12. num. 50.
Progreſſio. lib. 15. num. 80.
Michael Araozius moriens, author Collegij Ognatenſis. lib. 11. num. 49.
Michael Barulus nauigat in Indiam. libro 15. num. 123.
Michael Botellus Societatem ingreſſus. lib. 4. num. 132.
Præceptor Panormi. lib. 9. num. 31.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Ameriam missus. lib. 16. num. 4.
Michael Gomius Simonis Roderici in Lusitania Prouincia Socius Societatem vexat. l. 12. num. 60.
Michael Nauarrensis B. Ignatio necem molitur. l. 1. n. 86.
Ingentem Romæ tempestatem excitat. lib. 2. num. 47.
Michael Nobrega egressus è Societate comprehensus à Turcis, post miseram seruitutem, tandem ad Societatem se recipit. libro 12. num. 83.
Michael Ochioa Nauarrus adscribitur in Societatem, gratia curationum præditus. libro 8. num. 3.
Ioannem Polancum mirabiliter morbo liberat. ibid. n. 4.
Corpora multorum sanat. lib. 9. nu. 12. lib. 10. num. 77. lib. 11. num. 56. lib. 13. num. 43. lib. 14. num. 86.
Michael Sosa Societati addicitur. l. 5. n. 47.
Michael Turrianus ad Societatem vocatur. lib. 6. num. 73.
Societatem init. l. 7. n. 1.
Salmanticam se confert. l. 8. n. 43.
Quid contra tempestatem Salmanticæ concitatam adhibuerit. l. 8. n. 47.
Lusitanæ Prouinciæ visitator. lib. 12. n. 56. l. 13. n. 45.
Bæticæ Prouinciæ præficitur. lib. 14. nu. 53.
Hispalim vocatur à Borgia. l. 14. n. 82.
A Regina Lusitaniæ Catherina eligitur ad confessiones, fitque Lusitaniæ Prouincialis. l. 15. n. 101.
Eiusdem humilitas, & operosa caritas. l. 9. num. 64. l. 10. n. 111.
Patientia insignis. l. 8. n. 48.
Minuta in studio perfectionis minimè negligenda. l. 12. num. 24.
Miracula Beati Ignatij. lib. 1. num. 111. lib. 16. num. 133. &c.
B. Francisci Xauerij. l. 11. n. 110.
Et ipsius reliquiarum. l. 13. n. 88.
Prædicatorum Euangelij. l. 12. num. 71.
Apud Iapones. l. 14. n. 148. l. 15. num. 141.
In Regno Bungensi. l. 13. nu. 97.
Inter recentes Christianos in Molucis. libro 16. num. 84.
Apud Brasilos. l. 14. n. 113.
Alibi sæpe.
Misericordiæ in pauperes quanta vis. libro 12. num. 101.
Ex misericordiæ operibus inchoant primi Patres culturam animarum. lib. 2. nu. 1. & 54. lib. 3. num. 91. &c.
Missa præsens, atque efficax mortuorum, viuorumque subsidium. l. 9. n. 118.
Eius quanta vis. l. 13. n. 30.
Missio prima Societatis Senas. l. 2. num. 69.
Proxima Parmam. ibid. n. 74.
Missiones quam frequentes in prima Societate: & qua ratione obitæ, & earum fructus obserua passim per totam Historiam.
Missiones multæ ex Collegio Conimbricensi. l. 7. n. 67. l. 8. n. 82. &c.
Ex Lauretano. lib. 16. num. 8.
Missiones diuturnæ, atque longinquæ, quam solidam, perfectamque postulent virtutem. lib. 13. num. 58.
Modestiæ Regulæ quanti à B. Ignatio æstimatæ. l. 14. num. 8.
Modestiæ vires ad iuuandos homines. l. 11. nu. 34. & l. 12. num. 79.
Molucus Insulis multis, sed modicis discreta regio, diues aromatum, & caryophilli. lib. 6. num. 105.
Res in Molueo gestæ. Vide B. Franciscus Xauerius. Ioannes Beira. Nicolaus Nunnius, & cætera.
Molucensium Christianorum numerus. lib. 16. num. 83.
Monacharum conuersarum pietas in fœminas sibi custodiæ traditas: quæ conuersæ sunt mirabili luce conspecta ab vna earum. lib. 9. num. 25.
Monaianum Castellũ Armuzianæ ditionis supplicatione recuperatum. libro 9. num. 142. & 144.
Monita Paschasio, & Salmeroni in Hyberniam euntibus tradita à B. Ignatio. l. 3. n. 48.
Patribus ad Concilium Tridentinum missis. l. 5. n. 23.
Socijs, qui mittebantur ad noua Collegia inchoanda. l. 11. n 13.
Quæ dedit Faber Parmensi Sodalitati. lib. 2. num. 108.
Quæ Magister Ioannes Auila suis discipulis, quos ad Societatem mittebat. lib. 14. nu. 57.
Mons Politianus à Francisco Strada mirifice excultus. l. 2. n. 72.
Et à Paschasio. lib. 4. num. 12. lib. 7. nu. 25.
Et a Lainio. l. 7. num. 29.
Montis Regalis in Sicilia Collegium inchoatur. l. 13. n. 20.
Cœpta sacra ædes. l. 14. n. 39.
Montis Regij in Hispania Collegium cœptum. lib. 16. n. 43.
Morbo quidam conuersi. libro 9. num. 148. & sequen.
Mortificationis publicæ exempla Conimbricæ notabilia. l. 5. n. 52.
Quem vsum illa habeant. l. 7. n. 3. & 75.
Motus Insula aspera, crebrisque terræmotibus agitata. l. 6. n. 106.
Moram oppidum Lusitaniæ reuisit Iacobus Miro, ibique in publica hospitali domo, inter pauperes decumbit ægrotus. libro 14. numero 94.
Murciani Collegij ortus. l. 15. nu. 77.
Progressiones. l. 16. n. 48.
Mures à Christianorum in Ethnicorum prædia sacris aquis fugati. l. 15. n. 84.
Musico in cantu Brasili felicitatem reponant lib. 12. num. 72.
Mutinam mittitur, ibique calumnijs exagitatur Alphonsus Salmeron. libro 14. numero 13. & 14.
Mutinensis Collegij initium. l. 17. n. 17.
Fautores, ac benefici. ibidem.

Nationum

N

Nationum varietas in primordijs Collegij Mamertini. l. 8. n. 10.
Panormitani. l. 9. n. 31.
Naufragium miserandum Andreæ Consaluij cum duobus socijs. l. 15. n. 124.
Nauigationis pericula, ac pietas nostrorum, in Indiam euntium. l. 11. num. 83.
Nauis firmissima, qua non recipitur B. Ignatius, naufragium facit: infirma, qua recipitur, portu potitur. l. 1. n. 41.
Nauis, qua Malaca Goam B. Xauerij delatum est corpus, sua sponte demergitur. l. 13. n. 89.
Neapoli res gestæ à Salmerone. lib. 11. n. 16. l. 14. n. 33. & 35.
Et à Bobadilla. l. 9. n. 32.
Neapolitani Collegij origo. libro 11. num. 15.
Ludus literarius. l. 12. n. 23.
Veneficij. l. 11. n. 15. 17. lib. 14. n. 36.
Superintendens Nicolaus Bobadilla. lib. 12. num. 23.
Stabile domicilium. l. 14. nu. 37.
Negotia dissipandi animi vim habentia sancte, & ex pietate tractata de sanctitate nil detrahunt. l. 14. n. 102.
Neomagi expetitur Collegium. l. 14. n. 45.
Initia disturbantur. l. 15. n. 28.
Neophyti mali diuinitus puniti. l. 12. n. 69.
Neophytorum fides, atque constantia. l. 8. nu. 136. & 137. l. 16. n. 79.
Neophytorum Iaponum in arce quadam mira in fide perseuerantia. l. 10. n. 133.
Nicolaus Bobadilla se socium B. Ignatio adiungit. l. 1. n. 88.
In Insulam Aenariam mittitur. l. 2. n. 79.
Destinatur in Indiam, sed valetudine impeditur. l. 2. n. 87.
In Germaniam mittitur. l. 3. n. 25.
Oeniponti rem animorum impigre prouehit. l. 3. n. 64.
Laborat Viennæ, tum percurrit Germaniæ multas Ciuitates Catholicæ rei causa. lib. 4. num. 27. & sequen. & à num. 115. l. 5. nu. 30. l. 6. n. 54. & 55. l. 7. n. 39.
Præest Nosocomio militari Italorum strenue, etiam ægrotus ipse. l. 6. n. 56.
Spoliatur, & vulneratur à latronibus. ibidem. num. 57.
Recusat Episcopatum. n. 58.
Constanter obsistit libello, qui dictus est interim, ob eamque rem iubetur è Germania facessere. l. 8. n. 35.
Neapolitanis operam nauat. l. 9. n. 32.
Ambrosij Catharini Minorensem Diœcesim lustrat, multisque alijs prodest Episcopatibus. l. 9. n. 33.
Rossani euangelizat, & periclitatur. libr. 10. num. 83.
Mittitur Neapolim. l. 11. n. 16.
Neapolitano Collegio præest superintendens. l. 12. n. 23.
Episcopatum Phalisc orum lustrat. l. 13. n. 8.
Commissarij nomine in Picenum destinatur. ibidem.
Nicolaus Gaudanus Louanij Societatem intrat. l. 7. n. 41.
Perutilis concionator, & operarius Bergis. l. 7. n. 43. & l. 8. n. 40.
Venetijs ponit principia Collegij. libro 10. num. 96.
Bononiæ Doctor creatur. l. 10. n. 97.
Egregie laborat in Ingolstadiensi Academia. ibid. n. 101.
Deinde Viennam transfertur. ibid.
Nicolaus Lancillottus mittitur in Lusitaniam cum Criminali. l. 3. n. 53.
In Indiam pergit. l. 5. n. 96.
Goæ socijs præficitur, docetque literas, & mores Indos adolescentes. n. 97. & 98.
E primis in India spiritualibus Coadiutoribus. l. 8. n. 125.
Coulanum destinatur. l. 8. n. 128.
Eius caritas, ac studium salutis proximorum. lib. 9. num. 119. lib. 12. num. 125. l. 16. num. 76.
Nicolaus Lanoius Romam accitur. lib. 8. numero 40.
Primus Collegij Panormitani Rector. lib. 9. num. 28.
Theologiæ professor Panormi. l. 9. n. 30.
Mittitur in Austriam. l. 11. n. 27.
Viennæ explanat Magistrum Sententiarum. l. 11. n. 41.
Viennense Collegium administrat. libro 12. num. 38.
Caritas eius erga milites ægrotos, & pestilentes. n. 39.
Nicolaus Nunnius in Indiam mittitur. lib. 6. num. 87.
In Molucis enixe laborat. l. 16. n. 83.
Eripitur bis periculo mortis. ibidem.
Nicolaus Vincentius Rodericius in Societatem adlegitur. l. 5. n. 47.
Niphon Iaponiæ Insula. l. 9. n. 179.
Nobilitas in pretio apud Iapones. libro 9. numero 187.
Nouitij præsertim nobilitate eminentes quam caute adlegendi. l. 9. n. 83.
Quomodo exercendi. lib. 7. num. 2. & 4. lib. 14. n. 79.
Nunnus Riberius in Indiam mittitur. libro 6. num. 87.
In Amboino multos ad Christum adducit. l. 7. num. 82.
Ibi à Saracenis veneno sublatus. libro 9. num. 120.
Eiusdem Sancti labores. l. 9. n. 123.

O

Obedientia insigne Dei munus concessum mortalibus. lib. 14. num. 57.
A B. Ignatio quanti æstimata. lib. 12. numero 82.
Ab eo quomodo explorata. l. 8. num. 8.
Quam curæ eidem & Beato Xauerio esset. l. 12. num. 82.
Prompta. lib. 15. num. 87.
Primorum Patrum B. Ignatio. lib. 3. num. 2.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Antonij Criminalis. l. 8. num. 126.
Ioannis Antonij Appuli. lib. 11. num. 19.
Petri Canisij. l. 8. num. 9.
Sociorum Conimbricensium. l. 6. num. 97.
Subditorum erga Præpositum Generalem. l. 10. num. 20.
Obedientiæ vis. lib. 8. num. 120. & deinceps. l. 14. num. 120.
Obstinatos in scelere diuina pœna corripit. l. 9. num. 142.
Obtrectator B. Ignatij in malum, quod sibi fuerat imprecatus, mire incidit. l. 1. num. 59.
Officium caritatis, ideſt Consilium quoddam, nouum in Sicilia conditum. l. 15. num. 17.
Officium diuinum à Societate quomodo recitandum. l. 10. num. 25.
Vt attente recitetur, quæ obseruarit Petrus Faber. l. 3. num. 35.
Olisipone assignatur Societati ædes S. Antonij. lib. 3. num. 38.
Verberatio communis sexta quaque feria. lib. 7. num. 72.
Inchoantur Scholæ. l. 13. n. 53.
Earum præceptores. ibidem.
Collegij progressiones. l. 14. n. 95.
Seiunctio ab Conimbricensi. num. 96.
Instituitur domus Professorum Sãcti Rocchi. l. 13. n. 51.
Oliuerius Manaræus studio Societatis incenditur. l. 4. n. 48.
Romam mittitur. l. 11. n. 47.
Rhetoricæ Magister Eugubij. l. 12. n. 16.
Collegij Romani Rector, & mox primus Rector Lauretani Collegij. l. 14. n. 24.
Maceratam, dein Cingulum se confert. l. 16. n. 9. & 11.
Operarius Euangelicus qualis debeat esse, passim offeruntur exempla. Vide præcipuè in Petro Fabro, Francisco Xauerio, Gaspare Berzæo. Sylueſtro Landino. Consaluo Syluerio, & alijs.
Ora Piscaria in India vnde dicta, & cuius naturæ. l. 3. n. 95.
Qua primum occasione ad Christum adiuncta. num. 96.
Eadem Commorinensis ora, vel Promõtorij Commorini vocatur ora. Vide Commorinensis.
Oratio quanti fieret à B. Xauerio. l. 6. n. 107.
Orationis vis. l. 12. n. 122. l. 14. n. 75. & 120.
Orationum in Societate pro oris Septẽtrionalibus initium. l. 13. num. 25.
Orphanorum ædes Romæ B. Ignatij cura instituuntur. lib. 4. num. 7.
Et alibi passim aliorum Patrum cura.
Otho Truchses Cardinalis Augustanus strenuissimus Catholicæ fidei propugnator, ac Germanici Collegij Patronus. l. 10. n. 20.
Eius epistola in obitu Beati Ignatij. lib. 16. num. 131.

P

Pacificationes insigniores. l. 2. n. 95. l. 8. n. 83. l. 9. n. 42. & 63. l. 14. nu. 68. lib. 16. num. 11.
Paius Correa magno ardore Societatem init. l. 16. n. 75.
Palæstinæ sancta loca Beatus Ignatius inuisit. lib. 1. num. 37.
Panormitanum Collegium instituitur. libro 9. num. 27.
Huius Præceptores. ibid. num. 30.
Celebritas in studiorum primordijs. ibidem.
Benefici. l. 9. n. 29.
Progressiones. l. 14. n. 38.
Res ibi gestæ à Benedicto Palmio. l. 13. n. 20.
Et à Hieronymo Domenecco. l. 15. n. 18.
Paragaum flumen. l. 13. n. 67.
Parisijs primum fuit rudimentum Collegiorum l. 2. n. 96.
Disceditur in trepidatione belli. libro 4. numero 119.
Status Sociorum. l. 5. n. 42.
Socij incipiunt simul omnes in commodato domicilio degere. l. 9. n. 56.
Non nihil turbarum. l. 10. n. 106.
A Collegio Longobardorum omnes in Claramontanam domum traducti. libro 10. numero 110.
Fit Societati potestas fundandi Collegij. lib. 11. n. 47.
Vexatio Sociorum. l. 15. n. 40.
Aduersus Societatem Magistrorum Parisiensium decretum. l. 15. n. 38. & 45.
Eorundem Magistrorum sententia pro Societate. l. 15. n. 62.
Parmæ res gestæ per Lainium, & Fabrum. l. 2. num. 25.
Parmensis Sodalitas à Fabro instituta. libro 2. num. 111.
Parmenses, & Placentini Sacerdotes pij, qui inique vexabantur adiuti. l. 4. n. 17.
Paschasius Broettus Societati aggregatur. l. 1. num. 101.
Mittitur in Hyberniam cum Salmerone. l. 3. num. 46.
In reditu Lugduni pro exploratore capitur. ibid. num. 62.
Fulginum mittitur, inde in Montem Politianum. l. 4. n. 11. & 12.
Deinde Regium in Cysalpinam Galliam. ibidem. n. 77.
Inde Fauentiam. lib. 4. num. 78. l. 5. nu. 18. & seq. & l. 6. n. 18.
Idoneus existimatur à B. Ignatio Aethiopiæ expeditioni. l. 6. n. 7.
Bononiam adit, inde rursus Montem Politianum. l. 7. n. 25.
Bononiæ quæ munera obierit. l. 8. n. 25. l. 9. num. 44.
Ferrariæ Sacramento pœnitentiæ Energumenam liberat, & alteram exorcismis. libro 11. num. 31.
Primus Italiæ Prouincialis creatur. libro 11. num. 35.
Mittitur in Galliam. l. 12. n. 20.
Venit Lutetiam. l. 13. n. 32.
Curat vt Societas autore Parisiensi Senatu Galliæ Regno recipiatur. ibidem.
Eius modestia, piaque industria. l. 15. n. 41.

Pata-

Patauini Collegij initia. l. 3. n. 57.
Certa sedes. l. 4. n. 16.
Prioratus à Lipomano attributus. libro 5. num. 11.
Negotium prospere confectum, successu à B. Ignatio diuinitus impetrato. libro 8. numero 20.
Virtus clam explorata, & inde illustrata. ibid. n. 22.
Ludus literarius. l. 12. n. 28.

PATRES PRIMI NOSTSÆ SOCIETATIS.

Vota concipiunt. l. 1. n. 9.
Minimum tres dies ieiuni egerunt. libro 1. num. 102.
Adituri Hierosolymam discedunt Parisijs. l. 1. n. 104.
Periculo liberantur ductu, vt creditur, Angeli. n. 114.
Venetijs in valetudinario ægris ministrant. l. 2. n. 1.
Quas tolerarint ærumnas. l. 2. n. 5.
Adeunt Pontificem: adhibentur ad disputandum super mensam, & impetrant, quod volunt. l. 2. n. 10. & 11.
Venetias reuersi sacris initiantur ordinibus. l. 2. n. 12.
Distribuuntur in varia loca circa Venetias. l. 2. n. 14.
Concionibus proximos iuuant. ibidem. numero 16.
Ex ærumnis quidam ægrotant. ibidem. numero 17.
Vnus eorum terribili viso confirmatur in vocatione. n. 19.
Quas sibi leges præscripserint. num. 24.
Reddunt pecuniam acceptam ad peregrinationem Hierosolymitanam. l. 2. n. 43.
Romæ succurrunt inopibus, & ægrotis in graui temporum difficultate. l. 2. n. 54.
Agunt de condenda perpetua Societate. ibidem. n. 58.
Postulantur in varias Prouincias. n. 68.
Præcipuas Vrbis Curias inter se diuidunt ad pios labores. n. 84.
Mittuntur in varias Ciuitates. n. 92.
Quo fuerint perfusi gaudio ex confirmata Societate. n. 115.
Conueniunt ad creandum Præpositum Generalem, & Constitutiones condendas. libro 3. num. 4.
Approbant summam Constitutionum à Beato Ignatio conceptam. l. 3. n. 5.
Paulus Achilles Societati se tradit. libro 2. numero 78.
Præest socijs Parisiensibus. l. 4. n. 53.
Mediolano redit Lutetiam. l. 5. nu. 42.
Est Philosophiæ Magister Panormi. libro 9. num. 30.
Ibidem Collegij Rector. l. 11. n. 28.
Paulus Camers Beati Xauerij Comes. libro 3. num. 42.
Egregie laborat in regendo Seminario Indorum. l. 5. n. 95.
E primis in India spiritualibus Coadiutoribus. l. 8. n. 125.
Indicæ Prouinciæ à Beato Xauerio præficitur. l. 9. n. 161.
Goæ valetudinarium Neophytorum curat. l. 11. num. 85.
Collegio Goensi præst. l. 11. n. 83.
Impiger in Orbis adolescentulis regendis. l. 12. n. 119.
Paulus Hernandius Hispalim vocatur à Borgia. l. 14. n. 82.
Paulus Hoffæus e Collegio Germanico Societatem ingressus. l. 12. n. 8.
Paulus à Sancta Fide. Vide Angerus Iapon.
Paulus Iapon insignis antea in Bungo Bonzius, dein Christianus Apostoli zelum æmulatur. l. 15. n. 136.
Paulus Tertius creatus Pontifex eo anno, quo iacta sunt fundamenta Societatis. l. 1. nu. 93.
Confirmat Societatem. l. 2. n. 113.
Multa ei priuilegia concedit. lib. 4. num. 3. l. 9. n. 11.
Humaniter alloquitur eos, qui mittebantur in Siciliam. l. 8. n. 12.
Societatem defendit. l. 8. n. 51.
Literarum eius Apostolicarum summa de Instituto Societatis. l. 10. n. 5.
Paulus Quartus ante Pontificatum familiariter B. Ignatio vtitur. l. 3. n. 122.
Eundem, & Societatem iam Pontifex magnifacit. l. 15. n. 5.
Lainij, atque Olauij opera vtitur: cogitansque de Lainio Cardinali creando, vetat eum Roma exire. l. 16. n. 1.
Facit potestatem in Collegio Romano Scholasticos Societatis, & Alumnos Germanicos ad quoscunque literarios gradus promouendi. ibidem. n. 52.
Paulus Quintus Ignatium declarat Beatum, & certos ei Missarum, officijque diuini honores decernit. l. 16. n. vltimo.
Paulus à Valle discedit in Indiam. l. 8. n. 100.
Punicali sancte moritur. l. 12. n. 127.
Paupertas cunctis pene mortalibus inuisa, quanti sit apud Superos. l. 11. n. 114.
Verbum Dei longe fœcundissimum reddit. l. 7. n. 38.
Eius dulcedo. l. 5. n. 10.
Paupertas Romanæ domus. l. 9. n. 3.
Paupertatis studium B. Xauerij. l. 3. n. 42.
Et Petri Fabri. l. 3. n. 33. & 34.
Paupertatis metu multi Infidelium non conuertuntur. l. 8. n. 139.
Pericula quæ formidanda. l. 12. n. 105.
Pernambucum Brasiliæ Colonia. l. 12. n. 67.
Quid ibi actum à Nobrega. l. 11. nu. 8.
Petrus Apostolus caput Ecclesiæ, itemque successores. l. 15. n. 106.
Petrus Alcaceua destinatur in Iaponiam. l. 12. num. 85.
Illuc peruenit. num. 134.
Inde Goam reuenit. l. 14. n. 131.
Petrus Augustinus Episcopus Oscanus, Patronus eligitur ad Societatis iura Cæsaraugustæ conseruanda. l. 15. n. 66.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Petrus Canalis Gallus Gandiam mittitur. lib. 6. num. 60.
Deinde Billomum. l. 15. n. 64.
Petrus Canisius primus è Germanis Societatem complexus. l. 4. n. 34. & 37.
De eo adolescente testimonium Francisci Stradæ. l. 4. n. 34.
Coloniæ quid egerit. l. 5. n. 40.
Bononiæ suam dicit in Concilio sententiam. l. 7. n. 26.
Discedit Florentiam cum Lainio. n. 27.
Adit Romam. n. 28.
Destinatur in Siciliam. l. 8. n. 10.
Dat specimen obedientiæ singularis. n. 9.
Bononiæ Doctor creatur. l. 9. n. 52.
Ingolstadij Magistrum sententiarum explanat. n. 54.
Academiæ Rector rem præclarè gerit. l. 10. num. 99.
Procancellarius eligitur B. Ignatio minime probante. n. 100.
Viennam mittitur. n. 101.
A varijs Præsulibus postulatur. ibidem.
Per sacram confessionem ægris simul animis, & corporibus medetur. l. 12. n. 40.
Academiæ Viennensi perutilis. l. 13. nu. 24.
Viennensem recusat Episcopatum. nu. 26.
Ferdinandi Regis iussu scribit Catechismum. l. 14. n. 43.
Rursus agitur, vt ad Tiennensem Cathedrã, vel inuitus adigatur. n. 44.
Viennensem Episcopatus administrationem subit inuitus. l. 15. n. 20.
Ab Romanorum Rege accitur Pragam. numero 21.
A Duce Bauaro accitur Monachium, agitque de Collegio Ingolstadij excitando. l. 15. num. 25.
Superioris Germaniæ Prouincialis à B. Ignatio creatur. l. 16. n. 2.
Ab Archiduce Ferdinando quædam è re Christiana impetrat. l. 16. n. 21.
Petrus Codacius Societate adiungitur primus ex Italis. l. 2. n. 66.
Moritur. l. 9. n. 3. & 8.
Eius in Societatem caritas. l. 8. n. 7.
Petri Correæ ad Societatem accessus, beatamors, obedientia, labores, claræque virtutes. l. 14. n. 118. Et deinceps.
Petrus Domeneccus multarum institutor Sodalitatum ad tollendam temere iurandi consuetudinem. l. 14. n. 72.
Petri Esquiuelij ex Ordine Prædicatorum in Societatem studium. l. 11. n. 63.
Petrus Faber primus B. Ignatij socius, eiusque prima ætas. l. 1. n. 76.
Duodennis vouet castitatem. n. 77.
A pastoritia arte ad literarum studia transit. num. 78.
Quantos in studijs habuerit progressus. numero 78.
Quomodo conciliatus Beato Ignatio. nu. 79.
Exercitia spiritualia admirabili cum pietate obit. n. 81.
Sex ipsos dies ieiunium continuat. nu. 82.
Fit Sacerdos. num. 83.
Dat operam saluti proximorum. n. 100.
Docet publice in Romano gymnasio. lib. 2. num. 33.
Mittitur Parmam cum Lainio. num. 74.
Parmensem Sodalitatem monitis instruit. num. 108.
Primus de Societate in Germaniam adit. num. 112.
Quid egerit in Germania, præsertim Ratisbonæ. l. 3. n. 26.
Scribit ad Socios Parisienses de ratione studendi. n. 27.
Pergit in Hispaniam. n. 29.
Comprænditur à Gallis, & eos quorum in custodia erat, facit meliores. n. 31.
Dimittitur perbenigne cum omni comitatu. num. 32.
Peruenit Madritum in Hispaniam, multasq. oras percursat. ibidem.
Votum concipit peculiare perfectissimæ pau pertatis. n. 33.
Quotannis omnibus rebus sese spoliare decernit. n. 34.
Redit in Germaniam auctus duobus Socijs. num. 65.
Spiræ quid gesserit. n. 67.
Mittit Socios in peregrinationem ritu Apostolico. n. 68.
Insigni ardet caritate. n. 69.
Conuenit Archiepiscopum Moguntinum, & quid apud eum gesserit Moguntiæ. n. 70.
Ex eorum se numero ait esse, qui bona sua secum ipsi portant. n. 71.
Regreditur Spiram. n. 72.
Moguntiam reuocatur. n. 73.
Scribit de animæ suæ profectu ad Lainium. num. 74.
Moguntiæ quid egerit. l. 4. n. 31.
Excurrit Ascafenburgum. n. 32.
Coloniam, periclitanti vt Ciuitati succurrat aduocatur. n. 33.
Vocatur in Lusitaniam. n. 35.
Venit Louanium. n. 45.
Aegrotat, interimque multorum animas sanat. n. 46.
Præclare exercet virtutem Cornelij Vishauæi. n. 47.
Coloniam redire iubetur. n. 51.
Louanij multos peperit Societati. n. 82.
Coloniam remigrat, eique fert opem. num. 86. & 88.
Rem Catholicam etiam per literas tuetur. num. 89.
Prouocat ad certamen Hæreticorum primos. num. 90.
Scribit ad Lainium de modo curandi Hæreticos. n. 91.
Quam censeret ab Hæreticis abhorrendum. num. 101.
Iterum iubetur in Lusitaniam proficisci. numero 103.
Colonienſium saluti consulit. n. 105.
Louanium venit inde Veras nauigat secundo vento concesso diuinitus. 109.

Olisi-

Olisiponem peruenit, ægrotat. num. 138.
In Lusitania quid egerit. l. 5. n. 43.
In Castellam discedit. n. 51.
Salmanticæ Societatem illustrat. n. 59.
Adit Philippum Principem, & Mariam Coniugem Vallisoleti. n. 60.
In aula Philippi quanta sit cum auctoritate, & fructu versatus. nu. 66.
Madritum, Toletum, Vallisoletum excurrit. num. 67. 68. 78.
Cur aliquandiu in aula versatus. n. 81.
In Concilium Tridentinum destinatur. lib. 6. num. 3.
In Gandiensis Collegij fundamenta primum lapidem iacit. n. 60.
Ab Araozio quanti æstimatus. n. 78.
Aegrotat Barcinone: pergit Romam alieno tempore; moritur. n. 85.
Post mortem cernitur inter cælites gloria coruscus admirabili. n. 86.
Illius obedientia. l. 3. n. 71.
Paupertatis studium. l. 3. n. 33. & 34.
Vel in multitudine animi solitudo. libro 5. num. 48.
Præstantes virtutes. l. 6. n 86.
Pulchra de Sanctis meditatio. l. 5. n. 40.
Monitum ad anteuertendas occasiones peccatorum l. 3. n. 8.
Adiumenta ad recitandum Diuinum Officium. l 3. n. 35.
Ratio itineris faciendi, & Angelos inuocandi. l. 3. n. 29.
Petrus Faber de Hallis Belga init Societatem. l. 4. n. 43.
Destinatur in Lusitaniam. n. 82.
Moritur Patauij. l. 8. n. 23.
Petrus Ferdinandius primus Episcopus Brasiliæ. l. 12. n. 76.
Petrus Ferrus Patauinus à B. Virgine sanatur precibus B. Ignatij. l. 6. n. 9.
Petrus Fonseca philosophiæ præceptor Conimbricæ. l. 15. n. 99.
Petrus Guerrerus Archiepiscopus Granatensis excellentis virtutis, Societatis perstudiosus. l. 14. n. 85.
Petrus Martinius, ex sui despicientia proficit. l. 16. n. 56.
Quid de ea, deque Tyrocinijs Societatis sentiret. ibidem.
Petrus Mascarenia Ioannis Tertij Lusitaniæ Regis Orator Romæ. l. 2. n. 85.
Deducit B. Xauerium in Lusitaniam. nu. 89. & sequen.
De eius insigni virtute opinio Beati Xauerij. num. 90.
Agit vt ædes S. Rochi Societati tradatur Olisippone. l. 13. n. 51.
Prorex in Indiam cum duobus de Societate peruenit. l. 14. n. 139.
Petrus Nauarrus cum tribus Socijs Granatam missus. l. 14. n. 85.
Petrus Ortizius ante alienus, deinde Societatis perstudiosus. libro 1. numero 70. libro 2. num. 9.
A B. Ignatio in Cassinate Monte spiritualibus exercitijs excultus. n. 35.
Eius caritas in Socios Complutenses. libro 7. num. 48.
Petrus Parada elaborat in Africa. libro 10. numero 17.
Dein Societatis desertor, qua pœna diuinitus fuerit affectus. l. 14. n. 88.
Petrus Perpinianus præceptor Conimbricæ. lib. 15. num. 99.
Orationem nobilem habet de literis cum pietate iungendis. l. 15. n. 100.
Petrus Puteus ad fulcienda Collegij Burgensis primordia destinatur. l. 11. n. 64.
Petrus Regius primus Collegij Senensis præceptor. l. 16. n. 5.
Petrus Ribadeneria penè puer paulò ante confirmatam Societatem ingressus, Parisios studiorum causa mittitur. l. 3. n. 52.
Rhetoricæ præceptor Panormi. libro 9. numero 30.
Romam è Sicilia regreditur. l. 12. n. 8.
Orator adhibetur in Collegij Germanici exordijs. ibidem.
Concionatur apud Argentarios. l. 13. n. 6.
In Belgium mittitur. l. 15. n. 32.
Louanij latine concionatur summo cum fructu, plausuque. l. 16. n. 27.
Iacobum Ledesmam Societati parit. ibidem.
Curat, vt Societas Belgio recipiatur. n. 28.
Petrus Sanctacrucius Eluas missus egregiè laborat. l. 14. n. 93.
Petrus Schorichius Ingolstadium mittitur. lib. 10. num. 97.
In Academia Ingolstadiensi oblatum sibi Regentis munus recusat. l. 10. n. 101.
Viennæ tradit rudimenta linguæ Græcæ. lib. 11. num. 41.
Petrus Seuillanus Salmanticam se confert. l. 8. num. 43.
Collegij Methymnensis Rector. l. 11. n. 67.
Petrus de Sylua moritur Compluti. libro 9. numero 65.
Petrus Tablares Societate receptus. libro 7. num. 50.
Petro Vellio insigne vaticinium editum à B. Xauerio, & præmium à Deo redditum ob misericordiæ opus. l. 12. n. 100.
Petrus Venustus, qui deinde pro caritate mactatus, præceptor Grammaticæ Panormi. lib. 9. num. 31.
Tyrocinio ibidem præficitur. l. 11. n. 18.
Philippus Archintus Salassiorum Episcopus, vrbisque Vicarius de Societate egregie meritus. l. 4. n. 4. l. 7. n. 1.
Philippus Cassinus Syracusas missus. libro 14. num. 41.
B. Philippi Nerij de B. Ignatij sanctitate, ac sapientia testimonium. l. 16. n. 123.
Piratiningæ sedes in Brasilia. lib. 14. n. 118.
In Collegij formam redacta. libro 16. numero 63.
Pisis res gestæ à Iacobo Lainio. libro 11. numero 10.
Placentini Collegij in Hispania exordium. libro 14. num. 78.
Literarius ludus. l. 15. n. 90.
Placentinus Antistes cura, & precibus Socio-

rum

Universidad de Deusto
Biblioteca

rum, & Borgiæ potissimum proficit ad sanctitatem. l. 15. n. 91.
Eiusdem in pauperes liberalitas. l. 16. n. 43.
Pluuia recentium Christianorum precibus exorata. l. 16. n. 84.
Pœnæ apud Inferos cur æternæ. l. 11. n. 108.
Pœnitentiæ stultæ genus. l. 14. n. 100.
Pœnitentium ardor Armuziæ. libro 9. numero 139. 141.
Pontius Gogordanus Parisijs in Lusitaniam missus. l. 3. n. 83.
Conimbricæ nauus operarius. l. 4. n. 55.
Rei familiaris administer Romæ. lib. 9. numero 4.
In Galliam cum Cardinali Farnesio Auenionensi Legato profectus. l. 15. n. 64.
Portus Vrbs Lusitaniæ exculta à Francisco Strada. l. 6. n. 90. & 92.
Potationis effusæ Brasilorum quidam celeres pœnas dat. l. 14. n. 113.
Prædicator. Vide Concionator.
Prædictiones B. Xauerij. l. 7. n. 84. l. 9. n. 167. l. 11. n. 141. l. 12. n. 88. & 99.
Prædictiones Beati Ignatij, & aliorum. Vide suis locis.
Præpositus Generalis. Vide Societatis Præpositus, &c.
Præpositorum sicuti dissolutione torpescunt, ita nimia seueritate subditorum exasperantur ingenia. lib. 12. n. 59.
Prage nsis Collegij exordium. lib. 15. num. 21. l. 16. n. 19.
Prauis mentibus nihil vnquam rectum, obliqua sunt omnia. l. 10. n. 66.
Preteiannes quis olim fuerit. l. 14. n. 104.
Hodie quis sit. n. 106.
Quæ eius ditio. n. 108.
Priuilegia à Paulo Tertio Societati communicata. l. 5. n. 13. l. 9. n. 11.
A Iulio Tertio approbantur, & confirmantur. l. 10. n. 31.
Cur Societati concessa. l. 15. n. 53.
Priuilegiorum vsum, quem probaret B. Ignatius. l. 11. n. 62.
Procellæ sine nostra culpa cohortæ minimè sunt pertimescendæ. l. 11. n. 60.
Perutiles morum emendationi. l. 8. nu. 105.
Professorum paupertas. libro 6. num. 7. lib. 10. num. 22.
Professionem non emittant, nisi diu, multumque probati. l. 10. n. 27.
Prouidentia Dei pro fama Societatis. libro 2. num. 51.
In confirmatione Societatis. l. 2. n. 114.
Erga Societatem. lib. 8. nu. 53. lib. 9. n. 72.
Vbi desunt humana præsidia, ibi promptior. l. 9. n. 177.
Erga Socios in Iaponia. l. 13. n. 94.
In suppeditando suis famulis victu. libro 14. num. 84.
In Collegium Placentinum. l. 16. n. 45.
Prouincia Lusitana instituitur. l. 6. n. 98.
Hispania citra Lusitaniam. l. 7. n. 45.
India. l. 9. n. 1. l. 14. n. 137.
Italia. l. 11. n. 35.
Hispania diuiditur in duas vlteriorem, & citeriorem. l. 12. n. 53.
Sicilia instituitur. l. 13. n. 19.
Hispania diuiditur in tres, Castellam, Boeticam, & Aragoniam. l. 14. n. 52.
Brasilia instituitur. l. 13. n. 74.
Germania inferior. l. 16. n. 12. & 19.
Germania superior. ibidem.
Gallia quoque censebatur Prouincia, & Aethiopica designata erat viuo B. Ignatio.
Prouincialium Maiorumque Præpositorum cura in rebus generalibus continenda de Beati Ignatij sententia. l. 13. n. 55.
Puellarum miserabilium ædes B. Ignatij curæ instituuntur. l. 4. n. 8.
Puerorum educatio. libro 2. num. 103. lib. 10. numero 8.

Q

Qvintinus Karlat Theologiæ moralis Professor in Romano Collegio. l. 13. n. 2.
Qurinus Garzonius primos Patres domicilio excipit. l. 2. n. 41.
Beati Ignatij celebrat sanctitatem. libro 2. numero 49.

R

Raia Alis Maurus Archipirata. lib. 13. numero 80.
Reginaldus Polus Apostolicæ Sedis Legatus, Societate fauet. l. 14. n. 47. 49.
Regularum Societatis prima rudimenta. l. 7. num. 11.
Regulæ modestiæ quanti à B. Ignatio æstimatæ. lib. 14. num. 8.
Religionis veræ magna vestigia in Ethnicis quibusdam. l. 8. n. 138.
Religiones nouas cur Deus instituat. libro 1. num. 3.
Religiosis ordinibus tanquam adminiculis, ac luminibus sustentatur, ac decoratur Ecclesia. l. 1. n. 2.
Religionum fundatoribus reuelantur grauissima quæque sui ordinis. l. 10. n. 63.
Religiosorum dissidia quam noxia. libro 8. numero 45.
Reliquijs sacris pericula superata. lib. 8. num. 119. l. 12. n. 87.
Renata Ferrarensis Ducis coniux. libro 14. num. 26.
Renouatio votorum. l. 6. n. 99.
Rhegij in Calabria tormentarij pulueris apotheca incensa multos extinguit. libro 11. numero 26.
Robertus Clayssonius in Diœcesim Senonensem excurrit. l. 14. n. 51.
Et cum Antistite Claramontano in Aruerniam. l. 15. n. 64.
Sacrarum literarum Interpres, ac Dialecticæ Præceptor Billomi. l. 16. n. 37.
Robertus Croius Cameracensis Antistes Societati parum fauet. libro 14. num. 49.
Rocchus Oliueria Malaçæ nauiter se gerit. lib. 8. num. 140.

Ro-

Roderic us Duenna autor Collegij Methymnensis. l. 11. n. 67.
Rodericus Menesius Societatem ingressus. lib. 4. num. 58.
Amat sanctam paupertatem. l. 4. n. 137.
Quæ visa se habuisse dixerit in exercitijs spiritualibus. l. 5. n. 54.
Moritur. l. 8. n. 81.
Rodulphus Pius Cardinalis Carpensis nascentis Societatis Protector. l. 4. n. 77.
Agit de Collegio Laureti instituendo. libro 14. num. 23.
Romani Collegij primordia. l. 11. num. 4.
Inopia. ibidem. n. 5. l. 15. n. 5.
Vexatio à Ludimagistris. l. 11. nu. 6.
Præceptores. l. 13. n. 2.
Primæ theses typis editæ. l. 14. n. 1.
Benefici. l. 16. n. 39.
Romanæ domus prima sedes. l. 2. n. 41.
Secunda. num. 42.
Tertia. num. 45.
Romana domus Professorum prima. lib. 3. numero 12.
Virtus eius. ibidem.
Sedes amplificata. l. 4. n. 4. & 76.
Pro Ecclesiæ bono sancti labores. lib. 5. numero 14.
Præcipui operarij. nu. 15.
Sanctitas explorata bello ingruente. lib. 15. num. 10.
Ruardus Tapperus clara vir doctrina ad exercitia spiritualia Francisci Stradæ sermonibus impellitur. l. 4. n. 39.
Adriani ab Adriano excipit professionem. lib. 11. n. 43.
Societatem quanti fecerit. ibidem. & lib. 14. num. 49.

S

Sacramentorum frequens vsurpatio renouatur. l. 1. n. 45. Et vbique passim.
Sacrificij Missæ vis. l. 9. n. 18.
Salmanticæ Beatus Pater vexatur. libro 1. numero 60.
Domicilium inchoatur. l. 8. n. 43.
Societas vehementer exagitatur. lib. 8. numero 44. & 46.
Econiconibus Stradæ fructus. l. 9. n. 62.
Est Societas in pretio. l. 15. n. 79.
Salmanticensi Collegio inopia laboranti Deus succurrit. l. 12. n. 49.
Salsettæ duæ in India. l. 11. n. 88.
Saluator Rodericius è Lusitania missus in Brasiliam. l. 10. n. 116.
Saluatoris Vrbs in Brasilia eadem, & Baya. l. 9. num. 91.
Vide Baya.
Sancianus Insula in potestate Sinarum. lib. 12. num. 99.
Sancius Ochioa Catanæ concionatur. libro 16. num. 18.
Sanctimonialium Beatæ Annæ ad Otelli vocem obedientia. l. 7. n. 9.
Sanctimonialium procuratione liberata Societas. l. 7. n. 13.
Quanta constantia hanc immunitatem Beatus Ignatius defenderit. lib. 9. num. 74. lib. 11. num. 30.
Sancti quantum conferant præsidium ad Reipublicæ bonum. l. 5. n. 50.
Sanctorum Vitæ literis consignandæ. lib. 1. numero 2.
Sanlucari in Bætica Collegiolum inchoatum, remouetur. l. 16. n. 52.
Saxumæ Rex Lusitanorum commercio destitutus in Beatum Xauerium irritatur. libro 9. num. 219.
Vetat fieri Christianos. ibidem. n. 220.
Scelesti diuinitus puniti. l. 13. n. 72.
Scelestissimi quique minima cum diuinæ clementiæ fiducia moriuntur. l. 6. n. 103.
Schisma Anglicanum quando cœptum. libro 1. num. 93.
Scholæ Societatis, & publice docendi origo. l. 6. num. 62.
Quantum afferant commodi. l. 6. num. 64.
Quam essent curæ B. Ignatio. l. 9. n. 90.
Scholasticos externos vult Beatus Ignatius semel in mense apud Sacerdotem de Societate confiteri. l. 12. n. 25.
Scholares idonei debent in Societatem admitti. lib. 10. n. 30.
De profectu eorum in literis quanta cura B. Ignatio, l. 6. n. 77. l. 9. n. 46.
Quæ studendi pia ratio. l. 3. n. 27.
Sebastiani Arsalonij conuersio. l. 12. n. 27.
Sebastianus Lusitaniæ Rex nascitur. libro 14. num. 97.
Sebastianus Romæus Ciperani vtiliter operam ponit. l. 12. n. 12.
In Corsicam à B. Ignatio missus Sociorum res exploraturus. l. 13. n. 16.
Collegij Romani Rector in vilissimis ministerijs à Beato Ignatio exercetur. libro 16. num. 120.
Seminaria de Beati Ignatij consilio excitanda. lib. 5. num. 32.
Seminarium Indorum Goæ inchoatum, Anno 1541. Societati regendum traditur. libro 3. num. 92. & 93.
Senas mittuntur Paschasius, Simon Rodericius, & Franciscus Strada. l. 2. n. 69.
Ibidem euangelizat Iacobus Lainius. lib. 8. num. 18.
Alphonsus Salmeron. l. 16. n. 5.
Collegium inchoatur. Eius primus Rector, Præceptores, Benefici. ibidem. n. 7.
Sensus proprius quam fugiendus. l. 14. n. 58.
Sententia Præfecti Vrbis de Ignatij, & Sociorum innocentia. lib. 2. n. 52.
Septa Vrbs Mauritaniæ. l. 8. n. 88.
Septimancæ domus probationis initium. l. 14. num. 79.
Tyronum feruor. libro 15. num. 85. libro 16. num. 41.
Sermo eius Regionis, in quo quisque versatur, quam potissimam ob causam edisc endus. lib. 12. num. 126.
Sicilia declaratur Prouincia, eique Hieronymus Domeneccus imponitur. l. 13. n. 19.

Simon

Universidad de Deusto
Biblioteca

Simon Mellus Malacensis Præfectus. libro 7. num. 84.
Simon Rodericius se socium B. Ignatio adiungit. l. 1. num. 88.
Graui morbo repente liber l. 1. n. 108.
Destinatur in Indiam. l. 2. n. 87.
Proficiscitur in Lusitaniam. num. 101.
Manet ibi quanquam inuitus ad propagandam in Lusitania Societatem. libro 3. num. 41. & 44.
Indiæ Legatum ad Christū cōuertit. l. 4. n. 59.
Olisipone exagitatur, & inde illustratur. l. 4. num. 133.
Instituendo Lusitano Principi præficitur. lib. 5. num. 57.
Creatur primus Præpositus Prouincialis in Lusitania. l. 6. n. 98.
Cogitat de Aulæ fuga. l. 8. n. 75.
Consaluū Sylueriā Missę sacrificio curat. n. 8.
Et Vincentium Rodericium complexu. ibid.
Romam euocatur à Beato Ignatio primum. l. 10. num. 47.
Prouinciæ Tarraconensi præficitur. libro 12. num. 53.
Iterum Romam vocatur. l. 13. n. 45.
Venit Romam, & quid ibi gestum. l. 14. nu. 5.
Somnium eius de se à B. Ignatio perardua subuecto. ibidem.
Sinarum situs mores, & alia. l. 12. n. 98.
Sinarum ad continentem in Vrbem Cantoniam primus Societatis accessus. l. 15. n. 134.
Sinæ Mortalium sapientissimi existimantur à à Iaponibus. l. 11. n. 106.

SOCIETAS.

Societas inchoatur. l. 1. n. 89.
Quas ob causas sit condita Religio. l. 2. n. 60.
Instituti eius summa. l. 2. n. 64.
Confirmatur à Paulo Tertio viuæ vocis oraculo. l. 2. n. 82.
Ab eodem literis Apostolicis præfixo numero sexaginta Professorum. ibid. n. 113.
Confirmatur nullo prę fixo numero Professorum à Paulo Tertio. l. 4. n. 2.
A Iulio Tertio. l. 10. n. 5. Et deinceps.
Priuilegia ei concessa. l. 15. n. 13. l. 9. n. 21.
In Indiam aditus ei aperitur. l. 2. n. 8.
Quæ in loca sparsa esset anno ipsius tertio. l. 3. n. 51.
Varijs locis expetitur. lib. 14. num. 44. lib. 16. n. 3.
Societatis Præpositus primus Generalis quomodo declaratus. l. 3. n. 6.
Suffragiorum formulæ, quæ, à quibus vsi sunt primi Patres in declarando Præposito Generali. l. 3. n. 7.
Illius autoritas. l. 10. n. 10.
Electio, & potestas. l. 10. n. 12. & 18.
Gubernandi ratio. l. 10. n. 19.
Societatis varij gradus. l. 6. n. 1.
Publicè dantur in conspectum, & declarantur Olisipone. l. 13. n. 52.
Vallisoleti. l. 16. n. 40.
Societatis primus Conuentus. l. 3. n. 4.
Alter Conuentus. l. 10. n. 47.
Societatis gymnasia, vide Scholæ.
Societas virtute magis, quam numero debet præstare ex B. Ignatij sententia. l. 5. n. 2.
Caritatis glutino copulatur, nec quicquam caritate fraterna prius habet. l. 5. num. 37. l. 11. n. 43.
Propter quas causas honores repudiet. l. 6. n. 36. & seq.
In victu, & vestitu sequi debet vsum communem honestorum Sacerdotum. lib. 10. n. 26. l. 15. n. 50.
Claustra, & silentium eius. l. 15. n. 51.
Societas Iesu quando, & quamobrem hoc nomine appellata. lib. 2. num. 25. 31. 62. libro 15. num. 47.
Quam id nomen curæ fuerit B. Ignatio. lib. 2. num. 62.
Quos motus, & sensus excitare debeat in vnoquoque sociorum. l. 2. n. 63,
Cur alicubi homines Societatis appellantur Theatini. l. 1. n. 122. l. 5. n. 62. l. 15. n. 61.
Cur Presbyteri reformati. l. 15. n. 50.
Cur Apostoli in Lusitania, & India. libro 3. num. 40.
Societas laborat aliena inuidia per vulgi errorem, & palam fit innocentia. lib. 6. n. 81. l. 9. n. 71. l. 13. n. 28. l. 14. n. 77.
Grauiores in Societatem concitatæ procellæ Romæ. l. 2. num. 47.
Salmanticæ. l. 8. n. 44.
Toleti. l. 11. n. 57.
In Lusitania. l. 12. n. 54. & 60.
Parisijs. l. 15. n. 33. & seq.
Cæsaraugustæ. l. 15. n. 65.
Cur sæpe exagitetur. libro 1. num. 70. lib. 14. n. 74. l. 15. n. 34.
Præcipua aduersariorum genera. l. 15. n. 58.
Si sua culpa absit, infectationes optandæ. l. 2. n. 105. l. 8. n. 48. l. 11. n. 60.
Societatis Desertor diuina correptus pœna. l. 14. n. 88.
Eam ingressuri quid considerare debeant. lib. 10. num. 15.
In ea manentes æterna, non caduca tractent. lib. 6. n. 6.
Socotoræ Insulæ status, & Religio. l. 3. n. 87.
Solatia cęlestia inter pios labores. l. 8. n. 133.
Vide Franciscus Xauerius.
Sorbonicis Theologis cognitio causæ Societatis demandatur. l. 13. n. 33.
Ex illis quatuor Romæ apud Cardinalem Lotharingium à totidem è nostris Patribus de instituto, rebusque Societatis edocentur. l. 15. n. 44.
Spes flagrans in Deum, & accensa fiducia nimirum grande vectigal. l. 15. n. 6.
Spirituum internoscendorum ratio. l. 8. nu. 68.
Stephani Baroelij Bassani opera. l. 7. n. 38.
Stephanus Capunsacchus Meldulam missus. lib. 9. num. 45.
Eius res ibi, & Fauentiæ. l. 10. n. 78.
Vitæ ipsius seueritas, & mors. ibid. n. 79.
Stephanus Goes abit in Iaponiam. libro 14. num. 134.

Sub-

Submissione animi nihil est quæstuosius. lib. 12. num. 79.
Superstitionis pedisequa morum corruptela. l. 11. n. 75.
Supplicatio quadraginta horarum in triduo ante Cineres, quando primum adhibita. lib. 16. n. 10.
Supplicatione recuperatur Arx Monaianum ex Hostibus. l. 9. n. 144.
Syluestri Alphonsi frugifera missio. l. 7. nu. 70.
Syluester Landinus ad curandam valetudinem dimissus, præclare laborat in extrema Tuscia prope Ligures. l. 7. n. 31.
Præclaris factis, & vitæ asperitate celebratur. l. 7. n. 33.
Loca circa Sarzanam excolit. l. 8. n. 30.
Mittitur Fulginum, & ibi pariter felici euentu rem gerit. l. 8. n. 31. l. 9. n. 34.
Transfertur rursus in Carfagnanam, mirificeque iuuat populos. lib. 9. n. 35. & seq. & l. 10. num. 80.
In Corsicam mittitur. l. 12. n. 18.
Fructuose ibi laborat. l. 13. n. 12.
Ibidem religiosè moritur, vir Apostolicus, de quo vide virorum grauissimorum testimonia. l. 14. n. 33.
Illius abstinentia. l. 7. n. 31.
Obedientia. l. 14. num. 34.
Vaticinia, miracula, virtutes, ibidem.
Vnde illi materia concionum. l. 6. n. 41.
Syracusanum Collegium inchoatur. libro 14. n. 41. & l. 15. n. 19.

T

TAffinus occultus Caluini discipulus. l. 14. num. 48.
Tanaa Vrbs in Salsettis Bazainijs. l. 11. n. 88.
Ibi Christiani facti. l. 16. n. 73.
Tanoris Regni descriptio. l. 9. n. 104.
De illius Rege, qui baptizatus, palam Religionem non profitebatur, & alia. l. 9. à n. 105.
Tartari olim Asiatici Scythæ. l. 14. n. 104.
Ternate Insula Princeps Moluci. l. 6. n. 105. l. 9. num. 124.
Ibi res gestæ. ibidem.
Theodoricus Hesius totum se Fabro permittit. l. 4. n. 50.
Theodorus Peltanus Ingolstadium mittitur. l. 16. n. 23.
Theses quædam confusionis à Francisco Borgia propositæ. l. 9. n. 80.
Theses à Romano Collegio primum Typis editæ. l. 14. n. 1.
Thomas Lentulus Ingolstadiensis Collegij Rector. l. b. 16. n. 23.
Thomas Peghius Tyro in Lusitaniam destinatur. l. 4. num. 82.
Thomæ de Villanoua viri Sancti Valentini Antistitis in Societatem pietas. l. 15. n. 78.
Tigia Abassinorum oppidum. l. 14. n. 109.
Tituanum Vrbs Mauritaniæ. l. 8. n. 88.
Tolani à Christo Apostatæ diuinitus puniti. lib. 12. n. 131.
Toleti multi Sacerdotes exercitijs spiritualibus exculti maximo fructu. lib. 7. num. 51.
In exercitia spiritualia inquiritur, & laudantur. l. 7. n. 52.
Exagitatur Societas à Ioāne Siliceo. l. 11. n. 57.
Tornacensis sedes inchoatur. l. 14. n. 48r
Trichina mali Princeps fit Christianus. libr. 11. num. 92.
Tridenti præclare gesta à Lainio, ac Salmerone. l. 6. n. 21. l. 7. n. 23. l. 11. n. 39.
Tundi genus inferiorum Antistitum apud Iapones. l. 9. n. 200.
Tupinaquini barbaræ crudelitatis Ethnici. lib. 14. num. 121.
Tyburtini Collegij exordium. l. 8. n. 5.
Scholæ. l. 10. num. 76.
E suburbio migratio in Vrbem. l. 11. n. 9.
Domicilium, ac Templum proprium. lib. 14. num. 19.

V

VAlentiæ ad audiendum Araozium mirus concursus. l. 4. num. 124.
Templi constructioni obsistere tentantē mors coercuit. l. 14. n. 69.
Vigilantium Sodalitas instituta in ægrotorū leuamen, atque obsequium. l. 14. n. 71.
Valentini Collegij initia. l. 4. n. 123.
In illud beneficus Franciscus Borgia. lib. 7. num. 61.
Sociorum feruor in coercenda licentia bacchantium. l. 12. n. 52.
Valentini Ciues literarios gradus gratuitos Societate iubent attribui. l. 8. nu. 60.
Valetudini parcendum experimento discit Beatus Ignatius. lib. 1. n. 30.
Vallisoletani Collegij initia. l. 5. nu. 19. lib. 6. num. 107.
Noua ædes. l. 15. n. 81.
Vascus Ferras Societatem amplexus constantia singulari. l. 6. n. 91.
Vascus Martinius, qui & Ignatius. l. 7. nu. 73.
Vide Ignatius.
Venetijs diuino monitu excipitur hospitio B. Ignatius. l. 1. num. 35.
Venetijs res gestæ à primis Patribus. l. 1. num. 119. & seq. lib. 2. n. 1. & 12.
A Lainio. lib. 3. num. 55. lib. 4. num. 15. l. 8. n. 19. & seq.
Collegium inchoatur. l. 10. n. 96.
Verberatio communis sexta quaque feria Olisipone. l. 7. n. 72.
Verberatio publica Italorum, & Hispanorum Augustæ magni exempli. l. 8. n. 34.
Verberatio voluntaria populo ad virtutem magnæ vtilitati. l. 8. n. 76. l. 10. n. 86.
Verbi Dei frequens prædicatio renouatur. libro 2. num. 45. Et alibi.
Veronæ elaborat Alphonsus Salmeron. lib. 9. num. 48. l. 10. n. 98.
Victoria insignis à Malacensibus de Regis Aceni classe per B. Xauerium reportata. libro 7. num. 84.
Viennæ in Austria nobilem de Lutherano refert victoriam Nicolaus Bobadilla. l. 4. n. 27.
Moritur Claudius Iaius. l. 12. nu. 35.

Vien-

Universidad de Deusto
Biblioteca

INDEX.

Viennensis Collegij initium. l. 10. num. 101.
Primus Rector, & Magistri. lib. 11. num. 39. & 41.
Scholæ propriæ. l. 13. n. 23.
Sedes propria. l. 14. n. 42.
S. Vincentij Colonia in Brasilia. l. 11. n. 73.
S. Vincentij prædictio de futuris Euangelicis viris Societati accommodata. l. 2. n 56.
Vincentius Negosantius Episcopus Arbensis primos Patres initiat ordinibus sacris singulari animi sui gaudio. l. 2. n. 12.
Vincentius Rodericius in Brasiliam mittitur. l. 9. num. 85.
Ex obedientia conualescit. l. 11. n. 79.
Eius industria in baptizando Brasilo. lib. 13. num. 70.
B. Virgo apparet Beato Ignatio cum puero Iesu. l. 1. num. 13.
Lusitanis in India mirabiliter opem fert. lib. 7, num. 79.
Virtus difficile, vel dissimulatur diu, vel simulatur. l. 16. n. 122.
Est humani animi rapax. l. 11. n. 34.
Virtutis exercitatio firmat animum ad constantiam. l. 8. n. 71.
Visio cuiusdam pœnitentis, l. 9. n. 147.
Vita bona testimonium sanæ doctrinæ. libro 3. num. 14.
Vltio diuina. Vide vitium, de quo requiris exemplum.
Vnctionis extremæ vis. l. 12. n. 41.
Vocationes ad Societatem insigniores Adalberti Bausech. lib. 16. num. 22.
Bartholomæi Bustamantij. l. 12. n. 47.
Cosmi Turriani. l. 6. n. 104.
Hieronymi Natalis. l. 5. n. 4.
Ioannis Nunnij. l. 4. n. 139.
Maximiliani Capellæ. l. 4. n. 83.
Petri Tablaris. l. 7. n. 50.
Vasci Ferras. l. 6. n. 91.
Vocationes turbulentæ non raro male respondent. l. 11. num. 45.
Vocis monentis inanis strepitus, nisi sit intus, qui doceat. l. 4. num. 78.
Voluntates vnde internoscendæ, à quo spiritu sint. l. 8. n. 68.
Vormatiensis conuentus exitus. l. 5. n. 31.
Votum paupertatis. l. 10. n. 21.
Obedientiæ. l. 10. n. 17.
Speciale obediendi Romano Pontifici. libro 10. num. 14.
Vota prima primorum Patrum, anno 1534. in in Assumpt. B. V. lib. 1. num. 90.
Prima professorum Societatis in templo Sancti Pauli. l. 3. n. 11.
Sunt acerrima contra Diabolum tela. lib. 12. num. 111.
Communiter renouari cepta in Lusitania, eiusque rei vtilitates. l. 6. n. 99.
Eorumdem prima in India instauratio. l. 15. num. 129.
Tria solemnia aliqui possunt emittere. lib. 10. num. 29.
Vrbanus Fernandius in Indica nauigatione moritur. l. 13. n. 78.
Vrbanus Labacensis Antistes Collegij Viennensis suasor. l. 10. n. 102.
Vsmærus Coisonius Pragensis Collegij moderator. l. 16. n. 19.

X

Xaca à Iaponibus colitur, homo versutus, ac detestabilis, qui superstitionis nouum genus intulit in Iaponiam. l. 9. n. 192.
Eius scripta. num 194.
Ximus Iaponiæ Insula. l. 9. n. 179.

Z

Zelus animarum, & gloriæ diuinæ. libr. 1. num. 36. 50. 68. & 69. l. 4. n. 46. & 147. l. 6. n. 96. & 107. l. 8. n. 115. l. 9 n. 34. & seq. & 112. & 123. l. 10. n. 62. & 129. l. 12. n. 74. 105. 118. & seq. 124. Et deinceps.
Zelum, quàm vellet discretum esse B. Ignatius. l. 8. n. 36. l. 10. n. 55. lib. 11. nu. 46. & 62. & 119. l. 13. n. 6. l. 14. n. 60.

FINIS.

ERRATA, QVAE POSSENT cursum lectionis retardare, sic corrige,

Primus numerus pagina, secundus linea.

2 23	pugnat, pugna.	395 35	Baptisma, Baptista.
3 2	veritate, varietate.	397 45	hic miro, hic Miro.
4 21	Azzius, Arzius.	404 6	quod, quoad.
5 27	reducere, recudere.	404	vlt. Fernando Iapone, Bernardo Iapone.
24 1	fincerum, sincerum.	405 21	ploratos, ploratus.
27 36	euentus, euectus.	409 38	ille, illi.
39 29	sastigium, fastigium.	411 1	tempestatiue, tempestiue.
51 19	erecti, enecti.	411 39	putauerit, putauit.
89	vlt. ipsius, ipsis.	413 21	ostenderet, ostenderent.
90 41	susceptas, suspecta.	413 25	animarum, animarum.
108 20	status, statu.	416 16	is, his.
121 35	inctar, instar.	416 18	sustentant, sustentat.
137 19	signaficatum, significatum.	423 49	ac, ad.
137 51	rudundaret, redundaret.	425 11	fibi, sibi.
152 37	prouere, prouehere.	427 48	Dialogo, Diabolo.
157 45	Niuitas, Niniuitas.	427 48	nequis, neque.
158 25	Augustiana, Augustiniana.	429 34	Ioannes, Ioanne.
163 44	quo, qua.	430 50	multa, mula.
184 12	grædum, gradum.	431 49	obseruantia, obseruantiæ.
197 6	gemino auctæ, dele hanc clausulam.	434 42	bellæ, belle.
211 28	institutisque, institutisque.	435 31	numeri, muneri.
212 4	curaria, curari à.	439 19	tantisque, tantisper.
228 40	vrbisque, vrbibusque.	444 48	reciperent, reciperet.
246 14	perigrinando, peregrinando.	445 2	ædi, æde.
247 52	altercatioue, altercatione.	445 49	complurimum, complurium.
259 23	euolaret, euolaret.	452 31	cruci, Crucij.
271 34	profectionem, profectionem.	453 47	puotidie, quotidie.
313 17	propier, propter.	456 30	Dominicarũ, Dominicanorũ.
326 16	concessarat, concesserat.	459 48	&, est.
327 23	tertium, alterum.	460 6	Nauiomagum Nouiomagum.
338 1	animosum, animorum.	460 48	Colonio, Colonia.
351 25	rotantibus, rorantibus.	461 48	Pellaius, Bellaius.
357 3	quod, vt quod.	463 26	crediti, credite.
357 19	sumptidus, sumptibus.	465 18	ipsas, ipsa.
360 37	tractandosque, tractandoque.	467 48	adscribantur, adscribebãtur.
360 40	æquis, aquis.	467 52	fructusque, fructuque.
362 37	testandis, detestandis.	470 32	dele, ne.
372 40	atque, aut	474 23	viuos, vicos.
371 45	non, non est.	477 51	oppidi, oppidum.
372 37	cognoscerent, ignoscerent.	485 4	eos, dos:
372 38	vendicasset, venditasset.	487 9	ijdem, fidem.
372 52	tumultum, per tumultum.	489 30	administrandis, administris.
383 45	Belgus, Belgas.	490 17	absoleto, obsoleto.
394 40	Missa, Missæ.	490 17	virtus, victus.
491 13	admonitis, admotis.		
492 12	sed, seu.		
492 15	occurrit ad, accurrit.		
496 39	toto, toto animo.		
497 3	extremum, extremum.		
501 14	ades, ædes.		
501 22	cursus, rursus.		
501 28	pronuntiaret, pronuntiarat.		
502 8	vesari, versari.		
503 19	ipsi, ipsis.		
503 41	sed, se.		
504 45	illi, illis.		
504 51	obijcerent, abijcerent.		
507 1	concessit, concessi.		
509 47	defunt, desunt.		
510 11	ille, illi.		
510 22	quas, quos.		
512 22	notmam, normam.		
517 7	pulsu, pulsi.		
517 21	Ioanne Ioannes.		
518 8	habebant, habebat.		
518 55	mente, menti.		
519 25	famulatur, famulabatur.		
521 29	lectissimi, lectissimi.		
521 32	hic, hi.		
523 50	ij sque, isque.		
524 44	ageret, agere.		
524 45	Cladium, Claudium.		
526 55	insiste, insistere.		
527 2	& est.		
528 48	properantes, properantis.		
535 13	per, par.		
535 23	asserebatque, asserebatque.		
535 26	Sacerdotum, Sacerdotem.		
541 21	Nesium, Hesium.		
545 49	Plagi, Plegi.		
545 54	deest qui.		
547 13	spargebatur, spargebantur.		
547 25	priuilegij, priuilegijs.		
548 35	Ioanne, Ioannes.		
550 24	inuetera, inueterata.		
552 10	cõendatione, cõmendationẽ.		
552 33	leges, legem.		
564 24	iniuria, incuria.		
567 52	sine, siue.		

Iesu laus, Deiparæque Virgini.

ROMAE.
Ex Typographia Bartholomæi Zannetti. M.DC.XV
Superiorum permissu.

Universidad de Deusto
Biblioteca

REGESTVM.

§ A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T V X Y Z.

Aa Bb Cc Dd Ee Ff Gg Hh Ii Kk Ll Mm Nn Oo Pp Qq Rr Sſ Tt Vu Xx Yy Zz.

Aaa Bbb Ccc Ddd Eee.

Omnes ſunt terniones, præter §, qui eſt duernio, & Eee, quæ eſt quaternio.

ROMAE,

Ex Typographia Bartholomæi Zannetti. M. DC. XV.
Superiorum permiſſu.

Universidad de Deusto
Biblioteca

DIGESTVM

ROMÆ
Ex Typographia Bartholomæi Zannetti. M. DC. XV.
Superiorum permissu.

Universidad de Deusto
Biblioteca